

ఉపనిషత్తులు

విచారణ

బృహదారణ్యకోపనిషత్

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నాటర మహర్షి

గురు వాశ్మికీ మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాబట్

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రమిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహేశ్వరి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మహేశ్వరిస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమహార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2040100049356

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject:

Language:

Scanning Centre:

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

బృహదారణ్యకొపనిషత్.

—:(0):(0):(0):—

తృతీయాధ్యాయః.

పూర్ణమద ఇతి శాన్తిః.

హరిః ఓమ్ || ఉపనిషత్ || ఉపావాఅశ్వస్యమేధ్యస్యశిరః । సూర్యశ్చక్షుర్వాతః
ప్రాణోవ్యాత్రమగ్నై రైవశ్వానరః సంవత్సర ఆత్తాశ్వస్యమేధ్యస్యద్యౌః
పృథమస్తరిత్రముదరం పృథివీపాజస్యందిశః పార్శ్వమవాస్తరదిశః పర్శవ
ఋతవోక్తాని మాసాశ్చార్థ మాసాశ్చపర్వాణ్య హోరారాత్రాణి ప్రతిష్ఠా
నక్షత్రాణ్యస్థీని నభోమాంసాని । ఉపధ్యంసికతాఃసిన్ధవో గుదాయకృచ్చ
క్లోమానశ్చపర్వతా ఓషధయశ్చవనస్పతయశ్చలోమాని ఉద్యనుర్వాధ్యో
నిష్టాచక్ జఘనార్థోయద్విజృంభతే తద్విద్యోతతేయద్విధూనుతే తత్
స్తనయతి యస్తేహతి తద్వర్షతి వాగేవాస్యవాక్. ||౧||

పదవిభాగమ్ || ఉపాః - వై - అశ్వస్య - మేధ్యస్య - శిరః - సూర్యః - చక్షుః - వాతః -
ప్రాణః - వ్యాత్రం - అగ్నిః - వైశ్వానరః - సంవత్సరః - ఆత్తా - అశ్వస్య - మేధ్యస్య -
ద్యౌః - పృథమ - అస్తరిత్రం - ఉదరం - పృథివీ - పాజస్యం - దిశః - పార్శ్వం - అవాస్త
రదిశః - పర్శవః - ఋతవః - అక్తాని - మాసాః - చ - అర్థమాసాః - చ - పర్వాణి - అహో
రాత్రాణి - ప్రతిష్ఠా - నక్షత్రాణి - అస్థీని - నభః - మాంసాని - ఉపధ్యం - సికతాః - సిన్ధ
వః - గుదాః - యశ్చత్ - చ - క్లోమానః - చ - పర్వతాః - ఓషధయః - చ - వనస్పతయః -
చ - లోమాని - ఉద్యుక్ - పూర్వాధ్యః - నిష్టాచక్ - జఘనార్థః - యత్ - విజృంభతే - త
త్ - విద్యోతతే - యత్ - విధూనుతే - తత్ - స్తనయతి - యత్ - మేహతి - తత్ - వర్ష
తి - వాక్ - ఏవ - అస్య - వాక్.

ప్రతిపదార్థమ్॥ మేధ్యస్య=పవిత్రమైనయజ్ఞ సంబంధమగు, అశ్వస్య=అశ్వముయొక్క, శి
రః=శిరస్సు, ఉపాసై=బ్రాహ్మముహూర్తము. మేధ్యస్య=పవిత్రమగుయజ్ఞ సంబంధమగు, అశ్వస్య
=అశ్వముయొక్క, (మేధ్యస్యఅశ్వస్య అనుపదములు రెండుసార్లు చెప్పినందున ఈమంత్రమునంద
లివాక్యములయందంతట ప్రత్యేకముగా చెప్పకొనవలయునని భావము.) చక్షుః=నేత్రము,
సూర్యః=సూర్యుడు. ప్రాణః=ప్రాణము, వాతః=వాయువు. వ్యాత్రం=తేజవంబడినము
ఖము, వైశ్వానరః=వైశ్వానరుడనగుపేరుగల, అగ్నిః=అగ్ని. ఆత్మ=శరీరము, సం
త్సరః=సంవత్సరము. (పండ్లెండుమాసములుగాని లేక అధికమాసముతోఁగూడినయెడల
పదమూడు మాసములుగాని). పృథ్విః=పీఠ, ద్యౌః=ద్యులోకము. ఉదరం=కడుపు,
అస్తరితం=ఆకాశము. పాజస్యం=పాదాసనస్థానము, పృథివీ=భూమి. పార్శ్వం=పార్శ్వ
ములు, దిశః=దిక్కులు. పర్వవః=ప్రక్కలయందలి యెముకలు, అవాస్తరదిశః=ఆగ్నేయా
దిమూలదిక్కులు. అగ్లాని=అవయవములు, ఋతవః=వసంతాది ఆఋణుతువులు. పర్వాః=సం
ధులు, మాసాశ్చ=మాసములును, అర్థమాసాశ్చ=పక్షములును. ప్రతిష్ఠాః=పాదములు.
అహోరాత్రాణి=అహోరాత్రములు, (రాత్రిపగళ్లు), అస్థీని=ఎముకలు. నక్షత్రాణి=నక్షత్ర
ములు, మాంసాని=మాంసములు, నభః=ఆకాశమునందుండెడి మేఘములు. ఉపధ్యం=కడు
పునందుండు సగముజీర్ణమైన అశనము, సీకతాః=సీకతములు, (ఇనుక). గుదాః=నాడులు, సిన్ధ
వః=నదులు. యకృచ్చ= (హృదయమునకు క్రిందుగా దక్షిణభాగమున నుండు), మాంసపిండము
ను, క్లోమానశ్చ= (హృదయమునకు క్రిందుగా నుత్తరభాగమున నుండు) మాంసపిండమును, (క్లో
మానః అనునది నిత్యబహువచనము అయినను ఇక్కడ ఏకవచనార్థముకలది). పర్వతాః=పర్వత
ములు. లోమాని=వెండ్రుకలు, ఓషధయశ్చ=తరుగులతలున్ను, వసస్పతయశ్చ=పూయక
కాయనట్టి పుత్రములున్ను. పూర్వార్థః=పూర్వభాగముగానుండు సగము, ఉద్యౌః=ఉదయిం
చినసూర్యుడు, (అశ్వముయొక్క పూర్వభాగము ఉదయము మొదలుకొని మధ్యాహ్నమువఱకుం
డుసూర్యుడు). జఘనార్థః=ఉత్తరభాగముగానుండు సగము, నిష్టాచక్=అస్తమానమునుపొం
దుచున్న సూర్యుడు. (అశ్వముయొక్క యుత్తరభాగము మధ్యాహ్నము మొదలుకొని అస్తమా
నమువరకుండు సూర్యుడు). యద్విజృంభతే=అంగములను విస్తరింపఁజేయుట ఏదియో, తత్
=అది, విద్యోతతే=ప్రకాశించుట (మెలుపు). యద్విఘాతతే=అంగములనుకంపింపఁజేయుట
ఏదియో, తత్=అది, స్తనయతి=ధ్వనించేయుట (ఉఱుము). యన్నేహతి=మూత్రమును ఏదిచేయు
చున్నదో, (మూత్రమునువిడుచుట), తద్వర్షతి=అదియేవర్షించుట, (వర్షము). అస్య=ఈఅశ్వ
ముయొక్క, వాగేవ=శబ్దమే, వాక్=వాక్కు, (ఈవాక్కునందుమాత్రము సాదృశ్యమునుకల్పిం
పలేదు).

తాత్పర్యమ్॥ బుద్ధివితేపములు లేక బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికలుగుటకు అరణ్యమునందు అన్య
యనము చేయవడుటవలన ఆరణ్యకమనియును, ఋరిమాణమువలన బృహత్స్వరూపమగుటవలన
బృహదారణ్యకమనియును, పృవహరింపబడుచున్నది. ఇది యెనిమిది అధ్యాయములకలది. అందు
ప్రథమ ద్వితీయాధ్యాయములు రెండును కేవల కర్మాంగములుగానుండెడి ప్రవర్గ్యోపపత్తులను
ప్రతిపాదించునవగుటవలన వానిని ఉపేక్షించి బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికోఱకు తక్కిన యధ్యాయములు
మూత్రము వ్యాఖ్యానముచేయబడినవి. వానికిమాత్రమే తెలుగులోనునుఅర్థమున్రాయఁబడుచున్నది.

దానియందు అశ్వమేధయాగము చెప్పబడినది. అది అనేకపశువుల కలదియైనను ప్రధానమగు ప్రజాపతి దేవతాకమైన అశ్వాన్యజిషయమైన ఉపాసనలు చెప్పుచు ఆ అశ్వమునకు ప్రజాపతి రూపమును నిరూపించుచున్నాడు. ఆయజ్ఞ సంబంధమైన అశ్వమునకు శిరస్సు శాస్త్రులౌకికముల యందు ప్రసిద్ధముగానుండు బ్రాహ్మ మహూర్తము. నేత్రముసూర్యుడు. ప్రాణము వాయువు. తెఱవఁబడిన ముఖము అగ్ని. శరీరము సంవత్సరము. పిపుదుర్లలోకము. కడుపు అంతరిక్షము (ఆకాశము). పాదాసన ప్రదేశము భూమి. పాశ్వములు ప్రాగాది దిక్కులు. పక్కయొముకలు ఆగ్నేయాదిమూలదిక్కులు. అవయవములు వసంతాదిఋతువులు. దేహసంఘము మూసములు పక్షములును. నీలుదుటకాధారములైన పాదములురాత్రిపగళ్లు. ఎముకలు నక్షత్రములు. మాంసములు ఆకాశమునందలి మేఘములు. అరగని అన్నముపైకతములు. నాడులు నదులు. హృదయమందు దక్షిణోత్తరభాగములయందలి మాంసపిండములు పర్వతములు. వెండ్రుకలు ఓషధులు. ఈ అశ్వముయొక్క దేహపూర్వభాగము ఉదయముమొదలు పండ్రెండు ఘంటలవఱకుండెడి సూర్యుడు. ఈ అశ్వముయొక్క దేహోత్తరభాగము మధ్యాహ్నముమొదలు అస్తమయమువరకుండెడి సూర్యుడు. ఈ అశ్వదేహవిజృంభణమే ప్రకాశము. ఈ అశ్వదేహకంపమే ఉణుము. దీనిమాత్రోత్పన్నజమే వర్షము. దీనిశబ్దమేవాక్కు. దీని(వాక్కు) విషయమందు మాత్రము ప్రజాపతికి సమానకల్పనలేదు).

ఉ॥ అహర్వాఅశ్వంపురస్తాన్తహిమాన్వజాయత తస్యపూర్వేసముద్రేయోనిరాత్రి
రేనంపశ్చాన్తహిమాన్వజాయతతస్యపరేసముద్రేయోని రేతౌవా అశ్వం
మహిమానావభితస్సంబహూవతుః హయోఘాత్వాదేవానవహద్వాజేగధ
ర్వానర్వాసు రానశ్వేమసుప్యాకాసముద్రవీవాన్యబన్ధుఃసముద్రోయోనిః॥౯॥
ఇతి తృతీయాధ్యాయే ప్రథమం బ్రాహ్మణమ్.

ప' అహః - వై - అశ్వం - పురస్తాత్ - మహిమా - అన్వజాయత - తస్య - పూర్వే -
సముద్రే - యోనిః - రాత్రిః - వినం - పశ్చాత్ - మహిమా - అన్వజాయత - తస్య - అపరి-
సముద్రే - యోనిః - ఏతౌ - వై - అశ్వం - మహిమానా - అభితః - సంబహూవతుః - హయోఘాత్వా -
దేవాకా - అనూత్ - వాజీ - గన్ధర్వాకా, అగ్వా - అనురాకా - అశ్వః - మసుప్యాకా - సముద్రః - వీ-
వ - అశ్వ - బన్ధుః - సముద్రః - యోనిః.

ప్ర॥ (ఈ అశ్వమునకు ముందు వెనుకలయందు బంగారు పెండితో, కేయంబడిన పాత్రులతోను
ములున్నయవి. వాటిలో) అశ్వం=అశ్వమునుగూర్చి, పురస్తాత్ = ముందువరునుండెడి, మహి-
మా=మహిమయనుపేరుగల సువర్ణపాత్రవిశేషము, అహర్వై=పగలుగానే, అన్వజాయత=కలి-
గెను. (అనగా పగలు బంగారువలెనే పచ్చనగుటవలన ఆ పాత్రవిశేషమును పగటినిగా భావనచే-
యవలయును). తస్య=ఆ సువర్ణపాత్రమునకు, పూర్వేసముద్రే=తూర్పుసముద్రము, (వేదమునగుట
వలన విభక్తిభేదము). యోనిః = ఉంచెడిస్థానము, (ఆ సువర్ణపాత్రమునుంచెడిస్థానమును భూర్వు-
సముద్రప్రవృత్తితో ధ్యానింపఁదగినది). (తథా=అప్రకారము), రాత్రిః=రాత్రి, వినం=ఈ అశ్వము
నుగూర్చి, పశ్చాత్=వెనుకఉండెడి, మహిమా = మహిమయనుపేరుగల రభితపాత్రవిశేషముగా,

అన్యజాయత=కలిగెను. (అనగా రాత్రివెన్నెలచేత వెండికిసాదృశ్యమగుటవలన ఆ వెండిపాత్రను రాత్రి దృష్టితో ధ్యానించవలయును). తస్య=ఆ వెండిపాత్రమునకు, అవరేసముద్రే=పశ్చిమసముద్రము, యోనిః=ఉంచెడిస్తానము, (ఆ వెండిపాత్రమునుంచెడి స్తానమును పశ్చిమసముద్రదృష్టితో ధ్యానించవలయును). ఏతౌవై మహిమానౌ=ఈమహిమములను పేరుగల సువర్ణరజితపాత్రలురెండును, అశ్వం=అశ్వమునుగూర్చి, అభితః=పూర్వపశ్చిమభాగములయందు, సంబభూవతుః=కలిగినవి. (ఇట్లుతిరిగిచెప్పట ఈఅశ్వము గొప్పమహిమతోగూడినదని తెలియుటకు). (సః=ఆ అశ్వము), హయఃభూత్వా=హయజాతియై, దేవాః=దేవతలను, వాజీ=వాజియనుజాతియై, గర్భర్వాః=గంధర్వులనీ, అర్వా=అర్వయనుజాతియై, అసురాః=అసురులను, అశ్వః=అశ్వజాతియై, మనుష్యాః=మనుష్యులను, ఆవహత్=వహించెను. (హయ వాజి అర్వ అశ్వములను నాలుగు జాతులై దేవగంధర్వ అసుర మనుష్యులను నలుగురిని వహించెను). అశ్వః=ఈఅశ్వమునకు, సముద్రవీచ=సముద్రుడే, బంధుః=బంధువు. (సముద్రమును బంధుదృష్టితో ధ్యానించవలయును). సముద్రః=సముద్రుడు, యోనిః=కారణము, (ఈఅశ్వమునకు సముద్రుడుత్పాదకుడగుటవలన వానినికారణునిగా ధ్యానించవలయును).

తా|| ఈ అశ్వమునకు పూర్వపశ్చిమ భాగములయందుండి బంగారు వెండిపాత్రములను ఆహారాత్రములనుగాను, ఆపాత్రములుంచెడి స్తానములను పూర్వపశ్చిమ సముద్రములనుగాను, ధ్యానించవలయును. ఇట్లు ప్రజాపత్యంగసాదృశముగా ధ్యానింపబడిన ఆవయవములుగలఅశ్వమునకు సముద్రముత్పత్తి స్తానమగుటవలన ఆసముద్రమును బంధువునుగా ధ్యానించవలయును.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు ప్రథమబ్రాహ్మణమ సమాప్తము.

హరిఃఓమ్|| ఉ|| నై వేహకించనాగ్రాసీన్మృత్యునై వేదమావృతమాసీ దశనాయయా
అశనాయాహిమృత్యుస్త న్మనోకురుతాత్త్వస్వీస్యామితిసోర్చన్న చరత్తస్య
ర్చత ఆపోజాయన్తార్చతేవై మేకమభూదితి తదేవారగిస్యారగిత్వం । కగ్
హవాఅస్మైభవతి య ఏవ మేత దరగిస్యారగిత్వం వేద. ||౧||

ప|| స - ఏవ - ఇహ - కించస - అగ్రే - ఆసీత్ - మృత్యునా - ఏవ - ఇదం - అవృతం - ఆసీత్ - అశనాయయా - అశనాయా - హి - మృత్యుః - తత్ - మనః - అకురుత - ఆత్మస్వీ - స్యాం - ఇతి - సః - అర్చక - అచరత్ - తస్య - అర్చతః - ఆపః - ఆజాయస్త - అర్చతే - వై - మే - కం - అభూత్ - ఇతి - తత్ - ఏవ - అర్కస్య - అర్కత్వం - కం - హవై - అస్మై - భవతి - యః - ఏవం - ఏతత్ - అర్కస్య - అర్కత్వం - వేద.

ప్ర|| ఇహ=ఈసంసారమండలమునందు, అగ్రే=సృష్టికేపూర్వము, కించస=కొంచెమున్ను, (నామరూపములచేత వెలుపలచబడిన విశేషముకొంచెమున్ను), నైవాసీత్=లేనేలేదు. అశనాయయా=భక్షించుటకు కోరుటచేతనైన, మృత్యునైవ=మృత్యుశబ్దవాచ్యుడగు హిరణ్యగర్భునిచేతనే, (ఎవడుభక్షించుటకుకోరునో వాడు అట్టికోరికకలిగినతరువాత జంతువులను చంపు

చున్నాడు గనుక ఆకొరిక బుద్ధ్యాత్మకు కలుగుటవలన ఆబుద్ధ్యవస్థగల హిరణ్యగర్భుడు మృత్యు శబ్దవామ్యుడని చెప్పబడుచున్నది. ఇదం=ఈ కార్యజాతమగు సమస్తజగత్తు, ఆవృతం=ఆవరింపబడినదై, ఆసీత్=ఉండెను. అశనాయా=భక్షించుటకు కోరుట, మృత్యుర్వి=మృత్యువుగదా? (మృత్యుః=మృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన హిరణ్యగర్భుడు), (అహం=నేను), అత్మన్వీ=మనస్సుగలవాడను, స్వామితి=అగుదునుగాకయని, తస్యః=ఆమనస్సును, అకురుత్=చేసెను. (ప్రకృతమునం దలి ఆ మృత్యువు ముందు చెప్పఁబోయెడి కార్యమగు ప్రపంచమును సృష్టించవలెనను కోరికచేత ఆకార్యాలోచన సమర్థమగుసంతోకరణమునుచేసెను.) సః=ఆహిరణ్యగర్భుడు, (అత్మానమేవ=తన్నునే), అర్చక్=పూజించుకొనువాడై, (కృతార్థోస్తీతి=ధన్యుడనని), అచరత్=తలంచెను. ఆర్చితః=పూజించుచున్న, తస్య=ఆ హిరణ్యగర్భునకు, ఆపః=ఉదకములు, అజాయంత=పుట్టిరవి. అర్చితేవై=పూజనుచేయుచున్న, మే=నాకొఱకు, కం=ఉదకము, అధూదితి=కలిగెనని, అమన్యత=తలంచెను. తదేవ=ఆకారణమువలననే, అర్కస్య=అశ్వమేధయాగమునకుపయోగమైనఅగ్నికి, అర్కత్వం=అర్కశబ్దవాచ్యత్వమని, (సుఖకారణమగు పూజాసాధనమునకు ఉదకసంబంధమువలన అగ్నికి అర్కుడనుపేరు గుణిమిత్రమువలనకలిగినది.) ఏవం=ఈప్రకారము, మః=ఎవడు, అర్కస్య=అశ్వమేధాగ్నికి, ఏతత్=ఈ, అర్కత్వం=అర్కశబ్దవాచ్యతను, వే=తెలిసికొనుచున్నాడో, అస్తే=వీనికొఱకు, కంహవై=ఉదకమే, (లేక నామసామ్యమువలన సుఖమైనను), భవతి=కలుగుచున్నది.

తా॥ ఈ పూర్వోక్తప్రకారము అశ్వమేధయాగమునకు ప్రధానపశువైన అశ్వమును విగాల్పస్వరూపునిగా ధ్యానించి అనంతరము అశ్వమేధోపయోగమైన అగ్నిత్వత్తి చెప్పబడుచున్నది. సంసారపండలమునందు సృష్టికి పూర్వముఅనత్వస్వరూపమైన కార్యజాతమగు ప్రపంచమేయునులేదు. సర్వకారణమగు పరబ్రహ్మముమాత్రమండెను. అట్టిసత్త్వస్వరూపమైన పరబ్రహ్మము సృష్టిసంకల్పకా మనతోఁగూడుకొనుటవలన మృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన హిరణ్యగర్భుడాయెను. హిరణ్యగర్భుడు ముందుచెప్పఁబోయెడి కార్యమగు ప్రపంచమును సృష్టించవలెననుకోరికచే నే ఆకార్యాలోచనమునందు సమర్థమైన అంతోకరణముగలవాడనగుదునుగాకయని తలంచుచు నేపూజించుకొనువాడై ధన్యుడనైతిని తలంచెను. అట్లు పూజించుకొనుచుండెడి ఆ హిరణ్యగర్భునకు ఉదకములుకలుగగా పూజచేయు తనకు ఉదకము కలిగెనని తలంచెను. ఇట్లు తలంచుట తననే అశ్వమేధయాగోపయోగమైన అగ్నికి సుఖపేతు పూజాకరణ ఉదకసంబంధమువలన యుడను పేరుకలిగినది. ఈవిధముగా ఎవడు ఈ అశ్వమేధాగ్నికి అర్కశబ్దవాచ్యతను తెలిసి నుచున్నాడో, వీనికి ఉదకమే (సుఖమైనను) కలుగుచున్నది.

॥ ఆపోవాఅర్కస్తద్భదపాగ్ శరఆసీత్తత్సమహన్యత సాపృథివ్యభవత్తస్యామత్రామ్యత్ తస్యత్రాస్తస్య తప్తస్యతే జోరసోనిరవర్తతాగ్నిః. ॥౨॥

ప॥ ఆపః - వా - అర్కః - తత్ - యత్ - అపాం - శరః - ఆసీత్ - తత్ - సమన్యత - సా - పృథివీ - అభవత్ - తస్మాం - అత్రామ్యత్ - తస్య - త్రాస్తస్య - తప్తస్య - జోరసః - నిరవర్తత - అగ్నిః.

బృహద ర్కసూక్తము.

ప్ర॥ ఆపోవా=ఉదకములును, అర్కః=అర్కస్వరూపము. (ఇక్కడ ఉదకములు అర్కశబ్దవాచ్యములగుటవలన అగ్నికి అర్కశబ్దత్వములేదని శంకచేయగా ప్రకరణమును ఆశ్రయించి జౌపచారికముగా నుదకములకు అర్కత్వము చెప్పబడినదేగాని అగ్నియే అర్కశబ్దవాచ్యుడని చెప్పి అగ్నిస్వరూపమును చెప్పగున్నాడు.) తత్=అనీటియందు, యత్=ఏది, అపాం=నీటియొక్క, శరః=మీగడవంటిగూపము, అసీత=ఉండెనో, తత్=అది, సమహస్యతి=కూడుకొనెను. (బాహ్యతేజస్సుచేత బాపలపచనముచేయబడినదై కూడుకొనెను.) సా=అది, పృథివీ=భూమి, అభవత్=అయెను. తస్మాం=ఆభూమియందు, (సః=పూర్వముచెప్పిన మృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన హిరణ్యగర్భుడు, అశ్రావ్యత్=శ్రవణపొందినవాడైయుండెను. (ఆప్రజాపతికార్యభూతమైన సమస్తభూకమునుచేసి బడలికపొందియుండెను.) తత్తస్య=సంతాపమును పొందినవాడును, క్రాంతస్య=బడలికను పొందినవాడునగు, తస్య=ఆహిరణ్యగర్భునియొక్క, తేజోరసః=తేజస్సేసారముగాఁగల, అగ్నిః=అగ్ని, నిరవర్తత=కలిగెను.

తా॥ ఈ పూర్వము చెప్పబడిన అర్కుడైనదనగాఁ జెప్పబడుచున్నది. ఉదకములును అర్కస్వరూపములని ఈ మంత్రమునందు చెప్పటవలన పూర్వము చెప్పినప్రకారము అగ్నికి అర్కత్వములేదని శంకచేయగా ప్రకరణమును ఆశ్రయించి ఉదకములకు జౌపచారికముగా సర్కత్వముచెప్పబడినదేగాని రూఢిగా అగ్నికే అర్కత్వపుని చెప్పి అగ్నిప్రకరణమును చెప్పబడున్నాడు. అనీటియందు వెలుపలనుండెడి తేజస్సుచేత పచనముచేయబడి పెరుగుయొక్క మీగడవంటిట్లు మైన ఆ ఉదకములయొక్క భుసీభావము భూమిఅయెను. ఆ భూమియందు పూర్వము చెప్పియుండెడి హిరణ్యగర్భుడు కార్యభూతమైన ప్రసవమును సృష్టించి శ్రవణపొందియుండెను. అట్లు శ్రవణపొంది సంతాపముగలవాడగు ఆ హిరణ్యగర్భునియొక్క శరీరమునుండి తేజోసారమును అగ్నిబైలు వెళ్ళెను.

ఉ॥ సత్రేధాత్తానంవ్యకురుతాదిత్యం తృతీయంవాయుంతృతీయగ్ సవిత్రప్రాణస్తే॥
 ధావిహితఃతస్యప్రాచీదిశ్శిరోసాచాసాఽర్కా అథాస్యప్రతీచీదిక్పచ్చవసా
 చాసాచసత్థ్యాదక్షిణాచోదీచిచపాశ్చ్యైద్యోఃపుష్తమస్తరిక్షముదరమియము
 రస్సవీరుపునప్రతిష్ఠితోయత్రక్వచైతితదేవసతితిష్ఠజ్యేషంవిద్వాక్. ॥౩॥

ప॥ సః - త్రేధా - ఆత్తానం - వ్యకురుత - ఆదిత్యం - తృతీయం - వాయుం - తృతీయం - సః - ఏవః - ప్రాణః - త్రేధా - విహితః - తస్య - ప్రాచీ - దిక్ - శరః - అసా - చ - అసా - చ - ఈర్కా - అథ - అస్య - ప్రతీచీ - దిక్ - పుచ్చం - అసా - చ - అసా - చ - సత్థ్యా - దక్షిణా - చ - ఉదీచీ - చ - పాశ్చ్యై - ద్యోః - పుష్తం - అస్తరిక్షం - ఉదరం - ఇయం - ఉరః - సః - ఏవః - ఆపు - సప్తితితః - యత్ర - క్వ - చ - ఏతి - తత్ - ఏవ - సప్తితిష్ఠతి - ఏవం - విద్వాక్.

ప్ర॥ సః=ఆప్రజాపతి, ఆత్తానం=తన్ను, తృతీయం=మూడవవాడగు, ఆదిత్యం=సూర్యునిగాను, (అగ్నివాయువులతోఁగూడ మూడవవాడైన సూర్యునిగాను,) తృతీయం=మూడవవాడగు, వాయుం=వాయువునుగాను, (అగ్నిదిక్కులతోఁగూడ మూడవవాడైన వాయువునుగా

1), (అగ్నిం = మొదటిస్వరూపమైన అగ్నిని), తృతీయం = మూడవవానిని గాను, (వాయురాదిత్యుల
 ే మూడవవానిని గాను.) త్రేథా = మూడువిధములుగా, వ్యక్తురతః = చేసెను. ఏషః = ఈ, ప్రా
 ః = ప్రాణరూపమైన, (నటకారణములైన దారములు పట్టమైన ధముగా సమస్తభూతములయొ
 ా ప్రాణరూపమైన), సః = అపరమాత్మ, (మృత్యునా = మృత్యురూపమైన హిరణ్యగర్భుడగు,
 వ్యనైవ = తనచేతనే), త్రేథా = మూడువిధములుగా, (అగ్నాద్విదిత్యవాయురూపములుగా,) విహి
 ః = చేయబడెను. (వేటుపఱచబడెను.) తస్య = ఆ పరమాత్మ స్వరూపమైన అగ్నికి, ప్రాచీదిక్ =
 గార్బుదిక్కు, శిరః = శిరస్సు; అసౌచ = ఈ ఈశాన్యపుమూలయున్న, అసౌచ = ఈ అగ్నేయ
 మూలయున్న, (ఇవిరెండును,) ఈర్వా = భుజములు; అథ = అనంతరిము, అస్య = ఈ అగ్నికి, ప్ర
 చీదిక్ = పశ్చిమదిక్కు, పుచ్చం = క్రిందిభాగము; అసౌచ = ఈ వాయువ్యమూలయును, అసౌచ
 నైర్వృతిమూలయును, (ఈ రెండును,) సక్థిని = తొడలు; (సక్త్యా అని వేదప్రయోగము;) దక్షిణా
 = దక్షిణపుదిక్కును, ఉదీచీచ = ఉత్తరపుదిక్కును, పార్శ్వ = పక్కలు. ద్యౌః = ద్యులోక
 య; పృథ్విః = పీఠము; అస్తరిక్షం = ఆకాశము, ఉదరిం = కడుపు; ఇమం = ఈ భూమి, ఉరః = వక్ష
 లము; సవీషః = అపరమాత్మ స్వరూపమైన ఈ అగ్ని, అపున = ఉదకములయందు, ప్రతిష్ఠితః =
 ంచబడినది. ఏవం = ఈ ప్రకారము, విద్వాన్ = అగ్ని స్వరూపస్థితిని తెలిసినవాడు, యత్రక్వచ =
 క్కడెక్కడను, ఏతి = స్థితిని పొందుచున్నాడో, తదేవ = అక్కడక్కడనే, ప్రతిష్ఠితః = అగ్ని
 సస్థితిని పొందుచున్నాడు.

తా॥ హిరణ్యగర్భస్వరూపమైన పరమాత్మచేత తనస్వరూపము విరాట్స్వరూపముయొ
 ా కూడికలేకయే అగ్నాద్విదిత్యవాయురూపములతో మూడువిధములుగా పదుపఱచబడెను.
 ట్లువేరుపఱచబడిన అగ్నాద్విదిత్యరూపములలో మొదటిదియును అత్వమేగయాగోపయోగిక్మున
 అగ్నికి ఆయాగమునకు ప్రధానపకువగు అత్వమునకువలెనే స్వరూపనిరతః సముచపబబడుచున్న
 ట్లువేరుపఱచబడిన పరమాత్మ స్వరూపమైన ఆ అగ్నికి తూర్పుదిక్కు శిరస్సును, ఈశాన్యా
 యములు రెండును బాహువులును, పశ్చిమదిక్కు దేహముయొక్క క్రిందిభాగమును, వాయు
 నైర్వృతులు రెండును తొడలును, దక్షిణోత్తరములు రెండును పార్శ్వములును, ద్యౌలోకము
 పును, ఆకాశముకడుపును, భూమినక్షత్రమును, ఇల్లులోకాత్మకమును అపరమాత్మ స్వరూప
 నగు ఈ అగ్ని ఉదకములయందుంచ బడి యున్నది. ఇట్లు అగ్నిస్థితిని తెలిసికొని ఉపాసం
 వాడు ఎక్కడెక్కడ పొందునో అక్కడక్కడనే అగ్నిపాసనాధిలమును పొందుచున్నాడు.

॥ శోకామయతద్వితీయోమ ఆత్మాజాయేతేతి సమససావాచలమిధునగ్ సమభ
 వత్ అశనాయామృత్యుస్తద్భద్రదేత ఆసీత్సనంవత్సగోభవత్ సహపురాత
 తస్సంవత్సర ఆసతమేతావస్తంకాలమభిభః । యావాక్ సంచత్సరస్తమే
 తావతః కాలస్యసగస్తాదస్మజత । తంజాతమభివ్యాదదాత్ సభాణకరో
 త్తైవ వాగభవత్.

॥౪॥

ప॥ సః - అకామయత - ద్వితీయః - తే - ఆత్మా - జాయేత - ఇతి - సః - మససా -
 చం - మిధునం - సమభవత్ - అశనాయామృత్యుః - తత్ - యత్ - రతః - అసీత్ - సః -

సంవత్సరః - అభవత్ - స - మా - పురా - తతః - సంవత్సరః - ఆస - తం - ఏతావంతం - కాలం - అభిభః - యావాత్ - సంవత్సరః - తం - ఏతావతః - కాలస్య - పరస్తాత్ - అస్మజత - తం - జాతం - అభి - వ్యాదదాత్ - సః - భాణకరోత్ - సా - ఏవ - వాక్ - అభవత్.

ప్ర॥ సః=ఆమృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన హిరణ్యగర్భుడు, మే=నాకు, ద్వితీయః=రెండవది యైన, ఆత్మా=శరీరము, జాయేతేతి=కలుగును గాకయని, ఆకామయత=కోరెను. (ఇట్లుకోరి), అశనాయామృత్యుః=భక్షణేచ్ఛచేత లక్షితమైన మృత్యుశబ్దముగల, సః=ఆహిరణ్యగర్భుడు, మ నసా=(మరిధువుట్టియున్న) మనస్సుతో, వాచం=వేదలక్షణమైనవాక్కును, మిధునం=ద్వంద్వ భావమునుగా, సమభవత్=సంభావనముచేసెను. (ఆలోచించెను). తత్=ఆమిధునమునందు, యత్ =ఏ, రేతః=రేతస్సు, ఆసీత్=ఆయెను, (పూర్వముచెప్పబడినఅగ్నియేప్రథమశరీరముగాగలప్రజా పతికి వేదవాక్కునుఆలోచించుటయందుత్పత్తికారణమైనజ్ఞానకర్తరూపమగువీరేతస్సుకలిగెనో), సః=ఆరేతోరూపమై ప్రజాపతి, సంవత్సరః=సంవత్సరస్వరూపుడు, అభవత్=ఆయెను. (ఆప్ర జాపతిజన్మాంతరమునచేయఁబడినదానినిభావనచేయుచు ఉదకములనుసృష్టించిఆఉదకములయందు పూర్వముచెప్పిన ఆరేతోరూపముతో ప్రవేశించిఅండరూపముతో గర్భముగలవాడై కాలమునిర్మించెడి సంవత్సరాత్మకమగు ప్రజాపతి ఆయెను). తతః=కాలమును నిర్మించెడి ఆప్రజాపతికంటె, పురా=పూర్వము, సంవత్సరః=సంవత్సరరూపమైన ప్రజాపతి, నాసమా=లేకపోయెను. యా వాత్=ఎంతకాలము, సంవత్సరః=సంవత్సరమే, (సః=ఆసంవత్సరాత్మక ప్రజాపతి), ఏతా వంతం=ఇంతయైన, (సంవత్సరపరిమాణముగ), కాలం=కాలమునుగూర్చి, తం=ఆ అండరూపమై నగర్భమును, అభిభః=భరించెను. ఏతావతః=ఇంతయైన, (సంవత్సర పరిమితిగల), కాలస్య= కాలముయొక్క, పరస్తాత్=అసంతరమునందు, (సః=ఆప్రజాపతి), తం=ఆగర్భమును, అస్మజత =సృష్టించెను. (ఆ అడ్డమునుభేదించెను). జాతం=పుట్టిన, తం=ఆ కుమారుని, అభివ్యాదదాత్ = (భక్షించుటకు) నోరు తెఱచెను. సః=ఆ పుత్రుడు, భాణకరోత్=భాణిఅనుశబ్దమునుచేసెను. (ఆప్రజాపతి ఇట్లుపుట్టిన పుత్రుడగుఅగ్నిని భక్షించుటకు నోరు తెఱచగా స్వాభావికమైన అవిద్య తోఁగూడుకొనినవాడై భయపడి ఆపుత్రుడు భాణియనుశబ్దమును చేసెను). నైవ = అదియే, వాక్=శబ్దము, అభవత్=ఆయెను.

తా॥ భక్షణేచ్ఛచేతమృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన ఆ హిరణ్యగర్భుడు తనకు రెండవదియగు శరీర ముకలుగునుగాకయనికోరి వేదవాక్కును మిధునమునుగా ఆలోచించెను. ఇట్లు ఆలోచించగా నుత్పత్తికారణమైన జ్ఞానకర్తరూపమగు రేతస్సుకలిగెను. తరువాత జన్మాంతరకర్తాలోచనచే భా వనచేయువాడై సృజింపఁబడిన ఉదకములయందు ఆరేతస్సుతోను ప్రవేశించి అండరూపముతో గర్భముగలవాడై సంవత్సరాత్మక ప్రజాపతిఆయెను. అంతకుపూర్వము ఆప్రజాపతి లేకయే ఇట్లుఅయి ఎంతపరిమితికాలము సంవత్సరమగునో అంతకాలము ఆగర్భమును భరించెను. ఇట్లు భరించి సం వత్సరకాలమైనతరువాత విరాజస్వరూపమైన అగ్నిని సృజించెను. (అండమునుభేదించెను.) ఇట్లు ఆప్రజాపతి సృజించి ఆ పుట్టినపుత్రుని భక్షించుటకు నోరు తెఱచెను. ఆపుత్రుడు స్వాభావికమైన అవిద్యతోఁగూడుకొనినవాడై భయముతో భాణియని ధ్వనిచేసెను. అదియేభూరాదివ్యాహృతి రూపమైనవాక్కుఆయెను.

బృహదారణ్యకోపనిషత్.

ఉ॥ సవిక్షతయదివా ఇమమభిమగ్న్ స్వేకనీయోన్నంకరివ్యఇతి సతయావాచాతే
 నాత్మనేదగ్ సర్వమస్మజత యదిదంకించరో యజ్ఞాగ్షి సామానిఛన్దాగ్
 సి యజ్ఞాప్రజాఃపశూక్ । సయద్యదేవాస్మజత తత్తదత్తుమధ్రియత స
 ర్వంవాఅత్తీతి తదదితేరదితిత్వగ్ సర్వస్యైతస్యాత్తాభవతినర్వమస్యాన్నం
 భవతియఏవ మేతదది తేరదితిత్వంవేద. ॥౫॥

ప॥ సః - విక్షత - యది - వై - ఇమం - అభిమంస్యే - కనీయః - అన్నం - కరిష్యే -
 ఇతి - సః - తయా - వాచా - తేన - ఆత్మనా - ఇదం - సర్వం - అస్మజత - యత్ - ఇదం -
 కించ - ఋచః - యజ్ఞాగ్షి - సామాని - ఛన్దాంసి - యజ్ఞాక్ - ప్రజాః - పశూక్ - సః -
 యత్ - యత్ - ఏవ - అస్మజత - తత్ - తత్ - అత్తం - అధ్రియత - సర్వం - వే - అత్తి -
 ఇతి - తత్ - అదితేః - అదితిత్వం - సర్వస్య - ఏతస్య - ఆత్మా - భవతి - సర్వం - అస్య -
 అన్నం - భవతి - యః - ఏవం - ఏతత్ - అదితేః - అదితిత్వం - వేద.

ప్ర॥ సః=అమృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన పరమాత్మ, ఇమం=ఈరోదనమును చేయుచున్నపు
 త్రుని, యదివా=ఎవ్వడైనను, అభిమస్యే=హింసించగలను. కనీయః=అల్పమైన, అన్నం=అ
 న్నమును, కరిష్యఇతి=చేసెదనని, విక్షత=అలోచించెను. సః=ఆపరమాత్మ, తయా=ఆ పూ
 ర్వోక్తమైన, వాచా=వాక్కుతోడను, తేన=ఆ పూర్వోక్తమైన, ఆత్మనా=మనస్సుతోడను, (మి
 థునీభావం=మిథునభావమును, ఉపగమ్య=పొంది), యదిదంకించ=ఈస్వల్పమైన ఏదైనను, ఇ
 దం=ఈ, సర్వం=సమస్తమును, అస్మజత=సృజించెను. (ఈస్వల్పమగునదేదనిన), ఋచః=
 ఋగ్వేద మంత్రములను, యజ్ఞాగ్షి=యజుర్మంత్రములను, సామాని=సామ మంత్రములను, ఛ
 న్దాంసి=గాయత్ర్యాది ఛందస్సులను, యజ్ఞాక్=యజ్ఞములను, ప్రజాః=ప్రజలను, పశూక్=
 పశువులను, సః=ఆపరమాత్మ, యద్యదేవ=దేనిదేనినైనను, అస్మజత=సృష్టించెనో, తత్తత్=
 ఆయాసమస్తమును, అత్తం=భక్షించుటకు, (మనః=మనస్సును), అధ్రియత=ధరించెను.
 సర్వం=సృజింపబడిన సమస్తమును, అత్తీతి=భక్షించుచున్నాడనే, తత్=ఆకారణమువలన,
 అదితేః=అదితియను పేరుగల ఆపరమాత్మకు, అదితిత్వం=అదితినామముకలుగుట, (భవతి=
 అగుచున్నది). ఏతస్య=ఈ, సర్వస్య=సమస్తమునకు, ఆత్మా=భక్షించువాడు, భవతి=అగుచు
 న్నాడు. (సర్వస్వరూపముతోపరమాత్మ సమస్తమునకు భక్షకుడగుచున్నాడు). సర్వం=సమస్త
 ము, అస్య=ఈపరమాత్మకు, అన్నం=అన్నముగా, భవతి=అగుచున్నది. యః=ఎవడు, ఏవం=
 ఈప్రకారము, అదితేః=అదితి యనుపేరుగల పరమాత్మకు, అదితిత్వం = అదితినామము కలు
 గుటను, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, (తస్య = వానికి), ఏతత్=ఈఫలము, (భవతి=
 అగుచున్నది).

తా॥ ఆపరమాత్మ ఇట్లు సృజింపబడిన పుత్రుని భక్షించినయెడల బీజభక్షణయందు సస్య
 ము లేకపోయినట్లు అన్నము స్వల్పమగునని తలంచి వీనినిఎవ్వడైనను భక్షించగలను గనుక దీర్ఘ
 కాలము భక్షణకొఱకు విస్తారమగు అన్నమును చేయఁదగినదని యాచించి ఆ పుత్రభక్షణను
 విడిచి పూర్వము చెప్పియుండెడి శాస్త్రనస్సులతో మిథున భావమునుపొంది, ఋగ్యజుస్సామ
 మంత్రములను గాయత్ర్యాది ఛందస్సులను యజ్ఞములను ఆయజ్ఞకర్తలగు ప్రజలను తత్సాధనము

లైన గ్రామీణారణ్యకములను పశువులను ఇంకాశమస్తమలైన క్రియలను క్రియాఫలములను సృజించెను. ఇట్లు ఆపరమాత్మ దేనిదేనిని సృజించెనో దానిదానిసంతయు తినుటకు తలంచెను. ఇట్లు తలంచుటవలననే ఆపరమాత్మకు శబ్దిరూపు కలిగెను. గనుక ఈసృజింపబడిన సమస్త జగత్తునకాపరమాత్మ భటుడుడాయెను. ఆపరమాత్మకు సమస్త జగత్తును అన్నమాయెను. ఇట్లు పరమాత్మకు సర్వాత్మ భావముతోఁ గలిగిన అదితి భావమును తెలిసికొనినవాడు ఈపరమాత్మకు కలిగిన ఫలమును తాను సర్వాత్మకుఁడై పొందుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సోకామయత ఘాయసాయజ్ఞేన భూయోయజేయేతి సోత్రామ్యస్సతపోతప్య త తస్యత్రాస్తస్య తప్తస్యయశోవీర్య ముదక్రామత్ । ప్రాణావై యశోవీర్యంతత్ప్రాణేషాత్కాన్తేషు శరీరగ్ శ్వయితు మధ్రియతతస్య శరీరఏవ మన ఆసీత్.

॥౬॥

ప॥ సః - అకామయత - భూయసా - యజ్ఞేన - భూయః - యజేయ - ఇతి - సః - అత్రామ్యత్ - సః - తపః - అతప్యత - తస్య - త్రాస్తస్య - తప్తస్య - యశః - వీర్యం - ఉదక్రామత్ - ప్రాణాః - వై - యశః - వీర్యం - తత్ - ప్రాణేషు - ఉత్కాన్తేషు - శరీరం - శ్వయితుం - అధ్రియత - రస్య - శరీరే - ఏవ - మనః - ఆసీత్.

ప్ర॥ సః=అప్రజాపతి, భూయసా=గొప్పదియగు, యజ్ఞేన=యజ్ఞముచేత, భూయః=తిరిగి, యజేయేతి=(అశ్వమేధమును) యాగముచేయవలయునని, అకామయత=కోరెను. సః=అప్రజాపతి, అత్రామ్యత్=శ్రమనుపొందెను. సః=అప్రజాపతి, తపః=తపస్సును, అతప్యత=చేసెను. త్రాస్తస్య=శ్రమనుపొందినవాడును, తప్తస్య=తపించువాడునగు, తస్య=అప్రజాపతికి, యశః=కీర్తియున్ను, వీర్యం=బలమున్ను, ఉదక్రామత్=దైలువెడలెను. యశః=కీర్తియున్ను, వీర్యం=బలమున్ను, ప్రాణావై=చతురాదీంద్రియములే. ప్రాణేషు=ప్రాణములు, ఉత్కాన్తేషు=తక్కువైనవివలె, తత్=అప్రజాపతిసంబంధమైన, శరీరం=దేహము, శ్వయితుం=ఉచ్చాసభావమును పొందుటను, (అపవిత్రమగుటను), అధ్రియత=ధరించెను. తస్య=అప్రజాపతికి, శరీరఏవ=దేహమునందే, మనః=మనస్సు, ఆసీత్=ఉండెను.

తా॥ అపూర్వము చెప్పబడిన హిరణ్యగర్భస్వరూపుడైన పరమాత్మ గొప్పయజ్ఞముతో తిరిగి యాగమును చేయవలయునని ఈ మహత్కార్యమునుకోరి మిక్కిలి శ్రమనుపొంది తపించెను. ఇట్లు శ్రమతో తపమునుచేయునట్టి ఆపరమాత్మకు చతురాదీంద్రియ సాధ్యములగు యశోబలములు దైలువెడలెను. ఆచతురాదీంద్రియములు ముఖ్య కారణములుగాఁగల యశోవీర్యములు అప్రాణస్వరూపములైన చతురాదులుగానే ఉండెను. ఇట్టి ప్రాణస్వరూపములగు చతురాదులు తక్కువగును పొందగా నాప్రజాపతి దేహము బలహీనమైయపవిత్రమాయెను. ఇట్లుకాగా ఆయనకు మనస్సు అటువంటి తనదేహమునందే మిక్కిలి ప్రేమగలదైయుండెను.

ఉ॥ సోకామయత మేధ్యంమఇదగ్ స్యాదాత్మన్వ్యసేనస్యామితి । తతోశ్వస్సమభవద్యదశ్వత్తన్వేధ్యమభూదితి తదేవాశ్వమేధస్యా శ్వమేధత్వం । ఏవహవా అశ్వమేధంవేదయ ఏనమేవంవేద । తమనవరుద్యైవా మన్యతతగ్ సంవత్సరస్యపరస్తాదాత్మనఆలభత । పశూన్ దేవతాభ్యః ప్రత్యేహత్ । తస్మాత్స

ర్వదైవత్యం ప్రోక్షితం ప్రాజాపత్యమాలభస్తే । ఏషవాఅశ్వమేధోయ ఏ
వతపతి తస్యసంవత్సరఆత్మాను మగ్నిరర్హస్తస్యే మేలోకాఆత్మానస్తావే
తావర్కాశ్వమేధా సోపునరేక్షవ దేవతాభవతి మృత్యురేవాపపునర్న్య
త్యంజయతి నైనం మృత్యురాప్నోతి మృత్యురస్యాత్మాభవతి ఏతాసాందేవ
తానామేకోభవతి ॥ ౭ ॥ ఇతితృతీయాధ్యాయే ద్వితీయబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ సః - అకామయత - మేధ్యం - మే - ఇదం - స్యాత్ - ఆత్మనీ - అనేన - స్యాం -
ఇతి - తతః - అశ్వః - సమభవత్ - యత్ - అశ్వత్ - తత్ - మేధ్యం - అభూత్ - ఇతి -
తత్ - ఏవ - ఆశ్వమేధస్య - అశ్వమేధత్వం - ఏషః - హవై - అశ్వమేధం - వేద - యః -
ఏనం - ఏవం - వేద - తం - అనవరుధ్య - ఏవ - అమన్యత - తం - సంవత్సరస్య - పరస్మాత్ -
ఆత్మనే - ఆలభత - పరూక్షా - దేవతాభ్యః - ప్రత్యాహత్ - తస్మాత్ - సర్వదైవత్యం - ప్రో -
క్షితం - ప్రాజాపత్యం - ఆలభస్తే - ఏషః - వై - అశ్వమేధః - యః - ఏషః - తపతి - తస్య -
సంవత్సరః - ఆత్మా - అయం - అగ్నిః - అర్కః - తస్య - ఇమే - లోకాః - ఆత్మానః - తా -
ఏతా - అర్కాశ్వమేధా - సా - ఉ - పునః - ఏకా - ఏవ - దేవతా - భవతి - మృత్యుః -
ఏవ - ఆప - పునర్న్యత్యం - జయతి - న - ఏనం - మృత్యుః - ఆప్నోతి - మృత్యుః - అస్య -
ఆత్మా - భవతి - ఏతాసాం - దేవతానాం - ఏకః - భవతి.

ప్ర॥ సః=అవ్రజాపతి, మే=నాయొక్క, ఇదం=ఈశరీరము, మేధ్యం=యజ్ఞ సంబంధ మైనదిగా, స్యాత్=అగునుగాకయని, అకామయత=కోరినను. యత్=ఏకారణమువలన, (ఇదం= ఈశరీరము, మద్వియోగాత్=నాయొక్కవియోగమువలన, గతయగోచర్యంసత్=పోయినకీర్తిబ లములుకలదియై), అశ్వత్=అవచిత్రమాయనో, అనేన= ఈశరీరముచేతనే, (అహం=నేను), ఆ త్మనీ=శరీరముగలవాడను, స్యామితి=అగుచునుగాకయని, (ఇదం=ఈశరీరమును, ప్రవిపే శ=ప్రవేశించెను). తతః=అందువలన, అశ్వః=అశ్వము, సమభవత్=కలిగినను. తత్=ఆశరీ రము, ఇతి=ఈప్రకారము, మేధ్యం=యజ్ఞ సంబంధ మై పవిత్రమైనదిగా, అభవత్=అయినను. తదేవ=అకారణమునుండియే, అశ్వమేధస్య=అశ్వమేధమునుయోగమునను, అశ్వమేధత్వం=అశ్వ మేధమునుపేరుకలుగుట. యః=ఏవడు, ఏవం=ఈపూర్వముచేసినప్రకారము, ఏనం=ఈఅశ్వము నున్న, (ఏనం=అర్కమునుపేరుగలఅగ్నినిన్ని), వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, ఏవహవై=వేదమే, అశ్వమేధం=అశ్వమేధమునుక్రతువును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడు. (సః - అవ్రజాపతి), తం= ఆఅశ్వమును, అనవరుధ్యః=ప్రతిబంధించకయే, (అనేన=చేసినచేతనే, అమన్యత=యోగమును చేయుదునని), అమన్యత=తలంచెను. తం=ఆ అశ్వమును, సంవత్సరస్య=సంవత్సరముయొక్క, ప రస్మాత్=అనంతరము, (సంవత్సరమైనతరువాత), ఆత్మనే=తనకోరినను, ఆలభతి=అందుకొనెను. దేవతాభ్యః=అగ్నిండాది దేవతలకోరినను, పరూక్షా=పరీక్షలును, (ఇతిరమున్న న గ్రామీణార్హ్య ప శువులను, ప్రత్యాహత్=పొందించెను). (యస్మాత్=ఏకారణమువలన, ప్రజాపతిః=ప్రజాపతి, ఏ వం=ఈప్రకారము, అమన్యత=తలంచెను), తస్మాత్=ఆ కారణమునుండి, (యాజ్ఞికాః=యోగ ముచేయువారలు), సర్వదైవత్యం=సమస్త దేవతాస్వరూపమును, ప్రోక్షితం=ప్రోక్షించబడిన, (ప్రోక్షణపర్యగ్నికరణముముదలైనవానిచేత సంస్కారముగలదిగాచేయబడిన), ప్రాజాపత్యం= ప్రజాపతిదేవతాకవైన అశ్వమును, ఆలభస్తే=ఇదిచెందున్నారు. యఏషః=ఏ యోగూర్హ్యడు, (ఇ గత్=లోకమును, తేజసా=తేజస్సుచేత), తపతి=ప్రకాశించుచున్నాడో, ఏషః=ఈయూ ర్యుడే, అశ్వమేధః=అశ్వమేధయాగ స్వరూపుడు. (ఈ సూర్యుడు ఈ యోగ్వీక్షమైన పశు సాధకమగుక్రతువుయొక్క. సంస్వరూప మైనవాడు). తస్య=ఇతడుగలచేసిన సూర్యుని.

సంవత్సరః=సంవత్సరమును కాలవిశేషము, అత్తా=శరీరము. అయం=ఈ, (ఈపృథివీసంబంధమైన) అగ్నిః=అగ్ని, అర్కః=పూర్వోక్తమైన అర్కస్వరూపము. (యజ్ఞసాధనధాతమైన అర్కుడనుపేరుగల పరమాత్మస్వరూపము అగ్ని). తస్య=ఆ అగ్నికి, ఇమే=ఈ, లోకాః=లోకములు, (మూడులోకములు) అత్తానః=శరీరావయవములు. తౌ=ఆసాధ్యసాధన భూతములైన, ఏతౌ=ఈ, (అగ్న్యాదిత్యు లిద్దఱును, అర్కాశ్వమేఘా=అర్కాశ్వమేధములు. సాఢ=ఆదేవతాస్వరూపమైతే, పునః=తిరిగి, ఏకైవదేవతా=ఒకటియగు దేవతగానే, భవతి=అగుచున్నది (సాకా=ఆదేదియనఁగా), మృత్యురేవ=మృత్యుశబ్దవాచ్యమైన ఆహిరణ్యగర్భస్వరూపముగు పరమాత్మయే. (యఃపునః=ఎవఁడైతే, ఏనం=ఈ చెప్పినప్రకారము, ఏనం=ఈ అశ్వమేధమును, ఏకదేవతాస్వరూపమైన అశ్వమేధమును మృత్యుశబ్దవాచ్యమైన పరమాత్మనుగా, జేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, సః=వాఁడు), పునర్మృత్యం=పునర్మరణమును, అపజయతి=జయించుచున్నాడు. (ఒకసారిచచ్చి తిరిగి మరణముకొఱకు పుట్టఁడు). మృత్యుః=మృత్యువు, ఏనం=ఏనిని, (ఈ తెలిసినవానిని) నాహ్నితి=పొందడు. అస్య=వీనికి, మృత్యుః=మృత్యువు, అత్తా=ఆత్మస్వరూపముగా, భవతి=అగుచున్నాడు. ఏతాసాం=ఈ, దేవతాసాం=అగ్నింద్రాది దేవతలలో, ఏకః=ఒకఁడుగా, భవతి=అగుచున్నాడు.

తా|| మృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన ఆహిరణ్యగర్భుడు ఆదేహమునందు ప్రవేశముక్తమైన మనస్సుగలవాడై నేను విడుచుటచేకీర్తి బలములులేనిదై అపవిత్రమైనదగు నీ శరీరము పవిత్రమైనదై యజ్ఞసంబంధమైనదగునుగాకయనిన్ని ఈ శరీరముచేతనే నేను దేహముగలవాడనగుదునుగాకయనిన్ని కోరి దానియందే ప్రవేశించెను. అందువలన పవిత్రమైనదియును యజ్ఞసంబంధమైనదియునగు అశ్వముకలిగెను. అపహదాదేహము యజ్ఞసంబంధమై పవిత్రమాయెను. అందువల్లనే ఈ యజ్ఞమునకు అశ్వమేధమును పేరుకలిగెను. ఎవడిట్లు ఈ యజ్ఞసంబంధమైన అశ్వమునున్న పూర్వము చెప్పియుండెడి అర్కమును పేరుగల ఈ అశ్వమేధయగసంబంధమైన అగ్నినిన్ని తెలిసికొనుచున్నాడో వీడే అశ్వమేధక్రతువును తెలిసినవాడు. ఆహిరణ్యగర్భాత్మకుడగు ప్రజాపతి ఈ అశ్వముచేతనే యాగమును చెయుదుననితలంచి ఒక సంవత్సరమైనతరువాత అశ్వమును తనకొఱకు ఛేదించెను. అనంతరము అగ్నింద్రాది దేవతలకొఱకు ఇతరములగు గ్రామీణారణ్య పశువులను విభజించిపొందించెను. ప్రజాపతి ఇట్లు తలచుటవల్లనే ఇప్పటి యజ్ఞములను సమస్త దేవతాస్వరూపమును పర్యగ్నికరణాదులచే సంస్కారముకలదిగాఁ జేయబడినదియును ప్రజాపతిదేవతాకమునగు అశ్వమును ఛేదించుచున్నారు. ఇట్లు ప్రజాపతి స్వరూపమైన అశ్వమే సాధనముగాగల యాగస్వరూపమే ఈ లోకములను ప్రకాశింపఁజేయునట్టి ఈ సూర్యుడు. ఇట్టి యజ్ఞస్వరూపముగు సూర్యునకు కాలవిశేషముగు సంవత్సరమే శరీరము. ఈ యజ్ఞసాధనమైన అగ్ని పూర్వము చెప్పియుండెడి అర్కమును పేరుగలది. దీనికి ఈ స్వర్గమర్త్యపాతాళములను మూడులోకములు శరీరములు. ఇట్లు క్రతుఫలభూతులును సాధ్యసాధనములునగు అగ్న్యాది త్యులిద్దఱును అర్కాశ్వమేధములనబడుదురు. ఈ ప్రకారము భయాత్మకముగుదేవత ఒక్కటియై మృత్యుశబ్దవాచ్యుడైన ప్రజాపతియేయగుచున్నది. ఈవిధముగానేక దేవతాస్వరూపమైన అశ్వమేధమును ప్రజాపతిస్వరూపముగాఁచెలిసికొనువాడు మరణమునుపొంది తిరిగిపుట్టడు. ఏనిని తిరిగి మృత్యువును పొందదు. ఇట్టివానికి ఆ మృత్యుశబ్దవాచ్యమైన పరమాత్మ ఆత్మస్వరూపముగుచున్నాడు. ఇట్లు పరమాత్మస్వరూపుడగుటయేగాక వాని యభీష్టప్రకారము ఇంద్రాది దేవతలలో నొక్కఁడుగానున్న అగుచున్నాడు.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు ద్వితీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

॥ ద్వయాహప్రాజాపత్యాదేవాశ్చాసురాశ్చ । తతఃకానీయసానీవ దేవాజ్ఞా
యసా అసురాఃతఏషులోకే ష్వస్పర్థస్తతేహదేవా ఊచన్తన్తాసురాన్య
జ్ఞ ఉద్గీర్ణేనాత్యయామేతి. ॥౧॥

ప॥ ద్వయాః - హ - ప్రాజాపత్యాః - దేవాః - చ - అసురాః - చ - తతః. కానీయ
వాః - ఏవ - దేవాః - జ్ఞాయసాః - అసురాః - తే - ఏషు - లోకేషు - ఆస్పర్థస్త - తే - హ -
దేవాః - ఊచుః - హస్త - అసురాన్ - యశ్చే - ఉద్గీర్ణేన - అత్యయామ - ఇతి.

ప్ర॥ ద్వయాః=రెండువిధములుగానుండెడి, దేవాశ్చ=దేవతలున్న, అసురాశ్చ=రాక్ష
సులున్న, ప్రాజాపత్యాహ=ప్రాజాపతి సంబంధమైనవారతే. (ఆ ప్రజాపతియొక్క ప్రాణశక్తి
రాచ్యములైన వాగాదులే శాస్త్రమువలనపుట్టిన జ్ఞానకర్తృభావనచేసి ప్రకాశించుచు దేవతల
సమన్వయి. అదియే స్వభావికజ్ఞములైన ప్రత్యక్షానుమానములవలనఁబుట్టిన దృష్టమైన ప్రయోజ
నమే ఫలముగాఁగల కర్తజ్ఞానమును భావన చేయుచు అనురులగుచున్నది.) తతః=అంగులనలన,
దేవాః=దేవతలు, కానీయసానీవ=అల్పమైనవారు. అసురాః=రాక్షసులు, జ్ఞాయసాః=అధిక
మైనవారు. (అభవత్=అయిరి). తే=ఆ దేవానురులు, ఏషులోకేషు=ఈలోకములపయమైన
స్వాభావికేతర కర్తజ్ఞాన సాధ్యములైన లోకములవిషయమై, ఆస్పర్థస్త=కలహించిరి. (దేవా
నురులకు జ్ఞానాజ్ఞానపుట్టులయొక్క జన్మములను తిరస్కరించుటయే స్వరూపముగాఁగల విరోధ
ముకలిగెను.) తేదేవాః=ఆదేవతలు, హస్త=ఇప్పుడు, యశ్చే=యాగమునందు, ఉద్గీర్ణేన=ముఖ్య
ప్రాణమును స్తోత్రముచేయుటచేత, (వాగాదీంద్రియములను నిందించుటచే ముఖ్యప్రాణమైతి.
లేక వాక్కుమొదలైనవాటికి అగ్నాద్విధావము. లేక ప్రాణముయొక్క యుపాసన. లేక ఉద్గీ
ర్ణమును కర్తృపదార్థమునకు కర్తయగు ప్రాణస్వరూపమును ఆశ్రయించుటచేత.) అసురాశ్చ=రా
క్షసులును, అత్యయామేతి=అతిక్రమించెదమని, ఊచన్త=పలికిరిగదా.

తా॥ కర్తజ్ఞానములయొక్క పుట్టుకను ప్రకాశింపఁజేయుటకు నీ ఉద్గీర్ణప్రాజ్ఞానమునక్ర
మంపఁబడుచున్నది. దేవతలును రాక్షసులును పరస్పరయులును ఆ ప్రజాపతియొక్క వాగాదీం
ద్రియములే. ఆ వాగాదీంద్రియములు శాస్త్రజనిత జ్ఞానకర్తృభావితములైన ప్రకాశించుచు దేవతలు
గాను, స్వాభావికమైన ప్రత్యక్షానుమానములవలనఁ బుట్టినదృష్టప్రయోజనముగల కర్తజ్ఞానము
చేత భావితములై అనురులుగాను అగుచున్నవి. ఇట్లు వాగాదీంద్రియములకు దృష్టప్రయోజన
ముకలిగినదియును స్వాభావికమైనదియును శాస్త్రజనితమైనదియునగు కర్తజ్ఞానప్రవృత్తి అధిక
మగుటవల్లను, అత్యస్తప్రయత్న సాధ్యమైన శాస్త్రజనితమునగు జ్ఞానప్రవృత్తి స్వల్పమగుటవల్లను
హస్త రాక్షసులు అధికులుగాను దేవతలు స్వల్పులుగాను అయిరి. ఈ ప్రకారము ప్రజాపతి శరీ
రమందుండెడి ఆదేవానురుభయులును స్వాభావికేతరమైన కర్తజ్ఞానసాధ్యములగు ఈలోకము
లవిషయమైకలహించిరి. (ఒకానొకప్పుడు వాగాదీంద్రియముల కేవలముశాస్త్రమువలనపుట్టిన
ఆకర్తజ్ఞానభావరూపమును వృత్తిపుట్టుచున్నదో అప్పుడుదృష్టప్రయోజనమైన ప్రత్యక్షానుమాన
జనితకర్తజ్ఞాన భావరూపమును ఆవాగాదీంద్రియముల యొక్క అనుగచ్ఛేత్తితిరస్కరింపబడు
చున్నది. అదియేదేవతలకుజయము, అనురులకు అపజయము. ఒకానొకప్పుడు స్వత్యోగముగా
దేవతలయొక్క స్మృతితిరస్కరింపబడుచున్నది. ఇదియేఅనురులజయము. దేవతలకుజయము.

ఇట్లు దేవతలకు జయమందు ధర్మబాహుళ్య మగుటవలన ప్రజాపతిత్వముయొక్క ప్రాప్తివరకు ను త్కర్షముకలుగుచున్నది. అనుచులకు జయమందు అధర్మ బాహుళ్యమగుటవలన స్థావరత్వము యొక్క ప్రాప్తివరకు నపకర్షము కలుగుచున్నది. ఇందును సమానమగుటయందు మనవ్యత్య ముకలుగుచున్నది. ఈవిధముగా దేవభృత్తి అతిప్రయత్న సాధ్యమగుటవలన దేవతలు అల్పు లై రాక్షసులచే తిరస్కరింపఁబడిరి. ఇట్లు తిరస్కరింపఁబడిన ఆదేవతలు యజ్ఞమునందివ్వుడే ముఖ్యప్రాణమును స్తుతించి ప్రాణస్వరూపమును ఆశ్రయించుటచేత అనురలను జయించెద మని పలికిరి.

ఉ॥ తేహవాచమూచు స్త్వం నఉద్గాయేతి తథేతితేభ్యో వాగుదగాయత్ యోవా చిభోగస్తం దేవేభ్యఃఆగాయత్ యతగ్ల్యాణంవదతి తదాత్మనేతేవిదుర నేననై సఉద్గాత్రాత్యేవ్యస్తీతి తమభిద్రుత్యపాప్తనావిభ్యక్త సయస్సపా ప్తాయ దేవేదమప్రతిరూపంవదతి సఏవసపాప్తా. ||౨||

ప॥ తే - హ - వాచం - ఉచుః - త్వం - నః - ఉద్గాయ - ఇతి - తథా - ఇతి - తే భ్యః - వాక్ - ఉదగాయత్ - యః - వాచి - భోగః - తం - దేవేభ్యః - ఆగాయత్ - యత్ - కల్యాణం - వదతి - తదాత్మనే - తే - ఆచిదుః - అనేన - వై - నః - ఉద్గాత్రా - అత్యేవ్యస్తీ - ఇతి - తం - అభిద్రుత్య - పాప్తనా - ఆవిభ్యక్త - సః - యః - సః - పాప్తా - యత్ - ఏవ - ఇదం - అప్రతిరూపం - వదతి - సః - ఏవ - సః - పాప్తా.

ప్ర॥ తేహ=ఆదేవతలే, వాచం=వాగభిమానదేవతనుగూర్చి, త్వం=నీవు, నః=మాకొఱకు, ఉద్గాయేతి=గానముచేయుమాయని, (ఉద్గాత్రకర్తమును చేయుమాయని,) ఉచుః=పలికిరి. వాక్=వాగభిమానదేవత, తథేతి=ఆప్రకారమేయని, (సరేనని) తేభ్యః=ఆదేవతలకొఱకు, ఉదగాయత్=మిక్కిలిగానముచేసెను. వాచి=వాక్కునందు, యః=ఏది, భోగః=ఫలమొ, తం=ఆఫలమును, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకు, ఆగాయత్=గానముచేసెను. యత్=ఏ, కల్యాణం=శుభము, (వాక్సంబంధమును ఋత్విక్సంబంధమునగు ఫలమును), వదతి=పలుకుచున్నదో, తదాత్మనే=ఆవాగ్దేవతాస్వరూపమైన తనకొఱకే, (ఆగాయత్=గానముచేసికొనెను). అనేనఉద్గాత్రావై=ఈ గానముచేతనే, నః=మనలను, అత్యేవ్యస్తీతి=అతిక్రమించగలరని, తే=ఆ అనురులు, అచిదుః=తెలిసికొనిరి. (తే=ఆ అనురులు,) తం=ఆ ఉద్గాతనుగూర్చి, అభిద్రుత్య=పరుగత్తిపోయి, పాప్తనా=పాపముచేత, అవిభ్యక్త=కొట్టిరి. (పాపముతోఁగూర్చిరి). సః=ఆమూర్ఖుబడినది, యః=ఏడియొ, సః=ఆది, పాప్తా=పాపము. యదేవ=ఏది, ఇదం=ఈ, అప్రతిరూపం=తగనిదానిని, (కాస్త్రనిషిద్ధమైనదానిని) వదః=పలుకుచున్నదో, సఏవ=ఆదియే, సపాప్తా=ఆపాపము.

తా॥ ఆదేవతలు ఈప్రకారము నిశ్చయించుకొని వాగభిమాన దేవతనుగూర్చి నీవు మాకొఱకు నీయజ్ఞమునందు వాగ్దాత్రకర్తను చేయుమాయని పలికిరి. ఆవాగభిమాన దేవతయను ఆదేవకారము చేయుదునని పలికి వాణ్నిమిత్రకమైన సుఖానుభవము నుద్దేశించి దేవతలకొఱకు ను ఆ వాగ్దేవతాస్వరూపమైన తనకొఱకును గానముచేసెను. ఇట్లుచేయఁగా నా రాక్షసులు ఈ

బ్రాత్రకర్తచే దేవతలు మనల సతిక్రమించెదరని ఆ ఉద్ధాతనుగూర్చి శీఘ్రముగాఁబోయి పాప తో హతముచేసిరి. (ఆ వాక్కును ఆనురంభంబమైన పాపముతోఁగూర్చిరి). కాన్తప్రతిష్ఠ న ఏపాపముతో నాకర్తను అనురులు హతముచేసిరో అట్టి కాన్తనిష్ఠరూపమగు పాపము ఏజాపతి కార్యభూతములైన ప్రజలయొక్క వాక్కునందును అనుసరించి భీభత్సాన్యతాది పమైయుంచున్నది.

అథహప్రాణమూచు స్త్వం నఉద్గాయేతి తథేతితేభ్యః ప్రాణఉదగాయద్యః
ప్రాణేభోగ స్తం దేవేభ్యః ఆగాయత్ యతః కల్యాణంజిఘ్రతిత దాత్త నేతేవిదు
రనేనవై నఉద్గాత్రా త్యేవ్యస్తీతి తమభిద్రుత్యపాప్తనావిధ్యక్ సయస్సపా
ప్తాయదేవేద మప్రతిరూపం జిఘ్రతిసఏవసపాప్తా

॥౩॥

ప॥ అథ - హ - ప్రాణం - ఉదయః - త్వం - నః - ఉద్గాయ - ఇతి - తథా - ఇతి - తేభ్యః -
- ణః - ఉదగాయత్ - యః - ప్రాణే - భోగః - తం - దేవేభ్యః - ఆగాయత్ - యత్ - కల్యాణం -
- మతి - తదాత్త నే - తే - అవిదుః - అనేన - వై - సః - ఉద్గాత్రా - అత్యేవ్యస్తి - ఇతి - తం - అ
- నుత్య - పాప్తనా - అవిధ్యక్ - సః - యః - సః - పాప్తా - యత్ - ఏవ - ఇదం - అప్రతిరూపం -
- మతి - సః - ఏవ - సః పాప్తా.

ప్ర॥ అథహ=అనంతరమునందు, (తే=ఆదేవతలు,) ప్రాణం=ప్రాణమునుగూర్చి, (ప్రా
ప్తవాచ్యమైన ప్రాణమునుగూర్చి), త్వం=నీవు, సః=మాకొఱకు, ఉద్గాయేతి=గానమునుచే
యమాయని, (బ్రాత్రకర్తను చేయుమాయని,) ఉదయః=పలికిరి. ప్రాణః=ప్రాణము, తథేతి
సరేయని, తేభ్యః=ఆదేవతలకొఱకు, ఉదగాయత్=గానముచేసెను. ప్రాణే=ప్రాణశబ్దవా
చును ప్రాణమునందు, యః=ఏ, భోగః=భోగమో, తం=దానిని, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకు,
గాయత్=గానముచేసెను. యత్=ఏ, కల్యాణం=శుభమును, జిఘ్రతి=ఆఘ్రాశించుచున్న
తదాత్త నే=ఆ ప్రాణదేవతాస్వరూపమైన తనకొఱకు, (ఆగాయత్=గానముచేసెను). తే=
అనురులు, అనేన ఉద్గాత్రావై=ఈ బ్రాత్రకర్తచేతనే, (ఏతే=ఈ దేవతలు,) సః=మనల
అత్యేవ్యస్తీతి=అతిక్రమించగలరని, అవిదుః=తెలిసికొనిరి. (ఆ అనురులు ఇట్లు తెలిసికొనిరి),
=ఆఘ్రాణమునుగూర్చి, అభిద్రుత్య=పరుగెత్తుకొనిపోయి, పాప్తనా=పాపముతో, అవిధ్యక్
కాట్టిరి. (ప్రాణమును పాపముతోఁగూర్చిరి.) సః=అది, యః=ఏదియో, సః=అది, పాప్తా=
వము. యదేవ=ఏది, ఇదంఅప్రతిరూపం=ఈ కాన్తప్రతిష్ఠగంధమును, జిఘ్రతి=ఆఘ్రా
చుచున్నదో, సఏవ=అదియే, సపాప్తా=ఆపాపము.

తా॥ అనురులువాక్కును కాన్తనిష్ఠమైన అన్యతరూపమగు పాపముతోఁజేర్చి బ్రాత్ర
కర్తకన్యముఁగాఁజేయఁగా దేవతలప్పుడు ఘ్రాణాత్తకమగు దేవతనుఁగూర్చిపోయి నీవుమా
నియజ్ఞమునందు బ్రాత్రకర్తను చేయుమాయని అడుగఁగాఅదేవిధమునచేసిదనని ఆఘ్రాణదే
ఘ్రాణనిమిత్తకమగు గుఖానుభవము నుద్దేశించి దేవతలకొఱకును ఆఘ్రాణదేవతా స్వరూప
న తనకొఱకును గానముచేసెను. ఇట్లు చేయఁగా నారాత్రులు ఈయబ్రాత్రకర్తచేత దేవ
మనలను అతిక్రమించెదరని ఆఘ్రాణదేవతనుగూర్చి శీఘ్రముగాఁబోయికాన్త నిష్ఠమైన

బృహదారణ్యకోపనిషత్.

ఆసురసంబంధమును పాపముతో నాఘాణదేవతను చేర్చి అపరిశుద్ధము చేసిరి. ఈశాన్త్రునిషిద్ధమును ఆననురూపమును (తగనిరూపమును) ఆసురసంబంధమునైన యాఘాణకర్త ఏదియో అదియే ఆపాపస్వరూపము.

ఉ॥ అభహవక్షురూచు స్త్వం న ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్యశ్చక్షురుదగాయత్ యశ్చ
క్షుషిభోగ స్తం దేవేభ్య ఆగాయద్యతకల్యాణం పశ్యతి తదాత్మ నేతేవిదుర
నేన వై న ఉద్గాత్రా త్యేష్య స్త్రితి తమభిదృత్య పాప్తనావిధ్యక్ సయస్స పా
ప్తాయ దేవేదమవ్రతి రూపం పశ్యతి సవీవ సపాప్తా. ॥౪॥

ప॥ అభ - హ - చక్షుః - ఊయః - త్వం - నః - ఉద్గాయ - ఇతి - తథా - ఇతి - తే
భ్యః - చక్షుః - ఉదగాయత్ - యః - చక్షుషి - భోగః - తం - దేవేభ్యః - ఆగాయత్ - య
త్ - కల్యాణం - పశ్యతి - తదాత్మనే - తే - ఆవిదుః - అనేన - వై - సః - ఉద్గాత్రా - అత్యే
ష్యస్త్రి - ఇతి - తం - అభిద్రుత్య - పాప్తనా - అవిధ్యక్ - సః - యః - సః - పాప్తా - యత్ -
సవీ - ఇదం - అవ్రతిరూపం - పశ్యతి - సః - ఏవ - సః - పాప్తా.

ప్ర॥ అభహ=ఆనంతరము, (తే=అదేవతలు), చక్షుః=నేత్రమునుగూర్చి, త్వం=నీవు, నః=మాకొఱకు, ఉద్గాయేతి=గానమును చేయుమాయని, (ఉద్గాత్రకర్తను చేయుమాయని), ఊయః=పరిమి. చక్షుః=నేత్రము, తథేతి=సరేయని, తేభ్యః=అదేవతలకొఱకు, ఉదగాయత్=గానముచేసెను. చక్షుషి=నేత్రమునందు, యః=ఏ, భోగః=భోగమో, తం=దానిని, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకు, ఆగాయత్=గానముచేసెను. యత్=ఏ, కల్యాణం=శుభమును, పశ్యతి=చూచుచున్నదో, తదాత్మనే=ఆస్వరూపమైన తనకొఱకు, (ఆగాయత్=గానముచేసెను). తే=ఆ అనురులు, అనేన ఉద్గాత్రావై=ఈఉద్గాత్ర కర్తచేతనే, (ఏతే=ఈదేవతలు), సః=మనలను, అత్యేష్యస్త్రితి=అతిక్రమించగలరని, ఆవిదుః=తెలిసికొనిరి. (ఆఅనురులు ఇట్లు తెలిసికొని), తం=అచక్షుస్సునుగూర్చి, అభిద్రుత్య=పరుగెత్తిపోయి, పాప్తనా=పాపముచేత, అవిధ్యక్=కొట్టిరి. (నేత్రమును పాపముతోఁగూర్చిరి). సః=అది, యః=ఏదియో, సః=అది, పాప్తా=పాపము. యదేవ=ఏది, ఇదం అవ్రతిరూపం=ఈశాన్త్రప్రతిషిద్ధమైన రూపాదికమును, పశ్యతి=చూచుచున్నదో, సవీవ=అదే, సపాప్తా=ఆపాపము.

తా॥ ఆనురులు ఘాణమును శాన్త్రప్రతిషిద్ధమైన దుర్వివయముగు గంధాదికముతోఁగూర్చిగా దేవతలప్పుడు నేత్రాత్మకమగు దేవతనుగూర్చిపోయి నీవుమామ నీయజ్ఞమునందు శాన్త్రాత్ర కర్తనుచేయుమా అనియడుగఁగా నదేవిధముగాఁజేసెదననిపలికివత్తుర్నిమిత్తకమైన శుఖానుభవమునుద్దేశించి దేవతలకొఱకును నాచక్షుర్దేవతాస్వరూపమైన తనకొఱకును గానముచేసెను. ఇట్లుచేయగా నానురులు ఈయాద్గాత్రకర్తచేతదేవతలు మనలనతిక్రమించగలరని అచక్షుర్దేవతను గూర్చిపోయి శాన్త్రునిషిద్ధమైన ఆసురసంబంధముగు పాపముతోనాచక్షుస్సును గూర్చి అపరిశుద్ధముచేసిరి. ఆశాన్త్రునిషిద్ధమును అననురూపమును ఆసురసంబంధమునైన అనేత్రకర్తయేదియో అదియేఆపాపము.

ఉ॥ అథహాశ్రోత్ర మూచస్త్యం న ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్యః శ్రోత్రముదగాయత్ య శ్శ్రోత్రే భోగస్తం దేవేభ్య ఆగాయద్యత-ల్యాణగ్ శృణోతి తదాత్మనే తే విదురనే న వైన ఉద్గాత్రా త్యేష్య స్తీతి తమభిద్రుత్య పాప్తనావిధ్యక్ స య స్సపాప్తాయ దేవేద మప్రతిరూపగ్ శృణోతి స ఏవ సపాప్తా. ॥౫॥

ప॥ అథ - హ - శ్రోత్రం - ఊచుః - త్వం - నః - ఉద్గాయ - ఇతి - తథా - ఇతి - తేభ్యః - శ్రోత్రం - ఉదగాయత్ - యః - శ్రోత్రే - భోగః - తం - దేవేభ్యః - ఆగాయత్ - యత్ - కల్యాణం - శృణోతి - తదాత్మనే - తే - అవిదుః - అనేన - వై - నః - ఉద్గాత్రా - అత్యేష్యన్తి - ఇతి - తం - అభిద్రుత్య - పాప్తనా - అవిధ్యక్ - సః - యః - సః - పాప్తా - యత్ - ఏవ - ఇదం - అప్రతిరూపం - శృణోతి - సః - ఏవ - సః - పాప్తా.

• ప్ర॥ అథహా=అనంతరమునందు, (తే=ఆ దేవతలు), శ్రోత్రం=శ్రోత్రమునుగూర్చి, త్వం=నీవు, నః=మాకొఱకు, ఉద్గాయేతి=గానముచేయుమాయని, (ఉద్గాత్రకర్తను చేయుమాయని), ఊచుః=పలికిరి. శ్రోత్రం=శ్రోత్రము, తథేతి=సరేయని, తేభ్యః=ఆ దేవతలకొఱకు, ఉదగాయత్=గానముచేసెను. శ్రోత్రే=శ్రోత్రమునందు, యః=ఏది, భోగః=భోగమో, తం=దానినిగూర్చి, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకును, ఆగాయత్=గానముచేసెను. యత్=ఏ, కల్యాణం=శుభమును, శృణోతి=వినుచున్నదో, తదాత్మనే=ఆ స్వరూపమైన తనకొఱకును, (ఆ గాయత్=గానముచేసికొనెను). తే=ఆ అనురులు, అనేనఉద్గాత్రావై=ఈ యాద్గాత్ర కర్త చేతనే, (ఏతే=ఈ దేవతలు), నః=మనలను, అత్యేష్యన్తి=అతిక్రమించగలరని, అవిదుః=తెలిసికొనిరి. (ఆ అనురులిట్లు తెలిసికొని), తం=ఆ శ్రోత్రాధిష్ఠాన దేవతనుగూర్చి, అభిద్రుత్య=పరుగట్టుకొనిపోయి, పాప్తనా=పాపముతో, అవిధ్యక్=కొట్టిరి. (శ్రోత్రమును పాపముతోఁ గూర్చిరి). సః=అది, యః=ఏదియో, సః=అది, పాప్తా=పాపము. యదేవ=ఏది, ఇదంఅప్రతిరూపం=ఈకాస్త్రప్రతిషిద్ధమైన శబ్దమును, శృణోతి=వినుచున్నదో, సఏవ=అదియే, సపాప్తా=ఆ పాపము.

తా॥ అనురులు నేత్రమును కాస్త్రప్రతిషిద్ధమైన దుర్విషయముతోఁగూర్చగా దేవతలప్పుడు శ్రోత్రాధిష్ఠాన దేవతనుగూర్చిపోయి నీవు మాకొఱకు నీయజ్ఞమునందు నాద్గాత్రకర్తను చేయుమాయని అడుగఁగా నదేవిధముగాఁ జేసెదననిపలికి శ్రోత్రము శ్రోత్రనిమిత్తకమైన సుఖానుభవము నుద్దేశించి దేవతలకొఱకును ఆ శ్రోత్రాత్మకమైన తనకొఱకును గానముచేసెను. ఇట్లు చేయగా ఆ అనురులు ఈ యాద్గాత్ర కర్తచేత దేవతలు మనల నతిక్రమించగలరని ఆ శ్రోత్రదేవతనుగూర్చి పోయి కాస్త్రనిషిద్ధమైన అనురసంబంధమును పాపముతో నాశ్రోత్రముకూర్చి అపరిశుద్ధము చేసిరి. ఆ కాస్త్రనిషిద్ధమును అననురూపమును అనురసంబంధమునైన శ్రోత్రకర్త యేదియో అదియే ఆ పాపము.

ఉ॥ అథహామనఉచస్త్యం న ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్యో మనఉదగాయత్ యోమనసి భోగస్తం దేవేభ్య ఆగాయద్యత-ల్యాణగ్ సజు-ల్పయతి తదాత్మనే తే విదురనే న వైన ఉద్గాత్రా త్యేష్య స్తీతి తమభిద్రుత్య పాప్తనావిధ్యక్ స యస్సపా

ప్రాచీన దేవత మప్రతిరూపగ్ సజ్జల్పయతి సవినసపాప్తైవముఖ లేవతా
 దేవతాః పాస్తభిరుపాస్తజన్మేవమేనాః పాస్తనావిధ్యక్.

||౬||

స|| అథ - హ - మనః - ఉచయ - త్వం - నః - ఉగ్రాయ - ఇతి - తథా - ఇతి - తే
 ఘ్నః - మనః - ఉదగాయత్ - యః - మనసి - భోగః - తం - దేవేభ్యః - ఆగాయత్ - య
 త్ - కల్యాణం - సజ్జల్పయతి - తదాత్మనే - తే - అవిదుః - అనేన - నై - నః - ఉగ్రాత్రా -
 అత్యేష్యన్తి - ఇతి - తం - అభిద్రుత్య - పాస్తనా - అవిధ్యక్ - నః - యః - నః - పాస్తా -
 యత్ - ఏవ - ఇదం - అప్రతిరూపం - సజ్జల్పయతి - నః - ఏవ - నః - పాస్తా - ఏవం -
 ఉ - భిలు - ఏతాః - దేవతాః - పాస్తభిః - ఉపాస్తజక్ - ఏవం - ఏనాః - పాస్తనా - అవిధ్యక్.

స|| అథహ=అనంతరమునందు, (తే=ఆ దేవతలు), మనః=మనస్సునుగూర్చి, త్వం=నీ
 పు, నః=మాకొఱకు, ఉగ్రాయేతి=గానముచేయుమాయని, (బౌద్ధాత్రకర్తను చేయుమాయని),
 ఉచయః=పలికిరి. మనః=మనస్సు, తథేతి=అప్రకార మేయని, తేభ్యః=ఆ దేవతలకొఱకు, ఉద
 గాయత్=గానముచేసెను. మనసి=మనస్సునందు, యః=ఏ, భోగః=భోగమో, తం=వానిని
 గూర్చి, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకు, ఆగాయత్=గానముచేసెను. యత్=ఏ, కల్యాణం=శుభ
 మును, సజ్జల్పయతి=సంకల్పించుచున్నదో, తదాత్మనే=ఆ స్వరూపమైన తనకొఱకును, (ఆ
 గాయత్=గానముచేసికొనెను). తే=ఆ అనురులు, అనేనఉగ్రాత్రానై=ఈబౌద్ధాత్రకర్తచేత
 నే, (ఏతే=ఈ దేవతలు), నః=మనలను, అత్యేష్యన్తి=ఆతిక్రమించగలరని, అవిదుః=తెలిసి
 కొనిరి. (ఆ అనురులిట్లు తెలిసికొని), తం=ఆ మనోధిష్ఠాన దేవతనుగూర్చి, అభిద్రుత్య=పరుగె
 త్తుకొనిపోయి, పాస్తనా=పాపముతో, అవిధ్యక్=కొట్టిరి. నః=అది, యః=ఏదియో, నః=
 అది, పాస్తా=పాపము. యదేవ=ఏది, ఇదంఅప్రతిరూపం=ఈశాస్త్రప్రతిషిద్ధరూపమైన సం
 కల్పమును, సజ్జల్పయతి=తలంచుచున్నదో, సవిన=అదియే, సపాస్తా=ఆపాపము. ఏవము
 భిలు=ఈప్రకారముగానే, ఏతాః=ఈ, దేవతాః=త్వగాదిదేవతలు, పాస్తభిః=శాస్త్రప్రతిషి
 ధరూపములైన పాపములతో, ఉపాస్తజక్=కూర్చుబిడినవి. ఏవం=ఈప్రకారము, (తే=ఆ
 అనురులు), ఏనాః=ఈ వాగాదులను, పాస్తనా=పాపముతో, అవిధ్యక్=కొట్టిరి.

తా|| అనురులు శ్రోత్రమును శాస్త్రప్రతిషిద్ధమైన దుష్టపయముతోఁ గూర్చగా దేవత
 లష్టమ మనోధిష్ఠాన దేవతనుగూర్చి పోయినపు మాకొఱకు నీ యజ్ఞమునందు నౌద్ధాత్రకర్తను చే
 యుమాయని యడుగగా నదేవముగాఁ జేసెదనని పలికి మనస్సు మనోనిమిత్తకమైన సుఖానుభ
 వము నుద్దేశించి దేవతలకొఱకును ఆమనోధిష్ఠాన దేవతాత్మకమగు తనకొఱకును గానముచేసెను.
 ఇట్లుదేయగా ఆ అనురులు ఈ బౌద్ధాత్రకర్తచేత దేవతలు మననతిక్రమించగలరని మనోధిష్ఠాన
 దేవతనుగూర్చి పోయి శాస్త్రనిషిద్ధమైన ఆసురసంబంధమగు పాపముతో నామనస్సును అపరి
 శుద్ధముచేసిరి. శాస్త్రనిషిద్ధమును అనను రూపమును ఆసురసంబంధమునైన మనోవ్యాపారమే
 దియో అదియే ఆ పాపము. ఇదేప్రకారము సర్వేంద్రియములను దేవతలు ప్రాధ్విచగా నాయా
 యింద్రియములనన్నిటిని రాక్షసులు బౌద్ధాత్రకర్తకన్ధమైన పాపముతోఁగూర్చిరి.

ఉ॥ అథ హేమమాసస్యం ప్రాణమూచు స్త్వం న ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్య ఏష ప్రాణ ఉ
దగాయ త్తేవిదురనేనవైన ఉద్గాత్రా త్యేవ్యస్తీతి తమభిద్రుత్య పాప్తనావి
త్సక్ సయథాత్తాన మృత్వా లోష్టో విధ్వగ్ సేతైవగ్ హైవవిధ్వగ్ సమా
నావిష్యత్వా వినేశు స్తోదేవా అభవక్ పరాసురాభవత్యాత్మనా ప
రాస్యవిషక్ పాప్తా భ్రాతృవ్యోభవతి యఏవంవేద. ||౭||

ప॥ అథ - హ - ఇమం - ఆసస్యం - ప్రాణం - ఊచుః - త్వం - నః - ఉద్గాయ -
ఇతి - తథా - ఇతి - తేభ్యః - ఏషః - ప్రాణః - ఉదగాయత్ - తే - అవిదుః - అనేన -
వై - నః - ఉద్గాత్రా - ఆత్యేవ్యస్తీ - ఇతి - తం - అభిద్రుత్య - పాప్తనా - అవిత్సక్ - సః -
యథా - అత్తానం - ఋత్వా - లోష్టః - విధ్వంసేత - ఏవం - హ - ఏవ - విధ్వంసమానాః -
విష్యత్వాః - వినేశుః - తతః - దేవాః - అభవక్ - పరా - అసురాః - భవతి - ఆత్మనా -
పరా - అస్య - ద్విషక్ - పాప్తా - భ్రాతృవ్యః - భవతి - యః - ఏవం - వేద.

. ప్ర॥ అథహ=అనంతరము, (తే=ఆ దేవతలు), ఆస్యం=ముఖమందైన, (అనఁగాముఖమ
ధ్యమునందలి బిలమందున్న), ఇమం=ఈ, ప్రాణం=ప్రాణమునుగూర్చి, త్వం=నీవు, నః=మా
కొఱకు, ఉద్గాయేతి=గానముచేయుమాయని, (ఉద్గాత్రకర్తనుచేయుమాయని), ఊచుః=పలి
కిరి. ఏషఃప్రాణః=ఈప్రాణము, తేభ్యః=దేవతలకొఱకు, తథేతి = ఆప్రకారముచేసెదనని
పలికి, ఉదగాయత్=గానముచేసెను. తే=ఆ అసురులు, అనేనఉద్గాత్రవై=ఈ ఉద్గాత్ర
కర్తచేతనే, (ఏతే=ఈదేవతలు), నః=మనలను, ఆత్యేవ్యస్తీతి=ఆతిక్రమించగలరని, అవిదుః=
తెలిసికొనిరి. (తే=ఆ అసురులు, ఇట్లు తెలిసికొని), తం=ఆప్రాణమునుగూర్చి, అభిద్రుత్య=ప
రుగైకొనిపోయి, పాప్తనా=పాపముతో, అవిత్సక్=కొట్టి నిచ్చయించినవారై, (ఆ అసురు
లు తమదోషముతో ఆసుగుండగు ముఖ్యప్రాణమును పొందలేక పూర్వపు వాడుకప్రకారము
వాగాదులయందు వ్యాపించి, వినేశుః=నాశమునుపొందిరి). సయథా=అద్దెల్లనఁగా, (లోకే=
లోకమునందు), లోష్ఠః=మట్టిగడ్డ, ఆత్తానం=పాపమును, ఋత్వా=పొంది, యథా=ఏప్ర
కారము, విధ్వంసేత=శిధిలమగునో, (నశించునో), ఏవంహవై=ఈ ప్రకారముగానే, (తే=
ఆ అసురులు), విధ్వంసమానాః=మిక్కిలి కొట్టబడినవారై, విష్యత్వాః=నానాభవములైన గతు
లుగలవారై, వినేశుః=నశించిరి. తతః=అందువలన, (వాగాదయః=వాగాదీంద్రియములు),
'దేవాః=దేవతలుగా, అభవక్=అయినవి. (అగ్న్యదిస్వరూపములైన వాగాదీంద్రియములు
స్వాభావికమైన పాపముచేత తిరస్కరింపబడిన విజ్ఞానముగలవై పిండమాత్రములైన వాగాది
గోళములయందభిమానముగలవైతిరిగి ఆపాపముపోవుటవలన దేహమందలి యభిమానమునువి
డిచి అగ్న్యదిస్వరూపాభిమానముగలవాయెను). అసురాః=రాక్షసులు, పరాభవక్=పరాభ
వమునుపొందిరి. (అపజయమునుపొందిరి). (అయం=ఈ యజమానుఁడు, తేనైవవిధి=ఆవిధిచే
తనే), ఆత్మనా=ప్రజాపతి స్వరూపముతో, భవతి=అగుచున్నాడు. అస్య=ఈ ప్రజాపతిరూ
పమునుపొందిన యజమానునికి, ద్విషక్=శత్రువైన, భ్రాతృవ్యః=సహృదరసంబంధమగు,
పాప్తా=పాపము, పరాభవతి=తిరస్కారమును పొందుచున్నది. యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ
ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (తేన=వానిచేత, ప్రాణం=ప్రజాపతి స్వరూపమైన
ప్రాణమును, ఆత్మ త్వేన=ఆత్మ స్వరూపముతో, ప్రతిపద్యతే=పొందుచున్నది).

తా|| ఆనురులు మనస్సును శాస్త్రప్రతిపేధమైన పాపముతోఁగూర్చి అపరిశుద్ధము చేసిరి. ఇదే ప్రకారము ఇంద్రియములనన్నిటిని ఆపరిశుద్ధము చేయగా దేవతలస్వరూప దనగు హయందుండెడి ప్రాణస్వరూపమును గూర్చి పోయి, ఓ ప్రాణమా! నీవు మాకొఱకు నీయజ్ఞమునందు బౌద్ధాత్రకర్తను చేయుమాయని ప్రార్థించిన నా ప్రాణమట్లు చేసెదనని చెప్పి గానము చేయగా నాయనుకులు ఈ బౌద్ధాత్ర కర్త చే దేవతలు మనలను అతిక్రమించగలరని తలంచి ఆ ప్రాణమును తమ సంబంధమైన పాపముతోఁగొట్టి నిచ్చయించి పోయి అసంగమైన ప్రాణస్వరూపమును పొంద లేక పూర్వపు వాడుక ప్రకారము వాగాదులయందు నానావిధములైన గతులుగలవారై పాపాణమును కొట్టవలయునని వేయబడిన మట్టిపెల్ల ఆపాపాణమును కొట్టలేక దాని దెబ్బకెట్లు భిన్నమై నశించునో అవిధముగానే శిథిలమై పోయిరి. అట్లు శాస్త్ర నిషిద్ధములగు పాపములతోఁగూడా ఆ అనురులు నశించుటతోడనే వాగాదీంద్రియములు పిండమాత్రమైన దేహమునందలి ఇంద్రియ గోళములయందు స్వాభిమానమును వదిలి అగ్నివిస్ఫరూపముగా నుండెడి దేవత్వమును పొందినవి. ఈ ప్రకారము దేవతలు జయించిరి. అనురులు అపజయమును పొందిరి. ఇట్లు యాగము చేయువాడు దేహభిమానము విడిచి ప్రజాపతిత్వమును పొందుచున్నాడు. ఇట్లు తెలిసికొనువాడును ఆ యాజనుడువలెనే ఫలమును పొందుచున్నాడు.

ఉ|| తేహేనాచుః క్వసుసోభూద్యో న ఇత్థమసక్తత్యయ మాస్యేన్తరితి సోయాస్య ఆ జ్ఞిరసోఞ్గానాగ్ పీరసః. ||౮||

ప|| తే - హ - ఊచుః - క్వసు - సః - అభూత్ - యః - సః - ఇత్థం - అసక్త - ఇతి - అయం - ఆస్యే - అస్తః - ఇతి - సః - ఆయాస్యః - ఆజ్ఞిరసః - ఆఞ్గానాం - హి - రసః.

ప్ర|| యః=వీ ప్రాణము, సః=మనలను, ఇత్థం=ఈ ప్రకారము, అసక్త=దేవభావమును పొందించెనో, సః=ఆ ప్రాణము, క్వసు=ఎక్కడ, అభూత్=ఉండెను. ఇతి=ఈ ప్రకారము, తేహ=ఆ దేవతలు, ఊచుః=పలికిరి. (దేవైః=దేవతలచేతను), అయం=ఈ ప్రాణము, ఆస్యే=ముఖమునందు, అస్తః=మధ్యను, (వర్తతే=ప్రత్యక్షముగా చున్నాడు). ఇతి=ఈ ప్రకారము, (ఉపలబ్ధః=వీకారణమువలన పొందబడెనో, అందువలన), సః=ఆ ప్రాణము, ఆయాస్యః=ఆయాస్యమనియును, ఆఞ్గానాం=కార్యకారణములగు సర్వావయవములలో, రసోహి=సారమై నఆత్మ గనుక, ఆజ్ఞిరసః=ఆజ్ఞిరసమనియును, (ప్రసిద్ధః=ప్రసిద్ధమైనది).

తా|| ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము ఇంద్రియములు ప్రాణరూపమై ప్రజాపతియొక్క ఆశ్రయమువలన, తనకు శరీరగోళములయందలి స్వాభిమానమును విడిచి నిజమగు అగ్ని విస్ఫరూపమైన తమ దేవత్వమును పొంది ఇట్లు మనలను దేవత్వమును పొందించిన ప్రాణస్వరూపము ఎక్కడయున్నదని విచారించి ప్రత్యక్షముగా ముఖమధ్యమునందున్న ప్రాణమును పొందిరి. ఇందువలననే ఆ ప్రాణము ఆయాస్యమనియును, కార్యకారణములగు సర్వావయవములలో శ్రేష్ఠమగునాత్మయగుటవలన ఆజ్ఞిరసమనియును, ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నది.

ఉ|| సావావీషాదేవతా దూర్నామదూరగ్ హ్యస్యా మృత్యుర్దూరగ్ హవా అస్తాన్తృత్యుర్భవతి యవీవంవేద. ||౯||

ప॥ సా - వై - ఏషా - దేవతా - దూః - నామ - దూరం - హి - అస్యాః - మృత్యుః -
దూరం - హవై - అస్మాత్ - మృత్యుః - భవతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ హి=ఏకారణమువలన, మృత్యుః=మృత్యువు, అస్యాః=ముఖ్యప్రాణరూపమైన
ఈదేవతకు, దూరం=దర్శనమైనదో, (తస్మాత్=ఆకారణమువలన), సావా=ఆవ్రసిద్ధమగు, ఏ
షాదేవతా=ఈముఖ్యప్రాణరూపమైనదేవత, దూర్నామ=దూరనిద్రసిద్ధమైనది. యః=ఏనడు,
ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, అస్మాత్=ఈ తెలిసికొనినవానినుండి,
మృత్యుః=మృత్యువు, దూరంహవై=దూరమైనదై, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ రాక్షసులు పరాజయమును పొందిన ఆప్రాణదేవతకు మృత్యువు మిక్కిలి దూరమై
యున్నది. గనుక ప్రాణదేవతదూరనిద్రసిద్ధికెక్కియున్నది. ఇట్లు పరిశుద్ధమగు ముఖ్యప్రాణము
చు తెలిసికొని యుపాసించెడి వానివలననున్న మృత్యువు దూరమగుచున్నది.

ఉ॥ సావాఏషాదేవతై తాసాం దేవతానాం పాప్తానంమృత్యుమపహత్య యత్రా
సాం దిశామన్తస్తద్గమయాచ్చకార తదాసాంపాప్తనోవిన్య దధాత్తస్తా
న్నజనమి యాన్నాన్తమి యాన్వేత్పాప్తానం మృత్యుమన్వవాయానీతి॥౧౦॥

ప॥ సా - వై - ఏషా - దేవతా - ఏతాసాం - దేవతానాం - పాప్తానం - మృత్యుం -
అపహత్య - యత్ర - ఆసాం - దిశాం - అన్తః - తత్ - గమయాచ్చకార - తత్ - ఆసాం -
పాప్తనః - విన్యదధాత్ - తస్మాత్ - న - జనం - ఇయాత్ - న - అన్తం - ఇయాత్ - నేత్ -
పాప్తానం - మృత్యుం - అన్వవాయాని - ఇతి.

ప్ర॥ సావాఏషాదేవతా=ఆవ్రసిద్ధమగు ముఖ్యప్రాణరూపమైన ఈదేవత, ఏతాసాం=
ఈ, దేవతానాం=దేవతలయొక్క, పాప్తానం=పాపస్వరూపమైన, మృత్యుం=మరణమును,
అపహత్య=పోఁగొట్టి, యత్ర=ఎక్కడ, ఆసాం=ఈ, దిశాం=తూర్పుమొదలైన దిక్కులకు,
అన్తః=అంతమో, (నాశమో), తత్=అక్కడికి, గమయాచ్చకార=పొందించెను. తత్=అక్క
డికి, (గమయిత్వా=పొందించి), ఆసాం=ఈ దేవతలయొక్క, పాప్తనః=పాపములను, (ప్రా
ణాత్తాభిమానములేనివారలయందు), విన్యదధాత్=తిరస్కారభావముతో నుంచెను. తస్మాత్=
అందువలన, జనం=ప్రాణోపాశకుడగుజనుని, (మృత్యుః=మృత్యువు), నేయాత్=పొందడు.
అంతం=ఆప్రాణోపాశకుడుండెడి దేశమునున్న, నేయాత్=పొందదు. పాప్తానం=పాపరూప
మగు, మృత్యుం=మృత్యువును, అన్వవాయానీతి=అనుసరించి పొందుదుననే, (భీతః=భయము,
ఆప్రాణోపాశకుని, ఆప్రాణోపాశకుండుండెడి దేశమును), నేత్=పొందదు.

తా॥ ఈ ప్రాణదేవతవాగాదీంద్రియరూపమైన దేవతలయొక్క మృత్యురూపమగు ఇంద్రి
యఃషయసంస్కరమువలనఁ బుట్టినపాపమును పోఁగొట్టి ఆదేవతలను ప్రాగాదిదిగ్భేదములులేని ప్ర
దేశమును పొందించి ఆపాపమును ప్రాణమే ఆత్మస్వరూపమును అభిమానములేని ఇంద్రియసంస్క
రముగలవారియందుంచి నాశనమును పొందించెను. గనుక మృత్యుస్వరూపమగు పాపము ప్రాణో
పాశకుని (ప్రాణాత్తాభిమానముగలవానిని) పొందదు. అట్టివాడుండెడి దేశమునును పొందదు.
ఈపాపమును పొందుదుమనుభయమును ఆప్రాణోపాశకుని, అతడుండెడి ప్రదేశమును, పొందదు.

ఉ॥ సావాపీషాదేవతై తాసాం దేవతానాం పాష్టానం మృత్యుమపహత్యాదైన
మృత్యుమత్యవహత్. ||౧౧||

ప॥ సా - వై - ఏష - దేవతా - ఏతాసాం - దేవతానాం - పాష్టానం - మృత్యుం -
అపహత్య - అథ - ఏనాః - మృత్యుం - అత్యవహత్.

ప్ర॥ సావాపీషాదేవతా = ఆప్రసిద్ధమగు ఈ ప్రాణదేవత, ఏతాసాం = ఈ, దేవతానాం
= వాగాది దేవతలయొక్క, పాష్టానం = పాపరూపమైన, మృత్యుం = మృత్యువును, అపహత్య =
పోగొట్టి, అథ = అనంతరము, ఏనాః = ఈ వాగాది దేవతలను, మృత్యుం = మృత్యువును, అత్యవహ
త్ = అతిక్రమించి అగ్నియిది స్వరూపమును పొందించెను.

తా॥ ఆ ప్రాణదేవత వాగాదీంద్రియములకు విషయసంస్పర్శమువలనఁ బుట్టిన పాపరూప
మైన మృత్యువును పోగొట్టి ఈ వాగాదీంద్రియములను అపరిచ్ఛిన్నమగు స్వకీయమైన అగ్నియి
ద్యాత్మతనను పొందించెను.

ఉ॥ సవై వాచమేవప్రథమామత్యవహత్యాద్యదా మృత్యుమత్యమచ్యత సోగ్నిర
భవతోయమగ్నిః పరేణమృత్యుమతిక్రాంతోదీప్యతే. ||౧౨||

ప॥ సః - వై - వాచం - ఏవ - ప్రథమాం - అత్యవహత్ - సా - యదా - మృత్యుం -
అత్యముచ్యత - సా - అగ్నిః - అథవత్ - సః - అయం - అగ్నిః - పరేణమృత్యుం - అతిక్రాంతః - దీప్యతే.

ప్ర॥ సవై = ఆ ప్రాణము, ప్రథమాం = ప్రాధాన్యమైన, వాచమేవ = వాక్కునే, అత్యవ
హత్ = మృత్యువునతిక్రమించివహించెను. సా = ఆ వాక్కు, యదా = ఎప్పుడు, మృత్యుం = మృ
త్యువును, అత్యముచ్యత = అతిక్రమించి విడిపించబడెనో, (తదా = అప్పుడు), సా = ఆ వాక్కు,
అగ్నిః = అగ్ని, అథవత్ = ఆయెను. మృత్యుం = మృత్యువును, అతిక్రాంతః = అతిక్రమించిన, సః =
ఆ ప్రసిద్ధమగు, అయమగ్నిః = ఈ అగ్ని, పరేణమృత్యుం = మృత్యువులేకనే, దీప్యతే = ప్రకాశిం
చుచున్నది.

తా॥ ఆ ప్రాణము ఉద్గీర్ణకర్తయందు మిక్కిలి ప్రధానమైన వాక్కును మృత్యువు నతిక్ర
మించఁజేసి వహించెను. ఇట్లు ప్రాణముచేత మృత్యువునతిక్రమించఁ జేయఁబడిన ఆ వాక్కు పూ
ర్వము అగ్నియైవలెనను మృత్యువు నతిక్రమించుటయందెప్పుడు అగ్ని ఆయెనో, అప్పుడాయగ్ని
మృత్యువులేకుండనే ప్రకాశించెను. అనగా వాక్కు ప్రాణోపాసనవలన విషయసంస్పర్శరూప
మైన మృత్యువు నతిక్రమించి తన స్వరూపమైన అగ్నిగానే ప్రకాశించెనని భావము.

ఉ॥ అథప్రాణమత్యవహత్స్వయదా మృత్యుమత్యమచ్యత సవాయురభవతోయం
వాయుః పరేణమృత్యుమతిక్రాంతఃపవతే. ||౧౩||

ప॥ అథ - ప్రాణం - అత్యవహత్ - సః - యదా - మృత్యుం - అత్యముచ్యత - సః -
ాయుః - అథవత్ - సః - అయం - వాయుః - పరేణమృత్యుం - అతిక్రాంతః - పవతే.

ప్ర॥ (సః = ఆ ప్రాణము), అథ = అనంతరము, ప్రాణం = ప్రాణవాయువును, అత్యవహత్ =
మృత్యువునతిక్రమించి వహించెను. సః = ఆ ప్రాణవాయువు, యదా = ఎప్పుడు, మృత్యుం = మృ
త్యువును, అత్యముచ్యత = అతిక్రమించి విడిపించబడెనో, (తదా = అప్పుడు), సః = ఆ ప్రాణవా

యువు, వాయుః=వాయువు, అభవత్=అయెను. సః=అప్రసిద్ధమగు, ఆయం=ఈ, వాయుః=వాయువు, పరేణమృత్యుం=మృత్యువులేకనే, అతిక్రాంతః=అతిక్రమించినదై, పవతే=వీచుచున్నది.

తా॥ ప్రాణవాయుభృ ఆ ప్రాణదేవతో పాసనవలన మృత్యుస్వరూపమును విడిచి వాయుస్వరూపమై మృత్యువులేకనే వీచుచున్నది.

ఉ॥ అభవత్సురత్యవహత్తద్యదా మృత్యుమత్యముచ్యత స ఆదిత్యోభవతోస్స సావాదిత్యః పరేణమృత్యు మతిక్రాంతస్తపతి. ||౧౮||

ప॥ అభ - చక్షుః - అత్యవహత్ - తత్ - యదా - మృత్యుం - అత్యముచ్యత - సః-ఆదిత్యః - అభవత్ - సః - అసౌ - ఆదిత్యః - పరేణమృత్యుం - అతిక్రాంతః - తపతి.

. ప్ర॥ అభ=అనంతరము, (సః=ఆప్రాణము), చక్షుః=నేత్రమును, అత్యవహత్=మృత్యువునతిక్రమించి వహించెను. తత్=ఆ నేత్రము, యదా=ఎప్పుడు, మృత్యుం=మృత్యువును, అత్యముచ్యత=అతిక్రమించి విడిపింపబడెనో, (తదా=అప్పుడు), సః=ఆనేత్రము, ఆదిత్యః=నూర్యుడు, అభవత్=అయెను. సః=అప్రసిద్ధమైన, అసౌ=ఈ, ఆదిత్యః=నూర్యుడు, అతిక్రాంతః=మృత్యువు నతిక్రమించినవాడై, పరేణమృత్యుం=మృత్యువునకు పరముగా, తపతి=ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ నేత్రము ఆ ప్రాణదేవతో పాసనవలన మృత్యుస్వరూపమును విడిచి నూర్యస్వరూపమై మృత్యువులేకుండానే ప్రకాశించుచున్నది.

ఉ॥ అభశ్రోత్రమత్యవహత్తద్యదా మృత్యుమత్యముచ్యత తాదిశోభవగ్స్తాభిమాదిత్యః పరేణమృత్యుమతిక్రాంతాః. ||౧౯||

ప॥ అభ - శ్రోత్రం - అత్యవహత్ - తత్ - యదా - మృత్యుం - అత్యముచ్యత - తాః - దిశః - అభవత్ - తాః - ఇమాః - దిశః - పరేణమృత్యుం - అతిక్రాంతాః.

ప్ర॥ అభ=అనంతరము, (సః=ఆప్రాణము), శ్రోత్రం=కర్ణమును, అత్యవహత్=మృత్యువునతిక్రమించి వహించెను. తత్=ఆశ్రోత్రము, యదా=ఎప్పుడు, మృత్యుం=మృత్యువును, అత్యముచ్యత=అతిక్రమించి విడిపింపబడెనో, (తదా=అప్పుడు, తత్=ఆ శ్రోత్రము), తాఃదిశః=ఆదిక్కులు, అభవత్=అయినవి. తాఃఇమాఃదిశః=ఆ ఈదిక్కులు, మృత్యుం=మృత్యువును, అతిక్రాంతాః=అతిక్రమించినవై, పరేణమృత్యుం=మృత్యువునకు పరముగా, (అభవత్=అయినవి).

తా॥ శ్రోత్రము ఆ ప్రాణదేవతో పాసనవలన మృత్యుస్వరూపమును విడిచి దిద్దవతో స్వరూపమై మృత్యువులేకనే యుండెను.

ఉ॥ అభమనోత్యవహత్తద్యదా మృత్యుమత్యముచ్యత సచన్ద్రమా అభవతోస్స సౌచన్ద్రః పరేణమృత్యుమతిక్రాంతోభాత్యేనగ్ హవావనమేషాదేవతా మృత్యుమతివహతి య ఏవంచేద. ||౨౦||

ప॥ అభ - మనః - అత్యవహత్ - తత్ - యదా - మృత్యుం - అత్యముచ్యత - సః - చన్ద్రమాః - అభవత్ - సః - అసౌ - చన్ద్రః - పరేణమృత్యుం - అతిక్రాంతః - భాతి - ఏవం -

హవై - ఏనం - ఏషా - దేవతా - మృత్యుం - అతివహతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ అథ-అనంతరము, (సః=ఆప్రాణము), మనః=మనస్సును, అత్యవహత్=మృత్యువు సతిక్రమించి వహించెను. తత్=ఆమనస్సు, యదా=ఎప్పుడు, మృత్యుం=మృత్యువును, అత్యనుచ్యుత=అతిక్రమించి విడిపించెనో, (తదా=అప్పుడు), సః=ఆమనస్సు, చస్త్రీమాః=చంద్రుడు, అభవత్=అయ్యెను. సోసాచస్త్రీః=ఆ ఈ చంద్రుడు, మృత్యుం=మృత్యువును, అతిక్రాంతః=అతిక్రమించినవాడై, పరేణమృత్యుం=మృత్యువునకు పరముగా, భాతి=ప్రకాశించుచున్నాడు. ఏవం=ఈప్రకారము, యః=ఎవడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, ఏనం=ఈ యజమానుని, ఏషాదేవతా=ఈప్రాణదేవత, ఏవంహవై=ఈప్రకారము ప్రసిద్ధముగా, మృత్యుం=మృత్యువును, అతివహతి=అతిక్రమించి వహించుచున్నది.

తా॥ మనస్సు ఆ ప్రాణదేవతో పాసనవలన మృత్యుస్వరూపమును విడిచి చంద్రస్వరూపమై మృత్యువులేకనే ప్రకాశించుచున్నది. ఇట్లు తెలిసికొని యుపాసించెడి యజమానుని ఈ ప్రాణదేవత మృత్యువు సతిక్రమించి పొందుచున్నది.

ఉ॥ అథాత్మనేన్నాద్య మాగాయద్యధి కించాన్నవద్యతేననైవ తదద్యతభహ ప్రతితిష్ఠతి.

॥౧౭॥

ప॥ అథ - ఆత్మనే - అన్నాద్యం - ఆగాయత్ - యత్ - హి - కించ - అన్నం - అద్యతే - అనేన - ఏన - తత్ - అద్యతే - భహ - ప్రతితిష్ఠతి.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, (ప్రాణః=ప్రాణము), ఆత్మనే=తనకొఱకు, అన్నాద్యం=భక్షణార్హమైన శరీరమునుగూర్చి, ఆగాయత్=గానముచేసెను. యద్ధి=ఏకారణమువలన, (ప్రాణిభిః=ప్రాణులచేత), యత్కించాన్నం=సామాన్యముగ ఏ అన్నము, అద్యతే=భక్షింపబడుచున్నదో, తత్=ఆ అన్నము, అనేనైవ=ప్రాణముచేతనే, అద్యతే=భక్షింపబడుచున్నది. (ప్రాణః=ప్రాణము), భహ=శరీరాకారముగా పరిణమించిన ఈ అన్నాద్యమునందు, ప్రతితిష్ఠతి=ఉంచున్నది.

తా॥ ఉపాసనచేయఁదగిన ప్రాణమునకు దేహేంద్రియాది సముదాయమును ధరించుట యనెడి వేరొకగుణమును చెప్పుచున్నాడు. ప్రాణులచేత భక్షింపబడెడి ఆ అన్నమంతయు ప్రాణముచేతనే తినబడుచున్నది. ఇట్లు ప్రాణముతినుచు శరీరాకృతిగా పరిణమించియున్న అన్నమునందుండి భక్షణార్హమైన శరీరమునుగూర్చి గానముచేసెను.

ఉ॥ తేదేవా అబ్రువన్నేతావద్వా ఇదగ్గీసర్వం యదన్నం తదాత్మన ఆగాసీరను నోస్మిన్నన్న ఆభజస్వేతితేనై మాభిసంవిశతేతి తథేతి తగ్ సమస్తంపరిభ్యా విశస్తతస్తాద్యదనేనాన్నమత్తితేనై తాస్త్రస్యజ్యేష్ఠగ్ హవాపీనగ్ స్వా అభిసంవిశన్తి భర్తాస్వానాగ్ శ్రేష్ఠః పురపితాభవత్యన్నాదోఽధిప తిర్యవీవం వేద యఉహైవం విదగ్ స్వేషు ప్రతిపత్తిర్బుభూషతి నహేవా లంభార్థ్యేభ్యోభవత్యధయ ఏవైత మనుభవతి యోవైత మను భార్యాక మభూర్జతి సహైవాలం భార్గ్యేభ్యోభవతి.

॥౧౮॥

ప॥ తే - దేవాః - అబ్రువన్ - ఏతావత్ - తై - ఇదం - సర్వం - యత్ - అన్నం - తత్ - ఆత్మనే - ఆగామీః - అను - నః - అస్మిక్ - అన్నే - ఆభజస్వ - ఇతి - తే - తై - మా - అభిసంవిశత - ఇతి - తథా - ఇతి - తం - సమస్తం - పరి-న్యవిశస్త - తస్మాత్ - యత్ - అనే న - అన్నం - అత్తి - తేన - ఏతాః - తృప్యన్తి - ఏవం - హవై - ఏనం - స్వాః - అభిసంవి శన్తి - భర్తా - స్వానాం - శ్రేష్ఠః - పురః - ఏతా - భవతి - అన్నాదః - అధిపతిః - యః - ఏవం - వేద - యః - ఉ - హ - ఏవం - విదం - స్వేషు - ప్రతిపత్తిః - బుభూషతి - న - హ - ఏవ - అలం - భార్యేభ్యః - భవతి - అథ - యః - ఏవ - ఏతం - అను - భవతి - యః - హ - ఏతం - అను - భార్యాక్ - బుభూర్షతి - సః - హ - ఏవ - అలం - భార్యేభ్యః - భవతి.

ప్ర॥ తేదేవాః=ఆవాగాదిదేవతలు, (ముఖ్యప్రాణం=ముఖ్యప్రాణమునుగూర్చి), అబ్రువన్=పలికిరి. ఇదం=ఈ, సర్వం=సమస్తము, ఏతావద్యై=ఇంతమాత్రమే. (ఆఈచెప్పబడిన ధంతయు ఇంతమాత్రమేగాని దీనికధికముకాదు). యత్=ఏది, అన్నం=అన్నమో, తత్=ఆ అన్నమునుగూర్చి, ఆత్మనే=నీకొఱకు, ఆగామీః=గానముచేసికొంటివి. (దానిని మిక్కిలి గానముచే త స్వాధీనముచేసికొంటివిగనుక.) అను=అనంతరము, నః=మమ్మును, అస్మిక్=ఈ, అన్నే=అన్నమునందు, ఆభజస్వేతి=పొందింపఁజేయుమాఅని, (అబ్రువన్=పలికిరి.) (యూయం=మీరు,) తేతై=అట్టివారలై తిరేని, (మీరు అన్నమును కోరినవారలై తిరేని,) మా=నన్ను, అభిసంవిశత =అంతటను అభిముఖముగా ప్రవేశించుచుండీ! ఇతి=ఈప్రకారముప్రాణముపలుకగా, తథేతి=స రేఅని, తం=ఆప్రాణమునుగూర్చి, పరిసమస్తం=అంతటను,న్యవిశస్త=నిశ్చయముగాప్రవేశించిరి. (వాగాదీంద్రియములు ప్రాణము చెప్పినప్రకారము సరేఅనిపలికి ఆ ప్రాణమందంతటను నిశ్చయ ముగా ప్రవేశించినవి.) తస్మాత్=అందువలన, (లోకః=లోకము), అనేన=ప్రాణముచేత, యత్ =ఏ, అన్నం=అన్నమును, అత్తి=భక్షించుచున్నదో, తేన=ఆఅన్నముచేత, ఏతాః=ఈవాగా దిదేవతలు, తృప్యన్తి=తృప్తినిపొందుచున్నారు. ఏవంహవై=ఈప్రకారముగానే, స్వాః=జ్ఞా తులు, ఏనం=ఈప్రాణోపాసకుని, అభిసంవిశన్తి=ప్రవేశించుచున్నారు. (పొందుచున్నారు.) (అనగాజ్ఞాతులకాశ్రయించఁదగినవాఁడగుచున్నాఁడు). యః=ఎవడు, ఏవం=ఈపూర్వముచెప్పిన ప్రకారము, (పాణం=ప్రాణమును), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాడు), స్వానాం= జ్ఞాతులకు, భర్తా=భరించువాఁడును, (తథా=అప్రకారము), శ్రేష్ఠః=శ్రేష్ఠుఁడును, పురః=ముం దుగా, ఏతా=పోవువాఁడును, అన్నాదః=రోగములేనివాఁడును, అధిపతిః=అధిష్ఠించి పరిపాలిం చువాఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు. య ఉ హ=ఎవఁడైతే, స్వేషు=జ్ఞాతులమధ్యమునందు, ఏ వంవిదం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము ప్రాణమును తెలిసికొనినవానిగూర్చి, ప్రతిపత్తిర్బుభూషతి= ప్రతికూలుఁడగుటకు కోరుచున్నాఁడో, (సః=వాడు), భార్యేభ్యః=భరించఁదగినవారికొఱకు, న మ్రోవాలం=అసమర్థుఁడుగానే, భవతి=అగుచున్నాఁడు. అథ=తిరిగి, యఏవ=ఎవడు, (జ్ఞాతుల లోపల), ఏతం=ఈప్రాణమును తెలిసికొనినవానిగూర్చి, అను=అనుసరించిపొందినవాఁడు, భవతి =అగుచున్నాఁడో, యోవా=ఎవఁడైనను, ఏతం=ఈప్రకారముప్రాణమును తెలిసినవానినిగూర్చి, అను=అనుసరించియున్నవాఁడై, (అత్తియాక్=తనసంబంధులను), భార్యాక్=భరించఁదగినవారలను, బుభూర్షతి=భరించుటకు ఇచ్ఛయించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, భార్యేభ్యః=భరించఁ దగినవారికొఱకు, అల మేవ=సమర్థుఁడుగానే, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

ప్రాణము అవయవములకు రసస్వరూపమైనది. ఇట్లు ప్రాణము అంగములకు రసరూపమునుటవల
ఆంగిరసుని చెప్పబడుచున్నది.

ఉ॥ ఏష ఉ ఏవ బృహస్పతి ర్వాగైవ బృహతీ తస్యా ఏష పతి స్తస్మాదు బృహ
స్పతిః. ||౨౦||

ప॥ ఏషః - ఉ - ఏవ - బృహస్పతిః - వాక్ - వై - బృహతీ - తస్యాః - ఏషః - పతిః -
తస్మాత్ - ఉ - బృహస్పతిః.

ప్ర॥ ఏషఉఏవ=ఈ ప్రాణమే, బృహస్పతిః=బృహస్పతిరూపమైన ఋగ్వేదమునకు పతి.
వాగైవ=వాక్, బృహతీ=ముప్పదియాలు అక్షరములుగల బృహతీఛందస్సు. తస్యాః=ఆ బృ
హతీఛందోరూపమైన ఋగ్వేదమునకు, ఏషః=ఈ ప్రాణము, పతిః=ప్రభువు. తస్మాదు=ఆకార
ణమునుండియే, (ప్రాణః=ప్రాణము) బృహస్పతిః=బృహస్పతి, (భవతి=అగుచున్నది.)

తా॥ బృహస్పత్యాది ధర్మముగల ప్రాణోపాసననుచెప్పుచు ఆప్రాణమునకే బృహస్పతి
స్వరూపమును చెప్పుచున్నాడు. అనుష్టుప్ఛందోరూపమైన వాక్కు ముప్పదియాలు అక్షరము
లుగల బృహతీ ఛందస్సునందంతర్భూతమైనది. అట్టి బృహతీ ఛందోరూపమైన ఋగ్వేదమునకు
ఈ ప్రాణమధిపతియగుటవలన బృహస్పతి రూపమగుచున్నది.

ఉ॥ ఏషఉఏవ బ్రహ్మణస్పతి ర్వాగైవ బ్రహ్మ తస్యా ఏష పతి స్తస్మాదు బ్రహ్మణస్పతిః ||౨౧||

ప॥ ఏషః - ఉ - ఏవ - బ్రహ్మణస్పతిః - వాక్ - వై - బ్రహ్మ - తస్యాః - ఏషః - ప
తిః - తస్మాత్ - ఉ - బ్రహ్మణస్పతిః.

ప్ర॥ ఏషఉఏవ=ఈ ప్రాణమే, బ్రహ్మణస్పతిః=యజుర్వేద స్వరూపమయిన బ్రహ్మకధి
పతి. వాగైవ=వాక్, బ్రహ్మ=యజుస్సు. తస్యాః=ఆ వాగ్రూపమయిన యజుర్వేదమునకు,
ఏషః=ఈ ప్రాణము, పతిః=ప్రభువు. తస్మాదు=ఆకారణమునుండియే, (ప్రాణః=ప్రాణము),
బ్రహ్మణస్పతిః=యజుర్వేదాధిపతియగు బ్రహ్మయగుచున్నది.

తా॥ ఈ ప్రాణము వాగ్రూపమయిన యజుర్వేదమున కధిపతియగుటవలన బ్రహ్మస్వరూప
మగుచున్నది.

ఉ॥ ఏషఉఏవ సామవాగైవ సామ ఏష సాచామ శ్చేతి తస్మామ్నస్సామ త్వం । యదైవ
వసమః ప్లుషితా సమోమశ కేన సమోనాగేన సమవిభిత్రిభిర్లోకైస్సమో
నేన సర్వేణ తస్మాదైవ సామామ్నతే సామ్నస్సాయుజ్యగ్ సలోకతాం
జయతి య ఏవ మేత త్సామ వేద. ||౨౨||

ప॥ ఏషః - ఉ - ఏవ - సామ - వాక్ - వై - సామ - ఏషః - సా - చ - ఆమః -
చ - ఇతి - తత్ - సామ్నః - సామత్వం - యత్ - ఉ - ఏవ - సమః - ప్లుషితా - సమః -
మశకేన - సమః - నాగేన - సమః - ఏభిః - త్రిభిః - లోకైః - సమః - అనేన - సర్వేణ - త
స్మాత్ - వా - ఏవ - సామ - అమ్నతే - సామ్నః - సాయుజ్యం - సలోకతాం - జయతి -
యః - ఏవం - ఏతత్ - సామ - వేద.

బ్ర॥ ఏషఉఏవ=ఈప్రాణమే, సామ=సామవేదము. వాగైవ=వాక్యే, సామ=సామవేదము. (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), సాచ=ఆవాక్కును, ఏషఅమశ్చ=ఈప్రాణమున్ను, ఇతి=ఇట్లు సామవేదమాయెనో, తత్=ఆకారణమువలన, సామ్నః=సామవేదమునకు, (స్వరాది సముదాయమాత్రమైన గానమును సామవేదమునకు), సామత్వం=వాక్పాణి స్వరూపముకలుగుట. (తత్=ఆ, సామ=గానరూపమయిన సామవేదము), యదైవ=ఏకారణమునుండి, ప్లుషిణా=తేనెటీగయొక్క శరీరముతోడను, సమః=సమానమైనదియో, మశశేన=దోమయొక్క శరీరముతోడను, సమః=సమానమైనదియో, నాగేన=ఏనుగుశరీరముతోను, సమః=సమానమైనదియో, ఏభిః=ఈ, త్రిభిర్లోకైః=మూడులోకములతోను, సమః=సమానమైనదియో, అనేన=ఈ జగద్రూపమయిన హైరణ్యగర్భునితోను, సర్వేణ=చెప్పబడినసమస్తముతోను, సమః=సమానమైనదియో, తస్మాదైవ=ఆకారణమునుండియే, సామ్నః=ప్రాణముయొక్క, సాయుజ్యం=సమానభోగమును, సలూకతాం=సాలోక్యమును, అశ్నుతే=పొందుచున్నది. యః=ఎవడు, ఏవం=ఈ పూర్వముచెప్పినప్రకారము, ఏతత్=ఈ, సామ=సామవేదస్వరూపమైన ప్రాణమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (సః=వాడు, తత్=ఆప్రాణసాయుజ్య సాలోక్యదిఫలమును), జయతి=పొందుచున్నాడు.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ప్రాణమునకు ఋగ్వేద యజుర్వేద స్వరూపము కలుగుట చెప్పి సామవేదరూపమును చెప్పుచున్నాడు. స్వరాది సముదాయమాత్రమగు గానరూపమైన సామవేదము ప్రాణవాక్కులవలన నివర్తింపదగినదై వాక్పాణి స్వరూపమగుటవలన ఈచెప్పబడెడి తేనెటీగలుమొదలైన వానితోను, ఈ జగదాత్మకమైన హైరణ్యగర్భునితోను, తుల్యమైప్రాణసాయుజ్య సాలోక్యములను పొందుచున్నది. ఇట్లుపొందుటచేత సామరూపమైన ప్రాణమును తెలిసికొని యుపాసించువాడు ఆ ప్రాణసాయుజ్య సాలోక్యది ఫలమునే పొందుచున్నాడు.

ఉ॥ ఏషఉవా ఉద్గీఢః ప్రాణోవా ఉత్ప్రాణేనహీదగ్ సర్వము త్తబ్ధంవాగేవ గీఢో చ్యగీథాచేతనఉద్గీఢః. ॥౨౩॥

ప॥ ఏషః - ఉవా - ఉద్గీఢః - ప్రాణః - వా - ఉత్ - ప్రాణేన - హి - ఇదం - సర్వం - ఉత్తబ్ధం - వాక్ - ఏవ - గీథా - ఉత్ - చ - గీథా - చ - ఇతి - సః - ఉద్గీఢః.

బ్ర॥ ఏషఉవా=ఈవాక్పాణి సముదాయమే, ఉద్గీఢః=ఉద్గీఢము. (ఔద్గ్రాత్రకర్తయందు ప్రయోగింపబడెడి సామశబ్దముచేతజెప్పబడిన ప్రాణము. అదెట్లనగా). (యత్=ఏకారణమువలన), ప్రాణేనహి=ప్రాణముచేతనే, ఇదంసర్వం=ఈ సమస్తజగత్తు, ఉత్తబ్ధం=పైకి ఎత్తబడినదో, (అనఁగాధరించబడినదో), (తస్మాత్=ఆకారణమువలన), ఉత్=ఉత్తబ్ధార్థమును తెలియజేసెడి ఉచ్చబ్దము, ప్రాణోవా=ప్రాణస్వరూపమైనది. (ప్రాణగుణమును చెప్పుచున్నది). వాగేవ=వాక్యే, గీథా=గీథాయనుశబ్దము. ఉచ్చ=ప్రాణమున్ను, గీథాచ=ప్రాణాధీనమయిన వాక్కున్ను, ఇతి=ఇట్లుగుటవలన, సః=ఆ వాగ్విశిష్టమైన ప్రాణము, ఉద్గీఢః=ఉద్గీఢము. (సామరూపమునకు. చ్యగీథాచేతనము).

తా॥ ఇష్టమబౌద్ధాత్రకర్తయం దుపయోగపరచుచుండెడి సామావయవభక్తి విశేషమగు ఉద్దిగ్భజబ్రహ్మనకు వాక్పాణిమలను చెప్పుచున్నాడు. ఈఉద్దిగ్భజబ్రహ్మనందలి ఉచ్చబ్రహ్మనకు ప్రాణమును గీథాశబ్దమునకు వాక్కును అర్థముగనుక ఈసమస్తజగద్ధారణోపయోగమైన ఆవాగ్వి శిష్టమగు ప్రాణమే ఉద్దిగ్భ మనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ తద్ధాపిబ్రహ్మదత్తశ్చైతానే యోరాజానం భక్షయన్నవాచాయం త్యస్యరా జామూర్ధానం విపాతయతాద్యదితో యాస్యాగ్గిరసోన్యేనోదగాయ దితి వాచాచహ్యేవ సప్రాణేనచోదగాయదితి. ||౨౮||

ప॥ తత్ - నా - అపి - బ్రహ్మదత్తః - చైతానేయః - రాజానం - భక్షయన్ - ఉవా చ - అయం - త్యస్య - రాజా - మూర్ధానం - విపాతయతాత్ - యత్ - కథః - అయాస్యా గ్గిరఃసః - అన్యేన - ఉదగాయత్ - ఇతి - వాచా - చ - హి - ఏవ - సః - ప్రాణేన - చ - ఉదగాయత్ - ఇతి.

ప్ర॥ తద్ధాపి = పూర్వముచెప్పబడిన ఆ అర్థమునందు, (అఖ్యాయికా = ప్రసిద్ధమగుకథ, శ్రూయతే = వినఁబడుచున్నది). చైతానేయః = చైతానేయనికి సంతానమగు, బ్రహ్మదత్తః = బ్రహ్మదత్తుఁడనువాఁడు, రాజానం = రాజునుగూర్చి, (యజ్ఞే = యజ్ఞమునందు, సోమం = సోమమును), భక్షయన్ = భక్షించుచు, (తినుచు), ఉవాచ = పలికెను. యత్ = ఏకారణమువలన, ఇతః = ఈ, అయాస్యాగ్గిరఃసః = వాక్కుతోఁగూడుకొనిన ముఖ్యప్రాణముకంటె, అన్యేన = అన్యమగుదేవతచేత, (పూర్వర్షిణాం = పూర్వములులయొక్క, సత్రే = యాగమునందు), ఉదగాయత్ = గానము చేయఁబడియుండెనేని, (తతః = అందువలన, అహం = నేను, అన్యత వాదీ = అబద్ధముపలికినవాఁడను, స్యాం = అగుదును). త్యస్య = అటువంటి, (మమ = నాయొక్క), మూర్ధానం = శిరస్సును, అయం = ఈ భక్షించుచున్న, రాజా = రాజు, విపాతయతాత్ = పడఁగొట్టునుగాక. ఇతి = అని, (శపథం = శపథమును, చకార = చేసెను). వాచాచ = ప్రాణప్రధానమైనవాక్కుతోనున్న, ప్రాణేన హ్యేవ చ = ప్రసిద్ధమగు తనకాత్మభూతమైన ప్రాణముతోనున్న, సః = అయాస్యాగ్గిరసశబ్దములచేఁ జెప్పఁబడిడి ఆ ముఖ్యప్రాణము, ఉదగాయత్ = గానముచేసెను, ఇతి = ఇట్లుని, (శపథమతో బ్రహ్మదత్తునిచేత నిశ్చయింపఁబడినది).

తా॥ ఒకయాగమునందు బ్రహ్మదత్తుఁడను ఋషి సోమమును భక్షించుచు, పూర్వపురుషులయొక్క యాగమునందంతయు బౌద్ధాత్రకర్తనుచేయువాఁడు ముఖ్యప్రాణమే. అట్లుకాదేని ఈ యజ్ఞకర్తయై, సోమమునుభక్షించెడి ఈరాజు నాశిరస్సును ఖండించుగాకయని శపథమునుచేసి ప్రాణప్రధానమైన వాక్కుతోఁగూడుకొనిన తనకాత్మభూతమగు ప్రాణముతో ఆ ముఖ్యప్రాణమే బౌద్ధాత్రకర్తను చేసెనని నిశ్చయించెను. ఈ పూర్వముచెప్పిన అర్థమునందు ప్రసిద్ధమైన ఈకథ వినఁబడుచున్నది.

ఉ॥ తస్యస్తేతస్యసామోయఃస్వం వేదభవతి హస్యస్వంతస్య వైస్వర ఏవస్వం తస్మాదాత్త్విజ్యంకరిష్యన్వాచి స్వరమిచ్ఛేతతయావాచా స్వరసమ్పన్నయా

త్విజ్యంకుర్యాత్తస్తాద్యజ్ఞేస్వరవస్తందిదృక్షస్తవీవ । అథోయస్యస్వంభవ
తి భవతిహాస్యస్వంయవీవ మేతత్సామ్నః స్వంవేద. ||౨౫||

ప॥ తస్య - హ - ఏతస్య - సామ్నః - యః - స్వం - వేద - భవతి - హ - అస్య -
స్వం - తస్య - వై - స్వరః - ఏవ - స్వం - తస్తాత్ - ఆర్త్విజ్యం - కరిష్యే - వాచి - స్వరం -
ఇచ్ఛేత - తయా - వాచా - స్వరసమృన్నయా - ఆర్త్విజ్యం - కుర్యాత్ - తస్తాత్ - యజ్ఞే -
స్వరవస్తం - దిదృక్షస్తే - ఏవ - అథో - యస్య - స్వం - భవతి - భవతి - హ - అస్య - స్వం -
యః - ఏవం - ఏతత్ - సామ్నః - స్వం - వేద.

ప్ర॥ ఏతస్య=ఈ, సామ్నః=సామశబ్దవాచ్యమైన, తస్యహ=ఆప్రాణముయొక్క, స్వం
=ధనమును, యః=ఎవడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, అస్యహ=పీనికి, స్వం=ధనము,
భవతి=కలుగుచున్నది. తస్యవై=ఆసామశబ్దవాచ్యమైన ప్రాణమునకు, స్వరఏవ=స్వరమే,
(కంతమునుపొందియున్న మాధుర్యధ్వనియే), స్వం=ధనము, (భవతి=అగుచున్నది.) తస్తాత్=ఆకా
రణమువలన, ఆర్త్విజ్యం=ఋత్విక్కుర్తయగు ఉద్గానమును, కరిష్యే=చేయనిచ్ఛయించెడివా
డు, వాచి=వాక్కునందు, స్వరం=స్వరమును, ఇచ్ఛేత=కోరవలయును. తయా=అటువం
టి, స్వరసమృన్నయా=స్వరసమృద్ధిగల, వాచా=వాక్కుచేతను, ఆర్త్విజ్యం=ఋత్విక్కుర్తయగు
ఉద్గానమును, కుర్యాత్=చేయవలయును. తస్తాత్=అందువలన, యజ్ఞే=యాగమునందు, స్వర
వస్తం=మాధుర్యమైన కంతధ్వనికలవానినే, (జనాః=జనులు,) దిదృక్షస్తే ఏవ=చూచుచున్నా
రు, (అది లోకమునందు సహజమైనదేగదా? ఎట్లనగా,) అథో=అనంతరము, (లోకే=లోకము
నందు,) యస్య=ఎవనికి, స్వం=ధనము, భవతి=కలుగుచున్నదో, (తం=వానిని, లోకాః=జను
లు, దిదృక్షస్తే=చూచుచున్నారు.) యః=ఎవడు, ఏవం=ఈప్రకారము, సామ్నః=సామశబ్ద
వాచ్యమగు ప్రాణముయొక్క, (ఉద్గీధముయొక్క), ఏతత్=ఈ, స్వం=ధనమును, వేద=తెలిసి
కొనుచున్నాడో, అస్య=పీనికి, స్వం=ధనము, భవతిహ=ప్రసిద్ధముగ కలుగుచున్నది.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ప్రాణమే ఉద్గీధదేవతగా నిశ్చయించి ఆ ప్రాణమునకు స్వర సువ
ర్ణప్రతిష్ఠాగుణములను చెప్పచున్నాడు. ఉద్గీధారూపమైన ప్రాణస్వరూపమగు సామమునకు కం
తమునుపొందియున్న మాధుర్యధ్వనియే ధనముగనుక ఋత్విక్కుర్తయగు ఉద్గానమును చేయనిశ్చ
యించెడివాడు వాక్కునందు మాధుర్యధ్వని రూపమైనధనమును కోరవలయును. అటువంటి
స్వరసంపదగల వాక్కుతో యజ్ఞమునందు సామగానమును చేయవలయును. ఇట్లు స్వరసంప
దగలిగి యజ్ఞమునందు గానముచేయువానిని జనులు లోకమునందు ధనముగలవానిని వలెనే మి
క్కిలి యాదరణతో చూచుచున్నారు. ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము సామమునకు మధుర
స్వరమే ధనముగా దెలిసికొనువానికి ప్రసిద్ధముగ ధనముకలుగుచున్నది.

ఉ॥ తస్య హైతస్యసామోయస్సువర్ణంవేదభవతిహాస్య సువర్ణంతస్యవై స్వరఏవ
సువర్ణంభవతిహాస్య సువర్ణంయవీవమేతత్సామ్నఃస్సువర్ణంవేద. ||౨౬||

ప॥ తస్య - హ - ఏతస్య - సామ్నః - యః - సువర్ణం - వేద - భవతి - హ - అస్య - సువర్ణం - తస్య - వై - స్వరః - ఏవ - సువర్ణం - భవతి - హ - అస్య - సువర్ణం - యః - ఏవం - ఏతత్ - సామ్నః - సువర్ణం - వేద.

ప్ర॥ ఏతస్య=ఈ, సామ్నః = సామశబ్దవాచ్యమైన, తస్యహ = ఆప్రాణమయొక్క, సువర్ణం=భూషణమును, (ఈవర్ణముకంత్యమని ఈవర్ణముదన్త్యమని తెలిసికొనునటుల బాగుగ వర్ణములనుచ్చరించుటను), యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్య=హీకి, సువర్ణం =భూషణము, భవతిహ=ప్రసిద్ధముగ కలుగుచున్నది. తస్యవై=ఆసామశబ్దవాచ్యమైనప్రాణమునకు, స్వరఏవ=స్వరమే, సువర్ణం=భూషణము, భవతి=కలుగుచున్నది. యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, సామ్నః=సామశబ్దవాచ్యమైన ప్రాణమయొక్క, (ఉద్గీఢమయొక్క), ఏతత్=ఈ, సువర్ణం=భూషణమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్య=హీకి, సువర్ణం=భూషణము, భవతిహ=ప్రసిద్ధముగకలుగుచున్నది.

తా॥ ఆసామశబ్దవాచ్యమగు ప్రాణమునకు స్వరమే భూషణమగుచున్నది. ఇట్లు ఉద్గీఢారూపమైన ప్రాణస్వరూపమగు సామమునకు స్వరాంతర్గతమగు కంత్యదన్త్యరూపమైన వర్ణవివేకమే భూషణమునుగాఁచెలిసికొనువానికి భూషణము ప్రసిద్ధముగకలుగుచున్నది.

ఉ॥ తస్య హైతస్య సామ్నాయః ప్రతిష్ఠాంవేదప్రతిహతిష్ఠతితస్యవైవాగేవప్రతిష్ఠావాచిహిఖల్వేషఏతత్ప్రాణఃప్రతిష్ఠితోగీయతేఽన్నభిత్త్యహైకఆహుః॥౨౭॥

ప॥ తస్య - హ - ఏతస్య - సామ్నః - యః - ప్రతిష్ఠాం - వేద - ప్రతి - హ - తిష్ఠతి - తస్య - వై - వాక్ - ఏవ - ప్రతిష్ఠా - వాచి - హి - ఖలు - ఏవః - ఏతత్ - ప్రాణః - ప్రతిష్ఠితః - గీయతే - అన్నే - ఇతి - ఉ - హ - ఏకే - ఆహుః.

ప్ర॥ ఏతస్య=ఈ, సామ్నః=సామశబ్దవాచ్యమైన, తస్యహ=ఆప్రాణమయొక్క, ప్రతిష్ఠాం=స్థితిని, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాడు), ప్రతిహతిష్ఠతి=ప్రసిద్ధముగ తిరిగి స్థితినిపొంది యుంచున్నాఁడు. తస్యవై=ఆసామశబ్దవాచ్యమైన ప్రాణమునకు, వాగేవ=వాక్కు, (అష్టాస్థానాని-వర్ణానా మురః కణ్ఠం శిరస్త్రాఘ్రాః జిహ్వమాలంచదంతాశ్చ నాసికా హైచ తాలుచ॥ ఈయెనిమిదిస్థానములును వాక్కుని చెప్పఁబడుచున్నవి.) ప్రతిష్ఠా=స్థితి, (భవతి=అగుచున్నది). వాచిహి=జిహ్వమాలీయము మొదలైన యెనిమిదిస్థానములయందును, ప్రతిష్ఠితస్సక్=స్థితినిపొందినదై, ఏవః=ఈ, ప్రాణఃఖలు=ముఖ్యప్రాణమున్న, ఏతత్=ఈసామమును, గీయతే=గానముచేయుచున్నది. ఉహైకే=ఇంకకొందఱును, అన్నే=దేహమునందు, (ఇక్కడ అన్నశబ్దముచే అన్నపరిణామమగు దేహము చెప్పఁబడినది. దానియందు ప్రాణము, ప్రతిష్ఠితస్సక్=స్థితినిపొందినదై, గీయతే=గానముచేయుచున్నది.) ఇతి=అని, ఆహుః=చెప్పిరి.

తా॥ ఆసామశబ్దవాచ్యమగు ముఖ్యప్రాణమునకు వక్షస్థలమును కంఠమును శిరస్సును జిహ్వమాలమును దంతములును ముక్కును పెదవులును దవుడలును ఈ ఎనిమిది స్వరూపముగాఁగలవాక్కు ఉనికిపట్టగుచున్నది. అటువంటివాక్కునందు ఈ ముఖ్యప్రాణము ఉనికిగలదై ఈసా

మగానమును చేయుచున్నది. ఇంక కొందఱు ఈ ప్రాణము అన్న పరిమాణమును దేహమునందుం
డి సామగానమును చేయుచున్నదియనియునుకూడా చెప్పిరి. ఇట్లు సామశబ్దవాచ్యమైన
ముఖ్యప్రాణముయొక్క యునికిని తెలిసికొనినవాఁడు ప్రసిద్ధముగ తిరిగి యునికిని పొందినవాఁడ
గుమన్నాఁడు.

ఉ॥ అథాతః పవమానానామేవాభ్యారోహః సవై ఖలుప్రస్తోతాసామప్రస్తాతిస
యత్రప్రస్తుయాత్తదేతానిజపేత్ అసతోమాసద్గమయ తమసోమాజ్యోతిర్గ
మయ మృత్యోర్తామృతంగమయేతి సయదాహసతోమాసద్గమయేతిమృత్యు
ర్వాఅసత్సద్గమృతం మృత్యోర్తామృతంగమయామృతం మాకుర్విత్యేవై త
దాహతమసోమాజ్యోతిర్గమయేతి మృత్యుగై వీతమోజ్యోతిరమృతం సృ
త్యోర్తామృతంగమయామృతం మాకుర్విత్యేవై తదాహమృత్యోర్తామృతం
గమయేతి నాత్రతిరోహితమివాస్తిఅథయానీతరాణిస్తోత్రాణి తేషామత్త నే
న్నాద్యమాగాయేత్తస్మాదుతేషువరం వృణీతయంకామంకామయేతతగ్ స
ఏషఏవంవిదుర్గాతాత్తనేవా యజమానాయవాయంకామం కామయతే త
మాగాయతితద్దైతల్లోకజీదేవనమైవాలోక్యతాయా ఆశాస్తియఏవమేత
త్సామవేద.

॥౨౨॥

ఇతి తృతీయాధ్యాయే తృతీయబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ అథ - ఆతః - పవమానానాం - ఏవ - అభ్యారోహః - సః - వై - ఖలు - ప్రస్తో
తా - సామ - ప్రస్తాతి - సః - యత్ర - ప్రస్తుయాత్ - తదా - ఏతాని - జపేత్ - అసతః -
మా - సత్ - గమయ - తమసః - మా - జ్యోతిః - గమయ - మృత్యోః - మా - అమృతం -
గమయ - ఇతి - సః - యత్ - ఆహ - అసతః - మా - సత్ - గమయ - ఇతి - మృత్యుః -
వై - అసత్ - సత్ - అమృతం - మృత్యోః - మా - అమృతం - గమయ - అమృతం - మా -
మయ - ఇతి - ఏవ - ఏతత్ - ఆహ - తమసః - మా - జ్యోతిః - గమయ - ఇతి - మృత్యుః -
వై - తమః - జ్యోతిః - అమృతం - మృత్యోః - మా - అమృతం - గమయ - అమృతం - మా -
మయ - ఇతి - ఏవ - ఏతత్ - ఆహ - మృత్యోః - మా - అమృతం - గమయ - ఇతి - స - అ
త్ర - తిరోహితం - ఇవ - అస్తి - అథ - యాని - ఇతరాణి - స్తోత్రాణి - తేషు - ఆత్మనే - ఆ
న్నాద్యం - ఆగాయేత్ - తస్మాత్ - ఉ - తేషు - వరం - వృణీత - యం - కామం - కామయే
త - తం - సః - ఏవః - ఏవం - విత్ - ఉద్గాతా - ఆత్మనే - వా - యజమానాయ - వా -
యం - కామం - కామయతే - తం - ఆగాయతి - తత్ - వా - ఏతత్ - లోకజిత్ - ఏవ -
స - మా - ఏవ - అలోక్యతాయై - ఆశా - అస్తి - యః - ఏవం - ఏతత్ - సామ - వేద.

ప్ర॥ అభ=అనంతరము, అతః=అకారణమువలన, పవమానానామేవ=పవమానములను
 యజుర్వేదమంత్రములయొక్కయే. (జపకర్త=జపకర్తము), అభ్యారోహః=అభ్యారోహమని,
 (ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రాణస్వరూపము తెలిసినవాఁడు పవమానమంత్రములయొక్క జపకర్తచే
 తను అభిముఖముగా ఆత్మను దేవభావము పొందించుచున్నాఁడు. గనుక జపకర్తమునకు అభ్యారోహమని,
 సంజ్ఞా=పేరు, భవతి=కలుగుచున్నది). (యః=ఎవడు), సామ=సామమును,
 ప్రస్తాతి=మిక్కిలి యుపక్రమించి చెప్పుచున్నాడో, సజై ఖిలు=వాఁడే, ప్రస్తాతా=త్రస్తాతయ
 ని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. (యజ్ఞమునందలిపదియాఱుమంది ఋత్విక్కులలోనొకఁడు). సః=ఆప్ర
 స్తాతా, యత్ర=ఏకాలమునందు, (సామ=సామమును), ప్రస్తుయాత్=ఉపక్రమించునో, తదా=
 అప్పుడు, ఏతాని=ఈ యజుర్వేద మంత్రములగు పవమానములను, (యజమానః=యజమానుఁడు),
 జపేత్=జపముచేయవలయును. (ఆమంత్రము లేవియనిన), అసతః=అసత్కర్తమునుండి, (అజ్ఞాన
 మునుండి), మా=నన్ను, సత్=శాస్త్రీయకర్తవిజ్ఞానములను, గమయ=పొందించుమా. (దేవభావ
 మును పొందుటకు సాధనమైన ఆత్మభావమును కలుగఁజేయుమా యని భావము). తమసః=ఆవర
 ణాత్తకమైన అజ్ఞానమునుండి, (ఆ అజ్ఞానమే మరణమునకు కారణమగుటవలన మృత్యుననబడు
 ను. అట్టిమృత్యువునుండి), మా=నన్ను, జ్యోతిః=జ్ఞానమును, (అజ్ఞానముచైవస్వరూపమునుప్ర
 కాశింపఁజేయునదగుటవలన అమృతమనబడును. అట్టిఅమృతభావమును, గమయ=పొందించుమా!
 మృత్యోః=మృత్యువువలన, మా=నన్ను, అమృతం=అమృత స్వరూపమును, గమయ=పొందిం
 చుమా! (చైవస్వరూపమగు ప్రజాపతిత్వఫలమును కలుగఁజేయుమా యని భావము). ఇతి=
 ఇట్లుని, సః=ఆమంత్రము, అసతః = అసత్కర్తమునుండి లేక అజ్ఞానమునుండి, మా=నన్ను,
 శాస్త్రీయకర్తవిజ్ఞానములను, గమయేతి = పొందించుమాయని, యత్=ఏఅర్థమును, ఆహ=
 చెప్పెనో, (ఆ అర్థము తిరోహితము కాకుండ శ్రుతియొక్క ఇక్కడ వివరించుచున్నది). అసత్ =
 స్వాభావిక కర్త విజ్ఞానములు, (అజ్ఞానము మిక్కిలి అఘోగితి కారణమగుటవలన), మృత్యు
 చైవ=మృత్యువే; సత్=శాస్త్రీయ కర్తవిజ్ఞానములు, (అమరణహేతువగుట వలన), అమృ
 తం=అమృతస్వరూపము. (తస్తాత్ = అందువలన), మృత్యోః = మృత్యువునుండి, మా=న
 న్ను, అమృతం=అమృతస్వరూపమును, గమయ = పొందించుమా. అమృతం = అమృత
 స్వరూపమును, మా=నన్నుగూర్చి, కుర్విత్యేవ = చేయుమాఅనియె, ఏతత్=ఈమంత్రము,
 ఆహ=చెప్పెను. (సః = ఆమంత్రము), తమసః = ఆవరణాత్తకమైన అజ్ఞానమునుండి, మా
 =నన్ను, జ్యోతిః=జ్ఞానమును, గమయేతి = పొందించుమాయని, (యత్=ఏఅర్థమును, ఆ
 హ=చెప్పెనో, ఆ అర్థమునున్న శ్రుతియొక్క ఇక్కడ వివరించుచున్నది). తమః = ఆవరణాత్త
 కమయిన అజ్ఞానము, మృత్యుచైవ=మృత్యువే; జ్యోతిః=జ్ఞానము, అమృతం=అమృతస్వరూ
 పము. (తస్తాత్=అందువలన), మృత్యోః=మృత్యువునుండి, మా=నన్ను, అమృతం=అమృ
 తస్వరూపమును, గమయ=పొందించుమా. అమృతం = అమృతస్వరూపమును, మా=నన్ను
 గూర్చి, కుర్విత్యేవ=చేయుమాఅనియె, ఏతత్=ఈమంత్రము, ఆహ=చెప్పెను. (సః=ఆమంత్ర
 ము), మృత్యోః=మృత్యువునుండి, మా=నన్ను, అమృతం=అమృతస్వరూపమును, గమయేతి
 =పొందించుమాయని, (యత్=ఏఅర్థమును, ఆహ=చెప్పెనో), అత్ర=ఈ అర్థమునందు, తి
 రోహితం=మఱుగైన అర్థము, నాస్త్యేవ=లేనేలేదు. అభ=అనంతరము, యాని=ఏ, ఇతరాడి=

అశ్వములను, స్త్రోత్రాశే=స్త్రోత్రములలో, తేషు=వానియందు, (ఉగ్రాలా=మిక్కిలి దేశతలను గూర్చి స్త్రోత్రముచేయునట్టి ఋత్విక్కుఁడు), ఆత్మనే=తనకొఱకు, అన్నాద్యం=అన్నాదికమునుగూర్చి, ఆగాయేత్=గానముచేయవలయును. (యస్తాత్=ఏకారణమునుండి), సవీషఉగ్రాలా=ఆ ఉగ్రాలయను ఋత్విక్కుఁడు, ఏవంవిత్=ఈ ప్రకారము ప్రాణమును తెలిసికొనఁవాడో, తన్నామ=ఆకారణమునుండియే, (యజమానః=యజమానుఁడు), తేషు = ఆస్తోత్రప్రయోగములందును, యంకామం=ఏకోరికను, కామయేత్=కోరునో, తం=ఆకోరికరూపమైన, వరం=వరమును, స్వశేష=ప్రాప్తింపవలయును. (సః=ఆ ఉగ్రాలయను ఋత్విక్కుఁడు), ఆత్మనేవా=తనకొఱకైతనను, యజమానాయవా=యజమానునికొఱకైతనను, యంకామం=ఏకోరికను, కామయతే=కోరుచున్నాడో, తం=ఆ కోరికనుగూర్చి, ఆగాయతి=గానముచేయుచున్నాఁడు. (ఆకోరికను గానముచే సాధించుచున్నాఁడు). తద్ధైతత్=ఆ ఈ ప్రాణదర్శనము, (మిక్కిలి కర్తృహితమైన జ్ఞానము) లోకజడేవ=లోకమును జయించుటయే. యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, ఏతత్సామ=ఈ సామత్వవాచ్యమైన ప్రాణమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (ఉపాసించుచున్నాఁడో, తస్య=వానికి), అలోక్యతాయై=అలోకమగు పరబ్రహ్మ తకొఱకు, అశా=ప్రాప్తింపుట. నైవాప్తిహ=తేనేలేదు.

అట్లు ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము ప్రాణమును తెలిసికొనిన తరువాత ఇట్లు తెలిసికొనుటవలసిన పరమావస్థలను వేదగల యాజుషమంత్రములయొక్క జపకర్తవ్యముచే, యజమాని తన ఆత్మను దైవిభావమును పొందించుచున్నాఁడు. అటుపటిమంత్రములయొక్క జపమునుచేయుటకు తననకాలమేదియనిన, యజ్ఞమునందు ద్వాతసామగానమునుపక్రమించునపుడు యజమానుడు అసతోమానస్థమయేత్వాది యాజుషమంత్రములను మూటినిజపింపవలయును. ఇట్లు జపింపఁబడినమంత్రములమూటియందులి యర్థమేమనిన, మంత్రార్థమతిరోహితము గావండునటుల శ్రుతియందే వివరింపఁబడియున్నది. ఎట్లనఁగా, అసత్స్వరూపమైన దేహేంద్రియాది స్వాభావికకర్తవిజ్ఞానము ఆత్మ్యనమన్ను అభోగతి కారణమగుటవలన మృత్యుస్వరూపమైనది. సత్స్వరూపమైన కాశ్రియకర్తవిజ్ఞానము అమరణహేతువగుటవలన అమృతస్వరూపమైనది. గనుక నన్నుమృత్యువునుండి అమృతస్వరూపమును పొందించుమా యనియు, నన్నుగూర్చి అమృతస్వరూపమునే చేయుమా యనియు, మొదటి మంత్రభాషము. రెండవ మంత్రార్థమెట్లనఁగా, ఆవరణాత్మకమై ఆజ్ఞానస్వరూపమైన తమన్ను మరణహేతువగుటవలన మృత్యుస్వరూపమైనది. ప్రకాశాత్మకమగు జ్ఞానస్వరూపమయినజ్యోతి అమరణ హేతువగుటవలన అమృతస్వరూపమైనది. గనుక అట్టిమృత్యువునుండినన్ను అమృతస్వరూపమును పొందించుమాయనియు, నన్నుగూర్చి అమృతస్వరూపమునే చేయుమాఅని దేవభావమును పొందుటకు సాధనమైన ఆత్మభావమును గలుగఁజేయుమాయనియు, రెండవమంత్రాభిప్రాయము. ఇట్లు ఈరెండు మంత్రార్థములను చెప్పి మఱుగుపడక ప్రసిద్ధమగు నర్థముగల మాడవ మంత్రార్థమును సాధారణముగా నన్ను మృత్యువునుండి అమృతస్వరూపమునుపొందించుమా యని ఇట్లు ఈమాడు మంత్రములయొక్క అర్థమునందలి ఫలరూపమగు పరబ్రహ్మస్వరూపమును కోరెడి యజమాని యభీష్టము సామగానముచే నెరవేర్చునట్టి ఉగ్రాలయంకా ఇతరములను స్త్రోత్రములయందు తనకొఱకును అన్నాదికములను సామగానముచే సిద్ధింపజేసి

కొనవలయును. ఇదిగాక ఆ ఉద్ధాత ఇట్లు ప్రాణస్వరూపమును తెలిసి కొనుటచేతను సర్వసాధకమైన ప్రాణమే యగుటవలన ఆప్రాణమువలనే సమస్తకొరికలను తనకొరకును యజమానుని కొరకును సామగానముచే సాధించుచున్నాఁడు. ఇట్లుప్రాణస్వరూపమును తెలిసికొనుటవలన తానే ప్రాణస్వరూపమగుట, సమస్తలోక జయము. ఇట్లుఆప్రాణమును తెలిసికొని యుపాసించువానికి బ్రహ్మస్వరూపావాప్తికి అన్యముగ ప్రార్థించుటయే కలుగదు. (బ్రహ్మస్వరూపియగుచు న్నాఁడని భావము).

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు తృతీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

తృతీయాధ్యాయము, చతుర్థబ్రాహ్మణము.

ఉ॥ హరిఃఓమ్॥ ఆత్మైవేదమగ్రాసీత్ పురుషవిధః సోనువీత్యనాన్యదాత్త నోపశ్య త్సోహమస్తి త్యగ్రేవ్యాహర తతోహన్నామాభవత్ తస్మాదప్యేతర్థ్యామన్త్రితోహమయమిత్యేవాగ్రఉక్త్వాథాన్యన్నామ ప్రబ్రూతేయదస్యభవ తిసయత్పూర్వోస్తాత్సర్వస్తాత్సర్వాః పాప్తనబౌష త్తస్మాత్పురుష బౌషతి హవై సతంయోస్తాత్పూర్వోబుధూషతి యఏవంవేద. ॥౧॥

ప॥ ఆత్మ - ఏవ - ఇదం - అగ్రే - ఆసీత్ - పురుషవిధః - సః - అనువీత్య - న - అన్యత్ - ఆత్మనః - అపశ్యత్ - సః - అహం - అస్మి - ఇతి - అగ్రే - వ్యాహరత్ - తతః - అహం - నామ - అభవత్ - తస్మాత్ - అపి - ఏతర్హి - అమన్త్రితః - అహం - అయం - ఇతి - ఏవ - అగ్రే - ఉక్త్వా - అథ - అన్యత్ - నామ - ప్రబ్రూతే - యత్ - అస్య - భవతి - సః - యత్ - పూర్వః - అస్తాత్ - సర్వస్తాత్ - సర్వాః - పాప్తనః - బౌషత్ - తస్మాత్ - పురుషః - బౌషతి - హ - వై - సః - తం - యః - అస్తాత్ - పూర్వః - బుధూషతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ఇదం=ఈశరీరభేదజాతమంతయు, అగ్రే=శరీరాంతరోత్పత్తికంటే పూర్వము, (వేరొకశరీరముకలుగుటకు పూర్వము), ఆత్మైవ=ప్రజాపతిస్వరూపముగానే, ఆసీత్ = ఉండెను.

సః=అటువంటి, పురుషవిధః=పురుషప్రకారమైనవిరాట్టు, (శరణు పాణి మొదలైన లక్షణములుగల విరాట్టు), అనువీత్య=అనుసరించి అలోచననుచేసి, (నేను ఎవరు? ఎట్టిలక్షణముగలవాడను అని ఆలోచించి), ఆత్మనః=తనకంటే, (కార్యకరణరూపమైన ప్రాణవిద్వాన్స్వరూపముకంటే), అన్యత్=వేరొకవస్తువును, నాపశ్యత్=చూడకపోయెను. (మిక్కిలి తన్నే సర్వస్వరూపమునుగాఁజూచెను. ఇట్లుచూచి), అహం=నేను, సః=ఆప్రజాపతిస్వరూపుండను, అస్మితి=అయితిసని, అగ్రే=ముందు, వ్యాహరత్=పలికెను. తతః=అందువలన, అహన్నామా=అహమనుషేరు, అభవత్=కలిగెను. తస్మాత్=అందువలన, ఏతర్హి=ఈకాలమునందున్ను, (కార్యభూతేషుప్రాణేషు=కార్యరూపములైన ప్రాణులయందు), అమన్త్రితః=అడుగఁబడినవాఁడై, (నీవెవరని ఒకానొక పురుషునిచేతఁబలుకఁబడినవాఁడై), అహం=నేను, అయమిత్యేవ=ఈప్రజాపతిస్వరూపమేయని, అగ్రే=ముందు, ఉక్త్వా=పలికి, అథ=అనంతరము, (తీరిగి వశేషనామమును తెలిసి

కొనకొరువానికొఱకు), అన్యత్=ఇతరమగు, నామ=పేరును, ప్రబ్రూతే=చెప్పుచున్నాఁడు. అన్యత్=ఈపిఠ్ఠాకృతియైనప్రజాపతికి, యత్=(మాతాపితరులచేతఁ జేయఁబడిన) ఏనామము, భవతి=అగుచున్నదో, (దానిని చెప్పుచున్నాఁడు). సః=ఆప్రజాపతి, యత్=ఏకారణమువలన, (ప్రజాపతిత్వమునుపొందుటకు నిచ్చగలవారలకు), పూర్వస్మిన్=మొదటివాఁడై, అస్తాత్=ఈ, సర్వస్మాత్=సమస్తమునుండి, (ప్రజాపతిత్వమును పొందనిశ్చయించిన ఈ జనసమదాయమునుండి) సర్వాన్=సమస్తములైన, పాప్తనః=పాపములను, జౌషత్=దహింపఁజేసెనో, తస్మాత్=అందువలన, పురుషః=పురుషుఁడు, (అభవత్=అయ్యెను). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, కేచ=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, యః=ఎవఁడు, అస్తాత్=ఈజ్ఞానమునుండి, పూర్వ=మొదటివాఁడుగా, (శ్రేష్ఠుఁడుగా), బుధూపతి=అపుటకు కూరుచున్నాఁడో, తం=దానిని జౌషతిహవై=ప్రసిద్ధముగదహింపఁజేయుచున్నాఁడు.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము జ్ఞానకర్తృములవలన మిక్కిలి ప్రాణదర్శనముచేత ప్రజాపతిత్వప్రాప్తిచెప్పఁబడినది. ఇప్పుడు ఫలభూతుఁడైన ప్రజాపతికి జగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితి సంసారములయందు స్వాతంత్ర్యము మొదలైనఫలభూతిని వర్ణించుటచేత వైదికములగు జ్ఞానకర్తృములయొక్క లాత్కర్తృవర్ణించదగినదని ఈ గ్రంథమారంభింపఁబడుచున్నది. ఈ శరీరాదిభేద జాతమంతయు ప్రజాపతిస్వరూపముగానేయున్నది. కరచరణాద్యవయవములుకలిగి పురుషస్వరూపముగానున్న ఆ ప్రజాపతియగు విరాట్టు తన స్వరూపానుసరణచే, నేను ఎవని? ఎట్టిలక్షణముగలవాఁడనని అలోచించి దేహేంద్రియాత్మకమైన ప్రాణపిఠ్ఠాస్వరూపముగు తనకంటే నన్యమగు పేరొకవస్తువున చూడక తన్నే సర్వస్వరూపమును గాఁజూచెను. ఇట్లుచూచి ఆ విరాట్పురుషుఁడు ముందుగా, నేను ఆ ప్రజాపతిస్వరూపుఁడనైతిని పలికెను. అందువలన అహం అనుపేరుగల అహంకారయక్తమయిన చతుర్ముఖబ్రహ్మకలిగెను. అందువలన ఈ సమయమునందు కార్యరూపములైన ప్రాణలయందు ఒకానొకపురుషునిచేత నీపెవరవని అడుగఁబడినవాఁడై నేను ఈ ప్రజాపతిస్వరూపమేయని ముందుగాఁబలికి అనంతరము తిరిగి విశేషనామము తెలిసికొనకొరువానికొఱకు అన్యమగుచున్నదను చెప్పుచున్నాఁడు. ఆప్రజాపతి ప్రజాపతిత్వమును పొందనిచ్చగలవారలలో మొదటివాఁడై ప్రజాపతిత్వమునుపొంద నిచ్చయించిన జనసమదాయమునుండి సమస్తపాపములను దహింపఁగల యుటవలన పురుషుఁడాయెను. ఈచెప్పఁబడినప్రకారము ప్రజాపతి స్వరూపమును తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడై ఈప్రజాపతి జ్ఞానమునుండి శ్రేష్ఠుఁడగుటకు నోరువాని ప్రసిద్ధముగదిరస్కరించుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సోఽవిభేదస్తాదేకాకివిభేతసహాయమీత్యాచ్చక్రేయస్తదన్యన్నాస్తికస్తాన్నవి?

మీతి తతపనాస్యభయం వీయానుకస్తాధ్యభేద్యత్ ద్వితీయాదైవభయం

భవతి.

॥౨

ప॥ సః - అవిభేత - తస్మాత్ - ఏకాక్తి - విభేతి - సః - మా - అయం - ఈత్యాచ్చక్రే - యత్ - మదన్యత్ - న - అస్తి - కస్తాత్ - ను - విభేమి - ఇతి - తతః - ఏవ - అస్య - భయం - వీయా - కస్తాత్ - హి - అభేద్యత్ - ద్వితీయాత్ - వై - భయం - భవతి.

ప్ర॥ సః అప్రజాపతి, అవిభేత్ = భయపడెను. తస్మాత్ = అందువలననుండి, ఏకాకీ = ఒంటిరిగాఁడు, విభేతి = భయపడుచున్నాఁడు. సః = ఆ, అయం = ఈ ప్రజాపతి, ఈక్షాప్తక్రమా = ఈ ప్రకారములొచించెను. యత్ = ఏకారణమువలన, మదస్యత్ = నాకంటేవేరైనది, నాస్తి = లేదో, (అందువలన, అహం = నేను), కస్మాత్ = ఎందువలన, విభేమితి = భయపడుచున్నది, (అలోచించెను). తతఏవ = అందువలననే, అస్య = ఈ ప్రజాపతికి, భయం = భయము, వీరాయ = స్పష్టముగపోయెను. కస్మాద్ధి = ఎందువలనను, అభేష్యత్ = భయపడుచును. (పరమార్థస్వరూప నిరూపణయందు భయము యుక్తముకాదు). ద్వితీయాద్వై = రెండవదియుండుటవలననే, భయం = భయము, భవతి = కలుగుచున్నది.

తా॥ ఇంతనుపూర్వము స్తుతింపఁబడిన కర్తకాణ్డవిహితమైన జ్ఞానకర్తఫలము సంసారవిషయము నెత్తికొనించును. ఈయర్థమునే మాపించుచుచెప్పెను. దేహేంద్రియాదికముగల ఆ ప్రజాపతి ఆశ్చర్యకర వివేకీతదగ్ధునము కలుగుటవలన భయమునుపొందెను. అకారణమునుండియే, లోకమందును ఒంటిరిగాఁడు భయమునుపొందుచున్నాఁడు. ఆ ప్రజాపతి ఇట్లు భయమునుపొంది ప్రశ్నపూర్వకముగా నాకస్యమైనదేదియును వేరొకటిలేదుగనుక నాకేలభయముకలుగునుని ఆలోచించెను. ఈవిచారమువల్లనైన అద్వయజ్ఞానమునుండియే ఈ ప్రజాపతికి భయముపోయెను. భయకారణమైన రెండవపస్తువేదియు లేకపోవుటవలన అద్వయముడై నిర్భయముగానుండెను.

ఉ॥ సనై నైవ రేమేతస్మాదేకాకీనరమతేనద్వితీయమైచ్ఛత్ । సహే తావానానయథాస్త్రిపుమాన్ సౌసంపదిష్వక్తౌస ఇమమేవాత్మానం ద్వేధాపాతయత్తతః పతిశ్చపత్నీచాభవతాం తస్మాదిదమర్థబృగలమివస్వఇతి సాస్తాహయాజ్ఞావల్క్యస్తస్మాదయమాకాశః । స్త్రియాపూర్వతఏవతాగ్ సమభవత్తతోమసుప్యాలజాయస్తః ॥౩॥

ప॥ సః - నై - న - ఏవ - రేమే - తస్మాత్ - ఏకాకీ - న - రమతే - సః - ద్వితీయం - విచ్ఛత్ - సః - హ - ఏతావాన్ - ఆస - యథా - స్త్రిపుమాన్ - సంపదిష్వక్తౌ - సః - ఇమం - ఏవ - ఆత్మానం - ద్వేధా - అపాతయత్ - తతః - పతిః - చ - పత్నీ - చ - అభవతాం - తస్మాత్ - ఇదిం - అర్థబృగలం - ఇవ - స్వః - ఇతి - హ - స్త - ఆహ - యాజ్ఞావల్క్యః - తస్మాత్ - అయం - ఆకాశః - స్త్రియా - పూర్వతే - ఏన - తాం - సమభవత్ - తతః - మనుష్యాః - అజాయస్తః.

ప్ర॥ సనై = అప్రజాపతియే, నైవరేమే = రతినిపొందకపోయెను. (ఇష్టవస్తువుయొక్క సూచికవలన పుట్టినద్రీడనుపొందలేదు). తస్మాత్ = అందువలన, ఏకాకీ = ఒంటిరివాఁడు, నరమతే ద్రీడనుపొందెను. సః = ఆ ప్రజాపతి, ద్వితీయం = రెండవపస్తువును, (స్త్రీరూపమైన రెండవపస్తువును), విచ్ఛత్ = కోరిను. యథా = ఏకారము, (లోకే = లోకమునందు), స్త్రిపుమాన్ = స్త్రీపురుషులిద్దఱును, సంపదిష్వక్తౌ = కాగలించుకొనినవారై, (యత్పరిమాణా = ఎంతపరిమాణముగల హయ, స్యాతాం = అయిపో), సహ = ఆ ప్రజాపతియును, ఏతావాన్ = ఇంతపరిమాణముగలవాఁడుగా, ఆస = ఉండెను. సః = ఆ ప్రజాపతి, ఇమమేవాత్మానం = ఈ తననే, ద్వేధా = రెండువిధములుగా, అపాతయత్ = పడవేసెను. తతః = అందువలన, పతిశ్చ = పెనిమిటియును, పత్నీచ = భార్య

యును, అభవతాం=అయిరి. తస్మాత్=అందువలన, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, స్యో=అత్తయొక్క, ఇదం=ఈశరీరము, ఆర్థబృగలమిపేతిహ=సగము విడిపోయినదివలెనే యున్నదని, ఆహస్య=పలికెను. (యస్మాత్=ఏకారణమువలన), అయం=ఈపురుషునియొక్క సగముభాగము, ఆకాశః=ఆకాశమా, (వివాహముకంటే పూర్వము స్త్రీయొక్క సగముభాగముతో శూన్యమైనదియో), తస్మాత్=అందువలన, స్త్రీయా=స్త్రీతో, పూర్వతఏవ=సంపూర్ణమగుచున్నది. (సః=మనుష్యుపేరుగల ఆ ప్రజాపతి), తాం=ఆ స్త్రీని, (శతరూపయను తన కుమార్తెను), సమభవత్=మైధునమునుపొందెను. తతః=అందువలన, మనుష్యాః=మనుష్యులు, అబాయస్త=పుట్టిరి.

తా॥ ఆప్రజాపతికి భయప్రవేశము కలుగుటచేత సంసారాంతర్యాభతత్వము చెప్పబడినది. ఆప్రజాపతి, వేరొకటి లేక ఒంటరిగా నుండుటవలన ఇష్టనస్తువుయొక్క మాడికవల్లనైన స్త్రీతిలక పోవుటచేత రెండవదియగు స్త్రీరూపమైన వస్తువునుకొరి, లోకమునందు స్త్రీపురుషులు అస్మితిని పొంగొట్టు కొనుటకుఅతింగనముచేసి కొనినవారై, ఎంతవరిమితి గలవారైరో, అట్టి పరిమాణముగలవాఁడాయెను. ఆప్రజాపతి ఇట్టిపరిమితిగల తన జేహమును రెండువిధములుగా పడవేసెను. అట్లుపడవేయుటవలన పెనిమిటియును భార్యయును పుట్టిరి. ఆకారణమునుండియే యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆ జాయాపురుషభావమును పొందిన అత్తయొక్క ఈశరీరము సగమువిడిపోయినదిగా నుండెనని పలికెను. ఇట్లువిడిపోయిన స్త్రీపురుషులలో పురుషభాగము ఆకాశము. ఇది స్త్రీరూపరహితమైన సగముభాగముగానుండుటవలన స్త్రీరూపముతోఁబూర్ణమగుచున్నది. ఆపురుషుఁడేమనుష్యుపేరుగల ప్రజాపతి. ఆ స్త్రీయే ఆ ప్రజాపతి కుమార్తెయగు శతరూపయనునది. ఇట్లు ఆపురుషుఁడు తనకుమార్తెయగు శతరూపయను స్త్రీతోఁజేరి పూర్ణుడగుటవలన ఆ స్త్రీనిగూర్చియే మైధునమునుపొందెను. ఇట్లు పొందుటవలననే మనుష్యులు పుట్టిరి.

ఉ॥ సోహేయమీత్యాచ్చక్రే కథంనుమాత్తనవవ జనయిత్వాసమృతతి హస్తతిగోసానీతి సాగౌరభవదృషభ ఇతరస్తాగ్ సమేవాభవత్తతోగావోఽజాయంతబడబేత రాభవదశ్వ వృషఇతరోగర్ధభీతరాగర్ధభఇతరస్తాగ్ సమేవాభవత్తవీకశఘమజాయతాఽనైతగాభవద్భస్త ఇతరోఽవిరితరామేష ఇతరస్తాగ్ సమేవాభవత్తతోజావయో జాయంతైవమేవ యచిదంకింభ మిధునమా

విపీలికాభ్యస్తత్సర్వమసృజత్. ॥౪॥

ప॥ సా - ఉ - ఛ - ఇయం - ఈత్యాచ్చక్రే - కథంను - మా - ఆత్మనః - ఏవ - జనయిత్వా - సమృతతి - హస్త - తిరోసాని - ఇతి - సా - గౌః - అభవత్ - ఋషభః - ఇతరః - తాం - సమా - ఇవ - అభవత్ - తతః - గావః - అబాయస్త - బడబా - ఇతిరా - అభవత్ - అశ్వవృషః - ఇతరః - గర్ధభీ - ఇతరా - గర్ధభః - ఇతరః - తాం - సమా - ఇవ - అభవత్ - తతః - వీకశఘం - అజాయత - అజా - ఇతిరా - అభవత్ - బస్తః - ఇతరః - అవి - ఇ

తరా - మేవః - ఇతరః - తాం - సమా - ఇవ - అభవత్ - తతః - అజావయః - అజాయస్త
- ఏవం - ఏవ - యత్ - ఇదం - కించ - మిధునం - ఆపిషేలికాభ్యః - తత్ - సర్వం - అస్సజతః.

ప్ర॥ సోహేయం=ఆ ఈ ప్రసిద్ధురాలైన శతరూపయనుశ్రీ, ఈజ్ఞాప్త=చింతించెను. కథనం=ఎట్లుగా, మా=నన్ను, ఆత్మనఏవ=తనవల్ల నుండియే, జన్యత్వా=పుట్టించి, సమ్భవతి=పొందుచున్నాడు. (ఇదిమిక్కిలి నిందితమైనదని చింతించి), హస్త=ఆశ్చర్యము! (అహం=నేను), తిరోసాని=మఱియొకజాతిచేత తిరస్కృతురాలనగుదును. ఇతి=ఈప్రకారమాలోచించి, సా=ఆశతరూపయను శ్రీ, గాః=గోవు, అభవత్=అయెను. ఇతరః=రెండవవాడగు పురుషుడైనమనువు, ఋషభః=వృషభము, (అభవత్=అయెను. అవృషభము), తాం=అగోవును, సమేవాభవత్=మైధునమునుపొందెను. తతః=అందువలన, గావః=గోవులు, అజాయస్త=పుట్టెను. ఇతరా=శ్రీయైన శతరూప, బడబా=బడబయను అడుగుజ్జుముగాను, ఇతరః=పురుషుడగుమనువు, అశ్వవృషః=మగ గుఱ్ఱముగాను, అభవత్=అయెను. ఇతరా=శ్రీయైన శతరూప, గర్దభి=అడుగాడిదెగాను, ఇతరః=పురుషుడగు మనువు, గర్దభః=మగగాడిదెగాను, (అభవత్=అయెను. అప్పడుమనువుఅయారూపుడై), తాం=అయారూపమైనశతరూపను, సమేవాభవత్=మైధునమును పొందెను. తతః=అందువలన, ఏక శఘం=ఒకగొరిజెగలదియను పేరుగల అశ్వము, అశ్వతరము, గర్దభవను ఈజాతి, అజాయత్=కలిగెను. (పుట్టెను). ఇతరా=అడుదియగుశతరూప, అజా=అడుమేకగాను, ఇతరః=పురుషుడగు మనువు, బస్తః=మేకపోతుగాను, ఇతరా=అడుదియగు శతరూప, ఆవిః=అడుగొట్టెగాను, ఇతరః=పురుషుడగు మనువు, మేవః=గొట్టెపోతుగాను, అభవత్=అయెను. (అయారూపమునుపొందినమనువు), తాం=అరూపములనుపొందిన శతరూపయనుశ్రీని, సమేవాభవత్=మైధునమును పొందెను. తతః=అందువలన, అజావయః=మేకలు గొట్టెలును, అజాయస్త=పుట్టెను. ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, యదిదంకించ=ఇంకాసమస్తమగు, మిధునం=శ్రీపురుషుల జంట, (భూత్వా=అయి), తత్సర్వం=ఆసమస్తమును, అస్సజతః=సృష్టించెను.

తా॥ ఆశ్రీపురుషులిద్దటిలో రెండవదియగు శతరూపయనుశ్రీ ఈ ప్రజాపతియగు మనువు కుమార్తెనగు నాతోటి ఎట్లుమైధునభావమును పొందునని ఆలోచించి ఇదికేవలము నిందితమైనదని తలంచి దీనికి వేరొకయుపాయమును యోచింపగా ఆశ్చర్యమగు నటుల తనస్వరూపము, జాత్యంతర మగు గవాదిరూపముగా మార్పుట శ్రేష్ఠమైనదనితోచిన అట్లు నిశ్చయించిగవాత్వాది రూపములను పొందెను. అమనువు తానును ఆదేప్రకారము అయారూపములను పొంది పిపీలికముల పర్యంతము సృష్టించెను.

ఉ॥ సోవైదహం వావస్మజ్జిరస్త్యహాగ్ హీదగ్ సర్వమస్మజ్జీతి తతఃసృజ్జిరభవ

త్సృష్ట్యాగ్ హస్త్యాతస్యాంభవతి యఏవంవేద.

॥౫॥

ప॥ సః - అజైత్ - అహం - వావ - సృజ్జిః - అస్మి - అహం - హి - ఇదం - సర్వం. అస్మజ్జి- ఇతి- తతః- సృజ్జిః- అభవత్ - సృష్ట్యా- హ- అస్య- ఏతస్యాం- భవతి- యః- ఏవం- వేద.

ప్ర॥ సః=అప్రజాపతి, (సర్వం=సమస్తమైన, ఇదంజగత్=ఈజగత్తును, సృష్టే=సృజించి), అవైత్=రక్షించెను. (యత్=ఏకారణమువలన), అహంహి=నేనే, ఇదంసర్వం=ఈసమస్తజగత్తును, అసృష్టి=సృజించితిని. ఇతి=గనుక, అహంవాన=నేనే, సృష్టిః=సృజింపఁబడిన జగత్తు, అస్మి=అగుచున్నాను. తతః=అందువల్ల నే, సృష్టిః=జగత్తు, (సృష్టి), అభివత్=అగుచున్నది. యః=ఎవఁడు, ఏనం=ఈప్రకారము, (ప్రజాపతివలెనే తనకంటె వేరగు సమస్తజగత్తునేనే అగుచున్నానని), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), అస్య=ఈప్రజాపతియొక్క, సృష్ట్యాంహ=సృష్టియగు, ఏతస్యాం=ఈజగత్తునందు, (ప్రజాపతివత్=ప్రజాపతివలెనే, సృష్టే=సృష్టిచేయఁవాఁడు, సృష్టికర్త), భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ అప్రజాపతి ఈసమస్తజగత్తునుసృజించి రక్షించెను. ఎట్లునఁగా, నాచేతసృజింపఁబడిన ఈజగత్తునాకు వేరుకానిదగుటవలన నేనే అగుచున్నాను. సమస్తజగత్తును నేనే సృజించుచున్నాను. గనుక ఇది నాకు వేరుకాదు. ఈప్రకారము ప్రజాపతిసృష్టిని తన్నుగాఁజెప్పెను. అందువల్ల నే సృష్టి అగుచున్నది. ఇట్లు తెలిసికొనినవాఁడు ప్రజాపతివలెనే ఈజగత్తునందు సృష్టికర్తయగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ అథేత్యభ్యమన్తముఖాచ్చయో నేర్హస్తాభ్యాం చాగ్నిమసృజత తస్మాదేతదు భయమలోమక మస్తరతోఽలోమకాహి యోనిరస్తరతః తద్యదిదమహూర ముంయజాముంయజేత్యేకైకందేవ పేతస్యైవసావిసృష్టిరేష ఉహ్యేవస ర్వేదేవాః । అథయతి-ంచేదమాద్వ్యంతదేతసోఽసృజతతదుసోమః ఏ తావద్వాఇదగ్ సర్వమన్నంచైవా న్నాదశ్చసోమయేవాన్న మగ్నిరన్నాదఃసైసా బ్రహ్మణోతిసృష్టిః । యచ్ఛేయసోదేవాన సృజతాథ యన్తర్వ్య సన్నయతానసృజత తస్మాదతిసృష్టిరతి సృష్ట్యాగ్ హస్యై తస్యాంభవతి యఏవంచేద.

॥౬॥

ప॥ అథ - ఇతి - అభ్యమన్తత్ - సః - ముఖాత్ - చ - యో - నేః - హస్తాభ్యాం - చ - అగ్నిం - ఆసృజత - తస్మాత్ - ఏతత్ - ఉభయం - అలోమకం - అస్తరతః - అలోమకా - హి - యోనిః - అస్తరతః - తత్ - యత్ - ఇదం - ఆహుః - అమం - యజ - అమం - యజ - ఇహ - ఏకైకం - దేవం - ఏతస్య - ఏవ - సా - విసృష్టిః - ఏషః - ఉ - హ - ఏవ - సర్వే - దేవాః - అథ - యత్ - కించ - ఇదం - అద్వ్యంతదేతసః - అసృజత - తత్ - ఉ - సోమః - ఏతావత్ - నై - ఇదం - సర్వం - అన్నం - చ - ఏవ - అన్నాదః - చ - సోమః - ఏవ - అన్నం - అగ్నిః - అన్నాదః - సా - ఏషా - బ్రహ్మణః - అతిసృష్టిః - యత్ - శ్రేయసః - దేవాః - అసృజత - అథ - యత్ - తర్వ్యః - సకా - అమృతాకా - అసృజత - తస్మాత్ - అతిసృష్టిః - అతిసృష్ట్యాం - హ - ఆస్య - ఏతస్యాం - భవతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, సః=అప్రజాపతి, ఇతి=ఈప్రకారము, అభ్యమన్తే=మధించెను. ముఖాచ్య=ముఖమునెడి, యోనే=యోనినుండిన్ని, (అనఁగాభగమునుండి), హస్తాభ్యాంచ=చేతులవలన నుండిన్ని, ఆగ్నిం=అగ్నిని, అస్మజత=సృష్టించెను. తస్మాత్=అందువలన, ఏతదుభయం=ఈముఖహస్తములురెండును, అన్తరతః=లోపల, అలోమకం=వెండ్రుకలులేనివి. యోనిః=భగము, అన్తరతః=లోపల. అలోమకాహి=వెండ్రుకలు లేనిదిగదా? తత్=ఆకర్తప్రకరణమునందు, (అయాగకాలమునందు, యాజ్ఞికాః=యాజ్ఞకులు), ఆముం=ఈ అగ్నినిగూర్చి, యజ=యాగముచేయుము. (పూజించుము). ఆముం=ఈ ఇంద్రునిగూర్చి, యజ=యాగముచేయుము. ఇతి=అని, ఏతైకదేవం=ఒక్క కదేవునిగూర్చి, యత్=ఏ, ఇదం=ఈవాక్యమును, ఆహుః=పలికిరో, (తత్=దానిని, తథా=ఆప్రకారముగా, సవిద్యాత్=తెలిసికొనఁగూడదు). ఏతస్య=ఈప్రజాపతియొక్క, సావిసృష్టిః=అవిశేషసృష్టియగు, సర్వేదేవాః=సమస్తదేవతలును, ఏవహైహేవ=ఈప్రజాపతియే. అథ=అనంతరము, యత్కించేదం=ఈ సమస్తమయిన, ఆర్ష్యం=ప్రవరూపమయిన వస్తువు, తద్రేతసః=ఆతన రేతస్సునుండి, (ప్రజాపతిః=ప్రజాపతి), అస్మజత=సృష్టించెను. తదు=ఆద్రవవస్తువే, సోమః=చంద్రుఁడు, ఇదంసర్వం=ఈ ఈశమస్తమును, ఏతావద్వై=ఇంతయే. (ఇంతకుమించినదికాదు. అదిఏదియనిన), అన్నంచైవ=అన్నమును, అన్నాదః=అన్నాదమును, (అ అన్నాన్నాదములునిశ్చయింపఁబడుచున్నది). సోమఏవ=చంద్రుఁడే, అన్నం=అన్నము. అగ్నిః=అగ్ని, అన్నాదః=అన్నమును భక్షించువాఁడు. (ఏదిభక్షింపఁబడుచున్నదో అదియే చంద్రుడు. ఏదితినుచున్నదో అదియేఅగ్ని). వైహే=ఆ ఇది, బ్రహ్మణః=ప్రజాపతియొక్క, విసృష్టిః=అతిశయమగుసృష్టి. యత్=ఏకారణమువలన, శ్రేయసః=ప్రశస్తలగు, దేవాః=దేవతలను, అస్మజత=సృజించెనో, అథ=అనంతరము, యత్=ఏకారణమువలన, (సః=అప్రజాపతి), మర్త్యస్సక్=మరణధర్మముగలవాఁడై, అమృతాక్=మరణరహితమైనదేవతలను, అస్మజత=సృష్టించెను. తస్మాత్=ఆకారణమునుండి, అతిసృష్టిః=అతిశయమైనసృష్టి, (భవతి=అగునచ్చుది). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారముగా, వేదం=తెలిసికొనుచున్నాఁడో; (సః=వాఁడు), అస్య=ఈప్రజాపతియొక్క, ఏతస్యాంసృష్ట్యాంహ=ఈ సృష్టియందే, (ప్రజాపతిరివ=ప్రజాపతివలెనే, స్రష్టా=సృజించువాఁడు), భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఇట్లాప్రజాపతి మిథునాత్మకమైన సమస్తజగత్తును సృష్టించి బ్రాహ్మణాది వర్ణములను నియమించెడి దేవతలను సృజించ నిచ్చగలవాఁడై అనంతరము ముఖమునందు హస్తములను ఉంచి మధించిబ్రాహ్మణజాతికి అనుగ్రహమునుజేయునట్టిఅగ్నినిసృజించెను. ఇట్లుఅగ్నికికారణమువైన ముఖహస్తములు రెండును అగ్నియైతత్తి స్థానములగుటవలన లోకమునందు యోనిలోపల ఎట్లువెండ్రుకలులేనో, అదేప్రకారము వెండ్రుకలులేనివాయెను. యాజ్ఞకులు. యజ్ఞకర్తయందుయజమానునిగూర్చి ఈఅగ్నినిపూజించుమా! ఈఇంద్రునిపూజించుమా! యనిఏవాక్యమును పలికిరోదానిని అగ్నింద్రాత్మకముగాఅట్లు తెలిసికొనక ఈప్రజాపతిసంబంధమగు అగ్నివిధిసమస్తదేవతారూపమైన విశేషసృష్టియంతయు ఈప్రజాపతియేయని తెలిసికొనవలయును. అత్తృత్వాది లక్షణముగలఅగ్నిత్వాదికముఒక్కడగుప్రజాపతికేవివక్షచేయఁబడినది. అదియెట్లనఁగా, ద్రవస్వరూపమైనదంతయు ఆప్రజాపతియొక్క రేతస్సు; దానివలనసృజింపఁబడిన ఈ సమస్తమయిన అన్నమునుచం

ద్రుండు. ఈ అన్నమును భక్షించువాఁడు అగ్ని. ఇట్లు అగ్ని మోమాత్మకమయిన జగత్తును అత్త స్వరూప ముగాఁజూచువాఁడు ఏదోషమును అంటక ప్రజాపతి స్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు. ఏకారణమువలన ప్రజాపతిమ ర్త్యస్వరూపుఁడై మరణరహితమైనదేవతలను కర్తజ్ఞునవహిం చేత తన సంబంధమగు స మస్తపాపములను దహింపఁజేసి సృజించెనో, అందువల్లనే ఈ సృష్టి అతిశయమైనది. అట్టి అతిశయ మగు ప్రజాపతియొక్క సృష్టి ని అత్త స్వరూపమైన దానిని గాఁచెలిసికొనువాఁడు ఈ ప్రజాపతిసం బంధమైన ఈ అతిసృష్టియందు ప్రజాపతివలెనే సృజించువాఁడగుచున్నాఁడు. (ఇట్లు తెలిసికొని ప్రజాపతియే నేనని యుపాసించువాఁడు ప్రజాపతియై సృష్టి ఫలమును పొందుచున్నాఁడు).

ఉ॥ తద్దేదంతర్వ్యాకృతమాసీత్ తన్నామరూపాభ్యామేవవ్యాక్రియతాసౌనా మాయమిదగ్ రూపఇతి తదిదమప్యే తర్హినామరూపాభ్యామేవవ్యాక్రియ తే ౨ సౌనామాయమిదగ్ రూపఇతి సఏషఇహప్రవిష్టః ఆనఖాగ్రేభ్యో యథాత్మరః త్మరథానేవహితఃస్యా ద్విశ్వంభరోవావిశ్వంభరమలాయే తన్నపశ్యన్త్యకృతోస్సహి సప్రాణస్సేవప్రాణోనామభవతివదన్వాకృశ్య గ్శ్చక్షుః శృణ్వక్శ్రోత్రం మన్వానోమనస్తాన్యన్యైతాని కర్తనామాన్యే వ సయోతఏకైకముపాస్తేన సవేదాకృతోస్సహ్యేయోత ఏకైకేనభవత్యై త్తేత్యేహపాసీతాత్రహ్యేతేసర్వఏకంభవన్తి తచేతత్పదనీయమస్యసర్వస్య యదయమాత్మానేన హ్యేతత్సర్వంవేద యథాహవై పదేనానునిష్ఠేదేవం కీర్తింశ్లోకంవిన్దతే యఏవంవేద.

॥౭॥

ప॥ తత్ - హ - ఇదం - తర్హి - అవ్యాకృతం - ఆసీత్ - తత్ - నామరూపాభ్యాం - ఏవ - వ్యాక్రియత - అసౌనామా - అయం - ఇదం - రూపః - ఇతి - తత్ - ఇదం - అపి - ఏతర్హి - నామరూపాభ్యాం - ఏవ - వ్యాక్రియతే - అసౌనామా - అయం - ఇదంరూపః - ఇతి - సః - ఏషః - ఇహ - ప్రవిష్టః - ఆనఖాగ్రేభ్యః - యథా - త్మరః - త్మరథానే - అన హితః - స్యాత్ - విశ్వంభరః - వా - విశ్వంభరమలాయే - తం - స - పశ్యన్తి - అకృత్స్నః - హి - సః - ప్రాణక్ - ఏవ - ప్రాణోనామ - భవతి - వదక్ - వాక్ - పశ్యక్ - చక్షుః - శృణ్వక్ - శ్రోత్రం - మన్వానః - మనః - తాని - ఆస్య - ఏతాని - కర్తనామాని - ఏవ - సః - యః - ఆతః - ఏకైకం - ఉపాస్తే - స - సః - వేద - అకృత్స్నః - హి - ఏషః - ఆతః - ఏకైకేన - భవతి - ఆత్మా - ఇతి - ఏవ - ఉపాసీత - ఆత్ర - హి - ఏతే - సర్వే - ఏకం - భవన్తి - తత్ - ఏతత్ - పదనీయం - ఆస్య - సర్వస్య - యత్ - అయం - ఆత్మా - అనేన - హి - ఏతత్ - సర్వం - వేద - యథా - హవై - పదేన - అనువిన్దేత్ - ఏవం - కీర్తిం - శ్లోకం - విన్దతే - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ తద్దేదం=ఆ ఇది, (లోకోత్పత్తికంటె పూర్వము, బీజావస్థను పొందియుండెడి జగత్తు), తర్హి=అసమయమునందు, (సృష్టికిపూర్వమునందు), అవ్యాకృతం=వ్యక్తముగాని నామ రూపాత్మకమయిన వస్తువుగా, ఆసీత్=ఉండెను. తత్=అజగత్తు, (వ్యక్తముగానినామరూపా

స్త్రీకమయినఆజగత్తు), నామరూపాభ్యామేవ=నామరూపములచేతనే, వ్యాక్రియత=స్ఫుటమైన నామరూపములు కలది అయెను. అయం=ఏడు, అసానామా=యజ్ఞదత్తుడనిగాని దేవదత్తుడనిగాని పేరుగలవాడు, ఇదయాపఇతి=ఈ శుక్లకృష్ణాది రూపముగలవాడని, తత్=అత్యవ్యక్త స్వరూపమైన, ఇదమపి=ఈవస్తువు, ఏతన్త్రి=ఈ కాలమునందు, నామరూపాభ్యాం=నామరూపములచేత, వ్యాక్రియతే=స్ఫుటమగుచున్నది. అయం=ఏడు, అసానామా=ఈపేరుగలవాడని, ఇదయాపఇతి=ఈ రూపముగలవాడని, (ఇట్లునామరూపములతో వ్యక్తమగుచున్నది). (యః= ఏపరమాత్మ, తాభ్యాం=ఆనామరూపములకంటె, కలక్షణః=చేరైనవాడును, స్వతః=స్వకీయముగా, నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్తస్వభావః=నిత్యుడును పరిశుద్ధుడును జ్ఞానస్వరూపియును దేనిని అంటకవిడిచియుండునట్టి స్వభావముగలవాడనై, భవతి=అగుచున్నాడో), సః=అటువంటి, ఏషః= ఈపరమాత్మ, ఇహ= బ్రహ్మాది స్తూభపర్యంతముండెడి దేహములయందు, ఆనభాగ్రేభ్యః= గోటికొనలపర్యంతము, (సమస్తశరీరములయందంతటను), త్పూరితః= మంగలకత్తి, త్పూరితానే=పొదియందు, (మంగలకత్తిపొదియొక్క ఏకదేశమునందు), యథా=ఏప్రకారము, అవహితః= ప్రవేశపెట్టబడినది, స్యాత్=అగునో, విశ్వంభరోవా= అగ్నియును, విశ్వంభరమలాయే=అగ్నియొక్కగూడైన దారువునందును, (యథా= ఏప్రకారము, అవహితః=లోపల ప్రవేశించియుండునది, స్యాత్=అగునో, తథా=అప్రకారము), ప్రవిష్టః= ప్రవేశించియున్నాడు. తం=అటువంటిపరమాత్మను, నవశ్యన్తి= చూచుటలేదు. (లోపలు అంతఃకరణాదుభాషులయందు ప్రవేశించియున్న అత్మనుచూచుచున్నవారైనను వ్యాకృతనామరూపాత్మకమైన దేహులకు వెఱుపఱిచి పరమాత్మస్వరూపమును గాఁజూడలేరు). సః=ఆ పరమాత్మ, అకృతోస్మిహి=అసంపూర్ణుడై, (పరమాత్మ దేహములయందు ప్రవేశించి అసంపూర్ణుడై, ప్రాణస్నేహ=ప్రాణన వ్యాపారమును చేయుచునే, (దేహమునందు ప్రాణవాయువుయొక్క ఊర్ధ్వగమనాది వ్యాపారమునుచేయుచు), ప్రాణోనామా=ప్రాణమును పేరుగలవాడను, పదక=పలుకుచు, (వాగ్వాపారమునుచేయుచు), వాక్=వాక్కును పేరుగలవాడను, పశ్యే=చూచుచు (ఈక్షణవ్యాపారమునుచేయుచు), చక్షుః=నేత్రమును పేరుగలవాడను, శృణ్వే=ఁనుచు, శ్రవణేంద్రియవ్యాపారమునుచేయుచు), శ్రోత్రం=శ్రోత్రమును పేరుగలవాడను, మన్వానః=తలంచువాడై, (మనోవ్యాపారమునుచేయువాడై), మనః=మనస్సును పేరుగలవాడను, భవతి=అగుచున్నాడు. అస్య=దేహములయందు ప్రవేశించియున్న ఈ పరమాత్మకు, తాని=ఆప్రసిద్ధములగు, ఏతాని=ఈపేర్లు, కర్తనామాన్యేన=కర్తవలనపుట్టినపేర్లే. సః=అటువంటి, యః=ఎవడు, (వ్యక్తమైననామరూపములుగల యేజీవాత్మ), అతః=ఈప్రాణనాది క్రియాశముదాయమునుండి, ఏకైకం=ఒక్కొక్కదానిని, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాడు, (అజీవుడు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును), నవేద=తెలిసికొనడు. ఏషః=ఈజీవాత్మ, అకృతోస్మిహి=అసంపూర్ణుడై, అతః=ఈప్రాణనాది క్రియాశముదాయమునుండి, ఏకైకేన=ఒక్కొక్కటియగు ప్రాణము చక్షుస్సుమొదలైన విశేషములతో, (విశిష్టః=కూడుకొనినవాడు), భవతి=అగుచున్నాడు. (ఈజీవుడెంతవఱకు నేను చూచుచున్నాను వినుచున్నాను తానుచున్నానని స్వభావప్రవృత్తితోఁగూడినదానిని తెలిసికొనుచున్నాడో, అంతవఱకు శీఘ్రముగా సంపూర్ణుగు అత్మను తెలిసికొనడు. ఎప్పుడు

అప్రాణాదివ్యాపారములతోఁగూడిన జీవాత్మస్వభావప్రవృత్తితోఁగూడిన, చూచుట వినుట మొదలైనవ్యాపారములనువిడిచి తన్ను ఆత్మస్వరూపముగానే చూచుచున్నాఁడో అప్పుడు సంపూర్ణాత్మయగుచున్నాఁడు. గనుక), ఆత్మే త్యేవ=ఆత్మస్వరూపమేయని, ఉపాసీత=ఉపాసనచేయవలయును. (ధ్యానించవలయును). అత్రహి=ఈఆత్మయందే, ఏతే=ఈపూర్వముచెప్పఁబడిన, సర్వే=సమస్తమైనవియును (ప్రాణాదికర్మలవలన పుట్టిన నామములన్నియు), ఏకం=అభిన్నతను, భవంతి=పొందుచున్నవి. తదేతత్=ఆఈఆత్మ, పదనీయం=పొందఁదగినది. యత్=ఏకారణమువలన, అస్యస్వరస్య=ఈసమస్తమునకు, అయం=ఇది, ఆత్మే=ఆత్మస్వరూపము. అనేనహి=ఈఆత్మస్వరూపముచేతనే, ఏతత్సర్వం=ఈసమస్తమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడు. లోకే=లోకమునందు), యథాహవై=ఏప్రకారముగాను, పదేన=ప్రదేశముచేత, (చోరులచేత అపహరింపఁబడిన ఆవులు మొదలైనవాటిని వానిఖురములతోఁగుఱుతుగాఁజేయుఁబడిన ప్రదేశముచేతవానిని వెదకెడుజనుఁడెట్లు), అనువిన్దేత్=తెలిసికొనునో, ఏవం=ఈప్రకారము, (ఆత్మని=ఆత్మస్వరూపము, లభ్యేసతి=పొందఁబడుచుండగా, సర్వం=సమస్తమున్ను, ఉపలభ్యతే=పొందఁబడుచున్నది). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాడు), క్షీర్తిం=ఖ్యాతినిన్ని, శ్లోకంచ=ప్రాణాదిసమూహముయొక్కకూడికనున్ను, విన్దతే=పొందుచున్నాఁడు.

తా|| జ్ఞానకర్మలక్షణమును, కర్తాద్యనేకకారకాపేక్షితమును, వేదసంబంధమైన సాధనమునగు ఇంతకు పూర్వముచెప్పిన సమస్తకర్మమును, సాధించఁదగిన ప్రజాపతిస్వరూపమవుటయొక్క ఫలమే అంతముగాఁగలది. ఈఫలముకర్మచేత సాధించఁదగినది. సర్వకారణమైన బీజావస్థపరబ్రహ్మము. ఇది జ్ఞానసాధ్యము. ప్రత్యక్షముగ స్ఫుటమైన నామరూపములుగలజగత్తే సంసారము. ఇటువంటి సాధ్యసాధనలక్షణముగు వ్యక్తమైన నామరూపములుగల జగత్తుయొక్క వ్యక్తిభావముకంటే పూర్వముండెడి సమస్త జగత్కారణమైన బీజావస్థను అంకురముమొదలైన కార్యములచేత ఊహింపఁబడినవృక్షముయొక్కబీజావస్థనువలెనే నిర్దేశించిచూపించుచున్నాఁడు. కర్త మే బీజముగాఁగలదియును, అజ్ఞానమే క్షేత్రముగాఁగలదియునగుసంసారమును వృక్షముపేరుతోఁగూడఁబెఱికివేయఁదగినదనియును, అట్లు చేయుటయేసమస్తమైన ధర్మాదిపురుషార్థములసమాప్తియనియును తలఁచి, జగత్కారణమగు బీజావస్థచూపింపఁబడుచున్నది. ఈ బీజావస్థయే సర్వధా ముక్తిస్వరూపమైన పరబ్రహ్మము. నామరూపములచే వ్యక్తమైయుండెడి ఈ ప్రపంచమంతయు సృష్టికి పూర్వము సర్వకారణమై సమస్తమునకు బీజావస్థగానుండెడి అవ్యక్తమగు పరబ్రహ్మముగానే యుండెను. ఇట్లు వ్యక్తనామరూపములలేక అవ్యక్తముగానుండెడి ప్రపంచము, సృష్టియైనతరువాత యజ్ఞదత్త దేవదత్తాది నామములతోను, శుక్ల నీల పీతాదిరూపములతోను, జంగమ స్థావరాత్మకముగా స్ఫుటమై వ్యక్తమగుచున్నది. ఇట్లు నామరూపములచేత వ్యక్తమగు ప్రపంచమునందలి బ్రహ్మాది ప్రభవర్యంతముండెడి సర్వదేహములయందునామరూపములలేక దేనినిఅంటక, సర్వకారణమై బీజావస్థగానుండు ఆపరబ్రహ్మము గోటికొనలుమొదలుకొని కేశాంతముదనుక పొదియందు మంగలకత్తివలెను, దారుపునందుఅగ్నివలెను పూర్ణముగాఁబ్రవేశించి యున్నాడు. ఇట్లుఅంతఃకరణాదుపాధులయందుఁబ్రవేశించియున్న ఆత్మనులోకులు చూచుచున్నవారైనను వ్యాకృతనామ

రూపాత్మకములైన దేహాదులను వేటుపట్టిచిపరమాత్మ స్వరూపమును గాఢజూడలేరు. అవ్యక్తమగు సర్వకారణమైన ఆపరమాత్మయే దేహములయందు ప్రవేశించి అసౌపూర్ణుడై దేహమునందు ప్రాణ వాయువుయొక్క ఊర్ధ్వగమనాదివ్యాపారమును చేయుచు ప్రాణమును పేరుగలవాఁడును, వాగ్వాప్య పారమును చేయుచు వాక్కును పేరుగలవాఁడును, ఈక్షణవ్యాపారమును చేయుచు నేత్రమును పేరుగలవాఁడును, శ్రవణవ్యాపారమును చేయుచు శ్రోత్రమును పేరుగలవాఁడును, మనోవ్యాపారమును చేయుచు మనస్సును పేరుగలవాఁడును ఈ పేర్లు అన్నియు దేహములయందు ప్రవేశించి యున్న ఈ ఆత్మకు ఆయాకర్మలవలన పుట్టుచున్నవి. ఇట్లు అసౌపూర్ణుడగు నామరూపములుగల జీవాత్మ, ఈ ప్రాణానాది వ్యాపారముల సముదాయమునుండి ఒక్కొక్క దానిని వేటుగాను పాసిం చెడివాఁడై, పరబ్రహ్మమును తెలిసికొననేరడు. ఇట్లు అసౌపూర్ణుడగు ఈ జీవుఁడెంతవఱకు ఒక్కొక్కటియగు ప్రాణము చక్షుస్సు మొదలైనవి శేషములతోఁగూడుకొని, నేను నిట్టూర్చియ చున్నాను, చూచుచున్నాను, వినుచున్నాను, తాకుచున్నాను అనునట్టి ఈ స్వభావప్రవృత్తితోఁ గూడినదానిని గాఢ తెలిసికొనుచున్నాడో, అంతవఱకు శీఘ్రముగా సంపూర్ణమగు ఆత్మను తెలిసి కొనఁడు. ఎప్పుడూ ప్రాణనాది వ్యాపారములతోఁగూడిన జీవాత్మ, స్వభావప్రవృత్తితోఁగూడిన చూచుట వినుట మొదలైన వ్యాపారములను విడిచి తన్ను ఆత్మస్వరూపమును గానే చూచుచు న్నాడో, అప్పుడు సంపూర్ణాత్మయగుచున్నాఁడు. గనుక, సర్వము ఆత్మస్వరూపమేయని యు పాసించవలయును. ఇట్లు పాసించుటవలన ప్రాణనాదికర్మలవలన పుట్టిన నామములన్నియు పర బ్రహ్మభిన్నతను పొందుచున్నవి. అటువంటి ఈ ఆత్మయే పొందఁదగినది. ఇదియే సర్వమునకు ఆత్మ యైయున్నది. గనుక దీనిచేతనే నామరూపాత్మకమైన సమస్తము తెలియుచున్నది. లోకమునందు జనుఁడు గవాదిపాదములతో చిహ్నితమైన మార్గప్రదేశముద్వారా చోరులచేనపహరింపఁబ డిన ఆగవాదులను తెలిసికొనినట్లు అసౌపూర్ణమగు జీవాత్మ ద్వారా పరమాత్మ పొందఁబడుచుండగా సర్వమును పొందఁబడుచున్నది. ఇట్లు తెలిసికొనువాఁడు, ఖ్యాతిని ప్రాణాదిసముదాయముయొ క్కమాడికనుపొందుచు పరమాత్మ అయి కృజ్ఞానమును, ముక్తిని పొందుచున్నాఁడు.

ఉ॥ త దేత త్ప్రియః పుత్రా త్ప్రియో విత్తా త్ప్రియో న్యస్తా త్సర్వస్తాద న్తరతరం చ దయమాత్మా సయో న్యమాత్మనః ప్రియం బ్రువాణం బ్రూయాత్ ప్రియగ్ రో త్సత్తీతీశ్వరో హతధైవస్యాదాత్మానమేవ ప్రియము పాసీత సయ ఆత్మానమే వప్రియము పాస్తేన హాస్యప్రియం ప్రమాయుకం భవతి. ॥౮॥

ఎ॥ తత్ - ఏతత్ - ప్రేమః - పుత్రాత్ - ప్రేమః - విత్తాత్ - ప్రేమః - అన్యస్తాత్ - సర్వస్తాత్ - అన్తరతరం - యత్ - ఆయం - ఆత్మా - సః - యః - అన్యం - ఆత్మనః - ప్రియం - బ్రువాణం - బ్రూయాత్ - ప్రియం - రోత్యుతి - ఇతి - ఈశ్వరః - హ - తథా - ఏవ - స్యాత్ - ఆత్మానం - ఏవ - ప్రియం - ఉపాసీత - సః - యః - ఆత్మానం - ఏవ - ప్రియం - ఉపా స్తే - న - హ - అన్య - ప్రియం - ప్రమాయుకం - భవతి.

ప్ర॥ తదేతత్ = ఈ ఆత్మతత్త్వము, పుత్రాత్ = పుత్రునికంటె, ప్రియః = మిక్కిలిప్రియమైనది. విత్తాత్ = ధనముకంటె, (బుగారు మొదలైనదానికంటె), ప్రియం = మిక్కిలిప్రియమైనది. అన్యస్తాత్ = ఇతరమైన, సర్వస్తాత్ = సమస్తముకంటె, ప్రేయః = మిక్కిలిప్రియమైనది. యదయమాత్తా = ఈఆత్మతత్త్వము, (సర్వస్తాత్ = సమస్తముగప్రాణాదికముకంటె), అస్తరతరం = మిక్కిలిఅంతరమైనది. (గనుకనే ఈఆత్మతత్త్వము మిక్కిలిప్రియమైయున్నది). సయః = ఒకానొకడగు నీయాత్మతత్త్వముఁ దెలిసినవాఁడు, ఆత్మసః = ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యం = ఇతరమైనదానిని, ప్రియం = ప్రేమస్వరూపమునుగా, బ్రువాణం = పలికెడివానినిగూర్చి, ఈశ్వరః = ఈశ్వరుఁడు, (తన=నీయొక్క), ప్రియం = ప్రేమను, రోత్స్వతీతి = అన్వగించగలఁడని, హ = ప్రసిద్ధముగా, బ్రూయాత్ = పలుకును. తద్దేవ = ఆప్రకారముగానే, స్వాత్ = అగును. (తస్మాత్ = అందువలన), ఆత్మనమేవ = ఆత్మస్వరూపమునే, ప్రియం = ప్రియమైనదానినిగా, ఉపాసీతి = ఉపాసించవలయును. (ధ్యానించవలయును). సయః = ఇట్లు తెలిసికొనిన ఒకానొకడగుఆత్మవేత్త, ఆత్మనమేవ = ఆత్మమునే, ప్రియం = ప్రేమరూపమునుగా, ఉపాస్తే = ఉపాసించుచున్నాఁడు. అన్యహ = ఇట్లు తెలిసికొనినఆత్మవేత్తయొక్క, ప్రియం = ప్రేమ, ప్రమాముకం = మరణశీలమైనది. (మరణమునుపొందునది, సభవతి = కాదు.

తా॥ ఆత్మమే ఇతరములగున్నట్టిని పరిత్యజించి తెలిసికొనఁదగినదని ఈయుపనిషద్వాక్యము తెలియఁబలుచుచున్నది. ఏలననగా, ఈ ఆత్మతత్త్వముసర్వాంతరమగు ప్రాణమునకంటె అంతరమైనది గనుక, బాహ్యములై మరణస్వరూపములగు పుత్రవిత్రాది సమస్తప్రేమలకంటె మిక్కిలిప్రియమైనది. ఇట్లు సర్వప్రేమాస్పదమైన ఆత్మతత్త్వమును తెలిసినవాఁడు, ఆత్మకంటె నితరమైన శ్వరమగు పుత్రవిత్రాదికమును ప్రేమస్వరూపమునుగాఁబలికెడి ఆనాత్మజ్ఞునిగూర్చి, “ఓయీ! నీప్రేమను ఈశ్వరుఁడు నశింపఁజేయును. గనుక ఆత్మస్వరూపమునే సర్వప్రేమాస్పదమునుగా నుపాసించవలయును” అనిచెప్పవలయును. ఈ చెప్పినప్రకారము తెలిసినఆత్మవేత్త, ఆత్మస్వరూపమునే సర్వప్రేమాస్పదమునుగా నుపాసించుచున్నాఁడు. ఇట్లుపాసించెడి ఆత్మవేత్తయొక్క ప్రేమబాహ్యమైన శ్వరమగు పుత్రవిత్రాదిప్రేమవలెనే మరణశీలమైనది కాదు.

ఉ॥ తదాహుర్యద్భ్రష్టావిద్యయా సర్వంభవిష్యన్తోమనుష్యామన్యస్తే । కిముతద్భ్ర

ష్టో వైద్యస్తా తత్సర్వ మభవ దితి.

॥౯॥

ప॥ తత్ - ఆహుః - యత్ - బ్రహ్మవిద్యయా - సర్వం - భవిష్యన్తః - మనుష్యాః - మన్యస్తే - కిము - తత్ - బ్రహ్మ - అవైత్ - యస్తాత్ - తత్ - సర్వం - అభవత్ - ఇతి.

ప్ర॥ మనుష్యాః = మనుష్యులు, బ్రహ్మవిద్యయా = పరబ్రహ్మవిద్యచేత, సర్వం = సమస్తస్వరూపము, భవిష్యన్తః = కాఁగలమని, యత్ = దేనిని, మన్యస్తే = తలంచుచున్నారో, తత్ = దానినిగూర్చి, ఆహుః = పలికిరి. (అడిగిరి). తత్ = బ్రహ్మ, కిము = ఏది? (తత్ = ఆబ్రహ్మము, కిం = దేనిని), అవైత్ = తెలిసికొనెను. యస్తాత్ = విషిష్టానమువలన, తత్సర్వం = ఆసమస్తమును, అభవదితి = కలిగినదని, (పప్రచ్ఛుః = అడిగిరి.)

తా॥ పరబ్రహ్మస్వరూపమును విశేషముగాఁ దెలిసికొనఁగచ్ఛయించెడి మనుజులు జన్మజరామరణములయొక్క సంబంధముగల సంసారచక్ర భ్రమణమును చేయుటవలన కలిగినదుఃఖముల

నాడి యుదకములుగల మహాసముద్రమును దాటించుటకు తెప్పనలెనుండెడి సద్గురువును పొంది, ఓస్సామీ! మేముఏపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటచేత సర్వస్వరూపులమగుదుమో, అట్టిపరబ్రహ్మమేది? అదిమొదటదేనిని తెలిసికొనెను? అట్లుతెలిసికొనిన పరమాత్మయొక్క ఏవిజ్ఞానమువలన ఆ సమస్తముకలిగెను? అని అడిగిరి.

ఉ॥ బ్రహ్మవా ఇద మగ్ర అసీత్త దాత్తానమేవావైత్ | అహంబ్రహ్మాస్మీతి తస్మాత్తత్సర్వమభవత్ తద్యోయోదేవానాం ప్రత్యబుధ్యత సఏవతదభవత్తథా ఋషీణాంతథామనుష్యాణాం తద్వైతత్పశ్యన్నుషిర్వామదేవః ప్రతిపేదేహం మనురభవగ్ సూర్యశ్చేతి తదిదమప్యేతర్హి యఏవంవేదాహం బ్రహ్మాస్మీతి స ఇదగ్ సర్వంభవతి తస్యహ న దేవాశ్చ నా భూత్యాఈశతేఆత్మాహ్యేషాగ్ సభవతి అథయోన్యాం దేవతాముపాస్తే న్యోసావన్యోహమస్మీతి నసవేదయథాపశురేవగ్ సదేవానాంయథాహవై బహవః పశవోమనుష్యంభుజ్జ్యురేవమేకైకః పురుషోదేవాక్ భునక్త్యేకస్మి న్నేవపశావాచీయమానేఽప్రియంభవతి కిము బహుషు తస్మాదేహం తన్నప్రియం యదేతన్ననుష్యావిద్యుః.

॥౧౦౦॥-

ప॥ బ్రహ్మ - వై - ఇదం - అగ్రే - ఆసీత్ - తత్ - ఆత్మానం - ఏవ - అవైత్ - అహం బ్రహ్మ - అస్మి - ఇతి - తస్మాత్ - తత్ - సర్వం - అభవత్ - తత్ - యః - యః - దేవానాం - ప్రత్యబుధ్యత - సః - ఏవ - తత్ - అభవత్ - తథా - ఋషీణాం - తథా - మనుష్యాణాం - తత్ - వై - ఏతత్ - పశ్యత్ - ఋషిః - వామదేవః - ప్రతిపేదే - అహం - మనుః - అభవం - సూర్యః - చ - ఇతి - తత్ - ఇదం - ఆపి - ఏతర్హి - యః - ఏవం - వేద - అహం - బ్రహ్మ - అస్మి - ఇతి - సః - ఇదం - సర్వం - భవతి - తస్య - హ - న - దేవాః - చన - అభూత్యై - ఈశతే - ఆత్మా - హి - ఏహం - సః - భవతి - అథ - యః - అన్యాం - దేవతాం - ఉపాస్తే - అన్యః - అసౌ - అన్యః - అహం - అస్మి - ఇతి - న - సః - వేద - యథా - పశుః - ఏవం - సః - దేవానాం - యథా - హవై - బహవః - పశవః - మనుష్యం - భుజ్జ్యుః - ఏవం - ఏకైకః - పురుషః - దేవాక్ - భునక్తి - ఏకస్మిక్ - ఏవ - పశౌ - అచీయమానే - అప్రియం - భవతి - కిము - బహుషు - తస్మాత్ - ఏహం - తత్ - న - ప్రియం - యత్ - ఏతత్ - మనుష్యాః - విద్యుః.

ప్ర॥ ఇదం=ఈసమస్తము, అగ్రే=పరబ్రహ్మజ్ఞానముకంటేపూర్వము, బ్రహ్మవై=పరబ్రహ్మముగానే, ఆసీత్=ఉండెను. తత్=ఆపరబ్రహ్మము, అహం=నేను, బ్రహ్మాస్మీతి=పరబ్రహ్మమైతిని, ఆత్మానమేవ=తన్నే, అవైత్=తెలిసికొనెను. (అప్పుడు అజ్ఞానాధ్యారోపణముయొక్క నివృత్తియే పరబ్రహ్మము. అది నేనైతినితన్నుఁ దలసికొనుట). తస్మాత్=అట్లు తెలిసికొనుటవలన, తత్=ఆపరబ్రహ్మము, సర్వం=సర్వస్వరూపము, అభవత్=అయెను. దేవానాం=దేవతలలోపల,

యః యః=ఎవఁడెవఁడు, తత్=ఆపరబ్రహ్మమును, ప్రత్యబుధ్యత=తెలిసికొనెనో, సవీవ=వాఁడే, తత్=ఆపరబ్రహ్మము, అభవత్=అయెను. ఋషీణాం=ఋషులలోపలను, తథా=అప్రకారమే. మనుష్యాణాం=మనుష్యులలోపలను, తథా=అప్రకారమే, వామదేవః=వామదేవుడఁను పేరుగల, ఋషిః=ఋషి, తదేతద్వై=ఆ ఈ బ్రహ్మస్వరూపమునే, పశ్యత్=చూచుచు, అహం=నేను, మనుః=చునువు, అభవం=అయితిని. సూర్యశ్చ=సూర్యుడఁడు, (అభవం=అయితిని). ఇతి=ఈప్రకారము. (సర్వాత్మభావం=సర్వస్వరూపమును), ప్రతిపేదే=పొందెను. తదిదమపి=అటువంటి ఈ పరబ్రహ్మమును, (సమస్తభూతములయందనుసరించి ప్రవేశించియున్న దర్శనక్రియా దిల్లముగల ప్రకృతమందలిబ్రహ్మమును), ఏతర్హి=ఈవర్తమానకాలమునందు, యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, అహం=నేను, బ్రహ్మస్థితి=పరబ్రహ్మమైతిని, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఇదంసర్వం=ఈసమస్తము, భవతి=అగుచున్నాఁడు. తస్మాత్=అట్టిపరబ్రహ్మవేత్తకు, దేవాశ్చ=దేవతలును, అభూత్యై=కలుగఁజేయకపోవుటకొఱకు, (బ్రహ్మసంబంధమైన సర్వతోభావమును కలుగఁజేయకపోవుటకు), నేశతే=సమర్థులుకారు. సః=ఆపరబ్రహ్మవేత్త, ఏహం=ఈదేవతలకు, ఆత్మ=ఆత్మస్వరూపముగా, భవతిహి=అగుచున్నాఁడుగదా? అన=అనంతరము, యః=ఎవఁడు, (బ్రహ్మవేత్తకాని ఒకానొకపురుషుఁడు), అసౌ=ఉపాసన చేయఁబడెడి ఈదైవము, అన్యః=ఉపాసించెడి నాకంటేవేఱు. అహం=నేను, అన్యః=ఈదైవముకంటేవేఱు. అస్థితి=అగుచున్నానని, దేవతాం=ఉపాస్యమైనదేవతను, అన్యాం=ఉపాసించెడి తనకంటేవేఱుగాను, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడో (ధ్యానించుచున్నాఁడో), సః=అట్టిఅజ్ఞాని, (తత్త్వం=పరబ్రహ్మతత్త్వమును), నవేద=తెలిసికొనఁడు. యథా=ఏప్రకారము, పశుః=గవాశ్వాదికము, (వాహనదోహనాద్యుపకారైః=వాహనముపి తుకుటమొదలైనయుపకారములచేతను, ఉపభుజ్యతే=అనుభవింపఁబడుచున్నవో), ఏవం=ఈప్రకారము, సః=ఆ అజ్ఞాని, దేవానాం=అగ్నింద్రాదిదేవతలకు, (ఇజ్యాద్యనేకోపకారైః=యాగముమొదలైన అనేకయుపకారములచేతను, భోజ్యః=అనుభవింపఁదగినవాఁడు), యథా=ఏప్రకారము, హవై=ప్రసిద్ధముగా, బహవః=అనేకములగు, పశవః=గవాశ్వాదిపశువులు, మనుష్యం=మనుజుని, (తమకుప్రభువైనమనుజుని), భుజ్యుః=పాలించునో, ఏవం=ఈప్రకారము, ఏకైకః=ఒక్కొక్కఁడగు, పురుషః=పురుషుఁడు, దేవాః=దేవతలను, భుంక్తి=పాలించుచున్నాఁడు. (తత్ర=దానివిషయమై, లోకే=లోకమునందు, బహుపశుమతః=అనేకపశువులుగలవానికి, యథా=ఏప్రకారము), ఏకస్థిన్నేవ=ఒక్కటేయగు, పశౌ=పశువు, (వ్యాఘ్రా)దిసా=పులిమొదలైనదానిచేత, అదీయమానేసతి=అపహరింపఁబడుచుండగా, అప్రియం=అయిష్టము, భవతి=కలుగుచున్నవో, (తథా=ఆప్రకారము), బహుషు=అనేకములగుపశుస్థానీయుఁడుగానుండెడి, (ఏకస్థిన్నేవ)పురుషే=ఒక్కఁడగుపురుషుఁడు, పశుభావాత్=పశుభావమునుండి, ఉత్థిప్యతిసతి=లేచుచుండగా, అజ్ఞానమునుండివిడుచుచుండగా, దేవానాం=దేవతలకు, అప్రియంభవతీతి=అయిష్టమగుచున్నదని, కిము=ఏమిచెప్పువలయును? మనుష్యాః=మనుజులు, యదేతత్=ఏ ఈ బ్రహ్మతత్త్వమును, (కథంచన=అతికష్టముతో), విద్యుః=తెలిసికొందువో, తత్=అది, ఏహం=ఈదేవతలకు, తస్మాత్=అప్రియమనుకారణమునుండి, ప్రియం=ఇష్టమయినది, న=కారు.

తా॥ పూర్వజ్ఞోకమునందలి ప్రశ్నలకు త్తరమును సర్దుచుచు చెప్పుచున్నాడు. ఓ మనుజులారా! ఈ కనుపడెడి సర్వము పరబ్రహ్మజ్ఞానముకంటె పూర్వము పరబ్రహ్మముగానే ఉండెను. అట్టిపరబ్రహ్మము మాయాస్వరూపములగు బ్రహ్మాదిశరీరములయందు తాను ప్రవేశించి ఆయా శరీరసంబంధములైన నామరూపాదులచేతనేను, నాసంబంధమైనది, నీవు, నీసంబంధమైనది, యనుచు స్వస్వరూపవిస్తృతివల్లనైన బ్రహ్మజ్ఞానముచే నగు దేహద్యధ్యాయోపాయములు గలచై సగురుకటాక్షాదులను నిమిత్తముద్వారా ఆ అజ్ఞానాగతములైన దేహద్యధ్యాయోపాయములపాగా తాను పరబ్రహ్మమాత్రమై నేను పరబ్రహ్మమైతిని శేషించుచున్నది. అట్లుండుటయే తన్నుతాను చూచుకొనుట యను వ్యవహారము. అట్లు తెలిసికొనుటవలన సర్వము తానగుచున్నది. ఈప్రకారము దేవతలలోపలనైనను ఋషులలోపలనైనను మనుజులలోపలనైనను తెలిసికొనువాడు ఆపరబ్రహ్మమగుచున్నాడు. అందుకు దృష్టాంతమేమనగా, వామదేవుడను ఋషి ఈదేహమునందు ప్రవేశించి యున్న ఆ పరబ్రహ్మస్వరూపమును చూచుచు నేనుమనువును, నేను నూర్యుడను, అయితిని సర్వాత్త భావమునుపొందెను. ఈప్రకారము సమస్తభూతములయందను సరించి ప్రవేశించియున్న దర్శనక్రియాది లిక్ష్మములుగల ప్రకృతమునందలి పరబ్రహ్మమును ఎవడునేను పరబ్రహ్మమైనైతిని తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు సర్వాత్త భావమును పొందుచున్నాడు. అట్టి బ్రహ్మవేత్తయొక్క సర్వాత్త భావమును భంగపఱచుటకు దేవతలును సమర్థులుకారు. అట్టి బ్రహ్మవేత్తయే దేవతలకును ఆత్మయగుచున్నాడు. ఇట్లు బ్రహ్మవేత్తస్వరూపమును చెప్పి, తిరిగి బ్రహ్మవేత్త కాని వానిస్వరూపమును చెప్పుచున్నాడు. బ్రహ్మవేత్తకానివాడు ఉపాస్యమగుదేవతను ఉపాసించుతన్ను వేఱుగాఁదలంచుచున్నాడు. అట్లుతలంచెడివాడు పరబ్రహ్మతత్త్వమును తెలిసికొనఁడు. అట్టివాడు, లోకమునందు జనులచేతగవాశ్వాదిపశువులువాహనదోహనాద్యుపకారములచేత అనుభవించబడినట్లు దేవతలకుయూగాద్యుపకారములతో అనుభవించదగినవాఁడగుచున్నాడు. ఇట్లుకర్తయందధికృతుఁడైన వీఁడుశాస్త్రవిహితకర్తగలవాఁడై మనుష్యత్వముమొదలుకొని బ్రహ్మోనమువఱకుత్కర్తగలవాఁడును, శాస్త్రవిహితమైన కర్తలేనివాఁడైమనుష్యత్వముమొదలుకొని స్థావరాంతమువఱకుపకర్తగలవాఁడునగుచున్నాడు. ఒక్కొక్కఁడగు ఇట్టిఅవిద్యాంసుఁడైనపురుషుఁడు, లోకమునందుగవాశ్వాది పశువులుతమపరిపాలకుఁడగు మనుజుని క్షీరప్రదానవాహనాద్యుపకారములచేత పాలించునట్లు, ఇంద్రాదిదేవతలు నాకు ప్రభువులు వీరికి నేనుభ్యుత్తునిపరినే స్తుతినమస్కారపూజాదులచేత ఆరాధనచేసి అభ్యుదయిని శ్రేయసరూపములైన ఫలములనుపొందఁగలసని అభినివేశముగలవాఁడై ఆదేవతలను పాలించుచున్నాడు. ఇట్టిపురుషుఁడు విజ్ఞానసంపదగలవాఁడై కర్తనుమిడిచెనేని అది, లోకమునందనేకపశువులుగలవానికి ఒకపశువు వ్యాఘ్రముమొదలైన క్రూరజంతువులచేత ఆపహరింపబడుచుండగా ప్రియముకానియట్లు దేవతలకప్రియమగుచున్నది. గనుకనే మనుజులుపరబ్రహ్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట దేవతలకిష్టమైనది కాదు.

ఉ॥ బ్రహ్మవాగ్దమగ్రాసీదేక మేవతదేకేన్ సన్నవ్యభవత్ తచ్చేయోరూపమత్యస్యజతక్షత్రంయాన్యేతానిచేవతాక్షత్రాణీన్ద్రోవరుణః సోమారుద్రఃపర్షన్యోయమోమృత్యుర్విశానఇతి తస్మాత్క్షత్రాత్పరంనాస్తితస్మాద్భ్రాహ్మణఃక్షత్రియమధస్తాదుపాస్తేరాజసూయేక్షత్రఏవతద్యశోదధాత్విసైషాక్షత్రస్యయోనిర్యచ్ఛ్రాతస్మాద్ద్యద్యపిరాజాపరమతాంగచ్ఛతి బ్రహ్మేవాంతత ఉపనిశ్రయతిస్వాంయోనిం య ఉ ఏనగ్ హినస్తిస్వాగ్ సయోనిమృచ్ఛతిసపాపీయాభవతియథాశ్రేయాగ్ సగ్ హిగ్ సిత్యా.

ప॥ బ్రహ్మ - యై - ఇదం - అగ్రే - అసీత్ - ఏకం - ఏవ - తత్ - ఏకం - సత్ - స
వ్యభవత్ - తత్ - శ్రేయోరూపం - అత్యస్పృశత - త్మత్రం - యాని - ఏతాని - దేవత్రా -
త్రాణి - ఇన్ద్రా - వరుణః - సోమః - రుద్రః - పర్జన్యః - యమః - మృత్యుః - ఈశానః - ఇతి
తస్మాత్ - త్మత్రాత్ - పరం - స - అస్తి - తస్మాత్ - బ్రాహ్మణః - త్మత్రియం - అధస్తాత్
ఉపాస్తే - రాజనూయే - త్మత్రే - ఏవ - తత్ - యశః - దధాతి - సా - ఏషా - త్మత్రస్య
యోనిః - యత్ - బ్రహ్మ - తస్మాత్ - యది - ఆపి - రాజా - పరమతాం - గచ్ఛతి - బ్రహ్మ
ఏవ - అస్తతః - ఉపనిశ్రయతి - స్వాం - యోనిం - యః - ఉ - ఏనం - హి నస్తి - స్వాం
సః - యోనిం - ఋచ్ఛతి - సః - పాపీయాః - భవతి - యథా - శ్రేయాంసం - హింసిత్యా.

ప్ర॥ ఇదం=ఈక్షత్రాదిజాతము, అగ్రే=ఈక్షత్రాదిస్పృష్టికిపూర్వము, ఏకమేవ=ఒక
టేయగు, (అభిన్నమగు), బ్రహ్మయై=అగ్నిస్వరూపమును పొందియున్న బ్రహ్మముగానే, అసీత్
ఉండెను. (అగ్నిబ్రాహ్మణజాత్యభిమానమువలన బ్రహ్మయనిచెప్పఁబడుచున్నది). తత్=ఆబ్రహ్మవ
ఏకంసత్=క్షత్రాదిపాలయిత్రాదిశూన్యమై, (క్షత్రియులు మొదలైనవారిపరిపాలనాదులులేని
కర్తృకొఱకు), సవ్యభవత్=సమర్థముకాకపోయెను. తత్=ఆబ్రహ్మము, (నేనుబ్రాహ్మణుడనై
నాకీప్రకారముచేయఁదగినదని బ్రాహ్మణజాతిచేత నెరవేర్చదగినకర్తృనుచేయ నిచ్చయించుటచే
తనకు కర్తృకర్తృత్వవిభూతికొఱకు), శ్రేయోరూపం=ప్రళస్వరూపము, త్మత్రం=క్షత్రియః
తిని, అత్యస్పృశత=మిక్కిలిస్పృశించెను. ఏతానిక్షత్రాణి=ఈక్షత్రియజాతీయందు ప్రసిద్ధికెక్కి
స్వరూపములు, దేవత్రా=దేవతలయందు, యాని=ఎవయో, (తాని=అవి), ఇన్ద్రా=ఇంద్రుఁడు
వరుణః=వరుణుఁడును, సోమః=చంద్రుఁడును, రుద్రః=రుద్రుఁడును, పర్జన్యః=పర్జన్యుఁడు
యమః=యముఁడును, మృత్యుః=మృత్యువును, ఈశానః=ఈశానుఁడును, ఇతి=ఇవి. (దేవతల
ను, జలజంతువులకును, బ్రాహ్మణులకును, పశువులకును, మెఱుపుమొదలైనవాటికిని, పితరులకు;
కోగాదులకును, కాంతులకును, ఈ చెప్పఁబడిన ఇంద్రులు క్రమముగా పట్టాభిషిక్తమును పొ
దినప్రభువులు. ఇట్లుఏకారణమువలన బ్రాహ్మణజాతికంటెనతిశయముగా క్షత్రియజాతిస్పృశంపఁ
డినదో), తస్మాత్=ఆకారణమువలన, త్మత్రాత్=క్షత్రియజాతికంటె, పరం=శ్రేష్ఠమైనది, నా
=లేదు. తస్మాత్=అందువలన, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుడు, రాజనూయే=రాజనూయయాగము
దు, అధస్తాత్=క్రిందనుండువాడై, త్మత్రియం=క్షత్రియుని, (ఉపరిస్థితం=మీఁదనుండువాని
గా), ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడు. తత్రఏవ=క్షత్రియునియందే, తత్=ఆతనసంబంధమై
యశః=ఖ్యాతిని, దధాతి=ఊంచుచున్నాఁడు. (రాజనూయయాగమునందభిషిక్తుడైనరాజుచే
బ్రహ్మ=అని పిలువఁబడిన ఋత్విక్కుతిరిగి ఆరాజునుగూర్చి, ఓ రాజా! నీవు బ్రహ్మవైతివని పలు
చున్నాఁడు. గనుకనే రాజనూయమందు బ్రాహ్మణుడు తనసంబంధమైన యశస్సును క్షత్రియ
యందుంచుచున్నాఁడని చెప్పఁబడినది). యత్=ఏకారణమునుండి, త్మత్రస్య=క్షత్రియునకు,
షా=ఆ ఈప్రకృతమగు, యోనిః=ఉత్పత్తిస్థానము, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుడో, తస్మాత్=ఆకారణ
నుండి, యద్యపి=ఏచారించగా, రాజా=క్షత్రియుఁడు, పరమతాం=శ్రేష్ఠతను, గచ్ఛతి=పొం
చున్నాఁడు. అస్తతః=కర్తృసమాప్తియందు, స్వాంయోనిం=తనదియగునుత్పత్తిస్థానమైన, బ్రా
వ=బ్రాహ్మణునీ, (బ్రాహ్మణజాతిని) ఉపనిశ్రయతి=ఆశ్రయించుచున్నాఁడు. యఉ=ఎవడై
ఏనం=ఈ బ్రాహ్మణజాతిని, (బ్రాహ్మణుని), హి నస్తి=హింసించుచున్నాఁడో (తిరస్కారభావ

తోజాచుచున్నాఁడో), సః=వాఁడు, స్వాం=తనసంబంధమగు, యోనిం=ఉత్పత్తిస్థానమును ఋచ్ఛతి=సంపాదించుచున్నాఁడు. (ఇట్లుచేసి), సః=వాఁడు, (లోకే=లోకమునందు, జనః=జనుఁడు), శ్రేయాంసం=మిక్కిలిప్రశస్తమైనవానిని, హింసిత్వా=హింసించి, యథా=ఏప్రకారము, (పాపతరః=మిక్కిలిపాపాత్ముఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడో, తద్వత్=అప్రకారమే), పాపీయాః=మిక్కిలిపాపాత్ముఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ప్రజాపతియొక్క సృష్టి పూరణముకొఱకు అగ్నియొక్క సృష్టి చూపింపఁబడినది. ఈ ఇంద్రాదిసృష్టియును అక్కడనే చూచుకొనఁదగినది. ఇది దానికిశేషమగుటవలన అవిద్వాంసునికి కర్తాధికార హేతువును చూపించుటకు ఆ ఇంద్రాదిసృష్టియే అక్కడ చెప్పఁబడుచున్నది. తుత్రాదిసృష్టికిముందీక్షత్రజాతము అభిన్నమై అగ్నిస్వరూపమును పొంది యున్న బ్రహ్మముగానేయుండెను. (అనఁగా అగ్నియే బ్రహ్మము). అట్టి బ్రహ్మము తుత్రియులు మొదలైన వారిపరిపాలనాదులు లేనిదై కర్త చేయుటకు సమర్థముకాకపోయెను. ఇట్టి బ్రహ్మము, నేను బ్రాహ్మణుడనైతిని, నాకిట్లు చేయఁదగినదని బ్రాహ్మణజాతిచే నెరవేర్చఁదగిన కర్తనుచేయునిచ్చు యించుటచేత తనకుకర్తనుచేయుటకు తగిన అయిశ్వర్యముకొఱకు ప్రశస్తమగు తుత్రియజాతిని మిక్కిలి సృజించెను. ఆ తుత్రియజాతియందు దేవతలలోఁ బ్రసిద్ధులగు వారలెవరైన, దేవతలకు ప్రభువైన ఇంద్రుఁడును, జలజంతువులకు ప్రభువైన వరుణుఁడును, బ్రాహ్మణులకు ప్రభువగు చంద్రుఁడును, పశువులకు ప్రభువగు యదుఁడును, మొఱుపులు మొదలైన వానికీ ప్రభువైన పర్వస్యఁడును, పితరులకు ప్రభువగు యముఁడును, రోగాదులకు ప్రభువగు మృత్యువును, తేజస్సులకు ప్రభువగు ఈశానుఁడును. ఇట్లు ఓరలు బ్రాహ్మణజాతికంటె నతిశయముగా తుత్రియజాతియందు సృజింపఁబడిరి. గనుక నే తుత్రియజాతికంటె శ్రేష్ఠమగునదిలేదు. అందువలననే బ్రాహ్మణుడు రాజనూయ యాగమునందు తుత్రియునికి తగిన వాఁడై తుత్రియుని అధికునిగా నెంచి సేవించుచు ఆరాజుచేత తాను, ఓ బ్రహ్మకాని పిలువఁబడియును, ఓ రాజా! నీవు బ్రహ్మస్వరూపివై తివని తనసంబంధమగు ఖ్యాతిని ఆరాజునందుంచుచున్నాఁడు. అట్టి బ్రాహ్మణుని రాజు కర్తాన్తమునందు మిక్కిలి హీనతతో నాశ్రయించువాడై శ్రేష్ఠతను పొందుచున్నాఁడు. ఇటువంటి బ్రాహ్మణుని ప్రమాదమువల్ల నైనను తిరస్కారభావముతోఁజూకొడిరాజు, తనసంబంధమగునుత్పత్తిని సంపాదించువాడై లోకమునందలి జనుఁడు మిక్కిలి ప్రశస్తమగువారిని హింసించి యెట్లు పాపాత్ముడగునో అవిధముగానే, మిక్కిలి పాపాత్ముడగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సనైవవ్యభవత్ సవిశమస్సజతయాన్యేతాని దేవజాతాని గణిత ఆఖ్యాయన్తేవస
వోరుద్రా ఆదిత్యాని శ్వేదేవామరుతఇతి. ||౧౭||

ప॥ సః - స - ఏవ - వ్యభవత్ - సః - విశం - అస్సజత - యాని - ఏతాని - దేవజాతాని - గణితః - ఆఖ్యాయన్తే - వసవః - రుద్రాః - ఆదిత్యాః - శ్వేదేవాః - మరుతః - ఇతి.

ప్ర॥ సః=ఆపురుషుఁడు, (నేను బ్రాహ్మణుడనైతి నెడి అభిమానముగల ఆపురుషుఁడు తుత్రియసృష్టి యందును కర్త చేయుటకు), నైవవ్యభవత్=సమర్థుఁడే కాకపోయెను. సః=ఆపురుషుఁడు, విశం=వైశ్యజాతిని, అస్సజత=సృజించెను. ఏతాని=ఈ, దేవజాతాని=దేవతలయందుత్పన్నములైన, యాని=ఏరూపములుగలవో, (తాని=అవి), గణితః=గణముల ప్రకారము, వసవః=అష్టవసువులును, రుద్రాః=ఏకాదశరుద్రులును, ఆదిత్యాః=ద్వాదశాదిత్యులును, విశ్వేదేవాః=పదుమిగ్గురు విశ్వేదేవులును, మరుతః=ఏడుగురు మరుత్తులును, ఇతి=అని, ఆఖ్యాయన్తే=చెప్పఁబడుచున్నవి.

తా|| ఆపరమాత్మ త్మత్రియస్పష్టినిచేసియును త్మత్రియస్పష్టికిపూర్వమువలెనే ధనమునాణ్ణిం
చువారు లేకపోవుటవలన కర్తచేయుటకు సమర్థుఁడు కానివాఁడై వైశ్వజాతిని సృష్టించెను. అ వై
శ్వజాతి ఏదియనిన, దేవతలయందు ఎనిమిదిమందివనువులును, పదునొకండుగురు రుద్రులును, పం
ద్రెండుగురు ఆదిత్యులును, పదుముగ్గురు విశ్వేదేవులును, ఏడుగురు మరుత్తులును, వీరలు వైశ్వ గణ
ములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నారు. ఈ వైశ్వలు గణములుగాఁ జెప్పటకు కారణమేమనిన, ఇప్పటికి
నిలొకమునందు వైశ్వల సమదాయమే ప్రాధాన్యముగాఁగలవారు గనుక అట్లు చెప్పఁబడినది.
ఉ|| సనైవవ్యభవత్ సశౌద్రంవర్ణ మస్పృజత పూషణమియం వై పూషేయగ్ పీదగ్
సర్వంపుశ్యతియదిదంకించ. ||౧౩||

ప|| సః - స - ఏవ - వ్యభవత్ - సః - శౌద్రం - వర్ణం - అస్పృజత - పూషణం - ఇయం -
వై - పూషా - ఇయం - హి - ఇదం - సర్వం - పుశ్యతి - యత్ - ఇదం - కించ.

ప్ర|| సః=ఆపురుషుఁడు, (కర్తచేయుటకు), నైవవ్యభవత్=సమర్థుఁడేకాకపోయెను. సః
=ఆపురుషుఁడు, పూషణం=వృద్ధిపొందించునట్టి, శౌద్రంవర్ణం=శూద్రజాతిని, అస్పృజత=స్పృష్టం
చెను. (ఈస్పృష్టపాఁడిచెడి పూషయనునదియేదియనిన), ఇయంవై=ఈభూమియే, పూషా=పూ
షా అని చెప్పబడుచున్నది. ఇయంహి=ఈభూమియే, యదిదంకించ=ఈచూడఁబడెడి, సర్వమి
దం=ఈసమస్తమును, పుశ్యతి=వృద్ధిపొందించుచున్నది.

తా|| ఆపరమాత్మ ధనపరిపాలకమగు శూద్రజాతి లేకపోవుటవలన కర్తచేయుట కసమ
ర్థుఁడై సర్వమును పరిపాలించి వృద్ధిపొందించునట్టి శూద్రజాతిని సృజించెను. సర్వమును వృద్ధిపొం
దించి శూద్రజాతియై పూషయనుపేరును పొందునదియేదియనిన, ఈ చూడఁబడెడి సర్వమును వృ
ద్ధిపొందించునట్టి ఈభూమియే. ఇదియే శూద్రజాతియై పూషయనుపేరుతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

ఉ|| సనైవవ్యభవత్తస్మై యోరూపమత్యస్పృజత ధర్మంతదేతత్తత్తస్య త్మత్రంయ
ధర్మస్తస్మాధర్మాత్పరంనాస్త్యథో అబలీయాన్ బలీయాగ్ సమాశగ్ సతేధ
ర్మేణయథారాజైవంయోవై స ధర్మస్సత్యంవై తత్తస్మాత్సత్యంవద స్తమాహు

ధర్మంవదతీతిధర్మంవావద స్తగ్ సత్యంవదతీత్యేతద్ధ్యేవై తదుభయంభవతి.

ప|| సః - స - ఏవ - వ్యభవత్ - తత్ - శ్రేయోరూపం - అత్యస్పృజత - ధర్మం - త
త్ - ఏతత్ - త్మత్రస్య - త్మత్రం - యత్ - ధర్మః - తస్మాత్ - ధర్మాత్ - పరం - స - అస్తి -
అథో - అబలీయాన్ - బలీయాంసం - ఆశంసతే - ధర్మేణ - యథా - రాజ్ఞా - ఏవం - యః
వై - సః - ధర్మః - సత్యం - వై - తత్ - తస్మాత్ - సత్యం - వదస్తం - అహుః - ధర్మం -
వదతి - ఇతి - ధర్మం - వా - వదస్తం - సత్యం - వదతి - ఇతి - ఏతత్ - హి - ఏవ - ఏతత్ - ఉభయం - భవతి.

ప్ర|| సః=ఆపరమాత్మ, నైవవ్యభవత్=సమర్థుఁడు కాకపోయెను. (చతురః=నాలుగైన,
వర్ణాన్=వర్ణములను, సృష్ట్యాపి=సృజించియును, త్మత్రియజాతినియామకమగు వేరొకవానిభయ
ములేకపోవుటచే నుగ్రముగుటవలన ఆత్మత్రియజాతికినియామకమగు), తత్=ఆ, శ్రేయోరూపం=ప్ర
శస్తరూపమగు, ధర్మం=ధర్మమును, అత్యస్పృజత=మిక్కిలిస్పృజించెను. త్మత్రస్య=త్మత్రియజాతికి,
త్మత్రం=నియామకమగు, తదేతత్=ఆఈప్రశస్తమైన, ధర్మః=ధర్మము, యత్=ఏదియో, తస్మాత్
=అటునుండి, (ఆ త్మత్రియజాతికి నియామకమగు, ధర్మాత్=ధర్మముకంటె, పరం=శ్రేష్ఠమగున
ది, నాస్తి=లేదు. (లోకే=లోకమునందు, కుటుంబికఃజనః=కుటుంబవంతుఁడగుజనుఁడు), రాజ్ఞా
=రాజుచేత, యథా=ఏప్రకారమో, ఏవం=ఈప్రకారము, అబలీయాన్=బలములేనివాఁడు
ను, బలీయాంసం=బలముగలవానిని, ధర్మేణ=ధర్మబలముచేత, (జేతుం=జయించుటకు), ఆశం
సతే, కొరుచునా, ఁడు. సః=ఆ, ధర్మః=ధర్మము, యోవై=ఏదియో, తత్=ఆది, సత్యంవై=

సత్యమే. (సత్యమనగా శాస్త్రా)క్రమైసార్థము. అదిజనులచేత ననుష్ఠింపఁబడినదై ధర్మమనుపేరుగల దగుచున్నది శాస్త్రార్థముగాఁజెలియఁబడినదే సత్యమగుచున్నది. తస్మాత్=అకారణమువలన, సత్యం=సత్యమును, వదంతం=చెప్పుచున్నవానిని, ధర్మం=ధర్మమును, వదతీతి=పలుకుచున్నాఁడనిన్ని, ధర్మంవా=ధర్మమువైనను, వదంతం=చెప్పుచున్నవానిని, సత్యం=సత్యమును, వదతీతి=చెప్పుచున్నాఁడనిన్ని, (ఈరెంటిని తెలిసిన సమీపమందుండుజనులు), అహః=చెప్పిరి. ఏతత్=ఈసత్యధర్మలక్షణమగు, ఉభయం=ఉభయరూపమును, ఏతద్ధ్యేయం=ఈధర్మమే, భవతి=అగుచున్నది. (అనఁగా ఆమొదట చెప్పిన ధర్మమే అగుచున్నది).

తా|| ఆపరిమాత్త ఇట్లు బ్రాహ్మణాది నాలుగుజాతులను సృజించియును ఆత్మగ్రమైన త్కత్రియజాతికి నియమకమగు నదిలేకపోవుటచేతను కర్తచేయుటకసమర్థుడై, ఆత్కత్రియజాతిని నియమించునట్టి ప్రళస్తమగుధర్మమును సృజించెను. ఇట్టిధర్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనదిలేదు. లోకమునందుకుటుంబియగుజనుఁడు, బలవంతునిచే భార్యదులనపహరింపఁబడినవాఁడై రాజబలముచే నెట్లుజయించునో, ఆప్రకారము బలహీనుఁడును బలవంతుని ఈ పూర్వముచెప్పిన ధర్మబలముచే జయించుటకు కోరుచున్నాఁడు. అట్టిధర్మమే యథాశాస్త్రీయమైన అర్థము. (అనఁగా సత్యము). ఇదియేజనులచే ననుష్ఠింపఁబడినదై ధర్మమనుపేరుగల దగుచున్నది. గనుక నేలోకమునందు, సత్యధర్మములను రెంటిని తెలిసికొని సమీపమందుండువారు, సత్యమును చెప్పిడివానిని ధర్మము చెప్పవాఁడనియును, ధర్మమును చెప్పిడివానిని సత్యమును చెప్పవాఁడనియును, చెప్పుచున్నారు. సత్యధర్మ లక్షణోభయరూపమగు నిదియే పరమాత్మచేత సృజింపఁబడిన త్కత్రియజాతిని నియమించునట్టిధర్మము.

ఉ|| తదేతద్బ్రహ్మక్షత్రం విటూచ్ఛద్రస్తదగ్నివై వదేవేషుబ్రహ్మభవద్బ్రహ్మణోమనుష్యేషుక్షత్రియేణక్షత్రియోవై శ్యేనవై శ్యః శూద్రేణశూద్రస్తస్తాదగ్నావేవదేవేషులోకమిచ్ఛన్తేబ్రాహ్మణేమనుష్యేష్వేతాభ్యాగ్ హిరూపాభ్యాం బ్రహ్మభవత్అభయోహవాఅస్తాల్లోకాత్స్వం లోకమదృష్ట్వా ప్రైతి సపనమవిదితోనభునక్తియథావేదోవా ౭ననూక్రోన్యద్వాకర్తాకృతం యదిహవాఅప్యనేవం విన్తహత్పుణ్యం కర్తకరోతితద్దాస్యాన్తతః క్షీయతేపవాత్తానమేవలోకముపాసీతసయ ఆత్మానమేవ లోకముపాస్తేనహస్యకర్తక్షీయతేఅస్తాధ్యేవాన్యనోయద్యతామయతేతస్తస్సజతే. ||౧౫||

ప|| తత్ - ఏతత్ - బ్రహ్మ - త్కత్రియ - విట్ - శూద్రః - తత్ - అగ్నినా - ఏవ - దేవేషు - బ్రహ్మ - అభవత్ - బ్రాహ్మణః - మనుష్యేషు - త్కత్రియేణ - త్కత్రియః - వై శ్యేన - వై శ్యః - శూద్రేణ - శూద్రః - తస్మాత్ - అగ్నా - ఏవ - దేవేషు - లోకం - ఇచ్ఛన్తే - బ్రాహ్మణే - మనుష్యేషు - ఏతాభ్యాం - హి - రూపాభ్యాం - బ్రహ్మ - అభవత్ - అభ - యః - హవై - అస్తాత్ - లోకాత్ - స్వం - లోకం - ఆదృష్ట్వా - ప్రైతి - సః - ఏనం - ఆవిదితః - న - భునక్తి - యథా - వేదః - వా - అననూక్తః - అన్యత్ - వా - కర్త - అకృతం - యత్ - ఇహ - వై - అపి - అనేవంవిత్ - మహత్ - పుణ్యం - కర్త - కరోతి - తత్ - హ - అన్య - అస్తతః - క్షీయతే - ఏవ - ఆత్మానం - ఏవ - లోకం - ఉపాసీత - సః - యః - ఆత్మానం - ఏవ - లోకం - ఉపాస్తే - న - హ - అన్య - కర్త - క్షీయతే - అస్తాత్ - హి - ఏవ - ఆత్మానః - యత్ - యత్ - కామయతే - తత్ - తత్ - స్సజతే.

ప్రతి పితౄత్ = ఈ, బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణజాతియును, త్మత్రం = త్మత్రియజాతియును, ఓట్ = వైశ్యజాతియును, శూద్రః = శూద్రజాతియును, (ఈసృజింపబడిననాలుగుజాతులును), తత్ = ఆ పరబ్రహ్మమే. తత్ = ఆపరబ్రహ్మము, దేవేషు = దేవతలమధ్యమునందు, అగ్నివైవ = అగ్నిస్వరూపముతోనే, బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణజాతి, అభవత్ = ఆయెను. మనుష్యేషు = మనుష్యులయందు, (బ్రాహ్మణేన = బ్రాహ్మణస్వరూపముతో), బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణజాతిగాను, త్మత్రియేణ = త్మత్రియస్వరూపముతో, త్మత్రియః = త్మత్రియజాతిగాను, వైశ్యేన = వైశ్యస్వరూపముతో, వైశ్యః = వైశ్యజాతిగాను, శూద్రేః = శూద్రస్వరూపముతో, శూద్రః = శూద్రజాతిగాను, (అభవత్ = ఆయెను). తస్మాత్ = అందువలన, దేవేషు = దేవతలలోపల, అగ్నివేవ = అగ్నియందే, లోకం = ఫలమును, ఇచ్ఛస్తే = కోరుచున్నారు. (దేవతలనిమిత్తమై అగ్నియందు కర్తనుచేసి కర్తఫలమును కోరుచున్నారు). మనుష్యేషు = మనుష్యులలోపల, బ్రాహ్మణే = బ్రాహ్మణత్వమునందు, (లోకం = కర్తఫలమును, ఇచ్ఛన్తి = కోరుచున్నారు). ఏతాభ్యాంహీరూపాభ్యాం = ఈబ్రాహ్మణాగ్నిరూపములతోనే, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, (స్రష్ట్యరూపమైనబ్రహ్మము, సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షము), అభవత్ = ఆయెను. అభ = మఱియును, యః = ఎవడు, హవై = ప్రసిద్ధముగా, అస్మాల్లోకాత్ = ఈలోకమునుండి, (అవిద్యాకామకర్మహేతుకమున సంసారాత్మకమును, పిండాత్మకమును అగ్న్యధీనకర్తాభిమానత్యేన అగర్భకమున బ్రాహ్మణత్వరూపమునైన ఈలోకమునుండి), స్వం లోకం = ఆత్మయనుపేరుగల లోకమును, అచ్యష్టా = చూడకయే, (నేను బ్రహ్మనైతిని చూడకయే), ప్రైతి = మరణమును పొందుచున్నాడో, ఏనం = వీనిని, అవిదితః = తెలియబడని, సః = ఆ ఆత్మలోకము, అననూక్తః = అధ్యయనముచేయబడని, వేదః = వేదమున్ను, ఆన్యత్ = ఇతరమగు, అకృతం = చేయబడని, కర్తవా = కృషిమొదలైన కర్తయును, యథా = విప్రకారమో, (అధ్యయనముచేయబడని వేదముకర్తను తెలియజేయుట చేతను, తాను చేయని కృష్యాదికర్తఫలమును ఇచ్చుటచేతనున్న జనుని ఎట్లు పాలించదో), (తథా = ఆప్రకారము), నభునక్తి = పరిపాలించదు. యద్యపి = మఱియును, అనేవంపిత్ = ఈపూర్వోక్తప్రకారము ఆత్మస్వరూపమును తెలియనివాడు, హవై ప్రసిద్ధముగా, మహత్ = అధికమైన, పుణ్యంకర్త = పుణ్యకర్తను, (విస్తారమగు ఆశ్వమేధాదికర్తను), కరోతి = చేయుచున్నాడు. అస్య = ఈ అవిద్యాంనునియొక్క, తథ = ఆ పుణ్యకర్తయును, అన్తతః = అంతమునందు, (ఫలోపభోగముయొక్క అంతమునందు), క్షీయతేవ = నశించునదే. (అతః = అందువలన), ఆత్మానమేవలోకం = ఆత్మలోకమునే, ఉపాసీత = ఉపాసించవలయును. (ధ్యానించవలయును). సయః = అటువంటియెవడు, ఆత్మానమేవలోకం = ఆత్మలోకమునే, ఉపాస్తే = ఉపాసించుచున్నాడో, అస్య = వీనియొక్క, కర్తవా = కర్తయును, నక్షీయతే = నశించదు. (ఉపాసకః = ఉపాసకుడు) యద్యత్ = దేనిదేని, కామయతే = కోరుచున్నాడో, తత్తత్ = దానిదాని. అస్మాద్వ్యేతాత్మనః = ఈ ఆత్మనుండియే, సృజతే = సృజించుచున్నది. (ఆ ఆత్మ లోకమునుండియే ఇష్టమయిన సమస్తమును గలుగుచున్నది).

తా|| ఈ చెప్పబడిన బ్రహ్మత్మత్రియ వైశ్యశూద్రాత్మకమయిన చాతుర్వర్ణ్యము ఆపరబ్రహ్మము. ఆపరబ్రహ్మ దేవతలలో అగ్నిరూపముతో బ్రాహ్మణజాతిగాను, మనుష్యులలో బ్రాహ్మణస్వరూపముతో బ్రాహ్మణజాతిగాను, దేవతలలో ఇంద్రాద్యధిష్ఠితమైన త్మత్రియజాతియై మనుష్యులయందు త్మత్రియస్వరూపముతో త్మత్రియజాతిగాను, దేవతలలో వస్వాద్యధిష్ఠితమైన వైశ్యజాతి

యై మనుష్యులయందు వైశ్వస్వరూపముతో వైశ్వజాతిగాను, దేవతలలో సర్వవస్తుపోషకమగు పృథివీరూపమైన శూద్రజాతియై మనుష్యులయందు శూద్రస్వరూపముతో శూద్రజాతిగాను అయినది. ఇట్లు పరబ్రహ్మము దేవతలలోను మనుష్యులలోను మొదట అగ్ని బ్రాహ్మణస్వరూపముతోఁబ్రత్యక్షమాయెను. గనుకనే బ్రాహ్మణులు దేవతలనిమిత్తమై అగ్నియందు కర్తనుచేసి కర్తృఫలమును కోరుచున్నారు. బ్రాహ్మణత్వమునందు తపోరూపాదికర్తృఫలములను కోరుచున్నారు. మఱియు అవిద్యాకామకర్తృ హేతుకమును, సంసారాత్మకమును, కరచరణాది దేహకృతియైన పిండాత్మకమునగు ఈలోకమునుండి నేను పరబ్రహ్మస్వరూపమైతినినియెడి ఆత్మలోకమును చూడకయే మరణమునుపొందువానిని తెలియఁబడని ఆ ఆత్మలోకము, చదువుకొననివేదము కర్తృను తెలియఁజేయుట చేతనున్ను, తానుచేయఁ కృష్ణాదికర్తృ, ఫలమును ఇచ్చుటచేతనున్ను, ఎట్లు జనుని వృద్ధిపొందించదో, ఆదిధముగానే, లోకమోహభయాది దోషమును పోఁగొట్టుటచేత పరిపాలించదు. ఈ పూర్వోక్తప్రకారము ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనక అధికమగు అశ్వమేధాదిపుణ్యకర్తృను చేయువానియొక్క ఆ పుణ్యకర్తృను, ఫలోపభోగానంతరము నశించుచునేయున్నది. గనుక జనుఁడు నేను పరబ్రహ్మస్వరూపమైతినినెడి యాత్మలోకమునే యుపాసించవలెను. అట్లు పాసించెడి వానికర్తృ నశించకయే నిత్యమగు పరబ్రహ్మమై యుపాసకుఁడు కోరెడి సర్వమును సర్వాత్మభావముతో ఆయాత్మనుండియే సృజించుచున్నది.

ఉ॥ అథోఅయంవాఆత్మా సర్వేషాంభూతానాంలోకః సయజ్జుహోతి యద్యజతే తేనదేవానాం లోకోభయదనుబ్రూతే తేనఋషీణాం మథయత్పితృభ్యో ని పృణాతి యత్పిజామిచ్చతేతేన పితౄణామథయన్తనుష్యా న్వాసయతే యదేభ్యోఽశనందదాతి తేనమనుష్యాణాం అథయత్పశుభ్యస్తృణోదకం విస్తతి తేనపశూనాంయదస్య గృహేషుశ్వాపచావయాగ్ స్యాపి పీచికాభ్యుడ పజీవ వితేన తేషాంలోకోయథాహవై స్యాయలోకాయారిష్టిమిచ్ఛేదేవగ్ హైవంవిదేసర్వాణిభూతాన్యరిష్టిమిచ్చన్తితద్వాఏతద్విదితంమీమాంసితమ్॥

ప॥ అథ - అయం - వై - ఆత్మా - సర్వేషాం - భూతానాం - లోకః - సః - యత్ - జుహోతి - యత్ - యజతే - తేన - దేవానాం - లోకః - అథ - యత్ - అనుబ్రూతే - తేన - ఋషీణాం - అథ - యత్ - పితృభ్యః - నిపృణాతి - యత్ - ప్రజాం - ఇచ్చతే - తేన - పితౄణాం - అథ - యత్ మనుష్యా - వాసయతే - యత్ - ఏభ్యః - ఆశనం - దదాతి - తేన - మనుష్యాణాం - అథ - యత్ - పశుభ్యః - తృణోదకం - విస్తతి - తేన - పశూనాం - యత్ - అస్య - గృహేషు - శ్వాపచా - వయాగ - పిపీచికాభ్యః - ఉపజీవన్తి - తేన - తేషాం - లోకః - యథా - హవై - స్యాయ - లోకాయ - అరిష్టిం - ఇచ్ఛేత్ - ఏవం - మా - ఏవంవిదే - సర్వాణి - భూతాని - అరిష్టిం - ఇచ్చన్తి - తత్ - వై - ఏతత్ - విదితం - మీమాంసితం.

ప్ర॥ అథ=మఱియును, అయంవాఆత్మా=ఈఆత్మయే. (కర్తృయందు అధికృతమై గృహస్తాశ్రమముగల అజ్ఞానముగల శరీరేంద్రియసంఘాతములు మొదలైనవాటితోఁగూడుకొనినజీవాత్మ), సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములకు, లోకః=లోకము. (అనుభవించఁదగిన ఆత్మ). సః=ఆ ఆత్మ, యత్=దేనిని, జుహోతి=హోమముచేయుచున్నాఁడో, యత్=దేనిని, యజతే=యాగముచేయుచున్నాఁడో, తేన=అటువంటిహోమయాగలక్షణమైనకర్తృచేత, దేవానాం=దేవతలయొక్క, లోకః=లోకము. అథ=మఱియు, (సః=ఆ ఆత్మ), యత్=దేనిని, అనుబ్రూతే=అధ్యయనముచేయుచున్నాఁడో, తేన=దానిచేత, ఋషీణాం=ఋషులయొక్కయును, అథ=మఱియు, యత్=దేనిని, పితృభ్యః=పితృదేవతలకొఱకు, నిపృణాతి=ఇచ్చుచున్నాఁడో. య

త్ = దేనిని, ప్రజాం = సంతానమునుగూర్చి, ఇచ్చతే = కోరుచున్నాఁడో, సంతానముకొఱకుప్రయత్నముచేయుచున్నాఁడో, తేన = దానిచేత, పితౄణాం = పితృదేవతలయొక్కయు, అథ = మఱియు, మనుష్యాః = మనుష్యులను, యత్ = దేనినిగూర్చి, వాసయతే = నివసించజేయుచున్నాఁడో, ఏభ్యః = ఈమనుష్యులకొఱకు, యత్ = ఏ, అశనం = అన్నమును, దదాతి = ఇచ్చుచున్నాఁడో, (మనుష్యులనుభూమ్యుడకాదులయొక్కదానముచేత నిలిపి నివసించియున్న ఆమనుజులకొఱకు ఏఅన్నమును ఇచ్చుచున్నాఁడో), తేన = దానిచేతను, మనుష్యాణాం = మనుష్యులయొక్కయు, అథ = మఱియు, పశుభ్యః = పశువులకొఱకు, యత్ = ఏ, తృణోదకం = గడ్డిని ఉదకమును, విస్తరి = పొందించుచున్నాఁడో, తేన = దానిచేత, పశూనాం = పశువులయొక్కయు, అస్య = గృహస్థుని ఈజీవునియొక్క, గృహేషు = గృహములయందు, యత్ = బలిమొదలైనవానినిగూర్చి, శ్వాపదాః = కుక్కలుమొదలైనదియును, వయాంసి = కాకాదిపక్షులును, ఆపిపీలికాభ్యః = చీమలుమొదలైనవాటితోఁగూడ, ఉపశీశన్తి = తీంచుచున్నవో, తేన = దానిచేత, తేషాం = ఆజంతువులయొక్కయును, లోకః = లోకముగా, (భవతి = అగుచున్నాఁడు). యథాహవై = ఏప్రకారముగానైతే, (లోకే = లోకమునందు, స్వామిలోకాయ = తనదేహముకొఱకు, అర్హిం = నాశనములేకపోవుటను, ఇచ్చేత్ = కోరునో, ఏవంహ = ఈప్రకారముగానే, ఏవంబిదే = ఇట్లు తెలిసికొనినవానికొఱకు, సర్వాణిభూతాని = సమస్తభూతములును, అర్హిం = నాశనములేకపోవుటను, ఇచ్చన్తి = కోరుచున్నవి. తద్వావీతత్ = ఆ ఇదియే, విదితం = తెలియఁబడినది. (పంచమమహాయజ్ఞప్రకరణమునందు చేయఁదగినదిగాఁజెలియబడినది). మిమాంసితం = విచారించబడినది. (అగ్నియందు హోమముచేయుచున్నాఁడు అనునదిమొదలైన అవదానప్రకరణముందు విచారించబడినది).

తా॥ ఇంతకుపూర్వము వర్ణాశ్రమాద్యభిమానముగల అజ్ఞాని, ధర్మముచేతనియమింపఁబడినవాఁడై పశువువలెనేపరాధినుఁడై దేవాదికర్తచేయఁదగినదిగాఁజెప్పఁబడినది. అదియేఇక్కడ వివరింపఁబడుచున్నది. అజ్ఞానియును గృహస్థుఁడును కర్తయందధిక్యతుఁడునునై దేహేంద్రియాది సముదాయముతోఁగూడుకొనిన ఈజీవుఁడు, దేవతలు మొదలుకొని పిపీలికాస్తమువఱకుండెడిఅన్నిభూతములకును అనుభవించఁదగినఅత్తస్వరూపియైయున్నాఁడు. గృహస్థుని ఆజీవుఁడు ఏయే కర్తవిశేషములచేత ఏయే భూతవిశేషములకుపకారమును చేయుచున్నాఁడనిన, హోమయాగలక్షణమైన కర్తచేత దేవతలకును, ప్రతిదివమును స్వాధ్యాయమును అభ్యయనమునుచేయుటచేత ఋషులకును, సింధోదకాదులను ఇచ్చుచు సంతానమునుప్రయత్నించుటచేత పితృదేవతలకును, గృహమునందతిథులగువారలకు చోటును ఉదకమును మొదలైనవాటిని ఇచ్చిఅన్నమునుఇచ్చుటచేత మనుష్యులకును, గడ్డిని ఉదకమును ఇచ్చుటచేత పశువులకును, బలియు భండక్షానముమొదలైనకర్తలచేతపిపీలికములతోఁగూడశ్వానములుమొదలైనవాటికిని, కాకాదిపక్షులుమొదలైనవాటికిని, ఈచెప్పఁబడిన హోమాదికర్తలచేతదేవతలు మొదలైన సమస్తభూతములకును, అజ్ఞానియైకర్తయందధిక్యతుఁడైన జీవుఁడుపకారమును చేయుచున్నాడు. ఈప్రకారముఋణముగలవాఁడువలెనేముఖ్యముగాదేవాదిసమస్తభూతములకును ప్రత్యుపకారముచేయవలయునని తనస్వరూపమునుకల్పించుకొనియుండెడి గృహస్థుని ఈజీవుని సమస్తభూతములును, లోకమునందు జీవుఁడుతనదేహముకొఱకు నాశనరహితమును కోరినట్లు, నాశనములేకపోవుటను కోరుచు, గృహస్థులు, తమపశువులనువలెనే అంతటను ఆజీవుని రక్షించుచున్నవి. గనుకనే దేవతలకు, మనుష్యులు జ్ఞానులైన కర్తత్యాగమును చేయుటకెప్పుడులేదని చెప్పఁబడినది. దీనినే దేవఋషి పితృ మనుష్యభూతములను పంచయజ్ఞముల ప్రకరణమునందు తెలియఁజేయఁబడుచున్నది. ఇదియే అగ్నియందు హోమముచేయుచున్నాఁడు అనునది మొదలైన అవదానప్రకరణమునందును విచారించఁబడినది.

ఉ॥ ఆత్మే వేదమగ్రాసీ దేకఏవసోకామయత జాయామేస్యాదథప్రజాయేయాథవి
త్తం మేస్యాదథకర్త కుర్వీయత్యేతావావై 'కామోనేచ్ఛగ్' శ్చనాతోభూ
యోవిద్వేత్తస్యాదప్యే తద్వ్యేకాకీ కామయతే జాయామేస్యాదథప్రజాయే
యాథవిత్తం మేస్యాదథకర్త కుర్వీయేతి సయావదప్యేతేమామేకైకం నప్రా
ప్తోత్యకృత్సృ ఏవతావన్నస్యతే తస్యోకృత్సృతామన ఏవాస్యాత్తావా
జ్ఞాయా । ప్రాణఃప్రజాచక్షుర్నానుషం విత్తం చక్షుషాహి తద్విద్వతే శ్రో
త్రందైవగ్ శ్రోత్రేణహి తచ్ఛృణోత్యాత్మైవాస్య కర్తాత్మనాహి కర్తకరో
తి సఏవపాజ్ఞోయజ్ఞః పాజ్ఞుఃపశుః పాజ్ఞుఃపురుషఃపాజ్ఞుమిదగ్ స
ర్వంయదిదంకించతదిదగ్ సర్వమాప్నోతి యఏవంవేద ॥౧౭॥ ఇతితృతీయా
ధ్యాయేచతుర్థంబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ ఆత్మా - ఏవ - ఇదం - అగ్రే - ఆసీత్ - ఏకః - ఏవ - సః - అకామయత - జాయా -
మే - స్యాత్ - అథ - ప్రజాయేయ - అథ - విత్తం - మే - స్యాత్ - అథ - కర్త - కుర్వీ
య - ఇతి - ఏతావాక్ - వై - కామః - న - ఇచ్ఛక్ - చ - న - అతః - భూయః - విద్వేత్ -
తస్మాత్ - అపి - ఏతర్హి - ఏకాకీ - కామయతే - జాయా - మే - స్యాత్ - అథ - ప్రజాయేయ -
అథ - విత్తం - మే - స్యాత్ - అథ - కర్త - కుర్వీయ - ఇతి - సః - యావత్ - అపి - ఏ
తేషాం - ఏకైకం - న - ప్రాప్నోతి - అకృత్సృ - ఏవ - తావత్ - మన్యతే - తస్య - ఉ - కృ
త్సృతా - మనః - ఏవ - అస్య - ఆత్మా - వాక్ - జాయా - ప్రాణః - ప్రజా - చక్షుః
మానుషం - విత్తం - చక్షుషా - హి - తత్ - విద్వతే - శ్రోత్రం - దైవం - శ్రోత్రేణ - హి - త
త్ - శృణోతి - ఆత్మా - ఏవ - అస్య - కర్త - ఆత్మనా - హి - కర్త - కరోతి - సః - ఏవః
పాజ్ఞుః - యజ్ఞః - పాజ్ఞుః - పశుః - పాజ్ఞుః - పురుషః - పాజ్ఞుః - ఇదం - సర్వం -
యత్ - ఇదం - కించ - తత్ - ఇదం - సర్వం - ఆప్నోతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ఇదం=జాయాదిభేదముగలసర్వమును, అగ్రే=ఈజాయాది సృష్టి కంటెపూర్వము,
ఏకఏవ=ఒక్కడేయగు, ఆత్మేవ=జాయాదికమునుకొరెడి యాత్మస్వరూపముగానే, (భార్యమొద
లయినవానిని కోరుటకుబీజమైన అవిద్యగలఆత్మ), ఆసీత్=ఉండెను. సః=ఆ అజ్ఞానముగలఆత్మ,
మే=నాకు, జాయా=భార్య, స్యాత్=కలుగునుగాక ; అథ=అనంతరము, (అహం=నేను),
ప్రజాయేయ=సంతానమును పుట్టించుదునుగాక. అథ=అనంతరము, మే=నాకు, విత్తం=ధన
ము, స్యాత్=కలుగునుగాక. అథ=అనంతరము, కర్త=కర్తను, కుర్వీయేతి=చేయుదునుగా
కయని, అకామయత=కోరెను. ఏతావాక్వై=ఇంతయే, కామః=కోరిక. (సః=ఆ ఆత్మ,
యస్మాత్=ఏకారణమువలన), ఇచ్ఛంశ్చన=కోరియును, అతః=దీనికంటె, (జాయారూపాది
ఫలసాధనలక్షణముగదినికంటె), భూయః=అధికమైనదానిని, నవిద్వేత్=పొందదు. తస్మాదపి=
ఆకారణమునుండియు, ఏతర్హి=ఈకాలమునందే, ఏకాకీ=ఒక్కటియై, మే=నాకు, జాయా=భా
ర్య, స్యాత్=కలుగునుగాక. అథ=అనంతరము, (అహం=నేను), ప్రజాయేయ=సంతానము

నుపుట్టించుదునుగాక. అథ=అనంతరము, మే=నాకు, విత్తం=ధనము, స్యాత్=కలుగునుగాక. అథ=అనంతరము, కర్త=కర్తను, కుర్వీయేతి=చేయుదునుగాకయని, కామయతే=కోరుచున్నది. సః=ఆ ఆత్మ, యావత్=ఎంతవఱకు, ఏతేషాం=ఈ జాయాపుత్రాదులలో, ఏకైకమపి=ఒక్కొక్కదానినైనను, నప్రాప్నోతి=పొందదో, తావత్=అంతవఱకు, అకృత్స్నవీవ=అసంపూర్ణమయినదిగానే, మన్యతే=తలంచుచున్నది. తస్య=అసంపూర్ణత్వాభిమానముగల ఆ ఆత్మకే, కృత్స్నతా=సంపూర్ణత, (ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, భవతి=అగుచున్నది). అస్య=ఈ అసంపూర్ణత్వస్వరూపుడగుపురుషునికి, మనవీవ=మనస్సే, ఆత్మా=ఆత్మ, వాక్=వాక్కు, జాయా=భార్య, ప్రాణః=ప్రాణము, ప్రజా=సంతానము, చక్షుః=నేత్రము, మానుషం=మనుష్యసంబంధమయిన, ఓత్తం=ధనము, చక్షుషాహి=నేత్రముచేతనే, తత్=ఆమానుషధనమును, విద్రతే=పొందుచున్నది. శ్రోత్రం=చెవి, దైవం=దేవసంబంధమయినధనము. శ్రోత్రేణహి=శ్రోత్రముచేతనే, తత్=ఆదైవధనమును, శృణోతి=వినుచున్నది. అస్య=ఈ అసంపూర్ణత్వకు, ఆత్మైవ=శరీరమే, కర్త=కర్తము. ఆత్మనాహి=శరీరముచేతనే, కర్త=కర్త, కరోతి=చేయుచున్నది. సః=ఆప్రసిద్ధుడు, ఏషః=ఈసమదాయము, పాజ్ఞుః=పాజ్ఞుస్వరూపమయిన. (జాయాపుత్రమానుషవిత్ర, దైవవిత్రకర్తలను ఈ యయిదింటిచేతను, నెఱవేర్చదగినదిగనుక పాజ్ఞుస్వరూపమనఁబడుచున్నది). యజ్ఞః=యజ్ఞము. పశుః=యజ్ఞసంబంధమైనగవాదిపశువును, పాజ్ఞుః=పాజ్ఞుస్వరూపము. (గవాదిపశువులు పంచభూతములవలన పుట్టినవిగనుక పాజ్ఞుములనఁబడును). పురుషః=పురుషుడు, పాజ్ఞుః=పాజ్ఞుస్వరూపము. ఇదంసర్వం=ఈసమస్తమును, పాజ్ఞం=పాజ్ఞుస్వరూపము. (ఈ సమస్తమునుపంచభూతములవలనఁ బుట్టినదిగనుక పాజ్ఞుమనఁబడును). ఏవం=ఈప్రకారము, యః=ఎవఁడు, యదిదంకించ=ఏ ఈసమస్తమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (సః=వాఁడు), తదిదంసర్వం=ఆ ఈసమస్తమును, ఆప్నోతి=పొందుచున్నాడు.

తా|| అవిద్య, పరమాత్మస్వరూపమును అవరించుకొనియుండఁగా అట్టిఅవిద్యగల ఆత్మకు సమస్తప్రవృత్తిహేతువగుకామము పుట్టుచున్నది. ఇట్లుసమస్తకర్తప్రవృత్తియు కామహేతుకమైనదేఅగుచున్నది. ఈ యర్థమే ఈ అధ్యాయంతమువఱకు చూపింపఁబడుచున్నది. అవిద్యాస్వరూపమగు భార్యాపుత్రాది భేదముగల ఈసమస్తమును, భార్యాపుత్రాది సృష్టికంఠేపూర్వము అవిద్యావంతుడై భార్యాపుత్రాదులను కోరెడి ఒక్కటియగు ఆత్మయైయుండెను. ఇట్లు భార్యమొదలగువానిని కోరుటకు బీజభూతమయిన అవిద్యగల ఆయాత్మయే నాకుభార్యయును సంతానమును గోవులుమొదలయిన మానుషధనమును దైవవిత్రమగు విజ్ఞానమును, యజ్ఞాదికర్తయును కలుగునుగాక యనికోరి, ఆయాత్మ, ఈ భార్యాపుత్రాదికముకంటె అధికమైనదానిని తెలిసికొనక పోవుటవలన ఆ భార్యాపుత్రాదులనే కోరుచు ఎంతవఱకు ఆ కోరఁబడినభార్యాపుత్రాదులలో నొకదానిని నైతము పొందదో అంతవఱకు నేను అసంపూర్ణస్వరూపమైతిని తన్నుతాను తలంచుకొనుచున్నయది. ఇట్ల సంపూర్ణతను తలంచెడి యాత్మస్వరూపమునకు సంపూర్ణత ఎట్లగుననిన, అవిద్యకలిగి కామహేతుకమయిన భార్యాపుత్రాదికముకలుగకపోవుటచే అసంపూర్ణమగు నీ ఆత్మకు, సుకల్పవికల్పాత్మకమయిన మనస్సేస్వరూపము. ఆమనస్సునకు భార్యవంటిదివాక్కు. ఈ వాఙ్మనస్సులరెంటివలన కర్మకొఱకు సంతానమువంటి ప్రాణముపుట్టుచున్నది. ఆప్రాణచేష్టాదిలక్షణమైనకర్మ, మానుషదైవవిత్రములచే సాధింపఁదగినది. వానిలో గవాదిరూపమైన మాను

పవిత్రము నేత్రముచే చూచిసాధింపఁదగినదిగనుక నేత్రమేమానుషపవిత్రమగువాదిరూపమైనదనమగుచున్నది. విజ్ఞానరూపమైన దైవపితృము శ్రోత్రముచేత విని సాధింపఁదగినది గనుక శ్రోత్రమే దైవపితృమగు విజ్ఞానరూపమయిన దనమగుచున్నది. ఈ చెప్పఁబడిన భార్యాపుత్రాదులచే నెఱవేర్పఁదగిన సమస్తకర్మయును శరీరముచే సాధింపఁదగినది గనుక శరీరమేకర్మయగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా అసంపూర్ణతనుతలంచిన ఆయాశ్శకు బాహ్యమునందలి భార్యా పుత్రాదికముతోఁగూడుకొనుటచేతను వలెనే సంపూర్ణతగలుగుచున్నది. ఈ చెప్పినవాళ్ళకుఁబ్రోత్రాది రూపమైన భార్యాపుత్రాది సముదాయముగు పంచత్వముయొక్క సంపదచేత పశుపురుషసాధ్యమగు బాహ్య యజ్ఞములనెడి అయిదింటివేత నెఱవేర్పఁదగి, పాజ్ఞుమనుపేరుగల యజ్ఞమగుచున్నది. బాహ్య యజ్ఞసాధకములగు పశుపురుషులిద్దఱును పంచభూతములనుండి పుట్టుటవలన పాజ్ఞుమనే యగుచున్నది. ఈకనుపఁడెడి సమస్తమును భార్యాపుత్రాది పంచకముచేత యజ్ఞమునలెనే భూతములయొక్క పంచకముచేత నెఱవేరునదిగనుక పాజ్ఞుస్వరూప మనఁబడుచున్నది. ఇట్లు సర్వమును పాజ్ఞుస్వరూపమయిన యజ్ఞముగా తెలిసికొనియుపాసించెడివాఁడు జగత్తుయొక్క స్వరూపముతోఁ జూసమస్తమును పొందుచున్నాఁడు. (సాధ్యసాధనమగు పాజ్ఞుస్వరూపమును నూత్రాత్మనుగా తెలిసికొని దానిని తనస్వరూపమునుగా అనుసంధానమును చేసెడివాఁడు ఆనూత్రాత్మయ్యగుచున్నాఁడు).

ఇట్లుశ్లోకీయాధ్యాయమునందు చతుర్థబ్రాహ్మణముసమాప్తము.

శ్లోకీయాధ్యాయము.

పంచమబ్రాహ్మణము.

ఉ॥ యస్యస్తాన్నానిమేధయాతపసాజనయత్ప్రతా ఏకమస్యసాధారణంధ్వే దేవానభాజయన్ప్రత్యాత్మనేకురుతపశుభ్యఏకంప్రాచుచ్చత్తస్మిన్నర్వప్రతిష్ఠితం యచ్చప్రాణిని యచ్చనకస్తాత్మానినక్షీయన్తేద్యమాహునిసర్వదాయోనైతా మక్షీతింవేదసోన్నయత్ప్రతికేనసదేవానవిగచ్ఛతినక్షార్జముపజీవతీప్రిన్లోకాః.

స॥ యత్ - సప్త - అన్నాని - మేధయా - తపసా - అజనయత్ - పితా - ఏకం - అస్య - సాధారణం - ధ్వే - దేవాన్ - అభాజయత్ - త్రిణి - అన్ననే - అకురుత - పశుభ్యః - ఏకం - ప్రాచుచ్చత్ - తస్మిన్ - సర్వం - ప్రతిష్ఠితం - యత్ - చ - ప్రాణిని - యత్ - న - కస్తాత్ - తాని - న - క్షీయన్తే - అద్యమాహుని - సర్వదా - యః - హ - ఏతాం - అక్షీతిం - వేద - సః - సః - అన్నం - అత్తి - ప్రతికేన - సః - దేవాన్ - అపి - గచ్ఛతి - సః - ఊర్జం - ఉపజీవతి - తి - శ్లోకాః.

స॥ పితా=హిరణ్యగర్భుఁడు, (కాఁగల జీవస్వరూపుఁడగు బ్రహ్మ), మేధయా=ప్రజ్ఞచేతను, తపసా=కర్మచేతను, సప్త=ఏడైన, అన్నాని=అన్నములను, అజనయదితియత్=పుట్టించెననునదియెనియో; (తత్ర=అన్నములలో), సాధారణం=సామాన్యమగు, ఏకం=ఒక్కటియైనఅన్నము, (ప్రాణులచేత సాధారణముగా తినఁబడెడి అన్నమును), అస్య=ఈ భోక్తృసముదాయమునకు, (భక్షించెడిజీవులయొక్క సముదాయముకొఱకు, ఆకల్మయత్=నిర్మించెను). దేవాన్=దేవతలనుగూర్చి, ధ్వే=రెండైన హుతప్రహుతములనెడి యన్నములను, (హుతమనఁగాఅ

న్నియందు హోమము చేయఁబడినదియును, ప్రహుతమునఁగా బలిహరణమును, (తౌతకర్మయంఁ
దర్శపార్శ్వమాసములే హుత ప్రహుతములనఁబడును). అథాజయత్ = పొందించెను. త్రిణి = మూడై
మనోవాక్పాణిములను అన్నములను, అత్తనే = తనకొఱకును, అకురుత = చేసెను. పశుభ్యః =
పశువులకొఱకు, ఏకం = ఒక్కటియైన పయస్సును (పాలును), ప్రాయచ్చత్ = ఇచ్చెను. యచ్చ =
ఏది, ప్రాణితి = ప్రాణముగలదియో; యచ్చ = ఏది, న = ప్రాణము లేనదియో; (తత్ = ఆ), సర్వం =
మస్తజగత్తును, తస్మిన్ = ఆపయస్సునందు, (పశువులయొక్క అన్నమును పయస్సునందు), ప్రతిష్ఠిత
= ఉంచఁబడినది. కస్తాత్ = ఎందువలన, తాని = ఆ అన్నములు, సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, అద్యమానా
= భక్షింపఁబడినవయ్యును, నక్షీయన్తే = క్షీణింపవు. యోవై = ఎవఁడైతే, ఏతాం = ఈ, అక్షితిం =
శములేకపోవుటను, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో; సః = వాఁడు, ప్రతిక్షేపం = ముఖముచేత, అన్న
= అన్నమును, అత్తి = భక్షించుచున్నాఁడు. సః = వాఁడు, దేవానాం = దేవతలను సయితము, గం
తి = పొందుచున్నాఁడు. సః = వాఁడు, ఊర్జం = అమృతమును, (మోక్షమును), ఉపశీవతి = ఆ
భవించుచున్నాఁడు. ఇతి = ఈ ప్రకారము, శ్లోకాః = మంత్రములు, (భవంతి = అగుచున్నవి).

తా|| హిరణ్యగర్భుఁడు విజ్ఞానముతో పూర్వము చెప్పిన పాజ్ఞాన్వయాపమగుకామ్యకర్మ
త అత్తకు భోజ్యముగా జగత్తును సృష్టించెను. ఆసృజింపఁబడిన జగత్తు ఏడువిధములైన అ
ములుగా విభజింపఁబడియున్నది. అదియే ఇక్కడ చెప్పఁబడుచున్నది. హిరణ్యగర్భుఁడు ఏడువి
ములయిన అన్నములను సృజించి వానిలో సాధారణముగా జీవులచేత ననుభవించఁబడెడి అ
మును ఈ జీవసమదాయమునకును హుతప్రహుతము లనెడి హోమబలి హరణములను రెంటి
దేవతలకును, మనోవాక్పాణిములను మూటినితనకును పయస్సును పశువులకును ఇట్లువిభజిం
ఇచ్చెను. ఈపశువులకు ఇచ్చిన అన్నమునందే స్థావరజంగమాత్మకమయిన సమస్తజగత్తు ఉ
చఁబడినది. ఏకారణమువలన ఆసృజింపఁబడిన అన్నములు భక్షింపఁబడినవయ్యును ఎప్పుడున
శింపవు. ఇట్లునశింపక పోవుటను తెలిసికొనువాఁడు ముఖముతో అన్నమును భక్షించుచున్నా
డు. వాఁడే దేవతలను పొందుచున్నాఁడు. మోక్షమును పొందినవాఁడు నగుచున్నాఁడు. వీసని
కాశింపఁజేసెడి ఈమంత్రములగుచున్నవి.

ఉ|| యత్సప్తాన్నానిమేధయాతపసాజనయత్ప్రీతిమేధయాహి తపసా జనయత్ప్రీ
కమస్యసాధారణమితీదమే వాస్యతత్సాధారణమన్నం యదిదమద్యతే ।
యఏతదుపాస్తేనస పాష్టనోవ్యావర్తతే మిశ్రగ్ హ్యేతత్ । ద్వేదేవా
భాజయంతి హుతంచప్రహుతంచ తస్మాద్దేవేభ్యోజుహ్వతిప్రచ జుహ్వతి
భో ఆహుర్దర్శపార్శ్వమాసావితి తస్మాన్నేష్టియాజుకస్సాన్వితృశుభ్యవః
ప్రాయచ్చదితి తత్ప్రయః । పయోహ్యేవాగ్రేసునుప్యాశ్చ పశవశ్శోసజీవ
తస్మాతుగమారంజాతంఘృతంవై వాగ్రేప్రతిలేహాయన్తి స్తనంవాసుపథ
పయస్త్యథవత్సం జాతమాహురత్పణాదఇతి తస్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితం ।
చ్చప్రాణియచ్చనేతి పయసిహేదగ్ సర్వంప్రతిష్ఠితం యచ్చప్రాణితియచ్చ
తద్యదిదమాహుఃసంవత్సరం పయసాజుహ్వదపవునర్తృత్వంజయతీతి న
థావిద్యాద్యదహారేషుహోతి తదహావునర్తృత్వమపజయత్యేవంవిద
న్సర్వగ్ హేదేవేభ్యోన్నాద్యంప్రయచ్చతి కస్తాత్తానినక్షీయన్తేద్యమాన

సర్వదేతి పురుషోవాఅక్షితిః సహీదమన్నంపునః పునర్జనయతే । యోవై
తామక్షితింవేదేతి పురుషోవాఅక్షితిః సహీదమన్నంధియాధియాజనయతే
కర్తృభిర్యద్యేతన్నకుర్వాత్త్రియే తహసోన్నమత్తి ప్రతీకనేతిముఖంప్రతీకం
ముఖేనేత్యేతత్సదేవానపిగచ్ఛతి సఙ్కర్షముపజీవతీతి ప్రశగ్నాసా. ॥౨॥

ప॥ యత్ - సప్త - అన్నాని - మేధయా - తపసా - అజనయత్ - పితా - ఇతి - మే
ధయా - హి - తపసా - అజనయత్ - పితా - ఏకం - అస్య - సాధారణం - ఇతి - ఇదం - ఏవ -
అస్య - తత్ - సాధారణం - అన్నం - యత్ - ఇదం - అద్యతే - సః - యః - ఏతత్ - ఉపా
స్తే - న - సః - పాప్తవః - వ్యావర్తతే - మిశ్రం - హి - ఏతత్ - ద్వే - దేవాక్ - అభాజ
యత్ - ఇతి - ముతం - చ - ప్రచుతం - చ - తస్మాత్ - దేవేభ్యః - జుహ్వతి - ప్రచజహ్వ
తి - అథో - ఆహుః - దర్శపౌర్ణమాసా - ఇతి - తస్మాత్ - న - ఇష్టియాజకః - స్యాత్ -
పశుభ్యః - ఏకం - ప్రాయచ్చత్ - ఇతి - తత్ - పయః - పయః - హి - ఏవ - అగ్రే - మను
ష్యః - చ - పశవః - చ - ఉపజీవన్తి - తస్మాత్ - కుమారం - జాతం - పృథం - వా - ఏవ -
అగ్రే - ప్రతిలేహయన్తి - స్తనం - వా - అనుధాపయన్తి - అగ్ర - వత్సం - జాతం - ఆహుః - ఆత్మ
జాదః - ఇతి - తస్మిన్ - సర్వం - ప్రతిష్ఠితం - యత్ - చ - ప్రాణితి - యత్ - చ - న -
ఇతి - పయసి - హి - ఇదం - సర్వం - ప్రతిష్ఠితం - యత్ - చ - ప్రాణితి - యత్ - చ -
న - తత్ - యత్ - ఇదం - ఆహుః - సంవత్సరం - పయసా - జుహ్వత్ - అప - పునః - మృ
త్యుం - జయతి - ఇతి - న - తథా - విద్యాత్ - యత్ - ఆహుః - ఏవ - జుహోతి - తత్ - ఆ
హుః - పునః - మృత్యుం - అపజయతి - ఏవం - విద్యాత్ - సర్వం - హి - దేవేభ్యః - అన్నా
ద్యం - ప్రయచ్చతి - కస్మాత్ - తాని - న - క్షీయన్తే - అద్యమానాని - సర్వదా - ఇతి - పురు
షః - వై - అక్షితిః - సః - హి - ఇదం - అన్నం - పునః - పునః - జనయతే - యః వా -
ఏతాం - అక్షితిం - వేద - ఇతి - పురుషః - వై - అక్షితిః - సః - హి - ఇదం - అన్నం -
ధియా - ధియా - జనయతే - కర్తృభిః - యత్ - హి - ఏతత్ - న - కుర్యాత్ - క్షీయత -
వా - సః - అన్నం - ఆత్తి - ప్రతీకేన - ఇతి - ముఖం - ప్రతీకం - ముఖేన - ఇతి - ఏతత్ -
సః - దేవాక్ - అపి - గచ్ఛతి - సః - ఊర్జం - ఉపజీవతి - ఇతి - ప్రశంసా.

ప్ర॥ పితా=హిరణ్యగర్భుడు, మేధయా=ప్రజ్ఞ చేతను, తపసా=కర్త చేతను, సప్త=ఏ
డైన, అన్నాని=అన్నములను, అజనయతియత్ = సృష్టించెననుసరింపబడిన, ఇతి=పీనిగా,
పితా=హిరణ్యగర్భుడు, మేధయా=ప్రసిద్ధమగు ప్రజ్ఞ చేతను, తపసా=కర్త చేతను, అస్య=
ఈ భోక్తృసముదాయమునకు, సాధారణం=సామాన్యమైన, ఏకం=ఒకటియైనఅన్నమును, అజన
యతితి=సృష్టించెనని (చెప్పినమంత్రములొని సాధారణమైన అన్నమేనియనిన, అమాన్యహని=
ప్రతిదినమునందును, ప్రాణిభిః=ప్రాణులచేతను), యదిదం=ఏ ఈయన్నము, అద్యతే=భక్షింపఁబ
డుచున్నదో; తదిదమేవ=అయిదియే, అస్య=ఈ భోక్తృసముదాయమునకు, సాధారణం=సా
మాన్యమైన, అన్నం=అన్నముగా, (అకల్మయత్=సృష్టించెను). సయః=ఎవఁడు, ఏతత్=ఈ
సాధారణమైనఅన్నమును, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో; (శరీరస్థితికొఱకై=అన్నమందాస

క్రిగలవాడగుచున్నాడో; సః=వాడు, పాప్తః=పాపమునుండి, (అధర్మమునుండి), నవ్యావ
 ర్తతే=విడువబడెడు. ఏతత్=ఈ సాధారణమైన అత్తము, మిశ్రంహి=దర్శనార్థము క్షమించి.
 ద్వే=రెండు అన్నములను, దేవాక్=దేవతలనుగూర్చి, అభిజయదితి=పొందించెనని (చెప్పిన అ
 న్నములు రెండేవియనిన), హుతంచ=అగ్నియందు హోమము చేయబడినదియు, ప్రహులం
 చ=బలిహారణము చేయబడినదియు, తస్మాత్=అకారణమునుండి, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱ
 కు, జాహ్వాతి=హోమములను చేయుచున్నారు. ప్రచజాహ్వాతి=బలిహారణమును చేయు
 చున్నారు. అఘో=ఇంకను, (అన్యై=కొందఱు), దర్శపౌర్ణమాసాదితి=దర్శపౌర్ణమాసము
 లని, (దర్శపౌర్ణమాసములే హుతప్రహుతములని), ఆహుః=చెప్పిరి. తస్మాత్=అందువలన,
 ఇష్టియాజుకః=కామ్యయాగమే ప్రధానముగాఁగలవాడు, సస్యాత్=కాడు. పశుభ్యః=ప
 శువులకొఱకు, ఏకం=ఒకవిధమగు అన్నమును, ప్రాయచ్ఛదితి=ఇచ్చెనని (చెప్పిన అన్నమే
 దియనిన), తత్=అది, పయః=పయస్సు; మనుష్యాశ్చ=మనుష్యులును, పశవశ్చ=ప
 శువులును, అగ్రే=ముందుగా, పయోహ్యేవ=పయస్సునే, ఉపజేనై=అనుభవించుచు
 న్నవి. (అనఁగాక్షీరములను త్రాగుచున్నవి). తస్మాత్=అందువలన, జాతం=జాతకర్మసం
 స్కారముగల, కుమారం=బాలుని, అగ్రే=ముందుగా, ఘృతంవైవ=క్షీరవికారమగు నేతినే,
 ప్రతిలేహయన్తి=నాకించుచున్నారు. స్తనంవా=స్తనమునైనను, అనుధాపయన్తి=కుడిసిం
 చుచున్నారు. (పానము చేయించుచున్నారు). అథ=మఱియు, జాతం=పుట్టిన, వ
 త్సం=బాలుని, (బాలుఁడెంతప్రమాణముగలవాడనియడఁగబడినవారై), అత్యణాదశతి=గ
 డ్డినితిననేరఁడని, (ఇష్టటికిని గడ్డినైన తిననేరఁడు మిక్కిలిబాలుఁడని), ఆహుః=చెప్పిరి. య
 చ్చ=ఏది, ప్రాణితి=జీవముకలదియో; యచ్ఛ=ఏదిజీవములేనిదియో; (పాణముగలమనుష్యు
 లుమొదలయినవియును, ప్రాణములేని పర్వతములుమొదలయినవియును), ఇదంసర్వం=ఈ
 సమస్తమును, తస్మై=అపయస్సునందు, ప్రతిష్ఠితమితి=ఉంచబడినదని, (చెప్పిన ఈమంత్రము
 నందలి యర్థమేమనిన), యచ్ఛప్రాణితి=ఏదిజీవముకలదియో; యచ్ఛ=ఏదిజీవములేని పర్వత
 ముమొదలయినదియో; ఇదంసర్వం=ఈసమస్తమును, పయసిహి=పయస్సునందే, ప్రతిష్ఠితం=ఉ
 ఁంచబడియున్నది. (బ్రాహ్మణవాదాః=వేదములను చెప్పెడివారు), సంవత్సరం=ఒకసంవ
 త్సరము, పయసా=క్షీరముతో, జాహ్వాత్=హోమముచేయువాడై, పునర్వృత్త్యం=మరలమర
 ణమును, అపజయతీతి=జయించుచున్నాడని, (పోఁగొట్టుకొనుచున్నాడు). యదిదం=ఏదిని
 ని, ఆహుః=చెప్పిరో; తత్=దానిఁ, తథా=అప్రకారము, నవిద్యాత్=తెలిసికొనఁగూడదు.
 యదచా లేవ=ఏదిసముననే, జహౌతి=హోమముచేయుచున్నాడో; తదహః=అదినము, పున
 ర్వృత్త్యం=మరలమరణమును, అపజయతి=జయించుచున్నాడు. (పోఁగొట్టుచున్నాడు). ఏవం
 =ఈప్రకారము, విద్వాక్సంక=తెలిసికొనినవాడై, (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), సర్వం
 =సమస్తమయిన, (ప్రసిద్ధముగా సర్వస్వరూపమగు), అన్నాద్యంహి=అన్నమేయగు ఆపయ
 స్సునే, దేవేభ్యః=దేవతలకొఱకు, ప్రయచ్ఛతి=ఇచ్చుచున్నాడో, (తస్మాత్=అకారణమువలన,
 ఏకేనైవఅహ్న=ఒకదినముతోనే, జగదాత్మత్వం=జగత్స్వరూపతనము, ప్రతిపద్యతే=పొందుచున్నా
 డు). కస్తాత్=ఎందువలన, తాని=ఆ అన్నములు, సర్వదా=ఎల్లప్పుడును, భూతైః=భూతము

లచేత), అద్యమానాని=భక్షింపఁబడినవయ్యను, నక్షీయస్తే=క్షీడింపవు. ఇతి=అని, (అడిగినప్రశ్నకు తరువును చెప్పచున్నాఁడు). పురుషోవై=పూర్ణుఁడగుపురుషుఁడే, అక్షీతిః=నాశరహితుఁడు. సహి=ఆపురుషుఁడే, ఇదం=ఈ, అన్నం=అన్నమును, పునఃపునః=మరలనురల, జనయతే=పుట్టించుచున్నాఁడు, యోవా=ఎవఁడు, ఏతాంఅక్షీతిం=ఈనాశములేకపోవుటను, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, ఇతి=అని, (ఈచెప్పినమంత్రార్థమును వివరించుచున్నాఁడు). అక్షీతిః=అక్షయహేతువైనవాఁడు, పురుషోవై=పురుషుఁడే, సహి=ఆపురుషుఁడే, ఇదం=ఈభక్షింపఁబడిన, అన్నం=అన్నమును, ధియాధియా=ఆయాకాలములయందైన ప్రజ్ఞచేతను, కర్తృభిః=వాఙ్మనఃకాయములయొక్క వ్యాపారముల చేతను, జనయతే=పుట్టించుచున్నాఁడు. యత్=ఏ, ఏతత్=ఈభక్షింపఁబడినఅన్నమును, సకుర్యాద్ధి=చేయఁడో, తత్=అఅన్నము, క్షీయేతహ=నశించును. సః=ఆపురుషుఁడు, అన్నం=అన్నమును, ప్రతీకేన=ముఖముచేత, అత్తి=భక్షించుచున్నాఁడు. ఇతి=అని (చేప్పినమంత్రార్థమును వివరించుచున్నాఁడు). ముఖం=ముఖము, ప్రతీకం=ప్రతీకశబ్దార్థము, ముఖేనేతి=ముఖముచేతనకగా. ఏతత్=ఈప్రతీకశబ్దార్థము, (భవతి=అగుచున్నది). సః=ఆపురుషుఁడు, దేవానామి=దేవతలనుకూడ. గచ్ఛతి=పొందుచున్నాఁడు. (దేవాత్మభావమునుపొందుచున్నాఁడు). సః=ఆపురుషుఁడు, ఊర్జం=హృత్తును, ఉపజీనతి=అనుభవించుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (యత్=ఏది, ఉక్తం=చెప్పఁబడినదో, సా=అది), ప్రశంసా=స్తుతి, (భవతి=అగుచున్నది).

తా|| పూర్వమంత్రమునందుఁజెప్పిన అన్నములే ఈ బ్రాహ్మణవాక్యమునందు వివరింపఁబడుచున్నవి. ఈలోకమునందు సాధారణముగా జీవులచేత భక్షింపఁబడెడి ఒక్కటియగు అన్నమును అనుభవించెడి జీవులయొక్క సముదాయమునకు పరమాత్మ, దీనిని సృజించెను. అట్టియన్నము ధర్మాధర్మములతో మిశ్రమమైనదిగనుక దానిని పరమేశ్వరప్రీతికొఱకైన భగవదరాధనకుపయోగింపక కేవలము తనదేహధారణకొఱకుపయోగించెడి జనుఁడుపాపమువలనపడువఁబడెడు. ఆ పరమాత్మ దేవతలకు హుతప్రహుతములను హోమబలిహరణరూపములైన అన్నములను రెంటిని సృజించెను. కనుకనే జనులు దేవతలనుగూర్చి హోమములను బలిహరణములను చేయుచున్నారు. ఇంక కొందఱు ఈ హుతప్రహుతములనే దర్శపూర్ణములనుగా చెప్పచున్నారు. కనుకనే జనుఁడు కామ్యయాగప్రధానుఁడుగాక దర్శపూర్ణమాసములయందే దేవతలనుగూర్చి హుతప్రహుతములను చేయుచున్నాఁడు. ఆపరమాత్మ పశువులకు ఒక్కటియగు పయస్వరూపమైన అన్నమునుసృజించెను. ఇది సర్వమునకుసాధారణముగనుక దీనిని ముందుగా మనుజులు ఉపయోగించెదరు. పశువులును ఉపయోగించెడిని. ఈకారణమునుబట్టియే మనుజులు జాతకర్మసంస్కారమునందు బాలునికి ఈపయోపికారమగునేతిని ముందుగాత్రాగించెదరు. స్తనమునైనను కుడిపెదరు. ఇట్లు మనుజులు పశ్వస్థమగుపయస్సునుపయోగించుటవలననే లోకులు ఒక శిశువునుగూర్చి వానిపరిమితిని ప్రశ్నచేయునపుడు మిక్కిలి పసితనమును తెలియపఱచుటకు బదులుగా (అతృణాదుఁడు) గడ్డితిన్ నేరనివాడని చెప్పెదరు. ఈ పయస్సునందే జంగమస్థావరాత్మకమైన సమస్త ప్రపంచముంచఁబడియున్నది. అట్టి సర్వాధారకమగు పయస్సును దేవతలకొఱకు ఒక సంవత్సరము హోమముచేయుచు జనుఁడు ఈలోకమునుండి మరణమునుపొంది దేవతలయందు పుట్టి సంవత్సరాకృతియగు అగ్నిరూపప్రజాపతినిపొంది పునర్మరణమును పొందఁడు అనిచెప్పెడి బ్రాహ్మణవాదులయొక్క వాక్యమును ఆ విధముగానే తెలిసికొనఁగూడదు. మరియేమనినజనుఁడు,

ఆపయన్సును ఒకదినము హోమముచేయుటచేతనే సర్వము ఆపయోగూపమైన ఆహుతియొక్క
 విపరిణామాత్మకమగుటవలనజగదాత్మత్వమునుపొందుచున్నాడు. ఇట్లు తెలిసికొనినవిద్వాంసుఁడు,
 సర్వస్వరూపమగు అన్నమైన పయన్సును సాయంప్రాతఃకాలములయందు ఆహుతప్రక్షేపణము
 తో దేవతలకొఱకిచ్చుచు మరణమునుపొంది సర్వదేవస్వరూపుఁడై మరలకురణమునుపొందఁడు.
 ఆవిద్వాంసుఁడు ఒకసారిమరణమునుపొంది దేహముతోవిడిపోయి సర్వాత్మస్వరూపుఁడగుచున్నాఁ
 డు. ఈ సృజింపఁబడిన సప్తాన్నములను పేరుపేరు భోక్తలకొఱకు ఈయఁబడినవై ఆభూతముల
 చేతసర్వదాభక్షింపఁబడినవయ్యగునట్లునశింపవనిన ఈఅన్నములను సృజించిన ఆత్మయస్వరూపుఁ
 డగు పరమాత్మ అన్నములకు సృష్టికర్తయై జాయాదిసంబంధముచేత తండ్రిగాను పాత్యుస్వరూ
 పకర్తచేత భోక్తగానుండి ఆ సృజించిన అన్నములను ఎవరికొఱకు ఇచ్చెనో వారు అయన్నము
 లకుభోక్తలయ్యును జ్ఞానకర్త లతోఁగూడుకొని తండ్రులై ఏడువిధములైన అన్నములను సృజించు
 చున్నారు. ఇట్లు ఆ ఆత్మయకారణుఁడగు పరమాత్మ, అనుభవింపఁబడిన కార్యకారణలక్షణమగు
 ఏడువిధములైన అన్నములను ఆయాకాలములయందలి స్రజ్జతో సంగల్పించుచు వాఙ్మనఃకాయ
 మలయొక్క వ్యాపారములతో మరల మరల సృష్టించుచున్నాఁడు. అట్లు సృజింపఁడేని సర్వ
 మునునశించును. కనుకనేపరమాత్మ సర్వదా జ్ఞానకర్తల యనుసరణప్రకారము సృజించుటవలన
 సప్తాన్నములు క్షీణింపనివై యున్నవి. ఇట్లు తెలిసికొనెడి ఆపురుషుఁడే, ముఖముతో అన్నమును
 భక్షించుచున్నాఁడు. ఆపురుషుఁడే దేవాత్మ భావమునుపొంది సర్వదేవస్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు.
 ముక్తినిపొందుచున్నాఁడు. ఇట్లు ఆపురుషుఁడుసర్వదేవస్వరూపమునుముక్తినిపొందుచున్నాఁడని
 చెప్పటస్తుతికొఱకు చెప్పఁబడినదియేగాని పూర్వములేనిది పేరొకటేదియును లేనేలేదు. ఆపురు
 షుఁడు సర్వరా ముక్తుఁడై పరమాత్మ స్వరూపముగానేయున్నాఁడు.

ఉ॥ త్రీణ్యోత్త నే కురుతేతి మనోవాచంప్రాణంతాన్యాత్మ నే కురుతాన్యత్రమనాల
 భూవంనాదర్శమన్యత్రమనా అభూవంనాశ్రౌషమితిమనసా హ్యోవపశ్యతి
 మనసాశ్చణోతి । కామస్సంకల్పోవిచికిత్సాశ్రద్ధాశ్రద్ధా ధృతిరధృతిర్హి
 ధీర్ధీరిత్యేతత్సర్వం మనఏవతస్మాదపిపృథక్ ఉపస్పృష్టోమనసావిజానాతి
 యఃకశ్చశబ్దోవాగేవసా । ఏషాహ్యస్తమాయత్తేషాహినప్రాణోపానో
 వ్యాన ఉదానస్సమానోనగ్నత్యేతత్సర్వం ప్రాణఏవైతన్నయోవా అయ
 మాత్మా వాఙ్మయో మనోమయఃప్రాణమయః.

॥ ౩ ॥

ప॥ త్రీణి - ఆత్మనే - అకురుత - ఇతి మనః - వాచం - ప్రాణం - తాని - ఆత్మనే - అకు
 రుత - అన్యత్రమనాః - ఆభూవం - న - అదర్శం - అన్యత్రమనాః - అభూవం - న - అశ్రౌషం -
 ఇతి - మనసా - హి - ఏవ - పశ్యతి - మనసా - శ్చణోతి - కామః - సంకల్పః - విచికిత్సా - శ్ర
 ధ్ధా - అశ్రద్ధా - ధృతిః - అధృతిః - హి - ధీః - భీః - ఇతి - ఏతత్ - సర్వం - మనః - ఏవ - త
 స్మాత్ - అపి - పృథక్తః - ఉపస్పృష్టః - మనసా - విజానాతి - యః - కః - చన - శబ్దః - వాక్ -
 ఏవ - సా - ఏషా - హి - అస్తం - ఆయత్తా - ఏషా - హి - నః - ప్రాణః - అపానః - వ్యానః - ఉ
 దానః - సమానః - ఆనః - ఇతి - ఏతత్ - సర్వం - ప్రాణః - ఏవ - ఏతన్నయః - వై - ఆయం -
 ఆత్మా - వాఙ్మయః - మనోమయః - ప్రాణమయః.

ప్ర॥ త్రిశీ=మూటిని, అత్తనే=తనకొఱకు, అకురుతేతి=చేసెనని, (చెప్పినమంత్రములో
ని మూడువిధములైన అన్నములేవియనిన), మనః=మనస్సును, వాచం=వాక్కును, ప్రాణం=
ప్రాణమును, (అనెడు మూడువిధములైన), తాని=ఆ అన్నములను, అత్తనే=తనకొఱకు, అకు
రుత=చేసెను. (అహం=నేను), అన్యత్రమనాః=వేటొకచోట మనస్సుగలవాడను, అభూవం
=అయితిని, నాదర్శం=చూడకపోతిని, అన్యత్రమనాః=వేటొకచోటమనస్సుగలవాడను, అభూ
వం=అయితిని, నాశ్రౌషం=విసకపోతిని. ఇతి=ఈప్రకారము, మనసాహ్యేవ=మనస్సుచేత
నే, పశ్యతి=చూచుచున్నాడు. మనసా=మనస్సుచేత, శృణోతి=వినుచున్నాడు. కామః=
కోరికయును, (స్త్రీలయందలి ఆసక్తిరూపమయిన అభిలాష), సజ్జల్పః=సంకల్పమును, (పాం
దరబడినవిషయములను శుక్ల నీలాదిభేదముతో వికల్పించుట), విచిత్రాన్య=సంశయజ్ఞానము, శ్రద్ధా
=ఆస్తిక్యబుద్ధి, (అదృష్టఫలములుగల కర్తలయందును దేవతలు మొదలైనవానియందును ఆస్తిక్య
బుద్ధి), అశ్రద్ధా=ఆస్తిక్యబుద్ధిలేకపోవుటయును, ధృతిః=ధారణమును, అధృతిః=ధారణము లేక
పోవుటయును, ప్రాః=లజ్జయును, భీః=ప్రజ్ఞయును, భీః=భయమును, ఇత్యేతత్=ఈమొదలై
నవియునగు, సర్వం=సమస్తమును, మనఏవ=మనస్సే, కస్తాత్=అందువలన, పృథ్వీతః=పీఠపునం
దు, (కేనచిత్=ఒకానొకదానిచేత), ఉపస్పృష్టేపి=తాంకరబడినవాడైనను, మనసా=మనస్సు
చేతను, విజానాతి=తెలిసికొనుచున్నాడు. యఃకశ్చశబ్దః=యఃకశ్చ=సమస్తమైన, శబ్దః=
శబ్దము (ధ్వన్యాత్మక వర్ణాత్మకములుగా నుండెడి సర్వశబ్దములు), సావాగేవ=ఆవాక్యే.
ఏషాహి=ఈవాక్యే, అంతం=(అభిధేయముయొక్క) అంతమును, (వస్తునిర్ణయమును), ఆయతా
=అనుసరించిపొందుచున్నది. ఏషా=ఈవాక్కు, సహి=ప్రకాశింపఁదగినదికాదు. (ఈవాక్కు
స్వయముగా పేరుగలవస్తువువలెనే ప్రకాశింపఁదగినదికాదు), ప్రకాశస్వరూపమగుటవలనవస్తువు
నుప్రకాశింపఁజేయునదియే యగుచున్నది). ప్రాణః=ప్రాణమును, అపానః=అపానమును, వ్యా
నః=వ్యానమును, ఉదానః=ఉదానమును, సమానః=సమానమును, అనఙితి=అనఘననదియు
నగు, (ఈప్రాణాపానాదివృత్తివిశేషములయొక్క సాధారణమైన దేహదేన్వ్యాసంబంధమగు వృత్తి
యెఅనమనఁబడును), ఏతత్సర్వం=ఈసమస్తమును, ప్రాణఏవ=ప్రాణమే, ఏతన్తయః=ఏతత్=
ఈమనోవాక్పాప్రాణములను పేరుగల అన్నములయొక్క, మయః=వికారమగు, అయమాత్మావై=
ఈదేహమే, (దేహేంద్రియసముదాయమే స్వరూపముగాగలిగి అజ్ఞానులచేత ఆత్మస్వరూపము
గా నభిమానింపఁబడినపిండమే), వాజ్మయః=వాగ్వికారమైనదియును, మనోమయః=మనోవికా
రమైనదియును, ప్రాణమయః=ప్రాణవికారమైనదియును, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఇంతవఱకు బ్రహ్మగిరితములగు సప్తాన్నములలో నాలుగువిధములగు అన్నములను
భోక్తలకొఱకు విభజించిచూపి బ్రాహ్మణశేషముయొక్క తాత్పర్యమునుచెప్పి అప్రారోప్యములై
న అన్నములకంటె శ్రేష్ఠములైన తక్కిన మూడువిధములగు అన్నములయొక్క విభరముకొఱకు
ఉత్తరగ్రంథతాత్పర్యమును ఈ అధ్యాయంతమువఱకు చెప్పుచున్నాడు. మనోవాక్పాప్రాణముల
ను మూడువిధములైన అన్నములను ఆత్మకొఱకు సృజించెను. కనుక ఆమూటిలో మొదటిదియ
గు మనస్సు అనునది బాహ్యశ్రోత్రాదీంద్రియములకంటె వేరై ప్రసిద్ధముగా నున్నదనుటకు ఈ
మంత్రమునందు చెప్పినవిషయమే స్ఫుటపఱుచుచున్నది. అది యేదియనిన, మనస్సువేఱు ప్రదేశ
మునందుండునపుడు జనుండు నామనస్సు వేటొకప్రదేశమునందున్నది గాన నేను చూడనులేదు.

విసమలేదని పలుకుచున్నాడు. అందువలన ఏమనస్సుయొక్క సాన్నిధ్యములేనప్పుడు రూపము మొదలైనవానిని గ్రహించుటయందు సమర్థములైన చతురారులుండినను ఆచతురారులు తమకు విషయములైన రూపాదులను గ్రహింపలేవో, అటువంటి, సమస్త ఇంద్రియముల కుపయోగమైన మనస్సును పేరుగలఅంతఃకరణమున్నదని ప్రసిద్ధముగాఁ దెలియఁబడుచున్నది. కనుకనే సమస్తలోకము మనస్సుచేతనే చూడఁబడుచున్నది. మనస్సుచేతనే విసంబడుచున్నది. దీనిచేతవేఱుగ మనస్సున్నదని సిద్ధముకాఁగా అట్టి మనోస్వరూపముకొఱికిది చెప్పఁబడుచున్నది. అదేదియనిన, కామము, శంకల్పము, విచికిత్స, శ్రద్ధ మొదలైన ఈశ్వరమును మనస్సే. అంతః కరణరూపమైన ఈ మనస్సునకు. ఈ కామారులే రూపములు. ఇట్టిమనస్సునందుకు వేటొకకారణముకూడ చెప్పఁబడుచున్నది. ఒకానొకజనునిచేత తనకు కనఁబడని వీఁపునందు స్పృశింపఁబడినవాడై వివేకముచేత నిది హస్తస్పర్శమని జనుఁడు తెలిసికొనుచున్నాడు. అట్టిజ్ఞానము కేవలచర్మమాత్రము చేత కలుగదు గనుక అజ్ఞానకారణమగు మనోరూపాంతః కరణమున్నది. అట్టి మనస్సుయొక్క స్వరూపమును పొందఁబడుచున్నది. ఇట్లు మనస్సు మొదలైనవానిలో మొదటిదియగు మనస్సును చెప్పి ఇప్పుడు వాక్కుచెప్పఁదగినదని ఆరంభించుచున్నాడు. ప్రాణులచేత వర్ణస్వరూపమునై తాలువు మొదలైన స్థానములచే ప్రకటింపఁజేయఁదగిన ధ్వనియును భేర్యాది ధ్వనియును మేఘాది నిమిత్తకమగుధ్వనియును ఇదియంతయు ఆ వాక్కుయొక్క స్వరూపమే. ఈ వాక్కు వస్తువును అదియే అంతముగా కలిగినవస్తు నిర్ణయముననుసరించి పొందుచున్నది. ఈ వాక్కు స్వకీయముగా వస్తువువలెనేప్రకాశింపఁదగినదికాదు. అయినను ప్రకాశస్వరూపమగుటవలనప్రదీపాదికమువలెనే వస్తువును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది. వాక్కు, ప్రదీపాది ప్రకాశము వేటొకప్రకాశముచేతప్రకాశింపఁజేయనియట్లు, తాను స్వయంప్రకాశమైనది. ఇట్లువాక్స్వరూపమును చెప్పియిప్పుడుప్రాణముచెప్పఁబడుచున్నది. ప్రాణము, ముఖనాసికములద్వారా సంచరించుచు హృదయపర్యంతముప్రవర్తించుచున్నది. ఇది ఊర్ధ్వగమనమువలనప్రాణమనియును, మాత్రపురీపాదికమును పోఁగొట్టుటవలనఅపానమును, ఇదినాభిపర్యంతముండిక్రిందసంచరించుఅధోగమనముచేయుటవలనఅపానమనియును, వ్యానము, సమస్తశరీరమునుపొందియుండునది. ఇదిప్రాణాపానములయొక్కసంధియై సామర్థ్యముగల కర్మకుకారణమైనది. ఉదాసము, ఉత్కర్షములైన ఊర్ధ్వలోక గమనాదులకు కారణమై ఆ పాదతలమధ్య పర్యంతముండి ఊర్ధ్వమందుసంచరించుచున్నది. సమానము, ఉదరమునందుండు అన్నమును పచనముచేయుచు తినఁబడినఅన్నాదికమును త్రాగఁబడిన పానాదికమును సమానముగ పొందించుచున్నది. ఇట్లు ఈచెప్పఁబడిన ప్రాణాదివృత్తులయొక్క సామాన్యమైన దేహచేష్టాసంబంధమగు వృత్తి విశేషమే అనమననది. ప్రాణాదివృత్తి సమాహమగు నీ సమస్తమును ప్రాణస్వరూపమే. ఇట్లు చెప్పఁబడిన మనోవాక్పాప్రాణములే స్వరూపముగాఁగల దేహేంద్రియాది సముదాయమే స్వరూపముగాఁగలిగి అజ్ఞానులచేత ఆత్మస్వరూపముగా నభిమానింపఁబడిన యీపిండముసామాన్యముగా మనోవికారమును వాగ్వికారమును ప్రాణవికారమునై యున్నది.

ఉ॥ త్రయోలోకావీతవీవవాగేవాయం లోకోమనోఽన్తరిక్షలోకః ప్రాణోఽసౌ లోకః.

॥౪॥

ప॥ త్రయః - లోకాః - వీతే - వీవ - వాక్ - ఏవ - ఆయం - లోకః - మనః - అన్తరిక్ష లోకః - ప్రాణః - ఆసౌ - లోకః.

ప్ర॥ త్రయః=మూడైన, లోకాః=భూరాదిలోకములు, ఏతఏవ=ఈవాఙ్మనోప్రాణములే. అయం=ఈ, లోకః=భూలోకము, వాగేవ=వాక్యే, అస్తరిక్షతాకః=భువర్లోకము, మనః=మనస్సు. అసౌలోకః=ఈస్వర్లోకము, ప్రాణః=ప్రాణము.

తా॥ ప్రజాపతిసంబంధములైన వాగాద్యన్తములను మూటికిని అధ్యాత్మికవిభూతి చూపించుటకు త్తరగ్రంథముపక్రమించుచున్నాడు. భూలోక భువర్లోక సువర్లోకములు మూడును వాక్కు మొదలైనవియే. అదెట్లనిన ఈభూలోకమే వాక్కు, భువర్లోకమే మనస్సు, సువర్లోకమే ప్రాణము.

ఉ॥ త్రయోవేదావీతఏవ వాగేవ స్వేదో మనోయజుర్వేదః ప్రాణస్సామవేదః. ॥౫॥

ప॥ త్రయః - వేదాః - ఏతే - ఏవ - వాక్ - ఏవ - ఋగ్వేదః - మనః - యజుర్వేదః - ప్రాణః - సామవేదః.

ప్ర॥ త్రయః=మూడైన, వేదాః=వేదములు, (ఋగ్యజుస్సామములను మూడువేదములును). ఏతఏవ=ఈ వాఙ్మనోప్రాణములే, (వానిలో), వాగేవ=వాక్యే, ఋగ్వేదః=ఋగ్వేదము, మనః=మనస్సు, యజుర్వేదః=యజుర్వేదము, ప్రాణః=ప్రాణము, సామవేదః=సామవేదము.

తా॥ ఋగ్యజుస్సామవేదములు మూడును ఈవాఙ్మనోప్రాణములే. అందువాక్కి ఋగ్వేదము. మనస్సే యజుర్వేదము. ప్రాణమే సామవేదము.

ఉ॥ దేవాఃపితరోమనుష్యా ఏతఏవ వాగేవ దేవామనః పితరఃప్రాణోమనుష్యాః. ॥౬॥

ప॥ దేవాః - పితరః - మనుష్యాః - ఏతే - ఏవ - వాక్ - ఏవ - దేవాః - మనః - పితరః - ప్రాణః - మనుష్యాః.

ప్ర॥ దేవాః=దేవతలును, పితరః=పితృదేవతలును, మనుష్యాః=మనుజులును, ఏతఏవ=వాఙ్మనోప్రాణములే, (వానిలో), వాగేవ=వాక్యే, దేవాః=దేవతలు, మనః=మనస్సే, పితరః=పితృదేవతలు, ప్రాణః=ప్రాణమే, మనుష్యాః=మనుష్యులు.

తా॥ అగ్నింద్రాదిదేవతలును, యమోగిరమృతాది పితృదేవతలును మనుజులును వాఙ్మనోప్రాణములే. అందువాక్యే దేవతలును, మనస్సే పితృదేవతలును. ప్రాణమేమనుష్యులును.

ఉ॥ పితామాతా ప్రజైతఏవమనఏవ పితా వాఙ్మతాప్రాణఃప్రజా. ॥౭॥

ప॥ పితా - మాతా - ప్రజా - ఏతే - ఏవ - మనః - ఏవ - పితా - వాక్ - మాతా - ప్రాణః - ప్రజా.

ప్ర॥ పితా=తండ్రియును, మాతా=తల్లియును, ప్రజా=సంతానమును, ఏతఏవ=ఈమనోవాక్ప్రాణములే. (వానిలో) మనఏవ=మనస్సే, పితా=తండ్రి, వాక్=వాక్యే, మాతా=తల్లి, ప్రాణః=ప్రాణమే, ప్రజా=సంతానము.

తా॥ తండ్రియును తల్లియును సంతానమును ఈమనోవాక్ప్రాణములే. అందుమనస్సే తండ్రియును, వాక్యే తల్లియును, ప్రాణమే సంతానమును.

ఉ॥ విజ్ఞాతం విజిజ్ఞాస్యచవిజ్ఞాతమేతఏవ యతిఃచవిజ్ఞాతం వాచస్తద్రూపంవాగ్ని విజ్ఞాతావాగేనంతద్భూత్వా౭వతి. ॥ యతిఃచవిజిజ్ఞాస్యం మనసస్తద్రూపంమనోహివిజిజ్ఞాస్యం మనఏనంతద్భూత్వా౭వతి. ॥ యతిఃచావిజ్ఞాతంప్రాణస్యతద్రూపం ప్రాణోహ్యవిజ్ఞాతః ప్రాణఏనంతద్భూత్వా౭వతి. ॥౧౦॥

తా॥ ఇట్లు వాగ్విభూతిని చెప్పినతరువాత మనోవిభూతిని చెప్పచున్నాడు. ఆ ప్రజాపతి సంబంధమును ఆస్థము గాఁజెప్పఁబడిన మనస్సునకు కార్యభూతమైన యింద్రియాధారమును శరీరము ద్యులోకము. ప్రకాశస్వరూపమైన ఆధేయమును కరణము నూర్చుఁడు. ఇట్లు కార్యకరణాత్మకమైన ద్యులోకాదిత్య స్వరూపమునందు ఆధ్యాత్మముగాను ఆధిభూతముగానుండెడి మనస్సు ఎంతపరిమాణముగలదియో, ప్రకాశరూపమైన కరణమును మనస్సునకు ఆధారముగానుండెడి ద్యులోకమును అంతే పరిమాణముగలది యగుచున్నది. ప్రకాశస్వరూపమును ఆధేయస్వరూపమును కరణమునకు నూర్చుఁడును అంతే పరిమాణముగలవాఁడగుచున్నాడు. ఇట్లు వాఙ్మనస్సులైన ఆధిదైవికములగు తల్లిదండ్రులిద్దరిలో తండ్రియగు నూర్చుఁడును తల్లియగు అగ్నియును రెండును సంగమమునుపొందెను. ఈప్రకారము తల్లిదండ్రులగు అగ్నిదిత్తులసంగమమువలన చలనాత్మకమైన కర్మకొఱకు వాయువు వుట్టెను. ఇట్లు పుట్టినవాయువే పరమేశ్వరుఁడు. ఆపరమేశ్వరుడు తనకు సమానుఁడు లేకపోవుటవలన శత్రువులేనివాఁడాయెను. లోకమునందు శత్రువనఁగా నెవడైన తనకు ప్రతిపక్షిగా పొందిన రెండవవాఁడె శత్రువు. ఇట్టి శత్రువులేనివాయువును తెలిసికొనువానికి శత్రువే కలుగఁడు.

ఉ॥ అధైశస్యప్రాణస్యావశ్వరీరం జ్యోతిరూపమసౌచన్ద్రస్త్వద్వావానేవప్రాణస్తావత్య ఆపస్తావానసౌచన్ద్రస్త్వ ఏతే సర్వ ఏవ సమాస్సర్వేనన్తాః సయోహైతానన్తవత ఉపాస్తేనన్తవన్తగ్ సలోకంజయత్యథయోహైతాననన్తానుపాస్తేనన్తగ్ సలోకంజయతి. ||౧౩||

ప॥ అధ - ఏతస్య - ప్రాణస్య - ఆపః - శరీరం - జ్యోతిరూపం - అసౌ - చన్ద్రః - తత్ - యావాత్ - ఏవ - ప్రాణః - తావత్యః - ఆపః - తావాత్ - అసౌ - చన్ద్రః - తే - ఏతే - సర్వే - ఏవ - సమాః - సర్వే - అనన్తాః - సః - యః - హ - ఏతాత్ - అన్తవతః - ఉపాస్తే - అన్తవన్తం - సః - లోకం - జయతి - అథ - యః - హ - ఏతాత్ - అనన్తాత్ - ఉపాస్తే - అనన్తం - సః - లోకం - జయతి.

ప్ర॥ అధ=అనంతరము, (ఆధిదైవికములగు వాఙ్మనస్సులయొక్క విభూతి నిర్దేశానంతరము), ఏతస్య=ఈ, ప్రాణస్య=ప్రాణమునకు, (ప్రకృతమగు ప్రజాపతి సంబంధాన్నమైన ప్రాణమునకు), ఆపః=ఉదకములు, శరీరం=దేహము. జ్యోతిరూపం=ప్రకాశరూపమైనకరణము, అసౌ=ఈ, చన్ద్రః=చంద్రుఁడు. తత్=దానియందు, (ఆధారాధేయములగు జలచంద్రస్వరూపమైనదానియందు), ప్రాణః=ప్రాణము, యావానేవ=ఎంతపరిమితిగలది, (భవతి=అగుచున్నది), ఆపః=ఉదకములు, తావత్యః=అంతపరిమితిగలది, (భవతి=అగుచున్నది). (ఆధ్యాత్మాదిభేదములయందు ప్రాణము ఎంతపరిమాణముగలదియగునో ఆధారములగు ఉదకములును అంతే పరిమాణముగలవియగుచున్నవి). అసౌ=ఈ, చన్ద్రః=చంద్రుఁడు, తావానేవ=అంతేపరిమాణముగలవాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాడు). (ఆధేయస్వరూపుఁడైనచంద్రుఁడు ఆయుదకములయందనుసరించి ప్రవేశించి యంతేపరిమితిగలవాఁడును ఇంద్రియస్వరూపుఁడైన ఆధ్యాత్మాధిభూతములయందంతటను వ్యాపనముగలవాఁడగుచున్నాడు). తే=ఆ, ఏతే=ఈవాఙ్మనఃప్రాణములు, సర్వఏవ=అన్నియును, సమాః=సమానములైనవియును, (తుల్యమైనవ్యాప్తిగలవియును) సర్వే=అన్నియును, అనన్తాః=అంతములేనివియును, (భవన్తి=అగుచున్నవి). ఏతాత్=సీనిని, యోహం=ఎ

వఁడైతే, అన్తవతిః=పరిమితగలవానినిగా, ఉపాస్తే=ఉపాసనచేయుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, అన్తవన్తం=అంతముగల, లోకం=లోకమును, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. (భిన్నుఁడయ్యేపుట్టుచున్నాఁడు). అథ=తిరిగి, యోహ=ఎవఁడైతే, ఏతాః=ఁగినిని, అనన్తాః=పరిమితలేనివానినిగా, ఉపాస్తే=ఉపాసనచేయుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, అనన్తం=పరిమితలేని, లోకం=లోకమును, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. (అపరిచ్ఛిన్నమగు ఆత్మస్వరూపుఁడయగుచున్నాఁడు).

తా॥ ఇట్లు వాఁడైనస్థులయొక్క విభూతినిచెప్పిన తరువాత ప్రాణః ధూతిని చెప్పుచున్నాఁడు. ప్రజాపతి సంబంధమైన అన్నముగా చెప్పఁబడిన ప్రాణమునకు కార్యభూతమైన యింద్రియాధారముగ శరీరోదకములు. ప్రకాశస్వరూపమైన ఆధేయమగుకరణము చంద్రుఁడు. ఇట్లాధారాధేయాత్మకమైన జలచంద్రస్వరూపమునందు ప్రజాపత్యన్నరూపమైన ప్రాణమెంతపరిమితగలదియగునో కరణాధారములగు నుదకములును అంతేపరిమితగలవియగుచున్నవి. ఆయుదకముల యందనుసరించి ప్రవేశించియున్న ఆధేయమగు ఇంద్రియస్వరూపమైన చంద్రుఁడును అంతేపరిమితగలవాఁడగుచున్నాఁడు. అప్రసిద్ధములగు ప్రజాపత్యన్నములైన యీవాజ్ఞసః ప్రాణములన్నియును సమానమైనవ్యాప్తిగలవియును అంతములేనివియునగుచున్నవి. వీనిని అంతముగలవానినిగా ఉపాసనచేయువాఁడు అంతముగల లోకమునే జయించుచుభిన్నుఁడై పుట్టుచున్నాఁడు. తిరిగి ఈ వాజ్ఞసః ప్రాణములనే అంతములేనివానినిగా ఉపాసించెడివాఁడు అనంతలోకమగు ఆత్మస్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సవీవసంవత్సరః ప్రజాపతిః షోడశకలస్తస్యరాత్రయ ఏవపఞ్చదశకలాధృవై వాస్యషోడశీకలాసరాత్రిభిరేవావపూర్యతే ౭పచక్షీయతే సోఽమావాస్యాగ్ రాత్రిమేతయాషోడశ్యా కలయాసర్వమిదంప్రాణభృదను ప్రవిశ్యత తఃప్రాతర్జాయతే తస్మాదేతాగ్ రాత్రింప్రాణభృతః ప్రాణంసవిచ్ఛిద్యౌ దపిక్యకలాసన్వైతస్యాఏవ దేవతాయాఅపచితైః. ॥౧౮॥

స॥ సః - ఏవః - సంవత్సరః - ప్రజాపతిః - షోడశకలః - తస్య - రాత్రయః - ఏవ - పఞ్చదశ - కలాః - ధృవా - ఏవ - అస్య - షోడశీ - కలా - సః - రాత్రిభిః - ఏవ - అవపూర్యతే - అప - చ - క్షీయతే - సః - అమావాస్యాం - రాత్రిం - ఏతయా - షోడశ్యా - కలయా - సర్వం - ఇదం - ప్రాణభృత్ - అనుప్రవిశ్య - తతః - ప్రాతః - జాయతే - తస్మాత్ - ఏతాం - రాత్రిం - ప్రాణభృతః - ప్రాణం - స - విచ్ఛిద్యౌత్ - అపి - కృకలాసస్య - ఏతస్యాః - ఏవ - దేవతాయాః - అపచితైః.

ప్ర॥ షోడశకలః=పదియాఱుకలగుల, సః=ఆ, ప్రజాపతిః=ప్రజాపతి, ఏవః=ఈ, సంవత్సరః=సంవత్సరస్వరూపుఁడు. (కాలస్వరూపుఁడు). తస్య=ఆప్రజాపతికి, రాత్రయఏవ=ఆఘోరాత్రులే, (తిథులే), పఞ్చదశ=పదునైదు, కలాః=కలలు. అస్య=ఈప్రజాపతియొక్క, షోడశీ=పదియాఱుపదియగు, కలా=కల, ధృవై వ=నిత్యమయ్యేనిలిచియున్నది. సః=ఆప్రజాపతి, రాత్రిభిరేవ=తిథులచేతనే, అవపూర్యతే=నిండింపఁబడుచున్నాఁడు. అపక్షీయతేచ=తగ్గిపోవుచున్నాఁడు. సః=ఆప్రజాపతి, అమావాస్యాం=అమావాస్యయను, రాత్రిం=తిథియందు, ఏతయా=ఈ, షోడశ్యా=పదియాఱుపదియగు, కలయా=కలచేతను, ఇదం=ఈ, సర్వం=సమస్తమైన, ప్రాణభృత్=ప్రాణసముదాయమును, అనుప్రవిశ్య=అనుసరించిప్రవేశించి, తతః=ఆ

సంతరము, ప్రాతః=ఉదయ కాలమునందు, జాయతే=పుట్టుచున్నాఁడు, (ఆ ప్రజాపతి అమావాస్యముందుండెడి నిత్యమును పదియావకలతో ఈ ప్రాణిసమదాయమునంతయు వ్యాపించి అమావాస్యరాత్రియందుండి మరుదినము రెండవదియగు కలతోఁగూడుకొనిపుట్టుచున్నాఁడు). తస్మాత్=ఆకారణమువలన, ఏతారాత్రిం=ఈఅమావాస్యతిథియందు, ప్రాణభృతః=ప్రాణమునుధరించు యున్న, కృకలాశస్యాపి=పాపాత్మనియొక్కయును, ప్రాణం=జీవమును, నఽచ్ఛిన్యాత్=హింసింపఁగూడదు. (ఇట్లు హింసించకుండుట ఎఱుగొఱకనిన), ఏతస్యాః=ఈ, దేవతాయావన=సోను దేవతయొక్కయే, అపచిత్రైః=పూజకొఱకు.

తా॥ పూర్వము ప్రజాపతిపాజ్ఞస్వరూపముగు కర్తచేత ఏడువిధములైన యన్నములను సృజించి వానిలో మూడువిధములైన వాజ్ఞసోప్రాణములను అన్నములను తినకొఱకు చేసికొనెనని చెప్పఁబడినది. వానిలో ఈ వాజ్ఞసోప్రాణములు మూడును పాజ్ఞస్వరూపమైన కర్తయొక్క ఫలమెట్లగునని శంకింపఁగా చెప్పఁబడుచున్నది. పృథివ్యన్నుల మత్స్యస్వరూపము, దివాదిత్యులే పితృస్వరూపము. ఈ రెంటియొక్క మధ్యమందలి ప్రాణవాయువు, సంతానస్వరూపమని యింతకుపూర్వము చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు అయిదువిధములైన మాతాపితృ పుత్రపితృకర్తములలో ఈ చెప్పఁబడిన మాతాపితృ పుత్రులు ముగ్గురుపోఁగా కేషించిన విత్తకర్తములేవియనిన వానిని ఇక్కడ వివరించి చూపుటకు ఈ గ్రంథముపక్రమింపఁబడినది. ఎట్లనిన, షోడశకలలే అవయవములుగా కలిగి ఈ త్రివిధరూపములైన వాజ్ఞసోప్రాణములను అన్నములే స్వరూపముగాఁగల ఆ ప్రజాపతి, ఈసంవత్సరస్వరూపుఁడు. (కాలస్వరూపుఁడు) ఇట్లు కాలస్వరూపుఁడైన ఆ ప్రజాపతికి ప్రతిపదాది పదునైదు తిథులును పదునైదుకలలు. అమావాస్యయందు కేషించియుండెడి యొకకలయే శాశ్వతమైనది. ఇట్లు శాశ్వతమై కేషించియుండెడి పదియావదియగు కలచేత (ఆ ప్రజాపతి ఈ సమస్తమైన ప్రాణిసమదాయము ననుసరించి ప్రవేశించి యుదకమును పానము చేయుచు ఓషధులను భక్షించుచు ఇట్లు సమస్తమును వ్యాపించి యమావాస్యతిథియందుండి యసంతరము మరునాడు ప్రాతఃకాలమున రెండవదియగు కలతోఁగూడుకొనినవాఁడై పుట్టుచున్నాఁడు. ఇట్లు ప్రజాపతి శుక్ల పక్షమునందు ప్రతిదినమునను ఒక్కొక్క కలతో వృద్ధిపొందినవాఁడై పార్ణమాస్యయందు షోడశకలా పరిపూర్ణుడగుచున్నాఁడు. తిరిగి కృష్ణపక్షమునందు ప్రతిదినమునను ఒక్కొక్క కలతో క్షీణించినవాఁడై యమావాస్యతిథియందు శాశ్వతమైన ఏకకలతో కేషించినవాఁడైయున్నాఁడు. ఇట్లు ప్రజాపతి శుక్ల కృష్ణపక్షములయందలి పదునైదేసి తిథుల నెడి కలలతో విత్తమువలెనే వృద్ధి త్తయరూపమైన ధర్తముకలవాడగుటవలన చంద్రమస్సంబంధములైన తిథుల నెడి కలలే విత్తముగాను, కాలావయవములగు ఆకలలయొక్క జగత్పరిణామ హేతుత్వమే కర్తముగాను, చెప్పఁబడుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా ఈ ప్రజాపతి, నాకు జాయకలుగునుగాక సంతానముకలుగునుగాక ధనముకలుగునుగాక కర్తచేయుదునుగాక యనెడి కోరికలకు అనురూపముగా పాజ్ఞకర్తయొక్క ఫలస్వరూపుఁడైయుండెను. ఏకారణమువలన ప్రజాపతిస్వరూపుఁడైన చంద్రుఁడు ఈ అమావాస్యతిథియందు శాశ్వతమైన కలతో ప్రాణిసమదాయమును అనుసరించి ప్రవేశించియున్నాఁడో, ఆకారణమునుండియే ఈ అమావాస్యతిథియందు జీవులు పాపాత్మని ప్రాణమునుగూడ హింసించఁగూడదు అని చెప్పఁబడుచున్నది. లోకమునందు ప్రాణిహింసయే చేయఁగూడదని సాధారణముగా చెప్పియుండఁగా ఈ యమావాస్యయందు మిక్కిలిజీవహింసయే కూడదని నిషేధించుట, ప్రజాపతిస్వరూపముగు ఈ చంద్రదేవతయొక్క పూజకొఱకని యెఱుంగఁదగినది.

ఉ॥ యోనై ససంవత్సరః ప్రజాపతిః షోడశకలాః ౨ యమేవసయో ౨ యమేవంవిత్పురు
షస్తస్య విత్తమేవపంచదశకలా ఆత్మైవాస్య షోడశకలా స విత్తేనైవాచపూర్య
తే ౨ పవక్షీయతే తదేతన్నభ్యంయదయమాత్మాప్రధిర్విత్తం తస్మాద్యద్యపి
సర్వజ్యానించీయత ఆత్మనాచేజ్జీవతి ప్రధినాగాదిత్యేవాచుః. ॥౧౫॥

ప॥ యః - నై - సః - సంవత్సరః - ప్రజాపతిః - షోడశకలాః - అయం - ఏవ - సః - యః -
అయం - ఏవం - విత్ - పురుషః - తస్య - విత్తం - ఏవ - పంచదశకలాః - ఆత్మ - ఏవ - అస్య -
షోడశీ - కలా - సః - విత్తేన - ఏవ - ఆ - చ - పూర్యతే - అప - చ - క్షీయతే - తత్ - ఏతత్ -
సభ్యం - యత్ - అయం - ఆత్మ - ప్రధిః - విత్తం - తస్మాత్ - యది - అపి - సర్వజ్యానించీయ
త - ఆత్మనా - చేత్ - జీవతి - ప్రధినా - అగాత్ - ఇతి - ఏవ - ఆచుః.

ప్ర॥ షోడశకలాః=పదియాఱుకలలుగలవాఁడును, సంవత్సరః=సంవత్సరస్వరూపుఁడున
గు, ప్రజాపతిః=ప్రజాపతి, యోనై=ఎవఁడో, సః=ఆ ప్రజాపతి, అయమేవ=ఏదే, (ఏదేవదన
గా), ఏవంవిత్=ఈపూర్వోక్తప్రకారము తెలిసికొనిన, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో,
సః=వాడే, అయం=ఈ ప్రజాపతి, తస్య=ఆప్రజాపతికి, విత్తమేవ=ధనమే, (గోవులు మొద
లైనధనమే) పంచదశకలాః=పదునైదుకలలు, అస్య=ఈప్రజాపతికి, ఆత్మైవ=ఆత్మస్వరూప
మే, షోడశకలా=పదియాఱుకల, సః=ఆప్రజాపతి, విత్తేనైవ=ధనముచేతనే, అపూర్యతేచ
=మిక్కిలిపరిపూర్ణుఁడగుచున్నాఁడు. అపక్షీయతేచ=క్షీణించుచున్నాఁడు. తదేతత్=అది, స
భ్యం=నాభిస్థానార్హమైనది. (అదియేదియనిన), అయం=ఈ, ఆత్మ=ఆత్మస్వరూపము, (పిల్ల
ము), యత్=ఏదియో, (తత్=అది), ప్రధిః=బండిపట్టావంటిదియగు విత్తము. (బండిచక్రమున
కు అకులు పట్టా మొదలైనవివలెనే ఈదేహము వెలుపలనుండెడి పరివారిస్థానీయముగు విత్త
మువంటిదిగానున్నది). తస్మాత్=అకారణమువలన, సర్వజ్యానించీయ=సమస్తసాళమును, జీయతే
యద్యపి=పొందినను, (సమస్తధనముయొక్క హానిని పొందినను), ఆత్మనా=ఆత్మస్వరూపము
తో, (చక్రమువంటిదియగు ఆత్మస్వరూపముతో), జీవతిచేత్=జీవించియుండెనేని, ప్రధినా=
బండిపట్టా మొదలైనదానివంటిదియగు విత్తముతో, (అయం=ఏడు), అగాదిత్యేవ=(క్షీణించుట
ను)పొందినవాడేయని, (వెలుపలనుండెడిపరివారముతోక్షీణించినవాఁడని), ఆచుః=చెప్పెదరు.

తా॥ పూర్వము అధిదైవికముగు త్రివిధరూపమైన వాఙ్మనోప్రాణములసెడి యన్నమే
స్వరూపముగాగల ప్రజాపతియొక్క ధ్యానము చెప్పఁబడినది. ఇప్పుడు ఆప్రజాపతిస్వరూపమే
నేనైతినిని స్వస్వరూపగ్రహణముతో ధ్యానింపఁదగినదియని చెప్పచున్నాఁడు. ఇంతకుపూర్వము
పరోక్షముగా చెప్పఁబడినవాడును పదియాఱుకలలుగలవాఁడును కాలస్వరూపుఁడునగు ప్రజాప
తి మిక్కిలి పరోక్షమైనవాడుగా తలంపఁదగినవాడుకాదు. ఎట్లనఁగా, ఆప్రజాపతి, పూర్వము
చెప్పినప్రకారము త్రివిధరూపమైన వాఙ్మనోప్రాణములను అన్నమే స్వరూపముగాగల ప్రజాప
తిని ఆత్మస్వరూపమైనవానినిగా తెలిసికొనిన ఈప్రత్యక్షముగు పురుషుడైయున్నాఁడు. కనుక ఇ
ట్లుతెలిసికొని ప్రత్యక్షముగానుండెడి కరచరణాద్యవయవవిశిష్టుడగు పురుషుని ప్రజాపతినిగా తె
లిసికొనవలయును. ఏసామ్యముచేత ఈపురుషుని ఆప్రజాపతినిగా తెలిసికొనవలయుననినఁక

వృంబడుచున్నది. అనగా ఇట్లు ప్రజాపతిస్వరూపమును తెలిసికొనిన ఆపురుషునికి గోవులు మొదలైన ధనమే వృద్ధిక్షయరూపమగుటవలన ప్రజాపతియొక్క పరునైదుకలలుగాను, ఈ తెలిసికొనిన పురుషునియొక్క పిల్లమే (దేహమే) ప్రజాపతియొక్క పదియాటవదియగు శాశ్వతమైన కలగాను చెప్పబడియున్నది. ఈ పురుషుడును ప్రజాపతి, గోవులు మొదలైన విత్తముచేతనే పరునైదుతిధులనెడి కలలచేత చంద్రునివలెనే వృద్ధితయములను పొందుచున్నాడు. ఇది లోక ప్రసిద్ధమైయున్నది. అత్త స్వరూపమే శాశ్వతమైనకలగా చెప్పబడినది. దానినే రథమయొక్క చక్రదృష్టాంతముతో స్పష్టముగా తెలియజేయుచున్నాడు. ఎట్లనగా, ఈయాత్మ స్వరూపమేదియో అది (దేహము) బండిచక్రమునకు ఆకులు పట్టా మొదలైన నానివలెనే వెలుపలనుండెడి పరివారస్థానీయమగు విత్తమువంటిదిగానున్నది. కనుక పురుషుడు బాహ్యమునందలి దేహమును విత్తమునందు బడలికను పొందినవాడైనను చక్రమువంటిదియగు అత్త స్వరూపముతో జీవించియుండినయెడల, బండిపట్టా మొదలైన నానివంటిదియగు బాహ్యమునందలి దేహమును విత్తముతో జీణమునుపొందినను బండిచక్రము వెలుపలనుండెడి ఆకులు పట్టా మొదలైన నానితోఁగూడుకొని వృద్ధిపొందినట్లు ఈపురుషుడును వెలుపలనుండెడి బండిచక్రముయొక్క ఆకులు పట్టా మొదలైన నానివంటిదియగు శరీరమను విత్తముతోఁగూడుకొని వృద్ధిపొందుచున్నాడని యభిప్రాయము.

ఉ॥ అథత్రయోవావలోకామనుష్యలోకః పితృలోకోదేవలోకఇతిసోఽయంమనుష్యలోకః పుత్రేణైవజయ్యోనాస్యేనకర్తృణాకర్తృణాపితృలోకోవిద్యయాదేవలోకోదేవలోకోవైలోకానాన్ శ్రేష్ఠస్తస్మాద్విద్యాంప్రశంసన్తి. ॥౧౬॥

ప॥ అథ- త్రయః- వావ- లోకాః- మనుష్యలోకః- పితృలోకః- దేవలోకః- ఇతి- సో- అయం- మనుష్యలోకః- పుత్రేణ- ఏవ- జయ్యః- న- అస్యేన- కర్తృణా - కర్తృణా- పితృలోకః- విద్యయా- దేవలోకః- దేవలోకః- వై- లోకానాం- శ్రేష్ఠః- తస్మాత్- విద్యాం- ప్రశంసన్తి.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, లోకాః=లోకములు, మనుష్యలోకః=మనుష్యలోకము, పితృలోకః=పితృలోకము, దేవలోకః=దేవలోకము, ఇతి=అని, త్రయోవావ=మూడే, (స్థితాః=ఉన్నవి. తేహం=ఆలోకములలో), సః=ఆప్రసిద్ధమగు, అయం=ఈ, మనుష్యలోకః=మనుష్యలోకము, పుత్రేణైవ=పుత్రునిచేతనే, జయ్యః=జయింపదగినది. అస్యేన=ఇతరమగు, కర్తృణా=కర్త చేతను, (విద్యయావా=విద్యచేతను), న=జయింపదగినదికాదు. కర్తృణా=అగ్ని హోత్రాదిలక్షణమగు కేవలకర్తచేత, పితృలోకః=పితృలోకము, (జేతవ్యః=జయింపదగినది. ఇతరమగుపుత్రునిచేతను విద్యచేతను జయింపదగినదికాదు). దేవలోకః=దేవలోకము, విద్యయా=అపరవిద్యచేతను, ఋగ్యజుస్సామాధర్వణములును శిక్షాదివృద్ధిగములును, ఇవియన్నియుచేరి అపరవిద్యయనఁబడును. దీనిని ముద్దాకోపనిషత్తు ప్రథమఖండము ౫ వ మంత్రమునందు చూచుకొనవలయును). (జేతవ్యః=జయింపదగినది. అస్యమగుపుత్రునిచేతను కర్త చేతను జయింపదగినదికాదు). దేవలోకోవై=దేవలోకమే, లోకానాం=లోకములలో, శ్రేష్ఠః=ప్రశస్తమైనది. తస్మాత్=అదేవలోకసాధనమగుటవలన, విద్యాం=విద్యను, ప్రశంసన్తి=శ్లాఘించుచున్నారు.

ప్ర॥ అతః=అందువలన, అథ=అనంతరము, సమ్రుత్తిః=సంప్రదానముకర్త, (కర్తవ్యం=చేయఁదగినది). (సంప్రదానమునకా ముందు చెప్పఁబోయెడి కర్తృత్వము. ఇది, సః=ఆతండ్రి), యదా=ఎప్పుడు, ప్రైవ్యక్=మరణమునుపొందుచు, (ఆరిష్టాదిదర్శనముచేత నేను మరణమును పొందగలనని), మన్యతే=తలంచుచున్నాఁడో, అథ=అప్పుడు, పుత్రం=కుమారుని, అహాయ=పిలిచి), త్వం=నీవు, బ్రహ్మ=బ్రహ్మపు, త్వం=నీవు. యజ్ఞః=యజ్ఞస్వరూపుడవు, త్వం=నీవు, లోకః=లోకస్వరూపుడవు, ఇతి=అని, ఆహ=పలికెను. సఃపుత్రః=ఆకుమారుఁడు. (ఏవముక్తః=ఇట్లుచెప్పఁబడినవాడై), అహం=నేను, బ్రహ్మ=బ్రహ్మను, అహం=నేను, యజ్ఞః=యజ్ఞస్వరూపుడను, అహం=నేను, లోకః=లోకస్వరూపుడను, ఇతి=అని, ప్రత్యాహ=తిరిగిపలికెను. (ఈవాక్యత్రయముయొక్క అర్థము తిరోహితమైనదని తలంచుచు శ్రుతివ్యాఖ్యానముకొఱకు ప్రవర్తించుచున్నది). యదైక్యంచ=ఏదైనను, అనూక్తం=చెప్పఁబడలేదో, (నాచేత అధ్యయనముచేయఁబడినదిగాని అధ్యయనముచేయఁబడనిదిగాని ఏదైనను చెప్పఁబడక మిగిలియున్నదో), తస్యసర్వస్య=ఆసమస్తమునకు, బ్రహ్మేతి=బ్రహ్మయను ఈ పదమునందు, ఏకతా=ఏకత్వము, (భవతి=అగుచున్నది). (ఇంతవఱకున్ననాకు చేయఁదగియున్న అధ్యయనవ్యాపారము ఇంకమిందట నీవే కర్తగాకలదియగునుగాకయని భావము. అప్రకారముగానే), యేవై కేచ=ఏవైనను, యజ్ఞః=యజ్ఞములు, (మయా=నాచేతను, అనుష్ఠితాశ్చ=చేయఁబడినవియును, అననుష్ఠితాశ్చ=చేయఁబడినవియునై, స్థితాః=ఉన్నవో), తేహంసర్వేహం=వానికన్నిటికిని, యజ్ఞఇతి=యజ్ఞమను ఈపదమునందు, ఏకతా=ఏకత్వము, (భవతి=అగుచున్నది). (ఇదివఱకునేను కర్తగా కలిగిన యజ్ఞములన్నియును ఇంకమిందట నీవేకర్తగాకలదియగునుగాక యనియర్థము). యేవై కేచ=ఏవైనను, లోకాః=లోకములు, (మయా=నాచేతను, జితాశ్చ=జయింపఁబడినవియును, అజితాశ్చ=జయింపఁబడనివియునై, స్థితాః=ఉన్నవో), తేహంసర్వేహం=వానికన్నిటికిని, లోకఇతి=లోకమను ఈ పదమునందు, ఏకతా=ఏకత్వము, (భవతి=అగుచున్నది). (ఇదివఱకునాచేతఁజయింపఁదగిన లోకములన్నియును ఇంకమిందట నీచేతఁజయింపఁదగినవియనియర్థము). ఇదంసర్వం=ఈసమస్తమును, ఏతావద్వై=ఇంతేపరిమాణముగలది. (ఈసర్వము గృహస్థులచేత చేయఁదగినది). ఏతత్=ఈ, సర్వం=సమస్తమును, (సః=ఆపుత్రుఁడు, ఆత్మని=తనయందు), సన్నయం=ఉంచుకొని, మా=నన్ను, ఇతః=ఈలోకమునుండి, అభినవత్=పరిపాలించఁగలడు, ఇతి=అని, (పితా=తండ్రి, ఆహ=పలికెను). (ఇంతకుపూర్వము అధ్యయనముచేయఁదగిన వేదములకొఱకును, చేయఁదగిన యజ్ఞములకొఱకును, జయించఁదగిన మనుష్యాదిలోకములకొఱకును, నాచేతనుచేయఁదగిన క్రతువునుండి నేను ముక్తుడనైతిని. ఇంకమిందట ఈ నాభారమునంతయు ఆపుత్రుడే తనయందుంచుకొని నన్ను ఈ లోకమునుండి పరిపాలించఁగలఁడని పలుకుచుండి డి తండ్రియొక్క యభిప్రాయమును తలంచుచు శ్రుతి ఇట్లుపలికెను). తస్మాత్=అకారణమునుండి, (ప్రాప్తాణాః=బ్రహ్మవేత్తలు), అనుశిష్టం=అనుసరించి శిక్షింపఁబడిన, పుత్రం=కుమారుని, లోక్యం=జ్ఞాపింపఁదగినవానినిగా, అహః=చెప్పిరి. తస్మాత్=అకారణమునుండియే, ఏనం=ఈకుమారునిగూర్చి, (పితరః=తండ్రులు), అనుకాసతి=అజ్ఞాపించుచున్నారు. ఏవదిత్=ఇట్లుతెలిసియున్న, సః=ఆతండ్రి, యదా=ఎప్పుడు, అస్తాల్లాకాత్=ఈలోకమునుండి, ప్రైతి=మరణమునుపొందుచున్నాఁడో, అథ=అప్పుడు, ఏభిః=ఈ, ప్రాప్తై కేచ=ప్రాప్తములతో, (ఈప్రకృత

ముత్యైశవాన్మనఃప్రాణమలతో), సహ=కూడ, పుత్రం=కుమారుని, ఆ శతీ=పొందుచున్నాడు. సఃపుత్రోయది=వాడుపుత్రుండాయెనేని, అనేన=ఈతండ్రిచేతను, (కఙ్గాచిత=ఒకానొక పుడు, కర్తవ్యం=చేయదగినది), కించిత్=కొంచెమైనను, అత్తయ=కోణచ్చిద్రునువలన, (ఏదోయొకవైపునకలిగిన లోపమువలన), అకృతం=చేయబడనిది, భవతి=అగునో, తస్మాత్=ఆ, సర్వస్వతే=సమస్తమునుండి, ఏనం=ఈతండ్రిని, ముచ్చతి=ఓడిపించుచున్నాడు. తస్మాత్=ఆ కారణమునుండి, పుత్రోనామ=పుత్రుండని ప్రసిద్ధుడు, (భవేత్=అగును). సః=అతండ్రి, త్తేజోవ=ఇటువంటి పుత్రునిచేతనే, అస్తిలోకే=ఈలోకమునందు, ప్రతిలిప్తతి=ఊంచున్నాడు. (ఇట్లు తండ్రి పుత్రునిచేత ఈ మనుష్యలోకమును జయించుచున్నాడు). అథ=అనంతరము, (సన్న్వదానకర్తానంతరమునందు), దైవాః=హిరణ్యగర్భసంబంధములగు, ఏతే=ఈవాక్కు మొదలైన, ప్రాణాః=ప్రాణములు, అమృతాః=మరణములేనివై, ఏనం=ఓనిని, (ఈపూర్వోక్తప్రకారము సంప్రదానకర్తచేసినవానిని), ఆ విశిష్టి=పొందుచున్నది.

తా|| ఇట్లు పుత్రకర్త, ఆపరవిద్యలను మేదుగల మూడుసాధనములను సాధింపదగిన మనుష్యునిలోకత్రయముయొక్క ఫలభేదముచేత వినియోగింపబడినది. ఈ సాధనములలో భార్య, పుత్రకర్తలే ప్రయోజనములుగా కలదగుటవలన వేరొకసాధనముగా చెప్పబడలేదు. విత్తమును అదేప్రకారము కర్తకు సాధనమగుటవలన వేరొకసాధనముగా చెప్పబడినదికాదు. ఆపరవిద్యాకర్తలు, క్రియాస్వరూపములగుటవలన, దేవలోక పితృలోకములయొక్క జయమునకు కారణములగుట, స్వాత్మయొక్క ప్రతిలాభముచేతనేయగుచున్నదని ప్రసిద్ధమైనది. పుత్రుడు క్రియాస్వరూపుడుకాకపోవుటవలన ఏవిధముగా మనుష్యలోకజయమునకు కారణమగునో తెలియబడలేదు. కనుక విద్యాకర్తలనువదలి ఆపుత్రవిషయకమగు మనుష్యలోకజయమును ఇక్కడ వివరించిచెప్పట కారంభింపబడుచున్నది. తండ్రి పుత్రునియందు తనసంబంధమైన వ్యాపారమునుంచుటకు సన్నుతియనిపేరు. ఆ సన్నుతియను కర్తను తండ్రి యెవ్వడుచేయవలయుననిన, తాను అరిష్టములగు స్వప్నాదిదర్శనములచేత మరణమును పొందుదునను నిశ్చయముకలిగిన పుడు తండ్రి కుమారునిపిలిచి నీవు బ్రహ్మపుయ్యజ్ఞ స్వరూపుడవు, లోకస్వరూపుడవు అని పలుకగా ఇట్లు చెప్పబడిన ఆ పుత్రుడు పూర్వమే అనుసరించి శిక్షింపబడినవాడగుటచేత నేను బ్రహ్మను నేను యజ్ఞ స్వరూపుడను నేను లోకస్వరూపుడనని తిరిగిపలికెను. ఇట్లు తండ్రిచేత పలుకబడిన నీవు బ్రహ్మపు అనునది మొదలైన వాక్యత్రయముయొక్క అర్థము మరుగై యుండునని తలంచుచు శ్రుతియే ఆవాక్యత్రయముయొక్క అర్థమును వివరించిచెప్పుచున్నది. ఎట్లనిన, నీవు బ్రహ్మపుఅని పలికిన తండ్రియొక్క వాక్యమునకు ఇంతకుపూర్వము నాచేత అధ్యయనముచేయబడినదిగాని అధ్యయనము చేయబడనిదిగాని ఏదైనను లోపించియున్న సర్వమునకు నీవేకర్తవై పూర్తిచేయుమాయని భావము. నీవు యజ్ఞ స్వరూపుడని పలికినవాక్యమునకు ఇంతకుపూర్వము నాచేత చేయబడినవియును చేయబడనివియునగు యజ్ఞములేవియో వానికన్నిటికి ఇకమీదట నీవేకర్తవై పూర్తిచేయదగినదియనిభావము. నీవు లోకస్వరూపుడని పలికినవాక్యమునకు ఇంతకుపూర్వము నాచేత పుత్రకర్తాపరవిద్యలను మూడుసాధనములచేతను జయింపబడినవియును జయింపబడనివియునగు ఆమనుష్య పితృదేవలోకములన్నియును ఇకమీదట నీచే జయింపబడినవియనిభావము. ఈప్రకారము గృహస్థునకు చేయదగినది. ఇట్లు తండ్రి ఈ పూర్వముచే

ప్రసవ బ్రహ్మ యజ్ఞ లోకములను మూటికొఱకు తనచేతఁజేయఁదగిన క్రతువువలన (సంకల్పమువలన) నేను ముక్తుడనైతినిని ఒకమీదట ఈనాథారముసంతయు ఆపుత్రుడే తనయందుంచుకొని నన్ను ఈలోకమునుండి పరిపాలించునని పలుకుచున్న యభిప్రాయమునే శ్రుతి యిట్లు వివరించి నది. కనుకనే బ్రహ్మవేత్తలు ఈవ్రతారము తండ్రిచేతననుసరించి శిక్షితుఁడగు పుత్రుని కొనియాడతగినవానినిగా చెప్పిరి. ఆకారణమువల్లనే తండ్రులు మనపుత్రుఁడు జ్ఞాఘనీయుఁడు కావలయునని ఈపుత్రుని శిక్షితుని గాఁజేయుచున్నారు. ఇట్లు తెలిసిన ఆతండ్రి కుమారునియందుంచఁబడిన, క్రతుస్వరూపముగలవాఁడై ఈలోకమునుండి మరణమును పొందునప్పుడు దేహమనెడి భిన్నరూపమైన హేతువు పోవుటవలన తండ్రియొక్క వాఙ్మనఃప్రాణములు స్వకీయమైన పృథివ్య గ్నోర్మాద్యాత్మకముగు ఆధిదైవకస్వరూపముతో సమస్తమును పొందుచున్నవి. ఆప్రాణములతోమాడ తండ్రియును ఆపుడు ఈ పుత్రుఁ పొందుచున్నాఁడు. కనుక అనుశిక్షితుడగు పుత్రుడుగల ఆతండ్రి పుత్రరూపముతో ఈలోకమునందే ఉంచున్నాఁడు. అట్టివాఁడు మరణము పొందినవాఁడుగా తలంపఁదగినవాడుకాదు. పుత్రుడు తండ్రిచేతఁజేయఁబడిన లోపముసంతయు పోఁగొట్టి పూర్తిచేసి ఆలోపమువలన తండ్రినివిడిపించి రక్షించుటవలన ప్రసిద్ధముగ పుత్రుఁడను పేరుగలవాడగుచున్నాడు. ఇట్టిపుత్రునిచేత ఆతండ్రి ఈలోకమునందు మరణమునుపొందినను మరణమును పొందనివాఁడైయుంచున్నాఁడు. ఇట్లు తండ్రి పుత్రునిచేత ఈ మనుష్యలోకమును జయించుచున్నాఁడు. ఆవ్రతారము స్వరూపలాభసత్తామాత్రముతో విద్యాకర్తలచే దేవలోకపితృ లోకములు జయింపఁబడినవికావు. విద్యాకర్తలు స్వరూపలాభమునకు వేరుగా పుత్రునివలెనే వ్యాపారాంతరముద్వారా లోకజయహేతుత్వమును పొందవు. అనంతరము ఈ పూర్వముచెప్పిన ప్రకారముచేయఁబడిన సమ్ప్రీతియును కర్తగల ఈతండ్రిని హిరణ్యగర్భుని సంబంధములైన మరణార్థము లేనివగు వాగాదిప్రాణములు పొందుచున్నవి. ఎట్లనిన పైమంత్రము చెప్పఁగలదు. ఈ ప్రకారము శ్రుతిచేత స్వకీయముగా పుత్రకర్తాపరవిద్యలకు మనుష్యలోక పితృలోక దేవలోకములను పొందించుటయే ప్రయోజనము గాఁగలుగుట చూపింపఁబడినది.

ఉ॥ పృథివ్యై చైవ మగ్నే శ్చ ధైవీ వా గావి శతి సా వై ధైవీ వాగ్ధ్యాయాద్య దేవవదతి తత్తద్భవతి. ॥౧౮॥

ప॥ పృథివ్యై- చ- ఏనం- అగ్నేః- చ- ధైవీ- వాక్-ఆవిశతి- సా- వై-ధైవీ- వాక్- యయా- యత్- యత్- ఏవ- వదతి- తత్- తత్- భవతి.

ప్ర॥ ధైవీ=అధిదై వాత్మికమును, వాక్=వాక్కు, పృథివ్యైచ=భూమివలనను, (ఇక్కడ చతుర్థికిపంచమ్యర్థము), అగ్నేశ్చ=అగ్నివల్లను, ఏనం=వీనిని, (ఈపూర్వోక్తమైన సంప్రతికర్తను చేసినవానిని), ఆవిశతి=పొందుచున్నది. (విద్యాక్=విద్యాంసుఁడు), యయా=వివాక్కుచేత, యద్యదేవ=దేనిదేనినే, (ఆత్మనే=తనకొఱకుగాని, పరస్తై=ఇతరునికొఱకుగాని) వదతి=పలుకుచున్నాఁడో, తత్తత్=అదియది, భవతి=అగుచున్నది. సావై=అదియే, ధైవీ=ధైవసంబంధమైన, వాక్=వాక్కు, (అస్మత్తాదిదోషరహితమైన పరిశుద్ధవాక్కు).

తా॥ పూర్వజ్ఞోకమునందు చెప్పినప్రకారము చేయఁబడిన సమ్ప్రీతికర్తగలవానిని మర

జగద్గురువేని హిరణ్యగర్భసంబంధములైన వాగాదిప్రాణములు ఎట్లుపొందుచున్నవనిన అదియే ఈమంత్రమునందు వివరింపఁబడుచున్నది. పృథివ్యున్నతే లక్షణముగాఁగల అధిదైవికమగు వాక్కు ఈసమ్రుత్తికర్తచేసినవానిని పొందుచున్నది. ఆవాక్కు ఎట్టిదనిన, లోకమునందు విద్వాంసులు ఏవాక్కుచేత తనకొఱకుగాని యితరునికొఱకుగాని అనుకూలమైనను ప్రతికూలమైనను పలికినప్పుడు తప్పుకయగునో, అట్టికాపానుగ్రహమైన వాక్కే ఆయనృతాదిదోషవిహితమైన పరిశుద్ధవాక్కు.

ఉ॥ దివ్యైచ్చనమాదిత్యాచ్చదైవంమన ఆవిశతి తద్వైదైవంమనోయేనానన్ద్యేవభవ త్యథోనశోచతి. ॥౧౯॥

ప॥ దివః- చ- ఏనం- ఆదిత్యాత్- చ- దైవం- మనః- ఆవిశతి- తత్- వై- దైవం- మనః- యేన- ఆనన్దీ, ఏవ- భవతి- అథో- న- శోచతి.

ప్ర॥ దైవం=ఆధిదైవికమగు, మనః=మనస్సు, (నిర్మలమైనమనస్సు) దివత్వ=ఆకాశము వల్లను, ఆదిత్యాచ్చ=సూర్యునివల్లను, ఏనం=ఓనిని, (ఈపూర్వోక్తమైన సమ్రుత్తికర్తచేసినవానిని), ఆవిశతి = పొందుచున్నది. (విద్వాక్ = విద్వాంసుఁడు), యేన=ఏమనస్సుచేతను, ఆనన్ద్యేవ=ఆనందముకలవాఁడయ్యే, భవతి=అగుచున్నాఁడు. అథో=మరియు, నశోచతి=దుఃఖింపడో, తద్వై=అట్టిమనస్సే, దైవం=ఆధిదైవికమగు, మనః=మనస్సు, (శోకాదిరహితమైన ఆనందాత్మకమగు మనస్సు).

తా॥ ఈసమ్రుత్తికర్తచేసినవానిని ఆధిదైవికమగు నిర్మలమనస్సు తనకధిష్ఠానములగు ఆకాశసూర్యులనుండి పొందుచున్నది. ఆమనస్సు ఎటువంటిదనిన, లోకమునందు విద్వాంసుఁడు ఏమనస్సుతో దుఃఖిరహితుఁడై యానందముకలవాఁడగునో, అదియే ఆయాధిదైవికమగు నిర్మలమనస్సు.

ఉ॥ అధ్యైచ్చైచనంచస్త్రీమసశ్చదైవః ప్రాణఆవిశతిసవైదైవః ప్రాణోయస్సశ్చర గ్ శ్చాచసశ్చరగ్ శ్చనవ్యధతేఽథోనరివ్యతిసఏవంవిత్సర్వేషాంభూతానామా త్తాభవతియథైషాదేవతైవగ్ సయ్యథైతాందేవతాగ్ సర్వాణిభూతాన్యవస్త్యేవగ్ హేవంవిదగ్ సర్వాణి భూతాన్యవన్తి యదుకించేమాఃప్రజాః శోచన్త్యమైవాసాంతద్భవతి పుణ్యమేవాముంగచ్ఛతినహవై దేవాన్వాపం గచ్ఛతి. ॥౨౦॥

ప॥ అధ్యైః- చ- ఏనం- చస్త్రీమసః- చ- దైవః- ప్రాణః- ఆవిశతి- సః- వై- దైవః- ప్రాణః- యః- సశ్చరక్- చ- అసశ్చరక్- చ- న- వ్యధతే- అథో- న- రివ్యతి- సః- ఏవంవిత్- సర్వేషాం- భూతానాం- ఆత్మ- భవతి- యథా- ఏషా- దేవతా- ఏవం- సః-యథా-ఏతాం- దేవతాం- సర్వాణి- భూతాని- అవన్తి- ఏవం- చ- ఏవంవిదం- సర్వాణి- భూతాని- అవన్తి- యత్- ఉ- కించ- ఇమాః- ప్రజాః- శోచన్తి- ఆమా- ఏవ- ఆసాం- తత్- భవతి- పుణ్యం- ఏవ-ఆముం- గచ్ఛతి- న- మా- వై- దేవా- పాపం- గచ్ఛతి.

ప్ర॥ దైవః = దేవసంబంధమును, ప్రాణః = ప్రాణము, (నూత్రాత్తభూతమైన ప్రాణము అభ్యర్థ్య = ఉదకములవలనను, చర్ద్ద్రమసశ్చ = చంద్రునివల్లను, ఏనం = సమ్ప్ర)త్తికర్త సేనకీనిని, అవిశతి = పొందుచున్నది. యః = ఏ ప్రాణము, సజ్చరంశ్చ = తిరుగుచున్నదియను, (ప్రాణిభేదములయందు తిరుగుచున్నదియును), అసజ్చరంశ్చ = తరగనిదియునై, (సమష్టి రూపముతో తిరుగనిదియునై), (లేకజంగమములయందు తిరుగునదియును స్థావరములయందు తిరుగనిదియునై), నవ్యధతే = భయమునుపొందదో, (దుఃఖినిమిత్రకమైన భయముతో కూడుకొందో), అథో = మరియు, సరివ్యతి = నశింపదో, (హింసనుపొందదో), సవై = అదియే, దైవః = వసంబంధమును, ప్రాణః = ప్రాణము. ఏవంపితే = ఇట్లు తెలిసికొనిన, సః = వాడు, సర్వేహం = మస్తములైన, భూతానాం = భూతములకు, ఆత్మ = ఆత్మస్వరూపుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు. ఇట్లు తెలిసికొనినవాడు సమస్తభూతములకును ఆత్మస్వరూపుఁడనగా ప్రాణస్వరూపుఁడును, స్వరూపుఁడును వాక్స్వరూపుఁడునై ఇట్లు సర్వాత్మస్వరూపముతో సర్వజ్ఞుఁడగుచున్నాఁడు. ఏహ = ఈపూర్వసిద్ధమైన, దేవతా = హిరణ్యగర్భదేవత, యథా = ఏప్రకారమో, ఏవంహ = ఈరముగానే, సః = ఆవురుషుఁడు, (భవతి = అగుచున్నాఁడు). సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని భూతములును, ఏతాం = ఈ, దేవతాం = హిరణ్యగర్భదేవతను, (ఇజ్యాదిభిః = యాగాదులచేత యథా = ఏప్రకారము, అవన్తి = పరిపాలించుచున్నవో, (పూజించుచున్నవో), ఏవంహ = ఈకారముగానే, సర్వాణిభూతాని = సమస్తభూతములును, ఏవంపితం = ఇట్లు తెలిసినవానిని, అవ = పూజించుచున్నవి. (యాగాదిలక్షణమైన పూజనుకూర్చుచున్నవి). ఇమాః = ఈ, ప్రజాః = తానములు; యదుకించ = ఏదైనను, శోచన్తి = దుఃఖించుచున్నారో, అమైవ = కూడా (సంతాపములతోడనే), తత్ = అదుఃఖము, ఆసాం = ఈప్రజలకు, భవతి = అగుచున్నది. ఆహ = పరలోకగతుఁడైనవీనిని, పుణ్యమేవ = పుణ్యమే, (పుణ్యఫలమైననుఖమే) గచ్ఛతి = పొందుచున్నది. పాపం = దోషము, (పాపఫలమైనదుఃఖము), దేవాక్ = దేవతలను, సగచ్ఛతిహవై పొందనేపొందదు.

తా॥ ఆప్రకారముగానే దేవసంబంధమును ప్రాణమును ఈసమ్రుత్తికర్తచేసినవానిని దకములనుండియు చంద్రునినుండియు పొందుచున్నది. ఆప్రాణమెటువంటిదనిన, తిరుగునట్టి సస్తభూతములయందు తిరుగుచు తిరగనట్టి స్థావరములయందు తిరుగనిదియునై దుఃఖినిమిత్రకన భయమునుపొందక నశింపనిదియై ఆదేవసంబంధమును ప్రాణము. ఇట్టిప్రాణమును ఈ పూముచెప్పినప్రకారము తెలిసికొనిన పురుషుఁడు సమస్తభూతములకాత్మస్వరూపుఁడును వాఙ్ ప్రాణస్వరూపుఁడనై హిరణ్యగర్భాత్మకమైన దేవతవలెనే సర్వజ్ఞుఁడగుచున్నాఁడు. సమస్తభూములును ఈహిరణ్యగర్భాత్మకమైన దేవతను యాగాదులచేత పూజించినట్లు ఈపూర్వోక్తప్రరము తెలిసికొనిన ఆపురుషుని పూజించుచున్నవి. ఇట్లు సర్వభూతాత్మకుఁడై ఈశ్వరస్వరూపుడైన ఆపురుషునికి మమత్వాది దుఃఖినిమిత్రకములైన మిథ్యాజ్ఞానాదులు లేకపోవుటవలననే దుములేదు. దేవతలనుగూర్చి పాపఫలకమును దుఃఖముపొందదుగనుక ఈప్రజలు పొందునట్టి ఖము పరిచ్ఛిన్నులను ఈప్రజలకేకలుగునుగాని సమ్రుత్తికర్తచేసి పరలోకగతుఁడై ఈ పూర్వోక్తప్రకారము ఈశ్వరస్వరూపుఁడగు ఈ పురుషుని పుణ్యఫలకమైన నుఖమేపొందునుగాని పాపఫలకమును దుఃఖముపొందిదు.

ఉ॥ అథాతోవ్రతమీమాన్సా ప్రజాపతిర్హక్తాణిసస్సజే తాని సృష్టాన్యన్యోనే
 నాస్పర్థంత వదిష్యామ్యేవాహమితివాగ్దధే ఈక్షామ్యహమితిచక్షుఃశ్రోష్యా
 మ్యహమితి శ్రోత్రమేవమన్యానికర్తాణి యథాకర్త తాని మృత్యుః శ్రమో
 భూత్వోపయే మేతాన్యాప్నోతాన్యాప్తామృత్యురవారున్ధతస్తా బ్రాహ్మ్య
 త్యేవవాక్ శ్రామ్యతిచక్షుః శ్రామ్యతిశ్రోత్రమథేమమేవనాప్నోద్యోయం మ
 ధ్యమఃప్రాణస్తానిజ్ఞాతుందధిరే అయంవైసఃశ్రేష్ఠోయస్సశ్చరగ్ శ్చసశ్చర
 గ్ శ్చనవ్యధతే నరివ్యతి హంతాస్యైవసర్వేరూపమసామేతతపతస్యైవసర్వే
 రూపమభవగ్ స్తస్తాదేతపతేనాఖ్యాయస్తప్రాణాఇతి తేనహవావతతుల
 మాచక్షుతేయస్మిన్సుభేభవతి యఏవంవేదయఉహైవంవిదాస్పర్థతేఽనుశు
 వ్యహైవాస్తతోమియతఇత్యధ్యాత్తమ్.

॥౨౧॥

ప॥ అథ- అతః- వ్రతమీమాన్సా- ప్రజాపతిః- హ- కర్తాణి- సస్సజే- తాని- సృష్టాని-
 అన్యోనేన- అస్పర్థంత- వదిష్యామి- ఏవ- అహం- ఇతి- వాక్- దధే- ఈక్షామి- అహం- ఇతి-
 చక్షుః- శ్రోష్యామి- అహం- ఇతి- శ్రోత్రం- ఏవం- అన్యాని- కర్తాణి- యథా-కర్త-తాని-మృ
 త్యుః- శ్రమః- భూత్వా- ఉపయేమే- తాని- ఆప్నోత్- తాని- ఆప్తా- మృత్యుః-అవారున్ధత్-
 తస్తాత్- శ్రామ్యతి- ఏవ- వాక్- శ్రామ్యతి- చక్షుః- శ్రామ్యతి- శ్రోత్రం- అథ- ఇమం - ఏవ-
 న- ఆప్నోత్- యః- అయం- మధ్యమః- ప్రాణః- తాని- జ్ఞాతుం- దధిరే- అయం- వై - సః-
 శ్రేష్ఠః- యః- సశ్చరగ్- చ- అశ్చరగ్- చ- న- వ్యధతే- న- రివ్యతి - హంత- అస్య- ఏవ-
 సర్వే- రూపం- అసామ- ఇతి- తే- ఏతస్య- ఏవ- సర్వే- రూపం- అభవత్- తస్తాత్- ఏతే- ఏ
 తేన- ఆఖ్యాయస్తే- ప్రాణాః- ఇతి- తేన- హవావ- తత్- కులం- ఆచక్షుతే- యస్మిన్- కులే-
 భవతి- యః- ఏవం- వేద- యః- ఉ- హ- ఏవం- విదా- స్పర్థతే- అనుశువ్య- హ- ఏవ- ఆస్త
 తః- మియతే- ఇతి- అధ్యాత్తం.

ప్ర॥ అతః=అందువలన, అథ=అనంతరము, (ఉపాసననుచెప్పినతరువాత) వ్రతమీమాన్సా
 సా=వ్రత=ఉపాసనయొక్క, (అవశ్యముగాచేయఁదగినకర్తయొక్క)మీమాన్సా=విచారణ,(వ్ర
 వర్తతే=ఉన్నది. తత్ర=దానియందు), ప్రజాపతిర్హక్తా=ప్రజాపతియే, (ప్రజాః=ప్రజలను,
 సృష్టావః=సృజించి), కర్తాణి=వాగాదీంద్రియములను, (ఇక్కడ వాగాదీంద్రియములు కర్తనిమిత్త
 ములై ఇష్టమైనవిగనుక కర్తలని చెప్పఁబడినవి). సస్సజే=సృష్టించెను. సృష్టాని=సృజింపఁబ
 డిన,తాని=ఆవాగాదీంద్రియములు, అన్యోన్యేన=పరస్పరమును, అస్పర్థంత=వివాదమునుచేసిన
 వి. (ఎట్లనఁగా),వాక్=వాక్కు, అహమేవ=నేనే, వదిష్యామితి=పలుకఁగలనని, (వ్రతం=నియ
 మమును), దధే=ధరించెను. (వాక్కునాకుసమానమైనదేదైనను ఉండెనేని నాసామర్థ్యము
 ను అదియును చూపించునుగాకయని యెడతెగక అవశ్యముగా చేయఁదగిన తనపనినిచేయుట
 కారంభించెను).(అప్రకారమే),చక్షుః=నేత్రము, అహమేవ=నేనే,ఈక్షామితి=చూడఁగలనని,
 శ్రోత్రం=చేవి, అహమేవ=నేనే, శ్రోష్యామితి=వినుఁగలనని, అన్యాని=ఇతరములను,కర్తాణి=

ఇంద్రియములు, యథాఽర్థ=వానికర్థలప్రకారము, ప్రతం=ముఖ్యముగా చేయఁదగినపనిని, ది
 ధ్ధికే=ధరించినది. మృత్యుః = మృత్యువు, (వ్యాపారసిరోధకమగుదేవత), శ్రమః=శ్రమస్వ
 రూపుఁడు, (పీడ) భూత్వా=అయి, తాని=ఆఇంద్రియములను, ఉపయేమే=గ్రహించెను. (ఎ
 ట్లనఁగా), తాని = ఆఇంద్రియములను, అప్నోత్ = పొందెను. ఆప్తా=పొంది, మృత్యుః=
 మృత్యువు, (తాని=ఆఇంద్రియములను), అవార్ధన్త = అడ్డగించెను. తస్మాత్=అందువలన,
 వాక్=వాక్కు, శ్రామ్యతి = శ్రమతోఁగూడుకొనుచున్నది. చక్షుః=నేత్రము, శ్రామ్యతి
 =శ్రమతోఁగూడుకొనుచున్నది. శ్రోత్రం=చెవి, శ్రామ్యతి = శ్రమతోఁగూడుకొనుచున్నది.
 అభ=అనంతరము, (మృత్యుః=మృత్యువు), ఇమమేవ=ఈముఖ్యప్రాణమునే, నాప్నోత్ = పొం
 దకపోయెను. ఆయం=ఈ, మధ్యమః=దేహమధ్యమునందున్న, ప్రాణః=ప్రాణము, యః=ఏ
 దియో, (తం=ఆప్రాణమును), జ్ఞాతుం=తెలిసికొనుటకు, తాని=ఆఇంద్రియములు, (మనః=మన
 స్సును), దిధ్ధికే=ధరించినది. యః=ఏప్రాణము, సచ్చారంశ్య=తిరుగుచున్నదియును, అసచ్చారం
 శ్య=తిరుగనిదియునై, నవ్యధతే=దుఃఖింపదో, సరివ్యతి=సరింపదో, అయంవై = ఈప్రాణమే,
 నః=మనలోపల, శ్రేష్ఠః=అధికమైనది. మాస్త=ఇప్పుడు, సర్వే=సమస్తమైన, (వయం=మన
 ము), అన్యైవ=ఈప్రాణముయొక్కయే, రూపం=రూపమును, అసామ=పొందుదము. ఇతి=
 అని, (నిశ్చిత్య=నిశ్చయించి), సర్వే=సమస్తములైన, తే=ఆఇంద్రియములు, ఏతస్య=ఈప్రా
 ణముయొక్క, రూపమేవ=రూపముగానే. అభవత్=అయినది. (ప్రాణరూపమునే అత్తనుగా
 పొందినది). తస్మాత్=ఆకారణమువలన, ఏతే=ఈవాగాదీంద్రియములు, ఏతేన=ఈప్రాణము
 యొక్కపేరితోనే, ప్రాణాఇతి=ప్రాణములని, అఖ్యాయస్తే=చెప్పఁబడుచున్నది. యః=ఎవఁ
 డు, ఏవం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, (సమస్తఇంద్రియములకుముఖ్యప్రాణతను), వేద=తెలిసి
 కొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), యస్మిక్=ఏ, కులే=వంశమునందు, భవతి=కలుగుచున్నాఁడో,
 తత్కులం=ఆవంశమును, (జనులు) తేనమావావ=వానిచేతనే, (వానిపేరితోనే), ఆచక్షతే=
 చెప్పుచున్నారు. (కించ=మతీయు), యఉహ=ఎవఁడైనను, ఏవందిదా=ఇట్లుప్రాణమును తెలిసి
 కొనినవానితో, స్ఫుర్ధతే=విరోధించుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు, అస్మిన్నేవశరీరే=ఈదేహము
 నందే, అనుకువ్యతి=శోపనుపొందుచున్నాఁడు. అనుకువ్యప్రేవ = శోపనుపొందే, అస్త
 తః=అస్తమనందు, మ్రియతే=మరణమునుపొందుచున్నాఁడు. ఇతి=ఈప్రకారము, అధ్యాత్మం
 =ప్రాణాత్మదర్శనము, (ఉక్తం=చెప్పఁబడినది).

తా|| ఇంతకుపూర్వము అవియన్నియు సమానములును అనన్తములునని సాధారణముగా
 వాఙ్మనఃప్రాణములయొక్క యుపాసనము చెప్పఁబడినది. ఒక్కొక్కదానియందుండెడి విశేషము
 చెప్పఁబడియుండలేదు. కనుక ఇప్పుడు అవశ్యముగా చేయఁదగినకర్త చెప్పఁబడుచున్నది. బ్ర
 హ్మదేవుఁడు ప్రజలను సృష్టించి వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియములను సృజించెను. ఇట్లు సృజింపఁబ
 డిన ఆఇంద్రియములు పరస్పరమును కలహించి వానిలో వాగింద్రియము నాకు వేరైనదేదియై
 నను నాకు సమానమై నాపనినిచేయుటకు శక్తికలదాయెనేని అదియును సాశక్తినిచూపించుగా
 కయని ఎవతెగక పలుకుటకారంభింపఁగా ఇతరములగు చక్షుశ్రోత్రాదీంద్రియములన్నియును
 ఆదేప్రకారము నేనే శ్రేష్ఠము నేనే శ్రేష్ఠుని అహంకరించి తమతమపనులను చాలింపకుండ
 ఎల్లప్పుడును చేయుటకారంభించెను. అప్పుడు మృత్యువు శ్రమరూపుఁడై ఆవాగాదీంద్రియముల

నుపొంది వానివానిపనులను నిరోధించెను. ఇట్లు నిరోధించుటవలన ఆ ఇంద్రియములు శ్రమను పొందినవై తమపనులను చేయుట కశక్తములై యుండెను. తరువాత మృత్యువు శరీరమధ్యనుండున్న ముఖ్యప్రాణమును పొందలేకపోయెను. ఇట్లు మృత్యువుచేత పొందఁబడక సంచరించుచున్నదై ననుసరింపనిదైనను దుఃఖమును పొందకయు సజింపకయునుండెడి ఆప్రాణమే మనలలో శ్రేష్ఠమైనది. కనుక మనమండరమును ఆప్రాణస్వరూపమునే పొందుదమని నిశ్చయించుకొనిన ఆమాగాదీంద్రియములన్నియు ప్రాణరూపమునే ఆత్మనుగా పొందినవి. అందువల్ల నే ఇంద్రియములన్నియు ప్రాణములని చెప్పఁబడుచున్నవి. ఇట్లు సమస్తఇంద్రియములకు ముఖ్యప్రాణాత్మతను ప్రాణమును పేరును, తెలిసికొనినవాఁడు పుట్టినవంశము వానిజేరితోనే లోకమునందు ప్రసిద్ధమగుచున్నది. వటియు ఎవఁడైనను ఇట్లు తెలిసిన విద్వాంసునితో ద్వేషించెడివాఁడు శీఘ్రముగా ఉపద్రవమునుపొంది మరణమునుపొందక ఈశరీరమునందే మూర్ఛనుపొందియుండి, కడపటమరణమును పొందుచున్నాఁడు. కాబట్టి ఎవరును ప్రాణాత్మనుచూచెడివానితో ద్వేషింపఁగూడదు. ఇట్లు ప్రాణాత్మదర్శనము చెప్పఁబడినది.

ఉ॥ అథాధిదైవతం జ్వలిష్యామ్యేవాహమిత్యగ్నిర్దధే తస్మిన్యహమిత్యాదితోఽభాస్యామ్యహమితచన్ద్రమావీవచన్యాదేవతాయథాదైవతగ్నయధైషాం ప్రాణానాం మధ్యమః ప్రాణవీవతాసాం దేవతానాం వాయుః స్థైచన్దిహ్యన్యాదేవతానవాయుః సైషానస్తమితాదేవతాయద్వాయుః. ॥౨౨॥

ప॥ అథ- అధిదైవతం- జ్వలిష్యామి- ఏవ- ఆహం - ఇతి- అగ్నిః- దధే- తస్మిన్- అహం- ఇతి- ఆదిత్యః- భాస్యామి- అహం- ఇతి- చన్ద్రమాః- ఏవం- అన్యాః- దేవతాః- యథాదైవతం- సః- యథా- ఏషాం- ప్రాణానాం- మధ్యమః- ప్రాణః- ఏవం- ఏతాసాం- దేవతానాం- వాయుః- స్థైచన్ది- హి- అన్యాః- దేవతాః- స- వాయుః- సా- ఏషా- అనస్తమితా- దేవతా- యత్- వాయుః.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, అధిదైవతం=దేవతాపవయమైన దర్శనము, (ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది). అగ్నిః=అగ్ని, అహమేవ=నేనే, జ్వలిష్యామితి=మండగలనని, (మనః=మనస్సును), దధే=ధరించెను. ఆదిత్యః=సూర్యుఁడు, అహం=నేను, తస్మిన్యహమితీ=తపింపఁజేయగలనని, చంద్రమాః=చంద్రుఁడు, అహం=నేను, భాస్యామితి=ప్రకాశింపఁగలనని, (మనః=మనస్సును, దధే=ధరించెను). ఏవం=ఈప్రకారముగానే, అన్యాః=అన్యములగు, దేవతాః=దేవతలందరును, యథాదైవతం=ఆయాదేవతకనుకూలముగాను, (మేనిరే=తలంచెను). (ఈచెప్పఁబడిన అగ్నాదిదేవతలందరును వారివారిపనులను ఎడతెగక చేయనారంభించిరి). ఏషాం=ఈ, ప్రాణానాం=వాక్కుమొదలైన ఇంద్రియములలో, మధ్యమః=నడుమనుండెడి, సః=ఆపూర్వోక్తమైన, ప్రాణః=ప్రాణము, యథా=విప్రకారమే, ఏవం=ఈప్రకారమే, ఏతాసాందేవతానాం=ఈఅగ్నిమొదలైనదేవతలలో, వాయుః=వాయువు, (భవతి=అగుచున్నది). అన్యాః=ఇతరులగు, దేవతాః=దేవతలు, స్థైచన్దిహి=అస్తమానమును పొందుచున్నారగదా, వాయుః=వాయువు, స=అస్తమానమునుపొందుటలేదు. వాయుః=వాయువు, యత్=ఏదియో, సైషా=ఆయాదేవతయే, అనస్తమితా=అస్తమానముపొందఁబడని, దేవతా=దేవత, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఇట్లు అధ్యాత్మదర్శనమును చెప్పి అధిచైవతదర్శనమును చెప్పుచున్నాఁడు. వాగాదీం
ద్రియముల కధిదేవతలైన అగ్ని మొదలైన దేవతలందరును నేనె జ్వలింపఁగలను నేనె తపింపఁగల
ను నేనే ప్రకాశించఁగలను అనెడి ఆయా దేవతలకుఁగల సామర్థ్యాతిశయమును ఎడతెగక ప్రకాశిం
పఁజేయుటకు ప్రకమింపగా వాగాదీంద్రియములవలెనె అగ్ని మొదలగు దేవతలును అస్తమానమును
పొంది, వాయువుమాత్రము ఆయగ్ని మొదలైన దేవతలన్నిటిలో వాగాదీంద్రియములన్నిటిలో
మధ్యమందుండెడి ముఖ్యప్రాణమువలెనే అస్తమానమును పొందక తనవ్యాపారమును ఎడతెగక
చేయుచుండెను. కనుక ఇది అధిచైవతము. ఇట్లు అధ్యాత్మము, అధిచైవతము, ఈ రెండును
విూహాంశచేసి వాయుస్వరూపముయొక్క న్రతమే భంగముకానిదియని ఏర్పఱుపఁబడినది.

ఉ॥ అద్వైషణ్లోకో భవతి యతశ్చ దేతి సూర్యోస్తం యత్ర చ గచ్ఛతీతి ప్రాణాద్వా ఏష
ఉదేతి ప్రాణే స్తమేతి తం దేవాశ్చ క్రిరేధర్మగ్ స ఏవాద్యస ఉత్పత్తి యద్వా ఏతే
మర్త్యుద్రియై స్తత దేవాద్యధ్యకుర్వన్తి । తస్మాదేక మేవ వ్రతంచ రేత్రాణ్యై
చైద్యై వాపాన్యాచ్చ నేన్తాపాప్తామృత్యురాపున దితి యద్యుచ రేత్యమాపి ప
యిషే తైనో ఏతస్యై దేవతాయై సాయుజ్యగ్ స లోక తాంజయతి. ॥౨౩॥

ఇతి తృతీయాధ్యాయే పంచమబ్రాహ్మణమ్.

స॥ అథ- ఏవః- శ్లోకః- భవతి- యతః- చ- ఉదేతి- సూర్యః- అస్తం- యత్ర- గచ్ఛతి-
ఇతి- ప్రాణాత్- వై- ఏవః- ఉదేతి- ప్రాణే- అస్తం- ఏతి- తం- దేవాః- చక్రిరే- ధర్మం- సః-
ఏవ- అద్య- సః- ఉ- శ్వః- ఇతి- యత్- వై- ఏతే- అమర్త్య- అధ్రియస్త- తత్- ఏవ- ఆపి-
అద్య- కుర్వన్తి- తస్మాత్- ఏకం- ఏవ- వ్రతం- చరేత్- ప్రాణ్యాత్- చ- ఏవ- అపాన్యాత్- చ-
నేత్- మా- పాప్తా- మృత్యుః- అప్తువత్- ఇతి- యది- ఉచరేత్- సమాపిపయిషేత్- తేన- ఉ-
ఏతస్యై- దేవతాయై- సాయుజ్యం- స లోక తాం- జయతి.

ప్ర॥ అథ-అనంతరము, (ఏతస్యైవ-ఈ అర్థమునకే, ప్రకాశకః-ప్రకాశమగు), ఏవః=
ఈ, శ్లోకః=మంత్రము, భవతి=ఆగుచున్నది. సూర్యః=సూర్యుఁడు, యతః=ఏవాయువునుండి,
ఉదేతి=ఉదయించుచున్నాఁడో, యత్ర=ఏవాయువునందు, అస్తం=అస్తమానమును, గచ్ఛతి=
పొందుచున్నాఁడో. ఇతి=ఈ ప్రకారము, ఏవః=ఈ సూర్యుఁడు, ప్రాణాద్వై=ప్రాణమునుండియై,
ఉదేతి=ఉదయించుచున్నాఁడు. ప్రాణే=ప్రాణమునందు, అస్తం=అస్తమానమును, ఏతి=పొం
దుచున్నాఁడు. దేవాః-దేవతలు, తం=ఆ, ధర్మం=న్రతమును, (ప్రాణన్రతమును, వాయున్రత
మును), చక్రిరే=చేసిరి. స ఏవ=అధర్మమే, ఆద్య=ఇప్పుడు, (అనుసర్త్యతే=అనుసరించి ప్రవ
ర్తించుచున్నది). స ఉ=అధర్మమే, శ్వః=రేవును, (భవిష్యత్కాలమునందును, అనుసర్త్యతే=
అనుసరించి ప్రవర్తించఁగలదు). ఇతి=అని, ఏతే=ఈ వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియములును అగ్ని
మొదలైన దేవతలును, అమర్త్య=ఈ కాలమునందు, యద్వై=ఏవ్రతమును, (ప్రాణన్రతమును,
వాయున్రతమును), అధ్రియస్త=ధరించిరో, తదేవ=దానినే, అధ్యాపి=ఇప్పటికిని, కుర్వన్తి=
చేయుచున్నవి. (ఏకారణమువలన వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియములయందును అగ్ని మొదలైన
అధిదేవతలయందును అనుసరించి పొందియున్న వాయువుయొక్కయును ప్రాణముయొక్కయు

ను పరిస్పందనాత్మకమగు వ్రతము భమస్తదేవతలచేతను అనుసరింపఁబడియున్నదో). తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, పాప్తామృత్యుః = పాపాత్తుండైనమృత్యువు, మా = నన్ను, నాప్నునదితి = పొందఁడని, (అన్యోపి = ఇతరుఁడును), ఏక మేవవ్రతం = ఒక్కవ్రతమునె, చరేత్ = చేయవలయును. (కింతత్ = అదియేదియనిన), ప్రాణ్యాచైవ = ప్రాణనవ్యాపారమును చేయవలయును. (ప్రాణమనఁగా ఊర్ధ్వగమనము), అపాన్యాచైవ = అపానవ్యాపారమును చేయవలయును, (అపానమనఁగా అధోగమనము), (గనుక ఇతరుఁడును ఇంద్రియాంతరములయొక్క వ్యాపారమునువదిలి ఊర్ధ్వాధోగమనలక్షణమగు ప్రాణవ్యాపారమనెడి వ్రతమునుచేయవలయును). యది = ఒకానొకప్పుడు, ఉచరేత్ = (ప్రాణవ్రతమును) ప్రారంభించినయెడల, సమాప్తిపొందించుటకు కోరవలయును. తేనఁ = ఆవ్రతముచేతనే, ఏతస్యైదేవతాయై = ఈప్రాణదేవతయొక్క, (ఇక్కడ షష్ఠీవిభక్తికి చతుర్థీవిభక్తిచెప్పట ఛాందసమని ఎఱుఁగవలయును), సాయజ్యం = ఏకస్వరూపమును, సలాకతాం = సమాసలోకముకలుగుటను, జయతి = పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ పూర్వముచెప్పిన అర్థమును దృఢపఱచుటకు ఈమంత్రముకలిగినది. ఈనూర్వఁడు అధిచైవతస్వరూపముతో వాయువునుండి ఉదయించుచు వాయువునందే సాయంకాలమునందు అస్తమానమును పొందుచున్నాఁడు. అధ్యాత్మస్వరూపుఁడై నేత్రరూపముతో ప్రాణమునుండి ఉదయించుచు పురుషునియొక్క నిద్రాసమయమునందు ప్రాణమునందే అస్తమానమును పొందుచున్నాఁడు. కనుక అధ్యాత్మస్వరూపములైన వాగాదీంద్రియములు ప్రాణవ్రతమును, అధిచైవతస్వరూపములైన అగ్నిమొదలగు దేవతలు వాయువ్రతమును ధరించుచున్నారు. అదియెఇప్పుడనుసరించునదియును ముందు అనుసరింపఁగలదియునైయున్నదని దేవతలు వ్రతమునేధరించిరి. కనుక ఇతరుఁడును శ్రమస్వరూపుఁడైన మృత్యువునన్ను పొందఁడని నిశ్చయించుకొని పేఱు ఇంద్రియములయొక్క వ్యాపారములనువిడిచి ప్రాణముయొక్క ఊర్ధ్వాధోగమన రూపమైన అభగ్నుమగు ప్రాణవ్రతమును ఆచరింపవలయును. ఈప్రాణవ్రతమునారంభించువాఁడు దానిని సమాప్తిపొందింపవలయును. అట్లు సమాప్తిపొందింపదేని ప్రాణము తిరస్కృతమగును. కనుక జనుఁడు అట్టి ప్రాణవ్రతమును ఆచరించుటచేత ఆప్రాణదేవతయొక్క సాయజ్యమును సలాక్యమును పొందుచున్నాఁడు.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందుపల్చిమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్-తృతీయాధ్యాయః- షష్టబ్రాహ్మణప్రారంభః.

ఉ॥ త్రయంవాఇదంనామరూపంకర్త తేషాంనామ్నాంవాగిత్యేతదేషామృక్థమతో హిసర్వాణి నామాన్యత్తిష్ఠన్తి । ఏతదేషాగ్ సామైతద్ధిసన్తైర్నామభిస్సమమేతదేషాంబ్రహ్మై తద్ధి సర్వాణి నామాని బిభర్తి. ॥౧॥

ప॥ త్రయం- వై- ఇదం- నామ- రూపం- కర్త- తేషాం- నామ్నాం- వాక్- ఇతి- ఏతత్- ఏషాం- ఉక్థం- అతః- హి- సర్వాణి- నామాని- ఉత్తిష్ఠన్తి- ఏతత్- ఏషాం- సామ- ఏతత్- హి- సర్వైః- నామభిః- సమం- ఏతత్- ఏషాం- బ్రహ్మ- ఏతత్- హి- సర్వాణి- నామాని- బిభర్తి.

. ప్ర॥ ఇదం = ఈజగత్తు, నామ = పేరును, రూపం = ఆకృతియును, కర్త = కర్తయును, (ఇతి

=అని), త్రయంవై=మూడే. తేషాం=ఆనామరూపకర్తములలో, నామ్నాం=నామములకు, వాగితి=వాక్కునయి, (ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది). ఏతత్=ఈవాక్కు, ఏషాం=ఈనామములకు, ఉక్థం=కారణము. అతోహి=ఈవాక్కునుండియే, సర్వాణి=సమస్తములైన, నామాని=నామములు, (యజ్ఞదత్తుండు దేవదత్తుండు మొదలైన నానావిధములగువేళ్లు), ఉత్తిష్ఠన్తి=పుట్టుచున్నవి. ఏతత్=ఈవాక్కు, ఏషాం=ఈనామములకు, సామ=సామాన్యమైనది. ఏతద్ధి=ఈవాక్కు, సర్వైః=సమస్తములైన, నామభిః=నామములతో, సమం=సమానమైనది. ఏతద్ధి=ఈవాక్కు, (ఈశబ్రసామాన్యమే, యస్తాత్=ఏకారిణమువలన), సర్వాణి=సమస్తములైన, నామాని=వేళ్లను, విభర్తి=భరించుచున్నది, (తస్తాత్=అందువలన), ఏతత్=ఈవాక్కు, ఏషాం=ఈనామములకు, బ్రహ్మ=ఆత్మస్వరూపము.

తా|| ఇదివరకు వివరించిన అపిద్యాకార్యమునకు సంగ్రహముగా ఉపసంహరమును చెప్పటకు వేటొకబ్రాహ్మణమును అవతరింపజేయుచున్నాడు. నామరూపకర్తములను మూడే స్వరూపముగాఁగల ఈ కనఁబడెడి సమస్తప్రపంచము అనాత్మస్వరూపమే. ఈ క్రియాకారణఫలాత్మకమైన సంసారరూపమును జగత్తు నామరూపకర్తలే స్వరూపముగాఁగలదియని అనాత్మస్వరూపమైనదియని ఎట్లుతలంచుటకు శక్యమగుచున్నదిని చెప్పబడుచున్నది. ఆనామరూపకర్తములుమూటిలో ఈనామములకు వాక్కు ముఖ్యకారణము. ఈముఖ్యకారణమైన వాక్కునుండియే సమస్తనామములు పుట్టుచున్నవి. ఈవాక్కు లోకమునందలి యన్ని నామములకు సమానమైన నామములన్నిటితో సమానముగానున్నది. నామవిశేషములకు ఆత్మలాభమెట్లుగా చెప్పఁదగినదియనిన చెప్పబడుచున్నది. ఈవాక్కు ముఖ్యకారణమై సమస్తనామములను భరించుటవలన మన్ను, కుండలు మొదలైన వానికి ముఖ్యకారణమై వేరుగాక ఆత్మస్వరూపమైనట్లు నామములకు వేరుకానిదై ఆత్మస్వరూపమగుచున్నది. ఇట్లు నామవిశేషములన్నిటికి శబ్దచూత్రత్వము సిద్ధమైనది.

ఉ|| అథరూపాణాంచక్షురిత్యేతదేషాముక్తమతోహిసర్వాణి రూపాణ్యుత్తిష్ఠన్త్యేతదేషాగ్ సామైతద్ధిసర్వైరూపైస్సమేతదేషాం బ్రహ్మైతద్ధిసర్వాణిరూపాణిచిభర్తి.

ప|| అథ- రూపాణాం- చక్షుః- ఇతి- ఏతత్- ఏషాం- ఉక్థం- అతః- హి- సర్వాణి-రూపాణి- ఉత్తిష్ఠన్తి- ఏతత్- ఏషాం- సామ- ఏతత్- హి- సర్వైః- రూపైః- సమం- ఏతత్- ఏషాం- బ్రహ్మ- ఏతత్- హి- సర్వాణి- రూపాణి- చిభర్తి.

ప్ర|| అథ=అనంతరము, రూపాణాం=రూపములకు, (తేలుపునలుపు మొదలైనవారికి) చక్షురితి=చక్షుస్సుఅని, (ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది). (నేత్రమునకు విషయమైనది చక్షుశ్చ జ్ఞముచేత చెప్పఁదగినది). ఏతత్=ఈచక్షురిందియమే, ఏషాం=ఈతేలుపునలుపు మొదలైన రూపములకు, ఉక్థం=కారణము. అతోహి=ఆచక్షురిందియమువల్ల నే, సర్వాణి=సమస్తములైన, రూపాణి=రూపములు, ఉత్తిష్ఠన్తి=పుట్టుచున్నవి. ఏతత్=ఈచక్షురిందియము, ఏషాం=ఈరూపములకు, సామ=సామ్యమైనది. ఏతద్ధి=ఈచక్షురిందియమే, సర్వైః=సమస్తములైన, రూపైః=రూపములతో, సమం=సమానమైనది. (యత్=ఏకారణమువలన), ఏతద్ధి=ఈ

చక్షురిందియమే, సర్వాణిరూపాణి=సమస్తములైనరూపములను, బిభర్తి=ధరించుచున్నదో, (తస్మాత్=అకారణమువలన), ఏతత్=ఈచక్షురిందియము, ఏహం=ఈరూపములకు, బ్రహ్మ=ఆత్మస్వరూపము.

తా|| మఱియు అనామరూపకర్తములు మూటిలో తెలుపునలుపుమొదలైనరూపములు తేజోరూపమైన నేత్రేందియముచేత ప్రకాశింపఁదగినవిగనుక నేత్రేందియమని చెప్పఁబడుచున్నవి. ఈనేత్రేందియమే ఈ సమస్తరూపములకు కారణము. సమస్తరూపములు ఈనేత్రేందియమునుండియే పుట్టుచున్నవి. ఈనేత్రేందియము లోకమునందలి యన్నిరూపములకు సమానమై అన్నిరూపములతో సమానముగానున్నది. ఇదియే రూపములకు పేరుకానిదై సమస్తరూపములను ధరించుటవలన వానికి ఆత్మస్వరూపముగానున్నది. ఇట్లు రూపములన్నియు నేత్రేందియమాత్రమగుటసేద్యమైనది.

ఉ|| అథకర్తాణామాత్మే త్యేతదేహముక్తమతోహి సర్వాణి కర్తాణ్యత్త్విష్టద్యైతచేషాగ్ సాహితద్ధిసన్వైః కర్తృభిఃసమమేతదేహం బ్రహ్మైతద్ధిసర్వాణికర్తాణిబిభర్తి తదేతత్త్రియం సదేకమయమాత్మాత్మోపకస్సన్నేతత్త్రియం తదేతదమృతగ్ సత్యేనచ్చన్నంప్రాణోవా అమృతం నామరూపే సత్యం తాభ్యామయంప్రాణశ్చన్నః.

||౩||

ఇతితృతీయాధ్యాయే- షష్ఠం బ్రాస్తాణమ్.

ఇతిబృహదారణ్యకే- తృతీయాధ్యాయః.

ప|| అథ- కర్తాణాం- ఆత్మా- ఇతి- ఏతత్- ఏహం- ఉక్తం- అతః- హి- సర్వాణి-కర్తాణి- ఉత్త్విష్టన్తి- ఏతత్- ఏహం- సామ- ఏతత్- హి- సన్వైః- కర్తృభిః- సమం- ఏతత్- ఏహం- బ్రహ్మ- ఏతత్- హి- సర్వాణి- కర్తాణి- బిభర్తి- తత్- ఏతత్- త్రయం- సత్- ఏకం- అయం- ఆత్మా- ఆత్మా- ఉ- ఏకః- సత్- ఏతత్- త్రయం- తత్- ఏతత్- అమృతం- సత్యేన- చ్చన్నం- ప్రాణః- వై- అమృతం- నామరూపే- సత్యం- తాభ్యాం- అయం- ప్రాణః- చ్చన్నః.

ప్ర|| అథ=అనంతరము, కర్తాణాం=కర్తలకు, ఆత్మేతి=దేహమని, (ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది). ఏతత్=ఈశరీరము, ఏహం=ఈకర్తలకు, ఉక్తం=కారణము. అతోహి=ఈశరీరమునుండియే, సర్వాణి=సమస్తములైన, కర్తాణి=కర్తలు, ఉత్త్విష్టన్తి=పుట్టుచున్నవి. ఏతత్=ఈశరీరము, ఏహం=ఈకర్తలకు, సామ=సామ్యమైనది. ఏతద్ధి=ఈశరీరమే, సన్వైఃకర్తృభిః=సమస్తకర్తలతో, సమం=సమానమైనది. (యత్=ఏకారణమువలన), ఏతద్ధి=ఈశరీరమే, సర్వాణికర్తాణి=అన్నికర్తలను, బిభర్తి=ధరించుచున్నదో, (తస్మాత్=అకారణమునుండి), ఏతత్=ఈశరీరము, ఏహం=ఈకర్తలకు, బ్రహ్మ=ఆత్మస్వరూపము, (భవతి=అగుచున్నది). తదేతత్=ఆఈ, త్రయం=నామరూపకర్తలు మూడును, ఏకంసత్=ఒక్కటియై, అయమాత్మా=ఈశరీరము, (భవతి=అగుచున్నది). ఆత్మాఉ=శరీరమే, ఏకస్సత్=ఒక్కటియై, ఏతత్త్రియం=ఈనామరూపకర్తలు మూడును, (భవతి=అగుచున్నది). తదేతదమృతం=ఆ ఈ అమృతస్వరూపము, సత్యేన=సత్యముచేత, చ్చన్నం=కప్పఁబడినది. (ఆ అమృతసత్యములేవియనిన చెప్పఁబడు

చున్నవి). ప్రాణోవై = ప్రాణమే, అమృతం = అమృతస్వరూపము. (లోపలసమస్తమునకాధారమగు కర్మయునైన ఇంద్రియరూపమును ఆత్మరూపమునైన ప్రాణమునశింపనిది). నామరూపే = నామరూపములు రెండును, సత్యం = సత్యస్వరూపము. (కార్యస్వరూపములైన శరీరావస్థలగు నామరూపములు రెండును సత్యమనుపేరుగల పంచభూతములు స్వరూపములుగా కలుగుటవలన సత్యమనఁబడును). తాభ్యాం = ఆనామరూపములచేత, ఆయంప్రాణః = ఈప్రాణము, ఛన్మః = కప్పఁబడినది.

తా|| ఇష్వదానామరూపకర్మములు మూటిలో కర్మలన్నియు ఈశరీరసాధ్యములగుటవలన శరీరమనియె చెప్పఁబడుచున్నవి. ఈశరీరమే కర్మలన్నిటికి కారణము. దీనినుండియే యన్ని కర్మలుపుట్టుచున్నవి. ఇదియే సమస్తకర్మలకు సామ్యమును అన్నికర్మలలో సమాసమునైయున్నది. ఇదియే సమస్తకర్మలను ధరించుటవలన కర్మలన్నిటికి ఆత్మస్వరూపమైనది. ఈ నామరూపకర్మలు మూడును ఒకటియై ఈశరీరమగుచున్నవి. ఒకటియైన ఈశరీరమే ఆనామరూపకర్మలు మూడునగుచున్నది. ఈనామరూపక్రియలుమూటిలో క్రియారూపమైన అమృతస్వరూపమగు ప్రాణము సత్యమనుపేరుగల పంచభూతవికారమైననామరూపములచేత కప్పఁబడి ప్రకాశింపకుండ చేయఁబడుచున్నది. ఇట్లు కర్మలకు దేశాత్మత్వము చెప్పఁబడినది. ఈచెప్పఁబడినదియే ఆజ్ఞాసవిషయమైన సంసారభావము.

ఇట్లు బృహదారణ్యకము తృతీయాధ్యాయము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్ చతుర్థాధ్యాయః.

హరిఃఓమ్. ఉ|| దృష్టబాలాకిర్హానూచానోగార్గ్య ఆససహేవాచాజాతశత్రుం
కాశ్యంబ్రహ్మతే బ్రువాణీతి సహేవాచాజాతశత్రుః సహస్రమేతస్యాంవా
చిదహ్తోజనకోజనకఇతివై జనాధావస్తీతి.

||౧||

ప|| దృష్టబాలాకిః- హ- అనూచానః- గార్గ్యః- ఆస- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుం- కాశ్యం- బ్రహ్మ- తే- బ్రువాణీ- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- సహస్రం- ఏతస్యాం- వాచి- దహ్తః- జనకః- జనకః- ఇతి- వై- జనాః- ధావస్తీ- ఇతి.

ప్ర|| అనూచానః = వక్తయును, (అనుసరించి పలుకుటయందు సమర్థుఁడును), దృష్టబాలాకిర్హ = దృష్ట = గర్వింఁడైన, బాలాకిర్హ = బాలాకియనునట్టి, (బలాయనుదానియొక్క పుత్రుఁడునగు), గార్గ్యః = గార్గ్యుఁడు, (గోత్రమువలన గార్గ్యుఁడనుపేరుగలవాఁడు), ఆస = ఉండెను. సః = ఆ గార్గ్యుఁడే, అజాతశత్రుం = అజాతశత్రువనుపేరుగల, కాశ్యం = కాశీరాజును, (అభిగమ్య = పొంది), తే = నీకొఱకు, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మను, బ్రువాణీతి = చెప్పఁగలనని, ఉవాచ = పలికెను. అజాతశత్రుః = అజాతశత్రువనుపేరుగల, సహ = ఆకాశీరాజు, జనాః = జనులు, జనకః = జనకమహారాజు, (దాతా = ఇచ్చెడివాఁడు), జనకః = జనకమహారాజు, (క్రోతా = వినెడివాఁడు), ఇతి = అని, వై = ప్రసిద్ధముగా, ధావస్తీ = పరువెత్తుచున్నారు. ఇతి = కనుక, ఏతస్యాంవాచి = నీకొఱకు పరబ్రహ్మస్వరూపము చెప్పఁగలనని పలికిన ఈవాక్కునిమిత్తమై, (గవాం = గోవులయొక్క), సహస్రం = వేయిని, దహ్తః = ఇచ్చుచున్నానని, ఉవాచ = పలికెను.

తా|| ఈ పూర్వముచెప్పిన అవిద్యావిషయకమును సంసారముకంటె అనంతరమందు జ్ఞాన విషయకమైన అత్తస్వరూపము పొందఁదగినదియని నాలుగవ అధ్యాయము ఆరంభింపఁబడుచు న్నది. ఈ విద్యావిద్యలలో నేను పరబ్రహ్మస్వరూపమైతి ననెడి అత్తతత్వముకంటెయే విద్యావిషయమైనది. నేను వేరు, నాచేత ధ్యానింపఁబడెడి అత్తస్వరూపము వేరు అనెడి భేదదృష్టియే అవిద్యావిషయకమైనది. ఇట్టి విద్యావిద్యల రెండింటిలో అవిద్యావిషయమంతయు ఈ మూడవ అధ్యాయంతమువఱకు చెప్పఁబడినది. ఈ అవిద్యావిషయము రెండువిధములైనది ఎదేదనిన, లోపలస్తంభములు మొదలైన గృహముయొక్క ఆధారములవలెనె శరీరములోపల ఉండెడి ప్రకాశస్వరూపమును అమృతస్వరూపమునునగు ప్రాణమును, గృహమునకుబయట గడ్డి, మృత్తుక మొదలైనవివలెనె ఉండెడి అప్రకాశమును పృథ్విక్షయరూపమును మరగశీలమును సత్యశబ్దావ్యయమును వెలుపలనుండెడి కార్యలక్షణములైన నామరూపాశ్చకమును శరీరమును. ఇట్లు రెండువిధములైన వానిలోపలనుండెడి మొదటిదియగు అమృతస్వరూపమైన ప్రాణము వెలుపలనుండెడి మరగశీలమగు కార్యలక్షణమైన శరీరముచేత కప్పఁబడియున్నదని పూర్వగ్రంథము సమాప్తిచేయఁబడినది. ఇట్టి అవిద్యావిషయకమైన ప్రాణమునే అత్తస్వరూపముగా పొందిన గార్హ్యండును బ్రాహ్మణుండు చెప్పెడివాఁడుగాను అదేప్రకారముగానె పరితమైన ఆశ్మజ్ఞానముగల అజాతశత్రువను కాశీరాజు వి నెడివాఁడుగాను కలిగిన పూర్వపక్షసిద్ధాంతరూపమైన ఈకథను ఆచారవిధిని ఉపదేశించుటకు ఇక్కడ చెప్పుచున్నాఁడు. వక్తయును గర్విష్టుండును బలాకపుత్రుండునగు గార్హ్యండును ఒక బ్రాహ్మణుండు కలఁడు. అతఁడు అజాతశత్రువను కాశీరాజునుపొంది నీకు బ్రహ్మస్వరూపమును చెప్పఁగలనని పలికెను. ఇట్లు గార్హ్యునిచేత పలుకఁబడిన ఆ కాశీరాజు ఇంతకుపూర్వము బ్రహ్మపేక్షలగు జనులందఱును జనకమహారాజే దాతయని జనకమహారాజే శ్రోతయని పోవుచున్నారు. ఓ గార్హ్యండా ఇప్పుడు నీవు ఆ సమస్తమును నాయుండే భావించి నీకొఱకు బ్రహ్మస్వరూపమును చెప్పఁగలనని పలికెడి ఈవాక్కునినిశ్చయము పేయిగోవులను ఇచ్చుచున్నాననిపలికెను.

ఉ|| సహూవాచ గార్హ్యోయవవాసావాదిత్యే పురుషవితమేవాహం బ్రహ్మపాసఇతి సహూవాచాజాతశత్రుర్మామైతస్మిన్ సంవదిష్ఠాతిష్ఠాః సర్వేషాంభూతానాం మూర్ధారాజాతినా అహమేతముపాసఇతి సయవితమేవముపాస్తే ౨తిష్ఠాః సర్వేషాం భూతానాం మూర్ధారాజాభవతి. ||౨||

ప|| సః- హ- ఉవాచ- గార్హ్యః- యః- ఏవ- ఆసా- ఆదిత్యే- పురుషః- ఏతం- ఏవ- ఆహం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మాం- ఏతస్మిన్- సంవదిష్ఠాః- అతిష్ఠాః- సర్వేషాం- భూతానాం- మూర్ధా- రాజా- ఇతి- వై- ఆహం- ఏతం- ఉపాసే- ఇతి- సః- యః- ఏతం- ఏవం- ఉపాస్తే- అతిష్ఠాః- సర్వేషాం- భూతానాం- మూర్ధా- రాజా- భవతి.

ప్ర|| సఃహ=ఆ, గార్హ్యః=గార్హ్యండు, ఆదిత్యే=నూర్యునియందు, ఆసా=ఈ, పురుషః=పరిపూర్ణుండగు పరబ్రహ్మస్వరూపుండు, యఏవ=ఎవఁడో, ఏతమేవ=ఏనినే, ఆహం=నేను, (అస్మిన్=ఈ శరీరేంద్రియసమదాయమునందు), బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి=ఉపాసనచేయుచున్నానని, ఉవాచ=పలికెను. (ఏవము క్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, ఆ

జాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓ గార్గ్యుఁడానివు), అతిష్ఠాః=సమస్తభూతములనతి క్రమించెడివాఁడును, సర్వేహంభూతానాం=అన్ని భూతములకు, మూర్ధా=శిరస్సును, రాజేతివై =రాజును అనిన్ని, ఏతమేవ=ఈపురుషునినే, అహం=నేను, ఉపాస ఇతి=ఉపాసించుచున్నా ననియు, ఏతస్మిక్=ఈ పరబ్రహ్మవిషయమునందు, మామాసంపదిష్ఠాః=సంపాదమును చేయవద్దు చేయవద్దుఅనియు, ఉవాచ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=ఈపురుషస్వరూపుని. ఏవం=ఈపూ ర్వముచెప్పినప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, అతిష్ఠాః=భూత ములనతిక్రమించినవాఁడును, సర్వేహంభూతానాం=అన్ని భూతములకు, మూర్ధా=శిరస్సును, (ప్రధానుఁడును) రాజా=రాజును, భవతి=అగుచున్నాఁడు. (అని నాకు తెలియును).

తా|| ఈప్రకారము పరబ్రహ్మస్వరూపమును వినుటకు అభిముఖుఁడైయున్న రాజునుగూ ర్చి ఆగార్గ్యమహాబ్రహ్మ, ఈ సూర్యమండలమునందును నేత్రమునందును ఒక్కఁడైన అభిమానియ గువాఁడే నేత్రముద్వారా ఈ హృదయమునందు ప్రవేశించి నేను భోక్తను కర్తనుఅని ఉన్నాఁ ఁడు. ఇట్లు సూర్యమండలమునందు నేత్రమునందభిమానియైయుండెడి ఈ పురుషస్వరూపుని ఈ శరీరేంద్రియ సముదాయమునందు బ్రహ్మస్వరూపమునుగా చూచుచున్నాను ఉపాసించుచున్నా ను. కనుక నేను ఆ పురుషస్వరూపమును బ్రహ్మమును నీకీ అకు చెప్పచున్నాను. ఉపాసించు మాయనిపలికెను. ఇట్లా గార్గ్యునిచేత పలుకఁబడిన అజాతశత్రువను ఆ కాశీరాజు ఈప్రకారము మన ఉభయులకు సమానముగా తెలిసికొనఁదగిన విజ్ఞానమునందు మమ్మునుగూర్చి అజ్ఞానులను గూర్చివలెనే చూపించుచున్న మీచేత మేము బాధింపఁబడినవారలమగుదుము. కనుక నీ ఏ పర బ్రహ్మవిషయమునందెట్లు చెప్పవద్దు దీనియందు చేరేదియైనను తెలిసికొనియుంటివేని దానినిచెప్ప టకు నీవు తగియున్నావు. ఇంతకుపూర్వము నీవు ఈ సూర్యునియందును నేత్రమునందును అభిమా నియగువాఁడొక్కఁడే. వాఁడే ఈశరీరేంద్రియసముదాయమునందు ప్రవేశించియున్నాఁడు. వానిని నేను అన్ని భూతములనతిక్రమించినవానిగాను అన్ని భూతములకు ముఖ్యునిగాను రాజునుగాను బ్రహ్మస్వరూపమునుగా చూచుచున్నాను. ఉపాసించుచున్నాను. ఇట్లుపాసించెడివాఁడు భూత ములనన్నిటిని అతిక్రమించువాఁడును సమస్తభూతములలో ప్రధానుఁడును రాజును అగుచున్నాఁ ఁడని నీవుపదేశించినది నాకు తెలియును. ఈ సూర్యునియందును ఈ శరీరేంద్రియ సముదాయము నందుండెడి పురుషస్వరూపుఁడొక్కఁడే. వాఁడే పరబ్రహ్మము అని ఉపాసించెడివాఁడు సమస్త భూతముల నతిక్రమించి యుండెడివాఁడును భూతములన్నిటిలో ప్రధానుఁడును రాజును అగు చున్నాఁడని పలికెను.

ఉ|| సహోవాచ గార్గ్యో యవీవాసోచన్ద్రే పురుషవీతమేవాహంబ్రహ్మోపాస ఇతి సహోవాచాజాతశత్రుర్తామైతస్మిక్ సంపదిష్ఠాబృహన్నాష్టద్రవాసాః సో మో రాజేతివాఅహమేతముపాస ఇతి సయవీతమేవముపాస్తే హరహర్వ సుతః ప్రసుతోభవతి నాస్యాన్నంక్షీయతే. || ౩ ||

ప|| సః=హ- ఉవాచ- గార్గ్యః- యః- ఏవ- అహం- చన్ద్రే- పురుషః- ఏతం- ఏవ- అ హం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మా- మా- ఏతస్మిక్- సంపది ష్ఠాః- బృహత్- షాష్టద్రవాసాః- సోమః- రాజా- ఇతి- వై- అహం- ఏతం- ఉపాసే- ఇతి- సః-

యః-ఏతం- ఏనం- ఉపాస్తి- అహరహః- హ - సుతః-ప్రసుతః-భవతి-న-అస్య-అన్నం-క్షీయతే.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, చన్ద్రో=చంద్రునియందు, అహః=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యఏన=ఎవఁడో, ఏత మేన=ఏనినే, అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉపాసహ=పలికెను. (ఏనముక్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్గ్యుడా నీవు), బృహత్=అధికుఁడును, పార్థివసా=తెల్ల నివస్త్రముగలవాఁడునగు, సోమారాజేతివై=చంద్రుఁడేయని, (యజ్ఞమున మహియోగమైన సోమలత మొదిలైన యోషధులకు చంద్రుఁడు రాజగుటవలన సోమారాజాయని చెప్పఁబడినది). ఏత మేన=ఈపురుషునే, అహం=నేను, ఉపాసతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్మిన్=ఈపురుషస్వరూపమును బ్రహ్మమునందు, మామాగ్రంధిప్తాః=సంచదమును చేయకద్దు, చేయనద్దు. (అని), ఉపాసహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=ఈపురుషుని, (ఈపూర్వము చెప్పఁబడిన విశేషణములతోఁగూడుకొన న పురుషుని), ఏనం=ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము, ఉపాస్తి=ఉపాసించుచున్నాఁడో, (తస్య=వానిది), సః=అపురుషుఁడు, (చంద్రమండలాభిమానియగు ఆ పురుషుఁడు), అహరహః=ప్రతిదినమును, (యజ్ఞే=యజ్ఞమునందు), సుతః=ప్రకృతి స్వరూపుఁడును, ప్రసుతః=వికృతిగాను, (కర్తప్రకృతియని కర్త సాధనముగా వికృతియని చెప్పఁబడును), భవతిహ=అగుచున్నాఁడు. అస్య=ఈ ఉపాసకునిది, అన్నం=అన్నము, సక్షీయతే=క్షీణింపదు.

తా॥ ఇట్లు సంచదముతో అజాతశత్రువను కాశీరాజుచేత ఆదిత్యరూపమైన పరబ్రహ్మము సర్వమైనదికాని చెప్పఁబడగా గార్గ్యుడు పోయి క పరబ్రహ్మమునుపొంది, ఓరాజా అధికుఁడును తెల్లని కిరణములను శ్వేతపస్త్రముగలవాఁడునగు చంద్రునియందును మహిమైనందును అభిమానియు నేను కర్తవ్యభూక్తును అని తలంచడి పురుషుఁడొక్కఁడే నీనినేనేను పరబ్రహ్మమునుగా నుపాసించుచున్నానుగనుక నేను ఆ పురుషస్వరూపమును బ్రహ్మమును నీకొఱను చెప్పుచున్నాను. నీవు దానిని ఉపాసించువాఁడని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన ఆ కాశీరాజు ఓగార్గ్యుడా! నీవు చంద్రమనస్కులయందభిమానియగు ఆ పురుషుని విషయమై గొప్పవాఁడును తెల్లనిపస్త్రముగలవాఁడును సోమలతాద్యాగ్రంధత్యముచేత సోమరాజును పేరుగలచంద్రుఁడును అయియుండెడి ఈ పురుషునే నేను ఈ కలీ రేంద్రియ సముదాయమునందు బ్రహ్మస్వరూపునిగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీకొఱను చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించువుని చెప్పెదను. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలియును. ఈ పూర్వము చెప్పిన మహత్వాది విశేషణములతోఁగూడుకొనిన చంద్రమనస్కులయందభిమానియగు ఒక్కఁడైన పురుషుని ధ్యానించెడివానిది అపురుషుఁడే త్రుతిదనమును యజ్ఞకర్తయందు ప్రకృతి వికృతి స్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు. ప్రకృతియనగా యజ్ఞమును వికృతియనగా యజ్ఞ క్రియలును. ఈప్రకారము చంద్రమనస్కులయందభిమానియైయుండెడి పురుషుని ఏకముచేసి ఒక్కఁడనిగాతలంచి పరబ్రహ్మమని ఉపాసించెడివానికి అన్నము ఎప్పుడెప్పుడు క్షీణింపదు. (నశింపదు) అని పలికెను.

ఉ॥ సహసావాచగార్గ్యోయఏవాసౌవిద్యతి పురుషఏతమేవాహం బ్రహ్మపాన
భి సహసావాచాజాతశత్రుర్తామితస్మిన్ సంపదిస్తాస్తేజస్వితీవా అహమే

తముపాసఇతి సయవితమేవముపాస్తే తేజస్వీహాధవతి తేజస్వీహాస్య ప్ర
జాభవతి. ||౪||

ప|| సః-హ-ఉవాచ-గార్గ్యః-యః-ఏవ-అసౌ-విద్యుతి-పురుషః-ఏతం-ఏవ-అ
హం-బ్రహ్మ-ఉపాసే-ఇతి-సః-హ-ఉవాచ-అజాతశత్రుః-మా-మా-ఏతస్మిన్-సంపది
ష్టాః-తేజస్వీ-ఇతి-వై-అహం-ఏతం-ఉపాసే-ఇతి-సః-యః-ఏతం-ఏవం-ఉపాస్తే-
తేజస్వీ-హ-భవతి-తేజస్వినీ-హ-అస్య-ప్రజా-భవతి.

ప్ర|| సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, విద్యుతి=మెరుపునందు, అసౌ=ఈ, పురుషః=పు
రుషుడు, యఏవ=ఎవఁడో, ఏతమేవ=ఏని నే, అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉ
పాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన),
సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్గ్యుఁడా? నీవు), తేజస్వీతివై=తేజో
వంతుఁడేయని, ఏతం=ఈపురుషుని, అహం=నేను, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏత
స్మిన్=ఈపురుషస్వరూపమగు బ్రహ్మమునందు, మామాసంపదిష్టాః=సంవాదమును చేయవద్దు, చే
యవద్దు. (అని), ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=తేజోవంతుఁడగు ఈ పురుషస్వ
రూపుని, ఏవం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు,
తేజస్వీహ=తేజోవంతుఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు. అస్య=ఈ ఉపాసకునియొక్క, ప్ర
జా=సంతానము, తేజస్వినీహ=తేజస్సుకలదియును, భవతి=అగుచున్నది.

తా|| ఈప్రకారము సంవాదముతో కాశీరాజుచేత చంద్రస్వరూపమైన పరబ్రహ్మము తి
రస్కరింపఁబడఁగా గార్గ్యుఁడు వేఱొకపరబ్రహ్మమునుపొంది ఓరాజా? మెరుపునందును త్వక్కు
నందును హృదయమునందును అభిమానియై నేను కర్తనుభోక్తనుఅని తలంచెడి ప్రాణస్వరూపుఁడై
న పురుషుఁడొక్కఁడే వీనినే నేను శరీరేంద్రియ సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా నుపాసిం
చుచున్నాను. కనుక నేను ఆ పురుషస్వరూపమగు బ్రహ్మమును నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు
దానిని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన ఆకాశీరాజు ఓగార్గ్యుఁడా? నీవు మెరు
పునందును త్వక్కునందును హృదయమునందును అభిమానియగు ఒక్కఁడైన ప్రాణస్వరూపుఁడ
గు పురుషుని విషయమై నేను ఈపురుషుని తేజోవంతుఁడనియే పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచు
న్నాను. అది నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు
ఉపదేశించినది నాకు తెలియును. ఈ పూర్వముచెప్పిన తేజస్వీత్వ విశేషముతోఁగూడుకొనిన
మెరుపు మొదలైనవాటియందభిమానియగు ఒక్కఁడైన ప్రాణరూపుఁడగు పురుషుని ధ్యానించెడి
వాఁడు తేజోవంతుఁడగుచున్నాఁడు. వానిపుత్రులు మొదలైనవారును తేజోవంతులగుచున్నారు
అని పలికెను.

ఉ|| సహేవావాచగార్గ్యోయఏవాయమాకాశే పురుషవితమేవాహం బ్రహ్మపాస
ఇతి సహేవావాచాజాతశత్రుర్తామైతస్మిన్ సంపదిష్టాః పూర్ణమప్రవర్తితి
వాఅహమేతముపాసఇతి సయవితమేవముపాస్తే పూర్వతేహప్రజయాప
శుభిర్నాస్యాస్తాల్లోకాత్ప్రజోద్వర్తతే.

ప॥ సః మా ఉవాచ- గార్గ్యః- యః ఏవ ఆయం ఆకాశే- పురుషః- ఏతం ఏవ ఆహం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః మా ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మా మా- ఏతస్మిన్- సంపదిస్తాః- పూర్ణం- అప్రవర్తి- ఇతి- వై- ఆహం- ఏతం- ఉపాసే ఇతి- సః యః- ఏతం- ఏవం- ఉపాసే- పూర్వతే- మా- ప్రజయా- పశుభిః- న- అస్య- అస్తాత్- లోకాత్- ప్రజా- ఉద్వర్తతే.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, ఆకాశే=ఆకాశమునందు, ఆయం=ఈ, పురుషః=ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషుడు, యఏవ=ఎవడో, ఏత మేవ=ఈ ప్రాణరూపమైన పురుషునే, అస్మిన్=శరీరేంద్రియసముదాయమునందు, అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాస ఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచమా=పలికెను, (ఏవముక్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓ గార్గ్యుడా? నీవు), పూర్ణం=పరిపూర్ణుడగును. అప్ర వర్తివై=ప్రవర్తింపనివాడేయని, (క్రియారహితుడేయని) ఏతం=ఈ ప్రాణస్వరూపుడగు పురు షుని, అహం=నేను, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్మిన్=ఈ బ్రహ్మమునందు, మామా సంపదిస్తాః=సంపాదమును చేయవద్దు, చేయవద్దు. (అని), ఉవాచమా=పలికెను. యః=ఎవడు, ఏతం=పూర్ణత్వాదివిశేషణములతోఁగూడుకొనిన ఈ పురుషుని, ఏవం=ఈ పూర్వోక్త ప్రకారము, ఉపాసే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాడు, ప్రజయా=సంతానముతోను, పశుభిః=ప శువులతోను, పూర్వతేహ=నిండింపఁబడుచున్నాడు, అస్య=ఈ ఉపాసకునియొక్క, ప్రజా= సంతానము, అస్తాత్=ఈ, లోకాత్=లోకమునుండి, నోద్వర్తతే=మరియొక లోకమునుపొంద దు. (సంతానవిచ్ఛిత్తిలేదు).

తా॥ ఇట్లు కాశీరాజుచేత సంపాదముతో విద్యుత్స్వరూపమైన పరబ్రహ్మము తిరస్కరిం పఁబడగా గార్గ్యుడు వేటొక పరబ్రహ్మమునుపొంది ఓరాజా? ఆకాశమునందును హృదయాకాశ మునందును అభిమానియై నేను కర్తనుభోక్తను అని తలంచెడి పురుషుడొక్కడే వీనినేనేను ఈ దేహేంద్రియసముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఆ ప్రా ణస్వరూపుడగు పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన కాశీరాజు, ఓ గార్గ్యుడా? నీవు బాహ్యకాశ హృదయాకాశములయందు అభి మానియగు ఒక్కడైన ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషుని విషయమై నేను ఈ పురుషుని పూర్ణుడగు క్రియారహితుడగు అనియై పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీకొఱకు చెప్పుచు న్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలియు ను. ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము పూర్వత్వ అక్రియవత్వముల నెడి విశేషణములతోఁగూడు కొనినవాడగు బాహ్యకాశ హృదయాకాశములయందభిమానియైనవాడును ఒక్కటియైన ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషుని ధ్యానించెడివాడు పుత్రాదిసంతానముతోను పశువులతోను, నిండింపఁబడినవాడగుచున్నాడు. మరియు అట్టి ఉపాసకునియొక్క సంతానము ఈ లోకము నుండి ఎడతెగక నశింపకయుండును.

ఉ॥ సమోవాచ గార్గ్యో యఏవాయం వాయా పురుషఏతమేవాహం బ్రహ్మైవా స ఇతి సమోవాచాజాతశత్రుర్తామైతస్మిన్ సంపదిస్తా ఇన్ద్రోవై కుణ్ఠోప రాజితాసే నేతివా అహమేతముపాస ఇతి సయఏత మేవముపాస్తేజిష్ణుర్వాప

రాజిష్ఠ్యర్చవత్సవ్యత స్త్యజాయీ.

||౨||

ప|| సః-హ-ఉవాచ- గార్గ్యః- యః- ఏవ- ఆయం- వాయా- పురుషః- ఏతం- ఏవ-
 ఆహం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మా- మా- ఏతస్మిక్- సంపది-
 స్తాః- ఇన్ద్రః- వై కుణః- అపరాజితా- సేనా- ఇతి- వై- ఆహం- ఏతం- ఉపాసే- ఇతి- సః- యః-
 ఏతం- ఏవం- ఉపాస్తే- జిష్ఠః- హ- అపరాజిష్ఠః- భవతి- అన్యత స్త్యజాయీ.

ప్ర|| సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యడు, వాయా=వాయువునందు, ఆయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యఏవ=ఎవడో, ఏత మేవ=ఈ ప్రాణరూపమైన పురుషునే, (అస్మిక్=ఈశరీరేంద్రియ సముదాయమునందు), ఆహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవమక్షః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓ గార్గ్యడా! నీవు), ఇన్ద్రః=పరమేశ్వరుఁడును, వై కుణః=సహింపశక్యమగువాడును, అపరాజితా=పరాజయమునుపొందని, సేనా=స్వరూపుడనైయుని, ఏతం=ప్రాణరూపుడగు ఈపురుషుని, ఆహం=నేను, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్మిక్=ఈ బ్రహ్మమునందు, మామాసంపదిస్తాః=సంపాదమును చేయవద్దు, చేయవద్దు. (అని), ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=ఇన్ద్రత్వాదివిశేషణములతోఁగూడుకొనిన ఈపురుషుని, ఏవం=ఈ పూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాఁడు, జిష్ఠః=జయశీలుఁడును, అపరాజిష్ఠః=ఇతరులచేత జయింపఁబడని స్వభావముగలవాఁడును, అన్యత స్త్యజాయీ=శత్రువులను జయించుటకు స్వభావముకలవాఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా|| ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంపాదముతో ఆ కాశస్వరూపమైన పరబ్రహ్మము వ్రత్యాఖ్యానము చేయఁబడగా గార్గ్యుడు వేటొక పరబ్రహ్మమునుపొంది ఓరాజా? వాయువునందును ప్రాణమునందును హృదయమునందును అభిమానియై నేను కర్తనభోక్తను అని తలంచెడి పురుషుడొక్కడే. వీనినే నేను దేహేంద్రియది సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఆ ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషుని సీకొఱకు చెప్పచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసించుమామని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన కాశీరాజు ఓ గార్గ్యడా! నీవు వాయుప్రాణహృదయములందు అభిమానియగు ఒక్కడైన ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషునివిషయమై నేను ఈపురుషుని ఇంద్రుఁడును అప్రసహ్యుఁడును పరాజయమునుపొందని సేనాస్వరూపుడును అని యే పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది సీకొఱకు చెప్పచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించుమామని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలియును. ఈపూర్వము చెప్పిన ప్రకారము ఇన్ద్రత్వాది విశేషణములతోఁగూడుకొనినవాఁడును వాయుప్రాణహృదయములందు అభిమానియైనవాఁడును ఒక్కటియైన ప్రాణస్వరూపుడునగు పురుషుని ధ్యానించెడివాఁడు జయశీలుఁడును ఇతరులకు జయింపనలవిగాని స్వభావుడును శత్రుజయశీలుఁడును అగుచున్నాడని పలికెను.

ఉ|| సహవాచ గార్గ్యోయఏవాయమగ్నో పురుషఏతమేవాహం బ్రహ్మపాసఇతి సహవాచాజాతశత్రుర్మామైతస్మిక్ సంపదిస్తావిపాసహితివా అహమే

తముపాసయతి సయయేతమేవ ముపాస్తేవిపాసహిర్వాభవతి విపాసహి

ర్వాస్యప్రజాభవతి.

॥౭॥

ప॥ సః=హ- ఉవాచ- గార్గ్యః- యః- ఏవ- ఆయం - అగ్నౌ- పురుషః- ఏతం- ఏవ- అహం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ - అజాతశత్రుః - మా- మా- ఏతస్మిక్- సంవ- దిష్టాః- విపాసహిః- ఇతి- తై- అహం- ఏతం- ఉపాసే- ఇతి- సః- యః- ఏతం- ఏవం- ఉపాస్తే- విపాసహిః- మా- భవతి- విపాసహిః- మా- అస్య- ప్రజా- భవతి.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యడు, అగ్నౌ=అగ్నియందు, ఆయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యఏవ=ఎవడో, ఏతమేవ=ఈప్రాణరూపుడైన పురుషునె, (అస్మిక్=ఈదేహేంద్రియసమదాయమునందు), అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరిబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసయతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లుపలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్గ్యడాగినివు), విపాసహిరితి=ఇతరులను ఓర్పువాడనియె, (వ్రేల్చఁబడిన హవిస్సునంతయు భస్మముచేయుటచేత అగ్నివిపాసహియనఁబడుచున్నది). ఏతం=ఈయగ్నియందలి ప్రాణరూపుడైనపురుషుని, అహం=నేను, ఉపాసయతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్మిక్=ఈబ్రహ్మమునందు, మామాసంవదిష్టాః=సంవాదమును చేయవద్దు, చేయవద్దు. (అని), ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవడు, ఏతం=హిమసహిత్యగుణముతోఁగూడుకొనిన ఈ పురుషుని, ఏవం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాడు, విపాసహిః=శత్రువులను ఓర్చువాడు, భవతిహ=అగుచున్నాడు. అస్య=ఈఉపాసకునియొక్క, ప్రజా=సంతానమును, విపాసహిః=శత్రువులను ఓర్చునది, భవతిహ=అగుచున్నది.

తా॥ ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంవాదముతో వాయుపురుషరూపమైన బ్రహ్మోపాసనము తిరస్కరింపఁబడగా గార్గ్యడు వేటొక పరిబ్రహ్మమునుపొంది ఓరాజా! అగ్నియందును వాక్కునందును హృదయమునందును అభిమానియై నేను కర్తనుభోక్తను అని తలంచెడి పురుషుడొక్కడే వీనినే నేను దేహేంద్రియాది సమదాయమునందు పరిబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఆప్రాణరూపుడగు పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసంపుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన కాశీరాజు, ఓగార్గ్యడా! నీవు అగ్నియందును వాక్కునందును హృదయమునందును అభిమానియగు ఒక్కడైన ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషునివిషయమై నేను ఈపురుషుని ఇతరమైన సర్వమును ఓర్చువాడని యేపరిబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసంపుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలియును. ఈ పూర్వముచెప్పినప్రకారము విపాసహిత్యగుణముతోఁగూడిన వాడును అగ్నివాక్కు హృదయము వీనియందభిమానియైనవాడును ప్రాణరూపుడునగు పురుషుని ధ్యానించెడివాడు శత్రువులకు సహింపనశక్యడు అగుచున్నాడు. అట్టి యుపాసకునియొక్క పుత్రుడును శత్రువులచే నోర్వశక్యడుగాక అగ్ని తనయందు వ్రేల్చఁబడిన హవిస్సునంతయు భస్మముచేయుటచే నోర్చినట్లు శత్రువులనందఱిని ఓర్చుచున్నాడని పలికెను.

ఉ॥ ససౌవాచగార్గ్యోయఏవాయమపు పురుషఏతమేవాహం బ్రహ్మోపాసయతి

ససౌవాచాజాతశత్రుర్తామైతస్మిక్ సంవదిష్టాః ప్రతిరూపయతివా అహం

మేతము పాసభితి సయఏతమేవముపాస్తే ప్రతిరూపగ్ హైవైసముపగచ్ఛతి
నాప్రతిరూపమథో ప్రతిరూపోస్తాజ్ఞాయతే. ||౮||

ప|| సః- హ- ఉవాచ- గార్గ్యః- యః- ఏవ- ఆయం- అపు- పురుషః- ఏతం- ఏవ- ఆ
హం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మా- మా- ఏతస్మిక్ - సంపది
స్థాః- ప్రతిరూపః- ఇతి- వై- అహం- ఏతం- ఉపాసే- ఇతి- సః- యః- ఏతం- ఏవం- ఉపాస్తే-
ప్రతిరూపం - హ - ఏవ - ఏనం - ఉపగచ్ఛతి- న - అప్రతిరూపం - అథో - ప్రతిరూపః - ఆ
స్తాత్ - జాయతే.

ప్ర|| సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, అపు=ఉదకములయందు, ఆయం=ఈ, పురుషః
=పురుషుడు, యఏవ=ఎవడో, ఏతమేవ=ఈప్రాణరూపుడైనపురుషునే, (అస్మిక్=దేహేంద్రి
యాది సముదాయమునందు), అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి=ఉపాసిం
చుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః
=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్గ్యడా? నీవు), ప్రతిరూపఇతివై=అనురూపమైనవాఁడేయ
ని, (శ్రుతిస్త్రుతులకు ప్రతికూలము కానివాఁడేయని), ఏతం=ఈ యుదకములయందలి ప్రాణ
రూపుడైన పురుషుని, అహం=నేను, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్మిక్=ఈబ్రహ్మ
మునందు, మామాసంపదిస్థాః=సంవాదమునుచేయవద్దు, చేయవద్దు. (అని), ఉవాచహ=పలికెను.
యః=ఎవడు, ఏతం=శ్రుతిస్త్రుత్యనుకూలత్వగుణముతోఁగూడుకొనిన ఈ పురుషుని, ఏవం=
ఈ పూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాడు, ప్రతిరూపంహైవ
=శ్రుతిస్త్రుతిశాసనమునకు అనుకూలమైనఫలమునే, ఉపగచ్ఛతి=పొందుచున్నాఁడు. అథో=
తరువాత, ఏనం=ఈ ఉపాసకుని, అప్రతికూలం=శ్రుతిస్త్రుత్యనుకూలముగాని ఫలమును, నోప
గచ్ఛతి=పొందదు. అస్తాత్=ఈ ఉపాసకునివలన, ప్రతిరూపః=ప్రతిబింబరూపుడగుప్రతు
డు, (సమానరూపముగల పుత్రుడు), జాయతే=పుట్టుచున్నాఁడు.

తా|| ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంవాదముతో అగ్ని పురుషరూపమైన బ్రహ్మోపాసన తిరస్క
రింపఁబడగా గార్గ్యుడు వేటొకబ్రహ్మోపాసననుపొంది ఓరాజా! ఉదకములయందును రేతస్సు
నందును హృదయమునందును అభిమానియై నేను కర్తనుభోక్తను అని తలంచెడి పురుషుడొక్క
డే. పిని నేను దేహేంద్రియాది సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను.
కనుక నేను ఆ ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసిం
పుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడిన కాశీరాజు ఓగార్గ్యడా? నీవు ఉదకరేతో హృదయము
లయందభిమానియగు ఒక్కడైన ప్రాణస్వరూపుడగు పురుషునివిషయమై నేను ఈపురుషుని శ్రుతి
స్త్రుతులకు ప్రతికూలుడు కానివాఁడేయని పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీ
కొఱకు చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసింపుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించి
నది నాకు తెలియును. ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము శ్రుతి స్త్రుత్యనుకూలత్వ గుణముతోఁ
గూడుకొనినవాడును ఉదకరేతో హృదయములయందభిమానియైనవాడును ప్రాణరూపుడగు
పురుషుని ధ్యానించెడివాడు శ్రుతి స్త్రుత్యనుకూలమైన ఫలమును పొందుచున్నాఁడు. ఈ
యుపాసకుని శ్రుతిస్త్రుత్యనుకూలముగాని ఫలమునుపొందదు. ఈ యుపాసకునివలన వానితో
సమానుడగు ప్రతుడును పుట్టుచున్నాడని పలికెను.

ఉ॥ సహోవాచ గార్గ్యో యఏవాయమాదర్శే పురుషవీతమేవాహం బ్రహ్మోపాస
ఇతి సహోవాచాజాతశత్రుర్మామైతస్త్రిక్ సంపదిస్తారోచిష్టురితివా అహ
మేతముపాసఇతి సయవీతమేవముపాస్తే రోచిష్టుర్భవతిరోచిష్టుర్వాస్య
ప్రజాభవత్యథోమైస్సన్నిగచ్ఛతి సర్వాగ్ స్తానతిరోచతే. ||౯-||

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - గార్గ్యః - యః - ఏవ - ఆయం - ఆదర్శే - పురుషః - వీతం -
ఏవ - అహం - బ్రహ్మ - ఉపాసే - ఇతి - సః - హ - ఉవాచ - అజాతశత్రుః - మా - మా -
వీతస్త్రిక్ - సంపదిస్తాః - రోచిష్టుః - ఇతి - వై - అహం - వీతం - ఉపాసే - ఇతి - సః - యః -
వీతం - ఏవం - ఉపాస్తే - రోచిష్టుః - హ - భవతి - రోచిష్టుః - హ - అస్య - ప్రజా - భవ
తి - అథో - మైః - సన్నిగచ్ఛతి - సర్వాక్ - తాక్ - అతిరోచతే.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, ఆదర్శే=అద్వమునందు, (నిర్మలస్వభావమైనదాని
యందు), ఆయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, య ఏవ=ఎవడో, వీతమేవ=ఈపురుషునే,
(అస్త్రిక్=ఈ చేహేంద్రియాది సముదాయమునందు), అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము
నుగా, ఉపాస ఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లుపలుక
బడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్గ్యుడా నీవు), రోచిష్టు
రితివై=ప్రకాశస్వభావమైన వాడేయని, వీతం=ఈ పురుషుని, (ఈ అద్వముమొదలైన నిర్మల
స్వభావమైన దానియందలి పురుషుని), అహం=నేను, ఉపాస ఇతి=ఉపాసించుచున్నానని,
వీతస్త్రిక్=ఈ బ్రహ్మమునందు, మామా సంపదిస్తాః=సంవాదమును చేయవద్దు చేయవద్దు.
(అని), ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవడు, ఏతం=ఈ పురుషుని, ఏవం=ఈ పూర్వోక్తప్రకా
రము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాడు, రోచిష్టుః=ప్రకాశస్వభావముగల
వాడు, భవతిహ=అగుచున్నాడు. అస్య=ఈ ఉపాసకునియొక్క, ప్రజా=సంతతి, రోచిష్టుః=
ప్రకాశస్వభావము కలది, భవతిహ=అగుచున్నది. అథో=మరియు, (ఆ ఉపాసకుడు), మైః=
ఎవరితో, సన్నిగచ్ఛతి=కలిసికొనుచున్నాడో, తాక్=ఆ, సర్వాక్=అందరిని, అతిరోచ
తే=అతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంవాదముతో, జలపురుషరూపమైన బ్రహ్మోపాసనను
తిరస్కరింపఁబడఁగా గార్గ్యుడు వేరొకబ్రహ్మోపాసనను పొంది ఓ రాజా! నిర్మలస్వభావముగు
అద్వమునందును ఇతరముగు ఖిగ్లముమొదలైనదానియందును, ప్రతిబింబించి అభిమానియై నేను
కర్తను భోక్తను అని తలంచెడి పురుషుండొక్కఁడె నీని నేను చేహేంద్రియాది సముదాయము
నందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఓ రాజా! అప్రాణస్వరూపముగు
పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసించు మాయనిపలికెను. ఇట్లు పలుక
బడిన కాశీరాజు ఓ గార్గ్యుడా నీవు నిర్మలస్వభావములైన ఆదర్శులయందు ప్రతిఫలనాత్మక
మై యభిమానియగు ఒక్కఁడగు ప్రాణస్వరూపుడైన పురుషుని నిషయమై నేను ఈ పురుషుని
ప్రకాశస్వభావుడేయని పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీకొఱకు చెప్పుచు
న్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలి
యును. ఈపూర్వము చెప్పినప్రకారము ప్రకాశస్వభావముతోఁ గూడుకొనినవాఁడును నిగ్

లములగు ఆదర్శాదులయందు ప్రతిఫలించి యభిమానియైనవాఁడును ప్రాణరూపుఁడునగు పురుషుని ధ్యానించెడివాఁడు ప్రకాశస్వభావమును పొందుచున్నాఁడు. ఈ ఉపాసకునియొక్క పుత్రుఁడును ప్రకాశస్వభావుఁడగుచున్నాఁడు. మఱియు నా ఉపాసకుఁడు సమానులందరిని అతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాఁడని పలికెను.

ఉ॥ సహూవాచగార్గ్యోయ ఏవాయంయస్తంపశ్చచ్చబ్ధోనూదేత్యేత మేవాహం
బ్రహ్మపాస ఇతిసహూవాచాజాత శత్రుర్తామైతస్త్విక్ సంపదిషాఅసు
రితివా అహమేత ముపాసఇతి సయవేతమేవ ముపాస్తే సర్వగ్హైవావాస్త్వి
ల్లోక ఆయురేతివైనం పురాకాలాత్ప్రాణోజహాతి. ॥౧౦॥

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - గార్గ్యః - యః - ఏవ - అయం - యస్తం - పశ్చత్ - శబ్ధః - అనూదేతి - ఏతం - ఏవ - అహం - బ్రహ్మ - ఉపాసే - ఇతి - సః - హ - ఉవాచ - అజాత శత్రుః - నూ - మా - ఏ తస్త్విక్ - సంపదిష్టాః - అసుః - ఇతి - వై - అహం - ఏతం - ఉపాసే - ఇతి - సః - యః - ఏతం - ఏనం - ఉపాస్తే - సర్వం - హ - ఏవ - అస్త్విక్ - లోకే - ఆయుః - ఏతి - న - ఏనం - పురా - కాలాత్ - ప్రాణః - జహాతి.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుఁడు, యః=ఏ, అయం=ఈ, శబ్దఏవ=శబ్దమే, యస్తం=పోవువానిగూర్చి, పశ్చత్ = వెనుక, అనూదేతి = అనుసరించి పుట్టుచున్నదో, ఏతమేవ = వీనినే, (అస్త్విక్ = ఈ దేహేంద్రియాదిసముదాయమందు), అహం = నేను, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి = ఉపాసించుచున్నానని, ఉపాచహ = పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లుపలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓ గార్గ్యుడానీవు), అనురితివై = ప్రాణమేయని, ఏతం= ఈ శబ్దమును, అహం= నేను, ఉపాసఇతి = ఉపాసించుచున్నానని, ఏ తస్త్విక్=దీనియందు, మా మాసంపదిష్టాః = సంవాదమునుచేయవద్దు చేయవద్దు (అని) ఉపాచహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=వీనిని, ఏవం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాడో, సః=వాఁడు, అస్త్విక్=ఈ, లోకే=లోకమునందు, సర్వంహైవావాయుః=సమస్తమైన అయుస్సును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు. ప్రాణః=ప్రాణము, కాలాత్=కర్మ ఫల పరిచ్ఛిన్న కాలముకంటె, పురా=ముందు, (రోగాదిభిః=వ్యాధులు మొదలైన వానిచేత, పీడ్యమానమపి=పీడింపఁబడిన వాఁడైనను), ఏనం=ఈఉపాసకుని, సజహాతి=విడువదు.

తా॥ ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంవాదముతో ప్రతిబింబరూపమైన బ్రహ్మాపాసన తిరస్కరింపఁబడగా గార్గ్యుఁడు వేరొకబ్రహ్మాపాసనను పొంది ఓ రాజా? నడచిపోయెడివానినిగూర్చి వెనుకభాగమునందు అనుసరించి పుట్టెడి శబ్దస్వరూపమైన పురుషునెనేను ఈ దేహేంద్రియసముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక ఓ రాజా? నేను ఆప్రాణస్వరూపమగు పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వాని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడి ఆ కాశీరాజు ఓ గార్గ్యుడా? నీవు శబ్దస్వరూపమైన ఈ పురుషుని విషయమై నేను ఈ పురుషుని ప్రాణమేయని యుపాసించుచున్నాను. అది నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను, దానిని నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు ఉపదేశించినది నాకు తెలియును, ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము శబ్దగుణముతో గూడినవాఁడును ప్రాణరూపుఁడునగు పురుషునిధ్యా

నించెడివాడు ఈ లోకమునందు తనకర్తచే పొందఁబడిన సమస్త ఆయుస్సును పొందుచు న్నాడు. ప్రాణముకర్త పరిచ్ఛిన్నకాలముకంటె పూర్వము ఈ ఉపాసకుని రోగాదులచేత బాధింపఁబడినను విడువను. (ఏనిని అపమృత్యువు పొందదని భావము), అని పలికెను.

ఉ॥ సహూవాచగార్గ్యోయఏవాయం దిక్షుపురుషఏతమేవాహం బ్రహ్మపాసఇతి సహూవాచాజాత శత్రుర్తామైతస్త్విం సంవదిష్ఠా ద్వితీయోఽనపగఇతివా అహమేతముపాసఇతినయ ఏతమేవముపాస్తేద్వితీయవాక్ హభవతినాస్త్వా ద్దణభిద్యతే. ||౧౧||

ప॥ సః - హ - ఉవాచ, గార్గ్యః - యః - ఏవ - ఆయం - దిక్షు - పురుషః - ఏతం - ఏవ - అహం - బ్రహ్మ - ఉపాసే - ఇతి - సః - హ - ఉవాచ - అజాతశత్రుః - మా - మా - ఏతస్త్విం - సంవదిష్ఠాః - ద్వితీయః - అనపగః - ఇతి - వై - అహం - ఏతం - ఉపాసే, ఇతి - సః - యః - ఏతం - ఏవం - ఉపాస్తే - ద్వితీయవాక్ - హ - భవతి - న - అస్మాత్ - గణః - ఛిద్యతే.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్గ్యః=గార్గ్యుడు, దిక్షు=దిక్కులయందు, ఆయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, య ఏవ = ఎవఁడో, ఏతమేవ = ఈ పురుషునే, (అస్త్విం = ఈ దేహేంద్రియాది సముదాయమునందు), అహం = నేను, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాస ఇతి = ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ = పలికెను. (ఏవముక్తః = ఇట్లుపలుకఁబడిన), సః= ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓ గార్గ్యుడా? నీవు), ద్వితీయః=రెండవదికలవాడును, అనపగమఇతివై = విడిపోనివాడును అనియె, ఏతం = ఈ పురుషుని, (ఈ దిక్కులయందలి పురుషుని), అహం = నేను, ఉపాస ఇతి = ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్త్విం = ఈ పురుషుని విషయమై, మామా సంవదిష్ఠాః = సంవాదమునుచేయవద్దు చేయవద్దు. (అని) ఉవాచహ = పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=ఈ పురుషుని, ఏవం=ఈ పూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే= ఉపాసించుచున్నాఁడో, సః=వాడు, ద్వితీయవాక్=రెండవవాడుకలవాడు, భవతిహ= అగుచున్నాడు. అస్మాత్=ఈ ఉపాసకునివలన, గణః=సమూహము, (సాధువులగు భృత్యులతోఁచుట్టుకొనియుండుట), నఛిద్యతే = విడిపోదు.

తా॥ ఇట్లాకాశీరాజుచేత సంవాదముతో శబ్దస్వరూపమైన పురుషోపాసన తిరస్కరింపఁ బడఁగా గార్గ్యుడు వేరొక బ్రహ్మోపాసనను పొంది ఓరాజు? అశ్వినీదేవతతే స్వరూపముగాఁగల దిక్కులయందును శ్రోత్రములయందును హృదయమందును అభిమానియై నేను కర్తను భోక్తను అనితలంచెడి పురుషుఁడొక్కడే ఏనిని నేను దేహేంద్రియాది సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఆప్రాణస్వరూపుఁడగు పురుషునినీకొఱకు చెప్పఁచు న్నాను. నీవువానిని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లుపలుకఁబడి కాశీరాజు ఓ గార్గ్యుడా? నీవు దిక్షోత్త్రహృదయములయందభిమానియగు ఒక్కఁడైన ప్రాణస్వరూపుఁడగు పురుషునివిషయమై నేను దిక్షోత్త్రహృదయములయందు ఏకదేవతా స్వరూపులైన అవియుక్తస్వభావులగువారు అశ్వినీదేవతలు గనుక ఈ దిక్షోత్త్రహృదయములయందభిమానియగు ప్రాణస్వరూపుఁడైన ఈపురుషుని ఆ యశ్వినీదేవతల సంబంధమైన ద్వితీయ వత్సమును అని యుక్తత్వమును ధర్తముగా కలవాఁడేయని పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అదినికొఱకు చెప్పఁచున్నాను. దానిని

నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లునీవు శాస్త్రినదిగాకు తెలియును. ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము ద్వితీయవత్స అవియు క్తత్వములను ధర్మములతోఁగూడుకొనినవాఁడును ప్రాణస్వరూపుఁడునగు పురుషునిధ్యానించెడివాఁడు సహాయముకలవాఁడును సాధువులగు భృత్యులతో ఎడతెగకచుట్టుకొనియుండువాఁడును అగుచున్నాఁడు. ఇట్టియుపాసకునివలన భృత్యగణము ఎప్పటికి విడిపోదు అని పలికెను.

ఉ॥ సహోవాచ గార్హ్యోయఏవాయంఛాయామయః పురుషఏతమేవాహఽబ్రహ్మ పాసఇతి సహోవాచాజాతశత్రుర్తామైతస్త్రిక్ సంవచ్చిష్టామృత్యురితివా అహమేతముపాసఇతి సయయేతమేవముపాస్తేసర్వగ్ హైవాన్తిల్లోక ఆయురేత్తివైనం పురాకాలాన్త్యత్యురాగచ్ఛతి. ॥౧౭॥

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - గార్హ్యః - యః - ఏవ - ఆయం - ఛాయామయః - పురుషః - ఏతం - ఏవ - ఆహం - బ్రహ్మ - ఉపాసే - ఇతి - సః - హ - ఉవాచ - అజాతశత్రుః - మా - మా - ఏతస్త్రిక్ - సంవచ్చిష్టాః - మృత్యుః - ఇతి - వై - అహం - ఏతం - ఉపాసే - ఇతి - సః - యః - ఏతం - ఏవం - ఉపాస్తే - సర్వం - హ - ఏవ - అన్తిల్ - లోకే - ఆయుః - ఏతి - స - ఏనం - పురా - కాలాత్ - మృత్యుః - ఆగచ్ఛతి.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్హ్యః=గార్హ్యఁడు, ఆయం=ఈ, ఛాయామయః=ఛాయాస్వరూపుఁడైన, పురుషః=పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవఁడో, ఏతమేవ=ఈ పురుషునె, (అన్తిక్=ఈదేహేంద్రియాది సముదాయమునందు) అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లుపలుకఁబడిన) సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్హ్యఁడానీవు), మృత్యురితివై=మృత్యుస్వరూపమేయని, ఏతం=ఈ పురుషుని, అహం=నేను, ఉపాస ఇతి=ఉపాసించుచున్నానని, ఏతస్త్రిక్=ఈ పురుషునివిషయమై, మామాసంవచ్చిష్టాః=సంవాదమునుచేయవద్దు చేయవద్దు, (అని), ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, ఏతం=ఈ పురుషుని, ఏవం=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, అన్తిల్=ఈ, లోకే=లోకమునందు, సర్వం=మైవాయః=సమస్తమైన ఆయుషునున్న, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు. మృత్యుః=మృత్యువు, కాలాత్=మరణకాలముకంటె, పురా=పూర్వము, ఏనం=ఈ ఉపాసకుని, నాగచ్ఛతి=పొందదు.

తా॥ ఇట్లాకాశీరాజుచేత సంవాదముతోదిక్కురుపోపాసన తిరస్కరింపఁబడఁగా గార్హ్యఁడు వేరొకబ్రహ్మోపాసననుపొంది ఓరాజా? వెలుపలనుండెడి అధ్యాత్మ స్వరూపమగు చీకటియందును హృదయమునందలి అవరణాత్మకమైన అజ్ఞానమునందును అభిమానియై నేను కర్తను భోక్తను అనితలంచెడి పురుషుఁడొక్కఁడే వీనినిదేహేంద్రియాది సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నేను ఆప్రాణస్వ రూపుఁడగుపురుషుని నీకొఱకు చెప్పచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడి ఆకాశీరాజు ఓగార్హ్యఁడా?నీవువెలుపలి అంధకారమునందును హృదయమునందలి అజ్ఞానమునందును అభిమానియగు ఒక్కఁడైనప్రాణస్వరూపుఁడగు పురుషునివిషయమైన నేను అంధకారాజ్ఞానములయందు ఏకస్వరూపమైన మృత్యువే దేవతగనుక ఈఅంధకారాజ్ఞానములయందు అభిమానియగు ప్రాణస్వరూపుఁడైన ఈపురుషుని

అమృత్యువేయని పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అదినికొఱకు చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించుమాయని చెప్పకద్దు. ఇట్లు నీవుచెప్పినదిగాకు తెలుసును. ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము మృత్యుభర్తముతోఁగూడుకొనినవాఁడును ప్రాణస్వరూపుఁడగునగు పురుషుని ధ్యానించెడివాఁడు ఈలోకమునందు సమస్త ఆయుస్సును పొందుచున్నాఁడు. ఇట్టి ఉపాసకుని మృత్యువు మరణకాలముకంటె ముందు పొందదు అని పలికెను.

ఉ॥ సహోవాచగార్హోయ ఏవాయనూత్మని పురుషవీతమేవాహం బ్రహ్మోపాస ఇతి సహోవాచాజాతశత్రుర్తామైతస్త్విక్ సంపదిస్తా ఆత్మస్వీతివా అహమే తముపాసఇతి సయవీతమేవముపాస్తే ఆత్మస్వీహభవత్యాత్మస్వీహస్యప్ర జాభవతి సహతూష్టిమాసగార్హ్యః.

॥౧౩॥

ప॥ సః- హ- ఉవాచ- గార్హ్యః- యః- ఏవ- ఆయం- ఆత్మని- పురుషః- వీతం- ఏన- ఆ హం- బ్రహ్మ- ఉపాసే- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- మా- మా- వీతస్త్విక్-సంపదిస్తాః- ఆత్మస్వీ- ఇతి- వై - అహం- వీతం- ఉపాసే- ఇతి- సః- యః- వీతం- ఏవం- ఉపాస్తే- ఆత్మస్వీ- హ- భవతి- ఆత్మనిస్త్వి, హ- ఆస్య- ప్రజా- భవతి- సః- హ- తూష్టిం- ఆస- గార్హ్యః.

ప్ర॥ సః=ఆ, గార్హ్యః=గార్హ్యుఁడు, ఆత్మని=బుద్ధిస్వరూపమైన ప్రజాపతియందు, ఆయం =ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవఁడో, వీతమేవ=ఈపురుషుని, (ఆత్మనిక్=ఈదేహేం ద్రియ సముదాయమునందు, అహం=నేను, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునుగా, ఉపాసఇతి=ఉపాసిం చుచున్నానని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఏవముక్తః=ఇట్లు పలుకఁబడిన), సః=ఆ, అజాతశత్రుః= అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (ఓగార్హ్యుఁడా? నీవు) ఆత్మస్వీతివై = అధికబుద్ధిగలవాఁడనియె, (స్వాధీనమైన బుద్ధిగలవాఁడని), వీతం=ఈపురుషుని, అహం=నేను, ఉపాసఇతి=ఉపాసిం చుచున్నానని, వీతస్త్విక్=ఈపురుషుని విషయమై, మామాసంపదిస్తాః=సంవాదమును చేయవద్దు చేయ వద్దు. (అని) ఉవాచహ=పలికెను. యః=ఎవఁడు, వీతం=ఈపురుషుని, ఏవం=ఈపూర్వోక్త ప్రకారము, ఉపాస్తే=ఉపాసించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఆత్మస్వీ=అధికబుద్ధిగలవాఁడు, భవతిహ=అగుచున్నాఁడు. ఆస్య=ఈ ఉపాసకునియొక్క, ప్రజా=సంతానము, భవతిహ= అగుచున్నది. (తతః=అనంతరము), సః = ఆ, గార్హ్యః=గార్హ్యుఁడు, తూష్టిమాసహ = ఊరకుండెను.

తా॥ ఇట్లా కాశీరాజుచేత సంవాదముతో మృత్యుస్వరూపమైన పురుషోపాసన తిరస్కరింపఁబడఁగా గార్హ్యుఁడు వేటొకబ్రహ్మోపాసననుపొంది ఓరాజు? బుద్ధిస్వరూపమగు ప్రజాపతి యందును హృదయమందును అభిమానియై నేను కర్తనుభోక్తను అని తలంచెడి పురుషుఁడొక్కఁడే నీనిని దేహేంద్రియాది సముదాయమునందు పరబ్రహ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. కనుక నే ను ఆ ప్రాణస్వరూపుఁడగు పురుషుని నీకొఱకు చెప్పుచున్నాను. నీవు వానిని ఉపాసించుమాయని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడి ఆకాశీరాజు ఓగార్హ్యుఁడా? నీవు, బుద్ధిస్వరూపమైన ప్రజాపతి హృదయములయందభిమానియగు ఒక్కఁడైన ప్రాణస్వరూపుఁడగు పురుషునివిషయమై నేనుప్రజాపతి హృదయములయందు ఏకస్వరూపమైన పురుషుఁడు స్వాధీనమైన బుద్ధిగలవాఁడుగనుక ప్రజాపతియందును హృదయమందును అభిమానియగు ఈపురుషుని స్వాధీనబుద్ధిగలవాఁడేయని పరబ్ర

హ్మమునుగా ఉపాసించుచున్నాను. అది నీ కొఱకు చెప్పుచున్నాను. దానిని నీవు ఉపాసించు మాయని చెప్పవద్దు. ఇట్లు నీవు చెప్పిరది నాకు తెలియును. ఈపూర్వము చెప్పినప్రకారము స్వాధీనమైనబుద్ధి ధర్మముతోఁగూడుకొని వాఁడును ప్రాణస్వరూపుఁడునగు పురుషుని ధ్యానిం చెడివాఁడు స్వాధీనబుద్ధిగలవాఁడగుచున్నాఁడు. ఈయుపాసకునియొక్క పుత్రుఁడును స్వాధీ నబుద్ధిగలవాఁడగుచున్నాఁడు. అని పలికెను. ఈప్రకారము చెప్పఁబడిన బ్రహ్మోపాసనలన్నిటిని కాశీరాజు తిరస్కరింపఁగా ఆ గార్హ్యండు ప్రత్యుత్తరువుతోచనివాఁడై శిరస్సువంచుకొని ఊరకుండెను.

ఉ॥ సహూవాచాజాతశత్రురేతావన్ను ఏతావద్ధీతినైతావతా విదితంభవతీతి స హూవాచగార్హ్యఉపత్వయాసీతి. ॥౧౪॥

ప॥ సః-హ- ఉవాచ. అజాతశత్రుః- ఏతావత్- నూ- ఏతావత్- హి- ఇతి- స- ఏతా వతా- విదితం- భవతి- ఇతి- సః- హ- ఉవాచ- గార్హ్యః- ఉప- త్వా- యాసి- ఇతి.

ప్ర॥ సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, ఏతావన్నుఇతి=ఇంతెనాయ ని, ఉవాచహ=పలికెను. (ఇతరః=అన్యఁడగు గార్హ్యండు), ఏతావద్ధీతి=ఇంతేయని, (ఆహ=ప లికెను). (అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు), ఏతావతా=ఇంతమాత్రము తెలిసికొనుట చేత, (బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము), విదితం=తెలియఁబడినది. సభవతీతి=కాదని, (ఆహ=పలికె ను). సః=ఆ, గార్హ్యః=గార్హ్యండు, త్వా=నిన్ను, ఉపయాసీతి=పొందెదనని, ఉవాచహ= పలికెను.

తా॥ అప్రకారము ఊరకున్న గార్హ్యునిచూచి అజాతశత్రువను కాశీరాజు ఓ గార్హ్యండా? నీవు తెలిసికొనిన పరబ్రహ్మమిదియేనా ఇంకను అధికముగా ఉన్నదాయని పలుకఁగా ఆగార్హ్యం డు ఇంతేయని చెప్పెను. అప్పుడాకాశీరాజు పరబ్రహ్మమింతమాత్రముతో తెలియఁబడదు అని ప లికి ఇంతకంటె అధికమైన పరబ్రహ్మమున్నది. అది తెలిసికొనఁదగినదియని సూచనచేయఁగా అట్టి పరబ్రహ్మస్వరూపమును సమాపించివచ్చిన శిష్యునికొఱకు చెప్పఁదగినదియనెడి ఆచారవిధి తెలి సిన గార్హ్యండు ఆపత్కాలమునందు ఆ బ్రాహ్మణునివల్లనైనను అధ్యయనము చేయఁదగినదియని తానే ఓకాశీరాజా? నిన్ను నేను ఇతరుఁడగు శిష్యుండు గురువునువలెనె పొందెదనని పలికెను.

ఉ॥ సహూవాచాజాతశత్రుః ప్రతిలోమంవైతద్యద్బ్రాహ్మణః శ్మత్రియముపేయా ద్బ్రహ్మమేవక్ష్యతీతివ్యేవత్వా జ్ఞాపయిష్యామీతతం పాణావాదాయోత్త స్థౌతాహపురుషగ్ సుప్తమాజగ్తుస్తమేతైర్నామభిరామస్త్రీయాఞ్చక్రే బృహన్నాండరవాసః సోమరాజన్నితినోత్తస్థాతం పాణినాపేషంబోధ యాఞ్చకారసహూత్తస్థా. ॥౧౫॥

ప॥ సః-హ- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- ప్రతిలోమం- వా- ఏతత్- యత్- బ్రాహ్మణః- శ్మ త్రియం- ఉపేయాత్- బ్రహ్మ- మే- వక్ష్యతి- ఇతి- వి- ఏవ- త్వా- జ్ఞాపయిష్యామి- ఇతి- తం- పాణా- ఆదాయ- ఉత్తస్థా- తా- హ- పురుషం- సుప్తం- ఆజగ్తుః- తం- ఏతైః- నామభిః- ఆమస్త్రీయాఞ్చక్రే- బృహత్- పాండరవాసః- సోమరాజ్- ఇతి- సః- స- ఉత్తస్థా- తం- పాణినా- ఆపేషం- బోధయాఞ్చకార- సః- హ- ఉత్తస్థా.

ప్ర॥ బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియం=క్షత్రియునిగూర్చి, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, మే=నాకు, వక్ష్యతీతి=చెప్పగలడని, ఉపేయాదితియత్=పొందుటవిదియో, తత్=అది, ప్రతిబోమంవా=విపరీతమైనదేయని, సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, ఉవాచహ=పలికెను. (ఇది ఆచారవిధిశాస్త్రములయందు నిషేధింపబడినదిగనుక నీవు ఆచార్యుడవయ్యెడిందుము నేను), త్వమేవ=నిన్నుగూర్చియే, (వేద్యం=తెలిసికొనఁదగిన, బ్రహ్మ=ముఖ్యమైన పరబ్రహ్మమును), విష్ణుపయిష్యామితి=విన్నపించగలనని, తం=ఆగార్హ్యని. పాణో=హస్తమునందు, ఆదాయ=గ్రహించి, ఉత్తస్థా=లేచెను. తోహ=ఆ గార్హ్యజాతశత్రులిద్దఱును, (క్వచిత్=ఒకానొక, రాజగృహప్రదేశే=రాజయొక్క ఇంటిలోపలి స్థలమునందు), సుప్తం=నిద్రించియున్న, పురుషం=పురుషునిగూర్చి, అజగ్మతుః=వచ్చిరి. తం=ఆపురుషుని, (ప్రాప్య=పొంది), హేబృహత్=ఓ అధికవఁడా? హేపాణ్డరవాసః=ఓ తెల్లనివస్త్రముకలవాఁడా? హేసోమరాజ్=ఓ సోమరాజా, ఇతి=అనెడి, ఏవైః=ఈ, నామభిః=పేర్లచేతను, ఆమస్త్రయాశ్చిత్రే=పిలిచెను. సః=ఆ నిద్రించెడి పురుషుఁడు, నోత్తస్థా=లేవకపోయెను. తం=ఆ లేవనిపురుషుని, పాణినా=హస్తముచేతను, అపేసం=పొర్లించిపొర్లించి, బోధయాశ్చకార=లేపెను. (తేన=ఆ పొర్లించుటచేతను), సహ=ఆ పురుషుఁడు, ఉత్తస్థా=లేచెను.

తా॥ ఈ పూర్వోక్తప్రకార మా గార్హ్యండు ఓరాజా? నీకునేను విష్ణుడవగుచున్నానని పలుకఁగా ఆ అజాతశత్రువను కాశీరాజు ఓ గార్హ్యండా? బ్రాహ్మణుఁడు అనాచార్యుడగు క్షత్రియుఁడు పరబ్రహ్మపదేశము చేయగలడని ఆనాచార్యస్వభావుడగు క్షత్రియునిగూర్చి విష్ణుడగుట ఆచారమునువిధించెడి శాస్త్రములయందు కేవలము నిషేధింపబడినది. కనుక నీవు ఆచార్యుడవయ్యె యుండుము. నేనునిన్నుగూర్చియే తెలిసికొనఁదగిన ముఖ్యమగు పరబ్రహ్మమును విన్నపించెదనని పలికిల్పజ్ఞతుడగు ఆగార్హ్యనిచూచి ఆయనకు స్వేచ్ఛాహారము కలుగుటకు చెయ్యిపట్టుకొని ఆగార్హ్యండుచెప్పిన ప్రాణస్వరూపులగు ఆదిత్యాది పరబ్రహ్మములకంటె వేరగు ముఖ్యమైన పరబ్రహ్మమును తెలుపుటకులేచెను. లేచిన ఆగార్హ్యజాతశత్రువు లిద్దఱును రాజగృహములోనొక ప్రదేశమునందు నిద్రించియున్న పురుషునియొద్దకుపోయి ఇంతకుపూర్వము గార్హ్యనిచేత చెప్పబడినవియును ప్రాణమునకు ప్రసిద్ధములైనవియునగు బృహత్ పాణ్డరవాసః సోమరాజ్ అనెడి ఈనామములతో కాశీరాజు ఆనిద్రించినవాని పిలువఁగా అతఁడు లేవకపోయెను. ఇట్లు లేవకపోగా కాశీరాజు తిరిగి హస్తములతో పొర్లించి లేపెను. అప్పుడా నిద్రించియున్న పురుషుఁడులేచెను. వీనిచేత ఇంతకుపూర్వము గార్హ్యనిచేత ద్వితీయముగా చెప్పబడిన సోపాధికములగుప్రాణరూపులైన ఆదిత్యాది బ్రహ్మోపాసనలకంటె వేరగునిరుపాధికమైన పరబ్రహ్మము ప్రతిపాదించఁదగినదియని కాశీరాజు గార్హ్యనిగూర్చి తెలియఁజేసెను.

ఉ॥ సహేవాచాజాతశత్రుర్యతైవ ఏతత్సుప్తాభూద్య ఏషవిజ్ఞానమయఃపురుషః

కైవ్యవతదాభూతుః-తఏతదాగాదితి తదుహనమేనేగార్గ్యః.

॥౧౬॥

ప॥ సః=హ. ఉవాచ=అజాతశత్రుః-యత్ర-ఏవః-ఏతత్-సుప్తః-అభూత్-యః-ఏషః-విజ్ఞానమయః-పురుషః-క్వ-ఏవః-తదా-అభూత్-కుతః-ఏతత్-ఆగాత్-ఇతి-తత్-ఉ-హ-న-మేనే-గార్గ్యః.

ప్ర॥ సః=ఆ, అజాతశత్రుః=అజాతశత్రువను కాశీరాజు, (గార్గ్యం=గార్హ్యనిగూర్చి), ఉవాచహ=పలికెను. ఏవః=ఈ విజ్ఞానమయ పురుషుఁడు, యత్ర=ఏకాలమునందు, ఏతత్=ఈ స్వాపముకలుగునట్లుగా, సుప్తాభూత్=నిద్రించెనో, ఏవః=ఈ, విజ్ఞానమయః=విజ్ఞానస్వరూపుడగు, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, ఏషః=ఈవిజ్ఞానమయ పురుషుఁడు, తదా=అప్పుడు, (అనిబ్రాసమయమునందు), క్వ=ఎక్కడ, అభూత్=ఉండెను. కుతః=ఎక్కడినుం

డి, ఏతత్ = ఈ ఆగమనమును, ఆగాత్ = పొందెను. ఇతి = అని, (ప్రప్తవ్యం = ఆడుగఁడగినది, అసీత్ = ఉండెను). గార్హస్థ్యః = గార్హస్థ్యండు, తదుహ = ఆరెంటిని, (విజ్ఞానమయ పురుషుఁడెక్కడఉండెను ఎక్కడనుండివచ్చెను అని ఈరెంటిని ఆడుగవలసినవాటినిగా), నమేనే = తెలిసికొనకపోయెను.

తా॥ ఆకాశీరాజు ఈప్రకారము ఆదిత్యాది బ్రహ్మములకంటె వేరగు ముఖ్యమైన పరబ్రహ్మమున్నదని ప్రతిపాదించి గార్హస్థ్యనిగూర్చి పలికెను. ఈగార్హస్థ్యండు విజ్ఞానమయమగు ఈపురుషుండు ఏకాలమందు నిద్రించెను. నిద్రించినకాలమందు ఎక్కడఉండెను. ఈ జాగ్రత్కాలము నందెక్కడనుండివచ్చెను. అని ప్రశ్నచేయవలసియున్నది. ఈ ప్రశ్నలనే గార్హస్థ్యండు తెలిసికొనకపోయెను అని తానే ప్రశ్నములనుచేసి సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సహవాచాజాతశత్రుర్గతైః ఏతత్సుప్తోఽభూద్భవవిజ్ఞానమయః పురుషస్తదైషాంప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞానమాదాయ యఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మి ష్టోతేతాని యదాగృహ్లాత్యభహౌతత్పురుషః స్వపితినామతద్భవీత ఏవప్రాణోభవతి గృహీతావాక్ గృహీతం చత్సుర్గృహీతగ్ శ్రోత్రం గృహీతం మనః.

॥౧౭॥

ప॥ సః- మా- ఉవాచ- అజాతశత్రుః- యత్ర - ఏషః- ఏతత్- సుప్తః- ఆభూత్- యః- ఏషః- విజ్ఞానమయః- పురుషః- తదా- ఏషాం- ప్రాణానాం- విజ్ఞానేన- విజ్ఞానం- ఆదాయ- యః- ఏషః- అన్తర్హృదయే, ఆకాశః- తస్మిత్- శేతే- తాని- యదా- గృహ్లాతి- అథ- మా- ఏతత్ - పురుషః- స్వపితి- నామ- తత్- గృహీతః- ఏవ- ప్రాణః - భవతి- గృహీతా- వాక్- గృహీతం- చత్సుః- గృహీతం- శ్రోత్రం- గృహీతం- మనః.

ప్ర॥ సః = ఆ, అజాతశత్రుః = అజాతశత్రువనుకాశీరాజు, ఉవాచహ = పలికెను. ఏషః = ఈ, విజ్ఞానమయః = విజ్ఞానస్వరూపుఁడైన, పురుషః = పురుషుండు, (అత్త స్వరూపుండు) యః = ఎవఁడో, ఏషః = ఏఁడు, యత్ర = ఏకాలమునందు, ఏతత్ = ఈస్వాపముకలుగునట్లు, సుప్తోభూత్ = నిద్రించెనో, తదా = ఆకాలమునందు, (సః = ఆ విజ్ఞానమయపురుషుండుగు పరమాత్మ, విజ్ఞానేన = విజ్ఞానముచేతను, (అంతఃకరణముయొక్క స్వభావమువలన పుట్టిన విశేషజ్ఞానముచేతను), ఏషాం = ఈ, ప్రాణానాం = వాగాదీంద్రియములయొక్క, విజ్ఞానం = విజ్ఞానమును, (వాగాదీంద్రియములకు వానివాని విషయమునుపొందిన నియతమగు ప్రకాశమును, విజ్ఞానసామర్థ్యమును), ఆదాయ = గ్రహించి, అన్తర్హృదయే = హృదయమధ్యమునందు, ఏషః = ఈ, ఆకాశః = ఆకాశము, (ఇక్కడ ఆకాశశబ్దముచేత స్వకీయమగు శ్రేష్ఠమైన ఆత్మచెప్పుటచున్నది). యః = ఏదియో, తస్మిత్ = దానియందు, శేతే = ఉంచున్నాఁడు. పురుషః = విజ్ఞానమయపురుషుండు, యదా = ఏకాలమునందు, తాని = ఆ వాగాదీంద్రియములయొక్క విజ్ఞానములను, గృహ్లాతి = గ్రహించుచున్నాఁడో అథవా = అప్పుడే, ఏతత్ = ఈ, స్వపితి నామ = నిద్రించుచున్నాఁడనుప్రసిద్ధి, (భవతి = అగుచున్నది) తత్ = ఆస్వాపకాలమునందు, ప్రాణః = సూక్ష్మేంద్రియము, గృహీతఏవ = గ్రహింపఁబడినదే, వాక్ = వాక్కు, గృహీతా = గ్రహింపఁబడినది, చత్సుః = నేత్రము, గృహీతం = గ్రహింపఁబడినది శ్రోత్రం = చెవి, గృహీతం = గ్రహింపఁబడినది. మనః = మనస్సు, గృహీతం = గ్రహింపఁబడినది భవతి = అగుచున్నది.

తా|| ఓ గాన్ధ్యేడా విజ్ఞానాత్మ, నిద్రించినకాలమునందు అంతఃకరణ స్వభావమగు అజ్ఞానముచేతఁబట్టిన అంతఃకరణమునుపొందిన స్ఫుటమగు చైతన్యభాసలక్షణమైన సాధనముతో ఈవాగాదీంద్రియములయొక్క విషయములగు శబ్దాదులను పొందియున్న సామర్థ్యమును తీసికొని హృదయమధ్యమునందలి పరమాత్మ స్వరూపమగు చిదాకాశమునందున్నాఁడు. ఇట్లు ఆ విజ్ఞానాత్మ, వాగాదీంద్రియములయొక్క విషయములనుపొందిన సామర్థ్యమును తీసికొనునప్పుడు నిద్రించుచున్నాఁడనుప్రసిద్ధికలుగుచున్నది. ఆ నిద్రించినకాలమునందే మ్రాణేంద్రియమును, వాక్కును, నేత్రమును, శ్రోత్రమును, మనస్సును, ఇవియున్నియును తీసికొనఁబడినవగుచున్నవి. ఇట్లు విజ్ఞానాత్మ, నిద్రాసమయమునందు సర్వేంద్రియోపరమముకలిగి నూత్నదేహసంబంధముచేత కలుగఁజేయఁబడిన విశేషాత్మ స్వరూపమునువిడిచి అవిశేషమైన సామ్యభావికమగు కేవలాత్మయందున్నది.

ఉ|| సయత్రైతస్వప్నయోచరతి తేహస్య లోకాస్తదు తేవమహారాజోభవత్యు
తేవమహాబ్రాహ్మణ ఉతేహోచ్చావచంనిగచ్ఛతి సయథామహారాజోజానప
దాగృహీత్వాస్వే జనపదేయథాకామం పరివర్తతఏవమేవైషవితత్త్వా
ణాగృహీత్వాస్వేశరీరేయథాకామంపరివర్తతే. ||౧౮||

ప|| సః - యత్ర - ఏతత్ - స్వప్నయా - చరతి - తే - హ - అస్య - లోకాః - తత్ -
ఉత - ఇవ - మహారాజః - భవతి - ఉత - ఇవ - మహాబ్రాహ్మణః - ఉత - ఇవ - ఉచ్చావచం -
నిగచ్ఛతి - సః - యథా - మహారాజః - జానపదా - గృహీత్వా - స్వే - జనపదే - యథాకా
మం - పరివర్తతే - ఏవం - ఏవ - ఏవః - ఏతత్ - ప్రాణా - గృహీత్వా - స్వే - శరీరే - య
థాకామం - పరివర్తతే.

ప్ర|| సః=ఆపూర్వోక్తమైనవిజ్ఞానమయ స్వరూపుఁడగు, ఏతత్ = ఈటివాత్మ, ఇక్కడ
యత్ర=ఏకాలమునందు, స్వప్నయా=స్వప్నపృథ్వితో, చరతి = ఉన్నాఁడో, అస్య = ఈ
స్వప్నమునుపొందిన ఆత్మకు, తేహ=ఆప్రసిద్ధములగు, లోకాః=లోకములు, (కర్మఫలములు, భ
వన్తి=అగుచున్నవి). (సః=ఆ, అయం=ఈ ఆత్మ), తత్=అక్కడ, ఉత=మరియు, మహారాజ
ఇవ=మహారాజువలెనె, భవతి=అగుచున్నది. ఉత=మరియు, మహాబ్రాహ్మణఇవ=గొప్పబ్రాహ్మ
ణుఁడువలెనె, (భవతి=అగుచున్నది). ఉతేవ=మరియు, ఉచ్చావచం = అధికనీచములగు దేవ
త్వతిర్యక్త్వాదికములను, నిగచ్ఛతి=పొందుచున్నది. సః=ఆ, మహారాజః=గొప్పరాజు, యథా
=ఏప్రకారము, జానపదా=దేశమందలివారిని, (భృత్యులను లేక ఇతరులను), గృహీత్వా=
గ్రహించి, (స్వాధీనపఱచుకొని), స్వేజనపదే = తనదేశమునందు, యథాకామం=స్వేచ్ఛగా,
(తనఇష్టప్రకారము), ప్రవర్తతే=ఉన్నాఁడో, ఏవమేవ = ఈప్రకారముగానే, ఏవః=ఈవిజ్ఞా
నమయ ఆత్మయును, ఏతత్ = ఈప్రకారము కలుగునట్లు, ప్రాణా=వాగాదీంద్రియములను,
గృహీత్వా=గ్రహించి,(బాగరితస్థానములనుండి యింద్రియములను ఉపసంహరించి), స్వేశరీరే=
తనదేహమునందు, యథాకామం=తనయిష్టప్రకారము, పరివర్తతే = ఉన్నది. (కామకర్మలచే
త ప్రకాశింపఁజేయఁబడినబాగ్రత్తయందనుభవింపఁబడినవస్తువులకు సమానములైన స్మరణలను
అనుభవించుచున్నది).

తా॥ ఆపూర్వోక్తమైన కేవలాత్మయందున్న విజ్ఞానమయాత్మ, దర్శనలక్షణముగల స్వప్నావస్థతోఁగూడుకొనునప్పుడు ఈ విజ్ఞానమయాత్మకు కర్తృఫలములగు లోకములగుచున్నవి. ఆ కర్తృఫలములను విజ్ఞానాత్మమహారాజు లోకములను వలెనె గొప్పబ్రాహ్మణుఁడు, అధికములగు దేవత్యాదికములనువలెనె నీచములగు తిర్యక్త్వాదికములనువలెనె జనుఁడు భ్రాంతిచేత ముతైపు చిప్పయందు వెండినివలెనె అబద్ధముగానే పొందుచున్నది. ఇట్లు పొందిన యీవిజ్ఞానమయాత్మ, ఆ మహారాజు తనదేశమందున్న సేవకులు మొదలైనవారిని స్వాధీనపఱచుకొని తనదేశమునందు స్వేచ్ఛగానుండునట్లు వాగాదీంద్రియములను స్వాధీనపఱచుకొని తన దేశమునందు స్వేచ్ఛగానుండి కామకర్మలచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన జాగ్రత్తయందనుభవింపఁబడిన వస్తువులకు సమానములగువాసనలను అనుభవించుచున్నది.

ఉ॥ అథయదానుషప్తోభవతియదానకస్యచన వేదహితానామనాడ్యో ద్వాసప్రతిసహస్రాణిహృదయాత్పురీతతమభిప్రతిష్ఠస్తేతాభిః ప్రత్యవసృప్యపురీతతిశేతేసయథాకుమారోవామహారాజోవామహాబ్రాహ్మణోవాతిష్ఠీమానన్దస్య గత్వాశయాతైవ మేవైవఏతచ్ఛేతే. . ॥౧౯॥

ప॥ అథ - యదా - నుషప్తః - భవతి - యదా - న - కస్య - చన - వేద - హితా - నామ - నాడ్యః - ద్వాసప్రతిసహస్రాణి - హృదయాత్ - పురీతతి - అభి - ప్రతిష్ఠస్తే - తాభిః - ప్రత్యవసృప్య - పురీతతి - శేతే - సః - యథా - కుమారః - వా - మహారాజః - వా - మహాబ్రాహ్మణః - వా - అతిష్ఠీం - ఆనన్దస్య - గత్వా - శయాత - ఏవ - ఏవ - ఏవః - ఏతత్ - శేతే.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, (సః=అవిజ్ఞానమయాత్మ), యదా=ఎప్పుడు, నుషప్తః=మిక్కిలినిద్రించినది, భవతి=అగుచున్నది. యదా=ఎప్పుడు, కస్యచన=కొంచెమును, (శబ్దాదివిషయసంబంధమైనదికొంచెమును), నవేద=తెలిసికొనలేదు, (ఈ ప్రకారము విశేషజ్ఞానములేక పోవుటచే నుషప్తికలుగుచున్నదని చెప్పఁబడినది). (ఏప్రకారముగా నుషప్తికలుగుచున్నదనిన చెప్పఁబడుచున్నది). హితానామ = హితములనిపేరుగల, (ఇష్టఫలమును పొందించుటకు కారణమగుటవలన హితములని చెప్పఁబడుచున్నవి.) ద్వాసప్రతిసహస్రాణినాడ్యః = డెబ్బదిరెండువేలనాడులు, హృదయాత్=హృదయమువలన, (అనఁగా హృదయమునందు అధోముఖముగానుండెడి పద్మాకారముగల మాంసపిండమునుండి), పురీతతం=శరీరమును, (పురీతచ్ఛబ్దమునకు పేగుఅర్థము. ఇక్కడ పేగుతోఁగూడుకొనినశరీరముచెప్పఁబడినది). అభిప్రతిష్ఠస్తే=అంతటను వ్యాపించియున్నవి. తాభిః=ఆనాడులతో, (సః=అవిజ్ఞానాత్మ, తదా=ఆనుషప్తి సమయమునందు), ప్రత్యవసృప్య=అనుసరించివ్యాపించి, పురీతతి=శరీరమునందు, శేతే=ఉన్నది. సః=అది, యథా=ఏప్రకారమనిన, కుమారోవా=మిక్కిలిబాలుఁడును, మహారాజోవా=గొప్పరాజును, మహాబ్రాహ్మణోవా=బ్రహ్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణుఁడును, (యథా=ఏప్రకారము), ఆనందస్య=ఆనందముయొక్క, అతిష్ఠీం=మిక్కిలిదుఃఖమును పోఁగొట్టునట్టి సుఖావస్థను, గత్వా=పొంది, శయాత=ఉండునో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, ఏవః=ఈవిజ్ఞానమయాత్మ, ఏతత్=ఈ నుషప్తికలుగనట్లుగా, శేతే=ఉన్నది.

తా॥ అవిజ్ఞానాత్మకు స్వప్నావస్థాంతరము ఎప్పుడు గాఢనిద్రకలుగును, ఎప్పుడు ఈశబ్దాది విషయములలో కొంచెమును తెలియకయుండును, అని ఆకాశీరాజు ప్రశ్నపూర్వకముగా సుమ ప్రిన్సిపిలెన్సి సుమ ప్రియొక్కరీతిని తెలియపరచుచున్నాడు. ఇట్లు ఏమియు విశేషజ్ఞానములే కయుండుటే సుమ ప్రియనఁబడును. అదియెట్లుకలుగుననిన, హృదయమునందు అధోముఖము గానుండెడి పద్మాకారముగల మాంసపిండమునుండి యిష్టఫలప్రాప్తికారణములగు డెబ్బదిరెండువేలనాడులు శరీరమునందంతటవ్యాపించి రావియాకుల పత్తుల వలెనేబహిర్ముఖములై యున్నవి. ఆహృదయము బుద్ధికి నివాసస్థానము. తక్కినననుష్ఠ యింద్రియములును ఆబుద్ధియధీనములు. అందుచేతబుద్ధి కర్తృధీనమువలన శ్రోత్రాదీంద్రియములను ఆనాడులతో చేఁపలవలవలనే చెవిరంగ్రము మొదలైనస్థానములనుండి వ్యాపింపఁజేసి యధిష్ఠించియున్నది. ఆబుద్ధినిజాగ్రత్కాలమునందువిజ్ఞానమయత్త న్నుటమగు స్వాత్మచైతన్యముయొక్క ఆభాసముతో వ్యాపించుచున్నాడు. ఆ బుద్ధిస్వల్పమగునపుడు విజ్ఞానాత్మ యును బుద్ధిని అనుసరించి స్వల్పమగుచున్నది. అదియేవిజ్ఞానమయత్తకునిద్ర. అవిజ్ఞానాత్మ, ఉదకములు మొదలైనవానిననుసరించికలుగునట్టి చంద్రాదిప్రతిబింబమువలెనేబుద్ధియను నుపాధియొక్క స్వభావమును అనుసరించి ఎక్కువతక్కువలు కలదియగుచున్నది. కనుక అవిజ్ఞానాత్మ, జాగ్రద్విషయమగు ఆబుద్ధియొక్క అయానాడులతో అనుసరించి శరీరమునందు, కాలృచదిగిసలోహపిండమును అగ్నివలెనేవ్యాపించియున్నది. ఈవిజ్ఞానాత్మస్వాభావికమగు స్వాత్మయందుండినను కర్తమును అనుసరించిపొందినబుద్ధిని అనుసరించుటవలన శరీరమునందున్నదని చెప్పఁబడుచున్నది. గాఢమమప్తిసమయమునందు విజ్ఞానాత్మకు శరీరసంబంధములేదు. ఆసమయమునందు హృదయసంబంధములగు సమస్తదుఃఖములను దాటినదైయున్నది. అదియెట్లనఁగా లోకమునందు మిక్కిలి పసిబాలునియొక్కయు స్వాధీనములగు స్వావ్యసూత్యనువృత్తోశరాష్ట్రదుర్గబలములుగల రాజుయొక్కయు పరిపక్వమైన విద్యాసంపత్తుగల బ్రహ్మజ్ఞానియగు బ్రాహ్మణునియొక్కయు ప్రసిద్ధమగు సహజమైన ఆనందావస్థ, వారు వికారములలేనివారై యుండునపుడెట్లుండునో యావ్రకారముగానే ఈవిజ్ఞానాత్మ గాఢమమప్తికాలమునందు స్వాభావికమగు స్వాత్మయందు సమస్తమైన సంసారధర్మము నతిక్రమించినదైయున్నది.

ఉ॥ సయథోర్ణనాభిస్తస్తునోచ్చరే ద్యధాగ్నేః తుద్రావిస్ఫులిక్లావ్యచ్చరన్త్యే వ
మేవాస్తాదాత్మనఃసర్వే ప్రాణాస్సర్వేలోకాస్సర్వే దేవాస్సర్వాణిభూ
తాని వ్యచ్చరన్తి తస్యోపనిషత్సత్యసత్యమితి ప్రాణావై సత్యం తేషా
మేషసత్యమ్.

॥౨౦॥

ఇతి చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమ బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ సః - యథా - ఉర్జనాభిః - తస్తునా - ఉచ్చరేత్ - యథా - అగ్నేః - తుద్రాః - విస్ఫులిక్లాః - వ్యచ్చరన్తి - ఏవం - ఏవ - అస్తాత్ - ఆత్మనః - సర్వే - ప్రాణాః - సర్వే - లోకాః - సర్వే - దేవాః - సర్వాణి - భూతాని - వ్యచ్చరన్తి - తస్య - ఉపనిషత్ - సత్యస్య - సత్యం - ఇతి - ప్రాణాః - వై - సత్యం - తేషాం - ఏషః - సత్యం.

ప్ర॥ సః=ఆ, ఉర్జనాభిః=సాలెపురుగు, తస్తునా=దారముచేతను, యథా=ఏప్రకారము, ఉచ్చరేత్=ఎగురునో, అగ్నేః=అగ్నివలన, తుద్రాః=స్వల్పములైన, విస్ఫులిక్లాః=మిఠున

గురులు, యథా = వీ ప్రకారము, వ్యుచ్ఛరన్తి = అనేకవిధములుగా ఎగురుచున్నవో, తీవ్రమే = ఈ ప్రకారముగానే, అస్తాత్ = ఈ, అత్తనః = వికారములేని కూటస్థ ఆత్మవలన, (ఈవిజ్ఞానాత్మకు మేలుకొనుటకంటె పూర్వముండెడి నిర్వికారస్వరూపమువలన), సర్వే = సమస్తమైన, ప్రాణాః = వాగాదీంద్రియములును, సర్వేలోకాః = సమస్తలోకములును, (సమస్తములైన కర్మఫలములును), సర్వేదేవాః = సమస్తదేవతలును, (ప్రాణలోకములకధిష్ఠాతలగు అగ్ని మొదలగు దేవతలు), సర్వాణిభూతాని = సమస్తభూతములును, (బ్రహ్మ మొదలుకొని స్తంబపర్యంతముండెడి ప్రాణిసమూహములును), వ్యుచ్ఛరన్తి = బయలుపెట్టుచున్నవి. (పుట్టుచున్నవి). (జంగమస్థావరాత్మకమైన యీ ప్రపంచము ఏ ఆత్మమువలన ఎల్లప్పుడు అగ్ని మిణుగురులవలెనే పుట్టుచున్నదో, ఏవరమాత్మయందే నీటిబుగ్గలవలెనే లీనమగుచున్నదో, స్థితికాలమునందు ఏవరమాత్మస్వరూపమై యున్నదో), తస్య = ఆవరమాత్మకు, (పరబ్రహ్మమునకు), ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తునిపేరు. (ఈయుపనిషత్తును శబ్దమునుపొందియున్న విశేషము శాస్త్రప్రామాణ్యమువలన సమీపమును పొందించుటయని నిశ్చయింపఁబడుచున్నది). (ఈ యుపనిషత్తువీదియనిన), సత్యస్య సత్యమితి = సత్యమునకు సత్యమైనదని, (ఆహ = పలికెను). (పరబ్రహ్మముకంటె పేరుగుసంసారియను పేరుగలవస్తువు లేకపోవుటవలనను పారమార్థిక సత్యత్వమును తెలిపెడి సత్యస్య సత్యమనెడి పేరుపరబ్రహ్మమునకు మాత్రమే కలిగియుండెను. ఇక్కడ ఆపరబ్రహ్మమండెడి సత్యస్య సత్యమనెడి పేరు పరబ్రహ్మైక్యమునుపొందించుటవలన ఉపనిషత్పరముగా చెప్పఁబడినది). (ఆ అర్థమునే శ్రుతి వివరించుచున్నది). ప్రాణాః = ప్రాణములు, వై = ప్రసిద్ధముగా, సత్యం = సత్యస్వరూపములు. తేహం = ఆ ప్రాణములకు, ఏషః = ఈ ఆత్మ, సత్యం = సత్యస్వరూపము.

తా|| ఇంతకుపూర్వము ఈ యాత్మ ఎక్కడయుండెను అని యడిగినప్రశ్నకు ప్రతివచనము చెప్పఁబడినది. ఈ ప్రశ్నయొక్క నిర్ణయముచేత విజ్ఞానమయాత్మకు విశుద్ధియును సంసారము లేకపోవుటయును చెప్పఁబడినది. ఈ ఆత్మ ఎక్కడ యుండెనని అడిగినప్రశ్నయొక్క ప్రతివచనముచేతనే ఆత్మయొక్కడనుండి వచ్చెనని అడిగినరెండవ ప్రశ్నయొక్క ప్రతివచనమును తెలియఁబడుచుండగా మరల ఆత్మయొక్కడనుండి వచ్చెను అని అడిగిన ప్రశ్న నిరర్థక మగుచున్నది. అదినిరర్థకముకాదేని ఈరెండవప్రశ్నకు వేటొక యర్థమును విసుటకు కొరుచున్నాను అని అడుగఁగా చెప్పచున్నాడు. ఈ విషయమునందు ఎక్కడనుండి అనెడిపదమునకు అపాదానత్వము అర్థముచెప్పినయెడల పునరుక్తిదోషమును, నిమిత్తార్థము (ఇక్కడికి ఎందునిమిత్తము వచ్చుట అని) చెప్పినయెడల ముందుచెప్పఁబోయెడి అగ్నివిఘ్నలింగాదిదృష్టాంతములచేత ఆనిర్వికార ఆత్మనుండి కలుగుచున్నదని చెప్పెడి ప్రతివచనమునందు విరోధమును కలుగుచున్నది. ఇట్లుకలుగఁగా అపాదానార్థము చెప్పెడిపక్షమునందుకలిగెడిపునరుక్తిదోషము లేదు. ఏలయనిన ఇక్కడ ఉదాహరింపఁబడినవిద్యావిద్యలయొక్క విషయములు రెంటిలో అవిద్యా విషయమునందు చెప్పఁదగినదంతయును చెప్పఁబడినది. విద్యావిషయకమైన కేవలత్వ స్వరూపమును ఉదాహరింపఁబడి నిర్ణయింపఁబడినది. కాఁబట్టి దానికి అనురూపములైన ఆత్మ ఎక్కడ ఉండెను? ఎక్కడనుండివచ్చెను? అనిరెండుప్రశ్నలు శ్రుతిచేతనే ఉదాహరింపఁబడినవి. ఈప్రశ్నలద్వారా శ్రుతిచేతనే ఆత్మకంటె వేటొక వస్తువు లేకపోవుటవలన ఆత్మనుండియే సర్వము కలుగుచున్నదని చూపింపఁబడుచున్నది. అది

ఎట్లనిన దానికిదృష్టాంతము చెప్పబడుచున్నది. ఏదియనినప్రసిద్ధమగు సాలెపురుగు తననుండివేరుచేయఁబడినదారముతో ఎగిరినట్లును అగ్నివలన స్వల్పములగు మిఁబుంగురులు కలిగినట్లును ఈ విజ్ఞానాత్మయొక్క జాగ్రదవస్థకంటె పూర్వమందలి నిర్వికార స్వరూపమునుండి సమస్తమైనవాగాదిండియములును సమస్తలోకములును లోకప్రాణములకధిష్ఠాతలగు అగ్ని మొదలగు దేవతలందఱును బ్రహ్మాద్వైతంబు పర్యంతముండెడి సమస్త ప్రాణి సమాహములును ఈ నిర్వికారాత్మనుండియే పుట్టుచున్నవి. ఇట్లుఏఆత్మవలనసర్వమును ఎల్లప్పుడు అగ్నివలన మిఁబుంగురులవలెనేపుట్టుచున్నదో, ఏఆత్మయందు సర్వమును నాశకాలమునందు నీటిబుగ్గలవలెనే లీనమగుచున్నదో, స్థితికాలమునందు సర్వమును ఏ ఆత్మస్వరూపమైయున్నదో ఆ యాత్మనుచెప్పనట్టి శబ్దముఉపనిషత్తు. ఈ ఉపనిషచ్ఛబ్దార్థము శాస్త్రప్రామాణ్యమువలన సమీపమును పొందించునదియని నిర్ణయింపఁబడినది. ఇట్టియుపనిషత్తు ఏదియనిన సత్యస్యసత్యమని చెప్పఁబడినది. కేవలపారమార్థిక సత్యత్వమును తెలిపెడి ఈ సత్యస్యసత్యమును నామముకేవలాత్మకు మాత్రమేకలిగియున్నను ఇక్కడ ఆయాత్మైక్యమును పొందించునట్టి యుపనిషత్తునకును చెప్పఁబడినది. ఆసత్యస్యసత్యమును శబ్దార్థమును తెలియఁజేయుటకు శ్రుతియేస్వకీయముగా ప్రాణములు ప్రసిద్ధముగా సత్యస్వరూపములు. ఆప్రాణములకు ఈ ఆత్మసత్యస్వరూపము అని చెప్పినది. ఈ అర్థమును ముందు చెప్పఁబోయెడి బ్రాహ్మణములరెంటియందు వివరింపఁబడుచున్నది.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునగు ప్రథమ బ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్ - చతుర్థాధ్యాయః - ద్వితీయబ్రాహ్మణప్రారంభః.

ఉ॥ యోహవై శిశుగ్ సాధానగ్ సప్రత్యాధానగ్ సస్థూణగ్ సదామంవేద సప్తహద్విషతోబ్రాతృవ్యానవరుణాద్ధి । అయంవావశిశురోగ్రీయం మధ్యమఃప్రాణస్తస్యేద మేవాధానమిదం ప్రత్యాధానంప్రాణః స్థూణాన్నందామ ॥౧॥

ప॥ యః - హవై - శిశుం - సాధానం - సప్రత్యాధానం - సస్థూణం - సదామం - వేద - సప్త - హ - ద్విషతః - బ్రాతృవ్యాన్ - అవరుణాద్ధి - అయం - వావ - శిశుః - యః - అయం - మధ్యమః - ప్రాణః - తస్య - ఇదం - ఏన - ఆధానం - ఇదం - ప్రత్యాధానం - ప్రాణః - స్థూణాన్నం - దామ.

ప్ర॥ యోహవై = ఎవఁడైతే, సాధానం = ఆధానముతోఁగూడివాఁడును, సప్రత్యాధానం = ప్రత్యాధానముతోఁగూడుకొనినవాఁడును, సస్థూణం = స్తంభముతోఁగూడుకొనినవాఁడును, సదామం = పలుపుతోఁగూడుకొనినవాఁడునగు, శిశుం = ప్రాణమునుశిశువును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః = వాడు), ద్విషతః = ద్వేషించుచున్న, సప్తహం = ఏడుగురగు, బ్రాతృవ్యాన్ = సహోదరుని పుత్రులగు విషయరాగములను, (శిరస్సునందైన చతుర్శ్చోత్రసాంకములఱును ముఖము ఒకటియు ఇవియేడును శబ్దాదివిషయములను పొందుటకు ద్వారములు. వానివలనపుట్టిన విషయరాగములు సహజమగుటవలన బ్రాతృవ్యములనఁబడుచున్నవి. అవి, జీవాత్మకు తనఆత్మయందు దృష్టినిశబ్దా

దివిషయములను చూచెడివానినిగా చేయుచున్నవి. ఇట్లుతనఆత్మస్వరూపమును చూచుటయందు విరోధములగుటవలన ద్వేషించునట్టి బ్రాతృవృత్తలనబడుచున్నవి. ఎవఁడు ప్రాణము మొదలైన ఆ చక్షురాదీంద్రియములయొక్క నిజస్థితిని తెలిసికొనుచున్నాఁడో, వాఁడు ఈ బ్రాతృవృత్తలను, అవసుణ్ధి=అడ్డగించుచున్నాఁడు. (సశింపఁజేయుచున్నాఁడు). (ఈపూర్వము చెప్పఁబడిన శిశువుఎవఁడనిన), అయం=ఈ, మధ్యమః=శరీరమగ్ధమునందున్న, ప్రాణః=ప్రాణము, యః=ఏదియో, అయంవావ=ఇదియే, శిశుః=శిశువు. (అయిదువిధములుగా దేహమునందుండే ఆకాప్రాణము శిశువువలెనే శబ్దాదివిషయములయందు ఒక ఇంద్రియము ఇంకోక ఇంద్రియ విషయమందు వలెనే అసమర్థమగుటవలన శిశువుగా చెప్పఁబడినది). (ఆశిశువునకు చెప్పఁబడిన ఆధానమును నడేదియనిన), తస్య = ఆశిశువునకు, ఇవమేవ = ఈ శరీరమే, ఆధానం = ఆధానము. (కార్యాత్మకమైన శరీరమునందు ప్రాణముంచబడుచున్నది గనుక శరీరమాధానమనఁబడుచున్నది). (ప్రత్యాధానమేదియనిన), (ఈ శరీరమునందు వానివాని స్వరూపమును పొందియున్న ఇంద్రియములు శబ్దాదివిషయములను పొందుటకు ద్వారములగుచున్నవి. ఈ ఇంద్రియములు ప్రాణమూ త్రమునందు చేరియున్నప్పుడు విషయములను పొందుటకు ద్వారములుకావు. అది కాశీరాజగు అజాతశత్రువుచేత నిద్రించియున్నవానిని హస్తముతో పొర్లించుటమొదలైనవానివలన లేపుటచేత చూపింపఁబడినది). ఇదం=ఇది, ప్రత్యాధానం=ప్రత్యాధానము. (జ్ఞానమయాత్మజాగ్రదవస్థయందు శిరఃప్రదేశమందలి చక్షుశ్రోత్రములు మొదలైన విశేషప్రదేశములయందు తిరిగి యుంచబడుచున్నది గనుక ప్రత్యాధానమనఁబడును). (స్తంభమేదియనిన), ప్రాణః =బలము, (అన్నపానములవలన పుట్టినశక్తి), ధ్మాణా = స్తంభము, (ప్రాణమును శిశువు ఈశరీరమునందు స్తంభము ఆధారముగాఁగల శిశువువలెనే అన్నపానములవలన పుట్టినబలము ఆధారముగాఁగలవాడగుటవలన బలము స్తంభముగా చెప్పఁబడినది). (పలువురివిదియనిన), అన్నం = అన్నము, దామ=పలువు, (భక్షింపఁబడిన యన్నముమూడుగ భాగాలుగా పరిణమించుచున్నది. ఆమూడు విధములైన స్థూలమధ్యమ అఃశిష్టములను రసములలో మొదటి స్థూలరసము మాత్రపు రీషములై బయలుపెడలుచున్నది. రెండవదియగు శ్రేష్ఠమైన సుగ్ధమరసము క్రమముగారక్తము మొదలైనవాని రూపముతో స్వకార్యములగు త్వక్కు, రక్తము, మాంసము, మేదస్సు, మజ్జ, ఎముక, రేతస్సు, ఈ ఏడింటివలనఁబుట్టిన శరీరమును వృద్ధిపొందించుచున్నది. మూడవదియగు మిక్కిలి నూత్నమగు రసము, అమృతమని, ఊర్జమని, ప్రభావమని చెప్పఁబడుచున్నది. అదిపొక్కిలికి ఊర్ధ్వముగానున్న హృదయదేశమునుపొంది హృదయమునుండి బయలుపెడలివిశేషముగాదేహమందంతటా వ్యాపించియున్న డెబ్బదిరెండువేల నాడులయందు ప్రవేశించియింద్రియసమూహమే రూపముగాకలిగిన శిశువనుపేరుగల లిజ్జశరీరమును శరీరమందుంచుటకు కారణమైన స్థూణమును పేరుగల బలమును పుట్టించుచున్నది. కనుక ఇట్లు అన్నము రెండువిధములుగా పలువు వలెనే ప్రాణశరీరములకు మిక్కిలి బంధించునదియగుచున్నది. కనుక అన్నముదామమనిచెప్పఁబడినది).

తా॥ ఇంతకుపూర్వము పరబ్రహ్మస్వరూపమును నీకు చెప్పెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి ఈ ప్రపంచమంతయు దేనివలనపుట్టి ఏ స్వరూపమైయుండి దేనియందు లీనమగుచున్నదో, అది అద్వితీయమగు పరబ్రహ్మముగా తెలియఁజేయఁబడినది. అజగత్తు ఏస్వరూపమైపుట్టుచున్నదనిన పంచధూతాత్మకమై పుట్టుచున్నది. ఇట్లుపంచధూతాత్మకమైపుట్టిన జగత్తును భూతములు నామరూపాత్మకములగుటవలన నామరూపాత్మకమనియును చెప్పఁబడుచున్నది. పంచధూతములు మూర్తామూర్త స్వరూపములగుటవలన సత్యములని చెప్పఁబడినవి. దేహేంద్రియములు ఆభూతస్వరూపములగుటవలన సత్యములని అంగీకరింపఁబడినవి. అట్టి దేహేంద్రియాత్మకములగు భూతములకు సత్యత్వమును నిర్ణయించుటయందలి కోరికచేత బ్రాహ్మణద్వయమారంభింపఁబడినది. ఆ దేహేంద్రియాదులను సత్యమునుగా నిర్ణయించునదియే ఉపనిషత్తు. దేహేంద్రియాదులకు సత్యత్వమును నిర్ణయించు ద్వారా సత్యస్యసత్యమనెడి పరబ్రహ్మము నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. ఇట్లు బ్రహ్మోపనిషత్తులయొక్క ప్రసంగముచేత మార్గమునడిచెడివాఁడు మార్గమునందు పొందియున్న బావులు, ఉద్యానవనములు మొదలైనవానిని నిశ్చయించిన విధముగా ఇంద్రియములయొక్క స్వరూపము సయితము నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. అయిదువిధములుగా ఈ దేహమునందుండెడి ఈ ప్రాణము శిశువువలెనే శబ్దాది విషయములయందు ఒక ఇంద్రియము ఇంకొక ఇంద్రియవిషయమునందువలెనే అసమర్థమగుటవలన శిశువుగాను ఇట్లు ఆ ప్రాణమును శిశువునకు అధిష్ఠానమగుటవలన శరీరము ఆధానమనియును ఇట్టి ఆధానమగు శరీరముతోఁగూడుకొనుటవలన దేహమధ్యమునందలి ప్రాణమును శిశువును సాధనముగాను, ఈ ప్రాణమును శిశువును పొందియున్న విజ్ఞానమయాత్మ నిద్రవలన జాగ్రత్కాలమునందు శిరస్సునందున్న చక్షుశ్రోత్రనాసికములయొక్క రంధ్రములనాటింటిని ముఖచిలమును ఈ యేడింటిని తిరిగి పొందియుండుటవలన ప్రత్యాధానమనియును, ఇట్టి ప్రత్యాధానముతోఁగూడుకొనుటవలన శిశువును సప్రత్యాధానమునుగాను, ప్రాణమును శిశువు ఈశరీరమునందు స్తంభము ఆధారముగాఁగల శిశువువలెనే అన్నపానములవలనఁబుట్టిన బలము ఆధారముగా కలవాఁడగుటవలన సమీకరణముగాను, భక్షింపఁబడిన అన్నము, స్థూలమధ్యమ అణివృత్తులని మూడువిధములైనది. అందు స్థూలరూపమైన రసము మాత్రపురీషముగా బయలుపెడలుచున్నది. మధ్యమరూపమగు రసము క్రమముగా రక్తము మొదలైనవాని రూపముతో స్వకార్యములగు త్వక్కు, రక్తము, మాంసము, మేదస్సు, మజ్జ, ఎముక, రేతస్సు ఈ ఏడింటివలనఁబుట్టిన శరీరమును వృద్ధి పొందించుచున్నది. అణివృత్తరూపమగు రసము అమృతమని ఊర్జమని ప్రభావమని చెప్పఁబడును. అది బాష్ణానకుమీదనున్న హృదయదేశమునుపొంది హృదయమునుండి బయలుపెడలి విశేషముగా దేహమునందంతటను వ్యాపించియున్న దెబ్బదిరెండువేల నాడులయందు ప్రవేశించి ఇంద్రియసమాహమే రూపముగా కలిగిన నూత్నరూపమగు ప్రాణమును శిశువును శరీరమందుంచుటకు కారణమైన స్థూణమును పేరుగల శక్తిని కలుగఁజేయుచు శరీరప్రాణములను పలువువలెనే బంధించుటవలన ఆప్రాణమును శిశువును సదామమునుగాను ఈప్రకారము దేహమధ్యమునందున్న ప్రాణమును శిశువును సాధానమునుగాను సప్రత్యాధానమునుగాను సమీకరణముగాను సదామమునుగాను తెలిసికొనువాఁడు (శిరఃప్రదేశమునందున్న శ్రోత్రనాసికాచక్షుస్సులను ముఖమునుగాను)

ము ఒకటియును ఈ యేడింటివలనఁబుట్టిన విషయరాగములు సహౌదరుని బిడ్డలైనటువంటివి యును విజ్ఞానమయాత్మకు అత్తస్వరూపమునందలి దృష్టిని పోఁగొట్టి బాహ్యమునందలి శబ్దాదివిషయములను పొందునటులచేయుటవలన ద్వేషించునవియునైయున్నవి). అట్టివిషయరాగములను సశింపఁజేయుచున్నాఁడు.

ఉ॥ తమేతాఃసప్తాక్షితయ ఉపతిష్ఠన్తే తద్యాఇమాఅక్షన్లోహిన్యోరాజయస్తాభిరే సగ్రుద్రోన్వాయత్తోఽథయా అక్షన్నాపస్తాభిః పర్జన్యోయాకసీనికాతయా దిత్యోయతగ్నాన్తంతే నాగ్నిర్యచ్ఛుక్లంతే నేన్ద్రోధరయైనంవ ర్తన్యాపృథివ్యన్వాయత్తాద్యౌత్రతయానాస్యాన్నంత్యీయతే యఏవంవేద. ॥౨॥

ష॥ తం - ఏతాః - సప్త - అక్షితయః - ఉపతిష్ఠన్తే - తత్ యాః - ఇమాః - అక్షన్-
లోహిన్యః - రాజయః - తాభిః - ఏనం - రుద్రః - అన్వాయత్తః - అథ - యాః - అక్షన్ -
ఆపః - తాభిః - పర్జన్యః - యా - కసీనికా - తయా - ఆదిత్యః - యత్ - కృష్ణం - తేన - అ-
గ్నిః - యత్ - శుక్లం - తేన - ఇన్ద్రః - అధరయా - ఏనం - వర్తన్యా - పృథివీ - అన్వాయ-
త్తా - ద్యాః - ఉత్తరయా - న - అశ్వ - అన్నం - త్యీయతే - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ఏతాః=ఈముందుచెప్పఁబోయెడి, సప్తాక్షితయః=ఏడుగురగునాశనములేని రుద్ర
దిదేవతలు, తం=ఆప్రాణమును, ఉపతిష్ఠన్తే=పొందుచున్నారు. తత్ అక్షన్=అనేత్రమునందు,
మాః=ఈ ప్రసిద్ధములైన, లోహిన్యః=ఎఱ్ఱని, రాజయః=రేఖలు, యాః=ఏవియో, తాభిః=
రేఖలతో, (ఆరేఖలద్వారా), రుద్రః=రుద్రుఁడు, ఏనం=ప్రాణమును, అన్వాయత్తః=అనుసరి
చిపొందుచున్నాఁడు. అథ=అనంతరము, అక్షన్=నేత్రమును, ఆపః=ఉదకములు, (పొగవె
దలైనవానియొక్క మాడికవలనకలిగెడిసిగ్గు), యాః=ఏవియో, తాభిః=అయదకములతో, (అ
దకముద్వారా), పర్జన్యః=వర్షాధిదేవత, (ఏనం=ఈ ప్రాణమును, అన్వాయత్తః=అనుసరిం
పొందుచున్నాఁడు). (అక్షిణి=నేత్రమునందు), కసీనికా=తారక, (నల్లగుడ్డు), యా=ఏవియో
తయా=దానితో, (దానిద్వారా), ఆదిత్యః=నూర్పుఁడు, (ఏనం=ఈ ప్రాణమును, అన్వాయ-
త్తః=అనురించిపొందుచున్నాఁడు). (అక్షిణి=నేత్రమునందు), కృష్ణం=నలుపు, యత్=ఏవియో,
న=దానితో, (దానిద్వారా), అగ్నిః=అగ్ని, (ఏనం=ఈప్రాణమును, అన్వాయత్తః=అనుస
రించిపొందుచున్నది). (అక్షిణి=నేత్రమునందు), శుక్లం=తెలుపు, యత్=ఏవియో, తేన=ద
తో, (దానిద్వారా)ఇంద్రః=ఇంద్రుఁడు, (ఏనం=ఈప్రాణమును, అన్వాయత్తః=అనుసరించిప
దుచున్నాఁడు). అధరయా=క్రిందనున్న, వర్తన్యా=రెప్పతో, (రెప్పద్వారా), పృథివీ=భ
మి, ఏనం=ఈ ప్రాణమును, అన్వాయత్తః=అనుసరించి పొందుచున్నది. ఉత్తరయా=ఉత్త
మునందున్న, వర్తన్యా=రెప్పతో, (రెప్పద్వారా), ద్యాః=అంతరిక్షము, (ఏనం=ఈప్రాణ
మును, అన్వాయత్తః=అనుసరించి పొందుచున్నది). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద
తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అశ్వః=నీనికి, అన్నం=అన్నము, నత్యీయతే=సశింపదు.

తా॥ ఈ ఇంద్రియస్వరూపుడగు ప్రాణమును శిశువు మును త్యక్తవత్సనుండి జాగ్రదవస్థ యందు నేత్రమును పొందియుండఁగా ఆప్రాణమును రుద్రుఁడు నేత్రమునందలి రక్తరేఖలద్వారా పొందుచున్నాఁడు. పక్ష్యన్యఁడు పొగమొదలయిన వానియొక్క మాడికచేత నేత్రమునందు కలిగి నయుచకములద్వారా పొందుచున్నాఁడు. సూర్యుఁడు నేత్రమునందలి నల్ల గ్రుడ్డుద్వారా పొందుచు న్నాఁడు. అగ్ని నేత్రమునందలి నల్లనికాంతిద్వారా పొందుచున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు నేత్రమునందలి తెల్లనికాంతిద్వారా పొందుచున్నాఁడు. భూమి నేత్రముయొక్క క్రిందిరెప్ప ద్వారా పొందుచున్నది. అంతరిక్షము నేత్రముయొక్క పైరెప్ప ద్వారా పొందుచున్నది. ఈ ప్రకారము అన్నస్వరూపులైన రుద్రాదిదేవతలు ఏడుగురును నేత్రమునందున్న రక్తరేఖలు మొదలయిన వానిద్వారా జాగ్రత్త యందు నేత్రమునందున్న ప్రాణమును పొందుట తెలిసికొనిన వానికి అన్నము నశింపదు.

ఉ॥ తదేషక్లోకోభవతి అర్వాగ్బిలశ్చమన ఊర్ధ్వబుధ్నస్తస్మిన్యశోనిహితం విశ్వ రూపం తస్య సతముషయస్సప్తతీరే వాగప్తమీబ్రహ్మణా సంవిదానేతి అర్వాగ్బిలశ్చమన ఊర్ధ్వబుధ్న ఇతీదంతచ్ఛిర ఏష హ్యర్వాగ్బిలశ్చమన ఊర్ధ్వబుధ్నస్తస్మిన్యశోనిహితం విశ్వరూపమితి ప్రాణావైయశోనిహితం విశ్వరూపం ప్రాణానేతదా హతస్య సతముషయః సప్తతీర ఇతి ప్రాణావాముషయః ప్రాణానేతదాహ వాగప్తమీ బ్రహ్మణా సంవిదానేతి వాగ్భుప్తమీ బ్రహ్మణా సంవిదతే.

॥౩॥

ప॥ తత్ - ఏషః - శ్లోకః - భవతి - అర్వాగ్బిలః - చమనః - ఊర్ధ్వబుధ్నః - తస్మిన్ - యశః - నిహితం - విశ్వరూపం - తస్య - ఆసతే - ఋషయః - సప్త - తీరే - వాక్ - అప్తమీ - బ్రహ్మణా - సంవిదానా - ఇతి - అర్వాగ్బిలః - చమనః - ఊర్ధ్వబుధ్నః - ఇతి - ఇదం - తత్ - శిరః - ఏషః - హి - అర్వాగ్బిలః - చమనః - ఊర్ధ్వబుధ్నః - తస్మిన్ - యశః - నిహితం - విశ్వరూపం - ఇతి - ప్రాణాః - వై - యశః - నిహితం - విశ్వరూపం - ప్రాణాక్ - ఏతత్ - ఆహ - తస్య - ఆసతే - ఋషయః - సప్త - తీరే - ఇతి - ప్రాణాః - వై - ఋషయః - ప్రాణాక్ - ఏతత్ - ఆహ - వాక్ - అప్తమీ - బ్రహ్మణా - సంవిదానా - ఇతి - వాక్ - హి - అప్తమీ - బ్రహ్మణా - సంవిదతే.

ప్ర॥ తత్ = ఆ అర్థమునందు, అర్వాగ్బిలః = క్రిందరంధ్రముకలిగిన, ఊర్ధ్వబుధ్నః = మీఁదలావుగానుండెడి, చమనః = చమనము; (యజ్ఞమునందు సోమపానముచేసెడిపాత్ర), తస్మిన్ = ఆ పాత్రయందు, విశ్వరూపం = నానారూపమైన, యశః = యశస్సు, నిహితం = ఉంచబడినది. (భవతి = అగుచున్నది). తస్య = ఆ పాత్రయొక్క, తీరే = సమీపమునందు, సప్త = ఏడుగురుగు, ఋషయః = ఋషులు, ఆ సతే = ఉన్నారు. బ్రహ్మణా = బ్రహ్మచేత, సంవిదానా = సంవాదముచేయఁబడిన, (పలకఁబడిన), వాక్ = వాక్కు, అప్తమీ = ఎనిమిదవది, (భవతి = అగుచున్నది). ఇతి = అనెడి, ఏషః = ఈ, శ్లోకః = మంత్రము, భవతి = అగుచున్నది. (ఈ మంత్రార్థమును శ్రుతియొవ్వరించుచున్నది ఎట్లనఁగా), అర్వాగ్బిలశ్చమన ఊర్ధ్వబుధ్న ఇతి = క్రింద బిలముకలిగి మీఁదలావుగానుండెడి పాత్రవిశేషమనునట్టి, ఇదం = ఇది, తత్ = ఆప్రసిద్ధముగు, శిరః = శిరస్సు, (తల). ఏషః హి = ఇదియే, అర్వాగ్బిలశ్చమన ఊర్ధ్వబుధ్నః = క్రింద

బిలముకలిగి మీదలావుగానుండెడిపాత్రవిశేషము. (అనఁగాశిరస్సు, ఇదిముఖబిలము కలిగిమీద లావుగానుండుటవలన చమనయను సోమపాన పాత్రయొక్క ఆకారముకలిగియున్నది). తస్మిన్యశోనిహితం విశ్వరూపమితి=ఆ పాత్రమునందు, అనఁగాఆశిరస్సునందునానారూపమైనయశస్సుఉంచబడినది యనెడి, (తత్=ఆయశస్సు, కిం=ఏదియనఁగా), ప్రాణావై=ప్రాణములే, విశ్వరూపం=నానారూపమైన, నిహితం=ఉంచబడిన, యశః=యశస్సు. (ఇతి=అని), ఏతత్=ఈమంత్రము, ప్రాణా=శ్రోత్రాది యిన్ద్రియములనుగూర్చి, ఆహ=చెప్పెను. (శిరస్సునందలి శ్రోత్రముమొదలైన ఏడుస్థానములయందు వాయువులు ఏడువిధములుగా వ్యాపించియున్నవి. దీనినే యశస్సునుగా మంత్రముచెప్పినది). తస్మాన్సతముయస్సప్రతీరఇతి=ఆపాత్రముయొక్క, అనఁగా ఆశిరస్సుయొక్క సమీపమునందు ఏడుగురు ఋషులు ఉన్నారనెడి, ఏతత్=ఈమంత్రము, ప్రాణావై=ప్రాణములే, (శిరస్సునందలి శ్రోత్రదులయందు వ్యాపించియున్న చలనాత్మకములగు వాయువులే), ఋషయః=ఋషులు. (ఇతి=అని), ప్రాణా=శ్రోత్రాదీంద్రియములనుగూర్చి, ఆహ=చెప్పెను. వాగప్త మీబ్రహ్మణాసంవిదానేతి=బ్రహ్మచేత పలుకబడినవాక్కుఎనిమిదవదియగుచున్నదనెడి, (ఈమంత్రమునందుచెప్పియున్నఅష్టమత్వమునకు కారణమును మంత్రముచెప్పచున్నది). బ్రహ్మణా=బ్రహ్మచేత, అష్టమి=ఎనిమిదవదియగు. వాష్టు=వాక్యే, సంవిదత్తే=సంవాదముచేయఁబడినది. (వాగింద్రియము తినుటయు పలుకుటయు ఈరెంటియొక్క భేదముచేత రెండువిధములుగా ఇష్టమగుచున్నది. ఆవాగింద్రియమునకు తినుటచేత సప్తమత్వమును పలుకుటచేత అష్టమత్వమును కలుగుచున్నదని భావము).

తా|| పూర్వశ్లోకమునందు చెప్పఁబడినరుద్రాదిశబ్దములు దేవతావిషయములగుటవలన మంత్రముకూడ దేవతావిషయమైనదేయని శంకించి నేత్రమునందు రుద్రాదిగణము చెప్పఁబడుట చేతను ఇంద్రియసంబంధమువలన ఆ రుద్రాదిదేవగణమునకు ఇంద్రియసముదాయత్వముతోఁచుచున్నది. అందువలన ఆ రుద్రాదిదేవతావిషయకమైన మంత్రము ప్రసిద్ధదేవతావిషయమైనదికాదని అంగీకరించి ఈమంత్రమును ఆ పూర్వమంత్రార్థమును వివరించుటకే కలిగినదని చెప్పఁబడుచున్నది. ఈమంత్రమునందు చెప్పిన శిరస్సు యజ్ఞమునందు సోమపానపాత్రయొక్క ఆకృతివలెనే క్రిందరంధ్రముకలిగి మీదలావుగానుండినది. దానియందుంచబడిన యశస్సు ఏదియనిన, శిరస్సునందలి శ్రోత్రచక్షుర్నాసికలు అణును ముఖబిలమొకటియును ఈ ఏడుస్థానములయందును వాయువులు ఏడువిధములుగా వ్యాపించియున్నవి. ఇదియే యశస్సు, ఆశిరస్సుయొక్క సమీపమునందు ఏడుగురుఋషులెవరనిన, ఆశిరస్సునందలి శ్రోత్రము మొదలైన ఏడుస్థానములయందు వ్యాపించియున్న చలనాత్మకములగు వాయువులే ఋషులు. బ్రహ్మచేతఁబలుకఁబడిన పేదరూపమగువాక్కు పూర్వముచెప్పిన ఏడింటికి వేరై, ఎనిమిదవది యెట్లయినదనిన, వాగింద్రియము తినుటయు పలుకుటయు ఈ భేదముచేత రెండువిధములగుచున్నది. కనుక ఆ వాగింద్రియమునకు తినుటచేత సప్తమత్వమును పలుకుటచేత అష్టమత్వమును కలిగినది. ఈ రెంటికిని నాలుకే కారణము. అని ఈ ప్రకారము శ్రోత్రాదీంద్రియములనుగూర్చి మంత్రమే వివరించినది.

ఉ|| ఇమావేవగౌతమభరద్వాజావయమేవగౌతమోయం భరద్వాజ ఇమావేవవిశ్వామిత్రజమదగ్ని అయమేవవిశ్వామిత్రోయం జమదగ్నిరిమావేవ వసిష్ఠకశ్యపావయమేవ వసిష్ఠోయంకశ్యపోవాగేవాత్రిర్వాచాహ్యన్నమద్యతైఃత్తి

ర్హవై నామై తద్యదత్రితి సర్వస్యాత్తాభవతి సర్వమస్యాన్నభవతీయ ఏవం వేద. ||౪||

ఇతి చతుర్థాధ్యాయే-ద్వితీయ బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ ఇమా - ఏవ - గౌతమభరద్వాజౌ - అయం - ఏవ - గౌతమః - అయం - భరద్వాజః - ఇమా - ఏవ - విశ్వామిత్రజమదగ్నీ - అయం - ఏవ - విశ్వామిత్రః - అయం - జమదగ్నీ - ఇమా - ఏవ - వసిష్ఠకశ్యపౌ - అయం - ఏవ - వసిష్ఠః - అయం - కశ్యపః - వాక్ - ఏవ - అత్రిః - వాచా - హి - అన్నం - అద్యతే - అత్రిః - హవై - నామ - ఏతత్ - యత్ - అత్రిః - ఇతి - సర్వస్య - అత్తా - భవతి - సర్వం - అస్య - అన్నం - భవతి - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ఇమావేవ=ఈశ్రోత్రములు రెండే, గౌతమభరద్వాజౌ=గౌతమభరద్వాజులను ఋషులు, అయమేవ=ఈదక్షిణకర్ణమే, గౌతమః=గౌతమఋషి. అయం=ఈఉత్తరకర్ణము, భరద్వాజః=భరద్వాజఋషి. ఇమావేవ=ఈ నేత్రములు రెండే, విశ్వామిత్రజమదగ్నీ=విశ్వామిత్ర జమదగ్నులను ఋషులు. అయమేవ=ఈదక్షిణనేత్రమే, విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రఋషి. అయం=ఈఉత్తరనేత్రము, జమదగ్నీ=జమదగ్నిఋషి. ఇమావేవ=ఈనాసికలే, (మక్కుపుటములే), వసిష్ఠకశ్యపౌ=వసిష్ఠకశ్యపులను ఋషులు. అయమేవ=ఈదక్షిణ నాసికాపుటమే, వసిష్ఠః=వసిష్ఠమహర్షి. అయం=ఈఉత్తరనాసికాపుటము, కశ్యపః=కశ్యపమహర్షి. వాగేవ=వాగింద్రియమే, అత్రిః=అత్రిచహర్షి. వాచా=వాగింద్రియముచేత, అన్నం=అన్నము, అద్యతేహి=ప్రసిద్ధముగా భక్షింపబడుచున్నది. (తస్తాత్=అకారణమువల్ల), అత్రితితియత్=అత్రియనుపేరేదియో, ఏతత్=ఈ, నామ=మేను, అత్రిక్షై=అత్రియనే ప్రసిద్ధమైనది. (అన్నమును భక్షించుటవల్లనే అత్రియనుపేరు. ఆ అత్రియనది అత్రియని చెప్పబడుచున్నది). (ఈ అత్రిశబ్దము యొక్క శబ్దముకగమును తెలిసికొనుటవలన), సర్వస్య=సమస్తమునకు, (ప్రాణము యొక్క అన్న సమూహమునకంతయు), అత్తా=భక్షించువాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు. (అత్తేయగుచున్నాఁడు). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈపూర్వము చెప్పిన ప్రకారము, (పూర్వము చెప్పిన ప్రాణములయొక్క అనంగా శ్రోత్రాదీంద్రియములయొక్క నిజస్వరూపమును), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్య=వీనికి, సర్వం=సమస్తమైన, అన్నం=అన్నము, భవతి=అగుచున్నది. (ఈ ప్రకారము శ్రోత్రాదీంద్రియములయొక్క నిజస్వరూపమును తెలిసికొనెడివాఁడు మధ్యమప్రాణస్వరూపుండై పూర్వము చెప్పిన ఆధానప్రత్యధానములను పొంది భోక్తయగుచున్నాఁడు).

తా॥ పూర్వమంత్రమునందు చెప్పిన యజ్ఞమునందలి సోమపాన పాత్రాకృతియగు శిరస్సు యొక్క సమీపమునందున్న ఏడుగురు ఋషులేవరనిన, శిరస్సునందున్న దక్షిణపుచేది గౌతమఋషి. ఉత్తరపుచేది భరద్వాజఋషి. దక్షిణపునేత్రము విశ్వామిత్రఋషి. ఉత్తరపునేత్రము జమదగ్నిఋషి. దక్షిణపు నాసాపుటము వసిష్ఠఋషి, ఉత్తరపునాసాపుటము కశ్యపఋషి. వాక్=అత్రిఋషి. (అన్నమును భక్షించుటవల్లనే అత్రియని పేరుకలుగుచున్నది. అత్రియనునదియే అత్రియని చెప్పబడుచున్నది) ఇట్లు అత్రిశబ్దముయొక్క శబ్దమును తెలిసికొన్నవాఁడు ప్రాణముయొక్క అన్నజాతమునకంతయు భోక్తయగుచున్నాఁడు. ఈచెప్పిన ప్రకారము శ్రోత్రాదీంద్రియములయొక్క నిజస్వరూపమును తెలిసికొనెడివాఁడు పూర్వము చెప్పిన ఆధానప్రత్యధానములను పొంది మధ్యమప్రాణస్వరూపుండై భోజ్యమగు అన్నముకంటే పేరైన భోక్తయగుచున్నాఁడు. వీనికి సమస్తమును అన్నమును కలుగుచున్నది.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునందు ద్వితీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్ చతుర్థాధ్యాయః-తృతీయబ్రాహ్మణప్రారంభః.

ఉ॥ ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపేమూర్తం చైవామూర్తం చమర్త్యంచామృతంచస్థితం
చయచ్చసచ్చత్యచ్చ. ॥౧॥

ప॥ ద్వే - వావ - బ్రహ్మణః - రూపే - మూర్తం - చ - ఏన - అమూర్తం - చ - మర్త్యం -
చ - అమృతం - చ - స్థితం - చ - యత్ - చ - సత్ - చ - త్యత్ - చ.

ప్ర॥ బ్రహ్మణః=పరమాత్మకు, రూపే=ఆకారములు, ద్వేవావ=రెండే. (ఆరెండు రూపములేవియనిన), మర్త్యంచ=మరణధర్మముకలదియును, స్థితంచ=పరిచ్ఛిన్నమైనదియును, (అవధికలది), సచ్చ=ప్రత్యక్షముగా కనబడునదియునగు, (సచ్చబ్రహ్మము. మూర్తత్వమర్త్యత్వస్థితత్వములవలన విశేష్యమైనదై సాధారణ ధర్మవిశేషముకలది). మూర్తంచైవ=మూర్తస్వరూపమే. (ఆకారముకలదియే). అమృతంచ=మరణధర్మములేనిదియును, యచ్చ=వ్యాపించియుండునదియును, (అంతటను వ్యాపించి యవధిలేకయుండునదియును), త్యచ్చ=ప్రత్యక్షముకానిదియునగు, అమూర్తంచ=అమూర్తస్వరూపమే. (ఆకారములేనిదే. ఇక్కడ చకారము ఏ వకారముయొక్క అర్థముకలది).

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ప్రాణములే సత్యమని చెప్పబడినది. బ్రహ్మోపనిషత్ప్రసంగముచేత ప్రాణస్వరూపమును చెప్పిడి యుపనిషత్తులు వ్యాఖ్యానము చేయబడినవి. ఆప్రాణములు ఏ స్వరూపములు, ఆప్రాణములకు సత్యత్వమెట్లుఅని ఇది చెప్పదగినదియని శరీరేంద్రియస్వరూపములును సత్యస్వరూపములనగు పంచధాతములయొక్క స్వరూపమును నిశ్చయించుటకు ఈ బ్రాహ్మణమారంభించబడుచున్నది. ఏ పరబ్రహ్మమునకు ఉపాధిసాశముద్వారా సత్యత్వము గల్గి యింపుటకు కోరబడినదో, ఆపరబ్రహ్మమునకు, మరణధర్మముకలదియును అవధికలదియును నేత్రేంద్రియప్రత్యక్షమునగు మూర్తస్వరూపమును, మరణధర్మములేనిదియును సర్వవ్యాపియును, ప్రత్యక్షముకానిదియునగు అమూర్తస్వరూపమును, ఇవిరెండే స్వరూపములగుచున్నవి.

ఉ॥ తదేతన్నూర్తంయదన్యద్వా యోశ్చాన్తరితౌచైతన్నర్త్యమే తత్థి నతమేతత్సత్త
నైతస్యమూర్తనైతస్య సర్త్యనైతస్య స్థితనైతస్య సతఏవరసోయ
ఏవతపతి సతోహ్యేవరసః. ॥౨॥

ప॥ తత్ - ఏతత్ - మూర్తం - యత్ - అన్యత్ - వాయోః - చ - అన్తరిక్షత్ - చ -
ఏతత్ - మర్త్యం - ఏతత్ - స్థితం - ఏతత్ - సత్ - తస్య - ఏతస్య - మూర్తస్య - ఏతస్య - మర్త్యస్య - ఏతస్య - స్థితస్య - ఏతస్య - సతః - ఏవః - రసః - యః - ఏవః - తపతి - సతః -
ఐ - ఏవః - రసః.

ప్ర॥ వాయోశ్చ=వాయువుకంటెను, అంతరిక్షాచ్చ=ఆకాశముకంటెను, అన్యత్=వేరైన, యత్=ఏదియో, తత్=ఆ, ఏతత్=ఇది, మూర్తం=మూర్తస్వరూపము. (వాయురాకాశములను భూతములరెండింటికంటె వేరగుపృథివ్యప్రేక్షస్సులు మాడుభూతములు మూర్తము. అనగా పరస్పరమును కలిసికొనిన అవయవములుకల ఆకారము), ఏతత్=ఇది, మర్త్యం=మరణధర్మముకలది. ఏతత్=ఇది, స్థితం=పరిచ్ఛిన్నమైనది. (పరిమితకలది). ఏతత్=ఇది, సత్=ప్రత్యక్ష

మనుచు. తస్య=అటువంటి, ఏతస్య = ఈ, మూర్తస్య=మూర్తస్వరూపముగల, ఏతస్య=ఈ, మర్త్యస్య = మరణధర్మముగల, ఏతస్య=ఈ, క్షితస్య = పరిచ్ఛిన్నముగల, ఏతస్య=ఈ, సతః = ప్రత్యక్షమగుపృథివ్యప్రజన్ములను మూడుభూతములయొక్క, (ఈమూర్తస్వరూపము అన్యోన్యము ఎడతెగకయుండుటవలన సత్యఅనబడుచున్నది). (ఈమూర్తస్వము మొదలైననాల్గుధర్మములకు స్వేచ్ఛగా విశేషణ విశేష్యభావమును హేతుహేతుమధ్యావము సుకలదు. సర్వవిధములుగాను ఈ నాలుగు విశేషములతో గూడుకొనిన పృథివ్యప్రజన్ములను మూడుభూతములును బ్రహ్మముయొక్క మూర్తమనురూపము. ఈ మూర్తత్వాది నాలుగు విశేషములలో ఒకవిశేషణము గ్రహించినయెడల ఇతరవిశేషణములు గ్రహింపఁబడినవేయగుచున్నవి). రసః=సారము, ఏషః=ఇది. (అచేతనమగు మండలము) యఏషః=ఏఈసూర్యుఁడు, మండలస్వరూపమైన సూర్యుఁడు, తపతి=తపింపఁజేయుచున్నాఁడో, ఏషః=ఈసూర్యుఁడు, (అనఁగాసూర్యుండలము) సతీహి=భూతత్రయముయొక్కయే, (అనఁగాపృథివ్యప్రజన్ములయొక్క), రసః=సారము. (మూర్తస్వరూపమైన భూతత్రయముయొక్క సారమగుఈ మండలస్వరూపమైన సూర్యుఁడు లోకమును తపింపఁజేయుచున్నాఁడు).

తా|| ఇంతకుపూర్వము పరబ్రహ్మకు చెప్పినటువంటి మూర్తామూర్తస్వరూపములరెంటిలో మూర్తస్వరూపము ఏదియనిన, వాయురాకాశములను రెండు భూతములకంటె వేరగుభూమి, జలము, తేజస్సు ఈమూడును. (అన్యోన్యముకలిసికొనిన అవయవములుగల ఈభూతములయొక్క యాకారము). మూర్తస్వరూపము. ఇదిఇట్లుఅవయవములతోగూడిన ఆకారముగనుకనే మరణధర్మముకలదియును మరణధర్మముకలదిగనుకనే అవధికలదియును అవధికలది గనుకనే ప్రత్యక్షమైనదియును అగుచున్నది. ఈ సకారము ఆకారముగలదియును మరణధర్మముకలదియునుఅవధికలదియును ప్రత్యక్షమైనదియునగు పృథివ్యప్రజన్ములను భూతత్రయముయొక్క సారమే ఈలోకమును తపింపఁజేయుచున్న మండలాకారమగు సూర్యుఁడు.

ఉ|| అథామూర్తంవాయుశ్చాన్తరిక్షం చైతదమృతమే తద్యదేతత్త్వత్వస్యైతస్యా
మూర్తస్యై తస్యైతస్యై తస్యయతఏతస్యత్యస్యైషరసో యఏషఏ
తస్మిన్మండలేపురుషస్త్వస్య హ్యేషరసఇత్యధి దైవతమ్. ||౩||

ప|| అథ - అమూర్తం - వాయుః - చ - అన్తరిక్షం - చ - ఏతత్ - అమృతం - ఏతత్ - యత్ - ఏతత్ - త్యత్ - తస్య - ఏతస్య - అమూర్తస్య - ఏతస్య - అమృతస్య - ఏతస్య - యతః - ఏతస్య - త్యస్య - ఏషః - రసః - యః - ఏషః - ఏతస్మిన్ - మణ్డలే - పురుషః - త్వస్య - హి - ఏషః - రసః - ఇతి - అగ్నిదైవతం.

ప్ర|| అథ=ఇప్పుడు, అమూర్తం=అమూర్తస్వరూపము, (పరబ్రహ్మముయొక్క అవయవములేనిరూపము, ఉచ్ఛృతే=చెప్పబడుచున్నది). వాయుశ్చ=వాయువును, అన్తరిక్షంచ=ఆకాశమును, (పూర్వముచెప్పిన పృథివ్యప్రజన్ములను మూడుభూతములకు వేరైన వాయురాకాశములనుభూతద్వయము, యత్=ఏదియో, ఏతత్=ఇది, అమూర్తం=అమూర్తస్వరూపము). ఏతత్=ఈఅమూర్తస్వరూపము, అమృతం=మరణధర్మములేనిది. ఏతత్=ఇది, యత్=వ్యాపించియుండునది. ఏతత్=ఇది, త్యత్=ప్రత్యక్షముకానిది. (కనఁబడనిది). తస్య=ఆ, ఏతస్య=ఈ,

ఆమూర్తస్య = ఆమూర్తస్వరూపము గల, ఏతస్య = ఈ, అచ్యుతస్య = మరణార్హము లేని, ఏతస్య = ఈ, యాతః = వ్యాపించి యున్న, ఏతస్య = ఈ, త్వస్య = ప్రత్యక్షముగాని వాయురాకాశములను భూతస్య యనుమొక్క. (ఈ ఆమూర్తస్వము మొదలయిన నాలుగుధర్మములకు స్వేచ్ఛ గాది శేషణి శేన్య భానిమును, హేతుహేతుమధ్యావమునుకలను. సర్వవిగమల ఈ నాలుగుకేఃములతోఁగూడుకొనిన వాయురాకాశములను భూతత్వమునును పరబ్రహ్మము మొక్క ఆమూర్తస్వరూపము. రసః = సారము, చేతనస్వరూపము), ఏషః = ఇది, ఏతస్మిన్ = ఈ, వర్జితే = మూర్త్యుపంశలమునందు, ఏషః = ఈ, పురుషః = పురుషుడు, యః = ఎవఁడో, ఏషః = ఈ పురుషుఁడు, (సూర్యమండల మధ్యమునందుండెడి చేతనస్వరూపుఁడగు పురుషుఁడు), త్వస్యహి = వాయురాకాశములను భూతత్వముమొక్కయే (పూర్వము చెప్పిన ఆమూర్తత్వాది నాలుగుకేఃములలో ఒకకేఃము ముగ్రహించిననుకల విశేషములు గ్రహించబడినవేయగుచున్నవి కనుక ఇక్కడ త్వత్ ఆనబడు శేపణమును, గ్రహించుటచేతనే ఆమూర్తత్వత్వాది నాలుగు విశేఃములతోఁగూడుకొనిన వాయురాకాశములను భూతత్వము గ్రహించబడినదగుచున్నది. రసః = చేతనస్వరూపుఁడు (ఇవతి = ఆనచున్నాఁడు), ఇతి = ఈ సకారము, అనితైవతం = అనితైవతస్వరూపము, (ఇవతి = ఆనచున్నది).

తా|| ఇట్లుగల బ్రహ్మముమొక్క అచేతనాత్మకమగు మూర్తస్వరూపమును చెప్పియున్నగు చేతనాత్మకమగు ఆ మూర్తస్వరూపము చెప్పబడుచున్నది. ఆ ఆమూర్తస్వరూపము ఏదియనిన, పూర్వము చెప్పిన కృశిన్యక్షేజములను భూతత్రయమకంటె వేరగు వాయురాకాశములను భూతత్వము ఆమూర్తస్వరూపము. ఇదియిట్లు ఆకారములేనిది గనుకనే మరణార్హము లేనిదియును, మరణార్హములేనిదిగనుకనే సర్వవ్యాపకమైనదియును, వ్యాపకమైనదిగనుకనే కనఁబడఁగియును అనచున్నది. ఈ స్రుకారము ఆకారములేనిదియును మరణార్హము లేనిదియును వ్యాపకమైనదియును శరోక్షమైనదియనగు వాయురాకాశములను భూతత్వముమొక్క సారిమే సూర్యమండలాంతర్గతమైన అనితైవికమగు పురుషస్వరూపుఁడు.

ఉ|| అథాధ్యాత్వమిదమేవమూర్తం యదన్యత్ప్రతాచ్చ యశ్చైవమన్తరాత్త్వన్నాకాశ ఏతస్త్వత్వమేతస్త్వత్వమేతస్త్వత్వస్యైతస్యమూర్తస్యైతస్యమత్వస్యైతస్యస్థితస్యైతస్య సతఏషరసోయచ్చక్షుః సతోహ్యేషరసః. ||౪||

ప|| ఆథ - అథాత్వం - ఇదం - ఏవ - మూర్తం - యత్ - అన్యత్ - ప్రాణాత్ - చ - యః - చ - అయం - అన్తరాత్మక - ఆకాశః - ఏతత్ - మర్త్యం - ఏతత్ - స్థితం - ఏతత్ - సత్ - తస్య - ఏతస్య - మూర్తస్య - ఏతస్య - మర్త్యస్య - ఏతస్య - స్థితస్య - ఏతస్య - సతః - ఏషః - రసః - యత్ - చక్షుః - సతః - హి - ఏషః - రసః.

ప్ర|| అథ = ఇప్పుడు, అధ్యాత్వం = అధ్యాత్మస్వరూపము, (ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది). ప్రాణాచ్చ = వాయువుకంటెను, అన్తరాత్మక = శరీరములోపలనున్న, అయం = ఈ, ఆకాశః = ఆకాశము, యః = ఏదియో, (తస్మాత్ = దానికంటెను), అన్యత్ = ఇతరమైనది, యత్ = నా, ఇదమేవ = ఇదియే, మూర్తం = మూర్తస్వరూపము. (ఆకారము) ఏతత్ = ఇది, మర్త్యం = మరణముకలది, ఏతత్ = ఇది, స్థితం = పరిచ్ఛిన్నమైనది, ఏతత్ = ఇది, సత్ = ప్రత్యక్షమైన

తా॥ ఇట్లు అధ్యాత్మ మునందు మూర్తస్వరూపమును చెప్పి అమూర్తస్వరూపము చెప్పించుచున్నది. ఈ దేహమునందలి ప్రాణాకాశములు రెండును అమూర్తస్వరూపము. ఇది మరణ భర్తము లేనిదియును వ్యాపకమైనదియును సత్యక్షముకానిదియునగుచున్నది. ఇట్లు అమూర్త త్యాదిభర్తములతోఁగూడుకొనిన వాయురాకాశములను భూతద్వయముయొక్క సారమే ఈ లింగశరీరము. ఆ లింగశరీరముయొక్క దక్షిణనేత్రమునందలి ఈపురుషుడు, పృథివ్యాదిభూతత్రయముకంటె పేరగువాయురాకాశములను భూతద్వయముయొక్క సారమే ఈ దేవంతర్గతమనుకరణాత్మకమునగు అధ్యాత్మ స్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ తస్య హైతస్య పురుషస్వరూపం యథా మాహారజనం వాసో యథా పాణ్డ్యో వి కంఠ్యుః స్త్రీగోపో యథాఽగ్నిర్విర్భూతాః పుణ్డరీకం । యథా సకృద్విద్యుత్త గ్ సకృద్విద్యుత్తేవ హవా అస్య శ్రీర్భవతి య ఏవం వేదాథాత ఆదేశో నేతి నేతి । న హ్యేతస్మాదపి నేత్యన్యత్పరమ స్త్యథ నామ ధేయగ్ సత్యస్య సత్యమితి ప్రాణావై సత్యం తేషామేవ సత్యం.

॥౬॥

ఇతి చతుర్థాధ్యాయే శ్కతీయ బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ తస్య - హ - ఏతస్య - పురుషస్య - రూపం - యథా - మాహారజనం - వాసః - యథా - పాణ్డ్య - అవికం - యథా - ఇన్ద్రగోపః - యథా - అగ్నిర్విర్భూత - యథా - పుణ్డరీకం - యథా - సకృద్విద్యుత్తం - సకృద్విద్యుత్తా - ఇవ - హవై - అస్య - శ్రీః - భవతి - యః - ఏవం - వేద - అథ - అతః - ఆదేశః - న - ఇతి న - ఇతి - న - హి - ఏతస్మాత్ - ఇతి - న - ఇతి - అన్యత్ - పరం - అస్తి - అథ - నామధేయం - సత్యస్య - సత్యం - ఇతి - ప్రాణాః - వై - సత్యం - తేషాం - ఏవః - సత్యం,

ప్ర॥ తస్య హ=ఆ ప్రసిద్ధమైన, ఏతస్య=ఈ లింగశరీరాత్మకమైన, పురుషస్య=పురుషుని యొక్క, రూపం=స్వరూపము, మాహారజనం=ఎఱ్ఱునైన, వాసో యథా=వస్త్రమువలె నె, పాణ్డ్య=తెల్ల నైన, అవికం యథా=గొట్టెబాచ్చువలె నె, (కంబళివలె నె) ఇన్ద్రగోపో యథా=అర్ధ్రపురుగు వలె నె, అగ్నిర్విర్భూత=అగ్ని జ్వాలవలె నె, యథా పుణ్డరీకం=శుక్లమువలె నె, యథా సకృద్విద్యుత్తం=మెఱుపువలె నె, (భవతి=అగుచున్నది). యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్య=హినియొక్క, శ్రీః=శోభ, (ఖ్యాతి), సకృద్విద్యుత్తేవ హవై=ప్రసిద్ధముగా సర్వత్ర ప్రకాశించెడి మెఱుపువలె నె, భవతి=అగుచున్నది. అథ=అనంతరము, సత్యస్వ రూపనిర్దేశానంతరము ఏకారణమువలన సత్యస్య సత్యమనునది మిగిలియున్నదో, అతః=ఆకారణమువలన, నేతి నేతి=నేతి నేతియను ఈ సకారముల రెంటి చేతను, (బ్రహ్మణః=పరబ్రహ్మముయొక్క), ఆదేశః=నిర్దేశము, (నిర్ణయము, ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది). ఏతస్మాదితి=దీనికంటె సత్యమైనది, సహి=లేనేలేదు. (యస్మాత్=ఏకారణమువలన), అన్యత్=ఇతరమైన, పరం=త్రేష్ఠమగు బ్రహ్మనిర్దేశము, నాస్తితి=లేనేలేదో, (తస్మాత్=ఆకారణమువలన, అయమేవ=ఈ పూర్వము చెప్పినదే, బ్రహ్మణః=పరబ్రహ్మముయొక్క, నిర్దేశః=నిర్దేశము). అథ=అనంతరము, (బ్రహ్మణః=పరబ్రహ్మమునకు), సత్యస్య సత్యమితి=సత్యస్య సత్యమనునది, నామధేయం=పేరు, (భవతి=అగుచున్నది). ప్రాణాః=శ్రోత్రాదింద్రియములు, వై=ప్రసిద్ధముగా, సత్యం=సత్యస్వరూపము, తేషాం=ఆ ప్రాణములలో, ఏవః=ఈ ఆత్మ, (ఈ సత్యగాత్మ=విజ్ఞానాత్మ), సత్యం=సత్యస్వరూపము.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము పరబ్రహ్మమునకు ఉపాధిభూతములైన మూర్తామూర్తస్వరూపములకు శరీరేంద్రియ విభాగముచేతను సత్యశబ్దవాచ్యములైన అధ్యాత్మాధిదైవతములయొక్క విభాగము చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ఇంద్రియాత్మకుండును లింగదేహస్వరూపుండును పరమాత్మైకదేశీయుండునగు విజ్ఞానమయాత్మయొక్క వాసనాస్వరూపముగు రూపములు చెప్పబడుచున్నవి. (ఇక్కడవాసనలనేకములగుటవలన రూపములని బహువచనము చెప్పబడినది). ఎట్లనఁగా లోకమునంగు హరిద్రాచూర్ణముచేతను ఎఱ్ఱగాచేయబడినవస్త్రమువలెనే ఈ విజ్ఞానమయాత్మయొక్క చిత్రమునకు స్త్రీలు మొదలైనవారియొక్క విషయసంయోగమునందు రజ్జునాకారముగు వాసనారూపమును, తెల్లనికంబరివలెను ఆర్ద్రపురుగువలెను ఒకానొకప్పుడు విషయవిశేషములయొక్క ఆపేక్షచేత ఒకానొకవస్తువునందిలి అనురాగముయొక్క తారతమ్యమును, చిత్రవృత్తియొక్క ఆపేక్షచేత అగ్నిబొంబులవలెనే ప్రకాశముగు ఒకానొకవస్తువుయొక్క వాసనారూపమును ఒకానొకప్పుడు పుండరీకమువలెనే ఒకానొకవస్తువుయొక్క పరిశుద్ధముగు వాసనారూపమును మెఱుపువలెనే జ్ఞానప్రకాశముయొక్క విపృథ్యపేక్షచేతఒకానొకవస్తువుయొక్క వాసనారూపమును కలుగుచున్నది. ఇటువంటివాసనలనేకముగుటవలన ఈవాసనలకు అదినుభ్య అంతకాలములును నిమిత్తములనేకములగుటవలన నిమిత్తమును నిశ్చయింపబడదు. ఈ వస్త్రాదిదృష్టాంతములు వాసనలయొక్క స్వరూపసంఖ్యలను నిశ్చయపఱుచుటయేప్రయోజనముగా కలవిగావు గాని వాసనలయొక్కరీతులు ఈ ప్రకారమైనవని చూపించుటయేప్రయోజనముగా కలవియగుచున్నవి. వెనుక దృష్టాంతములలో కడపటచెప్పబడిన మెఱుపువంటిదియగు వాసనారూపమేదియో దానినిహిరణ్యగర్భుని సంబంధమైన వాసనారూపమునుగా తెలిసికొనెడివానికి ఖ్యాతిమెఱుపువలెనే, సర్వత్రప్రకాశించుచున్నది. ఈప్రకారముసంపూర్ణముగా సత్యముయొక్క స్వరూపమునుచెప్పి అనంతరము ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క సత్యస్యసత్యమును స్వరూప నిర్దేశముచెప్పబడుచున్నది. ఎట్లనఁగా ఆరోపింపబడిననామరూపకర్మములద్వారాఎప్పుడుపోయినటువంటి సమస్తఉపాధి విశేషములుగల పరబ్రహ్మస్వరూపము నిర్దేశింపబడినదగుచున్నదో అప్పుడునేతి నేతియను సకారద్వయముచేతమపరబ్రహ్మమునందు ఆరోపితమైనదంతయు నిషేధింపబడుచున్నది. ఎప్పుడు సమస్తఉపాధులను నిరాకరించునట్టి ద్వారాసమస్తమైన దిక్కాదులను తెలిసికొనవలెననెడి కోరికనివర్తించిపోవుచున్నదో, అప్పుడుపైన్దవ భుజమువలెనే ఏకరసమును ప్రజ్ఞానభుజమును అనస్తరమును అబాహ్యమును సత్యస్యసత్యమునగు బ్రహ్మమునేనైతిసనెడిజిజ్ఞాస, సర్వత్రనివర్తించి ప్రజ్ఞ అత్తయందే ఉన్నది. ఇట్లునేతినేతియ నునకారద్వయముచేత సమస్తఉపాధులను నిషేధించిపరబ్రహ్మ నిర్దేశముచేయుటకంటె అన్యమగు శ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మనిర్దేశము లేనేలేదు గనుక ఇదియేపరబ్రహ్మముయొక్కనిర్దేశము కావున ఆపరమాత్మనుచెప్పెడి ఆయువనివత్తునకు సత్యస్యసత్యమునిపేరు. ఈప్రకారముగానే పరబ్రహ్మమునకు చెప్పబడిన సత్యస్యసత్యమును నామధేయముయు క్తమైనదియగుచున్నది. శ్రోత్రాదీంద్రియములును సత్యస్వరూపము ఆశ్రోత్రాదీంద్రియములలో పరమాత్మైకదేశముగు ఈ విజ్ఞానస్వరూపమైన పరమాత్మయును సత్యస్వరూపము.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునందు తృతీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్ - చతుర్థాధ్యాయః - చతుర్థబ్రాహ్మణ ప్రారంభః.

ఉ॥ మైత్రేయోతిహేలూవాచ యాజ్ఞవల్క్యః ఉద్యాప్యన్వాఅరేహమస్తాత్ స్థానాద స్మిహ స్తతేనయాకాత్యాయన్యాఽస్తంకరవాణీతి. ॥౧॥

ప॥ మైత్రేయ - ఇతి - హ - ఉవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - ఉద్యాప్యన్ - వై - అరే - అహం - అస్తాత్ - స్థానాత్ - అస్మి - హస్త - తే - అసయా - కాత్యాయన్యా - అస్తం - కరవాణి - ఇతి.

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యః = యాజ్ఞవల్క్యమహాముని, మైత్రేయోతి = మైత్రేయనిపిలిచి, (తన మొదటిభార్యయగు మైత్రేయను ఆమెనుపిలిచి), అరే = ఓ మైత్రేయ, అహం = నేను, అస్తాత్ = ఈ, స్థానాత్ = స్థానమునుండి, (ఈగృహస్థాశ్రమమునుండి), ఉద్యాప్యన్వై = ఉద్ధాప్య శ్రమమును పొందుటకుకొనినవాడనై, (సన్నాప్తాశ్రమమును పొందనిచ్చగలవాడనై), అస్మి = అగుచున్నాను. (అతః = అందువలన, తే = నీయొక్క), హస్త = అనుమతిని, (ప్రార్థయమి = కోరుచున్నాను). (కించ = మతియు), తే = నీకు, అసయా = ఈ, కాత్యాయన్యా = కాత్యాయనిలో, (రెండవభార్యయగు కాత్యాయనితో), అస్తం = విభాగమును, కరవాణీతి = చేసెదనని, హేలూవాచ = పలికెను.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము తృతీయాధ్యాయమునందు అవిద్యావిషయమంతయు ఉపసంహరముచేయఁబడినది. చతుర్థాధ్యాయమునందు బ్రహ్మవిద్యావిషయమైన వ్రత్యగాత్మను, “బ్రహ్మతేబ్రువాణీతి, బ్రహ్మజ్ఞాపయిష్యామితిచ” అను ఈవాక్యములు వ్రస్తుతముచేసికొని, (ఉపక్రమించుకొని), ఏకమును అద్వితీయమును సర్వవిశేష కూశ్యమునగు అపరబ్రహ్మమును క్రియాకారక ఫలస్వభావవ్రత్యజ్ఞవాచ్యాశేషభూతధర్మములయొక్క నిషేధముద్వారా నేతినేతీయని తెలియఁజేయఁబడినది. ఇట్టిపరబ్రహ్మవిద్యకు అంగముగా సన్నాప్తసమును విధింపవలెననెడియిచ్చచేత ఈకథ ఉపక్రమింపఁబడుచున్నది. యాజ్ఞవల్క్యమహామునికి మైత్రేయికాత్యాయనులను ఇద్దరుభార్యలుకలరు. వారిలో మొదటిభార్యయగు మైత్రేయాని యాజ్ఞవల్క్యమహామునిపిలిచి ఓ మైత్రేయా నేను ఈగృహస్థాశ్రమమునుండి శ్రేష్ఠమగు సన్నాప్తాశ్రమమును పొందుటకిచ్చగలవాడనగుచున్నాను. కనుక నీయంగీకారమును కోరుచున్నాను. మతియు ఈ నారెండవభార్యయగు కాత్యాయనితో నీకుధనవిభాగమును చేసెదనని పలికెను.

ఉ॥ సాహేలూవాచ మైత్రేయో . | యన్నుమియంభగోః సర్వాపృథివీవిత్తేన పూర్ణాస్యాతర ధంతేనామృతాస్యామితి నేతిహేలూవాచ యాజ్ఞవల్క్యాయదై వోపకరణవతాం జీవితం తద్దైవతేజీవితగ్ స్యాదమృతత్వస్యతునాశాస్తి విత్తేనేతి. ॥౨॥

ప॥ సా - హ - ఉవాచ - మైత్రేయో - యత్ - ను - మే - ఇయం - భగోః - సర్వా - పృథివీ - విత్తేన - పూర్ణా - స్యాత్ - కథం - తేన - అమృతా - స్యాం - ఇతి - స - ఇతి - హ - ఉవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - యథా - ఏవ - ఉపకరణవతాం - జీవితం - తథా - ఏవ - తే - జీవితం - స్యాత్ - అమృతత్వస్య - తు - న - అశా - అస్తి - విత్తేన - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయీ=మైత్రేయి, యన్ము=ఓచారింపఁగా, హేభగోః=ఓ యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీ, సర్వా=సమస్తమైన, ఇయం=ఈ, పృథిః=భూమి, విత్తే=ధనముచేతను, పూర్ణా=నిండినది, స్యాత్కథం=అగునావీమి? తేన=ఆధనసాధ్యమైన అగ్నిహోత్రాదికర్త చేత, (అహం=నేను), అమృతా=మరణములేనిదానను, (ముక్తురాలను), స్యామితి=అగుదునా వీమియని, ఉవాచహ=పలికెను. యాజ్ఞ వల్క్యః=యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీ, నేతి=లేదని, హోవాచ=పలికెను. (అట్లయిన ఏమిప్రయోజనమనిన) ఉపకరణవతాం=సాధనములుగలవారలకు, (లోకే=లోకమునందు), జీవితం=జీవనము, యద్దైవ=ఏప్రకారముగానో, తద్దైవ=ఆ ప్రకారముగానే, తే=నీకు, విత్తేన=ధనముచేత, (ధనసాధ్యమైనకర్తముచేత), జీవితం=జీవనము, స్యాత్=అగును. అమృతత్వస్యతు=మోక్షమునకైన, ఆకా=కోరిక, (మనసాపి=మనస్సుచేతను), నాస్తీతి=లేదని. (యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీ, ఉవాచహ=పలికెను).

తా॥ ఇట్లుయాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీచేత పలుకఁబడిన ఆ మైత్రేయి ఓ యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీ! సమద్రముచేత చుట్టఁబడిన ఈ సమస్తభూమియు ధనముచేతనిండినదగునా? అట్టిధనముచేత నేనుముక్తురాలగుదునాయని పలుకఁగా ఆయన అట్లుకాదుగాని లోకమునందు సమస్త సాధనములుగలవారలకు సుఖజీవనమెట్లుకలుగునో ఆధముగానే నీకునుధనముచేత సుఖజీవనముకలుగునుగాని మనస్సుతోవైనను మోక్షేచ్ఛలేదని పలికెను.

ఉ॥ సాహోవాచమైత్రేయీ యేనాహంనామృతాస్యాంకిమహంతేన కుర్యాంయదేవ భగవాన్స్వేదతదేవమేబ్రూహీతి. ॥౩॥

ప॥ సా - హ - ఉవాచ - మైత్రేయీ - యేన - అహం - న - అమృతా - స్యాం - కిం - అహం - తేన - కుర్యాం - యత్ - ఏవ - భగవాన్ - వేద - తత్ - ఏవ - మే - బ్రూహి - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయీ=మైత్రేయి, ఉవాచహ=పలికెను. యేన=ఏధనముచేత, అహం=నేను, అమృతా=ముక్తురాలను, సస్యాం=కానో; తేన=అటువంటిధనముతో, అహం=నేను, కిం=ఏమి, కుర్యాం=చేయుదును. భగవాన్ = పూజ్యుడవగునీవు, యదేవ=దేనినే, (ముక్తిసాధనమునుగా), వేద=తెలిసికొంటివో; తదేవ=దానినే, మే=నాకోరిక, బ్రూహీతి=చెప్పమాయని, (మైత్రేయి పలికెను).

తా॥ ఈ పూర్వము చెప్పినప్రకారము యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీచేత పలుకఁబడిన ఆ మైత్రేయి ఓ యాజ్ఞ వల్క్యమహాబుషీ! నేను ఏధనముచేత ముక్తురాలనుకానో; అట్టిధనముతో నేను ఏమి చేయుదును. కనుక పూజ్యుడవగు నీవుమోక్షసాధనమని దేనినే తెలిసికొనియున్నావో, అట్టి మోక్షసాధనమునే నాకోరిక చెప్పమాయని పలికెను.

ఉ॥ సహోవాచయాజ్ఞ వల్క్యఃప్రియాబతారేనః సత్రీప్రియం భాషస ఏహ్యస్యవ్యాఖ్యాస్యామితే వ్యాచక్షాణస్యతుమే నిదిధ్యాసస్వేతి. ॥౪॥

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - యాజ్ఞ వల్క్యః - ప్రియా - బత - ఆరే - సః - సతీ - ప్రియం - భాషసే - ఏహి - ఆస్య - వ్యాఖ్యాస్యామి - తే - వ్యాచక్షాణస్య - తు - మే - నిదిధ్యాసస్వ - ఇతి.

ప్ర॥ సః=ఆ, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యమహాముని, ఉవాచహ=పలికెను. బర=అయ్యో, ఆరే=ఓ మైత్రేయి, సః=మాకు, (పూర్వం=పూర్వము), ప్రియాసతీ=ఇష్టురాలవై, (ఇదానీమపి=ఇప్పుడును), ప్రియం=ఇష్టమును, భావనే=పలుకుచున్నావు. ఏహి=రమ్ము, ఆస్మి=కూర్చుండుము. తే=నీకు, (ఇష్టం=ఇష్టమైన, అమృతత్యసాధనం=మోక్షసాధనమైన, ఆత్మజ్ఞానం=బ్రహ్మజ్ఞానము), వ్యాఖ్యాస్యామి=చెప్పెదను. వ్యాచక్షాణస్యతు=చెప్పవచ్చును, మే=నాయొక్క, (వాక్యాని=వాక్యములను), నిదిధ్యానస్వేతి=ధ్యానింపనిచ్చయింపుమాయని, నేనుచెప్పినవాక్యములను అర్థమువలన నిశ్చయముగా ధ్యానింతుటకు కోరుమాయని, ఉవాచ=పలికెను).

తా॥ ఇట్లు మైత్రేయి విత్తసాధ్యమైన మోక్షసాధనమును తిరస్కరింపఁగా ఆ యాజ్ఞవల్క్యమహాముని సంతోషించినవాఁడై ఓ మైత్రేయి! పూర్వమునాకు నీవు ఇష్టురాలవైతివి. ఆహ ఇప్పుడును ఇష్టమునే పలుకుచున్నావు. రమ్ము, కూర్చుండుము. నీకు ఇష్టమును మోక్షసాధనమునను అత్తజ్ఞానమును చెప్పెదను. ఇట్లు చెప్పవచ్చు నాయొక్క వాక్యములను అర్థముతో నిశ్చయముగా ధ్యానింతుటకు కోరుమాయని పలికెను.

ఉ॥ సహూవాచనవాఅరేపత్న్యః కామాయపతిః ప్రియోభవత్యాత్మనస్తు కామాయపతిః ప్రియోభవతి నవాఅరేజాయాయై కామాయజాయా ప్రియాభవత్యాత్మనస్తు కామాయజాయా ప్రియాభవతి । నవా అరేపుత్రాణాం కామాయపుత్రాః ప్రియాభవన్త్యాత్మనస్తు కామాయ పుత్రాః ప్రియాభవన్తి । నవా అరేవిత్తస్య కామాయ విత్తంప్రియంభవత్యాత్మనస్తు కామాయవిత్తంప్రియంభవతి । నవా అరేబ్రహ్మణః కామాయ బ్రహ్మప్రియంభవత్యాత్మనస్తు కామాయ బ్రహ్మప్రియంభవతి । నవా అరేక్షత్రస్య కామాయ క్షత్రంప్రియంభవత్యాత్మనస్తు కామాయక్షత్రం ప్రియంభవతి । నవా అరే లోకానాం కామాయలోకాః ప్రియాభవన్త్యాత్మనస్తు కామాయ లోకాః ప్రియాభవన్తి । నవా అరేదేవానాం కామాయదేవాః ప్రియాభవన్తి । నవా అరే భూతానాం కామాయభూతాని ప్రియాణి భవన్త్యాత్మనస్తు కామాయభూతాని ప్రియాణిభవన్తి । నవా అరే సర్వస్య కామాయ సర్వంప్రియంభవత్యాత్మనస్తు కామాయ సర్వంప్రియంభవత్యాత్మావా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యోచన్తవ్యోదిధ్యానీతవ్యోమైత్రేయాత్మనోవా అరే దర్శనేన శ్రవణేనమత్యావిజ్ఞానేనేదగ్ సర్వంవిదితం.

॥౨॥

స॥ సః - మా - ఉవాచ - న - వై - ఆరే - పత్న్యః - కామాయ - పతిః - ప్రియః - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - పతిః - ప్రియః - భవతి - న - వై - ఆరే - జాయాయై - కామాయ - జాయా - ప్రియా - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - జాయా - ప్రియా -

భవతి - న - వై - అరే - పుత్రాణాం - కామాయ - పుత్రాః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః -
 తు - కామాయ - పుత్రాః - ప్రియాః - భవన్తి - న - వై - అరే - విత్తస్య - కామాయ -
 విత్తం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - విత్తం - ప్రియం - భవతి - న - వై -
 అరే - బ్రహ్మణః - కామాయ - బ్రహ్మ - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - బ్ర
 హ్మ - ప్రియం - భవతి - న - వై - అరే - శత్రస్య - కామాయ - శత్రం - ప్రియం - భవ
 తి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - శత్రం - ప్రియం - భవతి - న - వై - అరే - లోకానాం -
 కామాయ - లోకాః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - లోకాః - ప్రియాః -
 భవన్తి - న - వై - అరే - దేవానాం - కామాయ - దేవాః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మ
 నః - తు - కామాయ - దేవాః - ప్రియాః - భవన్తి - న - వై - అరే - ధూతానాం - కా
 మాయ - ధూతాని - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - ధూతాని - ప్రియాః -
 భవన్తి - న - వై - అరే - సర్వస్య - కామాయ - సర్వం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః -
 తు - కామాయ - సర్వం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మ - వై - అరే - ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యః మ
 న్తవ్యః నిదిధ్యాసితవ్యః మైత్రేయ - ఆత్మనః - వై - అరే - దర్శనేన - శ్రవణేన - మత్యు
 విజ్ఞానేన - ఇదం - సర్వం - విదితం.

ప్ర॥ సః=ఆ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఉవాచ=పలికెను. అరే=ఓ. మైత్రేయి, వై=ప్రసీ
 ధముగా, పత్యుః=పెనిమిటియొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, పతిః=పెనిమిటి, ప్రి
 యః=ఇష్టమైనవాఁడు, నభవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కయే, కామాయ=
 ప్రయోజనముకొఱకు, (భార్యాయః=భార్యకు), పతిః=పెనిమిటి, ప్రియః=ఇష్టుఁడు, భవతి=
 అగుచున్నాఁడు. జాయాదై=భార్యయొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, జాయా=భా
 ర్య, ప్రియా=ఇష్టురాలు, నవై భవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కయే, కామా
 య=ప్రయోజనముకొఱకు, జాయా=భార్య, (పత్యుః=పెనిమిటికి, ప్రియా=ఇష్టురాలు, భవ
 తి=అగుచున్నది. అరే=ఓ మైత్రేయి, పుత్రాణాం=పుత్రులయొక్క, కామాయ=ప్రయోజన
 ముకొఱకు, పుత్రాః=పుత్రులు, ప్రియాః=ఇష్టులు, నవై భవన్తి=కారు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూప
 ముయొక్కయే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, పుత్రాః=పుత్రులు, ప్రియాః=ఇష్టులు, భవన్తి
 =అగుచున్నారు. అరే=మైత్రేయి, విత్తస్య=ధనముయొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు,
 విత్తం=ధనము, ప్రియం=ఇష్టమైనది, నవై భవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్క
 యే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, విత్తం=ధనము, ప్రియం=ఇష్టమైనది, భవతి=అగుచు
 న్నది. అరే=మైత్రేయి, బ్రహ్మణః=బ్రాహ్మణునియొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, బ్ర
 హ్మ=బ్రాహ్మణుఁడు, ప్రియం=ఇష్టుఁడు, నవై భవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్క
 యే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుఁడు, ప్రియం=ప్రియము, భవతి=అ
 గుచున్నాఁడు. అరే=ఓ మైత్రేయి, శత్రస్య=శత్రుయొనియొక్క, కామాయ=ప్రయోజనము
 కొఱకు, శత్రం=శత్రుయొఁడు, ప్రియం=ప్రియము, నవై భవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూ
 పముయొక్కయే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, శత్రం=శత్రుయొఁడు, ప్రియం=ప్రియము,
 భవతి=అగుచున్నాఁడు. అరే=మైత్రేయి, లోకానాం=లోకములయొక్క, కామాయ=ప్రయో

జనముకొఱకు, లోకాః=లోకములు, ప్రియాః=ప్రియములు, నవై భవన్తి=కావు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కదే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, లోకాః=లోకములు, ప్రియాః=ప్రియములు, భవన్తి=అగుచున్నవి. అరే=మైత్రేయి, దేవానాం=దేవతలయొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, దేవాః=దేవతలు, ప్రియాః=ప్రియములు, నవై భవన్తి=కారు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కదే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, దేవాః=దేవతలు, ప్రియాః=ప్రియములు, భవన్తి=అగుచున్నారు. అరే=మైత్రేయి, భూతానాం=భూతములయొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, భూతాని=భూతములు, ప్రియాణి=ప్రియములు, నవై భవన్తి=కావు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కదే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, భూతాని=భూతములు, ప్రియాణి=ప్రియములు, భవన్తి=అగుచున్నవి. అరే=మైత్రేయి, సర్వస్య=సమస్తముయొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, సర్వం=సమస్తము, ప్రియం=ప్రియము, నవై భవతి=కాదు. ఆత్మనస్తు=ఆత్మస్వరూపముయొక్కదే, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, సర్వం=సమస్తము, ప్రియం=ప్రియము, భవతి=అగుచున్నది. అరే=మైత్రేయి, ఆత్మావై=ఆత్మస్వరూపమే, ప్రప్తవ్యః=చూడఁదగినది. (చూపునకు విషయముగాచేసికొనఁదగినది). క్రోతవ్యః=వివేచింపఁదగినది. (ముందుగా ఆత్మస్వరూపమును ఆచార్యునివలన వేదమునుండి వివరింపఁబడినది). మనస్తవ్యః=మననముచేయువలసినది. (శ్రవణానంతరముతర్కమునవలన ఆత్మనుఁజూపింపవలయును). నిదిధ్యానేతవ్యః=నిశ్చయముగాధ్యానింపవలయును. (మననానంతరము ఆత్మనునిశ్చయముతో ధ్యానింపవలయును). అరే మైత్రేయి, ఓ మైత్రేయి, ఆత్మనోవై=ఆత్మస్వరూపముయొక్కదే, దర్శనేన=చూచుటచేతను, శ్రవణేన=వినుటచేతను, మత్యా=మననముచేతను, విజ్ఞానేన=విజ్ఞానముచేతను, ఇదంసర్వం=ఈ సమస్తము, విదితం=తెలియఁబడినది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఇట్లు ఆయాజనలగ్నముహాముషి తనభార్యయగు మైత్రేయిని ప్రతించి మోక్షసాధనమగు వైరాగ్యమును ఉపదేశించుటకు కోరినవాఁడై ఆసన్నాప్తముకొఱకుజాయాపుత్రాదులనుండివిరాగమును పుట్టించుచున్నాఁడు. ఓ మైత్రేయి లోకమునందు పెనిమిటియొక్క ప్రయోజనముకొఱకు భార్యకుపెనిమిటిప్రియుఁడుకాఁడు. మఱియేమనిన, ఆత్మప్రయోజనముకొఱకే భార్యకుపెనిమిటి ప్రియుఁడగుచున్నాఁడు. అప్రకారముగానే జాయాపుత్రమిత్రాదులన్నియును ఆత్మప్రయోజనముకొఱకే ప్రియములగుచున్నవి. ఇట్లు ఇతరమైన జాయాపుత్రాది సమస్తమునందుండి దీప్రీతి ఆత్మప్రాధాన్యమైనదియే గాని సహజమైనదికాదు. కనుక ఆత్మప్రీతియేముఖ్యమైనది. అందువలన ఆత్మస్వరూపమే చూడఁదగినది. ఆచార్యునివలన వివేచింపఁదగినది. మననముచేయఁదగినది. ధ్యానించఁదగినది యగుచున్నది. ఇట్లు శ్రవణమనననిది ధ్యానసములను నిమిత్తములచేత ఆత్మచూడఁబడినదగుచున్నది. ఆత్మయందు అజ్ఞానముచేత ఆరోపితజ్ఞానవిషయమైన బ్రహ్మత్రాది కర్త నిమిత్తకమగు వర్ణాశ్రమాదిలక్షణము త్రాటియందు సర్వజ్ఞానమువలెనే కలుగుచున్నది. ఈ అజ్ఞానము ఆత్మస్వరూపముయొక్క శ్రవణమనననిదిధ్యానసములచేత నివర్తించి సమస్తమును తెలియఁబడినదై బ్రహ్మైక్యవిషయమగు సమ్యగ్దర్శనము (బ్రహ్మస్వరూపమే నేననెడి నిశ్చయజ్ఞానము) కలుగుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యముహాముషి భార్యయగు మైత్రేయితో పలికెను.

ఉ॥ బ్రహ్మతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనో బ్రహ్మ వేదక్షత్రం తంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనః క్షత్రంవేదలోకాస్తంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనోలోకాన్వేద దేవాస్తం

పరాదుర్యోన్యత్రాత్మనోదేవాస్వేద భూతానితంపరాదుర్యోన్యత్రాత్మనో
భూతానివేదసర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనఃసర్వంవేదేదంబ్రహ్మేదంత
త్రమిమేలోకా ఇమేదేవాఇమాని భూతానీదగ్ సర్వం యదయమాత్మా॥౬॥

ప్ర॥ బ్రహ్మ - తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - బ్రహ్మ - వేద - క్షత్రం -
తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - క్షత్రం - వేద - లోకాః - తం - పరాదుః - యః
అన్యత్ర - ఆత్మనః - లోకాః - వేద - దేవాః - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః -
దేవాః - వేద - భూతాని - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - భూతాని - వేద -
సర్వం - తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - సర్వం - వేద - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం
- క్షత్రం - ఇమే - లోకాః - ఇమే - దేవాః - ఇమాని - భూతాని - ఇదం - సర్వం - యత్
- అయం - ఆత్మా.

ప్ర॥ యః=ఎవఁడు, ఆత్మనః=ఆత్మ స్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=ఇతరమునందు, (వేరు
గా), బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణజాతిని, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణజాతి, ప
రాదాత్=అన్యముగాచేయును. యః=ఎవఁడు, క్షత్రం=క్షత్రియజాతి, ఆత్మనోన్యత్ర=ఆత్మ స్వ
రూపముకంటె వేరుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, క్షత్రం=క్షత్రియజాతి, పరాదాత్
=అన్యముగాచేయును. యః=ఎవఁడు, లోకాః=లోకములను, అన్యత్రాత్మనః=ఆత్మ స్వరూప
ముకంటె వేరుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, లోకాః=లోకములు, పరాదుః=అ
న్యముగాచేయుచున్నది. యః=ఎవఁడు, దేవాః=దేవతలను, అన్యత్రాత్మనః=ఆత్మ స్వరూప
ముకంటెవేరుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, దేవాః=దేవతలు, పరాదుః=అన్యముగా
చేయుచున్నారు. యః=ఎవఁడు, భూతాని=భూతములను, అన్యత్రాత్మనః=ఆత్మ స్వరూపముకం
టెవేరుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, భూతాని=భూతములు, పరాదుః=అన్యము
గాచేయుచున్నది. యః=ఎవఁడు, సర్వం=సమస్తమును, అన్యత్రాత్మనః=ఆత్మ స్వరూపముకంటె
వేరుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, సర్వం=సమస్తమును, పరాదాత్=అన్యముగాచే
యుచున్నది. ఇదం=ఈ, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణజాతియును, ఇదం=ఈ, క్షత్రం=క్షత్రియజాతియును,
ఇమే=ఈ, లోకాః=లోకములును, ఇమే=ఈ, దేవాః=దేవతలును, ఇమాని=ఈ, భూతాని=
భూతములును, ఇదం=ఈ, సర్వం=సమస్తమును, (ఈకనఁబడెడిసర్వమును), యత్=ఏకార
ణమువలన, అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపమైనదో, (సృష్టిసంహరణస్థితికాలయములయందు
ఈ సమస్తమును ఆత్మ స్వరూపమువలనపుట్టుచు, ఆత్మ స్వరూపమందులీనమగుచు, స్థితికాలమునం
దాత్మ స్వరూపమైయున్నదో, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, సర్వం=సమస్తమును, ఆత్మైవ=
ఆత్మ స్వరూపమే, భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఇంతకుపూర్వము శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత ఆత్మ స్వరూపము తెలియఁబడిన
యెడల సమస్తమును తెలియఁబడుచున్నదని చెప్పఁబడినది. అచెల్లనఁగా ఆత్మయేసర్వస్వరూప
ముగనుక ఆసర్వస్వరూపమైన ఆత్మ తెలియఁబడఁగా సర్వమును తెలియఁబడుచున్నది. ఆత్మేస
ర్వస్వరూపమెట్లుగననిన, ఎవఁడు ఈ బ్రాహ్మణజాతిని క్షత్రియజాతిని లోకములను దేవతలనుభూ
తములనుమరియు నితరమగు సమస్తమును ఆత్మ స్వరూపముకంటె వేరుగాచూచుచున్నాడో,

వానిని ఈ బ్రాహ్మణాది సమస్తమును ఆస్యముగా నేచేయుచున్నది. ఈ కనఁబడెడి బ్రహ్మత్రాది సమస్తమును సృష్టి కాలమునందాత్మవలన పుట్టిలయ కాలమునందు ఆత్మయందేలినమై స్థితి కాలము నందాత్మ స్వరూపమైయున్నది. కాఁబట్టి ఆత్మకంటె వేరుగా వీదియును తెలియఁబడదు. ఇట్లు తెలియఁబడకపోవుటవలన సర్వమును ఆత్మ స్వరూపమయ్యేయున్నది. కనుక ఇట్లు ఆత్మను తెలిసికొని ఆత్మే తానగుటవలన సర్వము తెలియఁబడినదగుచున్నది.

ఉ॥ సయథా దుస్తుభేర్వా న్యమానస్య న బాహ్యోఽఛ్చబ్దా శక్ష్మయా ద్గ్రహణాయ దుస్తుభేస్తు గ్రహణేన దుస్తుభ్యామూతస్య వా శబ్దో గృహీతః. ॥౭॥

ప్ర॥ సః - యథా - దుస్తుభేః - హస్యమానస్య - న - బాహ్యో - శబ్దా - శక్ష్మయాత్ - గ్రహణాయ - దుస్తుభేః - తు - గ్రహణేన - దుస్తుభ్యామూతస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.

ప్ర॥ (లోకే=లోకమునందు), సః=అదృష్టాంతము, యథా=ఏప్రకారమునగా, దుస్తుభేః=భేరి, హస్యమానస్య=కొట్టఁబడుచుండఁగా, బాహ్యో=వెలుపలయైన, శబ్దా=ధ్వనులను, గ్రహణాయ=గ్రహించుటకొఱకు, నశక్ష్మయాత్=సమర్థముకాదు. దుస్తుభేస్తు=భేరియొక్కయైనను, దుస్తుభ్యామూతస్య వా=భేరికొట్టుటయొక్కయైనను, గ్రహణేన=గ్రహించుటచేతను, శబ్దః=ధ్వని, గృహీతః=గ్రహింపఁబడినది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఎట్లు ఈ సర్వము ఆత్మ స్వరూపముగానే గ్రహించుటకు శక్యమగుచున్నదియనిన సర్వమును చిత్తాత్మ స్వరూపమును అనుసరించి పొందుటవలన అంతటను చిత్స్వరూపతయే తోచుచున్నది. దీని కేవలప్రాంతమిక్కడ చెప్పఁబడుచున్నది. అదెట్లనఁగా లోకమునందు దండము మొదలయిన దానిచేత భేర్యాదికము కొట్టఁబడఁగా బాహ్యోశబ్దములు ఆ భేరిధ్వనిని అతిశయించి నవి కాకపోవుటవలన, ఎట్లు గ్రహించుటకు శక్యములుకావో, భేరిని గ్రహించుటచేత శబ్దసామాన్యవిశేషముచే ఇం భేరిధ్వనుల నిగ్రహించుటకును, భేరివాద్యమును తెలిసికొనుటచేతను ఆ భేరిని పొందియున్న శబ్దవిశేషములు ఇదియనియును గ్రహించుటకు నెట్లు శక్యములగుచున్నదో, అప్రకారముగానే ప్రజ్ఞాన స్వరూపముకంటె వేరుగా నేదియు లేకపోవుటవలన స్వస్మ జాగరములయందు దానికంటె వేరగు ఒకానొకవస్తు విశేషమును గ్రహింపఁబడదు. కనుక ప్రజ్ఞాన స్వరూపమును ఆత్మ స్వరూపమును తెలిసికొనుటచేత దానికంటె వేరుగా వీదియును లేదు. అందువలన సర్వము ఆత్మ మాత్రమగుటయు క్తమగుచున్నది.

ఉ॥ సయథా శబ్ధస్య ధ్వాయమానస్య న బాహ్యోఽఛ్చబ్దా శక్ష్మయా ద్గ్రహణాయ ।

శబ్ధస్య తు గ్రహణేన శబ్ధస్య వా శబ్దో గృహీతః.

॥౮॥

ప్ర॥ సః - యథా - శబ్ధస్య - ధ్వాయమానస్య - న - బాహ్యో - శబ్దా - శక్ష్మయాత్ - గ్రహణాయ - శబ్ధస్య - తు - గ్రహణేన - శబ్ధస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.

ప్ర॥ సః=అది, యథా=ఏప్రకారమునగా, శబ్ధస్య=శంఖము, ధ్వాయమానస్య సతః=పూరింపఁబడుచుండఁగా, బాహ్యో=వెలుపలయైన, శబ్దా=శబ్దములను, గ్రహణాయ=తెలిసికొనుటకొఱకు, నశక్ష్మయాత్=సమర్థముకాదు. శబ్ధస్య తు=శంఖముయొక్కయై, గ్రహణేన=గ్రహించుటచేత, శబ్ధస్య వా=శంఖమును పూరించుట యొక్కయైనను, శబ్దః=ధ్వని, గృహీతః=గ్రహింపఁబడినది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఆభేరీదృష్టాంతమువలెనే ఇంకొక దృష్టాంతము చెప్పబడుచున్నది. అదియెట్లు
నిన లోకమునందు ఏప్రకారముగా శంఖము ధ్వనించుచుండగా బాహ్యములగు ధ్వనులు ఆధ్వని
ని అతిక్రమించినవి కాకపోవుటవలన ఎట్లుగ్రహించుటకు శక్యములుకావో, శంఖమును గ్రహిం
చుటచే శంఖమునూడుటచే కలిగిన శబ్దవిశేషములు నెట్లుగ్రహింపబడినవగునో, ఆప్రకారము
గా ఆత్మస్వరూపమునతిక్రమించి. దేదియు లేకపోవుటవలన స్వప్నజాగరములయందు ఆ ఆత్మస్వ
రూపముకంటె వేఱగువస్తు విశేషముకంటెయు గ్రహింపబడదు. కనుక ఆత్మస్వరూపమును తెలి
సికొనుటచే దానికంటెవేఱగు విశేషమేదియును లేకపోవుటవలన సర్వము ఆత్మస్వరూపమగు
చున్నది.

ఉ॥ సయథావీణాయైవాద్యమానాయై సబాహ్యశ్చబ్దాక్ శక్నుయాద్గ్రహణా
య వీణాయై తుగ్రహణేన వీణావాదస్య వాశబ్దో గృహీతః. ॥౯॥

ప॥ సః - యథా - వీణాయై - వాద్యమానాయై - స - బాహ్యక్ - శబ్దాక్ - శక్ను
యాత్ - గ్రహణాయ - వీణాయై - తు - గ్రహణేన - వీణావాదస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.
ప్ర॥ సః=అది, యథా=ఏప్రకారముగా, వీణాయై=వీణ, వాద్యమానాయై=వాయిం
చుచుండగా, (ఇక్కడపక్షివిభక్తికి చతుర్థవిభక్తి చెప్పబడియున్నది). బాహ్యక్=బాహ్యము
లగు, శబ్దాక్=శబ్దములను, గ్రహణాయ=గ్రహించుటకొఱకు, సశక్నుయాత్=సమర్థముకాదు.
వీణాయైతు=వీణయొక్కయే, గ్రహణేన=తెలిసికొనుటచేత, వీణావాదస్యవా=వీణావాద్యము
యొక్కయైనను, శబ్దః=ధ్వని, గృహీతః=గ్రహింపబడినది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈ పూర్వము చెప్పిన భేరీశంఖదృష్టాంతములవలెనే ఇంకొక దృష్టాంతము చెప్పబ
డుచున్నది. అదిఎట్లునిన లోకమునందు వీణవాయించుచుండగా అన్యశబ్దములు దానినతిశయించి
నవి కాకపోవుటవలన గ్రహించుటకట్లు శక్యములుకావో, వీణను గ్రహించుటచేత వీణావాద్య
ముయొక్క విశేషములును ఎట్లుగ్రహింపబడినవగునో, ఆప్రకారముగా ఆత్మనతిశయించినదేది
యులేకపోవుటవలన సర్వము ఆత్మేయగుచున్నది. (ఈ చెప్పబడిన భేరీశంఖవీణలయొక్కసా
మాన్య విశేషశబ్దములు వానియందంతర్భూతములై వానినతిక్రమించినవి కాకపోవుటవలన వానికి
వేఱుగాక అసగానె ఎట్లుగ్రహింపబడుచున్నవో ఆప్రకారముగానే స్థితికాలమునందు పరబ్ర
హ్మము, సామాన్యవిశేషములకు వేఱుకాకపోవుటవలన సర్వము పరబ్రహ్మమాత్రముగానే తెలిసి
కొనుటకు శక్యమగుచున్నది యనిభావము).

ఉ॥ సయథార్తైర్ధాగ్నేరభ్యాహితాత్పృథగ్భూమావినిశ్చరన్త్రేవం వా అరేన్యమ
హతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్దృగ్వేదోయజుర్వేదః సామవేదోఽథర్వా
ణ్గిరస ఇతిహంసః పురాణంవిద్యా ఉపనిషదశ్లోకాః సూత్రాణ్యనువ్యాఖ్యా
నాని వ్యాఖ్యానాన్యన్త్రైవై తాని సర్వాణి నిశ్వసితాని. ॥౧౦॥

ప॥ సః - యథా - అర్తైర్ధాగ్నేః - అభ్యాహితాత్ - పృథక్ - భూమాః - వినిశ్చరన్తి -
ఏవం - తై - అరే - అస్య - మహతః - భూతస్య - నిశ్వసితా - ఏతత్ - యత్ - ఋగ్వేదః -

యజుక్ష్వేదః - సామవేదః - అథర్వాణ్యైరశః - ఇతిహాసః - పురాణం - విద్యా - ఉపనిషదః - శ్లోకాః - నూత్రాణి - అనువ్యాఖ్యానాని - వ్యాఖ్యానాని - అస్య - ఏవ - ఏతాని - సర్వాణి - నిశ్చసితాని .

అ. 11. సః=అదృష్టాంతము, యథా=ఏప్రకారమునఁగా, అభ్యాహితాత్=ఉంచుకొంటున్నది, ఆప్తైర్హాక్షైః=తదిక ట్టెలుగల అగ్నివలన, ధూమాః=పొగలు, ఇక్కడ పొగలని బహువచనము గా చెప్పబడెనది మిఁగురులు మొదలైనవియునుకూడ గ్రహింపవలయును. పృథక్=వేరుగా, (యథా=ఏప్రకారము), వినిశ్చరన్తి=బయలు వెడలుచున్నవో, ఏవంవై=ఈప్రకారముగానే, ఆరే=ఒకటైత్రేయి! అస్య=ఈ, మహతః=అనచచ్చిన్నమైన, (ఎడతెగని), భూతస్య=భూతము యొక్క, (పరమార్థముయొక్క), నిశ్చసితం=నిట్టూర్చువంటిది, ఏతత్=ఈ ముందు చెప్పినది, (భవంతి=అగుచున్నది). ఋగ్వేదః=ఋగ్వేదమును, యజుర్వేదః=యజుర్వేదమును, సామవేదః=సామవేదమును, అథర్వాణ్యైరశః=అథర్వవేదమును, ఇతిహాసః=ఇతిహాసమును, (ఊర్వశీపుర్వార పులయొక్క సంచారము మొదలైన బ్రాహ్మణమే), పురాణం=పురాణమును, (ఈ ఉపనిషత్తుల లోని అసర్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యాదికములు), విద్యా=దేశజనవిద్య, (సృత్యగీతాది శాస్త్రము), ఉపనిషదః=ఉపనిషత్తులు, శ్లోకాః=మంత్రములు, (బ్రాహ్మణములవలనఁబుట్టిన మంత్రములు), నూత్రాణి=పరమార్థపస్తువును చెప్పెడివాక్యములు, (వేదమునందు పరమాత్మ స్వరూపమును చెప్పు నట్టి, “ఆత్మేత్యేవోపాసీత” అనెడి మొదలైన వాక్యములు), అనువ్యాఖ్యానాని=మంత్రములయొక్క వివరణములును, వ్యాఖ్యానాని=అర్థవాదములును, (అర్థమును చెప్పనది), యత్=ఏదియో; ఏ తానిసర్వాణి=ఇవియన్నియును, ఆప్తైవ=ఈపరమార్థస్వరూపమును మహాభూతముయొక్కయే, (ఈప్రకృతమైన పరమాత్మయొక్కయే), నిశ్చసితాని=నిట్టూర్చులవంటివే, (భవంతి=అగుచు న్నవి. పురుషునియొక్క శ్వాసములవలెనే ఇవియన్నియు అప్రయత్నముగా పరమాత్మవలన కలు గుచున్నవి).

అ. 12. ఉత్పత్తికాలమునందు ఉత్పత్తికంటే పూర్వము సర్వము పరబ్రహ్మమేయని తెలిసి కొనుటకు శక్యమగుచున్నది. అది యెట్లనఁగా లోకమునందు అగ్నిసంబంధములగు, అగ్నికణము లు, పొగ, నిప్పు, జ్వాల, కీనియొక్క విభాగముకంటే పూర్వము అగ్నికి ఒకలేస్వరూపమగుట ఎల్లో ఆప్రకారముగానే సామరూప వికారములుగల ఈ జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తికంటే పూర్వము ఈ జగత్తు ప్రజ్ఞాసమున స్వరూపమగు పరమాత్మయైయున్నది యని గ్రహించుట యుక్తము. ఇట్లు ఏకస్వరూపమైన ఆపరమాత్మయే ఈ సమస్తమునకు కారణమని ఇంతకు పూర్వము చెప్పఁబడి యున్నది. అది యెట్లనిన అదియే ఇక్కడ వివరింపఁబడుచున్నది. ఋగ్యజుసామాధర్వణములు ను, ఇతిహాసమును, పురాణమును, సృత్యగీతాదిశాస్త్రమును ఉపనిషత్తులును, మంత్రములును, పర మాత్మ స్వరూపమును తెలియఁజేసెడి వేదమునందలి వాక్యములును, మంత్రవివరణములును, వ్యా ఖ్యానములును ఇవియన్నియును లోకమునందు పురుషునియొక్క నిశ్వాసములవలెనే అప్రయ త్నముగా పరమాత్మయొక్క నిశ్వాసములవంటివై ఆపరమాత్మవలన కలుగుచున్నవి. కనుక ఈ సర్వము స్థితికాలమునందును ఈచెప్పిన అగ్ని దృష్టాంతముచే పరబ్రహ్మమాత్రమైయున్నది.

ఉ॥ సయథాసర్వాసామపాగ్ సముద్రపికాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ స్పర్శానాం
త్వగేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ రసానాం జిహ్వైకాయనమేవగ్ సర్వే
షాగ్ గంధానాగ్ నాసికై కాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ రూపాణాం చక్షు
రేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ శబ్దానాగ్ శ్రోత్రమేకాయనమేవగ్ సర్వే
షాగ్ సజ్జల్యానాగ్ మనఏకాయనమేవగ్ సర్వాసాగ్ విద్యానాగ్ హృ
దయమేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ కర్మణాగ్ హస్తావేకాయనమేవగ్ స
ర్వేషామానందానాముపస్థపికాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ విసర్గాణాగ్ పా
యురేకాయనమేవగ్ సర్వేషామధ్వనాగ్ పాదావేకాయనమేవగ్ సర్వే
షాగ్ వేదానాగ్ వాగేకాయనం.

॥౧౧॥

ప॥ సః - యథా - సర్వాసాం - అపాం - సముద్రః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం -
స్పర్శానాం - త్వక్ - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - రసానాం - జిహ్వ - ఏకాయనం - ఏవం -
సర్వేషాం - గంధానాం - నాసికా - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - రూపాణాం - చక్షుః - ఏ
కాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - శబ్దానాం - శ్రోత్రం - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - సజ్జల్
యానాం - మనః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వాసాం - విద్యానాం - హృదయం - ఏకాయనం -
ఏవం - సర్వేషాం - కర్మణాం - హస్తా - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - ఆనన్దానాం - ఉప
స్థః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - విసర్గాణాం - పాయురే - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వే
షాం - అధ్వనాం - పాదా - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - వేదానాం - వాక్ - ఏకాయనం.

ప్ర॥ సః=ఆ దృష్టాంతము, యథా=ఏప్రకారమనఁగా, సముద్రః=సముద్రము, సర్వా
సాం=సమస్తములైన, అపాం=ఉదకములకు, (యథా=ఏప్రకారము), ఏకాయనం=ఒకటిగా
పొందుట ప్రలయము, (అపి భాగముగా పొందునది, భవతి=అగుచున్నది), ఏవం=ఈప్రకార
ముగానే, త్వక్=త్వగింద్రియము, సర్వేషాం=సమస్తములైన, స్పర్శానాం=స్పర్శములకు,
(మృదుకఠినము మొదలైన స్పర్శములకు), ఏకాయనం=ప్రలయమైనది, ఏవం=ఈప్రకారము
గానే, సర్వేషాం=సమస్తములైన, రసానాం=రసములకు, (ఉష్ణ, పులుసు, కారము, తీపు,
వగరు, చేదు, పీనికి), జిహ్వ=నాలుక, ఏకాయనం=ప్రలయమైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగా
నే, సర్వేషాం=సమస్తములైన, గంధానాం=గంధములకు, నాసికా=ఘ్రాణము, ఏకాయనం=
ప్రలయమైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగానే, సర్వేషాం రూపాణాం=అన్నిరూపములకు, చ
క్షుః=నేత్రము, ఏకాయనం=ప్రలయమైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగానే, సర్వేషాం శబ్దానాం=
అన్నిశబ్దములకు, శ్రోత్రం=శ్రోత్రము, ఏకాయనం=ప్రలయమైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగా
నే, సర్వేషాం సజ్జల్యానాం=అన్నితలంపులకు, మనః=మనస్సు, ఏకాయనం=ప్రలయమైనది.
ఏవం=ఈప్రకారముగానే, సర్వాసాం విద్యానాం=అన్నివిద్యలకు, హృదయం=హృదయము,
(అవస్థావిశేషముతోఁగూడుకొనిన మనస్సే హృదయమనఁబడుచున్నది). ఏకాయనం=ప్రలయ
మైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగానే, సర్వేషాం కర్మణాం=అన్నికర్మలకు, (అన్ని పనులకు), హస్తా
=హస్తములు, ఏకాయనం=ప్రలయమైనది. ఏవం=ఈప్రకారముగానే, సర్వేషామానందానాం

అన్ని ఆనందములకు, ఉపశాంతియొన, ఏకాయనం ప్రలయమైనది. ఏవం ఈ ప్రకారముగానే, సర్వేషాంవిశ్వానాం అన్ని సర్వములకు, (వనలుటలన్నిటికి), పాయుఁగుదము, ఏకాయనం ప్రలయమైనది. ఏవం ఈ ప్రకారముగానే, సర్వేషాం సర్వానాం అన్ని సర్వములకు, పాదౌ పాదములు, ఏకాయనం ప్రలయమైనది. ఏవం ఈ ప్రకారముగానే, సర్వేషాం సేవానాం అన్ని సేదములకు, వాక్ వాక్కు, ఏకాయనం ప్రలయమైనది.

తా|| ఇట్లు జగత్తు ప్రజ్ఞానస్వరూపముగు అత్తకంటె వేఱుగా లేకపోవుటవలన జగత్తునకు ఉత్పత్తి స్థితికాలములయందు మాత్రమే పరమాత్మ స్వరూపముగుటకాదు. ప్రలయకాలమునందును అపరమాత్మయందే లీనమగుచున్న నామరూపక్రియాత్మకమైన జగత్తు, నీటిబుగ్గులు నురుగుమొదలైనవి, నీటిఃఅన్యములుగాక నీలేయైనట్లు, పరమాత్మ స్వరూపమకంటె వేఱుకాకపోవుటవలన పరమాత్మ స్వరూపమేయని తెలిసికొనఁగితి. ఎట్లనిన ఏ ప్రకారముగా నదివాపీ తటాకాదులను పొందియున్న సమస్త ఉదకములకును సమద్రమేవేఱుకాని ఏక స్వరూపమును పొందుచు వానిని తనయందే లీనపఱచుకొనుచు అవి తానేయైయున్నదో, ఈ ప్రకారముగానే మృదు కఠినాది సమస్త సర్వములకు త్వక్కును, మధురాష్టుది సమస్త సమములకును జిహ్వయును, సమస్త గంధములకు నాసికయును, సమస్త రూపములకు నేత్రమును, అన్ని శబ్దములకు శ్రోతమును, తలఁపులన్నిటికి మనస్సును, విద్యులన్నిటికి వృద్ధయమును, కర్మలన్నిటికి హస్తములును, ఆనందములన్నిటికి యోగియును, విసర్గములన్నిటికి పాయువును, మార్గములన్నిటికి పాదములును, వేదములన్నిటికి వాక్కును, ఇది తమతమవిషయములగు ఈ చెప్పఁబడిన సుర్యరసగంధాదులు తమకువేఱుకాకపోవుటవలన వానితో నైక్యమును పొందుచు వానినితమయందే లీనపఱచుకొనుచు అవిషయములు తామేయగుచున్నవి. ఇట్లు సర్వేంద్రియములును తమవిషయములన్నిటితోను క్రమముగా ప్రలయమును పొంది మహామాత్రమై మనస్సువిజ్ఞానమాత్రమై, అవిజ్ఞానస్వరూపము నీటియందు నైర్భరమునములెనే నిరపాధికమగుటవలన ప్రజ్ఞానస్వరూపమగుపరమాత్మయందు లీనమగుచున్నది.

ఉ|| సయథానైర్భవఖిల్య ఉదకేప్రాప్త ఉదకమేవానవిలీయేతనహస్యోద్ధృహణా యేవస్యాత్ యతోయతస్త్వాదదీత లవణమేవైవంవా అర ఇదంమహా ద్భూత మనంతమపారం విజ్ఞానఘనఏవ । ఏతేభ్యో భూతేభ్యఃసముత్థాయతాన్యేవాను వినశ్యతి సప్రేత్య సంజ్ఞాస్తీత్యరే బ్రహ్మీతి హేవాచాయా జ్ఞవల్క్యః.

||౧౬||

ప|| స - యథా - నైర్భవఖిల్యః - ఉదకే - ప్రాప్తః - ఉదకం - ఏవ - అను - విలీయేత - న - చ - ఆస్య - ఉద్ధృహణాయ - ఇవ - స్యాత్ - యతః - యతః - తు - ఆదదీత - లవణం - ఏవ - ఏవం - వై - ఆరే - ఇదం - మహద్భూతం - అనంతం - అపారం - విజ్ఞానఘనః - ఏవ - ఏతేభ్యః - భూతేభ్యః - సముత్థాయ - తాని - ఏవ - అనువినశ్యతి - స - ప్రేత్య - సంజ్ఞా - అస్తి - ఇతి - ఆరే - బ్రహ్మీ - ఇతి - చ - ఉవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః .

ప్ర॥ సః=ఆత్మప్రస్తుము, యథా=ఏప్రకారమునగా, సైర్ధవభిల్కః=లవణశకలము, (ఉష్ణతాయ), (యథా=ఏప్రకారము), ఉదకే=నీటియందు, ప్రాప్తః=ఉంచబడినదై, ఉదకమేవ=నీటినే, అను=అనుసరించి, లీయతే=లీనమగుచున్నదో; అస్య=ఈలవణముయొక్క, (శలవణమును), సునిపుణోపి=మిక్కిలిసమర్థుడైనను), ఉద్గిహజాయ=ఎత్తిగ్రహించుటకు, సహేవస్యాత్=శక్తుడుకాడో, యతోయతః=ఏఏప్రదేశమునుండి, (తత్=ఆఉదకమును), అదదీత=గ్రహించిరుచిచూచినో. (అయాప్రదేశమునందంతయు, తత్=ఆఉదకము), లవణమేవ=ఉష్ణగానే, (భవతి=అగుచున్నదో), (తిరిగి ఉష్ణతాయికాదో), ఏవంవై=ఈప్రకారముగానే, అరే=ఓ మైత్రేయి, ఇదం=ఈ, మహద్భూతం=గొప్పపారమార్థికస్వరూపమును, (అక్కడభూతశబ్దమునకు పారమార్థికవర్ణము), అనన్త=అంతములేనిదియును, అపారం=దట్టనై; దియునగు, విజ్ఞానఘనవివ=విజ్ఞానఘనస్వరూపమే, (విశేషజ్ఞానములయొక్క ఏకభావమే=విజ్ఞానసారమగు జీవస్వరూపమే), ఏతేభ్యః=ఈ, భూతేభ్యః=భూతములనుండి, (సత్యశబ్దముచేత చెప్పబడిన భూతములవలన), సమత్థాయ=పుట్టి, తాన్యేవ=ఆభూతములనే, అనుసంశ్రితి=అనుసరించి నశించుచున్నది. ప్రేత్య=మరణమునపొంది, సంజ్ఞా=సంజ్ఞ, (దేహేంద్రియాది సముదాయమునుండి ఉడువబడిన ఈ విజ్ఞానఘనస్వరూపుడగు జీవునికే, నేను, నీడు, నీవు, ఇతడు, నాదనము, నాత్మత్రము, నేను సుఖముగలవాడను నేను దుఃఖముగలవాడను అనడి ఈ మొదలైన సంజ్ఞ), నాస్తి=లేను, ఓతి=ఈప్రకారము, అరే=ఓ మైత్రేయి, బ్రహ్మితి=చెప్పుచున్నానని, యజ్ఞవల్క్యః=యజ్ఞవల్క్యుడు, హేవాచ=పలికెను.

తా॥ ఇంతకు పూర్వము ఈసమస్తము ఉత్పత్తిస్థితిలయములయందు ప్రజ్ఞాఘనస్వరూపమకంటె వేఱుగా లేకపోవుటవలన ఆత్మస్వరూపమేయని ప్రతిజ్ఞ చేయబడినదానిని ఇంతవఱకు యుక్తినలన సాధింపబడినది. బ్రహ్మచేత్రులకు బ్రహ్మవిద్యానిమిత్తకమైన బుద్ధిపూర్వకమును ఈ ఆత్మనికప్రశంబుచునగు దృష్టాంతము చెప్పబడుచున్నది అది ఎట్లనగా నీర్లవలనబుట్టిన ఉష్ణతాయ ఆ నీటియందుంచబడి తిరిగి ఆ ఉష్ణరాతినిగా నీటియండి తీయుటకు ఎంత నిపుణుడైనను సమర్థుడుగాక ఆ నీటిని రుచిచూచి ఉష్ణగా తెలిసికొనుచున్నాడో, ఈప్రకారముగానే గొప్పపారమార్థిక స్వరూపమును నాశనములేనిదియునగు విజ్ఞానఘనస్వరూపమైన ఈ జీవాత్మయు నీటివలన కలిగిన సూర్యచంద్రాదిప్రతిబింబమువలెను స్వచ్ఛమగు స్ఫటికమునకు రక్తపీతాదిన మ్మసంయోగమువలన కలిగిన రక్తపీతాది భావమువలెను, నామరూపాత్మకములై దేహేంద్రియ విషయాకారములుగా పరిణమించిన సత్యశబ్దవాచ్యములగు భూతములనుండి నీటివలన ఉష్ణగర్జవలెనై (అజ్ఞానముచే నామరూపాత్మకమై పుట్టి ఆ దేహేంద్రియ విషయాకారములుగా పరిణమించిన భూతములు శాస్త్రాచార్యోపదేశముచేతనైన బ్రహ్మవిద్యచేత నదీసమద్రమువలెనై మిక్కిలిలీనపఱుపబడినవై సలిలపేనబుచ్చువాదికను వలెనై నశించుచుండగా అజ్ఞానముచేనామరూపాత్మకమగు ఆ జీవభావము సూర్యాదిప్రతిబింబములకు హేతువులగునీర్లును స్ఫటికమును రక్తపీతాది వస్తుసంయోగమును లేనప్పుడు సూర్యచంద్రస్ఫటికములు మొదలైన వానియొక్క ప్రతిబింబములవలెనై నశించుచున్నది. ఇట్లు నశించి కేవలబింబభూతములైన సూర్యచంద్రస్ఫటికములవలెనై, జీవాత్మ, బ్రహ్మజ్ఞానముచేత భూతములు నశింపగా తానును నశించి, అంతములేనిదియును దట్టమైనదియును, స్వచ్ఛమైనదియునగు ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమగుపరమాత్మయైయున్నది.

ఇట్లు ఓ మైత్రేయి! దేహేంద్రియాది సముదాయములవలన ముక్తినిపొంది పరమాత్మస్వరూపమైనవానికి, నేను, వీడు, వీనిపుత్రుడు, నాత్మత్రము, నాధనము, నేను సుఖముగలవాడను, నేను దుఃఖముగలవాడను అనెడి ఈ మొదలైన చిహ్నములుగల విశేషసంజ్ఞ లేదని యాజ్ఞవల్క్యును హేముని భార్యయైన మైత్రేయికొఱకు పరమార్థస్వరూపమును చెప్పెను.

ఉ॥ సాహవాచయ్యాజ్ఞవల్క్యునవా అరేహంమోహంబ్రవీష్యులంవా అర ఇదం విజ్ఞానాయ. ॥౧౩॥

ప॥ సా - హ - డేవాచ - మైత్రేయా - అత్ర - ఏవ - మా - భగవాన్ - అమూముహత్ - న - ప్రేత్య - సంజ్ఞా - అస్తి - ఇతి - సః - హ - డేవాచ - యాజ్ఞవల్క్యుః - న - వై - అరే - అహం - మోహం - బ్రవీమి - అలం - వై - అరే - ఇదం - విజ్ఞానాయ.

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయా=మైత్రేయి, భగవాన్=పూజ్యుడవైన నీవు, మా=నన్ను, అత్ర=ఈ పరబ్రహ్మమునందే, ప్రేత్య=మరణమునుపొంది, సంజ్ఞా=సంజ్ఞ, (నేను, వీడు, అనెడి ఈ మొదలైన లక్షణముగల విశేషసంజ్ఞ), నాస్తి=లేదని, అమూముహత్=భ్రమపెట్టితివియని, హేవాచ=పలికెను. సః=ఆ, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁబుడి, అరే=ఓ మైత్రేయి, అహం=నేను, మోహం=భ్రమము, నవై బ్రవీమి=చెప్ప లేదని, హేవాచ=పలికెను. అరే=మైత్రేయి, ఇదం=ఈ చెప్పబడిన విజ్ఞానఘనస్వరూపమును, విజ్ఞానాయ=తెలిసికొనుట కొఱకు, అలంవై=సమర్థమునుచున్నది.

తా॥ ఇట్లు పరమాత్మస్వరూపమును బోధింపబడిన ఆ మైత్రేయి ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! పరబ్రహ్మమునందు విరుద్ధధర్మము కలుగుటను చెప్పుచున్న నీచేతను నాకు భ్రాంతికలుగఁజేయఁబడినది. ఎట్లనగా పూర్వముజీవాత్మ విజ్ఞానఘనస్వరూపమేయని ప్రతిజ్ఞచేసి, తిరిగి ఆ జీవాత్మకు, మరణమును పొందినతరువాత నేను వీడు అనెడి ఈమొదలైన చిహ్నముగల విశేషసంజ్ఞనము లేదని పలికితివి. కనుక ఒకటియగు అగ్ని, శీతోష్ణములును విరుద్ధములగు రెండు ధర్మములుకలది కాదనెడి యభిప్రాయముచేత నీవు చెప్పిన పరబ్రహ్మమయమై మూఢురాలనైతిని పలికెను. ఇట్లు పలుకఁబడినయాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ మైత్రేయి! నేను ఒక ధర్మముగల వస్తువునందు అట్లుమోహరూపమైన వాక్యమును పలుకలేదు. నీవు భ్రాంతిచేత ఒకవస్తువును విరుద్ధధర్మముగా గ్రహించినావు. ఎట్లనగా అజ్ఞానముచేత కలిగిన దేహేంద్రియసంబంధమైన ఆత్మకు దేహేంద్రియాత్మకమగు జీవభావము కలిగినది. అది జ్ఞానముచేత నశింపఁగా ఆజీవభావనిమిత్తకమగు శరీరాది సంబంధమైన నేను, వీడు అనెడిసంజ్ఞ, దేహేంద్రియసంపూతరూపమైన ఉపాధితేకపోగా ఉడకముమొదలైన ఆధారములు లేనప్పుడు చంద్రాదిప్రతిబింబములవలె నేనశించుచున్నది. కేవలబింబభూతములైన చంద్రాదిత్యులవలెనే అసంసారి బ్రహ్మస్వరూపమైన విజ్ఞానఘనస్వరూపమునకు నాశములేదు. అట్టి పరబ్రహ్మస్వరూపమే విజ్ఞానఘనమని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆ ఆత్మస్వరూపమే ఈ సమస్తమై జగత్తుయొక్క నాశమునుండి నశింపకయుండునది. ఇదియే ఓమైత్రేయి ఇదివఱకు నేను చెప్పిన అనన్తమును అపారమునగు విజ్ఞానఘనస్వరూపమైన ఆత్మ. ఇది తెలిసికొనుటకు సమర్థమునుచున్నది.

ఉ॥ యత్రహి ద్వైతమివభవతి తదితరఇతరం పశ్యతి తదితరఇతరంజిఘ్రతి తదితర
ఇతరగ్ శృణోతి తదితరఇతరమభివదతి తదితరఇతరం మనుతే తదితరఇతరం
విజానాతి యత్రవా అస్య సర్వమాత్మైవా భూత్తత్తేనకంజిఘ్రేత్తత్తేనకం
పశ్యేత్తత్తేనకగ్ శృణుయాత్తత్తేనకమభివదేత్తత్తేనకం మన్వీతతత్తే-
నకం విజానీయాత్ | యేనేదగ్ సర్వం విజానాతి తంకేనవిజానీయాత్ విజ్ఞా-
తారమరేకేన విజానీయాదితి. ||౧౮||

ఇతి చతుర్థాధ్యాయే చతుర్థ బ్రాహ్మణమ్.

స॥ యత్ర - హి - ద్వైతం - ఇన - భవతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - పశ్యతి - తత్ - ఇత-
రః - ఇతరం - జిఘ్రతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - శృణోతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - అభివదతి -
తత్ - ఇతరః - ఇతరం - మనుతే - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - విజానాతి - యత్ర - వై - అస్య -
సర్వం - ఆత్మ - ఏవ - అభూత్ - తత్ - కేన - కం - జిఘ్రేత్ - తత్ - కేన - కం - పశ్యేత్ - త-
త్ - కేన - కం - శృణుయాత్ - తత్ - కేన - కం - అభివదేత్ - తత్ - కేన - కం - మన్వీత-
తత్ - కేన - కం - విజానీయాత్ - యేన - ఇదం - సర్వం - విజానాతి - తం - కేన - విజానీయా-
త్ - విజ్ఞాతారం - అరే - కేన - విజానీయాత్ - ఇతి.

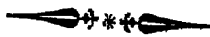
ప్ర॥ యత్ర=ఏవరబ్రహ్మమునందు, (అవిద్యాకల్పితమైన దేహేంద్రియసంఘాతోపాధివల-
నఁబుట్టిన విశేషాత్మయందు, జీవునియందు), సర్వం=సమస్తము, అత్మనః=పరమాత్మస్వరూపము
కంటె), ద్వైతమివ=భిన్నమైనదివలెనె, భవతి=అగుచున్నదో; (పరమార్థముగా అద్వైతమగు
పరబ్రహ్మమునందు అత్మకంటె భిన్నమైన మరియొకవస్తువువలెనె అగుచున్నదో); తత్=దానియం-
దు, ఇతరః=అన్యఁడగుచూచెడివాఁడు, (యథార్థమైన చంద్రాదులకంటె వేఱగు ఉదకమునంద-
లి చంద్రాది ప్రతిబింబమువలెనె యథార్థమగు పరమాత్మకంటె వేఱగు అంతఃకరణమునందలి పర-
మాత్మ ప్రతిబింబమగు, జీవుఁడు=చూచెడి జీవాత్మ), ఇతరం=అన్యమగు చూడఁదగినరూపమును,
పశ్యతి=చూచుచున్నాడు. (జీవుడు చతురాదీంద్రియములద్వారా చూడఁదగిన రూపాదికమును
చూచుచున్నాఁడు). తత్=దానియందు, ఇతరః=అన్యఁడగుఅప్రాణించెడివాఁడు, ఇతరం=అన్య-
మగు అప్రాణింపఁదగిన గంధమును, జిఘ్రతి=అప్రాణించుచున్నాఁడు. తత్=దానియందు,
ఇతరః=అన్యఁడగువి నెడివాఁడు, ఇతరం=అన్యమగువినఁదగినదానిని, శృణోతి=వినుచున్నాఁడు.
తత్=దానియందు, ఇతరః=అన్యఁడగుపలికెడువాఁడు, ఇతరం=అన్యమగుపలుకఁదగినదానిని,
అభివదతి=పలుకుచున్నాఁడు. తత్=దానియందు, ఇతరః=అన్యఁడగుతలంచెడివాఁడు, ఇతరం=
అన్యమగుతలంపఁదగినదానిని, మనుతే=తలంచుచున్నాఁడు. తత్=దానియందు, ఇతరః=అన్యఁ-
డగు తెలిసికొనెడివాఁడు, విజానాతి=తెలిసికొన-
చున్నాఁడు. అస్య=ఈ బ్రహ్మవేత్తను, యత్రవై=దేనియందే, సర్వం=సమస్తమును, ఆత్మనః=
ఆత్మస్వరూపముగానే, అభూత్=అయెనో, తత్=దానియందు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, జి-

ఘ్రిత్ = ఆహూరించును. తత్ = దానియందు, కేన = దేనిచేత, కం = దేనిని, పశ్యేత్ = చూచును. తత్ = దానియందు, కేన = దేనిచేత, కం = దేనిని, శృణుయాత్ = వినును. తత్ = దానియందు, కేన = దేనిచేత, కం = దేనిని, అభివచేత్ = పలుకును. తత్ = దానియందు, కేన = దేనిచేత, కం = దేనిని, మన్వీత = తలంచును. తత్ = దానియందు, కేన = దేనిచేత, కం = దేనిని, విజానీయాత్ = తెలిసికొనును. తత్రాపి = దానియందును, యేన = దేనిచేత, ఇవం = ఈ, సర్వం = సమస్తమును, విజానాతి = తెలిసికొనుమన్నాడో, తం = దానిని, కేన = దేనిచేత, విజానీయాత్ = తెలిసికొనును. (సర్వము ఆత్మమాత్రమైనపుడు దేనిచేతను దేనిని ఎవడును అతిప్రయత్నముచేతనైనను చూడనేలేదు). అరే = ఓ మైత్రేయి, విజ్ఞాతారం = తెలిసికొనడిచానిని, కేన = దేనిచేతను, విజానీయాత్ = తెలిసికొనవచ్చును. ఇతి = సమాప్తము.

తా. ఓ మైత్రేయి ఇదియే ఇదివఱకు నేను చెప్పిన అంతమును అపారమునకు విజ్ఞానఘన స్వరూపమైన ఆత్మ. ఇది తెలిసికొనుటకు సమర్థుడుగుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్య మహాముని చెప్పెను. ఇప్పుడు ఇది వఱకు విజ్ఞానఘన స్వరూపమని చెప్పిన కేవలాత్మకు అజ్ఞానమువలన నామరూప క్రియాత్మకమైన దేహేంద్రియాది సంబంధముచేత కలిగిన జీవభావమునందు, నేను, వీడు, అనెడి ఈ మొదలైన ద్వైతజ్ఞానము కలుగుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ఆ నామరూప క్రియాత్మకమగు దేహేంద్రియాది సంబంధమువల్లనైన జీవభావము నశింపగా, నేను, వీడు, అనెడి ఈ మొదలైన ద్వైతజ్ఞానమును నశించుచున్నదని నేను చెప్పినవాక్యమునకు ఓ మైత్రేయి! నీవు లోకమనందు అగ్నియందు విరుద్ధధర్మములగు శీతోష్ణములు రెండును ఎట్లుండవో అట్లే విజ్ఞానఘన స్వరూపమైన ఆత్మకు, ఒకప్పుడు నేను, వీడు, అనెడి ఈ మొదలైన ద్వైతజ్ఞానము కలుగుటయును, ఒకప్పుడు ఆ ద్వైతజ్ఞానములేదని చెప్పటయును విరుద్ధమని నీకు కలిగిన సందేహమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నాను. వినుము. అవిద్యచేత కల్పించబడిన దేహేంద్రియ సంఘాతోపాధివలనఁబట్టిన జీవభావమునందు ఆత్మసర్వమును ద్వైతమునువలె నే అగుచున్నది. అప్పుడు, చూచుట, ఆహూరించుట, వినుట, పలుకుట, తలంచుట, తెలిసికొనుట, ఈ మొదలైన ద్వైతజ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఎప్పుడు బ్రహ్మవేత్తకు బ్రహ్మజ్ఞానముచేత సర్వము ఆత్మమాత్రమగుచున్నదో; అప్పుడు దేనిచేత దేనినిచూచును. దేనిచేత దేనిని ఆహూరించును. దేనిచేత దేనిని పలుకును. దేనిచేత దేనిని వినును. దేనిచేత దేనిని తలంచును. దేనిచేత దేనిని తెలిసికొనును. ఎప్పుడేత సర్వమును తెలిసికొనఁబడుచున్నదో; వానిని దేనిచేత తెలిసికొనవచ్చును. ఓ మైత్రేయి! సర్వమును తెలిసికొననది విజ్ఞానమయాత్మయే; దానిని తెలిసికొననది వేటొకటి లేకపోవుటవలన జ్ఞానముచేత సర్వముతానైనప్పుడు బ్రహ్మవేత్తయొక్క ఈ సర్వమును తెలిసికొనెడి విజ్ఞాతృస్వరూపమగు విజ్ఞానమయాత్మ, కేవల ఆద్యయస్వరూపమై విజ్ఞానఘన స్వరూపమగుచున్నది. అప్పుడు అజ్ఞానమువలన కలిగెడి, నేను, వీడు ఈ మొదలైన లక్షణముగల విశేషజ్ఞాన సంజ్ఞ లేదని చెప్పట విరోధముకాదని భార్యయైన మైత్రేయితో యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకము. చతుర్థాధ్యాయమునందు చతుర్థబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు. చతుర్థాధ్యాయము.

పంచమబ్రాహ్మణ ప్రారంభము.

ఉ॥ ఇయం పృథివీ సర్వేషాం భూతానాం మధ్యస్యై పృథివ్యై సర్వాణి భూతాని మ
ధుశ్చాయమస్యాం పృథివ్యాం తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయ
శ్చాయమధ్యాత్మగ్ శారీరస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవ స
యోయమాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ॥౧॥

ప॥ ఇయం - పృథివీ - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్యై - పృథివ్యై - సర్వాణి -
భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్యాం - పృథివ్యాం - తేజోమయః - అమృతమ
యః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - శారీరః - తేజోమయః - అమృతమయః -
పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మ - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ -
ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ ఇయం=ఈ, పృథివీ=భూమి, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూత
ములయొక్క, (బ్రహ్మమొదలుకొని తృణపర్యంతముండెడి జీవులయొక్క), మధు=మధుస్వరూప
మైనది. (కార్యము), సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములును, అస్యై=ఈ, పృథి
వ్యై=భూమియొక్క, మధు=మధుస్వరూపమైనది. అస్యాం=ఈ, పృథివ్యాం=భూమియందు,
తేజోమయః=తేజోరూపమైన, అమృతమయః=అమృతస్వరూపమైన, అయం=ఈ, పురుషః=
పురుషుడు, యః=ఎవడో, అయం=ఈ, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మస్వరూపమునందు, (దేహేం
ద్రుయసంఘాతకర్తయందు), శారీరం=శరీరమందైన, తేజోమయః=తేజోరూపమైన, అమృత
మయః=అమృతస్వరూపమైన, పురుషః=పురుషుడును, యః=ఎవడో, (లింగశరీరాభిమాని
యైన ఈజీవుడు), అయమేవ=ఈ పురుషుడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము, (ఇదివరకు సర్వము
ఆత్మస్వరూపమేయని ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడిన ఆత్మ), యః=ఏది, అయం=ఈ, ఆత్మ=ఆత్మస్వరూప
ము, ఇదం=ఇది, (మైత్రేయికోటి అమృతత్వసాధనరూపమైన యే ఆత్మవిజ్ఞానము చెప్పఁబడిన
దో ఇది), అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=
ఇది, సర్వం=సమస్తము, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ కర్తృనుకోరసటువంటి మోక్షసాధనమైన ఆత్మజ్ఞానమేదియోదానిని చెప్పవలయునని
మైత్రేయీ బ్రాహ్మణప్రారంభింపఁబడినది. ఆ ఆత్మజ్ఞానము సర్వసన్యాసాంగముతోఁ గూడుకొ
న్నది. 'అట్టి ఆత్మతేలియఁబడుచుండఁగా, సమస్తముతేలియఁబడినదగుచున్నది. సమస్తమునకం
టె ఆత్మస్వరూపముప్రియమైనది. గనుక ఆత్మచూడఁదగినదియును, నినఁదగినదియును, మననము
చేయఁదగినదియును నిదిధ్యాసము చేయఁదగిం దియునని ఆ ఆత్మదర్శనముయొక్క రీతులుచె
ప్పఁబడినవి. వానిలో ఆచార్యాగమమువలన వినఁదగినదనిన్ని తర్కమువలన మననముచేయఁ
దగినదనిన్ని చెప్పఁబడినది. అందుకు ఇంతకుపూర్వము, ఈ సమస్తముఆత్మేయని ప్రతిజ్ఞ
చేసినదానికి ఆత్మేతిత్వస్థితిలయందులకు కారణమైయున్నది. అట్టికారణమనిష్ఠమనిశంకిం
చెడి శంకనివర్తించుటకు ఈ మధుబ్రాహ్మణము ప్రారంభింపఁబడినది. ఎట్లనఁగాలోకమునందు

ఈ వృథివ్యాది జగత్తంతయు పరస్పరోపకారోపకారకమైనది. ఇట్లుపరస్పరోపకారోపకారకమైనదంతయు ఏకకారణపూర్వకమును ఏకసామాన్యత్వకమును ఏకప్రళయత్వమునై చూడవలెనున్నది. గనుక వృథివ్యాదిలక్షణమైన ఈ జగత్తంతయును పరస్పరమున్న కార్య కారణమగుటవలన అదేప్రకారమగుటకు తగియున్నది. ఈ అగ్రమే ఈ బ్రాహ్మణమునందు ప్ర కాశింపఁజేయఁబడుచున్నది. ఎట్లనగా ఈ ప్రసిద్ధమగుభూమి బ్రహ్మమొదలుకొని స్తంబపర్వం తముండెడి సమస్తప్రాణులయొక్కకార్యమైనది. సమస్తభూతములున్న ఈ భూమియొక్కకార్య ము. ఈ భూమియందలి తేజోస్వరూపుఁడును అమృతస్వరూపుఁడగు ఈపురుషుఁడును దేహేం ద్రియ సమదాయకర్తయందు ఈ శరీరమునందలి తేజోస్వరూపుఁడును అమృతస్వరూపుఁడనగు లింగశరీరాభిమానియైన జీవుఁడును, ఇంతకుపూర్వము, “ఇదంసర్వంయదయమాత్మా” యనిప్రతిజ్ఞ చేయఁబడిన ఆ ఆత్మస్వరూపమే. ఈ ఆత్మస్వరూపమే మైత్రేయికోటకుచెప్పఁబడినఅమృతత్వసా గనరూపమైన ఆత్మవిజ్ఞానము. ఇదియే అమృతస్వరూపము. ఇదియే పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇది యే సమస్తమునగుచున్నది.

ఉ॥ ఇమాఽపస్స ర్వేషాంభూతానాం మధ్వాసామపాగ్ సర్వాణిభూతాని మధు యశ్చాయమాన్వప్సుతేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయచధ్యా త్తగ్ గైతసస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోయమాత్మే దమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౨||

ప॥ ఇమాః - ఆపః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - ఆసాం - అపాం - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - ఆను - అప్సు - తేజోమయః - అమృతమయః - పురు షః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - గైతసః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ ఇమాః=ఈ, ఆపః=ఉదకములు, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూత ములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. (కార్యమగుసారము), సర్వాణి=సమస్తములైన, భూ తాని=భూతములు, ఆసాం=ఈ, అపాం=ఉదకములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము, ఆను=ఈ, అప్సు=ఉదకములయందు, అయం=ఈ, తేజోమయః=తేజోస్వరూపుఁడును, అమృతమయః=అ మృతస్వరూపుఁడగు, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు, (దే హేంద్రియసంఘాతకర్తయందు), అయం=ఈ, గైతసః=రేతోసంబంధమైన, తేజోమయః=తేజో స్వరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడనగు, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁ డో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. (ఇంతకుపూర్వము “ఇదంసర్వంయద యమాత్మా” యనిప్రతిజ్ఞచేయఁబడిన ఆత్మస్వరూపము). అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, యః=ఏది యో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=బ్రహ్మస్వరూపము. ఇ దం=ఇది, సర్వం=సమస్తము, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈ ప్రసిద్ధములగు ఉదకములు సమస్తప్రాణులయొక్క కార్యభూతమగు సారాంశ ము. సమస్తప్రాణులను ఈ ప్రసిద్ధములగు ఉదకములయొక్క కార్యభూతమగు సారాంశము. ఈ ఉదకములయందలి తేజోమయుఁడును అమృతస్వరూపుఁడనగు పురుషుఁడును, ఈ దేహేం

ద్రియస్థమదానుకర్తయందు తేజోసంబంధుడును తేజోమయుండును అమృతస్వరూపుండునగు పురుషుండును ఎవఁడో, వీడే, ఇదంసర్వంయదయమాత్మా” యని ప్రతిజ్ఞ చేసిన ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఈ ఆత్మస్వరూపమేదియో ఇదియేఅమృతస్వరూపము. ఇదియేపరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదియేసర్వమనగుచున్నది.

ఉ॥ అయమగ్నిస్సర్వేషాంభూతానాం మధ్యస్యాగ్నేః సర్వాణిభూతాని మధుయశ్చాయమస్మిన్నగ్నే తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయమధ్యాత్మం వాఙ్మయస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోయమాత్మేదమమృతమిదంబ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్.

॥౩॥

ప॥ అయం - అగ్నిః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - అగ్నేః - సర్వాణి భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - అగ్నౌ - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - వాఙ్మయః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - అత్తా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, అగ్నిః=అగ్ని, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము (కార్యమగుశ్రేష్ఠాంశము), సర్వాణిభూతాని=సమస్తభూతములున్న, అస్మాగ్నేః=ఈ అగ్నియొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=ఈ, అగ్నౌ=అగ్నియందు, అయం=ఈ, తేజోమయః=తేజోరూపమైన, అమృతమయః=అమృతస్వరూపమైన, పురుషః=పురుషుండు, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు, అయం=ఈ, వాఙ్మయః=వాగ్రూపమును, తేజోమయః=తేజోరూపమును, అమృతమయః=అమృతరూపమునగు, పురుషః=పురుషుండు, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. (“ఇదంసర్వంయదయమాత్మా” యనిప్రతిజ్ఞ చేయఁబడినఆత్మస్వరూపము). అయం=ఈ, అత్తా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తము, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈప్రశస్తమగు అగ్నిసమస్తప్రాణులయొక్క కార్యభూతమగు సారాంశము. సమస్తభూతములును ఈ అగ్నియొక్క సారాంశము. ఈ అగ్నియందలి తేజోమయుండును అమృతమయుండునగుపురుషుడునుదేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు వాఙ్మయుండును తేజోమయుండును అమృతమయుండునగు పురుషుండును ఎవఁడో, వీడేఇదంసర్వంయదయమాత్మాయనిప్రతిజ్ఞ చేసిచెప్పిన ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఇదియే అమృతస్వరూపము. ఇదియే పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదియే సమస్తమనగుచున్నది.

ఉ॥ అయంవాయుస్సర్వేషాంభూతానాం మధ్యస్యవాయోః సర్వాణిభూతానిమధుయశ్చాయమస్మిన్వాయా తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయమధ్యాత్మం ప్రాణస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోయమాత్మేదమమృతమిదంబ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్.

॥౪॥

ప॥ అయం - వాయుః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - వాయోః - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - వాయో - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - ప్రాణః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, వాయుః=వాయువు, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. (క్రేష్టాంశము). సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, అస్య=ఈ, వాయోః=వాయువుయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=ఈ, వాయో=వాయువుయందు, అయం=ఈ, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=దేహేంద్రియ సంఘాతకర్తయందు, అయం=ఈ, ప్రాణః=ప్రాణరూపుఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఓడే సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమును, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈ ప్రశస్తమగు వాయువు సమస్తభూతములయొక్క సారాంశము. సమస్తభూతములును, ఈ వాయువుయొక్క సారాంశము. ఈవాయువునందున్న తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు ఈపురుషుఁడును దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందుప్రాణరూపుఁడును తేజోరూపుఁడును అమృతరూపుఁడునగు ఈ పురుషుఁడును ఓడే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఈ ఆత్మస్వరూపమేఅమృతస్వరూపమును పరబ్రహ్మస్వరూపమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ అయమాదిత్యస్స ద్వేషాంభూతానాం మధ్యస్యాదిత్యస్య సర్వాణిభూతానిమధుశ్చాయమస్మిన్నాదిత్యే తేజోమయోఽమృతమయఃపురుషోఽయశ్చాయమధ్యాత్మం చాక్షుషస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోయమాత్మేదమమృతమిదంబ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ॥౫॥

ప॥ అయం - ఆదిత్యః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - ఆదిత్యస్య - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - ఆదిత్యే - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - చాక్షుషః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, ఆదిత్యః=నూర్పుఁడు, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. (క్రేష్టాంశము). సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, అస్య=ఈ, ఆదిత్యస్య=నూర్పునియొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=ఈ, ఆదిత్యే=నూర్పునియందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు, చాక్షుషః=నేత్రసంబంధుఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూ

పురుషునగు. ఆయం = ఈ, పురుషః = పురుషుడు, యః = ఎవఁడో, ఆయ మేవ = ఈపురుషుఁడే, సః = ఆ ఆత్మ స్వరూపము. ఆయం = ఈ, ఆత్మ = ఆత్మ స్వరూపము, యః = ఏదియో, ఇదం = ఇది, అమృతం = అమృత స్వరూపము. ఇదం = ఇది, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ స్వరూపము, ఇదం = ఇది, సర్వం = సమస్తమును, (భవతి = అగుచున్నది).

తా|| ఈ ప్రసిద్ధిమగు నూర్ముడు సమస్త భూతములయొక్క శ్రేష్ఠాంశము. సమస్త భూతములును ఈ నూర్మునియొక్క శ్రేష్ఠాంశము ఈ నూర్మునియందున్న తేజోరూపుఁడును అమృతరూపుఁడునగు పురుషుఁడును దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు నేత్రసంబంధుఁడును తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడును, వీఁడే ఆ ప్రసిద్ధిమగు ఆత్మ స్వరూపము. ఈ ఆత్మ స్వరూపమే అమృత స్వరూపమును పరబ్రహ్మ స్వరూపమును సమస్తమునగుచున్నది.

ఉ|| ఇమాదిశస్స ర్వేషాం భూతానాం మధ్వాసాం దిశాగ్ సర్వాణి భూతాని మధు యశ్చాయమాగుదిక్షు తేజోమయోఽమృతమయః పురుషో యశ్చాయమధ్యాత్మగ్ శ్రోత్రః ప్రాతిశ్రుత్కః స్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవ సయోఽఽమాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౬||

ప|| ఇమాః - దిశః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - ఆసాం - దిశాం - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - ఆయం - ఆసు - దిక్షు - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - ఆయం - అధ్యాత్మం - శ్రోత్రః - ప్రాతిశ్రుత్కః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - ఆయం - ఏవ - సః - యః - ఆయం - ఆత్మ - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర|| ఇమాః = ఈ, దిశః = దిక్కులు, సర్వేషాం = సమస్తములైన, భూతానాం = భూతములయొక్క, మధు = మధు స్వరూపము. (శ్రేష్ఠాంశము). సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = భూతములు, ఆసాం = ఈ, దిశాం = దిక్కులయొక్క, మధు = మధు స్వరూపము. ఆసు = ఈ, దిక్షు = దిక్కులయందు, తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృత స్వరూపుఁడునగు, ఆయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, అధ్యాత్మం = అధ్యాత్మయందు, శ్రోత్రః = శ్రోత్ర సంబంధుఁడును, ప్రాతిశ్రుత్కః = ప్రతిశ్రవణ సమయమునందును పుట్టెడివాఁడును, తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృత స్వరూపుఁడునగు, ఆయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, ఆయమేవ = ఈపురుషుఁడే, సః = ఆ ఆత్మ స్వరూపము. ఆయం = ఈ, ఆత్మ = ఆత్మ స్వరూపము, యః = ఏదియో, ఇదం = ఇది, అమృతం = అమృత స్వరూపము. ఇదం = ఇది, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము. ఇదం = ఇది, సర్వం = సమస్తమును, (భవతి = అగుచున్నది).

తా|| ఈ దిక్కులు సమస్త భూతములయొక్క సారాంశము సమస్త భూతములును ఈ దిక్కులయొక్క సారాంశము. ఈ దిక్కులయందలి తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడును ఈ దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు శ్రోత్ర సంబంధుఁడును ప్రతిదానియొక్క విశేష కాలమందు కలిగెడివాఁడును, తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడునైన వీఁడే ఆ ఆత్మ స్వరూపము. ఈ ఆత్మ స్వరూపమే అమృత స్వరూపమును పరబ్రహ్మ స్వరూపమును సమస్తమునగుచున్నది.

ఉ॥ అయంచస్త్రస్య ర్వేషాంభూతానాం మధ్వస్యచస్త్రస్యసర్వాణిభూతాని :
 ధుయశ్చాయమస్మిగ్ శ్చస్త్రేతేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయః
 మధ్యాత్మం మానసస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయమేవసయోఽ
 మాత్మేదమమృతమిదంబ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౬||

ప॥ అయం - చస్త్రః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - చస్త్రస్య - సర్వా
 ణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిత్ - చస్త్రే - తేజోమయః - అమృత
 మయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - మానసః - తేజోమయః - అమృత
 మయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం
 బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, చస్త్రః=చంద్రుడు, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూ
 తములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. (శ్రేష్ఠాంశము), సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని
 భూతములు, అస్య=ఈ, చస్త్రస్య=చంద్రునియొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిత్=ఈ
 చస్త్రే=చంద్రునియందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడు
 ను, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడును, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు
 మానసః=మనస్సంబంధుఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వర
 ూపుఁడును, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడును, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే
 సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది
 అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సః
 స్తమస్తు, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈ ప్రసిద్ధమగు చంద్రుడు సమస్తభూతములయొక్క శ్రేష్ఠాంశము. సమస్తభూ
 తములును ఈ చంద్రునియొక్క శ్రేష్ఠాంశము. ఈచంద్రునియందలి తేజోమయుఁడును అమృతః
 యుఁడనగు పురుషుఁడును, దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు మనస్సంబంధుఁడును తేజోమయ
 ఁడును అమృతమయఁడునగు పురుషుఁడైనపిండే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఈ ఆత్మస్వరూపమే అవ
 తరూపమును పరబ్రహ్మమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ ఇయంచిద్యత్స ర్వేషాంభూతానాం మధ్వస్యేచిద్యత్స సర్వాణిభూతాని మధ
 యశ్చాయమస్యాం విద్యతీతేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయః
 ధ్యాత్మం తైజసస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయమేవసయోఽ
 మాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౮||

ప॥ ఇయం - విద్యత్ - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - విద్యతే - సర్వా
 ణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్యాం - విద్యతి - తేజోమయః - అమృతమయః
 పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - తైజసః - తేజోమయః - అమృతమయః - పు
 రుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ -
 దం - సర్వం.

[ప॥ ఇయం = ఈ, విద్యుత్ = మెలుపు, సర్వేషాం = సమస్తములైన, భూతానాం = భూతములయొక్క, మధు = మధుస్వరూపము. (శ్రేష్ఠాంశము). సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = భూతములు. అస్యై = ఈ, విద్యుతే = మెలుపుయొక్క, మధు = మధుస్వరూపము. అస్మాం = ఈ, విద్యుతి = మెలుపుయందు, తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృతరూపుఁడును, అయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, అధ్యాత్మం = అధ్యాత్మయందున్న, తేజస్ = తేజోసంబంధుఁడును, (చర్తచయొక్క తేజస్సయందైనవాఁడును), తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృతరూపుఁడును, అయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, అయమేవ = ఏదే సః = ఆ ఆత్మస్వరూపము. అయం = ఈ, ఆత్మా = ఆత్మస్వరూపము, యః = ఏదియో, ఇదం = ఇది, అమృతం = అమృతస్వరూపము. ఇదం = ఇది, బ్రహ్మ = బ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం = ఇది, సర్వం = సమస్తమును (భవతి = అగుచున్నది).

తా॥ ఈ మెలుపుసమస్తభూతములయొక్క సారాంశము. సమస్తభూతములును ఈ మెలుపుయొక్క సారాంశము. ఈ మెలుపునందలి తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడును పురుషుఁడును దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు చర్తమయొక్క తేజోసంబంధుఁడును తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడును పురుషుఁడైనపేదే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఈ ఆత్మస్వరూపమే అమృతరూపమును పరబ్రహ్మమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ అయగ్ స్తనయిత్నుః సర్వేషాం భూతానాం మధ్వస్య స్తనయితోఽః సర్వాణి భూతాని మధుయశ్చాయమస్మిగ్ స్తనయితో తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయమధ్యాత్మగ్ శాబ్దస్సౌవరక్షేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోయమాత్మేదమచ్యుతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్ ॥౯॥

ప॥ అయం - స్తనయిత్నుః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - స్తనయితోఽః - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - స్తనయితో - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - శాబ్దః - సౌవరః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

[ప॥ అయం = ఈ, స్తనయిత్నుః = గర్జనము, సర్వేషాం = సమస్తములైన, భూతానాం = భూతములయొక్క, మధు = మధుస్వరూపము. సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = భూతములు, అస్య = ఈ, స్తనయితోఽః = గర్జనముయొక్క, మధు = మధుస్వరూపము, అస్మిక్ = ఈ, స్తనయితో = గర్జనమునందు, తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృతస్వరూపుఁడును, అయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, అధ్యాత్మం = అధ్యాత్మయందు, (దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు), శాబ్దః = శబ్దమందైనవాఁడును, సౌవరః = స్వరమందైనవాఁడును, తేజోమయః = తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః = అమృతరూపుఁడును, అయం = ఈ, పురుషశ్చ = పురుషుఁడును, యః = ఎవఁడో, అయమేవ = ఈ పురుషుఁడే, సః = ఆ ఆత్మస్వ

రూపము. అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్త మున్ను. (భవతి=అగుచున్నది).

తా|| ఈ ప్రసిద్ధమగు మేఘగర్జనము సమస్తభూతములయొక్కసారము. సమస్తభూతము లు మేఘగర్జనముయొక్కసారము. ఈ గర్జనమునందలి తేజోరూపుఁడును అమృతరూపుఁడున గు పురుషుఁడును దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు శబ్దమందైనవాఁడును స్వరమందైనవాఁడు ను తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడైనవీఁడే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఇదియేఅ మృతస్వరూపమును, పరబ్రహ్మస్వరూపమును సమస్తమునగుచున్నది.

ఉ|| అయినూకాశస్సర్వేషాంభూతానాం మధ్యస్యాకాశస్యసర్వాణిభూతాని మ ధుయశ్చాయమస్త్రిన్నాకాశే తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చ యమధ్యాత్మగ్హృద్యాకాశస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమే వసయోయమాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౧౦||

ప|| అయం - ఆకాశః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - ఆస్య - ఆకాశస్య - స ర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్తి - ఆకాశే - తేజోమయః - అమృత మయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - హృది - ఆకాశః - తేజోమయః - అ మృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇ దం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

చ|| అయం=ఈ, ఆకాశః=ఆకాశము, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూ తములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, ఆస్య=ఈ, ఆకాశస్య=ఆకాశముయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్తి ఈ, ఆకాశే=ఆ కాశమునందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడునగు, అ యం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడును, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు, (దేహేంద్రి యసంఘాతకర్తయందు), హృది=హృదయమునందు, ఆకాశః=ఆకాశస్వరూపుఁడును, తేజోమ యః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పు రుషుఁడును, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇ ది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమును, (భవతి=అగుచున్నది).

తా|| ఈ ఆకాశము సమస్తభూతములయొక్కసారము. సమస్తభూతములను ఈ ఆకా శముయొక్కసారము. ఈ ఆకాశమునందలి తేజోరూపుఁడును, అమృతరూపుఁడునగు పురుషుఁ డును దేహేంద్రియసంఘాతకర్తయందు హృదయాకాశస్వరూపుఁడును తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడువైన వీఁడే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఈ ఆత్మస్వరూపమే అమృత స్వరూపును పరబ్రహ్మస్వరూపమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ అయంధర్మస్సర్వేషాం భూతానాం మధ్వస్యధర్మస్యసర్వాణిభూతాని మధు
యశ్చాయమస్మిక్ ధర్మే తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయశ్చాయమ
ధ్యాత్తం ధార్మస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోఽయ
మాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౧౧||

ప॥ అయం - ధర్మః - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - ధర్మస్య - సర్వాణి -
భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - ధర్మే - తేజోమయః - అమృతమయః - పు
రుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్తం - ధార్మః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః -
అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - అత్తా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, ధర్మః=అపూర్వమనుషేరుగలధర్మము, సర్వేషాం=సమస్తములైన,
భూతానాం=భూతములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతా
ని=భూతములు, అస్య=ఈ, ధర్మస్య=ధర్మముయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=
ఈ, ధర్మే=ధర్మమునందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడు
నగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్న, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్తం=అధ్యాత్మయందు,
ధార్మః=ధర్మమందైనవాఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వ
రూపుఁడునగు, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్న, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే, సః=
ఆ ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము, ఇదం=ఇది,
బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమును, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ ఈ ప్రసిద్ధమగు సామాన్యవిశేషములచేత రెండువిధములైన అపూర్వమనుషేరుగల
ధర్మము సమస్తభూతములయొక్క సారము. సమస్తభూతములను ఈ ధర్మముయొక్కసారము.
ఈ పృథివ్యాదిభూతములయందలి సామాన్యధర్మమునందు తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడు
నగు పురుషుఁడును దేహేంద్రియసంఘాత కర్తయందలి విశేషధర్మమందైనవాడును తేజోమ
యుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడును నైనవీడే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఇదియే అమృ
తస్వరూపమును పరబ్రహ్మమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ ఇదగ్ సత్యగ్ సర్వేషాంభూతానాం మధ్వస్యసత్యస్యసర్వాణిభూతాని మధు
యశ్చాయమస్మిన్సత్యే తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయశ్చాయమ
ధ్యాత్తగ్ సాత్యస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయమేవసయోఽయ
మాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౧౨||

ప॥ ఇదం - సత్యం - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - సత్యస్య - సర్వాణి -
భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - సత్యే - తేజోమయః - అమృతమయః - పు
రుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్తం - సాత్యః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః -
అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - అత్తా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ ఇదం=ఈ, సత్యం=సత్యము, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములు యొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, అస్య=ఈ, సత్యస్య=సత్యముయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=ఈ, సత్యే=సత్యమునందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్ను, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు, సాత్వః=సత్యమందైనవాఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్ను, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము, ఆయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము, ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమును, భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ పూర్వోక్తమైన ధర్మముచేయఁబడిన ఆచారరూపముతో సత్యమును పేరుగల్గిన సామాన్యవిశేషములచేత రెండువిధములగుచున్నది. ఈ ప్రసిద్ధమగు సత్యము సమస్తభూతములయొక్క సారము. సమస్తభూతములును ఈ సత్యముయొక్క సారము. ఈవృథివ్యాధి భూతములయందు ౩౮ సామాన్యముగానుండెడి క్రియారూపమైన సత్యమునందు తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడును దేహేంద్రియ సంఘాతమునందున్న విశేషరూపమైన సత్యమందైనవాఁడును తేజోమయుఁడును అమృతమయుఁడునగు పురుషుఁడునైన పిండే ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఇదియే అమృతస్వరూపమును, పరబ్రహ్మస్వరూపమును, సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ ఇదంమానుషగ్ సర్వేషాంభూతానాం మధ్యస్యమానుషస్య సర్వాణిభూతాని మధుయశ్చాయమస్మిన్మానుషే తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయశ్చాయమధ్యాత్మం మానుషస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయమేవసయోయ మాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్.

॥౧౩॥

ప॥ ఇదం - మానుషం - సర్వేషాం - భూతానాం - మధు - అస్య - మానుషస్య - సర్వాణి - భూతాని - మధు - యః - చ - అయం - అస్మిక్ - మానుషే - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - అయం - అధ్యాత్మం - మానుషః - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ ఇదం=ఈ, మానుషం=మనుష్యజాతి, సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములయొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, అస్య=ఈ, మానుషస్య=మనుష్యజాతియొక్క, మధు=మధుస్వరూపము. అస్మిక్=ఈ, మానుషే=మనుష్యజాతియందు, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్ను, యః=ఎవఁడో, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మయందు, మానుషః=మనుష్యసంబంధమైనవాఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుఁడున్ను, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=

ఈపురుషుఁడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. ఆయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమున్నది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ మనుష్యజాతిబాహ్యమని ఆధ్యాత్మికయని రెండువిధములు. అందుబాహ్యమనగా ఆస్యశరీరమును ఆశ్రయించియుండునట్టి మానుషజాతి; ఆధ్యాత్మికయనగా నిర్దేశించిచెప్పెడివానియొక్క స్వశరీరమందుండెడి మానుషజాతి, ఇట్టిమానుషజాతి సమస్తభూతములయొక్కసారము. సమస్తభూతములు ఈ మనుష్యజాతియొక్క సారము. ఈ అన్యమగు మానుషజాతియందలి తేజోరూపుఁడును అమృతరూపుఁడునగు పురుషుఁడును, నిర్దేశించువానియొక్క తనదేహేంద్రియాదిసమదాయమునందలి మనుష్యజాతి సంబంధుఁడును తేజోమయుడును అమృతమయుడునగు పురుషుఁడునునై సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము ఇదియే అమృతస్వరూపమును పరబ్రహ్మస్వరూపమును సమస్తమునగుచున్నది.

ఉ॥ అయమాత్మాసర్వేషాం భూతానాం మధ్వస్యాత్మనః సర్వాణిభూతాని మధ్వశ్చైవమస్మిన్నాత్మని తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోఽయశ్చైవ మాత్మాతేజోమయోఽమృతమయః పురుషోమేవసయోఽయ మాత్మేదమమృతమిదం బ్రహ్మేదగ్ సర్వమ్. ||౧౪||

ప॥ అయం - ఆత్మా - సర్వేషాం - భూతానాం - మధ్వ - అస్య - ఆత్మనః - సర్వాణి - భూతాని - మధ్వ - యః - చ - ఆయం - అస్మిన్ - ఆత్మని - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - యః - చ - ఆయం - ఆత్మా - తేజోమయః - అమృతమయః - పురుషః - అయం - ఏవ - సః - యః - అయం - ఆత్మా - ఇదం - అమృతం - ఇదం - బ్రహ్మ - ఇదం - సర్వం.

ప్ర॥ అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, (మానుషజాతితోకూడుకొనిన దేహేంద్రియాది సంఘాతమగు ఈ ఆత్మస్వరూపము). సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములయొక్క, మధ్వ=మధ్వస్వరూపము. సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, ఆస్య=ఈ, ఆత్మనః=ఆత్మయొక్క, మధ్వ=మధ్వస్వరూపము. అస్మిన్=ఈ, ఆత్మని=ఆత్మయందు (దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు) తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతస్వరూపుఁడునగు, అయం=ఈ, పురుషశ్చ=పురుషుడున్న, యః=ఎవఁడో, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అమృతమయః=అమృతరూపుఁడును, అయం=ఈ, ఆత్మా=విజ్ఞానమయస్వరూపుఁడునగు, పురుషశ్చ=పురుషుఁడును, యః=ఎవఁడో, అయమేవ=ఈపురుషుఁడే, సః=ఆ ఆత్మస్వరూపము. (‘ఇదంసర్వంయదయమాత్మా’యని ప్రతిజ్ఞ చేసి చెప్పిన ఆత్మస్వరూపము), అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, యః=ఏదియో, ఇదం=ఇది, అమృతం=అమృతస్వరూపము. ఇదం=ఇది, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇదం=ఇది, సర్వం=సమస్తమున్నది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా॥ మానుషజాతితో కూడుకొనిన దేహేంద్రియాది సంఘాతమగు ఈ ఆత్మస్వరూపము సమస్త భూతములయొక్క శ్రేష్ఠాంశము. సమస్త భూతములును ఈ ఆత్మస్వరూపమయొక్క శ్రేష్ఠాంశము. ఈ దేహేంద్రియ సంఘాతాత్మయందు తేజోరూపుఁడును అమృతరూపుఁడునగు పురు

మఁడునుఁజ్ఞానముడును తేజోమయుడును అమృతమయుడునగు పురుషుఁడునునైన వీఁడే, 'ఇదంసర్వంయదయమాత్మా' యని ప్రతిజ్ఞ చేసి ఇంతకుపూర్వముచెప్పిన ఆ ఆత్మ స్వరూపము. ఇదియే అమృతస్వరూపమును పరబ్రహ్మస్వరూపమును సర్వమునగుచున్నది.

ఉ॥ సవాఅయమాత్మాసర్వేషాం భూతానామధిపతి స్సర్వేషాంభూతానాగ్ రాజాతద్యథారథనాభౌచ రథనేమాచారాః సర్వేసమర్పితా ఏవమేవాస్మిన్నాత్మని సర్వేప్రాణాస్సర్వేలోకా స్సర్వేదేవాస్సర్వాణిభూతాని సర్వయేతఆత్మాన సమర్పితాః.

॥౧౫॥

ప॥ సః - వై - అయం - ఆత్మా - సర్వేషాం - భూతానాం - అధిపతిః - సర్వేషాం - భూతానాం - రాజా - తత్ - యథా - రథనాభౌ - చ - రథనేమా - చ - ఆరాః - సర్వే - సమర్పితాః - ఏవం - ఏవ - అస్మిన్ - ఆత్మనే - సర్వే - ప్రాణాః - సర్వే - లోకాః - సర్వే - దేవాః - సర్వాణి - భూతాని - సర్వే - ఏతే - ఆత్మానః - సమర్పితాః.

ప్ర॥ సవై=ఆప్రసిద్ధమగు, అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపము, (పూర్వపర్యాయములయందు చెప్పనిదియును అంత్యపర్యాయమునందు ఈ ఆత్మాయని చెప్పఁబడిన ఁజ్ఞానమయైత్యయే బ్రహ్మవిద్యచేత ఆత్మ స్వరూపమునందు ప్రవేశింపఁబడి ఆ పరమాత్మతోటి అభేదమును పొందుచున్నదో, అట్టి ఆత్మ స్వరూపము), సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములకు, అధిపతిః=స్వామియును, (స్వతంత్రమైనది), సర్వేషాం=సమస్తములైన, భూతానాం=భూతములకు, రాజా=రాజును, (ఒకానొకఁడు రాజువఁడగిన వృత్తినిఆశ్రయించిరాజు అగుచున్నాఁడు. అధిపతికానేరఁడు, గనుక రాజా అధిపతి శబ్దములకు భేదముకలదు). (భవతి=అగుచున్నది). తద్యథా=అట్లేనఁగా, సర్వే=సమస్తమైన, ఆరాః=ఆకులు, రథనాభౌచ=చక్రముయొక్కమధ్యభాగమునందున్న, రథనేమాచ=చక్రముయొక్క పట్టాయందున్న, (యథా=ఏప్రకారము), సమర్పితాః=ఉంచఁబడినవో, ఏవమేవ=ఈ ప్రకారముగానే, సర్వే=సమస్తములైన, ప్రాణాః=ప్రాణములున్న, సర్వేలోకాః=సమస్తలోకములున్న, సర్వేదేవాః=సమస్తదేవతలున్న, సర్వాణిభూతాని=సమస్తభూతములున్న, ఏతే=ఈ, సర్వేఆత్మానః=సమస్త ఆత్మలున్న, అస్మిన్=ఈ, ఆత్మని=ఆత్మయందు, సమర్పితాః=ఉంచఁబడినవి.

తా॥ పరబ్రహ్మవిద్యచేతను కేవలాత్మయందు ప్రవేశించి పరమాత్మతో నైక్యమును పొందిన ఆప్రసిద్ధమగు ఈ ఁజ్ఞానాత్మ సమస్తభూతములకు సధిపతియును రాజునగుచున్నది. ఇట్టి ఆత్మ స్వరూపమునందు సర్వప్రాణులున్న సమస్తలోకములున్న సర్వదేవతలును సర్వభూతములును ఈ సమస్త ఆత్మలును ఇవియన్నియును చక్రమధ్యమునందు రంధ్రముతోఁగూడుకొనియున్న అడ్డయందును చక్రమునకుచుట్టు అమర్చిన కొయ్యయందును ఉంచఁబడిన బండిచక్రముయొక్క ఆకులు వలెనే ఉంచఁబడియున్నవి.

ఉ॥ ఇదంవై తన్మధుదధ్యజ్ఞాథర్వణోఽశ్వీభ్యామువాచతచేతదృషిః పశ్యన్తువోచత్ తద్వాంసరాసనయేదగ్ సఉగ్రమావిష్కృణోమితన్యతుర్నవృష్టిః॥ దధ్యజ్ హయన్తథ్వాధర్వణోవామశ్వస్వశీర్షాప్రయదీమువాచేతి.

॥౧౬॥

ప॥ ఇదం - వై - తత్ - మధు - దధ్యజ్ఞే - అధర్వణః - అశ్వినీ - ఉవాచ - తత్ - ఏతత్ - ఋషిః - పశ్యక్ - అవోచత్ - తత్ - వాం - నరా - ససయే - దంశః .. ఉగ్రం - ఆవిష్కృణోమి - తస్యతుః - న-వృష్టిం - దధ్యజ్ఞే - హ- యత్ - మధు - అధర్వణః - వాం - అశ్వస్య - శీర్ణాప్ర - యదీం - ఉవాచ - ఇతి.

ప్ర॥ తత్=ఆ, ఇదంవై=ఈప్రసిద్ధమగు, మధు=మధుస్వరూపమును, అధర్వణః=అధర్వణపుత్రుండగు, దధ్యజ్ఞే=దధ్యజ్ఞునువాడు, అశ్వభ్యాం=అశ్వినీదేవతలకొఱకు, ఉవాచ=పలికెను. తదేతత్=అదీనిని, ఋషిః=మంత్రము, పశ్యక్=పొందినదై, అవోచత్=పలికెను, హేనరా=ఓ అశ్వినీదేవతలారా! వాం=మీకు, ససయే=లాభముకొఱకు, (కృతం=చేయబడిన), ఉగ్రం=క్రూరమైన, దంశః=దంశమునుపేరుగల, తత్=అకర్తను, తస్యతుః=పర్జన్యుడు, వృష్టిం=వర్షమునువలెనె, ఆవిష్కృణోమి=ప్రకటనచేయుచున్నాను. (అనిపలికెను). అధర్వణః=అధర్వణపుత్రుండగు, దధ్యజ్ఞే=దధ్యజ్ఞానువాడు, యత్=ఏ, మధు=మధుస్వరూపమును, వాం=మీకు, అశ్వస్య=గుఱ్ఱముయొక్క, శీర్ణా=శిరస్సుచేతను, ప్రయదీమవాచేతి=పలికెనునది ఏదియో, (తత్=దానిని, ఆవిష్కృణోమి=ప్రకటనచేయుచున్నానని, అవోచత్=పలికెను).

తా॥ ఇదివరకు చెప్పబడిన పరబ్రహ్మవిద్యాస్తుతికొఱకు ఈ కథ ప్రారంభింపబడినది. యెదియనగా, పూర్వము అధర్వణపుత్రుండగు దధ్యజ్ఞ అనుఋషి ఇంద్రునివలన ఆత్మజ్ఞానలక్షణమైనమధుబ్రాహ్మణముచేత చెప్పబడినపరబ్రహ్మవిద్యనుపొంది ఆతవలన దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవతలయొద్దకువచ్చి ఓ అశ్వినీ దేవతలారా! ఇంద్రుడు ఈ మధుబ్రాహ్మణముచేత చెప్పబడుటవలన మధువనుపేరుగల బ్రహ్మవిద్యను ఎవరికిని చెప్పకూడదనిన్ని చెప్పినయెడల నీ శిరస్సును ఛేదించుచున్నానని ఉపదేశ సుయమున ప్రతిజ్ఞచేసి నాకు చెప్పెనుకాబట్టి మీకు చెప్పటకు భయపడుచున్నాను. అభయముమీచేతపోగొట్టబడినయెడల మీకు ఆ మధువను పేరుగల బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించుచున్నానని పలికెను. అప్పుడశ్వినీదేవతలు ఓ అధర్వణుడా! నీకాభయమెంత మాత్రమునులేదు. మేమిప్పుడు నీ శిరస్సును ఛేదించి కేరొకప్రదేశమునపెట్టి అశ్వశిరస్సుతోనిన్ను కూర్చుచున్నాము. ఆశిరస్సుతో మాకుపదేశించుమా! ఆ ఉపదేశముచే ఇంద్రుడు కోపించి ఆశిరస్సు ఛేదించినయెడల తిరిగి నీశిరస్సును యదావ్రకారము కూర్చుచున్నాము. అని ప్రతిజ్ఞచేసిచెప్పి ఆ వ్రకారముచేసి అశ్వినీదేవతలు అధర్వణుండగు దధ్యజ్ఞ అనువానివలన మధువను బ్రహ్మవిద్యను పొందిరి. ఆ ఇదియే మధుస్వరూపము. దీనిని అశ్వినీదేవతలకొఱకు దధ్యజ్ఞ అను ఋషి చెప్పెను. దీనిని మంత్రము పొందినదై దధ్యజ్ఞ అనువాడు తన శిరస్సును అశ్వినీదేవతలచే ఛేదంపబడిన వాడై అశ్వశిరస్సుతోగూడుకొని ప్రవర్గమునుకర్త ప్రకరణమందు నూచింపబడిన మధువను బ్రహ్మవిద్యను అశ్వినీదేవతలకొఱకు చెప్పట ఈమొదలైనక్రూరమగు కర్తను పర్జన్యుడు ఉరుముమొదలైనవానిచేత వర్షమునువలెనె లోకమునందు ప్రకటనచేయుచున్నానని పలికెను.

ఉ॥ ఇదంవై తన్మధుదధ్యజ్ఞాధర్వణోశ్వభ్యామువాచతదేదృషిఃపశ్యన్నవోచత్ అధర్వణాయాశ్వినాదధీచేశ్వ్యగ్ శిరఃప్రత్యైరయతం । సవాంమధుప్రవోచదృతాయకా త్వాప్త్రంయద్దప్రావశికత్యంవామితి.

ప॥ ఇదం - వై - తత్ - మధు - దధ్యక్ - అధర్వణః - అశ్వినా - ఉవాచ - తత్ - ఏతత్ - ఋషిః - పశ్యత్ - అవోచత్ - అధర్వణాయ - అశ్వినా - దధీచే - అశ్వ్యం - శిరః - ప్రతి - ఐరయతం - సః - వాం - మధు - ప్రవోచత్ - ఋతాయన్ - త్వాష్ట్రం - యత్ - దస్రా - ఆపి - కత్యం - వాం - ఇతి,

ప్ర॥ తత్ = ఆ, ఇదం వై = ఈ ప్రసిద్ధమగు, మధు = మధుస్వరూపమును, అధర్వణః = అధర్వణపుత్రుండగు, దధ్యక్ = దధ్యక్ అనువాఁడు, (పూర్వము చెప్పినవానికంటె అన్యుండగు దధ్యక్ అనువాఁడు), అశ్వినా = దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవతలకొఱకు, ఉవాచ = పలికెను. తదేతత్ = ఆ దీనిని, ఋషిః = మంత్రము, పశ్యత్ = పొందినదై, హే అశ్వినా = ఓ అశ్వినీదేవతలారా! (మీచేతను) దధీచే = దధ్యక్ అనుపేరుగల, అధర్వణాయ = అధర్వపుత్రుండగు వానికొఱకు, అశ్వ్యం = అశ్వసంబంధమైన, శిరః = శిరస్సు, ప్రత్యైరయతం = పొందింపఁబడినది. సః = ఆదధ్యక్ అనువాఁడు, ఋతాయన్ = సత్యమును పరిపాలించుకొన నిచ్చగలవాఁడై, వాం = మీకొఱకు, త్వాష్ట్రం = త్వష్ట్రసంబంధమైన, (త్వష్ట్రమును సూర్యసంబంధమైన), మధు = మధుస్వరూపమును, (అనగా యజ్ఞసంబంధమగు ఛేదింపఁబడిన శిరస్సు త్వష్ట్రమును ఆదిత్యుడాయెను. ఆ శిరస్సును అనుసంధానముచేయుటకు ప్రవర్త్యమును కర్తకలిగినది. ఆ ప్రవర్త్యకర్తాంగ భూతమైన శిరచ్ఛేదనశిరస్సంధానాదిరూపమగు విజ్ఞానము త్వాష్ట్రం మధువని చెప్పఁబడును), ప్రవోచత్ = పలికెను. అపిచ = మరిన్ని, హే దస్రా = శత్రుహంతకులగు ఓ అశ్వినీదేవతలారా! కత్యం = రహస్యమైన పరమాత్మ సంబంధమగు మధుస్వరూపము, యత్ = ఏదియో, (తచ్చ = అదిన్ని), వాం = మీకొఱకు, ప్రవోచదితి = పలికెనని, అవోచత్ = చెప్పెను.

తా॥ పూర్వము చెప్పినవానికంటె అన్యుండగు అధర్వపుత్రుండగు దధ్యక్ అనువాఁడు ఆ ఈ ప్రసిద్ధమైన మధుస్వరూపమును దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవతలకొఱకు చెప్పెను. దీనిని మంత్రము పొందినదై ఓ అశ్వినీదేవతలారా! మీచేత దధ్యక్ అనువానికొఱకు అశ్వసంబంధమైన శిరస్సు పొందింపఁబడినది. ఆదధ్యక్ అనువాఁడు తాను ముందు మీకుఁపదేశించుతానని చెప్పినవాక్యమును తప్పక సత్యపాలనమందిచ్చగలవాఁడై, ప్రవర్త్యకర్తాంగ భూతమైన శిరచ్ఛేదనశిరస్సంధానాదిరూపమగు విజ్ఞానమునున్న రహస్యమైన పరమాత్మ సంబంధమైన విజ్ఞానమునున్న మీకొఱకు చెప్పెనని పలికెను.

ఉ॥ ఇదం వై తన్మధుదధ్యక్తాధర్వణోశ్వినామువాచ తదేతద్వషిః పశ్యన్నవోచత్ పురశ్చక్రేద్విపదః పురశ్చక్రేచతుష్పదః । పురఃసపక్షీధూత్వాపురః పురుష ఆవిశదితి సవా అయి పురుషః సర్వాసు పూర్ణపురిశయోవై నేనకించనా నావృతం వై నేనకించనా సంవృతమ్.

॥౧౮॥

ప॥ ఇదం - వై - తత్ - మధు - దధ్యక్ - అధర్వణః - అశ్వినా - ఉవాచ - తత్ - ఏతత్ - ఋషిః - పశ్యత్ - అవోచత్ - పురః - చక్రే - ద్విపదః - పురః - చక్రే - చతుష్పదః - పురః - సః - పక్షీ - భూత్వా - పురః - పురుషః - ఆవిశత్ - ఇతి - సః - వై - అయం - పురుషః - సర్వాసు, పూర్ణ - పురిశయః - న - అనేన - కించన - న - అనావృతం - న - అనేన - కించన - అసంవృతం.

ప్ర॥ దధ్యజ్ = దధ్యజ్ అనుపేరుగల, అధర్వణః = అధర్వపుత్రుడగువాఁడు, తత్ = ఆ, ఇదంవై = ఈప్రసిద్ధమగు, మధు = మధుస్వరూపమును, అశ్వినీభ్యాం = దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవతల కొఱకు, ఉవాచ = పలికెను. తదేతత్ = ఆ దీనిని, ఋషిః = మంత్రము, పశ్యన్ = పొందినదై, అవోచత్ = పలికెను. (పరమాత్మసంబంధమైన రహస్యమును యేమధుస్వరూపమును అధర్వణుఁడు మీకొఱకు చెప్పెనని చెప్పఁబడినదో, అదియేదియనిన చెప్పఁబడుచున్నది). (సః = ఆపరమేశ్వరుఁడు, అవ్యాకృతే = అవ్యాకృతములగు, నామరూపే = నామరూపములను, బ్యాకుర్వాణః = చేయువాఁడై, ప్రథమం = ముందుగా, భూరాదిలోకాః = భూలోకమొదలైన లోకములను, సృష్టా = సృజించి), ద్విపదః = రెండుపాదములగల, (ద్విపాదుపలక్షితములైన). పురః = శరీరములను, (మనుష్యశరీరములను). చక్రే = చేసెను. (తథా = అప్రకారముగానే), చతుష్పదః = నాలుగుపాదములుగల, పురః = శరీరములను, (చతుష్టాదుపలక్షితములైన పశుశరీరములను), చక్రే = చేసెను. సః = ఆ ఈశ్వరుఁడు, పురః = ముందుగా, పక్షీ = లింగశరీరము, భూత్వా = అయి, పురః = శరీరములను, పురుషః = పురుషరూపుఁడుగా, అవిశదితి = ప్రవేశించెనని, (అవోచత్ = పలికెను). సవై = అప్రసిద్ధుఁడైన, అయంపురుషః = ఈపురుషుఁడే, సర్వాను = సమస్తములైన, పూర్వు = దేహములయందు, పురిశయస్సన్ = పురిశబ్దవాచ్యమగు దేహమునందుండువాఁడై, (దేహమందుండెడి వాడనెడిపుణ్యత్పత్తిచేత, పురుషులతి = పురుషుఁడని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నాఁడు). అనేన = ఈ ఈశ్వరునిచేతను, కించన = కొంచమున్ను, అనావృతం = అచ్ఛాదించఁబడనిది, (కప్పఁబడినది), న = లేదు. అనేన = ఈ ఈశ్వరునిచేతను, అసంవృతం = లోపలప్రవేశింపబడినది, కించన = కొంచెమున్ను, న = లేదు. (బాహ్యంతరములై నామరూపాత్మకములగు దేహేంద్రియరూపముతోనిండియున్నాఁడు).

తా॥ ఇంతకుపూర్వము రెండుమంత్రములచేత ప్రవర్త్యరూపమును కర్తేప్రయోజనముగాఁగల రెండుఅధ్యాయములయొక్క అర్థము ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది. ఉత్తరమునందు ఇంకరెండుమంత్రములచేతను పరబ్రహ్మైద్యయేప్రయోజనముగా కలిగినటువంటి రెండుఅధ్యాయములయొక్క అర్థముప్రకాశింపఁజేయఁబడినది యనేకారణమువలన ప్రవర్తించుచున్నది. పెనుకపదియేడవమంత్రముయొక్క అంతమునందు దేవవైద్యుడగుఅశ్వినీలకొఱకు చెప్పఁబడినరహస్యమైనపరమాత్మసంబంధమగు మధుస్వరూపమేదియో అదియేదియనఁగాఇక్కడ చెప్పఁబడుచున్నది. పూర్వము ఆపరమేశ్వరుఁడు అవ్యాకృతములగునామరూపములను చేయనిచ్చయించినవాఁడైముందుగా భూరాదిలోకములను సృజించిఅనంతరము రెండుపాదములుగల మనుష్యశరీరములను తరువాత నాలుగుపాదములుగల పశుశరీరములను చేసెను. ఆశరీరములను ఈశ్వరుడు లింగశరీరియైప్రవేశించెను గనుకనేఈశ్వరుఁడేసమస్తదేహములయందును ఉంచున్నాఁడు. ఇట్లు ఈశ్వరుఁడు దేహమందుండుటవలననే పురుషుఁడనిన్ని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఇట్లు పురుషస్వరూపుఁడైన ఈశ్వరునిచేత కప్పఁబడినదియును లోపలప్రవేశింపఁబడనిదియును. కొంచెమైననులేదు. ఇట్లు బాహ్యంతరమును నామరూపాత్మకమునగు దేహేంద్రియరూపముతోనున్నటువంటి ఈశ్వరునిచేతనిండియుండనిది కొంచెమైనను లేకపోవుటచేత పూర్ణుఁడనియును గనుకనేపురుషుఁడనియును చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఇదియేదధ్యజ్ అనుఅధర్వణుఁడు దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవతలకొఱకు చెప్పినరహస్యమగు పరమాత్మసంబంధమైన మధుస్వరూపము. దీనినే మంత్రముపొందినదై చెప్పెను.

ఉ॥ ఇదంవై తన్నధుదధ్యజ్ఞాథర్వణోశ్వభ్యామువాచ త దేతదృషిః పశ్యన్నవోచత్
 రూపగ్రూపం ప్రతిరూపోబభూవతదస్య రూపంప్రతిచక్షణాయ । ఇద్వో
 మాయాభిః పురురూప ఈయతే యుక్తాహ్యస్య హరయః శతాదశేతి
 అయంవై హరయోఽయంవై దశచ సహస్రాణి బహూనిచానంతానిచతదేత
 ద్బ్రహ్మపూర్వమన పరమనంతరమబాహ్యమయమాత్మాబ్రహ్మసర్వానుభూ
 రిత్యనుశాసనమ్.

॥౧౯॥

ఇతి చతుర్థాధ్యాయే పశ్చిమం బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ ఇదం - వై - తత్ - మధు - దధ్యజ్ - అధర్వణః - అశ్వభ్యాం - ఉవాచ - త
 త్ - ఏతత్ - ఋషిః - పశ్య - అవోచత్ - రూపం - రూపం - ప్రతిరూపః - బభూవ -
 తత్ - అస్య - రూపం - ప్రతిచక్షణాయ - ఇద్వో - మాయాభిః - పురురూపః - ఈయతే -
 యుక్తాః - హి - అస్య - హరయః - శతా - దశ - ఇతి - అయం - హరయః - అయం -
 వై - హరయః - అయం - వై - దశ - చ - సహస్రాణి - బహూని - చ - అనంతాని - చ -
 తత్ - ఏతత్ - బ్రహ్మ - అపూర్వం - అనపరం - అనంతరం - అబాహ్యం - అయం - ఆత్మా -
 బ్రహ్మ - సర్వానుభూః - ఇతి - అనుశాసనం.

ప॥ దధ్యజ్ = దధ్యజ్ అనుపేరుగల, అధర్వణః = అధర్వణపుత్రుండగువాడు, తత్ = ఆ,
 ఇదంవై = ఈప్రసిద్ధమగు, మధు = మధుస్వరూపమును, అశ్వభ్యాం = దేవవైద్యులగు అశ్వినీదేవత
 లకొఱకు, ఉవాచ = పలికెను. త దేతత్ = ఆదీనిని, ఋషిః = మంత్రము, పశ్య = పొందినదై,
 అవోచత్ = పలికెను. (సః = ఆపర మేశ్వరుడు), అస్య = ఈ ఆత్మ స్వరూపముయొక్క, రూపం
 = స్వరూపమును, ప్రతిచక్షణాయ = చెప్పేకొఱకు, రూపంరూపం = ప్రతిరూపమునుగూర్చి, ప్ర
 తిరూపః = సమానమైన పేరొకరూపముగలవాడు, బభూవ = ఆయెను. (పర మేశ్వరుడు తన
 స్వరూపమును చెప్పటకు మనుష్యాది జాతులయందు మాతాపితరులకు సమానమగు పేరురూప
 మును పొందుచున్నాడు). ఇద్వో = పర మేశ్వరుడు, మాయాభిః = ప్రజ్ఞలచేతను, పురురూపః =
 అనేకరూపములకలవాడుగా, ఈయతే = ఉంచున్నాడు. అస్య = ఈపర మేశ్వరునికి, యుక్తాః
 = కూడుకొనిన, (దేహమునందుకూడుకొనిన), హరయః = ఇంద్రియములు, దశ = పదియైన, శ
 తా = నూర్లు, భవన్తి = అగుచున్నవి). ఇతి = గనుక, అయంవై = పర మేశ్వరుడే, హరయః =
 ఇంద్రియములు. అయంవై = ఈపర మేశ్వరుడే, దశ = పదియైన, సహస్రాణిచ = వేలున్ను,
 బహూనిచ = అనేకములున్ను, అనంతానిచ = అంతములు లేనియును, (భవతి = అగుచున్నాడు).
 (యః = యేఆత్మ), అపూర్వం = పూర్వములేనిదియో, (కారణములేనిది); అనపరం = పరములేని
 దియో, (కార్యములేనిది), అనంతరం = అంతరములేనిదియో, (ఈ ఆత్మమధ్యమునందు పేరొకజా
 తిలేనిది), అబాహ్యములేనిదియో, (ఈఆత్మకు వెలుపలలేదు), తదేతత్ = ఆఇది, బ్రహ్మ = పరబ్ర
 హ్మము. సర్వానుభూః = సమస్తములు అనుభవించుచున్న, (సర్వస్వరూపముతో సమస్తమును
 అనుభవించుచున్న), అయం = ఈ, ఆత్మా = ఆత్మ, (చూచునది, వినునది, తలంచునది, తెలుసుకొ
 నునది, విజ్ఞాతయనునది ఏదియో, ఈప్రత్యేగాత్మ) బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇతి = ఇది,
 అనుశాసనం = ఉపదేశము.

తా॥ పరమేశ్వరుడు ఆత్మస్వరూపమును తెలియజేయుటకు మనుష్యాది జాతులయందు హతాపిత్తులకు సమానముగవేరురూపమును పొందెను. ప్రజ్ఞాన ఘనస్వరూపుడైన ఆయన ఒక్కొక్కయ్యై, అవిద్యాప్రజ్ఞలచేత అనేకరూపములుగలవాడగుగా తోచబడుచున్నాడు. ఏ ప్రకారమునైనా, ఈ పరమేశ్వరునకు మనుష్యాది దేహములయందు కూడుకొన్న ఇంద్రియములు ప్రాణిభేదముయొక్క విశేషమువలన అనేకములగుచున్నవి. ఆ ఇంద్రియములు అనేకములగు ఇంద్రియవిషయములను ప్రకాశింపజేయుటకు దేహములయందు రథమునందు గుట్టములవలెనె కూడుకొనియున్నవిగాని ఆత్మను ప్రకాశింపజేయుటకు కూడుకొన్నవిగావు. కనుకనే ఆ పరమేశ్వరుడు ౩ ఇంద్రియవిషయ స్వరూపములచేత బహుస్వరూపుడుగా తోచబడుచున్నాడేగాని ప్రజ్ఞాఘనైకమగు స్వరూపముతో బహుస్వరూపుడుగా తోచబడుటలేదు. ఇందుచే పరమేశ్వరుడు వేఱు ఇంద్రియములువేఱుకాదు. ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమైన పరమాత్మకు రథస్థానీయమగు శరీరమునందుగూడుకొనియున్న ఇంద్రియములు తమ విషయములను ప్రకాశింపజేయుటయందు ప్రవర్తించుచున్నవి. కనుక ఆ ఇంద్రియములయొక్కయు ఆ ఇంద్రియవిషయములయొక్కయు బాహుళ్యమునుండి వానిరూపములచేత ఈ పరమేశ్వరుడు బహురూపుడుగా తోచుచున్నాడు. ఆ పరమాత్మకే అజ్ఞానముచేత ఆ యా ఇంద్రియాదిరూపముతో ప్రకాశము కలుగుటవలన పరమాత్మయే ఇంద్రియములును అనేకములును అనంతములునగు విషయములునగుచున్నాడు. ఇదియే అపూర్వమును, అనపరమును, అనస్తరమును, అబాహ్యమునగు పరబ్రహ్మము. చూచుట, వినుట, తలంచుట, తెలిసికొనుట, ఈ మొదలైన సర్వ స్వరూపములతో సమస్తమును అనుభవించుచున్న ఈ ప్రత్యేకాత్మే పరబ్రహ్మము. ఇది ఉపదేశము. ఈ పరమాత్మసంబంధమగు రహస్యమైన మధుస్వరూపమును అధర్వణుడగు దధ్యక్ అనువాడు దేవ వైద్యులగు అశ్వినీదేవతలకొఱకు చెప్పెను. దీనినె మంత్రము పొందినదై పలికెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకము, చతుర్థాధ్యాయమునందు పంచమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు. చతుర్థాధ్యాయము.

షష్ఠబ్రాహ్మణ ప్రారంభము.

ఉ॥ అధవగ్ శఃపాతిమాయ్యో గౌపవనాద్గౌపవనః పాతిమాయ్యత్పాతిమాయ్యో గౌపవనాద్గౌపవనః కౌశికాత్కౌశికః కౌణ్ఠిన్యాత్కౌణ్ఠిన్యః శౌణ్ఠిల్యాచ్చౌణ్ఠిల్యః కౌశికాచ్చగౌతమాచ్చగౌతమః. ॥౧॥

ఆగ్నివేశ్యాదాగ్నివేశ్యః శౌణ్ఠిల్యాచ్చానభిష్టుతా చ్చానభిష్టుత ఆనభిష్టుతాదానభిష్టుత ఆనభిష్టుతాదానభిష్టుతో గౌతమాద్గౌతమః సైతవప్రాచీనయోగ్యా భ్యాగ్ సైతవప్రాచీనయోగ్యా పారాశర్యాత్పారశర్యో భారద్వాజాద్భారద్వాజో భారద్వాజాచ్చగౌతమాచ్చగౌతమో భారద్వాజాద్భారద్వాజః పారాశర్యాత్పారాశర్యో బైజవాపాయనా బైజవాపాయనః కౌశికాయనేః కౌశికాయనిః. ॥౨॥

ఘృతకౌశికాద్ఘృతకౌశికః పారాశర్యాణాంతాపరశర్యాణాణః
 పారాశర్యాత్పారాశర్యో జాతూకగ్ధ్యాజ్ఞాతూకగ్ధ్య ఆసురాయణాచ్చ
 యాసాగచ్ఛసురాయణస్త్రైవణేస్త్రైవణి రాపజన్ధనే రాపజన్ధనిరాసురే
 రాసురిర్భారద్వాజాద్భారద్వాజ ఆత్రేయాదాత్రేయో మాణ్డేర్మాణ్డేర్మా
 మాద్గౌతమోగౌతమాద్గౌతమో వాతస్యిద్వాత్స్యః శాణ్డిల్యాచ్చాణ్డిల్యః
 కైశోర్యాతాగ్ప్యాతైగ్శోర్యః కాప్యః కుమారహరితాతుగ్మారహరి
 తోగౌలవాద్గౌలవో విదర్భీకౌణ్డిన్యాద్విదర్భీ కౌణ్డిన్యోవత్సనపాతో బాభ్ర
 వాద్వత్సనపాద్బాభ్రవః పథస్సౌభరాత్పథాస్సౌభరో యాస్యాదాగ్గి
 రసాదయాస్య ఆగ్గిరస ఆధూతేస్తావ్విష్ట్రాదాధూతి స్తావ్విష్ట్రోవిశ్వరూపా
 త్వాష్ట్రోద్విశ్వరూప స్తావ్విష్ట్రోఽశ్వీభ్యామశ్వినౌదధీచ ఆభర్వణాద్ధభ్యజ్ఞా
 భర్వణోభర్వణో దైవాదభర్వాదైవోమృత్యోః ప్రాధ్వగ్ సనాన్త్యత్తుః
 ప్రాధ్వగ్ సనః ప్రధ్వగ్ సనాత్ప్రధ్వగ్ సన ఏకఋషే రేకఋషిర్విప్రచిత్రే
 ర్విప్రచిత్రీర్వ్యష్టేర్వ్యష్టిస్సనారోః సనారుస్సనాతనాత్సనాతనస్సనకా
 త్సనకః పరమేష్ఠినః పరమేష్ఠీబ్రహ్మణోబ్రహ్మస్వయమ్భు బ్రహ్మణేనమః || 3 ||

ఇతిచతుర్థాధ్యాయే - షష్ఠంబ్రాహ్మణమ్.

చతుర్థాధ్యాయస్సమాప్తః - ఓంతత్సత్.

ప|| అథ- వంశః- పాతిమన్యః- గౌపవనాత్- గౌపవనః- పాతిమన్యత్- పాతిమన్యః-
 గౌపవనాత్- గౌపవనః- కాశికాత్- కాశికః- కౌణ్డిన్యాత్- కౌణ్డిన్యః- శాణ్డిల్యాత్- శాణ్డిల్యః- కా
 శికాత్ - చ - గౌతమాత్ - చ - గౌతమః || అగ్నివేశ్యాత్ - అగ్నివేశ్యః - శాణ్డిల్యాత్ - చ- ఆ
 సభిష్టుతాత్ - చ - ఆసభిష్టుతః - ఆసభిష్టుతాత్- ఆసభిష్టుతః- ఆసభిష్టుతాత్- ఆసభిష్టుతః-
 గౌతమాత్ - గౌతమః- సైతవప్రాచీనయాగ్యాభ్యాం- సైతవప్రాచీనయాగ్య- పారాశర్యాత్-
 పారాశర్యః - భారద్వాజాత్ - భారద్వాజః - భారద్వాజాత్ - చ - గౌతమాత్ - చ - గౌ
 తమః - భారద్వాజాత్ - భారద్వాజః - పారాశర్యాత్ - పారాశర్యః - బైజవాపాయనాత్-
 బైజవాపాయనః - కాశికాయనేః - కాశికాయనః || ఘృతకౌశికాత్ - ఘృతకౌశికః - పారాశ
 ర్యాణాత్ - పారాశర్యాణః - పారాశర్యాత్ - పారాశర్యః - జాతూకగ్ధ్యాత్- జాతూ
 కగ్ధ్యః - ఆసురాయణాత్ - చ - యాసాగ్ - చ - ఆసురాయణః - త్రైవణిః- త్రైవణిః-
 ఔపజన్ధనే - ఔపజన్ధనిః - ఆసురే - ఆసురిః - భారద్వాజాత్ - భారద్వాజః - ఆత్రే
 యాత్ - ఆత్రేయః - మాణ్డేః - మాణ్డేః - గౌతమాత్ - గౌతమః - గౌతమాత్ - గౌతమః - వా
 తస్యిత్ - వాత్స్యః - శాణ్డిల్యాత్ - శాణ్డిల్యః - కైశోర్యాత్ - కాప్యాత్ - కైశోర్యః - కా
 ప్యః - కుమారహరితాత్ - కుమారహరితః - గౌలవాత్ - గౌలవః - విదర్భీకౌణ్డిన్యాత్ - విదర్భీకా
 ణ్డిన్యః - వత్సపాతో - బాభ్రవాత్ - వత్సనపాత్ - బాభ్రవః - పథస్సౌభరాత్ - పథాస్సౌభరః -

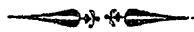
ఆయాస్యాదాశ్చిరపాత్ - ఆయాస్య ఆశ్చిరసః - ఆభూతేస్తాస్త్వాత్ - ఆభూతిస్తాస్త్వః - విశ్వ
యాపాత్త్వాస్త్వాత్ - విశ్వయాపాస్త్వాస్త్వః - అశ్వభ్యాం - అశ్వినా - దధీచ అధర్వణాత్ - దధ్య
జ్ఞాధర్వణః - అధర్వణోదైవాత్ - అధర్వాదైవః - మృత్యోః - ప్రాధ్వగ్ సనాత్ - మృత్యుః ప్రా
ధ్వంసః - ప్రధ్వగ్ సనాత్ - ప్రధ్వగ్ సనః - ఏకఋషేః - ఏకఋషిః - విప్రచిత్రేః - విప్రచి
త్రః - వృష్టేః - వృష్టిః - సనారోః - సనారుః - సనాతనాత్ - సనాతనః - సనకాత్ - సన
కః - పరమేష్ఠినః - పరమేష్ఠీ - బ్రహ్మణః - బ్రహ్మ - స్వయమ్భు - బ్రహ్మణే - సమః.

[ప్ర॥ అథ=ఇష్వడు, వంశః=వంశము, (ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది. ఈ నాలుగు అ
ధ్యాయములకు ఆచార్యపరంపరాక్రమము చెప్పబడుచున్నది). పాతిమామ్యుః=పాతిమామ్యుః
నువాండు, గౌపవనాత్=గౌపవనునివల్లను, గౌపవనః=గౌపవనుండనువాండు, పాతిమామ్యు
త్=పాతిమామ్యునివల్లను, పాతిమామ్యుః=పాతిమామ్యుః, గౌపవనాత్ = గౌపవనునివల్లను,
గౌపవనః=గౌపవనుండు, కాశికాత్=కాశికునివల్లను, కాశికః=కాశికుండు, కాణ్డీన్యాత్ =
కాణ్డీన్యునివల్లను, కాణ్డీన్యః = కాణ్డీన్యుండు, కాణ్డీన్యాత్ = కాణ్డీన్యునివల్లను, కాణ్డీన్యః =
కాణ్డీన్యుండు, కాశికాచ్చ = కాశికునివల్లను, గౌతమాచ్చ = గౌతమునివల్లను, గౌతమః =
గౌతముండు, ఆగ్నివేశ్యాత్=ఆగ్నివేశ్యునివల్లను, ఆగ్నివేశ్యః=ఆగ్నివేశ్యుండు, కాణ్డీన్యాచ్చ=
కాంఠీన్యునివల్లను, ఆనభిష్టాతాచ్చ = ఆనభిష్టాతునివల్లను, ఆనభిష్టాతః=ఆనభిష్టాతుండు,
ఆనభిష్టాతాత్=ఆనభిష్టాతునివల్లను, ఆనభిష్టాతః=ఆనభిష్టాతుండు, గౌతమాత్=గౌతమునివల్ల
ను, గౌతమః=గౌతముండు, నైతవప్రాచీనయోగ్యాభ్యాం=నైతవప్రాచీన యోగ్యులను వారిద్ద
రివల్లను, నైతప్రాచీనయోగ్యా = నైతప్రాచీనయోగ్యులను వారిద్దరు, పారాశర్యాత్=పారా
శర్యునివల్లను, పారాశర్యః=పారాశర్యుండు, భారద్వాజాత్=భారద్వాజునివల్లను, భారద్వాజః
=భారద్వాజుండు, భారద్వాజాచ్చ=భారద్వాజునివల్లను, గౌతమాచ్చ = గౌతమునివల్లను,
గౌతమః=గౌతముండు, భారద్వాజాత్=భారద్వాజునివల్లను, భారద్వాజః=భారద్వాజుండు,
పారాశర్యాత్=పారాశర్యునివల్లను, పారాశర్యః=పారాశర్యుండు, దైజవాపాయనాత్=దై
జవాపాయనునివల్లను, దైజవాపాయనః=దైజవాపాయనుండు, కాశికాయనేః=కాశికాయను
నివల్లను, కాశికాయనిః=కాశికాయనుండు, ఘృతకాశికాత్=ఘృతకాశికునివల్లను, ఘృతకాశికః
=ఘృతకాశికుండు, పారాశర్యాయణాత్=పారాశర్యాయణునివల్లను, పారాశర్యాయణః=పా
రాశర్యాయణుండు, పారాశర్యాత్=పారాశర్యునివల్లను, పారాశర్యః=పారాశర్యుండు, బాతూ
కర్ణ్యాత్=బాతూకర్ణ్యునివల్లను, బాతూకర్ణ్యః=బాతూకర్ణ్యుండు, ఆనురాయణాచ్చ=ఆనురాయణు
నివల్లను, యాస్కాచ్చ=యాస్కునివల్లను, ఆనురాయణః=ఆనురాయణుండు, త్రైవణీః=త్రై
వణినివల్లను, త్రైవణిః=త్రైవణి, ఔపజన్తనేః=ఔపజన్తనివల్లను, ఔపజన్తనిః=ఔపజన్తని,
ఆనురేః=ఆనురివల్లను, ఆనురిః=ఆనురి, భారద్వాజాత్=భారద్వాజునివల్లను, భారద్వాజః=
భారద్వాజుండు, ఆత్రేయాత్=ఆత్రేయునివల్లను, ఆత్రేయః=ఆత్రేయుండు, మాణ్డీః=మాణ్డినివల్ల
ను, మాణ్డిః=మాణ్డి, గౌతమాత్=గౌతమునివల్లను, గౌతమః=గౌతముండు, గౌతమాత్=గౌత
మునివల్లను, గౌతమః=గౌతముండు, వాత్స్యీత్=వాత్స్యునివల్లను, వాత్స్యః=వాత్స్యుండు,
కాణ్డీన్యాత్=కాంఠీన్యునివల్లను, కాణ్డీన్యః=కాంఠీన్యుండు, కైశోగ్యాత్=కైశోగ్యుండను, కా
ప్యాత్=కాప్ర్యునివల్లను, కైశోగ్యః=కైశోగ్యుండను, కాప్యః=కాప్ర్యుండు, కుమారహరితాత్=

కుమారహరితునివల్లను, కుమారహరితః=కుమారహరితుఁడు, గాలవాత్=గాలవునివల్లను, గాల
వః=గాలవుఁడు, విదర్భీకాణ్డిన్యాత్=విదర్భీకాణ్డియ్యనివల్లను, విదర్భీకాణ్డిన్యః=విదర్భీకాణ్డిన్యఁ
డు, వత్సపాతః=వత్సపాత్తను, బాభ్రీవాత్=బాభ్రీవునివల్లను, వత్సపాత్=వత్సపాత్తను, బా
భ్రీవః=బాభ్రీవుఁడు, పథస్సభరాత్=పంథాయనుసౌభర్యనివల్లను, పథాస్సభరః=పంథా
యనుసౌభర్యుఁడు, ఆయాస్యాదాక్లిరసాత్=ఆయాస్యయను ఆక్లిరసునివల్లను, ఆయాస్య ఆక్లిరసః
=ఆయాస్యయను ఆక్లిరసుఁడు, అభూతేస్తాస్త్వాత్=అభూతియను త్వాష్టునివల్లను, అభూతి
స్తాస్త్వః=అభూతియను త్వాష్టుఁడు, విశ్వరూపాత్తాస్త్వాత్=విశ్వరూపుఁడను త్వాష్టునివ
ల్లను, విశ్వరూపస్తాస్త్వః=విశ్వరూపుఁడను త్వాష్టుఁడు, అశ్వీభ్యాం=అశ్వీనులవల్లను, అశ్వీ
నా=అశ్వీనులు, దధీచ అధర్వణాత్=దధ్యజ్ఞు అధర్వుణునివల్లను, దధ్యజ్ఞాధర్వణః=దధ్యజ్ఞ
అను అధర్వుణుఁడు, అధర్వణోదైవాత్=అధర్వుణుఁడను దేవునివల్లను, అధర్వాదైవః=అధర్వుఁడ
నుదైవము, మృత్యోః ప్రాధ్వంసనాత్=మృత్యువను ప్రాధ్వంసనునివల్లను, మృత్యుః ప్రాధ్వంసనః
=మృత్యువను ప్రాధ్వంసనుఁడు, ప్రధ్వంసనాత్=ప్రధ్వంసనునివల్లను, ప్రధ్వంసనః=ప్రధ్వంస
నుఁడు, ఏకఋషేః=ఏకఋషివల్లను, ఏకఋషిః=ఏకఋషి, విప్రచిత్తేః=విప్రచిత్తివల్లను, వి
ప్రచిత్తిః=విప్రచిత్తి, వ్యష్టేః=వ్యష్టివల్లను, వ్యష్టిః=వ్యష్టి, సనారోః=సనారునివల్లను, సనా
రుః=సనారువు, సనాతనాత్=సనాతనునివల్లను, సనాతనః=సనాతనుఁడు, సనకాత్=సనకు
నివల్లను, సనకః=సనకుఁడు, పరమేష్ఠినః=విరాట్టువల్లను, పరమేష్ఠీ=విరాట్టు, బ్రహ్మణః=హి
రణ్యగర్భునివల్లను, (ఇక్కడపరమేష్ఠీబ్రహ్మశబ్దములకు ఒకయర్థమేయైనను బ్రహ్మముఖములవలన
తనంతటనేపుట్టినవేదము హిరణ్యగర్భుననబడును. ఈశ్వరానుగృహీతుఁడైన బ్రహ్మకు తనబుద్ధి
యందు కలిగినవేదమువల్లనే జ్ఞానముదయించుటవలన ఇట్లుచెప్పబడినది). బ్రహ్మ=వేదము, స్వ
యమ్భు=తనంతట తానుపుట్టినది. (తస్మై=అటువంటి = వేటొకకారణములేక తనంతటనే
పుట్టినటువంటి వేదస్వరూపమైన), బ్రహ్మణే=బ్రహ్మముకొఱకు, నమః=నమస్కారము.

తా॥ ఇప్పుడు ఇంతకుపూర్వముచెప్పిన పరబ్రహ్మవిద్యకు పాతిమామ్యుఁడు మొదలుకొని
వేదమునుపేరుగలబ్రహ్మపర్యంతము గురుశిష్యవంశ పరంపరనుచెప్పి అచ్యుతములయందు చే
యఁదగిన మంగళమును తెలియఁజేయుటకు అంతమునందు బ్రహ్మముకొఱకు నమస్కారమని
చెప్పఁబడినది.

ఇట్లు బృహదారణ్యకము చతుర్థాధ్యాయమునందు షష్టబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు, పంచమాధ్యాయము.

హ రిః ఓ మ॥

ఉ॥ జనకోహ వైదేహా బహుదక్షిణేన యజ్ఞేనేజేతత్రహకురుపాశ్చాలానాం
బ్రాహ్మణా అభినమేతా బభూవుస్తస్యహ జనకస్య వైదేహస్యవిజ్ఞానా
బభూవకస్స్విదేహాం బ్రాహ్మణానామనూచానతమఇతి సహగవాగ్ సహ
స్రమవరురోధ దశదశపాదా ఏకైకస్యాః శృజయోరాబద్ధాబభూవుః॥౧॥

ప॥ జనకః - హ - వైదేహః - బహుదక్షిణేన - యజ్ఞేన - ఈశే - తత్ర - హ - కురు
పాశ్చాలానాం - బ్రాహ్మణాః - అభిసమేతాః - బభూవుః - తస్య - హ - జనకస్య - వైదేహ
స్య - విజిజ్ఞాసా - బభూవ - కః - స్పృత్ - ఏషాం - బ్రాహ్మణానాం - అనూచానతమః - ఇతి-
సః - హ - గవాం - సహస్రం - అవరురోధ - దశ - దశ - పాదాః - ఏకైకస్యాః - శృజ్ఞ
యోః - ఆబద్ధాః - బభూవుః.

ప్ర॥ వైదేహః=విదేహదేశమందైన, జనకోహవై=జనకమహారాజు, బహుదక్షిణేన=బ
హుదక్షిణమునుపేరుగల, యజ్ఞేన=యజ్ఞముచేతను, (లేక అశ్వమేధయాగముచేతను), ఈశే=
యాగముచేసెను. తత్రహ=ఆయజ్ఞమునందు, కురుపాశ్చాలానాం=కురుపాంచాలదేశములలోని,
బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, అభిసమేతాః=కూడి వచ్చినవారలు, బభూవుః=ఆయిరి. ఏషాంబ్రా
హ్మణానాం=ఈబ్రాహ్మణులలో, అనూచానతమః=మిక్కిలి సాంగవేదాధ్యాపకుఁడు, (పడంగము
లతో వేదమును చదువుకొన్నవాఁడు), కస్పృత్=ఎవఁడో, ఇతి=అని, తస్యహ=అప్రసీధ్దుఁ
డగు, వైదేహస్య=విదేహదేశమందైన, జనకస్య=జనకమహారాజునకు, విజిజ్ఞాసా=తెలిసికొను
టకుఇచ్చ, బభూవ=కలిగెను. సహ=ఆజనకమహారాజు, గవాం=గోవులయొక్క, సహస్రం=
వేయింటిని, అవరురోధ=అడ్డగించెను. (వశువులదొడ్డియందు ఆరికట్టెను). ఏకైకస్యాః=ఒక్కొక్క
కగోవుయొక్క, శృంగయోః=కొమ్ములయందు, దశదశ=పదేసపదేసి, పాదాః=పాదములు,
(బంగారముయొక్క పలమునకు నాలవభాగము పాదమనఁబడును, అనఁగా ముప్పాతికతులము.
ఆటువంటిచుప్పాతికతులములు ఆయిదేసి చొప్పున రెండుకొమ్ములయందును పదిముప్పాతిక తుల
ములు, అనఁగా ఏడున్నరతులములబంగారము), ఆబద్ధాః=కూర్చఁబడినః, బభూవుః=ఆయెను.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము అత్తైకత్వమును హస్తమును పొందినవారేడు ఫలమువరేనే ప్ర
త్యక్షముగా ప్రకాశింపఁజేయుటకు సమర్థములైన ఆగమోపపత్తులరెంటిలో ఆగమప్రధానమైన
మధుకాండమునుచెప్పి ఉపపత్తి ప్రధానమైన యాజ్ఞవల్క్య సుబంధమును కాండము ప్రారంభిం
పఁబడినది. ఈకథ బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తియొక్క యుపాయమును చూపించుటయే ప్రయోజనము
గా కలది. పూర్వము విదేహదేశములకు ప్రభువైనమండలాధిపతియగు జనకమహారాజు కలఁడు.
ఆయన బహు దక్షిణమును పేరుగల యాగమునుచేసెను. ఆయాగమునకు పిలువఁబడినవారును
చూడవలయునను కోరికగలవారును కురుపాంచాల దేశములలోని గొప్ప విద్వాంసులు వచ్చిరి.
అప్పుడు జనకమహారాజు ఆ గొప్పవిద్వాంసుల సురుదాయమును చూచి వీరిలో పరబ్రహ్మము తెలి
సినవారెవరో ఒకరా? లేక వీరందుతా? యని తెలిసికొననిచ్చగలవాడై అట్లుతెలిసికొను
టకుపాయార్హమై ఒక్కొక్క గోవునకు ఒక్కొక్క కొమ్మునకు మూడుతులాలన్నరయెత్తుగల బంగా
రపు కొమ్ములు ప్రతిగోవునకు రెండుకొమ్ములయందు అమర్చి వేయి గోవులను ఒక పశువుల దొడ్డి
యందునింపెను.

ఉ॥ తావహవాచ బ్రాహ్మణా భగవన్తోయోవో బ్రహ్మిష్ఠఃసపతాగాడదజతామి

తి । తేహాబ్రాహ్మణానదధృషురభహ యాజ్ఞ వల్క్యః స్వమేవబ్రహ్మచారిణ
మువాచైతాః సోమ్యోదజసామశ్రవణతి తాహూదాచకారతేహా బ్రాహ్మ
ణాశ్చక్రధుః కథంనో బ్రహ్మిష్ఠోబ్రవీతేత్యభహ జనకస్య వైదేహస్యహూ

తాత్పర్యం బహువ శ్చ మైనం ప్రసక్త్యంత్యం సుఖం నో యాజ్ఞ వల్క్య బ్రహ్మిస్థా
 నీ ౩ ఇతి సహవాచ నమో వయం బ్రహ్మిస్థాం కుర్తే గోకామా ఏవ వ
 యగ్న్ ఇతి తగ్ హతతవ ప్రస్తుం దద్రేహే తాత్పర్యం. ||౨||

ప|| తా - హేవాచ - బ్రాహ్మణాః - భగవన్తః - యః - వః - బ్రహ్మిస్థః - సః - ఏ
 తాః - గాః - ఉదజతాం - ఇతి - తే - హ - బ్రాహ్మణాః - న - దధృషః - అథ - హ - యా
 జ్ఞ వల్క్యః - స్వం - ఏవ - బ్రహ్మచారిణాం - ఉవాచ - ఏతాః - సోమ్య - ఉదజ - సామశ్రవః -
 ఇతి - తాః - హేవాచకార - తే - హ - బ్రాహ్మణాః - చుశ్రుః - కథం - నః - బ్రహ్మి
 స్థ - బ్రవీత - ఇతి - అథ - హ - జనకస్య - వై దేహస్య - హేవాత - అశ్వలః - బహున -
 సః - హ - ఏనం - పత్రచ్చ - త్వం - ను - ఖలు - సః - యాజ్ఞ వల్క్య - బ్రహ్మిష్ఠః - అనీ -
 ఇతి - సః - హేవాచ - నమః - వయం - బ్రహ్మిస్థాయ - కుర్తే - గోకామా - ఏవ - వయం -
 స్త - ఇతి - తం - హ - తతః - ఏవ - ప్రస్తుం - దద్రే - హేవాత - అశ్వలః.

ప్ర|| హేభగవన్తః=పూజ్యులగు, హేబ్రాహ్మణాః=ఓ బ్రాహ్మణులారా! వః=మీలోప
 ల, బ్రహ్మిష్ఠః=బ్రహ్మవేత్త, యః=ఎవడో, సః=వాడు, ఏతాః=ఈ, గాః=గోవులను, ఉద
 జతామితి=తోలుకొని పోవును గాక యని, (సః=ఆజనకమహారాజు), తా=ఆ బ్రాహ్మణులను
 గూర్చి, హేవాచ=పలికెను. తేహ=ఆప్రసిద్ధులగు, బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, నదధృషః=న
 మధ్యలుకాకపోయిరి. అథహ=అనంతరము, యాజ్ఞ వల్క్యః=యాజ్ఞ వల్క్యుడు, స్వమేవ=తన
 సంబంధుడగు, బ్రహ్మచారిణాం=శిష్యునిగూర్చి, హేసోమ్య=ఓ సామ్యుడా! హేసామశ్రవః=సా
 మవిధిని విడిచి ఓ శిష్యుడా! (త్వం=నీవు), ఏతాః=ఈగోవులను, ఉదజ=తోలుకొనిపొమ్మ,
 ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను. (సః=ఆసామశ్రవుడు), తాః=ఆగోవులను, హేవాచకార=
 తోలుకొనిపోయెను. తేహ=ఆప్రసిద్ధులగు, బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, సః=మనలోపల, (అ
 యం=ఈ యాజ్ఞ వల్క్యుడు, ఆహం=నేను), బ్రహ్మిష్ఠః=బ్రహ్మవేత్తను, (ఇతి=అని), కథం=ఎ
 ట్లు, బ్రవీతేతి=పలికెనని, చుశ్రుః=కోపించిరి. అశహ=అనంతరము, వై దేహస్య=వై
 దేహదేశమునందువున్న, జనకస్య=యజమానియగు జనకమహారాజునను, అశ్వలః=అశ్వలుడ
 ను పేరుగల, హేవాత=ఋత్విక్కు, బహున=ఉండెను. సహ=ఆ అశ్వలుడు, ఏనం=ఈ
 యాజ్ఞ వల్క్యునిగూర్చి, హేయాజ్ఞ వల్క్య=ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! త్వం=నీవు, ఖలు=నీవైతే,
 సః=మీలో, కథం=ఎట్లు, బ్రహ్మిష్ఠః=బ్రహ్మవేత్తవు, అనీ=అయితివి, ఇతి=అని, పత్రచ్చ=అడి
 గను. సః=ఆయాజ్ఞ వల్క్యుడు, హేవాచ=పలికెను. వయం=మేము, బ్రహ్మిస్థాయ=బ్రహ్మ
 వేత్తకొఱను, నమః=నమస్కారమును, కుర్తే=చేయుచున్నాము. వయం=మేము, గోకామా
 యేవ=గోవులనుకోరువారమే, స్తః=అగుచున్నాము, ఇతి=అని, (ఉవాచ=పలికెను). తత
 ఏవ=అందువల్ల నే, హేవాత=ఋత్విక్కుగను, అశ్వలః=అశ్వలుడు, తంహ=ఆయాజ్ఞ వల్క్యుని,
 ప్రస్తుం=అడుగుటకు, (మనః=మనస్సును), దద్రే=ధరించెను.

తా|| జనకమహారాజు ఇట్లు వేయిగోవులను దొడ్డియందునచి పూజ్యులగు ఓ బ్రాహ్మణులారా!
 మీలోపల బ్రహ్మవేత్తయగువాడు ఈ గోవులను తోలుకొని పోవలసినదని. పలుకగా ఆ
 బ్రాహ్మణులు దైర్యములేనివారైరి. అప్పుడు యాజ్ఞ వల్క్యుడు, తనసంబంధుడగుసామశ్రవుఁ

డను శిష్యునిపిలిచి నీవు ఈగోవులను మనయింటికి తోలుకొని పొమ్మనిచెప్పగా ఆశిష్యుడు అగోవులను ఇంటికి తోలుకొనిపోయెను. అప్పుడాబ్రాహ్మణులందఱు ఈ యాజ్ఞవల్క్యుడు మన అందఱిలో నేను బ్రహ్మవేత్తనని ఎట్లు పలికెనని కోపముగలవారైరి. ఇట్లుండగాయోగము నుచేయుచున్న జనకమహారాజునకు ఋత్విక్తైన అశ్వలుండనువాఁడు ఈయాజ్ఞవల్క్యునిఁ గూర్చి ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవే మా అందఱిలో ఎట్లుబ్రహ్మవేత్తవు అయితివని అడిగెను. ఇట్లుడుగఁగా ఆ యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆ అశ్వలునిగూర్చి మేము బ్రహ్మవేత్తకొఱకు నమస్కరించుచు న్నాము. మేము బ్రహ్మవేత్తృత్వమునకు పణముగానుంచిన గోవులను గోకాములమై తోలుకొని పోతిమిగాని బ్రహ్మవేత్తృత్వమునందభిమానముకలిగి తోలుకొనిపోలేదుగనక మేము గోవులను కోరువారిమే అగుచున్నామని పరిహాసముగా పలికెను. ఇట్లు బ్రహ్మిష్యపణమును గ్రహించుటవల్లన ఋత్విక్కుగు అశ్వలుండు ఆ యాజ్ఞవల్క్యుని ప్రశ్నచేసి యడుగుటకు మనస్సుకలవాఁడా యెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతిహేవాచ యదిదగ్గోసర్వం మృత్యునాస్తగ్గోసర్వం మృత్యునా భిషన్నం కేన యజమానో మృత్యోరాప్తిమతముచ్యతఇతి హేత్రత్త్విజాగ్నినా వాచా వాగైవయజ్ఞస్య హేతా తద్యేయం వాక్సోయమగ్నిః స హేతాసముక్తిస్సాతిముక్తిః.

॥౩॥

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేవాచ - యత్ - ఇదం - సర్వం - మృత్యునా - ఆస్తం - సర్వం - మృత్యునా - అభిషన్నం - కేన - యజమానః - మృత్యో - ఆప్తి - ఆతి - ముచ్యతే - ఇతి - హేత్రత్త్విజా - అగ్నినా - వాచా - వాక్ - వై - యజ్ఞస్య - హేతా - తత్ - యా - ఇయం - వాక్ - సః - ఆయం - అగ్నిః - సః - హోతా - సః - ముక్తిః - సా - ఆతిముక్తిః.

ప్ర॥ (సః=ఆ అశ్వలుండు), యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా (మృత్యుఅతిగతి ప్రశ్నను), హేవాచ=పలికెను. యదిదగ్గోసర్వం=ఏ ఈ సమస్తము, మృత్యునా=మృత్యువుచేతను, ఆస్తం=చాస్తమైనది. సర్వం=సమస్తము, మృత్యునా=మృత్యువుచేతను, అభిషన్నం=స్వాధీనముచేసికొనబడ్డది. యజమానః=యజమానుండు, కేన=ఏసాధనముచేత, మృత్యోః=మృత్యువుయొక్క, ఆప్తి=కూడికను, (గోచరమగుటను), ఆతిముచ్యతే=అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (హేవాచ=పలికెను). హేత్రత్త్విజా=హేత్రద్రోణ ఋత్విక్స్వియాపూజుండును, (హేతాయనగా ఋగ్వేదము తెలిసిన ఋత్విక్కు), అగ్నినా=అగ్నిస్వయాసమునగు, వాచా=వాక్కుచేతను, (ఆతిముచ్యతే=అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు అని, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుండు, అహ=చెప్పెను). యజ్ఞస్య=యజమానియొక్క, వాగైవ=వాక్యే, హేతా=హేతయను ఋత్విక్కు, తత్=వానియందు, (ఆయజమానియందు), ఇయంవాక్=ఈవాక్కు, యా=ఏదియో, ఆయం=ఇది, సః=అప్రసిద్ధమైన, అగ్నిః=అగ్ని, సః=అది, హేతా=హోతయను ఋత్విక్కు, సః=అది, ముక్తిః=ముక్తి, సా=అది. (ఆముక్తియే) ఆతిముక్తిః=అతిక్రమించినముక్తి. (ఫలభూతమగు అగ్నిభావమున పొందుట ఆతిముక్తిఅనగామృత్యువుయొక్క ప్రాప్తిని అతిక్రమించినముక్తి).

తా|| అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! మనుష్యునియొక్క కర్తవ్యసాధనమైన ఋత్విక్కు అగ్ని మొదలయిన ఇదియంతయు కర్తవ్యములమైన మృత్యువుచేతను వ్యాపించి మృత్యుస్వాధీనమైయున్నది. యజమాని ఏ సాధనముచేత మృత్యువునకు గోచరమగుటను అతిక్రమించి విడిచి స్వతంత్రుఁడై మృత్యువునకు స్వాధీనుఁడుకాఁడని ప్రశ్నముచేసెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓఅశ్వలుఁడా! యజమానివాక్యే హోతగాను ఈ వాక్యే అలగ్నిగాను ఈ అగ్నియే అహోతగాను తెలిసికొని ఇట్లుకర్త సాధనమైన హోతార్ములు రెంటిని అధిదైవతమగు అగ్నిరూపముతో చూచుట ముక్తి. అధిదేవతా స్వరూపమగు ముక్తియే అధ్యాత్మ అభిధూతములే అవధిగాఁగలవివ యమలయందు మిక్కిలి కూడియుండుటయే స్థానమగు మృత్యువును అతిక్రమించి ఫలస్వరూపమగు అధిదేవతాస్వరూపమైన అగ్నిభావనయొక్క ప్రాప్తి అతిముక్తి. ఇట్లుయజమాని కర్త సాధనములగు హోతార్ముల రెంటిని అగ్ని స్వరూపముగా చూచుటచేత మృత్యువును అతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాఁడని పలికెను.

ఉ|| యాజ్ఞవల్క్యేతి హోవాచ యదిదగ్ సర్వమహోరాత్రాభ్యామాప్తగ్ సర్వమహోరాత్రాభ్యామభివన్నంకేన యజమానో హోరాత్రయోరాప్తిమతిముచ్యత ఇత్యధ్వర్యుఁర్ద్విజా చక్షుషాదిత్యేన చక్షురైవ యజ్ఞస్యాధ్వర్యుస్తద్యదిదం చక్షుః సోసావాదిత్యః సోధ్వర్యః సముక్తిఃసాతిముక్తిః. ||౪||

చ|| యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హోవాచ - యత్ - ఇదం - సర్వం - అహోరాత్రాభ్యాం - ఆప్తం - సర్వం - అహోరాత్రాభ్యాం - అభివన్నం - కేన - యజమానః - అహోరాత్రయోరా - ఆప్తిం - అతిముచ్యతే - ఇతి - అధ్వర్యుఁర్ద్విజా - చక్షుషా - ఆదిత్యేన - చక్షుః - తై - యజ్ఞస్య - అధ్వర్యుః - తత్ - యత్ - ఇదం - చక్షుః - సః - అసౌ - ఆదిత్యః - సః - అధ్వర్యుః - సః - ముక్తిః - సా - అతిముక్తిః.

ప్ర|| (సః=అశ్వలుఁడు), హోయాజ్ఞవల్క్య=ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! ఇతి=అని, హోవాచ=పలికెను, యదిదంసర్వం=ప్రసిద్ధమగు ఈసమస్తము, అహోరాత్రాభ్యాం=రాత్రి పగళ్లచేతను, ఆప్తం=వ్యాప్తమైనది. సర్వం=సమస్తము, అహోరాత్రాభ్యాం=రాత్రిపగళ్లచేతను, అభివన్నం=స్వాధీనముచేసికొనఁబడ్డది. యజమానః=యజమానుఁడు, కేన=ఏసాధనముచేతను, అహోరాత్రయోః=రాత్రిపగళ్లయొక్క, ఆప్తిం=వ్యాప్తిని, అతిముచ్యతే=అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు, ఇతి=అని, (హోవాచ=పలికెను). అధ్వర్యుఁర్ద్విజా=అధ్వర్యుఁడైన ఋత్విక్కును, (అధ్వర్యుఁడనఁగాయజ్ఞర్వేదము తెలిసిన ఋత్విక్కు), చక్షుషా=నేత్రరూపుఁడునగు, ఆదిత్యేన=నూర్చునిచేతను, (అతిముచ్యతే=అతిక్రమించివిడుచుచున్నాఁడని, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అహ=చెప్పెను). యజ్ఞస్య=యజమానియొక్క, చక్షురైవ=నేత్రమే, అధ్వర్యుః=అధ్వర్యుఁడు. తత్=అక్కడ, (అ యజమానియందు), ఇదంచక్షుః=ఈనేత్రము, యత్=ఏదియో, సః=అది, అసౌఆదిత్యః=ఈనూర్చుఁడు. సః=ఆఆదిత్యుఁడు, అధ్వర్యుః=అధ్వర్యుఁడు, సః=ఆ ఆదిత్యుఁడు, ముక్తిః=ముక్తి, సా=అముక్తి, అతిముక్తిః=మృత్యువునతిక్రమించినముక్తి.

తా|| ఇంతకుపూర్వము స్వాభావికమైన అజ్ఞానాసంగప్రయుక్తమగు కర్మలక్షణమైన మృత్యువునుండి అతిముక్తి వ్యాఖ్యానముచేయఁబడినది. కర్మరూపమైన మృత్యువునకు ఆశ్రయభూతములగు దర్శపూర్ణచాసములు మొదలైన సాధనములయొక్క పరిణామమునకు హేతువగు కాలమునుండి వేఱుగా అతిముక్తి చెప్పఁదగినదియని ఇది ఆరంభింపఁబడినది. ఆశ్వలుఁడు వేటొక శ్రశ్నమును చేయుచున్నాఁడు. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ సమస్తము అహోరాత్రములచే వ్యాపించి అహోరాత్రములచేత స్వాసేనముచేసికొనఁబడినది. అహోరాత్రాది రూపమైనకాలము కర్తాశ్రయములగు దర్శపూర్ణచాసములకు హేతువగుటవలన కాలమును మృత్యుస్వరూపమైనది, ఇట్టికాలమును మృత్యువుయొక్క వ్యాప్తిని యజమాని ఏసాధనముచేత అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడని ఆశ్వలుఁడు ప్రశ్నచేసెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ ఆశ్వలుడా! యజమాని అధ్వర్యుడను ఋత్విక్విరూపమును నేత్రరూపమునగు ఆదిత్యునిచే కాలమును మృత్యువునుండి అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు. ఎట్లనఁగా యజమానియొక్క నేత్రమే అధ్వర్యుఁడు. ఈ యజమానినేత్రమే నూర్యుఁడు. ఈ నూర్యుడే అధ్వర్యుఁడు. ఇట్లు అధ్యాత్మరూపమైన చతుస్సును కర్తసాధనులగు ఆదిత్యాధ్వర్యులను ఒక్క అధిదేవతారూపమైన నూర్యస్వరూపముతోచూచుటముక్తి. ఇట్లు చూచుటవలన యజమాని అధ్యాత్మాది భూతములే అపథిగాఁగల విషయములయందు మిక్కిలి కూడియుండుటయే స్థానమగుమృత్యువును అతిక్రమించి ముక్తఁడగుచున్నాఁడు. ఇదియే అతిముక్తి. ఇట్లు యజమాని కర్తసాధనములగు అధ్వర్యు ఆదిత్యులనిద్దరిని ఆదిత్యునిగా చూచుటచేత మృత్యువు నతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాఁడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను.

ఉ|| యాజ్ఞవల్క్యేతిహేవావాచయదిదగ్ సర్వంపూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యా మాప్తగ్ సర్వంపూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యామభిపన్నంకేన యజమానః పూర్వపక్షాపరపక్షయోరాప్తిమతిముచ్యత ఇత్యుద్గాత్రర్త్విజావాయునాప్రాణేనప్రాణోవై యజ్ఞస్యోద్గాతా తద్యోయం ప్రాణస్సవాయుః స ఉద్గాతా సముక్తిఃసాతిముక్తిః.

||౫||

ప|| యాజ్ఞవల్క్యు - ఇతి - హేవావాచ - యత్ - ఇదం - సర్వం - పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం - ఆప్తం - సర్వం - పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం - అభిపన్నం - కేన - యజమానః - పూర్వపక్షాపరపక్షయోః - ఆప్తి - అతిముచ్యతే - ఇతి - ఉద్గాత్రర్త్విజా - వాయునా - ప్రాణేన - ప్రాణః - వై - యజ్ఞస్య - ఉద్గాతా - తత్ - యః - ఆయం - ప్రాణః - సః - వాయుః - సః - ఉద్గాతా - సః - ముక్తిః - సా - అతిముక్తిః.

ప్ర|| (సః=ఆ ఆశ్వలుఁడు), హేయాజ్ఞవల్క్యేతి = ఓయాజ్ఞవల్క్యుడాయని, హేవావాచ=పలికెను. యదిదంసర్వం=ప్రసిద్ధమగు ఈ సమస్తము, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం=శుక్లపక్షకృష్ణపక్షములచేత, ఆప్తం=వ్యాప్తమైనది. సర్వం=సమస్తమును, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం=శుక్లపక్షకృష్ణపక్షములచేతను, అభిపన్నం=స్వాధీనపఱచుకొనఁబడినది. యజమానః=యజమానుఁడు, కేన=ఏయుపాయముచేతను, పూర్వపక్షాపరపక్షయోః=శుక్లపక్షకృష్ణపక్షములయొక్క, ఆప్తి=వ్యాప్తిని, అతిముచ్యతే=అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు, ఇతి=అని, (అని

పలికెను. ఉద్గాత్రర్విజా=ఉద్గాతయను ఋత్విక్కును, (ఉద్గాతయఃగా సామవేదము తెలిసి నఋత్విక్కు), వాయునా=వాయురూపమునగు, ప్రాణేజ=ప్రాణముచేతను, (యజమానిమృత్యువునతిక్రమించి విడుచుచున్నాడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను). యజ్ఞస్య=యజమాని యొక్క, ప్రాణోవై=ప్రాణమే, ఉద్గాతా=సామగానముచేయునట్టి ఋత్విక్కు, తత్=ఆయ జమానియందు, అయం=ఈ, ప్రాణః=ప్రాణము, యః=ఏదియో, సః=అది, వాయుః= వాయువు. సః=ఆ వాయువు, ఉద్గాతా=సామగానముచేయునట్టి ఋత్విక్కు. సః=ఆ వాయువు, ముక్తిః=ముక్తి, సా=ఆముక్తి, అతిముక్తిః=మృత్యువునతిక్రమించినముక్తి.

తా॥ ఇప్పుడు తిథ్యాది లక్షణమైన మృత్యువువలన అతిముక్తి చెప్పబడుచున్నది. అశ్వ లుండు వేటొకప్రశ్నమును చేయుచున్నాఁడు, ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! ఈ సమస్తము శుక్లపక్ష కృష్ణపక్షములచేత వ్యాపించి సమస్తము శుక్లపక్షకృష్ణపక్షములచే స్వాధీనముచేసికొనఁబడియు న్నది. ఇట్లు వ్యాపించిన శుక్లకృష్ణపక్షాదిరూపమైన కాలమనుమృత్యువును యజమాని ఏ యుపాయముచేత అతిక్రమించివిడుచుచున్నాఁడు అనిఅశ్వలుండు ప్రశ్నముచేసెను. ఇట్లుప్రశ్నచేయఁ గా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ అశ్వలుండా! యజమాని ఉద్గాతయను ఋత్విక్కునరూపమునువాయు స్వరూపమునగు ప్రాణముచేత శుక్లపక్షకృష్ణపక్షాది రూపకాలమను మృత్యువునుండి అతిక్రమించి విడుచుచున్నాఁడు. ఎట్లనఁగా యజమానియొక్క ప్రాణమే సామగానముచేయునట్టి ఉద్గాతయను ఋత్విక్కు. ఆయజమానియందలి ఈ ప్రసిద్ధమగు ప్రాణమే ఆవాయువు. ఆవాయువే ఉద్గాత. ఇట్లు అధ్యాత్మరూపమైన ప్రాణమును కర్తృసాధనములగు ఉద్గాతవాయువులును ఒక్కటియగు అధిదైవ స్వరూపమైన వాయురూపముతో చూచుటముక్తి. ఇట్లు చూచుటనల్ల యజమాని అధ్యాత్మ అధి భూతములే అవధిగాఁగల విషయములయందు మిక్కిలి కూడియుండుటే స్థానమగు మృత్యువును అతిక్రమించి ముక్తుఁడగుచున్నాఁడు. ఇదియే అతిముక్తి. ఇట్లు యజమాని కర్తృసాధనములగు ఉద్గాతవాయువులను చెంటిని వాయుస్వరూపముగా చూచుటచేత మృత్యువునతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేలూవాచ యదిదమస్తరిక్షమనారమృణమివ కేనాక్రమేణ యజమానః స్వర్గం లోకమాక్రమత ఇతి బ్రహ్మణర్విజా మనసా చన్ద్రేణ మనోవై యజ్ఞస్యబ్రహ్మతద్యదిదం మనఃసౌసౌచన్ద్రః సబ్రహ్మగముక్తిః సాతి ముక్తిరిత్యతిమోక్షోఅథసమ్పదః.

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేలూవాచ - యత్ - ఇదం - అస్తరిక్షం - అనారమృణం - ఇవ - కేన - ఆక్రమేణ - యజమానః - స్వర్గం - లోకం - ఆక్రమతే - ఇతి - బ్రహ్మణర్విజాః - మనసా - చన్ద్రేణ - మనః - వై - యజ్ఞస్య - బ్రహ్మ - తత్ - యత్ - ఇదం - మనః - సః - ఆసౌ - చన్ద్రః - సః - బ్రహ్మ - సః - ముక్తిః - సా - అతిముక్తిః - ఇతి - అతిమోక్షః - అథ - సమ్పదః.

ప్రా॥ (సః=ఆఅశ్వలుండు), యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడాఅని, హేలూవాచ=పలికెను. యదిదమంతరిక్షం=ఈ ప్రసిద్ధమగు ఆకాశము, అనారమృణమివ=అధారములేనిదివలెనే, (దృశ్యతే=చూడఁబడుచున్నది). యజమానః=యజమానుఁడు, కేనాక్రమేణ=ఏఆక్రమణమును చేతను, (దేని ఆధారముచేతను), స్వర్గం లోకం=స్వర్గ లోకమును, ఆక్రమతే=ఆక్రమించుచున్నాఁ

డు, (కర్తృఫలమగు స్వర్గలోకమును అతిక్రమించియు త్తండగుచున్నాడు), ఇతి=అని, (హేవాచార్యుఁడగు పలికెను). బ్రహ్మణ ర్విజా=బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కును, మనసా=మనస్సునగు, చంద్రోణి=చంద్రుని చేతను, (యజమానికర్తృఫలరూపమైనమృత్యువు నతిక్రమించి ముత్తండగుచున్నాడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను). యజ్ఞస్య=యజమానియొక్క, మనోవై=మనస్సే, బ్రహ్మ=బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కు, తత్=ఆయజమానియందు, ఇదంమనః=ఈమనస్సు, యత్=ఏదియో, సః=అది, అసౌచస్త్రీః=ఈ చంద్రుఁడు, సః=ఆ చంద్రుఁడు, బ్రహ్మ=బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కు, సః=ఆ చంద్రుఁడు, ముక్తిః=ముక్తి. సా=అముక్తి, అతిముక్తిః=అతిముక్తి. (మృత్యువునతిక్రమించినముక్తి). అతిమోక్షః=అతిముక్తులు, ఇతి=ఈ ప్రకారములైనవి. అభ=ఇప్పుడు, సమృదః=సమృదలు (కర్తృకు సాధనములైన) సంపత్తులు, ఉచ్చస్తే=చెప్పబడుచున్నవి.

తా॥ ఇంతనఱచు యజమానునికి మృత్యురూపమైన కాలమునుండి అతిముక్తి వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది. అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేయుచున్నాడు. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ ఆకాశము వేఱుఆధారములేనిదై చూడఁబడుచున్నది. యజమాని దేనియాధారముచేత కర్తృఫలమగు స్వర్గము నతిక్రమించి అతిముత్తండగుచున్నాడు. అనిప్రశ్నముచేసెను. ఇట్లుప్రశ్నముచేయఁగా యావల్క్యుఁడు ఓఅశ్వలుఁడా! యజమాని బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కురూపుఁడును మనోరూపుఁడునగు చంద్రునిచేత కర్తృఫలమగు స్వర్గలోకము నతిక్రమించి అతిముత్తండగుచున్నాడు. ఎట్లనఁగా యజమానియొక్క మనస్సే బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కు. అధ్యాత్మస్వరూపమగు ఆయజమానిమనస్సే అధిదైవతమగు ఈ చంద్రుఁడు. ఈచంద్రుఁడే బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కు. ఇట్లుఅధ్యాత్మరూపమైన మనస్సును కర్తృసాధనములగు బ్రహ్మయనుబుద్ధిక్కును చంద్రుఁడును ఒక్కటియగు అధిదైవతమగు చంద్రరూపముతో చూచుటముక్తి. ఇట్లుచూచుటనల్ల యజమాని అధ్యాత్మ అధిభూతములే అసధికారముల విషయములయందు మిక్కిలి కూశియుండుటే స్థానమగుమృత్యువుయొక్క స్వరూపముగానుండెడి కర్తృఫలమగు స్వర్గలోకమునువిడిచి అతిముత్తండగుచున్నాడు. ఈప్రకారము యజమాని కర్తృసాధనములగు బ్రహ్మ చంద్రులను ఇంగిరినిఅధిదేవతాస్వరూపమగు చంద్రునిగా చూచుటచేత మృత్యురూపమగు స్వర్గలోకము నతిక్రమించి ప్రకాశించుచున్నాడు అనియాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను. ఈప్రకారము అతిముక్తులుచెప్పి ఇప్పుడుకర్తృసాధనములగు అభ్యాద్యాపూతిసంపాదనరూపమైన సంపత్తులు చెప్పబడుచున్నవి.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతిహేవాచ కఠిభిరయమచ్యుద్భిహ్నోతాన్తిస్యస్థే కరిష్యతీతి తిస్సభి రితికతమాస్తాన్తిసభితి పుగోనువాక్యాచ యాజ్ఞాచ తస్యైవచ తృతీయా కింతాభిగ్జయతీతి యాజ్ఞాచేదంప్రాణభృదితి. ॥౭॥

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేవాచ - కఠిభిః - అయం - అద్య - అగ్నిభిః - హే - తా - అస్మిన్ - యజ్ఞే - కరిష్యతి - ఇతి - తిస్సభిః - ఇతి - కతమా - తా - తిస్రః - ఇ - పుగో - నువాక్యా - చ - యాజ్ఞా - చ - శస్యా - ఏ - చ - తృతీయా - కిం - తాభిః - జయతి - ఇతి - యత్కించ - ఇదం - ప్రాణభృత్ - ఇతి.

ప్ర॥ (సః=ఆ అశ్వలుఁడు), యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడాఅని, హేవాచార్యుఁడగు పలికెను. అయం=ఈ, హేతా=ముత్త్యుక్తు, (యాజ్ఞమునందు ముత్త్యుక్తును చెప్పెడి ముత్త్యు

మృహేతాయనఁబడును), అద్య=ఇప్పుడు, అస్మిక్=ఈ, యజ్ఞే=యజ్ఞమునందు, కతిభిఃఋగ్విః=ఎన్ని ఋగ్వేదములచేతను, (హాత్రమును), కరివ్యతీతి=చేయుచున్నాడని, (హేవాచ=వలికెను). యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు), తిశ్శుభిరితి=మూడింటిచేతనని, (ఉవాచ=వలికెను). తాః=ఆ, తిస్రః=మూఁడును, కతమాః=ఏవి. ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను), పురోసువాక్యాచ=పురోసువాక్యముననదియును, యాగకాలముకంటె పూర్వముచెప్పెడి ఋగ్వేదమంత్రములు పురోసువాక్యలనఁబడును. యాజ్ఞాచ=యాజ్ఞయును, (యాగముకొఱచు ప్రయోగింపఁబడెడి ఋగ్వేదమంత్రములు యాజ్ఞలనఁబడును). తృతీయా=మూడవదియగు, శస్త్రైవచ=శస్త్రముననదియును, (యాగమునందు శస్త్రముకొఱచు ప్రయోగింపఁబడెడి ఋగ్వేదమంత్రములు శస్త్రములనఁబడును). ఇల్లుయాజ్ఞవల్క్యుఁడు త్తరముచెప్పెను. తాభిః=వానిచేతను, కిం=ఏమి, జయతి=జయించుచున్నాడు. ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను). ఋత్వింశేదం=ఈసమస్తమును, ప్రాణభృత్=ప్రాణిసముదాయమును, (జయతి=జయించుచున్నాడు), ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు త్తరమును చెప్పెను).

తా॥ అశ్వలుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడాయని పిలిచి హేతయను ఋత్విక్కు యజ్ఞమునందు ఎన్ని ఋగ్వేదమంత్రములచేత హాత్రమును చేయుచున్నాడని ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ అశ్వలుఁడా హేతయను ఋత్విక్కు యజ్ఞమునందు పురోసువాక్యలని యాజ్ఞలని శస్త్రలని మూడువిధములైన ఋగ్వేదమంత్రములచేతను హాత్రమును చేయుచున్నాడనిచెప్పెను. అశ్వలుఁడు హేతయను ఋత్విక్కు మూడువిధములైన ఋగ్వేదమంత్రములచే ఏమి జయించుచున్నాడని ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ అశ్వలుఁడా! వానిచేత ఈమూడులోకములను జయించుచున్నాడని పలికెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతిహేవావాచ కత్రయమద్యాధ్వర్యురస్త్రిన్యజ్ఞ ఆహుతీర్హోవ్యతీని తిస్రగ్వి కతమాస్తాస్త్రిస్రగ్వి యాహుతాఉజ్వలన్రియాహుతా అతినేదస్తే యాహుతా అధిశేరతే కింతాభిర్జయతీతి యాహుతా ఉజ్వలన్రి దేవలోకమేవతాభిర్జయతి దీప్యతగ్విహ దేవలోకో యాహుతా అతినేదస్తేపితృలోకమేవతాభిర్జయత్యతీవహి పితృలోకోయాహుతా అధిశేరతే మనుష్యలోకమేవతాభిర్జయత్యధ ఇవహి మనుష్యలోకః.

॥౮॥

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేవావాచ - కతి - ఆయం - అద్య - అధ్వర్యుః - అస్మిక్ - యజ్ఞే - ఆహుతీః - హేవావ్యతి - ఇతి - తిస్రః - ఇతి - కతమాః - తాః - తిస్రః - ఇతి - యాః - హుతాః - ఉజ్వలన్రి - యాః - హుతాః - అతినేదస్తే - యాః - హుతాః - అధిశేరతే - కింతాభిః - జయతి - ఇతి - యాః - హుతాః - ఉజ్వలన్రి - దేవలోకం - ఏవ - తాభిః - జయతి - దీప్యతే - ఇవ - హి - దేవలోకః - యాః - హుతాః - అతినేదస్తే - పితృలోకం - ఏవ - తాభిః - జయతి - అతి - ఇవ - హి - పితృలోకః - యాః - హుతాః - అధిశేరతే - మనుష్యలోకం - ఏవ - తాభిః - జయతి - అధః - ఇవ - హి - మనుష్యలోకః.

ప్ర॥ (సః=ఆ అశ్వలుఁడు), యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడాయని, హోవాచ=పలికెను. అద్య=ఇప్పుడు, ఆయం=ఈ, అధ్వర్యుః = అధ్వరుఁడనుముత్విక్కు, అస్మి=ఈ, యజ్ఞే=యజ్ఞమునందు, కతిఆచుతీః=ఎన్నిఆచుతులను, హోవ్యతి = హోమముచేయుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (హోవాచ=పలికెను). తిస్రఇతి=మూడుఆచుతులని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను). తాః=ఆ, తిస్రః=మూఁడు ఆచుతులు, కతమాః=ఏవి, ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను). యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, ఉజ్వలన్తి=ప్రకాశించుచున్నవో, (సమిదా జ్యాద్యాహుతులు), యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, అగ్నేదన్తే=మిక్కిలిధ్వనిచేయుచున్నవో, (మాంసము మొదలైన ఆచుతులు), యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, అధిశేరతే=భూమి క్రిందికిపోయి ఉన్నవో, (పయస్సోమాహుతులు), (తాః=ఆమూడు. ధమలైన ఆచుతులని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను). తాభిః=ఆ ఆచుతులచేతను, కిం=ఏమి, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను). యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, ఉజ్వలన్తి=ప్రకాశించుచున్నవో, తాభిః=ఆ ఆజ్యాద్యాహుతులచేతను, దేవలోకమేవ = దేవలోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. దేవలోకమేవ=దేవలోకమే, దీప్యతేహి = ప్రకాశించుచున్నదిగదా. యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, అగ్నేదన్తే = మిక్కిలి ధ్వనిచేయుచున్నవో, తాభిః=ఆమాంసాహుతులచేతను, పితౄలోకమేవ=పితౄలోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. పితౄలోకోహి=పితౄలోకమే, అతేవ=మిక్కిలి. (శబ్దః=శబ్దముకలది, భవతి=అగుచున్నది). పితౄలోకసంబంధమైనయమవట్టణమునందు యునిచేత హింసెంపఁబడువారలయొక్క అయో కొట్టఁబడుచున్నాము విడువుము విడువుము అనెడి శబ్దము పితౄలోకమునందు కలుగుచున్నది). యాః=ఏ, హుతాః=ఆచుతులు, అధిశేరతే=క్రింద ఉన్నవో, తాభిః=ఆపయస్సోమాద్యాహుతులచేతను, మనుష్యలోకమేవ = మనుష్యలోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. మనుష్యలోకః=మనుష్యలోకము, అధిశేహి=క్రిందనేయున్నదిగదా.

తా॥ అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడాయనిపిలిచి అధ్వర్యుఁడు ఈయజ్ఞమునందు ఎన్ని ఆచుతులను హోమముచేయుచున్నాఁడని ప్రశ్నముచేసెను. ఇట్లుప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓఅశ్వలుఁడా! అధ్వర్యుఁడను ముత్విక్కు యజ్ఞమునందు ప్రకాశించునట్టి ఆజ్యాద్యాహుతులచేతను, ధ్వనిచేయునట్టి మాంసాహుతులచేతను, భూమిక్రింద నిలిచియుండునట్టి పయస్సోమాద్యాహుతులచేతను, ఈ మూడువిధములైన ఆచుతులచేత హోమము చేయుచున్నాఁడనిపలికెను. ఇట్లు చెప్పఁగా అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! అధ్వర్యుఁడా మూడువిధములైన ఆచుతులచేతను ఏమి జయించుచున్నాఁడని ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓఅశ్వలుఁడా అధ్వర్యుఁడు ప్రకాశించునట్టి ఆజ్యాద్యాహుతులచేతను అట్టిప్రకాశముగల దేవలోకమును, ధ్వనిచేయునట్టి మాంసాహుతులచేతను అట్టిప్రకారము యమనివలన యాతనను పొందుచున్న జీవులయొక్క ధ్వనిగల పితౄలోకమును, భూమిక్రింద నిలిచియుండునట్టి పయస్సోమాద్యాహుతులచేత ఊర్ధ్వముగానుండెడి దేవలోకాదులకు క్రిందనుండెడి మనుష్యలోకమును జయించుచున్నాఁడనిచెప్పెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేమావాచకతీభిరయమద్యబ్రహ్మ యజ్ఞందక్షిణతో దేవతాభిర్గో
పాయతీ త్యేకయేతి కతమాస్తానైకేతిమన ఏవేత్యనంతం వై మనోనన్తాభిశ్వేదే
వా అనన్తమేవసతేనలోకం జయతి. ||౯||

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హోవాచ - కతిభిః - అయం - అద్య - బ్రహ్మ - యజ్ఞం -
దక్షిణతః - దేవతాభిః - గోపాయతి - ఇ - ఏకయా - ఇతి - కతమా - సా - ఏకా - ఇతి -
మనః - ఏన - ఇతి - అనన్తం - వై - మనః - అనన్తాః - విశ్వేదేవాః - అనన్తం - ఏవ - సః -
తేన - లోకం - జయతి.

స॥ (సః=ఆ అశ్వలుఁడు), యాజ్ఞవల్క్యేతి=యాజ్ఞవల్క్యఁడాయని, హేమావాచ=
పలికెను. అద్య=ఇప్పుడు, అయం=ఈ, బ్రహ్మ=బ్రహ్మయనుబుత్తియగు, దక్షిణతః=దక్షిణము
గాను, (బ్రహ్మసమమునందుండి), యజ్ఞం=యజ్ఞమును, కతిభిఃదేవతాభిః=ఎందఱు దేవతలచేతను,
గోపాయతి=రక్షించుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (ప్రశ్నముచేసెను). ఏకయేతి=ఒక్కదేవతచేతన
ని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను). సా=ఆప్రసిద్ధమును, ఏకా=ఒక్కటియైన దేవత, కతమా=
ఏది, ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను). మనఏచేతి=మనస్సేఅని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచె
ప్పెను.) మనః=మనస్సు, అనన్తంవై=ప్రసిద్ధముగా అనన్తమైనది. విశ్వే=సమస్తమైన, దే
వాః=దేవతలు, అనన్తాః=అనన్తమైనవారు. సః=ఆబ్రహ్మయనుబుత్తియగు, తేన=ఆధ్యాసము
చేతను, (మనస్సునందు విశ్వేదేవదృష్టితో ధ్యానించుటచేతను). అన్తమేవలోకం=అన్తమైనలోక
మునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు.

తా॥ అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడాయనిపిలిచి యజ్ఞమునందు బ్రహ్మయనుబుత్తియగు
దక్షిణముగాబ్రహ్మసమమునందుకూర్చుండి ఎందఱు దేవతలచేత ఈ యజ్ఞమును కాపాడుచున్నాఁ
డని ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మనస్సును ఒక్కదేవతచేతను కాపాడుచున్నాఁడని
అనిచెప్పి మనస్సును వృత్తిభేదముచేత అనన్తమైనది. విశ్వేదేవులు అనన్తమైనవారు. ఇట్టిదేవతలు
మనస్సునందు ఏకమగుచున్నారు. కనుకమనస్సు సర్వదేవతారూపమైనది. అనిఇట్లుమనస్సునం
దు విశ్వేదేవదృష్టితో ధ్యానించుటచేత బ్రహ్మయను బుత్తియగు అనన్తమును లోకమును జయించు
చున్నాఁడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేమావాచ కత్యయమద్యోద్ధాతాస్త్రిన్యజ్ఞే స్తోత్రయాస్తోష్య
తీతి తీగ్రభి కతమాస్తాస్త్రిగ్రభి పురోనువాక్యాచ యాజ్ఞాచశస్త్రివచ
తృతీయాకతమాస్తాయా అధ్యాత్మమితప్రాణ ఏవపురోనువాక్యాపానో
యాజ్ఞావ్యాసశ్శస్త్యా కింతాభిర్జయతీతి పృథివీలోకమేవ పురోనువాక్యయా
జయత్యన్త రిక్షలోకం యాజ్ఞయాద్యులోకగ్ శస్త్య యాతతోహ హేమాతా
శ్వలఉపర రామ. ||౧౦||

ఇతిపంచమాధ్యాయే ప్రథమంబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేమవాచ - కతి - అయం - అద్య - ఉద్గాతా - అస్మిన్ - యజ్ఞే - స్తోత్రీయాః - తోవ్యతి - ఇతి - తిస్రః - ఇతి - కతమాః - తాః - తిస్రః - ఇతి - పురోనువాక్యా - చ - యాజ్ఞా - చ - శస్యా - ఏవ - చ - తృతీయా - కతమాః - తాః - యాః - అధ్యాత్తం - ఇతి - ప్రాణః - ఏవ - పురోనువాక్యా - అపానః - యాజ్ఞా - వ్యాసః - శస్యా - కిం - తాభిః - జయతి - ఇతి - పృథివీలోకం - ఏవ - పురోనువాక్యయా - జయతి - అన్తరిక్షలోకం - యాజ్ఞయా - ద్యులోకం - శస్యయా - తతః - హ - హేమాతా - అశ్వలః - ఉపరరామ.

ప్ర॥ (సం=ఆ అశ్వలుఁడు), హేయాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యఁడాయని, హేమావాచ=పలికెను. అద్య=ఇప్పుడు, అయం=ఈ, ఉద్గాతా=ఉద్గాతయనుబుద్ధిక్కు, అస్మిన్=ఈ, యజ్ఞే=యజ్ఞమునందు, కతి=ఎన్ని, స్తోత్రీయాః=స్తోత్రీయములను=బుగ్వేదమంత్రములను, (వీశేషగానముగల బుగ్వేదమంత్రములు స్తోత్రీయములనఁబడును. బుక్సమసముదాయములగు బుక్కులు). స్తోవ్యతి=స్తుతించుచున్నాఁడు. ఇతి=అని, (ప్రశ్నముచేసెను). తిస్రఃఇతి=మూడుఅని, (యాజ్ఞవల్క్యఁడుపలికెను). తాః=ఆ, తిస్రః=మూడు, కతమాః=ఏవి, ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడుప్రశ్నముచేసెను). పురోనువాక్యచ=పురోనువాక్యయును, యాజ్ఞాచ=యాజ్ఞయును, తృతీయా=మూడవదియును, శస్యేవచ=శస్యయనునదియును, (ఈపురోనువాక్యదుల వివరమును ఈ అధ్యాయము ప్రథమబ్రాహ్మణమునందు ఏడవమంత్రములో చెప్పఁబడినది). (ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యఁడుచెప్పెను). తాః=ఆమూడువిధములైనపురోనువాక్యదులు, యాః=ఏ యా, (తాః=అవి), అధ్యాత్తం=అధ్యాత్తయందు. (దేహేంద్రియసముదాయకర్తయందు), కతమాః=ఏవి, ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడుప్రశ్నముచేసెను). ప్రాణఏవ=ప్రాణమే పురోనువాక్యా=పురోనువాక్యయనునది. అపానః=అపానము, యాజ్ఞా=యాజ్ఞయనునది, వ్యాసః=వ్యాసము, శస్యా=శస్యయనునది. (ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యఁడుచెప్పెను). తాభిః=ఆమూటిచేతను, కిం=దేనిని, జయతి=జయించుచున్నాఁడు, ఇతి=అని, (అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసెను). పురోనువాక్యయా=పురోనువాక్యయనుదానిచేతను, పృథివీలోక మేవ = భూలోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు. యాజ్ఞయా=యాజ్ఞయనుదానిచేతను, అన్తరిక్షలోకం=అన్తరిక్షలోకమును, (జయతి=జయించుచున్నాఁడు). శస్యయా=శస్యయనుదానిచేతను, ద్యులోకం=స్వర్గలోకమును, (జయతి=జయించుచున్నాఁడు). (అనియాజ్ఞవల్క్యఁడుచెప్పెను). తతోహ=ఆకారణమువల్లనే, (తనప్రశ్నములను నిర్ణయించుటవలన), హోతా=హేమాతయనుబుద్ధిక్కు. అగు, అశ్వలః=అశ్వలుఁడనువాఁడు, ఉపరరామ=ఊరకయుండెను.

తా॥ అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యఁడాయని పిలిచియజ్ఞమునందుఉద్గాతయను బుద్ధిక్కు స్తోత్రీయములనుఎన్నిబుద్ధులనుస్తుతించుచున్నాడనిప్రశ్నముచేయఁగాయాజ్ఞవల్క్యఁడు ఓ అశ్వలుఁడా! పురోనువాక్య, యాజ్ఞ, శస్యలను ఈమూడుఅనిచెప్పెను. అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యఁడా! ఆపురోనువాక్యదులుమూడును అధ్యాత్మస్వరూపముగ దేహేంద్రియసముదాయకర్తయందు ఏవియని ప్రశ్నముచేయఁగాయాజ్ఞవల్క్యఁడుఓఅశ్వలుఁడా! అధ్యాత్మయందు ప్రాణమే పురోనువాక్యయనునది. అపానమేయాజ్ఞయనునది. వ్యాసమేశస్యయనునది. అని పలికెను. అప్పుడు అశ్వలుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యఁడా! ఈ మూటిచేతను ఉద్గాతయను బుద్ధి

కు ఏమిజయించుచున్నాడని ప్రశ్నముచేసెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ అశ్వలుఁడా ! ఉగ్రాతప్రాణరూపమైన పురోసువాక్యమునుదానిచే భూలోకమును అపానరూపమగు యాజ్ఞమునుదానిచేత ఆంతరిక్షలోకమును వాయురూపమైన శస్యమునుదానిచేతను ద్యులోకమును జయించుచున్నాడని చెప్పఁగా అశ్వలుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడీశ్రుకారము తానడిగిన ప్రశ్నములన్నిటికిని సమాధానము చెప్పుటవలసవేటొక ప్రశ్నముతోఁచనివాఁడై ఊరకయుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పచ్చమాధ్యాయము ప్రథమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు. పచ్చమాధ్యాయము.

ద్వితీయబ్రాహ్మణ ప్రారంభము.

ఉ॥ అథ హైనంజారత్కారవ ఆర్తభాగః పప్రచ్ఛయాజ్ఞవల్క్యేతిహేవావాచ కతి గ్రహఃకత్యతిగ్రహఃఇతి అష్టేగ్రహఃఅష్టావతిగ్రహఃఇతి యఏతేష్టేగ్రహః అష్టావతిగ్రహః కతమేతఇతి. ॥౧॥

ప॥ అథ - హ - ఏనం - జారత్కారవః - ఆర్తభాగః - పప్రచ్ఛ - యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేవాచ - కతి - గ్రహః - కతి - అతిగ్రహః - ఇతి - అష్టే - గ్రహః - అష్టే - అతిగ్రహః - ఇతి - యే - ఏతే - అష్టే - గ్రహః - అష్టే - అతిగ్రహః - కతమే - తే - ఇతి.

ప్ర॥ అథహ=అనంతరము, జారత్కారవః=జరత్కారుగోత్రమునందుఁబుట్టిన, ఆర్తభాగః=ఋతభాగునిపుత్రుఁడు, ఏనం=ఈయాజ్ఞవల్క్యుని, పప్రచ్ఛ=అడిగెను. యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా యనిపిలిచి, గ్రహః=గ్రహములు, కతి=ఎన్ని, అతిగ్రహః=అతిగ్రహములు, కతి=ఎన్ని, ఇతి=అని, హేవావాచ=పలికెను. (అనిప్రశ్నముచేసెను.) గ్రహః=గ్రహములు, అష్టే=ఎనిమిది, అతిగ్రహః=అతిగ్రహములు, అష్టే=ఎనిమిది, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను). ఏతే=ఈ, అష్టే=ఎనిమిదియైన, గ్రహః=గ్రహములును, అష్టే=ఎనిమిదియైన, అతిగ్రహః=అతిగ్రహములును, యే=ఏవియో, తే=అవి, కతమే=ఏవి, ఇతి=అని, (ఆర్తభాగుఁడుప్రశ్నముచేసెను).

తా॥ ఇంతవపూర్వము అశ్వలప్రశ్నయందు యజమానికి ప్తానసహితములైన కర్మలయొక్క ఫలరూపమైన యగ్ని మొదలైన అధిదైవతములయొక్క రూపముతో కాలలక్షణమును కర్మలక్షణమునగు మృత్యువునుండి ముక్త్యతిముక్తులనుచెప్పి గ్రహతిగ్రహలక్షణమైన మృత్యువునుండి ముక్తిచేప్పవలయునని ఈ బ్రాహ్మణాచారంభింపఁబడినది. ఈ పూర్వబ్రాహ్మణమునందు చెప్పిన ప్రకారము అశ్వలుఁడు ప్రశ్నముచేసి పరాజయమునుపొంది ఊరకయున్నతరువాత ఆర్తభాగుఁడనువాఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడాయనిపిలిచి ప్రశ్నముచేయుచున్నాఁడు. ఏమనఁగా గ్రహములు ఎన్నిఅతిగ్రహములు ఎన్ని అని ఈ యాజ్ఞవల్క్యునిగూర్చి ఆర్తభాగుఁడు ప్రశ్నముచేసెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓఆర్తభాగుఁడా! గ్రహములు ఎనిమిదిఅతిగ్రహములు ఎనిమిదియని చెప్పెను. ఆఆర్తభాగుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా అనిపిలిచియైన గ్రహములును ఎనిమిదియైన అతిమర గ్రహములును ఏవియని ప్రశ్నముచేసెను.

ఉ॥ ప్రాణోవైగ్రహః సోపానేనాతిగ్రాహేణ శృహీతోఽపానేనహి గన్ధాజి
ఘృతి.

॥౭॥

ప॥ ప్రాణః - వై - గ్రహః - సః - అపానేన - అతిగ్రాహేణ - శృహీతః - అపానే
న - హి - గన్ధాజి - జఘృతి.

ప్ర॥ ప్రాణోవై = ఘృతిమే, (ఇక్కడప్రాణశబ్దమునకు ఘృతేంద్రియమర్థము). గ్ర
హః = గ్రహము, (గంధమును గ్రహించునది గనుక గ్రహమనఁబడును), సః = ఆఘృతేంద్రియము,
అతిగ్రాహేణ = అతిగ్రహమైన, (మిక్కిలిగ్రహించునట్టిది గనుక అతిగ్రహమనఁబడును), అపానే
న = గన్ధము చేతను, (ఇక్కడ అపానశబ్దమునకు గన్ధమర్థము). శృహీతః = గ్రహింపఁబడినది, (భ
వతి = అగుచున్నది). అపానేనహి = నిశ్వాసవాయువుచేతనే, (ఉనీతా = తీసికొనిరాఁబడిన),
గన్ధాజి = గంధములను, (లోకః = జనము, ఘృతేన = ఘృతేంద్రియముచేతను), జఘృతి = ఆఘృ
తించుచున్నది.

తా॥ ఓ ఆర్తభాగుడా! ఘృతేంద్రియమేగ్రహము. ఘృతేంద్రియవిషయమగు గంధమే
అతిగ్రహము. ఈ అతిగ్రహమగుగంధముచేతను ఆఘృతేంద్రియము గ్రహింపఁబడినదగుచున్నది.
ఇట్లు అతిగ్రహమగువిషయమైన గంధముచే మిక్కిలి గ్రహింపఁబడిన ఘృతేంద్రియముతో లో
కము నిశ్వాసవాయువుచే తీసికొనిరాఁబడి గంధమును ఆఘృతించుచున్నది.

ఉ॥ వాగైవగ్రహః సనామ్నాతిగ్రాహేణశృహీతోవాచాహినామాన్యభేదతి॥౩॥

ప॥ వాక్ - వై - గ్రహః - సః - నామ్న - అతిగ్రాహేణ - శృహీతః - వాచా -
హి - నామాని - అభివదతి.

ప్ర॥ వాగైవ = వాగింద్రియమే, గ్రహః = గ్రహము. అతిగ్రాహేణ = అతిగ్రహమగు, నా
మ్నా = పేరిచేతను, సః = ఆవాగింద్రియమునుగ్రహము, శృహీతః = గ్రహింపఁబడినది, (భవతి =
అగుచున్నది). వాచాహి = వాక్కుచేతనే, నామాని = నామములను, (లోకః = జనము), అభివద
తి = పలుకుచున్నది).

తా॥ వాక్గ్రహము. వక్తవ్యవిషయమే అతిగ్రహము. ఆవాగాభ్యుగ్రహము అతిగ్రహ
మగు వక్తవ్యవిషయముచేతను గ్రహింపఁబడినదై వ్యాపించియున్నది. ఆవాక్కుచేతనే లోకము
నామములను పలుకుచున్నది.

ఉ॥ జిహ్వోవైగ్రహఃస రసేనాతిగ్రాహేణ శృహీతో జిహ్వయాహి రసాన్విజానాతి॥

ప॥ జిహ్వ - వై - గ్రహః - సః - రసేన - అతిగ్రాహేణ - శృహీతః - జిహ్వయా -
హి - రసాన్ - విజానాతి.

ప్ర॥ జిహ్వోవై = నాలుకే, గ్రహః = గ్రహము. సః = ఆనాలుకయనుగ్రహము, అతిగ్రా
హేణ = అతిగ్రహమగు, రసేన = రసముచేతను, శృహీతః = గ్రహింపఁబడినది, (భవతి = అగుచు
న్నది). జిహ్వయాహి = నాలుకచేతనే, (లోకః = లోకము), రసాన్ = రసములను, విజానాతి =
తెలిసికొనుచున్నది.

తా॥ నాలుకేగ్రహము. దానికి విషయమైనరసమే అతిగ్రహము. అనాలుకయనుగ్రహము అతిగ్రహముగు రసముచేత గ్రహింపబడి వ్యాపించుచున్నది. అట్టి నాలుకచేతనేలోకము రసములను గ్రహించుచున్నది.

ఉ॥ చక్షుఃపై గ్రహాః సరూపేణాతి గ్రాహేణ గృహీతశ్చక్షుషా హిరూపాణి పశ్యతి. ॥౫॥

ప॥ చక్షుః - వై - గ్రహాః - సః - రూపేణ - అతిగ్రాహేణ - గృహీతః - చక్షుషా - హి - రూపాణి - పశ్యతి.

ప్ర॥ చక్షురైవనేత్రమే, గ్రహాః=గ్రహము. సః=అనేత్రమనుగ్రహము, అతిగ్రాహేణ=అతిగ్రహముగు, రూపేణ=రూపముచేతను, గృహీతః=గ్రహింపబడినది, (భవతి=అగుచున్నది). చక్షుషాహి=నేత్రముచేతనే, (లోకః=లోకము), రూపాణి=రూపములను, పశ్యతి=చూచుచున్నది.

తా॥ నేత్రమేగ్రహము. అనేత్రమునకు విషయమైనరూపమే అతిగ్రహము. అనేత్రమనుగ్రహము అతిగ్రహముగురూపముచేత గ్రహింపబడినదై వ్యాపించుచున్నది. అట్టి నేత్రముచేతనే లోకము రూపములను గ్రహించుచున్నది.

ఉ॥ శ్రోత్రం వై గ్రహాః స శబ్దేనాతి గ్రాహేణ గృహీతః శ్రోత్రేణ హి శబ్దాశ్చ శ్రోతి॥౬

ప॥ శ్రోత్రం - వై - గ్రహాః - సః - శబ్దేన - అతిగ్రాహేణ - గృహీతః - శ్రోత్రేణ - హి - శబ్దాశ్చ - శ్రోతి.

ప్ర॥ శ్రోత్రంవై=చెవియే, గ్రహాః=గ్రహము. సః=అశ్రోత్రమనుగ్రహము, అతిగ్రాహేణ=అతిగ్రహముగు, శబ్దేన=శబ్దముచేతను, గృహీతః=గ్రహింపబడినది, (భవతి=అగుచున్నది). శ్రోత్రేణహి=శ్రోత్రముచేతనే, (లోకః=లోకము), శబ్దాశ్చ=శబ్దములను, శ్రోతి=వినుచున్నది.

తా॥ శ్రోత్రమేగ్రహము. అశ్రోత్రమునకు విషయమైనశబ్దమే అతిగ్రహము. అశ్రోత్రమనుగ్రహము అతిగ్రహముగు శబ్దముచేత గ్రహింపబడి వ్యాపించుచున్నది. అట్టి శ్రోత్రముచేతనే లోకము శబ్దములను వినుచున్నది.

ఉ॥ మనోవై గ్రహాః స కామేనాతి గ్రాహేణ గృహీతోమనసా హికామానాగ్రామ యతే. ॥౭॥

ప॥ మనః - వై - గ్రహాః - సః - కామేన - అతిగ్రాహేణ - గృహీతః - మనసా - హి - కామా - కామయతే.

ప్ర॥ మనోవై=మనస్సే, గ్రహాః=గ్రహము. సః=అమనస్సునుగ్రహము, అతిగ్రాహేణ=అతిగ్రహముగు, కామేన=కామముచేతను, గృహీతః=గ్రహింపబడినది. (భవతి=అగుచున్నది). మనసాహి=మనస్సుచేతనే, (లోకః=లోకము), కామా=కామములను, కామయతే=కోరుచున్నది.

తా॥ మనస్సేగ్రహము. అమనస్సునకు విషయమైన కామమే అతిగ్రహము. అమనస్సునుగ్రహము అతిగ్రహముగుకామముచేత గ్రహింపబడి వ్యాపించుచున్నది. అట్టి మనస్సుచేతనే లోకము కామములను కోరుచున్నది.

ఉ॥ హస్తావైగ్రహః స కర్మణాతిగ్రాహేణ గృహీతో హస్తాభ్యాగ్హి కర్మ
కరోతి. ||౮॥

ప॥ హస్తా - వై - గ్రహః - సః - కర్మణా - అతిగ్రాహేణ - గృహీతః - హస్తాభ్యాం - హి - కర్మ - కరోతి.

ప్ర॥ హస్తావై=చేతులే, గ్రహః=గ్రహము. సః=ఆ హస్తములను గ్రహము, అతిగ్రాహేణ=అతిగ్రహమును, కర్మణా=కర్మచేతను, గృహీతః=గ్రహింపబడినది, (భవతి=అగుచున్నది). హస్తాభ్యాంహి=హస్తములచేతనే, (లోకః=లోకము), కర్మ=పనిని, కరోతి=చేయుచున్నది.

తా॥ హస్తములే గ్రహము. ఆ హస్తములకు విషయమైన కర్మమే అతిగ్రహము. ఆ హస్తములనుగ్రహము అతిగ్రహమును కర్మముచేతను గ్రహింపబడి వ్యాపించుచున్నది. అట్టి హస్తములను గ్రహముచేతనే లోకము పసిచేయుచున్నది.

ఉ॥ త్వగైవైగ్రహః సస్పర్శేనాతిగ్రాహేణ గృహీత స్త్వచాహి స్పర్శాన్వేదయత
ఇత్యేతేష్టైగ్రహః అష్టావతిగ్రహః. ||౯॥

ప॥ త్వక్ - వై - గ్రహః - సః - స్పర్శేన - అతిగ్రాహేణ - గృహీతః - త్వచా - హి - స్పర్శాన్ - వేదయతే - ఇతి - ఏతే - అష్టా - గ్రహః - అష్టా - అతిగ్రహః.

ప్ర॥ త్వగైవ=చర్మమే, గ్రహః=గ్రహము. సః=త్వక్కు అనుగ్రహము, అతిగ్రాహేణ=అతిగ్రహమును, స్పర్శేన=స్పర్శముచేతను, (తాకషిజ్ఞానముచేతను), గృహీతః=గ్రహింపబడినది, (భవతి=అగుచున్నది). త్వచాహి=త్వగింద్రియముచేతనే, (లోకః=జనము), స్పర్శాన్=స్పర్శములను, వేదయతే=తెలిసికొనుచున్నది. ఇతి=ఈప్రకారము, ఏతే=ఇవి, అష్టా=ఎనిమిదియైన, గ్రహః=గ్రహములు, (ఏతే=ఇవి) అష్టా=ఎనిమిదియైన. అతిగ్రహః=అతిగ్రహములు.

తా॥ త్వగింద్రియమేగ్రహము. ఆ త్వగింద్రియపరమైన స్పర్శమే అతిగ్రహము. ఆత్వగింద్రియమును గ్రహము అతిగ్రహమును స్పర్శముచేతను గ్రహింపబడినదై వ్యాపించుచున్నది. అట్టి త్వగింద్రియముచేతనే లోకము స్పర్శములను తెలిసికొనుచున్నది. ఓ ఆర్థభాగుడా! ఇట్లు త్వగింద్రియవర్యంతము చెప్పిన ఈయెనిమిదియును గ్రహములు, స్పర్శవర్యంతము చెప్పిన ఈయెనిమిదియును అతిగ్రహములు అని యాజ్ఞవల్క్యుడు గ్రహతిగ్రహములను చెప్పెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతిహేలవాచ యదిదగ్ సర్వం మృత్యోరన్నం కాన్వీత్సా దేవతా
యస్యామృత్యురన్నమిత్యగ్నిరై వమృత్యుః సోపామన్నమపశుసర్పవృక్షం
జయతి. ||౧౦॥

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేలవాచ - యత్ - ఇదం - సర్వం - మృత్యోః - అన్నం - కా - న్వీత్ - సా - దేవతా - యస్యాః - మృత్యుః - అన్నం - ఇతి - అగ్నిః - వై - మృత్యుః - సః - అపాం - అన్నం - అప - పునః - మృత్యుం - జయతి.

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యని, హేలవాచ=పలికెను. యదిదంసర్వం=ఈ ప్రసిద్ధముగు సమస్తమును, మృత్యోః=మృత్యుపునకు, అన్నం=అన్నము, (భవతి=అగుచున్నది). యస్యాః=ఏదేవతకు, మృత్యుః=మృత్యువు, అన్నం=అన్నమో, సా=ఆ, దేవతా=దేవత, కాన్వీత్=వీది, ఇతి=అని, (ఆర్థభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను). అగ్నిరైవ=అగ్ని

యే, మృత్యుః=మృత్యువు. సః=ఆ అగ్ని, అపాం=ఉదకములకు, అన్నం=అన్నము, (భవతి=అగుచున్నది). (అతః=అందువలన, పురుషః=పురుషుడు), పునఃమృత్యుం=మరల మృత్యువును, అపజయతి=జయించుచున్నాడు. (ఒకసారి మరణమునుపొంది తిరిగి మరణమునుపొందడు).

తా|| ఆర్తభాగుడు మరలప్రశ్నముచేయుచున్నాడు. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ ప్రసిద్ధమగు సమస్తమును మృత్యువునకు అన్నమగుచున్నది. మృత్యువు ఏదేవత కన్నచగుచున్నదో ఆ దేవత ఏదియనిఅడిగెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ ఆర్తభాగుడా! అగ్నియే మృత్యువు. ఆ అగ్నియే ఉదకములకు అన్నమగుచున్నదియని చెప్పి ఇట్టి విజ్ఞానమువల్ల నే. పురుషుడు మరణమైన తరువాత ఇంక జన్మమెత్తి మరల మరణమును పొందడని పలికెను.

ఉ|| యాజ్ఞవల్క్యేతి హేవావాచ యత్రాయం పురుషోమియత ఉదస్తాత్ప్రాణాః
క్రామన్త్యాహూ ౩ నేతినేతిహేవావాచయాజ్ఞవల్క్యే తైవసమవసీయస్తే
స ఉచ్చయత్యాధ్యాయత్యాధ్యాయత్యేతే. ||౧౧||

ప|| యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేవావాచ - యత్ర - ఆయం - పురుషః - మియతే - ఉత్ - అస్తాత్ - ప్రాణాః - క్రామన్తి - ఆహూ - స - ఇతి - స - ఇతి - హావాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - అత్ర - ఏవ - సమవసీయస్తే - సః - ఉచ్చయతి - ఆధ్యాయతి - ఆధ్యాయతే - మృతః - శేతే.

ప్ర|| యాజ్ఞవల్క్యేతి=యాజ్ఞవల్క్యుడా! యని, హేవావాచ=పలికెను. ఆయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యత్ర=ఎక్కడ, మియతే=మరణమును పొందుచున్నాడో, అస్తాత్=ఈపురుషునివలన, ప్రాణాః=ప్రాణములు, ఉత్క్రామన్త్యాహూ=ఉద్ధృష్టముగా పోవుచున్నవా? స=లేదా? ఇతి=అని, (ఆర్తభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను). యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుడు, నేతి=లేదని, హేవావాచ=పలికెను. అత్రైవ=ఇక్కడనే, (ఈపరమాత్మయందే), సమవసీయస్తే=కలిసికొనుచున్నవి. (పరబ్రహ్మతత్త్వమునందు సమద్రుమనందు తరంగములవలెనే ఏకమైలీనమగుచున్నవి). సః=ఆపురుషుడు, ఉచ్చయతి=నిదించుచున్నాడు. ఆధ్యాయతి=(బాహ్యవాయువుచేత) పూరింపబడుచున్నాడు. ఆధ్యాయతే=వాయువుచేత పూరింపబడినవాడును, మృతః=మరణమునుపొందినవాడునై, శేతే=పండుకొనియున్నాడు. (నిశ్చేష్టితుండై యున్నాడు).

తా|| ఇదివఱకు పరబ్రహ్మజ్ఞానము గలవాడు మృత్యువును జయించు చున్నాడని చెప్పిన ఫలమును విశదపఱచుటకు వేటొకప్రశ్నమును చేయుచున్నాడు. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యని పిలిచి, పరబ్రహ్మచేత్రయగు ఈ పురుషుడు మరణమునుపొందగా ఈ పురుషునివలన ప్రాణములులేచిపోవుచున్నవా? లేదా? యని ఆర్తభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను. యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓఆర్తభాగుడా! ఈ పురుషునియొక్క ప్రాణములు ఇక్కడనే పరబ్రహ్మతత్త్వమునందు లీనమగుచున్నవి. అనంతరము ఈపురుషుడు నిద్రాభుతనుపొంది బాహ్యవాయువుచేత నిందింపబడినవాడై నిశ్చేష్టితుండై యున్నాడు. ఇట్లుబంధము నశించుటతోనే ముక్తుడగువాడు ఎక్కడికి పోక అంతటను పరిపూర్ణుడగుచున్నాడు.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేమావాచ యత్రాయంపురుషో మ్రియతే కిమేనః సజహాతీతి
నామేత్యనంతం హవై నామానంతా విశ్వేదేవా అనంతమేవ సతేన లోకం
జయతి. ||౧౭||

. ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేమావాచ - యత్ర - ఆయం - పురుషః - మ్రియతే - కిం -
ఏనం - స - జహాతి - ఇతి - నామ - ఇతి - అనంతం - హవై - నామ - అనంతాః - విశ్వేదేవాః -
అనంతం - ఏవ - సః - తేన - లోకం - జయతి.

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి యాజ్ఞవల్క్యుడా! యని, హేమావాచ - పలికెను. ఆయం = ఈ, పురుషః = పురుషుడు, యత్ర = ఎక్కడ, మ్రియతే = మరణమును పొందుచున్నాడో, ఏనం = ఈ పురుషుని, కిం = ఏమి, సజహాతి = విడువదు. ఇతి = అని, (ఆర్తభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను). నామ = నామమాత్రము, (సలీయతే = లీనముకాదు), ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను). నామ = నామము, అనంతం హవై = అనంతమైనది. విశ్వేదేవాః = విశ్వేదేవులు, అనంతాః = అనంతమైనవారు. తేన = దానిచేతను, (నామమునిత్యమైనది. నిత్యత్వమే నామమనకు ఆనన్యత్వము. అట్టి ఆనన్యత్వమును పొందినవారు విశ్వేదేవులు. ఇట్లు ఆనామముయొక్క ఆనన్యత్వమును పొందినవిశ్వేదేవులను ఆత్మత్వమున పొంది చూచుటచేతను), సః = ఆ పురుషుడు, అనంతం = అనంతమగు, లోకమేన = లోకమునే, జయతి = జయించుచున్నాడు.

తా॥ ఇదివఱకు ముక్తునియొక్క ప్రాణములు మాత్రము పరబ్రహ్మతత్త్వమునందు లీనమగుచున్నవని చెప్పబడినది. ప్రాణేతరమగు సమస్తమునుండఁగా వానికిముక్తి ఎట్లుకలుగునో దానిని తెలిసికొనుటకు ఈ ప్రశ్నము చేయుచున్నాడు. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యని పిలిచి ఈ పురుషుడు మరణమును పొందఁగా ఏనిని విడిచి పోనిదియేదియని ఆర్తభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను. యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓ ఆర్తభాగుడా! ఈ పురుషుని పేరు మాత్రము విడిచిపోదు. బ్రహ్మపేత్రయొక్క వ్యావహారికనామము వానిదృష్టిలో శేషంపకయే పోవుచున్నది. ఇతరులయొక్క దృష్టిలో వ్యావహారికనామము మిగిలియున్నది. ఎట్లనఁగా ముక్తులైన శుకాదుల నామములవలెనే. ఇట్లునిత్యమై ఆనన్యత్వమునగు నామాధిక్యములగు విశ్వేదేవులను బ్రహ్మమునేనైతిని అని ఆత్మస్వరూపముతో చూచుటచేత బ్రహ్మపేత్రయగు పురుషుడు అనంతమగు లోకమును జయించుచున్నాడు. అనఁగా పరమాత్మైక్యమును పొంది ముక్తుడగుచున్నాడు.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేమావాచ యత్రాయంపురుషస్య మృతస్యాగ్నిం వాగఽగ్నేతి వాతం ప్రాణశ్చక్షురాదిత్యం మనశ్చన్ద్రందిశః శ్రోత్రంపుథివీగ్ శరీరమాకాశమాత్మైషధీర్లోమాని వనస్పతీనేకా అప్సులోహితంచ రేతశ్చనిధీయతే క్వాయం తదాపురుషోభవతీత్యాహ రసోమ్యహస్తమార్తభాగావామేవైతస్యవేదిష్యాహోననావేతత్ సజనఇతి తౌహేమాతగ్రీవ్యమన్త్రీయాఞ్చక్రాతే తౌహయదూచతుఃకర్తవైవతదూచతురథయత్ప్రేశగ్ సతుఃకర్తవైవ తత్ప్రేశగ్ సతుః పుణ్యోవైపుణ్యేనకర్తాభతి పాపఃపాపేనేతి తతోహజారతాగ్రవ ఆర్తభాగఉపరరామ. ||౧౮||

ఇతి బృహదారణ్యకే - పఞ్చమాధ్యాయే - ద్వితీయంబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - మోవాచ - యత్ర - అస్య - పురుషస్య - మృతస్య - ఆ
గ్నిం - వాక్ - ఆపి - ఏతి - వాతం - ప్రాణః - చక్షుః - ఆదిత్యం - మనః - చంద్రం - దిశః -
శ్రోత్రం - పృథివీం - శరీరం - ఆకాశం - అత్తా - ఓషధీః - లోమాని - వనస్పతీ - కేశాః -
ఆఘ్న - లోహితం - చ - రేతః - చ - నిధీయతే - క్వ - అయం - తదా - పురుషః - భవతి -
ఇతి - ఆహర - సోమ్య - హస్తం - అర్తభాగ - ఆహం - ఏవ - ఏతస్య - వేదిష్యవః - న - నా -
ఏతత్ - సజనే - ఇతి - తా - మా - ఉత్క్రియ్య - మస్త్రయాఞ్చక్రాతే - తా - మా - య
త్ - ఊచతుః - కర్త - మా - ఏవ - తత్ - ప్రశశంసతుః - పుణ్యః - వై - పుణ్యేన - కర్త
ణా - భవతి - పాపః - పాపేన - ఇతి - తతః - మా - జారత్కారవః - అర్తభాగః - ఉపరరామ.

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యఃడా ! యని, మోవాచ=పలికెను. యత్ర=
ఎప్పుడు, అస్య=ఈ, మృతస్య=మరిణమును పొందిన, పురుషస్య=పురుషునియొక్క, (బ్రహ్మ
జ్ఞాని కానివాడును, శిరఃపాణ్యాదులు గలవాడును, మృతుడైనవాడును పురుషునియొ
క్క, =అజ్ఞానియొక్క), వాక్ = వాగిందియము, అగ్నిం=అగ్నిని, అప్యేతి=పొందుచున్న
ది. ప్రాణః=ప్రాణము, వాతం=వాయువును, అప్యేతి=పొందుచున్నది. చక్షుః=నేత్రము,
ఆదిత్యం=సూర్యుని, అప్యేతి=పొందుచున్నది. మనః=మనస్సు, చంద్రం=చంద్రుని, అప్యేతి
=పొందుచున్నది. శ్రోత్రం=శ్రోత్రము, దిశః=దిక్కులను, అప్యేతి=పొందుచున్నది. శరీరం
=దేహము, పృథివీం=భూమిని, అప్యేతి=పొందుచున్నది. అత్తా=అత్త, ఆకాశం=ఆకాశ
మును, అప్యేతి=పొందుచున్నది. (ఇక్కడ ఆత్మకథిస్తానము మృదయాకాశము గనుక అత్త ఆకా
శమునుపొందుచున్నది. లోమాని=దేహమునందలి వెండ్రుకలు, ఓషధీః=ఓషధులను, (చెట్లు
పొదలు తీగలు మొదలైనవానిని), అప్యేతి=పొందుచున్నవి. కేశాః=శిరస్సునందలి వెండ్రుక
లు, వనస్పతీః=వనస్పతులను, (పుష్పింపక ఫలించెడి పుట్టిచెట్లు మొదలైనవి వనస్పతులనబడు
ను), అప్యేతి=పొందుచున్నవి. లోహితంచ=రక్తమును, రేతశ్చ=శుక్లమును, ఆఘ్న=ఉ
దకములయందు, నిధీయతే=ఉంచబడుచున్నది. తదా=అప్పుడు, (దేహిందియాదులన్నియు
పోయిగ రాధారమైన సమయమునందు), అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, క్వ=ఎక్కడ, భ
వతి=ఉన్నాడు, ఇతి=అని, (విదేహియై అస్వతంత్రుడైన కర్తయును పురుషుడు ఏ ఆ
శ్రయమును ఆశ్రయించి మరల ఈదేహిందియ సముదాయమును స్వీకరించుచున్నాడు. ఆ
దిపదిఅని అర్తభాగుడు ప్రశ్నముచేసెను). హేసోమ్య=ఓసోమ్యడా ! హేఅర్తభాగ=ఓ ఆ
ర్తభాగుడా ! హస్తం=హస్తమును, ఆహర=తెచ్చు. అవామేవ=మనమిద్దరమే. ఏతస్య=ఈ
సేపుఅడిగినదానియొక్క, (వేదితన్యం=తెలిసికొనఁబడినది. యత్=ఏదియో, తత్=దానిని), వే
దిష్యవః=తెలిసికొందము. (నిరూపితము). ఏతత్ = ఇది, నా=మనయిద్దఱికిని, సజనే
=జనసముదాయమునందు, (నిర్ణేతుం=నిర్ణయించుటకు), న=శక్యముకాదు. ఇతి=అని, తామా=
ఆయాజ్ఞవల్క్య, అర్తభాగులిద్దరును, ఉత్క్రియ్య = తేచివెల్లి, (తేచివికాంతప్రదేశమునుపొం
ది), మస్త్రయాఞ్చక్రాతే=అలోచించిరి. (లౌకిక వాదులపక్షములలో నొక్కదానిని పరిగ్రహిం
చి విచారించిరి. తామా=వారిద్దఱును, (ఓచార్య=విచారించి), యత్=దేనిని, ఊచతుః=ప
లికిరి. (ఏతత్=ఈ), కర్తేహైవ=కర్తమునే, తత్=అక్కడ, ఊచతుః=చెప్పిరి. అభ=అనంతర
ము, యత్=దేనిని, ప్రశశంసతుః=స్తుతించిరి. కర్తేహైవ=కర్తమునే, తత్=అవిచారసమయము

నందు, ప్రశశంసతుః=స్తుతించిరి. (ఏకారణమువలన ఆయాజ్ఞవల్క్యు, ఆర్తభాగులిద్దరును దేహాంతరప్రాప్తికారణములగు కాలకర్తదైవములలో కర్తప్రధానమైనదని చెప్పి జ్ఞాఫింపిరి) ఆ కారణమువలన, పుణ్యోవై=పుణ్యాత్ముడే పుణ్యోనకర్తజా=కాస్త్రవిహితమై. పుణ్యకర్తముచేతను, భవతి=అగుచున్నాడు. పాపం=పాపాత్ముడు, పాపేన=పాపకర్తముచేతను, భవతి=అగుచున్నాడు. ఇతి=సమాప్తము. తతోహం=అందువల్లనే, జారత్కారణం=జరత్కారుని గోత్రమందుఁబుట్టిన, ఆర్తభాగం=ఆర్తభాగుడనువాడు, ఉపరరామ=ఉపరకయుండెను.

తా || ఇంతకుపూర్వము గ్రహాతిగ్రహరూపమైనమృత్యురూపబంధనమును, అబంధమునుండి జ్ఞానియగువానికి ఇక్కడనే ప్రదీపనిర్వాణమువలె ముక్తియును కౌఞ్పించినది. ఇప్పుడు గ్రహాతిగ్రహమునుపేయగల మృత్యురూపమైనబంధనముయొక్క ప్రయోజనమును నిర్ధారణచేయుటకు ఈ ప్రశ్నముఆరంభింపఁబడినది. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యనిపిలిచి అజ్ఞానియై మృతి పొంది పురుషునియొక్కవాక్కు అగ్నిని ప్రాణము వాయువును నేత్రము నూర్మని సునస్సుచంద్రుని శ్రోత్రము దిక్కులను శరీరము భూమిని ఆత్మ ఆకాశమును లోమములు ఓషధులను కేశములు వనస్పతులను పొందుచున్నది. రక్తమును శుక్లమునుసీశ్లయందుంచఁబడుచున్నది. ఇట్లు దేహేంద్రియాదులన్నియు పోయి నిరాశ్రయుడైనప్పుడువిదేహియును అస్వతంత్రుడను అజ్ఞానియునగుకర్తయైన ఈపురుషుడు దేహినిఆశ్రయించి మరల ఈదేహేంద్రియాది సమమును పొందుచున్నాడు, అది ఏదియని ఆర్తభాగుడుప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ ఆర్తభాగుడా! నీ హస్తమును తెచ్చు అనిహస్తమునుచాచి ఆర్తభాగుని హస్తమును పట్టుకొని పలికెను. నీవు అడిగినదానిని మనమిద్దరమును నిరూపింతము. ఇక్కడవాదులచేత, స్వభావ, యదృచ్ఛా, కాల, కర్త, దైవ, విజ్ఞానమాత్ర శూన్యములుకన్పింపఁబడినవి. కనుక ఇది విరోధస్థానమగుటవలన ఈ జనసమదాయమునందు ఆవస్తువును నిర్ణయించుటకు మనకు శక్యముకాదు. కనుక దానిని విచారించుటకు ఏకాంతప్రదేశముచుగూర్చి వెళ్ళవలసి అని పలికెను. ఇట్లుపలికి ఆయాజ్ఞవల్క్యు, ఆర్తభాగులిద్దరును ఆ జనసమదాయ ప్రదేశమునుండిలేచి రహస్యస్థానమును పొంది ముందుగా లౌకికవాదులయొక్క పక్షములలో ఒక్కొక్కదానిని పరిగ్రహించివిచారించిసమస్తములైన పూర్వపక్షములనుపోగొట్టి మరలమరలదేహేంద్రియాదులను గ్రహించుటకు కర్తమేహేతువు. విదేహియైమృతిపొందినకర్తయగు ఈపురుషునకుకర్త ఆశ్రయమైనది యని నిర్ణయించి పలికి కాలకర్తదైవములను ఈమాడుకారణములలో కర్తమే మిక్కిలి ప్రధానమైనదని స్తుతించిరి. ఇట్లు వారు మాటిమాటికి దేహేంద్రియసమదాయమును స్వీకరించుట, కర్తప్రయుక్తమైనదిగా నిర్ధారణచేసిరి. ఆ కారణమువలన పుణ్యాత్ముడు కాస్త్రవిహితమైన పుణ్యకర్తతో పుణ్యకర్త ఆశ్రయముగా కలవాడై బ్రాహ్మణాది జన్తమును పాపాత్ముడు కాస్త్రవిహితమైన పాపకర్తతో పాపకర్త ఆశ్రయముగా కలవాడై శ్వో నూకరాది జన్తమునుపొందుచున్నాడు అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పటవలన జరత్కారునిగోత్రమునందుపుట్టిన ఆర్తభాగుడునిరుత్తరుడై దేహుప్రశ్నముచేయక యూరకుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పచ్చిమాధ్యాయము- ద్వితీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము, షష్ఠమాధ్యాయము.

తృతీయ బ్రాహ్మణపారంభము.

ఉ॥ అథ హైనంతరముః పప్రచ్చయాజ్ఞ వల్క్యేతి హేవావాచ॥ మద్రేషు
చరకాః పర్యవ్రజామతే పతజ్జలస్య కావ్యస్య గృహం నైమతస్యాసీద్దుహితాగ
న్ధర్వగృహీతాతమపుచ్ఛామ కోసీతిసోఽబ్రవీత్సుధన్వాగ్గిరస ఇతితంయదా
లోకానామస్తానపృచ్ఛామాధేనమబ్రూమ వ్వపారిక్షీతా అభవన్నితి క్వ
పారిక్షీతా అభవన్సత్వాపృచ్ఛామియాజ్ఞవల్క్యవ్యపారిక్షీతాఅభవన్నితి.

ప॥ అథ - హ - ఏనం - భుజ్యః - లాహ్యమసిః - పప్రచ్చ - యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి -
హేవావాచ - మద్రేషు - చరకాః - పర్యవ్రజామ - తే - పతజ్జలస్య - కావ్యస్య - గృహం -
ఐమ - తస్య - ఆసీత్ - దుహితా - గన్ధర్వగృహీతా - తం - అపృచ్ఛామ - కః - అసి - ఇతి -
సః - అబ్రవీత్ - సుధన్వా - ఆగ్గిరసః - ఇతి - తం - యదా - లోకానాం - అస్తాన్ - అపృ
చ్ఛామ - అథ - ఏనం - అబ్రూమ - క్వ - పారిక్షీతాః - అభవన్ - ఇతి - క్వ - పారిక్షీతాః -
అభవన్ - సః - త్వ - పృచ్ఛామి - యాజ్ఞవల్క్య - క్వ - పారిక్షీతాః - అభవన్ - ఇతి.

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, (బారతార్కుడు ప్రశ్నముచేసి ఊహకున్నతరువాత), లాహ్య
యసిః=లహ్యనియొక్క పుత్రుడగు, భుజ్యః=భుజ్యులను పేరుగలవాడు, పప్రచ్చ=అ
డిగెను. యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యడా! యని, హేవావాచ=పలికెను. చరకాః=ప్రతా
చరణముచేయుచున్న, (అధ్యయనముకొఱకు వ్రతమును ఆచరించుచున్న, వయం=మేము), మ
ద్రేషు=మద్రదేశములయందు, పర్యవ్రజామ=తిరిగితిమి. తే=ఆ తిరుగుచున్న, (వయం=మే
ము), కావ్యస్య=కవిగోత్రమునందు పుట్టిన, పతజ్జలస్య=పతంజలుడనువానియొక్క, గృహం
=గృహమునుగూర్చి. ఐమ=పోతిమి. తస్య=ఆపతజ్జలుడనువానికి, గన్ధర్వగృహీతా=గన్ధర్వ
గ్రహముచేత గ్రహింపబడిన, (అమానుషుడు గంధర్వగ్రహవిష్టమైన), దుహితా=కొమార్తె, ఆ
సీత్=ఉండెను. తం=ఆగంధర్వుని, (త్వం=నీవు), కోసీతి=ఎవడవుఅనుచున్నావని, (వయం
=మేము), అపృచ్ఛామ=అడిగితిమి. సః=ఆగంధర్వుడు, (అహం=నేను), ఆగ్గిరసః=అంగి
రసగోత్రమునందుపుట్టిన, సుధన్వా=సుధన్వుడను పేరుగలవాడను, ఇతి=అని, అబ్రవీత్=
పలికెను. తం=ఆగంధర్వుని, (వయం=మేము), యదా=ఎప్పుడు, లోకానాం = లోకముల
యొక్క, అస్తాన్=అవసానములను, అపృచ్ఛామ=అడిగితిమి, అథ=అనంతరము, (వయం
=మేము), పారిక్షీతాః=పరిక్షిత్తులు వానియొక్క పుత్రులు, క్వ=ఎక్కడ, (ఏలోకమునందు),
అభవన్నితి=ఉండిరిని, ఏనం=ఈగంధర్వునిగూర్చి, అబ్రూమ=పలికితిమి. సః=ఆగంధర్వు
డు, పారిక్షీతాః=పరిక్షిత్తులు, క్వ=ఎక్కడ, అభవన్=ఉండిరో, (సర్వం=సమస్తమును, ఆ
స్తభ్యం=మాకొఱకు, అబ్రవీత్=పలికెను). సః=ఆ, (అహం=నేను), త్వ=నిన్ను, పారిక్షీ
తాః=పరిక్షిత్తులు, క్వ=ఎక్కడ, అభవన్నితి=ఉండిరిని, పృచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను.
హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓయాజ్ఞవల్క్యడా! (త్వం=నీవు), కథయ=చెప్పుము. ఇతి=అని, (భృహ
పు అనువాడు ప్రశ్నముచేసెను).

తా|| ఇష్టమకర్త ఫలములకు సంసారత్వము చూపించుటకు ఈ బ్రాహ్మణమారంభించబడినది. బుద్ధిధానిని పుత్రుండగు జారత్కారవుండు ఊరకయన్నతనవాత లహర్యనిపుత్రుండగు భుజ్యవనువాండు సమష్టివ్యష్టి రూపమైన ఆత్మచర్యసమునకు (సమష్టి అనగా ఏకము, వ్యష్టి అనగా అనేకము), అతాకిత్వమును చూపించుటకు తనప్రవర్తనరూపమైన ఈ కథను చేయుచు దీనిచేత ప్రతివాదిబుద్ధిని మోహపెట్టంగలనని తలంచి అడుగుచున్నాడు. ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! యని పిలిచి పలికెను. మేము ముద్రదేశములయందు ఆధ్యయనముకొఱచు న్రతాచరణమును చేయువారలమై తిరుగుచు కవిగోత్రమునందు పుట్టిన పతంజలుండనువానిగృహమునకు పోతిమి. అక్కడ ఆతిని కొమార్తె అమానుషమగుగంధర్వ గ్రహాకృష్టయైయుండెను. అప్పుడు మేమండఱమును ఆ స్త్రీయందు ఆవహించియున్నగంధర్వ గ్రహమును చూట్టుకొన్నవారమై నీవు ఎవరు? నీపేరేమి? యని అడిగితిమి. ఆ గంధర్వుండు నేను అంగిరసగోత్రోత్పన్నుండనైన నుధన్యుండనువాడనని పలికెను. అప్పుడు మేమండఱము లోకములయొక్క పరిమాణములను తెలిసికొనుటకు ఈ గంధర్వుని పరిశీల్చుత్రులు ఏలోకమందుండిరని అడిగితిమి. ఆ గంధర్వుండు మాకొఱచు పరిశీల్చుత్రులు ఎక్కడవున్నది సమస్తమును చెప్పెను. ఈప్రకారము నాచేతగంధర్వులవలన జ్ఞానము పొందఁబడినది. ఇట్లు గంధర్వునివలన జ్ఞానమునుపొందినవాండును విద్యాసంపత్తిగలవాండునునగు నేను ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! నిన్నుపరిశీల్చుత్రులు ఎక్కడఉన్నారని అడుగుచున్నాను. నీవు దానిని తెలిసికొనియుంటివా చెప్పము అని భుజ్యవనువాండుప్రశ్నము చేసెను.

ఉ|| సహోవాచోవాచవైసో గచ్ఛన్వైతే తద్యత్రాశ్వమేధయాజినో గచ్ఛన్తి క్వస్వశ్వమేధయాజినోగచ్ఛన్తి ద్వాత్రింశతంవై దేవరథాహ్మ్యస్యయం లోకస్తగ్ సమస్తం పృథివీద్విస్తావత్పర్యేతితాగ్ సమస్తంపృథివీం ద్విస్తావత్సముద్రఃపర్యేతి తద్యావతీ త్సురస్య ధారాయావద్వామక్షికాయాః పత్రంతావనస్తరేణాకాశస్తానిన్ద్రః సుపర్ణోఘాత్వావాయవే ప్రాయచ్చత్రాన్వాయురాత్మనిధిత్వా తత్రాగమయధ్యత్రాశ్వమేధయాజినో భవన్ని త్యేవమివవై సవాయుమేవ ప్రశశగ్ సతస్తాద్వాయురేవవృష్టిరాయు స్సమష్టిరపపునర్మృత్యుంజయతి యఏవంవేదతతోహ భుజ్యర్ణాహ్మ్యయనిరుపరరామ.

||౨||

ఇతి పచ్చమాధ్యాయే - తృతీయం బ్రాహ్మణమ్.

ప|| సః - సహోవాచ - ఉవాచ - వై - సః - ఆగచ్ఛత్ - వై - తే - తత్ - యత్ర - ఆశ్వమేధయాజినః - గచ్ఛన్తి - ఇతి - క్వ - ను - ఆశ్వమేధయాజినః - గచ్ఛన్తి - ఇతి - ద్వాత్రింశతం - వై - దేవరథాహ్మ్యని - అయం - లోకః - తం - సమస్తం - పృథివీ - ద్విః - తావత్ - సముద్రః - పర్యేతి - తత్ - యావతీ - త్సురస్య - ధారా - యావత్ - వా - మక్షికాయాః - పత్రం - తావాక్ - అస్తరేణ - ఆకాశః - తా - ఇన్ద్రః - సుపర్ణః - ఘాత్వా - వాయవే - ప్రాయచ్చత్ - తా - వాయుః - అత్తని - ధిత్వా - తత్ర - ఆగమయత్ - య

త్ర - ఆశ్వమేధయాజిసః - అభవత్ - ఇతి - ఏవం - ఇవ - పై - సః - వాయుం - వీవ .
 ప్రశశంస - తిస్తాత్ - వాయుః - వీవ - వ్యష్టిః - వాయుః - సమష్టిః - అవ - పునః - మృ
 త్యుం - జయతి - యః - ఏవం - వేద - తతః - చ - భుజ్యః - లాహ్యాయనిః - ఉపరరామ .

ప్ర॥ సః=ఆ యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు, హోవాచ=పలికెను. ఆశ్వమేధయాజిసః=ఆశ్వమే
 ధయాగముచేసినవారు, యత్ర=ఏలోకమునకు, గచ్ఛన్తి=పోవుచున్నారో, తత్=ఆలోకమును,
 తే=ఆపరిక్షిత్తుత్రులు, అగచ్ఛన్తి=పొందిరిఅని, సః=ఆగంధర్వుఁడు, (తుభ్యం=మీకొఱకు),
 ఉవాచ=పలికెను. ఆశ్వమేధయాజిసః=ఆశ్వమేధయాగము చేసినవారు, కన్యం=దేనియందు,
 గచ్ఛన్తి=పోవుచున్నారు, ఇతి=అని, (భుజ్యంను వాఁడు మరలప్రశ్నముచేసెను). (ఆ ఆశ్వమేధ
 యాగముచేసినవారియొక్క గతిని చెప్పవలయునను ఇచ్చితే భవనకోశముయొక్క పరిమాణ
 మునుచెప్పెను). అయం=ఈ, లోకః=లోకము, (ఎక్కడవిరాట్టురుమనిశరీరమో, యొక్క
 ప్రాణులయొక్క కర్మఫలముఅనుభవించుటయో, అటువంటిదియను లోకము=అనగా లోకాలో
 కపర్వతముచేతచుట్టుకొనఁబడిన ఈలోకము), ద్వాత్రింశతంవై=ముప్పదిరెండైన, దేవరథాన్నాన్య
 ని=దేవరథ=నూర్యరథముయొక్క, అహ్నాన్యని=అహ్నాన్యములైనది. (నూర్యరథము ఒకరోజు
 లో ఎంతదేశము తిరుగునో ఆదేశపరిమితి దేవరథాన్నాన్యని చెప్పఁబడును. అటువంటి ముప్ప
 దిరెండుదేవరథాన్నాన్యముల సమాణముకలది ఈ లోకము). తం=ఆలోకమును, సమస్తం=
 అంతటను, (లోకాలోకమును వ్యాపించియున్న ఈ లోకమునంతయు) పృథివీ=భూమి, ద్విస్తా
 వత్=రెండింతలపరిమితితో, పశ్యేతి=చుట్టుకొనియున్నది. తాం=ఆ, పృథివీం=భూమిని,
 సమస్తం=అంతటను, సముద్రః=సముద్రుఁడు, ద్విస్తావత్=రెండింతలపరిమితితో, పశ్యేతి=చు
 ట్టుకొనియున్నది. (ఆశ్వమేధయాగమును చేసినవారు ఏమార్గముచేతను బయటపోయి వ్యా
 పించుచున్నారో. అటువంటి అండకపాలములయొక్క రంధ్రపరిమాణము చెప్పఁబడుచున్నది).
 శూరస్య=మంగలకత్తియొక్క, ధారా=వాడియొక్కకొన, యావతీ=ఎంతపరిమాణముకలది
 యో, మక్షికాయాః=ఈగయొక్క, పత్రం=తొక్క, యావద్వా=ఎంతపరిమితిగలదియో, తా
 వాక్=అటువంటిది, (అట్టినూత్నపరిమాణముకలది). తత్=ఆ అండకపాలములయొక్క, అస్తరే
 ణ=మధ్యమందలి, ఆకాశః=ఆకాశము. (రంధ్రము), ఇంద్రః=పరమేశ్వరుఁడు, సువర్ణోఘా
 త్వా=పక్షియై, (తొక్కలుతోఁగల పక్షిరూపమై), తాక్=ఆపరిక్షిత్తుత్రులను, వాయువే=వా
 యువుకొఱకు, ప్రాయచ్ఛత్=ఇచ్చెను. వాయుః=వాయువు, తాక్=ఆపరిక్షిత్తుత్రులను,
 ఆత్మని=తనయందు, ధిత్వా=ఉంచుకొని, (తనస్వరూపమైనవారలనుగాచేసికొని), తత్ర=అక్క
 డికి, (బ్రహ్మాంధమునకు తెలువలనుండెడి దేశమునకు), అగమయత్=పొందించెను. యత్ర=ఏప్ర
 దేశమునందు, ఆశ్వమేధయాజిసః=ఆశ్వమేధయాగమునుచేసిన పరిక్షిత్తుత్రులు, అభవన్తి=
 ఉండిరిని, (ఆగంధర్వుఁడుచెప్పినదిఇదే). ఏవమివవై=ఈప్రకారముగానే, సః=ఆగంధర్వుఁ
 డు, వాయుమేవ=వాయువునే, ప్రశశంస=స్తుతించెను. తిస్తాత్=అందువలన, వాయురేవ=వా
 యువే, వ్యష్టిః=వ్యష్టిరూపమైనది, (అధ్యాత్మఅధిభూత అధిదైవభాగముతో నానావిధమైనది).
 వాయుః=వాయువు, సమష్టిః=సమష్టిరూపమైనది. (కేవలనూత్రాత్మస్వరూపముతో ఒక్కటియై
 నది). ఏవం=ఈప్రకారము, యః=ఎవఁడు, వేదం=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), ప్ర
 శర్మకృష్ణం=మగలమగలమును, ఆపజయతి=జయించుచున్నాఁడు. (ఒకసారిమరణమునుపొంది

మరలమరణమునుపొందఁడు. అసంగ మరలజన్మలనేనివాఁడగుచున్నాఁడు). తతోహ=అందు వలననే, (ఇట్లు యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు తనప్రశ్నములను నిర్ణయించి చెప్పుటవలన), లాహ్యాయనిః=లహ్యునిః పుత్రుఁడగు, భుజ్యుః=భుజ్యుననువాఁడు, ఉపరరామ=ఊరకయందెను.

తా॥ ఈ పూర్వవ్రతకారము వ్రక్షముచేయఁగా యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు ఓ భుజ్యుఁడా ! ఆపరిక్షీత్పుత్రులు, అశ్వమేధయాగముచేసినవారలెక్కడికి పోవుచున్నారో అక్కడికి పోయిరిని ఆ గంధర్వుఁడు మీకు చెప్పెనని పలికెను. ఇట్లు యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు తరమును చెప్పఁగానే భుజ్యుఁడనువాఁడు ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుఁడా ! అశ్వమేధయాగముచేసినవారు పోవునట్టి ప్రదేశమేమియని మరలప్రశ్నముచేసెను. ఇట్లు కుగఁగా ఆ అశ్వమేధయాగమును చేసినవారిగతిని చెప్పుటకు లోకపరిమాణమును చెప్పుచున్నాఁడు. ప్రాణులయొక్క కర్మఫలములనుభవించుటకు స్థానమైనదియు నుపరాట్పురుష సంబంధమైన దేవమైనదియును లోకాలోకపర్వతముచేత చుట్టుకొఁబడినదియునగు ఈలోకము, సూర్యరధము ఒకపగటిలో ఎంతదేశము తిరుగునో ఆదేశపరిమితి, దేవరథాహ్వానమనఁబడును. అట్టి ప్రమాణములు ముప్పుదిశెండింతలుగలది. ఇంతపరిమితిగల ఆ యాలాకమునంతటను రెండింతలపరిమితిగల భూమి చుట్టుకొనియున్నది. ఇంతపరిమితిగల ఆ భూమిని రెండింతలపరిమితిగల సముద్రము చుట్టుకొనియున్నది. ఇటువంటి బ్రహ్మాండకటాహమును భేదించుకొని అశ్వమేధయాగమునుచేసినవారు బ్రహ్మాండమయొక్క వెలుపలికి పోవుచున్నారు. ఆహార్యము ఏదియసఁగా అండకపాలములయొక్క రింధ్రము. ఇది మిక్కిలి నూత్నమైన మంగలక త్రియొక్క వాడికొనవలెను ఈగయొక్క శైలికపలెను అండకపాలములయొక్క మధ్యమందున్నది. పరమేశ్వరుఁడు అశ్వమేధయాగముచేసిన ఆ పరిక్షీత్పుత్రులను తాను పక్షిరూపుఁడై మోసికొనిపోయి బాహ్యంతరములయందు సమష్టి నృష్టి స్వరూపములతో అంతటను వ్యాపించియున్న వాయువుకొఱకు ఇచ్చెను. ఆ వాయువు ఆ పరిక్షీత్పుత్రులను తన స్వరూపులనుగాచేసికొని ఆ అండకపాలములయొక్క మధ్యమందున్న యతినూత్నమగు ఆహార్యముద్వారా బ్రహ్మాండమయొక్క వెలుపలికి తీసికొనిపోయెను. దీనినే అగంధర్వుఁడు మీకుచెప్పి ఈవ్రతకారముగానేపరిక్షీత్పుత్రులయొక్క గతినిగూర్చి వాయువును స్తుతించెను. ఇట్లు వాయువు అధ్యాత్మిక ఆధిభౌతిక ఆధివైవిధ్యస్వరూపములతో అనేకవిధములుగాను శేవలనాత్రాత్మ స్వరూపముతో ఒక విధముగాను ఉండుటవలన సమష్టి నృష్టి రూపుఁడాయెను. ఇట్లు వాయువును సమష్టిగాను నృష్టిగాను తెలిసికొనినవాఁడు మరల జన్మమెత్తడు. అని ఇట్లు యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు తానుచేసిన ప్రశ్నములను నిర్ణయించి చెప్పుటవలన లహ్యునిః పుత్రుఁడగు భుజ్యుననువాఁడు మేరుప్రశ్నముచేయనివాఁడై ఊరికుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పంచమాధ్యాయము- తృతీయబ్రాహ్మణము- సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము - పంచమాధ్యాయము

చతుర్థబ్రాహ్మణ ప్రారంభము.

ఉ॥ అథ హైనముషస్త్రాచక్రాయణః పప్రచ్ఛయాజ్ఞవల్క్యుః హేమాదాచయత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మాయ తిత్తాసర్వాస్తరస్తంమేవ్యాచక్ష్యేష్యేషత్ ఆత్మాసర్వాస్తరః కతమో యాజ్ఞవల్క్యుః సర్వాస్త్రోయః ప్రాజ్ఞేనప్రాణితీతసః

అత్తాసర్వాస్తరోయోపానేనాపానితి సత ఆత్తాసర్వాస్తరోయోవ్యానేన వ్యానితి సత ఆత్తాసర్వాస్తరోయఉదానేనోదానితి సత ఆత్తా సర్వాస్తర ఏషత ఆత్తాసర్వాస్తరః. ||౧||

ప॥ అథ - హ - వీనం - ఉపస్త - చాక్రాయణః - పప్రచ్ఛ - యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హే - వాచ - యత్ - సాక్షాత్ - అపరోక్షాత్ - బ్రహ్మ - యః - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - తం - మే - వ్యాచక్ష్య - ఇతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - కతమః - యాజ్ఞవల్క్య - సర్వాస్తరః - యః - ప్రాణేన - ప్రాణితి - సః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - యః - అపానేన - అపానితి - సః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - యః - వ్యానేన - వ్యానితి - సః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - యః - ఉదానేన - ఉదానితి - సః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - ఏషః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః.

ప్ర॥ అథహ=అనస్తరము, చాక్రాయణః=చక్రనియొక్క పుత్రుండగు, ఉపస్త=ఉపస్తుండనువాడు, వీనం=ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని, పప్రచ్ఛ=అడిగెను. యాజ్ఞవల్క్యుతి=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యని, హేవాచ=పలికెను. సాక్షాత్=సమీపమైనదియును, (ద్రష్టయగువానికి సమీపమైనదియును), అపరోక్షాత్=ప్రత్యక్షమైనదియునగు, (గౌణముకానిదియును), బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, యత్=ఏదియో, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు అంతరమునందుండునదియును, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, యః=ఏదియో, తం=అటువంటి యాత్మస్వరూపమును, మే=నాకొఱకు, వ్యాచక్ష్యేతి=స్పష్టముగా చెప్పమాయని, (కొమ్మలనుబట్టుకొని గోవును చూపించినట్లు వాడేవీడని విస్పష్టముగా చూపించుచున్నది ఉపస్తుడు ప్రశ్నముచేసెను). తే=నీయొక్క, (దేహేంద్రియసంఘాతమగు నీయొక్క), ఏషః=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండునది. (అని యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనున్న, (మే=నాయొక్క, ఆత్మా=ఆత్మ), కతమః=ఏది. (అని ఉపస్తుడు మరల అడిగెను). యః=ఏది, ప్రాణేన=ప్రాణవాయువుచేతను, ప్రాణితి=ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నదో, సః=అది, తే=దేహేంద్రియ సంఘాతమగునీయొక్క, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మస్వరూపము. యః=ఏది, అపానేన=అపానవాయువుచేతను, అపానితి=అపానవ్యాపారమును చేయుచున్నదో, సః=అది, తే=దేహేంద్రియసంఘాతమగునీయొక్క, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మస్వరూపము. యః=ఏది, వ్యానేన=వ్యానవాయువుచేతను, వ్యానితి=వ్యానవ్యాపారమునుచేయుచున్నదో, సః=అది, తే=దేహేంద్రియసముదాయమగు నీయొక్క, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మస్వరూపము. యః=ఏది, ఉదానేన=ఉదానవాయువుచేతను, ఉదానితి=ఉదానవ్యాపారమును చేయుచున్నదో, సః=అది, తే=దేహేంద్రియసముదాయమగు నీయొక్క, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మస్వరూపము. ఏషః=ఇది, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి, తే=దేహేంద్రియసంఘాతమగునీయొక్క, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మ.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము చెప్పిన గ్రహతిగ్రహలక్షణముగు వృత్తువుచే మ్రింగబడి సంసారమును పొందినవాడు, ఉన్నాడా? లేడా? ఉన్నయెడల ఏమిచిహ్నముగలవాడు అని ఈ

ప్రకారముగా ఆత్మ స్వరూపమును వివేకముతోఁ దెలిసికొనుటకు ఉపప్రప్రశ్నము అర్పింపఁబడుచున్నది. లావ్యాయనుఁడగు భుజ్యపు ప్రశ్నమును చాలించిన తరువాత చాక్రాయణుఁడగు ఉపస్తుఁడు ఈ యజ్ఞవల్క్యుని అడిగెను. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా ! యనిపిలిచి మిక్కిలిసమీపమైనదియును ప్రత్యక్షమైనదియునగు పరబ్రహ్మమును, సమస్తమునకు లోపలనుండెడి ప్రత్యేగాత్మయును ఇట్లుపరబ్రహ్మప్రత్యేగాత్మశబ్దములతో ప్రసిద్ధమగు పరమాత్మ స్వరూపమేదియో దానిని గోవుయొక్క కొమ్మునుపట్టుకొని గోవునుచూపించినట్లు ఆపరబ్రహ్మమే ఈ ప్రత్యేగాత్మ స్వరూపమని విస్పష్టముగా చెప్పమాయని ప్రశ్నముచేసెను. ఇట్లుప్రశ్నముచేయఁబడి యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ ఉపస్తుఁడా ! నీయొక్క ఆత్మ, సమీపమును ప్రత్యేకమును బ్రహ్మమును సర్వాంతరమును ప్రత్యేగాత్మయునుఅను ఇట్టివిశేషణములతోఁగూడుకొన్న ఇదియేఅనిచలికెను. ఇది అనఁగా ఏఆత్మచేతను నీదేహేంద్రియ సంఘాతము ఆత్మకలదియగుచున్నదో అదియే నీదేహేంద్రియ సంఘాతమునకు ఆత్మయనిపలికెను. ఇట్లుయాజ్ఞవల్క్యునిచే పలుకఁబడిన ఆ ఉపస్తుఁడు, ఆత్మ స్వరూపము ఈ దేహము; లేక దేహములోపలనుండెడి యింద్రియసంఘాతమగు లింగాత్మా; లేకమూడవదియగు యింకొకటియా; యనిసందేహముకలవాఁడై ఈ మాటిలో సర్వాంతరమగునాయొక్క ఆత్మగానీచేతచెప్పఁబడినది యెదియనిపలికెను. ఇట్లుఉపస్తునిచేత పలుకఁబడినఆయాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఓ ఉపస్తుఁడా ! దేనిచేత నీముఖమునాసికాసంచారముగల ప్రాణవాయువు ప్రాణవ్యాపారమును పొందింపఁబడుచున్నదో అదియే నీదేహేంద్రియాదిసంఘాతమునకు విజ్ఞానమయమగు ఆత్మ స్వరూపము. ఈప్రకారమే దేనిచేతను నీయొక్క అపానవ్యానోదానములును వాని వానివ్యాపారములను పొందింపఁబడుచున్నవో అదియే నీదేహేంద్రియసంఘాతమునకు విజ్ఞానమయమగు ఆత్మ స్వరూపము. దేహేంద్రియాదివిలక్షణమైన అట్టి విజ్ఞానమయాత్మచే దేహేంద్రియ సంఘాతము, అధిష్టింపఁబడినదై దారుయంత్రమువలెనే (ప్రాణములుగల మనుష్యాదులతోఁగూడుకొని నిర్జీవములగు రథములుచలనాదివ్యాపారమునుపొందినట్లు), ప్రాణనాదివ్యాపారమునుపొందుచున్నది. కనుక ఈదేహేంద్రియాది సముదాయమునకంటె జేరగు విజ్ఞానమయమగుఆత్మయున్నది. ఇదియే సర్వాంతరమగు నీయొక్క ఆత్మయని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను.

ఉ॥ సహజావాచోషస్తశ్చక్రాయణో యథావిబ్రూయాదసౌ గౌరసావశ్యభిశ్చేవమేవై తద్వ్యపదిష్టంభవతియదేవసాక్షాదపరోక్షాద్భ్రష్టాయ ఆత్మాసర్వాంతరస్తంమేవ్యాచక్షేవ్యేషత ఆత్మాసర్వాంతరఃకతమో యాజ్ఞవల్క్యసర్వాంతరః । నదృష్టేద్దప్తారంపశ్యేర్నశ్రుతేః శ్రోతారగ్ శృణుయానమతేర్నన్తారంమస్విధాన విజ్ఞాతేర్విజ్ఞాతారంవిజానీయాః । ఏషతఆత్మాసర్వాంతరోతోన్యదాంతతోహూషస్తశ్చక్రాయణ ఉపరరామ॥౨॥

ఇతి పశ్చిమాధ్యాయే చతుర్థంబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ సః - హోవాచ - ఉపస్తుః - చాక్రాయణః - యథా - విబ్రూయాత్ - అసౌ - గౌః - అసౌ - ఆశ్వః - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - న్యపదిష్టం - భవతి - యత్ - ఏవ - సాక్షాత్ - అపరోక్షాత్ - బ్రహ్మ - యః - ఆత్మా - సర్వాంతరః - తం - మే - వ్యాచక్ష్య -

ఇతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - కథమః - యాజ్ఞవల్క్యు - సర్వాస్తరః - స - దృష్టేః - ద్రష్టారం - పశ్యేః - స - శ్రుతేః - శ్రోతారం - శ్రుణుయాః - స - మతేః - మన్తారం - మన్వీధాః - స - విజ్ఞాతేః - విజ్ఞాతారం - విజానీయాః - ఏషః - తే - ఆత్మా - సర్వాస్తరః - అతః - అన్యత్ - ఆర్తం - తతోహ - ఉపస్తః - చాక్రాయణః - ఉపరరామః.

ప్ర॥ చాక్రాయణః=చాక్రాయణుడగు, సః=ఆ, ఉపస్తః=ఉపస్తుడు, హోవాచ=వలికను. ఆసా=ఇది, గాః=గోవు, ఆసా=ఇది, ఆశ్వః=గుట్టము, ఇతి=అని, (ప్రత్యక్షముగా చూపించెదనని ముందుప్రతిజ్ఞచేసి, అనంతరము గోవుచలించునది, గుట్టముపరిగెత్తునదియని), యథా=ఏప్రకారము, విబ్రూయాత్=విరుద్ధముగా పలుకునో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, ఏతత్=ఈ ఆత్మస్వరూపము, (త్వయా=నీచేతను), వ్యపదిప్తం=మిషచేతనిద్దేశింపఁబడినది, భవతి=అగుచున్నది. (అట్టిమిషనువదిలివెట్టి), సాక్షాత్=మిక్కిలిసమీపమైనదియను, ఆపరోక్షాత్=ప్రత్యక్షమైనదియనగు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, యత్=ఏదియో, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండునట్టి, ఆత్మా=ప్రత్యగాత్మ, యః=ఏదియో, తం=అట్టిఆత్మస్వరూపమును, మే=నాకొఱకు, వ్యాచక్ష్య=విస్తృప్తముగా చెప్పుచూ, ఇతి=అని, (ఉపస్తుడుప్రశ్నముచేసెను). తే=నీయొక్క, ఏషః=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండునది. (అనియాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను). హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! (మే=నాయొక్క), సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనున్న, (ఆత్మా=ఆత్మ), కథమః=ఏది. (అని ఉపస్తుడు మరలఅడిగెను), దృష్టేః=చూపుయొక్క, ద్రష్టారం=చూచెడువానిని, (చూపునకుకర్తయైనవానిని అంతటను ఇట్లుచూచుకొనవలయును), సపశ్యేః=చూడలేవు. శ్రుతేః=శ్రవణముయొక్క, శ్రోతారం=వినిపిచువానిని, సశ్రుణుయాః=వినిలేవు. మతేః=మనోవృత్తియొక్క, మన్తారం=మననముచేసెడివానిని, సమన్వీధాః=తలంపలేవు. విజ్ఞాతేః=బుద్ధివృత్తియొక్క, విజ్ఞాతారం=తెలిసికొనెడివానిని, సవిజానీయాః=తెలిసికొనలేవు. తే=నీయొక్క, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండునట్టి, ఆత్మా=విజ్ఞానమయమగు ఆత్మ, ఏషః=ఇది, అతః=ఈ ఆత్మకంటే, అన్యత్=ఇతరమైనది, ఆర్తం=నశించునట్టిదేహేంద్రియసంఘాతము. (కార్యమగుదేహము, కరణాత్మకమగు లిङ్గము), తతోహ=అందువలన, (అట్లుప్రశ్నములను నిర్ణయించి చెప్పటవలన), చాక్రాయణః=చాక్రాయణుడగు, ఉపస్తః=ఉపస్తుడు, ఉపరరామ=ఊరకుండెను.

తా॥ ఉపస్తుడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! లోకమునందొకానొక జనుఁడు ముందు ఇదిగోవు ఇదిగుట్టము అని ప్రత్యక్షముగా చూపించుచున్నానని ప్రతిజ్ఞచేసి మరలగోవు చలించునది. గుట్టము పరిగెత్తునది యని ఎట్లువిరుద్ధముగా పలుకునో అదేప్రకారము నీవు బ్రహ్మప్రత్యగాత్మకబ్బములచే ప్రసిద్ధమగు ఈ ఆత్మను కొమ్ములనుపట్టుకొని గోవునుచూపించినట్లు అబ్రహ్మమే ఈ ప్రత్యగాత్మయని ప్రత్యక్షముగా చూపించుచున్నానని ప్రతిజ్ఞచేసిచేతనాధిష్ఠితుడైన రథచలనాదిదృష్టాంతవ్యాజముతో చూపించితివి. అట్టివ్యాజమునువదలి నీవు ఇదివఱకు చెప్పినమిక్కిలి సమీపమైనదియను ప్రత్యక్షమైనదియనగు పరబ్రహ్మమును సర్వాస్తరమగు ప్రత్యగాత్మయునై యొప్పునాయొక్క ఆత్మస్వరూపము ఏదియో దానిని ప్రత్యక్షముగా చూపించుచున్నది ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పుచున్నాఁడు. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓఉపస్తుడా! ఇంతకుపూర్వము ప్రతిజ్ఞచేసి చెప్పిన ఆత్మను ఘటపటాదికమునువలెనే విషయముగాఁజేసికొనమనఁగా, ఉ

స్తుండు, ఆ అత్తః పుటాదికమువలెనే విషయము గాఢజీవితమునకు అశక్యమగుటవలన విషయము
 గాఢజీవితమునకు బడసెను. యాజ్ఞవల్క్యుండు, ఎందువలన అశక్యమైనదియనగా ఉపస్తుండు
 అత్తవస్తువుయొక్క స్వాభావ్యమువలన గోచరము చేసికొనుటకు శక్యముకాదు. యాజ్ఞవ
 ల్క్యుండు, ఆ అత్తవస్తు స్వాభావ్యమేమనగా, ఉపస్తుండు, ఆ అత్తవస్తువునకు దృష్టి మొదలైన
 నియొక్క కర్తృత్వమే స్వాభావ్యమనెను. యాజ్ఞవల్క్యుండు, దృష్ట్యాదికర్తృత్వము అత్త
 వస్తుస్వాభావ్యము గనుక దృష్టికిఁ ద్రుప్తయే అత్తయైయున్నది. అటువంటి దృష్టికికర్తయైన ద్రుప్త
 వగు అత్తను నీవు చూడలేవు. ఈ ప్రకారము గానే శ్రవణమునకును కర్తయైన శ్రోతయును అత్తను వి
 లేవు. మనోవృత్తికి కర్తయైన మన్తయును అత్తను తలంపలేవు. బుద్ధివృత్తికికర్తయైన విజ్ఞాతయును
 త్తను తెలిసికొనలేవు. ఇట్లు చూచుటకును వినుటకును తలంచుటకును తెలిసికొనుటకును శక్యము
 గాటువంటిదియును అవినిశయును కూటస్థమునగు ఇదియే, నీయొక్క సర్వాస్తరమగు ప్రత్యేక
 స్వరూపమైన అత్త. ఇట్టి అత్త స్వరూపముకంటె పేరైనది నశించునదియగు దేహమును ఇంద్రి
 యుత్తరమును లింగశరీరమును అని అయాజ్ఞవల్క్యుండు చెప్పెను. ఇట్లు ప్రశ్నములను నిర్ణయించి
 వస్తువలన చాక్రాయణుండగు ఉపస్తుండు దేహాకప్రశ్నముచేయక ఊరకుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పచ్చమాధ్యాయము. చతుర్థబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము - పచ్చమాధ్యాయము.

పచ్చమబ్రాహ్మణపారంభము.

॥ అథ హైనంకహూళఃకాషీతకేయః పప్రచ్ఛయాజ్ఞవల్క్యేతి హూవాచయదేవ
 సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మయ ఆత్మాసర్వాస్తర స్తంమేవ్యాచక్షేత్తేషత ఆ
 త్మాసర్వాస్తరః । కతమోయాజ్ఞవల్క్య సర్వాస్తరోయోఽశనాయాపి
 పాసేశోకంమోహంజరాంమృత్యుమత్యేతి ॥ ఏతంవై తమాత్మానంవిదిత్వా
 బ్రాహ్మణాఃపుత్రైశ్శతానాశ్చవిత్తైశ్శతానాశ్చలోకైశ్శతానాశ్చవృత్తా
 య । అథభిక్షాచర్యం చరన్తియాహ్యేవపుత్రైశ్శతానాశ్చవిత్తైశ్శతానాశ్చవిత్తై
 శ్శతానాలోకైశ్శతాభేష్యాతేఏవశేషవభవతః । తస్మాద్బ్రహ్మణఃపాణ్డి
 త్యంనిర్విద్యబాల్యే నతిష్ఠాసేత్ బాల్యంచపాణ్డిత్యంచనిర్విద్యాభమునిరహా
 నంచమానంచ నిర్విద్యాథబ్రాహ్మణఃసబ్రాహ్మణః కేనస్యాద్యేనస్యాత్తేనేద్య
 శఏవాతోన్యదార్థంతతోహకహూళః కాషీతకేయఉపరరామ. ॥౧॥

ఇతి పచ్చమాధ్యాయే - పచ్చమబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ అథ - హ - ఏన - కహూళః - కాషీతకేయః - పప్రచ్ఛ - యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి -
 హూవాచ - యత్ - ఏన - సాక్షాత్ - అపరోక్షాత్ - బ్రహ్మ - యః - ఆత్మా - సర్వాస్తరః -
 తేషతః - యాజ్ఞవల్క్య - సర్వాస్తరః - యః - అశనాయాపిపాసే - శోకం - మోహం - జ

రాం - నృత్యం - అత్యేతి - ఏతం - వై - తం - ఆత్మానం - విదిత్వా - బ్రాహ్మణాః - పుత్రై
 వ. జాయాః - చ - విత్తైషణాయాః - చ - లోకైషణాయాః - చ - పుత్రైతాయ - అథ - భిక్షా
 చర్యం - చరన్తి - యా - హి - ఏవ - పుత్రైషణా - సా - విత్తైషణా - యా - విత్తైషణా -
 సా - లోకైషణా - ఉభే - హి - ఏతే - ఏషణే - ఏవ - భవతః - తస్మాత్ - బ్రాహ్మణః - పా
 ఙ్గీత్యం - నిర్విద్య - బాహ్యేన - తిష్ఠానీత్ - బాల్యం - చ - పాఙ్గీత్యం - నిర్విద్య - అథ - ము
 నిః - అమాసం - చ - నిర్విద్య - అథ - బ్రాహ్మణః - సః - బ్రాహ్మణః - కేన - స్యాత్ - యే
 న - స్యాత్ - తేన - ఈదృశః - ఏవ - అతః - అన్యత్ - ఆర్తం - తతః - మా - కహాళః -
 కాపీతకేయః - ఉపరరామ.

[ప॥ అథవా=అనంతరము, కాపీతకేయః=కుపీతకునియొక్క పుత్రుండగు, కహోళః=
 కహోళుండగువాడు, ఏనం=ఈయాజ్ఞవల్క్యుని, ప్రచ్ఛ=అడిగెను. హేయాజ్ఞవల్క్యేతి=
 ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యనిపిచి, (త్వం=నీవు), సాక్షాత్=సమీపమైనదియును, అపరోక్షాత్=
 ప్రత్యక్షమైనదియునగు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, యత్=ఏదియో, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకులూ
 వలనందెడి, ఆత్మా=ప్రత్యగాత్మ, యః=ఏదియో, తం=ఆ ఆత్మస్వరూపమును, మే=నాకొ
 అను, వ్యాచక్ష్యేతి=విస్తృప్తముగాఁజెప్పమాయని, హోవాచ=పలికెను. తే=నీయొక్క, ఏవ
 ఆత్మా=ఈఆత్మ, సర్వాస్తరః=సమస్తమునకులూపలనుండునది. (అని యాజ్ఞవల్క్యుడుపలికె
 ను). హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! సర్వాస్తరః=సమస్తమునకు లోపలనుండెడి,
 (మే=నాయొక్క, ఆత్మా=ఆత్మ), కతమః=ఏది. (కహోళుండు ప్రశ్నముచేసెను). యః=ఏది, అ
 శనాయాపిపాసే=భోజనేచ్ఛపానేచ్ఛలను, శోకం=దుఃఖమును, మోహం=మోహమును, జరాం
 =వృద్ధిత్వమును, నృత్యం=మరణమును, అత్యేతి=అతిక్రమించియున్నదో, తం=ఆప్రసిద్ధమగు,
 ఏతంవై=ఈ, ఆత్మానం=ఆత్మస్వరూపమును, విదిత్వా=తెలిసికొని, బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు,
 పుత్రైషణాయాశ్చ=పుత్రులకొఱకైన కోరికవల్ల నుండి, (పుత్రునిచేత ఈలోకమును జయింపఁద
 గినది యని లోకజయసాధనమైన పుత్రునిగూర్చిన కోరిక=అనఁగా వివాహముచేసికొనుటవల
 న), విత్తైషణాయాశ్చ=(కర్త సాధనమగు గోవులు మొదలైన) ధనమువల్ల నుండి, (ఈ గవాధిధన
 ముచేతను కర్తచేసి పితృలోకమును జయింపవలెననెడి కోరికనుండి), లోకైషణాయాశ్చ=లో
 కముయొక్కకోరికవల్ల నుండి, (దైవపితృమగుహిరణ్యగర్భవిద్యచేత దేవలోకమును జయింపవలెన
 నెడి కోరికవల్ల నుండి), పుత్రైతాయ=మల్లి, అనాత్మలోకప్రాప్తిసాధనములైనమాడగుభార్య
 విత్త విద్యలసాధనములయందు ఆశనుచేయక సన్న్యసించి, అథ=అనంతరము, భిక్షాచర్యం=
 భిక్షుకొఱకైనసంచారమును, చరన్తి=చేయుచున్నారు. (సమస్తకర్తలను కర్తసాధనములనువిడిచి
 పరమహంస రూపమైనసన్న్యాసమును పొంది భిక్షాచరణమునుచేయుచున్నారు). పుత్రైషణా
 =పుత్రులకొఱకైనకోరిక, యాహ్యేవ=ఏదియో, సా=అది, విత్తైషణా=గోవు మొదలైనధన
 మయొక్కకోరిక; విత్తైషణా=గవాధిధనముయొక్కకోరిక, యా=ఏదియో, సా=అది, లోకై
 షణా=లోకముయొక్కకోరిక; (గనుకకోరికఁబడు). ఏతే=ఈ, ఏషణే=కోరికలు, ఉభేహ్యేవ
 =రెండే, భవతః=అగుచున్నవి. (అఁకటియైనకోరికసాధ్యసాధనములయొక్క భేదముచేతనురం
 డగుచున్నవి). (ఏకారణమువలనబ్రాహ్మణులుఅసాధ్యసాధనములమైన ఈఆత్మజ్ఞానమును తెలిసికొ
 నిదృష్టాదృష్టార్థమగుకర్తనుఆకర్తసాధనమునువిడిచిసన్న్యసించిభిక్షాచరణమునుచేయుచున్నారో),

తస్మాత్=ఆకారణమునలన, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, (బ్రహ్మచేత్త), పాణ్డీత్యం=పండితభావమును, (ఈఆత్మవిజ్ఞానమును), నిర్విద్య=నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని, (అచార్యునివలన ఆగమమువలన బాగుగాఁదెలిసికొని), బాల్యేన=బలభావముతో, (అసాధనస్వరూపమగు ఆత్మవిజ్ఞానమేబలము; బలమనఁగా బ్రహ్మవిద్యవలన సమస్తమైన విషయములయొక్క దృష్టిని తిరస్కరించుట. అట్టిబలముయొక్క భావమే బాల్యమనఁబడును). తిష్ఠానేత=ఉండుటకుకోరును. బాల్యంచ=ఆత్మవిజ్ఞానబలభావమును, పాణ్డీతంచ=పండితభావమును, నిర్విద్య = నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని, అధ = అనంతరము, మునిః=యోగి, (భవతి=అగుచున్నాఁడు). సమస్తమైన ఆనాత్మజ్ఞానమును తిరస్కరించి కృతకృత్యుఁడగుచున్నాఁడు). ఆహానంచ=ఆహానమునున్ను, (ఆత్మజ్ఞానమునున్ను, అనాత్మజ్ఞానమును తిరస్కరించుటయున్ను, ఇదిరెండు పాణ్డీత్యబాల్యములు; ఈరెంటిని శేషములేకుండా చేయుటయే ఆహానమనఁబడును). మానంచ=మానమునున్ను, (అనాత్మజ్ఞానమును తిరస్కరించుటయొక్క అంతమునందైన ఫలము మానమనఁబడును). నిర్విద్య=నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని, అధ=అనంతరము, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు). (సమస్తముబ్రహ్మస్వరూపమే యనెడి జ్ఞానము పుట్టుచున్నది). సఃబ్రాహ్మణః=అట్టిబ్రాహ్మణుఁడు, కేన=చేనిచేతను, స్యాత్=అగును? యేన=ఈపూర్వోక్తమైన ఏఆచరణచేతను, స్యాత్=అగునో, తేన=దానిచేతను, ఈదృశఏవ=ఈపూర్వోక్తమైన బ్రాహ్మణుఁడే, (భవతి=అగుచున్నాఁడు). ఆతః=దీనికంటె, (ఆశనాయాద్యతీతమును నిత్యతృప్తమును బ్రాహ్మణ్యావస్థానమునగు ఈ ఆత్మస్వరూపమునకంటె), అన్యత్=ఇతరమైనది. (అవిద్యావిషయమైన పూర్వముచెప్పిన ప్రతేషణాదిలక్షణమైన అన్యవస్తువు), ఆర్తం=నశించునది. తతోహ=అందువలన (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఇట్లుప్రశ్నమును నిర్ణయించిచెప్పటవలన), కాషీతకేయః=కుషీతమనిప్రత్యుఁడగు, కహోళః=కహోళుఁడనువాఁడు, ఉపరరామ=ఊరకయందెను.

తా|| ఇప్పుడు బంధ మోక్షసాధనమైన సన్యాససహితమగు ఆత్మజ్ఞానము చెప్పఁదగినదని కహోళప్రశ్నమారంభించబడుచున్నది. పూర్వమునందు ప్రశ్నముచేసిన ఉపస్తుండును ఈకహోళుఁడును పీఠిద్దఱునుచేరి చేసినప్రశ్నములలోనొకటిని ఉపస్తుండుచేయఁగా, పూర్వప్రశ్నమునందు గ్రహాతిగ్రహాలక్షణమైన మృత్యురూపమగు దేహేంద్రియాది బంధముకంటె వేరగు ఆత్మస్వరూపమున్నదని చూపింపఁబడినది. రెండవదియగు ఈకహోళప్రశ్నమందుపూర్వముచెప్పినదానికంటె వేరు విశేషముగా ఆత్మస్వరూపమునకే తుల్యపాసాది సంసారధర్మమునకంటె అతీతమైయుండుట చెప్పఁబడుచున్నది. కహోళుఁడనువాఁడు యాజ్ఞవల్క్యుని, ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! యనిపిలిచి సన్నిహితమైప్రత్యక్షముగా నుండెడి పరబ్రహ్మస్వరూపమును సర్వాంతరమగు ప్రత్యేగాత్మస్వరూపమునగు ఆ ఆత్మస్వరూపమును నాకొఱకు విస్పష్టముగాఁజెప్పమాయని ప్రశ్నముచేయఁగా, ఓకహోళుడా! నీయొక్క ఈ ఆత్మస్వరూపము సర్వాంతరమైనదియని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను. ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! సర్వాంతరమగు నాఆత్మస్వరూపము వీదియని మరల కహోళుఁడుప్రశ్నముచేసెను. ఓకహోళుడా! ప్రాణమనశ్శరీరములే అధికరణములుగాఁగల తుల్యపాసలును శోకమోహములును జరామరణములును ప్రాణులయందు అహారాత్రములు వలెనే సముద్రతరంగములువలెనే యున్నవై సంసారమని చెప్పఁబడుచున్నది. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతముండెడి జీవులయొక్క ఈపూర్వోక్తమగు సంసారధర్మములై

న తుంహిషాసామలచేతను సమీపమును ప్రత్యక్షమును సర్వాన్తరమునగు అత్త స్వరూపము మేఘముయొద్దలైన వానియొక్క మానిస్వములచేత ఆకాశమువలెనే స్పృశింపఁబడకయుంచున్నది. అటువంటి ఈఆత్మ స్వరూపమును తెలిసికొని బ్రాహ్మణులు దారేవణ ధనేవణ లోకేవణలనుండి కరత్తులై సన్యసించి దేహభారణార్థమై భిక్షాచరణమును మాత్రముచేయుచున్నారు. ఇట్లుబ్రాహ్మణులు అసాధనఫలస్వభావమైన అత్తజ్ఞానమును తెలిసికొని దృష్టాదృష్టార్థముగు కర్తను కర్తసాధనమును విడిచిసన్యసించి భిక్షాచరణమును చేయుటవలన బ్రహ్మవేత్త అశ్శ విజ్ఞానమును ఆచార్యాగములవలన నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని బ్రహ్మవిద్యవలన సమస్తమైన విషయములయొక్క దృష్టిని తిరస్కరించుటయనెడి బలముయొక్క భావముతో నుండుటకుకొరవలయును. ఇట్లు అశ్శ విజ్ఞానమును, అనాత్మజ్ఞానములగు విషయములయొక్క దృష్టిని, తిరస్కరించుటను నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని సమస్తమైన అనాత్మజ్ఞానమును తిరస్కరించి కృతకృత్యుండగు మునియగుచున్నాఁడు. అత్తజ్ఞానమును అనాత్మజ్ఞానతిరస్కారమును నిశ్శేషముగాఁజేయుటయే స్వరూపముగాఁగల అమానమును, మునిభావముగు మానమును, నిశ్శేషముగాఁదెలిసికొని సమస్తము బ్రహ్మ స్వరూపమేయనెడి జ్ఞానముగల బ్రాహ్మణుండగుచున్నాఁడు. అట్టిబ్రాహ్మణుండఁడు ఈపూర్వము చెప్పిన ఆచరణముచేతనే యగుచున్నాఁడని చెప్పి తుత్తిపాసాద్యతీతమును నిత్యతృప్తమును బ్రాహ్మజ్యవస్థానమునగు ఈ ఆత్మ స్వరూపముకంటె అన్యమగు ఆవిద్యావిషయమును పూర్వము చెప్పినపుత్రేషణాది లక్షణమునగువస్తువు స్వప్నమాయా మరీచ్యుదకములకు సమానమై నశించుచున్నదియని యాజ్ఞవల్క్యుండఁచెప్పెను. ఇట్లుయాజ్ఞవల్క్యుండఁడు తానుచేసిన ప్రశ్నమును నిర్ణయించిచెప్పటవలన కాపితకపుత్రుండగు కపిలాళుండఁడు పేటొకప్రశ్నమును చేయనివాఁడై యూరకయుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పశ్చిమాధ్యాయమునందు పశ్చిమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము - పశ్చిమాధ్యాయము.

షష్ఠబ్రాహ్మణపారంభము.

ఉ॥ అథత్రైనంగార్గీ వాచక్షవీ పప్రచ్ఛయాజ్ఞ వల్గ్యేతిహూవాచ యదిదగ్ సర్వ మప్స్వీతంచప్రోతంచ కస్తిన్నుఖిల్వాపటతాశ్చ ప్రోతాశ్చేతి । వాయూ గార్గీతి కస్తిన్ను ఖలువాయుగోతశ్చ ప్రోతశ్చేత్యన్తరిక్షలోకేషు గార్గీతి కస్తిన్ను ఖల్వన్తరిక్షలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి గన్ధర్వలోకేషుగార్గీతి కస్తిన్ను ఖలుగన్ధర్వలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేత్యాదిత్యలోకేషుగార్గీతి కస్తిన్ను ఖల్వాదిత్యలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి చంద్రలోకేషుగార్గీతి కస్తిన్ను ఖలుచంద్రలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి నక్షత్రలోకేషుగార్గీతికస్తిన్ను ఖలునక్షత్రలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి దేవలోకేషుగార్గీతికస్తిన్ను ఖలుదేవ లోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతీన్ద్రలోకేషు గార్గీతి కస్తిన్ను ఖల్వీన్ద్రలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి ప్రజాపతిలోకేషుగార్గీతి కస్తిన్నుఖిల్వప

జాపతిలోకా ఓతాశ్చ ప్రోతాశ్చేతి బ్రహ్మలోకేషు గార్గీతి కస్మిన్నుఖిలు
బ్రహ్మలోకా ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి సహూవాచగార్గీ మాతిప్రాక్షీర్తాతే
ఘూర్ధావ్యపస్తదనతిప్రశ్నాన్యం వై దేవతామతిపృచ్ఛసి గార్గీమాతిప్రా
క్షీరితి తతోహగార్గీవాచక్ష్మ్యపరరామ. ॥౧॥

ఇతి పశ్చిమాధ్యాయే షష్ఠబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ అథ - హ - వీనం - గార్గీ - వాచక్ష్మీ - పశ్రచ్చ - యాజ్ఞవల్క్యుః ఇతి- హూ
వాచ - యత్ - ఇదం - సర్వం - అప్సు - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - కస్మిన్ - ను - ఖిలు -
ఆపః - ఓతా - చ - ప్రోతా - చ - ఇతి - వాయా - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు - వాయూః -
ఓతః - చ - ప్రోతః - చ - ఇతి - అస్తరిక్షలోకేషు - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు -
అస్తరిక్షలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - గర్భరవ్యలోకేషు - గార్గీ - ఇతి - క
స్మిన్ - ను - ఖిలు - గర్భరవ్యలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - ఆదిత్యలోకేషు -
గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు - ఆదిత్యలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - చంద్ర
లోకేషు - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు - చంద్రలోకాః - చ - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ -
ఇతి - నక్షత్రలోకేషు - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు - నక్షత్రలోకాః - ఓతాః - చ -
ప్రోతాః - చ - ఇతి - దేవలోకేషు - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను - ఖిలు - దేవలోకాః -
ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - ఇంద్రలోకేషు - గార్గీ - ఇతి - కస్మిన్ - ను -
ఖిలు - ఇంద్రలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - ప్రజాపతిలోకేషు - గార్గీ - ఇతి -
కస్మిన్ - ను - ఖిలు - ప్రజాపతిలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - బ్రహ్మలోకేషు - గార్గీ - ఇతి -
కస్మిన్ - ను - ఖిలు - బ్రహ్మలోకాః - ఓతాః - చ - ప్రోతాః - చ - ఇతి - సః -
హూవాచ - గార్గీ - మా - అతిప్రాక్షీః - మా - తే - ఘూర్ధా - వ్యపస్తత్ - అనతిప్రశ్నాన్యం -
వై - దేవతాం - అతిపృచ్ఛసి - గార్గీ - మా - అతిప్రాక్షీః - ఇతి - తతః - హ - గార్గీ - వా
చక్ష్మీ - ఉపరరామ.

ప్ర॥ అథ హ=అనంతరమునందు, వాచక్ష్మీ=వాచక్ష్మని పుత్రికయగు, గార్గీ=గార్గీయ
నునది, వీనం=ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని, పశ్రచ్చ=అడిగెను. యాజ్ఞవల్క్యేతి=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁ
డాయని, హూవాచ=వలికెను. ఇదంసర్వం=ఈసమస్తమున్ను, (భూసంబంధమగు ధాతుబాత
మంతయు), అప్సు=ఉదకములయందు; ఓతంచ=పటముయొక్క దీర్ఘతంతపులువలెనె కల్పింపఁ
బడినది. (పడుగువలెనె చేయఁబడినది). ప్రోతంచ=పటముయొక్క తిర్యక్తంతపులువలెనె క
ల్పింపఁబడినది. పేకవలెనె చేయఁబడినది). ఆపః=ఉదకములు, కస్మిన్నుఖిలు=దేనియందు,
ఓతాశ్చప్రోతాశ్చ=పస్త్రముయొక్క పడుగు పేకలువలెఁగల్పింపఁబడినవి. ఇతి=అని, (గార్గీ
ప్రశ్నచేసెను). హేగార్గీ=ఓగార్గీ! వాయా=వాయువునందు, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁ
డు చెప్పెను). వాయూః=వాయువు. కస్మిన్నుఖిలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=పస్త్రము
యొక్క పడుగుపేకలువలెనె కల్పింపఁబడినవి అని, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హేగార్గీ=ఓగార్
గీ! అస్తరిక్షలోకేషు=అస్తరిక్షలోకములయందు, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను). అస్త
రిక్షలోకాః=అంతరిక్షలోకములు కస్మిన్నుఖిలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=పస్త్రము

యొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి అని, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ! గంధర్వలోకేష్వీతి=గంధర్వలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). గంధర్వలోకాః=గంధర్వలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రములయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ! ఆదిత్యలోకేష్వీతి=ఆదిత్యలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). ఆదిత్యలోకాః=ఆదిత్యలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, చంద్రలోకేష్వీతి=చంద్రలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). చంద్రలోకాః=చంద్రలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, సక్షత్రలోకేష్వీతి=సక్షత్రలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). సక్షత్రలోకాః=సక్షత్రలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, దేవలోకేష్వీతి=దేవలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). దేవలోకాః=దేవలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, ఇంద్రలోకేష్వీతి=ఇంద్రలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). ఇంద్రలోకాః=ఇంద్రలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). హే గార్గీ=ఓ గార్గీ! ప్రజాపతిలోకేష్వీతి=ప్రజాపతిలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). ప్రజాపతిలోకాః=ప్రజాపతిలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). బ్రహ్మలోకేష్వీతి=బ్రహ్మలోకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను). బ్రహ్మలోకాః=బ్రహ్మలోకములు, కస్తిన్నుఖలు=దేనియందు, ఓతాశ్చప్రోతాశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినవి, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను). సః=ఆయాజ్ఞవల్క్యుడు, హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, మాతిప్రాక్షీః=న్యాయమును అతిక్రమించి ప్రశ్నచేయువము. తే=నీయొక్క, (న్యాయమును అతిక్రమించి ప్రశ్నముచేయుచున్న నీయొక్క), మూర్ధా=శిరస్సు, వ్యవప్రతే=వగిలిపడును. అనతి ప్రశ్నాన్వితై=ప్రసీధముగా న్యాయమును అతిక్రమించి ప్రశ్నముచేయగూడని, దేవతాం=దేవతను, అతిపుచ్చసి=న్యాయమును అతిక్రమించి అడుగుచున్నావు. హే గార్గీ=ఓ గార్గీ, మాతిప్రాక్షీః= (న్యాయమును) అతిక్రమించి అడుగవము, ఇతి=అని, హేవాచ=పలికెను. తతోహ=అందువలన, వాచక్ష్విః=వచక్ష్వుని పుత్రికయగు, గార్గీ=గార్గీ, ఉపరరామ=ఊరకయుండెను.

తా॥ పూర్వముచెప్పిన చతుర్థ పశ్చిమబ్రాహ్మణముల రెంటియందు ఆత్మకు సర్వాస్తరత్వము చెప్పబడినది. బాహ్యోస్తర్భావముతోను భూమిమొదలు ఆకాశాంతమువరకుండెడి భూతములయొక్క బాహ్యమునుపొంది నిరాకరించుచు ద్రష్టయొక్క సాక్షాత్పర్యస్తరమగు సమస్త సంసారధర్మముల విడిచియున్న ఆత్మస్వరూపము చూపించదగినదియని ఈ బ్రాహ్మణము ఆరంభింపబడినది. కహోళప్రశ్నానంతరము వచక్ష్వుని పుత్రికయగు గార్గీ, ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ పృథివీసంబంధమగు ధాతుబాతమంతయు వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలలోనుండెడి దారములువ

తన బాహ్యస్తర్భూతములగు ఉదకములచేత అంతటను వ్యాపింపఁబడియున్నది. ఆ ప్రకారముగా నె ఆ యుదకములు దేనియందున్నవని ప్రశ్న చేయగా వాయువునందున్నదనియును, వాయువు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా అంతరిక్షలోకములయందున్నదనియును, అంతరిక్షలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా గంధర్వలోకములయందున్నదనియును, గంధర్వలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా ఆదిత్యలోకములయందున్నదనియును, ఆదిత్యలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా చంద్రలోకములయందున్నదనియును, చంద్రలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా సక్షత్రలోకములయందున్నదనియును, సక్షత్రలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా దేవలోకములయందున్నదనియును, దేవలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా ఇంద్రలోకములయందున్నదనియును, ఇంద్రలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా ప్రజాపతిలోకములయందున్నదనియును, ప్రజాపతిలోకములు దేనియందుని ప్రశ్న చేయగా బ్రహ్మలోకములయందున్నదనియును, చెప్పి యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు ఈ ప్రకారము గార్గి యడిగిన ప్రశ్నలు అనఁగా అనుమానముచేతన ఁగఁదగిన పృథివ్యాదిభూతములను గురించియును, ఆభూతములవలన కలిగిన అంతరిక్షాది బ్రహ్మలోకములను గురించియును, క్రమముగాఁ గార్యకారణములైన వాటిని న్నిటిని చెప్పి భూతములకును భూతవికారములకు అంతరిక్షాది బ్రహ్మలోకములకును అతీతమైనదియును పూర్వప్రకారము అనుమానముచేఁదర్శించుటకు నర్హముగానిదియునగు అగమప్రమాణముచేఁడలిసికొనఁదగిన దేవతాస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు పూర్వమువలె నె న్యాయమున తిక్రమించి అనుమానముచే గార్గి ప్రశ్న చేయగా, యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు, ఓ గార్గీ! ఇట్లు న్యాయమున తిక్రమించి ప్రశ్నముచేయఁగూడదు. నీవు అట్లు చేసితివేని నీకిరఁగును పగిలి క్రిందపడును. కాఁబట్టి నీవు బ్రతికియుండుటకు ఇచ్చుకలదాన వైతివేని అట్లు ప్రశ్నముచేయకుమాయని పలుకగా వచింపని పుత్రికయును గార్గి వేటొక ప్రశ్నముచేయక యూరకుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పచ్చిమాధ్యాయమునందు పవ్యబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము - పచ్చిమాధ్యాయము.

సప్తమంబ్రాహ్మణం ప్రారంభము.

ఉ॥ అథ హైనముద్దాలక ఆచుణిః పస్రచ్చ యాజ్ఞ వలేగ్గతి హేవాచమద్రేష్వవ సామపతజ్జలస్య కాప్యస్య గృహేషు యజ్ఞ మధీయా నాస్తస్యా సీద్ధా ర్యా గంధర్వ గృహేతా తమపృచ్ఛాచకోనీతి సోబ్రవీత్ కబన్ధఆధర్వణ ఇతి సోబ్రవీత్ పతజ్జలంకాప్యం యాజ్ఞి కాగ్ శ్చ వేత్థసుత్వంకాప్య తత్సూత్రం యేనాయంచ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణిచ భూతాని సస్త్వబ్ధాని భవన్తి తి సోబ్రవీత్ పతజ్జలః కాప్యోనాహంతం భగవన్వేదేతి! సోబ్రవీత్ పతజ్జలం కాప్యం యాజ్ఞి కాగ్ శ్చ వేత్థసుత్వం కాప్యతమస్తర్యామిణం యథమంచలో కంపరంచ లోకగ్ సర్వాణిచ భూతానియోస్తరోయమయతీతి సోబ్రవీత్ పతజ్జలః కాప్యోనాహంతం భగవన్వేదేతి సోబ్రవీత్ పతజ్జలంకాప్యం యాజ్ఞి కాగ్ శ్చయోవై తతాగ్ ప్యనూత్రం విద్యాత్తంచాస్తర్యామిణమితిస బ్రహ్మ

విత్స లోకవిత్స దేవవిత్స వేదవిత్స ఘాతవిత్స ఆత్మవిత్స సర్వవిదితతే
భ్యో బ్రవీత్తదహంవేద తచ్చేత్త్వం యజ్ఞవల్క్య సూత్రమవిద్వాగ్
స్తంబాస్తర్యామిణంబ్రహ్మగ వీరుదజసే మూర్ధాతేవిపతివృత్తి వేదవా అ
హంగౌత మతత్సూత్రంతం చాస్తర్యామిణమితి యోవాగదం కశ్చియ్య) ॥౧॥
యా ద్వేదవేదేతియథావేత్త తథాబ్రూహితి.

ప॥ అథ - చా - వినం - ఉద్దాలకః - ఆరుణః - పప్రచ్చ - యజ్ఞవల్క్య - ఇతి -
హోవాచ - మద్రేషు - అవసామ - పతజ్జలస్య - కాప్యస్య - గృహేషు - యజ్ఞం - అధీయా
నాః - తస్య - ఆసీత్ - భార్యా - గంధర్వగృహీతా - తం - అపృచ్ఛామ - కః - అసి - ఇతి -
సః - అబ్రవీత్ - కబంధః - ఆగర్వణః - ఇతి - సః - అబ్రవీత్ - పతజ్జలం - కాప్యం - యా
జ్ఞికా - చ - వేత్త - ను - త్వం - కాప్య - తత్ - సూత్రం - యేన - అయం - చ - లో
కః - పరః - చ - లోకః - సర్వాణి - చ - భూతాని - సస్త్వభాని - భవన్తి - ఇతి - సః -
అబ్రవీత్ - పతజ్జలః - కాప్యః - న - అహం - తం - భగవత్ - వేద - ఇతి - సః - అబ్రవీ
త్ - పతజ్జలం - కాప్యం - యాజ్ఞికా - చ - వేత్త - ను - త్వం - కాప్య - తం - అస్త
ర్యామిణం - యః - ఇమం - చ - లోకం - పరం - చ - లోకం - సర్వాణి - చ - భూతా
ని - యః - అస్తరః - యయతి - ఇతి - సః - అబ్రవీత్ - పతజ్జలః - కాప్యః - న - అ
హం - తం - భగవత్ - వేద - ఇతి - సః - అబ్రవీత్ - పతజ్జలం - కాప్యం - యాజ్ఞికా -
చ - యః - వై - తత్ - కాప్య - సూత్రం - విద్యాత్ - తం - చ - అస్తర్యామిణం - ఇతి -
సః - బ్రహ్మవీత్ - సః - లోకవిత్ - సః - దేవవిత్ - సః - వేదవిత్ - సః - ఘాతవిత్ -
సః - ఆత్మవిత్ - సః - సర్వవిత్ - ఇతి - తేభ్యః - అబ్రవీత్ - తత్ - అహం - వేద - తత్ -
చేత్ - త్వం - యజ్ఞవల్క్య - సూత్రం - అవిద్వాగ్ - తం - చ - అస్తర్యామిణం - బ్రహ్మగ
వీ - ఉదజసే - మూర్ధా - తే - విపతివృత్తి - ఇతి - వేద - వా - అహం - గౌతమ - తత్ -
సూత్రం - తం - చ - అస్తర్యామిణం - ఇతి - యః - వై - ఇదం - కః - చిత్ - బ్రూయా
త్ - వేద - వేద - ఇతి - యథా - వేత్త - తథా - బ్రూహి - ఇతి.

ప॥ అథహ=అనంతరము, ఆరుణః=అరుణపుత్రుడగు, ఉద్దాలకః=ఉద్దాలకుడగువాఁ
డు, వినం=ఈ యజ్ఞవల్క్యుని, పప్రచ్చ=అడిగెను. హే యజ్ఞవల్క్యే=ఓ యజ్ఞవల్క్యుఁ
డాయని, హోవాచ=పలికెను. (వయం=మేము), మద్రేషు=మద్రదేశములయందు, కాప్య
స్య=కపిగోత్రోత్పన్నుడైన, పతజ్జలస్య=పతంజలుడగువానియొక్క, గృహేషు=గృహమునం
దు, యజ్ఞం=యజ్ఞ శాస్త్రమును, (కల్పసూత్రమును), అధీయానాః=అధ్యయనమునుచేయువార
మై, అవసామ=నివసించియుంటిమి. తస్య=ఆ పతంజలునియొక్క, భార్యా=భార్య, గంధర్వగృ
హీతా=గంధర్వునిచే గ్రహింపఁబడినదై, ఆసీత్=ఉండెను. తం=ఆ గంధర్వగ్రహమును, (వ
యం=మేము), లోకీతి=ఎవఁడవగుచున్నావని, అపృచ్ఛామ=అడిగితిమి. సః=ఆ గంధర్వుఁడు,
ఆగర్వణః=ఆగర్వుని పుత్రుడగు, కబంధితి=కబంధుడగుని, అబ్రవీత్=పలికెను. సః=ఆ గంధ
ర్వుఁడు, కాప్యం=కపిగోత్రోత్పన్నుడైన, పతజ్జలం=పతంజలుడగువానిని గూర్చియును, యా
జ్ఞికాంశ్చ=యజ్ఞికాస్త్రా)ధ్యయనమునుచేయునట్టి ఆయనశిష్యులనుగూర్చియును, అబ్రవీత్=పలి
కెను. యేన=ఏ సూత్రముచేతను, అయంచలోకః=ఈ జన్మమును, పరశ్చలోకః=అన్యజన్మము
ను, (పాండరగిని జన్మమును). సర్వాణిచ భూతాని=సమస్తభూతములును, (బ్రహ్మమొదలుకొ
నిస్తంబపర్యంతముండెడి భూతములును), సస్త్వభాని=కూర్చఁబడినవి, (దారముచేత పుష్పమా
లికలువలె నే కూర్చఁబడినవి), భవన్తి=అగుచున్నవో, హే కాప్య=కపిగోత్రోత్పన్నుడైన ఓ

యాత్ = పలుకును? (అట్లు వ్యర్థముగాఁబలుకుటతో నేమి ప్రయోజనము?) యథా = ఏప్రకారము, (త్వం = నీవు) వేత్థ = తెలిసికొంటివో, తథా = ఆప్రకారము, బ్రూహి = చెప్పుమా, ఇతి = అని, (అబ్రవీత్ = పలికెను).

తా|| ఇంతకుపూర్వము సూత్రాత్మకంబై తక్కువైన వ్యాపకస్వరూపము చెప్పఁబడినది. ఇప్పుడు సూత్రస్వరూపమునున్న ఆనూత్రాంతర్గతమైన అంతర్యామిస్వరూపమునున్న చెప్పటకు ఈ బ్రాహ్మణమార్గంబుఁపఁబడినది. ఆ సూత్రాంతర్యామిస్వరూపమును ఆగమన్యాయముచేతనే అడుగఁదగిందియని ఇతిహాసముచేతను ఆగమోపన్యాసము చెయఁబడుచున్నది. (ఆగమమనఁగా ఆచార్యోపదేశము). గార్గీయనునది పేరొక ప్రశ్నను చేయవండ నూరకున్నతరువాత అరుణపుత్రుఁడగు ఉద్దాలకుఁడను వాఁడు ఈయాజ్ఞ వల్కుని, ఓ యాజ్ఞ వల్కుడా! మేమునుద్రదేశముల యందు కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన పతంజలుఁడను వానిగృహమునందు యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమును చేయుచున్నవారమై నివసించియుంటిమి. అప్పుడాపతంజలునియొక్క భార్య గంధర్వగ్రహాక్షిప్తమై యుండెను. ఆ గంధర్వని మేమునీపెరవనిఅడిగితిమి. అంతట, గంధర్వుఁడు అధర్వని పుత్రుఁడనగు కబ్ధుఁడనువాఁడననిచెప్పి కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైనఅపతంజలునిగూర్చియును యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమునుచేయుచున్న మమ్మునుగూర్చియును పలికెను. ఏసూత్రముచేత ఈజన్మమున్ను పరజన్మమున్ను బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతముండెడిసమస్తస్థూతములున్న దారముతోపుష్పమాలికలువలెనె కూర్చుంటియున్నవో ఆసూత్రములను ఓపతంజలుఁడా! నీవు తెలిసికొంటివానిపలికెను. అనంతరమాపతంజలుఁడు పూజ్యుఁడవగు ఓ గంధర్వుఁడా! ఆసూత్రమును నేను తెలిసికొనలేదని పలికెను. తిరిగి ఆగంధర్వుఁడు ఓపతంజలుఁడా! నీవు, ఈజన్మ పరజన్మములను, బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతముండెడిసమస్తస్థూతములను, అభ్యంతరుండై నియమించుకొని అంతర్యామిస్వరూపమును తెలిసికొంటివాయని అడుగఁగా, ఓ పూజ్యుఁడవగు గంధర్వుఁడా! నేను ఆ అంతర్యామిస్వరూపమును తెలిసికొనలేదని పతంజలుఁడుచెప్పెను. తిరిగి ఆ గంధర్వుఁడు కాపురుడవగు ఓపతంజలుఁడా! ఏజన్మండైతే ఆసూత్రస్వరూపమును అంతర్యామియగు పరమాత్మస్వరూపమును తెలిసికొనుచున్నాఁడోవాఁడేపరమాత్మను ధూరాదిలోకములను ఆగ్ని మొదలగు దేవతలను సమస్తప్రమాణస్థూతములైన వేదములను బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతముండెడి సమస్తస్థూతములను అంతర్యామిచే నియమింపఁబడినదియును కర్తృత్వభోక్తృత్వములతోఁ గూడుకొనినదియునగు ఆత్మస్వరూపమును సమస్తమును తెలిసికొనిన వాఁడగుచున్నాఁడని గంధర్వుఁడు సూత్రాంతర్యామి విజ్ఞానమును ఇట్లు సుతించఁగా కాపురుడగు పతంజలుఁడును యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమును చేయుచున్న మేమును ఆసూత్రాంతర్యామి విజ్ఞానమును కోరువారమై ఆ గంధర్వునకభిముఖులమై ప్రార్థించితిమి. అప్పుడాగంధర్వుఁడు ఆ సూత్రాంతర్యామి విజ్ఞానమునుమాకొఱకు చెప్పెను. గనుక ఆ సూత్రాంతర్యామివిజ్ఞానమును నేనుగూర్చి అుఁగుచును. ఓ యాజ్ఞ వల్కుడా! నీవు ఆసూత్రమునున్న ఆ అంతర్యామినిన్ని తెలియనివాఁడవై బ్రహ్మచేత్రులయొక్క ధనమైన ఈ గోవులను తోలించుకొనిపోయినయెడల నీకెరన్ను విశ్వప్రముగా పడిపోవునని అరుణపుత్రుఁడగు ఉద్దాలకుఁడనఁగా యాజ్ఞ వల్కుఁడగుగాతమగోత్రోత్పన్నుఁడవైన ఓయద్దాలకుఁడా! నాకుసూత్రాంతర్యామిస్వరూపములు తెలియననిపలుకగా, గాతముఁడు ఓయాజ్ఞ వల్కుడా! ప్రాకృతుఁడగు యేజన్మండైనను ఆసూత్రాంతర్యామి స్వరూపములను తెలిసికొనియున్నానని పలుకునా? అట్లు పలికినంతసూత్రముతో నేమిప్రయోజనము? లేదు. గనుక ఎట్లు తెలిసికొంటివోఆప్రకారమును చెప్పమాయనిఅడిగెను.

పతంజలుఁడా, త్వం=నీవు, తత్=ఆ, నూత్రం=నూత్రమును, వేష్టను=తెలిసికొంటివా, ఇతి=అని, (అబ్రవీత్=పలికెను). సః=ఆ, కావ్యః=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన, పతంజలుఁడనువాఁడు, హేభగవన్=పూజ్యుఁడవగు ఓ గంధర్వుఁడా, అహం=నేను, తత్=ఆ నూత్రమును, నవేదేతి=తెలిసికొనలేదని, అబ్రవీత్=పలికెను. సః=ఆ గంధర్వుఁడు, కావ్యం=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన, పతంజలుఁడనువానినిగూర్చియును, యజ్ఞికాంశ్చ=యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమునుచేయునట్టి శిష్యులనుగూర్చియును, అబ్రవీత్=పలికెను. హేకావ్య=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడవైన ఓపతంజలుఁడా, త్వం=నీవు, యః=ఎవఁడు, ఇమంచలోకం=ఈ జన్మమును, పరంచలోకం=అన్యజన్మమును, అస్తరః=లోపలనున్న వాఁడై, యమయతి=నియమించుచున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, సర్వాశివభూతాని=సమస్తభూతములను, (అస్తరః=లోపలనున్న వాఁడై, యమయతి=నియమించుచున్నాఁడో), తం=అటువంటి, అస్తర్యామిణం=అంతర్యామియగు పరమాత్మను, వేష్టను=తెలిసికొనియుంటివా, ఇతి=అని, (గంధర్వుఁడు, అబ్రవీత్=పలికెను). కావ్యః=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన, సఃపతంజలుఁడనువాఁడు, హేభగవన్=పూజ్యుఁడవైన ఓ గంధర్వుఁడా, అహం=నేను, తం=అంతర్యామియగు ఆపరమాత్మను, నవేదేతి=తెలిసికొనలేదని (అబ్రవీత్=పలికెను). సః=ఆ గంధర్వుఁడు, కావ్యం=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన, పతంజలుఁడనువానినిగూర్చియును, యజ్ఞికాంశ్చ=యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమునుచేయుచున్న శిష్యులనుగూర్చియును, అబ్రవీత్=పలికెను. హేకావ్య=కపిగోత్రోత్పన్నుఁడవైన పతంజలుఁడా, యోవై=ఎవఁడైతే, తత్ నూత్రం=ఆ నూత్రస్వరూపమునున్న, తంచాస్తర్యామిణం=అంతర్యామిస్వరూపమునున్న, ఇతి=ఈ పూర్వముచేప్పినప్రకారముగా, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సః=వాఁడు, బ్రహ్మవీత్=పరమాత్మను తెలిసికొనినవాఁడు. సః=వాఁడు, లోకవీత్=భూమిమొదలగు లోకములను తెలిసికొనినవాఁడు. సః=వాఁడు, దేవవీత్=అగ్నిమొదలగు దేవతలను తెలిసికొనినవాఁడు. సః=వాఁడు, వేదవీత్=సమస్తప్రమాణభూతములైన వేదములను తెలిసికొనినవాఁడు. సః=వాఁడు, భూతవీత్=బ్రహ్మమొదలైన సమస్తభూతములను తెలిసికొనినవాఁడు. సః=వాఁడు, ఆత్మవీత్=ఆత్మను తెలిసికొనినవాఁడు. (ఆ అస్తర్యామిచేనియమింపబడినదియును. కర్తృత్వభోక్తృత్వములతోఁగూడుకొనియున్నదియునగు ఆ ఆత్మను తెలిసికొన్నవాఁడు), సః=వాఁడు, సర్వవీత్=సమస్తమును తెలిసికొన్న వాఁడు, ఇతి=ఈప్రకారము. (గంధర్వుఁడు నూత్రాస్తర్యామివిజ్ఞానమును స్తుతించగా ఆకపిగోత్రోత్పన్నుఁడైన పతంజలుఁడును, యజ్ఞశాస్త్రాధ్యయనమును చేయుచున్న మేమునుదానినికోరువారమైఅభిముఖులమైతిమి). తేభ్యః=అటువంటిమాకొఱకు, (గంధర్వః=గంధర్వుఁడు, నూత్రం=నూత్రస్వరూపమును, అస్తర్యామిణంచ=అస్తర్యామిస్వరూపమును), అబ్రవీత్=పలికెను. తత్=ఆ నూత్రాస్తర్యామి విజ్ఞానమును, అహం=నేను, వేద=గుర్తెలుంగుదును. హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! త్వం=నీవు, తత్=ఆ, నూత్రం=నూత్రమును, తంచాస్తర్యామిణం=ఆ అంతర్యామిని, ఆవిద్యాన్=తెలిసికొననివాఁడవై. బ్రహ్మగః=బ్రహ్మవేత్తలయొక్క ధనమైనగోవులను, ఉదజనేదేత్=తోలుకొనిపోతివేని, తే=నీయొక్క, మార్గా=శిరస్సు, విపతివ్యతి=విప్లవముగా పడిపోఁగలదు, ఇతి=అని, (అరుణపుత్రుఁడగు ఉద్దాలకుఁడుపలికెను). హేగౌతమ=గౌతమగోత్రోత్పన్నుఁడవైన ఉద్దాలకుఁడా! అహం=నేను, తత్ నూత్రం=ఆ నూత్రస్వరూపమును, తంచాంతర్యామిణం=ఆ అంతర్యామిస్వరూపమును, వేదవై=గుర్తెలుంగుదును. ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను). (గౌతమః=గౌతముఁడు), యోవాకశ్చిత్=ఎవఁడైనను, ఇదం=దీనిని, (నీచేతఁజెప్పబడినదానిని) వేదవేదేతి=ఎఱుంగుదును ఎఱుంగుదునని, బ్రూ

ఉ॥ సహోవాచవాయురై వై గౌతమతత్సూత్రం వాయునావై గౌతమసూత్రేణా
యంచలోకః పరశ్చలోకః సర్వాణిచ భూతాని సస్పృహనిభవన్తి తస్మా
ద్వై గౌతమపురుషం ప్రేతమాహుర్వ్యసగ్ నిషతాస్యాక్ష్ణా నీతివాయు
నాహి గౌతమసూత్రేణ సస్పృహని భవన్తీత్యేవమేవై తద్యాజ్ఞవల్క్య
స్తర్యామిణంబ్రూహీతి. ||౨||

ప॥ సః - హోవాచ - వాయుః - వై - గౌతమ - తత్ - సూత్రం - వాయునా -
వై - గౌతమ - సూత్రేణ - అయం - చ - లోకః - పరః - చ - లోకః - సర్వాణి - చ - భూ
తాని - సస్పృహని - భవన్తి - తస్మాత్ - వై - గౌతమ - పురుషం - ప్రేతం - ఆహుః - వ్యసం
నితత - ఆస్య - ఆక్ష్ణాని - ఇతి - వాయునా - హి - గౌతమ - సూత్రేణ - సస్పృహని - భ
వన్తి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య - అస్తర్యామిణం - బ్రూహి - ఇతి.

ప్ర॥ సః=ఆ యాజ్ఞవల్క్యుడు, హోవాచ=పలికెను. హేగౌతమ=గౌతమగోత్రో
త్పన్నుడవైన ఓ ఉద్దాలకుడా! ఏతత్=ఈ సూత్రం=సూత్రము, వాయురై=వాయువే. హే
గౌతమ=గౌతమగోత్రోత్పన్నుడవైన ఓ ఉద్దాలకుడా! సూత్రేణ=సూత్రరూపమైన, వాయు
నావై=వాయువుచేతనే, అయంచలోకః=ఈ జన్తమును, పరశ్చలోకః=పరజన్తమును, సర్వా
ణిచభూతాని=సమస్తభూతములును, సస్పృహని=కూర్చబడినవి, భవన్తి=అగుచున్నవి. తస్మా
ద్వై=ఆకారణమువల్ల నుంచియే, హేగౌతమ=గౌతముడవగు ఓ ఉద్దాలకుడా! పురుషం=పు
రుషునిని, ప్రేతం=చచ్చినవానినిగా, ఆహుః=చెప్పిరి. ఆస్య=ఈ పురుషునియొక్క, ఆక్ష్ణాని=
అవయవములు, వ్యసంనివృత=జారిపోయినవి. ఇతి=గనుక, హేగౌతమ=ఓ గౌతముడా, సూ
త్రేణ=సూత్రరూపమైన, వాయునాహి=వాయుస్వరూపముచేతనే, (అంగాని=అవయవములు),
సస్పృహని=కూర్చబడినవి, భవన్తి=అగుచున్నవి. ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను.
గౌతముడు), ఏతత్=ఈ సూత్రస్వరూపము, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, హేయాజ్ఞవల్క్య
=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! అస్తర్యామిణం=అంతర్యామిస్వరూపమును, (ఆ సూత్రాంతర్గతమైన
అంతర్యామిస్వరూపమును), బ్రూహీతి=చెప్పమాయని, (హోవాచ=పలికెను).

తా॥ యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓ గౌతముడా! ఆ సూత్రస్వరూపము వాయువే. ఆ సూత్ర
స్వరూపమైన వాయువుచేతనే ఈ జన్తమును పరజన్తమును బ్రహ్మదిస్తంబపర్యంతముండెడి సమ
స్తభూతములును దారముతో పుష్పమాలికవలెనే కూర్చబడియున్నవి. గనుక ఈ వాయు
వు విడిచిపోయినప్పుడు ఇదియన్నియు దారము తెగినప్పుడు పుష్పములువలెనే విడి కిథిలగుచు
న్నవి. అందువల్ల నే వాయువు విడిచిపోయినప్పుడు పురుషునిచనిపోయినాడని చెప్పవచ్చును.
ఈ పురుషుని అవయవములన్నియు కిథిలమై పోవుచున్నవి. గనుకనే ఓ గౌతముడా! సూత్రస్వ
రూపమైన వాయువుచేతనే అన్నియుకూర్చబడియున్నవి అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పగా
గౌతముడు, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీచేతను సూత్రస్వరూపము బాగుగాఁజెప్పబడినది. ఇప్పు
డాసూత్రాంతర్గతమైనవాడును ఆ సూత్రమునకు నియామకుడునగు అంతర్యామి స్వరూపమును
చెప్పమాయని పలికెను.

ఉ॥ యః పృథివ్యాంతిష్ఠక్ పృథివ్యా అన్తరోయం పృథివీనవేదయస్య పృథివీశరీరం
యః పృథివీమన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౩॥

ప॥ యః - పృథివ్యాం - తిష్ఠక్ - పృథివ్యాః - అన్తరః - యం - పృథివీ - న - వేద-
యస్య - పృథివీ - శరీరం - యః - పృథివీం - అన్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా -
అన్తర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=వీది, పృథివ్యాం=భూమియందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, పృథివ్యాః=భూమికం
టే, అన్తరః=అభ్యంతరమైనదో, పృథివీ=భూమి, యం=దేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, పృథి-
వీ=భూమి, యస్య=ఎవనికి, శరీరం=దేహమో, యః=వీది, పృథివీం=భూమిని, అన్తరః=లో-
పలనున్నదై, నియమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=
నాశనములేని, అన్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపము, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము.

ఉ॥ యోఽఘ్నతిష్ఠన్నద్భ్యోన్తరోయమాపోన విదుర్యస్యాపశ్చకీరం యోపామన్తరో
యమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౪॥

ప॥ యః - అఘ్న - తిష్ఠక్ - అభ్యః - అన్తరః - యం - ఆపః - న - విదుః - య-
స్య - ఆపః - శరీరం - యః - అపాం - అన్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అన్త-
ర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=వీది, అఘ్న=ఉదకములయందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, అభ్యః=ఉదకములకం
టే, అన్తరః=లోపలనుండేడివాడను, (భవతి=అగుచున్నదో), ఆపః=ఉదకములు, యం=
దేనిని, నవిదుః=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, ఆపః=ఉదకములు, శరీరం=దేహమో,
యః=వీది, అపాం=ఉదకములను, అన్తరః=అభ్యంతరమైనదై, యమయతి=నియమించుచున్న-
దో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనరహితము, అన్తర్యామీ = అన్తర్యామిస్వ-
రూపమైన, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము.

ఉ॥ యోగ్నోతిష్ఠన్నగ్నే రన్తరోయమగ్నిర్నవేదయస్యాగ్నిః శరీరంయోగ్నిమన్త-
రోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౫॥

ప॥ యః - అగ్నో - తిష్ఠక్ - అగ్నేః - అన్తరః - యం - అగ్నిః - న - వేద - య-
స్య - అగ్నిః - శరీరం - యః - అగ్నిం - అన్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అన్త-
ర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=వీది, అగ్నో=అగ్నియందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, అగ్నేః=అగ్నికంటే, అన్త-
రః=అభ్యంతరమైనది, (భవతి=అగుచున్నదో), అగ్నిః=అగ్ని, యం=దేనిని, నవేద=తెలిసికొ-
నలేదో, యస్య=దేనికి, అగ్నిః=అగ్ని, శరీరం=దేహమో, యః=వీది, అగ్నిం=అగ్నిని, అభ్యంత-
రః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృ-
తః=నాశనములేని, అన్తర్యామీ=అన్తర్యామిస్వరూపము, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోన్తరిక్షేతిష్ఠన్నన్తరిక్షోదన్తరోయమన్తరిక్షంనవేదయస్యాన్తరిక్షగ్ శరీరం
యోన్తరిక్షమన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౬॥

ప॥ యః - అస్తరితే - తిష్ఠత్ - అస్తరితే - అస్తరితే - యం - అస్తరితం - స - వేద - యస్య - అస్తరితం - శరీరం - యః - అస్తరితం - అస్తరితే - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తరితామీ - అమృతః.

[ప॥ యః=ఏది, అస్తరితే=అంతరిక్షమునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, అస్తరితే=అంతరిక్షముకంటె, అస్తరితే=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నదో), అస్తరితం=అంతరిక్షము, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, అస్తరితం=అంతరిక్షము, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, అస్తరితం=అంతరిక్షమును, అస్తరితే=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తరితామీ=అంతరిక్షమిష్టరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోవాయాతిష్ఠన్వాయోరస్తరోయంవాయుర్నవేదయస్యవాయుః శరీరంయోవాయుమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాస్తర్యామృతమృతః. ॥౨॥

ప॥ యః - వాయా - తిష్ఠత్ - వాయోః - అస్తరితే - యం - వాయుః - స - వేద - యస్య - వాయుః - శరీరం - యః - వాయుం - అస్తరితే - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తరితామీ - అమృతః.

[ప॥ యః=ఏది, వాయా=వాయువునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, వాయోః=వాయువుకంటె, అస్తరితే=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), యం=దేనిని, వాయుః=వాయువు, సవేద=తెలిసికొనలేదో, వాయుః=వాయువు, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, వాయుం=వాయువును, అస్తరితే=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తరితామీ=అంతరిక్షమిష్టరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోదిపితిష్ఠన్వోస్తరోయంద్యౌర్నవేదయస్యద్యౌః శరీరంయోదివమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాస్తర్యామృతమృతః. ॥౩॥

ప॥ యః - దిపి - తిష్ఠత్ - దివః - అస్తరితే - యం - ద్యౌః - స - వేద - యస్య - ద్యౌః - శరీరం - యః - దివం - అస్తరితే - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తరితామీ - అమృతః.

[ప॥ యః=ఏది, దిపి=ద్యులోకమునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, దివః=ద్యులోకముకంటె, అస్తరితే=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నదో), ద్యౌః=ద్యులోకము, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, ద్యౌః=ద్యులోకము, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, దివం=ద్యులోకమును, అస్తరితే=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తరితామీ=అంతరిక్షమిష్టరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ య ఆదిత్యేతిష్ఠన్నాదిత్యాదస్తరోయమాదిత్యోనవేదయస్యాదిత్యఃశరీరంయ ఆదిత్యమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాస్తర్యామృతమృతః. ॥౪॥

ప॥ యః - ఆదిత్యే - తిష్ఠత్ - ఆదిత్యాత్ - అస్తరితే - యం - ఆదిత్యః - స - వేద - యస్య - ఆదిత్యః - శరీరం - యః - ఆదిత్యం - అస్తరితే - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తరితామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, ఆదిత్యే=సూర్యునియందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, ఆదిత్యాత్=సూర్యునికంటే, అస్తరః=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నది). ఆదిత్యః=సూర్యుడు, యం=చేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, ఆదిత్యః=సూర్యుడు, యస్య=చేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, ఆదిత్యం=సూర్యుని, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నది. ఏవః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపమగు, అత్తా=అత్త, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోదిక్షుతిష్ఠన్దిగ్భ్యస్తరోయందిశోనవిదుర్యస్యదిశశ్శరీరం యోదిశోస్తరోయమయత్యేషత ఆత్తాస్తర్యామృమృతః. ||౧౦||

ప॥ యః - దిక్షు - తిష్ఠత్ - దిగ్భ్యః - అస్తరః - యం - దిశః - న - విదుః - యస్య - దిశః - శరీరం - యః - దిశః - అస్తరః - యమయతి - ఏవః - తే - ఆత్తా - అస్తర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, దిక్షు=దిక్కులయందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, దిగ్భ్యః=దిక్కులకంటే, అస్తరః=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నదో), దిశః=దిక్కులు, యం=చేనిని, నవిదుః=తెలిసికొనలేదో, దిశః=దిక్కులు, యస్య=చేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, దిశః=దిక్కులను, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏవః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపమగు, అత్తా=అత్త, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యశ్చన్ద్రితారకేతిష్ఠగ్శ్చన్ద్రితారకాదస్తరోయం చన్ద్రితారకంనవేదయస్య చన్ద్రితారకగ్ శరీరంయశ్చన్ద్రితారకమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్తాస్తర్యామృమృతః. ||౧౧||

ప॥ యః - చన్ద్రితారకే - తిష్ఠత్ - చన్ద్రితారకాత్ - అస్తరః - యం - చన్ద్రితారకం - న - వేద - యస్య - చన్ద్రితారకం - శరీరం - యః - చన్ద్రితారకం - అస్తరః - యమయతి - ఏవః - తే - ఆత్తా - అస్తర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, చన్ద్రితారకే=చంద్రనక్షత్రములయందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, చన్ద్రితారకాత్=చంద్రనక్షత్రములకంటే, అస్తరః=లోపలనున్నదై, (భవతి=అగుచున్నదో), యం=చేనిని, చన్ద్రితారకం=చంద్రనక్షత్రములు, నవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=చేనికి, చంద్రితారకం=చంద్రనక్షత్రములు, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, చన్ద్రితారకం=చంద్రనక్షత్రములను, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏవః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపమైన, అత్తా=అత్త, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ య ఆకాశేతిష్ఠన్నాకాశాదస్తరోయమాకాశోనవేదయస్యాకాశశ్శరీరం య ఆకాశమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్తాస్తర్యామృమృతః. ||౧౨||

ప॥ యః - ఆకాశే - తిష్ఠత్ - ఆకాశాత్ - అస్తరః - యం - ఆకాశః - న - వేద - యస్య - ఆకాశః - శరీరం - యః - ఆకాశం - అస్తరః - యమయతి - ఏవః - తే - ఆత్తా - అస్తర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, ఆకాశే=ఆకాశమునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, ఆకాశాత్=ఆకాశము నకంటె, అస్తరః - లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నదో), ఆకాశః=ఆకాశము, యం= దేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, ఆకాశః=ఆకాశము, శరీరం=దేహమో, యః= ఏది, ఆకాశం=ఆకాశమును, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది.)

ఉ॥ యస్తమసితిష్ఠగ్ స్తమసో న్తరోయం తమోనవేదయస్య తమశ్శరీరం యస్తమో న్తరోయమయత్యేవ త ఆత్మా న్తర్యామ్యమృతః. ॥౧౩॥

ప॥ యః - తమసి - తిష్ఠత్ - తమసః - అస్తరః - యం - తమ - న - వేద - యస్య - తమః - శరీరం - యః - తమః - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, తమసి=చీకటియందు, (ఆవరణాత్తక్మైన బాహ్యమందలి చీకటియం దు), తిష్ఠత్=ఉన్నదై, తమసః=చీకటికంటె, అస్తరః=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్న ది). తమః=చీకటి, యం=దేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, తమః=చీకటి, శరీ రం=దేహమో, యః=ఏది, తమః=చీకటిని, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియ మించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అస్తర్యా మిస్వరూపమైన, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యస్తేజసితిష్ఠగ్ స్తే జసో న్తరోయం తేజోనవేదయస్య తేజశ్శరీరం యస్తేజో న్త రోయమయత్యేవ త ఆత్మా న్తర్యామ్యమృత ఇత్యధిచైవ తమథాధిభూతమ్.

ప॥ యః - తేజసి - తిష్ఠత్ - తేజసః - అస్తరః - యం - తేజః - న - వేద - యస్య - తేజః - శరీరం - యః - తేజః - అస్తరః - యమయతి - ఏష - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అ మృతః - ఇతి - అధిచైవతం - అథ - అధిభూతం.

ప్ర॥ యః=ఏది, తేజసి=తేజస్సునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, తేజసః=తేజస్సుకంటె, అస్తరః=లోపలనున్నది, (భవతి=అగుచున్నదో), తేజః=తేజస్సు, యం=దేనిని, నవేద=తె లిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, తేజః=తేజస్సు, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, తేజః=తేజ స్సును, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొ క్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి= అగుచున్నది). ఇతి=ఇట్లు, అధిచైవతం=అధిచైవతస్వరూపము. అథ=అనంతరము, అధిభూ తం=అధిభూతస్వరూపము, (ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది).

తా॥ ఓ శాతముండా ! అధిచైవతములగు భూమి, ఉదకము, అగ్ని, అస్తరితలోకము, వాయువు, ద్యులోకము, నూర్మండ, చంద్రతారకములు, ఆకాశము, చీకటి, తేజస్సు పీటిలోప లనుండి వాటినిన్నిటిని నియమించుచు వాటిచేదెలిసికొనబడక విలక్షణముగా నుండెడి నాశ సరహితమగు అంతర్యామిస్వరూపమే నీ యాత్మయని ఈ ప్రకారము అధిచైవతమునుచెప్పి, అధి భూతమును యాజ్ఞవల్క్యుండు చెప్పుచున్నాడు.

ఉ॥ యస్స ద్వేషుఃసూతేషు తిష్ఠన్స ద్వేభ్యోభూతేభ్యోన్తరోయన్ సర్వాణి భూతాని సవిచర్యస్యసర్వాణిభూతాని శరీరంయస్సర్వాణిభూతాన్యన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతఇత్యధిచూతమథాధ్యాత్మం. ॥౧౫॥

ప॥ యః - సర్వేషు - భూతేషు - తిష్ఠన్ - సర్వేభ్యః - భూతేభ్యః - అన్తరః - యం - సర్వాణి - భూతాని - న - విచరః - యస్య - సర్వాణి - భూతాని - శరీరం - యః - సర్వాణి - భూతాని - అన్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అన్తర్యామీ - అమృతః - ఇతి - అధిభూతం - అథ - అధ్యాత్మం.

ప్ర॥ యః=ఏది, సర్వేషు=సమస్తములైన, భూతేషు=భూతములయందు, (బ్రహ్మాదిస్తంబవర్తంతముండెడి అన్ని భూతములయందును), తిష్ఠన్=ఉన్నదై, సర్వేభ్యః=సమస్తములైన, భూతేభ్యః=భూతములకంటె, అన్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, యం=దేనిని, నవిచరః=తెలిసికొనలేవో, సర్వాణిభూతాని=సమస్తభూతములును, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, సర్వాణిభూతాని=సమస్తభూతములను, అన్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అన్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది). ఇతి=ఈప్రకారము, అధిభూతం=అధిభూతస్వరూపము. అథ=అనంతరము, అధ్యాత్మం=అధ్యాత్మస్వరూపము, (ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది).

తా॥ ఓ గౌతముడా! అధిభూతములగు బ్రహ్మ మొదలు గణ్డిపాచవరమండెడి సమస్తజీవకోట్లయందుండి వాటినిన్నిటిని నియమించుచు వాటిజేదలిసికొనబడక విలక్షణమై సర్వాన్తరమగు నాశనరహితమైన అన్తర్యామిస్వరూపమే నీ యాత్మయనిచెప్పి యాజ్ఞావల్క్యుడు అధ్యాత్మమునందంతర్యామి స్వరూపమును చెప్పుచున్నాడు.

ఉ॥ యః ప్రాణేతిష్ఠన్ప్రాణాన్తరోయం ప్రాణోనవేదయస్య ప్రాణశ్శరీరంయః ప్రాణమన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౧౬॥

ప॥ యః - ప్రాణే - తిష్ఠన్ - ప్రాణాత్ - అన్తరః - యం - ప్రాణః - న - వేద - యస్య - ప్రాణః - శరీరం - యః - ప్రాణం - అన్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అన్తర్యామీ - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, ప్రాణే=ప్రాణమునందు, (ప్రాణవాయువుసహితమైన ప్రాణమునందు), తిష్ఠన్=ఉన్నదై, ప్రాణాత్=ప్రాణముకంటె, అన్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), ప్రాణః=ప్రాణము, యం=దేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, ప్రాణః=ప్రాణము, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, ప్రాణం=ప్రాణమును, అన్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అన్తర్యామీ=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోవాచి తిష్ఠన్వాచోన్తరోయం వాఙ్మవేదయస్య వాక్శరీరం యోవాచమన్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః. ॥౧౭॥

ప॥ యః - వాచి - తిష్ఠక్ - వాచః - అస్తరః - యం - వాక్ - స - వేద - యస్య - వాక్ - శరీరం - యః - వాచం - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, వాచి=వాక్కునందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, వాచః=వాక్కుకంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), వాక్=వాక్కు, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, వాక్=వాక్కు, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, వాచం=వాక్కును, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యశ్చక్షుషితిష్ఠగ్ శ్చక్షుషోస్తరోయం చక్షుర్నవేదయస్య చక్షుశ్శరీరం యశ్చక్షురస్తరో యమయత్యేవత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతః. ॥౧౮॥

ప॥ యః - చక్షుషి - తిష్ఠక్ - చక్షుషః - అస్తరః - యం - చక్షుః - స - వేద - యస్య - చక్షుః - శరీరం - యః - చక్షుః - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, చక్షుషి=నేత్రమునందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, చక్షుషః=నేత్రముకంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), చక్షుః=నేత్రము, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, చక్షుః=నేత్రము, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, చక్షుః=నేత్రమును, అస్తరః=లోపలనున్నదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యశ్శ్రోత్రేతిష్ఠక్ శ్రోత్రాదస్తరోయగ్ శ్రోత్రంనవేదయస్య శ్రోత్రగ్ శరీరం యశ్శ్రోత్రమస్తరో యమయత్యేవత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతః. ॥౧౯॥

ప॥ యః - శ్రోత్రే - తిష్ఠక్ - శ్రోత్రాత్ - అస్తరః - యం - శ్రోత్రం - స - వేద - యస్య - శ్రోత్రం - శరీరం - యః - శ్రోత్రం - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, శ్రోత్రే=చెవియందు, తిష్ఠక్=ఉన్నదై, శ్రోత్రాత్=చెవికంటె, అస్తరః=అభ్యంతరమైనది, (భవతి=అగుచున్నదో), శ్రోత్రం=చెవి, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, శ్రోత్రం=చెవి, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, శ్రోత్రం=చెవిని, అస్తరః=అభ్యంతరమైనదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోమనసితిష్ఠన్తనసోస్తరోయం మనోనవేదయస్య మనఃశరీరం యోమనోస్తరో యమయత్యేవత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతః. ॥౨౦॥

ప॥ యః - మనసి - తిష్ఠత్ - మనసః - అస్తరః - యం - మనః - స - వేద - యస్య - మనః - శరీరం - యః - మనః - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, మనసి=మనస్సునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, మనసః=మనస్సుకంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), మనః=మనస్సు, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, మనః=మనస్సు, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, మనః=మనస్సును, అస్తరః=లోపలనుండునదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనము లేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామి స్వరూపమైన, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యస్త్యచిత్తిష్ఠగ్చోస్త స్త్వచోస్తరోయంత్యజ్ఞ వేదయస్యత్వక్శరీరంయస్త్య చమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతః. ||౨౦||

ప॥ యః - త్వచి - తిష్ఠత్ - త్వచః - అస్తరః - యం - త్వక్ - స - వేద - యస్య - త్వక్ - శరీరం - యః - త్వచం - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, త్వచి=చర్మమునందు, తిష్ఠత్=ఉన్నదై, త్వచః=చర్మమునకంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), త్వక్=చర్మము, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, యస్య=దేనికి, త్వక్=చర్మము, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, అస్తరః=లోపలనుండునదియై, త్వచం=చర్మమును, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనము లేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామి స్వరూపమగు, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్విజ్ఞానాదస్తరోయంవిజ్ఞానంసవేదయస్య విజ్ఞానగ్శరీరంయో విజ్ఞానమస్తరోయమయత్యేషత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతః. ||౨౧||

ప॥ యః - విజ్ఞానే - తిష్ఠత్ - విజ్ఞానాత్ - అస్తరః - యం - విజ్ఞానం - స - వేద - యస్య - విజ్ఞానం - శరీరం - యః - విజ్ఞానం - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్మా - అస్తర్యామి - అమృతః.

ప్ర॥ యః=ఏది, విజ్ఞానే=విజ్ఞానమునందు, (బుద్ధియందు), తిష్ఠత్=ఉన్నదై, విజ్ఞానాత్=బుద్ధికంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నదో), విజ్ఞానం=బుద్ధి, యం=దేనిని, సవేద=తెలిసికొనలేదో, విజ్ఞానం=బుద్ధి, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, విజ్ఞానం=బుద్ధిని, అంతరః=లోపలనుండునదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనము లేని, అస్తర్యామి=అంతర్యామి స్వరూపమైన, ఆత్మా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది).

ఉ॥ యోరేతసితిష్ఠనేతసోస్తరోయగ్ రేతోనవేదయస్య రేతశ్శరీరం యోరేతోస్త
రోయ మయత్యేషత ఆత్తాస్తర్యామ్యమృతోఽదృష్టోద్రష్టాఽశ్రుతః శ్రోతా
ఽమతోమంతాఽవిజ్ఞాతోవిజ్ఞాతా నాన్యోతోస్తి ద్రష్టానాన్యోతోస్తి శ్రో
తానాన్యోతోస్తి మంతానాన్యోతోస్తి విజ్ఞాతైషత ఆత్తాస్తర్యామ్యమృతో
ఽతోఽన్యదార్తంతతో హృద్దాలక ఆరుణిరుపరరామ. ॥౨౩॥

ఇతి బృహదారణ్యకే - పంచమాధ్యాయే - సప్తమంబ్రాహ్మణమ్.

వ॥ యః - రేతసి - తిష్ఠత్ - రేతసః - అస్తరః - యం - రేతః - స - వేద - యస్య -
రేతః - శరీరం - యః - రేతః - అస్తరః - యమయతి - ఏషః - తే - ఆత్తా - అస్తర్యామి -
అమృతః - అదృష్టః - ద్రష్టా - అశ్రుతః - శ్రోతా - అమతః - మంతా - అవిజ్ఞాతః - విజ్ఞాతా -
సే - అన్యః - అతః - అస్తి - ద్రష్టా - స - అన్యః - అతః - అస్తి - శ్రోతా - స - అన్యః - అ
తః - అస్తి - మంతా - స - అన్యః - అతః - అస్తి - విజ్ఞాతా - ఏషః - తే - ఆత్తా - అస్త
ర్యామి - అమృతః - అతః - అన్యత్ - అర్తం - తతః - హ - ఉద్దాలకః - ఆరుణిః - ఉపరరామ.

ప్ర॥ యః=ఏది, రేతసి=రేతస్సునందు, (ప్రజననమందు=ఉత్పత్తియందు), తిష్ఠత్=ఉన్నదై, రేతసః=రేతమ్మకంటె, అస్తరః=లోపలనుండునది, (భవతి=అగుచున్నది). రేతః=రేతస్సు, యం=దేనిని, నవేద=తెలిసికొనలేదో, రేతః=రేతస్సు, యస్య=దేనికి, శరీరం=దేహమో, యః=ఏది, రేతః=రేతస్సును, అస్తరః=లోపలనుండునదై, యమయతి=నియమించుచున్నదో, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అమృతః=నాశనములేని, అస్తర్యామి=అస్తర్యామిస్వరూపమగు, ఆత్తా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది). (ఏకారణమువలన పృథివ్యాదిదేవతలు తమ నియమించుచు తమయందున్నటువంటి అంతర్యామి స్వరూపమును తెలిసికొనలేవు. అనఁగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు). (సః=ఆ అంతర్యామి స్వరూపమైన ఆత్మ, అదృష్టః=నేత్రముయొక్క చూపునకు కనఁబడనిదై, ద్రష్టా=చూచునదియును, (నేత్రమునకు సమీపమగుటవలన దృక్స్వరూపమైయున్నది). అశ్రుతః=చెవికికనఁబడనిదై, శ్రోతా=వినునదియును, (శ్రోత్రమునకు సమీపమైనదగుటవలన శ్రోతయైనదియును), అమతః=మనస్సుకల్పమునకు గోచరముకానిదై, మంతా=సంకల్పించునదియును, (మనస్సునందు సమీపించి యున్నదగుటవలన సంకల్పించునదియును), అవిజ్ఞాతః=నిశ్చయమునకు విషయముకానిదై, విజ్ఞాతా=నిశ్చయించునదియును, (లోపములేని విజ్ఞానముకలదియై సమీపించి యున్నదగుటవలన తెలిసికొన నిశ్చయించునది అగుచున్నది). అతః=ఈ అంతర్యామిస్వరూపముకంటె, అన్యః=వేరైన. ద్రష్టా=చూచునది, నాస్తి=లేదు. అతః=ఈ అంతర్యామికంటె, అన్యః=వేరైన, శ్రోతా=వినునది, నాస్తి=లేదు. అతః=ఈ అంతర్యామికంటె, అన్యః=వేరైన, మంతా=సంకల్పించునది, నాస్తి=లేదు. అతః=ఈ అంతర్యామికంటె, అన్యః=వేరైన, విజ్ఞాతా=తెలిసికొనునది, నాస్తి=లేదు. అమృతః=నాశనములేని, ఏషః=ఇది, తే=నీయొక్క, అస్తర్యామి=అస్తర్యామిస్వరూపమైన, ఆత్తా=ఆత్మ, (భవతి=అగుచున్నది). అతః=ఈ పరమాత్మయగు అంతర్యామి స్వరూపముకంటె, అన్యత్=ఇతరమైనది, అర్తం=నశించునది. తతోహ=అందువలన, (ఈ ప్రకారము శ్రశ్మమును నిర్ణయించి చెప్పటవలన), ఆరుణిః=ఆరుణపుత్రుఁడగు, ఉద్దాలకః=ఉద్దాలకుఁడు, ఉపరరామ=పేరు/పశు మునుచేయక యూరకయుండెను.

తా|| ఓ ఉద్దాలకుడా ! అధ్యాత్మస్వరూపములగు ప్రాణ వాక్చక్షుస్సృలు మొదలైన టియందున్నదై, వానిచేతఁజెలిసికొనఁబడక అవియే దేహముగాఁగలిగి వాటివాటిని నియమించు నాశనరహితమైన అంతర్యామి స్వరూపముగనాత్మ, చూపునకును, వినికీకిని, తలంపునకు నుద్గిజ్ఞానమునకును, గోచరముకానిదై ఆ చక్షురాదీంద్రియములకు సమీపమైనదగుటవలన చునదియును వినునదియును తలంచునదియును తెలిసికొనునదియు నగుచున్నది. ఇట్లు సమమునకు ద్రష్టయై దేనిచేతనున్న చూడఁబడక సర్వాంతరమై అంతర్యామి స్వరూపమునగు రమాత్మకంటె అన్యవగు ద్రష్టయును, శ్రోత్రయును, మస్తయును, విజ్ఞాతయును, ఏకాకణవలనలేదో ఆ కారణమువలన నాశనరహితమును, సమస్తమైన సంసారులయొక్క కర్మ ఫలము విభజించునట్టిసదియును, సమస్తసంసార ధర్మములేనిదియునగు ఈ అత్మవదియో ఇదే నీరక్క నాశనరహితమగు అంతర్యామి స్వరూపము. ఇట్టి అంతర్యామి స్వరూపముగు పరమాత్మకంటె వేరైనది యంతయు నశించునదియై అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు తానుచేసిన ప్రశ్నమును నిశించి చెప్పటవలన అరుణపుత్రుఁడగు ఉద్దాలకుఁడు వేలు స్రవమును చేయకయుండెను.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పచ్చిమాధ్యాయము సప్తమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకము - పచ్చిమాధ్యాయము.

అష్టమబ్రాహ్మణ ప్రారంభము.

ఉ|| అథహవాచక్ష్మస్యవాచ బ్రాహ్మణాభగవన్తో హస్తాహమిమంద్వప్రశ్నౌ
త్యోమితౌచేన్ద్రేవత్యతి నవై జాతు యుష్మాకమిమం కల్పిద్భ్రహ్మాద్యం
తేతి పృచ్ఛగార్గిత.

||

ప|| అథ - హ - వాచక్ష్మ - ఉవాచ - బ్రాహ్మణాః - భగవన్తం - హస్త - అహం
ఇమం - ద్వ - ప్రశ్నౌ - ప్రత్యోమి - తౌ - చేత్ - మే - వత్యతి - న - వై - జాతు
యుష్మాకం - ఇమం - కః - చిత్ - బ్రహ్మాద్యం - జేతా - ఇతి - పృచ్ఛ - గార్గి - ఇతి.

ప్ర|| అథహ=అనంతరము, వాచక్ష్మ=వచక్కునిపుత్రునియగు గార్గి, ఉవాచ=పలికెను. హేబ్రాహ్మణాః=ఓబ్రాహ్మణులారా ! భగవన్తః=పూజావంతులైనమీరు, (ప్రణాత=వినుండి) హస్త=మీకు అనుమతయైనయెడల, అహం=నేను, ఇమం=ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని, ద్వప్రశ్న=రెండుప్రశ్నలను, ప్రత్యోమి=అడిగెదను. తౌ=ఆ ప్రశ్నలను, మే=నాకు, వత్యతిచేతోచెప్పినయెడల, యుష్మాకం=మీలోవల, కల్పితే=ఎవఁడును, ఇమం=ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని, బ్రహ్మాద్యం=బ్రహ్మసంబంధవాదమునుగూర్చి, జాతు=ఒకానొకవ్వడును, జేతా=జయించువాడు, నవై=లేడు. ఇతి=అని, (గార్గి పలికెను). హేగార్గి=ఓగార్గీ ! (త్వం=నీవు), పృతి=అడుగుమాయని, (బ్రాహ్మణులు పలికిరి).

తా|| ఉద్దాలకుఁడు ఊరకున్న తరువాత పూర్వము శిరః పతనభయమువలన ఊరకయుగార్గి మరల పూజ్యులగు ఓ బ్రాహ్మణులారా ! మీరు అంగీకరించితిరేని నేను ఈ యాజ్ఞవల్క్యురెండు ప్రశ్నములను అడిగెదను. ఆ ప్రశ్నములను గూర్చి యాజ్ఞవల్క్యుఁడు త్వరమును చెప్పినయెడల మీలో నెవరును బ్రహ్మసంబంధవాదమునుగూర్చి ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని జయించువారలేరు. పలికి బ్రాహ్మణులను సార్థింపఁగా బ్రాహ్మణులు, ఓగార్గీ ! ఆప్రకారమే అడుగుమాయని పలికి

ఉ॥ సాహేవావాచాహేంవై త్వా యజ్ఞవల్క్య యథాకాశ్యోవావై దేహేవాహే
గ్ర పుత్ర ఉజ్జ్వంధనురధిజ్యంకృత్వా ద్వౌబాణవస్తా సపత్నాతి వ్యాధినా
హస్తేకృత్వోపొత్తిష్ఠే దేవమేవాహంత్వాం ద్వాభ్యాం ప్రశ్నాభ్యా ముపొ
దస్తాం తౌమేబ్రూహీతి పృచ్ఛగార్గీతి. ॥౨॥

ప॥ సా - హా - ఉవాచ - అహం - వై - త్వ - యజ్ఞవల్క్య - యథా - కాశ్యో - వా -
వై దేహా - వా - ఉగ్రపుత్రః - ఉజ్జ్వం - ధనుః - అధిజ్యం - కృత్వా - ద్వౌ - బాణవస్తా - సప
త్నాతివ్యాధినా - హస్తే - కృత్వా - ఉపొత్తిష్ఠేత్ - ఏవం - చ - అహం - త్వాం - ద్వా
భ్యాం - ప్రశ్నాభ్యాం - ఉపొదస్తాం - తౌ - మే - బ్రూహీ - ఇతి - పృచ్ఛ - గార్గీ - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆ గార్గి, హేవాచ=పలికెను. హేయజ్ఞవల్క్య = హేయజ్ఞవల్క్యః
డా ! అహంవై = నేను, త్వ=నిన్ను, (ద్వౌప్రశ్న=రెండు ప్రశ్నములను. ప్రశ్నయి=అడిగి
దను). కాశ్యోవా=కాశిదేశమునందు పుట్టినవాడైనను, వై దేహేవా=విదేహదేశమునం
దు పుట్టినవాడైననునను, ఉగ్రపుత్రః=కూరవంశమునందు పుట్టిన రాజపుత్రుడు, ఉజ్జ్వం=దిం
నబడిననారిగల. ధనుః=ధనుస్సును, అధిజ్యం=తిరిగి యెక్కుపెట్టబడిన నారి కలదానినిగా,
కృత్వా=చేసి, సపత్నాతివ్యాధినా=శత్రువులను మిక్కిలి వృధపెట్టుచుండెడి, ద్వౌ=రెండైన,
బాణవస్తా=కొనయందు పెదురుఖంఠముగల శరములను, (ఇక్కడ బాణశబ్దమునకు పెదురుఖం
డమర్థము). హస్తే=హస్తమునందు, కృత్వా=చేసికొని, (హస్తమునందుంచుకొని), యథా=
ఏప్రకారము, ఉపొత్తిష్ఠేత్ = సమీపముగానుండునో, (తన్ను సమీపముగాఁజూపించునో)
ఏవమేవ=ఈ ప్రకారముగానే, అహం=నేను, త్వం=నిన్ను, ద్వాభ్యాం=రెండైన, ప్రశ్నా
భ్యాం=ప్రశ్నములచేతను, ఉపొదస్తాం=సమీపించితిని. (నీ సమీపమునందు కేచితిని). తౌ=ఆ
ప్రశ్నములను, మే=నాకొఱకు, బ్రూహీ=చెప్పుమా, ఇతి=అని, (గార్గీఅడిగెను). హేగార్గీ=
ఓగార్గీ, పృచ్ఛ=అడుగుమా, ఇతి=అని, (యజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను).

తా॥ ఇట్లుగార్గి బ్రాహ్మణానుజ్ఞను పొంది యజ్ఞవల్క్యుని అడిగెను. హేయజ్ఞవల్క్యః
డా ! కాశి విదేహ దేశములయందైన కూరవంశమునందు పుట్టిన రాజపుత్రుడు ధనుస్సు నెక్కు
పెట్టుకొని శత్రువులను వృధపెట్టునట్టి రెండు మంచిబాణములను హస్తమునందుంచుకొని యె
ట్లు శత్రువును సమీపించునో ఆప్రకారముగానే నేను నిన్ను రెండుప్రశ్నములైన ప్రశ్నములతో
సమీపించియున్నాను. నీవు బ్రహ్మవేత్తవు అయితివేని ఆప్రశ్నలకు సమాధానములను నాకు చె
ప్పుమా యని గార్గి అడుగఁగా, యజ్ఞవల్క్యుడు, ఓ గార్గీ! ప్రశ్ననుచేయుమాయని మర
ల పలికెను.

ఉ॥ సాహేవాచయదూర్ధ్వం యజ్ఞవల్క్యచివోయద వాక్పృథివ్యాయదస్తరా
ద్యావాపృథివీ ఇమేయద్భూతంచ భవచ్ఛభవిష్యచ్ఛేత్యా చక్షుతేకస్తిగ్ స్త
దోతంచప్రోతంచేతి. ॥౩॥

ప॥ సా - హేవాచ - యత్ - ఉర్ధ్వం - యజ్ఞవల్క్య - దిశః - యత్ - ఆవాక్ -
పృథివ్యాః - యత్ - అస్తరా - ద్యావాపృథివీ - ఇమే - యత్ - భూతం - చ - భవత్ - చ -
భవిష్యత్ - చ - ఇతి - ఆచక్షత్ - కస్మిన్ - తత్ - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - ఇతి.

ప్ర॥ సా=అగార్గీ, హేవాచ=పలికెను హేయాజ్ఞవల్క్యుఁడే! యజ్ఞవల్క్యుఁడా! దివః=ద్యులోకముకంటె, (అడ్డకపాలముకంటె), ఊర్ధ్వం=పైన, యత్=ఏదియో, పృథివ్యాః=భూమికంటె, అవాక్=క్రిందుగాను, (అండకపాలముకంటె క్రిందుగాను), యత్=ఏదియో, అస్తరా=అండకపాలములయొక్క మధ్యమునందు, ఇమేద్యావాపృథివీ=ఈ భూవ్యంతరిక్షములు, యత్=ఏదియో, భూతంచ=గడిచిపోయినదియును, భవచ్ఛ=ప్రపంచించుచున్నదియును, భవిష్యచ్ఛ=ముందురాబోవునదియును, యత్=ఏదియో, ఇతి=ఈ సమస్తమున్ను, (ఆగమమువలన దేనియందు ఏకీభవించియున్నదని), ఆచక్షతే=చెప్పుచున్నారో, తత్=ఆ సమస్తము, కర్షి=దేనియందు, ఓతంచ=పడుగుగాను, ప్రోతంచ=పేకగాను, (వస్త్రముయొక్క పడుగు పేకలు వలెనే కల్పించబడినది), ఇతి=అని, (గార్గి అడిగెను)

తా॥ ఓ యజ్ఞవల్క్యుడా! బ్రహ్మాండముకంటె ఉపరిభాగమునందును క్రింది భాగమునందును మధ్యమునందును భూతమును వర్తమానమును భవిష్యత్తును నగు దైవితమైన ఈ సమస్తమును దేనియందు ఏకీభవించియున్నదని ఆగమ న్యాయమువలన చెప్పుదురో, అట్టి సమస్తమును దేనియందు, వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే, ఏకముగాఁ గల్పించబడియున్నదని గార్గి యడిగెను

ఉ॥ సహేవాచయదూర్ధ్వం గార్గి దివోయదనాక్షృధివాయదస్తరాద్యావాపృథివీ ఇమేయదృఢతంచ భవచ్ఛ భవిష్యచ్ఛేత్యావక్షత ఆకాశే తదోతంచ ప్రోతంచేతి. ॥౪॥

ప॥ సః - హేవాచ - యత్ - ఊర్ధ్వం - గార్గి - దివః - యత్ - అవాక్ - పృథివ్యా - యత్ - అస్తరా - ద్యావాపృథివీ - ఇమే - యత్ - భూతం - చ - భవత్ - చ - భవిష్యత్ - చ - ఇతి - ఆచక్షతే - ఆకాశే - తత్ - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - ఇతి

ప్ర॥ సా=అ యజ్ఞవల్క్యుఁడు, హేవాచ=పలికెను హేగార్గి=ఓగార్గీ, దివః=ద్యులోకముకంటె, ఊర్ధ్వం=మీఁదను, యత్=ఏదియో, పృథివ్యాః=భూమికంటె, అవాక్=క్రిందను, అస్తరా=మధ్యమునందు, (అడ్డముయొక్క ఊర్ధ్వాభోకపాలములగు ద్యావా పృథువులయొక్క మధ్యమునందు), ఇమేద్యావాపృథివీ=ఈ ఆకాశభూములు, యత్=ఏదియో, భూతంచ=గడిచిపోయినదియును, భవచ్ఛ=ప్రపంచించుచున్నదియును, భవిష్యచ్ఛ=ముందు కలుగబోవునదియును, యత్=ఏదియో, (తత్సర్వం=ఆ సమస్తమును, యత్=ఏనూత్రము), ఇతి=అని, ఆచక్షతే=చెప్పుచున్నారో, తత్=ఆనూత్రము, ఆకాశే=ఆకాశమునందు, ఓతంచప్రోతంచంచ=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పించబడినది, ఇతి=అని, (యజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను)

తా॥ ఓ గార్గీ! బ్రహ్మాండముకంటె ఊర్ధ్వభాగమునందును క్రిందిభాగమునందును మధ్యమునందును భూతమును వర్తమానమును భవిష్యత్తునునగు వ్యాకృతమునైన నూత్రాత్మకమగు జగత్తంతయు దేనియందు ఏకముగాఁగల్పించబడియున్నదని చెప్పుదురో అట్టి నూత్రము ఆవ్యాకృతాకాశమునగు ఉత్పత్తిస్థితిలయకాలములయందు వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే ఏకముగాఁగల్పించబడియున్నదని యజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను.

1 సాహూవాచ నమ స్తైస్తు యజ్ఞవల్క్య యో మ ఏతం వ్యవచో ౭పరిస్తై

ధారయస్వేతి పృచ్ఛ గార్గీతి

||౫||

ప॥ సా - హూవాచ - నమ - తే - అస్తు - యజ్ఞవల్క్య - యః - మే - ఏతం వ్యవ
ః - అపరిస్తై - ధారయస్వ - ఇతి - పృచ్ఛ - గార్గీ - ఇతి

ప్ర॥ సా=ఆ గార్గీ, హూవాచ=పలికెను హేయజ్ఞవల్క్య=ఓ యజ్ఞవల్క్యడా,
యః=ఏ,(త్వం=నీవు), ఏతం=ఈ ప్రశ్నమును, మే=నాకు, వ్యవచః=విశేషముగాఁజెప్పితివో,
'స్తై=అటువంటి), తే=నీకొఱకు, నమః=నమస్కారము, అస్తు=అగునుగాక పరిస్తై=ఇంకొ
ప్రశ్నముకొఱకు, (అత్తానం=నన్ను), ధారయస్వ=దృఢముగాఁజేయుము, ఇతి=అని, (గార్గీ
లికెను) హేగార్గీ=ఓ గార్గీ! (త్వం=నీవు), పృచ్ఛ=అడుగుము, ఇతి=అని (యజ్ఞవల్క్య
౦ పలికెను)

తా॥ ఓ యజ్ఞవల్క్యడా ' నీవు నెను అడిగిన ప్రశ్నమును విశేషముగా నాకుచెప్పితి
గనుక నీకొఱకు నమస్కరించుచున్నాను ఇంకొక ప్రశ్నముచేయుటకు నన్ను ధైర్యముకల
నినిగాఁజేయుము, అని గార్గీ పలుకగా ఓ గార్గీ! నీవు ప్రశ్నమును అడుగుమాయని యా
వల్క్యడుపలికెను

౨॥ సాహూవాచయదూర్ధ్వం యజ్ఞవల్క్యదివోయదవాక్పృథివ్యాయదస్తరా
ద్యావాపృథివీ ఇమేయద్భూతంచ భవచ్చభవిష్యచ్ఛ్రేత్యాచక్షతే కస్తిక్ స్ర
దోతంచ ప్రోతంచేతి.

||౬||

ప॥ సా - హూవాచ - యత్ - ఊర్ధ్వం - యజ్ఞవల్క్య - దివః - యత్ - అవాక్ -
పృథివ్యాః - యత్ - అస్తరా - ద్యావాపృథివీ - ఇమే - యత్ - భూతం - చ - భవిత్ - చ -
భవిష్యత్ - చ - ఇతి - ఆచక్షతే - కస్తిక్ - తత్ - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆగార్గీ, హూవాచ=పలికెను హేయజ్ఞవల్క్య=ఓ యజ్ఞవల్క్యడా!
యః=ద్యులోకముకంటె, (అండకపాలముకంటె), ఊర్ధ్వం=మీఁదను, యత్=ఏదియో,
పృథివ్యాః=భూమికంటె, అవాక్=క్రిందుగాను, (అండకపాలముకంటె క్రిందుగాను), యత్=
ఏదియో, అంతరా= (అండకపాలములయొక్క మధ్యమునందు, ఇమేద్యావాపృథివీ=ఈ భూ
ప్యస్తరిక్షములు, యతే=ఏదియో, భూతంచ = గడిచిపోయినదియును, భవచ్చ = జరుగు
చున్నదియును, భవిష్యచ్చ = ముందు కలుగబోవునదియును, యత్ = ఏదియో, (తస్యైర్వం
=ఆ సమస్తమున్ను, యత్=ఏనూత్రము) ఇతి=అని, ఆచక్షతే = చెప్పచున్నారో, తత్=
ఆనూత్రము, కస్తిక్=దేనియందు, ఓతంచప్రోతంచ=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే
వ్రేలించబడినది ఇతి=అని, (గార్గీ ప్రశ్నచేసెను)

తా॥ ఓ యజ్ఞవల్క్యడా ' బ్రహ్మాండముకంటె ఊర్ధ్వభాగమునందును క్రిందిభాగము
నందును మధ్యమునందును భూతమును పరమానమును భవిష్యత్తును నగు ఈ భవస్త్రమును ఏ నూ

త్రపని క్షేపణానాం ఆచార్యేనాం వస్తుముయోక్తా పశుగుపేకావలెనే కల్పింపబడిన యని గాగ్గి ప్రశ్నచేసెను

ఉ॥ సహూవాచయమాన్ధ్యం గార్గి దివోయదవాక్ష్పృధివ్యాయ దస్త్రాద్యావాపు ధివిఇమేయద్భూతంచ భవచ్ఛబవివ్యచ్ఛేత్యాచక్షత ఆకాశఏవతదోతగచ ప్రోతంచేతి కన్తిన్నుఖిల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చేతి. ||౨||

ప॥ సః - హూవాచ - యత్ - ఊర్ధ్వం - గార్గి - దివః - యత్ - అవాక్ - పృధివ్యాః - యత్ - అస్తరా - ద్యావాపుదీపి - ఇమే - యత్ - భూతి - చ - భవత్ - చ - భవిష్యత్ - చ - ఇతి - ఆచక్షతే - ఆకాశే - ఏవ - తత్ - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - ఇతి - కన్తిక్ - సు - ఖిలు - ఆకాశః - ఓతః - చ - ప్రోతః - చ - ఇతి

ప్ర॥ సో=ఆయాజ్ఞవల్క్యుడు, హూవాచ=పలికెను హేగార్గి=ఓగార్గి దివః=ఊర్ధ్వం=ద్యులొకముకంటె మీరుగాను, యత్=ఏదియో, అవాక్ష్పృధివ్యాః=మామికంటె క్రింగుగాను, యత్=ఏదియో, అస్తరా=బ్రహ్మాండ ఊర్ధ్వభో భాగములయొక్క మధ్యయందును, ఇమే ద్యావాపుదేపి=ఈ భూమ్యంతరిక్షములు, యత్=ఏదియో, భూతంచ=భూతమును, భవచ్ఛ=వస్త్రమానమును, ఓవిష్మచ్ఛ=ముంగు కలుగఁబోవునదియును, యత్=ఏదియో, (తత్సర్వం=ఆ సమస్తమును, యత్=ఏనాత్రము) ఇతి=అని, ఆచక్షతే=చెప్పచున్నారో, తత్=నూత్రస్వరూపమును ఆ సమస్తము, ఆకాశఏవ=ఆకాశమునందే ఓతంచప్రోతంచ=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడినదని ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు ౪౦కెను) ఆకాశః=ఆకాశము, కన్తిన్నుఖిలు=దేనియంగు, ఓతశ్చప్రోతశ్చేతి=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడియున్నదని (గార్గి మరల ప్రశ్నముచేసెను)

తా॥ ఓగార్గి! బ్రహ్మాండముయొక్క ఊర్ధ్వభోభాగములయందును మగ్యభాగమునందును భూతమును భవిష్యతును వస్త్రమానమునగు ఈ నూత్రరూపమైన సమస్తమును దేనినిగాఁజెప్పుచున్నారో ఆ నూత్రరూపమగు సర్వియును అవ్యాకృతమగు ఆకాశమనంగు పడుగుపేకలుగాఁగల్గింపబడియున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పగా, గార్గి, అవ్యాకృతాకాశ స్వరూపము అవాచ్యముగనుక అప్రతిపత్తియని, (పాంచనశక్యము), అవాచ్యమైన దానిని చెప్పినయెడల విప్రతిపత్తియని, రెండు దోషములు కలుగుచున్నవి ఆ దోషములను పరిహరించి చెప్పట శక్యమని తలంచి ప్రశ్నచేయుచున్నది ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ అవ్యాకృతాకాశము దేనియందు పడుగుపేకవలెనే కల్పింపబడియున్నదని ప్రశ్నచేసెను

ఉ॥ సహూవాచైతద్వైతదక్షరంగార్గి బ్రాహ్మణా అభివదన్త్యస్థూల మనన్ద్య హ్రస్వ మదీర్ఘ మలోపిత మస్నేహ మచ్ఛాయ మతిమో వాయ్వ నాకాశ మసక్ల మరస మగన్ధ మచక్షుషం మశ్రోత్ర మవాగవనోఽతేజసః మప్రాణ మముఖ మమాత్ర మనన్తర మబాహ్యం నతదశ్నాతి కించన నతదశ్నాతిక శ్చన. ||౩||

ప॥ సః - హూవాచ - ఏతత్ - వై - ఏతత్ - అక్షరం - గార్గి - బ్రాహ్మణాః - అభివదన్ - త్తి - అస్థూలం - అసక్లం - అరసం - అగన్ధం - అచక్షుషం - అలోపితం - అస్నేహం - అచ్ఛాయం - అతి

1 సాహెవాచ నమస్తేస్తు యాజ్ఞవల్క్య యో మ ఏతం వ్యవచోఽపరస్మై

.ధారయస్వేతి పృచ్ఛ గార్గీతి.

॥౫॥

ప॥ సా - హోవాచ - నమః - తే - అస్తు - యాజ్ఞవల్క్య - యః - మే - ఏతం - వ్యవ
ః - అపరస్మై - ధారయస్వ - ఇతి - పృచ్ఛ - గార్గి - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆ గార్గి, హోవాచ=పలికెను. హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా,
ః=ఏ, (త్వం=నీవు), ఏతం=ఈ ప్రశ్నమును, మే=నాకు, వ్యవచః=విశేషముగాఁజెప్పితివో,
స్మై=అటువంటి), తే=నీకొఱకు, నమః=నమస్కారము, అస్తు=అగునుగాక. పరస్మై=ఇంకొ
ప్రశ్నముకొఱకు, (ఆత్మానం=నన్ను), ధారయస్వ=దృఢముగాఁజేయుము, ఇతి=అని, (గార్గి
లికెను). హేగార్గి=ఓ గార్గీ! (త్వం=నీవు), పృచ్ఛ=అడుగుము, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యఁ
పలికెను).

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! నీవు నేను అడిగిన ప్రశ్నమును విశేషముగా నాకుచెప్పితి
. గనుక నీకొఱకు నమస్కరించుచున్నాను. ఇంకొక ప్రశ్నముచేయుటకు నన్ను ధైర్యముకల
నినిగాఁజేయుము, అని గార్గి పలుకగా ఓ గార్గీ! నీవు ప్రశ్నమును అడుగుమాయని యా
వల్క్యఁడుపలికెను.

3॥ సాహెవాచయదూర్ధ్వం యాజ్ఞవల్క్యదివోయదవాక్పృథివ్యాయదస్తరా
ద్యావాపృథివీ ఇమేయద్భూతంచ భవచ్చభవిష్యచ్ఛత్యాచక్షతే కస్తిగస్త
దోతంచ ప్రోతంచేతి.

॥౬॥

ప॥ సా - హేవాచ - యత్ - ఊర్ధ్వం - యాజ్ఞవల్క్య - దివః - యత్ - అవాక్ -
ృథివ్యాః - యత్ - అస్తరా - ద్యావాపృథివీ - ఇమే - యత్ - భూతం - చ - భవత్ - చ -
విష్యత్ - చ - ఇతి - ఆచక్షతే - కస్తిక్ - తత్ - ఓతం - చ - ప్రోతం - చ - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆగార్గి, హేవాచ=పలికెను. హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా!
వః = ద్యులోకముకంటె, (అండకపాలముకంటె), ఊర్ధ్వం =మీఁదను, యత్=ఏదియో,
ృథివ్యాః=భూమికంటె, అవాక్=క్రిందుగాను, (అండకపాలముకంటె క్రిందుగాను), యత్=
దియో, అంతరా= (అండకపాలములయొక్క మధ్యమునందు, ఇమేద్యావాపృథివీ=ఈ భూ
వృత్తములు, యత్=ఏదియో, భూతంచ = గడిచిపోయినదియును, భవచ్చ = జరుగు
నట్నదియును, భవిష్యచ్చ = ముందు కలుగబోవునదియును, యత్ = ఏదియో, (తత్సర్వం
ఆశమస్తమున్ను, యత్=ఏనూత్రము) ఇతి=అని, ఆచక్షతే = చెప్పచున్నారో, తత్=
నూత్రము, కస్తిక్=దేనియందు, ఓతంచప్రోతంచ=వస్తుముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే
ల్పింపఁబడినది. ఇతి=అని, (గార్గి ప్రశ్నచేసెను).

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! బ్రహ్మాండముకంటె ఊర్ధ్వభాగమునందును క్రిందిభాగము
ందును మధ్యమునందును భూతమును వస్తువానమును భవిష్యత్తును నగు ఈ ఘమస్తమును ఏ నూ

తా॥ ఇట్లు సర్వశాస్త్రముల సూర్యమైన అక్షరమున్నదియని ప్రతిచేతఁజెప్పఁబడినది ఇప్పుడూ అక్షరముండుటకు అనుమాన ప్రమాణమును చూపించుచున్నాఁడు ఓ గార్గీ! ఇంతకు పూర్వము చెప్పిన ఆశనాయాది ధర్మాతితమును సన్నిపమును ప్రత్యక్షమును సర్వాంతరమునగు పరబ్రహ్మమైన అక్షరస్వరూపమేది పొందఁబడినదో దానియొక్క ఆజ్ఞవలన సూర్యచంద్రులు ఆయా కాలములందు తప్పకుండ ప్రకాశించుచున్నారు అదేవకారము భూమ్యంతరిక్షములును అక్షర పరబ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞవలన వాటివాటి మితినియింపక నిలిచియున్నవి ఆ అక్షర పరబ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞవలననే నిమేష ముహూర్తము అహారాత్రము పక్షము మాసము సంవత్సరము మొదలైన పదములుగల ఆయాకాలములును తప్పకుండ కలుగుచున్నవి హిమవంతము మొదలైన పర్వతములనుండి తూర్పుగా ప్రవహించునట్టి నదులు తూర్పుగాను, పశ్చిమముగా ప్రవహించునట్టి నదులు పశ్చిమముగాను, ఇంక వాయుదిక్కులకు ప్రవహించెడి నదులు ఆయా దిక్కుభుములుగాను, ఆ అక్షర పరబ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞవలననే తప్పక ప్రవహించుచున్నవి ప్రమాణమును గుర్తింఁగిన మనుష్యులు దానార్హములగు బంగారు మొదలైన వాటిని అతి పరబ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞవలన స్తుతించుచున్నారు దేవతలు పురోడాశము మొదలైన జీవసపదార్థముల నిమిత్తమై యజమానునిన్ని పితృదేవతలు దర్శింహోమమునున్న అనుసరించి పొందుచున్నారు ఇట్లు అక్షర పరబ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞవలన ఈ సూర్య చంద్రులు మొదలైన వీరందఱు తమ తమ పనులయందు రాజ్యాజ్ఞవలన రాజ్యమువలెనే నియతిముగా ప్రవర్తించుచున్నారు.

ఉ॥ యోవా ఏ తదక్షరం గార్గ్య విదిత్వాఽస్తిల్లోకే జుహోతి యజతే తపస్త్యతే బహూని వర్ష సహస్రాణ్యస్తవచే వాస్యతద్భవతి | యోవా ఏ తదక్షరం గార్గ్యవిదిత్వా స్తాల్లోకా త్వేత్రితి స కృపణోఽథ య ఏ తదక్షరం గార్గి విదిత్వాఽస్తాల్లోకా త్వేత్రితి స బ్రాహ్మణః ||౧౦||

ప॥ యః - వై - ఏతత్ - అక్షరం - గార్గి - అవిదిత్వా - అస్తిక్ - లోకే - జుహోతి - యజతే - తపః - తపస్త్యే - బహూని - వర్షసహస్రాణి - అస్తవత్ - ఏవ - అస్య - తత్ - భవతి - యః - వై - ఏతత్ - అక్షరం - గార్గి - అవిదిత్వా - అస్తాత్ - లోకాత్ - వ్రేత్రితి - స - కృపణః - అథ - యః - ఏతత్ - అక్షరం - గార్గి - విదిత్వా - అస్తాత్ - లోకాత్ - వ్రేత్రితి - సః - బ్రాహ్మణః

ప్ర॥ హేగార్గి=ఓగార్గీ! యోవై=ఎవడైతే, ఏతదక్షరం=ఈ అక్షరమును, అవిదిత్వా=తెలిసికొనక, అస్తిక్=ఈ, లోకే=లోకమునందు, జుహోతి=హోమము చేయుచున్నాఁడో, యజతే=యాగముచేయుచున్నాఁడో, బహూనివర్షాణి=అనేక సంవత్సరములు, తపః=తపస్సును, తపస్త్యే=తపస్సుచేయుచున్నాఁడో, అస్య=వీనియొక్క, తత్=ఆకర్షణలము, అస్తవదేవ=నాశముకలదే, భవతి=అగుచున్నది హేగార్గి=ఓగార్గీ! యోవై=ఎవఁడు, ఏతదక్షరం=ఈ అక్షరమును, అవిదిత్వా=తెలిసికొనక, అస్తాల్లోకాత్=ఈ లోకమునుండి, వ్రేత్రితి=మరణమును పొందుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, కృపణః=కృపణుఁడు (డబ్బుచేకొనుకొనఁబడిన దాచుండు మొదలయిన వానివంటివాఁడు) అథ=మఱియు, హేగార్గి=ఓగార్గీ! యః=ఎవఁడు, ఏతదక్షరం=ఈ అక్షరమును, విదిత్వా=తెలిసికొని, అస్తాల్లోకాత్=ఈలోకమునుండి, వ్రేత్రితి=మరణమును పొందుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, (బ్రహ్మచేత్ర).

తా॥ ఈ చెప్పెడి హేతువువల్లనున్న ఆ అక్షరస్వరూపమున్నదని చూపించుచున్నాడు ఓ గార్గీ! ఎవడు ఈ అక్షరపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనక ఈ లోకమునందు హేమమును చేయుచున్నాడో, యాగమును చేయుచున్నాడో, తపస్సును అనేక సంవత్సరములు చేయుచున్నాడో అట్టివానియొక్క ఆ కర్తృఫలమంతయు నాశముకలదే యగుచున్నది ఎవడు ఈ అక్షరపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనక ఈ లోకమునుండి మరణమును పొంది పోవుచున్నాడో వాడు నీమండై జననమరణ రూపసంసార కష్టమును ఎడతెగక పొందుచున్నాడు ఎవడు ఈ అక్షరపరబ్రహ్మమును తెలిసికొని ఈ లోకమునుండి మరణమును పొంది పోవుచున్నాడో వాడు ఆ అక్షరపరబ్రహ్మస్వరూపియగు బ్రాహ్మణుడగుచున్నాడ, అనగా అక్షరపరబ్రహ్మమగుచున్నాడు.

ఉ॥ తద్వా ఏ తదక్షరం గార్గ్య దృష్టం ద్రష్ట శ్రుతగ్ శ్రోతమతం మస్త్రై విజ్ఞాతం విజ్ఞాతృనాన్య దతోస్తి ద్రష్టృనాన్య దతోస్తి శ్రోతృనాన్య దతోస్తి మస్త్రృనాన్య దతోస్తి విజ్ఞాత్రే తస్మిన్నుఖిల్వక్షరే గార్గ్యాకాశ ఓ తచ్చప్రోతశ్చేతి

॥౧౧॥

ప॥ తత్ - వై - ఏతత్ - అక్షరం - గార్గి - ఆదృష్టం - ద్రష్ట - అశ్రుతం - శ్రోతృ-అమతం - మస్త్ర - అవిజ్ఞాతం - విజ్ఞాతృ - న - అన్యత్ - అతః - అస్తి - ద్రష్ట - న - అన్యత్ - అతః - అస్తి - శ్రోతృ - న - అన్యత్ - అతః - అస్తి - మస్త్ర - న - అన్యత్ - అతః - అస్తి - విజ్ఞాతృ - ఏతన్నిక - న - ఖలు - అక్షరే - గార్గి - ఆకాశః - ఓతః - చ - ప్రోతః - చ - ఇతి.

ప్ర॥ హేగార్గి=ఓగార్గీ! తద్వై=ఆ ప్రసిద్ధమగు, ఏతత్=ఈ, అక్షరం=అక్షరస్వరూపము, ఆదృష్టం=చూడబడనిదియై, ద్రష్ట=చూచునదియును, అశ్రుతం=విసంబంధమై, శ్రోతృ=వినునదియును, అమతం=తలంచబడనిదియై, మస్త్ర=తలంచునదియును, అవిజ్ఞాతం=తెలిసికొనబడనిదియై, విజ్ఞాతృ=తెలిసికొనునదియును, (భవతి=అగుచున్నది) అతః=ఈ అక్షరపరబ్రహ్మముకంటె, అన్యత్=ఇతరమైనది, ద్రష్ట=చూచునది, నాస్తి=లేదు అతః=ఈ అక్షరమైనది, అన్యత్=ఇతరమైనది, శ్రోతృ=వినునది, నాస్తి=లేదు అతః=ఈ అక్షరమైనది, అన్యత్=ఇతరమైనది, మస్త్ర=తలంచునది, నాస్తి=లేదు అతః=ఈ అక్షరమైనది, అన్యత్=ఇతరమైనది, విజ్ఞాతృ=తెలిసికొనునది, నాస్తి=లేదు హేగార్గి=ఓగార్గీ! ఆకాశః=ఆకాశము, ఏతన్నిక=ఈ అక్షరమునందే, ఓతచ్చప్రోతశ్చ=వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకలువలెనే కల్పింపబడియున్నది. ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను)

తా॥ ఓగార్గీ! ఆ ప్రసిద్ధమగు ఈ అక్షరస్వరూపము తాను చూపునకు విషయముగాక దృక్స్వరూపమును శ్రోత్రమునకు విషయముగాక శ్రుతిస్వరూపమును మనస్సునకు విషయముగాక తలంచునదియును బుద్ధికి విషయముగాక విజ్ఞాతృస్వరూపమునగుచున్నది. మరియు ఇట్టి అక్షర పరబ్రహ్మస్వరూపముకంటె వేఱుద్రష్టయును వేఱుశ్రోతయును వేఱుమస్త్రయును వేఱువిజ్ఞాతయును లేదు ఓగార్గీ! ఇట్టి అక్షరస్వరూపమునందే అవ్యాకృతాకాశము వస్త్రముయొక్క పడుగు పేకలువలెనే, ఏకముగ కల్పింపబడియున్నది యని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను.

ఉ॥ సాహేవాచ బ్రాహ్మణా భగవన్తస్తదేవ బహుమన్యేధ్వం యదస్తాన్నమ
సాగరేణ ముచ్యేధ్వం నవైవాతు యుష్మాక మిమం కచ్ఛిద్భ్రష్మాద్యం
జేతేతి తతోహ వాచక్ష్మ్యపరరామ. ||౧౨||

ఇతి శ్రీ బృహదారణ్యకే పంచమాధ్యాయే అష్టమబ్రాహ్మణమ్

ప॥ సా - హేవాచ - బ్రాహ్మణాః - భగవన్తః - తత్ - ఏవ - బహుమన్యేధ్వం -
యత్ - అస్తాత్ - సమస్కారేణ - ముచ్యేధ్వం - న - వై - వాతు - యుష్మాకం - ఇమం - కః-
చిత్ - బ్రహ్మాద్యం - జేతా - ఇతి - తతః - హ - వాచక్ష్మీ - ఉపరరామ

ప్ర॥ సా=ఆగార్గి, హేవాచ=పలికెను. హేభగవన్తః బ్రాహ్మణాః=పూజ్యులగు ఓ
బ్రాహ్మణులారా ! అస్తాత్=ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని వలన, సమస్కారేణ=సమస్కారముచేతను,
ముచ్యేధ్వంయత్=ముత్తులు అగుండీ అనునది యేదియో, తదేవ=దానినే, (యూయం=మీరు), బ
హుమన్యేధ్వం=విశేషముగాతలంచుండీ యుష్మాకం=మీలోపల, కచ్ఛిత్=ఎవఁడును, ఇమం=
ఈయాజ్ఞవల్క్యుని, బ్రహ్మాద్యం=పరిబ్రహ్మవాదమునుగూర్చి, వాతు=ఒకానొకప్పుడును, జేతా
=జయించువాఁడు, నవై=లేనేలేఁడు ఇతి=అని, (గార్గి పలికెను) తతోహ=అందువలన,
వాచక్ష్మీ=పచుమని పుత్రికయగు గార్గి, ఉపరరామ=ఊరకయందెను

తా॥ ఇట్లుయాజ్ఞవల్క్యుఁడు తానుచేసిన ప్రశ్నమును నిరూపించి చెప్పటవలన గార్గి
బ్రహ్మసభయందలి బ్రాహ్మణులనుగూర్చి, పూజ్యులగు ఓబ్రాహ్మణులారా ! మీరుయాజ్ఞవల్క్యుని
కొఱకు సమస్కరించి ముత్తుగుటనే విశేషముగా తలంచుండీ ! మీలో బ్రహ్మవాదమును గూర్చి
ఈ యాజ్ఞవల్క్యుని నెప్పటికిని జయించువాఁడొకఁడును లేఁడు అనిచెప్పిగార్గివేఱొకప్రశ్నను
చేయకుండ ఊరకయందెను

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునంగు పంచమాధ్యాయము అష్టమ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

బృహదారణ్యకము - పంచమాధ్యాయము
నవమబ్రాహ్మణము ప్రారంభము.

ఉ॥ అధస్తానం విదగ్ధఃశాశల్యః పప్రచ్ఛకతి దేవా యాజ్ఞవల్క్యేతి సహౌతయై
వసవిదా ప్రతిపేదే యావన్తో వైశ్వదేవస్య నివిద్యచ్యస్తేత్రయశ్చ క్షీణ
శతాత్ర యశ్చత్రీచ సహస్రేత్యోమితి హేవాచ కత్యేవదేవా యాజ్ఞవల్క్యే
త్యేతి త్రయస్త్రిగ్ శదిత్యోమితి హేవాచకత్యేవదేవా యాజ్ఞవల్క్యే
తి పడిత్యోమితి హేవాచకత్యేవదేవా యాజ్ఞవల్క్యేతి త్రయ ఇత్యో
మితి హేవాచ కత్యేవదేవా యాజ్ఞవల్క్యేతి ద్వావిత్యోమితి హేవా
చకత్యేవదేవా యాజ్ఞవల్క్యే త్యధ్యర్థ ఇత్యోమితి హేవాచకత్యేవ
దేవా యాజ్ఞవల్క్యేత్యేక ఇత్యోమితి హేవాచ కతమేతేత్రయశ్చత్రీచ
శతాత్రయశ్చత్రీచ సహస్రేతి.

ప॥ ఆ॒ర - హ - ఏ॒నం - వి॒ద్యః - శా॒కల్యం - ప॒రశ్చ - క॒తి - దే॒వాః - యా॒జ్ఞః
 ల్య - ఇ॒తి - స - హ - ఏ॒తయా - ఏ॒వ - ని॒వా - ప్ర॒తిపే॒దే - యా॒వన్తః - వై॒శ్వదే॒సా
 ని॒విది - ఉ॒చ్యంతే - త్రయః - చ - త్రి - చ - శతా - త్రయః - చ - త్రి - చ - సహస్రా -
 ఇ॒తి - ఓం - ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - త్రయస్త్రిం
 శత్ - ఇ॒తి - ఓం - ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - సత్ -
 ఇ॒తి - ఓం - ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - త్రయ - త
 తి - ఓం - ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - ద్వై - ఇ॒తి -
 ఓం - ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - అర్క - ఇ॒తి - ఓం -
 ఇ॒తి - హో॒వాచ - క॒తి - ఏ॒వ - దే॒వాః - యా॒జ్ఞవల్క్య - ఇ॒తి - ఏ॒వ - ఇ॒తి - ఓం - ఇ॒తి -
 హో॒వాచ - క॒తి - తే - త్రయం - త్రి - చ - శతా - త్రయ - చ - త్రి - చ - సహస్రా - ఇ॒తి

ప॥ అదహ=అనంతరము, శాకల్యః=శకలపుత్రుండగు, విద్యః=విద్యవేదము
 ఏనం=ఈయాజ్ఞవల్క్యుని, హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! దేవాః=దేవతలు, కతి
 =ఎందఱని, పశ్చ=అడిగెను సహ=ఆ యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఏతయా=ఈ చెప్పబోయే
 డి, నివిదిన=నివిత్తనపెరుగల మంత్రముకతనే, (వేదసంఖ్య), ప్రతిపేదే=పొందెను వైశ్వ
 దేవస్య=వైశ్వదేవ శస్త్రముయొక్క, నివిది=నివిదన మంత్రమునందు, (దేవసంఖ్య) తెలిపెడి
 మంత్రము నివిత్తనబడును) యావన్తః=ఎంతమంది దేవతలు, ఉచ్యంతే=చెప్పబడుచున్నారో
 (అందఱుదేవతలు విసంబడుచున్నారు అదియేదియనగా), త్రియశ్చ=మగ్గునను, త్రిచశ
 తా=మూడువందలముగ్గురు, (మూడువందల మగ్గురు), త్రయశ్చ=మగ్గురును త్రిచసహస్రా=మూ
 డువేలముగ్గురు, (మూడువేలముగ్గురు), ఇతి=అని (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) (శాకల్యుడు
 మరల) ఓమితి=సరేయని, హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! దేవాః=దేవతలు, కత్యే
 వేతి=ఎందఱని, హోవాచ=పలికెను (యాజ్ఞవల్క్యుడు), త్రయస్త్రింశదితి=ముప్పది మ
 గ్గురని(పలికెను) ఓమితి=సరేయని,(శాకల్యుడు), యాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవల్క్యు
 డా! దేవాః=దేవతలు, కత్యేవేతి=ఎందరేయని, హోవాచ=పలికెను (యాజ్ఞవల్క్యుడు), గ
 దితి=అటుగరని (పలికెను) ఓమితి=సరేయని,(శాకల్యుడు), యాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవల్క్యు
 డా! దేవాః=దేవతలు, కత్యేవేతి=ఎందరేయని, హోవాచ=పలికెను (యాజ్ఞవల్క్యుడు), త్ర
 యఇతి=మగ్గురని, (పలికెను) ఓమితి=సరేయని,(శాకల్యుడు), హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవ
 ల్క్యుడా! దేవాః=దేవతలు, కత్యేవేతి=ఎందరేయని, హోవాచ=పలికెను (యాజ్ఞవల్క్యుడు), ద్వావి
 తి=ఇద్దఱని (పలికెను) ఓమితి=సరేయని, (శాకల్యుడు), హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ
 యాజ్ఞవల్క్యుడా! దేవాః=దేవతలు, కత్యేవేతి=ఎందరేయని, హోవాచ=పలికెను (యా
 జ్ఞవల్క్యుడు), అధ్యర్కాతి = ఒకటిన్నరయని, (పలికెను) ఓమితి=సరేయని, (శాకల్యుడు),
 హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! దేవాః=దేవతలు, కత్యేవేతి=ఎందరేయని, హో
 వాచ=పలికెను. (యాజ్ఞవల్క్యుడు), ఏకఇతి=ఒకడని, (పలికెను) ఓమితి=సరేయని,(శాక
 ల్యుడు), తే=ఆ, త్రయశ్చత్రిచశతా=మూడువందలముగ్గురును, త్రయశ్చత్రిచసహస్రా=మూ
 డువేలముగ్గురును, కతనుఇతి=ఎవరుఅని, హోవాచ=పలికెను

తా॥ ఇంతిక్ పూర్వము భూమి మొదలైనవాటికి నూత్నతారతమ్య క్రమముచే పూర్వ పూర్వమునకు ఉత్తరోత్తరమునకు ఒత్తప్రోత దావమును చెప్పుచు సర్వాస్తమ్యుల పరబ్రహ్మమును ప్రకాశించుటయెను ఆ పరబ్రహ్మమునకు అవ్యాక్తిత ఓపయమునందు సూత్రదేవములయందు నియన్త్రము చెప్పబడినది ఆ పరబ్రహ్మముయొక్కయే సాక్షాదపరోక్షత్వములు నియమింపఁబడిన దేవతాదులయొక్క గణకాసములవ్వారా పాంచదశిదవయని అందు నిమిత్తమై యాకల్యుడు వ్రాస్తూ మూలించింక విచరించి గార్గి వేటొక ప్రశ్నముచేయక యూరభున్న తరువాత కాకల్యుడు ఈ యాజ్ఞవల్క్యునిగూర్చి ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా దేవతలెందరని ప్రశ్నచేసెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ కాకల్యుడా 'వైశ్వదేవశస్త్రముయొక్క దేవతాసంఖ్యను తెలుపుకట్టి నివృత్తిను మంత్రముచేతను యెంత సంఖ్యగల దేవతలేర్పడుచున్నారో అందఱు దేవతలని చెప్పెను కాకల్యుడు ఆ నిమిత్తము మంత్రమునందు ఎంత సంఖ్య చెప్పుచున్నదని యడుగఁగా యాజ్ఞవల్క్యుడు మూగు వందల వ గ్గురు మూడువేల ముగ్గురు, అని చెప్పుచున్నదని పలికెను కాకల్యుడు మరల ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా 'దేవతలెందరని అడిగఁగా, యాజ్ఞవల్క్యుడు ముప్పదిమగ్గురుని చెప్పెను సకల కాకల్యుడు మరల ఎందరు దేవతలని యడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు అయిగరని చెప్పెను సకల కాకల్యుడు మరల ఎందరు దేవతలని అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ముగ్గురుని చెప్పెను సకల కాకల్యుడు మరల దేవతలెందరని అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఇష్టము అని చెప్పెను సకల కాకల్యుడు మరల ఎందరు దేవతలని అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఒకటిన్నర దైవమని పలికెను సకల కాకల్యుడు మరల దేవతలెందరని ప్రశ్నముచేసెను. యాజ్ఞవల్క్యుడు ఒక్కడని చెప్పెను కాకల్యుడు సకలని మూగువందల మూడు మూడువేల మాదు, సంఖ్యగల ఆ దేవతలు ఎవరని ప్రశ్నముచేసెను

తా॥ సహజావాచ వహిమాన ఏవైసామేతే త్రయస్త్రింశత్యేవ దేవా ఇతి కత మేతేత్రయస్త్రింశదిత్యష్టైవ సవపికాదశ రుద్రాద్వాదశాదిత్యాస్త ఏక త్రింశ దిన్ద్రైశ్చ ప్రజాపతి శ్చత్రయస్త్రింశా వితి. ॥౬॥

స॥ సః - హావాచ - మహిమానః - ఏవ - ఏషా - మే - తే - త్రయస్త్రింశత్ - తు - ఏవ - దేవాః - ఇతి - కతమే - తే - త్రయస్త్రింశత్ - ఇతి - అష్టై - వసః - ఏకాదశ - రుద్రాః - ద్వాదశ - ఆదిత్యాః - తే - ఏకత్రింశత్ - ఇన్ద్రాః - చ - ఏవ - ప్రజాపతిః - చ - త్రయస్త్రింశత్ - ఇతి

ప్ర॥ సః=ఆ యాజ్ఞవల్క్యుడు, హావాచ=పలికెను ఏషా=ఈ ముప్పదిమగ్గురు దేవతలయొక్క, మహిమానః=భూతులే, ఏతే=ఈ పూర్వము చెప్పబడిన మూడువందల ముగ్గురు దేవతలు. (పరమార్థముగానైతే), త్రయస్త్రింశత్యేవదేవాః=ముప్పదిమగ్గురు దేవతలే, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) త్రయస్త్రింశత్=ముప్పదిమగ్గురు, తే=ఆ దేవతలు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని (కాకల్యుడడిగెను) అష్టై=ఎనిమిదగురు, వసః=వసువులును, ఏకాదశ=పదునొకొంద్రుగురు, రుద్రాః=రుద్రులును, ద్వాదశ=పండ్రెండ్రుగురు, ఆదిత్యాః=ఆదిత్యులునగు, తే=వారు, ఏకత్రింశత్=ముప్పదియొక్కరును, ఇన్ద్రైశ్చ=ఇంద్రుడును, ప్రజాపతిశ్చ=బ్రహ్మయును, త్రయస్త్రింశావితి=ముప్పదిమగ్గురని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను).

తా॥ ఓ శాకల్యుడా! ఈ ముప్పది ముగ్గురు దేవతలయొక్క విభూతులే పూర్వము చెప్పిన మూడువందల ముగ్గురు దేవతలని నిజముగా ముప్పదిమగ్గురే దేవతలని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను. మరల శాకల్యుడు ఆ ముప్పది ముగ్గురు దేవతలెవరిని అడిగెను ఓ శాకల్యుడా! అష్ట ఎనువులును, ఏకాదశ రుద్రులును, ద్వాదశాదిత్యులును, వీరు ముప్పదియొక్కరును ఇంద్రుడును, ప్రజాపతియును, ఈ ముప్పది ముగ్గురు దేవతలని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను.

ఉ॥ కతమే వసవ ఇత్యగ్నిశ్చ పృథివీచ వాయుశ్చ అస్తరిక్షం చాదిత్యశ్చ ద్యౌశ్చ చంద్రమాశ్చ నక్షత్రాణి చైతేవసవ ఏతేషు హేదంవసు సర్వగ్ హిత మితి తస్మాద్వసవఇతి ॥౩॥

ప॥ కతమే - వసవః - ఇతి - అగ్నిః - చ - పృథివీ - చ - వాయుః - చ - అస్తరిక్షం - చ - ఆదిత్యః - చ - ద్యౌః - చ - చంద్రమాః - చ - నక్షత్రాణి - చ - ఏతే - వసవః - ఏతేషు - హి - ఇదం - వసు - సర్వం - హితం - ఇతి - తస్మాత్ - వసవః - ఇతి

ప్ర॥ వసవః=వసువులు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడడిగెను) అగ్నిశ్చ=అగ్నియును, పృథివీచ=భూమియును, వాయుశ్చ=గాలియును, అస్తరిక్షంచ=ఆకాశమును, ఆదిత్యశ్చ=నూర్యుడును, ద్యౌశ్చ=ద్యులోకమును, చంద్రమాశ్చ=చంద్రుడును, నక్షత్రాణిచ=నక్షత్రములును, ఏతే=వీరు, వసవః=వసువులు ఏతేషు=ఈ వసువులయందు, వసు=ధనరూపమైన, ఇదంసర్వం=ఈ సమస్త జగత్తును, హితంహి=ఉంచబడినది, ఇతి=అని (యాజ్ఞవల్క్యుడు), తస్మాత్=అందువల్లచంచి, వసవఇతి=వసువులని, (చెప్పబడుచున్నారని పలికెను)

తా॥ ఆ అష్ట వసువులెవరిని శాకల్యుడడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓ శాకల్యుడా! అగ్ని, భూమి, నాయువు, ఆకాశము, నూర్యుడు, ద్యులోకము, చంద్రుడు, నక్షత్రములు ఈ యెనిమిది అష్ట వసువులు. క్షీణియందే ధనరూపమైన ఈ సమస్త జగత్తు ఉంచబడియున్నది. గనుకనే వీరు వసువులని చెప్పబడుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను.

ఉ॥ కతమే రుద్రా ఇతి దశేషే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశస్తేయ దాస్మాశ్చ రీరాన్తర్మాయతామస్త్యధరోదయన్తి తద్యద్రోదయన్తి తస్మాద్రుద్రా ఇతి ॥౪॥

ప॥ కతమే - రుద్రాః - ఇతి - దశ - ఇమే - పురుషే - ప్రాణాః - ఆత్మా - ఏకాదశ - తే - యదా - అస్తాత్ - శరీరాత్ - మర్యాత్ - ఉత్క్రామన్తి - అథ - రోదయన్తి - తత్ - యత్ - రోదయన్తి - తస్మాత్ - రుద్రాః - ఇతి

ప్ర॥ రుద్రాః=రుద్రులు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) పురుషే=పురుషునియందు, ఇమే=ఈ, ప్రాణాః=ఇంద్రియములు, (జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములు), దశ=పదియును, ఏకాదశః=పదునొకండవదియును, ఆత్మా=మనస్సును, తే=ఆ ఏకాదశ రుద్రులును, యదా=ఎప్పుడు, అస్తాత్=ఈ, మర్యాత్=మరణధర్మముగల, శరీరాత్=దేహమనుండి, ఉత్క్రామన్తి=లేచిపోవుచున్నారో, అథ=అప్పుడు, రోదయన్తి=ఎదురుచున్నారు తత్=ఆ మరణ సమయమునందు, యత్=ఏ కారణమువలన, రోదయన్తి=ఎదురుచున్నారో, తస్మాత్=ఆ కారణమువలన, రుద్రాఇతి=రుద్రులని, (చెప్పబడుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను)

తా॥ శాకల్యుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా ! ఆరుద్రులు ఎవరు అని ప్రశ్నము చేయఁగా, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పురుషుని యందలి జ్ఞానేంద్రియములగు త్వక్చక్షుశ్రోత్ర జిహ్వసూక్ష్మములు ఆయిగును, కర్తేంద్రియములగు వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలు ఆయిదును, మనస్సునొకటియును ఇవి పదునొకొండును ఏకాదశరుగ్రులని పలికి ఇవి ఈమరణధర్మమును శరీరమునుండి తెచ్చిపోవుటతోనే మరణమునుపొందిన పురుషునిగూర్చి జనలు ఏడ్చుటవలన ఇవి రుద్రులని చెప్పఁబడుచున్నవని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను

ఉ॥ కతమఆరిత్యాఇతి ద్వాదశవైమాసాః సంవత్సరస్యైత ఆదిత్యా ఏతేహీదగ్ సర్వమాదదానాయన్తి తే యదిదగ్ సర్వమాదదానాయన్తి తస్మాదాదిత్యా ఇతి ||౫||

ప॥ కతమే - ఆదిత్యాః - ఇతి - ద్వాదశ- వై-మాసాః- సంవత్సరస్య- ఏతే- ఆదిత్యాః ఏతే - హి - ఇదం - సర్వం - ఆదిదానాః - యన్తి - తే - యత్ - ఇదం - సర్వం - ఆదదానాః- యన్తి - తస్మాత్ - ఆదిత్యాః - ఇతి

ప్ర॥ ఆదిత్యాః=నూర్యులు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుఁడుపలికెను) సంవత్సరస్య=సంవత్సరముయొక్క, ద్వాదశవైమాసాః=పండ్రెండు మాసములే, ఆదిత్యాః=నూర్యులు ఏతేహి=ఈ నూర్యులే, ఇదంసర్వం=ఈసమస్తమును, (ప్రాణులయొక్క ఆయుస్సును, కర్తృఫలమును, ఈసమస్తమును) ఆదదానాః=గ్రహించుచున్నవారై, యన్తి=పోవుచున్నారు. తే=అనూర్యులు, యత్=ఏకారణమువలన, ఇదంసర్వం=ఈ సమస్తమును, ఆదదానాః=గ్రహించుచున్నవారై, యన్తి=పోవుచున్నారో, తస్మాత్=అందువల్లయంచి, ఆదిత్యాఇతి=ఆదిత్యులని, (చెప్పఁబడుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను)

తా॥ శాకల్యుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా ! ఆ ఆదిత్యులెవరని ప్రశ్నముచేయఁగా, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు సంవత్సరావయవములుగానుండెడి పండ్రెండు మాసములే ఆ ద్వాదశాదిత్యులు ఈ నూర్యులే ప్రాణులయొక్క ఆయుః కర్తృఫలరూపమైన సమస్తమును తీసికొని పోవుచున్నారు ఓ శాకల్యుఁడా ! ఆ ఆదిత్యులు ఏకారణమువల్ల ఇట్లు ప్రాణులయొక్క ఆయుః కర్తృఫలములను గ్రహించుకొనిపోవుచున్నారో అందువలననే ఆదిత్యులని చెప్పఁబడుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను

ఉ॥ కతమ ఇన్ద్రః కతమః ప్రజాపతిరితి స్తనయిత్తురేవాన్ద్రో యజ్ఞః ప్రజాపతిరితి కతమ స్తనయిత్తు రిత్యశనిరితి కతమోయజ్ఞ ఇతి పశవఇతి. ||౬||

ప॥ కతమః - ఇన్ద్రః - కతమః - ప్రజాపతిః - ఇతి - స్తనయిత్తుః - ఏవ- ఇన్ద్రః - యజ్ఞః - ప్రజాపతిః - ఇతి - కతమః - స్తనయిత్తుః - ఇతి - అశనిః - ఇతి - కతమః - యజ్ఞః - ఇతి - పశవః - ఇతి

ప్ర॥ ఇన్ద్రః=ఇంద్రుఁడు, కతమః=ఎవఁడు? ప్రజాపతిః=బ్రహ్మ, కతమః=ఎవఁడు? ఇతి=అని, (శాకల్యుఁడు అడిగెను) స్తనయిత్తురేవ=స్తనయిత్తుచే, ఇన్ద్రః=ఇంద్రుఁడు, యజ్ఞః=యజ్ఞము, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మ, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను) స్తనయిత్తుః=స్తనయిత్తువు, కతమః=ఏది? ఇతి=అని, (శాకల్యుఁడు పలికెను) అశనిః=పశుము,

(చీర్జము, తెక బలము, ప్రాణియొక్క హింసనము ఇంద్రిత్వము), ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) యజ్ఞః=యజ్ఞము, కతమఇతి=ఏదియని, (శాకల్యుడజేసెను) పశవః=పశువులు, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇంద్రప్రజావతులెవరిని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా, స్వయంతువే ఇంద్రుడు, యజ్ఞమే ప్రజాపతి, యని యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను మరల శాకడు స్వయంతువు యజ్ఞము అనగా ఏవి యని ప్రశ్నముచేయగా, ఎవ్రమే స్వయంతువు, పశువే యజ్ఞము, అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను

ఉ॥ కతమే షడత్యగ్నిశ్చ పృథివీచ వాయుశ్చాంతరిక్షం చాదిత్యశ్చ ద్యౌఃకైతే వక్షేతే హీదగ్ సర్వగ్ షడితి. ॥౭॥

ప॥ కతమే - షట్ - ఇతి - అగ్నిః - చ - పృథివీ - చ - వాయుః - చ - అంతరిక్షం - చ - ఆదిత్యః - చ - ద్యౌః - చ - ఏతే - షట్ - ఏతే - హి - ఇదిం - సర్వం - షట్ - ఇతి

ప్ర॥ షట్=అటుగురు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడజేసెను) అగ్నిశ్చ=అగ్నియును, పృథివీచ=దూమియును, వాయుశ్చ=వాయువును, అంతరిక్షంచ=ఆకాశమును, ఆదిత్యశ్చ=నూరుగ్గుడును, ద్యౌశ్చ=ద్యులొకమును, ఏతే=ఇవి, షట్=అటు, ఇదంసర్వం=ఈ సమస్తప్రపంచము, ఏతేహిషట్=ఈ ఆతే, (భవన్తి=అగుచున్నవి)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! అటు అనునవి యేవయని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా, ఓ శాకల్యుడా! అగ్ని భూమి వాయువు అంతరిక్షము నూరుగ్గుడు ద్యులొకము ఇవి అటు ఏకారణమువలన ఇదివరకు చెప్పిన ముప్పది ముగ్గురును ఈ సమస్తమును ఈ అటుగురే యగుచున్నదో ఆకారణమువలన ఈ అటుగురే యగుచున్నారని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను

ఉ॥ కతమే తేత్రయోదేవాఇతి మఏవత్రయోలోకా ఏషహిమే సర్వేదేవాఇతి కతమాతాద్యౌదేవా విత్యన్నంచైవ ప్రాణశ్చేతి కతమోధ్యర్థఇతి యోయం పవతఇతి.

ప॥ కతమే - తే - త్రయః - దేవాః - ఇతి - ఇమే - ఏవ - త్రయః - లోకాః - ఏష - హి - ఇమే - సర్వే - దేవాః - ఇతి - కతమా - తా - ద్యౌ - దేవా - ఇతి - అన్నం - చ - ఏవ - ప్రాణః - చ - ఇతి - కతమః - అధ్యర్థః - ఇతి - యః - అయం - పవతే - ఇతి

ప్ర॥ తే=ఆ పూర్వోక్తమైన, త్రయోదేవాః=ముగ్గురు దేవులు, కతమే=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) ఇమే=ఈ, త్రయోలోకా ఏవ=మూడు లొకములే, ఏష హి=ఈ ముగ్గురు దేవతలయందే, ఇమే=ఈ, సర్వేదేవాః=అందఱు దేవతలు, (అన్తర్భవన్తి=అంతర్భావమును పొందియున్నారు) ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) తా=ఆ పూర్వోక్తమైన, ద్యౌ=ఇద్దఱగు, దేవా=దేవతలు, కతమా=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) అన్నంచైవ=అన్నమున్ను, ప్రాణశ్చ=ప్రాణమున్ను, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) అధ్యర్థః=సగము అధికముగాఁగల ఒక దైవము, కతమః=ఎవరు, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను). యః=ఏది, పవతే=వీచుచున్నదో, అయం=ఈ వాయువు, ఇతి=అని (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను).

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా ! ఆ ముగ్గురు దేవతలు ఎవరని శాకల్యుడు ప్రశ్నచేయగా ఈ మూడులోకములే అని చెప్పి యేకారణమువలన ఈ మూడులోకములయందే సమస్త దేవతలు అస్తర్భవించి యుంచున్నారో ఆ కారణమువలన ఈ ముగ్గురు దేవతలు అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను ఆ ఇద్దఱు దేవతలు ఎవరని శాకల్యుడు మరల ప్రశ్నచేయగా అన్నమును ప్రాణమును అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను అధ్ధాధికమైన ఒక దైవమేవరని శాకల్యుడు మరల ప్రశ్నచేయగా ఈ విషయమిట్టి వాయవని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను

ఉ॥ తదాహుర్యదంచమేక ఇవై వసవతేఽధకధమధ్యర్థఇతి యదస్తిస్మిదగ్ సర్వమధ్యాగ్నోఽత్యైనాగ్ధ్యర్థితం కతమ ఏకో దేవఇతి ప్రాణఇతి స బ్రహ్మత్యదిత్యో చక్షతే ||౯||

స॥ తత్ - ఆహుః - యత్ - ఆయం - ఏకః - ఇవ - ఏవ - సవతే - అధ - కథం - అధ్యర్థః - ఇతి - యత్ - అస్తి - కా - జగం - సర్వం - అధ్యాగ్నోఽత్యై - తేన - అధ్యర్థః - ఇతి - కఠిమః - ఏకః - యే - ఇం - ప్రాణః - ఇతి - సః - బ్రహ్మ - త్యత్ - ఇతి - ఆచక్షతే

•ప్ర॥ తల = దానియందు, ఆహుః = పలికిరి యదియమేకఇవైవ = ఒక్కటేయగు ఈ వాయవే, నాతే = చుచున్నది అధకథం = సరేయెట్లుగా, అధ్యర్థఇతి = అధ్ధాధికమైన ఒక దైవమని, (సంకిచేయగా ఉన్నదియును చెప్పుచున్నది) యత్ = ఏ కారణమువలన, అస్తికా = ఈ వాయువునందు, ఇదంసర్వం = ఈ సమస్తమును, అధ్యాగ్నోఽత్యై = అధికమైన బుద్ధిని పొందుచున్నదో, తేన = దానివలన, అగ్నిగ్ధృతి = అగ్నియని, (చెప్పబడుచున్నది) ఏక = ఒక్కఁడగు, దేవః = దేవుఁడు, కఠమ = ఎవఁడు, ఇం = అని, (శాకల్యుడు అడిగెను) ప్రాణఇతి = ప్రాణమని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) సః = ఆ ప్రాణము, బ్రహ్మ = మహత్తగు, ర్యదితి = ఆ పరబ్రహ్మమని అచక్షతే = చెప్పబడుచున్నది

తా॥ నాయువు అగ్నిమని చెప్పినదాని విషయమై కొందఱు ఒక్కటేయగు వాయువు విచుచుండెను అది అగ్నిగ్రాహకమగు ఒక దైవమై దైవని శంకించుగా ఉత్తరువు చెప్పబడుచున్నది ఏ కారణమువలన ఈ వాయువునందు సమస్తమును నృద్ధిని పొందుచున్నదో ఆ కారణమువలననే అగ్నిమైనదిని చెప్పిరి యని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను మరల శాకల్యుడు ఒక్కఁడైన దేవుఁడెవఁడని ప్రశ్నచేయగా ప్రాణమేయని చెప్పి యేకారణమువలన పూర్వము చెప్పిన అందఱు దేవతలు ఈ ఒకటియగు ప్రాణమునందే అంతర్భవించుచు ఈ ప్రాణమే నానా విధములగు దేవతలగుటవలన ఆ ప్రాణమే బృహత్స్వరూపమైన ఆ పరబ్రహ్మమని చెప్పబడుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను

ఉ॥ పృథివ్యేవయస్యాయతనమగ్నిగ్లో కోమనోజ్యోతిరోవైతంపురుషం విద్యాత్సర్వస్యాత్మనః పరాయణగ్ సవైవేదితాస్యాత్ । యాజ్ఞవల్క్యువేదవా అహంతం పురుషగ్ సర్వస్యాత్మనః పరాయణం య మాత్మయ ఏవాయగ్ శారీరః పురుషః సఏషవదైవ శాకల్యతస్యకా దేవతేత్యమృతమితి హేమా

ప॥ పృథివీ - వీవ - యశ్య - ఆయతనం - అగ్నిర్లోకః - మనోజ్యోతి - య - చా
ఏతం - పురుషం విద్యాత్ - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - సు - వై - వేదితా నా,
త్ - యాజ్ఞవల్క్యు - వేద - వై - అహం - తం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయ
ణం - యం - ఆత్మ - యః - ఏవ - అయం - శారీరః - పురుషః - సః - ఏషః - వద - ఏథ
శాకల్య - తస్య - కా - దేవతా - ఇతి - అమృతం - ఇతి - మోవాచ

ప్ర॥ యశ్య=ఏదేవునికి, పృథివ్యేవ=భూమియే, ఆయతనం=స్థానమో, అగ్నిర్లోకః=అగ్నియే లోకమో, (అగ్నిచేత చూచుటయో), మనోజ్యోతిః=మనస్సే జ్యోతిహ్నా మనస్సు తనే సుంకల్ప వికల్పాది కార్యము చేయుచున్నదియో) ఏతం=ఈ, పురుషం=పురుషుని, యో వై=ఎవడైనను, సర్వస్య=సమస్తమైన, ఆత్మనః=ఆత్మకు (ఆద్యాత్మికమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు) పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమును గాను, (తల్లివలనఁబుట్టిన బిడ్డైంపురుష రూపమగు తేత్రస్థానీయునుచేత తండ్రివలనఁబుట్టిన అస్తిమజ్జాకుక్రూపమైన బిజ్జస్థానీయును నగు ఇంద్రియాత్మకు మిక్కిలి ఆశ్రయమునుగాను), విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సవై=వాడే వేద తా=తెలిసికొనువాఁడు,(పండితుఁడు), న్యాత్=అగును హేయాజ్ఞవల్క్యు=హేయాజ్ఞవల్క్యుడా, అహం=నేను, తం=ఆ పురుషం=పురుషుని, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమునుగాను, వేదవా=గురైఁబుఁగుదును (అని) యం=ఎఁగిని, ఆత్=పలికితివో, (రం=వానిని, అహం=నేను, వేద=గురైఁబుఁగుదును త్వం=నీవు, తంపురుషం=ఆపురుషుని పెద్దయిది=తెలిసికొనియుంటివేని, అనా=చాదేవుఁడు కింవిశేషణః=ఏమివిశేషణముగలవాఁడు, బ్రూహి=చెప్పుమా అని శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) శారీరః=శరీరమందైన, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవడో, స=వాడే, ఏషః=ఈ పురుషుఁడు (ఓ శాకల్యుడా నీచేతి అడుగఁబడిన పురుషుఁడువాడే), హేశాకల్య =ఓశాకల్యుడా, (నీవు ఇంకా యేమిదైనను విశేషణములు అడుగవలసియున్నయెడల), నదైవ =అడుగుము (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను) తస్య=ఆ పురుషునికి, దేవతా=దేవత, కా =ఏది, ఇతి=అని, (శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) అమృతమితి=అమృతముఅని, మోవాచ=పలికెను (అనుభవించిన అన్నముయొక్క రసము తల్లివలన పుట్టిన రక్తమునకు తండ్రివలన పుట్టిన సుక్రమునకు కారణము ఈ రక్తసుక్రములు శరీరోత్పత్తికి కారణములు అవియే పురుషునికి దేవతాస్వరూపమైన అమృతమున యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను)

తా॥ ఇప్పుడు ఆ ప్రాణమును పరబ్రహ్మమునకే మరల యెనిమిది ౭ ధములైన భేదములు ధ్యానముకొఱచు ఉపదేశింపఁబడుచున్న ఓ శాకల్యుడా' ఎవఁడు భూమియే స్థానముగాఁగలిగి అగ్నిచేతనే సర్వమును చూచుచున్న మనస్సనెడి జ్యోతిస్సుతో సుంకల్ప వికల్పాది కార్యము చేయుచున్న ఈ పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు మిక్కిలి స్థానమును గాఁదెలిసికొనుచున్నాఁడో, వాడే పండితుఁడుగుచున్నాఁడని యాజ్ఞవల్క్యుడనెను శాకల్యుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా నేను ఆ పురుషుని గురైఁబుఁగుదును అని నీవు చెప్పిన పురుషుని నేను గురైఁబుఁగుదును నీవు ఆ పురుషుని గురైఁబడితివేని ఆ పురుషుడే విశేషణముగలవాఁడో చెప్పు మాయని ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ శాకల్యుడా! ఆ పురుషుడే విశేషణముగలవాఁడో చెప్పుచున్నాను వినుము ఓ శాకల్యుడా! శరీరమందైన పురుషుడేయని చెప్పి ఇంకా నీవు

అనుచు దగినదెడయెనను కలదేని అనుచు నాయని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను ఆత్మను యాజ్ఞాదు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా' ఆ పురుషునికి ఎది దేవతయని ప్రశ్నచేసెను ఓ శాకల్యుడా శరీరోత్పత్తికి కాగణములైన శుక్లశోణితరూపమైన అమృతమే ఆ పురుషుని దేవతయని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను

ఉ॥ కామవీచయస్యాయతనగ్గో హృదయంలాఘో మనోజ్యోతిర్నైలం పురుషం
విద్యాత్సర్వస్యాత్మనః పరాంశుగ్ సనై వేదితాశ్చిత్ । యజ్ఞవల్క్యు
వేదవా అహంతంపురుషగ్ సర్వస్యాత్మనః పరాయణయమాత్మను ఏవా
యంకాచుచయః పురుషః స ఏషచక్రే శాకల్యశ్చకావేవలైః ప్రేయ
ఇతి హేనావాచ

1001

ప॥ కామ - వీచ - యస్య - ఆయతనం - హృదయంలాఘం - మనోజ్యోతిర్నైలం - పురుషం - విద్యాత్ - సర్వస్య - అహంతం - పరాంశుగం - సనై - వేదితా - స్యాత్ - యాజ్ఞవల్క్యు - వేద - వా - అహంతం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - యం - కాచుచయః - పురుషః - స - ఏష - చక్రే - శాకల్య - శ్చ - కావేవ - లైః - ప్రేయ - ఇతి - హేనావాచ

ప్ర॥ యస్య=ఏదేవునికి, కామవీచ=కామమే కామశోభము, ఆయతనం=వ్రాతమో, హృదయంలోకే=హృదయము లోకడ (బుద్ధిచేత మునునొన), మనోజ్యోతిః=మనస్సే జ్యోతిరౌన్న, (మనస్సుచేతనే సుకల్ప వికల్పాదికార్యము చేయుటయో) అహంతుం=ఈ పురుషుని, యోవా=ఎఁడైనను, సర్వస్య=సమస్తమైన ఆత్మను =దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి స్తావమచగాను, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సనై=వాఁడే, వేదితా=తెలిసికొనువాఁడు, (పండితుఁడు), శ్చిత్=ఆగుచు హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, అహం=నేను, సర్వస్య=సమస్తమైన, ఆత్మన =దేహేంద్రియ సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమైన, తంపురుషం=ఆపురుషుని, వేదినై=గురైఁకుఁగుచును (అని), యం=పురుషుని ఆశ్ర=పలికితివో, (ఆపురుషుని కేసు గురైఁకుఁగుచు నీవు ఆపురుషుని గురైతిగితివేని ఆపురుషుఁడే విశేషణములుగలవాఁడో చెప్పమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) కామమయం=కామరూపమైన, అయం=ఈ, పురుషం=పురుషుఁడు, యంవ=ఎఁడో, సః=వాఁడు, ఏషః=ఈపురుషుఁడు (నీచేత అడుగఁబడిన పురుషు ఁడవాఁడే, హేశాకల్య=ఓశాకల్యుడా, (నీవు ఇకను విశేషణములకుగవలసియున్నయెడల వైవ=అమృతమ, (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) తస్య=ఆ కామరూపుఁడైన పురుషునికి, దేవతా=దేవత, కా=ఎది, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) ప్రేయఇతి=గ్రీలని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు), హేనావాచ=పలికెను

తా॥ ఓ శాకల్యుడా' ఎవనికి త్రిసుబోగాధిపాతియై ఆవ్రయమును, బుద్ధిచేతను చూచుటయును, మనస్సును జ్యోతిస్సుచేత సుకల్పాదికార్యము చేయుటయును. కలనొకట్టి పురుషుని యెవఁడు దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు మిక్కిలి ఆశ్రయముగఁగాఁచెలిసికొనునో, వాఁడే పండితుఁడగునని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలుకగా, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా' నేను ఆదేహేంద్రియా

ది సముదాయమునకు మిక్కిలి ఆశ్రయమైన ఆ పురుషుని గుర్తెఱుంగుదునని నీవు చెప్పిన ఆ పురుషుని నేను గుర్తెఱుంగుదును గనుక వాని విశేషణములు చెప్పుచున్నాను కాకల్యుడు ప్రశ్నచేయగా, యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ కాకల్యుడా! కామరూపమైన పురుషుడే వాడనిచెప్పి యింకను నీవు అడుగెదిగినదేదియైనను ఉండెనేని అడుగుచున్నాని పలికెను అప్పుడు కాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ కామరూపమైన పురుషునిచే దేవత ఏది మన ప్రశ్నచేయుగా యాజ్ఞవల్క్యుడు స్త్రీలవలన కామమునకు ప్రకాశము కలుగుచున్నదిగనుక ఆ కామరూపమైన పురుషునిచే స్త్రీలే దేవతయని పలికెను

ఉ॥ రూపాణ్యేవయస్యాయతనం చక్షుర్లోహపనాన్వోగోగ్రైర్దృశ్యైః పురుషం విద్యాత్సర్వస్యాత్తనం పరాయణగో సైవేదంబ్రహ్మం యాజ్ఞవల్క్యు యవా అహంతంపురుషగో సర్వస్యాత్తనం పురుషుః పరాయణం బ్రహ్మం బ్రహ్మవాసా వాదిత్యే పురుషః స ఏవవదైవశాకల్యుర్యగా నైవతే సర్వమిహ హోవాచ

॥ ౨౦ ॥

ప॥ రూపాణి - ఏ - యస్య - ఆయతనం - చక్షుర్లోహ - పనాన్వోగోగ్రైర్దృశ్యైః - పురుషం - విద్యాత్ - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - బ్రహ్మం - యాజ్ఞవల్క్యు - యవా - అహంతం - పురుషగో - సర్వస్యాత్తనం - పురుషుః - పరాయణం - బ్రహ్మం - బ్రహ్మవాసా - వాదిత్యే - పురుషః - స - ఏవవదైవ - శాకల్యుర్యగా - నైవతే - సర్వమిహ - హోవాచ

ప్ర॥ యస్య=ఎవనికి, రూపాణ్యేవ=ఆకారములే, ఆయతనం=స్థానము, చక్షుర్లోహ=నేత్రమేచూపా, (నేత్రముచేతనే చూచుటయో), మనోబోధి=మనస్సే, గోగ్రైర్దృశ్యైః (మనస్సుచేతనే సంకల్పవికల్పాది కార్యమునుచేయుటయో), ఏదం=ఈ, పురుషం=పురుషుని, యావా=ఎవడైనను, సర్వస్య=సమస్తమైన, ఆత్మనః=దేహేంద్రియాది సముదాయమున, పరాయణం=మిక్కిలి ప్రాసమునుగాను, విద్యాత్=లెలిసికొనునో, సైవేదంబ్రహ్మం=అదియే బ్రహ్మము వాడు, స్యాత్=అగును సాయాజ్ఞవల్క్యు-ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, ఉహం=నేను, సర్వస్య=సమస్తమైన, ఆత్మనః=దేహేంద్రియాది సముదాయమున, పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమైన, తంపురుషం=ఆపురుషుని, వేదవై=గుర్తెఱుంగును (అని), యంబుల పురుషుని, ఆత్మ-పలికితివో, (ఆపురుషుని నేను గుర్తెఱుంగుదును నీవు ఆపురుషుని గుర్తెఱుగింపని ఆపురుషుడే విశేషణములు కలవాడో చెప్పుచున్నాని కాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను). అదిత్యే మిగ్రైనియగు, అసౌ=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యసి=ఎవడో, సః=వాడే, ఏవ-ఈవు, సర్వ-అని చెప్పి హేకాకల్య-ఓకాకల్యుడా, (నీవు ఇంకను ఎవని యులడుగవలసియున్నయడని), వేదవ=అడుగుచూ, (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) తస్య=ఆపురుషునికి, దేవతా=దేవత, కా=వీది, ఇతి=అని, (కాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) సత్యమితి=సత్యమని, హోవాచ=పలికెను

తా॥ ఓకాకల్యుడా! ఎవనికి ఆకారములే నివాసమును, నేత్రముచేతనే చూపును, మనస్సును బోధింపుచేతనే సంకల్ప వికల్పాది కార్యమును చేయుటయో, ఇట్టి పురుషుని ఎవడు దేహేంద్రియాది సముదాయమునకు మిక్కిలి ఆశ్రయమునుగాను లెలిసికొనువాడె పండితుడగు

సని యాజ్ఞవల్క్యుడు ఎలకగా ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవు గుర్రజుండును నెప్పిన అవు
మని నేను గుర్రజుండును వానిని చెప్పుమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యు
డు ఓ శాకల్యుడా! ఈ సూర్యునియందున్న పురుషుడే ఈ దేహేంద్రియాది సమదాయమునకా
శ్రయమైన ఘృతము అని చెప్పి యీ కానిగుండునగుచు, ఆ సమదాయమునకు
అప్పుడు శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ సమనికి దేవతేదియని ప్రశ్నచేయుగా, సత్య
మని మరల యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను (ఇక్కడ సత్యమనగా పృథ్వీప్రస్తులు)

ఉ॥ ఆకాశవీచయశ్చాచుతనిగ్ శ్రోత్రంబోకోచనాజ్యోర్లోనై పురుషం వి
శ్వాత్సర్వస్యాత్మనః పరాయగ్ సవై వేదితాన్యాత్ యాజ్ఞవల్క్యవేద
వాం లహులంపురుషగ్ సర్వశ్వాత్మనః పరాయణం మాత్త్రం ఏవాన
గ్ శ్రోత్రఃప్రాణఃపురుషః సవీచవదైనశాకల్యస్య కాచేవచేతశ
ఇతి హేమాచద

॥౨౩॥

గా॥ ఆకాశః - సన - యస్య - ఆయతనం - శ్రోత్రంబోకో - మనోజ్యోతిః - యం - వా -
ఏతం - పురుషం - విశ్వాగ్ - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - సః - వై - వేదితా - స్వా
త్ - యాజ్ఞవల్క్య - వేద - వై - అహం - తం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం -
యం - ఆభి - యః - ఏవ - అనుం - శ్రోత్రం - ప్రాతిప్రత్యః - పురుషః - ఏకః - వది -
వీచ - శాకల్య - తస్య - కా - చే - రా - ఇతి - ని - ఇతి - హేమాచద

గా॥ యస్య=ఎనికి, ఆకాశవీచ=ఆకాశమే, ఆయతనం=స్తానమో శ్రోత్రంబోకో=
చెవియెచూపా, మనోజ్యోతిః=మనస్సేత్యోతిస్తస్మి (మనస్సుచేత తెలిసికొనుటయొ), ఏతం=
ఈ, పురుషం=పురుషుని, దయావా=ఎవడైనను, సర్వశ్వాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది
సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి ప్రాశమునుగాను, విశ్వాత్=తెలిసికొననో, సవై=
=వాడే, వేదితా=తెలిసికొనువాడు, స్వాత్=అగును హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓయ్యా వల్క్యు
డా అహం=నేను, సర్వస్వాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, పరాయ
ణం=మిక్కిలి స్తానమైన, తం=ఆ, పురుషం=పురుషుని, వేదవై=గుర్ర జుండును (అని).యం
=ఏపురుషుని, ఆభి=వలికితివో, (అపురుషుని నేను గుర్రజుండును నీవు అపురుషు గుర్రజుం
దితివేని అపురుషుడే విశ్వములవాడోచెప్పుమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) అయం
=ఈ, ప్రాతిప్రత్యః=ప్రతిదానిని వివేచములైనవారగును, శ్రోత్రం-శ్రోత్రమునందైవం
దునగు, పురుషః=పురుషుడు, యఏవ=ఎవడో, సః=వాడే ఏకః=ఈపురుషుడు, (అని నె
ప్పి), హేశాకల్య=ఓ శాకల్యుడా, (నీవు యింకా విశేషములకుగలవలసినవి యున్నయెడల)
వదైవ=అడుగుచూ, (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) తస్య=అపురుషునికి, కాచేవచేతి=దే
వతవీదియని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) దిశఇతి=దిక్కులని, హేమాచ=పలికెను (యా
జ్ఞవల్క్యుడు పలికెను)

తా॥ ఓ శాకల్యుడా! ఎవనికి ఆకాశము స్తానమును, వెవిచేత చూచుటయును, మనస్సు
చేత తెలిసికొనుటయును, కలదో, ఇట్టి పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయము

నకు సానమునుగాఁచెలికొనువాఁడై కుండించుటన నిష్కామమునకు కలుకగా, 'యా
 బల్యుడా' నీవు గురై యుండునుచెప్పి ఆపు-మనలే యెంచును వాని చెప్పి
 మాయని శాకల్యుఁడు విన్నచేసె యాచార్యుని పదార్థము ప్రతిదానిని నెఱవిన
 వల్లనై నవాఁడును, యెందునైతే వాఁడును ఈ పురుషుడే అచేహంద్రియాది సముదా
 యమునకాశ్రయమైన పురుషుఁడు అనిచెప్పి యింకా నీవు అనుకొనఁగలవి యిప్పుడెడల అడు
 గుమాయని పలికెను అప్పుడు శాకల్యుఁడు ఓర్వొచ్చుచున్నా 'ఆపురుషుంకె' దెవరయని
 మరల ప్రశ్నచేయుగా, దిక్కులు దేవతలును మరల యాజ్ఞావల్క్యుఁడు చెప్పెను

ఉ॥ తమఏవయస్యాయతన్ గో హృదయం లోకొచనా త్యోజ్యోభ్యవైతం ఖరుషుః
 ద్యాత్సర్వస్యాత్మనః సకాయాన్ సవైవేదితాన్యాత్ యాజ్ఞావల్క్యవేద
 వా అహంతం పురుషన్ సర్వస్యాత్మనః పరాయణం యమాత్మయవేదా
 యంఛాయావయః పురుషః స ఏవ వదై న శాకల్య తస్య కాదేవ కేల మృత్యురి
 తిహూవాచ

॥౨౩॥

ప॥ తమః - ఏవ - యస్య ఆచార్య - హృదయం - లోక - మనోజ్యోతిః - య -
 వా - ఏతం - పురుషం - యద్యాత్ - సర్వస్య - ఆత్మన - పరాయణం - స - వై - వేదితా -
 స్యాత్ - యాజ్ఞావల్క్య - వేద - దై - అహం - తం - యమా - త్వయ - ఆత్మనం - య
 రాయణం - యం - ఆత్మ - య - ఏవ - అయం - ఛాయావయః - పురుష - స - ఏషః -
 నద - ఏవ - శాకల్య - తస్య - కా - దేవతా - ఇతి - సృష్టి - ఇతి - హూవాచ

ప్ర॥ యస్య=ఎవరికి, తమఏవ=చింతియె, ఆయతనం=స్తానము, హృదయం=లోకం=
 హృదయము చూపో, (హృదయముచేత చూచుటయో) మనోజ్యోతి=మనుష్యులెలి కానుట
 యో, (మనస్సుచేత తెలిసికొనుటయో), ఏతం=ఈ, పురుషం=పురుషుని, యోవా=ఎవరైన
 ను, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన జేహేంద్రియాది సముదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి
 స్తానమునుగాను, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సవై=వాడే, వేదితా=తెలిసికొనువాఁడు (పండి
 తుఁడు), స్యాత్=అగును హేయాజ్ఞావల్క్య=ఓ యాజ్ఞావల్క్యుడా అహం=నేను, సర్వస్యా
 త్మనః=సమస్తమైన జేహేంద్రియాది సముదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి స్తానమైన,
 తం=ఆ, పురుషం=పురుషుని, వేదవై=గురై యుండును, (అని), యం=విపురుషుని, ఆత్మ=పలి
 కితివో, (ఆపురుషుని నేను గురై యుండును నీవు ఆపురుషుని గురై టిగితివేని ఆ పురుషుడే
 విశేషణముకలవాఁడోచెప్పుమాయని శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) అయం=ఈ, ఛాయావయః=
 అష్టానస్వరూపుఁడైన, పురుషం=పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవఁడో, సః=వాడే, ఏషః=ఈపురుషుఁ
 డు, (అనిచెప్పి), హేశాకల్య=ఓశాకల్యుడా, (నీవు ఇంకను విశేషణములడుగవలసినవి యున్న
 యెడల), వదైవ=అడుగుమా (అని యాజ్ఞావల్క్యుఁడు పలికెను) తస్య=ఆపురుషునికి, కాదేవ
 తేతి=ఏదేవతయని, (శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) మృత్యురితి=మృత్యువుఅని, (యాజ్ఞావల్క్యుఁ
 డు), హోవాచ=పలికెను,

తా ఓంకారాం - వికీర్ణాదియే చావగు మృత్యుమతేత మాదుటయును మన
స్సులు తెల్లమున తెలిసికొనుటయును కలదొ యట్ల పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియా
ది సమదాయమునకు మిక్కిలి స్థావరముగాఁజేరికొనువాఁడు పండితులగుచున్నాఁడని యా
జ్ఞవల్క్యుఁడు మ్రొవలయును అప్పుడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా' నీవు గుర్రమును గుఱుని చెప్పిన ఆపురు
షునినెను గుర్రముఁగుదును వానిని చెప్పుచున్నవాఁడు ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు
ఓ శాకల్యుఁడా అట్లొక స్వరూపుడైన పురుషుడే ఆ దేహేంద్రియాది సమదాయమునకా
త్రయందైన అపురుషుఁడు అనిచెప్పి యింకను నీవు ఆమగఁడనియది యున్నయెడల అడుగుమాయని
పలికెను అప్పుడు శాకల్యుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ అహోసమయ పురుషుని కెదిదేవతయని
ప్రశ్నచేయుగా వృత్తాంత ఆ అహోసమయ పురుషుని కేవలయని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను
|| రూపాద్యేనయన్యాయతేన చక్షుర్లోకోమనోబోధ్యోన్మృత్యువైతం పురుషం వి

ద్యాత్సర్వస్థాత్తనః సరామో సవైవేదాన్యో యాజ్ఞవల్క్యువేద
వా అహంతంపురుషో సర్వస్థాత్తనం సరామణం సరామస్తయ ఏచాయ
మాదర్శేపురుషః స ఏచవదైకశాక్యతస్యకా దేవతేభ్యసురితహేవాచ

|| రూపాశి - ఏవ - యస్య - ఆహతం - చక్షుః - బోధ - మనోబోధి - యః
వా - తం - పురుషం - విద్యాత్ - సర్వస్య - అహం - సరాయం - సః - వై - వేదితా -
న్యాత్ - యాజ్ఞవల్క్యు - వేద - వై - అహం - తం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - సరా
మణః - యం - అర్థ - య - అహం - అహం - పురుషః - స - ఏవః - ఏవ - ఏవ -
శాకల్య - తస్య - కా - దైవతా - ఇతి - అయ - ఇతి - హేవాచ || ౧౫ ||

|| ౧౫ || యస్య=ఎవనికి, రూపాద్యేన=ఆకారములతో, ఆయతనం=వ్రాసమో, చక్షుర్లోకః=నే
త్రిముచూపో, మనోబోధి=మనస్సు తేజస్సో, ఏవం=క, పురుషం=పురుషుని, యోవా=ఎ
వఁడైనను, సర్వస్థాత్తనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, సరాయణం=మి
క్కిలి స్థావరములుగాను, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సవై=వాఁడే, వేదితా=తెలిసికొనువాఁడు,
(మఁకితుడు), న్యాత్=అగును హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, అహం=నేను,
సర్వస్థాత్తనం=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు సరాయణం=స్తానమైన, తం
పురుషం=ఆపురుషుని, వేదవై=గుర్రముఁగుదును, (అని), యం=ఏపురుషుని, ఆత్మ=పలికితివో,
(ఆపురుషుని నెను గుర్రముఁగుదును నీవు ఆపురుషుని గుర్రతీగితిపెని ఆపురుషుఁడు ఏవిశేషణము
లుకలవాఁడో (చెప్పమాయని శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) ఆదర్శే=ఆదర్శునందలి, అయం=ఈ,
పురుష =పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవఁడో, స=వాఁడు, ఏవః=ఈ పురుషుఁడు (అనిచెప్పి),
హేశాకల్య=ఓ శాకల్యుడా (నీవు ఇంకను విశేషణములకుగవలసినవి యున్నయెడల), వదై
వ=అడుగునూ, (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను) తస్య=ఆప్రతిబింబస్వరూపుఁడైన పురుష
నికి, కాదేవతేతి=దేవతపదియని, (శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) అనురితి=ప్రాణుని, (యాజ్ఞ
వల్క్యుఁడు), హేవాచ=పలికెను

తా॥ ఓ కాకల్యుడా! ఎవనికి రూపములే స్తానమును నేత్రములచేతనై చూచుటయును మనసుచేత తెలిసికొనుటయును కలదో ఇట్ట పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సముదాయమునకు ఆస్త్రమునిగాఁదెలిసికొనువాఁడు పండితుఁడని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను అప్పుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా నీవు గుర్రెఱుంగునగునని చెప్పిన ఆ పురుషుని నెను గుర్రెఱుంగుదును వానిని చెప్పమామని శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ శాకల్యుడా! అద్వమువలె ప్రతిబింబముగానుండేది ఆ పురుషుఁడే ఈ దేహేంద్రియాది సముదాయమున కాశ్రయించిన పురుషుఁడు అని చెప్పి యింకను నీవు అడుగఁచుగిది యున్నయెడల అడు సమాయని పలికెను అప్పుడు శాకల్యుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ ప్రతిబింబస్వరూపమైన పురుషునికేది దేవతయని ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ శాకల్యుడా! ఆ ప్రతిబింబరూపుఁడైన పురుషునికి ప్రతిబింబమునకు కారణమైన ప్రాణమే దేవతయని పలికెను

ఉ॥ ఆపవయస్యాపవనో హృదయం లోకా మనోజ్యోతి ర్యోవైలం పురుషం చిద్యాత్సర్వస్యాత్మనః పరాయణం నవైవేదితాస్యాత్ యాజ్ఞవల్క్యువేదరా అహంతు పురుషం సర్వస్యాత్మనః పరాయణం యమాత్థయ ఏవా యునన్తుపురుషం స ఏవ వదైవ శాకల్యతస్య కాదేవతేతి వరుణఇతి హేమరాచ

॥౧౭॥

ప॥ ఆప - ఏవ - యస్య ఆయతనం - హృదయం - లోకః - మనోజ్యోతిః - యః - వా - సతం - పురుషం - విద్యాత్ - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - సః - వై - వేదితా - స్యాత్ - యాజ్ఞవల్క్యు - వేద - వై - అహం - తం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - యం - ఆస్ - యం - ఎవ - ఆత్మం - అపు - పురుషః - సః - ఎవః - వద - ఏవ - శాకల్య - తస్య - కా - దేవతా - ఇతి - వరుణం - ఇతి - హేమరాచ

ప్ర॥ యస్య=ఎవనికి, ఆపః=ఉదకములు, ఆయతనం=స్తానమో, హృదయం=లోకః=హృదయముచూపి, (హృదయముచేత చూచుటయో), మనోజ్యోతిః=మనస్సే జ్యోతిస్సో, (మనస్సుచేతఁదెలిసికొనునదియో), సతం=ఐటువంటి, పురుషం=పురుషుని, యోవా=ఎవఁడైనను, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సముదాయమునకు పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమునుగాను, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, నవై=వాఁడే, వేదితా=తెలిసికొనవాఁడు, (పండితుఁడు), స్యాత్=అగును హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, అహం=నేను, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సముదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి ఆశ్రయమైన, తంపురుషం=ఆ పురుషుని, వేదవై=గుర్రెఱుంగుదును, (అని), యం=ఏపురుషుని ఆత్మ=పలికితివో, (ఆపురుషుని నేను గుర్రెఱుంగుదును నీవు ఆపురుషుని గుర్రెఱిగితివేని ఆపురుషుఁడే విశేషణములు కలవాఁడో చెప్పమాయని శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను) అపు=ఉదకములయందలి, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, యఏవ=ఎవఁడో, సః=వాఁడు, ఏవః=ఈపురుషుఁడు, (అనిచెప్పి), హేశాకల్య=ఓశాకల్యుడా, (నీవడుగవలసినదియున్నయెడల), వదైవ=అడుగుమా, (యని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను) తిస్య=ఆపురుషునికి, కాదేవతేతి=ఎదిదేవతయని, (శాకల్యుఁడు ప్రశ్నచేసెను). వరుణఇతి=వరుణదేవుఁడని, హోవాచ=పలికెను

తా॥ ఓ శాకల్యుడా! ఎవనికి ఉదకములే స్థానమును హృదయముచేతనే చూచుట యును మనస్సుచేతనే తెలిసికొనుటయును కలదా అటువంటి పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకాశ్రయునిగా తెలిసికొనువాడు పండితుడగునని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను అప్పుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవు గుర్రఱుంగుదునని చెప్పిన ఆ పురుషుని నేను గుర్రఱుంగుదును వానిని చెప్పమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ శాకల్యుడా! ఉదకములయందలి ఈ పురుషుడే దేహేంద్రియాది సమదాయమున కాశ్రయించిన ఆ పురుషుడు అని చెప్పి యింకను నీవు అడుగడగినది యున్నయెడల అడుగుమాయని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను అప్పుడు శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఉదకములయందలి ఈ పురుషునికి దేవత ఏదియని ప్రశ్నముచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ శాకల్యుడా! ఉదకములయందైన ఈ పురుషునికి వరుణుడు దేవతయని పలికెను

ఉ॥ గేతవీచయస్యాయతనగ్ హృదయం లోకోమనోజ్యోతిర్యోవైతం పురుషం విద్యాత్సర్వస్యాత్మనః పరాయణగ్ సవైవేదితాస్యా ద్యాజ్ఞవల్క్యవేదవా అహం తం పురుషగ్ సర్వస్యాత్మనః పరాయణం యమాత్మయ ఏవాయం పుత్రమయః పురుషః స ఏవవదైవ శాకల్య తస్యకాదేవతేతి ప్రజాపతి రితి హేవావాచ.

॥౧౭॥

ప॥ రేతః - ఏవ - యస్య - ఆయతనం - హృదయం - లోకః - మనోజ్యోతిః - యః - వా - ఏతం - పురుషం - విద్యాత్ - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - సః - వై - వేదితా - స్యాత్ - యాజ్ఞవల్క్య - వేద - వై - అహం - తం - పురుషం - సర్వస్య - ఆత్మనః - పరాయణం - యం - ఆత్మ - యః - ఏవ - ఆయం - పుత్రమయః - పురుషః - సః - ఏవః - వదా - ఏవ - శాకల్య - తస్య - కా - దేవతా - ఇతి - ప్రజాపతిః - ఇతి - హేవావాచ

ప్ర॥ యస్య=ఎవనికి, రేతవీచ=రేతస్సే, ఆయతనం=స్థానమో, హృదయంలోకః=హృదయము చూచో, (హృదయముచేతనే చూచుటయో), మనోజ్యోతిః=మనస్సేజ్యోతిస్సో, (మనస్సుచేతనే తెలిసికొనుటయో), ఏతం=ఇటువంటి, పురుషం=పురుషుని, యోవా=ఎవడైనను, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి స్థానమునుగాను, విద్యాత్=తెలిసికొనునో, సవై=వాడే, వేదితా=తెలిసికొనువాడు, (పండితుడు), స్యాత్=అగును హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! అహం=నేను, సర్వస్యాత్మనః=సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సమదాయమునకు, పరాయణం=మిక్కిలి స్థానమైన, తం పురుషం=ఆపురుషుని, వేదవై=గుర్రఱుంగుదును (అని), యం=ఏపురుషుని, ఆత్మ=పలికితివో, (ఆపురుషుని నేను గుర్రఱుంగుదును నీవు ఆ పురుషుని గుర్రఱిగితివేని ఆ పురుషుడే విశేషణములుకలవాడో చెప్పమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) పుత్రమయః=పుత్రరూపుడైన, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, య ఏవ=ఎవడో, సః=వాడు, ఏవః=ఈపురుషుడు, (అనిచెప్పి), హేశాకల్య=ఓశాకల్యుడా! (ఇంకను నీవడుగవలసిన విశేషణములున్నయెడల), వదైవ=అడుగుమా, (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) తస్య=ఆపుత్రరూపుడైన పురుషునికి, కాదేవతేతి=ఏదిదేవతయని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) ప్రజాపతిరితి=తండ్రియని, హేవావాచ=పలికెను

తా॥ ఓ శాకల్యుడా! ఎవనికి రతస్సే స్థానమును హృదయముచేతనే చూడటమును మనస్సుచేతనే తెలిసికొనుటయునుగలదో అటువంటి పురుషుని సమస్తమైన దేహేంద్రియాది సముదాయమునకు మిక్కిలి ఆశ్రయునిగాను తెలిసికొనువాడే పండితుడగునని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలకకగా శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవు గురైఱుంగుదునని చెప్పిన ఆపురుషుని నేను గురైఱుంగుదును వాని చెప్పమాయని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ శాకల్యుడా! ఈ పుత్రస్వరూపుడైన పురుషుడే దేహేంద్రియాది సముదాయమునకాశ్రయుడైన ఆ పురుషుడిని చెప్పి యింకను నీవడుగఁదగినది యున్నయెడల అడుగుమాయని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను అప్పుడు శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! పుత్రస్వరూపుడైన ఆ పురుషునికి ఏది దేవతయని ప్రశ్నముచేసెను మరల యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ శాకల్యుడా పుత్రస్వరూపుడైన పురుషునికి తండ్రియే దేవతయని పలికెను

ఉ॥ శాకల్యేతి హేమావాచ యాజ్ఞవల్క్యుస్తావో స్విదిమే బ్రాహ్మణా ఆగ్ధారావక్ష్య యదమక్రతా 3 ఇతి ||౧౮||

ప॥ శాకల్య - ఇతి - హేమావాచ - యాజ్ఞవల్క్యుః - తావం - స్వీత్ - ఇమే - బ్రాహ్మణాః - ఆగ్ధారావక్ష్యయణం - అక్రత - ఇతి

ప్ర॥ హేశాకల్యేతి=ఓ శాకల్యుడాయని, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుడు, హేమావాచ=పలికెను ఇమే=ఈ, బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, తావంస్వీత్=నిన్నె, ఆగ్ధారావక్ష్యయణం=దహింపఁదగినవానినిగా, అక్రత=చేసిరి, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను)

తా॥ ఇంతకు పూర్వము ఆ ప్రాణమే సూత్రాత్తయైనది ఈ చెప్పఁబడిన సమస్తము ఆ ప్రాణభేదముగుటవలన ఆ ప్రాణము ఉపాసకౌఱుకు ఎనిమిది విధములుగా ఉపదేశింపఁబడినది ఇప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఊరకయున్న శాకల్యునిగూర్చి బుద్ధి పూర్వకముగాని శత్రుత్వమును గలుగఁజేసికొనుటను చూపించుచు దిక్కులయొక్క విభాగముచేతను అయిదు విధములుగా భక్తమైనదానికి హృదయమునందుపసంహరముచేయు నిమిత్తము చెప్పచున్నాడు ఓ శాకల్యుడా! ఈ బ్రాహ్మణులందఱు వాదమునందు భయపడిన వారలై నిన్ను నాచేత దహింపఁజేయఁదగినవానినిగాఁజేసిరి దానిని నీవు తెలిసికొనక పోతివని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను.

ఉ॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి హేమావాచ శాకల్యోయదిదం కురుపాఞ్చాలానాం బ్రాహ్మణానత్యవాదీః కిం బ్రహ్మవిద్వానితి దిశోవేద సదేవాస్స ప్రతిష్ఠా ఇతి యద్ది శోవేత్త సదేవాస్సప్రతిష్ఠాః ||౧౯||

ప॥ యాజ్ఞవల్క్య - ఇతి - హేమావాచ - శాకల్యః - యత్ - ఇదం - కురుపాఞ్చాలానాం - బ్రాహ్మణా - అత్యవాదీః - కిం - బ్రహ్మవిద్వా - ఇతి - దిశః - వేద - సదేవాః - సప్రతిష్ఠా - ఇతి - యత్ - దిశః - వేత్త - సదేవాః - సప్రతిష్ఠాః

ప్ర॥ శాకల్యః=శాకల్యుడు, హేయాజ్ఞవల్క్యేతి = ఓయాజ్ఞవల్క్యుడాయని, హేమావాచ=పలికెను యదిదం=ఏ ఈ వాక్యమును, కురుపాఞ్చాలానాం=కురుపాంచాలదేశములలోని, బ్రాహ్మణా=బ్రాహ్మణులను, అత్యవాదీః=అతిక్రమించి పలికితివి (త్వం=నీవు), కింబ్రహ్మవిద్వా=బ్రహ్మవేత్తవా ఏమి, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు పలికెను). (యాజ్ఞవల్క్యుః=యా

జ్ఞానబ్రహ్మకు అహం=నేను), సదేవాః=దేవతలతోగూడుకొన్నయును సప్రతిష్ఠాః=ప్రతిష్ఠలతోగూడుకొన్నవియునగు, దివః=దిక్కులను వేద=గుర్తెఱుంగును ఇతి=అని, (పలికెను) (శాకల్యం=శాకల్యుడు, యాజ్ఞవల్క్యుః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడు, త్వం=నీవు) సదేవాః=దేవతలతోగూడుకొన్న, సప్ర-స్థాః=ప్రతిష్ఠలతోగూడుకొన్న దివః=దిక్కులను వెలియి త్=తెలిసికొంటివని, (నీచేత ప్రతిజ్ఞచేయబడినజ్ఞానము సఫలమైనది అయినేని నేను నీచేతను చెప్పుమామని పలికెను

తా॥ ఇప్పుడు శాకల్యుడు కాలముచే ప్రేరితుడగుటవలన దానికనుకూలమైన వేఱు జ్ఞానమునే గ్రహించి శంకించుచున్నాడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుడామని పిలిచి కరుపాంచాలదే? ములలోని ఈ బ్రాహ్మణులు వాదిమునందు భయపడనవలె నిన్ను దహింపఁజేయఁదగిన వానిని గాఁజేసిరి నీవు దానిని తెలిసికొనక పోతివని నీవు బ్రహ్మవిద్వాంసుడనయ్యే ఈ బ్రాహ్మణలను ఆక్షేపించి పలుకుచున్నావా అట్లు నీకుఁగల బ్రహ్మవిజ్ఞానమేదియని శాకల్యుడు పలికెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓశాకల్యుడా' నాకుఁగల బ్రహ్మవిజ్ఞానమేలాటిదనఁగా అధ్యయన దేవతలతోడను స్థితులతోడను కూడుకొన్న దిగ్విషయకముగు జ్ఞానమని పలికెను అప్పుడు శాకల్యుడు, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా' నీవు అధ్యయనదేవతలతోడను స్థితులతోడను కూడుకొన్న దిగ్విషయకమైన జ్ఞానమును తెలిసికొనియుంలేవని నేను అడిగెడి దానిని చెప్పుమామని అడిగెను

ఉ॥ కిందేవతోస్యాం ప్రాచ్యాం దిశ్యసీత్యాదిత్యదేవత ఇతి స ఆదిత్యో కన్తికా ప్రతిష్ఠత ఇతి చక్షుషీతి కన్తిన్ను చక్షుః ప్రస్థితమితరూపేష్యో చక్షుషాపారూపాణి పశ్యతి కన్తిన్నరూపాణి ప్రతిష్ఠితా ఇతి హృదయ ఇతి హేలవాచయస్తాద్ధృదయే నహి రూపాణి సర్వోల్లోకో జానాతి తస్తాద్ధృదయే హ్యేవ రూపాణి ప్రతిష్ఠితాని భవన్తి త్యేవమేవైతద్యాజ్ఞవల్క్యుః ॥౨౦॥

ప॥ కిం - దేవత - అస్యాం - ప్రాచ్యాం - ౧౪ - అని - ఇతి - ఆదిత్యదేవత - ఇతి - సః - ఆదిత్యః - కన్తికా - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - చక్షుషి - ఇతి - కన్తికా - ను - చక్షుః ప్రతిష్ఠితం - ఇతి - రూపేషు - ఇతి - చక్షుషా - హి - రూపాణి - పశ్యతి - కన్తికా - ను - రూపాణి - ప్రతిష్ఠితాని - ఇతి - హృదయే - ఇతి - హేలవాచ - యస్తాత్ హృదయేన - హి - రూపాణి - సర్వం - లోకః - జానాతి - తస్తాత్ - హృదయే - హి - ఏవ - రూపాణి - ప్రతిష్ఠితాని - భవన్తి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్యుః

ప్ర॥ అస్యాం=ఈ, (ప్రాచ్యాందిశి=తూర్పుదిక్కునంగు, (త్వం=నీవు), కిందేవతః=ఏదేవతాస్వరూపము, అని=అగుచున్నావు, ఇతి=అని (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) ఆదిత్యదేవతః=ఆదిత్యదేవతనని, (సూర్యుడనని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) సః=ఆ, ఆదిత్యో=సూర్యుడు, కన్తికా=దేనియంగు, ప్రతిష్ఠితం=ఉంచబడెను, ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) చక్షుషీతి=నేత్రమునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) చక్షుః=నేత్రము, కన్తిన్ను=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితమితి=ఉంచబడినదియని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) రూపేష్యితి=ఆకారములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) రూపాణి=ఆకారములు, (జనము), చక్షుషా=నేత్రము నెత, పశ్యతిహి=చూచుచున్నదిగదా రూపాణి=ఆకారములు, కన్తిన్ను=దే

నియందు, ప్రతిష్ఠితానీతి=ఉంచబడినవియని, (కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేసెను) హృదయఇతి=హృదయమునందని, (బుద్ధి మనస్సులను ఒకటిగాచేసి ఇక్కడ హృదయమని చెప్పబడినది) (యాజ్ఞవల్క్యుండు), హోవాచ=పలికెను యస్తాత్=ఏకారణమువలన, సర్వః=సమస్తమైన, లోకః=జనము, హృదయేనహి=హృదయముచేతనే, రూపాణి=ఆకారములు, జానాతి=తెలిసికొనుచున్నది, తస్తాత్=ఆకారమువలన, రూపాణి=ఆకారములు, హృదయేహ్యేవ=హృదయమునందే, ప్రతిష్ఠితాని=ఉంచబడినవి, భవంతీతి=అగుచున్నవని, (యాజ్ఞవల్క్యుండు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, (అని కాకల్యుండు ఒప్పుకొనెను)

తా|| ఈ యాజ్ఞవల్క్యుండు తన సంబంధమైన హృదయము దిక్కులయందు దిగాత్తాస్య రూపమై అయిదు విధములుగా వేరుపడుచుబడియున్నది తద్వారా సమస్త జగత్తును ఆత్మిన్య రూపముగాఘండి నేను దిగాత్తాస్యరూపుండనైతిని ప్రతిజ్ఞ చేసెను ఆప్రతిజ్ఞను సారిముగా కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేయుచున్నాడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ ప్రాగ్దిక్కునందు నీవు ఏదేవతాస్యరూపుండనైతిని కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుండు నూర్యదేవతాస్య రూపుండనని చెప్పెను మరల ఆ నూర్యుండెక్కడ ఉంచబడినని కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుండు నేత్రమునందుంచబడియున్నాడని చెప్పెను మరల ఆ నేత్రమెక్కడ ఉంచబడియున్నదని కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుండు నేత్రముచేతనే జనము ఆకారములను చూచుచున్నదిగనుక నేత్రము ఆకారములయందుంచబడియున్నదని చెప్పెను మరల ఆ రూపములు దేనియందుంచబడియున్నవని కాకల్యుండు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుండు సర్వజనము హృదయముచేతనే ఆకారములను తెలిసికొనుచున్నది గనుక రూపములు హృదయమునందే ఉంచబడియున్నవని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పఁగా కాకల్యుండు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇది ఈప్రకారమే యని ఒప్పుకొనెను

ఉ|| కిందేవతోస్యాందక్షిణాయాం దిశ్యంతీయమదేవతభితి స యమః కస్తిన్ప్రతిష్ఠితభితి యజ్ఞభితి కస్తిన్ప్రయజ్ఞః ప్రతిష్ఠితభితి దక్షిణాయామితి కస్తిన్ప్రయజ్ఞా ప్రతిష్ఠితేతి శ్రద్ధాయామితి యదాహ్యేవ శ్రద్ధతైదధక్షిణాందదాతి శ్రద్ధాయాగ్ హ్యేవదక్షిణా ప్రతిష్ఠితేతి కస్తిన్ప్రయజ్ఞాప్రతిష్ఠితేతి హృదయభితి హోవాచ హృదయేనహి శ్రద్ధాంజానాతి హృదయేహ్యేవ శ్రద్ధాప్రతిష్ఠితా భవంతీత్యేవమేవై తద్యాజ్ఞవల్క్య.

||౨౦||

ప|| కిందేవతః - అస్యాం - దక్షిణాయాం - దిశి - అసి - ఇతి - యమదేవతః - ఇతి - సః - యమః - కస్తిక్ - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - యజ్ఞే - ఇతి - కస్తిక్ - సు - యజ్ఞః - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - దక్షిణాయాం - ఇతి - కస్తిక్ - సు - దక్షిణా - ప్రతిష్ఠితా - ఇతి - శ్రద్ధాయాం - ఇతి - యదా - హి - ఏవ - శ్రద్ధతై - అధ - దక్షిణాం - దదాతి - శ్రద్ధాయాం - హి - ఏవ - దక్షిణా - ప్రతిష్ఠితా - ఇతి - కస్తిక్ - సు - శ్రద్ధా - ప్రతిష్ఠితా - ఇతి - హృదయే - ఇతి - హోవాచ - హృదయేన - హి - శ్రద్ధాం - జానాతి - హృదయే - హి - ఏవ - శ్రద్ధా - ప్రతిష్ఠితా - భవంతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య.

ప్ర॥ అస్యాం = ఈ, దక్షిణాయాందిశి = దక్షిణదిక్కు వండు, (త్వం = నీవు) ందేవతః =
 ఏదేవతాస్వరూపుడవవు, అ = అగుచున్నావు, ఇతి = అని, శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) యమ
 దేవత ఇతి = యమదేవతాస్వరూపుడవనైతిని. (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) సః = ఆ, యషః =
 యమడు, కస్తి = దేనియందు, ప్రతిష్ఠిత ఇతి = ఉంచబడియున్నదిని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నము
 చేసెను) యజ్ఞ ఇతి = యజ్ఞమునందని (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) యజ్ఞ = యజ్ఞము, కస్తి
 న్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠిత ఇతి = ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) దక్షి
 ణాయామితి = దక్షిణయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) దక్షిణా = దక్షిణ, కస్తిన్ను = దేని
 యందు, ప్రతిష్ఠితేతి = ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) శ్రద్ధాయామితి =
 శ్రద్ధయందని, (శ్రద్ధయనగా భక్తిసహితమైన ఆస్తికవృద్ధి అని) (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పి ఆశ్రద్ధ
 యందుండుటనే ప్రతిపాదించుచున్నాడు) యదాప్యేవ = ఎప్పుడైతే, శ్రద్ధతే = శ్రద్ధగలవాఁ
 డగుచున్నాడో, అథ = అప్పుడు, దక్షిణాం = దక్షిణను, దదాతీ = ఇచ్చుచున్నాడు (కనుక),
 దక్షిణా = దక్షిణ, శ్రద్ధాయాంప్యేవ = శ్రద్ధయందే, ప్రతిష్ఠితేతి = ఉంచబడియున్నదని, (యా
 జ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) శ్రద్ధా = శ్రద్ధ కస్తిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితేతి = ఉంచబడియు
 న్నదని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) హృదయ ఇతి = హృదయమునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు
 చెప్పి శ్రద్ధ హృదయమునందుండుటనే ప్రతిపాదించుచున్నాడు) హృదయేహి = హృదయము
 చేతనే, శ్రద్ధాం = శ్రద్ధను, (జనము), జానాతి = తెలిసికొనుచున్నది (కనుక), శ్రద్ధా = శ్రద్ధ,
 హృదయేహివ = హృదయమునందే, ప్రతిష్ఠితా = ఉంచబడినది, భవతీతి = అగుచున్నదని (యా
 జ్ఞవల్క్యుడు), హేనానాచ = పలికెను హేయాజ్ఞవల్క్యు = ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఏతత్ =
 ఇది, ఏవమేవ = ఈప్రకారముగానే, (అని శాకల్యుడు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవు ఈ దక్షిణ దిక్కునందు ఏ దేవతాస్వరూపుడవనైతి
 ని శాకల్యుడు ప్రశ్నచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు యమదేవతాస్వరూపుడనని చెప్పెను మ
 రల ఆ యమదేవత ఎక్కడ ఉంచబడియున్నదని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా యజ్ఞమునం
 దుంచబడియున్నాడని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను మరల ఆ యజ్ఞము దేనియందుంచబడియు
 న్నదని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు దక్షిణయందుంచబడియున్నదనెను
 మరల దక్షిణ దేనియందుంచబడియున్నదని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు
 శ్రద్ధగలవాఁడు దక్షిణను ఇచ్చుచున్నాడు గనుక దక్షిణ శ్రద్ధయందుంచబడియున్నదని చెప్పె
 ను అప్పుడు శాకల్యుడు శ్రద్ధ దేనియందుంచబడియున్నదని మరల ప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞ
 వల్క్యుడు హృదయముచేతనే జనము శ్రద్ధను తెలిసికొనుచున్నది గనుక శ్రద్ధ హృదయమునందే
 యుంచబడి యున్నదని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పగా శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా ఇది ఈ
 ప్రకారమేయని ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ కిందేవతోఽస్యాం ప్రతీత్యాందిశ్యసీతి వరుణదేవత ఇతి సవరుణః కస్తిన్ప్రతిష్ఠిత
 ఇత్యప్సిత్కస్తిన్నావపః ప్రతిష్ఠితా ఇతి రేతసీతి కస్తిన్ను రేతః ప్రతిష్ఠితమితి
 హృదయ ఇతి తస్మాదపిజాతమాహుర్హృదయాదివ సృష్టోహృదయాదివ సర్వి
 త ఇతి హృదయేహివ రేతః ప్రతిష్ఠితం భవతి త్యేవమేవైత ద్యాజ్ఞవల్క్యు ౨౨॥

పా॥ కిందేశతః - ఆచార్యం - ప్రతిచార్యం - దిశి - అప - ఇతి - వరుణదేశత - ఇతి - స - వరుణ - కస్తిక్ - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - అప్పు - ఇతి - కస్తిక్ - ను - ఆపః - ప్రతిష్ఠితాః ఇతి - రేతసి - ఇతి - కస్తిక్ - ను - రేతం - ప్రతిష్ఠితం - ఇతి - హృదయే - ఇతి - తస్మాత్ - అపి - ప్రతిరూపం - జాతం - ఆహుః - హృదయాత్ - ఇవ - సృష్టః - హృదయాత్ - ఇవ - నిర్మిత - ఇతి - హృదయే - హి - ఏవ - రేతః - ప్రతిష్ఠితం - భవతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య

ప్ర॥ ఆచార్యం=ఈ, ప్రతిచార్యందిశి=పల్లవుదిక్కునందు, (త్వం=నీవు), కిందేశతః=ఏదేవతాస్వరూపుడవు, అసీతి=అగుచున్నావని, (శాకల్యుడగు ప్రశ్నముచేసెను) వరుణదేశత ఇతి =వరుణదేవతాస్వరూపుడనని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) స=ఆ, వరుణ=వరుణుడు, కస్తిక్=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితఇతి=ఉంచబడియున్నాడని, (శాకల్యుడగు ప్రశ్నముచేసెను) అప్సివ్రతి=ఉదకములయందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) ఆపః=ఉదకములు, కస్తిన్తు=దేనియందు, ప్రతిష్ఠిత ఇతి=ఉంచబడియున్నవని, (శాకల్యుడగు ప్రశ్నముచేసెను) రేతసితి=రేతస్సునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) రేతం=రేతస్సు, కస్తిన్తు=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితమితి=ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడగు ప్రశ్నముచేసెను) హృదయఇతి=హృదయమునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పి దానినే విశదించుచున్నాడు) (యస్మాత్=ఏకారణమువలన), హృదయాదివ=హృదయమునుండియే (పుత్రుడు) సృష్టః=జారుచున్నాడో హృదయాదివ=హృదయమునుండియే, నిర్మిత =నిర్మింపబడుచున్నాడో, తస్మాపి=ఆకారణమువలన, (తాకికాః=లోకసంబంధులగు జనులు) జాతం=పుట్టిన పుత్రుని, ప్రతిరూపం=సమానరూపముగలవానినిగా, ఆహుః=చెప్పచున్నారు ఇతి=కనుక, రేతం=రేతస్సు, హృదయే హ్యేవ=హృదయమునందే, ప్రతిష్ఠితం=ఉంచబడినది, భవతీతి=అగుచున్నదని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) హియాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, (అని శాకల్యుడు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీవు ఈ పల్లవుదిక్కునందు ఏదేవతాస్వరూపుడవై తిన్నా శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు నేను వరుణదేవతాస్వరూపుడనని చెప్పెను మరల ఆవరుణుడు ఎక్కడనుంచబడియున్నాడని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయగా యాజ్ఞవల్క్యుడు ఉదకములయందుంచబడియున్నాడనిచెప్పెను మరల ఆ యుదకములు దేనియందుంచబడినవని శాకల్యుడడుగగా రేతస్సునగుంచబడియున్నవని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను ఆ రేతస్సు దేనియందుంచబడియున్నదని శాకల్యుడడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుడు పుత్రుడు హృదయమునుండియే జారుచున్నాడనియును, హృదయమునుండియే పుత్రుడు బంగారమునుండి కుండలములు మొదలైన భూషణములవలెనే నిర్మింపబడుచున్నాడనియును, లోకులు పుట్టిన కుమారుని తనకు సమానరూపునిగాఁజెప్పచున్నాడుగనుక రేతస్సు హృదయమునందే ఉంచబడియున్నదని చెప్పెను అప్పుడు శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇది ఈ ప్రకారముగానే యిది ఒప్పుకొనెను.

ఉ॥ కిందేవతోస్యాముచీచ్ఛ్యాం దిశ్యసీతి సోమ దేవత ఇతి స సోమః కస్తిన్న ప్రతిష్ఠిత ఇ
తి దీక్షాయామితి కస్తిన్న దీక్షా ప్రతిష్ఠితే సత్య ఇతి తన్మాదపిదీక్షతమాహుః
సత్యం వదేతి సత్యే హ్యేవ దీక్షా ప్రతిష్ఠితే కస్తిన్న సత్యం ప్రతిష్ఠితమిత హ్య
య ఇతి హేమావాచ హృదయేన హృత్ కౌ నాతి హృదయే హ్యేవ సత్యం
ప్రతిష్ఠితం భవతి త్యేవ మేనైత ద్యాజ్ఞ వల్క్య

॥౨౩॥

ప॥ కిందేవత - అస్యాం - ఉచీచ్ఛ్యాం - దిశి - అప - ఇతి - సోమ దేవతః - ఇతి - సః -
సోమ - కస్తిక్ - ప్రతిష్ఠితం - ఇతి - దీక్షాయాం - ఇతి - కస్తిక్ - ను - దీక్షా - ప్రతిష్ఠితా -
ఇతి - సత్యే - ఇతి - తన్మాత్ - అపి - దిక్షితం - ఆహుః - సత్యం వద - ఇతి - సత్యే - హి -
వీన - దీక్షా - ప్రతిష్ఠితా - ఇతి - కస్తిక్ - ను - సత్యం - ప్రతిష్ఠితం - ఇతి - హృదయే ఇతి -
హేమావాచ - హృదయేన - హి - సత్యం - జానాతి - హృదయే - హి - వీన - సత్యం - ప్రతి
ష్ఠితం - భవతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞ వల్క్య

ప్ర॥ అస్యాం=ఈ, ఉచీచ్ఛ్యాం=ఉత్తరదిక్కునందు, (త్వం=నీవు), కిందేవతః=ఏదేవ
తాస్వరూపుడవు, అసీతి=అగుచున్నావని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) సోమ దేవత ఇతి=
సోమ దేవతాస్వరూపుడను అని (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) సః=ఆ, సోమః=సోముడగు
నేత, కస్తిక్=దేనియందు, ప్రతిష్ఠిత ఇతి=ఉంచబడియున్నది, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసె
ను) దీక్షాయామితి=దీక్షయందని, (యాజ్ఞ దీక్షి), (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) దీక్షా=దీక్ష,
కస్తిన్న=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితా=ఉంచబడియున్నది ఇతి=అని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసె
ను) సత్య ఇతి=సత్యమునందని, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను, దానినే ప్రతిపాదించుచున్నా
డు) (యన్మాత్=ఏ కారణమువలన), దిక్షితం=గీర్చన పొందినవానిని, (యాజ్ఞాక=యాగ
మును చెయించువారలు), సత్యం=సత్యమును, వదేతి=చెప్పమాయని, ఆహుః=చెప్పచున్నా
రే, తన్మాదపి=ఆ కారణమునుండియు, దీక్షా=దీక్ష, సత్యే హ్యేవ=సత్యమునందే, ప్రతిష్ఠితే=
ఉంచబడియున్నది, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) సత్యం=సత్యము, కస్తిన్న=దేనియందు,
ప్రతిష్ఠితమితి=ఉంచబడియున్నది, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) హృదయ ఇతి=హృద
యమునందని, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు), హేమావాచ=పలికెను (ఇట్లు చెప్పిన దానినే ప్రతిపాదిం
చుచున్నాడు) హృదయేన హి=హృదయముచేతనే, (లొకః=జనము), సత్యం=సత్యమును, జా
నాతి=తెలిసకొనుచున్నది (కినుక), సత్యం=సత్యము, హృదయే హ్యేవ=హృదయమునందే,
ప్రతిష్ఠితం=ఉంచబడినది, భవతి=అగుచున్నది, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) హేయా
జ్ఞ వల్క్య=ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! ఏతత్=ఇది, ఏవ మేవ=ఈ ప్రకారముగానే, (అని శా
కల్యుడు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! నీవు ఈ యుత్తరదిక్కునందు ఏ దేవతాస్వరూపుడవైతి
వని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞ వల్క్యుడు నేను సోమ దేవతాస్వరూపుడనై యు

న్నాననిచెప్పెను మరల శాకల్యుడు సోమదేవత దేనియందుంచబడియున్నదని అడుగఁగా దీక్ష యందుని యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను ఆ దీక్ష దేనియందుంచబడియున్నదని శాకల్యుడడుగఁగా యాజ్ఞ వల్క్యుడు యాగమును చేయించెడి వారు యజ్ఞదీక్షకు పొందినవానిని, సత్యమును పలుకుమానుని చెప్పటవలన, దీక్ష సత్యమునంగుండుఁడనియున్నదని చెప్పెను ఆసత్యము దేనియందుంచబడినదియని మరల శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞ వల్క్యుడు హృదయముచేతనే జనము సత్యమును తెలి కొనుచున్నది గనుక సత్యము హృదయమునందే ఉంచబడి యున్నదని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పఁగా అప్పుడు శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! ఇది ఈ ప్రకారముగానే యని ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ కిందేవతోస్యాంధ్రువాయాందిశ్యసీత్యగ్ని దేవతఇతి సోగ్నిః కస్తిస్త్రితిష్ఠితఇతి వాచీతి కస్తిన్మునాక్ప్రతిష్ఠితేతి హృదయఇతి కస్తిన్ముహృదయం ప్రతిష్ఠిత మితి ||౨౪||

ప॥ కిందేవతః - ఆస్యాం - ధ్రువాయాం - దిశి - ఆసి - ఇతి - అగ్నిదేవతః - ఇతి - సః - అగ్నిః - కస్తిక్ - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - వాచి - ఇతి - కస్తిక్ - ను - వాక్ - ప్రతిష్ఠితా - ఇతి - హృదయే - ఇతి - కస్తిక్ - ను - హృదయం - ప్రతిష్ఠితం - ఇతి

ప్ర॥ ఆస్యాం=ఈ, ధ్రువాయాందిశి = ధ్రువదిక్కునందు, (మేరు పర్వతమునకు అంతటను నివసించువారిలకు ఎడతెగక ఊర్ధ్వముగానుండెడి దిక్కు ధ్రువయని చెప్పబడును) కిందేవతః=ఏదేవతాస్వరూపుండవపు, అసీతి=అగుచున్నావని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) అగ్నిదేవతఇతి=అగ్నిదేవతనని (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) సః=ఆ, అగ్నిః=అగ్ని, కస్తిక్=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితఇతి=ఉంచబడియున్నదియని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నచేసెను) వాచీతి=వాక్కునందని, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) వాక్=వాక్కు, కస్తిన్ము=దేనియందు, ప్రతిష్ఠితేతి=ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను) హృదయఇతి=హృదయమునందని, (యాజ్ఞ వల్క్యుడు చెప్పెను) హృదయం=హృదయము, కస్తిన్ము = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితమితి=ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేసెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! నీవు ఈ ఊర్ధ్వదిక్కునందు ఏదేవతాస్వరూపుండవై తివని శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయఁగా, యాజ్ఞ వల్క్యుడు నేను అగ్నిదేవతాస్వరూపుండవని చెప్పెను ఆ అగ్నిదేవత దేనియందుంచబడియున్నదని మరల శాకల్యుడు ప్రశ్నముచేయఁగా, యాజ్ఞ వల్క్యుడు వాక్కునందుంచబడియున్నదని చెప్పెను ఆవాక్కు దేనియందుంచబడియున్నదని శాకల్యుడు మరల ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞ వల్క్యుడు హృదయమునందుంచబడియున్నదనిచెప్పెను ఇట్లు చెప్పఁగా శాకల్యుడు ఓ యాజ్ఞ వల్క్యుడా! సర్వాత్మకమగు ఈ హృదయము దేనియందుంచబడినదియని మరల ప్రశ్నముచేసెను

ఉ॥ అహల్లి కేతిహావాచ యాజ్ఞ వల్క్యుయత్రైతదన్యత్రాస్తన్తన్యసై యద్ధేతదన్యత్రాస్తత్స్యాచ్చాప్సోవై నదద్యుర్వయాగ్ని వై నన్విమధీరన్నితి.

స॥ అహల్లిక - ఇతి - హ-ఉ-వాచ - యాజ్ఞవల్క్యుః - యత్ర - ఏతత్ - అన్యత్ర - అన్యత్ - మన్యాసై - యత్ - హి - ఏతత్ - అన్యత్ర - అస్తత్ - స్యాత్ - శ్వాహః - వా - ఏనత్ - అద్యుః - వయాంసి - వా - ఏనత్ - విమధ్నిరక్ - ఇతి

స॥ యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అహల్లి కేతి=అహల్లి కుఁడాయని (వేటొక పేరితో శాకల్యుని పిలిచి, అహల్లి కుఁడనఁగా పగటియందు ప్రేతత్వముతో లీనమై పోవువాఁడు), హేవాచ=పలికెను యత్ర=ఏకాలమునందు, (అన్య=ఈ శరీరమునకు, అత్త=అత్త స్వరూపమైన), ఏతత్=ఈ హృదయము, అస్తత్=మనవల్ల నుండి, అన్యత్ర=మఱియొక ప్రదేశమునందు, (సర్వత్ర ఇతి=ఉన్నదని), మన్యాసై = తలంచుచున్నావో, ఏతత్=ఈ హృదయము, అస్తత్=మనకంటె అన్యత్ర=మఱియొక ప్రదేశమునందు, స్యాద్యధ్నిః=ఉండెనేని, ఏనత్=ఈ శరీరమును, శ్వాహోవా=కుక్కలైనను, అద్యుః=భక్షించును ఏనత్=ఈ శరీరమును, వయాంసి వా=పక్షులైనను, విమధ్నిరక్=చలింపఁజేయును (అనఁగా పొడిచి లాగుకొనిపోవును). ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను)

తా॥ ఇట్లు ప్రశ్నముచేయఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు శాకల్యుని అహల్లి కుఁడాయని వేటొక పేరితోఁబిలిచి నీవు ఈహృదయము మన శరీరముకంటె అన్యమగుప్రదేశమునందు ఏకాలమున దైనను ఉండునని తలంచుచున్నావా? అట్లు ఈ హృదయము మనదేహముకంటె వేఱు ప్రదేశమునందుండెనేని ఈ శరీరమును కుక్కలైనను తినిపోవును. కాకాదిపక్షులైనను పొడిచి ఈడ్చుకొనిపోవును గనుక నా శరీరమునందే ఈ హృదయముంచఁబడియున్నదని చెప్పెను.

ఉ॥ కస్తిన్నుత్పంచాత్తాచ ప్రతిష్ఠితోన్యథితి ప్రాణిభిః కస్తిన్నుప్రాణిః ప్రతిష్ఠిత ఇత్యపాన ఇతికస్తిన్నుపానః ప్రతిష్ఠితఇతి వ్యాసఇతి కస్తిన్నువ్యాసః ప్రతిష్ఠిత ఇత్యదానఇతి కస్తిన్నుదానః ప్రతిష్ఠితఇతి సమానఇతి స ఏవనేతినేతి త్యాత్తాగృహ్యోనహి గృహ్యతేశీర్షోనహి శీర్షతేనశ్శోనహిసజ్జ్యతేనసితో నవ్యధతేనరిష్యతి । ఏతాన్యష్టావాయతనాన్యష్టాలోకా అష్టాదేవా అష్టాపురుషాః సయస్తాస్పురుషాన్నిరూహ్య ప్రత్యూహ్యత్యక్రామ త్తన్వోపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామితంచెన్నేనవివత్సృసి మూర్ధాతేవిపతిష్య తీతి । తగ్మానమేనే శాకల్యస్తస్యహమూర్ధావిపపాతాపిహస్య పరిమోషిణోస్థిన్యపజహురన్యన్తన్యమాచాః.

॥౨౬॥

ఎ॥ కస్తిక్ - న - త్వం - చ - అత్తా - చ - ప్రతిష్ఠితో - స్థః - ఇతి - ప్రాణే - ఇతి - కస్తిక్ - న - ప్రాణః - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - అపానే - ఇతి - కస్తిక్ - న - అపానః - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - వ్యానే - ఇతి - కస్తిక్ - న - వ్యానః - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - ఉదానే - ఇతి - కస్తిక్ - న - ఉదానః - ప్రతిష్ఠితః - ఇతి - సమానే - ఇతి - స్థః - ఏవః - న - ఇతి - న - ఇతి - అత్తా - అగృహ్యః - న - హి - గృహ్యతే - అశీర్షః - న - హి - శీర్షతే - అసజ్జః - న - హి - సజ్జ్యతే - అసితో - న - వ్యధతే - నరిష్యతి - ఏతాని - అష్టా - ఆయతనాని - అష్టా - లోకాః - అష్టా - దేవాః - అష్టా - పురుషాః - స్థః - యః - తాక్ - పురుషాక్ - నిరూహ్య - ప్రత్యూహ్య - అత్యక్రామత్ - తం - త్వా - జౌపనిషదం - పురుషం - పృచ్ఛా

మి - తం - చేత్ - మే - న - విపత్స్యసి - మూర్ధా - తే - విపత్తిప్యతి - ఇతి - తం - హ - న -
మేనే - శాకల్యః - తస్య - హ - మూర్ధా - విపపాత - అపి - హ - అస్య - పరిమోషిణః -
ఆస్తీః - అపజహ్రుః - అన్యత్ - మన్యమానా.

ప్ర॥ త్వంచ = నీవును, (నీశరీరమును), అత్తాచ = హృదయమును, (నీహృదయమును),
కస్మిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితో = ఉంచబడినదై, స్థః = ఉన్నది ఇతి = అని, (శాకల్యుడు ప్ర
శ్నముచేసెను) ప్రాణఇతి = ప్రాణవాయువునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) ప్రాణః =
ప్రాణవాయువు, కస్మిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితఇతి = ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడడి
గెను), అపానఇతి = అపానవాయువునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) అపానః = అపాన
వాయువు, కస్మిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితః = ఉంచబడియున్నది, ఇతి = అని (శాకల్యుడడిగె
ను) వ్యానఇతి = వ్యానవాయువునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) వ్యానః = వ్యానవా
యువు, కస్మిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితఇతి = ఉంచబడియున్నదని, (శాకల్యుడడిగెను) ఉదా
నఇతి = ఉదానవాయువునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) ఉదానః = ఉదానవాయువు,
కస్మిన్ను = దేనియందు, ప్రతిష్ఠితఇతి = ఉంచబడియున్నదని, శాకల్యుడడిగెను) సమానఇతి =
సమానవాయువునందని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పి), నేతినేతితి = నేతినేతియని సమస్తమును ని
షేధించి నిర్దేశింపబడిన, అత్తా = ఆత్మస్వరూపము, (యః = ఏదియో), స్థః = అటువంటి, ఏవః =
ఈ ఆత్మ, అగృహ్యః = గ్రహింప శక్యముకానిది, (సమస్తమైన కార్యధర్మముల సతిక్రమించియు
న్నదిగనుక గ్రహింప శక్యముకానిది గనుకనే), సహిగృహ్యతే = గ్రహింపబడుటలేదు అశీ
ర్యః = నశింపనిది, (శరీరధర్మములేనిదిగనుక నశింపనిదిగనుకనే), సహిశీర్యతే = నశించుట
లేదు అసజ్జః = కూడుకొననిది (మూర్తస్వరూపముకాదు గనుక జేహికదానితో కూడుకొనని
దిగనుకనే, సహిసజ్జ్యతే = కూడుకొనదు అనితః = బంధింపబడినిది, (దేని చేతను బాధింపబడ
నిదిగనుకనే) నవ్యధతే = పీడింపబడిదు సరిప్యతి = నశింపదు ఏతాని = ఈ పూర్వోక్తములైన,
అష్టై = ఎనిమిదియగు, ఆయతనాని = పృథివిమొదలగు స్థానములును, అష్టై = ఎనిమిదియగు, లో
కాః = అగ్నిలోకము మొదలైన లోకములును, అష్టై = ఎనమండ్రుగురగు, దేవాః = అమృతము
మొదలైన దేవులును, అష్టైపురుషాః = ఎనమండ్రుగురగు శరీరము మొదలైన పురుషులును, (ఎ
వియో), తౌకపురుషాక = ఆ పురుషులను, సయః = ఒకానొకడు, (ఆస్థానములను, లోకముల
ను, దేవతలను, పురుషులను), నిరూహ్య = నిశ్చయమునుపొందించి, (ప్రాగ్నిక్తు మొదలైనవాని
ద్వారా హృదయమునందు) ప్రత్యూహ్య = క్లుప్తపఱచి, అత్యక్రామత్ = అతిక్రమించుచున్నాడో,
(ఉపాధిధర్మను హృదయాద్వాత్తత్వమును స్వస్వరూపముతో పొందినవాడై దీనిని అతిక్రమిం
చుచున్నాడో), తం = అటువంటి, జౌపనిషదం = ఉపనిషత్ప్రమాణముచేత ప్రతిపాదింపబడిన,
పురుషం = పురుషునిగూర్చి, త్వా = నిన్ను, పృచ్ఛామి = అడుగుచున్నాను తం = ఆ పురుషుని,
మే = నాకొఱకు, నవిపత్స్యసిచేత్ = చెప్పకపోతివేని, తే = నియొక్క, మూర్ధా = శిరస్సు, విపత్తిప్య
తి = పడిపోగలదు ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) శాకల్యః = శాకల్యుడు, తం =
ఆ పురుషుని, సమేనేహ = తెలిసికొనకపోయెను తస్యహ = ఆ శాకల్యునియొక్క, మూర్ధా = శిర
స్సు, విపపాత = పడిపోయెను అస్యహ = ఈ శాకల్యునియొక్కయే, ఆస్తీన్యపి = ఎముకలను సయి
తము, పరిమోషిణః = దొంగలు, అన్యత్ = ఇతరమగు ధనమునుగాను, మన్యమానాః = తలంచినవారై,
అపజహ్రుః = హరించిరి.

తా|| ఇంతకుపూర్వము కార్యకారణములైన హృదయ శరీరములకు చెందును అన్యోన్యము ఒకదానియందొకటియుండుట చెప్పబడినదిగనుక ఒయాజ్ఞవల్క్యుడా' ఇప్పుడు నిన్నడు గుచున్నాను ఏమనగా, ఈ నీ శరీరము నీహృదయమును దేనియందున్నవని శాకల్యుడు శ్రీశ్నముచెనెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓశాకల్యుడా' అహృదయశరీరములు చెందును ప్రాణము సంకుంచబడిననుచున్నవని చెప్పెను, మరల శాకల్యుడు ప్రాణము దేనియందుంచబడియున్నదని అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ప్రాణము అపానమునందుంచబడినదని పలికెను శాకల్యుడు అపానము దేనియందుంచబడియున్నదని మరల అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆ అపానము వ్యానమునందుంచబడియున్నదని చెప్పెను శాకల్యుడు వ్యానము దేనియందుంచబడియున్నదని మరల అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆవ్యానము ఉదానమునందుంచబడి యున్నదని చెప్పెను శాకల్యుడు ఆఉదానము దేనియందుంచబడియున్నదని మరల అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఉదానము సమానమునందుంచబడియున్నదని చెప్పి శరీరమును హృదయమును ప్రాణాది వాయువులును సమాహమచేత ఒకదానియందొకటి ఉంచబడినవై విష్ణానమయముకొఱగుపయుక్తములై నియతములుగా ప్రవర్తించుచున్నవి ఈసమస్తమును ఎవనిచేత నియతమైనదియో, ఎవనియందు ఆకాశాంతముదనుకనుండెడి సమస్తమును వస్త్రముయొక్క పడుగుపేకవలెనే ఉంచబడియున్నదో, అట్టి నిరుపాధికమగు పరబ్రహ్మముయొక్క నిర్దేశము చేయదగినదని మరల యాజ్ఞవల్క్యుడు శ్రీశ్నముచేయుచున్నాడు ఓశాకల్యుడా' నేతి నేతియను వాక్యముచేత సమస్తమును నిషేధించి ఏర్పఱుపబడిన ఆత్మస్వరూపము, శరీరార్థముల సతిక్రమించియుండు సదిగనుక గ్రహింప శక్యముకానిదియును అటువంటిదిగనుకనే శిథిలము కానిదియును ఆకారమలేనిదిగనుక దేనితోను కూడుకొననిదియును బంధింపబడనిదియునైయున్నది ఈఆత్మ, ఇంతకుపూర్వముచెప్పిన భూమి మొదలగు ఎనిమిదిస్థానములను, అగ్ని లోకము మొదలగు ఎనిమిదిలోకములను, అమృతము మొదలైన ఎనమండ్రుగురు దేవతలను శరీరము మొదలగు ఎనమండ్రుగురు పురుషులను స్వస్వరూపముతో సతిక్రమించి, దై ప్రాగాదిదిక్కులయొక్క ఆత్మస్వరూపముతో హృదయమునందుపాధిధర్మము సతిక్రమించియున్నది ఉపనిషత్తులయందు తెల్పికొనదగిన అట్టిఆత్మను నిన్ను అడుగుచున్నాను దానిని నీవు చేష్టకపోతివేని నీశిరస్సు పగిలిపడిపోవునని యాజ్ఞవల్క్యుడుపలికెను అప్పుడు శాకల్యుడు ఆత్మస్వరూపము తెలియనివాఁడుగనుక ఆశాకల్యుని శిరస్సుభిన్నమైపడిపోయెను ఇట్లు బ్రాహ్మణశాసహతుడైన శాకల్యునికి ఊర్వలోకక్రియలనుచేసి పుణ్యలోకావాప్తికలుగఁజేయవలయునని శిష్యుని ఆయన అస్థులనుతీసి కొనిపోవుచుండఁగా మార్గమధ్యమునందుదొంగలు ఆఅస్థులను ధనమనితలంచి యెత్తికొనిపోయిరి గనుక బ్రహ్మవేత్తను ద్వేషించువానికి ఇహపరలోకములు చెందును లేకపోవుచున్నవి

ఉ|| అధహోవాచ బ్రాహ్మణాభగవన్తోయోవః కామయతే సమాప్యచ్ఛతు సర్వే
వామాప్యచ్ఛతయోవః కామయతేతంవః పృచ్ఛామిసర్వాన్వావః పృచ్ఛా
మీతితేహ బ్రాహ్మణానదధ్యుః||

౨౭||

ప|| అధ- హ- ఉవాచ- బ్రాహ్మణాః- భగవన్త- యః- వః కామయతే- సః- మా- పృచ్ఛతు- సర్వ- వా- మా- పృచ్ఛత- యః- వః- కామయతే- తం- వః- పృచ్ఛామి- సర్వా- వా- వః- పృచ్ఛామి- ఇతి- తే- నా- బ్రాహ్మణాః- స- దధ్యుః

ప్ర॥ అథహ=అనంతరము, హేభగవన్తః=పూజ్యులగు, హేబ్రాహ్మణాః=ఓబ్రాహ్మణులారా! (అనిసంబోధించి, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు), హేవాచ=పలికెను. వః = మీలోపల, యః=ఎవఁడు, (యాజ్ఞవల్క్యుని అడుగవలయునని), కామయతే=కోరుచున్నాఁడో, సః=హఁడు, మా=నన్ను, పృచ్ఛతు=అడుగునుగాక! సర్వేవా=మీరందఁడైనను, మా=నన్ను, పృచ్ఛతే=అడుగుదురుగాక! వః=మీలోపల, యః=ఎవఁడు, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడునన్ను అడుగునుగాకయని), కామయతే=కోరుచున్నాఁడో, వః=మీలోపల, తం=వానిని, పృచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను. వః=మీలోపల, సర్వాన్వా=అందఁడైనను, పృచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను. ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను). తేహాబ్రాహ్మణాః=ఆబ్రాహ్మణులే, (ప్రత్యుత్తరమును చెప్పటకు), నదగృహః=దైర్ఘ్యముకలవారు కాకపోయిరి.

తా॥ ఇంతకుపూర్వము బ్రహ్మేతరములగు వస్తువులను నిషేధించుటచేత పరబ్రహ్మముయొక్క నిర్దేశము చేయఁబడినది. ఇప్పుడు పరబ్రహ్మమును విధిముఖముచే నిర్దేశింపవలయునని జగత్తునకు మూలమైన పరబ్రహ్మవస్తువును చెప్పవలయునని అబ్రహ్మచేతలగు బ్రాహ్మణులను జయించి గోధనమును హరించుట న్యాయమనితలంచి యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మరల కథనే ఆశ్రయించి చెప్పచున్నాఁడు. పూజ్యులగు ఓబ్రాహ్మణులారా! మీలో యాజ్ఞవల్క్యుఁడవైననన్ను అడుగవలయునని కోరువాఁడు నన్ను అడుగునుగాక! లేక మీరందఁడైనను అడుగుదురుగాక! మీలోనేను అడుగవలయునని కోరువానిని నేను అడుగుచున్నాను. లేక మీరందఁడైనను అడుగుచున్నాను. అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆబ్రాహ్మణులనుగూర్చి పలుకఁగా ఆబ్రాహ్మణులు ప్రత్యుత్తరమును చెప్పటకు దైర్ఘ్యములేనివారలై యూరకయండిరి.

ఉ॥ తాన్ హైతైఃశ్లోకైఃప్రచ్ఛ । యథావృత్తోవనస్పతిస్తథైవపురుషోఽమృతః ।
తస్యలోమానిపర్ణానిత్యగస్యోత్పాటికాబహిః । త్వవపవాన్యరుధిరంప్రస్య
ద్దిత్వచఉత్పటః । తస్మాత్తదాత్మణ్ణాత్వైత్తిరసోవృత్తాదివాహతాత్ । మా
గ్ సాన్యస్యశకరాణికి నాటగ్ సన్నవతస్థిరం । అస్థిన్యస్తరతోదారాణిమ
జ్జామజ్జోపమాకృతా । యద్వృత్తోవృక్షోరోహతి మూలాన్నవతరఃపునః ।
మర్త్యోస్త్విత్తృత్వనావృక్షఃకస్తాన్మూలాత్ప్రరోహతి । రేతసశతిమావోచ
తజీవతస్తత్ప్రజాయతే । ధానారుహశివవైవృత్తోఽజ్ఞాసాప్రేత్యసమ్భ
వః । యత్సమూలమావృహేయర్వృక్షం నపున రాభవేత్ । మర్త్యోస్త్వి
త్తృత్వనావృక్షఃకస్తాన్మూలాత్ప్రరోహతి । జాతఏవనజాయతే కోస్యే
నంజనయేత్పునః । విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మరాతిర్దాతుః పరాయణం । తిష్ఠ
మానస్యతద్విదఇతి॥

౨౮॥

ఇతి బృహదారణ్యకే పంచమాధ్యాయే నవమం బ్రాహ్మణమ్

పంచమాధ్యాయస్సమాప్తః—ఓంతత్సత్.

ప॥ తా॥ - హ - ఏతైః - శ్లోకైః - పప్రచ్ఛ - యథా - వృక్షః - వనస్పతిః - తథా -
 ఏవ - పురుషం - అమృషా - తస్య - లోమాని - పద్మాని - త్వక్ - అస్య - ఉత్పాటికా - బ
 హిః - త్వచః - ఏవ - అస్య - రుధిరం - ప్రస్పన్ది - త్వచః - ఉత్పటః - తస్మాత్ - తదా -
 తృణాత్ - ప్రైతి - రసః - వృక్షాత్ - ఇవ - ఆహతాత్ - మాంసాని - అస్య - శకరాణి - కి
 నాటం - స్నాన - తత్ - స్థిరం - ఆస్తీని - అస్తరతః - దారూణి - మజ్జా - మజ్జాపమా - కృ
 తా - యత్ - వృక్షః - వృక్షః - రోహతి - మూలాత్ - నవతరః - పునః - మర్త్యః - స్థిత్ -
 మృత్యునా - వృక్షః - కస్మాత్ - మూలాత్ - ప్రరోహతి - రేతసః - ఇతి - మా - అవోచత -
 జీవతః - తత్ - ప్రజాయతే - ధానారుహః - ఇవ - వై - వృక్షం - అజ్ఞానా ప్రేత్య - స
 మ్భవః - యత్ - సమూలం - అపృహేయః - వృక్షం న - పునః - అభవేత్ - మర్త్యః - స్థిత్ -
 మృత్యునా - వృక్షః - కస్మాత్ - మూలాత్ - ప్రరోహతి - జాతః - ఏవ - న - జాయతే - కః -
 అను - వినం - జనయేత్ - పునః - జ్ఞానం - అగస్త్యం - బ్రహ్మ - రాతిద్ధాతుః - పరాయణం -
 తిష్ఠమానస్య - తద్విదః - ఇతి

ప్ర॥ (యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుః), ఏతైః=ఈ ముందు చెప్పెడి, శ్లోకైః=శ్లోక
 ములచేతను, తా॥ హ=ఆ బ్రాహ్మణులను, పప్రచ్ఛ=అడిగెను వనస్పతిః=పుష్పఫలములుగల,
 వృక్షః=వృక్షము, యథా=ఏప్రకారమో, తద్దేవ=ఆప్రకారముగానే, పురుషః=పురుషుడు,
 అమృషా=సత్యమైనవాడు తస్య=ఆ పురుషునికి, లోమాని=వెండ్రుకలు, ఇతరస్య=అన్యమైన
 న వృక్షమునకు, పద్మాని=ఆకులు, అస్య=ఈ పురుషునికి, త్వక్=చర్మము, (ఇతరస్య=అన్యమైన
 న వృక్షమునకు) బహిః=వెలుపలనుండి, ఉత్పాటికా=బరడు, అస్య=ఈ పురుషునికి, త్వచ
 ఏవ=చర్మసామిప్యమునుండియే, రుధిరం=రక్తము, ప్రస్పన్ది=బయలు వెడలుచున్నది (ఇతరస్య
 =అన్యమగు వృక్షమునకు), త్వచః=చర్మసామిప్యమునుండి, ఉత్పటః=బంక, (ప్రస్పన్ది=బయలు
 వెడలుచున్నది) (ఏకారణమువలన వృక్షమునకును పురుషునికిని సమస్తము ఈ ప్రకారమేసమా
 నమో), తస్మాత్=ఆ కారణమునుండి, ఆతృణాత్=ఖండింపబడిన పురుషునివలన, తత్=ఆరక్త
 ము, ప్రైతి=బయలు వెడలుచున్నది ఆహతాత్=కొట్టబడిన, వృక్షాదివ=వృక్షమునుండియే, రసః
 =రసము (ప్రైతి=బయలు వెడలుచున్నది) అస్య=ఈ పురుషునికి, మాంసాని=మాంసములు, (ఇత
 రస్య=అన్యమగు వృక్షమునకు), శకరాణి=శకలములు, (వృక్షస్య=వృక్షముయొక్క), కినాటం=
 నార, (కినాటమనగా శకలములకంటె లోపల నారరూపమైన కొయ్యయందు కిలికొనియుం
 డునది) తత్=ఆ నార, (పురుషస్య=పురుషునియొక్క), స్నానం=నర యవతలె, స్థిరం=దృఢ
 మైనది (పురుషస్య=పురుషునియొక్క, స్నానం=నరముకంటె), అస్తరతః=లోపలగా, ఆస్తీ
 ని=ఎముకలు, (భవన్తి=ఉన్నవి) తథా=ఆప్రకారముగానే, వృక్షస్య=వృక్షముయొక్క.
 కినాటస్యాన్యస్తరత = నార లోపలగా), దారూణి=కొయ్యలు (భవన్తి=ఉన్నవి) (వృక్ష
 స్య=వృక్షముయొక్క), మజ్జా=చెవ, (పురుషస్య=పురుషునియొక్క), మజ్జాపమా=క్రొవ్వతో
 పోల్చబడినదిగా, కృతా=చేయబడినది (ఈ చెప్పిన త్వక్కు, చర్మము, రుధిరము, మాంసము,
 కొవ్వు, ఎముకలు, ఇవి వృక్షమునకువలెనే శరీరరూపమైన పురుషునికిని, శరీరరూపమైన పురుషు
 నికివలెనే వృక్షమునకును, సమానముగా చెప్పబడినది. ఇతరమైన విశేష మేమియునులేదు).
 వృక్షః=భేరింపబడిన, యద్వృక్షః=వృక్షమైతే, మూలాత్=మొదటినుండి, పునః=తిరిగి, నవ

తరః=మిక్కిలి నూతనమైనదై, రోహతి=మొలచుచున్నది వృత్యనా=మృత్యువుచేతను వృ
 క్ష=చెడింపబడిన, (చంపకబడిన), మర్త్యస్థిత్=మనుష్యుడైతే, కస్తాన్మూలాత్=ఏ మొదటి
 నుండి, ప్రరోహతి=మొలచుచున్నాడు (పుట్టుచున్నాడు) (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు ప్రశ్నము
 చేసి, ఓ బ్రాహ్మణులారా! రేతస్సువలన పుట్టుచున్నాడని అంటిరా), రేతసః=సక్రమువల్లన
 మావోచత=చెప్పవద్దు తత్=ఆ రేతస్సు, జీవతః=బ్రతికియున్నవానికే ప్రబాసులే=పుట్టుచు
 న్నది, (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) వృక్షః=చెట్ట, ధానారుహఃవనై=ఓజనువలన పు
 ట్టినదే (గనుక, సనస్థులే=చెట్టునకు), అజ్జసాప్రేత్య=ప్రత్యక్షముగా చనిపోయి, (ఓజను
 నుండి), సమృదః=పుట్టుట (భవేత్=కలుగును) సృజం=చెట్టును, సమూలం=మొదటితో
 కూడ, ఆనృపాయుర్యత్ = పెరికిచేసినయెడల, నవనరాభివేత్ = తిరిగి మొలవదు (గనుక
 ఓ బ్రాహ్మణులారా! మిమ్మును సమస్త జగత్తునకు మూలమైన దానిని అడుగుచున్నానని యాజ్ఞ
 వల్క్యుడు) మృత్యునా=మృత్యువుచేతను, వృక్షః=ఖండింపబడిన (చంపకబడిన) మర్త్యః
 స్థిత్=మనుష్యుడైతే, కస్తాన్మూలాత్=ఏమూలమునుండి, ప్రరోహతి = మొలచుచున్నాడు
 (పుట్టుచున్నాడు అని ప్రశ్నముచేసెను) (అయం=ఈ పురుషుడు), జాతఏవ=పుట్టినవాడే,
 సజాయతే=పుట్టెడు (గనుక ఈ మనుష్యుని విషయమై ప్రశ్నముకలుగదు అని అంటిరా అట్ల
 నంగూడదు ఏలయనిన పుట్టినవానికి చచ్చినతరువాత జన్మములేనియెడల వీనికి చెసిన పుణ్య
 పాపఫలము నశించుటయును, చేయని పుణ్యపాపఫలము వచ్చుటయును, కలుగును కాబట్టి
 మరణమునుపొందినవాడు తిరిగి పుట్టుచున్నాడు అందువలననే, ఓ బ్రాహ్మణులారా! మి
 మ్మును అడుగుచున్నానని యాజ్ఞవల్క్యుడు ఏనం=మరణమునుపొందిన ఈమనుష్యుని, కోన=
 ఎవడు, పునః=తిరిగి, జనయేత్=పుట్టించును (అని ప్రశ్నముచేయఁగా ఆ బ్రాహ్మణులచేతి జగ
 త్తునకు మూలమైన పరబ్రహ్మవస్తువు తెలిసికొనఁబడకపోవుటవలన వారు ఉత్తరువును చే
 వ్వలేకపోయిరి అంతట యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆ బ్రాహ్మణులను జయించివాడై ఆ గోవులను
 తోలుకొనిపోయెను ఈయాజ్ఞవల్క్యుడు ప్రశ్నముచేసిన జగత్సకములమైన ఆ పరబ్రహ్మ
 వస్తువును శ్రుతియొ స్యకీయులుగా చెప్పచున్నది) ఓజ్ఞానం=ఓజ్ఞానస్వరూపమును, ఆనందం=
 ఆనందిస్వరూపమునగు, బ్రహ్మ=పరిబ్రహ్మము (తత్=ఆపరబ్రహ్మము) రాతిర్దాతుం=ధనము
 ఇచ్చెడివానికిని, తద్విదః=ఆపరబ్రహ్మమును తెలిసకొనినవాడై, తిష్ఠమానస్య = ఉన్నవానికిని,
 పరాయణం = శ్రేష్ఠమైనగతి, ఇతి=అని, (శ్రుతియొ చెప్పెను)

తా|| ఇట్లనమరులై ఆ బ్రాహ్మణుల ఊరకుండఁగా, యాజ్ఞవల్క్యుడు ఆ బ్రాహ్మణులను
 ఈశోకములచేత అడుగుచున్నాడు ఓ బ్రాహ్మణులారా! శరీరాకృతిగల ఈపురుషుడును పు
 ష్ప ఫలాదులుగల వృక్షమును సత్వమైనవి ఈపురుషవృక్షములకు చెందికిని, త్వక్కు-చర్మము, రుధి
 రము, మాంసము, నరము, మజ్జ, ఎముకలును, శరీరమగు పురుషునిని బరడు, తోక్కు, రసము,
 బంక, నార, చేప, కొయ్యయును వృక్షమునకును, ఇవి ఒకదానికొకటి లోపల నుండునవియై

సమానము గానున్నది అయినను చేదించబడిన వృక్షము మొదలనుండి తిరిగి మిక్కిలి సూతనమైనదై పుట్టుచున్నది ఆప్రకారముగానే మృత్యువుచేత చంపబడిన ఈశరీరమును పురుషుఁడు ఏమొదలనుండి పుట్టుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ప్రశ్నముచేసి, ఓబ్రాహ్మణులారా' రెతిన్పువలన ఈశరీరమును పురుషుఁడు పుట్టుచున్నాఁడని అంటిరా అట్లు అనవచ్చు ఆరేతన్పుత్రికియు పువానివలన పుట్టుచున్నదిగాని చచ్చినవానివలన పుట్టుటలేదు చెట్టుబీజమువలన పుట్టునదెగురుక నెట్లు నశించిపోయి తిరిగి బీజముయందు పుట్టుట కలుగును చెట్టును వేళ్లతోకూడ పెరికివేసినయెడల తిరిగిమూలమునుండి మొలచుటలేనేలేదు కాఁబట్టి, ఓబ్రాహ్మణులారా' మిమ్మును సమప్రజగత్తునకు మూలమైనదానిని అడుగుచున్నానన, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, మృత్యువుచేత చంపబడిన మనుష్యుఁడు ఏమూలమునుండి పుట్టుచున్నాఁడని ప్రశ్నముచేసి, ఓబ్రాహ్మణులారా' పుట్టినమనుష్యుఁడు తిరిగిపుట్టుఁడుగనుక మనుష్యుని విషయమై ఈప్రశ్నముకలుగదని అంటిరా అట్లనఁగూడదు ఏలయనిన, పుట్టినవానికి చచ్చిన తరువాత జన్మము నెనియెడల ఈమనుష్యునికిచేసినపుణ్యవాపశలమునశించుటయును, చేయనిపుణ్యపాపపలమువచ్చుటయును, కలుగును కాఁబట్టి మరణమునుపొందినవాఁడు తిరిగిపుట్టుచున్నాఁడు గనుక మనుష్యునివిషయమై మృత్యువుచేత చంపబడిన పురుషుఁడు ఏమూలమునుండి కలుగుచున్నాఁడని నేనుచేసిన ప్రశ్నము సరియైనదియే యని చెప్పి, ఓబ్రాహ్మణులారా' మరణమునుపొందిన ఈమనుష్యునితిరిగియెవఁడుపుట్టించును అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ప్రశ్నముచేయఁగా, ఆజనకసభయందలి బ్రాహ్మణులు సమస్తమునకు కారణమైన పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనకపోవుటవలన ప్రత్యుత్తరమును చెప్పలేకపోయిరి అంతట యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆబ్రాహ్మణులను జయించినవాడై ఆగోవులను తోలుకొనిపోయెను ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ప్రశ్నముచేసిన సమస్తమునకును మూలమైన ఆపరబ్రహ్మవస్తువు విజ్ఞానస్వరూపమును ఆనందస్వరూపమునగు పరబ్రహ్మము ఆపరబ్రహ్మమే కర్తృచేయువానికి కర్తృఫలమును ఇచ్చునదియునై బ్రహ్మవేత్తయై తానుగానే నిలిచియున్నవానికి వాఁడుతానెయ్యెనదియునై శ్రేష్ఠమైనగతిగా నున్నదియని శ్రుతియొప్పుకీయముగాఁజెప్పినది

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పశ్చిమాధ్యాయమునందునవమబ్రాహ్మణము సమాప్తము

ఇట్లు పశ్చిమాధ్యాయము సమాప్తము

బృహదారణ్యకోపనిషత్ - షష్ఠాధ్యాయః.

ఉ॥ జనకోహవై దేహ ఆసాఞ్చక్రేఽధహ యాజ్ఞవల్క్య ఆవవ్రాజితగ్ హేవావాచ యాజ్ఞవల్క్య కిమర్థమచారిః పశూనిచ్చన్నన్వన్తానితి । ఉభయమేవ స మ్రాడేతి హేవావాచ.

॥౧॥

ప॥ జనకః - హ - వై దేహః - ఆసాఞ్చక్రే - అధ - హ - యాజ్ఞవల్క్యః - ఆవవ్రాజితం - హేవావాచ - యాజ్ఞవల్క్య - కిమర్థం - అచారిః - పశూ - ఇచ్చన్ - అన్వన్తాన్ - ఇతి - ఉభయం - ఏవ - సమ్రాట్ - ఇతి - హేవావాచ

ప్ర॥ వై దేహః=విదేహదేశప్రభువైన, జనకోహ=జనకమహారాజు, ఆసాఇచ్చిత్రే=హి
ర్బుండేయ అదహ=ఆ సమయమనంగు, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఆవద్రాజ=వచ్చె
ను (జనకః=జనకమహారాజు), తం=ఆ యాజ్ఞవల్క్యునిగూర్చి, హేలూవాచ=పలికెను హే
యాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! కిమర్థం=ఎందునిమిత్తము, అచారీః=పచ్చితిరి పశూక
=పశువులను, ఇచ్చిత్=కోరిక వాడవైయా? (లేక), అణ్వనాక్=నూత్నవస్తువే అస్తముగాఁగల
ప్రశ్నలను (సత్రః=నావలన, శ్రోతుం=వినుటకు, ఇచ్చిత్=కోరికగలవాడవైయా?) ఇతి=
అని, (జనకమహారాజు పలికెను) (యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు), హేసమ్రాట్=ఓ
జనకమహారాజా! ఉభయమేవ=రెంటినిగూర్చియె, ఇతి=అని, హేలూవాచ=పలికెను

తా॥ పూర్వాధ్యాయమునందు జల్పన్యాయముచేతను (జల్పన్యాయమునఁగా=పరమతము
ను ఖండించుచు స్వమతమును స్థాపించెడి కథ జల్పమనఁబడును) సచ్చిదానందస్వరూపమగు పర
బ్రహ్మము నిర్ధారణచేయఁబడినది ఇప్పుడు వాదన్యాయముచేతను, (నిజమును తెలిసికొనవలెనను
ఇచ్చగలవానియొక్క వాక్యము వాదమనఁబడును) ఆ పరబ్రహ్మమునే నిర్ధారణచేయుటకు ఈ
అధ్యాయమారంభింపఁబడినది విదేహదేశప్రభువైన జనకమహారాజు తన్ను చూచుటకుఁగోరికగల
వారలకుదర్శనమును ఇచ్చుటకు సభయందుఁగూర్చుండెను ఆ సమయమునందు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు
తనయొక్క యోగక్షేమముకొఱకును, రాజయొక్క బ్రహ్మజిహ్వాసమచి యనుగ్రహించుటకొఱ
కును, వచ్చెను అట్లువచ్చిన యాజ్ఞవల్క్యుని జనకమహారాజు యదాశాస్త్రముగాఁబూజించి,
ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! మరల పశువులను కోరియా లేక నూత్నవస్తువుయొక్క నిర్ణయమే అంతము
గాఁగల ప్రశ్నలను నావలన వినుటకు కోరియా యెందుకువచ్చితివని అడిగెను యాజ్ఞవల్క్యుఁ
డు, ఓ జనకమహారాజా! ఆ రెంటినిగూర్చియె వచ్చినానని పలికెను

ఉ॥ యత్రైకశ్చిద బ్రవితృచ్ఛృణవామేత్యబ్రవీన్నే జిత్యావైలినిర్వాన్వై బ్రహ్మేతియ
ధా మాతృమాన్వితృమా నాచార్యవాన్బుగ్రియాత్తథా తచ్చై లినోబ్రవీ
ద్వాగైవబ్రహ్మేత్యవదతోహికిన్ స్యాదిత్య బ్రవీత్తుతే తస్యాయతనం ప్రతి
ష్ఠాంనమేబ్రవీది త్యేకపాద్వా ఏతత్సమ్రాడితి సవైనోబ్రూహియాజ్ఞవల్క్య
వాగేవాయతనమాకాశః ప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞేత్యేనదుపాసీత। కా ప్రజ్ఞతాయా
జ్ఞవల్క్య! వాగే వసమ్రాడితిహేలూవాచ। వాచావై సమ్రాడ్బుధః ప్రజ్ఞాయ
తే ఋగ్వేదో యజుర్వేద స్సామవేదో ధర్వాగ్నేరస ఇతిహాసః పురాణం వి
ద్యా ఉపనిషదః శ్లోకాః సూత్రాణ్యనువ్యాఖ్యానాని వ్యాఖ్యానానీష్టగ్ము
తమాశితం పాయితమయంచలోకః పరశ్చలోకః సర్వాణిచ భూతానివా
చైవ సమ్రాడ్జ్ఞాయతే వాగైవసంప్రూట్పరమం బ్రహ్మ। వైనంవాగ్జ్ఞహాతిస
ర్వాణ్యేనం భూతాన్యభిక్షరన్తిదేవా భూత్వాదేవానప్యేతియ ఏవంవిద్వా
నేతదుపాస్తే। హస్త్యుపభగ్ సహస్రందదామీతిహేలూవాచ జనకోవై దే
హః। సహేలూవాచయాజ్ఞవల్క్యఃపితామహమన్యతనాననుశిష్యహరేతేతి. ౨॥

ప॥ యత్ - తే కః - చిత్ - అబ్రవీత్ - తత్ - శృణవామ - ఇతి - అబ్రవీత్ -
 మే - జిత్వా - శైలిసః - వాక్ - వై - బ్రహ్మ - ఇతి - యథా - మాతృమాణ - పితృమాణ -
 ఆచార్యవాణ - బ్రూయాత్ - తథా - తత్ - శైలిసః - అబ్రవీత్ - వాక్ - వై - బ్రహ్మ -
 ఇతి - అపదతః - హి - కిం - స్యాత్ - ఇతి - అబ్రవీత్ - తు - తే - తస్య - ఆయతనం -
 ప్రతిష్ఠాం - న - మే - అబ్రవీత్ - ఒకపాత్ - వా - ఏతత్ - సమాత్ - ఇతి - సః - వై -
 నః - బ్రూహి - యాజ్ఞవల్క్య - వాక్ - ఏవ - ఆయతనం - ఆకాశః - ప్రతిష్ఠా - ప్రజ్ఞా -
 ఇతి - ఏనత్ - ఉపాసీత - కా - స్రష్టా - యాజ్ఞవల్క్య - వాక్ - ఏవ - సమాత్ - ఇతి -
 హేవాచ - వాచా - వై - సమాత్ - బహుః - ప్రజ్ఞాయతే - ఋగ్వేదః - యజుర్వేదః - సా -
 మవేదః - అధర్వాగ్గీరసః - ఇతిహాసః - పురాణం - విద్యాః - ఉపనిషదః - శ్లోకాః - నూ -
 త్రాణి - అనువ్యాఖ్యానాని - వ్యాఖ్యానాని - ఇష్టం - మృతం - ఆశితం - పాయితం - ఆయం -
 చ - లోకః - పరః - చ - లోకం - సర్వాణి - చ - భూతాని - వాచా - ఏవ - సమాత్ -
 జ్ఞాయతే - వాక్ - వై - సమాత్ - పరమం - బ్రహ్మ - న - ఏనం - వాక్ - జహతి - సర్వా -
 ణి - ఏనం - భూతాని - అభిక్షరన్తి - దేవః - భూత్వా - దేవాణ - అపి - ఏతి - యః - ఏ -
 వం - చిద్వాక్ - ఏతత్ - ఉపాస్తే - చాస్త్యైవభం - సహస్రం - దదామి - ఇతి - హేవా -
 చ - జనకః - వైదేహః - సః - హోవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - పితా - మే - అమన్యత -
 న - అననుశిష్య - హరేత - ఇతి

ప్ర॥ కశ్చిత్ = ఒకానొకడగు ఆచార్యుఁడు, తే = నీకొఱకు, యత్ = చేసిని, అబ్రవీత్ = చెప్పెనో, తత్ = దానిని, ప్రణవామ = వినుదునుగాక, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యః = యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అబ్రవీత్ = పలికెను) శైలిసః = శీలుని పుత్రుఁడగు, జిత్వా = జిత్వయనువాఁడు, మే = నాకొఱకు, వాగైవ = వాక్కి, బ్రహ్మైతి = బ్రహ్మయని, అబ్రవీత్ = పలికెను, (అని జనకమహారాజు చెప్పెను) మాతృమాణ = తల్లిగలవాఁడును, పితృమాణ = తండ్రిగలవాఁడును, ఆచార్యవాణ = ఆచార్యుఁడు గలవాఁడునగు (జనుడు), యథా = ఏప్రకారము, బ్రూయాత్ = పలుకునో, తథా = ఆప్రకారము, శైలిసః = శైలినియనువాఁడు, తత్ = ఆ, వాగైవ బ్రహ్మైతి = వాక్కి బ్రహ్మయని, అబ్రవీత్ = పలికెను అపదతః = పలుకనివానికి, కిం = ఏమి, స్యాత్ = అగును? వాగ్వాప్తపారమలెని మూగవానికి ఏదియును సిద్ధించదు) ఇతి = గనుక, (వాక్కి బ్రహ్మయని పలికెను) (కింతు = ఇంక నేమియనిన, సః = ఆ శైలినియనువాఁడు), తే = నీకొఱకు, తస్య = ఆ వాక్పిత్తమునకు ఆయతనం = శరీరమును ప్రతిష్ఠాం = స్థితిని, (మూడుకాలములయందలి ఆశ్రయమును), (కిం = ఏమి), అబ్రవీత్ = చెప్పెను, (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు అడిగెను) మే = నాకొఱకు, నాబ్రవీదితి = చెప్పెదని, (జనకమహారాజు పలికెను) హే సమాత్ = సార్వభౌమఁడవగు ఓ జనకమహారాజు ఏతత్ = వాగ్బ్రహ్మయను, ఏకపాద్యై = ఒకపాదమైనదే, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను) హే యాజ్ఞవల్క్య = ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! సవై = అటువంటి, (త్వం = నీవు), సః = మొకొఱకు, బ్రూహి = చెప్పుమా (అని జనకుఁడు అడిగెను) వాగేవ = వాక్కి, ఆయతనం = శరీరము ఆకాశః = అవ్యాకృతాకాశము, ప్రతిష్ఠా = ఆశ్రయము (ఉత్పత్తిస్థితిలయకాలములయందాశ్రయమైనది) ఏతత్ = చతుర్థపాదమగు ఈ వాగ్రూపమైన బ్రహ్మమును, ప్రక్షేపి = ప్రక్షేపింపి, ఉపాసీత = ఉపాసనచేయుఁడీ! (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను).

హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! ప్రజ్ఞతా=ప్రజ్ఞ, కా=ఏది? (అని జనకుడు ప్రశ్న చేసెను). హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, వాగేవేతి=వాక్యే అని, (యాజ్ఞవల్క్యఁడు), హూవాచ=పలికెను హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, వాచావై=వాక్కుచేతనే, బహుః=చుట్టము, (యథా=ఏప్రకారము), ప్రజ్ఞాయితే=తెలిసికొనఁబడుచున్నాఁడో, (తదా=ఆప్రకారముగానే), ఋగ్వేదః=ఋగ్వేదమును, యజుర్వేదః=యజుర్వేదమును, సామవేదః=సామవేదమును, అదర్వాణిరసః=అదర్వాణవేదమును, ఇతిహాసః=ఇతిహాసమును, (రామాయణము మొదలైనవియును), పురాణం=పురాణమును, (ఋగ్పురాణము మొదలైనవియును), విద్యాః=అఱవదినాలుగు విద్యలును, ఉపనిషదః=ఉపనిషత్తులును, శ్లోకాః=శ్లోకములును, (మన్వాదిస్త్రైతిరూపమైన శ్లోకముములును), సూత్రాణి=బ్రహ్మసూత్రములును, అనువ్యాఖ్యానాని=భాష్య వ్యాఖ్యానములును, వ్యాఖ్యానాని=భాష్యములును, ఇష్టం=యాగాది నిమిత్తకమైన ధర్మమును, హుతం=హోమనిమిత్తమైన ధర్మమును, ఆశితం=అన్నదాననిమిత్తమైన ధర్మమును, పాయితం=ఉదకదాననిమిత్తమైన ధర్మమును, అయంచలోకః=ఈ జన్మమున్ను, పరశ్చలోకః=ముందు పొందిదగిన జన్మమున్ను, సర్వాణిచభూతాని=సమస్తభూతములున్ను, హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, వాచైవ=వాక్కుచేతనే, జ్ఞాయితే=తెలిసికొనఁబడుచున్నది (గనుక), హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, వాగ్వై=వాక్యే, పరమంబ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము వాక్=వాక్కు, ఏనం=ఈపూర్వము చెప్పినప్రకారము తెలిసికొనిన) వీనిని, నజహతి=విడువదు సర్వాణిచభూతాని=సమస్తభూతములును, ఏనం=వీనిని, అభిక్షురన్తి=ప్రేమించుచున్నవి (పూజలను కానుక అను ఇచ్చుటచేత ప్రేమించుచున్నార) యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారముగాను, విద్యాక్=తెలిసికొనినవాడై, ఏతత్=ఈబ్రహ్మమును, ఉపాస్తే=ఉపాసనచేయుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు, ఇహ=ఇక్కడ), దేవోభూత్వా=దేవుఁడై, (శరీరము వడిపోయినతరువాత) దేవాక్=దేవతలను, ఆప్యేతి=పొందుచున్నాఁడు (అని యాజ్ఞవల్క్యఁడు చెప్పెను) వైదేహః=విదేహదేశమునకు రాజైన, జనకః=జనకుఁడు, సహస్రం=వెయ్యి, వాస్త్యప్రపథం=ఏనుగులవంటి యొద్దులను, దదామితి=ఇచ్చుచున్నానని, హూవాచ=పలికెను సః=ఆ, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యఁడు, అననుశిష్య=శిష్యుని కృతార్థునిచేయక, (శిష్యుత్=శిష్యునివలన, ఏనం=ధనమును), నాహరేత=తిసికొనఁగూడదు, ఇతి=అని, మే=నాయొక్క, పితా=తండ్రి, అనున్యత=బోధించెను (అని), హోవాచ=పలికెను

తా|| ఓ జనకమహారాజా! నీకు ఏ అచార్యుఁడెమి చెప్పినాఁడో దానిని నేను వినవలయును చెప్పమాయని యాజ్ఞవల్క్యఁడడిగెను ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! శీలపుత్రుఁడగు జిత్యయనువాఁడు లోకమునందు తల్లిదండ్రులచేతనున్న అచార్యునిచేతనున్న శిక్షితుఁడగు ప్రమాణభిన్నముగాని బుద్ధిగలవాఁడై ప్రమామునకు వేరుగాని బాక్యమును వలకునో, ఆప్రకారముగానే, వాక్కులేనివానికి ఏమియునిద్దించదు గనుక వాక్యే బ్రహ్మస్వరూపమని నాకు చెప్పెనని జనకుఁడు పలికెను మరియ యాజ్ఞవల్క్యఁడు, ఓ జనకుడా! ఆత్మేలిని యనువాఁడు వాగ్రూపమైన బ్రహ్మమునకు శరీరమునున్న ఆశ్రయమునున్న చెప్పినాఁడాయని ప్రశ్నముచేయగా, జనకుఁడు నాకు చెప్పలేదని చెప్పెను అప్పుడాయాజ్ఞవల్క్యఁడు ఓ జనకుడా! ఇది యేకపాద స్వరూపమైన బ్రహ్మమని పలికెను తరువాత ఆ జనకుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా మాకు ఏకపాద స్వరూ

పమైన బ్రహ్మను చెప్పమాయని యడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజనకుడా ఈ వాగ్రూపమైన బ్రహ్మనువకు వాక్కు శరీరము అవ్యాకృతాకాశమే ఆశ్రయము ఇట్టి ఏకపాదస్వరూపమైన వాగ్రూప బ్రహ్మను ప్రజ్ఞయని ఉపాసన చేయవలయునని పలికెను జనకుడు మరల యాజ్ఞ నిల్కుడా! ప్రజ్ఞ ఏదియని అడిగెను. యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ జనకుడా! వాక్కుచేత మనకు పీడు బంధువు అనియును తెలిసికొనబడుచున్నది మఱియు ఋగ్వేద యజుర్వేద సామవేదా ధర్మో వేదములును, రామాయణాది ఇతిహాసములును, విష్ణుద్విపురాణములును, అఱువదినులును విద్యులును, ఉపనిషత్తులును మన్వాద్విత్తులును, బ్రహ్మసూత్రములును భాష్యములును, భాష్యవ్యాఖ్యానములును, యాగనిమిత్తమైన ధర్మమును, హోమనిమిత్తమైన ధర్మమును, భక్షణనిమిత్తమైన ధర్మమును, పాననిమిత్తమైన ధర్మమును, ఈ జన్మమును, పరజన్మమును, సమస్తసహకారములును, వాక్కుచేతనే తెలిసికొనబడుచున్నవిగనుక వాక్కు ప్రజ్ఞ వాక్కు పరబ్రహ్మము అనిచెప్పి ఇట్లు ఉపాసనచేసిడి వానిని వాక్కు ఎప్పుటికిని విడిచిపోదు అనగా, అట్టివాడు, అధ్యయనచేసిన బ్రహ్మవిద్యను ఎన్నటికిని మఱచిపోడు వానిని సమస్తసహకారములును బలిదానాదులచేత గోవు లేక సునరెనే ప్రేమించుచున్నవి ఇట్లు తెలిసికొని ఉపాసించెడివాడు ఇక్కడనే దైవస్వరూపుడై దేవాపూతానంతరము దేవతలను పొందుచున్నాడని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పగా విదేహ ప్రభువైన జనకమహారాజు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీకు ఏనుగులతో సహసములగు వెయి వృషభములను ఇచ్చెదనని చెప్పెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓ జనకుడా! మాతండ్రి శిష్యుని కృతార్థుని చేయక శిష్యునివలన ధనమును గ్రహించగూడదని నాకు బోధ చేసెను నాకును అదియే ఆభిప్రాయము గనుక నేను గ్రహించనని పలికెను

ఉ॥ యదేవ తేకశ్చిద బ్రవీత్తచ్ఛృణోమామేత్య బ్రవీన్త ఉదజగః కౌల్బాయనః ప్రాణోవై బ్రహ్మేతి యథా మాతృమాన్ పీతృమానాచార్యవాన్ బ్రూయాత్తథాతచ్ఛృణోయన్ బ్రవీత్ప్రాణోవై బ్రహ్మేత్యప్రాణతోహికిన్ స్యాదిత్యబ్రవీత్తుతే తస్యాయతనం ప్రతిష్ఠానమే బ్రవీదిత్యేకపాద్యా ఏతత్ప్రమాడితి సవైవోబ్రూహి యాజ్ఞవల్క్యుప్రాణః ఏవాయతనమాకాశః ప్రతిష్ఠాప్రియమిత్త్యేనదుపాసీతకా ప్రియతా యాజ్ఞవల్క్యుప్రాణఏవ సమాడితి హేవాచ ప్రాణస్య వై సమాటాగమాయాయాజ్యం యాజయత్య ప్రతిగృహ్యస్య ప్రతిగృహ్యత్యపితృత్రవధా శశుంభవతి యాంది శమేతి ప్రాణస్యైవ సమాటాగమాయ ప్రాణోవై సమాట్పరమం బ్రహ్మనైనం ప్రాణోజహతి సర్వాణ్యేనం భూతాన్యభిక్షురన్తి దేవాభూత్వాదేవానప్యేతి యఏవం విద్వానేతదుపాస్తే హస్త్యృషభగ్ సహస్రం దదామీతిహేవాచ జనకోవైదేహః సహేవాచ యాజ్ఞవల్క్యుః పితామేమస్యతనానను శిష్యహారేతేతి.

॥౩॥

ప॥ యత్ - ఏవ - తే - కః - చిత్ - అబ్రవీత్ - తత్ - శృణోమా - ఇతి - అబ్రవీత్ - మే - ఉదజగః - కౌల్బాయనః - ప్రాణః - వై - బ్రహ్మ - ఇతి యథా - మాతృమాన్ -

పిత్తమాన్ - ఆచార్యవాన్ - బ్రూయాన్ - తథా - తత్ - శౌల్బాయనః - అబ్రవీత్ - ప్రాణః - వై - బ్రహ్మ - ఇతి - అప్రాణతః - హి - కిం - స్యాత్ ఇతి - అబ్రవీత్ - తు - తే - తస్య - ఆయతనం - ప్రతిస్థాం - న - మే - అబ్రవీత్ - ఇతి - ఏకపాత్ - వై - ఏతత్ - సమ్రాట్ - ఇతి - నః - వై - నః - బ్రూహి - యాజ్ఞవల్క్య - ప్రాణః - ఏవ - ఆయతనం - ఆకాశః - ప్రతిస్థా - ప్రియం - ఇతి - ఏనత్ - ఉపాసీత - కా - ప్రియతా - యాజ్ఞవల్క్య - ప్రాణః - ఏవ - సమ్రాట్ - ఇతి - హేవాచ - ప్రాణస్య - వై - సమ్రాట్ - కామాయ - అయాజ్యం - యాజయతి - అప్రతిగృహ్యస్య - ప్రతిగృహ్యతి - అపి - తత్త - వధాశబ్దం - భవతి - యాం - దిశం - ఏతి - ప్రాణస్య - ఏవ - సమ్రాట్ - కామాయ - ప్రాణః - వై - సమ్రాట్ - పరమం - బ్రహ్మ - న - ఏవం - ప్రాణః - జహతి - సర్వాణి - ఏనం - భూతాని - అభిక్షరన్తి - దేవః - మాత్వా - దేవాన్ - అపి - ఏతి - య - ఏవం - విద్యాన్ - ఏతత్ - ఉపాస్తే - హస్తస్యవధం - సహస్రం - దదామి - ఇతి - హేవాచ - జనకః - వై దేహః - సః - హేవాచ - యాజ్ఞవల్క్య - పితా - మే - అమన్యత - న - అనన్యత - హరేత - ఇతి

ప్ర॥ కశ్చిత్ = ఒకానొకడగు ఆచార్యుడగు, తే = నీకొఱకు, యదేవ = దేనినే, అబ్రవీత్ = చెప్పెనో, తత్ = దానిని, (అహం = నేను), శృణవాను = వినవలయును, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) శౌల్బాయనః = శుల్బపుత్రుడగు, ఉదజ్ఞః = ఉదంకుడగువాడు, ప్రాణో వై = ప్రాణమే, బ్రహ్మేతి = బ్రహ్మమని, మే = నాకొఱకు, అబ్రవీత్ = పలికెను (జనకమహారాజు పలికెను) మాతృమాన్ = తల్లిగలవాడగును, పిత్తమాన్ = తండ్రిగలవాడగును, ఆచార్యవాన్ = ఆచార్యుడగుగలవాడగును, యథా = ఏప్రకారము, బ్రూయాత్ = పలుకునో, తథా = ఆప్రకారము, శౌల్బాయనః = శుల్బపుత్రుడగు ఉదంకుడు, అప్రాణతోహి = ప్రాణములేనివానికై తే, కిం స్యాత్ = ఏమికలుగును? (ఏమియు కలుగదు) ఇతి = అని, తత్ = ఆ, ప్రాణో వై = ప్రాణమే, బ్రహ్మేతి = బ్రహ్మమని, అబ్రవీత్ = పలికెను (అని జనకుడు చెప్పగా యాజ్ఞవల్క్యుడు), (ఓ జనకుడా), తే = నీకొఱకు తస్య = ఆ ప్రాణరూపమైన బ్రహ్మముయొక్క, ఆయతనం = శరీరము నున్న, ప్రతిస్థాం = ఆశ్రయమునున్న, అబ్రవీత్ = చెప్పెనా? (అని ప్రశ్నచేసెను) మే = నాకొఱకు, నాబ్రవీదితి = చెప్పలేదని, (జనకుడు చెప్పెను) హే సమ్రాట్ = సార్వభౌముడవగు ఓ జనకుడా, ఏతత్ = ఈ ప్రాణరూపమైన బ్రహ్మము, ఏకపాద్వై = ఒకపాదమైనదే, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్య = ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, సవై = అటువంటివాడవే యగు నీవు, నః = మాకొఱకు, బ్రూహి = చెప్పుమా (అని జనకుడు అడిగెను). ప్రాణఏవ = ప్రాణమే, ఆయతనం = శరీరము ఆకాశః = అవ్యాకృతాకాశము, ప్రతిస్థాం = ఆశ్రయము (ఉత్పిత్తి స్థితిలయకాలములయందాశ్రయమైనది). ఏనత్ = ఈ ప్రాణరూపబ్రహ్మమును, 'ప్రియమితి = ప్రేమరూపమని, ఉపాసీత = ధ్యానించవలయును (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్య = ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, ప్రియతా = ప్రియత్వము, కా = ఏది (అని జనకుడు ప్రశ్నచేసెను) హే సమ్రాట్ = సార్వభౌముడవగు ఓ జనకుడా! ప్రాణఏవ = ప్రాణమే, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు), హేవాచ = పలికెను హే సమ్రాట్ = సార్వభౌముడవగు ఓ జనకమహారాజా, (జనకుడు), ప్రాణస్య = ప్రాణముయొక్క, కామాయ వై = కామముకొఱకే, అయాజ్యం = యాగార్హుడగుకానివానిని, (పఠితుని), యాజయతి = యాగముచేయించుచున్నాడు అప్ర

తిగృహ్యస్యాపి = గ్రహించుటకు అర్హముకానిదానిన్ని, ప్రతిగృహ్యంతి = ప్రతిగ్రహించుచు
 న్నాడు హేసమ్రాట్ = సార్యభౌముడవగు ఓజసకుడా! ప్రాణస్య = ప్రాణముయొ
 క్కు, కామయైవ = శోరికకొఱకే, యాం = ఏ, దిశం = దిక్కును, ఏతి = పొందుచు
 న్నాడో, తత్ర = అక్కడ, పథాశ్చక్రం = సంచారనిమిత్తకమైన భయమున్ను, భవతి =
 కలుగుచున్నది (గనుక), హేసమ్రాట్ = సార్యభౌముడవగు ఓజసకుడా, ప్రాణోవై = ప్రాణ
 మే, పరమంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము ఏనం = ఇటువంటివానిని, ప్రాణః = ప్రాణము, నజహ
 తి = విడిచిపోదు సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = భూతములు, ఏనం = ఇట్టివానిని, అభిక్ష
 రన్తి = స్నేహించుచున్నవి యః = ఎవడు, ఏవం = ఈ ప్రకారముగాను, విద్వాక్ = తెలిసికొని
 నవాడై, ఏతత్ = ఈ ప్రాణరూపమైన బ్రహ్మమును ఉపాస్తే = ద్యానించుచున్నాడో, (సః = వాం
 డు, ఇహ = ఇక్కడ), దేవోభూత్వా = దేవుడై, (శరీరము పడిపోయినతరువాత), దేవాక్ = దే
 వతలను, అప్యేతి = పొందుచున్నాడు (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) వై దేహః = బీదహదే
 శప్రభువైన, జనకః = జనకమహారాజు, మాస్త్యృషభం = ఏనుగులవంటి యెద్దులను, సహస్రం =
 వెయ్యింటిని, దదామీతి = ఇచ్చుచున్నానని, హేవావాచ = పలికెను సః = ఆ, యాజ్ఞవ
 ల్క్యః = యాజ్ఞవల్క్యుడు, అననుశిష్యః = శిష్యునిచేయక, (శిష్యునికృతార్థునిచేయక శిష్యునివల
 నధనమును), నావారేతేతి = తీసికొనఁగూడదని, మే = నాయొక్క, పితా = తండ్రి, అమస్యత =
 బోధించెను (అని), హేవావాచ = పలికెను

తా॥ ఓ జనకమహారాజా! ఇంకనే ఆచార్యుడేమిచెప్పినాడో దానిని నేను వినవలయు
 ను చెప్పుమాయని యాజ్ఞవల్క్యుడడిగెను జనకమహారాజు, ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! శుల్బపుత్రుం
 డగు ఉదింకుడనువాడు లోకమునందు మాతాపితృ ఆచార్యులచేగ్రమముగా శిక్షితుడైనవాం
 డెట్లు సత్యముగా పలుకునో ఆప్రకారముగానే ప్రాణములేనివానికేమియు కలుగదు గనుక ప్రా
 ణమే బ్రహ్మస్వరూపమని సత్యముగా నాకుచెప్పెనని పలికెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజస
 కుడా! ఉదంకుడు ఆప్రాణరూప పరబ్రహ్మమునకు శరీరమును ఆశ్రయమును చెప్పెనాయని మ
 రల యడుగగా జనకుడు నాకుచెప్పలేదనెను అప్పుడా యాజ్ఞవల్క్యుడు సార్యభౌముడవగు ఓ
 జసకుడా! ఈ ప్రాణబ్రహ్మమే ఏకపాదస్వరూపమైన పరబ్రహ్మమని చెప్పెను మరల జనకుడు
 ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! దాన్నిచూకొంటు చెప్పమాయని అడిగెను ఇట్లు అడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుం
 డు ఓజసకుడా! ఆప్రాణరూప పరబ్రహ్మమునకు ప్రాణమే శరీరము అవ్యాకృతాకాశమే ఉత్ప
 త్తిస్థితిలయకాలములయందు ఆశ్రయము ఇట్టి పరబ్రహ్మముయొక్క ఏకపాదస్వరూపమునగు ప్రా
 ణరూపమైన బ్రహ్మమును ప్రియమని ఉపాసనచేయవలయుననిచెప్పెను అప్పుడు జనకుడు ఓయా
 జ్ఞవల్క్యుడా! ప్రియమనునది ఏదియని మరల ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజసకుడా!
 ప్రాణమేప్రియమైనది ఏలననగా, జనుండు ప్రాణమును కాపాడుకొనవలయునను ఇచ్ఛచేత భ
 నమును ఆర్జించుటకు యాగముచేయుటకు అర్హుండుగాని పతితుని యాగముచేయించుచున్నాడు
 గ్రహించుటకలవిగాని తీక్షణములైనవాటిని గ్రహించుచున్నాడు ప్రాణమును పోషించుకొనవల
 యుననెడి శోరికకొఱకే సంచారనిమిత్తకమైన భయముగల దిక్కునుగూర్చియును పోవుచున్నాం
 డు గనుక అన్నిటికంటె ప్రియమైనది ప్రాణమే ఇది పరబ్రహ్మము ఇట్లు ప్రాణము పరబ్రహ్మమని
 ఉపాసించెడివానిని ప్రాణము విడిచిపోదు సమస్తభూతములును స్నేహించుచున్నవి ఇట్లుతే లి

కొని ప్రాణబ్రహ్మోపాసనచేసెననివాడు ఇక్కడనే దైవస్వరూపుడై దేహపాతానంతరము దేవతలను పొందుచున్నాడను చెప్పెను ఇట్లు చెప్పగావని విదేహప్రభువైన జనకమహారాజు ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా నీకు ఏనుగులతోసమాములగు వెయి యెద్దులను ఇచ్చెదని చెప్పెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓజనకుడా' చాత్రండి శిష్యుని కృతార్థునిచేయక శిష్యునివలన ధనమునుతీసికొని గూడదని నాకుబోధించెను నాకును అదే అభిప్రాయముగనుక నేను గ్రహించననిపలికెను

ఉ॥ యదేవ తేకచ్చిదబ్రవీత్తచ్చృణవామేత్య బ్రవీన్తే బరుగర్వార్వ శ్చక్షురై వ్విబ్రుహై తియధా మాతృమాస్పితృమానాచార్య వానుచ్చ్రీయాత్తథా తద్వాన్వోఽబ్రవిచ్ఛక్షురై వ్వి బ్రహ్మేశ్వపశ్యతోహి కేగ్ స్యాచిత్త్య బ్రవీన్తుతే తస్యాయ తనం ప్రతిష్ఠాంనమే బ్రవిదిత్యేకపాద్వా ఏతత్సమ్రాడితిసవైనో బ్రూహి యాజ్ఞవల్క్యుచక్షురేవా యతనమాకాశః ప్రతిష్ఠాసత్యమిత్యే నదుపాసీత కా సత్యతాయాజ్ఞవల్క్యు చక్షురేవసమ్రాడితి హేవావాచ చక్షుషావై స మ్రాట్పశ్యంతమాహురద్రాక్షిరితి స ఆహాద్రాక్షమితి తత్సత్యంభవతి చక్షురై వ్విసమ్రాట్ పరమంబ్రహ్మనై సంచక్షుర్జహతి సర్వాణ్యేనం భూతాన్యభిక్షురన్రిదేవా భూత్యాదేవానిష్యేతి య ఏవంవిద్వానే తదుపాస్తేహస్త్వైషభగ్ సహస్రందదామితి హేవావాచ జనకోవై దేహః సహేవావాచయాజ్ఞవల్క్యుః పితామేమన్యతనాననుశిష్యహరేతేతి

॥౪॥

ప॥ యత్ - ఏవ - తే - కా - చిత్ - అబ్రవీత్ - తత్ - శృణవామ - ఇతి - అబ్రవీత్ - మె - బర్హుః - వార్హః - చక్షుః - వై - బ్రహ్మ - ఇతి - యధా - మాతృమాన్ - పితృమాన్ - ఆచార్య వాన్ - బ్రూయాత్ - తథా - తత్ - వార్హః - అబ్రవీత్ - చక్షుః - వై - బ్రహ్మ - ఇతి - అపశ్యతః - హి కే - స్యాత్ - ఇతి - అబ్రవీత్ - కు - తే - తస్య - ఆయతనం - ప్రతిష్ఠాం - న - మె - అబ్రవీత్ - ఇతి - ఏకపాత్ - వై - ఏతత్ - సమ్రాట్ - ఇతి - సః - వై - స - బ్రూహి - యాజ్ఞవల్క్యు - చక్షుః - ఏన - ఆయతనం - ఆకాశః - ప్రతిష్ఠా - సత్యం - ఇతి - ఏనత్ - ఉపాసీత - కా - సత్యతా - యాజ్ఞవల్క్యు - చక్షుః - ఏవ - సమ్రాట్ - ఇతి - హోవాచ - చక్షుషా - వై - సమ్రాట్ - పశ్యంత - ఆహుః - అద్రాక్షః - ఇతి - సః - ఆహ - అద్రాక్షం - ఇతి - తత్ - సత్యం - భవతి - చక్షుః - వై - సమ్రాట్ - పరమం - బ్రహ్మ - స - ఏనం - చక్షుః - జహతి - సర్వాణి - ఏనం - చూతాని - అభిక్షురన్రి - దేహః - భూత్యా - దేవాన్ - అపి - ఏతి - యః - ఏవం - విద్వాన్ - ఏతత్ - ఉపాస్తే - హస్త్వైషభం - సహస్రం - దదామి - ఇతి - హేవావాచ - జనకః - వై దేహః - సః - హేవావాచ - యాజ్ఞవల్క్యుః - పితా - మే - ఆమన్యత - న - అనుశిష్య - హరేత - ఇతి

ప॥ కిచ్చిత్ = ఒకానొకడను ఆచార్యుడు, తే = నీకొఱకు, యదేవ = దేనినె, అబ్రవీత్ = చెప్పెనో, తత్ = దానిని, (అహం = నేను), శృణవామ = వినువలయును, ఇతి = అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుపలికెను) వార్హః = వృష్టునిపుత్రుడను, బర్హుః = బర్హులునువాడు, చక్షు

ఉనువాడు లోకమునందు మాతాపితృచార్యులచే క్రమముగా శిక్షితుడైన వాడెట్లు సత్యముగా బలుకునో అప్రకారముగానే చూపుతేనివానికేమియు సిద్ధించదు. గనుక నేత్రమే బ్రహ్మమని సత్యముగా నాకు చెప్పెనని పలికెను యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఓజుకుడా! బర్కుడనువాడు నేత్రబ్రహ్మమునకు శరీరమును ఆశ్రయమును చెప్పినాడాయని తిరిగియుడుగగా జనకుడు అబర్కుడునాకు చెప్పలేదనెను అప్పుడాయాజ్ఞవల్క్యుడు సార్వభౌముడవగు ఓజుకుడా! ఈ నేత్రబ్రహ్మమే పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగవభాగ స్వరూపమైనదని చెప్పెను తిరిగి జనకుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! అపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనిన నీవు పరబ్రహ్మముయొక్క ఒకభాగమగు ఆ నేత్రబ్రహ్మమును మాకు చెప్పవలయునని అడిగెను ఇట్లుడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజుకుడా! ఆ నేత్రరూపబ్రహ్మమునకు నేత్రమే శరీరము అవ్యాకృతాకాశము ఆ నేత్రబ్రహ్మమునకు త్పత్తిస్థితిలయ కాలములయందు ఆశ్రయమైనది పరబ్రహ్మముయొక్క ఏకభాగమగు నేత్రరూపమైన పరబ్రహ్మమును సత్యస్వరూపమని ఉపాసించవలయునని చెప్పెను అప్పుడు జనకుడు, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! సత్యముననది ఏదియని తిరిగి ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజుకుడా! నేత్రమే సత్యస్వరూపమైనది వీలననగా, లోకమునందు నేత్రముచేత జనకుడు దేనిని చూచుచున్నాడో అది సత్యమైనదియగుచున్నది శ్రోత్రముచేత విసంబంధించి అబద్ధమైనదియగుచున్నది నేత్రముచేచూడబడినది యెప్పటికిని అసత్యముకారు గనుక, నేత్రమే సత్యమైనదియని చెప్పి నేత్రమే పరబ్రహ్మము ఇట్టి నేత్రబ్రహ్మమును ధ్యానించువానిని నేత్రమువిడిచిపోదు సమస్తభూతములును వీనిని లేకనుగోవువలెనే స్నేహించుచున్నవి. ఈ నేత్రబ్రహ్మోపాసకుడు ఇక్కడనే దైవస్వరూపుడై దేహపాతానంతరము దేవతలను పొందుచున్నాడు అని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పగా ౩ని విదేహదేశపురాజైన జనకుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీకు ఏనుగులతో సమానములగు వేయి యెద్దులను ఇచ్చెదనని చెప్పెను. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజుకుడా! మాతండ్రి శిష్యుని కృతార్థునిచేయక శిష్యునివలన ధనమును తీసికొనఁగూడదని నాకు బోధించెను గనుక నాకును అదియే అభిప్రాయము కాబట్టి నేను గోధనమును తీసికొననని పనికిను.

ఉ॥ యదేవ తేకల్పిద బ్రవీత్తచ్ఛృణవామేత్య బ్రవీన్నై గర్హభీవిషీతో భారద్వాజః శ్రోత్రం వై బ్రహ్మేతి యథామాతృమాన్వి తృమానాచార్య వానుచ్ఛ్రియాత్త ధాతద్భారద్వాజో బ్రవీచ్ఛాత్త్రంవై బ్రహ్మేత్యశృణ్వతోహికిన్ స్యాదిత్య బ్రవీత్తు తేతస్యాయతనం ప్రతిష్ఠాంనమే బ్రవీదిత్యేకపాద్వా ఏతత్సమ్రాడితి సవైనో బ్రూహియాజ్ఞవల్క్య శ్రోత్రమేవాయ తనమాకాశః ప్రతిష్ఠానస్త ఇత్యేనదుపాసీతకానస్తతా యాజ్ఞవల్క్యదిశ ఏవసమ్రాడితి హేళావాచతస్తాదైవసమ్రాడపియాం కాంచదిశంగచ్ఛతివై వాస్యా అస్తంగచ్ఛత్యనన్తాహిదిశోదిశోవై సమ్రాట్ శ్రోత్రగ్ శ్రోత్రంవై సమ్రాట్ పరమబ్రహ్మవై సగ్ శ్రోత్రంజహతి సర్వాణ్యేనంఘాతాన్యభిక్షరన్తి దేవోఘాత్వాదేవానప్యేతియ ఏవంవిద్వానే తదుపాస్తేహస్త్యృష భగ్ సహస్రందదామీతి హేళావాచ జనకోవై దేహః సహేవాచయాజ్ఞవల్క్యః పితామేమన్యతనానను శిష్యహారేతేతి

క్క అసన్త్యమే), తస్మాద్వై = అకారణమునుండియే, హేసమ్రాట్ = ఓ జనమహారాజా, (కశ్చి
 డపి = ఎవడును) యాంకాంచదిశమపి = ఏయేదిక్కును గూర్చియును, గచ్ఛతి = పోవుచున్నాడో
 అచ్యుః = ఈ దిక్కుయొక్క, అస్తం = కొనను, నైవగచ్ఛతి = పొందనేపొందడు దిశః =
 దిక్కులు, అనన్తాహి = అంతములేనివిగాదా? హేసమ్రాట్ = ఓ జనమహారాజా! దిశోపై =
 దిక్కులే, శ్రోత్రం = శ్రవణము హేసమ్రాట్ = ఓ జనమహారాజా! శ్రోత్రంపై = శ్రవ
 ణమే, పరమంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము ఏవం = ఈ శ్రోత్రబ్రహ్మ పాశకురి, శ్రోత్రం = శ్రవణము,
 నజహతి = విడువదు సర్వాణి = సమస్తమైనవి, భూతాని = చూతములు, ఏనం = ఈ శ్రోత్రబ్ర
 హ్మ పాశకుని, అభితురస్తి = స్నేహించుచున్నది యః = ఎవడు, ఏవం = ఈ ప్రకారము
 గాను, విద్యా = తెలిసికొనినవాడై, ఏతత్ = ఈ శ్రోత్రబ్రహ్మమును, ఉపాస్తే = ధ్యానిం
 చున్నాడో, (సః = వాడు, ఇహ = ఇక్కడ), దేవోఽభూత్వా = దేవుడై, యే = దేవతలను,
 అప్యేతి = పొందుచున్నాడు అని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) వై దేహః = విదేహదేశప్ర
 భువైన, జనకః = జనకమహారాజు, హస్త్యృషభం = ఎరుగులవంటి యొద్దులను, సహస్రం = వే
 యింటిని, దదమితి = ఇచ్చెదనని, హూవాచ = పలికెను సః = ఆ, యాజ్ఞవల్క్యుః = యాజ్ఞ
 వల్క్యుడు, అసనుశిష్యః = శిష్యునిచేయక, (శిష్యుని కృతార్థుని చేయక. శిష్యునివలన ధనమును)
 నాహరతేతి = తీసికొనఁగూడదని, మే = నాయొక్క, ఏతా = తండ్రి, అమర్యత = బోధించెను
 (అని), హూవాచ = పలికెను

తా॥ ఓ జనమహారాజా! ఇంకనేయాచార్యుఁడేమిచెప్పెనో దానిని నేను విసవల
 యును చెప్పమాయని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు అడిగెను జనకుఁడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! పరద్యా
 జపుత్రుఁడగు గర్దభీషీతుఁడనువాఁడు లోకమునందు మాతాపిత్రాచార్యులచేత క్రిమముగా శిక్షి
 తుండైన వాడెట్లు సత్యముగాఁ బలుకునో ఆ ప్రకారముగానే శ్రవణము లెక పోవుటవలన ఏమి
 యు సిద్ధించదు గనుక శ్రవణమే బ్రహ్మమని సత్యముగా నాకు చెప్పెనని పలికెను యాజ్ఞవ
 ల్క్యుఁడు ఓ జనకుడా! గర్దభీషీతుఁడనువాఁడు శ్రోత్రబ్రహ్మమునకు శరీరమునున్న ఆశ్రయ
 మునున్న చెప్పినాఁడాయని మరల అడుగగా జనకుఁడు ఆగర్దభీషీతుఁడు శ్రోత్రబ్రహ్మముయొ
 క్కు శరీరాశ్రయములను నాకు చెప్పలేదని పలికెను అప్పుడా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పార్వభౌముఁ
 డవగు ఓ జనకుడా! ఈ శ్రోత్రబ్రహ్మమే పరబ్రహ్మములో నాలుగవభాగమని చెప్పెను మర
 ల జనకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆ పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనిన నీవు పరబ్రహ్మములో నా
 లుగవభాగమగు శ్రోత్రబ్రహ్మమును మాకు చెప్పమాయని అడిగెను ఇట్లడుగగా యాజ్ఞవల్క్యుఁ
 డు ఓ జనకుడా! ఆశ్రోత్రబ్రహ్మమునకు శ్రోత్రమే శరీరము అవ్యాకృతాకాశము ఆశ్రోత్ర
 బ్రహ్మమునకుత్పత్తిస్థితిలయకాలమలయంచాశ్రయమైనది పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగవభాగ
 మగు శ్రోత్రబ్రహ్మమును అనన్తమునుగా ఉపాసించవలయునని చెప్పెను. అప్పుడు జనకుఁడు
 ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! అనన్తమనగా ఏది? అని మరల ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ
 జనకుడా! దిక్కులే అనన్తమైనవి ఏలనఁగా లోకమునందు ఎవఁడైనను తూర్పు మొదలైన
 దిక్కులలో యే దిక్కునుగూర్చిగాని పోయి ఆ దిక్కుయొక్క అంతమును పొందనేలేదు గను
 క దిక్కులు అనన్తమైనవి ఓ జనకుడా! ఆ దిక్కులే శ్రోత్రస్వరూపము ఆశ్రోత్రమే పర
 బ్రహ్మస్వరూపము ఇటువంటి శ్రోత్రబ్రహ్మమును పాసించువానిని శ్రోత్రము విడిచిపోదు వానిని

సమస్తభూతములను పులులవలెనే పైకించుచున్నది ఈశ్వోత్రప్రహ్లాదాసమయము ఇక్కడ నెల్లవస్థకూడ వై దేహపాతానంతరము దేవతలను పొందుచున్నాడు అనిచెప్పెను ఇట్లు చెప్పఁగా నది విశేషాదేవిపురాణైవ జనకమహారాజు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా' నీకు ఏమిఁగులతో సహజములైన వెయి యెద్దులను ఇచ్చెదనని చెప్పెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ జనకుఁడా' మాతండ్రి కిప్పుని కృతాయురాయక కిప్పునివలన కడమును తీసికొనఁగూడదని నాకు బోధించెను నాకును అదియే యభిప్రాయము కాఁబట్టి నెను గోధనమును తీసికొననని పలికెను.

ఉ॥ యదేవతేకచ్చిదబ్రహ్మచ్యుతవామేస్యబ్రహ్మే సర్వకామోజాబాలో వనోవై బ్రహ్మేతియదా సాంత్యమాన్సిశ్యసూరాచార్యదాగ్ధ్వా'యా త్రధా తజ్ఞా బాలాబ్రహ్మేతి నోవై బ్రహ్మేత్యపి సహాహిక్తిగ్ నాన్తి'త్యబ్రహ్మేత్తుతే తస్యాయ తిరం ప్రతిస్థానంమే బ్రహ్మిత్వేకపాద్యా ఏతత్సమాప్తితే సవై నోబ్రూహి యాజ్ఞవల్క్యురచ ఏవాచరణమాకాః ప్రతిష్ఠానన్త ఇత్యేచదువాసీతకా ఆచర్దతా యాజ్ఞవల్క్యురునవీవ ఆమ్రాపిల హోవాచ వననానై సప్రమా త్ స్త్రియచుభిసంశ్యతే తత్కాయం ప్రతిరూపి పుత్రోబాలయతే స ఆచర్దోమ నోవై సప్రమాత్ పరమం బ్రహ్మచైనం వనోజసంతి సర్వాజ్యేనం మాతా న్యబిక్షురన్తి దేవోమాత్వా దేవాచక్యేతి యఏవం విద్వాసేతదపాస్తై హస్త్యుపభగ్ సహస్రం దదామీతి హోవాచ జననోవై దేహః సహా వాగ యాజ్ఞవల్క్యుః పితామే చ న్యోచానం ఏవ్యహరేతేతి ॥౧॥

ప॥ యత్ - ఏవ - శే - ః - చిత్ - ప్ర - త - తిత్ - శ్చూవాచ - ఇతి - అబ్రహ్మే - మే - సంత్యకామః - జావాల - మన - వై - బ్ర - ఇతి - యథా - మాశ్చమాక్ - పితృ మాక్ - ఆచార్యవాక్ - బ్రూహుత్ - తదా - తిత్ - జావాల. అబ్రహ్మే - మనః - వై - బ్ర - ఇతి - ఇత - ఆచరణః - హి - ిం - న్యాత్ - ఇతి - అబ్రహ్మే - తు - తే - తస్య - ఆయతనం - ప్రతిస్థా - న - మే - ఆ బహిత్ - ఇతి - ఉపాత్ - వై - తిత్ - సప్రమాత్ - ఇతి - స - వై - న - బ్రూహి - యాజ్ఞవల్క్యు - మన - ఏవ - ఆయతనం - ఆకాశః - బ్ర తియా - ఆచ్ఛ - ఇతి - ఏ - త - ఉపాసీత - కా - ఆచర్దతా - యాజ్ఞవల్క్యు - మనః - ఏవ - సప్రమాత్ - తి - హోవాచ - మనసా - వై - సప్రమాత్ - స్త్రియం - అభిహర్యతే - తి గ్ధ్వా - ప్రతిరూపి - పుత్రః - బాలయతే - స - ఆచర్దం - సువ - వై - సప్రమాత్ - పరమం - బ్రహ్మ - న - ఎనం - మన - ఒపాతి - సర్వా - ఎం - మాతాని - అభిక్షరన్తి - దేహ - మాత్వా - దేవాక్ - అపి - ఏతి - య - ఏవం - విద్వాక్ - ఏతిత్ - ఉపాస్తే - హస్త్యు పభం - సహస్రం - దదామి - ఇతి - హోవాచ - జనకః - వైదేహః - సః - హ ఉవాచ - యాజ్ఞవల్క్యు - పితా - మే - అచర్యత - న - అననుభ్యి - మారేత - ఇతి

ప్ర॥ కర్మిత్ = ఒకానొక ఆచార్యుఁడు, తే = నీకొఁటకు, మదే = నేనెనే, అబ్రహ్మే = ప లికనో, తిత్ = వానిని, (ఆం = నేను) ప్రవాచు = విశవదులు ఇతి = అని (యాజ్ఞవ

అర్హః పరికేను) జాబాలః=జబాలయనుదాని పుత్రుండగు, సత్యకామః=సత్యకామండ్రు
వాడు, మనోవై=మనస్సే, బ్రహ్మేతి=బ్రహ్మమని, మే=నాకొఱకు, అబ్రహ్మ=పలికెను, ఇతి
=అని, (జనకుడు పలికి మరల), మాతృమా=తల్లిగలవాడగు, పితృమా=తండ్రిగలవా
డగు, ఆదార్యవా=ఆచార్యుడుగలవాడగు, యథా=విప్రకారము, బ్రూయాత్=పలుకు
నో, తథా=అప్రకారము, జాబాల=జబాలపుత్రుండగు సత్యకామః, అమనసాహి=మన
స్సులేనివానికైతే, కింస్యాత్=ఏమికలుగును? (ఏమియొక్కలుగదు), ఇతి=గనుక, తత్=ఆ,
మనోవై=మనస్సే, బ్రహ్మేతి=బ్రహ్మమని, అబ్రహ్మ=పలికెను (ఇట్లు జనకుడు చెప్పగా యాజ్ఞ
వల్క్యుడు ఓ జనకుడా), తే=నీకొఱకు, తస్య=ఆ మనోబ్రహ్మముయొక్క, ఆయతనం=శరీరము
యన్ను, ప్రతిష్ఠాం=ఆశ్రయమునున్ను, అబ్రహ్మ=చెప్పెనా (అది యాజ్ఞవల్క్యుడు ప్రశ్నచేసె
ను) మే=నాకొఱకు, నాబ్రహ్మేతి=చెప్పలేదని, (జనకుడు పలికెను) హేసమ్రాట్=సార్వభౌ
ముండవగు ఓ జనకుడా! ఏతత్=ఈ మనోబ్రహ్మము, ఏకపాదైవ=పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగ
వభాగమైనది, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓ యాజ్ఞవల్క్యు
డా, సవై=అటువంటి నీవే, (దానిని తెలిసివ నీవే), నః=మాకొఱకు, బ్రూహి=చెప్పుచూ,
(అని జనకుడు అడిగెను) మనఏవ=మనస్సే, ఆయతనం=శరీరము, ఆకాశః=ఆవ్యాకృత కా
శము, ప్రతిష్ఠా=ఆశ్రయమైనది (ఉత్పత్తిస్థితిలయకాలములయందు ఆశ్రయమైనది) ఏనత్=
ఈ మనోబ్రహ్మమును, ఆనన్దః=ఆనందస్వరూపమని ఉపాసీత=ధ్యానించవలయును (అని
యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్యు=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, ఆనన్దతా=ఆనన్దస్వ
రూపత, కా=విది? (అని జనకుడు ప్రశ్నచేసెను) హేసమ్రాట్=సార్వభౌముండవగు ఓ జన
కుడా మనఏవ=మనస్సే, ఇతి=అని, యాజ్ఞవల్క్యుడు), హోవా=పలికెను (ఏకారణ
మువలన మనస్సే ఆనన్దమే ఆకారణమువలన, హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, మననా
=మనస్సుచేతనే, (జనకుడు) స్త్రీయం=స్త్రీని గూర్చి అభిహార్యతే=కొరిసవాడై విహరించు
న్నాడు తన్యా=ఆ స్త్రీయందు, ప్రతిగూప=అనురూపుండగు (సహచరముగల), పుత్రం
=పుత్రుడు, జాయతే=పుట్టుచున్నాడు సః=వాడు, ఆనన్ది=ఆనన్దము (ఆనన్ద హేతువై
నవాడు పుత్రుడు) హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా, మనోవై=మనస్సే పరమంబ్రహ్మ=
పరబ్రహ్మము ఏవం=ఈ మనోబ్రహ్మోపాసమని, మః=మనస్సు, నజాతి=విడిచిపోదు ఏవం
=వీనిని, సర్వాభిభూతాని=సమస్తభూతియులును, అలిక్షరన్తి=స్త్రేహించుచున్నవి యః=ఎ
వఁడు, ఏవం=ఈవకారము, నిర్వాణ=తెలిసికొనివారై, ఏతత్=మనోబ్రహ్మమును, ఉపా
స్తే=ఉపాసనచేయుచున్నాడో (సః=వాడు, ఇహ=ఇక్కడి), దేవోభూత్యా=దేవుడై
దేవా=దేవతలను, ఆప్యేతి=బాండుచున్నాడు (అని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను) వై దేహః
=విదేహదేశప్రభువైన, జనక=జనకమహారాజు, హస్త్యుపభం=ఏనుగులవంటి వృషభములును,
సహస్రం=వేయింటిని, దదామితి=ఇచ్చెదనని, హోవాచ=పలికెను సః=ఆ, యాజ్ఞవల్క్యుః=
యాజ్ఞవల్క్యుడు, అననుశిష్య=శిష్యునిచేయక, (శిష్యుని కృతార్థునిచేయక శిష్యునివలన ధనము
ను), నాహతేతి=తీసికొనరాదని, మే=నాయొక్క, పితా=తండ్రి, అమృత=బోడించె
ను అని, హోవాచ=పలికెను.

తా॥ ఓ జనకమహారాజా ! ఇంక నేయాచార్యుడేమిచెప్పినాడో దాని నేను వినివలయును చెప్పకూడని యాజ్ఞావల్క్యుడడిగియు జనకుడు ఓయాజ్ఞావల్క్యుడా జబాలపుత్రుడగు సత్యకామిడనువాడులోకమునందుమాతాపితాచార్యులచేత్రముగా శిష్యుడైనవాడెట్లు సత్యముగా బలుకునో ఆ ప్రకారముగా నె మనస్సులకి పోవుటచే నేమియు కలుగదుగనుక మనస్సే బ్రహ్మమని సత్యముగా నాకు చెప్పెనని పలికెను యాజ్ఞావల్క్యుడు ఓజనుడా! ఆసత్యకామిడనువాడు మనోబ్రహ్మమునకు శరీరమునున్న ఆశ్రయమునున్ననీకు చెప్పినాడాయని మరల అడుగగా జనకుడు ఓయాజ్ఞావల్క్యుడా! మనోబ్రహ్మముయొక్క శరీరాశ్రయములను నాకు చెప్పలేదని పలికెను అప్పుడు ఆయాజ్ఞావల్క్యుడు సార్వభౌముడినని ఓజనుడా! ఈమనోబ్రహ్మము ఆపరబ్రహ్మములో నాలుగవ భాగమైనదని చెప్పెను మరల జనకుడు ఓయాజ్ఞావల్క్యుడా! ఆపరబ్రహ్మమును తెలిసినపు అపరబ్రహ్మములో నాలుగవ భాగమగు మనోబ్రహ్మమును మాకు చెప్పకూడని అడిగెను ఇట్లుడుగగా యాజ్ఞావల్క్యుడు ఓ జనకుడా ఆమనోబ్రహ్మమునకు మనస్సే శరీరము అన్యాయతాకాశమే ఉత్పత్తిస్థితిలయకాలములయందు ఆశ్రయమైనది పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగవ భాగమగు ఈమనోబ్రహ్మమును ఆనందిస్వరూపమని ధ్యానించవలయునని చెప్పెను అప్పుడు ఓజనుడు ఓయాజ్ఞావల్క్యుడా! ఆనందిస్వరూపత ఏది యని తిరిగి ప్రశ్నచేసెను యాజ్ఞావల్క్యుడు ఓజనకుడా మనస్సే ఆనందిస్వరూపమైనది ఏలననగా లోకమునందు జనుడు మనస్సుచేతనే స్త్రీనికొరిసవాడై పరివర్తించుచున్నాడు ఆ స్త్రీయందు తనకు సమానుడగుపుత్రుడు పుట్టుచున్నాడు ఓట్లు ఆనంది పీతువైనవండు పుత్రులగు గరుక ఓజనుడా మనస్సే పరబ్రహ్మము ఈమనోబ్రహ్మమును ఉపాసించెడివానిని మనస్సు విడిచిపోగు ననిన ఎవని ఘతములు స్నేహించుచున్నది ఆ ప్రకారము మనోబ్రహ్మపాపకచేయువాడు ఇక ఏ నేర్పరాని ధర్మము దేహపాతానంతరము చేరితలను పొందుచున్నాడు అనినామెను ఇట్లు చెప్పగా విని ఓజనాదేశపురాజైన జనకమహారాజు ఓయాజ్ఞావల్క్యుడా! నీకు ఏమియును సమానములైన వెయ్యెద్దులను ఇచ్చెదనని చెప్పెను అప్పుడు యాజ్ఞావల్క్యుడు ఓజనకుడా మాతంత్రే, శిష్యుని పౌత్రులయొక విద్యనివలన ధనమును కీర్తినినగుడను నాకు బోధించెను నాకును అదియే అభిప్రాయము గాంచుట నేను గోధనమును కీర్తికొననని పలికెను

ఉ॥ యదేవ తేకల్పిద బ్రహ్మోగ్నిర్బ్రహ్మమేవోబ్రహ్మస్తేషిరగ్ధృశాకల్యోహృయవైబ్రహ్మేయధామాసౌసూన్వితృమూచం బాహ్యవాన్ బ్రహ్మోస్తథాతచ్చాకల్యోబ్రహ్మద్ధృదయంబై బ్రహ్మేద్యహృదయస్యహింజా స్యుర్యేణ బ్రహ్మేత్తుతే తస్యాయతనం ప్రతిష్ఠాంసమే బ్రహ్మీదిత్యేకపాద్యా ఏతత్సమాడితి సవై నోబ్రూహి యాజ్ఞావల్క్య హృదయమేవాయతనమాకాశః ప్రతిష్ఠాస్థితిరిత్యే నదుమాసీరకాస్థితౌ యాజ్ఞావల్క్య హృదయమేవ సమాదితి హివాచ హృదయంబై సమాత్ సర్వేషాం ధూతానామాయతనగ్ హృదయం

వైసమాత్ సర్వేపాం భూతానాం ప్రతిష్ఠాహృదయే హ్యేవ సమాత్
సర్వాణి భూతాని ప్రతిష్ఠితానిభవంతి హృదయఃవై సమాత్ పరమః
బ్రహ్మ సైగ్ హృదయంజహతి సర్వాజ్యేనం భూతాన్యశ్శిక్షరన్విశేవ
భూత్వాకేవానప్యతి యపవం విద్వానేతదుపాస్తే హస్త్యృషభగ్ స
హస్రందదామీతిహేవాచ జనకోవై దేహః సహేవాచ యజ్ఞవల్క్య
ఏవామేవచున్యతేనానచుశివ్యహాతేతత్.

111

ఇతి బృహదారణ్యకే వస్తాధ్యాయే - ప్రథమం బ్రాహ్మణమ్

౧|| యత్ - ఏవ - తే - కః - చిత్ - అబ్రవీత్ - తత్ - శృణవామ - ఇతి - అబ్ర-
వీత్ - మే - జన్మం - శాకల్యః - హృదయం - వై - బ్రహ్మ - ఇతి - యథా - మాతృమాణ్ - పితృ-
మాణ్ - ఆచార్యవాణ్ - బ్రూయాత్ - తథా - తత్ - శాకల్యః - అబ్రవీత్ - హృదయం - వై -
బ్రహ్మ - తే - అహృదయస్య - హి కిం - శ్యాత్ - ఇతి - అబ్రవీత్ - తు కేతస్య - ఆయతి -
ప్రతిష్ఠాం న - మే అబ్రవీత్ - ఇతి - ఏకపాత్ - వై - పతే - సమాత్ - ఇతి - సః - వై - న -
బ్రూహి - యాజ్ఞవల్క్య - హృదయం - ఏవ - ఆయతినం - ఆకాశం - ప్రస్తా - స్థితం - ఇ-
హ - తత్ - ఉపాసిత - కాన్థిత - యాజ్ఞవల్క్య - హృదయం - ఏవ - సమాత్ - ఇతి - హే-
వాచ - హృదయం - వై - సమాత్ - సర్వేపాం - భూతానాం - ఆయతినం - హృదయం - వై -
సమాత్ - సర్వేపాం - భూతానాం - ప్రతిష్ఠా - హృదయే - హి - ఏ - సమాత్ - సర్వా-
ణి - భూతాని - ప్రతిష్ఠితాని - చ వై - హృదయం - వై - సమాత్ - పరమం - బ్రహ్మ - న -
హృదయం - జహతి - సర్వాణి - ఎవ - భూతాని - అభిక్షరన్తి - దేహః - భూత్వా - కేవాణ్ -
ఆపి - ఏతి - యం - ఎవం - విద్వాన్ - పతే - ఉపాస్తే - హస్త్యృషభం - సహస్రం - దదా-
మి - ఇతి - హేవాచ - జనకః - వై దేహః - సః - హేవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - పతే - మే -
అచున్యతే - నానచుశివ్య - హాతేతత్ - ౧౨

౧|| కీర్తీ - ఒకానొకరిను ఆచార్యుడు, తే=నీకొఱకు, యదేవ=దేనినే, అబ్ర-
వీత్=పలికెను, తిత్=దానిని (అహం=నేను), శృణవామ=సంపలయును ఇతి=అని, (యా-
జ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) శాకల్యః = శకలపుత్రుడగు ఒకఁడు=ఒకఁడు ఉనువాఁడు హృదయం
వై=హృదయమే, (బుద్ధియే), బ్రహ్మైతి = బ్రహ్మమని, మే = నాకొఱకు, అబ్రవీత్ = పలికె-
ను ఇతి=అని, (జనకుడు పలికె తిరిగి, మాతృమాణ్=తల్లి గల వాఁడును, పితృమాణ్=తండ్రిగల
వాఁడును ఆచార్యవాణ్=ఆచార్యుడగు కలవాఁడును, యథా=పరకారము, బ్రూయాత్=స-
లకునో, తదా = ఆప్రకారము, శాకల్యః = శాకల్యుడు, అహృదయస్య = హృదయము
పైనివానికి, కింశ్యాత్ = ఏమి కలుగును? (ఏమియు కలుగదు) ఇతి=గనుక, తిత్=ఆ, హృద-
యం వై=హృదయమే, బ్రహ్మైతి=బ్రహ్మమని, అబ్రవీత్=పలికెను (ఇట్లు జనకుడు చెప్పగా,
యాజ్ఞవల్క్యుడు ఓజసవం), తే=నీకొఱకు, తస్య = అహృదయ పరబ్రహ్మముయొక్క, ఆ-
యతినం = పరిమితునకు, ప్రస్తాం = ఆశ్రయమునకు, అబ్రవీత్ = అప్పినాఁడా? అని

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ప్రశ్న చేసెను) మే = నాకొఱకు నాబ్రహ్మదితి = చెప్పలేదని (జనకుఁడు పలికెను) హే సమ్రాట్ = సార్వభౌముఁడవగు ఓజనకుఁడా' ఏతత్ = ఈహృదయబ్రహ్మము, ఏకపాద్యై = పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగవభాగమైనది ఇతి = అని (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్యు = ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా' సవై = అటువంటినీవు, (దానిని తెలిసినీవు, నః = నాకొఱకు బ్రూహి = చెప్పవూ, (అని జనకుఁడు అడిగెను) హృదయ మేవ = హృదయమే, ఆయతసం = శరీరము ఆచారః = అవ్యాకృతాకాశము, ప్రతిస్తా = ఆశ్రయము (ఉత్పత్తిస్థితిలయ కాలములయందాశ్రయమైనది) ఏవత్ = ఈహృదయబ్రహ్మమును, నిశిరితి = స్థితియని, ఉని కిహని ఉపాసేత్ = ధ్యానించవలయును (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను) హే యాజ్ఞవల్క్యు = ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా, నితతా = ఉనికి క్షుగుట, కా = విది. (అనిజనకుఁడు ప్రశ్నచెయ్యెను) హే సమ్రాట్ = సార్వభౌముఁడవగు ఓజనకుఁడా' హృదయమేవేతి = హృదయమేయని (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు), హేవాచ = పలికెను హే సమ్రాట్ = ఓజనకుమహారాజా, హృదయంవై = హృదయమే, సర్వేహం = సమస్తములైన, భూత నాం = మాతములన, ఆయతసం = శరీరము హే సమ్రాట్ = ఓజనకుమహారాజా, హృదయంవై = హృదయమే, సర్వాహంభూతానాం = సమస్తభూతములకు, ప్రతిస్తా = ఆశ్రయము హే సమ్రాట్ = ఓజనకుమహారాజా, సర్వాహంభూతాని = సమస్తభూతములన్ను హృదయే హేవై = హృదయమునందే, ప్రతిస్థితాని = ఉంచబడినవి, భవంతి = అగుచున్నవి (గతుక), హే సమ్రాట్ = ఓజనకుఁడా, హృదయంవై = హృదయమే, పరమంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము ఏనం = ఈహృదయ బ్రహ్మోపాసకుని, హృదయం = హృదయము, నజహతి = విడిచిపోదు ఏనం = ఈహృదయబ్రహ్మోపాసకుని, సర్వాహంభూతాని = సమస్తభూతములు, అభిక్షరంతి = స్నేహించుచున్నవి యః = ఎఁడు, ఏవం = ఈప్రకారము, విద్వాన్ = తెలిసికొనినవాఁడై ఏతత్ = ఈహృదయబ్రహ్మమును, ఉపాస్త = ధ్యానించుచున్నాఁడో, (సః = వాఁడు, ఇహ = ఇక్కడ), దేవ భూత్యా = దేవులదై దేవా = దేవతలను, అప్యేతి = పొందుచున్నాఁడు (అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను) వైదేహః = విదేహదేశప్రభువైన, జనకః = జనకుమహారాజా, హస్తస్యిషభం = వీరుఁగులతో సహా సై నయేద్దులన, సహస్రం = వేయింటిని, దదామితి = ఇచ్చుచున్నానని హోవాచ = పలికెను సః = ఆ, యాజ్ఞవల్క్యుః = యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అననుశిష్య = శిష్యునిచేయక, (శిష్యునికృతార్థునిచేయక శిష్యునివలన భవమును), నాచారేతేతి = తీసికొనఁగూడదని, మే = నాయొక్క పితా = తండ్రీ, అమన్యత = బోధించెను (అని), హేవాచ = పలికెను

తా॥ ఓ జనకుమహారాజా' ఇంక నేయాచార్యుఁడు ఏమిచెప్పినాఁడో దానిని నేను విసవలయును చెప్పవూ యని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు అడిగెను జనకుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా' శకలపుత్రుఁడగు విదగ్ధుఁడనువాఁడు లోకమునందు మాతాపిత్రాచార్యులచేత క్రమముగా శిక్షితుఁడైన వాఁడెట్లు సత్యముగాఁబలుకునో ఆప్రకారముగానే బుద్ధిదైకపోవుటచే నేమియుకలుగదుగనుక బుద్ధియే బ్రహ్మమని సత్యముగా నాకు చెప్పెనని పలికెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓజనకుఁడా' ఆశాకల్యుఁడు అబుద్ధిబ్రహ్మమునకు శరీరమునున్న ఆశ్రయమునున్న నీకు చెప్పినాఁడాయనితిరిగిప్రశ్న చేయఁగా, జనకుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా' బుద్ధి బ్రహ్మముయొక్క శరీరాశ్రయములను ఆశాకల్యుఁడు నాకు చెప్పలేదని పలికెను అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు సార్వభౌముఁడవగు ఓజనకుఁడా' ఈమధ్య

మ. ఆపరబ్రహ్మణ్యములో నాలుగవభాగమైనది యని చెప్పెను. తిరిగి జనకుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆపరబ్రహ్మణ్యమును తెలిసికొనిన నీవు ఆపరబ్రహ్మణ్యములో నాలుగవభాగమైనబుద్ధి బ్రహ్మమును మాకు విష్ణుగూఁపుని అడిగెను ఇట్లుడుగఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓజనకుఁడా! ఆబుద్ధిబ్రహ్మమునకు బుద్ధి శరీరము అవ్యాకృతాకాశము సర్వకాలములయందు ఆశ్రయమైనది పరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగవభాగమైన ఈబుద్ధిబ్రహ్మమును స్థితిస్వరూపమని ధ్యానించవలయునని చెప్పెను అప్పుడుజనకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుడా! బుద్ధియైనది ఏదియనితిరిగి ప్రశ్న చేసెను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓజనకుఁడా! యెద్దియైనది విచారకరము సమస్తభూతములకు బాధయై శరీరము, స్థానము, అయినది గనుక నెఱియించే సమస్తభూతములు ఉండించబడియున్నవి ఓజనకుడా! ఇట్లు సమస్త భూతములకు యగుటవలన బుద్ధియై పరబ్రహ్మము ఈబుద్ధి బ్రహ్మోపాసకునిబుద్ధినిఁడిచిపోదు వీనిని సమస్తభూతములు స్నేహించుచున్నవి ఈప్రకారము బుద్ధి బ్రహ్మోపాసకునియువాఁడు ఇక్కడనే ద్రవరూపుఁడై దేహము విడిపోయిన తరువాత దేవతలనపొందుచున్నాఁడు అనిచెప్పెను ఇట్లు చెప్పగా విని విదేహదేశపురాజుఁ జనకుచూరాజు ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! నీకువీనుఁగులలో సమస్త తైన జేయియొద్దలను ఉద్బవించి చెప్పెను అప్పుడా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓజనకుడా! మూలంశిమ్యుని కృతార్థుని చెయికి శిష్యునవలన భవమును తీసికొనఁగూడదని నాకుబోధించెను నామి, అదియే అభిప్రాయము కాఁబట్టి నేను గోధనమును తీసికొననని పలికెను

ఇట్లు బృహదారణ్యోపనిషదు పథస్తాధ్యాయమునందు ప్రథమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు - పస్తాధ్యాయము

ద్వితీయబ్రాహ్మణము ప్రారంభము

ఉ॥ జనకోపావై దేహః కూర్చాసుపావసర్పన్నువాచనమస్తే స్తు యాజ్ఞవల్క్యు, సమాశాధీతి సహోవాచయథావై సమాన్తాహస్త మధ్వానమేవ్యక్తిః పథంవానావంవాసమాదదీతైవ మేవై తాభిరుపనిషద్భిః సమాహితాన్తాన్త్యైవంబృన్తారక ఆశ్రయస్సన్నధీతవేద ఉక్తోపనిషత్కు ఇతోవిముచ్యమాన్ క్వగమిష్యసీతినాహంతద్భగవన్వేద యత్రగమిష్యామిత్యధివై తేహంతద్భగ్యైమియత్రగమిష్యసీతి బ్రవీతు భగవానితి.

॥౧॥

ప॥ జనకః - పావై దేహః - కూర్చాన్ - ఉప - అపసర్పణ - ఉవాచ - నమః - తే ఆస్తు - యాజ్ఞవల్క్యు - అను - మా - శాధి - ఇతి - సః - మా - ఉవాచ - యథా - తై - స మాన్తా - మహస్తం - అధ్వం - ఏవ్యక్తి - రథం - మా - నావం - మా - సమాదదీత - వం - ఏవ - ఏతాభిః - ఉపనిషద్భిః - సమాహితాన్తా - అసి - ఏవం - బృన్తారకః - అభ్యః - స - అధితవేదః - ఉక్తోపనిషత్కుః - ఇతః - విముచ్యమానః - క్వ - గమిష్యసీ - ఇతి - స - అహం - తత్ - భగవన్ - వేద - యత్ర - గమిష్యామి - ఇతి - అథ - వై - తే - అహం - తత్ - ఏవ్యక్తి - మి - యత్ర - గమిష్యసీ - ఇతి - బ్రవీతు - భగవాన్ - ఇతి -

[ప్ర] వైదేహః=విదేహదేశప్రభువైన, జనకోహ=జనకమహారాజే, కూర్వాత్=ఆసనము నుండి, ఉపావసర్వత్=సమీపించినవాడై, హేయాజ్ఞవల్క్యుఁడౌ ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా, తే=నీకొఱకు, నమః=నమస్కారము, అస్తు=అగును కాక మా=నన్ను, అగ్రశాస్థీతి=శీంపుమాయని, (ఉపదేశింపుమాయని), ఉవాచ=పలికెను సః=ఆయాజ్ఞవల్క్యుఁడు, హేసమ్రాట్=ఓజనకమహారాజా, (త్వం = నీవు, లోకే = లోకమునందు, జనః=జనుఁడు), మహస్తం=విస్తారమైన, అధ్వానం=మార్గమును, ఏవ్యక్=వెళ్లనిచ్చగలవాడై, రథంవా=రథమునైనను, నావంవా=ఓడనైనను, యథావై=ఏప్రకారముగా, సమాదిత=గ్రహించునా, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, ఏతాభిః=ఈపూర్వోక్తములైన, ఉపనిషద్భిః=ఉపనిషత్తులతో, సమాహితాతా=సమాహితం=మార్గబడిన, అతా=స్వరూపముగలవాడవు, అసి=అగుచున్నావు బృహద్రకః=పూజ్యుఁడవును, ఆడ్యః=ఈశ్వరుఁడవును, అధితవేదం=అధ్యయనముచేయఁబడినవేదములుగలవాడవును, ఉక్తోపనిషత్కః=ఉక్త=చెప్పఁబడిన, ఉపనిషత్కః=ఉపనిషత్తులుగలవాడవును, (ఆచార్యులచేత సర్వోపనిషత్తులుపదేశింపఁబడినవాడవును), ఏవంసః=ఈప్రకారమైనవాడవునై (బ్రహ్మమునుపొందినవాడవై అయితివి) ఇతిః=ఈదేహమువలన, విమచ్యమానః=విడువఁబడినవాడవై. క్వగమిష్యసీతి=ఎక్కడికిపోగలవని, (ఏవస్తువును పొందగలవని), హూవాచ=పలికెను. భగవత్=పూజ్యుఁడవగు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా, అహం=నేను, యత్ర=ఎక్కడికి, గమిష్యామి=పోగలనో, (ఏవస్తువునుపొందగలనో), తత్=ఆవస్తువును, నవేదం=గురైఱుఁగను ఇతి=అని, (జనకుఁడుపలికెను) అద=అట్లయితే, (నీకు తెలియకపోయినయెడల), అహంవై=నేనె, (త్వం=నీవు), యత్ర=ఎక్కడికి, గమిష్యసి=పోగలనో, తత్=ఆవస్తువును, తే=నీకొఱకు, వక్ష్యామితి=చెప్పెదనని (యాజ్ఞవల్క్యుఁడుపలికెను) భగవాన్=పూజ్యుఁడవగునీవు, బ్రహ్మ=చెప్పదువుగాక, ఇతి=అని, (జనకుఁడు పలికెను)

తా॥ ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఇదివరకుచెప్పిన జ్ఞానసాధనములగు బ్రహ్మపాశసలన్నిటిని విశేషణములతోఁగూడా తెలిసికొనియున్నాఁడు గనుక జనకమహారాజ ఆచార్యకత్వమును వదిలి ఆసనవిశేషమునుండిలేచి యాజ్ఞవల్క్యుని పాదములయందుపడి, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! నీకు నమస్కరించుచున్నాను నాకు అత్తజ్ఞానమును ఉపదేశించుమాయని పలికెను. ఆ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఓజనకుఁడా! నీవు లోకమునందు విస్తారమార్గమునుసడిచిపోనిచ్చయించినవాఁడు మెరకదారియందు రథమును నీటియందు ఓడను గ్రహించినట్లు రథనావస్తానీయములగు ఉపనిషత్తులతోఁగూడుకొనిన స్వరూపముగలవాడవైతివి ఓజనకుఁడా! నీవు ఈప్రకారము రాజువగుట వలన పూజ్యుఁడవును ధనికుఁడవును సమస్తవేదములను అధ్యయనముచేసినవాడవును ఆచార్యులచే సమస్త ఉపనిషత్తులుఉపదేశము చేయఁబడినవాడవైనను పరమాత్మజ్ఞానము లేకపోవుటచేత భయమునుపొందినవాడవై కృతార్థుఁడవేకాకపోతివి ఈదేహమునుండి విడువఁబడినవాడవై ఏవస్తువును పొందగలవని ప్రశ్నచేసెను అప్పుడు జనకుఁడు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! నేను ఏవస్తువునుపొందగలనో దానినిగురైఱుఁగను అనిచెప్పెను. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓజనకుఁడా! నీకు తెలియకపోయినయెడల నేను నీవు పొందగలవస్తువును నీకుచెప్పెదననిపలికెను మరల జనకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! నన్ను అనుగ్రహించ నిచ్చయిందేనేని చెప్పదువుగాక యనిపలికెను.

ఉ॥ ఇహోహవై నామైవయోఽయందక్షిణేఽక్షున్నరుషస్తంవా ఏతమిన్ధగ్ సస్తమిన్ద్రో ఇత్యాచక్షతే పరోక్షేజైవ పరోక్షప్రియా ఇవహిదేవాః ప్రత్యక్షద్విషః |౨||

పా॥ ఇన్ద్రః - హ - వై - నామ - ఏషః - యః - ఆయం - దక్షిణే - అక్షుక్ - పురుష - తం - వై - ఏతం - ఇన్ద్రం - సస్తం - ఇన్ద్రః - ఇతి ఆచక్షతే - పరోక్షే - ఏవ - పరోక్షప్రియాః - ఇవ - హి - దేవాః - ప్రత్యక్షద్విషః

ప్ర॥ దక్షిణేఽక్షుక్ = దక్షిణనేత్రమునందు, ఆయంపురుష = ఈపురుషుడు, యః = ఎవడో, ఏవ = ఏడు, ఇహోహవై నామ = ఇప్పుడనుచు గలవాడె (ప్రకాశించువాడుగనుక ఇప్పుడనుచు గలవాడు) ఇన్ద్రం సస్తం = ఇన్ద్రుడైయున్న ఏతం = ఈ, తం వై = ఆపురుషునినే, పరోక్షేజైవ = అప్రత్యక్షముచేతనే, ఇన్ద్రో ఇతి = ఇన్ద్రుడని, ఆచక్షతే = చెప్పచున్నారు దేవాః = దేవతలు, పరోక్షప్రియా ఇవహి = అప్రత్యక్షముగానే ప్రియమైనవారును, (పరోక్షముగా నామగ్రహణమందు ప్రియమైనవారు) ప్రత్యక్షద్విషః = ప్రత్యక్షముగా గ్రహించటయందు ద్వేషించువారలను, (భవన్తి = అగుచున్నారు)

తా॥ విశ్వ తైజస వ్రాజులను చెప్పబడెదలచుచున్న గురువును మాపించుటకుముందుగా విశ్వస్వరూపమును చెప్పచున్నాడు 'దేవతలు అప్రత్యక్షముగా, నామగ్రహణమునందు ప్రీతిగలవారును, ప్రత్యక్షముగా నామగ్రహణమునందు ద్వేషించువారునగుచున్నారు గనుక, ఈదక్షిణనేత్రమునందు ప్రకాశించుచున్నపురుషుడును, ఈసూర్యమండలమునందు ప్రకాశించెడి పురుషుడును, ఒక్కడైయే ప్రకాశస్వరూపుడుగనుక ప్రత్యక్షముగా ఇప్పుడనుచు గలవాడగుచున్నాడు ఈపురుషుడు అప్రత్యక్షముగా ఇన్ద్రుడని చెప్పబడుచున్నాడు ఏదేజాగ్రదవస్థయందు దక్షిణనేత్రమునందు ప్రకాశించుచున్న పురుషుడు ఇట్టి నీవు ఓశ్వుడనుచు గల పురుషుడవునగుచున్నావని యాజ్ఞాపలుక్కుడుచెప్పెను

ఉ॥ అద్వైతద్వామేఽక్షిణపురుషరూపమేషాస్యపత్నీవిరాట్ తయోరేషసగ్ స్తావోయ ఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశోఽధైనయోరేతదన్నయ ఏషోన్తర్హృదయేలోహిత పిణ్డోఽధైనయోరే తత్ప్రావరణం యదేతదన్తర్హృదయే జాలకమివాధైనయోరేషాస్మతిః సచ్చరణీయైషా హృదయాదూర్ధ్వనా డ్యుచ్చరతియథాకేశః సహస్రధాభిన్న ఏవమస్యైతాహితానామనాడ్యోన్తర్హృదయేప్రతిష్ఠితాభవన్తైతాభిర్వా ఏతదాస్రవదాస్రవతి తస్మాదేషప్రవివిక్తాహారతర ఇవైవ భవత్యస్తాచ్ఛారీరాదాత్మనః ||౩||

ప॥ అధ, ఏతత్, వామే, అక్షిణి, పురుషరూపం, ఏషా, అస్య, పత్నీ, విరాట్, తయోః ఏషః, సంస్తావః, యః, ఏషః, అన్తర్హృదయే, ఆకాశః, అధ, ఏనయోః, ఏతత్, అన్నం, యః, ఏషః, అన్తర్హృదయే, లోహితపిణ్డః, అద, ఏనయోః, ఏతత్, ప్రావరణం, యత్, ఏతత్, అన్తర్హృదయే, జాలకం, ఇవ, అధ, ఏనయోః, ఏషా, స్మతిః, సచ్చరణీ, యా, ఏషా, హృదయాత్, ఊర్ధ్వనాడీ, ఉచ్చరతి, యథా, కేశః, సహస్రదా, భిన్నః, ఏవం, అస్య, ఏతాః, హితానామనాడ్యః, అన్తర్హృదయే, ప్రతిష్ఠితాః, భవన్తి, ఏతాభిః, వై, ఏతత్, ఆస్రవత్ ఆస్రవతి, తస్మాత్, ఏషః, ప్రవివిక్తాహారతరః, ఇవ, ఏవ, భవతి, అస్తాత్, శారీరాత్, ఆత్మనః

౧౬. అథ=అనంతము వామే అక్షి=వామనేత్రమునందు నిత=ఈ, పురుషా
 వం=పురుష స్వరూపము, అస్య=ఈపురుషునికి, ప్రక్షిణనేత్రమునందలిపురుషునికి, ఏసా=ఏది
 వత్తి=భార్య కిరాట్=విరాట్స్వరూపము=అన్నము (కుడినేత్రమునందలిపురుషునకును బా
 క్తియరుపునకును, ఎడమనేత్రమునందలిపురుషునకును విగ్యయరు స్త్రీయును ఇట్లు జాగ్రది
 వస్థయందు కుడి యెడమనేత్రములయందలి పురుష రూపమె కర్వము చేత చెప్పఁబడిన స్త్రీ పు
 రుషద్వంద్వము) అస్తర్మదయే=హృదయమునందలి మాంససింహము యొక్క మగ్గమునందు,
 ఏహః=ఈ, ఆకాశం=ఆకాశము, (చిదాకాశము), యం=ఎదియో, ఎహ=ఇది, తయోః=ఆ
 స్త్రీపురుషులకు, సంస్తావః=సంహోగస్థానము అథ=అవస్తానము అస్తర్మదయే=హృదయమునందు,
 ఏహః=ఈ, లోహితపిణ్డః=రక్తపుష్పము, (రక్తమేపిండాకారమగుబయోహితపిండామనం
 బడును) (యం=ఎదియో), ఏతత్=ఇది, అయో=ఈ స్త్రీపురుషులకు (మిమనమునకు), అన్నం=
 అన్నము అథ=అనంతము, అస్తర్మదయే=హృదయమునందు, బాలకవిషం=శాలెపురుగు
 చర్మమువంటిది యగు, ఏతత్=ఈమందు చెప్పఁబడినాడులయొక్క సమాహము, యత్=ఎది
 యో, ఏతత్=ఈనాడిసమాహము ఎవయో=ఈ స్త్రీపురుషులకు, (ఈస్త్రీపురుషమిమనమున
 కు), ప్రావరణం=వస్త్రము, (ధవతి=అగుచున్నది) అద=అదస్తరము హృదయాత్=హృదయప్ర
 దేశమునుండి, డార్వా=డార్ద్రాభిముఖమైనదై యం=ఏ ఏహ=ఈ, నాడి=నాడి, ఉచ్చరతి=
 ఉంచుచున్నది, ఏహ=ఈ నాడి, ఏహయో=ఈ స్త్రీపురుషులకు, (ఈస్త్రీపురుషమిమనమునకు)
 సచ్చరణీ=సంచరించునట్టి, సృతిః=మానము (స్వప్నమునుండి జాగ్రత దేశమునకు వచ్చెడిమా
 గ్గము) కేశః=వెంట్రుక, సహస్రధా=వేయి విధములుగా, చిన్నః=భండింపఁబడెదై, యదా=
 ఏప్రకారము, (అత్యస్తమాత్మః=మిక్కిలినాత్మమైనది చివతి=అగుచున్నది), ఏహం=ఈప్రకా
 రముగా, ఎతః=ఈ, హితానామ=హితములనిచెప్పబడిడి, నాహ్యః=నాడులు. అస్య=ఈస
 మాము యొక్క, అస్తర్మదయే=హృదయమునందు, హృదయమునందలి మాంససింహమునం
 దు), ప్రతిష్ఠితః=ఉంచఁబడినది, చివన్తి=అగుచున్నది (ఆనాగు లన్నియు హృదయమునుండి,
 కడివపుష్పముయొక్క కింజల్కములువలెనే, దేహముంగుంతటను వృద్ధుడున్నది (ఏతాభిశ్చైవ=
 మానాడులచేతనె, ఏతత్=ఈఅన్నము, ఆప్రసాత్=అంతటను వ్యాపించినదై, ఆప్రసాత్=వృద్ధిపొం
 దించుచున్నది, ఏకారణమువలన స్థూలరూపమైన అన్నముచేతను దేహము వృద్ధిపొందుచున్నదో),
 తస్మాత్=అకారణము వలన, ఏహ=ఈలింగకరీరాత్ (జైజసాత్), అస్మాత్=ఈ, కారీరాత్=క
 రీరసంబంధమైన, అత్తన=కర్వాత్తకంటె ప్రవిశక్రాహరతరఇవైవ=మిక్కిలివెరువలవలచిన
 ఆహారముకలవాడుగానె, భవతి=అగుచున్నాడు (జైజకుడు నూత్నసుగు అన్నముచేత వృద్ధి
 పొందినవాడగుచున్నాడు)

తా|| ఓజశ్శక్తిమహారాజాంతకుపూర్వము చెప్పినకుడినేత్రమునందలికాశమానుడగుపురు
 షుడు భాక్తియునుభిరయనగు ఇంగ్రుడును ఎడమనేత్రమునందలిపురుషరూపము భోగ్యవగుఅ
 న్నమును భార్యయైఇంద్రాణ్యునగుచున్నది ఇదియే జాగ్రతయందువిశ్వుడగుపెదతో చెప్పఁబ
 గిన కుడియెడమనేత్రముల యందైన స్త్రీపురుషద్వంద్వము ఈస్త్రీపురుషద్వంద్వమునకు హృదయ
 మునందలి మాంససింహముయొక్కచర్మయందున్న చిదాకాశముసంభోగస్థానము హృదయమునం
 దు సునీభవించినరక్తపుష్పదయే ఈస్త్రీపురుషమిమనమునకన్నము హృదయముయొక్కమాంసం

డేమనందు సాలెపురుగు మగ్గమువలెనున్న నాడీ సమాహమె ఈ శ్రీపురుషమిధునమునకు వస్తుము ఈ శ్రీపురుష మిధునము స్వప్నమునుండి జాగ్రతదేశమున వచ్చెడి మార్గమైన నాడి అతి నూత్నమై హృదయమునుండి ఊర్ధ్వార్ధి మఖమై మీఁడుగానుంచున్నది ఈనాడి ఒకపెంట్రుక పేయి తునకలు చేసినయెడల నెతనూత్నమో అంతనూత్నమైనదైయున్నది ఈప్రకారముగానే మిక్కిలినూత్నములగు ఈ దేహసంబంధములైన నాడులు, లోపలహృదయమనిచెప్పబడెడిమాంసపిండమునంగుంచబడియున్నవి ఈ నాడులద్వారా ఆన్నము దేహమంతావ్యాపించినదై వృద్ధిపొందించుచున్నది స్థూలదేహమును వృద్ధిపొందించునట్టి ఆన్నము స్థూలమగు మూత్రపురీషాదికముకంటె వేరైనదియే దేవతాశరీరమగు లింగశరీరమును వృద్ధి పొందించునట్టి ఆన్నము దానికంటె మిక్కిలి నూత్నమైనది గనుక స్థూలదేహము పేరుపఱచబడిన ఆహారము కలదియను, నూత్నమైనలింగదేహము మిక్కిలి పేరుపఱచబడిన ఆహారము కలదియునగుచున్నది కాబట్టి ఈస్థూల దేహసంబంధమైన విశ్వాత్మకంటె నూత్నదేహ సంబంధమైన తైజసాత్మ మిక్కిలి నూత్నైన్నముచే వృద్ధిపొందింపఁబడుచున్నాఁడు ఈతైజసుండను పురుషుఁడు స్వప్నావస్థయందు కంఠమందుండి ప్రకాశించుచున్నాఁడు స్వప్నావస్థయందెట్టివాఁడవగు నీవు తైజసుండను పేరుగలవాఁడవగుచున్నావని యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు చెప్పెను.

ఉ॥ తస్యప్రాచీదిక్ ప్రాఞ్ముః ప్రాణాదక్షిణాదిగ్దక్షిణే ప్రాణాః పఠిచీదిక్ ప్రత్య
 ఞ్ముః ప్రాణాఉదీచీదిగ్దక్షిః ప్రాణాఉద్ధ్వాని గూర్ధ్వాః ప్రాణాఅవాచీ
 దిగవాఞ్ముః ప్రాణాఃసర్వాదిశః సర్వేప్రాణాస్స ఏవనేతినేత్యాత్మాఽగృ
 ష్మణ్యానహిగృహ్యతేఽశీర్శ్యానహి శీర్శ్యతేఽసక్లోనహిసజ్యతేఽసితోనవ్య
 భతేనరిష్యత్యభయం వైజనకప్రాప్తోఽసీతిపూవాచ యాజ్ఞవల్క్యః । స
 పూవాచజనతో వైదేపూఽభయంత్యాగచ్ఛతా ద్యాజ్ఞవల్క్యయో
 నో భగవన్నభయం వేదయసేన మస్తేఽస్త్విమేవదేహ అయమహమస్తీ
 ౩ ఇతి ౪॥

ప॥ తస్య - ప్రాచీ - దిక్ - ప్రాశ్చ్య - ప్రాణాః - దక్షిణ - దిక్ - దక్షిణ - ప్రా
ణాః - ప్రతీచీ - దిక్ - ప్రత్యష్టాః - ప్రాణాః - ఉదీచీ - దిక్ - ఉదగ్ధాః - ప్రాణాః - ఊ
ర్ధ్వా - దిక్ - ఊర్ధ్వాః - ప్రాణాః - అపాచీ - దిక్ - అపాష్టాః - ప్రాణాః - సర్వాః -
దిశః - సర్వ - ప్రాణాః - సః - ఏదః - న - ఇతి - న - ఇతి - ఆత్మ - అగ్రహాః - న -
హి - గృహాత్ - ఆశీర్వాః - న - హి - కీర్త్యతే - అసగ్ధః - న - హి - సజ్యతే - ఆశీతః -
న - వ్యభతే - న - విద్యతి - అభయం - వై - జనక - ప్రాప్తః - ఆనీ - ఇతి - హేమవాచ -
యాజ్ఞవల్క్యః - సః - హేమవాచ - జనకః - వైచేహః - అభయం - త్వా - గచ్ఛతాత్ -
యాజ్ఞవల్క్య - యః - సః - భగవత్ - అభయం - వేదయనే - నమః - తే - ఆస్తు - ఇమే -
విదేహః - ఆయం - ఆహం - ఆనీ - ఇతి

ప్ర॥ తస్య=ఆప్రాజ్ఞాత్మను పొందినవానికి, (క్రమముగా విశ్వాత్మనుండి తైజసాత్మను పొంది తైజసాత్మనుండి ప్రాజ్ఞాత్మను పొందిన వానికి), ప్రాచ్యుః=తూర్పుదిక్కును పొంది యున్న, ప్రాణాః=ప్రాణములు, ప్రాచీదిక్=పూర్వుదిక్కు దక్షిణే=దక్షిణ దిక్కు నం దైన, ప్రాణాః=ప్రాణములు, దక్షిణాదిక్=దక్షిణదిక్కును ప్రత్యుచ్ఛః=పశ్చిమదిక్కును పొందియున్న, ప్రాణాః=ప్రాణములు స్రవీచీదిక్=పశ్చిమదిక్కు ఉదబ్జుః=ఉత్తరదిక్కును పొందియున్న, ప్రాణాః = ప్రాణములు ఉదీచీదిక్=ఉత్తరదిక్కు. ఉగధ్యాః=ఉగ్రదిక్కును పొందియున్న, ప్రాణాః = ప్రాణములు ఉదీచీదిక్=ఉత్తరదిక్కు. ఉగధ్యాః=ఉగ్రదిక్కును పొందియున్న.

దియన్న, ప్రాణాః=ప్రాణములు, ఊర్వాదిక్=ఊర్వదిక్కు అవాఞ్మః=అధోదిక్కునందైన,
 ప్రాణాః=ప్రాణములు అవాచీదిక్=అధోదిక్కు సర్వే=సమస్తములైన, ప్రాణాః=ప్రాణము
 లు, సర్వాదిః=సమస్తదిక్కులు (ఇట్లు తెలిసికొనిన విద్వాంసుఁడు క్రమముగా సర్వాత్మకమైన
 ప్రాణమును ఆత్మస్వరూపముగా పొందినవాడగుచున్నాఁడు అనఁగా సర్వాత్మకమైన ఆప్రాణ
 మును ప్రత్యేకముగాఁగఁగించుచు నేతి నేతి యని సర్వమును నిషేధించుచు తురీయమగు ఆ
 త్మను పొందుచున్నాఁడు) ఈవిద్వాంసుఁడు ఏఆత్మను ఈక్రమముతో పొందుచున్నాఁడో సః=
 అటువంటి, ఏషః=ఈ, నేతి నేత్యాత్మ = సర్వప్రతిషేధపూర్వకమైన ఆత్మ, అగృహ్యః=గ్ర
 హించ శక్యముగానిది, (గనుక), సహిగృహ్యతే=గ్రహించఁబడదు అశీర్యః=శరీరధర్మములేనిది,
 (గనుక), సహిశీర్యతే=శిథిలము కాదు అశ్శాః=దేనితోను కూడుకొననిది, (గనుక), సహిసశ్శ
 తే=కలిసికొనిదు అసితః=బంధించఁబడినిది, (గనుక), సశ్శతే=పీడించఁబడదు
 (ఆత్మ, గ్రహణము శిథిలము సజ్జము బద్ధము ఈ కార్యములు లేని దగుటవలన), సరిష్యతి=
 హింసను పొందదు (సంచుదు) యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు హేజువక=ఓజనకుఁడా!
 (త్వం=నీవు), అభయం=భయములేక పోవుటను, (జన్మమరణాదినిమిత్తకమైన భయములేక
 పోవుటను), ప్రాప్తోసీతిహ=పొందితివి గదా యని, హేవాచ=పలికెను సః=అ, వైదేహః=
 విదేహదేశప్రభువైన, జనకః=జనకమహారాజు, హేవాచ=పలికెను సేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓయా
 జ్ఞవల్క్యుఁడా! త్వం=నిన్ను గూర్చియును, అభయం=భయరహితమైన బ్రహ్మమే, గచ్ఛతాత్=
 పొందునుగాక హేభగవత్=పూజ్యుఁడవగు ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా! యః=వి (త్వం=నీవు), సః=
 మమ్మును, అభయం=భయరహితమైన బ్రహ్మమును, వేదయనే=తెలియఁజేసెతివో, (ఉపాధికృత
 మైన అజ్ఞానమును దూరముగాఁచెని పోఁగొట్టటచేతను పొందించితివో), తే=నీకొఱకు, న
 మః=నమస్కారము, ఆస్తు=అగునుగాక ఇమేవిదేహః=ఈవిదేహదేశములు, (తవ=నీసం
 బంధమైనవి యధేష్టముగా నీవు వీటిని అనుభవించుదువుగాక) ఆయమహం=ఈనేను, అస్తీ
 తి=అగుచున్నానని (దాసభావమునందున్న వాఁడనైతిని యని పలికెను నన్నున్న రాజ్యమునున్న
 యధేష్టముగా పొందుమా యని పలికెను)

తా! ఈవృద్ధయథూతమైన తైజసాత్మ, నూత్నమగు ప్రాణముచే ధరించఁబడినవాఁడై
 ప్రాణమే (ప్రాణుఁడై)యగుచున్నాఁడు ఈపూర్వముచెప్పినప్రకారము క్రమముగా విశ్వాత్మవలన
 తైజసాత్మను, తైజసాత్మవలన అజ్ఞాతమగు ప్రత్యేకాత్మస్వరూపమైన ప్రాజ్ఞాత్మయునుచున్నది.
 ఇట్టి ప్రాజ్ఞాత్మకు ప్రాగ్దిక్కు ప్రాగ్దిక్కునుపొందిన ప్రాణములు దక్షిణదిక్కునుపొందిన ప్రాణ
 ములు దక్షిణదిక్కు పశ్చిమదిక్కునుపొందిన ప్రాణములు పశ్చిమదిక్కు ఉత్తరదిక్కునుపొంది
 నప్రాణములు ఉత్తరదిక్కు ఊర్వదిక్కునుపొందిన ప్రాణములు ఊర్ధ్వదిక్కు అధోదిక్కును
 పొందిన ప్రాణములు అధోదిక్కు సమస్తప్రాణములు సర్వదిక్కులగుచున్నవి ఇట్లు సర్వాత్మక
 మైనప్రాణమును ప్రత్యేకాత్మయందుఁగఁగించుచు ఇదికాదు ఇదికాదు అని సర్వమును నిషేధిం
 చుచు తురీయమగు ఏ ఆత్మను విద్వాంసుఁడు క్రమముగా పొందుచున్నాఁడో అట్టి సర్వప్రతిషే
 ధపూర్వకమగు ఈ ఆత్మ, సమస్తకార్యధర్మాతీతమై చతురాదీంద్రియ గోచరముకానిదిగనుక గ్ర
 హించఁబడనిదియును, మూర్తమగు శరీరాదికముకాదుగనుక శిథిలముకానిదియును, సంగమముకాని
 దియును, బంధించఁబడనిదియును, నశించనిదియు నగుచున్నది ఓజనకుఁడా! నీవు ఈఆత్మస్వరూపుఁ

డవెగనుక జననవరణనిమిత్తకమైన యములకపోవుటను పొందినవాడవై తినినయొక్క ఆహారమును
 దుపరికరింపబడినట్లుగా ఆహారమును పీయ్యద్రవ్యముగా నిర్వచించుచున్నది. ఇది మరణముగా
 రహితమైన పరబ్రహ్మమే పొందునుగాకయని పూజ్యులకు పరబ్రహ్మమునైనది సాక్షాత్తు
 కృతమైన అజ్ఞానమును దూరముగాంచుకొట్టుటకు ఒకసమరణాది సమంపాతమైన బ్రహ్మమును
 పొందించితమి ఇట్లు గ్రహ్యక్షమగా ఆత్మస్వరూపమును పొందించిన సకలద్యానిస్త్రియంబు కొఱ
 కు నే నస్యము నేమినిత్తుచున్నానుక నీకునమహ్మారమగుచు గాకయని పలికి, ఇక గోదేహదేశము
 లు ఇదిగో ఈదేశములకు ప్రభువునైన నేను ఈరాజ్యమునున్న నన్నున్న నీవు యదైష్ట్యముగా
 పొందుమా యనిపలికెను

ఇతి బృహదారణ్యకే పస్తాధ్యాయే - ద్వితీయంత్రాస్తాణమ్.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు పస్తాధ్యాయము ద్వితీయంత్రాస్తాణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్సంధు, పస్తాధ్యాయము, తృతీయబ్రాహ్మణము ప్రారంభము

ఉ॥ జనకం హవై దేహం యాజ్ఞవల్క్యో జగావ సమేతేన పదివ్య ఇత్యవహాయజ్ఞ
 నకశ్చ వై దేహా యాజ్ఞవల్క్యశ్చగ్ని హోత్రేనముదాతే తస్మై హయా
 జ్ఞవల్క్యో వరంచదానహవామ ప్రశ్నమేవవప్రవేతగోహస్యైదదౌతగో హస
 మ్రాడేవపూర్వం పప్రచ్ఛ.

॥౧॥

ప॥ జనకం - హ - వై దేహం - యాజ్ఞవల్క్యః - జగావ - సః - మేనే - న - పదివ్య -
 ఇతి - అథ - హ-యత్ - జనకః - చ-వై దేహం - యాజ్ఞవల్క్యః - చ- అగ్నిహోత్రే - సము
 దాతే తస్మై హ- యాజ్ఞవల్క్యః - వరించదా - సహ కామప్రశ్నం - ఏవ- వప్రవేతం - హ- అస్మై -
 దదౌ-తం హ - సమ్రాట్ - ఏవ - పూర్వం - పప్రచ్ఛ

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యః = యాజ్ఞవల్క్యః, వై దేహం = విదేహదేశప్రభువైన, జనకం
 హ=జనకమహారాజునుగూర్చి జగావ = పోయెను సః = యాజ్ఞవల్క్యః, (గచ్ఛక్ =
 పోవుచు, రాజ్ఞే=రాజుకొఱకు కించిదపి = కొంచెమును), నపదివ్యఇతి = పదికని, మేనే=
 తలంచును అదహ=అప్పుడు, వై దేహః=విదేహదేశప్రభువైన, జనకశ్చ = జనకమహారాజును,
 యత్=దేనిని, (పృష్టవాక్=అడిగెనో, తత్=దాని, యాజ్ఞవల్క్యశ్చ = యాజ్ఞవల్క్యః
 డును, (ప్రతిపేద=పొందెను) (ముచపుసంకల్పించినదానిని పేరుగాచేయుటయందు కారణ
 మేమనిన పూర్వము జనక యాజ్ఞవల్క్య లిద్దఱులు), అగ్నిహోత్రే=అగ్ని హోత్రివిషయము
 నందు, సముదాతే = సంవాదియనుచుండి యాజ్ఞవల్క్యః = యాజ్ఞవల్క్యః, (జనకమ
 హారాజు సంబంధమైన అగ్నిహోత్రి-విషయమును విజ్ఞానమునుపొంది సంతోషించినవాడై), త
 స్మైహ = ఆజనకమహారాజుకొఱకె, వరించ = వరమును, దదౌ = ఇచ్చెను (ఇష్టమునువరించు
 మాయనిపలికెను) సహ=ఆజనకమహారాజు, కామప్రశ్నమేవ = కోరికలను ప్రశ్నించెయుట
 నే, వప్రే=పరించెను. (యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యః), తంహ=ఆవరమునే, అస్మై = ఈజ
 నకమహారాజుకొఱకు, దదౌ = ఇచ్చెను (అకారణముచేత), సమ్రాడేవ=జనకమహారాజే, పూ
 ర్వం=ముందుగా, తంహ=ఆయాజ్ఞవల్క్యనిగూర్చి, పప్రచ్ఛ=అడిగెను

తా|| జ్ఞానమును మైన ఆత్మ, అవ్యవధానమును ప్రత్యక్షమును సర్వానరమును పరమగు బ్రహ్మమే త్రాడు. చివటిభూమి, ముత్యపుచిన్న, ఆకాశము, నీనియందు క్రమముగా సర్పము, ఉడకము, వెండి చూలిస్తము, ఇవి పరాలోపామి నిమిత్తమై కలిగినట్లు ఈ పరబ్రహ్మమునకు సంసారము అభ్యుమి ఉపాధియై నిమిత్తము గాఁగలది యగుచున్నది జ్ఞానముచేత త్రాడు మొదలైన వాటియందలి సర్పము మొదలైన వాటిని తిరస్కరించి త్రాడు మొదలైన వాటిని తెలిసికొనినట్లు యోక్షులు, వ్యనిచేత బ్రహ్మస్వరూపమును బోధించుటచే ఉపాధిః మిత్తక మైన సంసారము సర్వవ్రత మేధావ్యులకు గా పోఁగొట్టి ఆగమమునుండి సంక్షేపముగా జనకమహారాజు అభయస్వ రూపమైన బ్రహ్మను పొందింపఁబడెను ఇతఁకు పూర్వము బాగ్రత్సవ్విన్న సుఖప్రి తుర్ములు చేప్పఁబడినవి ఇప్పుడు బాగ్రత్సవ్విపార్షదులద్వారాగానే గొప్పతర్కముతో విస్తారముగా అభయస్వరూపమును పొందించవలయుననిన్ని ఆత్మకు విరోధశంకలను నిరాకరించుటద్వారాగా వ్యతి రిక్తత్వమును, శుద్ధత్వమును, స్వయంత్రోప్తిష్ఠత్వమును అలప్తశస్త్రస్వరూపత్వమును, నిరతికర్యా సందస్వాభావ్యమును, అచ్యైతత్వమును, పొందించవలయునని ఈ బ్రాహ్మణమారంభింపఁబడుచున్నది యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనకమహారాజున గూర్చి వెళ్ళుచు మార్గమునందు రాజుకొఱకు కొంచెమైనను పలుకఁ యుండవలయునని సంకల్పించెను ఇట్లు సంకల్పించియును యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఒకమహారాజు అడిగిన దానివిపొంది ఉత్తరపుచెప్పచుండెను ఈ ప్రకారము సంకల్పమునకు విరోధముగా చేయుటకు కారణమేవనఁగా, పూర్వము, జనక యాజ్ఞవల్క్యులిద్దఱు అగ్నిహోత్రవిషయమై సంవాదముచేయునపుడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనకమహారాజు సంబంధమైన అగ్నిహోత్రవిషయము కను విజ్ఞానమును పొంది సంతోషించినవాఁడై జనకునకు నీయిష్టమును కోరుమా ఇచ్చెదనని వరిమిచ్చెను అప్పుడు ఒనకుఁడు నాకోరికలకుఁడుంటకు వరమునియ్యవని యడిగెను. తరువాత యాజ్ఞవల్క్యుఁడావరమును జనకునకునిచ్చెను ఆవరగాన నామధ్యము చేతనే జనకమహారాజు చెప్పనిచ్చిలెనివాఁడై ఊరికయున్నచు యాజ్ఞవల్క్యుని ముందుగా అడిగెను

ఉ|| యాజ్ఞవల్క్యుకిం జ్యోతిరయంపురుష ఇతి | ఆదిత్య జ్యోతిః సమ్రాడితి హేవాచ ఆదిత్యే నైవజ్యోతి షాస్తేఽల్య యతే కర్తవ్యతే విపల్వేతి త్యే వ మేవైత ద్యా జ్ఞవల్క్యు ||౨||

ప|| యాజ్ఞవల్క్యు - కిం - జ్యోతిః - అయం - పురుష - ఇతి - ఆదిత్యజ్యోతిః - సమ్రాట్ - ఇతి - హేవాచ - ఆదిత్యేన - ఏన - జ్యోతిషా - ఆస్తే - పల్యయతే - కర్త - కరుతే - విపల్వేతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్యు

ప్ర|| హేయాజ్ఞవల్క్యు=హేయాజ్ఞవల్క్యుడా ! అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, కింజ్యోతిరితి=ఏ తేజస్సుగలవాడని, (జనకుఁడు ప్రశ్నచేసెను) హేసమ్రాట్=హే జనకమహారాజా ! (ఈ పురుషుఁడు), ఆదిత్యజ్యోతిరితి=నూర్పుఁడై తేజస్సుగలవాడని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు), హోవాచ=పలికెను (ఈ పురుషుఁడు), ఆదిత్యేనైవజ్యోతిషా = నూర్యతేజస్సుచేతనే, ఆస్తే=కూర్చుండుచున్నాఁడు పల్యయతే=తిరుగుచున్నాఁడు కర్త=కర్తను, (రాకెకైదికకర్తలను), కరుతే=చేయుచున్నాఁడు విపల్వేతి=వచ్చుచున్నాఁడు ఇ=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఎలికెను) హేయాజ్ఞవల్క్యు=హే యాజ్ఞవల్క్యుడా, ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈ ప్రకారమే, (అని ఒనకుఁడు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! కరచరిణాద్యవయవములుగల ఈ పురుషునికి గనునాది సాధనమగు తేజస్సు ఏదియని జనకుడు ప్రశ్నచేసెను ఓ జనకమహారాజా! ఈ ప్రాకృతుడగు పురుషుడు నూన్యతేజస్సుచేతనే కూర్చుండుచున్నాడు తేత్రారణ్యులనుగూర్చి పోవుచున్నాడు తిరిగి వచ్చుచున్నాడు లౌకిక వైదిక కర్తలయ చేయుచున్నాడు గనుక నూన్యుడే తేజస్సుని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను జనకుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇది సరేయని ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ అస్తమిత ఆదిత్యే యాజ్ఞవల్క్య కింజ్యోతిరేవాయం పురుషః॥ చన్ద్రీమావీవా స్యజ్యోతిర్భవతీతి చన్ద్రీమనైవాయం జ్యోతిషాస్తే పల్యయతే కర్తకురుతే విపల్వేతిత్యేవమేవై తద్ద్యాజ్ఞవల్క్య

॥౩॥

ప॥ అస్తమితే - ఆదిత్యే - యాజ్ఞవల్క్య - కింజ్యోతిః - ఏవ - ఆయం - పురుషః - ఇతి - చన్ద్రీమాః - ఏన - అస్య - జ్యోతిః - భవతి - ఇతి - చన్ద్రీమసా - ఏన - ఆయం - జ్యోతిషా - అస్తే - పల్యయతే - కర్త - కురుతే - విపల్వేతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య

ప్ర॥ హేయాస్తమితే=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆదిత్యే=నూన్యుడు, అస్తమితే=అస్తమానము పొందుచుండగా, ఆయంపురుషః=ఈ పురుషుడు, కింజ్యోతిరేవ=ఏమి తేజస్సు కలవాడే, (భవతి=అగుచున్నాడు). ఇతి=అని, (జనకుడు ప్రశ్నచేసెను) అస్య=ఈపురుషునికి, చన్ద్రీమావీవ=చంద్రుడే, జ్యోతిః=తేజస్సు, భవతీతి=అగుచున్నదని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను) ఆయం=ఈ పురుషుడు, చన్ద్రీమనైవజ్యోతిషా=చంద్రుడేనని, అస్తే=కూర్చుండుచున్నాడు పల్యయతే=నడిచిపోవుచున్నాడు. కర్త=కర్తను, కురుతే=చేయుచున్నాడు విపల్వేతి=తిరిగివచ్చుచున్నాడు ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను). హే యాజ్ఞవల్క్య=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారమే అని జనకుడు ఒప్పుకొనెను

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! కరచరిణాద్యవయవములుగల ప్రాకృతుడగు ఈపురుషుడు నూన్యాస్తమానమైన తరువాత ఏతేజస్సుకలవాడగుచున్నాడని జనకుడు ప్రశ్నచేసెను. ఓ జనకుడా! ఈ ప్రాకృత పురుషుడు నూన్యాస్తమానమైనతరువాత చంద్రుడేజస్సుచేతనే కూర్చుండుచున్నాడు నడిచిపోవుచున్నాడు వచ్చుచున్నాడు లౌకిక వైదిక వ్యాపారమును చేయుచున్నాడు గనుక, ఈ పురుషునికి నూన్యాస్తమానమైన తరువాత చంద్రుడే తేజస్సు అగుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను అప్పుడు జనకమహారాజా, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇది సరేయని ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ అస్తమిత ఆదిత్యే యాజ్ఞవల్క్య చన్ద్రీమస్తమితే కింజ్యోతిరేవాయం పురుషః॥ ఇత్యగ్నిరే వాస్యజ్యోతిర్భవతీత్యగ్నినై వాయం జ్యోతిషాస్తే పల్యయతే కర్తకురుతేవిపల్వేతిత్యేవమేవై తద్ద్యాజ్ఞవల్క్య.

॥౪॥

ప॥ అస్తమితే - ఆదిత్యే - యాజ్ఞవల్క్య - చన్ద్రీమసి - అస్తమితే - కింజ్యోతిః - ఏవ - ఆయం - పురుషః - ఇతి - అగ్నిః - ఏన - అస్య - జ్యోతిః - భవతి - ఇతి - అగ్నినా - ఏన - ఆయం - జ్యోతిషా - అస్తే - పల్యయతే - కర్త - కురుతే - విపల్వేతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య

ప్ర॥ హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! ఆదిత్యే=సూర్యుడు, అస్తమితే=అస్తమానమును పొందుచుండగా, చంద్రమసి=చంద్రుడు, అస్తమితే=అస్తమానమును పొందుచుండగా, అయంపురుషః=ఈ పురుషుడు, కింజ్యోతిరేవ=ఎ తేజస్సుగలవాడే, (భవతి=అగుచున్నాడు), ఇతి=అని, (జనకుడు ప్రశ్నముచేసెను) ఆస్య=ఈ పురుషునికి, అగ్నిరేవ=అగ్నియే, జ్యోతిః=తేజస్సు భవతి=అగుచున్నది, ఇతి=అని (యాజ్ఞవల్క్యడు చెప్పెను) అయం=ఈ పురుషుడు, అగ్నినైవజ్యోతిషా=అగ్ని తేజస్సుచేతనే, ఆస్తే=కూర్చుండుచున్నాడు పల్యయతే=నడచిపోవుచున్నాడు కర్త=కర్తను, కురుతే=చేయుచున్నాడు విపర్యేతి=తిరిగి వచ్చుచున్నాడు, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యడు చెప్పెను) హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారమే, (అని జనకుడు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! కరచరకాద్యవయవములుగల ప్రాకృతుడగు ఈపురుషుడు సూర్యచంద్రుల అస్తమించునపుడు ఏ తేజస్సుగలవాడగుచున్నాడని జనకుడు ప్రశ్నముచేసెను ఓ జనకుడా! ఈ ప్రాకృతపురుషుడు సూర్యచంద్రులు లేనప్పుడు అగ్ని తేజస్సుచేతనే కూర్చుండుచున్నాడు, నడచిపోవుచున్నాడు, వచ్చుచున్నాడు, లౌకిక వైదికకర్మనుచేయుచున్నాడు కనుక ఈ ప్రాకృతుడగు పురుషునికి సూర్యచంద్రులు లేనపుడు అగ్నియే తేజస్సు గుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యడు చెప్పెను. అప్పుడు, జనకమహారాజా, ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! ఇదిసరేయని ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ అస్తమితఆదిత్యే యాజ్ఞవల్క్యచంద్రమస్యస్తమితే శాస్తేగ్నా కింజ్యోతిరేవా యంపురుషఇతి వాగేవాస్యజ్యోతిర్భవతీతివాచైవాయం జ్యోతిషాస్తేపల్యయతే కర్తకురుతే విపర్యేతి తస్మాద్వైవస్వమాడపియత్రస్యఃపాణిర్న వినిర్జాయతేథయత్రవాగుచ్ఛరత్యుప్రవతత్రస్యేతిత్యేవమేవై తద్యాజ్ఞవల్క్యః ॥౫॥

ప॥ అస్తమితే - ఆదిత్యే - యాజ్ఞవల్క్య - చంద్రమసి - అస్తమితే - శాస్తే - అగ్నా - కింజ్యోతిః - ఏవ - అయం - పురుషః - ఇతి - వాక్ - ఏవ - ఆస్య - జ్యోతిః - భవతి - ఇతి - వాచా - ఏవ - అయం - జ్యోతిషా - ఆస్తే - పల్యయతే - కర్త - కురుతే - విపర్యేతి - ఇతి - తస్మాత్ - నై - స్వమాన్ - అపి - యత్ర - స్యః - పాణిః - న - వినిర్జాయతే - అథ - యత్ర - వాక్ - ఉచ్ఛరతి - ఉప - ఏవ - తత్ర - స్యేతి - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్యః

ప్ర॥ హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యడా! ఆదిత్యే=సూర్యుడు, అస్తమితే=అస్తమానమును పొందుచుండగా, చంద్రమసి=చంద్రుడు, అస్తమితే=అస్తమానమును పొందుచుండగా, అగ్నా=అగ్ని, శాస్తే=శమించుచుండగా, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, కింజ్యోతిరేవ=ఎ తేజస్సుగలవాడు, (భవతి=అగుచున్నాడు), ఇతి=అని, (జనకుడడిగెను) ఆస్య=ఈపురుషునికి, వాగేవ=వాక్యే, జ్యోతిః=తేజస్సు, భవతీతి=అగుచున్నదని, (యాజ్ఞవల్క్యడు పలికెను). (ఏలయనగా), అయం=ఈపురుషుడు, వాచైవజ్యోతిషా=వాస్తవ్యేతిస్సుచేతనే, ఆస్తే=కూర్చుండుచున్నాడు, పల్యయతే=నడచిపోవుచున్నాడు కర్త=కర్తను, కురుతే=చేయుచున్నాడు విపర్యేతి=తిరిగివచ్చుచున్నాడు, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యడు చెప్పెను)

ను ఇట్లుచెప్పఁగా జనకుఁడు వాక్కునకు తేజస్సుకలుగుట అప్రసిద్ధమైనదిగనుక ఎట్లు వాక్కునకు తేజస్సుకలుగుట యని ప్రశ్నముచేయఁగా చెప్పచున్నాఁడు) 'హేసమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా! ఆమిత్ర=ఏకాలమునందు, స్వః=తనదియగు, పాణిః=హస్తము, నవినిష్టాయతే=తెలిసికొనఁబడదో, అధి=అప్పుడు, యత్ర=ఎక్కడ, వాక్=వాక్కు, ఉచ్చరతి=పలుకుచున్నదో, తత్ర=అక్కడికి, ఉపైన=సమీపముగానే, న్యేతి=మిక్కిలి పొందుచున్నది తస్మాద్యై=అందువల్లనె, (వాచః=వాక్కునకు, జ్యోతిష్త్వం=తేజస్సుకలుగుట, ప్రసిద్ధం=ప్రసిద్ధమైనది), ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను) యాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఏతిత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారమే, (అని జనకమహారాజు ఒప్పుకొనెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ప్రాకృతుఁడగు కరచరణాద్యవియవములగుట ఈ పురుషుఁడు సూర్యుఁడంద్రాగ్నులు లేనప్పుడు ఏతేజస్సుగలవాఁడగుచున్నాఁడని జనకుఁడు ప్రశ్నముచేసెను ఓజనకుడా! మేఘముచేత కలిగిన అంగకారిమునందు తన హస్తమైనను తనకు తెలిసికొన శక్యముగాని సమయమునందు కుక్కి అజచినను గాడిదకూసెనను మఱవ్యుఁడు మాట్లాడినను జనుఁడు శబ్దమాత్రముచేత ఇవి సమీపముగానున్నవి దూరముగానున్నవి మిక్కిలి తెలిసికొనుచున్నాఁడు ఇదేప్రకారము ప్రాకృతజనుఁడు వాక్మాత్రముచేతనే సర్వమును తెలిసికొని కూర్చుండుచున్నాఁడు నడచిపోవుచున్నాఁడు తిరిగి వచ్చుచున్నాఁడు లౌకిక వైదిక కర్మను చేయుచున్నాఁడు కనుకనే ఓ జనకుడా! ఈ ప్రాకృతపురుషునికి సూర్యుఁడంద్రాగ్నులు లేనప్పుడు వాక్మే తేజస్సుగలుగుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను ఇట్లుచెప్పఁగా ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఇది సరేయని జనకమహారాజు ఒప్పుకొనెను

ఉ॥ అస్తమితఆదిత్యే యాజ్ఞవల్క్యవస్త్రిమస్యస్తమితే శాస్తేగ్నాశాన్తాయాంవాచిఙ్శ్యోతిరేవాయం పురుషఃప్రత్యాత్మై వాస్యజ్యోతిర్భవతీత్యాత్మనై వాయం

జ్యోతిషాస్తే పల్యయతే కర్మకురుతే విపత్యేతితి

॥౬॥

స॥ అస్తమితే - ఆదిత్యే - యాజ్ఞవల్క్య - వస్త్రిమసి - అస్తమితే - శాస్తే - అగ్నా - శాన్తాయాం - వాచి - కింజ్యోతిః - ఏవ - అయం - పురుషః - ఇతి - అగ్నా - ఏవ - అస్య - జ్యోతిః - భవతి - ఇతి - ఆత్మనా - ఏవ - అయం - జ్యోతిషా - ఆస్తే - పల్యయతే - కర్మ - కురుతే - విపత్యేతి - ఇతి

ప్ర॥ హేయాజ్ఞవల్క్యః=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆదిత్యే=సూర్యుఁడు, అస్తమితేసతి=అస్తమానము పొందుచుండఁగా, చస్త్రిమసి=చంద్రుఁడు, అస్తమితేసతి=అస్తమానము పొందుచుండఁగా, అగ్నా=అగ్ని, శాస్తేసతి=శమించుచుండఁగా, వాచి=వాక్కు, శాన్తాయాంసత్వాం=శమించుచుండఁగా, అయంపురుషః=ఈపురుషుఁడు, కింజ్యోతిః=ఏ తేజస్సుగలవాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు), ఇతి=అని, జనకమహారాజు అడిగెను) అస్య=ఈపురుషునికి, ఆత్మైవ=ఆత్మయే, జ్యోతిః=తేజస్సు, భవతీతి=అగుచున్నదని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను ఎట్లనఁగా), అయం=ఈపురుషుఁడు, ఆత్మనైవజ్యోతిషా=ఆత్మ తేజస్సుచేతనే, అస్తే=కూర్చుండుచున్నాఁడు పల్యయతే=నడచిపోవుచున్నాఁడు కర్మ=కర్మను, కురుతే=చేయుచున్నాఁడు. విపత్యేతి=తిరిగివచ్చుచున్నాఁడు ఇతి=కనుక, (ఆత్మ తేజస్సుని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను).

తా॥ ఓయాజ్ఞవల్క్యేణా ప్రాకృతుండగు కరిచుకాన్యాయములను నున్నట్లు
దు నూర్చుచుండ్రాగ్ని వాక్కులులేనిసమయమున ఏ తేజస్సు లేవ యెడలచి వ్యాపి జనకుడు
ప్రశ్నముచేసెను ఓజనకుడా ఈవ్రాహ్మరత్నముండు అట్లేతేజస్సు చేతనే బాహ్యమునున్నా
ర్థు డైత్రారణ్యాదులనుగూర్చి పోవుచున్నాడు మరల ఏద్యుచిన్నాడు అదికైచి రత్నము
చేయుచున్నాడు గనుక, ఈపురుషునికి నూర్చుచుండ్రాగ్ని వాక్కులు లేవును అందుచేత
గలవాడగుచున్నాడు యాజ్ఞవల్క్యేణు చెప్పెను

ఉ॥ కతమత్యైత్రయోయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్భుజ్జ్యోతిః పురుషః | స
సమానస్యన్న భౌలోకవగు సత్పరీతి ధ్యాయతవ లేలాయతవ సహస్వ
హ్నోభూత్వో మంలోకమతి క్రామత్యవత్స్యో రూపాణి ॥ ౭॥

ప॥ కతమః - అత్తా - ఇతి - యః - ఆయం - విజ్ఞానమయః - ప్రాణేషు - హృది - అత్తా -
జ్యోతిః - పురుషః - సః - సమానః - సః - ఉచౌ - భౌలోక - అయత్యవతి - ధ్యాయతి -
ఇవ - లేలాయతి - ఇవ - సః - హి - స్వస్త్వః - భూత్వా - ఇమం - లోకం - ఆతిక్రమతి
మృత్యోః - రూపాణి -

ప్ర॥ ప్రాణేషు = ప్రాణములయందు, (దేహేంద్రియవ్రాణమంగులయందు, యం =
ఆయం = ఈ = విజ్ఞానమయః = విజ్ఞానస్వరూపుడగు, అత్తా = అత్త, కతమతి = కతయః, జనక
మహారాజు ప్రశ్నముచేసెను) హృది = బుద్ధియంగుండుండ్రం = లోకమునందు జ్యోతిః = తేజోరూ
పుండగు, పురుషః = పురుషుండు (అత్తయని యాత్మవిమర్శకుడై స్వ = అవిజ్ఞానస్వరూపమగు
అత్త, (బుద్ధి ధ్యానించుచుండగా) ధ్యాయతవ = ధ్యానించుచున్నదికలె బుద్ధిచింద్రియము
లు చలించుచుండగా), లేలాయతీవ - చలించుచున్నదానివలెనే, సమానస్వ = బుద్ధితోసమాన
మై, ఉచౌ భౌలోక = రెండైన ఇహపరిలోకములను, అయత్యవతి = అదసరించి తిరుగుచున్నది
సహి = ఆ అత్తయే, స్వహ్నోభూత్వా = స్వహ్నస్వరూపమై, ఇమం లోకం = చలోకమును బాహ్య
ద్యౌవహరితమను, దేహేంద్రియ సమాతస్వరూపమున అతిక్రమింపవలెనని ధ్యానింపరావచ్చును
గు చలోకమును), మృత్యోః = మృత్యువుయొక్క, రూపాణి = రూపములను కర్తృబాధిరూప
మైన మృత్యువు యొక్క రూపములైన దేహేంద్రియములను, అతిక్రమతి = అతిక్రమించియు
న్నది (సర్వవిలక్షణమై స్వయం ప్రకాశకమగు అత్తకు తేజస్సుచేత బుద్ధిని ప్రకారించునయి
చు ఈబుద్ధాది సర్వమును అతిక్రమించుచున్నది)

తా॥ ఓయాజ్ఞవల్క్యేణా 'దేహేంద్రియ ప్రాణమనన్యులయందు ఈవిజ్ఞానస్వరూపము
అత్తయేది యని జనకుడు ప్రశ్నముచేసెను హృదియమనందు ఆహ్మముమగు ప్రేలాడుచుం
డెడిహంసపిండముయొక్క మధ్యనున్న బుద్ధి యందలి తేజోరూపమైన పురుషుడై అత్తయని
యాజ్ఞవల్క్యేణు చెప్పెను ఇట్లుచెప్పి ఓజనకుమహారాజా! అట్టిఅత్త బుద్ధి ధ్యాన వ్యాపారము
నుచేయుచుండగా తానుధ్యానించుచున్నదానివలెను ప్రాణమనోబుద్ధులు చలించుచుండగా తా
ను చలించుచున్నదానివలెను ఉన్నదై బుద్ధి తోసమానమై బుద్ధి ద్వారా ఇహపరిలోకములను
రెంటిని అనుసరించి తిరుగుచున్నదియెగాని అత్తకు స్వకీయముగా ఇహపరిలోక సంహారముచేక
యే కేవలస్వరూపమై యున్నది అట్టి ఈఅత్తయే స్వహ్నరూపమై బాహ్యదేహయందలి వ్యహారి

గుణుశుగాఁగలదియును శరీరము ఇంద్రియములు వీనియొక్క సముదాయమె స్వరూపముగాఁగలదియును లోకసంబంధమును శాస్త్రసంబంధమునగు వ్యవహారమునకు స్థానమునగు ఈ లోకమును మృత్యువుయొక్క రూపములైన శరీరేంద్రియములను అతిక్రమించుచున్నది అత్త ఇట్లు జాగ్రత్తస్వప్నములను ప్రకాశింపఁజేయుచు ఈ బుద్ధి మనః ప్రాణములతోఁగూడుకొని వీనికిం బెరువేత్తైనదై స్వయం జ్యోతిస్వరూపమై కర్తృక్రియాకారకఫలములు లేనిదియై పరిశుద్ధమైయున్నది యని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను

ఉ॥ సవాలయం పురుషోజాయమానః శరీరమభిసమ్పద్యమానః పాప్తభిఃసగ్ సృజ్యతే సఉత్క్రామన్త్రియమాణః పాప్తనో విజహతి. ॥౮॥

ప॥ సః - వై - అయం - పురుషః - జాయమానః - శరీరం , అభిసమ్పద్యమానః - పాప్తభిః - సంస్పృజ్యతే - సః - ఉత్క్రామన్ - త్రియమాణః - పాప్తనః - విజహతి -

ప॥ సవై = ఆయాత్మస్వరూపమేయైన, అయంపురుషః = ఈపురుషుఁడు, జాయమానః = పుట్టినవాఁడై, శరీరం = దేహమును, అభిసమ్పద్యమానః = పొందినవాఁడై, (శరీరమునందు అత్తభావమును పొందినవాఁడై), పాప్తభిః = పాపములతో, సంస్పృజ్యతే = కూడుకొనుచున్నాఁడు సః = ఆపురుషుఁడు, ఉత్క్రామన్ = వేటొక శరీరమును పొందుచు, త్రియమాణః = చనిపోయినవాఁడై, పాప్తనః = పాపములను, (పాపరూపములైన దేహేంద్రియములను) విజహతి = విడుచుచున్నాఁడు

తా॥ ఓయాజ్ఞవల్క్యుడా! ఆయాత్మస్వరూపమగు ఈపురుషుఁడు బుద్ధితో సమానుఁడై స్వప్నజాగ్రదవస్థలయందు ప్రవర్తించెడి వాఁడగుచు పాపరూపములైన దేహేంద్రియ సముదాయములను గ్రహించుటచేతను విడుచుటచేతను ఎల్లప్పుడు ఒక దేహమునందెట్లుసంచరించునో అప్రకారముగానే ఈయాత్మస్వరూపుఁడగు పురుషుఁడు పుట్టుచు దేహేంద్రియసముదాయమెత్తానెడి అభిప్రాయమునుబొందినవాఁడై పాపరూపములైన దేహేంద్రియములతోఁగూడుకొనుచున్నాఁడు నెటొక శరీరమునుబొందుచు చనిపోయినవాఁడై పాపరూపములైన దేహేంద్రియములను విడుచుచున్నాఁడు. ఇట్లు పురుషుఁడు ఇహపరలోకములను రెంటిని జన్మమరణములచేత దేహేంద్రియోపాదాన పరిత్యాగములనుబొంది సంసారియగు విడిచి మోక్షమునుబొందు పర్యంతము సంచరించుచున్నాఁడు కనుక అత్తజ్యోతిస్సునకు పాపస్వరూపములగు దేహేంద్రియములకంటె వేఱగుట సిద్ధమైనదియని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను

ఉ॥ తస్యవా ఏతస్య పురుషస్యద్వే ఏవస్థానే భవత ఇదంచ పరలోక స్థానంచ సన్ద్యం తృతీయగ్ స్వప్న స్థానం తస్మిన్సన్ధ్యే స్థానే తిష్ఠన్నేతే ఉభేస్థానేపశ్యతిదంచపరలోక స్థానంచ, అధయధాక్రమోయం పరలోక స్థానే భవతి తమాక్రమమాక్రమ్యో భయాన్నాప్తన ఆనన్దాగ్ శ్చపశ్యతి ॥ పయత్రప్రస్వపిత్యస్యలోకస్య సర్వావతో మాత్రా మపాదాయ స్వయం విహత్యస్వయంనిర్ణాయస్వేన భాసాస్వేన జ్యోతిషాప్రస్వపిత్యత్రాయం పురుషః స్వయంజ్యోతిర్భవతి. ॥౯॥

ప॥ తస్య - వై - ఏతస్య - పురుషస్య - ద్వే - ఏవ - స్థానే - భవతః - ఇదం - చ - పరలోకస్థానం - చ - సన్ద్యం - తృతీయం - స్వప్నస్థానం - తస్మిన్ - సన్ధ్యే - స్థానే - తి

ప్రజ్ఞ - ఏతే - ఉభే - స్థానే - పశ్యతి - ఇదం - చ - పరలోకస్థానం - చ - అథ - యథా
 క్రమః - ఆయం - పరలోకస్థానే - భవతి - తం - ఆక్రమం - ఆక్రమ్య - ఉభయాక్ - పా
 మ్ననః - అనన్తా - చ - పశ్యతి - సః - యత్ర - ప్రస్వపితి - అస్య - లోకస్య - సర్వావ
 తః - మాత్రాం - అపాదాయ - స్వయం - విహత్య - స్వయం - నిర్తాయ - స్వేన - చాసా -
 స్వేన - జ్యోతిషా - ప్రస్వపితి - అత్ర - ఆయం - పురుషః - స్వయంజ్యోతిః - భవతి

ప్ర॥ తస్యై=ఆప్రసేద్ధుడగు, ఏతస్యపురుషస్య=ఈపురుషునికి, ఇదంచ=ఈలోక స్థాన
 ముచు, పరలోకస్థానంచ=పరలోకస్థానమునగు, ద్వేవీపస్థానే=రెండు స్థానములే, భవతః=అ
 గుచున్నవి. తృతీయం=మూడవదియగు, సస్థ్యం=సందియందైనది, (ఇహపరలోకములయొక్క సం
 ధియందైనది), స్వప్నస్థానం=స్వప్న స్థానము (ఈపురుషుడు) తస్మిన్=ఆ, సస్థ్యై=సందియందై
 న,=స్థానే=స్థానమునందు, తిప్తా=ఉన్నవాడై, ఇదంచ=ఈలోకస్థానమును, పరలోకస్థా
 నంచ=పరలోకస్థానమునగు, ఏతే=ఈ, ఉభస్థానే=రెండు స్థానములను, పశ్యతి=చూచుచు
 న్నాడు ఆయం=ఈపురుషుడు, పరలోకస్థానే=పరలోకస్థానమునందు, యథాక్రమః=ఎటు
 వంటి ఆక్రమముగలవాడు, భవతి=అగుచున్నాడో' తంఆక్రమం=అట్టి ఆక్రమమును, ఆక్ర
 మ్య=ఆక్రమించి, అథ=అప్పుడు, (స్వప్నమునందు), ఉభయాక్=రెండైన, పామ్ననః=పాప
 స్వరూపములగు దుఃఖములను, (పాపఫలములైన దుఃఖములను) ఆన్తాంశ్చ=(పుణ్యఫలములగు)
 నుఖములను, పశ్యతి=చూచుచున్నాడు సః=ఆపురుషుడు, యత్ర=ఎప్పుడు, (ఏస్వప్న
 కాలమునందు), ప్రస్వపితి=మిక్కిలి నిద్రననుభవించుచున్నాడో, (తదా=అప్పుడు), సర్వావ
 తః=సమస్తముగల, (సంసర్గ కారణములగు చూతభౌతికములలేకములగల), అస్యలోకస్య=ఈ
 లోకముయొక్క, విరుయవేదనతోగూడుకొనిన దేహేంద్రియ సంహతముయొక్క, మాత్రాం=
 లేకమును, (ఏక దేశముచు), అపాదాయ=గ్రహించి, స్వయం=తానె, (దేహం=దేహమును), విహ
 త్య=వడవేసి, (జాగ్రత్తలేకుండునట్లుచేసి, స్వయం=తానె), వాసనామయం=జాగ్రద్వాసనారూ
 పమైన, స్వప్నదేహం=స్వప్నదేహమును, మాయామయమివ=మాయాస్వరూపమును వలెనే,
 నిర్తాయ=నిర్మించి, స్వేన=తనసంబంధమున, భాసా=ప్రకాశముచేతను, (సమస్తవాసనాత్మక
 మగు అంతఃకరణవృత్తి ప్రకాశముచేతను), స్వేనజ్యోతిషా=స్వకీయతేజస్సుతో, ఆయంతఃకరణ
 ప్రకాశమే=వయమైన వేటుపటచంబడిన లోపముచేయఁబడిని దృక్స్వభావముతో వాసనాత్మిక
 మైన ఆప్రకాశరూపమునువిషయముగాఁజేసికొనుచు), ప్రస్వపితి=మిక్కిలి స్వాపమునుపొందు
 చున్నాడు అత్ర=ఈఅవస్థయందు, ఆయంపురుషః=ఈపురుషుడు, స్వయంజ్యోతిః=స్వయంప్ర
 కాశమైన తేజస్సు, భవతి=అగుచున్నాడు. (ఎప్పుడు వాసనాత్మకమైన అంతఃకరణ ప్రకా
 శము గోచరమైన దగుచున్నదో అప్పుడు సమస్తమైన వానినుండి వేటుచేయఁబడినదియును నే
 త్రము మొదలైన దేహేంద్రియములను వదలిసకేవల స్వరూపమైనదియును లోపముచేయఁబడ

ని దృక్స్వరూపమునగు ఆత్మజ్యోతిః, రచుండి తీయఁబడిన కత్తి వలెనే స్వకీయరూపముతోఁబ్రకాశించునదియై గ్రహింపఁబడుచున్నది కనుక ఈ ఆవస్థయందు ఈపురుషుఁడు స్వయంజ్యోతియగుచున్నాఁడు)

తా॥ జనుఁడు స్వప్నజాగ్రత్తులను వలెనే జనన మరణములచేతను క్రమముగా ఇహపరలోకములను అనుసరించి పొందుచున్నాఁడు స్వప్నజాగ్రత్తలన్ననో ప్రత్యక్షముగా పొందఁబడుచున్నవి ఇహపరలోకములు ఏద్రమాణముచేతనున్న పొందఁబడుటయులెగు కనుక ఈస్వప్నజాగ్రత్తలే ఇహపరలోకములని శంకింపఁగాఁజెప్పఁబడుచున్నది ఓజుకుండా! పురుషునికి రెండే స్థానములు అవియెఁయనగా, జన్మశరీరేంద్రియఁషయవేదవలతోఁగూడుకొని ప్రత్యక్షముగా అనుభవించఁబడుచుండెడి ఈలోకమున, ఈశరీరాదులయొక్క వియోగావంతరిము కాఁదిగి పరలోకమును ఇవియె ఆరెండు స్థానములు స్వప్నమే పరలోకమైనయెడల రెండే స్థానములని చెప్పట ఆయుక్తము ఎట్లుగా ఇహపరలోకములయొక్క సందియందైన మూఁడివదియగు స్థానము స్వప్నస్థానము ఆస్వప్నస్థానమునందీ పురుషుఁడుండి ఇహపరలోక స్థానములను రెంటిని చూచుచున్నాఁడు కనుక ఇహపరలోకములు రెండును స్వప్నజాగ్రత్తల కంటె వేరైనవి పురుషుఁడు పరలోక ప్రాప్తిపాధనమునై విద్యాకర్తలే మందుగాఁగల విజ్ఞాన లక్షణముతోఁగూడుకొనినవాఁడై పరలోకస్థానమందున్నాఁడు అట్టి విద్యాకర్తలయొక్క విజ్ఞానము నాశ్రయించి పురుషుఁడు స్వప్నమునందు పాపఫలములగు దుఃఖములను పుణ్యఫలములగు సుఖములను చూచుచున్నాఁడు ఇంతకు పూర్వము వెలుపలనుండెడి ఆదిత్యాది తేజస్సులులేనప్పుడు ఈదేహేంద్రియ సంఘాతరూపమైన పురుషుఁడు విలక్షణమైన ఆత్మజ్యోతిస్సుచేతనే వ్యవహరించుచున్నాఁడని చెప్పఁబడినది ఆ తేజస్సులేని లెదు విలయనఁగా, ఎల్లప్పుడును ఈదేహేంద్రియాది సంఘాతము సృజింపఁబడినదియగుచు పొందఁబడుచున్నది కనుక వేటొకటి లెనిదియును స్వయం ప్రకాశమునగు ఆత్మలేనే లెదు ఉన్నయెడల ఆధ్యాత్మికాదులయొక్క కూడికలేని ఈస్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మ ఎక్కడ పొందఁబడునని యనఁగా చెప్పచున్నాఁడు ఈఆత్మ స్వాపము ననుభవించునపుడు సంసర్గ కారణములగు భూతభౌతికములుగల విషయవేదనలతోఁగూడుకొనిన దేహేంద్రియ సంఘాతముయొక్క ఏకదేశమును గ్రహించి తానే జాగ్రత్తును విడిచి ఈదేహమును వదిలి జాగ్రద్వాసనారూపమైన స్వప్నదేహమును, మాయారూపమునవలెనేనిర్మించి సమస్త వాసనారూపమై అంతఃకరణవృత్తి ప్రకాశముచేతను ఆ అంతఃకరణ ప్రకాశమే విషయముగాఁగల వేటుపఱచఁబడిన లోపముచేయఁబడిని స్వయంప్రకాశమగు దృక్స్వరూపముతో వాసనాత్మకమైన ఆ అంతఃకరణ ప్రకాశరూపమును గోచరింపఁజేసికొనుచు మిక్కిలి స్వాపమును పొందుచున్నాఁడు ఇట్లు వాసనాస్వరూపముగు అంతఃకరణవృత్తి ప్రకాశము గోచరమగునపుడు సమస్తమైన వానినుండి వేటుపఱచఁబడి నదియును నేత్రము మొదలైన దేహేంద్రియములను వదిలిన కేవలస్వరూపమైనదియును లోపముచేయఁబడిని దృక్స్వరూపమునగు ఆత్మ జ్యోతిః ఒరనుండి తీయఁబడిన కత్తివలెనే స్వకీయరూపముతోఁబ్రకాశించునదియై గ్రహింపఁబడుచున్నది కాఁబట్టి ఈఆత్మ స్వయం ప్రకాశమైన తేజస్సుని యాజ్ఞాపల్కుచు చెప్పెను

ఉ॥ సతత్ర రథాన రథయోగా నపస్తానా భవన్త్యధరథా రథయోగా
స్పృశస్సజతే సతత్రా నస్తామదః ప్రముదోభవన్త్య ధానస్తాన్తదః ప్రముదః స్పృ
జతేన తత్రవేశాన్తాః పుష్కరిణ్య స్సవన్త్యో భవన్త్య ధవేశాన్తాః పుష్కరిణ్య
స్సవన్త్య స్సృజతే సహికర్తా

॥౧౦॥

ప॥ స - తత్ర - రథాః - ౪ - రథయోగాః - ౪ - పస్తానా - భవన్తి - ఆధ - రథాన్ -
రథయోగాన్ - పదః - స్పృజతే - న - తత్ర - ఆస్తాః - మదః - ప్రముదః - భవన్తి - ఆ
ధ - ఆపస్తాన్ - మదః - ప్రముదః - స్పృజతే - స - తత్ర - వేశాన్తాః - పుష్కరిణ్యః - స్స
వన్త్యః - భవన్తి - ఆధ - వేశాన్తాః - పుష్కరిణ్యః - సవన్త్యః - స్పృజతే - సః - హి - కర్తా

ప॥ తత్ర=ఆస్వప్నమునందు. రథాః=రథములు, న=లేవు రథయోగాః=రథమునకు
గూర్చుడి గుట్టులు, న=లేవు పస్తానాః=మార్గములు, నపన్తి=లేవు అద=వతీయు, (ఈ
పురుషుడు ఆస్వప్నమునందు), రథాన్=రథములను, రథయోగాన్ = అశ్వములను, పదః=
మార్గములను, స్పృజతే=స్పృశించుచున్నాడు తత్ర=ఆస్వప్నమునందు, ఆస్తాః=నుఖాతిశ
యములను, మదః=సంతోషములను, (పుత్రాదిలా భనిమిత్త కములైన సంతోషములను),
ప్రముదః=మిక్కిలి ఆధిక్యముతోఁగూడుకొనిన ఆసంతోషములను, నభవన్తి=లేవు ఆధ=
వతీయు, (అత్త ఆస్వప్నమునందు), ఆపస్తాన్=నుఖాతిశయములను, మదః=సంతోషములను,
ప్రముదః=మిక్కిలి ఆధిక్యముతోఁగూడుకొనిన సంతోషములను, స్పృజతే = స్పృశించుచు
న్నాడు తత్ర=ఆస్వప్నమునందు, వేశాన్తాః=చిన్న నీటిగుంటలును, పుష్కరిణ్యః=చెఱువు
లును, సవన్త్యః=నదులును, నభవన్తి=లేవు ఆధ=వతీయు, (అత్త స్వప్నమునందు) వేశా
న్తాః = చిన్న నీటిగుంటలను, పుష్కరిణ్యః = తటాకములను, సవన్త్యః=నదులను, స్పృజతే=
స్పృశించుచున్నాడు. (కనుక)సహి = ఆయాత్తయే, కర్తా=కర్త, (భవతి=అగుచున్నాడు).

తా॥ ఓజనకుడా! స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మఇంద్రియములను ఆఇంద్రియములకు
సహాయములైన అదిత్యాది తేజస్సులునులేకయే స్వక్రియముగా ఆస్వప్నమునందు లేనటువంటి
వియునువాసనా మాత్రములనుగల రథములను రథములకు కట్టిన గుట్టుములను ఆరథములు సంచరిం
చునట్టి మార్గములను నుఖాతిశయములను పుత్రాదిలాభనిమిత్తములైన సంతోషములను మిక్కిలి
అతిశయముతోఁగూడుకొనిన సంతోషములను చిన్ననీటిగుంటలను తటాకములను నదులను స్పృశిం
చుటవలన కర్తయగుచున్నది ఇట్లు ఆత్మవాసనను ఆశ్రయించియున్న చిన్నవృత్తి పుట్టుటకునిమి
త్తమైన కర్తకు కారణముగట చేతి ఇక్కడ ఆత్మకు జ్ఞాపచారికముగా స్వప్నమునందలి రథాది
సృష్టి కర్తృత్వము కలిగి కర్తయగుచున్నదని యాశ్చర్యముగఁగూడ చెప్పెను

ఉ॥ తదేతేష్లోకాభవన్తి ॥ స్వప్నేనశారీరమభిప్రహత్యాసుప్తః సుప్తానభిచాకశీతి॥

శుక్రమాదాయ పునరేతి స్థానగ్ పిరన్తయః పురుషఏకహగ్ సః ॥౧౧॥

ప॥ తత్ - ఏతే - శ్లోకాః - భవన్తి॥- స్వప్నేన - శారీరం - అభిప్రహత్య - అనుప్తః -
సుప్తాక్ష - అభిచాకశీతి - శుక్రం - ఆదాయ - పునః - ఏతి - స్థానం - హిరణ్యయః - పురుషః -
ఏకహంసః.

ప్ర॥ తత్ = అచెప్పబడిన అర్థమునందు, ఏతే = ఈముందు చెప్పబోయెడి, శ్లోకాః = మం
త్రములు, భవన్తి = అగుచున్నవి ॥ హిరణ్యయః = హిరణ్యస్వరూపుఁడును, (బంగారు స్వరూప
మైనవానివలెనే చైతన్యజ్యోతిస్వభావుఁడును), ఏకహంసః = ఏకహంస స్వరూపుఁడునగు, (ఒ
క్కడై జాగ్రత్స్వప్న ఇహపరలోకములను పొందెడివాఁడునగు), పురుషః = పురుషుఁడు, స్వయం
జ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మ, స్వప్నేన = స్వప్నముచేతను, శారీరం = దేహమును, అభిప్రహత్య =
కొట్టి, (నిశ్చేష్టతను పొందించి), అనుప్తః = సుప్తిపొందనివాఁడై, (తాను లోబలుపఁబడిని
దృక్కుమొదలైన సామర్థ్యస్వభావముకలుగుటవలన సుప్తిపొందనివాఁడై), సుప్తాక్ష = సుప్తి
నిపొందినవానిని, (అంతఃకరణవృత్తిని ఆశ్రయించియున్న వాసనాయాపమతో పుట్టిన బాహ్య
ములగు ఆధ్యాత్మికాదిసమస్తభావములను), అభిచాకశీతి = చూచుచున్నాఁడు (అలుప్తమగు
ఆత్మదృష్టితో ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడు) శుక్రం = తేజస్సును, (తేజస్సుగల ఇంద్రియమాత్ర
రూపమును), ఆదాయ = తీసికొని, పునః = తిరిగి, స్థానం = జాగరితస్థానమును, ఏతి = పొందుచు
న్నాఁడు

తా॥ చైతన్యజ్యోతి స్వభావమును జాగ్రత్స్వప్నములను ఇహపరలోకములను పొందెడి
ఒక్కటియునగు స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఈ యాత్మ, తాను నిద్రించనిదియై స్వప్నావస్థ
చేత ఈదేహమును నిశ్చేష్టతను పొందించి అంతఃకరణవృత్తి నాశ్రయించి జాగ్రద్వాసనతోబు
ట్టి నరిధములు మొదలైన సమస్త భావములను స్వప్నమునందుచూచుచు స్వప్నదేహము నంద
లి తేజస్సుగల పరిశుద్ధమగు ఇంద్రియమాత్రరూపమును తీసికొని మరల జాగరిత స్థానమును
పొందుచున్నది

ఉ॥ ప్రాణేన రక్షన్నవరంకులాయం బహిష్కులాయాదమృతశ్చరిత్వా । స ఈయ
తే అమృతో యత్రకామగ్ హిరణ్యయః పురుషఏకహంసః ॥౧౨॥

ప॥ ప్రాణేన - రక్ష - అవరం - కులాయం - బహిః - కులయాత్ - అమృతః - చ
రిత్వా - సః - ఈయతే - అమృతః - యత్ర - కామం - హిరణ్యయః - పురుషః - ఏకహంసః.

ప్ర॥ సః = ఆప్రసిద్ధుఁడును, అమృతః = మరణములేనివాఁడును, హిరణ్యయః = తేజోమయుఁ
డును, ఏకహంసః = ఒక్కడై జాగ్రత్స్వప్నములను ఇహపరలోకములను పొందువాఁడునగు, పురు
షః = పురుషుఁడు, (ఆత్మ), ప్రాణేన = ప్రాణవాయువు చేతను, అవరం = నీచమగు, కులాయం =
గూటిని, (శరీరమును), రక్ష = కాపాడుకొనుచు, కులయాత్ = గూటికంటె, (శరీరముకం
టె), బహిః = వెలుపల, చరిత్వా = తిరిగి, (సంచరించి), (విచారించఁగా ఆత్మ శరీరమందుండియే
స్వప్నమును చూచుచున్నది. అయినప్పటికిని ఆశరీరసంబంధము ఆత్మకులేక పోవుటవలన ఆశ
రీరమందున్న ఆకాశమువలెనే వెలుపలతిరిగియుని చెప్పబడుచున్నది) అమృతస్సః = మరణము
నుపొందనివాఁడై, యత్ర = ఎక్కడ, కామం = భోగ్యపదార్థము, (భవతి = ఉన్నదో, తత్ర = అక్క
డ, తం = ఆభోగ్యపదార్థమును), ఈయతే = పొందుచున్నాఁడు

తా|| సకలకాలాత్మవిజయము లేనదియైనచో నట్లు ప్రాణాపానవాగ్ధానసమాసములను అయిదు వృత్తులగు ప్రాణవాాయువుచేరిన నీచమున ఈసోమమును కాపాడుదు అతత్తత్త ఈ శరీరమందుండియే స్వప్నమును చూచుచున్నవను శరీరమునకు ఆత్మకాంతం భమయేకపోవుటవలన ఈ శరీరమందున్న ఆకాశవలననే ఈ శరీరమునందు బ్రహ్మ-విజయముచేయు మరణములేనవాడై చాగ్యధర్మాకాగ్యవికారవిజయము అగ్రమునగిరి బోయి ఆ బోధకప్రభును పొందుచున్నాడని యానమున్నగు చెప్పెను

ఉ|| స్వప్నానై చిచ్ఛానచమియమానో మాపాణి కేచా కరులే బహూః | ఉలే వస్త్రీశ్శిః సహ మోదమానో జక్షురలేవా పి ధియావప్యక్ | 1౧౩||

ప. స్వప్నానై - ఉచ్ఛానమి - ఈయమాన. - మాపాణి - చెవి - కరులే - బహూని - ఉతి - ఇ - వస్త్రీశ్శిః - సహ - మోదమానః - జక్షుర - ఉత - ఇవి - అపి - రయాని - పశ్యక్

ప్ర|| దేవః=ప్రకాశమానమున ఆత్మ. స్వప్నానై=స్వప్నవ్రాసమునందు, ఉచ్ఛానమి=అధికసీచములను (అధికముగ దేవాది బావమును సీచమున లిప్యగాది భావమును, ఈయమానః=పొందినవాడై బహూని=అనేకములను, మాపాణి=ఆకారములను కరులే=చేయుచున్నాడు. ఉత=మఱియును, వస్త్రీశ్శిః=స్త్రీలతోఁగూడ, మోదమానఇవి=సంతోషించుచున్నాడు వలెనే, జక్షుడివి=నవ్వుచున్నవాడువలెనే, ఉత=మఱియును. రయాని=భయారూపములగు పెద్దపులులు మొదలైనవాటిని, పశ్యన్నిచాపి = చూచుచున్నవాడు వలెనన్ను, (ఇవితి =అగుచున్నాడు)

తా|| ఇంటికాదు విజనముగా మఱియును స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఈ ఆత్మ స్వప్నవ్రాసమునందుచ్చసీచములగు దేవలిప్యగాది భావములను పొందుచు అనేకములగు వాసనారూపములను చేయుచు వస్త్రీలతో సంతోషించు వాడువలెను, స్నేహితులతో నవ్వుచున్నవాడువలెనే, భయరూపములగు పెద్దపులులు మొదలైన వాటిని చూచుచున్నవాడువలెనే యుంచున్నాడని యాజ్ఞనలగ్నము చెప్పెను

ఉ|| ఆరామమస్య పశ్యన్తినతం పశ్యతికన్ధచేతి | తంచాయతం బోధయేదిత్యాహుః | దుర్భిషజ్యగ్ మాన్యైభవతి యమేవప్రతిపద్యతే అథోఖిల్వాహుర్జాగరితదేవీవాన్యైవ ఇదీయానిహ్యేవ జాగ్రత్పశ్యతితానిసుప్త ఇత్యత్రాయంపురుషః స్వయంజ్యోతిర్భవతి సోహంభగవతే సహస్రందదామ్యుతఉర్ధ్వం విమోక్షాయ | బ్రూహీతి | 1౧౪||

ప. ఆరామం - అస్య - పశ్యన్తి - న - తం - పశ్యతి - కః - చన - ఇతి - తం - న - ఆయతం - బోధయేత్ - ఇతి - ఆహుః - దుర్భిష్యా - మా - అన్యై - విజి - యం - వివి - న - ప్రతిపద్యతే - అథ - వివి - ఆహుః - జాగరితదేవః - వివి - అస్య - వివి - ఇతి - యాని - హి - వివి - జాగ్రత్ - పశ్యతి - తాని - విస్త్రీ - ఇతి - ఆత్మ - ఆయం - పురుషః - స్వయంజ్యోతిః - భవతి - సః - అహం - భగవతే - సహస్రం - దదామి - అతః - స - ఉర్ధ్వం - విమోక్షాయ - బ్రూహి - వితి

ప్ర॥ (తాకికాః=జనులు), అశ్వః=ఈ ఆత్మ యొక్క, ఆరామం=క్రీడాస్థానమును, (17 మనగర శ్రీ అన్నాదులను), పశ్యన్తి=చూచుచున్నారు కశ్యప=ఎవడును, తం=ఆ ఆత్మను, పశ్యతి=చూడవలెను ఆయతం=గాఢము ప్రినిపొందిన, తం=ఆ ఆత్మను, సబోధయేదితి=పరమాదదని, (కేచిత్=కొందఱు), ఆహుః=చెప్పిరి (అట్లా లేపినప్పుడు), ఏషః=ఈ ఆత్మ యం=ఏ ఇంద్రియ ప్రదేశమును, సప్రతిపద్యతే=పొందదో, (తం=ఇంద్రియ ప్రదేశమును గుర్చి), అస్తై=ఈ దేహముకొఱకు, దుర్భిషజ్యంహ=దుష్టమైన వైద్యముకలుగుట, భవతి=అగుచు న్నిది ఇతి=గనుక, (అశ్వ స్వప్నమునందు స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైనది) అదోఖలు=మఱయును, (అన్యే=కొందఱు), అశ్వః=ఈ ఆత్మకు, ఏషః=ఈ స్వప్న స్థానము, జాగరిత దేశ ఏవేతి=జాగరిత స్థాన మేయని, ఆహుః=చెప్పిరి (ఇది సరియైనదికాదు, ఏలయనగా, జనుఁడు), జాగ్రత్=జాగరిత స్థానముగలవాడై, యాని హ్యేవ=వేనినె, పశ్యతి=చూచుచున్నాఁడో, నుప్తః=నిద్రానవాడై, తాన్యేవ=వానినె, పశ్యతి=చూచుచున్నాఁడు ఇతి=గనుక, (జాగ్రత్ స్వప్నముకాదు) అత్ర=ఈ స్వప్నమునందు, ఆయంపురుషః=ఈ పురుషుఁడు, (ఆత్మ), స్వయంజ్యోతిః=స్వయంప్రకాశముగు తేజస్సు, భవతి=అగుచున్నది (అని యాజ్ఞా వల్క్యుఁడు బోధించగా), సః=ఆ బోధింపఁడిన, అహం=నేను, భగవతే=నీకొఱకు, (గవాం=గోవులయొక్క), సహస్రం=వేయింటిని, దదామి=ఇచ్చుచున్నాను అతఃకోర్వం=అటుతరువాత, విమోక్షయ=మోక్షముకొఱకు, బ్రూహి=చెప్పుమా, ఇతి=అని, (జనకమహారాజు పలికెను)

తా॥ ఓ జనకుడా! జనులు ఈ ఆత్మకు క్రీడాస్థానములగు గ్రామ సగర శ్రీలను శరీరము మొదలైన వాటిని చూచుచున్నారుగాని ఎవఁడును ఆ ఆత్మను చూచుటలేదు ఇది గాక కొందఱు వైద్యకాశ్రుజ్ఞులుగాఢ సుషుప్తిపొందిన ఆయాత్మను లేపకూడదు లేపినయెడల ఆత్మచక్షురాదీంద్రియ ప్రదేశములను క్రమముగా పొందదు. అప్పుడు ఆ ఇంద్రియ దేశములకు గ్రుడ్డి, చెవుడు మొదలైనవి కలుగును గనుక దేహము దుఃఖముతో చికిత్స చేయఁదగినదియగును అని చెప్పెదరు కాఁబట్టియే ఇదివరకు ఆత్మ, స్వప్నరూపమై మృత్యు స్వరూపమైన దేహేంద్రియాదులను అతిక్రమించి స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైయున్నదని చెప్పఁబడినది ఇట్లు ఆత్మ స్వప్నమునందు స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైనది ఇంకను మఱికొందఱు ఆత్మకు జాగరితస్థానమే ఈ స్వప్నస్థానమని చెప్పెదరు అది సరియైనదికాదు ఏలయనిన, ఆత్మ జాగరితస్థానమునందు చక్షురాదీంద్రియములతోఁగూడుకొని ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు మొదలైన వాటిని చూచుచున్నది తిరిగి ఆ ఆత్మ స్వప్నమునందు చక్షురాదీంద్రియములు లేకుండనే స్వయంజ్యోతి రూపమై జాగ్రద్వాసనతో స్వకల్పితములైన ఆ ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు మొదలైన వాటిని చూచుచున్నది. ఇట్లు జాగ్రత్స్వప్నములకు భేదిముకలుగుటవలన స్వప్న జాగ్రత్లు రెండును వేరైనవిగాని ఒకటికాదు ఈ ఆత్మ స్వప్నమునందు స్వయంజ్యోతి స్వరూపముగుచున్నదని యాజ్ఞా వల్క్యుఁడు మోక్షములొ ఏకదేశముగా నుండెడి ఆత్మ యొక్క స్వయంజ్యోతి స్వరూపమును బోధించగా, ఆ జనకమహారాజు, ఓ యాజ్ఞా వల్క్యుడా! నేను నీకొఱకు వేయిగోవులను ఇయ్యచున్నానని చెప్పి యింకమీఁదట ఇతర సాధనము అక్కఱలేదు మోక్షముకొఱకైన సాధనమును చెప్పవలయుని అడిగెను

ఉ॥ సవా ఏష ఏతస్మిన్ సమ్ప్రసాదేరత్వాచరిత్వాదృష్టైవ పుణ్యంచ పాపంచ ।

పునఃప్రతిన్యాయం ప్రతియోన్యాయద్రవతి స్వప్నాయైవ సయత్తత్రకించిత్పశ్య

త్యనన్వాగత సైః సవత్యసజ్జోహ్యయం పురుష ఇత్యేవమేవైతద్యాజ్ఞవల్క్య
సోహుభగవతే సమాస్రూతదావ్యతక్తర్థం విమోక్షయైవ బ్రూహీతి గృ

పా సః - వై - ఏః - ఏతన్వీ - సప్తసాదే - రత్వా - చిత్వా - దృష్ట్వా -
ఏవ - పూర్వం - చ - పాపం - చ - పునః - ప్రతిన్యాయం - ప్రతియోని - ఆచరితి - స్వప్నా
య - ఏవ - సః - యత్ - తత్ర - కించిత్ - పశ్యతి - అనన్వాగతః - తేన - భవతి - అన్యో-
హి - ఆయం - పురుషః - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య - సః - ఆహం - భగ-
వతే - సమాస్రం - దదామి - అతఃకర్తవ్యం - విమోక్షయైవ - ఏవ - బ్రూహీ - ఇతి.

ప్ర॥ సప్త=ఆ స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన, ఏవః=ఈ ఆత్మ, (స్వప్నమునండి నుషుప్తి
నిపాంద నిచ్చయించినవాడై స్వప్నమునందే), రత్వా=అరురాగముచేపొంది, (మిత్రిబంధుజన
దర్శనాదులతో అనురాగమునుపొంది), చిత్వా=విహరించి, (అనేకవిధముల విహరించి క్రమము
పొంది), పూర్వం=పుణ్యఫలమును, పాపం=పాపఫలమును, దృష్ట్వా=చూచియై (స్వప్నా
నంతరము), ఏతన్వీ=ఈ, సప్తసాదే=నుషుప్తియందు, (జాగ్రతయందు వేచేంద్రియముల
యొక్క అనేక వ్యాపారములయొక్క కూడికవలెనయింపిన కాలవ్యయమును విదిరి ఆ దేహేంద్రి
యాదులను జాగ్రద్వాసనలగు స్వప్నవ్యాపారములనువిడిచి మిక్కిలి నిర్మలమైనగాఢ నుషుప్తి
సప్తసాదమనబడును, క్లిత్వా=ఉండి), పునః=తిరిగి, స్వప్నాయైవ=స్వప్నముకొఱకే, ప్రతి
న్యాయం=న్యాయప్రకారము, (ఎప్పుడుచెప్పినో అట్లాగే), ప్రతియోని=ప్రతిసామున, ఆచరితి=
పొందుచున్నది సః=ఆ ఆత్మ, తత్ర=ఆ స్వప్నస్థానమునందు, యత్కించిత్=ఏ పుణ్యపాపఫ
లమును, పశ్యతి=చూచుచున్నాడో, తేన=ఆ పాపఫలముతో, అనన్వాగతః=అనసరించిన
దనివాడు, భవతి=అగుచున్నాడు (గనుక, ఆయంపురుషః= ఈపురుషుడు (ఈ ఆత్మ,
అసజ్జోహి=అసంగుడే / దేనిలోను కూడుకొనినవాడు అందులన ఆత్మ మరణధర్మముదేని
వాడు), ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను) సః=ఆ జనకమహారాజా, హేయాజ్ఞవల్క్య
=ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా' ఏతత్=ఇది, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, (అని అంగీరించి,
ఆహం=నేను, (గవాం=గోవులయొక్క), సమాస్రం=వేయింపిని, భగవతే=నీకొఱకు, దదామి
=ఇచ్చుచున్నాను. అతఃకర్తవ్యం=అలక్ష్యార్హతి, విమోక్షయైవ=మోక్షముకొఱకే, బ్రూహీతి=
చెప్పమాయని (అడిగెను)

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ఆత్మ, స్వప్నమునందు స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైనదని ప్రత్యక్ష
ముగా చెప్పబడినది. అయినను ఆ ఆత్మస్వప్నమునందు మృత్యుప్రయొక్క రూపములగు దే
హేంద్రియాదుల నతిక్రమించియున్నాడు అని చెప్పబడినదేగాని మృత్యువును అతిక్రమించియు
న్నాడని చెప్పలేదు కాబట్టి, ఆత్మ, స్వభావమునండి మృత్యుప్రదేత బద్ధింపబడియున్నది అం
దులన ఆత్మకు మోక్షము ఉపయోగముకాదు అని శంకించుచుగా, స్వభావముగానుండునదేది
యు నెవ్వడును విడిచిపోనేరదు. అత్తయైతే కొన్ని సమయములయందు మృత్యువును విడిచియు
న్నది. ఇందుచేతనే మృత్యువు అత్తధర్మముకాదు గనుక ఆత్మకు మోక్షము ఉపయోగమును
న్నది. దీనిని మిక్కిలి చూపించుటకు యాజ్ఞవల్క్యుడు జనమనిచేత మోక్షసాధనమునే చెప్ప
మని ప్రార్థింపబడినవాడై చెప్పచున్నాడు ఓ జనకుడా' స్వప్నమునందు స్వయంజ్యోతి
స్వరూపముగా చూపింపబడిన ఈ ఆత్మస్వప్నమునండి నుషుప్తినిపాంద నిచ్చయించినవాడై

స్వప్నమునందే మిత్రబంధుజనదర్శనాదులతో అచరాగమునుపొంది అనేకవిధముల విహరించి శ్రమచుపొంది పుణ్యపాపఫలములనుచూచియే స్వప్నానంతరము ఈ నుమప్తిని పొందియుండి తిరిగి స్వప్నస్థానముకొఱకు పూర్వము పొందినప్రకారము ప్రతిస్థానమును పొందుచున్నది ఆ స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మ ఆ స్వప్నమందుచూచిన పుణ్యపాపఫలములతో బంధింపబడిదు ఆ ఆత్మ అసంగమైనది అండువల్ల నె మరణగర్తములేనిదియగుచున్నది అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మోక్షపదార్థములలో ఏకదేశముగానుండెడి కర్త వివేకము మాపించగా ఇది సరేయని ఒప్పుకొని జనకమహారాజు నీకొఱకు వేయిగోవులను ఇచ్చుచున్నాననిచెప్పి ఇంకమీఁదట మోక్షముకొఱకైన సాధనమునె చెప్పమాయని తిరిగి అడిగెను

ఉ॥ సహావీషవీతస్త్రిక్ స్వప్నేరత్వాచరత్వాదృష్టైవవపుణ్యంచపాపంచపునః ప్రతి

న్యాయం ప్రతియోగ్యాద్రవతి బుద్ధాన్తాయైవసయత్తత్రకించిత్పశ్యత్యనన్వా
గతస్తేనభవత్యసజ్జోహ్యాయం పురుషఇత్యేవమేవైతద్యాజ్ఞవల్క్యసోహంభ
గవతే సహస్రందదామ్యత ఊర్ధ్వంవిమోక్షాయైవబ్రూహీతి ॥౮౬॥

౮॥ సః - చై - ఏషః - ఏతస్త్రిక్ - స్వప్నే - రత్వా - చరిత్వా - దృష్ట్యా - ఏన - పు
ణ్యం - చ - పాపం - చ - పునః - ప్రతిన్యాయం - ప్రతియోని - ఆద్రవతి - బుద్ధాన్తాయ -
ఏవ - సః - యత్ - తత్ర - కించిత్ - పశ్యతి - అనన్వాగతః - తేన - భవతి - అసజ్జః - హి -
అయం - పురుషః - ఇతి - ఏవం - ఏవ - ఏతత్ - యాజ్ఞవల్క్య - సః - అహం - భగవతే -
సహస్రం - దదామి - అతఃఊర్ధ్వం - విమోక్షాయ - ఏవ - బ్రూహీ - ఇతి

ప్ర॥ సచై=ఆ స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన, ఏషః=ఆత్మ, ఏతస్త్రిక్ స్వప్నే=ఈ స్వప్న
స్థానమునందు, రత్వా=అచరాగమునుపొంది, చరిత్వా=సంచరించి, పుణ్యంచ=పుణ్యఫలమును,
పాపంచ=పాపఫలమునున్న, దృష్ట్యైవ=చూచియే, పునః=తిరిగి, బుద్ధాన్తాయ=జాగరితస్థా
నముకొఱకు, ప్రతిన్యాయం=న్యాయప్రకారము, ప్రతియోని=ప్రతిస్థానమును, ఆద్రవతి=పొం
దుచున్నాఁడు సః=ఆ ఆత్మ, తత్ర=ఆ స్వప్న స్థానమునందు, యత్కించిత్=దేనినైనను, (పు
ణ్యపాపఫలమునైనను), పశ్యతి=చూచుచున్నాఁడో, తేన=ఆ పుణ్యపాపఫలములతో, అనన్వా
గతః=అనుసరించిపొందనిది, భవతి=అగుచున్నది అయంపురుషః=ఈపురుషుఁడు, (ఈఆత్మ),
అసజ్జోహి=అసంగమైనది, ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పగా), సః=అజనకమహారాజు,
హి యాజ్ఞవల్క్యః=హియాజ్ఞవల్క్యుఁడా! అహం=నేను, భగవతే=నీకొఱకు, (గవాం=గోవు
లయొక్క), సహస్రం=వేయింటిని, దదామి=ఇచ్చుచున్నాను అతఃఊర్ధ్వం=ఇంకమీఁదట, వి
మోక్షాయైవ=మోక్షముకొఱకే, బ్రూహీతి=చెప్పుమాయని (అడిగెను)

తా॥ ఒజనకమహారాజా! ఆస్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మ, స్వప్నమునందున్నేహితులుమొ
దలైన వారితో అచరాగమును పొంది అనేకవిధముల క్రిడించిశ్రమను పొంది పుణ్యపాపఫలము
లను చూచియే తిరిగి జాగ్రతకొఱకు యథాప్రకారము ప్రతిస్థానమును పొందుచున్నాఁడు ఆ ఆ
త్మ స్వప్నమందు చూచిన పుణ్యపాపఫలములతో బంధింపబడినదే యగుచున్నది ఆత్మ అసంగ
మైనది గనుకనే మరణగర్తములేనిది యగుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను అప్పుడు జన
కమహారాజు హియాజ్ఞవల్క్యుఁడా! ఇది సరేయని ఒప్పుకొని నీకొఱకునేను వేయిగోవులను ఇచ్చు
చున్నాను. ఇంకమీఁదట నాకు మోక్షముకొఱకైన సాధనమునె చెప్పుమాయని తిరిగి అడిగెను

ఉ॥ సవావీష ఏతస్మిన్ బుద్ధాస్తే రత్వాచరిత్వా దృష్టైష్టవపుణ్యం చ పాపం చ పు

నం ప్రతిన్యాయం ప్రతియోగ్యాద్రవతి స్వప్నాన్తాయైవ ॥౨౭॥

ప॥ స. - పై - వీషః - ఏతస్మిన్ - బుద్ధాస్తే - రత్వా - చరిత్వా - దృష్టా - ఏవ - పుణ్యం - చ - పాపం - చ - పునః - ప్రతిన్యాయం - ప్రతియోగి - ఆద్రవతి - స్వప్నాన్తాయై - ఏవ

ప్ర॥ సవై=అస్వయంజ్యోతిస్వ రూపమైన, ఏవ=ఈఆత్మ, ఏతస్మిన్=ఈ, బుద్ధాస్తే=జాగరిత స్థానమునందు, రత్వా=అనురాగమునపొంది, చరిత్వా=సంచరించి, పుణ్యంచ=పుణ్యఫలమును, పాపంచ=పాపఫలమును, దృష్టైష్టవ=చూచియే, పునః=తిరిగి, స్వప్నాన్తాయైవ=స్వప్నస్థానము కొఱకే, ప్రతిన్యాయం=న్యాయ ప్రకారము, ప్రతియోగి=ప్రతిస్థానమును, ఆద్రవతి=పొందుచున్నాడు

తా॥ ఓజనమఁడా! స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మ స్వప్నమునందులెనే ఈ జాగరిత స్థానమునందుల బంధు మిత్రాదులతో అనురాగమును అనుభవించి నానావిధముగా క్రీడించి శ్రమను పొంది పుణ్యపాపఫలమును చూచియే పుణ్యపాపఫలములచేత బద్ధుఁడుగాక అసంగుడై తిరిగి స్వప్నస్థానము కొఱకు యథాప్రకారము ప్రతిస్థానమును పొందుచున్నాఁడు.

ఉ॥ తద్యదామహం త్యక్త ఊభేమాలేఅచ సజ్చరతి పూర్వం చాపరంచైవ మేవా

యంపురుష ఏతాపుభావంతావను సజ్చరతి స్వప్నాన్తంచ బుద్ధాన్తంచ.

ప॥ తత్ - యథా - మహామత్స్యః - ఉభే - మాలే - అనుసజ్చరతి - పూర్వం - చ - అపరం - చ - ఏవం - ఏవ అయం - పురుషః - ఏతా - ఉభా - అన్తా - అనుసజ్చరతి - స్వప్నాన్తం - చ - బుద్ధాన్తం - చ ॥౨౮॥

ప్ర॥ తత్=అది, యథా=ఎట్లువఁగా, మహామత్స్యః=గొప్పచేప, పూర్వం చాపరంచ=ఇవతల అవతలనుండెడి, ఉభే=రెండైన, మాలే=బిడ్డులను, అనుసజ్చరతి=అనుసరించి తిరుగుచున్నది ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయంపురుషః=ఈపురుషుఁడు, (ఈఆత్మ), స్వప్నాన్తంచ=స్వప్నస్థానమును, బుద్ధాన్తంచ=జాగరితస్థానమునను ఏతా=ఈ, ఉభా=రెండైన, అన్తా=స్థానములను, అనుసజ్చరతి=అనుసరించి తిరుగుచున్నాఁడు

తా॥ ఈ పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము స్వయంజ్యోతి స్వరూపమును దేహేంద్రియములక్షణమును అసంగమునను ఈఆత్మ లోకమునందు గొప్పచేప నదీప్రవాహముచేతను తీసికొనిపోయి బడినదై స్వేచ్ఛగా సంచరించుచు నదియొక్క ఇవతలి అవతలి బిడ్డులను క్రమముగా అనుసరించి తిరుగునట్లు నుషుప్తి స్వప్నజాగరములను పొందుచు స్వప్నమునుండి జాగరిత స్థానమును, జాగరిత స్థానమునుండి స్వప్నమును, పొందుచు, అనాత్మధర్మమును దేహేంద్రియ సంఘాతముకింటి వేరై యుంచున్నది.

ఉ॥ తద్యధాస్తిన్నా కాశేశ్యోవా వాసుపన్తోవా విపరిపత్యత్రాస్తస్యగ్ హత్య ప
క్షోసల్లయాదైవద్రుయత ఏవమేవాయం పురుష ఏతస్మా అన్తాయధావతి
యత్రసుప్తో నకంచన కామం కామయతే నకంచన స్వప్నంపశ్యతి ॥౧౯॥

ప॥ తత్ - యధా - అస్తిక్ - ఆకాశే - శ్యోః - వా - సుపన్తో - వా - విపరిప
త్య - త్రాస్తః - సంహత్య - పక్షే - సల్లయాయ - ఏవ - ద్రియతే - ఏవం - ఏవ - అయం -
పురుషః - ఏతస్మై - అన్తాయ - ధావతి - యత్ర - సుప్తః - న - కం - చన - కామం - కా
మయతే - న - కం - చన - స్వప్నం - పశ్యతి

ప్ర॥ తద్యధా=అదియెట్లవఁగా, శ్యోవా=దేగైనను సుపన్తోవా=గరుత్మంతుఁడైనను,
అస్తిక్=ఈ, ఆకాశే=ఆకాశమునందు (ఈభౌతికాకాశమునందు), విపరిపత్య=విహరించి, త్రా
స్తః=శ్రమనుపొందినదై, పక్షే=రక్కలను, సంహత్య=ఒకటిగాఁజేర్చి, యధా=ఏప్రకారము,
సల్లయాయేవ=గూటికొఱకే, ద్రియతే=ధరించుచున్నదో, (స్వకీయముగానే గూడుధరించుచు
న్నదో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, (ఆత్మ), యత్ర=
ఏస్థానమునందు, నుప్త=నిద్రించినదై, కంచన=ఒకానొక, కామం=కామమును, నకామయ
తే=కోరదో, కంచన=ఒకానొక, స్వప్నం=స్వప్నమును, నపశ్యతి=చూడదో, ఏతస్మై=ఇ
టువంటి, అన్తాయ=స్థానముకొఱకు, ధావతి=పోవుచున్నది

తా॥ బాగరితస్థానమునందాత్మ అవిద్యచేత సంగముతోను వృత్తువుతోను దేహేంద్రియ
సంఘాతముతోను కూడుకొనినదై చూడబడుచున్నది స్వప్నమునందు కామముతోఁగూడుకొని
నదై వృత్తురూపములగు దేహేంద్రియములను విడిచినదై పొందిబడుచున్నది సుషుప్తియందు
నిర్మలమై అసంగముగానుంచున్నది అట్లు సుషుప్తియందు అసంగముగానుండెడి ఆత్మనుర్వహంత
పూర్వకముగా తెలియఁజేయుటకు చెప్పచున్నాఁడు అది యెట్లవఁగా, ఓజనకమహారాజా! దే
గయును గరుత్మంతుడును భూతసంబంధమును ఈఆకాశమునందు మిక్కిలి సంచరించి బడలికను
పొందినవై ఆ ఆయాసమును తీర్చికొనుటకు తమంతట తామే రక్కలను ఒకటిగాచేర్చుకొని గూ
టినిపొందినట్లు ఈస్వయంవ్యోతి స్వరూపమును దేహేంద్రియ విలక్షణమును అసంగమునగు ఆ
త్మ జాగ్రత్స్వప్నములయందలి శ్రమనివారించుకొనుటకు ఏకామయతే ఏస్వప్నమును తేనిదియు
ను సర్వసంసారి ధర్మవిలక్షణమును సమస్తమైన క్రయాకారకఫలాయాస శూన్యమునగు తన్ను
తాను పొందుచున్నది

ఉ తావాలస్యైతా హితానామనాడ్యోయధాకేశః సహస్రధాభిన్నస్తావ తా
ణిమాతిషన్తి శుక్లస్య నీలస్యపిశ్శస్యహరితస్య లోహితస్యపూర్ణా అధ
యత్రైనం ఘ్నన్తివ జనన్తివ హస్తీవవిచ్ఛాయయతిగర్తమివ పతతి । య
దేవ జాగ్రద్భయం పశ్యతితదత్రా విద్యయామయతే అధయత్రదేవ ఇవరా
జేవాహమేవేదగ్ సర్వోస్థీతిమన్యతే సోస్యపరమోలోకః ॥౨౦॥

స॥ తా - వై - అస్య - ఏతః - హితానామనాడ్యో - యథా - కేశః - సహస్ర
ధా - భిన్నః - తావతా - ఆణిమ్నా - తిష్ఠన్తి - శుక్లశ్య - నీలశ్య - పిగ్గశ్య - హరితశ్య - లో
హితశ్య - పూర్ణాః - అథ - యత్ర - ఏవం - మున్తి - ఇవ - జనన్తి - ఇవ - చాస్తీ - ఇవ -
ఽచ్యాయయతి - గర్తం - ఇవ - పతతి - యత్ - ఏన - జాగ్రత్ - భయం - పశ్యతి - తత్ - ఆ
త్ర - అవిద్యయా - మన్యతే - అథ - యత్ర - దేవః - ఇవ - రాజా - ఇవ - అహం - ఏవ -
ఇదం - సర్వః - అస్తి - ఇతి - మన్యతే - స - అస్య - పరమః - లోకః

ప్ర॥ అస్య=శిరః పాణ్యాదిలక్షణమైన ఈ పురుషునియొక్క, తావై=ఆచరించుచుండు, ఏతః=ఈ, హితానామనాడ్యో=హితనామకములగు నాడులు, (నరములు), సహస్రధా=వేయి విధములుగా, భిన్నః=ఖండింపఁబడిన, కేశః=వెంట్రుక, యదా=ఏద్రుకారము (నూత్నము, గునో), తావతా ఆణిమ్నా=అటువంటి నూత్నరూపముతో, శుక్లశ్య=తెల్లఁరంగు యొక్కయు, నీలశ్య=నల్లనిరంగుయొక్కయు, పిగ్గశ్య=పశుపురంగుయొక్కయు, హరితశ్య=ఆకుపచ్చరంగు యొక్కయు, లోహితశ్య=ఎఱుపురంగుయొక్కయు, (రస్యః=రసములచేతను), పూర్ణాః=నిండినవై, తిష్ఠన్తి = ఉంచుచున్నవి (వేయివిధములుగా ఖండింపఁబడిన వెంట్రుకవలెనే నూత్నములగు నాడులు వాతపితృ శ్లేష్మములు పరస్పరము కూడుకొనుటవలన కలిగిడి తరతమ విశేషమునుండి శుక్ల నీల పీతాది అనేక రంగులు గల రసములచే నిండింపఁబడినవగుచున్నవి) అథ=ఇట్లుగుచుండగా, యత్ర = ఏకాలమునందు, ఏవం = స్వప్నదృశ్యముగల ఈ ఆత్మను (శత్రువులు మొదలైనవారు), మున్తి = కొట్టుచున్నట్లు వలెనున్న, జనన్తి = (ఇతరులు) స్వాధీనపఱచుచుకొనుచున్నట్లువలెనున్న, చాస్తీ = ఏనుఁగు, విచ్యాయయతి=పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నదివలెనున్న, గర్తం = గుంటనుగూర్చి, పతతి=పడినదానివలెనున్న, (నీచును అంతఃకరణవృత్తే ఆశ్రయముగాఁగల అటువంటి మిథ్యమగు జాగ్రద్వాసన ఈ ఆత్మకు కలుగుచున్నది) (ఈఆత్మ), జాగ్రద్భయం = జాగరిత స్థానమునందు భయరూపముగు, యదేవ=దేనినీ, (ఏనుఁగుమొదలైన చిహ్నముగలభయమునే), పశ్యతి=చూచుచున్నదో, తత్=దాన్ని, ఆత్ర=ఈ స్వప్నమునందు, అవిద్యయా=అవిద్యచేతను, (ఏనుఁగులుమొదలైనవి లేకుండానే మిథ్యగాపుట్టిన అజ్ఞానముచేత), మన్యతే=తలంచుచున్నాఁడు అథ=తిరిగి, యత్ర=ఏకాలమునందు, దేవఇవ=దేవుఁడువలెనున్న, రాజేవ=రాజువలెనున్న, ఇదంసర్వః=ఈ సమస్తము, అహమేవ=నేనే, అస్తి=అగుచున్నాను, ఇతి=అని, మన్యతే=తలంచుచున్నదో, (ఎవ్వడు జాగరిత కాలమునందు అవిద్యతఱమై సర్వాత్మ విషయకమైన ఈవిద్యపుట్టునో అప్పుడు జాగ్రద్వాసనచే స్వప్నమునందును తన్ను దేవునివలెనున్న రాజువలెనున్న ఈ సర్వము తానే అయితిని తలంచుచున్నాడు). సః=అది. అస్య=ఈఆత్మకు, పరమః=శ్రేష్ఠమైన, లోకః=లోకము. (మోక్షము).

తా॥ సమస్తమైన అనర్థములకు బీజమైన అవిద్యయొక్క నిజమును నిర్ధారణచేయుటకు చెప్పఁబడుచున్నది. శిరస్సును హస్తమును పాదములుమొదలైనవి యేగులుతుగాఁగల ఈ పురుషునియొక్క హితనామకములగు నరములు వేయివిధముల ఖండింపఁబడిన వెంట్రుకవలెనే మిక్కిలి నూత్నరూపములై యున్నవి పురుషుఁడు భక్షించిన అన్నముయొక్కపరిణామ విశేషము, వాతము, అతిశయించినపుడు నల్లగానున్న పితృమతి శయమగునపుడు పసుపుగానున్న శ్లేష్మమతిశయించునపుడు తెల్లగానున్న పితృమతి తగ్గినప్పుడు ఆకుపచ్చగానున్న వాతపితృ శ్లేష్మములు సమాన

ముగా నుంచునపుడు ఎట్టి గానున్ను అగుచున్నది ఇట్లు వాతాది ధాతువులకు అన్యోన్యముగా కయొక్క తారతమ్య విశేషమునల్లనున్న సమాసతివల్లనున్న అన్నరసము బహుచిత్రములుగా నగుచున్నవి అట్టి అన్నరసములచే వ్యాప్తములైన ఆరములు ఆరంగు కలవేయగుచున్నవి ఇట్లు శుక్లాదిరస పూర్ణములును సమస్త దేహముచు వ్యాపించినవియునగు ఈ సూక్ష్మానాడులయందు పంచభూతములును జ్ఞానేంద్రియ కర్తేంద్రియములు పదియును ప్రాణమును అంతఃకరణమును ఇవి పదియేడును స్వరూపముగాఁగల లింగశరీరముంచున్నది వాసనలకు ఆశ్రయమును సూక్ష్మ మగుటవలన స్వచ్ఛమును స్ఫటికమణి సమాసమునగు ఆ లింగశరీరము స్వప్నమునందు ఆ నాడులకు పొందిన శుక్లాది రసోపాధులయొక్క కూడికయొక్క స్వాధీనమునుండి భర్తాధర్మ క్రేరితమై పుట్టిన వృత్తి విశేషముకలదియై స్త్రీలు రథములు ఏనుఁగులు మొదలైన ఆకారవిశేషములుగల వాసనలు మొదలైనవాటితో ప్రకాశించుచున్నది. ఇట్లుండగా, ఆ లింగశరీరాభిమానముగల స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మ, జాగ్రద్వాసనగల అంతఃకరణముతోఁగూడుకొనినదై శత్రువులు దొంగలు మొదలైనవారిచే కొట్టఁబడుచున్నదివలెనున్ను ఇతరులచే స్వాధీనముచేసి కోఁబడుచున్నదివలెనున్ను ఏనుఁగు తరుముకొని వచ్చుచున్నదివలెనున్ను పాడుపడిన సూతి గుంటలు మొదలైనవాటియందు పడుచున్నదివలెనున్ను భయమును పొందుచున్నది జాగ్రతయందు ఆత్మ వేటివేటిని భయమునుగాఁజూచునో వాటివాటిని ఈ స్వప్నమునందును అయూ పస్తువులు లెకుండానే అజ్ఞానముచేత భయముచుగాతలంచుచున్నది తిరిగి జాగ్రతయందు జ్ఞానముచేత ఆత్మ తన్నె దేవునిగాను తన్నె రాజునుగాను ఈ సర్వము తన్నుగానే భావించుటచేత తనకు వేఱుగా సర్వమును తోపింపఁజేసెడి అజ్ఞానము క్షీణించగా స్వప్నమునందును ఈ సర్వము నేనైతి నని తలంచుచున్నది ఆ సర్వాత్మభావమే స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మకు స్వాభావికమగు శ్రేష్ఠమైన ఆత్మభావము ఇదియే మోక్షము ఈ సమస్తము ఆత్మస్వరూపమైన తనయందు రజ్జువునందు సర్పమునువలెనే వేఱుగా తోపింపఁజేసెడి అవిద్య, రజ్జుజ్ఞానముచేత సర్వజ్ఞానము పోయినట్లు అతిజ్ఞానముచేత నశించి ఈ సర్వము నేనైతి ననెడి జ్ఞానరూపమైనవిద్య దృఢమగుచుండగా ఈ మోక్షము, స్వయంజ్యోతిస్వరూపమైన ఆత్మ స్వప్నమునందు ప్రత్యక్షముగా పొందఁబడినట్లు పొందఁబడుచున్నది

ఉ॥ తద్వైతదత్తిచ్చన్తా అపహతపాప్తాభయగ్ రూపం । తద్యథాప్రియ యాస్త్రియాసమృరిష్వక్తోనబాహ్యం కించనవేదనాన్తరమేవమేవాయంపురుషఃప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమృరిష్వక్తోనబాహ్యం కించనవేదనాన్తరం । తద్వైతదత్తిచ్చన్తాత్తకామమాత్మకామమకామగ్ రూపగ్ శోకాన్తరమ్. ॥౨౦॥

ప॥ తత్ - వై - ఆస్య - ఏతత్ - అతిచ్చన్తా - అపహతపాప్తా - ఆభయం - రూపం - తత్ - యథా - ప్రియయా - (స్త్రీ)యా - సమృరిష్వక్తః - న - బాహ్యం - కించన - వేద - న - ఆన్తరం - ఏవం - ఏవ ఆయం - పురుషః - ప్రాజ్ఞేన - అత్తేనా - సమృరిష్వక్తః - న - బాహ్యం - కించన - వేద - న - ఆన్తరం - తత్ - వై - ఆస్య - ఏతత్ - అత్తకామం - అత్తకామం - అకామం - రూపం - శోకాన్తరం

ప్ర॥ అస్య=ఈ ఆత్మకు, తద్వై=అదియె, (రూపం=రూపము) ఎక్కడ ఆత్మ నుషుప్తిని పొందినదై కామమును కోరిక స్వప్నమును చూడకయుండునొ అదియె ఆత్మకు రూపము) ఏతత్ =ఇది, అతిచృష్టా=అతిక్రమించిన కోరిక కలదియును, (కామరహితమైనదియును), అపహతపాస్తా=పోగొట్టబడిన పాపము గలదియును, (ధర్మాధర్మవర్జితమైనదియును), అభయం=భయరహితమైనదియునగు, రూపం=స్వరూపము తత్=అక్కడ, (లోకే=లోకమునందు, జనః=జనుడు), యథా=ఏప్రకారముగాను, ప్రియయా=ఇష్టురాలైన, స్త్రియా=స్త్రీతో, సమృద్ధివ్యక్తః=మిక్కిలి అతింగనముచేసికోబడినవాడై, బాహ్యం=వెలుపలనున్నదానిని, కించన=కొంచెమును, నవేద=తెలిసికొనఁజో, ఆస్తరం=లోపలనున్నదానిని, న=తెలిసికొనఁజో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, (ఈ ఆత్మ), ప్రాజ్ఞేన=ప్రాజ్ఞుడగు, అత్తనా=ఆత్మతో, (స్వాభావికమగు పరమార్థస్వరూపమైన స్వకీయాత్మతో), సమృద్ధివ్యక్తః=మిక్కిలి కూడుకొనినదై, (ఏకస్వరూపమైనదై), బాహ్యం=వెలుపలనున్నదానిని, కించన=కొంచెమును, నవేద=తెలిసికొనఁడు ఆస్తరం=లోపలనున్నదానిని, నవేద=తెలిసికొనదు తద్వై=అదియె, అస్య=ఈఆత్మకు, (రూపం=స్వరూపము) ఏతత్=ఇది, అప్రకామం=పొందబడినకామముగలదియును, (తనకు వేఱుగాని కోరికగలదిగనుక అప్రకామమైనది) అత్తకామం=అత్తయె కామముగాగలదియును, (అత్తకంటెవేఱైనది కోరఁదగినది లేదు గనుక అత్తయె కోరికగాగలది) అకామం=కామములేనిదియును, (కోరఁదగిన విషయములేక పోవుటవలన అకామమును), శోకాస్తరం=శోకచ్ఛిద్రమైనదియునగు, (శోకశూన్యమైనదియునగు), రూపం=స్వరూపము, (భవతి=అగుచున్నది)

తా॥ సర్వము ఆత్మస్వరూపమనెడి భావముగల ఈమోక్షము విద్యాఫలమును క్రియాకారకఫల శూన్యమునైనదగుచున్నది అది ఇవ్వడు ప్రత్యక్షముగాఁజూపింపఁబడుచున్నది ఇదివఱకు సర్వము ఆత్మస్వరూపమనెడి భావము మోక్షమని చెప్పఁబడినది ఓజనకుఁడా! స్వయంజ్యోతిస్స్వరూపమైన అత్త అజ్ఞానముచేత తనకు వేఱగువస్తువులను కనుపఱచుచుండెడి జాగ్రత్స్వప్నములను వదలి తనంతట తానే వేఱురూపములేని కేవల తనస్వరూపమునగు నుషుప్తియను ఆత్మస్థానమును పొందినదై సర్వముతానే యగుచు ఏస్వప్నమును ఏకోరికను చూడక యుండును. ఇదియె అత్తకు సర్వస్వరూపముగ రూపము ఇదియె మోక్షము ఇది కామరహితమును ధర్మాధర్మ శూన్యమును భయరహితమునగు స్వరూపము. దానిని ఇక్కడ ద్విష్టాంత పూర్వకముగా చూపింపఁబడుచున్నది ఎట్లనగా, లోకమునందు జనుడు ఇష్టురాలగు స్త్రీతో మిక్కిలి ఐక్యమునుపొంది కూడినవాడై నాకంటె వేఱగు ఈవస్తువు ఉన్నదనియు నేను సుఖముకలవాడనై యురికిననిగాని దుఃఖముగలవాడనై యుంటినిగాని యెట్లు ఇతరమును తన్నుకూడా తెలిసికొనలేక యుండునో ఆప్రకారముగానే ఈస్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన అత్తనుషుప్తియందు వేఱుగాక పారమార్థికమగు కేవలాత్మ మాత్రమైన ప్రాజ్ఞాత్మతో నైక్యమునుపొందినది. తన్ను ఇతరమును తెలిసికొనక యుంచున్నది అదియె అత్తయొక్కరూపము ఇది తనకు వేఱుగా కోరికలేక పోవుటవలన అప్రకామమైనదియును, అత్తకంటె అన్యమగు కోరఁదగినది లేక పోవుటవలన అత్త కామమైనదియును, కోరఁదగినవిషయమే లేక పోవుటవలన అకామమును, శోకశూన్యమునగు రూపముగలదియునగుచున్నది ఇదే విద్యాఫలమును, క్రియాకారక ఫలశూన్యమున గు మోక్షమని యాజ్ఞవల్క్యుఁడుచెప్పెను

ఉ॥ అత్ర పితాపితృభవతి మాతామాతా లోకా అలోకాదేవా అదేనా వే
దా అవేదాః । అత్రస్తేనోస్తేనోభవతి ధ్రువాహోఽమ్రువాహో చాణ్డాలో
ఽచాణ్డాలుః పౌల్కసో ఽపౌల్కసః శ్రమణోఽశ్రమణస్తా ససో ఽతాప
సోఽనన్వాగతం పుణ్యేవా నన్వాగతం పాపేన తీర్ణోహి తదా సర్వాభ్యో
కా హ్యదయస్య భవతి ॥౨౨॥

ప॥ అత్ర - పితా - ఆపితా భవతి - మాతా - అమాతా - లోకాః - అలోకాః -
దేవాః - అదేవాః - వేదాః - అవేదాః - అత్ర - స్తేనః - అస్తేనః - భవతి - ధ్రువాహో - ఆ
ధ్రువాహో - చాణ్డాలుః - అచాణ్డాలుః - పౌల్కసః - అపౌల్కసః - శ్రమణః - అశ్రమణః -
తాపసః - అతాపసః - అనన్వాగతం - పుణ్యేన - అనన్వాగతం - పాపేన - తీర్ణః - హి - త
దా - సర్వాభ్యో - లోకాభ్యో - హ్యదయస్య - భవతి

ప్ర॥ అత్ర=ఈసుషుప్తిస్థానమునందు, పితా=తండ్రి, ఆపితా=తండ్రికానివాఁడు, భవతి=
అగుచున్నాఁడు. మాతా=తల్లి, అమాతా=తల్లికానిది, (భవతి=అగుచున్నది) లోకాః=లోక
ములు, అలోకాః=లోకములు కానివి, (భవన్తి=అగుచున్నవి) దేవాః=దేవతలు, అదేవాః=
దేవతలుకానివారు, (భవన్తి=అగుచున్నారు) వేదాః=వేదములు, అవేదాః=వేదములుకానివి,
(భవన్తి=అగుచున్నవి) అత్ర=ఈసుషుప్తియందు, స్తేనః=దొంగతనముచేయువాఁడు, అస్తేనః=
దొంగతనముచేయునివాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు ధ్రువాహో=గర్భమునందలి శిశువును హత్య
చేయువాఁడు, అధ్రువాహో=గర్భమునందలి శిశువును హత్యచేయునివాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁ
డు) చాణ్డాలుః=చండాలుఁడు, (కూద్రునివలన బ్రాహ్మణశ్రీయందు పుట్టినవాఁడు), అచాణ్డాలుః=
చండాలుఁడు కానివాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు) పౌల్కసః=పుల్కనుఁడు, (కూద్రునివల
నని క్షత్రియశ్రీయందు పుట్టినవాఁడు), అపౌల్కసః=పుల్కనుఁడు కానివాఁడు, (భవతి=అగు
చున్నాఁడు) శ్రమణః=యత్యాశ్రమముయొక్క కర్తవ్యములవాఁడు, అశ్రమణః=యతియొక్క
కర్తవ్యములవాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు) తాపసః=వానప్రస్థుఁడు, అతాపసః=వానప్రస్థుఁడు
కానివాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు) పుణ్యేన=పుణ్యకర్తముతో, (కాశ్రువిహితమైన కర్తవ్య
ముతో), అనన్వాగతం=నుసరించి పొందనివాఁడును, పాపేన=పాపకర్తముతో, (కాశ్రు నిషిద్ధమై
న పాపకర్తముతో), అనన్వాగతం=అనుసరించి పొందనివాఁడునునై, తదా=ఆసుషుప్తికాలము
నందు, హ్యదయస్య=బుద్ధిసంబంధములైన, సర్వాభ్యో=సమస్తములైన, లోకాభ్యో=కామములను,
(కామములు వానివిషయములను పొందనప్పుడు లోకమును పొందుచున్నవి కాబట్టి కామములే
లోకములని చెప్పఁబడినవి) తీర్ణోహి=అతిక్రమించినవాడే, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఇంతకు పూర్వము ఆత్మస్వయంజ్యోతి స్వరూపమునియును అవిద్యా కామకర్మ విని
ర్ముక్తమైనదియనని చెప్పినదాని విషయమై ఆత్మసుషుప్తియందు పొందఁబడక పోవుటవలన ఆత్మ
కు స్వయంజ్యోతి స్వరూపమును అవిద్యా కామ కర్మలు మొదలైనవానివలెనే స్వభావము కా
దని శంకించగా స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మ సుషుప్తియందు ప్రాజ్ఞాత్వ తోఁడేరి ఏకత్వము
ను పొంది మిక్కిలి ప్రియమైనశ్రీతోఁగూడుకొని ఏకరూపమై సుఖమును పొందియున్న పురు
షుఁడు తన్ను ఇతిరమును తెలిసికొనక యుండినట్లు స్వభావమైన స్వయంజ్యోతి స్వరూపముతో

ఆనందరూపమై ఏమియు తెలియకయే యున్నదని చెప్పబడినది ఇట్లు ఆనుమత్తియందు ఏకమై ఆనందరూపమగు ఆత్మకు బాహ్యమునందలి ఏవస్తువులతో సంబంధము లేక పితా పుత్రసంబంధ నిమిత్తకమైన కర్త విడిచిపోవుటవలన తండ్రితేడడు. తల్లియునులేదు పుత్రత్వమునులేదు కర్తసంబంధము లేక పోవుటవలన లోకములులేవు. కర్తాంగభూతులైన దేవతలులేరు ఆకర్త ప్రతి పాదకములగు వేదములునులేవు ఇట్లు ఆత్మ నుమత్తియందు శుభకర్తలను మాత్రమే అతిక్రమించియున్నది కాదు అశుభకర్తలను అతిక్రమించే యున్నది ఎట్లనగా, ఆత్మకు నుమత్తియందు నువర్ణమును హరించుటలేదు హూణహత్వచేయుటలేదు చణ్డాలత్విమునులేదు పుల్లసత్వమునులేదు శ్రమనిమిత్తకమైన కర్తసంబంధములేక పోవుటవలన సన్నాపాశ్రమ నిమిత్తకమగు కర్తమును లేదు వానప్రస్థత్వమునులేదు ఇంకను ఆత్మ శాస్త్రవిహితమైన పుణ్యకర్తమును ఆనుసరించి పొందునది కాదు. శాస్త్రవిహితముకాని పాపకర్తమును ఆనుసరించి పొందునదియును కాదు ఇట్లు నుమత్తియందు స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన ఆత్మ మనస్సంబంధములగు సమస్తములైన కోరికలను అతిక్రమించినదై స్వస్వరూపముతోనున్నది

ఉ॥ యద్వైతస్స పశ్యతిపశ్యన్వై వ్రతస్సపశ్యతి | నసాద్రష్టర్దృష్టేష్విపరిపావిద్యతే॥
తేనానాశిత్యాత్ ॥ నతుతద్ద్వితీయమస్తీతతోన్యద్విభక్తంయత్పశ్యేత్.

ప॥ యత్ - వై - తత్ - స - పశ్యతి - పశ్యకా - వై - తత్ - స - పశ్యతి - స - హి - ద్రష్టుః - దృష్టే - విపరిపాః - విద్యతే అవినాశిత్యాత్ - స - తు - తత్ - ద్వితీయం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - పశ్యేత్

ప్ర॥ (నుమత్తి=నుమత్తియంగు), యద్వై=అదియో, తత్=ఆది, నపశ్యతి=చూచుట లేదు తత్=ఆనుమత్తియందు, పశ్యన్వై=చూచుచునే, నపశ్యతి=చూచుటలేదు (ఆత్మ గాఢ నుమత్తియంగు బుద్ధ్యాది సాధనములు లేక స్వేతరములగు వస్తువులను చూడకపోయినను జాగ్రత్తయందు నుమత్తిలో నేను చూచుటలేదని చెప్పటవలన ఆనుమత్తియందు ప్రాజ్ఞాత్వతో ఏకీభవించి కేవల ద్రష్టృస్వరూపమై చూచుచునే చూచుట లేదని బాహ్యమునందు చెప్పుచున్నది) ద్రష్టుః=ద్రష్టయగు ఆత్మయొక్క, దృష్టే=చూపుచు, విపరిపాః=లోపము, (నాశము), నవిద్యతేహి=లేనేలేదు అవినాశిత్యాత్=నాశము లేనిదగుటవలన, (లోపములేదు) తతః=ద్రష్టయగు ఆ ఆత్మకంటె అన్యత్=అన్యముగా, విభక్తం=వేరుచేయబడిన, యత్=ఏది, పశ్యేత్=చూచునో, (పొందునో), తత్=ఆ, ద్వితీయం=రెండవది, (విషయభూతమైన రెండవ వస్తువు), నాస్తి=లేదు

తా॥ ద్రష్టయగు ఆత్మయొక్కదృష్టి నశించనిదియగుటవలన ఆత్మ దృష్టికి నాశములేనే లేదు కాబట్టియే గాఢ నుమత్తియందు ఆత్మ, బుద్ధ్యాది సాధనములులేక పోవుటవలన, తనకు వేరుగు వస్తువులను చూడకపోయినను జాగ్రత్తయందు నుమత్తిలో నేను చూచుటలేదని చెప్పటవలన ప్రాజ్ఞాత్వతో నేకీభవించి కేవల ద్రష్టృస్వరూపమైయున్నది అట్టి ద్రష్టృస్వరూపమగు ఆత్మకంటె వేరుగా విభజింపబడిన ఇంద్రియములును శబ్దాది విషయజాతమును అగువేటొక వస్తువుగాఢ నుమత్తియందు లేకపోవుటవలన స్వయం ప్రకాశమగు ఆత్మ కేవల ద్రష్టయగు తానై నిలిచి దేనిని చూడక పోయినను చూచుచున్నదే యగుచున్నది.

ఉ॥ యదైవ తన్న జిఘ్రతి జిఘ్రన్వై తన్న జిఘ్రతి నహి ప్రూతు ధ్వాతే ర్విపరిల
పో విద్యతే ౭వినాశిత్యాన్నతు తద్ద్వితీయమస్తి తతో ౭న్యద్విభక్తం య
జ్ఞేత్ . ॥౨౬

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - జిఘ్రతి - జిఘ్రత్ - వై - తత్ - న - జిఘ్రతి - న
హి - ప్రూతుః - ప్రూతేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వి
యం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - జిఘ్రేత్

ప్ర॥ (నుషుప్తే=నుషుప్తియందు), యదైవ=ఏదియో, తత్=అది, నజిఘ్రతి=అప్రాణ
చదు తత్=అనుషుప్తియందు, జిఘ్రన్వై=అప్రాణించుచునే, నజిఘ్రతి=అప్రాణించు
(ప్రాణేంద్రియము లేక పోవుటవలన), అవినాశిత్యాత్=నాశములేనిదగుటవలన, ప్రూతుః=అప్రా
ణించెడి వానియొక్క, ప్రూతేః=అప్రాణమునకు, విపరిలోపః=నాశము, నవిద్యతేహి=లేనే
దు తతః=అప్రాణించునట్టి అత్తకంటె, అన్యత్=వేఱుగా, విభక్తం=విభజింపబడిన, యత్
దేనిని, జిఘ్రేత్=అప్రాణించునో, తత్=ఆ, ద్వితీయంతు=రెండవది, (నుషుప్తియందు), నా
=లేదు

ఉ॥ యదైవ తన్న రసయతే రసయన్వై తన్న రసయతే నహి రసయతూ రసం
తే ర్విపరి లోపో విద్యతే ౭వినాశిత్యా న్నతు తద్ద్వితీయ మస్తి తతో ౭న్
ద్విభక్తం యద్రసయేత్ ॥౨౭

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - రసయతే - రసయత్ - వై - తత్ - న - రసయతే
న - హి - రసయతుః - రసయతేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు -
త్ - ద్వితీయం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - రసయేత్

ప్ర॥ (నుషుప్తే=నుషుప్తియందు), యదైవ=ఏదియో, తత్=అది, నరసయతే=రుచిచ
డదు తత్=అనుషుప్తియందు, రసయన్వై=రుచిచూచుచునే, నరసయతే=రుచిచూచుటలేద
(రసనేంద్రియము లేక పోవుటవలన), అవినాశిత్యాత్=నాశములేని దగుటవలన, రసయతుః=
రుచిచూచెడి వానియొక్క, రసయతేః=రుచిచూచుటకు, విపరిలోపః=నాశము, నవిద్యతేహి
లేనే లేదు తతః=అరుచిచూచెడి వానికంటె, అన్యత్=వేఱుగా, విభక్తం=విభజింపబడి,
యత్=దేనిని, రసయేత్=రుచిచూచునో, తత్=ఆ, ద్వితీయంతు=రెండవది, (నుషుప్తియందు)
నాస్తి=లేదు

ఉ॥ యదైవ తన్న వదతి వదన్వై తన్న వదతి నహి వత్తుర్వక్తే ర్విపరిలోపో విద్యతే ౭
నాశిత్యాన్నతు తద్ద్వితీ యమస్తి తతో ౭న్యద్విభక్తం యద్వదేత్ . ॥౨౮

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - వదతి - వదత్ - వై - తత్ - న - వదతి - న - హి
వత్తుః - వత్తేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వితీయం -
స్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - వదేత్

ప్ర॥ (నుషుప్తియందు), యదైవ=ఏదియో, తత్=అది, నవదతి=పలుకదు తత్=ఆ
షుప్తియందు, వదన్వై=పలుకుచునే, నవదతి=పలుకదు (పలుకుటకు సాధనమైన వాగిం
యము లేకపోవుటవలన), అవినాశిత్యాత్=నాశములేని దగుటవలన, వత్తుః=పలికెడి వాని

క్క, వక్షేః—పటకునకు, విపరిలోపః=నాశనము, సవిద్యతేహి=లేనేలేదు తతః=ఆ పరికెడి ఆత్మకంటె, అన్యత్=వేరుగా, విభక్తం=విభజింపఁబడిన, యత్=దేనిని, వచో=పలుకునో, తత్=ఆ, ద్వితీయంతు=రెండవది, (నుషు ప్రియందు), నాస్తి=లేదు

ఉ॥ యదైవతన్నశృణోతి శృణ్వైవతన్న శృణోతి నహిశ్రోతుః శ్రుతే ద్విపరిలో పో విద్యతేఽవినాశిత్యా న్నతు తద్ద్వితీయమస్తి తతోఽన్యద్విభక్తం య చ్ఛృణుయాత్.

॥౨౭॥

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - శృణోతి - శృణ్వత్ - వై - తత్ - న - శృణోతి - న - హి - శ్రోతుః - శ్రుతేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వితీయం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - శృణుయాత్

[ప్ర॥ (నుషు ప్రియందు), యదైవ=విదియో, తత్=అది, సశృణోతి=వినుచు తత్=ఆను షుప్రియందు, శృణ్వైవై=వినుచునె, సశృణోతి = వినుదు (శ్రవణేంద్రియములేక పోవుట వలన), అవినాశిత్యాత్=నాశనములేనిదగుటవలన, శ్రోతుః=విన్నెడి ఆత్మయొక్క, శ్రుతేః=వినికి కి, విపరిలోపః=నాశనము, సవిద్యతేహి=లేనేలేదు తతః=ఆ వినునట్టి ఆత్మకంటె, అన్యత్=వే రుగా, విభక్తం=విభజింపఁబడిన, యత్=దేనిని, శృణుయాత్=వినునో, తత్=ఆ, ద్వితీయం తు=రెండవది, (నుషు ప్రియందు), నాస్తి=లేదు

ఉ॥ యదైవతన్నమనుతే మన్వానోవైతన్నమనుతే నహిమన్తర్హతే ద్విపరిలోపో వి ద్యతేఽవినాశిత్యాన్నతు తద్ద్వితీయమస్తితతోఽన్యద్విభక్తం యన్నస్వీత.

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - మనుతే - మన్వానః - వై - తత్ - న - మనుతే - న - హి - మన్తః - మతేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వితీయం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - మన్వీత

॥౨౮॥

[ప్ర॥ (నుషు ప్రియందు), యదైవ=విదియో, తత్=అది, నమనుతే=తలంచుదు తత్= ఆనుషుప్రియందు, మన్వానోవై=తలంచుచునె, నమనుతే=తలంచుటలేదు (మనస్సులేకపో వుటవలన), అవినాశిత్యాత్=నాశనము లేని దగుటవలన, మన్తః=తలంచునట్టి ఆత్మయొక్క, మ తేః=తలంపునకు, విపరిలోపః=నాశనము, సవిద్యతేహి=లేనేలేదు తతః=ఆతలంచునట్టి ఆత్మ కంటె, అన్యత్=వేరుగా, విభక్తం=విభజింపఁబడిన, యత్=దేనిని, (ఏగంధాది కవయజాతము ను), మన్వీత=తలంచునో, తత్=ఆ, ద్వితీయంతు=రెండవది, (నుషు ప్రియందు), నాస్తి=లేదు

ఉ॥ యదైవతన్నస్పృశతి స్పృశవైవతన్న స్పృశతి నహిస్పృష్టః స్పృష్టే ద్విప రిలోపో విద్యతేఽవినాశిత్యాన్నతు తద్ద్వితీయమస్తి తతోఽన్యద్విభక్తం యత్స్పృశేత్

॥౨౯॥

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - స్పృశతి - స్పృశత్ - వై - తత్ - న - స్పృశతి - న - హి - స్పృష్టః - స్పృష్టేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అవినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వితీయం - అస్తి - తతః - అన్యత్ - ద్వితీయం - విభక్తం - యత్ - స్పృశేత్

[ప్ర॥ (నుషు ప్రియందు), యదైవ=విదియో, తత్=అది, సస్పృశతి=తాకుదు తత్=ఆ నుషుప్రియందు, స్పృశవై=తాకుచునె, సస్పృశతి = తాకుటలేదు (త్వగింద్రియము లేక

పోవుట వలన), అవినాశిత్యాత్ = నాశములేని దగుటవలన, స్వప్నః = తాకడి ఆత్మయొక్క, స్వప్నః = తాకునకు, విపరిలోపః = నాశము, నవిద్యతేహి = లేనేలేదు తథః = ఆతాకునట్టిఆత్మకంటె, అన్యత్ = వేఱుగా, విభక్తం = విభజింపఁబడిన, యత్ = దేనిని, (ఇంద్రియములు విషయములు మొదలైన దానిని), స్వప్నే = తాకునో, తత్ = ఆ, ద్వితీయంతు = రెండవది, (నుమత్తియందు), నాస్తి = లేదు

ఉ॥ యద్వైతస్సవిజానాతి విజానన్వైతస్స విజానాతి నహి నిజ్ఞాతు ర్విజ్ఞాతే ర్విపరిలోపో విద్యతేఽవినాశిత్యాత్ స్మతు తద్ద్వితీయమస్తి తతోఽన్యద్విభక్తం యద్విజానీయాత్.

॥౩౦॥

ప॥ యత్ - వై - తత్ - న - విజానాతి - విజానన్ - వై - తత్ - న - విజానాతి - న - హి - నిజ్ఞాతుః - నిజ్ఞాతేః - విపరిలోపః - విద్యతే - అ - వినాశిత్యాత్ - న - తు - తత్ - ద్వితీయం - అస్తి - తథః - అన్యత్ - విభక్తం - యత్ - విజానీయాత్.

ప్ర॥ (నుమత్తియందు), యద్వైత = ఏదియో, తత్ = అది, నవిజానాతి = తెలిసికొనదు తత్ = ఆ నుమత్తియందు, విజానన్వైత = తెలిసికొనుచునె, నవిజానాతి = తెలిసికొనుటలేదు (బుద్ధిలేకపోవుటవలన), అవినాశిత్యాత్ = నాశములేనిదిగుటవలన, విజ్ఞాతుః = తెలిసికొనెడివానియొక్క, నిజ్ఞాతేః = నిజ్ఞానమునకు, విపరిలోపః = నాశము, నవిద్యతేహి = లేనేలేదు తథః = ఆ తెలిసికొనునట్టి ఆత్మకంటె, అన్యత్ = వేఱుగా, విభక్తం = విభజింపఁబడిన, యత్ = దేనిని, (ఇంద్రియములు విషయములు మొదలైనదానిని), విజానీయాత్ = తెలిసికొనునో, తత్ = ఆ, ద్వితీయంతు = రెండవది, (నుమత్తియందు), నాస్తి = లేదు

తా॥ నుమత్తియందు ప్రాజ్ఞాత్తో కలిసికొని ఏకస్వరూపమైన ఆత్మ, పురుషుఁడు ప్రియమగు స్త్రీతోఁగూడుకొని ఏకాకృతిగలవాఁడై నుభించునపుడు తన్నును ఇతరమునును తెలిసికొనని యట్లు బాహ్యంతరములు రెండును తెలియనిదియై ఏమియులేక యొకటియైయున్నది నుమత్తియందు బాహ్యములగు విషయములను చూచుటకు సాధనములైన అంతఃకరణమును ఇంద్రియములును విషయములును లేకపోవుటవలన, ఆత్మ, వాసనచూచుటలేదు రుచిచూచుటలేదు పలుకుటలేదు వినుటలేదు తలంచుటలేదు తాకుటలేదు తెలిసికొనుటలేదు అయినను ఆ ఆత్మ నాశములేనివిగనుక వాసనచూచుటకును, రుచిచూచుటకును, పలుకుటకును, వినుటకును, తలంచుటకును, తాకుటకును, తెలిసికొనుటకును, ఆ యాత్మకుండెడి ఆ యాజ్ఞానమునకు నాశమెన్నటికిని లేనేలేదు అని యాజ్ఞావల్క్యుఁడు జనకునితో చెప్పెను

ఇది ౨౪ వ మంత్రముమొదలు ౩౦ వ మంత్రమువఱకు తాత్పర్యము

ఉ॥ యత్రవా అన్యచివస్యాత్మత్రాన్యోఽన్యత్పశ్యేదన్యోఽన్యజ్జిఘ్రేదన్యోఽన్యద్రసయేదన్యోఽన్యద్వదేదన్యోఽన్యచ్ఛృణుయాదన్యోఽన్యన్తస్త్వితాన్యోఽన్యత్సృజేదన్యోఽన్యద్విజానీయాత్.

॥౩౧॥

ప॥ యత్ర - వై - అన్యత్ - ఇవ - స్యాత్ - తత్ర - అన్యః - అన్యత్ - పశ్యేత్ - అన్యః - అన్యత్ - జిఘ్రేత్ - అన్యః - అన్యత్ - రసయేత్ - అన్యః - అన్యత్ - వదేత్ - అన్యః - అన్యత్ - శృణుయాత్ - అన్యః - అన్యత్ - వస్వీత - అన్యః - అన్యత్ - సృజేత్ - అన్యః - అన్యత్ - విజానీయాత్

ప్ర॥ యత్రైవై=ఏకాలమనందు, (బాగ్రత్సర్వస్మ కాలములయందు), అన్యదివ=వేటొక వస్తువువలెనే స్వాత్=అగునో, (అజ్ఞానముచేత ఆత్మకు వేటొకవస్తువువలెనే పొందింపబడిన దగునో), తత్ర=ఆ కాలమునందు, (ఆ బాగ్రత్సర్వస్మ సమయములయందు), అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొక వస్తువును, పశ్యేత్=చూచును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, జిఘ్రేత్=ఆహ్లాదించును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, రసయేత్=రుచిచూచును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, వదేత్=పలుకును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, శృణుయాత్=వినును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, వసీత్=తలంచును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, స్పృశేత్=తాకును అన్యః=ఇతరుడు, అన్యత్=వేటొకదానిని, విజానీయాత్=తెలిసికొనును

తా॥ ఇంతకుపూర్వము నుమృప్తియందు ఆత్మకంటె వేఱుగా విభజింపబడినది లేనేలేదని చెప్పబడినది కనుక నుమృప్తియం దేవిశేషమును తెలిసికొనుటలేదు ఇట్లు ఏమియు తెలిసికొనక ఏకస్వరూపమైయుండుటయే ఆత్మకు స్వభావమైనయెడల ఏకారణమువలన ఆస్వభావమునువిడిచి వేఱువేఱుగా నుండెడి చూచుట, వినుట, ఈ మొదలైన నానావిధమగు విశేషవిజ్ఞానము కలుగుచున్నది ఇట్లు నానావిధమగు విశేషవిజ్ఞానమే ఆత్మకు స్వభావమైనయెడల ఎందువలన ఆత్మ నానావిధమగు విశేషజ్ఞానమును తెలిసికొనుటలేదని యింటిపేని చెప్పచున్నానువినుము ఓ జనకుడా! ఆత్మకు ఏమియు తెలిసికొనక ఏకాకృతియై యుండుటయే స్వభావమైనను బాగ్రత్తయందు అజ్ఞానముచేత ఆత్మకు తనయందు లేనటువంటి వేఱువస్తువులను స్వప్నమునందువలెనే కల్పించి పొందింపబడుటవలన ఆత్మ తన్ను వేఱొకదానివలెనే తలంచినదై తాను అజ్ఞానకల్పితములైన వస్తువులకు వేఱై అన్యమునుచూచుచు ఆహ్లాదించుచు రుచిచూచుచు పలుకుచు తలంచుచు తెలిసికొనుచు బాగ్రత్తయందు భిన్నమైన జ్ఞానము కలదై యున్నది యని యాజ్ఞానల్యుడు చెప్పెను.

ఉ॥ సలిల ఏకోద్రష్టాఽదైవ్యతోభవత్యేవ బ్రహ్మలోకః సమ్రాడితి హైన మనుశశాసయాజ్ఞవల్క్యః ॥ ఏషాస్యపరమా గతి రేషాస్యపరమా సమ్మదే షోఽస్యపరమోలోక ఏషోఽస్యపరమ ఆనంద ఏతస్యైవా నంద స్యా న్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవన్తి. ॥౩౨॥

స॥ సలిలే - ఏకః - ద్రష్టా - అదైవ్యతః - భవతి - ఏవః - బ్రహ్మలోకః - సమ్రాట్ - ఇతి - హ - ఏనం - అనుశకాస - యాజ్ఞవల్క్యః - ఏషా - అస్య - పరమా - గతిః - ఏషా - అస్య - పరమా - సమ్మత్ - ఏవః - అస్య - పరమః - లోకః - ఏవః - అస్య - పరమః - ఆనందః - ఏతస్య - ఏవ - ఆనందస్య - అన్యాని - భూతాని - మాత్రాం - ఉపజీవన్తి

ప్ర॥ సలిలే=ఉదకమునందు, (సలిలమివ=ఉదకమువలెనే, స్వచ్ఛమైన ఉదకమునందువలెనే నుమృప్తియందు), ఏకః=రెండవదిలేని, ద్రష్టా=ద్రష్టయగు ఆత్మ, అదైవ్యతః=చూడదగిన రెండవ వస్తువులేనిది, భవతి=అగుచున్నది 'షోసమ్రాట్' = ఓ జనకమహారాజా! ఏవః=ఈ ఆత్మ, (దేహేంద్రియోపాధిభేదములేని ఈ ఆత్మ ఈ నుమృప్తికాలమునందు స్వకీయమైన ఆత్మ, తేజస్సునందున్నది. ఈ ఆత్మ), బ్రహ్మలోకః = బ్రహ్మ లోకమైనది (బ్రహ్మస్వ

రూపమాత్రమైత్యేనాకము) ఇతిహా=ఈప్రకారముగానే, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఋషిః, విసం=ఈ జనకవహారాజునుగూర్చి, అచశశాస=అచశశుని శిక్షించెను (బోధించెను=చెప్పెను) అస్య=ఈ విజ్ఞానమయూత్తకు ఏవా=ఇది పరమా=శ్రేష్ఠమైన, గతిః=పొందదగిన స్థానము ఏవా=ఇది, అస్య=ఈ విజ్ఞానమయూత్తకు, పరమా=శ్రేష్ఠమైన, సప్తత్=సంపత్తు ఏవః=ఇది, అస్య=ఈ విజ్ఞానమయూత్తకు, సరమః=శ్రేష్ఠమైన, లోకః=లోకము ఏవః=ఇది, అస్య=ఈ విజ్ఞానమయూత్తకు, పరమః=శ్రేష్ఠమైన, ఆనంద=ఆనందము, (సంతోషము) అన్యథా=ఇతరములైన, భూతాని=భూతములు, (జంతువులు), ఏతస్యైవసన్దస్య=ఈ ఆనందముయొక్కయే, మాత్రాం=కళన. (అంశమును=అజ్ఞానము చేత పొందింపఁబడిన విషయములు, ఇంద్రియములు, వీనియొక్క సంబంధ కాలమునందు కలిగిడి బ్రహ్మసందాంశమును), ఉపశేవన్తి=అనుసరించి జీవించుచున్నవి

తా॥ ఓ జనకవహారాజా! నుమప్తయిండు ఆత్మకంటె నన్యములగు దేహేంద్రియాది వస్తువులను కల్పించెడి అచ్యుతశక్తిచేత ఆత్మ స్వయంబోధి స్వభావమును స్వకీయమునగు ప్రాజ్ఞాత్వతో కూడుకొనినదియై ఉదకము ఉదకమునందుచేరి ఒకటియైకట్లు రెండవది కానిదియై చూడఁదగిన వేటువస్తువులేని ద్రిష్ట్యస్వరూపమాత్రమగుచున్నది ఇదియే పరబ్రహ్మమాత్రమైన లోకము ఇదియే ఈ జీవాత్మకు పొందఁదగిన శ్రేష్ఠస్థానము ఇదియే ఈ జీవాత్మకు అన్ని సంపత్తుల లో శ్రేష్ఠమైన సంపత్తు ఇదియే ఈ జీవాత్మకు సమస్తమైన స్వర్గాదిలోకములలో శ్రేష్ఠమైన లోకము ఇదియే ఈ జీవాత్మకు విషయములు ఇంద్రియములు వీనియొక్క సంబంధమువలన పుట్టిన అన్ని ఆనందములకంటె శ్రేష్ఠమైన ఆనందము సమస్తభూతములు ఈ ఆనందముయొక్కయే కళామాత్రమగు అజ్ఞానకల్పితమైన విషయేంద్రియములయొక్క సంబంధకాలమునందు పుట్టిన ఆనందాంశమును అనుసరించి జీవించుచున్నవి అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనకవహారాజునుగూర్చి చెప్పెను.

ఉ॥ సయోవ సుష్యాణాగ్ రాధః సమృద్ధోభవత్యన్యేషా మధిపతిస్సరైవ్విర్తాను మైర్భిరోఽస్సమృన్నతః సమసుష్యాణాం పరమ ఆనన్దోఽధయేశతం మసుష్యాణామానన్దాః స ఏకః పితౄణాంజితలోకానామానన్దోఽధయేశతం పితౄణాంజితలోకానామానన్దాః స ఏకోగంధర్వలోక ఆనన్దోఽధయేశతం గంధర్వలోక ఆనన్దాః స ఏకః కర్మదేవానామానన్దో యేకర్మణా దేవత్వపభిసమృద్ధస్తే । అధయేశతం కర్మదేవానామానన్దాః స ఏక ఆజాన దేవానామానన్దో యశ్చక్రోత్రియోఽవృజినోఽకామహతోఽధయేశత మాజాన దేవానామానన్దాః స యేకః ప్రజాపతిలోక ఆనన్దోయశ్చక్రోత్రియోఽవృజినోఽకామహతోధయేశతం ప్రజాపతి లోక ఆనన్దాః స ఏకో బ్రహ్మలోక ఆనన్దోయశ్చక్రోత్రియోఽవృజినోఽకామహతోఽధయేశతం వీవ పరమ ఆనన్దః । ఏవబ్రహ్మలోకస్సమ్రాడితి హేవావాచ యాజ్ఞవల్క్యుః సోహంభగవతే సహస్రం దదామ్యత ఊర్ధ్వం విమోక్షాయైవ బ్రూహీత్యత్రహ యాజ్ఞవల్క్యు చి భయాఞ్చకార మేధావీ రాజా సర్వేభ్యోమా ఽస్తేభ్య ఉదరొత్పీది తి.

ప. సః యః- మనుష్యాణాం- రాధ- సమృద్ధ- భవతి- అన్యేషాం- అధిపతిః- సర్వైః- మానుష్యైః- భోక్తైః- సమృన్నతమః- సః- మనుష్యాణాం- పరమ- ఆప్తః- అథ- యే- శతం- మనుష్యాణాం- ఆనన్దాః- సః- ఏకః- పితౄణాం- జితలోకానాం- ఆనన్దః- అథ- యే- శతం- పితౄణాం- జితలోకానాం- ఆనన్దాః- సః- ఏకః- గర్భర్వలోక- ఆనన్దః- అథ- యే- శతం- గంధర్వ- లోక- ఆనన్దాః- సః- ఏకః- కర్తృదేవానాం- ఆనన్ద- యే- కర్తౄణా- దేవత్వం- అభిసమృద్భ్యస్తే- అథ- యే- శతం- కర్తృదేవానాం- ఆ- న్దాః- సః- ఏక- ఆజానదేవానాం- ఆనన్దః- యః- చ- శ్రోత్రియః- అవృజినః- అకామహతః- అథ- యే- శతం- ఆజానదేవానాం- ఆనన్దాః- సః- ఏకః- ప్రజాపతిలోక- ఆనన్దః- యః- చ- శ్రోత్రియః- అవృజినః- అకామహతః- అథ- యే- శతం- ప్రజాపతిలోక- ఆనన్దాః- సః- ఏకః- బ్రహ్మలోకః- ఆనన్ద- యః- చ- శ్రోత్రియః- అవృజినః- అకామహతః- అథ- ఏషః- ఏష- పరమః- ఆనన్దః- ఏషః- బ్రహ్మలోకః- సమాప్త- ఇతి- హ- ఉవాచ- యాజ్ఞవల్క్యః- సః- అహం- చిగవతే- సహస్రం- దదామి- అతః- ఉర్వశ్చ- విమోక్షాయ- ఏవ- బ్రూహి- ఇతి- అత్ర- హ- యాజ్ఞవల్క్యః- భిభయాఞ్చకార- మేధావీ- రాజా- సర్వభ్యః- మా- అస్తేభ్యః- ఉదరౌత్సిత- ఇతి .

. ప్ర. మనుష్యాణాం=మనుష్యులలో, రాధః=సంసిద్ధుఁడగు (సమగ్రమైన ఆవయవములు గలవాఁడగు), సయః=ఒకానొకఁడైన జనుఁడు, సమృద్ధః=సంపత్తిగలవాఁడును, (ఉపభోగోపకరణ సంపత్తిగలవాఁడును), అన్యేషాం=ఇతరులకు, అధిపతిః=స్వతంత్ర ప్రభువునై, సర్వైః=సమస్తములైన, మానుష్యైః=మనుష్యసంబంధములగు, భోక్తైః=భోగములచేతను, సమృన్నతమః=సంపన్నులగువారలలో అతిశయముగా సంపన్నుఁడగువాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు సః=అది, మనుష్యాణాం=మనుష్యులకు, పరమః=త్రేప్య మైన, ఆనన్దః=ఆనందము, (భవతి=అగుచున్నది (ఇక్కడ పరమానందముయొక్క ఈకళామాత్రమే విషయ విషయములయొక్క ఆకారముతో వ్యాప్తమైనదని మనుష్యానందములకు చెంటికిని అవేదముగాఁజెప్పఁబడినది) అథ=అనంతరము, మనుష్యాణాం=మనుష్యులయొక్క, శతం=నూటింతలగు, ఆనన్దాః=ఆనందములు, యే=ఏవియో, (తే=అవి), జితలోకానాం=జయింపఁబడిన లోకములుగల, పితౄణాం=పితృదేవతలయొక్క, ఏకః=ఒకటియగు, సః=ఆ, ఆనన్దః=ఆనందము, (భవతి=అగుచున్నది) అథ=అనంతరము, జితలోకానాం=జయింపఁబడిన లోకములుగల, పితౄణాం=పితృదేవతలయొక్క, శతం=నూటింతలైన, ఆనన్దాః=ఆనందములు, యే=ఏవియో, (తే=అవి), ఏకః=ఒక్కటియగు, సః=ఆ, గర్భర్వలోక- ఆనన్దః=గర్భర్వలోక=గర్భర్వలోకముయొక్క, ఆనన్దః=ఆనందము, (భవతి=అగుచున్నది). అథ=అనంతరము, శతం=నూటింతలైన, గర్భర్వలోక- ఆనన్దాః=గర్భర్వలోక=గంధర్వలోకముయొక్క, ఆనన్దాః=ఆనందములు, యే=ఏవియో, (తే=అవి), యే=ఎవరు, కర్తౄణా=కర్తృచేతను, దేవత్వం=దేవత్వమును, (దేవభావమును), అభిసమృద్భ్యస్తే=పొందుచున్నారో, (అగ్నిహోత్రాది శ్రాతకర్తృచేత దేవభావమును పొందువారు కర్తృదేవులనఁబడుదురు) (తేషాం=అటువంటి), కర్తృదేవానాం=కర్తృదేవతలయొక్క, ఏకః=ఒక్కటియగు, సః=ఆ, ఆనన్దః=ఆనందము, (భవతి=అగుచున్నది) అథ=అనంతరము, కర్తృదేవానాం=కర్తృచేత దేవత్వమును పొందినవారలయొక్క, శతం=నూటింతలైన, ఆనన్దాః=ఆనందములు, యే=ఏవియో, (తే=అవి), ఆజానదేవానాం=ఆజానదేవతలయొక్క, (పుట్టుటతోడనే దేవత్వమును పొందినవారు ఆజానదేవులనఁబడుదురు). ఏ

కః=ఒక్కటియగు సః=ఆ, ఆనన్దః=ఆనన్దము, (భవతి=అగుచున్నది) శ్రోత్రియః=శ్రోత్రియుఁ
డును, (అధ్యయనము చేయఁబడిన వేదముగలవాఁడును), అవ్యజినః=పాపములేనివాఁడును, అకా
మహతః=కామహతుఁడు కానివాఁడునగుజనుఁడు, (అశలేనిజనుఁడు), యః=ఎవఁడో, (సః=
వాఁడు, ఆజానదేవతలతో సమానమైన ఆనన్దముగచున్నాఁడు) అధః=అనంతరము, ఆజానదేవా
శాం=ఆజానదేవతలయొక్క, శతం=నూటింతలైన, ఆనన్దాః=ఆనన్దములు, యే=ఏవీయో, (తే=
అవి), ఏకః=ఒక్కటియగు సః=ఆ, ప్రజాపతిలోక ఆనన్దః=ప్రజాపతిలోకముయొక్క, (పిరాట్టుయొక్క), ఆనన్దః=ఆనన్దము, (భవతి=అగుచున్నది) శ్రోత్రియః=శ్రోత్రియుఁ
డును, అవ్యజినః=పాపములేనివాఁడును, అకామహతః=కామహతుఁడు కానివాఁడునగు జనుఁడు,
(అశలేనివాఁడునగుజనుఁడు), యః=ఎవఁడో, (సః=వాఁడు, ప్రజాపతితో సమానమైన ఆనన్దము
గల వాఁడగుచున్నాఁడు) అధః=అనంతరము, ప్రజాపతిలోకే=ప్రజాపతిలోకముయొక్క, (పిరా
ట్టుయొక్క) శతం=నూటింతలైన, ఆనన్దాః=ఆనన్దములు, యే=ఏవీయో, (తే=అవి), ఏకః=ఒక్క
టియైన, సః=ఆ, బ్రహ్మలోక ఆనన్దః=బ్రహ్మలోకముయొక్క, (హిరణ్యగర్భనియొక్క),
ఆనన్దః=ఆనన్దము, (భవతి=అగుచున్నది) శ్రోత్రియః=శ్రోత్రియుఁడును, అవ్యజినః=పాపములే
నివాఁడును, అకామహతః=కామహతుఁడు కానివాఁడునగుజనుఁడు, యః=ఎవఁడో, (సః=
వాఁడు, హిరణ్యగర్భానందముతో సమానమైన ఆనన్దముగలవాఁడగుచున్నాఁడు) అధః=అనంతర
ము, ఏవ ఏవ=ఇదియే పరమః=శ్రేష్ఠమైన, ఆనన్దః=ఆనన్దము (ఇకమీదట ఆనన్దమును ఎన్న
టను శక్యముకాదు) హేసమ్రాట్=ఓజసఁకుడా, పవం=ఇది, బ్రహ్మలోకః=బ్రహ్మలోకము
కేవల బ్రహ్మమే (యైవలోకము) ఇతి=అని, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, హోవాచ=
పలికెను సః=ఆ, అహం=నేను, (ఇట్లుపదేశింపఁబడిన నేను=అంగజనతుఁడు), భగవతే=నీ
కొఱకు, (గవాం=గోవులయొక్క), సహస్రం=వేయింటిని, దదామి=ఇచ్చుచున్నాను అత ఊ
ర్ధ్వం=ఇకమీదటను, విమోక్షాయైవ=మోక్షముకొఱకే ఖ్రూపీతి=చెప్పమా అని (జనకుఁడు
యాజ్ఞవల్క్యుని అడిగెను) ఆత్రహ=ఈ వాక్యమునందు. యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు,
మేధావీ=బుద్ధిమంతుఁడైన, రాజా=జనకమహారాజు, సర్వేభ్యః=సమస్తములైన, అన్తేభ్యః=ప్ర
శ్ననిర్ణయావసానములనుండి, (ప్రశ్ననిర్ణయములయొక్క అంత్యభాగములనుండి), మా=నన్ను,
ఉదరాత్పితే=ఆవరించును, (అడ్డగించును), ఇతి=అని, బిభర్షయాశ్చకార=భయపడెను

తా॥ బ్రహ్మమొదలుకొని మనుష్యులవఱకుండేడి భూతములచేతను ఏపరమానన్దముయొక్క
అవయవములగు ఆనందాంశములు అనుసరించి జీవింపఁబడుచున్నవో ఆ ఆనందాంశములద్వారా
పరమానందమును పొందింపనిచ్చయించి చెప్పుచున్నాఁడు ఓజసఁకుడా! జనుఁడుసర్వావయ
వ సంపదకలిగి చక్రవర్తియై సమస్తములైన మనుషభోగములతోఁ గూడినయెడల అన్నిసంపదల
లో అధికసంపదగలవాఁడగుచున్నాఁడు ఇట్లుగటయై మనుష్యులయొక్క పరమానన్దము ఇట్టి
మనుష్యునందములు నూత్రైనయెడల లోకములను జయించిన పితృదేవతలయొక్క ఒక ఆనందమ
గుచున్నది ఇట్టి పితృదేవతలయొక్క నూఱుఆనందములు గర్భర్వులయొక్క ఒక ఆనందమగుచున్న
ది. ఇట్టి నూఱుగంధర్వానందములు, శ్రౌతాది కర్తచే దేవత్వమును పొందిన కర్తదేవతలయొక్క ఒక
ఆనందమగుచున్నది ఇట్టి కర్తదేవతలయొక్క నూఱు ఆనందములు జన్తమాత్రముతోడనే దేవ
త్వమును పొందిన ఆజానదేవతలయొక్క ఒక ఆనందమగుచున్నది. ఈ ఆజానదేవతానందము

శ్రోత్రియుఁడును పాపరహితుఁడును వీతత్వస్థుఁడునగు వానికిని కలను ఇట్టి ఆజానదేశతలయొక్క నూలుఅపండులు విరాట్పురుషు యొక్క ఒక అనందమగుచున్నది ఈ విరాట్పురుషునందము శ్రోత్రియుఁడును పాపరహితుఁడును వీతత్వస్థుఁడునగు వానికి కలను ఇట్టి విరాట్పురుషునందములు నూలు, హిరణ్యగర్భనియొక్క ఒక అనందమగుచున్నది ఈ హిరణ్యగర్భానందము శ్రోత్రియుఁడును పాపరహితుఁడును వీతత్వస్థుఁడునగు వానికి కలను ఇది పరమానందము ఇదియే పరిబ్రహ్మ మాత్రమైన అనందము అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను మరల, జనకమహారాజు, ఓయాజ్ఞవల్క్యుఁడా' నీకు వేయిగోవులను ఇచ్చెదను ఇంకమీఁదమోక్షము కొఱకై నాకు చెప్పవలయునెను ఇట్లుగఁగగా, జనకమహారాజు, మిక్కిలి ప్రజ్ఞగలవాఁడు గనుక సమస్తములైన ప్రశ్ననిర్ణయములయొక్క అంతములనుండి నిరోధించునని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు భయపడెను

• ఉ॥ స వా ఏవ ఏతస్మిన్ స్వప్నాత్తే రత్వా చరిత్వా దృష్టే వ పున్యం చ పా

పం చ పునః ప్రతిన్యాయం ప్రతియోచ్యాద్రవతి బుద్ధాన్తాయైవ ॥౩౪॥

ప" సః - వై - ఏవః - ఏతస్మై - స్వప్నాత్తే - రత్వా - చరిత్వా - దృష్టే - ఏవ - పున్యం - చ - పాపం - చ పున్ః - ప్రతిన్యాయం - ప్రతియోని - ఆద్రవతి - బుద్ధాన్తాయై - ఏవ -

ప్ర॥ సవాఏవః=అపరమానందస్వరూపమైన అత్తయై, ఏతస్మిన్=ఈ, స్వప్నాత్తే=స్వప్నస్థానమునందు, రత్వా=అనురాగమునపొంది, చరిత్వా=సంచరించి, పున్యం=పున్యఫలమును, పాపంచ = పాపఫలమును, దృష్టే వ=చూచియై, పునః=తిరిగి, బుద్ధాన్తాయైవ=జాగరితస్థానముకొఱకే, ప్రతిన్యాయం=న్యాయప్రకారము, ప్రతియోని=ప్రతిస్థానమును, ఆద్రవతి=పొందుచున్నది

తా॥ ఓజనకుఁడా' ఈ పరమానందస్వరూపమగు అత్త ఈస్వప్నమునందు మాయాకల్పితలగు బంధుమిత్రాదులయొక్క అనురాగమును అనుభవించి నానాధర్మముగా క్రీడించి శ్రమను పొంది పున్యపాపఫలములను చూచియై వానితో బద్ధత్వమునుపొందకయై తిరిగి జాగరితస్థానము కొఱకు యదాప్రకారము ప్రతిస్థానమును పొందుచున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను

ఉ॥ తద్యధానస్సుసమాహితముత్సర్జద్యా యాదేవమేవాయగ్ శారీర ఆత్మాప్రాజ్ఞేరాక్షనాన్వాయూఢ ఉత్సర్జన్యాతియత్రైతరూఢోవ్చ్యావసీ భవతి. ॥౩౫॥

ప॥ తత్ - యథా - అహ - సుసమాహితం - ఉత్సర్జత్ - యాయత్ - ఏవం - ఏవ - అయం - శారీరః - ఆత్మా - ప్రాజ్ఞేన - ఆత్మనా - అన్వాయూఢః - ఉత్సర్జత్ - యాతి - యత్ర - ఏతత్ - ఉర్ధ్వోచ్ఛ్యావసీ - భవతి

ప్ర॥ తత్=అక్కడ, (అహే=లోకమునందు), అహః=బండి, సుసమాహితం=మిక్కిలి భారముతోఁగూడుకొనినదై, ఉత్సర్జత్=ధ్వనిచేయుచు, యథా=ఏప్రకారము, యాయత్=పోవునో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయం=ఈ, శారీరః=శరీరమందైన, ఆత్మా=ఆత్మ, (లింగాత్మ అనఁ గాజీవుఁడు), ప్రాజ్ఞేన ఆత్మనా=పరమాత్మ చేత, (స్వయంజ్యోతిస్స్వభావమగు ప

రిమాత్త చెత), అన్వయాధిస్థక్=అధిష్టింపఁబడినదై, (తదా=అకాలమునందు), ఉత్సర్జక్=ధ్వనిచెయుచు, యాతి=పోవుచున్నది యత్ర=ఎప్పుడు, ఏతత్=ఈశరీరము, ఊర్ధ్వోచ్చాస్యసీ=ఊర్ధ్వశ్వాసముకలది, ధవతి=ఆగుచున్నదో (అప్పుడు పోవుచున్నదని పూర్వముతో నన్వయము)

తా॥ ఇదిమొదలుకొని ఈఅత్తకు సంపారముకలుగుట వర్ణింపఁబడుచున్నది అత్త ఏప్రకారముగాను స్వప్నస్థానమునుండి జాగరితస్థానమును పొందునో ఆప్రకారముగానే అత్త ఈదేహమునుండి ఇంకొక దేహమును పొందుచున్నది ఎట్లనఁగా, 'ఓజనకుఁడా' లోకమునందు శకటము బరువుచే నిండింపఁబడి బండివానిచే అధిష్టింపఁబడినదై ధ్వనిచేయుచు మఱియొక స్థానమును పొందినట్లు ఈదేహము ఊర్ధ్వశ్వాసముకలదై యుండునపుడు ఈలింగాత్త, (జీవుఁడు), ప్రాజ్ఞాత్తచే నధిష్టింపఁబడినదై ధ్వనిచెయుచు వేటొక దేహమును పొందుచున్నది

ఉ॥ స యత్రాయ మణిమానం స్త్యేతి జరయా వో పతపతా వా ణిమానం నిగచ్ఛతి తద్యథా మ్రం వాదుమ్బరంవా పిష్పలంవా బన్ధనాత్ప్రముచ్యత ఏవమేవాయం పురుషఏభ్యోఽక్లేభ్య స్సప్రముచ్య పునః ప్రతిన్యాయం ప్రతియోన్యాయద్రవతి ప్రాణాయైవ. ||౩౬||

ప॥ స - యత్ర - అయం - అణిమానం - ని - ఏతి - జరయా - వా - ఉపతపతా - వా - అణిమానం - నిగచ్ఛతి - తత్ - యథా - ఆమ్రం - వా - ఉదుమ్బరం - వా - పిష్పలం - వా బన్ధనాత్ - ప్రముచ్యతే - ఏవం - ఏవ - అయం - పురుషః - ఏభ్యః - అక్లేభ్యః - సప్రముచ్య - పునః - ప్రతిన్యాయం - ప్రతియోని - ఆద్రవతి - ప్రాణాయ - ఏవ.

ప్ర॥ సః=అపూర్వోక్తమైన, అయం=ఈశరీరము, (శిరః పాణ్యాదులతోఁగూడుకొనిన దేహము), యత్ర=ఏకాలమునందు, అణిమానం=అణుత్వమును, (కృశత్వమును), స్త్యేతి=పొందుచున్నదో, జరయావా=వృద్ధత్వము చెతగాని, (ముసలితనముచేతనగాని), ఉపతపతావా=జ్వరాదిరోగముచేతగాని అణిమానం=అణుత్వమును, నిగచ్ఛతి=పొందుచున్నదో, (అప్పుడు ఈదేహము ఊర్ధ్వశ్వాసముకలదియగుచున్నది) తద్యథా=అది యెట్లనఁగా, ఆమ్రంవా=మామిడిపండుగాని, ఉదుమ్బరంవా=మేడిపండుగాని, పిష్పలంవా=రావిపండుగాని, (యథా=ఏప్రకారము), బన్ధనాత్=తొడిమనుండి, ప్రముచ్యతే=విడుచుచున్నదో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, (జీవుఁడు), ఏభ్యః=ఈ, అక్లేభ్యః=అవయవములనుండి, సప్రముచ్య=మిక్కిలి విడిచి, పునః=తిరిగి, ప్రతిన్యాయం=యథాప్రకారము, ప్రతియోని=ప్రతియోనిని, ప్రాణాయైవ=ప్రాణముతోఁగూడ, ఆద్రవతి=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ ఓజనకుఁడా! ఈ కరిచరణాద్యవయవయుక్తమైన ఈదేహము ముసలితనముచేతఁగాని జ్వరముమొదలైన రోగములచేతఁగాని కృశించునపుడు ఊర్ధ్వశ్వాసముగలదియగుచున్నది అప్పుడు ఈజీవుఁడు, మామిడిపండు, మేడిపండు, రావిపండు, తొడిమనుండి విడిపోయినట్లు, ఈ సమస్తమైన శిరఃపాణ్యాద్యవయవములను మిక్కిలి విడిచిపెట్టి యథాప్రకారము ప్రాణముతోఁగూడ వేటొక దేహమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ॥ తద్యథారాజానమాయాన్తముగ్రాః ప్రత్యేనసః సూతగ్రామణ్యోన్వైః పానై రావసధైః ప్రతికల్పన్తేఽయమాయాత్యయమాగచ్ఛతీత్యేవగ్ హౌవంవిదగ్ సర్వాణిభూతాని ద్రవితల్పన్త ఇదం బ్రహ్మయాతీదమాగచ్ఛతీతి. ||౩౭||

ప॥ తత్ - యథా - రాజానం - ఆయానం - ఉగ్రాః - ప్రత్యేనస - సూత్రామణ్యైః - అన్యైః - పానైః - ఆపసథైః - ప్రతికల్పన్తే - ఆయం - ఆయాతి - ఆయం - ఆచ్ఛతి - ఇతి - ఏవం - మా - ఏవంవిదం - సర్వాణి - భూతాని - ప్రతికల్పన్తే - ఇదం - బ్రహ్మ - ఆయాతి - ఇదం - ఆచ్ఛతి - ఇతి

ప్ర॥ తత్ = అది, యథా = ఏప్రకారమనగా, ఉగ్రాః = క్రూరకర్తలను జేయువారును, ప్రత్యేనస = ప్రతి పాపులను శిక్షించుటకుగాను నియోగింపఁబడినవారును, (చోరులు మొదలైన వారిని శిక్షించుటయందు నియోగింపఁబడిన), సూత్రామణ్యైః = సూత్రములును, (సంకరవర్ణము లొంబుట్టిన జాతి సమూహములు), గ్రామణ్యైః = గ్రామాధికారులును ఆయాంతం = వచ్చుచున్న రాజానం = రాజులు, అన్యైః = అన్యములతోడను పానైః = మద్యము మొదలైన పానద్రవ్యములతోడను, ఆపసథైః = నివసించుటకు యోగ్యములైన మేడలతోడను, ఆయం = ఈరాజు, ఆయాతి = వచ్చుచున్నాడు ఆయం = ఈరాజు, ఆగచ్ఛతీతి = వచ్చుచున్నాడని, (యథా = ఏప్రకారము), ప్రతికల్పన్తే = నిరీక్షించుచున్నారో, ఏవంహ = ఈప్రకారముగానే, ఏవంవిదం = కర్తృఫలమును తెలిసికొని, (సంసారియగుజీవుని), సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = భూతములు, (దేహవ్యాపారమునజేయునట్టి సూర్యుండు మొదలైనవి) ఇదంబ్రహ్మ = బ్రహ్మస్వరూపమును ఈజీవాత్త ఆయాతి = వచ్చుచున్నది. ఇదం = ఈజీవాత్త, ఆగచ్ఛతీతి = వచ్చుచున్నదని ప్రతికల్పన్తే = నిరీక్షించుచున్నది.

తా॥ ఓజసకుండా' జీవుండు మరణమును పొంది దేహంతరమునుపొందునపుడు దేహశంబంధమైన వ్యాపారములను చేయునట్టి సూర్యుండు మొదలైన సమస్తహితములును, లోకమానందు దొంగలు మొదలైన వారలను శిక్షించుటయందు నియోగింపఁబడి ఉగ్రకర్తములుగల సంకరజాతివలనంబుట్టిన సూతులును, గ్రామాధికారులును, వచ్చెడి రాజునుగూర్చి భత్య భోజ్యాద్యన్నములతోడను, మద్యము మొదలైన పానద్రవ్యములతోడను, మేడలు మొదలైన నివాసములతోడను, కూడుకొని యిదిగో వచ్చుచున్నాడు ఇదిగో వచ్చుచున్నాడని నిరీక్షించుచున్నట్లు కర్తృఫలమును తెలిసియున్న ఈ జీవునిగూర్చి ఈ బ్రహ్మము వచ్చుచున్నది, బ్రహ్మము వచ్చుచున్నదని నిరీక్షించుచున్నది.

ఉ॥ తద్యథా రాజానం ప్రయయాసంత ముగ్రాః ప్రత్యేనస సూత్రామణ్యోఽభిసమాయన్త్యేవమే వేషమాత్మాన మస్తకాలే సర్వే ప్రాణా అభిసమాయన్తి యత్రై తనూర్ధ్వోచ్చావసీ భవతి ॥౩౮॥

ప॥ తత్ - యథా - రాజానం - ప్రయయాసంత - ఉగ్రాః - ప్రత్యేనసః - సూత్రామణ్యైః - అభిసమాయన్తి - ఏవం - ఏష - ఇమం - ఆత్మానం - అస్తకాలే - సర్వే - ప్రాణాః - అభిసమాయన్తి - యత్ర - ఏతత్ - ఊర్ధ్వోచ్చావసీ - భవతి

ప్ర॥ తద్యథా = అట్లునగా, ఉగ్రాః = క్రూరులును, ప్రత్యేనసః = పాపులనందెరిని శిక్షించుటకుగాను నియోగింపఁబడిన వారును, సూత్రామణ్యైః = సూతులును గ్రామాధికారులును, ప్రయయాసంతం = మిక్కిలి పోపుటకుఁగోరుచున్న, రాజానం = రాజును, (యథా = ఏప్రకారము), అభిసమాయన్తి = పొందుచున్నారో, ఏషమేవ = ఈప్రకారముగానే, (తదా = అప్పుడు), సర్వే = సమస్తములైన, ప్రాణాః = ప్రాణములు, (వాగాదీంద్రియములు), అస్తకాలే = మరణకాలమునందు,

ఇమం = ఈ అత్తాశం = భోక్తృ, (జీవుని), అభిసమాయన్తి = పొందుచున్నవి యత్ర = ఎప్పుడు, ఏతత్ = ఈశరీరము, ఊర్ధ్వచ్చాన్తీ = ఊర్ధ్వశ్వాసముగలది, భవతి = అగుచున్నది, (అప్పుడు పొందుచున్నది)

తా॥ ౧ జకకుఁగా' ఈశరీరము ఊర్ధ్వశ్వాసముగలదై మరణముపొందునపుడు ఈభోక్తయగు జీవుని, చాక్రములైన ఇంద్రియములన్నియు, బోకమునందు ప్రయాణమై వెళ్లుట కిచ్చుచుం చినరాజులు గ్రామాదికరులు మొదలైనవారు ఎదురుగావచ్చి పొందినట్లు పొందుచున్నవి

ఇతి షష్ఠాధ్యాయే తృతీయం బ్రాహ్మణమ్.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు షష్ఠాధ్యాయమునందు తృతీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము

షష్ఠాధ్యాయము - చతుర్థ బ్రాహ్మణ ప్రారంభము

ఉ॥ సయత్రాయమాత్తా బల్యంస్యేత్యసమ్మోహమివస్యేత్యదైవమేతే ప్రాణాఅభిస
మాయన్తి ఏతాస్తేజోమాత్రాః సమభ్యాదదానో హృదయమేవాన్వవ
క్రామతి సమత్రైపశాక్షుషః పురుషః పరాఙ్మర్యావర్తతే తథాఽరూప
జ్ఞోధవతి

॥౧॥

ప॥ సః - యత్ర - ఆయం - ఆత్మా - ఆబల్యం - ని - ఏత్య - సమ్మోహం - ఇవ - ని -
ఏతి - అథ - ఏనం - ఏతే - ప్రాణాః - అభిసమాయన్తి - సః - ఏతాః - తేజోమాత్రాః - స
మభ్యాదదానః - హృదయం - ఏవ - అచ - అవక్రామతి - సః - యత్ర - ఏషః - చాక్షుషః -
పురుషః - పరాఙ్మర్యావర్తతే - తథా - అరూపజ్ఞః - భవతి

ప్ర॥ సః = ఆ ఆయం = ఈ, ఆత్మా = ఆత్మ, యత్ర = ఏకాలమునందు, ఆబల్యం = దుర్బలత్వమును, (తాను దుర్బలము లెని వాఁడైనను మరణకాలమునందలి శరీరదుర్బలమును), స్యేత్య = పొంది, (తాను మూర్తస్వరూపుఁడు కాకపోవుటవలన దుర్బలఁడుకాక పోయినను శరీరదుర్బలమును తనదిగా నుపచరించుకొన), సమ్మోహమివ = అవివేకమునువలెనే, స్యేతి = పొందుచున్నాఁడు అథ = అప్పుడు, ఏతే = ఈ, ప్రాణాః = ప్రాణములు, (వాగాదీంద్రియములు), ఏనం = ఈఆత్మను, అభిసమాయన్తి = అభిష ఖముగా పొందుచున్నవి సః = ఆ ఆత్మ, తేజోమాత్రాః = తేజస్సుయొక్క అవయవములు గానుండు, ఏతాః = ఈవాగాదీంద్రియములను, సమభ్యాదదానః = బాగుగాఅభిముఖముగాపొందినవాఁడై, హృదయమేవ = హృదయమునే, (హృదయకమలమునందలి ఆకాశమునే), అన్వక్రామతి = అనుసరించిపొందుచున్నాఁడు సః = అట్టి, ఏషః = ఈ, చాక్షుషః = నేత్రమందైన, (నూర్మనియొక్క అంశస్వరూపుఁడగు), పురుషః = పురుషుఁడు, యత్ర = ఎప్పుడు, పరాజ్ = ఐముఖుఁడై, పర్యావర్తతే = అంతటను పొందుచున్నాఁడో, తథా = అప్పుడు, అరూపజ్ఞః = రూపము తెలియనివాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు (అప్పుడు స్వప్నకాలమునందువలెనే ఆత్మచక్షురాదీంద్రియములయొక్క తేజోంశములను పొందినవాఁడగుచున్నాఁడు)

తా|| ఇతవతిత క్షురమృదు ఈ అవయవములనుండి విడిపోయి దేహంతరమును పొందుచున్నాడని చెప్పబడినది ఏకాలమునందెట్లు విడుదునో దానిసంతయుఁ జూరముగా వర్ణించవలయునని ఈ బ్రాహ్మణము ఆరంభింపబడినది 'ఓజశ్చందా' ఈ స్వయంప్రకాశమును ఆత్మమరణకాలమునందు దేహసంబంధమైన దుర్బలత్వమును తనదిగా నుపచరించుకొని మోహమోహములులెని తాను, మోహముకలవాని వలెనగుచున్నాడు అట్టి సమయమునంగు ఈ ఆత్మను ఈ వాగాదీంద్రియములు అభిముఖముగావచ్చి పొందుచున్నవి ఈ తేజోంశములు గానుండెడి ఈ వాగాదీంద్రియములను ఆ ఆత్మ పొంది హృదయాకాశమునే అనుసరించి ప్రవేశించుచున్నది నూర్చుని యొక్క అంశముగనే త్రమునందైన ఈ క్షురమృదు మరణకాలమునందు, వాగాదీంద్రియములు వాని వాని యధస్తావదేవతలగు అగ్ని మొదలైన వానిని పొంగుటలోడనే, విముఖుడై యంతటను పొందినవాడై స్వప్నకాలమునందువలెనే చక్షుర దీంద్రియములయొక్క తేజోంశములను పొంది రూపము తెలియనివాడగుచున్నాడు

ఉ|| ఏకీభవతి నపశ్యతీత్యాహు రేకీభవతి న జిఘ్రతీత్యాహు రేకీభవతి సరసయత్ ఇత్యాహు రేకీభవతి నవదతీత్యాహు రేకీభవతి నశృణోతీత్యాహు రేకీభవతి నచనుత ఇత్యాహు రేకీభవతి నస్పృశతీత్యాహు రేకీభవతి నవిజాచాతీత్యాహు స్తస్యహైతస్య హృదయస్యాగ్రంప్రద్యోతతేతేన ప్రద్యోతేనైవ ఆత్మా నిష్క్రామతి | చక్షుషోవా మూర్ధ్వోవా న్యేభ్యోవా శరీరదేశేభ్యస్తమ త్రామంతం ప్రాణోఽనూత్రామతి ప్రాణమ నూత్రామస్తగ్ సర్వేప్రాణా అనూత్రామన్తి సవిజ్ఞానో భవతి సవిజ్ఞానమేహాన్వవక్రామతి | తం విద్యాకర్తణీ సమన్వారభేతే పూర్వప్రజ్ఞా చ. ॥౨॥

ప|| ఏకీభవతి - న - పశ్యతి - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - జిఘ్రతి - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - రసయతే - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - వదతి - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - శృణోతి - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - మనుతే - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - స్పృశతి - ఇతి - ఆహుః - ఏకీభవతి - న - విజాచాతి - ఇతి - ఆహుః - తస్య - హ - ఏతస్య - హృదయస్య - అగ్రం - ప్రద్యోతతే - తేన - ప్రద్యోతేన - ఏవ - ఆత్మా - నిష్క్రామతి - చక్షుషః - వా - మూర్ధ్నః - వా - అన్యేభ్యః - వా - శరీరదేశేభ్యః - తం - ఉత్రామంతం - ప్రాణః - అనూత్రామతి ప్రాణం - అనూత్రామన్తం - సర్వే - ప్రాణాః - అనూత్రామన్తి - సవిజ్ఞానః - భవతి - సవిజ్ఞానం - ఏవ - అన్వవక్రామతి - తం - విద్యాకర్తణీ - సమన్వారభేతే - పూర్వప్రజ్ఞా - చ

ప్ర|| (యదా=ఎప్పుడు, కరణజాతం=ఇంద్రియసముదాయము, స్వేనలిజ్ఞాత్తనా=స్వకీయమగులింగాత్మతో అనగా జీవునితో), ఏకీభవతి=కూడుకొని ఒకటి యగుచున్నదో, (తదా=అప్పుడు, పార్వస్థాః=ప్రక్కననుండెడి జనులు, ఏనం=ఈపురుషుని), నపశ్యతీతి=చూడడని, ఆహుః=చెప్పి, (యదా=ఎప్పుడు), ఏకీభవతి=ఒకటి యగుచున్నాడో (ఈపురుషుడు ఎప్పుడు లింగాత్మతోకూడుకొని ఒకటియగుచున్నాడో అప్పుడు), నజిఘ్రతీతి=ఆహ్వానించడని, ఆహుః=చెప్పిరి ఏకీభవతి=(ఎప్పుడు) ఒకటి యగుచున్నాడో, సరసయతే=(ఎప్పుడు) రుచిచూడ

దు, ఇతి=అని, ఆహుః=చెప్పిరి ఏకీభవతి=(ఎవ్వడు) ఒకటియగుచున్నాడో, (అవ్వడు) నవవి
 త్రితి=పలుకడని, ఆహుః=చెప్పిరి ఏకీభవతి=(ఎవ్వడు) ఒకటియగుచున్నాడో, (అవ్వడు),
 నశ్యణోతీతి=నడచి, ఆహుః=చెప్పిరి (ఎవ్వడు), ఏకీభవతి=ఒకటియగుచున్నాడో, (అవ్వడు),
 నమసుత ఇ=తలంచడని, ఆహుః=చెప్పిరి (ఎవ్వడు), ఏకీభవతి=ఒకటియగుచున్నాడో, (అ
 వ్వడు) నస్పృశతీతి=తాకుడని, ఆహుః=చెప్పిరి (ఎవ్వడు), ఏకీభవతి=ఒకటియగుచున్నాడో,
 (అవ్వడు). నవిజానాతీతి=తెలిసికొనడని, ఆహుః=చెప్పిరి తస్యహ=ఆప్రసిద్ధుడును ఏతస్య=
 ఈ, హృదయస్య=హృదయరంధ్రముయొక్క, అగ్రం=ముఖము, (ద్వారము), ప్రద్యోతతే=ప్ర
 కాశించుచున్నది తేన=ఆ ప్రద్యోతేన=ఆత్మప్రకాశముచేతను (హృదయాగ్రముచేతను), ఏవిః=
 ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, (లింగశరీరోపాధికుడగు విజ్ఞానమయూత్త), నిప్రామతి=బయలుపెడలుచు
 న్నాడు చక్షుషోవా=నేత్రమునుండియైనను, మార్ధ్వోవా=శిరస్సునుండియైనను, అగ్రేభ్యః=ఇత
 రములైన, శరీరదేశేభ్యోవా=దేహప్రదేశములనుండియైనను, ఉత్క్రామంతం=లేచిపోవుచున్నది,
 తం=అవిజ్ఞానాత్తను, ప్రాణః=ప్రాణము, (సర్వమునకు అధికారియగు దేహమునందలి ప్రాణము),
 అనూత్క్రామతి=అనుసరించిపోవుచున్నది. అనూత్క్రామంతం=అనుసరించిపోవుచున్న ప్రా
 ణం=ప్రాణమును, సర్వే=సమస్తములైన, ప్రాణాః=వాగాదీంద్రియములు, అనూత్క్రామంతి=
 అనుసరించిపోవుచున్నవి సజ్జ్ఞానః=జ్ఞానముతోఁగూడుకొనునది, భవతి=అగుచున్నది (ఆత్మ
 కర్తృత్వమువలననుండి స్వప్నమునందువలెనే విశేషవిజ్ఞానముగలదియగుచున్నది) సవిజ్ఞానమే=
 విజ్ఞానముతోఁగూడుకొనినదానినే, అన్యక్రామతి=అనుసరించిపొందుచున్నది. (విశేష విజ్ఞానము
 చేతఁబ్రకాశింపఁబడినదానినే పొందుచున్నది) తం=ఆపరలోకము కొఱకు పోవుచున్న ఆత్మను,
 విద్యాకర్తృణీ=విద్యాకర్తృలు, సమన్వారభేతే=అనుసరించి పొందుచున్నవి పూర్వప్రజ్ఞాచ=పూ
 ర్వమందనుభవంపఁబడిన నివయ ప్రజ్ఞాయను, (అతిక్రమించిపోయిన కర్తృఫలములయొక్క అను
 భవ రూపమగువాసనయును), (సమన్వారభేతే=అనుసరించిపొందుచున్నది)

తా॥ ఓజనకుడా! ఇంద్రియసముదాయము విజ్ఞాన మయూత్తతోఁగూడుకొని ఒకటియైన
 వ్యడు ఈపురుషుని, పూర్వమునందుండెడి జనులు, మాడఁడనియును వాసన మాడఁడనియును రు
 చిమాడఁడనియును పలుకఁడనియును వినఁడనియును తలంచఁడనియును స్పృశించఁడనియును
 తెలిసికొనఁడనియును చెప్పుదురు ఇట్లు సర్వేంద్రియములు పరమమునొంది విజ్ఞానమయూత్త
 తోఁగూడుకొనునప్పుడు ఆహృదయరంధ్రముయొక్క జీవనిర్గమ స్థానమగు నాడీద్వారము ఆత్మ
 ప్రకాశముతోఁబ్రకాశించుచున్నది ఆప్రకాశముతోనే ఈ లింగశరీరోపాధికుడగు విజ్ఞానమ
 యూత్త నేత్రము ద్వారాగా గాని శిరస్సుద్వారాగాగాని ఇతరములగు శరీరప్రదేశములద్వారాగా
 గాని బయలుపెడలుచున్నది ఇట్లు ఈదేహమునుండి బయలుపెడలినవిజ్ఞానమయూత్తను, ఈదేహం
 ద్రియాది సర్వమునకధికారియగు ప్రాణము అనుసరించిపొందుచున్నది అట్టిప్రాణమును వాగా
 దీంద్రియములన్నియు అనుసరించిపొందుచున్నవి. ఆత్మ, కర్తృత్వమువలన స్వప్నమునందువలెనే
 విశేషవిజ్ఞానముగలదియై ఆవిశేష విజ్ఞానముచేతఁబ్రకాశించెడి విశేషజ్ఞాన సహితమైనదానినె పొం
 దుచున్నది ఇట్లు పరలోకమును పొందుచున్న ఆత్మను విధిప్రతిషేధరూపమైన విద్యయును, విధి
 ప్రతిషేధరూపమైన కర్తయును, అతిక్రమించిపోయిన కర్తృఫలములయొక్క అనుభవ రూపమైన
 వాసనయును, అనుసరించి పొందుచున్నవి

ఉ॥ తద్యధాత్మజలాయుకాత్మణస్యాస్తంగత్వా అన్యమాక్రమమాక్రమ్యాత్తాన
ముపసగ్ హరత్యేవమేవాయమాత్మేదగ్ శరీరం నిహత్యావిద్యాంగమయి
త్వాన్యమాక్రమమాక్రమ్యాత్తానముపసగ్ హరతి. ||౩||

ప॥ తత్ - యథా - త్మణజలాయుకా - త్మణస్య - అస్తం - గత్వా - అన్యం - ఆక్ర
మం - ఆక్రమ్య - అత్తానం - ఉపసంగంతి - ఏవం - ఏవ - అయం - ఆత్మా - ఇదం - శరీరం -
నిహత్య - అవిద్యాం - గమయిత్వా - అన్యం - ఆక్రమం - ఆక్రమ్య - ఆత్మానం - ఉపసంహరతి.

ప్ర॥ తత్=అది, యథా=ఏప్రకారమనగా, (వేటొకదేహమునందు సంపరించుటయం
దు ఇది దృష్టాంతమేలాగనగా), త్మణజలాయుకా=గరికయందలిపురుగు, త్మణస్య=గరికయొక్క,
అస్తం=కొనను, గత్వా=పొంది, (అన్యం=మఱియొకటియగు, ఆక్రమం=ఆక్రమణమును, (మఱి
యొకటియైన త్మణముయొక్క ఆధారమును), ఆక్రమ్య=ఆవరించుకొని, అత్తానం=ఏప్రకారము, ఆ
త్తానం=తన్ను, ఉపసంహరతి=లాగుకొనుచున్నది. ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, అయం=
ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, (సంసారియగు జీవుడు), ఇదం=ఈ, శరీరం=దేహమును, నిహత్య=చంపి,
(వీడిచి), అవిద్యాం=అచేతనమును, గమయిత్వా=పొందించి, అన్యం=వేఱయైన, ఆక్రమం=ఆ
క్రమణమును, (ఆధారమైన అన్యశరీరమును), ఆక్రమ్య=ఆవరించుకొని, ఆత్మానం=తన్ను, ఉప
సంహరతి=లాగుకొనుచున్నాడు (పూర్వవాసనచే ఆదేహమునందు ఆత్మభావమును చేయుచు
న్నాడు)

తా॥ ఓ జనకుడా! పూర్వదేహమునందలి ప్రజ్ఞయను పేరుగలవాసన మృదయమునందుం
డియె వేఱు దేహమునుపక్రమించి పూర్వదేహమును విడుచుచున్నది ఇందుకు ఇక్కడ దృష్టాంత
ము చెప్పబడుచున్నది ఎట్లనగా, లోకమునందు తోటకూరయందలి పురుగు తానున్నదాని
కొనకు చేరి వేటొకదానిని ఆక్రమించి పూర్వపుదానిని విడిచినట్లు ఈ సంసారియగు జీవాత్మయు
ను ప్రకృతదేహమును విడిచి అచేతనమును పొందించి వేటొక దేహమునుపొంది పూర్వవాసనచే
తిరిగి తాను పొందినదేహమునందు ఆత్మ భావమునుచేయుచున్నాడు

ఉ॥ తద్యధాపేశస్కారీపేశసో మాత్రాముపాదాయాన్యన్నవతరం కల్యాణతర
గ్ రూపం తనుత ఏవమేవాయ మాత్మేదగ్ శరీరం నిహత్యా విద్యాంగమ
యిత్వాన్యన్నవతరం కల్యాణతరగ్ రూపం మరుతేపిత్ర్యంవాగాధర్వంవా
దైవంవాప్రాజాపత్యంవా బ్రాహ్మంవాఽన్యేషాంవాభూతానాం. ||౪||

ప॥ తత్ - యథా - పేశస్కారీ - పేశసః - మాత్రాం - ఉపాదాయ - అన్యత్ - న
వతరం - కల్యాణతరం - రూపం - తనుతే - ఏవం - ఏవ - అయం - ఆత్మా - ఇదం - శరీరం -
నిహత్య - అవిద్యాం - గమయిత్వా - అన్యత్ - నవతరం - కల్యాణతరం - రూపం - మరుతే -
పిత్ర్యం - వా - గాధర్వం - వా - దైవం - వా - ప్రాజాపత్యం - వా - బ్రాహ్మం - వా - అ
న్యేషాం - వా - భూతానాం.

ప్ర॥ తత్=అది, యథా=ఏప్రకారమనగా, (మఱియొక దేహమును ఆరంభించుటయందు
ఇది దృష్టాంతమేలాగనగా), పేశస్కారీ=స్వర్ణకాయండు, (అగస్త్యులవాడు), పేశసః=బంగ
రుయొక్క, మాత్రాం=తేజమును, ఉపాదాయ=తీసికొని, అన్యత్=ఇతరమైన, నవతరం=మిక్కి

లిసూతనమును, కల్యాణతరం=మిక్కిలిశుభమైన, రూపం=ఆకారమును, (యథా=ఏప్రకారము), కురుతే=చేయుచున్నాఁడో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, ఆయం=ఈ ఆత్మా=ఆత్మ, (సంసారియగుజీవుఁడు), ఇదం=ఈ, శరీరం=దేహమును, నిహత్య=చంపి, (విడిచి), అవిద్యాం=అచేతనమును, గమయిత్వా=పొందించి, అన్యత్=ఇతరమైన, నవతరం=మిక్కిలి సూతనమైన, కల్యాణతరం=మిక్కిలిశుభమైన, పితృసంబంధమైనదైనను, గాఢర్వంవా=గఢర్వసంబంధమైనదైనను, దైవంవా=దేవసంబంధమైనదైనను, ప్రజాపత్యంవా=ప్రజాపతిసంబంధమైనదైనను, బ్రాహ్మంవా=బ్రహ్మసంబంధమైనదైనను, అన్యేహం=ఇతరములైన, భూతానాంవా=భూతముల సంబంధమైన, రూపం=ఆకారమును, కురుతే=చేయుచున్నాఁడు

తా॥ ఓకనకుఁడా! లోకమునందు బంగారుపనిచేయునట్టి అగసాలవాఁడు బంగారము యొక్క లేశములను తీసికొని మిక్కిలి సూతనమును శుభతరమునగు వేటొకవస్తు రూపమును చేసినట్లు ఈ జీవుఁడు ప్రకృతదేహమును పరిత్యజించుటవలన అచేతనత్వమునుపొందించి పితృదేవతాసంబంధమునుగాని గంధర్వసంబంధమునుగాని దేవసంబంధమునుగాని ప్రజాపతిసంబంధమునుగాని బ్రహ్మసంబంధమునుగాని ఇతరములగుభూతములసంబంధమునుగాని వీనిలో దేనినైనను మిక్కిలి సూతనమును శుభతరమునగు అన్యమైన రూపముచేయుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సవాఅయమాత్మా బ్రహ్మవిజ్ఞానమయోమనోమయః ప్రాణమయశ్చక్షుర్మయః శ్రోత్రమయః పృథివీమయ ఆపోమయోవాయుమయ ఆకాశమయస్తేజోమయోఽతేజోమయః కామమయోఽకామమయఃక్రోధమయోఽక్రోధమయో ధర్మమయోఽధర్మమయః సర్వమయస్తద్వదేతదిదమయోఽదోమయఇతి యథాకారీయథాచారీ తథా భవతి సాధుకారీ సాధుర్భవతి పాపకారీ పాపోభవతి పుణ్యః పుణ్యేనకర్తృణాభవతి పాపః పాపేన । అధోఖిల్వా హుఃకామమయ ఏవాయం పురుషఇతి సయథాకామో భవతి తత్ర తుర్భవతి య త్ర తుర్భవతి తత్ర కురుతే య త్ర కురుతదభినమ్యద్యతే.

॥౫॥

ప॥ సః - వై - ఆయం - ఆత్మా - బ్రహ్మ - విజ్ఞానమయః - మనోమయః - ప్రాణమయః - చక్షుర్మయః - శ్రోత్రమయః - పృథివీమయః - ఆపోమయః - వాయుమయః - ఆకాశమయః - తేజోమయః - అతేజోమయః - కామమయః - ఆకామమయః - క్రోధమయః - అక్రోధమయః - ధర్మమయః - అధర్మమయః - సర్వమయః - తత్ - యత్ - ఏతత్ - ఇదమయః - అదోమయః - ఇతి - యథాకారీ - యథాచారీ - తథా - భవతి - సాధుకారీ - సాధుః - భవతి - పాపకారీ - పాపః - భవతి - పుణ్యః - పుణ్యేన - కర్తృణా - భవతి - పాపః - పాపేన - అధో - ఖిలు - ఆహుః - కామమయః - ఏవ - ఆయం - పురుషః - ఇతి - సః - యథా - కామః - భవతి - తత్ర - తుః - భవతి - యత్ర - తుః - భవతి - తత్ - కర్త - కురుతే - యత్ - కర్త - కురుతే - తత్ - అభినమ్యద్యతే.

ప్ర॥ సవై=అప్రసిద్ధుడు, ఆయం=ఈ, విజ్ఞానమయః=విజ్ఞానస్వరూపము, ఆత్మా=ఆత్మ, (ఏ ఆత్మసంసారిగానున్నాఁడో అట్టి ఈ ఆత్మ), బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము. (ఆ పరబ్రహ్మము బుద్ధి తోగూడుకొని విజ్ఞానమయమగుచున్నది. అదేప్రకారము), మనోమయః=మనోస్వరూపుఁడు

ను, ప్రాణమయః=ప్రాణస్వరూపుఁడును, చక్షుర్మయః=నేత్రస్వరూపుఁడును, శ్రోత్రమయః=శ్రోత్రస్వరూపుఁడును, పృథీవీమయః=భూస్వరూపుఁడును, ఆపోమయః=ఉదకస్వరూపుఁడును, వాయుమయః=వాయుస్వరూపుఁడును, ఆకాశమయః=ఆకాశస్వరూపుఁడును, తేజోమయః=తేజోరూపుఁడును, అతేజోమయః=తేజోరహితమైన స్వరూపుఁడును, కామమయః=కామరూపుఁడును, అకామమయః=అకామస్వరూపుఁడును, క్రోధమయః=క్రోధరూపుఁడును, అక్రోధమయః=క్రోధరహితస్వరూపుఁడును, ధర్మమయః=ధర్మస్వరూపుఁడును, అధర్మమయః=అధర్మస్వరూపుఁడును, (భూత్వా=అయి), సర్వమయః=సర్వస్వరూపుఁడును, (భవతి=అగుచున్నాఁడు) ఏతత్=ఇది, యత్=ఏదియో, తత్=అది, (ప్రత్యక్షప్రత్యక్షముగానుండెడి సర్వమయమగు అది), ఇదంమయః=ఈప్రత్యక్షమగు ఇంద్రియగోచరమైన శబ్దాదివిషయస్వరూపమైనది అదోమయః=అప్రత్యక్షముగా అంతఃకరణమునందుండెడి శబ్దాదివిషయరూపమైనది ఇతి=సంతకముగానైతే, (జనః=జనుఁడు), యధాకారీ=ఎట్లుచేయుటకు స్వభావముగలవాఁడును, యదాచారీ=ఎట్లాచరించుటకు స్వభావముగలవాఁడును, (భవతి=అగుచున్నాఁడో), తథాభవతి=అట్లే అగుచున్నాఁడు సాధుకారీ=మంచిచేయువాఁడు, పాపకారీ=మంచివాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు పాపకారీ=పాపముచేయువాఁడు, పాపః=పాపుఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు. పుణ్యేన కర్తణా=పుణ్యకర్తముచేతను, పుణ్యః=పుణ్యాత్ముఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు పాపేన=పాపకర్తముచేతను, పాపః=పాపాత్ముఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు). అధోఖలు=మఱియును, (అన్యే=ఇతరులు), అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, కామమయఇతి=కామస్వరూపుఁడని, ఆహుః=చెప్పిరి సః=ఆపురుషుఁడు, యధాకామః=(ఏకోరికతోఁగూడుకొనినవాఁడు), ఏకోరికగలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడో, తత్క్రతుః=అనిశ్చయమే, (భవతి=అగుచున్నది) యత్క్రతుః=ఏదిశ్చయము, భవతి=అగుచున్నదో, తత్కర్త=ఆకర్తను, కురుతే=చేయుచున్నాఁడు యత్కర్త=ఏకర్తను, కురుతే=చేయుచున్నాఁడో, తత్=దానిని, (ఆఫలమును), అభిసమ్యద్యతే=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ ఈ జీవునికి బంధనసంజ్ఞకములైన యుపాధులేవియో వానినన్నిటినిచేర్చి యిక్కడ చెప్పబడుచున్నది ఓజనకుఁడా! జననమరణప్రవాహరూపమైన సంపారముగల ఈజీవుఁడు పరిపూర్ణమైన పరబ్రహ్మమే ఆపరబ్రహ్మము ఈదేహమునందుబుద్ధితోఁగూడుకొని విజ్ఞానరూపుఁడును మనస్సుతోఁగూడుకొని మనోరూపుఁడును ప్రాణముతోఁగూడుకొని ప్రాణరూపుఁడును నేత్రముతోఁగూడుకొని నేత్రరూపుఁడును, శ్రోత్రముతోఁగూడుకొని శ్రోత్రరూపుఁడును అదేప్రకారము భూరూపుఁడును ఉదకరూపుఁడును వాయురూపుఁడును ఆకాశరూపుఁడును తేజోరూపుఁడును తేజోరహితమైన రూపముగలవాఁడును కామరూపుఁడును అకామరూపుఁడును క్రోధరూపుఁడును అక్రోధరూపుఁడును ధర్మరూపుఁడును అధర్మరూపుఁడును అయి సమస్తస్వరూపుఁడగుచున్నాఁడు ఇట్లు చక్షురాదీంద్రియములకు ప్రత్యక్షమైన ఈ సమస్త స్వరూపమును ఇట్లు చక్షురాదీంద్రియములకు ప్రత్యక్షమై అంతఃకరణమునందుండెడి శబ్దాదివిషయరూపమునై జీవరూపుఁడుగానుండి పుణ్యకర్తముచేయువాఁడై పుణ్యాత్ముఁడుగాను పాపకర్తముచేయువాఁడై పాపాత్ముఁడుగాను అగుచున్నాఁడు మఱియుకొందఱు ఈ జీవుఁడు కామస్వరూపుఁడని చెప్పుచున్నారని ఆ కామరూపుఁడగు పురుషుఁడు తనకోరికప్రకారము నిశ్చితుఁడై యేకర్తనుచేయునో ఆకర్తఫలమును పొందుచున్నాఁడు.

ఉ॥ తదేవస్థోకోభవతి తదేవసక్తస్సహ కర్మజైతి లిङ్గంమనోయత్రనిషక్తమస్య ।
 ప్రాప్యైస్తంకర్మణస్తస్యయత్కించేహ కరోత్యయం । తస్మాల్లోకాత్పునరే
 త్యస్మైలోకాయ కర్మణ్యభితితు కామయమానోఽథాకామయమానాయోఽ
 కామోనిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మకామః న తస్య ప్రాణా ఉత్క్రామన్తి
 బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మేష్వేతి. ॥౬॥

ప॥ తత్ - ఏవః - స్థోకః - భవతి - తత్ - ఏవ - సక్తః - సహ - కర్మణా - ఏతి -
 లిङ్గం - మనః - యత్ర - నిషక్తం - అస్య - ప్రాప్య - అస్తం - కర్మణః - తస్య - యత్ - కించ -
 ఇహ - కరోతి - ఆయం - తస్మాత్ - లోకాత్ - పునః - ఏతి - అస్తై - లోకాయ - కర్మ
 ణః - ఇతి - తు - కామయమానః - ఆధ - అకామయమానః - యః - అకామః - నిష్కామః -
 ఆప్తకామః - ఆత్మకామః - న - తస్య - ప్రాణాః - ఉత్క్రామన్తి - బ్రహ్మ - ఏవ - సన్ -
 బ్రహ్మ - ఆప్యేతి

ప్ర॥ తత్=ఆ పూర్వార్థమునందు, ఏవః=ఈ, స్థోకః=మంత్రము, భవతి=అగుచున్నది.
 (జనుఁడు కర్మఫలమునందాసక్తుఁడై యే కర్తను చేయుచున్నాఁడో), సక్తః=ఆ సక్తుఁడై, కర్మణా
 సహ=కర్మతోఁగూడ, తదేవ=ఆఫలమునే, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు (అది యేదియనఁగా), అస్య
 =ఈ పురుషునియొక్క, మనః=మనస్సు, యత్ర=దెనియందు, సక్తం=ఆసక్తమైనవో, (తత్=అది),
 లిङ్గం=లింగము (కర్మ లింగమగుచున్నది) ఆయం=ఈ సంసారియగు పురుషుఁడు, ఇహ
 =ఇక్కడ, (ఈ లోకమునందు), యత్కించ=ఏ కర్తను, కరోతి=చేయుచున్నాఁడో, తస్య=ఆ,
 కర్మణః=కర్మముయొక్క, (ఫలం=ఫలమును, భుక్త్యా=అనుభవించి), అస్తం=ఆపనము
 ను, ప్రాప్య=పొంది, తస్మాత్=అ, లోకాత్=లోకమునుండి, పునః=మరల, అస్తై=ఈ, లో
 కాయ=లోకముకొఱకు, కర్మణే=కర్మచేయుటకై, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు ఇతి=ఈప్రకా
 రముగానైతే, కామయమానః=(కర్మఫలమును) కోరువాఁడు, (జనన మరణ రూప సంసారమును
 పొందుచున్నాఁడు) అధ=కనుక, యః=ఎవఁడు, అకామయమానః = కర్మఫలమును కోరని
 వాఁడును, అకామః=కోరిక లేనివాఁడును, నిష్కామః=తనవలన సమస్తమైన కోరికలు పోయిన
 వాఁడును, ఆప్తకామః=పొందఁబడిన కోరికలుగలవాఁడునునై, (తేవము లేకుండునట్లున్ని కోరికల
 ఫలమును పొందినవాఁడు), ఆత్మకామః=తనస్వరూపమునుచాత్రము కోరువాఁడు, (భవతి=అ
 గుచున్నాఁడో), తస్య=వానియొక్క, ప్రాణాః=వాగాదీంద్రియములు, నోత్క్రామన్తి=విడిచి
 పోవు (సః=వాఁడు, ఇహ=ఇక్కడనే), బ్రహ్మైవసన్=బ్రహ్మమే యై, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము
 ను, ఆప్యేతి=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ ఈ పూర్వార్థమును వివరించుటయందీమంత్రము కలిగినది ఓ జనకుడా! ఈ జివుఁ
 ఁడు, తన మనస్సు ఏ కర్మ ఫలాసక్తమగునో అది యే గుఱుతుగాఁగల కర్మముగలవాఁడై ఈ లోక
 మునందు ఏయే కర్తను చేయునో ఆయా కర్మఫలములను పరలోకమునందనుభవించి కర్మఫలం
 తమును పొంది ఆలోకమునుండి మరల కర్మచేయుటకీలోకమునకు విష్పుచున్నాఁడు ఈప్రకార
 ముగానే కర్మఫలమును కోరెడివాఁడు జనన మరణ రూప సంసారమును పొందుచున్నాఁడు. క

నుక సర్వస్వరూపమైన అత్తను కోరువాఁడు సర్వకామముల సమముపొందినవాఁడగును గనుక నే తనవలన సర్వకామములు నివర్తించివాఁడై కోరికలేనివాఁడై దెనిసి కోరికయేయండి ముక్తుఁడగుచున్నాఁడు ఇట్లు సమస్త కోరికలను విడిచి సర్వస్వరూపమై అత్తయైనవానియొక్క వాగాదీంద్రియములు లోకాంతర గమనములను చెయ్యపు అట్టివాఁడు ఇక్కడనే పరబ్రహ్మమై పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ॥ తదేషశ్లోకోభవతి యదాసర్వే ప్రముచ్యంతే కామాయేస్యహృదిశ్రితాః । అధమర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మసమశ్చుత ఇత తద్యథాఽహీ నిర్ల్యయ నీ వత్తికేమృతా ప్రత్యస్తాశ్చయీతై వమేవేదగ్ శరీరగ్ శేతే । అధాయమ శరీరోఽమృతః ప్రాణోబ్రహ్మైవ తేజఏవసోఽహం భగవతే సమాస్రంద దామీతిపెహవాచ జనకోవై దేహః ॥౭॥

ప॥ తత్ - ఏవః - శ్లోకః - భవతి - యదా - సర్వే - ప్రముచ్యంతే - కామాః - యే - అశ్వ - హృది - శ్రితాః - అధ - మర్త్యః - అమృతః - భవతి - అత్ర - బ్రహ్మ - సమశ్చుతే - ఇతి - తత్ - యథా - అహీనిర్ల్యయనీ - వత్తికే - మృతా - ప్రత్యస్తా - శయిత - ఏవం - ఏవ - ఇదం - శరీరం - శేతే - అద - అయం - అశరీరః - అమృతః - ప్రాణః - బ్రహ్మ - ఏవ - తేజః - ఏవ - సః - అహం - భగవతే - సమాస్రం - దదామి - ఇ - హ - ఉవాచ - జనకః - వై దేహః.

[ప్ర॥ తత్ = ఆ యర్థమునందు, ఏవః=ఈ, శ్లోకః=మంత్రము, భవతి=అగుచున్నది. అశ్వ=ఈ పురుషునియొక్క, హృది=బుద్ధియందు, యే=ఏవి, (ఇహలోక పరలోకోపయోగములగు పుత్ర విత్త లోకే వణాది లక్షణములగు కోరికలు) శ్రితాః=ఆక్రయించియున్నవో, (తే=ఆ), సర్వే=సమస్తమైన, కామాః=కోరికలు, యదా=ఎప్పుడు, (ఈ బ్రహ్మవేత్తకు), ప్రముచ్యంతే=మిక్కిలి విడిచిపోవుచున్నవో, అధ=అప్పుడు, మర్త్యః=మరణధర్మముగల మనుజుఁడు, అమృతః=మరణములేనివాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు అత్ర=ఈ శరీరమునందే, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, సమశ్చుతే=పొందుచున్నాఁడు, ఇతి=అని, ఉక్తం=చెప్పఁబడినది) తత్=దాని యందు(దృష్టాంతము చెప్పఁబడుచున్నది) యథా=ఏప్రకారము, అహీనిర్ల్యయనీ=అహి=సర్పముయొక్క, నిర్ల్యయనీ=కుబుసము, వత్తికే=పుట్టయందు, ప్రత్యస్తా=ఉంచఁబడినదై, మృతా=మరణమునుపొందినదై, శయిత=వండుకొనునో, ఏవమేవ=ఈప్రకారముగానే, ఇదంశరీరం=ఈదేహము, శేతే=పడియున్నది. అధ=అనంతరము, అశరీరః = శరీరములేనివాఁడును, (ఈ దేహము నాదియనిగాని లేక నేననిగాని అభిమానములేనివాఁడు శరీరమునందున్నను శరీరములేనివాఁడే), అమృతః = మరణములేనివాఁడునగు, (అయం=ఈ, ప్రాణః=ఆత్మ, బ్రహ్మైవ=పరమాత్మయే (అది యేదియనగా), తేజఏవ=తేజస్సే (ఏ ఆత్మ తేజస్సుచేత ఈ జగత్తు ప్రకాశించుచున్నదో అట్టి విజ్ఞానస్వరూపమగు ఆత్మ తేజస్సు అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఉపదేశించుచు), వై దేహః=విదేహదేశప్రభువైన, జనకః=జనకమహారాజు, సః=ఆ ప్రసిద్ధుఁడనగు, అహం=నేను, భగవతే=నీకొఱకు, (గవాం=గోవులయొక్క, సమాస్రం=వేయింటిని, దదామి=ఇచ్చుచున్నానని, పెహవాచ=పలికెను.

ఉ॥ తస్మి ఛిచ్ఛక్లముత నీలమాహుః పిక్లశగ్ హరితం లోహితంచ । ఏషపథాబ్రహ్మ
ణాహానువిత్తః తేనైతిబ్రహ్మవిత్పుణ్యకృతైజసశ్చ॥

ప॥ తస్మిక్ - శుక్లం - ఉత - నీలం - ఆహుః - పిక్లశం - హరితం - లోహితం - చ-
ఏషః - పథాః - బ్రహ్మణా - హా - అనువిత్తః - తేన - ఏతి - బ్రహ్మవిత్ - పుణ్యకృత్ - తైజ-
సః - చ॥

ప్ర॥ తస్మిక్=అజ్ఞానమార్గము విషయమై, (కేచిత్=కొందఱు), శుక్లం=తెల్లనినాడిని, ఉత=మఱియును, (అన్యే=మఱికొందఱు), నీలం=నల్లనినాడిని, (ఇంకకొందఱు), పిక్లశం=పసుపురంగునాడిని, (మఱికొందఱు), హరితం=పచ్చనినాడిని, లోహితంచ=ఎఱ్ఱనినాడిని, (మోక్షమార్గమని), ఆహుః=చెప్పిరి (వాత పితృ క్లేష్టరసములచే నిండింపబడిన సుషుమ్న మొదలైన నాడులలో ఈ శుక్లాదినాడులు మోక్షమార్గములని కొందఱు తలంచుదురు ఇట్లు చెప్పబడిన బ్రహ్మవిద్యామార్గముకంటె అన్యములగు ఈ శుక్లాదినాడులు సంసారవిషయములైనవిగాని మోక్షవిషయములైనవికావు కనుక), ఏషః=ఈ, పథాః=బ్రహ్మవిద్యారూపమైన మోక్షమార్గము, బ్రహ్మణాహా=పరమాత్మస్వరూపమైన బ్రాహ్మణునిచేతను, అనువిత్తః=తెలిసికొనబడినది. తేన=బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపమైన ఆమోక్షమార్గముచేతనే, పుణ్యకృత్=పుణ్యముచేసిన, తైజసశ్చ=పరమాత్మస్వరూపుడగు, బ్రహ్మవిత్=బ్రహ్మజ్ఞుని, ఏతి=పొందుచున్నాడు

తా॥ ఓజసకుడా! కొందఱుయోగులు ఆమోక్షమార్గమునందు వాత పితృ క్లేష్ట రసములచేనిండింపబడిన శుక్లనీలపీతహరితలోహితములగు సుషుమ్నాదినాడులు మోక్షమునకుముఖ్యమార్గములనిచెప్పుదురు ఆ శుక్లాది రంగులు మోక్షమార్గమునందెట్లు కలుగునుగిలుగనేరవు అయినను, ఆ శుక్లనీలపీతాదినాడులు, తమద్వారా జీవాత్మ, ఈశరీరప్రదేశమునుండి బయలుపెడలుటయొక్క సంబంధమువలన ఆజీవాత్మను బ్రహ్మాదిలోకములను పొందించుచున్నవి కనుక, ఎవఁడు, ఆత్మను తోరుటచేత సర్వకామములు నశించఁగా ఆప్తకాముడై లోకాంతరములగు అన్యదేశములకు పోవుట సంభవించనందున దీపముచల్లాతినట్లు నేత్రముమొదలైన దేహేంద్రియములకు ఇక్కడనే లీనముకలిగి ఆత్మగా శేషించుచున్నాడో, ఇదియే బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపమైన మోక్షమార్గము పూర్వము పుణ్యమునుచేసినవాడై పరలవిడువబడినపుత్రాద్యేషణుకలవాడై పరమాత్మ తేజస్సునందు తన్నుచేర్చి ఆత్మస్వరూపుడైన బ్రహ్మవేత్త, ఈపూర్వముచెప్పబడిన బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపమగు మోక్షమార్గముచే ఇక్కడనే బ్రహ్మస్వరూపియై దీపనిర్వాణమువలెనే పరబ్రహ్మతేజస్సునందై కృతుగుచున్నాడు.

ఉ॥ అన్ధంతమః ప్రవిశన్తియేఽవిద్యాముపాసతే । తతోభూయత్సవతేతమోయడే
విద్యాయాగ్ రతాః

100॥

ప॥ అన్ధం - తమః - ప్రవిశన్తి - యే - అవిద్యాం - ఉపాసతే - తతః - భూయః - ఇ-
వ - తే - తమః - యే - ఉ - విద్యాయాం - రతాః -

ప్ర॥ యే=ఎవరు, అవిద్యాం=కర్తను, (జ్ఞానముకంటె వేఱయిన సాధ్యసాధనలక్షణముగ కర్తను), ఉపాసతే=ఉపాసించుచున్నారో, (తే=వారు), అన్ధంతమః=గాఢమైన అజ్ఞానమును,

తా॥ ఇంతకుపూర్వము జననమరణ రూపమైన ఈదేహమును సంసారమునకు కావ
ముఖ్యకారణమని నిర్ణయించి సర్వస్వరూపమైన ఆత్మ కామముచేత జనుడు ఆప్తకాముఁ
యైడల ముక్తఁడగుచున్నాడని చెప్పి ఆ ఆప్తకామత్వమునకు బ్రహ్మజ్ఞానము ముఖ్యకారణము
క బ్రహ్మవిద్యయే మోక్షమునకు కారణమైనదని చెప్పఁబడినది దానినే దృఢపఱచుటకు కే
మంత్రముదాహరింపఁబడుచున్నది ఓ జనకుడా! జననమరణరూప సంసారమును పొందియు
ఈ జీవుఁడు తనయొక్క బుద్ధియందలి కోరికలన్నియు నెప్పుడు విడిపోయి నిష్కాముఁడగు
అప్పుడే మరణములేనివాఁడై ముక్తఁడై వేఱుప్రదేశమునకు పోవకయే ఈ శరీరమునందే
బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు పరబ్రహ్మమగుచున్నాఁడు దానికిక్కడ ఒక దృష్టాంతము చె
బడుచున్నది ఎట్లనఁగా, పాము కుబుసము, దాని నివాసమగు పుట్టయందుంచఁబడి మృతిబొ
యున్నట్లు ఈ శరీరము జీవుఁడు తానుకాని బుద్ధ్యాదీంద్రియములయింగు నేననిగాని నావిం
గాని యనెడి తాదాత్మ్య తద్వర్త్యాధ్యాసలనువిడిచి పరబ్రహ్మమైనప్పుడు నిశ్చేష్టితమైయొక్కడఁ
న్నదక్కడనేయుండును అట్లు పరబ్రహ్మస్వరూపియై ముక్తఁడైన జీవుఁడు ఈ దేహమునందు
యును అభిమానరహితుఁడగుటచే దేహమందుండని వాఁడు మరణములేనివాఁడునై పరమా
యగుచున్నాఁడు అట్టి పరిమాత్మ యేదియనఁగా, ఈ బుద్ధ్యాది సర్వప్రపంచమును ప్రకాశిం
జేయుచున్న ఆత్మ తేజస్వీయని యాజ్ఞ వల్క్యుఁడుపదేశించఁగా, విదేహదేశప్రభువైన జనకమ
రాజు, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నీకు నేను వేయి గోవులను ఇచ్చుచున్నానని పలికనని జ
యాజ్ఞవల్క్యు ఖ్యాయికారూపమును ధరించిన శ్రుతిచేత స్వకీయముగా జనులకొఱకు సంస
విమోక్షోపాయము చెప్పఁబడినది

ఉ॥ తదేతే శ్లోకాభవన్తి । అణుః పద్ధావితతః పురాణోమాగ్ స్పృష్టోఽనువిత్త
మయైవ । తేనధీ రాఅపియన్తి బ్రహ్మవిదస్స్వర్గం లోకమిత ఊర్ధ్వావిముక్తా
ప॥ తత్ - ఏతే - శ్లోకాః - భవన్తి - అణుః - పద్ధాః - వితతః - పురాణః - మాం
స్పృష్టః - అనువిత్తః - మయా - ఏవ - తేన - ధీరాః - అపియన్తి బ్రహ్మవిదః - స్వర్గం
లోకం - ఇతః - ఊర్ధ్వాః - విముక్తాః.

ప్ర॥ తత్ = ఆ ఆర్థమునందు, (ఆత్మ కాముఁడగు బ్రహ్మవేత్తకు మోక్షము కలుగుననెడి ఆ
మునందు), ఏతే = ఈ ముందుచెప్పఁబోయెడి, శ్లోకాః = మంత్రములు, భవన్తి = అగుచున్నవి.
పాణి = ప్రాచీనమును, అణుః = నూత్నమును, వితతః = తరింపఁజేయునదియునగు, పద్ధాః =
సమార్గము, మాం = నన్ను, స్పృష్టః = స్పృశించుచున్నది (నన్ను పొందినది). మయైవ = నా
తనే, అనువిత్తః = అనుసరించి తెలిసికొనఁబడినది తేన = ఆ మార్గముచేతను, ధీరాః = ధీరులగు
(ప్రజ్ఞావంతులగు), బ్రహ్మవిదః = బ్రహ్మవేత్తలు, విముక్తాస్సంతః = జీవించియుండఁగానే ముక్తులై
ఇతః = ఈ దేహపాతముకంటె, ఊర్ధ్వాః = అంతరము, స్వర్గం లోకం = మోక్షమును, (ఇక్క
స్వర్గ లోకమనఁగా మోక్షమర్థము), అపియన్తి = పొందుచున్నారు

తా॥ ఇంతకుపూర్వము ఆత్మ కాముఁడగు బ్రహ్మవేత్తకు మోక్షము కలుగునని చెప్పిన మం
బ్రాహ్మణముయొక్క ఆర్థమును విస్తరించి చెప్పనవి ఈ చెప్పఁబోయెడి మంత్రములు ఓ యా
వల్క్యుడా! జననమరణరూప సంసారమునుండి తరింపఁజేయునట్టిదియును ప్రాచీనమును న
త్నమునగు జ్ఞానమార్గము నన్ను పొందినది నాచేత ఆ జ్ఞానమార్గమునుసరించి తెలిసికొనఁబడినది
ఆ జ్ఞానమార్గముచేతనే ప్రజ్ఞావంతులగు బ్రహ్మవేత్తలు జీవించియుండఁగానే ముక్తులై ఈ దేహవ
విడిపోయినతరువాత మోక్షమును పొందుచున్నారు.

(సంసారనియామకమును), ప్రవిశ నిఃపాంచుచున్నారు య ఉ=ఎవరైతే, విద్యాయాం=వేదమునందు, (అవిద్యావస్తుప్రతి పాదకమును కర్తప్రయోజకమునగు వేదమునందు), రతాః=ఆసక్తిగలవారో, తే=వారు, తతః=ఆపూర్వాజ్ఞానముకంటె, భూయశ్చ=మిక్కిలి అధికమైనదేమైన తమః=అజ్ఞానమును, (ప్రవిశ నిఃపాంచుచున్నారు)

తా॥ ఓజనకుడా! ఈపూర్వోక్త జ్ఞానమార్గముకంటె నన్యమగుకర్తను నేవించువారును, ఆకర్త ప్రతిపాదకమగు ఉపనిషద్వ్యతిరిక్తమైన వేదమందాసక్తిగలవారును, దేహేంద్రియాది సంసారనియామకమగు అదికమైన అజ్ఞానమును పాంచుచున్నారు

ఉ॥ అనన్తానామ తేలోకా అన్తేనతమసావృతాః । తాగ్నేప్రేత్యాభిగచ్ఛన్త్యవి
ద్వాగ్ సోఽబుధోజనాః ॥౧౦॥

ప॥ అనన్తః - నామ - తే - లోకాః - అన్తేన - తమసా - ఆవృతాః - తా - తే -
ప్రేత్య - అభిగచ్ఛన్తి - అవిద్వాంసః - అబుధః - జనాః

ప్ర॥ తే=ఆ, లోకాః=లోకములు, అనన్తానామ=మిక్కిలి అనుభవకరములైనవై, అన్తేనతమసా=గాఢాంధకారముచేతను, (గాఢజ్ఞానముచేతను), ఆవృతాః=ఆవరింపబడినవి, అవిద్వాంసః=పండితులుకానివారును, అబుధః=అత్తజ్ఞానములేనివారునగు, జనాః=జనులు, (యే=ఎవరో), తే=వారు, ప్రేత్య=మరణమునుపొంది, తా=ఆపూర్వముచెప్పబడిన లోకములను, (ఆ అజ్ఞానావృతములైన లోకములను), అభిగచ్ఛన్తి=పాంచుచున్నారు.

తా॥ ఓజనకుడా! అజ్ఞానావృతములగు అనుభవకరములైన లోకములుకలవు అట్టి లోకములనుగూర్చి అపండితులై అజ్ఞానముచే ఆవరింపబడి, కర్తలనుచేయుచు, అత్తజ్ఞానములేక దేహమును సంసారమును పొందియున్న ఈ జనులు మరణమునుపొంది పోవుచున్నారు.

ఉ॥ ఆత్మానందేద్విజానీయాదయమస్తీతిపూరుషః । కిమిచ్ఛన్గన్యకామాయ శరీరమనుసజ్జ్వరేత్ ॥౧౧॥

ప॥ ఆత్మానం - చేత్ - విజానీయాత్ - ఆయం - ఆస్తి - ఇతి - పూరుషః - కిం - ఇచ్ఛత్ - కస్య - కామాయ - శరీరం - అనుసజ్జ్వరేత్

ప్ర॥ పూరుషః=పురుషుడు, ఆయమస్తీతి=పరమాత్మయగుచున్నానని, ఆత్మానం=తన్ను, (హృదయమునందు ఆశనాయాదిధర్మములులేని పరమాత్మస్వరూపమగు తన్ను), విజానీయాచ్ఛేత్=తెలిసికొనినయెడల, కిం=దేనిని, ఇచ్ఛత్=కోరుచు, కస్య=ఆత్మవ్యతిరిక్తమైన దేనియొక్క, కామాయ=ప్రయోజనముకొఱకు, శరీరం=దేహమును, అనుసజ్జ్వరేత్=అనుసరించి తాపమును పొందించును

తా॥ ఓజనకుడా! అనేకులలో ఒకానొకడగు పురుషుడు పరమాత్మస్వరూపము నేనే యగుచున్నానని హృదయమునందలి ఆశనాయాదిధర్మములులేని పరమాత్మస్వరూపమగు తన్ను తెలిసికొని తానుగానే నిలిచెనేని దేనిని కోరినవాడై ఆత్మవ్యతిరిక్తమైన యేప్రయోజనముకొఱకును శరీరమును అనుసరించి సంతాపమునుపొందడు. వారుసర్వదా ఆత్మగానే యుండుటవలన తదితరమైన కోరికయే వ్రానికి కలుగదు

ఉ॥ యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధఆత్మాన్స్త్రిన్పదేహ్యేగహనే ప్రవిష్టః । సవిశ్వకృత్స
హిసర్వస్యకర్తా తస్యలోకస్సతులోక ఏవ. ॥౧౩॥

ప॥ యస్య, అనువిత్తః - ప్రతిబుద్ధః - ఆత్మా - అన్తిక - సదేహ్యే - గహనే - ప్రవిష్టః - సః - విశ్వకృత్ - సః - హి - సర్వస్య - కర్తా - తస్య - లోకః - సః - తు - లోకః - ఏవ -

ప్ర॥ గహనే=వివచయమైన, అన్తిక=ఈ, సదేహ్యే=పృథివ్యాది భూతములచే వృద్ధిపొందించబడిన దేహమునందు, ప్రవిష్టః=ప్రవేశించియున్న, ఆత్మా=ఆత్మ, యస్య=ఎవనికి, (ఎవనిచేత), అనువిత్తః=అనుసరించిపొందబడినదై, ప్రతిబుద్ధః=ప్రత్యక్షముగాఁజేసికొనఁబడెనో, (ఈదేహమునందు పరబ్రహ్మము నేనైతి నని తెలిసికొనఁబడినదో), సః=వాఁడు, విశ్వకృత్=ప్రపంచమునకు కర్త (యత్=ఏకారణమువలన), సహి=వాఁడే, సర్వస్య=సమస్తమునకు, కర్తా=కర్త, (భవతి=అగుచున్నాఁడో), తస్య=వానికి, లోకః=ఆత్మ, (ఇక్కడ లోకశబ్దమునకు ఆత్మ అర్థము చెప్పఁబడుచున్నది) లోకఏవ=ఆత్మయే, సతు=వాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడు).

తా॥ ఓజనకుడా! వివచయమై పృథివ్యాదిభూతములచే నిర్మించబడి అనేకసంకటములయొక్క వృద్ధిగల ఈ దేహమునందు ప్రవేశించియున్న ఆత్మ ఎవనిచేత తెలిసికొనఁబడి పరబ్రహ్మము నేనైతి నని ప్రత్యక్షముచేసికొనఁబడునో వాఁడే సర్వమునకు కర్తయగుటవలన ప్రపంచమునకు కర్తయగుచున్నాఁడు వాఁడే ఆత్మయు ఆత్మేవాఁడును అగుచున్నాఁడు. వానికి సర్వము ఆత్మ. సర్వమునకు వాఁడు ఆత్మయగుచున్నాఁడు గనుక అద్వితీయమును ఏకము నగు పరమాత్మ నేనని తలంపవలయును

ఉ॥ ఇహైవసన్తోధ విద్మస్తద్వయం నచేద వే చిర్తమాతీ వినష్టిః । యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్త్యథేతరే దుఃఖమేవాపియన్తి. ॥౧౪॥

ప॥ ఇహ - ఏవ - సన్తః - అధ - విద్మః - తత్ - వయం - న - చేత్ - అవేదిః - మహతీ - విష్టిః - యే - ఏతత్ - విదుః - అమృతాః - తే - భవన్తి - అధ - ఇతరే - దుఃఖం - ఏవ - అపియన్తి

ప్ర॥ ఇహైవ=ఈ దేహమునందే, సన్తః=ఉన్నవారలై, (అజ్ఞానమనెడి దీర్ఘ నిద్రచే మోహపెట్టఁబడినవారలై యుండి), తత్=బ్రహ్మమును, వయం=మేము, అధ=అతిప్రయత్నముతో, విద్మః=తెలిసికొనుచున్నారము (బ్రహ్మతత్త్వతత్త్వమును మాస్వరూపముగానే తెలిసికొని మేము కృతార్థులమగుచున్నామనెడి జ్ఞానము); నచేత్=లేనియెడల, మహతీ=అధికమైన, విష్టిః=నాశముగల, (అనంతముగా పరిణమించుచున్న జన్తమరణాది లక్షణమైన నాశముగల), అవేదిః=అజ్ఞానము, (భవతి=కలుగుచున్నది) యే=ఎవరు, ఏతత్=ఈ పరబ్రహ్మమును, విదుః=తెలిసికొనినో, తే=వారు, అమృతాః=మరణము లేనివారు, భవన్తి=అగుచున్నారు అధ=అనంతము, ఇతరే=అన్యులు, (పరబ్రహ్మమును తెలిసికొననివారు), దుఃఖమేవ=దుఃఖమునే, (జననమరణాది దుఃఖమును), అపియన్తి=పొందుచున్నారు.

తా॥ ఇక్కడ బ్రహ్మచేత్త కృతార్థుడగుటకు శ్రుతిసమ్మతిని చూపించుచున్నాఁడు ఓజనకుడా! పురుషులు అనేక సంకటములగుట ఈ దేహమందే అజ్ఞానమును దీర్ఘ నిద్రచే మోహపెట్టఁబడినవారలై యుండి పరబ్రహ్మస్వరూపము మేము అని తెలిసికొని కృతార్థులమగుచున్నారమని తెలిసి

కొననియెడల వారికి ఆ అజ్ఞానముచేత అసంతముగా పరిణమించుచున్న జన్మమరణాదిలక్షణముగు
గొప్ప నాశము కలుగుచున్నది. ఆ పరబ్రహ్మమే మేమైతిమని తెలిసికొనువారు మరణములేనివా
రై ముక్తులగుచున్నారు ఇట్లు తెలిసికొనని అజ్ఞానులు జననమరణాది దుఃఖమును పొందుచున్నారు.
ఉ॥ యదైతమనుపశ్యత్యాత్మానందేవమజ్ఞసా । ఈ శానం భూతభవ్యస్య న తతో.

విజుగుప్సతే.

॥౧౫॥

ప॥ యదా - ఏతం - అను - పశ్యతి - ఆత్మానం - దేవం - అజ్ఞసా - ఈ శానం -
భూతభవ్యస్య - న - తతో - విజుగుప్సతే

ప్ర॥ (పురుషః=పురుషుడు), పరమకారణికం=మిక్కిలి దయాళుడగు, ఆచార్యం=ఆ
చార్యుని, ప్రాప్య=పొంది, తతః=అగురువువలన, లబ్ధప్రసాదస్య=పొందబడిన అనుగ్రహ
ముగలవాడై, అను=అసంతరము, భూతభవ్యస్య=కాలత్రయమునకు, ఈశానం=ప్రభువైన,
దేవం=ప్రకాశమానమైన, ఏతం=ఈ, ఆత్మానం=ఆత్మస్వరూపమును, యదా=ఎప్పుడు, అజ్ఞ
సా=శీఘ్రముగా, పశ్యతి=చూచుచున్నాడో, (ప్రత్యక్షముచేసికొనుచున్నాడో), (తదా=అప్పుడు), తతః=ఆ ఈశ్వరునివలన, (ఆత్మానం=తన్ను), నవిజుగుప్సతే=కాపాడుకొనఁగోరడు.
(లేక, ఎప్పుడు స్వప్రకాశమగు సర్వనియంతయునగు ఈశ్వరుని తన్నుగాఁజెలిసికొనుచు
న్నాడో అప్పుడు జనఁడు ఎవనిని నిందింపఁడు).

తా॥ ఇప్పుడు జ్ఞానికి, కాస్త్రునిహితమైన కర్మనుచేయక పోవుటవల్ల కలిగిడి భయము లే
దని బ్రహ్మవిద్యను స్తుతించుటకై చెప్పబడుచున్నది ఓ జనకమహారాజా! భూత భవిష్య ద్వర్తమా
నకాల త్రయమునకు నియామకుడగు ఈ ఈశ్వరుని తన ఆత్మగా (తన్నుగా) తెలిసికొనువాఁడు
సర్వస్వరూపుడై తనకువేటొకవస్తువులేక పోవుటవలన దేనివల్లను భయములేనివాఁడై ఈశ్వ
రునివల్ల తన్ను కాపాడుకొనఁగోరడు ఇట్లు ఈశ్వరుడై తానగుటవల్లను తనకు అన్యఁడులేక
పోవుటవల్లను ఎవనిని నిందింపఁడు సర్వమును తన్నుగానే చూచును

ఉ॥ యస్తాదర్వాక్సంవత్సరోఽహోభిః పరివర్తతే । తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతి
రాయుర్హోషాసతేఽమృతం.

॥౧౬॥

ప॥ యస్తాత్ - అర్వాక్ - సంవత్సరః - అహోభిః - పరివర్తతే - తత్ - దేవాః -
జ్యోతిషాం - జ్యోతిః - ఆయుః - హ - ఉపాసతే - అమృతం

ప్ర॥ యస్తాత్=ఏ ఈశ్వరునికంటె, అర్వాక్=అన్యవిషయమైన, సంవత్సరః=సంవత్సర
ము, (కాలాత్), అహోభిః=కాలావయవములగు దినములచేతను, పరివర్తతే=అంతటను ఉన్న
ది తత్=ఆ, జ్యోతిషాం=మార్గాదితే జన్మలకు, జ్యోతిః=ప్రకాశకమును, అమృతః=మరణ
రహితమైన తేజస్సును, దేవాః=దేవతలు, ఆయుః=ఆయుస్సుఅని, ఉపాసతే=ధ్యానించుచు
న్నారు.

తా॥ ఇప్పుడు ఈశ్వరునికిని కాలము అన్యముకాగా కాలము ఈశ్వరేతరవస్తువగుటవలన
లోకమునందు కాలమునుండి ఘటమువలెనే ఈ శ్వరత్వము కాలత్రయముతోఁగూడుకొన్నదియని
శంకింపఁగాఁజెప్పచున్నాఁడు ఓ జనకుడా! ఈశ్వరునికి తక్కువై అన్యవిషయముగానుండు కా
లాత్త కాలావయవములగు రాత్రిం బగళ్లచే నేర్పడియున్నది. ఇట్టి కాలముపుట్టుకగల సర్వము
నకు వేటువస్తువై కూడుకొనుచున్నదియెగాని పుట్టుకలేని ఈ శ్వరునికి అట్లు కానేరదు దేవతలు
మార్గాది తేజస్సులకు ప్రకాశకమైన మరణరహితమును ఆ తేజస్సును ఆయుస్సు అని యుపాసిం
చుచున్నారు. కనుకనే దేవతలు విశేషఆయుర్ధాయము కలవారలగుచున్నారు. కాఁబట్టి ఆయు
స్కామునిచే బ్రహ్మ యుర్ధ్వణమని యుపాసింపఁదగినది.

ఉ॥ యస్మిన్పశ్యచ్ఛపశ్యజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితః । తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్పు
హ్నః మృతోఽమృతం ॥౧౮॥

ప॥ యస్మిన్ - పశ్య - పశ్యజనాః - ఆకాశః - చ - ప్రతిష్ఠితః - తం - ఏవ - మన్యే -
ఆత్మానం - విద్వాన్ - బ్రహ్మ - అమృతః - అమృతం

ప్ర॥ పశ్య=అయిదుసంఖ్యగల, పశ్యజనాః=గంధర్వులు మొదలైనవారును, (గంధర్వు
లు, పితరులు, దేవతలు, అనురులు, రక్షస్సులు), ఆకాశశ్చ=ఆకాశమును, యస్మిన్=దేనియం
దు, (అక్షరస్వరూపమునందు), ప్రతిష్ఠితః=ఉంచబడినదో, తమేవ=ఆ పరమాత్మనే, ఆత్మా
నం=ఆత్మస్వరూపమునుగానే, మన్యే=తలంచుచున్నాను (అహం=నేను), అమృతం=నాశర
హితమగు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, విద్వాన్=తెలిసికొనినవాడై, అమృతః=మరణములేనిపర
మాత్మనైతిని

తా॥ పూర్వమంత్రమునందు నూర్వాది తేజస్సులకు ప్రకాశకమగు తేజస్సు అమృతమని చె
ప్పబడినది దానికే సర్వమునకు అధిష్ఠానమగుటచే అమృతత్వము ఇక్కడసాధించుచున్నాడు ఓ
జనకుడా! పంచసంఖ్యగల గంధర్వారులును, అవ్యాకృతి ఆకాశమును, ఏ అక్షరపరబ్రహ్మమునందు
ఆధారముగానున్నదో ఆ అక్షరస్వరూపమగు పరబ్రహ్మమునే అత్తనుగాడలంచుచున్నాను. ఇట్లు
తలంచినను నీవు మనుష్యుడవుగానే యుంటివేయనిన, నేను అజ్ఞానముచేత మనుష్యుడనైనపు
టికిని నా అత్తను అక్షరపరబ్రహ్మమునుగాఁదెలిసికొనినవాడనై మరణధర్తముగల మనుష్యత్వము
పోయి పరబ్రహ్మమునగుచున్నాను. ఆయుషీణము అజ్ఞానముచేతనేగాని జ్ఞానముచేత అమృతమె
యగుచున్నది

ఉ॥ ప్రాణస్యప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్యశ్రోత్రం । మనసో యే మ
నో విదుః । తే నిచిక్యుర్బ్రహ్మ పురాణ మగ్ర్యం. ॥౧౯॥

ప॥ ప్రాణస్య - ప్రాణం - ఉత - చక్షుషః - చక్షుః - ఉత - శ్రోత్రస్య - శ్రోత్రం -
మనసః - యే - మనః - విదుః - తే - నిచిక్యుః - బ్రహ్మ - పురాణం - అగ్ర్యం

ప్ర॥ యే=ఎవరు, (తత్=ఆపరబ్రహ్మ తేజస్సును), ప్రాణస్య=ప్రాణమునకు, ప్రాణం=
ప్రాణముగాను, (ప్రాణమునకు ఆధారముగాను), ఉత=మతీయును, చక్షుషః=నేత్రమునకు, చ
క్షుః=నేత్రముగాను, ఉత=మతీయును, శ్రోత్రస్య=శ్రోత్రమునకు, శ్రోత్రం=శ్రోత్రముగాను,
మనసః=మనస్సునకు, మన=మనస్సుగాను, విదుః=తెలిసికొనినో, తే=వారు, అగ్ర్యం=
మొట్ట మొదటిదియైన, పురాణం=ప్రాచీనమగు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, నిచిక్యుః=నిశ్చయము
గాఁదెలిసికొనిన వారగుచున్నారు

తా॥ ఓ జనకుడా! ఇంతకుపూర్వము సర్వాధారముగాఁజెప్పబడిన అక్షరస్వరూపమును
ప్రాణ వ్యాపారమునకు ఆధారముగాను నేత్రమునకు ఆధారముగాను శ్రోత్రమునకు ఆధా
రముగాను మనస్సునకు మనస్సుగాను తెలిసికొని చక్షురాదీంద్రియ వ్యాపారముల ద్వారా
ప్రత్యేకాత్మస్వరూపమైన అత్తయున్నదని ఊహించి తెలిసికొనువారు ప్రాచీనమగు మొట్టమొదటి
పరబ్రహ్మమును నిశ్చయముగాఁదెలిసికొనుచున్నారు

ఉ॥ మనస్తేవాను ద్రష్టవ్యం నేహ నానా స్తి కిచ్చన । మృత్యో స్స మృత్యు మా
ప్రోతి య ఇహ నానే వ పశ్యతి. ॥౨౦॥

ప॥ మనసా - ఏవ - అనుద్రష్టవ్యం - న - ఇహ - నానా - అస్తి - కిచ్చస - మృత్యోః - సః - మృత్యుం - ఆప్నోతి - యః - ఇహ - నానా - ఇవ - పశ్యతి

ప్ర॥ (తత్=పరబ్రహ్మమును), మనసైవ=మనస్సుచేతనే, అనుద్రష్టవ్యం=అనుసరించి చూడదగినది ఇహ=ఈ పరబ్రహ్మ దర్శన విషయమునందు, కిచ్చస=కొంచెమును, నానా=అనేకత్వమును, నాస్తి=లేదు యః=ఎవఁడు, ఇహ=పరబ్రహ్మదర్శనమునందు, నానేవ=అనేకవిధమైనదివలెనే, పశ్యతి=చూచుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, మృత్యోః=మరణమువల్ల, మృత్యుం=మరణమును, ఆప్నోతి=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ ఆ పరబ్రహ్మదర్శనమునకు సాధనమిక్కడ చెప్పబడుచున్నది ఓ జనకమహారాజా! శుద్ధరూపదేశముచే పరమార్థజ్ఞానమునందు సంస్కారము గలదిగాఁజేయబడిన మనస్సుచేతనే పరబ్రహ్మము తెలిసికొనఁదగినది పరబ్రహ్మము వాఙ్మనస్సులకతీతమైనది అట్టి పరబ్రహ్మమును చూచుటకు మనస్సు ఎట్లుగా సాధనమగుననిన, మనస్సు, పరబ్రహ్మమును గోచరించనిదైనను శ్రవణ మనన నిది ధ్యానముచే సంస్కారముగలదై ఆ పరబ్రహ్మకారమగుచున్నది అట్టి మనస్సుచే పరబ్రహ్మము అనుసరించి చూడఁదగినది పరబ్రహ్మదర్శన విషయమై కొంచెమైనను నానాత్వములేదు పరబ్రహ్మదర్శన విషయమునందు నానాత్వమును చూచువాఁడు మరణమువలన నేరణమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ॥ ఏకదైవానుద్రష్టవ్యమేతదప్రమేయంధ్రువం । విరజః పర ఆకాశా దజ ఆత్మా మహాకా ధ్రువః॥

ప॥ ఏకధా - ఏవ - అనుద్రష్టవ్యం - ఏతత్ - అప్రమేయం - ధ్రువం - విరజః - పరః - ఆకాశాత్ - అజః - ఆత్మా - మహాకా - ధ్రువః

ప్ర॥ ధ్రువం=నిత్యమును, (కూటస్థమును, అచలమును), అప్రమేయం=దేనిచేతను పరిమితిచేయ నలవిగానిదియునగు, ఏతత్=ఈ పరబ్రహ్మమును, ఏకదైవం=ఏకరీతిగా, (ఒకటే విధముగా), అనుద్రష్టవ్యం=అనుసరించి చూడఁదగినది ఆత్మా=ఆత్మ, మహాకా=గొప్పదియును, ధ్రువః=నిత్యమైనదియును, అజః=జన్మములేనిదియును, విరజః=ధర్మాధర్మాది మలములు లేనిదియును, ఆకాశాత్=ఆకాశమునకంటె, పరః=వేత్తైనదియును, (నూత్నమైనదియును, భవతి=అగుచున్నది)

తా॥ ఓ జనకుడా! వేటొకదానిచేత పరిమితిచేయ నలవిగానిదియును నిత్యమైనదియును చలించనిదియునగు ఈ బ్రహ్మమును ఒక్కటిగాఁజూడఁదగినది ఇట్టి అత్యశుద్ధరూపము పరిమితివలన మిక్కిలి గొప్పదియును నశించనిదియును ధర్మాధర్మములను మైల లేనిదియునై ఆకాశముకంటె వేఱుగా నూత్నమై వ్యాపించియున్నది.

ఉ॥ తమేవ ధీరో విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణః । నా నుధ్యాయా ద్భూహూకా శబ్దా న్వాచో విగ్లాపనగ్ హి తది తి॥

ప॥ తం - ఏవ - ధీరః - విజ్ఞాయ - ప్రజ్ఞాం - కుర్వీత - బ్రాహ్మణః - న - అనుధ్యాయాత్ - బహూకా - శబ్దా - వాచః - విగ్లాపనం - హి - తత్ - ఇతి॥

ప్ర॥ ధీరః=విజ్ఞానియగు, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, తమేవ=అపరమాత్మనే, విజ్ఞాయ= తెలిసికొని, ప్రజ్ఞాం=ప్రజ్ఞను, (అచార్యోపదేశ విషయమై తెలిసికొనవలయునను ఇచ్చగు పరిసమాప్తియైన ప్రజ్ఞను), కుర్వీత=చేయవలయును బహుశః=అనేకములగు, శబ్దాః=శబ్దములను, నానుభూయాత్=చింతింపఁగూడదు తత్ = ఆ అనేకశబ్దములను అధ్యయనముచేయుట, వాచః=వాక్కునకు, విహ్వాపనంహి=శ్రమకలుగఁజేయుటయే, ఇతి=సమాప్తము

తా॥ ఓ జనకుఁడా! జ్ఞానవంతుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు అవివాశి యును అచలమును సర్వ వ్యాపియు నగు ఆ ఆత్మను తెలిసికొని అచార్యోపదేశమువలన గోచరించునట్టిదియును పేటొకటి తెలిసికొనఁదగినది యను ఇచ్చగు కలుగఁజేయునట్టిదియునగు ప్రజ్ఞను కలుగఁజేసికొనుటకు సాధనములైన సన్న్యాసశమ దమో పరతి తితితా సమాధానములను అభ్యాసము చేయవలయును అన్యములగు అనేకశబ్దములను ధ్యానింపఁగూడదు అట్లు అనేకశబ్దములను చింతించుట వాక్కునకు శ్రమయేగాని యేమియు ప్రయోజనము లేదు

ఉ॥ సవా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు యఏషోన్తర్హృదయ ఆకాశ స్తస్మిచ్ఛతే సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానః సర్వస్యాధిపతిః స సాధునా కర్తృణాఘాయాన్నో ఏవాసాధునాకనీయాః । ఏషసర్వేశ్వర ఏషఘాతాధిపతిరేషఘాతపాల ఏషసేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయ తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దాసేన తపసా ౨ నాశకేనైతమేవ విదిత్వామునిర్చవతి ఏతమేవ ప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి । ఏతద్ధన్యవై తత్పూర్వేవిద్వాగ్ సః ప్రజాం నకామయన్తేకింప్రజయాకరిష్యామః । యేషాం నోయ మాత్మా యం లోకఇతి తే హస్తపుత్రైషణాయాశ్చ విత్తైషణాయాశ్చ లోకైషణాయాశ్చ వ్యుత్థాయా ధ భిక్షాచర్యం చరన్తి । యాహ్యేవ పుత్రైషణా సా విత్తైషణాయా విత్తైషణా సా లోకైషణోభేహ్యేతే ఏషణే ఏవ భవతః । స ఏష నేతినేత్యాత్మాఽగృహ్య నహి గృహ్యతేఽశీర్వోనహిశీర్యతేఽసక్తోనహి సజ్యతేఽనితో నవ్యభతే నరిష్యత్యేత ముపైవై తే నతరత ఇతి అతః పాపమకరవమిత్యతః కల్యాణ మకరవ మిత్యుభే ఉపైవైష ఏతే తరతి నైనం కృతా కృతే తపతః. ॥౨౨॥

ప॥ సః - వై - ఏషః - మహా - అజః - ఆత్మా - యః - అయం - విజ్ఞానమయః - ప్రాణేషు - యః - ఏషః - అన్తర్హృదయే - ఆకాశః - తస్మిన్ - శేతే - సర్వస్య - వశీ - సర్వస్య - ఈశానః - సర్వస్య - అధిపతిః - సః - స - సాధునా - కర్తృణా - ఘాయాన్ - నో - ఏవ - ఆసాధునా - కనీయాః - ఏషః - సర్వేశ్వరః - ఏషః - ఘాతాధిపతిః - ఏషః -

భూతపాలః - ఏషః - సేతుః - విధరణః - ఏషాం - లోకానాం - అసంభేదాయ - తం - ఏతం
 వేదానువచనేన - బ్రాహ్మణాః - వివిదిషన్తి - యజ్ఞేన - దానేన - తపసా - అనాశ కీస- ఏతం
 ఏవ - విదిత్వా - మునిః - భవతి - ఏతం - ఏవ - ప్రవాజినః - లోకం - ఇచ్ఛన్తః - ప్రవ్రజన్తి
 ఏతత్ - మా - స్త - వై - తత్ - పూర్వే - విద్వాంసః - ప్రజాం - న - కామయన్తే - కిం
 ప్రజయా - కరిష్యామః - యేషాం - సః - ఆయం - ఆత్మా - అయం - లోకః - ఇతి - తే - మా-
 స్త - పుత్రైః పణాయాః - చ - విత్తైః పణాయాః - చ - లోక్తైః పణాయాః - చ - పుష్టాయ - అథ-
 భిక్షాచర్యం - చరన్తి - యా - హి - ఏవ - పుత్రైః పణా - నా - విత్తైః పణా - యా - విత్తైః పణా
 నా - లోక్తైః పణా - ఉభే - హి - ఏతే - ఏషణే - ఏవ - భవతః - సః - ఏషః - న - ఇతి - న - ఇతి
 ఆత్మా - ఆగృహ్యః - న - హి - గృహ్యతే - ఆశీర్యః - న - హి - శీర్యతే - ఆసంజః - న - హి-
 సంజ్యతే - ఆసితః - న - న్యధతే - న - రిష్యతి - ఏతం - ఉ - హై - వ - ఏతే - న - తర-
 తః - ఇతి - ఆతః - పాపం - ఆకరవం - ఇతి - ఆతః - కల్యాణం - ఆకరవం - ఇతి - ఉభే-
 ఉ - హై - వ - ఏషః - ఏతే - తరతి - న - ఏనం - కృతాకృతే - తపతః.

ప్ర॥ ప్రాణేషు=ప్రాణములయందు, అయం=ఈ, విజ్ఞానమయః=విజ్ఞానస్వరూపుఁడు,
 (అనంగా శీవుఁడు), యః=ఎవఁడో, ఏషః=ఈ విజ్ఞానస్వరూపుఁడు, మహాత్=గొప్పవాఁడు
 ను, అజః=పుట్టువు లేనివాఁడునునగు, సవై=ఆ పూర్వోక్తమైన పరమాత్మయే, (అట్టి పరమాత్మ
 యే), అత్తా=ఆత్మస్వరూపుఁడు (అని చెప్పఁబడినది). (సః=అట్టి పరమాత్మ), అన్తర్హృదయే=
 హృత్పూర్వంధరీకముయొక్క మధ్యమందు, య ఏషః=ఏ ఈ, ఆకాశః=ఆకాశమో, (బుద్ధియు
 క్క విజ్ఞానమునకు ఆశ్రయమైన ఆకాశమో), తస్మిన్=దానియందు, (ఆ ఆకాశమునందు),
 శేతే=ఉన్నాఁడు (సచ=ఆ పరమాత్మ), సర్వస్య=సమస్తముయొక్క, వశి=స్వాధీనము కలవాఁ
 ఁడును, (బ్రహ్మాండ్రాదులను తన స్వాధీనమునందు ప్రవర్తింపఁజేసికొనినవాఁడును), సర్వస్య=అం
 దటికిని, ఈకాశః=నియామకుఁడును, సర్వస్య=అందఱిని, అధిపతిః=ప్రభువును, (అధిస్థించి పా
 లించువాఁడును, స్వతంత్రుఁడును, (భవతి=అగుచున్నాఁడు). సః=ఆ పరమాత్మ, సాధునా=మంచి
 దియగు, కర్తృణా=కర్తము చేత, (పుణ్యకర్తముచే), మూయాన్=అధికుఁడు, న=కాదు, అసాధునా
 =మంచికాని, కర్తృణా=కర్తము చేత, (పాపకర్తముచేతను), కనీయాన్=అధికుఁడు కానివాఁ
 ఁడును, (అల్పమైనవాఁడును), నోఏవ=కానేకాఁడు ఏషః=ఈ పరమాత్మ, సర్వకర్తః=సర్వము
 నకు నియామకుఁడు ఏషః=ఈ పరమాత్మ, భూతాధిపతిః=భూత=బ్రహ్మాదిభూతములకు, అధిప
 తిః=ప్రభువు ఏషః=ఈ పరమాత్మ, భూతపాలః=సమస్తభూతములను రక్షించువాఁడు. ఏషః
 =ఈ పరమాత్మ, ఏషాం=ఈ, లోకానాం=భూరాదిలోకములకు, అసంభేదాయ=భిన్నమర్యా
 దలు లేకపోవుటకొఱకు, (వర్ణాశ్రమాది సాంకర్యము లేకపోవుటకొఱకు), సేతుః=చాచ్రు,
 విధరణః=వర్ణాశ్రమాదివ్యవస్థను చేయువాఁడు. తం=ఆటువంటి, ఏతం=ఈ పరమాత్మను,
 బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, (బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యులు), వేదానువచనేన=మంత్ర బ్రాహ్మణరూప
 మైన వేదవాక్యముచేతను, (వేదమందు చెప్పఁబడిన నిత్యకర్తృనుస్థానముచే శుద్ధాంతః కరణులై
 ఉపనిషత్పరిపాదిత పరమాత్మను), వివిదిషన్తి=తెలిసికొనుటకు కోరుచున్నారు. (ఆ దిల్లనంగా,

బ్రాహ్మణుడు), యజ్ఞేన=కర్తచేతను, దానేన=దానముచేతను, తపసా=తపస్సుచేతను, (కృచ్చ్రచాంద్రాయణాది తపస్సుచేతను), అనాశకేన=కోరికలేకపోవుటచేతను, (ఇక్కడ అనాశక శబ్దమునకు కర్తృఫలాపేక్ష లేకపోవుట యర్థము), తమేవ=ఆ పరమాత్మ నే, విదిత్వా=తెలిసికొని, మునిః = మననశీలుఁడు, (అత్త మనస్సుంధానముచేయునట్టి యోగి) భవతి=అగుచున్నాఁడు. ఏతమేవలోకం=ఈ పరమాత్మరూపమైన లోకమునే, ఇచ్చస్త్రః=కోరుచున్న, ప్రత్రాజినః=సస్మృసించునట్టి స్వభావముగల సన్న్యాసులు, ప్రప్రజన్తి=సస్మృసించుచున్నారు (సమస్తకర్తలను సస్మృసించుచున్నారు) తదేతత్=ఇదియే, (సన్న్యాసగ్రన్థ=సన్న్యాసమునకు, కారణం=కారణము, భవతి=అగుచున్నది) హస్తవై=అగుచున్నదిగాదా! పూర్వే=ప్రాచీనులగు, (యే=ఏ,) విద్వాంసః=పండితులు, ప్రజయా=సంతానముతో, కింకరిష్యామః=ఏమి చేయగలము(అని), ప్రజాం=సంతానమును, నకామయస్తే=కోరుటలేదో, యేషాం=ఏనః=మనకు, ఆయం=ఇది, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపమా (మనకు ఆశనాయాదిధర్మములు లేని ధర్మాధర్మాతీతముగు ఈపరమాత్మయే ఆత్మ స్వరూపము) ఆయం=ఈపరమాత్మ, లోకః=ఫలరూపమైనలోకము, (భవతి=అగుచున్నది), ఇతి=అని, (సస్మృసించువారో,) తేహస్త=వారే, పుత్రైషణాయాశ్చ=పుత్రేచ్ఛవల్లను, పిత్రైషణాయాశ్చ=ధనేచ్ఛవల్లను, లోకైషణాయాశ్చ=లోకేచ్ఛవల్లను, వృత్తాయ=లేచి, (ఇచ్చును వదలి), అథ=అనంతరము, భిక్షాచర్యం=భిక్షాటనమును, చరన్తి=చేయుచున్నారు పుత్రైషణా=పుత్రేచ్ఛ, యాహి=ఏదియో, సా=అది, పిత్రైషణా=ధనేచ్ఛ, పిత్రైషణా=ధనేచ్ఛ, యా=ఏదియో, సా=అది, లోకైషణా=లోకేచ్ఛ ఏతే=ఈ, ఉభౌహి=రెండైన, ఏవజేవేవ=ఇచ్చులు, (కోరికలు, ఇహ లోకపరలోకేచ్ఛలు), భవతః=అగుచున్నవి నేతి నేతి తి=ఇదికాదు ఇదికాదు అని సమస్తమును నిషేధించి నిర్దేశింపఁబడిన, ఆత్మ=ఆత్మ స్వరూపము, (యః=ఏదియో), సః=ఆటవంటి, ఏవః=ఈ ఆత్మ, అగృహ్యః=గ్రహింపశక్యము కానిది. (సమస్తమైనకార్యధర్మముల సతిక్రమించియున్నది గనుక గ్రహింపశక్యముకానిది గనుకనె, నహిగృహ్యతే = గ్రహింపఁబడుటలేదు. అశీర్యః=నశించనిది, (శరీరధర్మములేనిదిగనుక నశించనిదికనుకనె, నహిశీర్యతే = నశించుటలేదు. అసజ్జః=కూడుకొననిది, (మూర్తస్వరూపముకాదు గనుక పేటొకదానితోఁగూడుకొననిది గనుకనె), నహిసజ్జతే=కూడుకొనదు అసితః=బాధింపఁబడనిది, (దేనిచేతను బాధింపఁబడనిది గనుకనె), నవ్యధతే=పీడింపఁబడదు నరివ్యతి=హింసనుపొందదు. (నశించదు). (ఆటవంటి, ఈపూర్వముచెప్పిన సర్వకామములను విడిచిన ఈ ఆత్మ నేతి నేతి యను వాక్యముచేత సర్వమును నిషేధించి తన్ను ఆత్మనుగాఁజెలిసికొనుటవలన), ఏతముహైవ=వీనినే, (ఇట్లు తెలిసికొనిన వానినే), ఏతే=ఈముందుచెప్పఁబోయెడిపుణ్యపాపములు, నతరతః=పొందవు ఇతి=సమాప్తము. అతః=ఈశరీరధారణమును నిమిత్తమువలన, (అహం=నేను), పాపం=పాపమును, అకరవమితి=చేసితి ననెడి (సంతాపమును), కల్యాణం=శుభమును, (పుణ్యమును), అకరవమితి=చేసితి ననెడి (సంతాపమును), ఇవిరెండును, (తం=ఆ బ్రహ్మవేత్తను, నతరతః=పొందవు) ఏవః=ఈబ్రహ్మవేత్త, ఏతే=ఈ, ఉభేదహైవ=పుణ్యపాపములరెంటిని, తరంతి=అతిక్రమించుచున్నాఁడు (పుణ్యపాపములునశించుచున్నవి) కృతాకృతే=కృత=నిత్యకర్తలనుచేయుట, అకృత=నిత్యకర్తలనుచేయుక పోవుట, (ఇవి రెండు అనఁగా శాస్త్రవిహితకర్తలను, చేయుట, చేయక పోవుట,) ఏనం=ఈ బ్రహ్మవేత్తను, నతపతః=తపింపఁజేయవు.

తా|| ఇంతకుపూర్వము మంత్రబ్రాహ్మణములచేత బంధమోక్షములు సహేతుకములుగాఁజే
ప్పఁబడినవి ఈ పూర్వశ్లోకములచేతను మరల మోక్షస్వరూపమే విస్తారముగాఁ బ్రతిపాదిం
పఁబడినది ఈ ప్రకారముగానే ఈ ఆత్మక్షయమునగు వేదమంతయు నెట్లుపయోగముగచున్న
దో ఆ ప్రకారముగానే చెప్పఁదగినదియని అందునిమిత్తమై ఈమంత్రచారంభింపఁబడుచున్నది.
ఓ జనకుఁడా! ఈప్రాణములయందున్న విజ్ఞానమయస్వరూపుఁడైన ఈజీవుఁడు, అఖండస్వరూప
మును, పుట్టుకలేనివాఁడునగు ఆపరమాత్మే యగుచున్నాడు ఆపరమాత్మ హృత్సుందరీకమునందలి
బుద్ధియొక్క విజ్ఞానమునకుఆశ్రయమైన ఆకాశమునందున్నాడు ఆపరమాత్మబ్రహ్మ,ఇంద్రుఁడుమొ
దలైనవారినందఱిని తనస్వాధీనమునందుఁబ్రవర్తింపఁజేసికొనువాఁడును, అందఱికిని నిమనుకుండు
ను అందఱిని అధిస్థించిపాలించువాఁడునై స్వతంత్రుఁడుగానున్నాడు ఆపరమాత్మపుణ్యకర్తచేత
అధికమైనవాఁడును పాపకర్తచేతఁదగ్గిపోయినవాఁడును కాదు ఇట్లుసర్వనియామకుఁడును, స
ర్వభూతాధిపతియు నగు ఈ పరమాత్మ, ఈభూరాదిసమస్తలోకములలో ఐర్దా శ్రమాదిసాంకర్య
ముకలుగకయుండుటకు హద్దై ఐర్దాశ్రమా దివ్యవస్థను చేయుచున్నాఁడు అట్టి ఈపరమాత్మను బ్ర
హ్మక్షత్రియు నైశ్యులు వేదమందుచెప్పఁబడిన నిత్యకర్తానుష్ఠానముచే శుద్ధాంతః కరణులైఉపనిష
త్ప్రతిపాదితపరమాత్మను తెలిసికొనుటకు కోరుచున్నారు అదెట్లునఁగా, ఈ బ్రహ్మక్షత్రియలు
యజ్ఞాది కర్మముచేతను దానముచేతను కృతఘాంధ్రాయణాది తపస్సుచేతను శుద్ధాంతః కరణులై
కోరికలేక పోవుటచేతను ఆపరమాత్మను తెలిసికొని ఆత్మ మనస్సంధానముచేయునట్టి యోగియగు
చున్నాఁడు సర్వకర్తసన్న్యాసముచేయు స్వభావముగలవారిలు ఈపరమాత్మలోకమునేకోరుచు
సర్వకర్త త్యాగముచేయుచున్నారు ఇదియే సన్న్యాసమునకు ముఖ్యకారణము. మనకుబాహ్య
లోకసాధనమగు సంతానముతో ఏమి ప్రయోజనము కాంగలదని తిరస్కార భావమును పొంది
సంతానమును కోరికయే అకనాయాది ధర్మములులేని ధర్మా ధర్మా తీతమగు ఆత్మలోకాపేక్షగల
ప్రాచీనులగు విద్వాంసులు విరక్తులై పుత్రేషణ విత్తేషణ లోకేషణలను విడిచి భిక్షుటనమును చే
యుచున్నారు లోకమునందు ఇహలోకసాధనము పుత్రేషణము ఈ పుత్రేషణమే విత్తేషణము
విత్తేషణమే లోకేషణము అగుటవలన జనులకు ఇహపరలోకములయొక్కకోరికలురెండుమాత్రమే
యగుచున్నది ఇదికాదు ఇదికాదు అని సమస్తమును నిషేధించి నిర్దేశింపఁబడిన ఆత్మ సమస్తకా
ర్యధర్మములులేనిది గనుక గ్రహింపఁబడుటలేదు శరీరధర్మములేనిది గనుక చిక్కిపోవుటలేదు
మూర్తధర్మములేనిదిగనుక దేనితోను కలిసికొనుటలేదు. దేనిచేతను బాధింపఁబడదుగనుక బా
ధనుపొందుటలేదు నశించుటలేదు. ఇట్టి ఆత్మస్వరూపమే తానని తెలిసికొనిన బ్రహ్మవేత్తను
పుణ్యపాపములు పొందవు ఇట్లు పుణ్యపాపరహితుఁడైన బ్రహ్మవేత్త ఈ శరీరధారణానిమిత్తము
వలన నేను పాపమునుచేసితిని గనుక ఆ పాపముచే నాకు నరకమువచ్చునని సంతాపమును, ఈ
శరీరధారణానిమిత్తమువలన నేను పుణ్యముచేసితిని గనుక ఆపుణ్యముచే నాకు స్వర్గాదిపుణ్యలో
కము వచ్చునని సంతోషమును, పొందఁడు. ఇట్లు ఈబ్రహ్మవేత్త పుణ్యపాపములను రెంటిని
అతిక్రమించుచున్నాఁడు. విహితకర్తను చేయుటయును విహితకర్తనుచేయక పోవుటయును ఈ
రెండును ఈబ్రహ్మవేత్తను సంతాపమునొందింపజాలవు.

ఉ॥ తదేతద్వచాఘృక్తం । ఏషచిత్తోమ హిమాబ్రాహ్మణస్యనవర్ధతే కర్తృణానోక
 నీయాన్ । తస్యైవస్యాత్పదవిత్తం విదిత్వానలిప్యతే కర్తృణాపాపకేనేతి ।
 తస్మాదేవంచి చ్ఛాన్తో దాన్త ఉపరతస్తిత్తు సమాహితోభూత్వాత్తస్యే
 వాత్తానంపశ్యతి సర్వమాత్తానం పశ్యతి వైనం పాప్తాతరతి సర్వం పా
 ప్తానంతరతి వైనం పాప్తా తపతి సర్వం పాప్తానంతపతి విపాపో విరజో
 విచికిత్సో బ్రాహ్మణోధవ త్యేష బ్రహ్మలాకః సమ్రూడితి హివావాచ యాజ్ఞ
 వల్క్యః సోహం భగవతే విదేహాన్ దదామిమాంచాపిసహదాస్యాయేతి.

ఎ॥ తత్ - ఏతత్ - ఋచా - ఆఘృక్తం - ఏషః - నిత్యః - మహిమా - బ్రాహ్మణస్య -
 న - వర్ధతే - కర్తృణా - నో - కనీయాన్ - తస్య - ఏవ - స్యాత్ - పదవిత్ - తం - విది
 త్వా - న - లిప్యతే - కర్తృణా - పాపకేన - ఇతి - తస్మాత్ - ఏవంవిత్ - శాన్తం - దాన్తః -
 ఉపరతః - తిత్తుః - సమాహితః - భూత్వా - ఆత్మని - ఏవ - ఆత్మానం - పశ్యతి - సర్వం -
 ఆత్మానం - పశ్యతి - న - ఏనం - పాప్తా - తరతి - సర్వం - పాప్తానం - తరతి - న - ఏ
 నం - పాప్తా - తపతి - సర్వం - పాప్తానం - తపతి - విపాపః - విరజః - అవిచికిత్సః - బ్రా
 హ్మణః - భవతి - ఏషః - బ్రహ్మలోకః - సమ్రూట్ - ఇతి హ - ఉవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః -
 సః అహం - భగవతే - విదేహాన్ - దదామి - మాంచ - అపి - సహ - దాస్యాయ - ఇతి ॥౨౩॥

ప్ర॥ తదేతత్ = ఈ పరబ్రహ్మము, ఋచా = మంత్రముచేతను, ఆఘృక్తం = చెప్పబడినది ఏ
 షః = ఈ, (నేతినేతియను సర్వ నిషేధపే లక్షణముగాఁగల), నిత్యః = శాశ్వతమగు, మహిమా =
 సామర్థ్యముగల పరమాత్మ, బ్రాహ్మణస్య = బ్రహ్మవేత్తయొక్క, కర్తృణా = కర్తృముచేతను, నవర్ధతే =
 వృద్ధిపొందఁడు నొకనీయాన్ = తగ్గిపోఁడు (బ్రహ్మవేత్త), తస్యేవ = సర్వ నిషేధలక్షణమైన ఆ మ
 హిమయొక్కయే, పదవిత్ = స్థానమును తెలిసెనవాఁడు, స్యాత్ = అగును తం = ఆ మహిమను, విది
 త్వా = తెలిసికొని, పాపకేన = పాపరూపమగు, కర్తృణా = కర్తృముచేతను, (ధర్మాధర్మలక్షణరూప
 మైన పాపకర్తృముచేతను), సలిప్యతే = పూయఁబడఁడు (సంబంధింపఁడు) ఇతి = సమాప్తము తస్మా
 త్ = అకారణమువలన, ఏవంవిత్ = ఇట్లు తెలిసికొనినవాఁడు, శాన్తః = బాహ్యములగు చక్షురాదీంధ్రి
 య నిగ్రహముగలవాఁడును, దాన్తః = అంతరింధ్రియ నిగ్రహముగలవాఁడును, ఉపరతః = సమస్త
 కోరికలనుండి విడువఁబడినవాఁడును, తిత్తుః = ఓర్పుగలవాఁడును, (శిలోష్ట సుఖ దుఃఖాది ద్వం
 ద్వములను సహించువాఁడును), సమాహితః = ఏకాగ్రచిత్తముగలవాఁడును, (ఇంద్రియములయొక్క
 యు అంతఃకరణముయొక్కయు చలనమువలన మరలిన నిశ్చలుఁడు), భూత్వా = అయి, ఆత్మ స్వేవ
 = తనయందే, (తనయొక్క దేహేంద్రియాది సంఘాతమునందు), ఆత్మానం = తన్ను, పశ్యతి =
 చూచుచున్నాఁడు సర్వం = సమస్తమును, ఆత్మానం = తన్నుగానే, పశ్యతి = చూచుచున్నాఁడు
 ఏనం = ఈ బ్రహ్మవేత్తను, పాప్తా = పాపము, నతరతి = పొందదు సర్వం = సమస్తమైన, పాప్తా
 నం = పాపమును, తరతి = దాటుచున్నాఁడు (ఆత్మభావముచేతనే పొందుచున్నాఁడు అతిక్ర
 మించుచున్నాఁడు) ఏనం = ఈ బ్రహ్మవేత్తను, పాప్తా = పాపము, నతపతి = తపింపఁజేయుదు.
 (బ్రహ్మవేత్త), సర్వం = సమస్తమైన, పాప్తానం = పాపమును, తపతి = తపింపఁజేయుచున్నాఁడు.
 (బ్రాహ్మినిచేత భగవత్తుముచేయుచున్నాఁడు) (ఇట్టివాఁడు), విపాపః = పోయిన భర్తాధర్మములను

పాపముగలవాఁడును, విరజః=పోయిన కామముగలవాఁడును, అవిచిత్రః=పోయిన సంశయము గలవాఁడునై, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, (సర్వస్వరూపమైన పరబ్రహ్మమే నేననెడి నిశ్చయ బుద్ధిగల (బ్రాహ్మణుఁడు), భవతి=అగుచున్నాఁడు హే సమ్రాట్=ఓ జనకమహారాజా! ఏవః =ఇది, బ్రహ్మలోకః=పరబ్రహ్మలోకము, (పరబ్రహ్మమైన లోకము), ఇతి=అని, యాజ్ఞవల్క్యుః= యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, మూవాచ=వలికెను (ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా!) సః=ఆ, అహం=నేను, భగవతే=నీకొఱకు, విదేహః=విదేహదేశములను, మాంచ=నన్ను, సహ=కూడ, దాస్య యః=దాస్యకర్తకొఱకు, (విదేహదేశములలోఁగూడ నన్ను నీకు సేవచేయుటకు), దదామితి= ఇచ్చుచున్నానని (జనకమహారాజా చెప్పెను)

తా॥ ఓ జనకమహారాజా! ఇంతవఱకు పరబ్రహ్మము ఈ మంత్రముచేత దెప్పఁబడినది నేతినేతియనెడి చాక్రముచే సర్వమును నిపేధించుటయే లక్షణముగాఁగలదియను శాస్త్రతమ నగు సామర్థ్యముగల ఈ పరబ్రహ్మము బ్రాహ్మణునియొక్క పుణ్యపాపరూపమైన కర్మముచేతి వృద్ధిపొందునదికాదు తగ్గిపోవునదికాదు ఈ పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనినవాఁడు అఁగా జ్ఞానముచే సర్వము తిరస్కరించి తన్నుతాను తెలిసికొనిన బ్రహ్మవేత్త సర్వ నిషేధ లక్షణముగ మహిమయొక్క స్థానము తెలిసినవాఁడగును ఇట్లు తెలిసికొనినవాఁడు భర్తాధర్మ లక్షణముగ పాపకర్మముతో సంబంధించఁడు అందువలన ఈ తెలిసినవాఁడు బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహముగల వాఁడును అంతరింద్రియ నిగ్రహముగలవాఁడును కోరిక లేనివాఁడును శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వములను సహించువాఁడును బాహ్యేంద్రియాంతరింద్రియములయొక్క చలనమును నిడిచి నిశ్చలుండునై తన దేహేంద్రియాది సముదాయమునందు తన్ను చూచుచున్నాఁడు సమస్తమును తన్నుగానే చూచుచున్నాఁడు ఇట్టి బ్రహ్మవేత్తను పాపము పొందిదు ఈ జ్ఞాని, వేఱువస్త్రపు లేకపోవుటచే పాపమునంతయు అత్రనుగానే పొందుచున్నాఁడు కనుక పాప మంతమును పొందుచున్నది ఈ బ్రహ్మజ్ఞుని విహిత నిషిద్ధ కర్మానుష్ఠానములు సంహార దుఃఖములను పొందింపు బ్రహ్మజ్ఞుఁడు విహిత నిషిద్ధకర్మానుష్ఠానములవల్లనైన పుణ్యపాపములను సర్వాత్మ యగ్నివచను అగ్ని చేత భస్మము చేయుచున్నాఁడు ఇట్టి బ్రహ్మవేత్త, అజ్ఞానమువలన కలిగిన భర్తాధర్మరూపముగ పాపమును కోరికను సంశయమును లేనివాఁడై సర్వస్వరూపము నేననెడి నిశ్చయబుద్ధిగల బ్రాహ్మ ణుఁడగుచున్నాఁడు ఈ స్థితియందున్న ఁడై ముఖ్యబ్రాహ్మణుఁడు వీనికి ఈ పరబ్రహ్మస్వరూప స్థితికంటె పూర్వమునందలి బ్రాహ్మణ్యముగొఱమైనది ఓ జనకమహారాజా! సర్వాత్మ భావలక్షణ మైన ఇదియే పరబ్రహ్మలోకము అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడువదేంపఁగా జనకమహారాజా సె యాజ్ఞ వల్క్యుఁడా! నేను నీకు విదేహరాజ్యముతోఁగూడ నా శరీరమును సేవచేయుటకర్పించుచు న్నానని వలికెను.

ఉ॥ సవా ఏష మహాన జ ఆత్మాన్నాదో వసుదానో విస్తతే వసు గు ఏవం వేద॥౨౮॥

ప॥ సః = సై - ఏవః = మహా - అజః = అగ్ని - అన్నాదః - వసుదానః - విస్తతే - వసు - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ససై=ఆ ప్రసిద్ధమగు, (జనక యాజ్ఞవల్క్యు సంవాదమునందు దెప్పఁబడిన ప్రసిద్ధ మగు), ఏవః=ఈ, మహా=గొప్పదియగు, అజః=పుట్టుక లేని, అగ్నే=అత్త స్వరూపము, అన్నా దః=అగ్నిమును భక్షించునదియను, వసుదానః=కర్మ సలమును ఇచ్చునదియను, (ప్రాణులయొ

క్ర కర్తృఫలమును కూర్చునదియును, భవతి=అగుచున్నది) యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు, సర్వభూతేషు=సమస్తభూతములయందును, ఆత్మభూతః=ఆత్మస్వరూపుఁడై, అన్నం=అన్నమును, అత్తి=భక్షించుచున్నాఁడు) ఐమం=సమస్త కర్తృఫలమును, విస్తతే=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ జనక యాష్టవల్క్య సంచాదిముసందు చెప్పఁబడిన ప్రసిద్ధిమగు గొప్పదియును పుట్టుకలేనిదియునగు ఈ ఆత్మ, సర్వభూతములయందున్నదై అన్నమును భక్షించునదియును ప్రాణులయొక్క సమస్త కర్తృఫలమును కూర్చునదియును అగుచున్నది ఇట్లు ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొని ధ్యానించువాఁడు సమస్త భూతిములయందును ఆత్మస్వరూపుఁడై, అన్నమును భక్షించుచున్నాఁడు కర్తృఫలమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ॥ సవా ఏష మహానజ ఆత్మాజరోఽమరోఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ భయం వై బ్రహ్మభయగ్ హి వై బ్రహ్మ భవతియ ఏవంవేద ॥౨౫॥

ఇతి బృహదారణ్యకే షష్ఠాధ్యాయే చతుర్థబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ సః - వై - ఏవః - మహా - ఆ - ఆత్మా - అజరః - అమరః - అమృతః - అభయః - బ్రహ్మ - అరయం - హి - వై - బ్రహ్మ - భవతి - యః - ఏవం - వేద

ప్రా॥ సవై=ఆటనిద్ధమును, మహా=గొప్పదియును, అజః=పుట్టుకలేనిదియునగు, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, (ఆత్మస్వరూపము పుట్టుకలేనిది గనుకనే), అజరః=శిర్షముకానిదియును, (శిర్షమునకగా శిథిలముకానిది గనుకనే), అమరః=మరణములేనిదియును, (నాశములేనిది గనుకనే), అమృతః=మృత్యువులేనిదియును, (జన్మాదివికారములులేకపోవుటవలన మృత్యువు లేనిదిగనుకనే), అభయః=భయరహితమైనదియునై, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపము, (అనగా పరమాత్మ, భవతి=అగుచున్నది) ఏవం=ఈ ప్రకారము, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనునో, (సః=వాఁడు, అభయం హి వై బ్రహ్మ=భయరహితమగు పరబ్రహ్మస్వరూపమే, భవతి=అగుచున్నాఁడు)

తా॥ ఇంతవఱకుచెప్పిన ఆర్యాకముయొక్క అర్థమంతయు ఈ ఖండికయందు నిర్దేశించి వ్రాయఁబడినది ఈ యాశ్చిన్తన ప్రతిపాదించఁబడిన గొప్పదైన ఈ యాత్మ, పుట్టుకలేనిది గనుక శిర్షమై శిథిలముకానిదియును శిథిలముకానిది గనుకనే నాశములేనిదియును ఇట్లు జన్మజరా నాశదులులేనిది గనుకనే మృత్యువులేనిదియునై భయరహితమై బ్రహ్మస్వరూపమగుచున్నది బ్రహ్మస్వరూపమును ఈ ప్రకారముగాఁచెలిసికొనువాఁడు భయరహితమగు పరబ్రహ్మస్వరూపమె యగుచున్నాఁడు ఈ యుపనిషత్తునందు, ఏకాదిపరార్థముపఱకుండేడి సంఖ్యను తెలియఁజేయుటకు శేఖరయందు, ఒకటి, పది, నూఱు, వెయి యని ఆరోపించి తెలియపఱచినట్లు ఒకటియగు పరబ్రహ్మమునందు జన్మాద్యనే ఓపాయములను కల్పించి నేతినేతి వాక్యముచేత సమస్త ఉపాయనిషేధమునుచేసి అద్వితీయమగు పరబ్రహ్మ తత్త్వము తెలియఁజేయఁబడినది.

ఇట్లు బృహదారణ్యకోపనిషత్తు షష్ఠాధ్యాయము చతుర్థబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

షష్ఠాధ్యాయము, పంచమ బ్రాహ్మణము ప్రారంభము.

ఉ॥ అథహ యాజ్ఞవల్క్యస్య ద్వే భార్యే బహువతు మైత్రేయీ చ కాత్యాయనీ

నీచ తయోర్హ మైత్రేయీ బ్రహ్మవాదిని బహువ స్త్రీప్రజ్ఞైవ తర్హి కాతా

యన్యథహ యాజ్ఞవల్క్యస్య న్యద్వృత్త ముపాకరివ్యక్ ॥౧

ప॥ అథ - హ - యాజ్ఞవల్క్యస్య - ద్వే - భార్యే - బహువతుః - మైత్రేయీ - చ - కాత్యాయనీ - చ - తయోః - హ - మైత్రేయీ - బ్రహ్మవాదిని - బహువ - స్త్రీప్రజ్ఞా - వ - తర్హి - కాత్యాయనీ - అథ - హ - యాజ్ఞవల్క్యః - ఆన్యత్ - వృత్తం - ఉపాకరివ్యక్

ప్ర॥ అథహ=అనంతరము, యాజ్ఞవల్క్యస్య=యాజ్ఞవల్క్య ఋషికి, మైత్రేయీచ=మైత్రేయీయును, కాత్యాయనీచ=కాత్యాయనీయును, ద్వే=ఇద్దఱు, భార్యే=భార్యలు, బహువతుః=ఉండిరి తయోః=ఆ యిద్దఱు భార్యలలో, మైత్రేయీహ=మైత్రేయీ యనునదియె, బ్రహ్మవాదిని=పరబ్రహ్మమును చెప్పనట్టి స్వభావముకలది, బహువ=ఆయెను తర్హి=అప్పుడు, కాత్యాయనీ=కాత్యాయనీయనునది, స్త్రీప్రజ్ఞైవ=స్త్రీకి ఉచితమైన జ్ఞానముకలది, (గృహమునకు యోగమైన ప్రయోజనమును వెదకునది, బహువ=ఆయెను) ఆవహ=ఈ ప్రకారముకాగా యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యఁడు, ఆన్యత్=ఇతరమైన, (గృహస్థాశ్రమమునకంటె సన్యమైన) వృత్తం=సన్న్యాసాశ్రమమును, ఉపాకరివ్యక్=పొందినచ్యుయించినవాడై

తా॥ ఈ షష్ఠాధ్యాయమునందు శిష్యాచార్య సంబంధముతో ప్రతి ప్రతిపదన న్యాయముగా పరిబ్రహ్మతత్త్వము సనిస్తరముగా విచారించి యుపసంహారము చేయఁబడినది ఇప్పుడు ఆగమప్రధానముచే ప్రతిజ్ఞాతిమైన అర్థమును నిగమనముచేయుటకు దృష్టాంతి స్థానీయముగా నున్న మైత్రేయీచేత ఈ బ్రాహ్మణము ఆరంభింపఁబడుచున్నది యాజ్ఞవల్క్య ఋషికి మైత్రేయీ కాత్యాయనీ యను పేర్లుగల ఇద్దఱు భార్యలుగలరు వారిలో ప్రథమభార్యయగు మైత్రేయీ, బ్రహ్మజ్ఞానమందభిలాషగలదిగాను, రెండవ భార్యయగు కాత్యాయనీ స్త్రీలకుఁదియున్న గృహమునకుపయోగమైన ప్రయోజనమును వెదకునదిగాను, ఉండిరి అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యఁడు గృహస్థాశ్రమముకంటె వేఱగు సన్న్యాసాశ్రమమును పొందుటకు ఇచ్చగలవాడాయెను

ఉ॥ మైత్రేయీతి హేవావాహ యాజ్ఞవల్క్యః ప్రవ్రజిష్యన్వా అరేఽహ మస్తా

స్థానా దస్మి హస్త తేఽ నయా కాల్యాయన్యా న్తం కరవాణీ తి. ॥౨॥

ప॥ మైత్రేయీ - ఇతి - హేవావాహ - యాజ్ఞవల్క్యః - ప్రవ్రజిష్యక్ - వై - అరే - ఆహం - అస్తాత్ - స్థానాత్ - అస్మి - హస్త - తే - అయా - కాత్యాయన్యా - అన్తం - కరవాణీ - ఇతి

ప్ర॥ యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యఁడు, మైత్రేయీచి=మైత్రేయీయనిపిలించి, అరే=ఓ మైత్రేయీ! ఆహం=నేను, అస్తాత్=ఈ, స్థానాత్=గృహస్థాశ్రమమునుండి, ప్రవ్రజిష్యన్వై=సన్న్యసింప నిచ్చగలవాడను, అస్మి=అనుచున్నాను హస్త=కోరితివేని, తే=నీకు, ఆసయా=ఈ, కాత్యాయన్యా=కాత్యాయనీతో, అన్తం=న్నీహమును, కరవాణీతి=చేయుచున్నానని, హేవావాచ=పలికెను.

తా॥ సన్న్యసింఁచటకు ఇచ్చగలవాఁడై యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మైత్రేయీ యని పిలిచి ఓ మైత్రేయీ! నేను ఈ గృహస్థాశ్రమమునుండి సన్న్యసింప నిచ్చగలవాఁడనైతిని గనుక నీకు ఇష్టమున్న యెడల ఈ కార్యాయనితో స్నేహమును చేయించెదనని పలికెను

ఉ॥ సాహూవాచ మైత్రేయీ యన్న మ ఇయం భగో స్సర్వా పృథివీ విత్తేన పూర్ణాస్యా త్స్య స్త్వ హంతే నా మృతా ఆహూ నేతి నేతి హూవా చ యాజ్ఞవల్క్యో యధే వాచకరణవతాం జీవితం తదేవ తే జీవితగ్ స్యాద మృతత్వస్య తు నా శా స్తి విత్తేనే తి. ||3||

ప॥ సా - హూవాచ - మైత్రేయీ - యత్ - ను - మే - ఇయం - భగోః - సర్వా - పృథివి - విత్తేన - పూర్ణా - స్యాత్ - స్యాం - ను - ఆహం - తేన - ఆమృతా - ఆహూ - న - ఇతి - న - ఇతి - హూవాచ - యాజ్ఞవల్క్యః - యథా - ఏవ - ఉపకరణవతాం - జీవితం - తథా - ఏవ - తే - జీవితం - స్యాత్ - ఆమృతత్వస్య - తు - న - ఆశా - అస్తి - విత్తేన - ఇతి.

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయీ=మైత్రేయి, హూవాచ=పలికెను హేభగోః=పూజ్యుఁడవగు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! విత్తేన=ధనముచేత, సర్వా=సమస్తమైన, ఇయం=ఈ, పృథివి=భూమి, పూర్ణా=నిండింపఁబడినది, స్యాన్నయత్=అయినేరి, తేన=ఆగ్రసముచేత, ఆహం=నేను, ఆమృతా=మృత్యురాలను, (మరణము లేనిదానను), స్యాంను=అగుమనా? అహూనేతి=కానా? అని, (మైత్రేయి అడిగెను) యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, నేతి=లేదని, హూవాచ=పలికెను విత్తేన=ధనముచేతను, ఉపకరణవతాం=సాధనములుగలవారలకు, జీవితం=జీవనము, యదేన = ఏప్రకారముగానో, తదేవ=ఆ ప్రకారముగానే, జీవితం=జీవనము, స్యాత్=కలుగును ఆమృతత్వస్య=మోక్షముయొక్క, ఆశాతు=అపేక్షయన్ననో, నాస్తి=లేదు ఇతి=అని, (యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను)

తా॥ ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ సమస్తభూమియు నిండినధనము కలిగినయెడల అట్టిధనముచేతను నేను మృత్యురాలనగుదునా? కానా? యని ఆ మైత్రేయి యడుగఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఓ మైత్రేయీ! లోకమునందు సమస్తసాధన సంపదగలవారలకు సుఖజీవము కలుగునట్లు ధనముచేత సుఖజీవము కలుగునేగాని ముక్తియొక్క ఆశ యెంతమాత్రమును లేదనిచెప్పెను

ఉ॥ సాహూవాచ మైత్రేయీ యేనాహం నామృతాస్యాం కి మహంతేన కుర్యాం యదేవ భగవాన్వేత్త తదేవ మే విబ్రూహీ తి. ||౪||

ప॥ సా - హూవాచ - మైత్రేయీ - యేన - ఆహం - న - ఆమృతా - స్యాం - కి - ఆహం - తేన - కుర్యాం - యత్ - ఏవ - భగవత్ - వేత్త - తత్ - ఏవ - మే - విబ్రూహి - ఇతి

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయీ=మైత్రేయి, హూవాచ=పలికెను ఆహం=నేను, యేన=దేనిచేతను, ఆమృతా=మరణములేనిదానను, (మృత్యురాలను), సస్యాం=కానో, తేన=దానిచేతను, ఆహం=నేను, కింకుర్యాం=ఏమిచేయుదును? హేభగవత్=పూజ్యుఁడవగు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా, యదేవ=దేనినే, (త్వం=నీవు), వేత్త=గుర్తఱుఁగుదువో, తదేవ=దానినే, మే=నాకు, విబ్రూహి=చెప్పుమా, ఇతి=అని, (మైత్రేయి పలికెను)

తా|| ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! నేను దేనిచేతను ముక్తురాలను కానో దానితో నా క్రియలు ప్రయోజనములేను మరణరహితమైన ముక్తినిపొందుటకు తగియున్నదేనిని నీవు తెలిసికొనియున్నావో, దానిని నాకు చెప్పుకూ యని మైత్రేయి యాజ్ఞవల్క్యుని ప్రార్థించెను

ఉ|| సహజవాచ యాజ్ఞవల్క్యుః ప్రియావైఖలు నోభవతీ సతీ ప్రియ మవృధ
ధస్తతస్మా భవత్యే తద్వ్యాఖ్యాన్యమితేవ్యాచ త్కాణస్య తు మే చి దిధ్యా
సస్వేతి

||౫||

స|| స. - హేవాచ యాజ్ఞవల్క్యుః - ప్రియా - వై - ఖలు - స. - భవతీ - సతీ -
ప్రియం - అవృధత్ - మాస్త - తస్మి - భవతి - ఏతత్ - వ్యాఖ్యాన్యమి - తే - వ్యాచక్షణ
స్య - తు - మే - నిదిధ్యాసస్య - ఇతి

ప్ర|| సః=ఆ, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుడు, హేవాచ=పలికెను సః=మా వొంట
కు, (పూర్వం=పూర్వము), ప్రియావైఖలు = ప్రియురాలవుగానె, భవతీసతీ=అయి, ప్రియం
=ప్రియమును, అవృధత్=వృద్ధిపొందించినదానవైతివి హేభవతి=పూజ్యురాలవను ఓమైత్రేయి,
(త్వం=నీవు), (అమృతత్వసాధనం=మోక్షసాధనమును), మాస్తతస్మి=కోరితివేని, తే=నీకొఱకు,
ఏతత్=ఈ మోక్షసాధనమును, వ్యాఖ్యాన్యమి=చెప్పెదను వ్యాచక్షణస్య=చెప్పుచున్న, మే
=నాయొక్క, (వాక్యం=వాక్యమును), నిదిధ్యాసస్య=ఏకాగ్రచిత్తముతోధ్యానింపుము (ఏకా
గ్రచిత్తముతో వియము)

తా|| ఓ మైత్రేయీ! నీవు నాకు ప్రియురాలవై ప్రియమునే వృద్ధిపొందించినదానవైతివి
కనుక నీవు మోక్షసాధనమును కోరితి వేని నీకు దానిని చెప్పెదను ఈ చెప్పెడి నాయొక్కవా
క్యమును సావధాన మనస్సుతో వినుమని యాజ్ఞవల్క్యుడు పలికెను.

ఉ|| సహజవాచనవాలరేపత్యః కామాయపతిః ప్రియోభవత్యాత్మ నస్తు కామా
యపతిః ప్రియోభవతి | నవాలరేజాయాయై కామాయజాయప్రియాభవ
త్యాత్మ నస్తు కామాయజాయప్రియాభవతి|నవాలరేపుత్రాణాం కామాయ
పుత్రాః ప్రియాభవన్త్యాత్మ నస్తు కామాయపుత్రాః ప్రియాభవన్తి | నవాలరే
ఏత్తస్య కామాయవిత్రం ప్రియంభవత్యాత్మ నస్తు కామాయవిత్రం ప్రియంభ
వతి | నవాలరేపశూనాం కామాయపశవః ప్రియాభవన్త్యాత్మ నస్తు కామా
యపశవః ప్రియాభవన్తి | నవాలరేబ్రహ్మణః కామాయబ్రహ్మప్రియం భవ
త్యాత్మ నస్తు కామాయ బ్రహ్మప్రియంభవతి | నవాలరేక్షత్రస్య కామాయక్ష
త్రంప్రియంభవత్యాత్మ నస్తు కామాయక్షత్రం ప్రియంభవతి | నవాలరేలోకా
నాం కామాయలోకాః ప్రియాభవన్త్యాత్మ నస్తు కామాయలోకాః ప్రియా
భవన్తి | నవాలరేదేవానాం కామాయదేవాః ప్రియాభవన్త్యాత్మ నస్తు కా
మాయదేవాః ప్రియాభవన్తి | నవాలరేవేదానాం కామాయవేదాః ప్రియా
భవన్త్యాత్మ నస్తు కామాయవేదాః ప్రియాభవన్తి | నవాలరేభూతానాం కా

మాయభూతాని ప్రియాణిభవంత్యాత్మనస్తు కామాయభూతాని ప్రియాణి
భవన్తి। నవాలరేసర్వస్య కామాయసర్వం ప్రియంభవత్యాత్మనస్తు కామా
యసర్వం ప్రియంభవతి। ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యశ్రోతవ్యమస్తవ్యోనిదిధ్యాసి
తవ్యో మైత్రేయాత్మనిఖిల్వరేదృష్టేశ్వతే మతే విజ్ఞాతగ్ధగ్ సర్వంవిదితం.

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - స - వై - ఆరే - పత్యః - కామాయ - పతిః - ప్రియః -
భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - పతిః - ప్రియః - భవతి - స - వై - ఆరే - జాయా
యై - కామాయ - జాయా - ప్రియా - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - జాయా - ప్రి
యా - భవతి - స - వై - ఆరే - పుత్రాణాం - కామాయ - పుత్రాః - ప్రియాః - భవన్తి -
ఆత్మనః - తు - కామాయ - పుత్రాః - ప్రియాః - భవన్తి - స - వై - ఆరే - విత్తస్య - కామా
య - విత్తం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - విత్తం - ప్రియం - భవతి - స -
వై - ఆరే - పశూనాం - కామాయ - పశవః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః - తు - కామా
య - పశవః - ప్రియాః - భవన్తి - స - వై - ఆరే - బ్రహ్మణః - కామాయ - బ్రహ్మ - ప్రి
యం - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - బ్రహ్మ - ప్రియం - భవతి - స - వై - ఆరే - ఊ
త్రస్య - కామాయ - ఊత్రం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - ఊత్రం - ప్రి
యం - భవతి - స - వై - ఆరే - లోకానాం - కామాయ - లోకాః - ప్రియాః - భవన్తి -
ఆత్మనః - తు - కామాయ - లోకాః - ప్రియాః - భవన్తి - స - వై - ఆరే - దేవానాం -
కామాయ - దేవాః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - దేవాః - ప్రియాః -
భవన్తి - స - వై - ఆరే - వేదానాం - కామాయ - వేదాః - ప్రియాః - భవన్తి - ఆత్మనః -
తు - కామాయ - వేదాః - ప్రియాః - భవన్తి - స - వై - ఆరే - భూతానాం - కామాయ -
భూతాని - ప్రియాణి - భవన్తి - ఆత్మనః - తు - కామాయ - భూతాని - ప్రియాణి - భవ
న్తి - స - వై - ఆరే - సర్వస్య - కామాయ - సర్వం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మనః - తు -
కామాయ - సర్వం - ప్రియం - భవతి - ఆత్మా - వై - ఆరే - ద్రష్టవ్యః - శ్రోతవ్యః - మద్ర
వ్యః - నిదిధ్యాసితవ్యః - మైత్రేయి - ఆత్మని - ఖిల్ - ఆరే - దృష్టే - శ్వతే - మతే - విజ్ఞాతే -
ఇదిం - సర్వం - విదితం -

॥౬॥

ప॥ సః=ఆయాజ్ఞపల్కుడు, హేవాచ=పలికెను ఆరే=ఓ మైత్రేయి! పతిః=భ
ర్త, (పెనిమిటి), పత్యః=భర్తయొక్క, కామాయ=కామముకొఱచు, (ఇష్టముకొఱచు), ప్రియః=
ఇష్టమైనవాడు, సవై భవతి=కానేకాడు పతిః=భర్త, ఆత్మనస్తు=ఆత్మయొక్కయై, కామాయ=
కామముకొఱచు, ప్రియః=ప్రియుడగువాడు, భవతి=అగుచున్నాడు ఆరే=ఓ మైత్రేయి! జా
యా=భార్య, జాయాయై=బార్యయొక్క, (సస్థివిభక్తికి చతుర్థి) కామాయ=కామముకొఱచు,
జాయా=భార్య, ప్రియా=ప్రియురాలు, సవై భవతి=కానేకాడు ఆత్మనస్తు=ఆత్మయొక్కయై,
కామాయ=కామముకొఱచు, జాయా=భార్య, ప్రియా=ప్రియురాలు, భవతి=అగుచున్నది.
ఆరే=ఓ మైత్రేయి! పుత్రాః=పుత్రులు, పుత్రాణాం=పుత్రులయొక్క, కామాయ=కామము
కొఱచు, ప్రియాః=ఇష్టమైనవారు, సవై భవన్తి=కానేకారు పుత్రాః=పుత్రులు, ఆత్మనస్తు=

అత్తయొక్కయె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టులు, భవన్తి=అగుచున్నారు అ
 రే=ఓ మైత్రేయి! విత్తం=ధనము, విత్తస్య=ధనము యొక్క, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రి
 యం=ఇష్టమైనది, నవై భవతి=కానేకాదు విత్తం=ధనము, అత్తనస్తు=అత్తయొక్కయె, కా
 మాయ=కామముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమైనది, భవతి=అగుచున్నది అరే=ఓ మైత్రేయి! ప
 శః=పశువులు, పశూనాం=పశువులయొక్క, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టము
 లైనవి, నవై భవన్తి=కానేకావు పశః=పశువులు, అత్తనస్తు=అత్తయొక్కయె, కామాయ=
 కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, భవన్తి=అగుచున్నవి అరే=ఓ మైత్రేయి! బ్రహ్మ=
 బ్రహ్మజాతి, (బ్రహ్మత్వము), బ్రహ్మణః=బ్రాహ్మణత్వముయొక్క, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రి
 యం=ఇష్టమైనది, నవై భవతి=కానేకాదు బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణత్వము, అత్తనస్తు=అత్తయొక్క
 యె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమైనది, భవతి=అగుచున్నది అరే=ఓ మైత్రే
 యి, క్షత్రం=క్షత్రియత్వము, (క్షత్రియజాతి), క్షత్రస్య=క్షత్రియజాతియొక్క, కామాయ=కామ
 ముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమైనది, నవై భవతి=కానేకాదు క్షత్రం=క్షత్రియజాతి, అత్తనస్తు=
 అత్తయొక్కయె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమైనది, భవతి=అగుచున్నది అ
 రే=ఓ మైత్రేయి! లోకాః=లోకములు, లోకానాం=లోకములయొక్క, కామాయ=కామ
 ముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టమైనవి, నవై భవన్తి=కానేకావు లోకాః=లోకములు, అత్తనస్తు=
 అత్తయొక్కయె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, భవన్తి=అగుచున్నవి అ
 రే=ఓ మైత్రేయి! దేవాః=దేవతలు, దేవానాం=దేవతలయొక్క, కామాయ=కామముకొఱ
 కు, ప్రియాః=ఇష్టమైనవారు, నవై భవన్తి=కానేకాదు దేవాః=దేవతలు, అత్తనస్తు=అత్తయొ
 క్కయె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టమైనవారు, భవన్తి=అగుచున్నారు అరే=
 ఓ మైత్రేయి! వేదాః=వేదములు, వేదానాం=వేదములయొక్క, కామాయ=కామముకొఱకు,
 ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, నవై భవన్తి=కానేకావు వేదాః=వేదములు, అత్తనస్తు=అత్తయొక్క
 యె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, భవన్తి=అగుచున్నవి అరే=ఓ
 మైత్రేయి! భూతాని=భూతములు, భూతానాం=భూతములయొక్క, కామాయ=కామముకొఱ
 కు, ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, నవై భవన్తి=కానేకావు భూతాని=భూతములు, అత్తనస్తు=అ
 త్తయొక్కయె, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియాః=ఇష్టములైనవి, భవన్తి=అగుచున్నవి
 సర్వం=సమస్తము, సర్వస్య=సర్వముయొక్క, కామాయ=కామముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమై
 నది, నవై భవతి=కానేకాదు సర్వం=సమస్తము, అత్తనస్తు=అత్తయొక్కయె, కామాయ=
 కామముకొఱకు, ప్రియం=ఇష్టమైనది, భవతి=అగుచున్నది అరే=ఓ మైత్రేయి! ఆత్మవై=ఆత్మ
 యె, ద్రష్టవ్యః=చూడదగినది శ్రోతవ్యః=వివరించదగినది మన్తవ్యః=మంత్రముచేయదగినది నిది
 ధ్యానీతవ్యః=మరలమరల ధ్యానముచేయదగినది అరేమైత్రేయి=ఓ మైత్రేయి! అత్తనిఖిలు=
 అత్తస్వరూపమై, దృష్టే సతి=చూడఁబడుచుండఁగా, (అత్త ఎట్లుచూడఁబడుచున్నదనిన చెప్పఁ
 బడుచున్నది) శ్రుతే=వివరించదగినది, (అచార్యుని వేదము ఆగమముచేతను వివరించదగినది), మతే=వి
 చారింపఁబడినది, (తిరిగి తర్కములతో ఉపపత్తిచేత విచారింపఁబడినది), విజ్ఞాతే సతి=తెలియఁబ
 డినదనుచుండఁగా, (అత్త శ్రవణ మనన ములచేత నిశ్చయింపఁబడినదనుచుండఁగా), ఇదం=ఈ
 సర్వం=ఈ సమస్తము, విదితం=తెలియఁబడినది, (భవతి=అగుచున్నది).

తా|| ఓ మైత్రేయా! భర్తృజాయా పుత్రాదులందఱును ఆ భర్తృజాయా పుత్రాదుల కామము కొఱకు ఇష్టులగుకారు మఱి యేమియును, భర్తృజాయా పుత్రాదులు ఆత్మకామము కొఱకే ఇష్టులగుచున్నారు సర్వమును సర్వముయొక్క కామము కొఱకట్లమైచదికాదు ఆత్మయొక్క కామముకొఱకే ఇష్టమైచది యగుచున్నది గనుక ఓ మైత్రేయా! ఆత్మయే చూడదగినది (తానైయుండదగినది) అచార్యాగమములవలన విఠదగినది తర్కముతోను ఉపపత్తితోను విచారించదగినది (మననముచేయదగినది) ధ్యానించదగినది ఇట్లు శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసన ములచే ఆత్మ చూడఁబడి తన్నుగా తెలిసికొనఁబడియెడల సర్వమున్ను తెలియఁబడినదియే యగుచున్నదియని యాజ్ఞవల్క్యుడు మైత్రేయితోఁజెప్పెను

ఉ|| బ్రహ్మ తంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనో బ్రహ్మవేదక్షత్రం తంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనః క్షత్రంవేదలోకాస్తం పరాదుర్యోన్యత్రాత్మనో లోకాన్వేదదేవాస్తం పరాదుర్యోన్యత్రాత్మనో దేవాన్వేదవేదాస్తం పరాదుర్యోన్యత్రాత్మనో వేదాన్వేదఘాతాని తంపరాదుర్యోన్యత్రాత్మనోభూతాని వేదసర్వం తం పరాదాద్యోన్యత్రాత్మనః సర్వం వేదేదం బ్రహ్మేదం క్షత్రముమే లోకా ఇమేదేవా ఇమేవేదా ఇమాని సర్వాణి భూతానీదగ్ సర్వం యదయ మాత్మా

|| 2 ||

ప|| బ్రహ్మ - తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - బ్రహ్మ - వేద - క్షత్రం - తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - క్షత్రం - వేద - లోకాః - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - లోకాః - వేద - దేవాః - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - దేవాః - వేద - వేదా - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - వేదాః - వేద - భూతాని - తం - పరాదుః - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - భూతాని - వేద - సర్వం - తం - పరాదాత్ - యః - అన్యత్ర - ఆత్మనః - సర్వం - వేద - ఇది - బ్రహ్మ - ఇదం - క్షత్రం - ఇమే - లోకాః - ఇమే - దేవాః - ఇమే - వేదాః - ఇమాని - సర్వాణి - భూతాని - ఇదం - సర్వం - యత్ - ఆయం - ఆత్మా

ప్ర|| యః=ఎవఁడు, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మజాతిని, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మజాతి, పరాదాత్=వేఱుగాఁజేయును యః=ఎవఁడు, క్షత్రం=క్షత్రియజాతిని, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, క్షత్రం=క్షత్రియజాతి, పరాదాత్=వేఱుగాఁజేయును యః=ఎవఁడు, లోకాః=లోకములను, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, లోకాః=లోకములు, పరాదుః=వేఱుగాఁజేయుచున్నది యః=ఎవఁడు, దేవాః=దేవతలను ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, దేవాః=దేవతలు, పరాదుః=వేఱుచేయుచును యః=ఎవఁడు, వేదాః=వేదములను, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనునో, తం=వానిని, వేదాః=వేదములు, పరాదుః=వేఱుచేయును యః=ఎవఁడు, భూతాని=భూతములను, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొనుచు

న్నాఁడో, తం=వానిని, భూతాని=భూతములు, పరాదుః=వేఱుగాఁజేయును యః=ఎవఁడు, సర్వం=సమస్తమును, ఆత్మనః=ఆత్మస్వరూపముకంటె, అన్యత్ర=వేఱుగా, వేద=తెలిసికొను నో, తం=వానిని, సర్వం=సమస్తము, పరాదాత్=అన్యముగాఁజేయును ఇదం=ఈ, బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణజాతి, ఇదం=ఈ, త్మత్రం=త్మత్రియజాతి, ఇమే=ఈ, లోకాః=లోకములు, ఇమే=ఈ, దేవాః=దేవతలు, ఇమే=ఈ, వేదాః=వేదములు, ఇమాని=ఈ, సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, ఇదం=ఈ, సర్వం=సమస్తము, యత్=ఏకారణమువలన, అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, (భవతి=అగుచున్నదో, ఆకారణమువలన ఈ బ్రాహ్మణజాత్యాది సర్వమును ఆత్మకంటె వేఱుగాఁజూచెడువానిని వేఱుగానే చేయునని పూర్వముతోనన్వయము)

తా॥ ఓ మైత్రేయీ! ఏకారణమువలన ఈ బ్రహ్మ త్మత్రాదికమంతయు ఆత్మస్వరూపమయ్యే యున్నదో ఆకారణమువలన ఈ మంత్రమునందుఁజెప్పిన బ్రహ్మ త్మత్రాది సర్వమును ఆత్మకంటె వేఱుగాఁజూచెడివానిని గూర్చి బ్రహ్మ త్మత్రాదికము అన్యమేయగునని యాజ్ఞావల్క్యుఁడు ఫలికను.

ఉ॥ సయధాదుష్టభేర్హస్యమానస్య నబాహ్యే శబ్దాశక్తు యాద్గ్రహణాయ దుష్టభేస్తుగ్రహణేన దుష్టభ్యాఘాతస్య వా శబ్దో గృహీతః ॥౮॥

ప॥ సః - యధా - దుష్టభేః - హస్యమానస్య - న - బాహ్యే - శబ్దా - శక్తు యాత్ - గ్రహణాయ - దుష్టభేః - తు - గ్రహణేన - దుష్టభ్యాఘాతస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.

ప్ర॥ సయధా=అదెల్లనఁగా, దుష్టభేః=భేరి, హస్యమానస్యసతః=కొట్టఁబడుచుండగా, (వాయించుచుండఁగా), బాహ్యే=ఇతరములైన, శబ్దా=శబ్దములను, (ధ్వజములను), గ్రహణాయ=గ్రహించుటకొఱకు, (యధా=ఏప్రకారము), నశక్తుయాత్=సమర్థముకాదో, దుష్టభేః=భేరియొక్క, గ్రహణేన=తెలిసికొనుటచేతను, దుష్టభ్యాఘాతస్య=భేరిదెబ్బయొక్క, శబ్దోవా=ధ్వనియును, (యధా=ఏప్రకారము), గృహీతః=గ్రహింపఁబడుచున్నదో (ఆప్రకారముగానున్న)

ఉ॥ సయధాశ్చస్యద్ధాయమానస్య నబాహ్యే శబ్దాశక్తుయాద్గ్రహణాయ శ్చస్యతుగ్రహణేన శ్చద్భస్యవాశబ్దోగృహీతః. ॥౯॥

ఉ॥ సయధావీణాయై వాద్యమానాయై న బాహ్యే శబ్దాశక్తుయాద్గ్రహణాయ వీణాయైతు గ్రహణేన వీణావాదస్య వా శబ్దోగృహీతః. ॥౧౦॥

ప॥ సః - యధా - శ్చస్య - ధాయమానస్య - న - బాహ్యే - శబ్దా - శక్తు యాత్ - గ్రహణాయ - శ్చస్య - తు - గ్రహణేన - శ్చద్భస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.

ప్ర॥ సః - యధా - వీణాయై - వాద్యమానాయై - న - బాహ్యే - శబ్దా - శక్తు యాత్ - గ్రహణాయ - వీణాయై - తు - గ్రహణేన - వీణావాదస్య - వా - శబ్దః - గృహీతః.

ప్ర॥ సయథా=అదెట్లనఁగా, శబ్దస్య=శంఖము, ధ్రా యమాచస్యసతః=ఊడఁదఁబడుచుం
డఁగా, (శంఖము పూరించుచుండఁగా), బాహ్యే=వెలుపలనుండెడి యితరములగు, శబ్దాః=
శబ్దములను, (ధ్వనులను), గ్రహణాయ=తెలిసికొనుటకొఱకు, (యథా=ఏప్రకారము), నశక్నూ
యాత్=సమర్థముకాదో, శబ్దస్య=శబ్దముయొక్క, గ్రహణేనతు=తెలిసికొనుటచేతనే, శబ్ద
క్షస్యవా=శంఖము ఊడఁబడుటయొక్కయు, శబ్దః=శబ్దము (యథా=ఏప్రకారముగా), గృహీతః
=తెలిసికొనఁబడునో (అప్రకారముగానున్న)

ప్ర॥ సయథా=అది యేప్రకారమనఁగా, వీణాయే=వీణ, (వల్లకి), వాద్యమానాయే=వా
యించఁబడుచుండఁగా, బాహ్యే=వెలుపలి వేరైన, శబ్దాః=శబ్దములను, గ్రహణాయ=తెలిసి
కొనుటకొఱకు, (యథా=ఏప్రకారము), నశక్నూయాత్=సమర్థముకాదో, వీణాయే=వీణయొ
క్క, (ఇక్కడ నంతయు వల్లకి చిరుగీచికి చిప్పబడియున్నది) గ్రహణేనతు=తెలిసికొనుట
చేతనే, వీణావాదస్య=వీణవాయించుటయొక్క, శబ్దోవా=ధ్వనియున్న, (యథా=ఏప్రకా
రము), గృహీతః=తెలిసికొనఁబడునో (అప్రకారముగానున్న)

తా॥ ఓమైత్రేయీ! అత్తకంటె పేరైనదేదియును లేక అంతయును అత్తమాత్రమే యై
యుండుటవలన అత్తను తెలిసికొనుటచే ఇదియంతయు తెలిసికొనఁబడుచున్నది. ఎట్లనఁగా, భేరి
వాయించఁబడుచుండఁగా ఇతర ధ్వనులు తెలిసికొనశక్యముగాక భేరివీ తెలిసికొనినప్పుడు భేరిధ్వ
నిని తెలిసికొనినట్లును, శంఖమును ఊడఁబడుచుండఁగా ఇతర ధ్వనులు తెలిసికొన శక్యముగాక శం
ఖమును తెలిసికొనినప్పుడు శంఖధ్వని తెలిసినట్లును, వీణవాయించుచుండఁగా ఇతర శబ్దములు
తెలిసికొన శక్యముగాక వీణను తెలిసికొనినప్పుడు వీణాధ్వనిని తెలిసినట్లును, అత్తకంటె పేరై
నదేదియును అత్తకు వేఱుగా లేక పోవుటవలన అత్తను తెలిసికొనినతోడనే అత్తస్వరూప
మైన యంతయును తెలియఁబడినదిగుచున్నది యని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను

ఉ॥ సయధార్తైర్భాషైరభ్యాహితస్య పృథగ్ధామావినిశ్చరన్త్యేవంవా అరేఽస్య
మహతో మాతస్య నిశ్వసిత మేతద్యదృగ్వేదో యజుర్వేద స్సామవేదోఽ
ధర్వాగ్నిరస ఇతిహాసః పురాణం విద్యా ఉపనిషదః శ్లోకాః సూత్రాణ్యను
వ్యాఖ్యానాని వ్యాఖ్యానానీప్తగ్ హుతమాశితంపాయితమయం చ లోకః
పరశ్చలోకస్సర్వాణి చ భూతాన్యస్యై వైతాని సర్వాణి నిశ్వసితాని

ప॥ సః - యథా - అర్తైర్భాగ్నైః - అభ్యాహితస్య - పృథక్ - ధూమాః - వినిశ్చరన్తి -
ఏవం - చై - అరే - అస్య - మహతః - భూతస్య - నిశ్వసితం - ఏతత్ - యత్ - ఋగ్వేదః -
యజుర్వేదః - సామవేదః - అధర్వాగ్నిరసః - ఇతిహాసః - పురాణం - విద్యా - ఉపనిషదః -
శ్లోకాః - సూత్రాణి - అనువ్యాఖ్యానాని - వ్యాఖ్యానాని - ఇప్తం - హుతం - ఆశితం - పాయ
ితం - అయం - లోకః - పరః - చ - లోకః - సర్వాణి - భూతాని - అస్య - ఏవ - ఏతాని -
సర్వాణి - నిశ్వసితాని

ప్ర॥ సయథా=అది యెట్లనఁగా, అభ్యాహితస్య=ఉంచుకొఁబడిన, అర్తైర్భాగ్నైః=తడి
కట్టెల నిప్పుయొక్క, ధూమాః=పొగలు, పృథక్=వేఱుగా, (యథా=ఏప్రకారము), వినిశ్చ
రన్తి=వైలు వెడలుచున్నవో, ఏవంవై=ఈప్రకారముగానే, అరే=ఓమైత్రేయీ! ఏతత్=ఈ

ముందుచెప్పెడిసర్వము, అగ్ర్యం=ఈ మహతోఽఘాతస్య=మహత్స్వరూపమైనపరమాత్మయొక్క (బ్రహ్మయొక్క), నిశ్వసితం=నిట్టూర్పు ఋగ్వేదం = ఋగ్వేదమున్ను, యజుర్వేదం=యజుర్వేదమున్ను, సామవేదం=సామవేదమున్ను, అధర్వాణ్ణేరసం=అధర్వణవేదమున్ను, తిహోగం=భారతాదిగ్రంథములున్ను, పురాణం=స్కాంధాదిపురాణములున్ను, విద్యాః=వ్యాకరణాదివిద్యలున్ను, ఉపనిషదః=ఉపనిషత్తులున్ను, శ్లోకాః=మంత్రములున్ను, లేక, శ్లోకములున్ను, సూత్రాణి=వ్యాససూత్రములున్ను, అనువ్యాఖ్యానాని=భాష్యములున్ను, వ్యాఖ్యానాని=వ్యాఖ్యానములున్ను, ఇష్టం=యాగమున్ను, హుతం=హోమద్రవ్యమున్ను, అశితం=అన్నము మొదలైనదియున్ను, పాయితం=ఉదకము మొదలైనదియున్ను, అయంచలోకః=ఇహలోకమున్ను, పరశ్చలోకః=పరలోకమున్ను, సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములున్ను, యత=ఏనియో, ఏతానిసర్వాణి=ఇవియన్నియున్ను, అసైవ=ఈపరమాత్మయొక్కదే, నిశ్వసితాని=నిట్టూర్పులు, (భవంతి=అగుచున్నవి)

తా॥ ఈ సర్వమున్ను ఆత్మవలననే యెట్లుకలుగుచున్నది యంచగా ఓమైత్రేయా! తడికట్టె లనిష్టవలన పొగలు అగ్నికి వేటుగా బైలువెట్టుచున్నట్లు ఆపరమాత్మవలన ఋగ్వేది యజుర్వేద సామవేద అధర్వణవేదములును, ఇతిహాస పురాణాదికములును, ఇహలోక పరలోకములును, సమస్త భూతములును, ఇవియన్నియును, ఈ పరమాత్మ యొక్కదే నిట్టూర్పునాయువులై కలుగుచున్నవని యాజ్ఞవల్క్యుడుచెప్పెను

ఉ॥ సయధాసర్వాసామపాగ్ సమద్రవికాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ స్పర్శానాంత్యగేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ రసానాం జిహ్వైకాయనమేవగ్ సర్వేషాంగగ్ధానాంనాసికైకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ రూపాణాం చక్షురేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ శబ్దాణాగ్ శ్రోత్రమేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ సంకల్పానాం మన ఏకాయనమేవగ్ సర్వాసాంవిద్యానాగ్ హృదయమేకాయనమేవగ్ సర్వేషాగ్ కర్తృణాగ్ హస్తావేకాయనమేవగ్ సర్వేషామానందానాముపస్థ ఏకాయనమేవగ్ సర్వేషాంవిసర్గాణాగ్ పాయురేకాయనమేవగ్ సర్వేషా మధ్వనాం పానావేకాయనమేవగ్ సర్వేషాంవేదానాగ్ వాగేకాయనం

॥౧౬॥

ప॥ సః - యధా - సర్వాసాం - అపాం - సమద్రః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - స్పర్శానాం - త్యక్ - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - రసానాం - జిహ్వ ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - గగ్ధానాం - నాసికా - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - రూపాణాం - చక్షుః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - శబ్దానాం - శ్రోత్రం - ఏకాయనం - ఏదం - సర్వేషాం - సంకల్పానాం - మనః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వాసాం - విద్యానాం - హృదయం - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - కర్తృణాం - హస్తా - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - ఆనందానాం - ఉపస్థః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - విసర్గాణాం - పాయుః - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - అధ్వనాం - పాదౌ - ఏకాయనం - ఏవం - సర్వేషాం - వేదానాం - వాక్ - ఏకాయనం.

ప్ర॥ సయథా = అతి యెట్లనఁగా, (యథా = విప్రకారము) సముద్రః = సముద్రము సర్వా
సాం = సమస్తములైన, అపాం = ఉదకములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యమైన స్థానమో, ఏవం = ఈ
ప్రకారము, సర్వేపాం = సమస్తములైన, స్వర్ణానాం = స్వర్ణములకు, త్వక్ = త్వగింద్రియము,
ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, జీవో = నాలుక, సర్వేపాం = సమస్తము
లైన, రసానాం = రసములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, నాసి
కా = ఘ్రాణేంద్రియము, సర్వేపాం = సమస్తములైన, గంధానాం = గంధములకు, ఏకాయనం =
ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, చక్షుః = నేత్రము, సర్వేపాం = సమస్తములైన, రూపా
ణాం = రూపములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, శ్రోత్రం = శ్రవణేం
ద్రియము, సర్వేపాం = సమస్తములైన, శబ్దానాం = శబ్దములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏ
వం = ఈప్రకారము, మనః = మనస్సు, సర్వేపాం = సమస్తములైన, సంకల్పానాం = సంకల్పముల
కు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, హృదయం = బుద్ధి, సర్వాసాం = సమ
స్తములైన, విద్యానాం = వ్యుత్పత్తి, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము హస్తా
= నాస్తములు, సర్వేపాం = సమస్తములైన, కర్తృణాం = కర్తృములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థాన
ము ఏవం = ఈప్రకారము, ఉన్మత్తః = యోని, సర్వేపాం = సమస్తములైన, ఆనందానాం = ఆనంది
ములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, పాయుః = గుదము, సర్వేపాం =
సమస్తములైన, విసర్గాణాం = విసర్గత్సర్జనములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్ర
కారము, పాదౌ = పాదములు, సర్వేపాం = సమస్తములైన, అధ్వనాం = మార్గములకు, (మార్గగ
మనములకు), ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము ఏవం = ఈప్రకారము, వాక్ = వాగింద్రియము,
సర్వేపాం = సమస్తములైన, ఏదానాం = వేదములకు, ఏకాయనం = ముఖ్యస్థానము

త॥ సర్వము ఆత్మయొక్క నిట్టూర్పులై యున్నవిని చెప్పినదానినే యిక్కడఁ జదివించు
చున్నాడు ఎట్లనఁగా, ఓ మైత్రేయీ సముద్రము సమస్త ఉదకములకును ముఖ్యస్థానమై యెట్లు
సమస్తస్వర్ణములకు త్వగింద్రియమును, సర్వరసములకు జీవేంద్రియమును, సమస్తగంధములకు
ఘ్రాణేంద్రియమును, సమస్తరూపములకు చక్షురింద్రియమును, సమస్త శబ్దములకు శ్రోత్రేంద్రియ
మును, సమస్తసంకల్పములకు మనస్సును, సమస్త విద్యులకు హృదయమునఁ బుద్ధియును, సమస్త
కర్తృలకు హస్తములును, సమస్తానందములకు ఉపథమును, సమస్త విసర్గములకు గుదమును, సమ
స్తగమనములకు పాదములును, సమస్తవేదములకు వాక్కును, ముఖ్యస్థానములై యున్నవిని
యాజ్ఞవిల్క్యఁడు చెప్పెను

ఉ॥ సయథానైర్ధవఘనోఽనంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నోఽరసఘన ఏవైవంవాఅరేఽ
యమాత్తాఽనంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో ఘాతే
భ్యస్సమన్తాయతాన్యేవా ను వినశ్యతి నప్రేత్య సంజ్ఞాస్తేత్యరే బ్రహ్మీతి
హేవాచాచ యాజ్ఞవల్క్యః

ప॥ సః - యథా - నైర్ధవఘనః - అనంతరః - ఆబాహ్యః - కృత్స్నః - రసఘనః - ఏవ -
ఏవం - వై - అరే - అయం - ఆత్మ - అనంతరః - ఆబాహ్యః - కృత్స్నః - ప్రజ్ఞానఘనః - ఏవ -
ఏతేభ్యః - ఘాతేభ్యః - సమన్తాయ - తాని - ఏవ - అనువినశ్యతి - న - ప్రేత్య - సంజ్ఞా -
అసి - ఇతి - అరే - బ్రహ్మీ - ఇతి - హేవాచాచ - యాజ్ఞవల్క్యః

ప్ర॥ సయథా=అదియొట్లనఁగా, వైష్ణవఘనః=ఉప్పురాయి, అనస్తరః=అంతరావయవము కానిదియును, (అంతరస్వరూపము కానిదియును), అబాహ్యః=బాహ్యవయవము కానిదియునుగన, (బాహ్యస్వరూపము కానిదియునుగన), కృత్స్నిః=సర్వము, (ఉష్ణకల్లయొక్క సర్వావయవము), (యథా=విప్రకారము), రసఘన ఏవ=నీటియొక్క గడ్డగానే, (భవతి=అగుచున్నదో), ఏవం వై=ఈప్రకారముగానే, అరే=ఓ మైత్రేయా! అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మస్వరూపము, అస్తరః=అంతరములేనిదియును, అబాహ్యః=బాహ్యములేనిదియై, కృత్స్నిః=సర్వము, ప్రజ్ఞానఘన ఏవ=విశేషజ్ఞానముయొక్క ఘనస్వరూపమే, (ప్రజ్ఞానముయొక్క కూడికయగు ఒకటియగు ఆత్మయై యే, అవతిష్ఠతే=ఉంచున్నది) (ఇట్టియాత్మ), ఏతేభ్యః=ఈ, భూతేభ్యః=భూతములనుండి, సముత్థాయ=లేచి, తాన్యేవ=ఆభూతములనే, అనువినశ్యతి=అనుసరించి నశించుచున్నది (అనుసరించి లీనమగుచున్నది) ప్రేత్య=మరణముచుపొంది, సంజ్ఞా=నూచన, నాస్తి=లేదు ఇతి=అ అని, అరే=ఓ మైత్రేయా! బ్రహ్మిణి=చెప్పచున్నానని, యాజ్ఞవల్క్యుః=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, హేలవాచ=పలికెను

తా॥ దృశ్యమగు కార్యజాతమునకు విలయముకలుగునపుడు సర్వము బ్రహ్మాత్రముగానే యొట్లగుచున్నది యనఁగా ఓ మైత్రేయా! బాహ్యంతరభేదములేని ఉష్ణకల్లయొక్క సర్వావయవమున్ను నీటిగడ్డ యైనట్లు బాహ్యంతరములులేని ఈ సర్వాత్మయును ప్రజ్ఞానముయొక్క ఘనీభావమే యగుచున్నది ఇట్టియాత్మ ఈ భూతములనుండి పుట్టి ఆభూతముల ననుసరించియే మరణము నుపొందుచున్నది జ్ఞానోదయమునకు పూర్వము పొందఁబడిన విశేషజ్ఞానముకలదియై మరణానంతరము భేదవిషయకనూచన లేనిదై బ్రహ్మాత్రమే యైవదని చెప్పచున్నానని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను

ఉ॥ సాహేలవాచమైత్రేయ్యత్రైవమాభగవాన్ మోహంతమాపీషన్నవా అహమిమంవిజానామీతి సహేలవాచనవా అరేహంమోహంబ్రహ్మ్య వివాశీవా అరే య మాత్మానుచ్ఛిత్తిధర్మా

॥౧౪॥

ప॥ సా - హేలవాచ - మైత్రేయా - ఆత్ర - ఏవ - మా - భగవాన్ - మోహంతం - ఆపీషివత్ - న - వై - అహం - ఇమం - విజానామి - ఇతి - సః - హేలవాచ - న - వై - అరే - అహం - మోహం - బ్రహ్మి - అనివాశీ - వై - అరే - అయం - ఆత్మా - అనుచ్ఛిత్తిధర్మా

ప్ర॥ సా=ఆ, మైత్రేయా=మైత్రేయి. హేలవాచ=పలికెను భగవాన్=పూజ్యుఁడవగు నీవు, మా=నన్ను, ఆత్రైవ=ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమగు ఈ ఆత్మవస్తువునందే, మోహంతం=మోహమధ్యమును, ఆపీషివత్=పడవేయుచున్నావు (పొందించుచున్నావు) అహం=నేను, ఇమం=ఈ ఆత్మను, నవైజానామీతి=తెలిసికొనలేనని (పలికెను) సః=ఆ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, అరే=ఓమైత్రేయా! అహం=నేను, మోహం=మోహమును, నవైబ్రహ్మిణి=చెప్పనేతదని, హేలవాచ=పలికెను. అరే=ఓ మైత్రేయా! అయం=ఈ, ఆత్మా=ఆత్మ, అనివాశీవై=నాశస్వభావములేనిదియును, అనుచ్ఛిత్తిధర్మా=నాశనధర్మములేనిదియును, (వికారరూపమైన నాశమును, అభావరూపమైన నాశమును, ఏనాశమును, లేనిదియును, భవతి=అగుచున్నది)

తా॥ ఆ మైత్రేయి, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! పూజ్యుఁడవగు నీవు నన్ను ఈ ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమైన ఆత్మవస్తువు విషయమై మోహమును పొందించుచున్నావు ఈ ఆత్మస్వరూపమును నేను తెలిసికొనలేను అనిపలికెను ఓ మైత్రేయా! నేను మోహమును చెప్పనేతదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికి ఈ ఆత్మస్వరూపము వినాశస్వభావములేనిదియును, వికారరూపమైన నాశమునుగాని అభావరూపమైన నాశమునుగాని ఏనాశమునుగాని లేనిదై యున్నదని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను

ఉ॥ యత్రహిద్వైతమివభవతి తదితర ఇతరం ఽశ్యతి తదితర ఇతరం జిప్రుతి తదితర ఇతరగ్ రసయతే తదితర ఇతర మభివదతి తదితర ఇతరగ్ శృణోతి తదితర ఇతరం మనుతే తదితర ఇతరగ్ స్పృశతి తదితర ఇతరం విజానాతి యత్రత్వస్య సర్వమాత్మై వా భూత్తతేనకం పశ్యేత్తతేనకం జిప్రుత్తతేనకగ్ రసయేత్తతేనక మభివచ్ఛేత్తతేనకగ్ శృణుయాత్తతేనకం ఽన్వీతతతేనకగ్ స్పృశేత్తతేనకం విజానీయాద్వేదేదగ్ సర్వంవిజానాతి తం కేనవిజానీయాత్స ఏష నేతినేత్యాత్మా ౭గృహ్యాత్ నహిగృహ్యాత్ ౭శీర్ష్యోనహిశీర్ష్యతే ౭ సజ్జ్యోనహిసజ్యతే ౭ సితోనవ్యధతే నరివ్యతి విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీయాదిత్కక్తాను శాసనాసమ్మిత్రేయ్యే తావదరే ఖల్వమృతత్వమితిహేమాక్వా యాజ్ఞవల్క్యవిజహార. ॥౧౩॥

ఇతి బృహదారణ్యకే వసాధ్యాయే పంచమబ్రాహ్మణమ్.

ప॥ యత్ర - హి - ద్వైతం - ఇవ - భవతి - తత్ - ఇతరం - ఇతరం - ఽశ్యతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - జిప్రుతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - రసయతే - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - అభివదతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - శృణోతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - మనుతే - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - స్పృశతి - తత్ - ఇతరః - ఇతరం - విజానాతి - యత్ర - తు - అస్య - సర్వం - ఆత్మా - ఏవ - ఆభూత్ - తత్ - కేన - కం - పశ్యేత్ - తత్ - కేన - కం - జిప్రుత్ - తత్ - కేన - కం - రసయేత్ - తత్ - కేన - కం - అభివదేత్ - తత్ - కేన - కం - శృణుయాత్ - తత్ - కేన - కం - మన్వీత - తత్ - కేన - కం - స్పృశేత్ - తత్ - కేన - కం - విజానీయాత్ యేన - ఇదం - సర్వం - విజానాతి - తం - కేన - విజానీయాత్ సః ఏవః - న - ఇతి - న - ఇతి - ఆత్మా - అగృహ్యః - న - హి - గృహ్యతే - అశీర్ష్యః - న - హి - శీర్ష్యతే - అసజ్యః - న - హి - సజ్యతే - అసితః - న - వ్యధతే - న - రివ్యతి - విజ్ఞాతారం - ఆరే - కేన - విజానీయాత్ - ఇతి - ఉక్తానుశాసనా - అపి - మైత్రేయి - ఏతావత్ - ఆరే - ఖలు - అమృతత్వం - ఇతి - హ - ఉక్త్వా - యాజ్ఞవల్క్యః - విజహార

ప్ర॥ యత్రహి=ఎప్పుడైతే, (ఆత్మ), ద్వైతమివ=వేరైనదివలెనే, (భేదముగలదివలెనే), భవతి=అగుచున్నదో, తత్=ఆత్మను, ఇతరః=వేరొకడు, ఇతరం=మఱియొకనిని, ఽశ్యతి=చూచుచున్నాడు తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, జిప్రుతి=అన్ఘ్రానించుచున్నాడు తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, రసయతే=రుచిచూచుచున్నాడు (తినచున్నాడు) తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, అభివదతి=పలుకుచున్నాడు. తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, శృణోతి=వినుచున్నాడు తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, మనుతే=తెలిసికొనుచున్నాడు. (తలంచుచున్నాడు) తత్=ఆత్మను, ఇతరః=అన్యుడు, ఇతరం=అన్యమును, స్పృశతి=తాకుచున్నాడు తత్=ఆత్మను, ఇతరః=ఇతరుడు, ఇతరం=అన్యమును, విజానాతి=మిక్కిలి తెలిసికొనుచున్నాడు అస్య=ఈ జీవాత్మకు, యత్రతు=ఎప్పుడైతే, సర్వం=సమస్తము, ఆత్మైవ=ఆత్మస్వరూపమును తానుగానే, ఆభూత్=అయినో, తత్=ఆత్మను (ఆత్మ). కేన=చేనిచేతను, (ఏ సాధనములచేతను), కం=దేనిని, పశ్యేత్=చూచును తత్=

అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, జిప్సేత్=అప్రూణించును? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, రసయేత్=రుచిచూచును? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, అభివదేత్=పలుకును? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, శృణయాత్=ఓనుచు? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, మన్వీత్=తలంచును? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, స్పృశేత్=తాకును? తత్=అప్పుడు, కేన=దేనిచేత, కం=దేనిని, విజానీయాత్=తెలిసికొనుచు? యేన=దేనిచేత, ఇదిం=ఈ, సర్వం=సమస్తమును, విజానాతి=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, తం=దానిని, కేన=దేనిచేత, విజానీయాత్=తెలిసికొనును? సః=ఆప్రసిద్ధులు, ఏషః=ఈ, నేతి నేతితి=ఇదికాదు ఇదికాదు యని సర్వ నిషేధములొ నిశ్చయింపఁబడిన, ఆత్మా=ఆత్మ స్వరూపము, అగృహ్యా=గ్రహింపనలవిగానిదియై, (స్వరూపము లేనిదిగనుక కర్తృత్రియములచే గ్రహింప శక్యమైనదికానిది), సహిగృహ్యతే=గ్రహింపఁబడడములేదు అశీర్యః=శిథిలముకానిదియై, (మూర్తరూపముకాదుగనుక శిథిలముకానిది), సహిశీర్యతే=చిక్కి పోవడములేదు అసగ్గః=కూడుకొననిదియై, (అమూర్తస్వరూపము గనుక నే దేనితోను కూడుకొననిదియై), సహిసగ్గతే=కలిసికొనుటలేదు అనితః=దుఃఖము లేనిదియై, (అమూర్తస్వరూపము గనుక నే దేనిచేతను బాధింపఁబడనిదియై), నవ్యధతే=బాధపొందుటలేదు సరివ్యతి=సశించుటలేదు అరే=ఓ మైత్రేయా! విజ్ఞాతారం=సర్వమును తెలిసికొనునట్టి ఆత్మను, కేన=దేనిచేతను, విజానీయాత్=తెలిసికొనుచు? (ఆత్మయే ఆత్మను తెలిసికొనుచు) ఇతి=ఈప్రకారము, ఉక్తాయశ్చాసనా=చెప్పఁబడిన ఆజ్ఞగలదానవు, అసి=అయితిని అరే మైత్రేయి=ఓ మైత్రేయా! అమృతత్వం=ముక్తత, ఏతావశ్యేలు=ఇంతియగదా! ఇతిహ=ఈప్రకారముగానే, యాజ్ఞవల్క్యు=యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఉక్తా=చెప్పి వివహార=సన్న్యసించెను

తా॥ ఓ మైత్రేయా! ఆత్మ ఎప్పుడు భేదముగలదివలెనే యగుచున్నదో అప్పుడు ఆయాత్మయే తాను వేరై తనకు వేరుగానుండు రూప రస గంధాగులను నేత్ర జిహ్వ ప్రాణాదులద్వారా తెలిసికొనుచున్నాఁడు ఆత్మ, అజ్ఞానావస్థయందు భేదమైనదివలెనేయుండి, జ్ఞానావస్థయందు సర్వాత్మ స్వరూపముగ తాను తనకు వేఱులేక యొకటిగానే యున్నప్పుడు, దేనితో దేనిచూచును? దేనితో దేనిని అప్రూణించును? దేనితో దేనిని రుచిచూచును? దేనితో దేనిని పలుకుచు? దేనితో దేనిని ఓనుచు? దేనితో దేనిని తలంచును? దేనితో దేనిని తాకును? దేనితో దేనిని తెలిసికొనును? ఈ జీవుఁడు ఏ ఆత్మ స్వరూపముచేతి ఈ సమస్తమును తెలిసికొనుచున్నాఁడో ఆ ఆత్మ స్వరూపమును ఇంక దేనిచేత తెలిసికొనవచ్చును? దానికి అన్యమైనదేదియును లేకపోవుట వలన అది దేనిచేతను తెలిసికొన శక్యమైనదికాదు 'నేతి నేతి' యను మహా వాక్యముచే ఆత్మకంఠే వేఱుగానుండెడి సర్వమును ఇదికాదు ఇదికాదు యని నిషేధించి సర్వకేషిగా నిశ్చయింపఁబడిన ఆ ఈ ఆత్మ, ఆకారము లేనిదిగనుక కర్తృత్రియమును హస్తాదులచే గ్రహింపనలవిగానిదియును, ఆకారము లేనిదిగనుకనే చిక్కిపోనిదియును, ఆకారములేనిదిగనుకనే దేనితోను చేరక అసంగమైయుండునదియును, ఆకారము లేనిదిగనుకనే దేనిచేతను బాధను పొందనిదియును, సశించనిదియు నై యున్నది ఓ మైత్రేయా! సర్వమును తెలిసికొనునట్టి ఆత్మను దేనిచేత తెలిసికొనవచ్చుచు? ఆత్మయే ఆత్మను తెలిసికొనును ఇట్లు అజ్ఞాపింపఁబడినదానవైతిని ఓ మైత్రేయా! ఆత్మ తనకు వేరులేకపోవుటచే సర్వవిజ్ఞాతగా తాను నిలుచునట్టి ఇదియే ముక్తిగదా యని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు భార్యయైన మైత్రేయికి స్వస్వరూపము నుపదేశించి సన్న్యసించెను

ఇట్లు, బృహదారణ్యకోపనిషత్తు, వస్తాధ్యాయమునందు, పశ్చిమబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

షష్ఠాధ్యాయే - షష్ఠబ్రాహ్మణమ్

ఉ॥ అథ వగ్ శః పాతిమామ్యో త్పాతిమామ్యో గౌపవనా ద్గౌపవనః పాతిమామ్యో
త్పాతిమామ్యో గౌపవనాద్గౌపవనో కాశికాతాగ్ శః కాణ్డిల్యాతాగ్ శః
న్యః శాణ్డిల్యాచ్చాణ్డిల్యః కాశికాచ్చ గౌతమాచ్చ గౌతమః ॥౨॥

ఉ॥ ఆగ్నివేశ్యా దాగ్నివేశ్యో గార్గ్యాదాగ్గ్యో గార్గ్యాదాగ్గ్యో గౌతమాద్గౌతమః
సైతవాత్సైతవః పారాశర్యాయణా త్పారాశర్యాయణా గార్గ్యాయ
ణాద్గార్గ్యాయణ ఉద్దాలకాయనాదుద్దాలకాయనో జాబాలాయనాజ్ఞా
నాలయనో మాధ్యన్దినాయనా న్తాద్యన్దినాయన స్సౌకరాయణాత్సౌకరా
యణః కాషాయణాత్కాషాయణో సాయకాయనా త్సాయకాయనః
కాశికాయనః కాశికాయనః ॥౩॥

ఉ॥ ఘృతకాశి కాఙ్ముత కాశికః పారశర్యాయణా త్పారశర్యాయణః పారా
శర్యాత్పారాశర్యో జాతూకర్ణ్యా జాతూకర్ణ్య ఆసురాయణాచ్ఛయో
సాగ్ బచ్చసురాయణ స్తైవణే స్తైవణే రౌపజన్తన రౌపజన్తని రాసురే
రాసురి ర్భారద్వాజాద్భారద్వాజ ఆత్రేయాదాత్రేయో హుణ్డిర్హుణ్డిర్గా
తమాద్గౌతమో గౌతమాద్గౌతమో వాత్స్యదాత్స్యః శాణ్డిల్యాచ్చాణ్డి
ల్యః కైశోర్యాతాగ్ ప్యాతైగ్ శోర్యః కాప్యః కుమార హరితాతుగ్ మా
ర హరితో గాలవాద్దాలవో విదర్భికాణ్డిన్యాద్విదర్భీ కాణ్డిన్యోవత్సన
పాతోబాభ్రవాద్వత్సనపాద్బాభ్రవః పదస్సౌభరాత్పద్ధాస్సౌభరోఽయా
శ్యాదాగ్గీరసాదయాస్య ఆగ్గీరస ఆహూతే స్తాష్టప్రాదాభూతి స్తాష్టప్రో
విశ్వరూపాత్వాష్టప్రో ద్విశ్వరూపస్తాష్టప్రో శ్విభ్యామశ్వి నా దధీచ ఆధర్వ
ణాద్దధ్యజ్ఞా ధర్వణోఽచర్వణోదైవాదధర్వాదై వోమృత్యోః ప్రాధ్వగ్ స
నాన్తృత్యుః ప్రాధ్వగ్ సనః ప్రధ్వగ్ సనాత్ప్రధ్వగ్ సన ఏక ఋషే రే
ఽర్షిర్షిప్రచితేర్షిప్రచిత్తి ర్వ్యప్తేర్వ్యప్తి స్సనారోః సనారుః సనాతనా
త్సనాతనః సనకాత్సనకః పరమేష్ఠినః పరమేష్ఠీ బ్రహ్మణో బ్రహ్మ స్వయ
మ్భు బ్రహ్మణే నమః ॥౩॥

ఇతి బృహదారణ్యకే - షష్ఠాధ్యాయే షష్ఠబ్రాహ్మణమ్.

షష్ఠాధ్యాయ స్సమాప్తః ఓం తత్ సత్

ఈ మూడు మంత్రములకు, బృహదారణ్యకము, చతుర్థాధ్యాయము, షష్ఠబ్రాహ్మణము
సంఘము, పదవిభాగము, ప్రతిపదార్థము, తాత్పర్యములు, వ్రాయఁబడియున్నవి గనుక వానిని
చూచుకొనునది. చూడుడు బృహదారణ్యకము, పుటలు, ౧౫౩, ౧౫౪, ౧౫౫, ౧౫౬.
బృహదారణ్యకము షష్ఠాధ్యాయము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః ప్రథమ బ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ హరిః ఓమ్॥ పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్ఛ్యతే । పూర్ణస్య
పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవా వశిష్యతే ॥౧॥

ప॥ పూర్ణం - అదః - పూర్ణం - ఇదం - పూర్ణాత్ - పూర్ణం - ఉదచ్ఛ్యతే - పూర్ణ
స్య - పూర్ణం - ఆదాయ - పూర్ణం - ఏవ - అవశిష్యతే

ప్ర॥ అదః=ఇది, (పరోక్షమగు) పూర్ణం=కారణమగు పరబ్రహ్మము (సృష్టికి పూర్వము
నందలి సర్వకారణమగు పరబ్రహ్మము) ఇదం=ఇది, (ప్రత్యక్షమగు), పూర్ణం=కార్యమగు పర
బ్రహ్మము (సృష్ట్యనంతరము ఆకారణమగు పరబ్రహ్మమే నామరూపాత్మకమైన కార్యజాతమగు
పరబ్రహ్మమైనది). పూర్ణాత్=కార్యరూపమగు పరబ్రహ్మముకంటే, పూర్ణం=కారణస్వరూపమ
గు పరబ్రహ్మము, ఉదచ్ఛ్యతే=అతిక్రమించియుంచున్నది పూర్ణస్య=కార్యముయొక్క, పూ
ర్ణం=కారణమును, ఆదాయ=గ్రహించి, (నామరూపాత్మకమైన దేహాదికమునకు లక్ష్యముగా
నుండెడి కారణరూపమైన అద్వితీయమగు అఖండబ్రహ్మమును తెలిసికొని నేనే పరబ్రహ్మమై
తినని), పూర్ణమేవ=కారణస్వరూపముగానే, (నామరూపాదులు లేనికారణమగు పరబ్రహ్మము
గానే), అవశిష్యతే=శేషించుచున్నది

తా॥ ఇంతకుపూర్వము నాలుగు ఆధ్యాయములయందును చెప్పిన పరబ్రహ్మముయొక్క క్రమ
ముక్తిసాధనములైన ముందు చెప్పని యుపాసనములను చెప్పవలయునని వెటొకకాణ్డము నుప
క్రమించుచున్నాడు చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరముగాకుండ, నామరూపాత్మకముగానిది
కారణ పరబ్రహ్మము అట్టి కారణ పరబ్రహ్మమే ఈ చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరమగు ప్రత్య
క్షమైన కార్యముగా నగుచున్నది ఇట్టి కారణ కార్యముల రెంటిలో కారణస్వరూపమగు పర
బ్రహ్మము కార్యరూపముకంటే శ్రేష్ఠమైయున్నది అందు కార్యము నందలి కల్పితములగు నామ
రూపాదులను పరిత్యజించి కార్యమునకు లక్ష్యమైన కారణాత్మకమగు పరబ్రహ్మమును తెలిసికొ
నుటచే కల్పితమగు నామరూపాదికమపొయి కారణస్వరూపముగానే శేషించుచున్నది

ఉ॥ ఓం 3 ఖంబ్రహ్మ । ఖంపురాణంవాయురం ఖమితిహస్తాహకౌరవ్యాయణీ పు
త్రోవేదోఽయం బ్రాహ్మణా విదుర్వేదైరేన యద్వేదితవ్యం. ॥౨॥

ఇతి బృహదారణ్యకే సప్తమాధ్యాయే ప్రథమం బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ ఓం - ఖం - బ్రహ్మ - ఖం - పురాణం - వాయురం - ఖం - ఇతి - హ - స్త - ఆ
హ - కౌరవ్యాయణీపుత్రః - వేదః - అయం - బ్రాహ్మణాః - విదుః - వేద - ఏనేన - యత్ -
వేదితవ్యం

ప్ర॥ ఓం=ఓంకారము, ఖం=పరమాత్మాకాశమగు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, (ఓం ఖం
బ్రహ్మ అను ఈ మంత్రము బ్రాహ్మణులచేత ధ్యానకర్తవ్యమందు వినియోగింపబడుచున్నది) కౌర
వ్యాయణీపుత్రః=కౌరవ్యాయణీపుత్రుడగు ఒకఋషి, (ఆ ఓంకారమును), పురాణం=ప్రాచీనమ
గు, ఖం=పరమాత్మాకాశమనియును, (చిదాకాశమనియును), వాయురం=వాయువు ఉండెడి,

అమితి=ఆకాశమనియును, ఆహస్త్వహ=వెప్పెను యత్=ఏకారణమువలన, (సాధకః=సాధకుడగు జనుఁడు), ఏనేర=ఈ ఓంకారముచేతను, వెదితవ్యం=తెలిసికొనఁదగిన బ్రహ్మమును వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (తత్=ఆకారణమువలన), బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు, ఆయం=ఇది, (ఈ ఓంకారము), వెదః=వేదమని, విదుః=తెలిసికొనిరి

తా॥ విస్తారమగు చిదాకాశమును పరమాత్మాకాశము ఓంకారము ఈ ఓంకారము బ్రాహ్మణులచేత పరబ్రహ్మధ్యాన కర్తవ్యమందు వినియోగింపఁబడుచున్నది ఈ ఓంకారము ప్రతీకాభిధానములచేతను ధ్యానోపయోగమైనది ఎట్లనఁగా, విష్ణ్వాది ప్రతిమలకు అభేదముగానే ఓంకారమును పొంది ధ్యానించుట ప్రతీకమను పేరుగల ధ్యానమనియును, చతురాదీంద్రియములకు గోచరముగాని అఖండస్వరూపమగు పరమాత్మాకాశము శ్రద్ధా భక్తులవల్లనైన భావవిశేషముచేత ఓంకారమునందు ప్రవేశించుచున్నది ఆ ఓంకారము పరమాత్మాకాశముగా ధ్యానించుట ఆభిధానమనియును, లేక, ఆలంబనమనియును, చెప్పఁబడును ఇట్లు ఓం కారము ప్రతీకా లంబనోపాసనలకు ఆధారమైయున్నది గనుకనే, కారవ్యాయతీ పుత్రుఁడగు ఋషి ప్రాచీనమగు చతురాదీంద్రియాగోచరమును అఖండమును నిరుపాధికమునగు పరమాత్మాకాశమును, వాయ్విధి స్థానమైన సోపాధికమగు ఆకాశమును, ఓంకారమనిచెప్పెను సాధకుఁడగు జనుఁడు ఈ ఓంకారముచేతనే పరస్వరూపమగు సర్వేంద్రియాతీతమైన పరమాత్మాకాశమును, (పరబ్రహ్మమును), విష్ణ్వాది విగ్రహములనువలెనే అపరస్వరూపమగు ఆకాశాదిసర్వమును, తెలిసికొనుచున్నాఁడు ఇందువల్లనే బ్రాహ్మణులు ఈ ఓంకారమే సమస్తమైన వేదమని తెలిసికొనిరి

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు, సప్తమాధ్యాయము, చదవ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

— 0 0 0 ❀ 0 0 0 —

సప్తమాధ్యాయః - ద్వితీయ బ్రాహ్మణమ్

ఉ॥ త్రయాః ప్రాజాపత్యాః ప్రజాపతౌ పితరి బ్రహ్మచర్య మూషు ద్వేవా మనుష్యా అసురా ఉషిత్వా బ్రహ్మచర్యం దేవా ఉచుర్బ్రవీతునో ధవానితితేభ్యో హై తదక్షరము వాచ ద ఇతి వ్యజ్ఞాసిష్టా 3 ఇతి వ్యజ్ఞాసిష్టేతి హేవాచ ర్దౌ మ్యతే తి న ఆగ్నేత్యోమితి హేవావాచ వ్యజ్ఞాసిష్టేతి ॥౧॥

ప॥ త్రయాః - ప్రాజాపత్యాః - ప్రజాపతౌ - పితరి - బ్రహ్మచర్యం - ఉషః - దేవాః - మనుష్యాః - అసురా - ఉషిత్వా - బ్రహ్మచర్యం - దేవా - ఉషః - బ్రవీతు - నః - భవాన్ - ఇతి - తేభ్యః - హ - ఏతత్ - అక్షరం - ఉవాచ - దః - ఇతి - వ్యజ్ఞాసిష్ట - ఇతి - వ్యజ్ఞాసిష్ట - ఇతి - హేవాచ - దామ్యత - ఇతి - నః - ఆత్ - ఇతి - ఓం - ఇతి - హేవావాచ - వ్యజ్ఞాసిష్ట - ఇతి

ప్ర॥ త్రయాః=మూడుసంఖ్యుగల, ప్రాజాపత్యాః=బ్రహ్మచర్యములు, పితరి=తండ్రియైన, ప్రజాపతౌ=బ్రహ్మవిషయమై, బ్రహ్మచర్యం=బ్రహ్మచర్య నియమమునుగూర్చి, ఉషః=ఉండిరి (విష్యవృత్తితో) బ్రహ్మచర్యమును పొందియుండిరి వారెవరనఁగా, దేవాః=దేవతలును, మనుష్యాః=మనుష్యులును, అసురాః=రాక్షసులును (వీరు), బ్రహ్మచర్యం= బ్రహ్మచర్యమునుగూర్చి, ఉషిత్వా=ఉండి, (వారిలో), దేవాః=దేవతలు, భవాన్=నీవు, నః=మాకుఁజను, (కాశనం=

అజ్ఞుఁ), బ్రహ్మ=చెప్పవచ్చుగాక, ఇతి=అని, (పితరం=తండ్రియైన బ్రహ్మనుగూర్చి), ఉవాచ=పలికిరి (ప్రజాపతిఁ=బ్రహ్మ), తేభ్యః=ఆ దేవతలకొఱకు, ఏతత్=ఈ, ద ఇతి=ద అను, అక్షరం=వర్ణమును, ఉవాచహ=పలికెను (పితా=తండ్రియగు బ్రహ్మ, తా=ఆ దేవతలకు), వ్యజ్ఞానితీ=తెలిసికొంటిరాయని, (పప్రచ్చ=అడిగెను) (అప్పుడు మరల దేవతలు), వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి=తెలిసికొంటిమని, హూచః=పలికిరి (తిరిగి బ్రహ్మ ఓ దేవతలారా మీరు తెలిసికొనినయెడల నాచేత ఏమి చెప్పఁబడినదో దానిని చెప్పఁజేయని అడిగెను), (అప్పుడు దేవతలు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు), దామ్యతేతి=ఇంద్రియ నిగ్రహముగలవారలు కండు అని, నః=మమ్మునుగూర్చి, (ఆత్మే=చెప్పవచ్చునని, హూచః=పలికిరి) (ప్రజాపతిఁ=బ్రహ్మ), ఓమితి=సరేయని, (యాయం=మీరు), వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి=బాగుగా తెలిసికొంటిరాయని, హూవాచ=పలికెను

తా॥ బ్రహ్మపుత్రులగు మూడు విధములైన దేవ మనుష్య రాక్షసులు, తండ్రియగు బ్రహ్మ విషయమై శిష్యవృత్తితో బ్రహ్మచర్య నియమమును పొందియుండిరి ఈ ప్రకారమున్న ఆ మూడు విధములైనవారిలో దేవతలు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు మాకు నియమము నుపదేశించుమని పలికిరి అప్పుడు బ్రహ్మ, దేవతలకొఱకు ది అను వర్ణము నుపదేశించెను ఇట్లుపదేశించి ఓ దేవతలారా! నేను ఉపదేశించిన అక్షరముయొక్క అర్థమును తెలిసికొంటిరాయని బ్రహ్మ యడిగెను మరల, దేవతలు, బ్రహ్మనుగూర్చి తెలిసికొంటిమని పలుకగా, బ్రహ్మ, ఓ దేవతలారా! మీరు తెలిసికొనినయెడల నాచేత ఏమి చెప్పఁబడినదో దానిని చెప్పఁజేయని అడిగెను అప్పుడు దేవతలు, ఓ బ్రహ్మదేవుడా! ఇంద్రియ నిగ్రహములేని మీరు ఇంద్రియ నిగ్రహము కలవారలు కండు అని మమ్మునుగూర్చి యుపదేశించితివని పలికిరి ఇట్లు పలుకుటతోడనే బ్రహ్మ, ఓ దేవతలారా! మీరు సరే, బాగుగా తెలిసికొంటిరాయని పలికెను

ఉ॥ అధస్తానం మనుష్యా ఉచ్యంతే పితౄనో భవానితి తేభ్యో హైతదేవాక్షరము

వాచ ద ఇతి వ్యజ్ఞానిష్ఠా 3 ఇతి వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి హూచు ర్దత్తే తి న ఆత్మేత్యో

మితి హూవాచ వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి

॥౮॥

ప॥ అధ - హ - ఏనం - మనుష్యా - ఉచయః - బ్రహ్మ - న - భివా - ఇతి - తేభ్యో - హ - ఏతత్ - ఏవ - అక్షరం - ఉవాచ - ది - ఇతి - వ్యజ్ఞానిష్ఠ - ఇతి - వ్యజ్ఞానిష్ఠ - ఇతి - హూచః - దత్త - ఇతి - న - ఆత్మ - ఇతి - ఓం - ఇతి - హూవాచ - వ్యజ్ఞానిష్ఠ - ఇతి

ప్ర॥ అదహ=అనంతరము, మనుష్యాః=మనుష్యులు, ఏనం=ఈ బ్రహ్మనుగూర్చి, హః=మాకొఱకు, భివా=నీవు, (శాసనం=అజ్ఞుఁ), బ్రహ్మ=చెప్పవచ్చుగాక, ఇతి=అని ఉచయః=పలికిరి (బ్రహ్మ), తేభ్యః=ఆ మనుష్యులకొఱకు, ఏతత్=ఈ, ద ఇతి=ద అనెడి, అక్షరమేవ=వర్ణమునే, ఉవాచహ=పలికెను (పితా=తండ్రియగు బ్రహ్మ, తా=ఆ మనుష్యులనుగూర్చి), వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి=తెలిసికొంటిరాయని, (పప్రచ్చ=అడిగెను) (అప్పుడు తిరిగి మనుష్యులు), వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి=తెలిసికొంటిమని, హూచః=పలికిరి (తిరిగి బ్రహ్మ ఓ మనుష్యులారా! మీరు తెలిసికొనినయెడల నాచేత ఏమి చెప్పఁబడినదో, దానిని చెప్పఁజేయని అడిగెను తిరిగి మనుష్యులు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు), దత్తేతి=దానముచేయుచున్నది యని, నః=మమ్మునుగూర్చి, ఆత్మేతి=చెప్పవచ్చునని, (హూచః=పలికిరి) (ప్రజాపతిఁ=బ్రహ్మ), ఓమితి=సరేయని, (యాయం=మీరు), వ్యజ్ఞానిష్ఠేతి=బాగుగా తెలిసికొంటిరాయని, హూవాచ=పలికెను

తా|| బ్రహ్మపుత్రులగు మనుష్యులు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు గూడ వియమము నుపదేశించును పలికిరి అప్పుడా ప్రజాపతి మనుష్యులకొఱకు ద ఆరు అరసును ఉపదేశించెను ఇట్లుపదేశించి ఓ మనుష్యులారా నేను ఉపదేశించిన అతురముయొక్క అర్థమును తెలిసికొంటి రాయని బ్రహ్మ యడిగెను తిరిగి మనుష్యులు బ్రహ్మనుగూర్చి తెలిసికొంటిమని పలుకగా, బ్రహ్మ ఓ మనుష్యులారా! మీరు తెలిసికొనినయెడల నాచేత నేమి చెప్పఁబడినదో దానిని చెప్పఁజేయని యడిగెను అప్పుడు మనుష్యులు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! దానములేని మీరు దానమును చేయుఁజేయని మమ్మునుగూర్చి యుపదేశించితిమని పలికిరి ఇట్లు పలుకుటతోనే, బ్రహ్మ ఓ మనుష్యులారా! మీరు, భరే, బాగుగా తెలిసికొంటిరి యని పలికెను

ఉ|| అథహౌచ మనురా ఊచు ర్భవీతు నోభవానితి తేభ్యోహైతదవాక్షరము వాచ ద ఇతి వ్యజ్ఞాసిష్టా 3 ఇతివ్యజ్ఞాసిష్టేతి హేమచ ర్దయధ్వమితి న ఆల్పే త్యోమితి హేమ వాచ వ్యజ్ఞాసిష్టేతి తదే తదేవైసాదైవిశాగనువదతి స్రవ యిత్సర్ద ద ద ఇతి దావ్యత దత్త దయధ్వమితి తదే తస్మాద్ శిక్షేర్ద మం దానం దయా మితి

|| 3 ||

ఇతి బృహదారణ్యకే సప్తమాధ్యాయే ద్వితీయః బ్రాహ్మణమ

ప|| ఆచ - హ - ఏనం - ఆసురా - ఊచు - భవీతు - నః - భవా - ఇతి - తే
భ్యః - హ - ఏతత్ - ఏవ - అతుర - ఉవాచ - దః - ఇతి - వ్యజ్ఞాసిష్ట - ఇతి - వ్యజ్ఞా
సిష్ట - ఇతి - హేమచ - దయధ్వం - ఇతి - న - ఆత్ - ఇతి - ఓం - ఇతి - హేమవాచ
వ్యజ్ఞాసిష్ట - ఇతి - తత్ - ఏతత్ - ఏవ - ఏవ - దైవీ - వాగ్ - అనవదతి - స్రవయిత్సుః -
దదదః - ఇతి - దావ్యత - దత్త - దయధ్వం - ఇతి - తత్ - ఏతత్ - త్రియం - శిక్షేత్ -
దమం - దానం - దయాం - ఇతి

ప్ర|| అథహ=అనంతరము, అసురా=రాక్షసులు, ఏనం=ఈ బ్రహ్మను గూర్చి, నః=మాకొఱకు, భవా=నీవు, (తాసనం=ఆజ్ఞను), బ్రవీతు=చెప్పుదువుగాక, ఇతి=అని, ఊచు=పలికిరి (బ్రహ్మ), తేభ్యః=ఆ రాక్షసులకొఱకు, ఏతత్=ఈ, ద ఇతి=ద అను, అతుర మే=వర్జమునే ఉవాచహ=పలికెను (పితా=తండ్రి యగు బ్రహ్మ, తా=ఆ రాక్షసులను గూర్చి), వ్యజ్ఞాసిష్టేతి=తెలిసి కొంటిరా యని, (పప్రచ్చు=అడిగెను) (అప్పుడు తిరిగి రాక్షసులు), వ్యజ్ఞాసిష్టేతి=తెలిసి కొంటిమని, హేమచు=పలికిరి (తిరిగి బ్రహ్మ ఓ రాక్షసులారా! మీరు తెలిసి కొనిన యెడల నా చేత ఏమి చెప్పఁబడినదో దానిని చెప్పఁజేయని అడిగెను రాక్షసులు తిరిగి ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు) దయధ్వమితి = ప్రాణులయందు దయను చేయుఁజేయని, నః=మమ్మునుగూర్చి, ఆల్పేతి=చెప్పుచున్నామని, (హేమచు=పలికిరి) (ప్రజాపతి.=బ్రహ్మ), ఓమితి=సరేయని, (యూయం=మీరు), వ్యజ్ఞాసిష్టేతి=బాగుగా తెలిసికొంటిరని, హేమవాచ=పలికెను తత్=ఆ, ఏతదేవ=దీనినే, స్రవయిత్సుః=మేఘము, దదదఇతి=దదదయని, (మూడుసార్లు దకారమును), దావ్యత=ఇంద్రియ నిగ్రహమును చేయుఁజే, దత్త=దానముచేయుఁజే, దయధ్వమితి=ప్రాణులయందు దయనుచేయుఁజే, యని, ఆచవతతి=అనుసరించి పలు

కుచున్నది ఏవా=ఇదియే, దైవివాక్=దైవసంబంధమైనవాక్కు తదేతత్=అ ఈ, త్రయం=మూడు దకారములును, దవం=ఇంద్రియ నిగ్రహము, దానం=దానమును, దయామితి=కరుణ నే, శిక్షేత్=శిక్షించును (తెలియజేయును)

తా|| బ్రహ్మపుత్రులగు రాక్షసులు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నీవు మాకు నియమము నుపదేశింపు మని పలికిరి ఆప్పుడా బ్రహ్మ రాక్షసులకొఱకు దయను అక్షరమును ఉపదేశించి ఓ రాక్షసులారా! ఈ అక్షరము యొక్క అర్థమును మీరు తెలిసికొంటిరా యని అడిగెను. తిరిగి రాక్షసులు బ్రహ్మను గూర్చి తెలిసికొంటిమని పలుకగా, బ్రహ్మ, ఓ రాక్షసులారా! మీరు తెలిసికొనిన యెడల నాచేత ఏమిచెప్పబడినదో దానిని చెప్పండి అని అడిగెను అప్పుడు రాక్షసులు ఓ బ్రహ్మదేవుడా! ప్రాణులయందు దయలేని మీరు ప్రాణులయందు దయను కలిగియుండుండి అని మమ్మును గూర్చి నీవు ఉపదేశించితివని పలికిరి ఇట్లు పలుకుటతోనే, బ్రహ్మ, ఓ రాక్షసులారా! మీరు సరే, బాగుగా తెలిసికొంటిరాని పలికెను ఇట్లు చేప మనుష్య రాక్షసులను గూర్చి ప్రజాపతి చెప్పిన దకారత్రయమునె ఈ మేఘమున్ను ద ద ద యని మూడు సార్లు దకారమును పలుకుచున్నది ఇదియే దైవి వాక్కు ఈ దేవ మనుష్య రాక్షసులు ముగ్గురు తమ తండ్రియైన ప్రజాపతి యొద్దకు పోయి ప్రార్థించగా వారియందలి లోపమును తెలిసికొని ప్రజాపతి ద ద ద యని దకారమును మూడు సార్లుచ్చరించుటతోనే వారి వారి సందేహముల ప్రకారము పూర్వము చెప్పినట్లు వేటు వేటు ఆర్థములను గ్రహించిరి దీని యభిప్రాయమేమి అనగా దేవా సురులు మనుష్యులకంటె వేటుగాలేరు గనుక మనుష్యులలోనే సమస్త గుణ సంపత్తు కలిగి ఇంద్రియ నిగ్రహము లేక దేవత లగు వారిని ఇంద్రియ నిగ్రహము చేయుండు అనియును, దానములేక మనుష్యులగు వారిని దాన ము చేయుండు అనియును, ప్రాణులయందు దయలేక రాక్షసులగువారిని ప్రాణులయందు దయను కలిగియుండుండు అనియును, మనుష్యులను గూర్చియే, ఈ దకారత్రయము, ఇంద్రియ నిగ్రహ మును, దానమును, భూతదయను, శిక్షించుచున్నది. కాబట్టి మనుష్యులు ఇంద్రియ నిగ్రహము ను, దానమును, భూతదయను, పొందియుండ వలయునని బావము

ఇట్లు బృహదారణ్యకము నందు, సప్తమాధ్యాయము, ద్వితీయ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - తృతీయ బ్రాహ్మణమ్

ఉ|| ఏవ ప్రజాపతి ర్యధృదయ మేతద్భ్రష్టాతత్సర్వం తదేతత్త్వీక్షరగ్ హృదయ మితి హృ ఇత్యేక మక్షరమభి హరన్త్యస్తై స్వాశ్చాన్యేచయ ఏవం వేద ద ఇత్యేకమక్షరం దదత్యస్తై స్వాశ్చాన్యేచ య ఏవం వేద య మిత్యేకమక్షర మేతి స్వర్గం లోకం య ఏవం వేద

||౧||

ఇతి బృహదారణ్యకే సప్తమాధ్యాయే తృతీయబ్రాహ్మణమ్.

ప|| ఏవః - ప్రజాపతిః - యత్ - హృదయం - ఏతత్ - బ్రహ్మ - ఏతత్ - సర్వం - తత్ - ఏతత్ - త్వీక్షరం - హృదయం - ఇ - హృ - ఇతి - ఏకం - అక్షరం - అభిహరన్తి -

అస్తై - స్వాః - చ - అన్యే - చ - యః - ఏవం - వేద - దః - ఇతి - ఏకం - అక్షరం - దద
తి - అస్తై - స్వాః - చ - అన్యే - చ - యః - ఏవం - వేద - యం - ఇతి - ఏకం - అక్షరం -
ఏతి - స్వర్గం - లోకం - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ ఏవం=ఈ పూర్వోక్తమైన, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మ, (సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ, యః=ఎవఁడో, సః=వాఁడు, ఏతత్=ఈ హృదయము) హృదయం=హృదియము, యత్=ఏదియో, ఏతత్=ఈ హృదయము, బ్రహ్మ=బ్రహ్మస్వరూపము (సర్వస్వరూపముగు పరబ్రహ్మము) ఏతత్=ఈ హృదయము, సర్వం=సమస్తము (గనుక హృదయ మును పరబ్రహ్మమును గా నుపాసించవలయును) తత్=ఆ, ఏతత్=ఈ, హృదయమితి=హృదయ మనునది, త్ర్యక్షరం=మూడు అక్షరములుకలది, (ఆ అక్షరము లేవి యనఁగా), హృ ఇతి=హృ అనెడి, ఏకం అక్షరం=ఒక వర్ణమును, (హృదయ మును నామమునందలి హృ అను ఒక అక్షరమును), యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ పూర్వోక్తప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్తై=ఇట్లు తెలిసిన విద్వాంసునికొఱకు, స్వాశ్చ=జ్ఞాతులును, అన్యేచ=ఇతరులగు బంధువులును, (బలిం=పూజను), అభివరన్తి=తీసికొనివచ్చి అర్పించుచున్నారు (ఏకారణమువలన ఇంద్రియములును విషయములును తమతమ కార్యములను హృదయ పరబ్రహ్మముకొఱకు పొందించుచున్నవో ఆకారణమువలన ఇట్లు తెలిసికొని యుపాసించువానికొఱకు జ్ఞాతులును బంధువులును పూజను అర్పించుచున్నారు) ద ఇతి=ద అనెడి, ఏకం అక్షరం = ఒక అక్షరమును, (హృదయమను నామమునందలి ద యను ఒక అక్షరమును), యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో అస్తై=ఇట్లు తెలిసికొని యుపాసించువానికొఱకు, స్వాశ్చ=ఇంద్రియములును, అన్యేచ=విషయములును, (వాటి వాటి కార్యములను), దదతి=ఇచ్చుచున్నవి య మితి = య అనెడి, ఏకం అక్షరం = ఒక అక్షరమును, (హృదయమను నామమునందలి య అను ఒక అక్షరమును), యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, స్వర్గం లోకం=స్వర్గ లోకమును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు

తా॥ జనుఁడు, దను దాన దయలు మూడును గలవాడైన, సర్వోపాసనలయందును అధికారియగుచున్నాఁడు ఇంతకు పూర్వము నిరుపాధిక పరబ్రహ్మోపాసన చెప్పఁబడినది ఇప్పుడు సోపాధిక పరబ్రహ్మముయొక్కయే, యుపాసన వలన కలిగెడి అభివృద్ధిఫలములను చెప్పవలయునని ఈ మంత్రమారంభింపఁబడినది ఇదివఱకు దాంత దాన దయలను యుపదేశించిన సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ, ఎవఁడనఁగా, ఈ హృదయమే ఈ హృదయమే పరబ్రహ్మము. ఈ హృదయమే సర్వము గనుక హృదియమే పరబ్రహ్మమని యుపాసించవలయును. ఇంతియకాదు ఈ హృదయమను నామమునందలి మూడు అక్షరములలో ఒక్కొక్క అక్షరమును ఉపాసించుట కల్గిన జనుఁడు విశేష ఫలమును పొందుచున్నాఁడు ఎట్లనఁగా, హృదయమను నామమునందలి హృ అను ఒక అక్షరమును బ్రహ్మస్వరూపముగాఁదెలిసికొని యుపాసించువాని కొఱకు హృదయ బ్రహ్మోపాసనచేయు వానికి ఇంద్రియములును విషయములును వాటి వాటి కార్యములను పొందించినట్లు జ్ఞాతులును బంధువులును పూజను అర్పించుచున్నారు. హృదయమను నామమునందలి ద యను అక్షరమును బ్రహ్మమునుగా యుపాసించు వానికొఱకు ఇంద్రియములును విషయములును వాటి

వాటి శక్తులను ఇచ్చుచున్నది హృదయమను నామమునందిలి య అను అక్షరమును బ్రహ్మము నుగా ఉపాసించువాడు స్వర్గ లోకమును పొందుచున్నాడు ఇట్లు హృదయమను నామమునందిలి యొక్కొక అక్షరమును ఉపాసించుట చేతనే ఇట్టి ఫలములను పొందునప్పడు హృదయమను నామమును పరబ్రహ్మముగా ఉపాసించువాని ఘమేమని చెప్పవచ్చును? ఇట్లునుటచేత, హృదయ బ్రహ్మోపాసనమునకు విశేషఫలమని యభిప్రాయము ఇక్కడ హృదయమను నామమునందిలి ఇర్థములు మూడును హృదయమను నామ మొకటియును ఈ నాలుగును నాలుగు యుపాసనలుగా వివక్షచేయఁబడినవి

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయము - తృతీయబ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - చతుర్థ బ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ తద్వైతదే తదేవతదాన సత్యమేవ సయోహైతం వహద్యత్సం ప్రథమజంవే

• దసత్యం బ్రహ్మేతిజయ తీమాన్లోకాన్జిత ఇన్నస్సావసద్య ఏవమేతం మహద్యత్సం ప్రథమజంవేద సత్యం బ్రహ్మేతి సత్యగ్ ప్యావ బ్రహ్మ. ॥౧॥

ప॥ తత్ - వై - తత్ - ఏతత్ - ఏవ - తత్ - ఆస - సత్యం ఏవ - సః - యః - హ - ఏతం - మహత్ - యత్సం - ప్రథమజం - వేద - సత్యం - బ్రహ్మ - ఇతి - జయతి - ఇమాన్ - లోకాన్ - జిత - ఇన్న - అసా - అసత్ - య - ఏవం - ఏతం - మహత్ - యత్సం - ప్రథమజం - వేద - సత్యం - బ్రహ్మ - ఇతి - సత్యం హి - ఏవ - బ్రహ్మ

ప్ర॥ తత్=ఆహృదయ బ్రహ్మము, వై=స్వరింపఁబడుచున్నది తదేతదేవ=ఆ ఈ హృదయ బ్రహ్మము, (ఆ హృదయబ్రహ్మము వేటొక విధముగా, ఉచ్చితే=చెప్పఁబడుచున్నది) తత్=ఆ హృదయబ్రహ్మము, సత్యమేవ=సత్యస్వరూపమే అయి, (మూర్తస్వరూపములగు పృథి వ్యస్తే జస్సులును, అమూర్తస్వరూపములగు ఆకాశ వాయువులును, ఈ పంచభూతములు సత్యమనఁబడును, అనఁగా పంచభూతములుగానే), ఆస=ఉండెను ఏతం=ఈ పంచభూతస్వరూపమును, మహత్=అధికమును, యత్సం=పూజ్యమును, ప్రథమజం=మొదట పుట్టినదియనగు, (ఈ సమస్తసంసారికంబై ముంచుపుట్టిన), సత్యం=సత్యస్వరూపమగు, (మూర్తా మూర్త స్వరూపమగు), బ్రహ్మేతి=పరబ్రహ్మమని, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఇమాన్=ఈ, లోకాన్=లోకములను, జయతి=జయించుచున్నాఁడు (స్వాధీనము చేసికొనుచున్నాఁడు) ఇన్న=ఈ ప్రకారము, జితః=జయింపఁబడిన, (స్వాధీనముచేసికొనఁబడిన), అసా=ఈ శత్రువు, అసత్=లేనివాఁడుగానే, (భవేత్=అగును) యః=ఎవఁడు, మహత్=అధికమును, యత్సం=పూజ్యమును. ప్రథమజం=మొదట పుట్టిన, ఏతం=మూర్తా మూర్తస్వరూపమగు ఈ పంచభూత సముదాయమును, సత్యంబ్రహ్మేతి=పంచభూత స్వరూపమగు హృదయ పరబ్రహ్మమని, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), బ్రహ్మ=హృదయబ్రహ్మము, సత్యగ్ ప్యావ=మూర్తా మూర్త స్వరూపమగు పంచభూతాత్మకమైనదో, (ఆకారణమువలన ఇట్లు తెలిసికొని హృదయ బ్రహ్మోపాసన చేయువాఁడు శత్రువులేనివాఁడగుచున్నాఁడని పూర్వచాక్రముతోనన్వయము)

తా॥ ఇంతకు పూర్వము చెప్పిన హృదయపరబ్రహ్మము మూర్తామూర్తస్వరూపముగానుం
డెడి పంచభూతాత్మకమైయున్నది అధికమును పూజ్యమును మొదలు పుట్టినదియు నగు మూ
ర్తామూర్తమగు ఈ పంచభూతములను పంచభూతాత్మకమైన హృదయబ్రహ్మమునుగాఁ దెలిసికొని
యుపాసించువాఁడు ఈ సర్వలోకములను స్వాధీనపఱచుకొనుచున్నాఁడు ఇట్లు హృదయబ్ర
హ్మము పంచభూతాత్మకమగుట వలన దానిని తెలిసికొని యుపాసించువానికి తనకంటె వేరేది
యు లేకపోవుటవలన సర్వము స్వాధీనమై శత్రువే లేనివాఁడగుచున్నాఁడు

ఉ॥ ఆపవీవేద మగ్ర ఆనుస్తా ఆపఃసత్య మస్మదిన్త సత్యం బ్రహ్మ బ్రహ్మప్రజాపతిం
ప్రజాపతిర్దే వాగ్స్తేదేవాస్సత్యమేవో పాసతే తదేతత్త్రిక్షరగ్ సత్య
మితి స ఇత్యేకమక్షరం తీత్యేకమక్షరం యమిత్యేకమక్షరం ప్రథమోత్తమే
అక్షరేసత్యం మధ్యతో నృతం తదేత దన్యతము భయతస్సత్యేన పరిగృహీత
గ్ సత్యభూయమేవ భవతినైనం విద్వాగ్ సమన్వతగ్ హి న స్తి ॥౨॥

ఇతి సప్తమాధ్యాయే చతుర్థం బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ ఆపః - ఏవ - ఇదం - అగ్రే - ఆనుః - తాః - ఆపః - సత్యం - ఆసృజన్త - సత్యం -
బ్రహ్మ - బ్రహ్మ - ప్రజాపతిం - ప్రజాపతిః - దేవాః - తే - దేవాః - సత్యం - ఏవ - ఉపాస
తే - తత్ - ఏతత్ - త్రిక్షరం - సత్యం - ఇతి - సః - ఇతి - ఏకం - అక్షరం - తి - ఇతి - ఏకం -
అక్షరం - యం - ఇతి - ఏకం - అక్షరం - ప్రథమోత్తమే - అక్షరే - సత్యం - మధ్యతః - అ
న్యతం - తత్ - ఏతత్ - అన్యతం - ఉభయతః - సత్యేన - పరిగృహీతం - సత్యభూయం - ఏవ -
భవతి - న - వీనం - విద్వాంసం - అన్వతం - హి న స్తి

ప్ర॥ ఇదం=ఈ వికారజాతమగు జగత్తు, అగ్రే=సృష్టికి పూర్వము, ఆపవీవ=ఉదకము
లుగానే, ఆనుః=ఉండెను తాః=ఆ, ఆపః=ఉదకములు, సత్యం=అవ్యాకృతభూతసముదా
యమును, (నామ రూప ములతో స్ఫుటములు గాని పంచభూతములు సత్యమనఁబడును) ఆసృజ
న్త=సృష్టించెను సత్యం=అవ్యాకృతభూత సముదాయము, బ్రహ్మ=పారణ్యగర్భుని, (చతుర్ముఖ
బ్రహ్మను), (ఆసృజన్త=సృష్టించెను) బ్రహ్మ=చతుర్ముఖుఁడు, ప్రజాపతిం=విరాజపురుషుని, (నూ
ర్యాగులకధికరణమైన విరాట్పురుషుని), (సృష్టించెను) ప్రజాపతిః=విరాజపురుషుఁడు, దేవాః
=దేవతలను, (సృష్టించెను) తే=ఆ, దేవాః=దేవతలు, సత్యమేవ=సత్యములే, (అవ్యాకృత
పంచభూతాత్మకమగుసత్యబ్రహ్మములే), ఉపాసతే=ధ్యానించుచున్నార తదేతత్=అయి, సత్య
మితి=సత్యమనునది, త్రిక్షరం=మూడు అక్షరములు గలది (అవి యేవి యనఁగా), స ఇతి=స
అనునది, ఏకం అక్షరం=ఒక అక్షరము త్రితి=తీ యనునది, ఏకం అక్షరం=ఒక అక్షరము య
మితి=య అనునది, ఏకం అక్షరం=ఒక అక్షరము (తత్ర=ఆ అక్షరముల మూటిలో), ప్రథ
మోత్తమే=మొదటిదియును కడపటిదియునగు, అక్షరే=సకార యకారములను అక్షరములు
రెండును, సత్యం=మృత్యువులేక పోవుటవలన సత్యములైనవి (ఎప్పటికిని నశింపనివి) మధ్యతః=
మధ్యమునందలి తకారము, అన్యతం=అబద్ధమైనది. (మృత్యుస్వరూపమైనది) ఉభయతః=రెం
డైన సకార యకారములే లక్షణముగాఁగల, సత్యేన=సత్యస్వరూపముచేతను, పరిగృహీతం=
గ్రహింపఁబడిన, (వ్యాప్తమైన), తదేతత్=అయి, అన్యతం=మృత్యుస్వరూపము, సత్యభూయ

మేవ=సత్యాధిక్యమును గలదిగానే, భవతి=అగుచున్నది (మృత్యువు స్వల్పమగుచున్నది ఇట్లు ఎవడు మృత్యువును అల్పమైనదానిని గాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడో), ఏనం=ఈ, విద్వాంసం=తెలిసికొనినవానిని, అన్యతం=మృత్యువు, నహి న స్తి=హింసించదు

తా॥ పూర్వము మహత్స్వరూపమైన పూజ్యమగు ఆవ్యక్తమైన పృథివ్యాది భూత పంచకము మొదట పుట్టినదని చెప్పఁబడినది. అది యెట్లనఁగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది సృష్టికంటె పూర్వము ఈ ప్రపంచమంతయు ఉదకములుగానే యుండెను ఆ యుదకములే ఆవ్యక్తమగు పృథివ్యాదిభూత పంచకమును సృజించెను ఆ సత్యరూపమగు భూతపంచకమే హిరణ్యగర్భుడను చతుర్ముఖ బ్రహ్మను సృజించెను ఆ చతుర్ముఖ బ్రహ్మ, విరాజపురుషుని సృజించెను ఆ విరాజ పురుషుడే సమస్తదేవతలను సృజించెను. ఆ దేవతలందఱును తమను పుట్టించిన తండ్రియగు విరాజపురుషుని వదిలి మొట్ట మొదటిదియగు సత్యాత్మకమును భూతపంచకమునే ధ్యానించి ఆ సత్యమునది సకార తకార యకారములను మూడు అక్షరములు కలది అందు సకార యకారములు రెండు అక్షరములు మృత్యువులేనివగుటవలన సత్యములైనవి. మధ్యమునందలి తకారము మాత్రము అన్యతమైనది = మృత్యుస్వరూపమైనది. ఈ మృత్యువు రెండు భాగములయందును సత్యముతో వ్యాపించియున్నది. గనుక అదియును సత్యమేయగుచున్నది ఇట్లు మృత్యువును తెలిసికొనినవానిని ఆ మృత్యువు ఎప్పుడును హింసించదు.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు చతుర్థ బ్రాహ్మణము సమాప్తము.

సప్తమాధ్యాయః - పంచమబ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ తద్యత్సత్యమసౌ స ఆదిత్యోయ ఏవఏతస్మిన్తన్తజ్జలేపురుషో యశ్చాయం దక్షిణే త్సన్పురుషస్తా వేతావన్యోన్యస్మిన్ప్రతిస్థితౌ రక్షిభిరే షోస్మిన్ప్రతిస్థితః ప్రాణైరయమముష్మిన్య యదోతగ్మిష్యన్భవతి శుద్ధమేవైతన్తన్తజలం పశ్యతి నైనమేతేరక్షయః ప్రత్యాయన్తి ||౧॥

ప॥ తత్ - యత్ - సత్యం - అసౌ - సః - ఆదిత్యః - యః - ఏవః - ఏతస్మిన్ - మన్తలే - పురుషః - యః - చ - అయం - దక్షిణే - అక్షః - పురుషః - తా - ఏతా - అన్యోన్యస్మిన్ - ప్రతిస్థితౌ - రక్షిభిః - ఏవః - అస్మిన్ - ప్రతిస్థితః - ప్రాణైః - అయం - అముష్మిన్ - సః - యదా - ఉత్క్రమిష్యన్ - భవతి - శుద్ధం - ఏవ - ఏతత్ - మన్తలం - పశ్యతి - న - ఏనం - ఏతే - రక్షయః - ప్రత్యాయన్తి

ప్ర॥ తత్=ఆ, సత్యం=సత్యస్వరూపము, (ఆవ్యక్తమగు పృథివ్యాది పంచభూతముల యొక్క సారాంశము సత్యస్వరూపము). యత్=ఏదియో, అసౌ=ఈ సత్యము, సః=ఆ ప్రసిద్ధుడగు, ఆదిత్యః=సూర్యుఁడు ఏతస్మిన్=ఈ, మన్తలే=సూర్యమండలమునందలి, ఏవః=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యః=ఎవఁడో, దక్షిణేక్షః=కుడినేత్రమునందలి, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యః=ఎవఁడో, తా ఆ ప్రసిద్ధులగు, ఏతా=ఈ ఆదిత్యాక్షి పురుషులిద్దఱును, అన్యోన్యస్మిన్=ఇతరేతరమందు, (ఒకరియందొకరు), ప్రతిస్థితౌ=ఉంచఁబడియున్నారు. రక్షిభిః=కిరణములచేతను, ఏవః=ఈ సూర్యుడు, అస్మిన్=ఆధ్యాత్మస్వరూపమగునేత్రమునందు,

ప్రతిష్ఠితః=ఉంచబడియున్నాడు ప్రాణైః=ప్రాణములచేతను, అయం=ఈ చాక్షుష పురుషుడు, (జీవుడు), అమష్మి=ఈ అధిదైవస్వరూపమగు నూర్యునియందు, (ప్రతిష్ఠితః=ఉంచబడియున్నాడు) సః=ఆ జీవుడు, (ఈ శరీరమునందలి విజ్ఞానమయ్యుండగు జీవుడు), యదా=ఎప్పుడు, ఉత్క్రమిష్యే=శరీరమును విడుచుటకు కోరికనుగలవాడు, భవతి=అగుచున్నాడో, (తదా=అప్పుడు, ఆసౌ=చాక్షుష స్వరూపుడగు ఆదిత్యపురుషుడు, రక్షి=కిరణములను, ఉపసంహృత్య=ఉపసంహరించుకొని, కేవలేనా దాసీన్యేన రూపేణ=కేవలతటస్థరూపముతో, వ్యవతిష్ఠతే=ఉంచున్నాడు) తదా=అప్పుడు, అయం=ఈ విజ్ఞానమయ్యుండగు జీవుడు, ఏతత్=ఈ, మణ్డలం=నూర్యమండలమును, శుద్ధమేవ=కేవలపరిశుద్ధమైన దానినిగానే, (చంద్రమండలమును వలెనే), పశ్యతి=చూచుచున్నాడు ఏనం=ఈ పురుషుని, (ఈ ఆదిత్య అక్షి పురుషోపాసనలకు చేయునట్టివానిని), ఏతే=ఈ, రక్షయః=కిరణములు, నప్రత్యాయన్తి=పొందవు

తా॥ ఇప్పుడు పూర్వోక్తమైన సత్వస్వరూప బ్రహ్మము యొక్క స్థితి విశేషమగు ఉపాసనము చెప్పబడుచున్నది అవ్యక్తమగు పృథివ్యాది పంచభూతములయొక్క సారాంశము సత్వమనబడును ఈ సత్వమే సుసీద్ధుడగు నూర్యుడు ఈ ఆదిత్యమండలమునందలి నూర్యుడను, ఈ దేహమునందలి కుడినేత్రమునందలి విజ్ఞానస్వరూపుడగు జీవుడగు, పీఠపురుషుడు, ఒకరియందొకరు, ఉంచబడియున్నారు అది యెట్లునగా, ఈ నూర్యుడు కిరణములచేత అధ్యాత్మరూపమగు నేత్రమునందును, జీవుడు ప్రాణములచేత అధిదైవస్వరూపమగు నూర్యమండలమునందును, ఉంచబడియున్నారు ఇట్లు తెలిసికొనిన జీవుడెప్పుడు దేహమును విడుచుటకు ఇచ్ఛగలవాడగునో అప్పుడే ఈ చాక్షుష స్వరూపుడైన ఆ నూర్యుడు తన కిరణములనుపసంహరించుకొని కేవల తటస్థరూపముతో నుంచున్నాడు అప్పుడీజీవుడు కిరణములులెని ఈ నూర్యమండలమును చంద్రమండలమును వలెనే పరిశుద్ధమైన దానినిగాఁజూచుచున్నాడు ఈ నూర్యునిన్ని నేత్రమునందలి విజ్ఞాన స్వరూపునిన్ని ఒకటిగాఁజెలిసికొని యుపాసించెడి వానిని ఈ నూర్యకిరణములు పొంది బాధింపవు

ఉ॥ యఏవ ఏతస్మిన్మణ్డలే పురుషస్తస్య భూరితి శిర ఏకగ్ శిరఏకమేతదక్షరం భువ ఇతి బాహూద్వౌ బాహూద్వౌ ఏతే అక్షరే సు వరితిప్రతిష్ఠాద్వౌ ప్రతిష్ఠే ద్వౌ ఏతేఅక్షరేతస్యోపనిషద హరితిహన్తి పాస్తానం జహతిచ య ఏవంవేద ॥౨॥

ప॥ యః - ఏవః - ఏతస్మిన్ - మణ్డలే - పురుషః - తస్య - భూః - ఇతి - శిరః - ఏకం - శిరః - ఏకం - ఏతత్ - అక్షరం - భువః - ఇతి - బాహూ - ద్వౌ - బాహూ - ద్వౌ - ఏతే - అక్షరే - సువః - ఇతి - ప్రతిష్ఠా - ద్వౌ - ఏతే - అక్షరే - తస్య - ఉపనిషత్ - అహః - ఇతి - హన్తి - పాస్తానం - జహతి - చ - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ ఏతస్మిన్=ఈ, మణ్డలే=నూర్యమండలమునందలి, ఏవః=ఈ, పురుషః=పురుషుడు, యః=ఎవడో, తస్య=ఆ పురుషునకు, భూరితి=భూః అనువ్యాహృతి, శిరః=శిరస్సు ఏకం=ఒక్కటియగు, శిరః=శిరస్సు, ఏకం=ఒక్కటియగు, ఏతత్=ఈ, అక్షరం=భూ అను అక్షరము భువ ఇతి=భువః అనువ్యాహృతి, బాహూ=భుజములు ద్వౌబాహూ=రెండుభుజములు ను, ద్వౌ=రెండగు, ఏతే=ఈ, అక్షరే=భువ యను అక్షరములు, నునరితి=సువః అనువ్యాహృతి,

ప్రతిష్ఠా=పాదములు. ద్వే=రెండగు, ఏతే=ఈ, అక్షరే=సువ యను అక్షరములు, తస్య=చూరారి వ్యాహృతులే అవయవములుగాఁగల ఆ సత్యస్వరూపమగు నూర్యమండలాంతర్గత పురుషునకు, అహరితి=అహః అనునది, ఉపనిషత్=రహస్యమైన పేరు యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), పాప్తానం=పాపమును, హన్తి=నాశము చేయుచున్నాఁడు జహతిచ=విడిచిపెట్టుచున్నాఁడు (గనుక, సత్య రూప అధిదైవ పరబ్రహ్మమునకు అహః అను పేరు కలిగినది)

తా|| పూర్వమందు చెప్పిన అదిదైవమును అధ్యాత్మకము నైన సత్వాత్మకము లగు పురుషులిద్దఱిలో సద్ధిదైవ పురుషున కిక్కడ శిరస్సు మొదలైన అవయవములు చెప్పఁబడుచున్నవి ఈ నూర్యమండలము నందున్న ఆ సత్యపురుషునకు భూః భువః సువః అను మూడు వ్యాహృతులయొక్క మూటిలో మొదటిదియగు భూ యను వ్యాహృతియొ శిరస్సు భువ యను వ్యాహృతియందలి రెండక్షరములే రెండు భుజములు సువ యను వ్యాహృతియందలి రెండక్షరములే రెండు పాదములు ఇట్లు భూరారి వ్యాహృతులే అవయవములుగాఁగల ఆ సత్య స్వరూపుఁడగు నూర్యమండలాంతర్గతమైన అధిదైవ పురుషుఁడు, సర్వపాపములకును హాన త్యాగములు కలుగఁజేయుట వలన, అహ. యను రహస్యమైన పేరుగలవాఁడాయెను ఇట్లు అధిదైవ సత్యపురుషుని తెలిసికొనువాఁడు పాపమును నశింపఁజేయుచున్నాఁడు పాపమును విడుచుచున్నాఁడు

ఉ|| యోయందక్షిణేక్షన్సురుషస్తస్య ఘారితి శిర ఏకగ్ శిరఏకమే తదక్షరం భువ ఇతి బాహూద్వౌ బాహూద్వౌ ఏతే అక్షరే సువరితి ప్రతిష్ఠా ప్రతిష్ఠేద్వౌ ద్వౌ ఏతే అక్షరేతస్యోపనిషదహ మితి హన్తి పాప్తానం జహతిచ య ఏవం వేద.

||3||

ఇతి సప్తమాధ్యాయే పంచమంబ్రాహ్మణమ్

ప|| యః - అయం - దక్షిణే - అక్షరే - పురుషః - తస్య - భూః - ఇతి - శిరః - ఏకం - శిరః - ఏకం - ఏతత్ - అక్షరం - భువః - ఇతి - బాహూ - ద్వౌ - బాహూ - ద్వౌ - ఏతే - అక్షరే - సువః - ఇతి - ప్రతిష్ఠా - ప్రతిష్ఠే - ద్వౌ - ద్వౌ - ఏతే - అక్షరే - తస్య - ఉపనిషత్ - అహం - ఇతి - హన్తి - పాప్తానం - జహతి - చ - యః - ఏవం - వేద

ప్ర|| దక్షిణే అక్షరే=కుడినేత్రమునందలి, అయం=ఈ, పురుషః=పురుషుఁడు, యః=ఎవఁడో, తస్య=ఆ పురుషునకు, భూః ఇతి=భూ అనెడి వ్యాహృతి, శిరః=శిరస్సు ఏకం=ఒక్కటియగు, శిరః=శిరస్సు, ఏకం=ఒక్కటియగు, ఏతత్=ఈ, అక్షరం = భూ అను అక్షరము భువఇతి=భువః అను వ్యాహృతి, ద్వౌ=రెండైన, బాహూ=భుజములు ద్వే=రెండగు, బాహూ=భుజములు, ఏతే=ఈ, అక్షరే=భువ యను రెండక్షరములు సువఇతి=సువః అను వ్యాహృతి, ద్వే=రెండగు, ప్రతిష్ఠా=పాదములు, ద్వప్రతిష్ఠే=రెండుపాదములు, ఏతే=ఈ, అక్షరే=సువ యను రెండక్షరములు తస్య=ఆ నేత్రాంతర్గతమైన అధ్యాత్మ పురుషునకు, అహమితి=అహమనునది, ఉపనిషత్=రహస్యమైన పేరు యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), పాప్తానం=పాపమును, హన్తి=నాశముచేయుచున్నాఁడు జహతిచ=విడుచుచున్నాఁడు (గనుక సత్యస్వరూపమగు అధ్యాత్మ పరబ్రహ్మమునకు అహమను పేరు కలిగినది)

తా|| పూర్వమందు చెప్పిన అధ్యాత్మికమైన సత్యపురుషునకు ఇక్కడ శిరస్సుమొదలైన అవయవములు చెప్పబడుచున్నవి ఈ దేహమునందలి దక్షిణనేత్రిమనందున్న సత్యాత్మకమగు అధ్యాత్మపురుషునకు భూః భువః సువః అను వ్యావృత్తులయొక్క మూటిలో మొదటిదియగు మా అను వ్యావృత్తి యగు అక్షరమొక్కటియే శిరస్సు. భువ అను వ్యావృత్తి యందలి రెండు అక్షరములే రెండు భుజములు సువ అను వ్యావృత్తియందలి రెండు అక్షరములే రెండు పాదములు ఇట్లు భూరాది వ్యావృత్తులే అవయవములుగాఁగల ఆ సత్యస్వరూపుని కుడికంటిమిందున్న అధ్యాత్మపురుషుఁడు, సమస్తపాపమునకు హననత్యాగములు కలుగఁజేయుటవలన అహమను రహస్యమైన పేరుగల వాఁడాయెను. ఇట్లు అధ్యాత్మిక సత్యపురుషుని తెలిసికొనినవాఁడు పాపమును నశింపఁజేయుచున్నాఁడు = పాపమును విడిచిపెట్టుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు షష్ఠబ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - షష్ఠబ్రాహ్మణమ్.

ఉ|| మనోమయోయం పురుషోభాస్సత్య స్తస్మిన్నస్తర్మైదయే యథా ప్రీహిర్వా
యవో వా స ఏష సర్వస్యేశానః సర్వస్యాధిపతి స్సర్వమిదం ప్రశాన్తి
యదిదంకించు

||౧||

ఇతి సప్తమాధ్యాయే షష్ఠంబ్రాహ్మణమ్.

ప|| మనోమయః - అయం - పురుషః - భాస్సత్యః - తస్మిన్ - అస్తర్మైదయే - య
థా - ప్రీహిః - వా - యవః - వా - సః - ఏషః - సర్వస్య - ఈశానః - సర్వస్య - అధిపతిః -
సర్వం - ఇదం - ప్రశాన్తి - యత్ - ఇదం - కించు

ప్ర|| అయం=ఈ, మనోమయః=మనోరూపమైన, పురుషః=పురుషుఁడు, భాస్సత్యః=
కాంతియే సత్యస్వరూపముగాఁగల వాఁడై, (ప్రకాశస్వరూపుఁడై), తస్మిన్=ఆ, అస్తర్మైదయే
=హృదయమధ్యమునందు, ప్రీహిర్వా=బుడమపడ్లగింజవలెను, యవోయథావా=యవధాన్య
పుగింజవలెను, (పరిమాణతః=పరిమితివలన, నిర్దిశ్యతే= నిర్దేశింపఁబడుచున్నాఁడో), సః=ఆ,
ఏషః=ఈ పురుషుఁడు, సర్వస్య=సమస్తమునకు, ఈశానః=నియామకుఁడు సర్వస్య=సమస్త
మునకు అధిపతిః=ప్రభువు ఇదంకించు=ఈ సర్వమును, యత్=ఏదియో, (తత్=ఆ), ఇదం
సర్వం=ఈ సమస్తమును, ప్రశాన్తి=మిక్కిలి నియమించుచున్నాఁడు

తా|| ఆ పరబ్రహ్మమునకు ఉపాధులనేకములు కలిగియుండుటవలనను, అనేక విశేషణము
లూ కలిగియుండుటవలనను. మనోపాధితోఁగూడుకొనియున్న ప్రకృతమగు ఆ పరబ్రహ్మముయొ
క్కయే యుపాసనమును విధింప నిచ్చయించినవాఁడై యిక్కడఁజెప్పచున్నాఁడు ఈ మనోమ
యమగు పురుషుఁడు ప్రకాశమగుఁడై పరిపూర్ణుఁడైన మనస్సునెడి యుపాధితోఁగూడుకొనిన
వాఁడగుటవలన, బుడమగింజవలెనే, యవగింజవలెనే, నూత్నరూపియై యున్నాఁడు ఆ యీ పురు
షుఁడై సర్వమునకు నియామకుఁడును సర్వమునకును ప్రభువునై ఈ సర్వమును నియమించుచు
న్నాఁడు ఇట్లు మనోమయ పురుషోపాసన చేయువాఁడు సర్వనియంతృత్వాది ధర్మమును పొం
దుచున్నాఁడు

అటు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు షష్ఠబ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - సప్తమబ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ విద్యుద్భ్రష్టేత్వాత్యహుర్విదానా ద్విద్యుద్విద్యత్యేనంపాప్సనో య ఏవం వేద
విద్యుద్భ్రష్టేతి విద్యుద్ధేవబ్రహ్మ

॥౧॥

ఇతి సప్తమాధ్యాయే - సప్తమం బ్రాహ్మణమ్

ప॥ విద్యుత్ - బ్రహ్మ - ఇతి - ఆహుః - విదానాత్ - విద్యుత్ - విద్యుతి - ఏవం - పా
ప్సనః - యః - ఏవం - వేద - విద్యుత్ - బ్రహ్మ - ఇతి - విద్యుత్ - హి - ఏవ - బ్రహ్మ

ప్ర॥ విద్యుత్=మెలుపు, (తమః=చీకటిని), విదానాత్=ఖండించుటవలన, బ్రహ్మేతి=పరబ్రహ్మమని, ఆహుః=చెప్పిరి ఏనం=ఈఆత్మనుగుఱించి, (ప్రతికూలభూతాం=ఋరోధములైన,) పాప్సనః=పాపములు, (యే=ఏవియో, తా=వాటిని), విద్యుత్=మెలుపు రూపమగు పరబ్రహ్మము, విద్యుతి=ఖండించుచున్నది (నశింపజేయుచున్నది) యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, విద్యుత్=మెలుపు, బ్రహ్మేతి=పరబ్రహ్మమని, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు,) బ్రహ్మ=బ్రహ్మస్వరూపమగు, విద్యుద్ధేవ=మెలుపే, (ధవతి=ఆగుచున్నాఁడు)

తా॥ కొందఱు మెలుపునందు పరబ్రహ్మద్వప్తి చేయఁదగినదియని చెప్పుచున్నారు ఎట్లనఁగా, మెలుపు చీకటిని నశింపజేయునదియగుటవలన పరబ్రహ్మమనిచెప్పిరి ఆత్మకు ప్రతికూలముగానుండేది పాపములను విద్యుద్రూప పరబ్రహ్మము నశింపజేయును గనుక అట్లు తెలిసికొని మెలుపునే పరబ్రహ్మముగా నుపాసించెడివాఁడు ఆ విద్యుత్పరబ్రహ్మమె యగుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు సప్తమబ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - అష్టమబ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ వాచంధేను ముపాసీత తస్యాశ్చత్వారః స్తనాః స్వాహా కారో వషటూరో
హస్తకార స్స్వధాకారస్తస్యాద్వస్తనా దేవా ఉపజీవన్తి స్వాహా కారం
చ వషటూరం చ హస్తకారం మనుష్యా స్స్వధాకారం పితరస్తస్యాః
ప్రాణ ఋషభోమనోవత్సః

॥౧॥

ఇతి సప్తమాధ్యాయే - అష్టమం బ్రాహ్మణమ్

ప॥ వాచం - ధేను - ఉపాసీత - తస్యా - చత్వారః - స్తనాః - స్వాహాకారః - వష
టూరః - హస్తకారః - స్వధాకారః - తస్యా - ద్వా - స్తనా - దేవాః - ఉపజీవన్తి - స్వా
హాకారం - చ - వషటూరం - చ - హస్తకారం - మనుష్యాః - స్వధాకారం - పితరః - తస్యాః -
ప్రాణః - ఋషభః - మనః - వత్సః

ప్ర॥ వాచం=వాక్కును, (వేదమును), ధేనుం=కామధేనువునుగాను, (గోవునుగాను), ఉపాసీత=ధ్యానించవలయును తస్యాః=ఆ కామధేనువునకు, స్వాహాకారః=స్వాహా యనునది యును, వషటూరః=వషట్ అనునదియును, హస్తకారః=హస్తయనునదియును, స్వధాకారః

=స్వధాయనునదియును, చిత్వాః=నాలుగు, స్తనాః=స్తనములు తస్యాః=అగ్నికామధేనువుయొక్క, ద్వౌ=రెండగు, స్వాహాకారంచ=స్వాహాకారమును, వషట్కారంచ=వషట్కారమునగు, స్తనౌ=స్తనములనుగూర్చి, దేవాః=దేవతలు, ఉపజీవన్తి=అనుసరించి జీవించుచున్నారు (జనులు స్వాహాకార వషట్కారములచేత దేవతలకొఱకు హవిస్సులను ఇచ్చుచున్నారు) మనుష్యాః=మనుష్యులు, హస్తకారం=హస్తయను స్తనమును, (ఉపజీవన్తి=అనుసరించి జీవించుచున్నారు) (హస్తయనుదానితో మనుజులకు అన్నము ఇయ్యఁబడుచున్నది) పితరః=పితృదేవతలు, స్వధాకారం=స్వధా యనుదానిని, (ఉపజీవన్తి=అనుసరించి జీవించుచున్నారు) పితరులకు స్వధాయను స్తనముతో కన్యము (కన్యమనగా పితరులకు ఇచ్చెడి అన్నముపేరు) ఇయ్యఁబడుచున్నది) తస్యాః=అవాక్కు అను కామధేనువునకు, ప్రాణః=ప్రాణము, ఋషభః=వృషభము (ప్రాణముచేతనే వాక్కు పుట్టింపఁబడుచున్నది) మనః=మనస్సు, వత్సః=దూడ (మనస్సు అలోచించుచుండగా వాక్కులు పుట్టింపఁబడుచున్నవి = మనస్సుచేతనే వాక్కు అనేది క్షీరములు స్రవించఁజేయఁబడుచున్నవి)

తా|| ఆ పరబ్రహ్మయొక్క పేరు, ఉపాసనము, ఇక్కడ చెప్పఁబడుచున్నది ఏమనగా, వాక్కునునది శబ్దము=వేదము ఆ వాక్కునే కామధేనువుగా నుపాసించవలయును ఈ వాగ్రూప కామధేనువునకు స్వాహా యనునదియును వషట్ అనునదియును హస్తయనునదియును స్వధా అనునదియును నాలుగు స్తనములు గలవు వీటిలో మొదటి స్వాహా వషట్ అను రెండు స్తనములచేతను దేవతలకొఱకు హవిస్సులు ఇయ్యఁబడుచున్నవి. హస్తయను ఒక స్తనముచే మనుష్యులకొఱకు అన్నము ఇయ్యఁబడుచున్నది స్వధా యను ఒక స్తనముచేత పితృదేవతలకొఱకు కన్యము ఇయ్యఁబడుచున్నది ఈ వాగ్రూప కామధేనువు ప్రాణముచే పుట్టింపఁబడుచున్నది. గనుక దీనికి ప్రాణమే వృషభము మనస్సుచేత వాక్కును క్షీరములు స్రవించఁజేయఁబడుచున్నవి గనుక మనస్సే దూడగానున్నది కాబట్టి ఇట్లు వాగ్రూప కామధేనువును తెలిసికొని దానిని యుపాసించవలయును

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు అష్టమ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - నవమబ్రాహ్మణమ్.

ఉ|| అయమగ్నిరైవశ్వాసరోయో య మంతః పురుషే యే నేదమన్నం పశ్యతే
యదిదమద్యతే తస్యైవఘోషోభవతి యమే తత్కర్ణావపిధాయ శృణోతి
సయదోతక్రమివ్యన్భవతి నైసం ఘోషగ్ శృణోతి. ||౧||

ఇతి సప్తమాధ్యాయే - నవమం బ్రాహ్మణమ్.

ప|| అయం - అగ్నిః - వైశ్వాసరః - యః - అయం - అంతః - పురుషే - యేన - ఇదం - అన్నం - పశ్యతే - యత్ - ఇదం - అద్యతే - తస్య - ఏషః - ఘోషః - భవతి - యం - వీతత్ - కర్ణా - అపిధాయ - శృణోతి - సః - యదా - ఉత్క్రమివ్యక్ - భవతి - స - వీనం - ఘోషం - శృణోతి.

ప్ర॥ అయం=ఇది వైశ్వానరం=వైశ్వానరమను, అగ్నిః=అగ్ని (ఈ అగ్ని ఏది?) అస్త్రః
పురుషే=పురుషుని లోపలనున్న, అయం=ఈ అగ్ని, (జారరాగ్ని), యః=ఏదియో, యేన=
ఏ అగ్ని చేతను, ఇదం=ఈ, అన్నం=అన్నము, పచ్చితే=పాకము చేయబడుచున్నదో, (అయ
గ్నియే వైశ్వానరమను అగ్ని) (అన్నమేదియనగా), (ప్రజాభి=ప్రజలచేతను), యత్=ఏ,
ఇదం=ఈ అన్నము, అద్యతే=భక్షించబడుచున్నదో, (ఈ జరరాగ్ని పచనము చేయునట్టి అ
న్నము) తస్య=అన్నమును పచనము చేయునట్టి అగ్నికి, ఏషః=ఈ, ఘోషః=ధ్వని, భవతి=
కలుగుచున్నది (ఆ ధ్వని యేదియనగా), (పురుషః=పురుషుడు), కర్ణా=చెవులను, అపిధాయ
=మూసికొని, యం=ఏధ్వనిని, ఏతత్=ఇప్పుడు, శృణోతి=వినుచున్నాడో, (అదియే ధ్వని)
(తం=అగ్నిని, ప్రజాపతిం=బ్రహ్మమునుగా, ఉపాసితం=ధ్యానించవలయును) సః=ఈ శరీరము
నందు భోక్తయగు ఆ పురుషుడు, యదా=ఎప్పుడు, ఉత్క్రమిష్యత్=శరీరములోనుండి లేచి
పోవుట కిచ్చగలవాడు, భవతి=అగుచున్నాడో, (తదా=అప్పుడు), ఏనం=ఈ, ఘోషం=
ధ్వనిని, నశృణోతి=వినుడు

తా॥ ఇప్పుడు జారరాగ్నియొక్క యుపాసన చెప్పబడుచున్నది జనులచేత భక్షిం
పబడెడి అన్నమును పచనముచేయుచున్న దేహములో నున్న జారరాగ్నియే వైశ్వానరమను
పేరుగల అగ్ని దీనినె బ్రహ్మమునుగా ఉపాసించవలయును భక్షింపబడిన అన్నమును వృధ
యమునగు పచనముచేయునట్టి అగ్నియొక్క ధ్వనిని దేహమునందలి భోక్తయగు పురుషుడు
హస్తాంగుళములతో చెవులను మూసికొని వినుచున్నాడు ఆ పురుషుడు శరీరమునుండి లేచి
పోవుట కిచ్చయించునపుడు ఆ ధ్వనిని వినుడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు నవమ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయః - దశమ బ్రాహ్మణమ్

ఉ॥ యదావైపురోహోఽస్తాల్లోకాత్ప్రైతి సవాయుమాగచ్ఛతి తస్మై సతత్రవిజి
హీతే యధారథ చక్రస్య ఖంఠేన సఊర్ధ్వ ఆక్రమతే స ఆదిత్యమాగచ్ఛతి
తస్మై సతత్రవిజిహీతే యధాడమ్బరస్య ఖంఠేన సఊర్ధ్వ ఆక్రమతే సచన్ద్ర
మసమాగచ్ఛతి తస్మై సతత్ర విజిహీతే యధా దున్దుభేః ఖంఠేన స ఊర్ధ్వ
ఆక్రమతే స లోకమాగచ్ఛత్యశోక మహిమం తస్మిన్ సతి శాశ్వతీస్సమాః.

ఇతి సప్తమాధ్యాయే దశమం బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ యదా - వై - పురుషః - అస్తాత్ - లోకాత్ - ప్రైతి - సః - వాయుం - ఆగ
చ్ఛతి - తస్మై - సః - తత్ర - విజిహీతే - యథా - రథచక్రస్య - ఖం - ఠేన - సః - ఊర్ధ్వ -
ఆక్రమతే - సః - ఆదిత్యం - ఆగచ్ఛతి - తస్మై - సః - తత్ర - విజిహీతే - యథా - డమ్బ
రస్య - ఖం - ఠేన - సః - ఊర్ధ్వ - ఆక్రమతే - సః - చన్ద్రమసం - ఆగచ్ఛతి - తస్మై -
సః - తత్ర - విజిహీతే - యథా - దున్దుభేః - ఖం - ఠేన - సః - ఊర్ధ్వ - ఆక్రమతే - సః -
లోకం - ఆగచ్ఛతి - అశోకం - అహిమం - తస్మిన్ - వసతి - శాశ్వతీః - సమాః. ॥౧॥

[ప్ర] పురుషః=ఉపాసకుడగు జనుడు, యదావై=ఎప్పుడైతే, ఆస్తాత్=ఈ, లోకాత్=లోకమునుండి, ప్రైతి=శరీరమును విడిచిపోవుచున్నాడో, (తదా=అప్పుడు), సః=ఆపురుషుడు, వాయం=వాయువును, ఆగచ్ఛతి=పొందుచున్నాడు తత్ర=అక్కడ, సః=ఆవాయువు, తస్మై=ఆ పురుషునికొఱకు, రథచక్రస్య=రథ చక్రముయొక్క. ఖం యథా=రంధ్రము వంటి దానిని, విజిహ్నే=తన దేహవయవములనుండి యిచ్చుచున్నాడు తేన=ఆ మార్గముతో, సః=ఆ పురుషుడు, ఊర్ధ్వ ఆక్రమతే=పైకి పోవుచున్నాడు (తరువాత), సః=ఆ పురుషుడు, ఆదిత్యం=సూర్యుని ఆగచ్ఛతి=పొందుచున్నాడు తత్ర=అక్కడ, సః=ఆ సూర్యుడు, తస్మై=ఆ పురుషుని కొఱకు, ఆదమ్బరస్య=ఆదమ్బరమును వాద్యవిశేషముయొక్క, ఖం యథా=రంధ్రము వంటి మార్గమును, విజిహ్నే=తన మండలములోనుండి యిచ్చుచున్నాడు తేన=ఆ మార్గముతో, సః=ఆ పురుషుడు, ఊర్ధ్వ ఆక్రమతే=పైకి పోవుచున్నాడు (తరువాత), సః=ఆ పురుషుడు చంద్రమిదం=చంద్రుని, ఆగచ్ఛతి=పొందుచున్నాడు సః=ఆ చంద్రుడు, తత్ర=అక్కడ, తస్మై=ఆ పురుషుని కొఱకు, మర్త్యదేః=భేరియొక్క ఖం యథా=రంధ్రమువంటి మార్గమును, విజిహ్నే=తన మండలమునుండి యిచ్చుచున్నాడు తేన=ఆ మార్గముతో, సః=ఆ పురుషుడు ఊర్ధ్వ ఆక్రమతే=పైకి పోవుచున్నాడు (తరువాత), సః=ఆ పురుషుడు, అహిమం=మంచులేని, (చలిలేని), అశోకం=దుఃఖములేని, లోకం=బ్రహ్మలోకమును, ఆగచ్ఛతి=పొందుచున్నాడు తస్మిన్=ఆ బ్రహ్మలోకమునందు, కాశ్వతీః=నిత్యములైన, సహః=సంవత్సరములు, (అనేక కల్పములు), ఏసతి=ఉంచున్నాడు

తా|| పూర్వము చెప్పిన యుపాసనలు చేయునట్టి పురుషుడు ఈ లోకమునుండి శరీరమును విడిచి మరణమైపోయి వాయువును పొందుచున్నాడు ఆ వాయువు ఆ పురుషునికొఱకు రథచక్రముయొక్క రంధ్రమువంటి మార్గము నిచ్చుచున్నది ఆ మార్గము ద్వారా పురుషుడు వాయుమండలము నతిక్రమించి సూర్యుని పొందుచున్నాడు తదనంతరము సూర్యుడు ఆ పురుషునికొఱకు తన మండలమునందు ఆడంబరమును వాద్యవిశేషముయొక్క రంధ్రమువంటి మార్గమును ఇచ్చుచున్నాడు. ఆ మార్గము ద్వారా ఆ పురుషుడు సూర్యమండలము నతిక్రమించి చంద్రుని పొందుచున్నాడు తరువాత చంద్రుడు ఆ పురుషునకు తన మండలమునందు భేరివాద్యముయొక్క రంధ్రమువంటి మార్గమును ఇచ్చుచున్నాడు ఆ మార్గము ద్వారా ఆ పురుషుడు చంద్రమండలము నతిక్రమించి పైకిపోయి చలిలేనిదియును దుఃఖరహితమునగు బ్రహ్మలోకమును పొంది అక్కడ అనేక కల్పములు నివసించి యుంచున్నాడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు దశమబ్రాహ్మణము సమాప్తము

బృహదారణ్యకొపనిషత్ - సప్తమాధ్యాయము ఏకాదశబ్రాహ్మణము.

ఉ|| ఏతద్వై పరమం తపోయద్వ్యాపౌ తస్యైతే పరమగ్ హైవలోకం జయతి య ఏవంవేదై తద్వై పరమం తపోయం ప్రేతమరణ్యగ్ హరన్తి పరమగ్ హైవలోకం జయతి య ఏవం వేదైతద్వై పరమం తపోయం ప్రేతమగ్నా వభ్యా దధతి పరమగ్ హైవ లోకం జయతి య ఏవం వేద

॥౧॥

ఇతి సప్తమాధ్యాయే ఏకాదశం బ్రాహ్మణమ్

ప॥ ఏతత్ - వై - పరమం - తపః - యత్ - వ్యాపితః - తప్యతే - పరమం - హ
 ఏవ - లోకం - జయతి - యః - ఏవం - వేద - ఏతత్ - వై - పరమం - తపః - యం - ప్రే
 తం - అరణ్యం - మరన్తి - పరమం - హ - ఏవ - లోకం - జయతి - యః - ఏవం - వేద -
 ఏతత్ - వై - పరమం - తపః - యం - ప్రేతం - అగ్నో - అభ్యాదధతి - పరమం - హ -
 ఏవ - లోకం - జయతి - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ (జీవః=జీవుడు), వ్యాపితః = జ్వరాదిరోగపీడితుడై, తప్యతేయత్ = సంతాప
 ము నొందుటయనునది ఏదియో, ఏతద్వై=ఇదియే, పరమం=శ్రేష్ఠమగు, తపః=తపస్సు,
 (ఇతి=అని), ఏవం=ఈప్రకారము, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=
 వాఁడు), పరం=శ్రేష్ఠమైన, లోకం=హైవ=లోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు (ఋ
 త్విజః=ఋత్విక్కులు), యం=ఏ, ప్రేతం=మరణమును పొందినవానిని, (అన్త్యకర్తజే=అంత్య
 కర్తముకొఱచు), (గ్రామత్=గ్రామమునుండి), అరణ్యం=అడవినిగూర్చి, మరన్తి=తీసికొనిపో
 వుచున్నాఁడో, ఏతద్వై=ఇదియే, పరమం=శ్రేష్ఠమైన, తపః=తపస్సు, (ఇతి=అని), ఏవం=
 ఈప్రకారము, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), పరం=శ్రేష్ఠ
 మగు, లోకం=హైవ=లోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు యంప్రేతం=ఏమరణమును
 పొందినవానిని, (ఋత్విజః=ఋత్విక్కులు), అగ్నో=అగ్నియందు, అభ్యాదధతి=ఉంచుచున్నా
 రో, ఏతద్వై=ఇదియే, పరమం=శ్రేష్ఠమైన, తపః=తపస్సు, (ఇతి=అని), ఏవం=ఈప్రకార
 ము, యః=ఎవఁడు వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడే), పరం=శ్రేష్ఠమైన, లోకం
 హైవ=లోకమునే, జయతి=జయించుచున్నాఁడు

తా॥ బ్రహ్మోపాసనాప్రసంగముచే అబ్రహ్మోపాసనమునున్న ఫలవంతముగానే చెప్పఁబ
 డుచున్నది జీవుడు రోగాది పీడితుడై సంతాపమునొందుటయే శ్రేష్ఠమైన తపస్సు యని తెలిసి
 కొని యుపాసించువాఁడు శ్రేష్ఠమగులోకమును జయించుచున్నాఁడు మరణమును పొందినవాని
 అంత్యకర్తకొఱచు ఋత్విక్కులు గ్రామమునుండి అరణ్యమునకు తీసికొని పోవుటయే శ్రేష్ఠమైన
 తపస్సుయని తెలిసికొనువాఁడు శ్రేష్ఠమగు లోకమును జయించుచున్నాఁడు మరణమునుపొం
 దిన వాని శరీరమును ఋత్విక్కులు అగ్నియందుంచుట శ్రేష్ఠతపస్సు అని తెలిసికొనువాఁడు
 శ్రేష్ఠలోకమును జయించుచున్నాఁడు ఏలననగా, లోకమునందు దేహమును కృచ్ఛ్రములు
 మొదలైన వాటిచే సంతాపము నొందించుటయును, అరణ్యమును పొందుటయును, అగ్నిప్రవే
 శము చేయుటయును, సాధారణముగా వుణ్యసాధనము లగుటచే ఈ పూర్వము చెప్పఁబడిన
 మూటిని తపస్సుగాఁదెలిసికొనువాఁడు శ్రేష్ఠమైనలోకమును జయించుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు ఏకాదశబ్రాహ్మణము సమాప్తము.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు - సప్తమాధ్యాయము ద్వాదశబ్రాహ్మణము.

ఉ॥ అన్నంబ్రహ్మేత్యేక ఆహుస్తన్నతథా పూయతివా అన్నమృతే ప్రాణాత్పా
 నో బ్రహ్మేత్యేక ఆహుస్తన్నతథా శుష్యతివై ప్రాణ ఋతేన్నాదేతే
 హత్యేవదేవతే ఏకథా భూయం భూత్వాపరమతాం గచ్ఛతస్తద్ధన్వాహ
 ప్రాత్యదః పితరంకిన్ స్సిదేవైవం విదుషేసాధుకుర్వాం కిమేవాస్తా అసా

ధు కుర్యామితి సహస్త్వాహపాణినామాప్రాత్యదకస్త్యేన యోరేకధాభూ
యం భూత్వాపరమతాం గచ్ఛతీతి తస్మా ఉమైతదువాచవీత్యన్తం వైవి
అన్నేహీమాని సర్వాణి ధూతాని విష్టాని ర మితి ప్రాణోనైరం ప్రాణే
హీమాని సర్వాణి ధూతాని రమస్తే సర్వాణి హ వా అస్మిన్ముతాని విశన్తి
సర్వాణి ధూతాని రమస్తే య ఏవం వేద

॥౧॥

ఇతి సప్తమాధ్యాయే ద్వాదశం బ్రాహ్మణమ్

ప॥ అన్నం - బ్రహ్మ - ఇతి - ఏకే - ఆహుః - తత్ - స - తథా - పూయతి - వై -
అన్నం - ఋతే - ప్రాణాత్ - ప్రాణః - బ్రహ్మ - ఇతి - ఏకే - ఆహుః - తత్ - స -
తథా - శుష్యతి - వై - ప్రాణః - ఋతే - అన్నాత్ - ఎతే - హ - తు - ఏవ - దేవతే -
ఏకధాభూయం - మాత్వా - పరమతాం - గచ్ఛతః - తత్ - హ - స్త - ఆహ - ప్రాత్యదః -
పితరం - కిం - స్వీత్ - ఏవ - ఏవంవిదుషే - నాధు - కుర్యాం - కిం - ఏవ - అస్త - అస్మా
ధు - కుర్యాం - ఇతి - సః - హ - స్త - ఆహ - పాణినా - మా - ప్రాత్యద - కః - తు -
విశయోః - ఏకధాభూయం - భూత్వా - పరమతాం - గచ్ఛతి - ఇతి - తస్మా - ఉహ - ఏత
త్ - ఉవాచ - వి - ఇతి - అన్నం - వై - వి - అన్నే - హి - ఇమాని - సర్వాణి - భూతాని -
విష్టాని - రం - ఇతి - ప్రాణః - వై - రం - ప్రాణే - హి - ఇమాని - సర్వాణి - భూతాని -
రమస్తే - సర్వాణి - హ - వై - అస్మిన్ - ధూతాని - విశన్తి - సర్వాణి - భూతాని - రమ
స్తే - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ ఏకేకాండఁబు, అన్నం=అన్నము, బ్రహ్మేతి=పరబ్రహ్మమని, ఆహుః=చెప్పిరి
తత్=అది, తథా=అప్రకారము, స=కాదు అన్నం=అన్నము ప్రాణాదృతే=ప్రాణములే
కుండ, పూయతివై=పూతీభావమును పొందుచున్నది (దుర్గంధగుచున్నది) ఏకే=మఱికొం
దఁబు, ప్రాణః=ప్రాణము, (ప్రాణవాయువు), బ్రహ్మేతి=పరబ్రహ్మమని, ఆహుః=చెప్పిరి.
తత్=అది, తథా=అప్రకారము, స=కాదు ప్రాణః=ప్రాణము, అన్నాదృతే=అన్నములే
కుండ, శుష్యతివై=శోషించిపోవుచున్నది (ఈ అన్న ప్రాణములకు రెంటికిని ఒక్కొక్కదానికిని
ఏకారణమువలన బ్రహ్మత్వముపపన్నముకావో ఆ కారణమువలననే), ఏతేహతు ఏవ దేవతే=
ఈ అన్నప్రాణములను రెండుదేవతలే, ఏకధాభూయం=ఏకభావమును, భూత్వా=అయి, (పొం
ది), పరమతాం=పరత్వమును, (బ్రహ్మత్వమును), గచ్ఛతః=పొందుచున్నవి తద్ధ=దానినే, ప్రా
త్యదః=ప్రాత్యదుండను పేరుగల పుత్రుండ, పితరం=తండ్రినిగూర్చి, ఏవంవిదుషే=ఇట్లు తెలిసి
కొనిన పరబ్రహ్మము కొఱకు, కింస్వీదేవసాధు=ఏమిశుభమును, (పూజను), కుర్యాం=చేయుదు
ను అస్తై=ఈ పరబ్రహ్మముకొఱకు, కిమేవాసాధు=ఏ ఆచుంగళమును, కుర్యామితి=చేయుదు
నని, అహస్త=పలికెను (కూడనుపుట్టిన అన్నప్రాణములను బ్రహ్మమునుగాఁడెలిసికొనిన వాఁడు,
చెడుగురుచేయుటచెఱుండింపఁబడిన వాఁడునుకాదు, మంచినిచేయుటచేపూజ్యుఁడునుకాఁడు, అని
భావము) సః=అతండ్రి, ప్రాత్యదః=ప్రాత్యదుండను ఓ పుత్రుండ! ఏవయోః=ఈ అన్నప్రాణ
ముల రెంటిలో, కస్త=ఏది, ఏకధాభూయం=ఏకభావమును, భూత్వా=అయి, పరమతాం=బ్ర
హ్మత్వమును, గచ్ఛతీతి=పొందుచున్నదని, మా=పలుకవద్దు (అని), పాణినా=హస్తముతో

(నివారించుచు), ఆహస్త=పలికెను తస్మైహ=ఆ పుత్రునికొఱక, ఏతత్=ఈమందుచేప్పఁబాయెడి, వీతి=వి అనువాక్యమును, రమితి=రం అను వాక్యమును, ఉవాచ=పలికెను (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), అస్తేహి=అన్నమునందే, ఇమాని=ఈ, సర్వాః=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, విస్తాని=ఆశ్రయించియున్నవో, (తస్తాత్=ఆకారణమువలన), అన్నం వై=అన్నమే, వి=వి అనునది (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), ప్రాణేహి=ప్రాణమునందే, ఇమాని=ఈ, సర్వాః మాతాని=సమస్తభూతములును, రమస్తే=క్రీడించుచున్నవో, (తస్తాత్=ఆకారణమువలన), ప్రాణోవై=ప్రాణమే, రం=రం అనునది యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనునో, అస్తి=వీనియందు, సర్వాః హవాభూతాని=సమస్తభూతములును, విశన్తి=ప్రవేశించుచున్నవి సర్వాః భూతాని=సమస్తభూతములును, (వీనియందే, రమస్తే=క్రీడించుచున్నవి

తా॥ ఇక్కడ వేటొక యుపాసనను చెప్పుచున్నాఁడు కొందఱు అన్నమునే బ్రహ్మమని చెప్పిరి అయితే అన్నము ప్రాణమువిగాగా పూర్తిభావమును పొందుటవలన పరబ్రహ్మముకాదు కొందఱు ప్రాణమే బ్రహ్మస్వరూపమని చెప్పిరి అయితే ఆ ప్రాణమున్ను అన్నము లేకపోవుటవలన శొంచుచున్నది గనుక ప్రాణమున్ను బ్రహ్మముకాదు ఇట్లు ప్రత్యేకముగా అన్నప్రాణములకు రెంటికిని బ్రహ్మత్వము సిద్ధించకపోవుటవలన దేవతాస్వరూపములగు ఈ అన్నప్రాణములు రెండును ఏక స్వరూపమై బ్రహ్మత్వమును పొందుచున్నవి ఇట్లు అన్నప్రాణములను బ్రహ్మస్వరూపమైనవ టినిగాఁ దెలిసికొనినవాఁడు దృష్టతనమును చేసేసను బుడిపించబడఁడు మంచిని చేసినను పూజింపబడఁడు కాబట్టి ఇట్లు నాచెఁ దెలిసికొనఁబడిన ఈ పరబ్రహ్మము కొఱకు, నేను, ఏమి మంచినిచెయుచును? ఏమి చెడుగను చేయుచును? అని ప్రాత్యుదఁడను పుత్రుఁడు తనతండ్రినిగూర్చి అడిగెను ఇట్లు అడిగిన ఆ పుత్రునిగూర్చి తండ్రి హస్తముతో ఇట్లు పలుకవద్దని నివారించుచు, ఓ పుత్రుఁడా! ఈ సమస్తభూతములు అన్నము నాశ్రయించియున్నవి గనుక అన్నము వి అనియును, ఈ భూతములన్నియు ప్రాణమునందు క్రీడించుచున్నవి కాబట్టి ప్రాణము రం అనియును, చెప్పబడుచున్నవి ఇట్లు అన్నప్రాణములను సమస్త భూతములకాశ్రయ క్రీడాకరములనుగాఁ దెలిసికొనిన వానియందు సమస్త భూతములు ఆశ్రయమును క్రీడను చేయుచున్నవి, అనఁగా అట్టివాఁడు సర్వమునకు ఆశ్రయఁడును ఒలంతుఁడునగుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు ద్వంద్వశ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయము - త్రయోదశ బ్రాహ్మణము

ఉ॥ ఉక్థం ప్రాణోవా ఉక్థం ప్రాణోహీదగ్ సర్వముత్థాపయత్యుద్ధాస్తాదుక్థ విధీ రస్తిప్రత్యుక్థస్యసాయుజ్యగ్ సలొకతాం జయతి య ఏవం వేద ॥౧॥

ప॥ ఉక్థం - ప్రాణః - వై - ఉక్థం - ప్రాణః - హి - ఇదం - సర్వం - ఉత్థాపయతి - ఉత్ - హ - అస్తాత్ - ఉక్థవీత్ - దీరః - తిష్ఠతి - ఉక్తస్య - సాయుజ్యం - సలొకతాం - జయతి - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ ఉక్థం=శస్త్రము, (కతువునందు శస్త్రమును పేరుగల మంత్రము ఋగ్వేదము. అదియేది యనఁగా), ప్రాణోవై=ప్రాణమే ఉక్థం=శస్త్రము, (ప్రధానమగు శస్త్రము) (ఏలననఁగా), ప్రాణోహి=ప్రాణమే, ఇదం=ఈ, సర్వం=సమస్తమును, ఉత్థాపయతి=లేపుచున్నది యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (హ=అటువంటి),

ఉక్థః త్ = ప్రాణవేత్తయగు, ధీరః = పుత్రుడు, అస్తాత్ = ఈ ప్రాణవేదనమువలన, ఉత్తిష్ఠతి = లేచుచున్నాడు ఉక్థస్య = ప్రాణముయొక్క, సాయుజ్యం = విక్యమును, సహోకతాం = సమాన లోకత్వమును, జయతి = జయించుచున్నాడు (పొందుచున్నాడు)

తా|| ఇక్కడ వేటొక యుపాసన చెప్పబడుచున్నది ఈ ప్రాణమునె క్రతువునందలి ప్రధానమగు శస్త్రముగఁ బుష్కలమునుగా నుపాసించవలయును విలననఁగా, ప్రాణము సర్వ మును నింపుచున్నది గనుక ప్రధానమైన శస్త్రముగానున్నది ఇట్లు ప్రాణమును తెలిసికొను నట్టి ప్రాణవేత్తయగు పుత్రుఁడు ఈ తెలివవలఁ ప్రత్యక్షమునందు నిలిచియుంచున్నాడు అప రోక్షమునందు ఈ యుపాసకుఁడు ప్రాణముయొక్క విక్యమును, సమానలోకత్వమును, పొం దుచున్నాడు

ఉ|| యజుః ప్రాణోవై యజుః ప్రాణోహీమాని సర్వాణి భూతాని యుజ్యస్తే
యుజ్యస్తే హస్తై సర్వాణి భూతాని శ్రైష్ఠ్యాయ యజుష సా యుజ్యగ్

సహోకతాం జయతి య ఏవం వేద

||౨||

ప|| యజుః - ప్రాణః - వై - యజుః - ప్రాణే - హి - ఇమాని - సర్వాణి - భూతాని -
యుజ్యస్తే - యుజ్యస్తే - హ - అస్తై - సర్వాణి - భూతాని - శ్రైష్ఠ్యాయ - యజుషః - సా
యుజ్యం - సహోకతాం - జయతి - యః - ఏవం - వేద

ప్ర|| యజుః = యజుర్వేదమును, ప్రాణమితి = ప్రాణమని, ఉపాసీత = ఉపాసించవల యును (విలననఁగా), ప్రాణోవై = ప్రాణమే, యజుః = యజుర్వేదము (ఎందువల్లనఁగా), ప్రాణోహి = ప్రాణమునందే, ఇమాని = ఈ, సర్వాణి = సమస్తములను, భూతాని = భూతములు, యుజ్యస్తే = కూర్చబడుచున్నవి యః = ఎవఁడు, ఏవం = ఈ ప్రకారము, వేద = తెలిసికొనుచు న్నాడో, అస్తై = ఈ తెలిసికొనినవానికొఱకైన, శ్రైష్ఠ్యాయ = శ్రేష్ఠతకొఱకు, సర్వాణిభూతా ని = సమస్తభూతములు, యుజ్యస్తే = కూర్చబడుచున్నవి (వాఁడు), యజుషః = ప్రాణముయొక్క, సాయుజ్యం = విక్యమును, సహోకతాం = సమానలోకత్వమును, జయతి = పొందుచున్నాడు

తా|| ప్రాణమే హవిస్సును కూర్చునట్టి యజుర్వేదముగా (యజుర్వంశములచే హవి స్సు ఇవ్వబడును గనుక) ఉపాసించవలయును విలననఁగా, ప్రాణమే యజుస్సుగానున్నది గనుకనె ప్రాణమునందే ఈ సమస్తభూతములు కూర్చబడియున్నవి కాబట్టి ఇట్లు ప్రాణము నె యజుస్సునుగాఁచెలిసికొనిన వానికొఱకు సమస్త భూతములు ప్రత్యక్షమునందు శ్రైష్ఠ్యమును కూర్చున్నవి ఇట్టి యుపాసకుఁడు పరోక్షమునందు ప్రాణముయొక్క ఆయిక్యమును సమాన లోకతన పొందుచున్నాడు

ఉ|| సామప్రాణోవై సామప్రాణోహీమాని సర్వాణి భూతాని సమ్యజ్ఞిసమ్య
జ్ఞిహస్తై సర్వాణి భూతాని శ్రైష్ఠ్యాయకల్పస్తే సామస్సాయుజ్యగ్

సహోకతాం జయతి య ఏవం వేద

||౩||

ప|| సామ - ప్రాణః - వై - సామ - ప్రాణే - హి - ఇమాని - సర్వాణి - భూతాని -
సమ్యజ్ఞి - సమ్యజ్ఞి - హ - అస్తై - సర్వాణి - భూతాని - శ్రైష్ఠ్యాయ - కల్పస్తే - సామస్స -
సాయుజ్యం - సహోకతాం - జయతి - యః - ఏవం - వేద

ప్ర|| (ప్రాణం = ప్రాణమును), సామ = సామవేదమునుగా, (ఉపాసీత = ఉపాసన చేయ వలయును) ప్రాణోవై = ప్రాణమే, సామ = సామవేదము. ప్రాణోహి = ప్రాణమునందే, ఇమాని

==ఈ, సర్వాణి=సమస్తములైన, భూతాని=భూతములు, సమ్యక్జ్ఞే=మిక్కిలి కలిసికొనుచున్నవి యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అస్తే=వీనికొఱకు, (వీనియొక్క), సమ్యక్జ్ఞేహ=మిక్కిలి కలిసికొనియున్న, సర్వాణి భూతాని=సమస్తభూతములు, శ్రైస్త్వాయ=శ్రేష్ఠతకొఱకు, కల్పస్తే = సమర్థములగుచున్నవి (ఇట్లు తెలిసికొనినవాఁడు), సామ్యం=ప్రాణముయొక్క, సాయుజ్యం=విక్యమును, సలొకతాం=సమానలొకత్వమును, జయతి=పొందుచున్నాఁడు

తా|| ప్రాణమును సామమని యుపాసించవలయును ఏలననఁగా, ఈసమస్త భూతములు ప్రాణమునందే మిక్కిలి కలిసికొని యున్నవి గనుక ప్రాణమే సామమైయున్నది ఇట్లు తెలిసికొని యుపాసించువానియొక్క శ్రేష్ఠతకొఱకు సమస్త మాతములు ప్రత్యేక్షమునందు సమర్థములగుచున్నవి ఈ యుపాసకుఁడు అపరోక్షమునంగు ప్రాణముయొక్క విక్యమును సమానలొకత్వమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ|| త్మత్రంప్రాణోవై త్మత్రంప్రాణోహివై త్మత్రంతాయతేహానం ప్రాణః త్మణితోః సత్త్వమత్ర మాప్నోతి త్మత్రస్య సాయుజ్యో సలొకతాం జయతి య ఏవం వేద

||౪||

ఇతి సప్తమాధ్యాయే త్రయోదశం బ్రాహ్మణమ్.

ప|| త్మత్రం - ప్రాణః - వై - త్మత్రం - ప్రాణః - హి - వై - త్మత్రం - త్రాయతే - హ - ఏవం - ప్రాణః - త్మణితోః - సత్త్వమత్ర - అత్రం - ఆప్నోతి - త్మత్రస్య - సాయుజ్యం - సలొకతాం - జయతి - య - ఏవం - వేద

స|| (ప్రాణం=ప్రాణమును), త్మత్రం=త్మత్రమునుగాను, (హింసవలన రక్షించువానిగాను), (ఉపాసిత=ఉపాసించవలయును) ప్రాణోవై=ప్రాణమే, త్మత్రం=త్మత్రస్వరూపము ప్రాణోహివై=ప్రాణమే, త్మత్రం=త్మత్రస్వరూపము ప్రాణం=ప్రాణము, త్మణితోః=హింసవలన, ఏవం=ఈ దేహమును, త్రాయతేహ=రక్షించుచున్నది యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), అత్రం=వేటొకని చెత రక్షింపఁబడని, సత్త్వం=మిక్కిలి హింసవలన రక్షించునట్టి ప్రాణమును, ఆప్నోతి=పొందుచున్నాఁడు త్మత్రస్య=ప్రాణముయొక్క, సాయుజ్యం=విక్యమును, సలొకతాం=సమానలొకత్వమును, జయతి=పొందుచున్నాఁడు

తా|| ప్రాణమును హింసవలన రక్షించునట్టి త్మత్రస్వరూపమునుగా ఉపాసించవలయును ఏలననఁగా, ప్రాణమే ఈ దేహమును హింసవలన రక్షించుచున్నది గనుక ప్రాణము త్మత్రస్వరూపమైయున్నది ఇట్లు తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు ఎవని చేతను రక్షింపఁబడని సర్వమును, హింసవలన రక్షించునట్టి ప్రాణమును పొందుచున్నాఁడు పరోక్షముందు ప్రాణముయొక్క అయిక్యమును సమానలొకతను పొందుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకము సప్తమాధ్యాయము త్రయోదశ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు - సప్తమాధ్యాయము - చతుర్దశబ్రాహ్మణము.

ఉ|| భూమిరస్తరితం ద్యౌరిత్యప్తావక్షరాణ్యప్తాక్షరగ్ హవా ఏకం గాయత్రై పదమేతదు హైవాస్యా ఏతత్సయావదేషు త్రిషు లోకేషు తావద్ధజయతి యోస్యా ఏతదేవం పదం వేద

||౫||

ప॥ భూమిః - అస్తరితం - ద్యౌః - ఇతి - అష్టై - అక్షరాణి - అష్టాక్షరం - హ - వై - ఏకం - గాయత్రై - పదం - ఏతత్ - ఉ - హ - ఏవ - ఆస్యాః - ఏతత్ - సః - యావత్ - ఏష - త్రిషు - లోకేషు - తావత్ - హ - జయతి - యః - ఆస్యాః - ఏతత్ - ఏవం - పదం - వేద

ప్ర॥ భూమిః=భూమియును, అస్తరితం=అకాశమును, ద్యౌః=స్వర్గలోకమును, ఇతి=ఈ, అష్టై=ఎనిమిది, అక్షరాణి=అక్షరములు, (భూమిః అను పదమునందలి భూ అను అక్షరము మొదలు కడవటి ద్యౌః అను పదమునందలి దకార యకారముల రెంటితోకూడ ఎనిమిది అక్షరములు), గాయత్రై=గాయత్రియొక్క, అష్టాక్షరంహవై=ఎనిమిది అక్షరములుగల, ఏకం=ఒక్కటియగు, పదం=పదము ఏతత్హైవా=ఈ త్రిలోకస్వరూపమే, ఆస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ ఎనిమిది అక్షరములుగల పదము ఏవం=ఈ ప్రకారము, యః=ఎవఁడు, ఆస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, పదం=పాదమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఏష=ఈ, త్రిషులోకేషు = మూడులోకములయందును, యావత్=ఎంత, (జేతవ్యం=జయించుకొనఁదో), తావద్=ఆ స్వర్వమును జయి=జయించుచున్నాఁడు

తా॥ ఇక్కడ గాయత్రిపాధితో గూడుకొనిన బ్రహ్మోపాసన చెప్పబడుచున్నది. భూమి అంతరిక్ష ద్యౌ' అనునట్టి ఈ పదమునందలి కడవటి దకార యకారములను రెండు అక్షరములతోగూడ ఎనిమిది అక్షరములును గాయత్రియొక్క ఎనిమిది అక్షరములుగల ఒక పాదముగానున్నది గనుక భూవ్యం తరిత స్వర్గములను ఈ మూడు లోకముల స్వరూపము గాయత్రియొక్క ఏకపాదమైయున్నది ఈ ప్రకారము గాయత్రియొక్క పాదమును తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు ఈ మూడు లోకములయందును తాను జయించుకొనఁదగినదానినంతయు జయించుచున్నాఁడు

ఉ॥ ఋచోయజుగోషి సామానీత్యస్థావక్షరాణ్యస్థాక్షిరగ్ హవా ఏకం గాయత్రై పదమేతదు హైవాస్యా ఏతత్సయావతీయం త్రయీవిద్యాతావద్దజయతియోస్యా ఏత దేవం పదం వేద.

॥౨॥

ప॥ ఋచః - యజుః - సామాని - ఇతి - అష్టై - అక్షరాణి - అష్టాక్షరం - హవై - ఏకం - గాయత్రై - పదం - ఏతత్ - ఉ - హ - ఏవ - ఆస్యాః - ఏతత్ - సః - యావత్ - ఇయం - త్రయీ - విద్యా - తావత్ - హ - జయతి - యః - ఆస్యాః - ఏతత్ - ఏవం - పదం - వేద

ప్ర॥ ఋచః=ఋగ్వేదమంత్రములును, యజుః=యజుర్మంత్రములును, సామాని=సామమంత్రములును, ఇతి=ఈ వేదత్రయముయొక్క సామాక్షరములైన, అష్టై=ఎనిమిదియైన, అక్షరాణి=అక్షరములు, గాయత్రై=గాయత్రియొక్క, అష్టాక్షరంహవై=ఎనిమిది అక్షరములేగల, ఏకం=ఒక్కటియైన, పదం=రెండవపాదము ఏతత్హైవా=ఈ వేదత్రయమే, ఆస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=రెండవపాదము. ఏవం = ఈప్రకారము, యః=ఎవఁడు, ఆస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, పదం=పాదమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఇయం=ఈ, త్రయీవిద్యా=ఋగ్వజుస్సామ రూపమైనవేదవిద్య, యావత్=ఎంత ఫలసముదాయముకలదో, తావద్=దానినంతయు, జయతి=జయించుచున్నాఁడు (పొందుచున్నాఁడు)

తా॥ ఈ మంత్రమునందు చెప్పబడిన ఋగ్వజుస్సామరూపమైన వేదత్రయముయొక్క సామాక్షరములు ఎనిమిది గాయత్రియొక్క ఎనిమిది అక్షరములుగల రెండవపాదము. ఈ గాయత్రియొక్క రెండవపాదము ఋగ్వజుస్సామరూపమైన త్రయీవిద్యయొక్క తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు ఋగ్వజుస్సామములను వేదత్రయమునందలి ఫలమునంతను పొందుచున్నాఁడు.

ఉ॥ ప్రాణోఽపానోవ్యాన ఇత్యష్టావక్ష రాణ్యష్టాక్షరగ్హవా ఏకం గాయత్రై) పదమేతదుష్టేవాస్యా ఏతత్సయావదిదం ప్రాణితావద్ధజయతి యోస్యా ఏతదేవం పదం వేదాధాస్యా ఏతదేవతురీయం దర్శతంపదం పరోరజాయ ఏవ తపతి యద్యైచతుర్థం తత్తురీయం దర్శతంపదమితి దదృశ ఇవ హ్యేష పరోరజా ఇతి సర్వము హ్యేవై షరజ ఉపర్యుపరితపత్యేవగ్ హైవ శ్రియాయశసా తపతి యోస్యా ఏత దేవం పదం వేద

॥౩॥

ప॥ ప్రాణః - అపానః - వ్యానః - ఇతి - అష్టై - అక్షరాణి - అష్టాక్షరం - హవై - ఏకం - గాయత్రై) - పదం - ఏతత్ - ఉ - హ - ఏవ - అస్యాః - ఏతత్ - సః - యావత్ - ఇదం - ప్రాణి - తావత్ - హ - జయతి - యః - అస్యాః - ఏతత్ - ఏవం - పదం - వేద - అథ - అస్యాః - ఏతత్ - ఏవ - తురీయం - దర్శతంపదం - పరోరజాః - యః - ఏషః - తపతి - యత్ - వై - చతుర్థం - తత్ - తురీయం - దర్శతంపదం - ఇతి - దదృశే - ఇవ - హి - ఏషః - పరోరజాః - ఇతి - సర్వం - ఉ - హి - ఏవ - ఏషః - రజః - ఉపరి - ఉపరి - తపతి - ఏవం - హ - ఏవ - శ్రియా - యశసా - తపతి - యః - అస్యాః - ఏతత్ - ఏవం - పదం - వేద

ప్ర॥ ప్రాణః=ప్రాణమును, అపానః=అపానమును, వ్యానః=వ్యానమును, ఇతి=ఈ ప్రాణాపానవ్యానములను మూడు పదములయందలి షర్ణములు, (కడపటి వ్యానశబ్దమునందు, వి, ఆ, న, యని మూడుషర్ణములు గాఁచెలిసికొనవలయును) అష్టై=ఎనిమిదియగు, అక్షరాణి=అక్షరములు, గాయత్రై) =గాయత్రియొక్క, అష్టాక్షరంహవై=ఎనిమిది అక్షరములేగల, ఏకం=ఒక్కటియైన, పదం=పాదము, (మూడవపాదము) ఏతదుహైవ=ఈ ప్రాణత్రయమే, అస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ మూడవపాదము యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారము, అస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, పదం=మూడవపాదమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఇదం=ఈ, ప్రాణి=ప్రాణిసమూహము, యావత్=ఎంతయో, తావద్ధ=దానింతయును, జయతి=జయించుచున్నాఁడు అథ=అంతరమునందు, (మూడు పాదములను చెప్పినతరువాత), యఏషః=ఈ ప్రత్యక్షమగు సూర్యమండలము, పరోరజాః=పరోరజయనునట్టి పదము, (క్షేప్తమై రజన్ముగలదియై), తపతి = ప్రకాశించుచున్నదో, ఏతదేవ=ఇదియే, అస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, తురీయం=తురీయమనునట్టి, దర్శతంపదం=దర్శతమనుపాదము (ఇక్కడ పరోరజా, తురీయం, దర్శతపదం, అను ఈ మూటికిని శ్రుతియే స్వకీయముగా ఆర్థమును ప్రకటించుచున్నది). చతుర్థం=నాలుగవది, యద్యై=విదియో, తత్=అది, తురీయం=తురీయమనునది దర్శతంపదమితి=దర్శతంపదం అనునది, దదృశ ఇవహి=కనఁబడ్డదివలెనే యుండునట్టి, ఏషః=ఈ మండలాంతర్గత పురుషుఁడు పరోరజాఇతి=పరోరజాయనునది, ఏషఏవ=ఈ మండలాంతర్గత పురుషుఁడే, (ఈ పురుషుఁడు), సర్వము హ=సమస్తమైన, రజః=రజన్మునుగూర్చి, (సమస్తలొకమును), ఉపర్యుపరి=మీఁదు మీఁదుగా, (వీష్ణార్థమునందు ద్విరుక్తి ఈ ఉపర్యుపరియను పదమునకు మీఁదుగానుండు సూర్యుఁడు కాఁడని తెలియపఱచుటకుగా వీష్ణార్థము) తపతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడు. యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, అస్యాః=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, పదం=నాలుగవ పాదమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), ఏవంహైవ=ఈ పూర్వోక్తమైనపూర్వుఁడువలెనే, శ్రియా=సర్వాధిపత్య లక్షణమైన సంపదతోను, యశసా=ఖ్యాతితోను, తపతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడు

తా॥ ఈ మంత్రమునందు చెప్పబడిన ప్రాణోపాస వ్యాస మలయ మూటియొక్క నా మాతరములు ఎనిమిది, గాయత్రియొక్క ఎనిమిది ఆక్షరములుగల మూడవపాదము ఇట్లు గాయత్రియొక్క మూడవపాదమును ప్రాణా పాస వ్యాస యాపముగాను తెలిసికొని యుపాసించు వాడు ఈ ప్రాణిసమూహము సంతయును జయించుచున్నాడు ఇట్లు గాయత్రి మూడుపాదములను తెలిసికొనినపిమ్మట ప్రత్యక్షముగాఁ గనఁబడుచున్న వాడువలెనే యున్నట్టివాడును, ఊర్ధ్వముగానుండి సమస్తలోకమును ప్రకాశింపఁజేయువాడునగు, సూర్యమండలాంతర్గత పురుషుఁడే ఈ గాయత్రియొక్క చతుర్థపాదమగు పరోరజా యనునదియే యని తెలిసికొని యుపాసించువాడు సూర్యుడువలెనే సూర్యాధిపత్య లక్షణమైన సంపదతోను బ్యాతితోను ప్రకాశించుచున్నాడు

ఉ॥ పైషా గాయత్రే తస్మిన్ స్తురీయే దర్శతే పదే పరోరజసి ప్రతిష్ఠితా తద్వై తత్సత్యే ప్రతిష్ఠితం చక్షుర్వై సత్యం చక్షుర్నివై సత్యం తస్మాద్బుద్ధిదాసిం ద్వా వివదమానా వేయాతా మహమదర్శ మహమశ్రావమితి య ఏవ బ్రూయాదహ మదర్శమితి తస్మా ఏవ శ్రద్ధధ్యామతద్వై తత్సత్యం బలే ప్రతిష్ఠితం ప్రాణోవైబలం తత్ప్రాణే ప్రతిష్ఠితం తస్మాదాహుర్బలన్ సత్యాదోగీ య ఇత్యేవమేషా గాయత్ర్యధ్యాత్తం ప్రాణే ప్రతిష్ఠితా సా హైషాగయాగ్ స్తత్రేప్రాణావై గయా స్తత్ప్రాణాగ్ స్తత్రేతద్బుద్ధయాగ్ స్తత్రే తస్మాద్గాయత్రీనామసయా మేవా మూగ్ సావిత్రి మన్వాహై వైవ స యస్తా అన్వాహతస్య ప్రాణాగ్ స్త్రాయతే. ॥౪॥

ప॥ సా - ఏషా - గాయత్రీ - ఏతస్మిన్ - తురీయే - దర్శతే - పదే - పరోరజసి - ప్రతిష్ఠితా - తత్ - వా - ఏతత్ - సత్యే - ప్రతిష్ఠితం - చక్షుః - వై - సత్యం - చక్షుః - హి - వై - సత్యం - తస్మాత్ - యత్ - ఇదాసిం - ద్వా - వివదమానా - ఏయాతాం - అహం - అదర్శం - అహం - అశ్రావం - ఇతి - యః - ఏవ - బ్రూయాత్ - అహం - అదర్శం - ఇతి - తస్మై - ఏవ - శ్రద్ధధ్యామ - తత్ - వా - ఏతత్ - సత్యం - బలే - ప్రతిష్ఠితం - ప్రాణః - వై - బలం - తత్ - ప్రాణే - ప్రతిష్ఠితం - తస్మాత్ - అహః - బలం - సత్యాత్ - ఓగీయః - ఇతి - ఏవం - ఏషా - గాయత్రీ - అధ్యాత్తం - ప్రాణే - ప్రతిష్ఠితా - సా - హ - ఏషా - గయా - తత్రే - ప్రాణాః - వై - గయాః - తత్ - ప్రాణా - తత్రే - తత్ - యత్ - గయా - తత్రే - తస్మాత్ - గాయత్రీ - నామ - సః - యాం - ఏవ - అహం - సావిత్రిం - అను - అహ - ఏషా - ఏవ - సః - యస్తే - అను - అహ - తస్య - ప్రాణా - త్రాయతే

ప్ర॥ సా=ఆ పూర్వోక్తమైన, ఏషా=ఈ, గాయత్రీ=మూడు పాదములుగల గాయత్రి, పరోరజసి=పరోరజసియను, దర్శతే=చూడఁబడినదివలెనే యుండెడి సూర్యమండలాంతర్గత పురుషుఁడే స్థానముగాఁగల, తురీయే=తురీయమునందు, (గాయత్రియొక్క నాలుగవ పాదమునందు), ప్రతిష్ఠితా=ఉంచఁబడియున్నది (మూర్తా మూర్తస్వరూపమైన జగత్తు, మూడుపాదములుగల గాయత్రియొనది ఆ గాయత్రి సూర్యునియొక్క పారమగుటవలన మూడు పాదముల

తోఁగూడ నాలుగవ పాదమును నూర్చునియంచుచుబడియున్నది) తద్వైతత్ = ఆ ప్రపంచమును సూర్యాత్మకమగు నాలుగవపాదము, సత్యే = సత్యమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచబడిన న్నది (ఆ సత్యమేదియనఁగాఁ జెప్పబడుచున్నది) చతుర్వై = నేత్రమే, సత్యం = సత్యమైన (నేత్రమెట్టు సత్యమైనదియంటే చెప్పచున్నాఁడు) చక్షుః = నేత్రము, సత్యంహివై = ప్రసద్ధగా సత్యమైనది (ప్రసద్ధమెట్లనఁగాఁ జెప్పచున్నాఁడు) తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, ఇదానీం ఇప్పుడు, అహం = నేను, అదర్శం = చూచితిని అహం = నేను, అత్రౌషం = వింటిని ఇతి = అ వివదమానా = కలహించుచు, ద్వౌ = ఇద్దఱు మనుష్యులు, ఏయాతాయత్ = వచ్చినప్పుడు, ఏవ = ఎవఁడైతే, అహం = నేను, అదర్శమితి = చూచితిని, బ్రూయాత్ = పలుకునో, తస్మాదీవ వానికొఱకే, (వయం = మనము), శ్రద్ధధ్యామ = నమ్మదిము (విశ్వసించుదము) (గనుక), తద్వై తత్ = ఆ ఈ ప్రసిద్ధమైన, సత్యం = సత్యము, (తురీయపదమగు నూర్చునకాశ్రయమైన నేత్రము బలే = బలమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచబడియున్నది (ఆ బలమేదియనఁగా), ప్రాణోవై ప్రాణమే, బలం = బలము తత్ = ఆ సత్యాత్మకమగు నేత్రము, ప్రాణే = ప్రాణమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచబడియున్నది తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, బలం = ప్రాణము, సత్యాత్ = సత్యాత్మకమైన నేత్రముకంటే, ఓగీయ ఇతి = బలిష్ఠమైనదియని, అహం = చెప్పచున్నారు ఏవం ఈ ప్రకారముగా, ఏవ = ఈ, గాయత్రీ = గాయత్రి, అధ్యాత్మం = అధ్యాత్మ స్వరూపమైన, (మాత్మ స్వరూపమైన), ప్రాణే = ప్రాణమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచబడియున్నది నైషాహం = గాయత్రియే, (ప్రాణరూపమైన ఆ గాయత్రియే), గయాన్ = గయలను, (వాగాదీంద్రియములన తత్రే = పరిపాలించెను (రక్షించెను) ప్రాణావై = వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియములె, గయాః గయలు (అనఁబడును) తత్ = ఆ, ప్రాణాక్ = వాగాదీంద్రియములను, (ఆ ప్రాణరూపమైన గాయత్రి), తత్రే = రక్షించెను తత్ = అక్కడ, యత్ = ఏ కారణమువలన, గయాక్ = వాగాదీంద్రియములను, (ఆ గాయత్రి), తత్రే = రక్షించెనో, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, గాయత్రీనామ గాయత్రియను పేరు, (ప్రథితం = ప్రసిద్ధమైనది) సః = ఆ ఆచార్యుఁడు, (అష్టపర్షం = ఎనిఁ సంవత్సరముల వయస్సుగల, మాణవం = చిన్నవానిని, ఉపనీయం = ఉపవయన సంస్కారము వానినిగాఁజేసి), యామేవామూం = ఏ ఈ, సాః త్రిం = సవిత్విదేవతాకమైన సావిత్రిని, (పంచోర్వశస్సమస్తాంచ = పాదపాదముగాను, సగము సగముగాను, సర్వమునుగాను), అన్వాహం = ప్పెనో, (సా = ఆ సావిత్రి), ఏషైవ = ఈ గాయత్రియే (ఎట్లనఁగా), సః = ఆ ఆచార్యుఁ యస్యై = ఏబాలునికొఱకు, అన్వాహం = చెప్పచున్నాఁడో, (సావిత్రిని యుపదేశించుచున్నాఁడో) తస్యై = ఆ బాలునియొక్క, ప్రాణాక్ = ప్రాణములను, (సరకారులయందు పడకుండ, ఆ సత్రి), త్రాయతే = రక్షించుచున్నది (గనుకనే గాయత్రి యనఁబడును).

తా॥ భూలోక భువన్లోక సువన్లోకములును, ఋగ్యజుస్సామవేదములును, ప్రాణాశ్చ వ్యానములును, ఇవి క్రమముగా నెనిమిదేసి అక్షరములుగల గాయత్రియొక్క ప్రథమ ద్వితీయ తీయములను మూడుపాదములై యున్నవి అట్టి మూడు పాదములుగల ఈ గాయత్రి పరోరయని చెప్పబడుచుండెడిదియును చూడఁబడునదియె నె యుండునదియు నగు నూర్చమండః తర్గత పురుషరూపమైన గాయత్రియొక్క నాలుగవ పాదమునందుంచబడియున్నది ఆ ప్రథమగు నూర్చమండలాంతర్గతమైన పురుష రూపమగు గాయత్రి చతుర్థపాదము సత్యమున

చిరబడియున్నది ఆ సత్యము ప్రసిద్ధమగు నేత్రమైయున్నది అది యెట్లనగా, లోకమునకు ఒక వస్తువునుగూర్చి చూచినానని ఒకఁడును, విన్నానని యొకఁడును, చెప్పనవుడు, చూచినానని చెప్పినవానినే మనము ముఖ్యముగా నమ్ముదుము గనుక, ప్రసిద్ధమగు ఈ సత్యము, గాయత్రీ చతుర్థపాదమగు సూర్యమండలాంతర్గత పురుషానకాశ్రయమైన నేత్రమే (నేత్రేంద్రియమే) ఈ సత్యాత్మకమైన నేత్రము, బలరూపమును ప్రాణమునందుంచబడియున్నది. గనుకనే ప్రాణము నేత్రేంద్రియముకంటె బలిష్ఠమైనదానినిగాఁ జెప్పుచున్నారు ఈ ప్రకారముగానే మూడు పాదములగు ఈ గాయత్రి, పరమాత్మ స్వరూపమైన ఈ ప్రాణమునందుంచబడియున్నది ఇట్లుంచబడి ప్రాణరూపమైన గాయత్రి వాగాదీంద్రియములను కాపాడుచున్నది ఈ ప్రకారము వాగాదీంద్రియములను కాపాడుటవల్ల నే గాయత్రి యను పేరుకలిగెను లోకమునందు ఆచార్యుఁడు ఎనిమిది సంవత్సరముల వయస్సుగల బాలునికి ఉపనయన సంస్కారము కలుగఁజేసి సవితృ దేవతాకమైన సావిత్రిని యుపదేశించుచున్నాఁడు ఆ సావిత్రియే ఉపదేశమును పొందిన బాలుని ప్రాణములను రక్షించుటవలననే గాయత్రి యనఁబడును

ఉ॥ తాగ్ హైతామేకే సావిత్రి మనుష్టుభమన్వాహుర్వాగనస్తు బేతద్వాచమను
బ్రూమ ఇతి న తథాకుర్వాద్ధాయత్రీమేవ సావిత్రిమనుబ్రూయాద్ద్యదిహ
వా అప్యేవం విద్యహివ ప్రతిగృహ్ణాతినహైవ తద్ధాయత్ర్యా ఏకశ్చన
పదమృతి

॥౫॥

ప॥ తాం - హ - ఏతాం - ఏకే - సావిత్రిం - అనుష్టుభం - అను - ఆహుః - వాక్ - అనుష్టుప్ - ఏతత్ - తాచం - అనుబ్రూహః - ఇతి - న - తథా కుర్వాత్ - గాయత్రీం - ఏవ - సావిత్రిం - అనుబ్రూయాత్ - యది - హ - వై - అపి - ఏవంవిత - బహు - ఇవ - ప్రతి గృహ్ణాతి - న - హ - ఏవ - తత్ - గాయత్ర్యాః - ఏకం - చ - న - పదం - ప్రతి

ప్ర॥ ఏకే=కొందఱు, తాంహ=ఆ ప్రసిద్ధమైన, ఏతాం=ఈ, సావిత్రిం=సావిత్రిని, అనుష్టుభం=ఆచుష్టుష్టుందస్సులవలనఁబుట్టినదానినిగా, అన్వాహు=అనుసరించి చెప్పిరి (ఏలననగా), వాక్=వాక్కు, అనుష్టుప్=అనుష్టుప్పదస్సు, (గనుక), ఏతద్వాచం=ఈ వాక్కును, (ఈ సరస్వతిని), అనుబ్రూహః=అనుసరించి చెప్పుచున్నాము, ఇతి=అని, (అన్వాహుః=అనుసరించి పలికిరి) తథా=ఆ ప్రకారము, సమర్యాత్=చెయ్యఁగూడదు (తెలిసికొనఁగూడదు) యదిహవా అపి=అట్లు తెలిసికొనినయెడల, గాయత్రీమేవ=గాయత్రినే, సావిత్రిం=సావిత్రినిగా, అనుబ్రూయాత్=అనుసరించి చెప్పఁదగినదగును (గనుక అట్లు తెలిసికొనఁగూడదని ఇట్లు ప్రసంగ వశము గాఁజెప్పి గాయత్రిని తెలిసికొనినవానిని స్తుతించుచున్నాఁడు) ఏవం విత=ఈపూర్వోక్త ప్రకారము గాయత్రిని తెలిసికొననవాఁడు, బహిష్ఠ=అనేకమైనదానినివలెనె, (యత్=దేనిని), ప్రతిగృహ్ణాతి=ప్రతిగ్రహించుచున్నాఁడో, (తీసికొనుచున్నాఁడో), తత్=అది, గాయత్ర్యాః=గాయత్రియొక్క, ఏకశ్చన=ఒకటియైనను, పదంప్రతి=పాదమునుగూర్చి, నహైవ=నమర్థముకాదు.

తా॥ ఇక్కడ పేటొకమతమును భావన చేయుచున్నాఁడు కొందఱు వాక్కే అనుష్టుష్టుందస్సు గనుక ప్రసిద్ధమగు ఈ సావిత్రిని అనుష్టుష్టుందస్సువలనఁబుట్టినదానినిగాఁజెప్పుచున్నారు ఆ ప్రకారము తెలిసికొనఁగూడదు ఏలననగా, ప్రాణమే గాయత్రిగాఁజెప్పఁబడుట

వలన, ప్రాణము చెప్పబడినయెడల వాగ్రూపమైన సరస్వతియును ఇతరములగు చక్షురాది ప్రాణములును అన్నియును బాలునికి అర్పింపబడినవగును గనుక గాయత్రినె సావిత్రిగాఁ జెప్పవచ్చును అట్లు చెప్పట సరికాదు అని ప్రస్తావనముచే నిట్లు చెప్పి గాయత్రి స్వరూపము తెలిసికొనినవానిని పుతించుచున్నాఁడు ఎట్లనఁగా, ఈ పూర్వముచెప్పినప్రకారము గాయత్రిని తెలిసికొనినవాఁడు అనేక మైనవాటిని ప్రతిగ్రహించినను ఆ ప్రతిగ్రహము గాయత్రియొక్క ఏకపాదమునుగూర్చియైనను సమర్థముకాదు. అనఁగా, ఆ ప్రతిగ్రహ సమూహముచే ఒక్కటియగు గాయత్రి పాదముయొక్కయైనను విజ్ఞానఫలము ఆపహరింపబడదు

ఉ॥ సయ ఇమాగ్ ప్రీన్లోకాన్పూర్ణా స్పృతిగృహ్ణీయాతోస్సాస్యా ఏతత్ప్రథమం పద మాఘ్నయాదధయావతీయం త్రయీ విద్యాయస్తావత్ప్రతి గృహ్ణీయా తోస్సాస్యా ఏతద్ద్వితీయం పదమాఘ్నయాదధయావదిదం ప్రాణీయస్తావత్ప్రతి గృహ్ణీయాతోస్సాస్యా ఏతత్తృతీయం పదమాఘ్నయా దధాస్యా ఏతదేవతురీయం దర్శతంపదం పరోరజాయ ఏష తపతి వైవశే నజనా వ్యంకుత ఉ ఏతావత్ప్రతి గృహ్ణీయాత్.

॥౬॥

ప॥ సః - యః - ఇమా - త్రీ - లోకా - పూర్ణా - ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - సః - అస్యా - ఏతత్ - ప్రథమం - పదం - ఆఘ్నయాత్ - అధ - యావతీ - ఇయం - త్రయీ - విద్యా - యః తావత్ - ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - సః - అస్యా - ఏతత్ - ద్వితీయం - పదం - ఆఘ్నయాత్ - అధ - యావత్ - ఇదం - ప్రాణీ - యం - తావత్ - ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - సః - అస్యా - ఏతత్ - తృతీయం - పదం - ఆఘ్నయాత్ - అధ - అస్యా - ఏతత్ - ఏవ - తురీయం - దర్శతం - పదం - పరోరజాః - యః - ఏషః - తపతి - న - ఏవ - కేన - చన - ఆప్యం - కుతః - ఉ - ఏతావత్ - ప్రతిగృహ్ణీయాత్

ప్ర॥ సః=అగాయత్రిని తెలిసికొనిన, యః=ఎవఁడు, ఇమా=ఈ, త్రీ=మూడగు, లోకా=లోకములను, (గో అశ్వాది ధనములచే నిండింపబడిన భూ న్యంతరిక్ష స్వర్గ లోకములను), ప్రతిగృహ్ణీయాత్=పొందునో, సః=వాఁడు, అస్యా=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, ప్రథమంపదం=మొదటిపాదమును, ఆఘ్నయాత్=పొందును అధ=అనంతరము, ఇయం=ఈ, త్రయీవిద్యా=వేదవిద్య, యావతీ=ఎంతయో, తావత్=దాని నంతను, యః=ఎవఁడు, ప్రతిగృహ్ణీయాత్=పొందునో, సః=వాఁడు, అస్యా=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, ద్వితీయం=రెండవదియైన, పదం=పాదమును, ఆఘ్నయాత్=పొందును. అధ=అనంతరము, ఇదం=ఈ, ప్రాణీ=ప్రాణిసమూహము, యావత్=ఎంతయో, తావత్=దానినంతను, యః=ఎవఁడు, ప్రతిగృహ్ణీయాత్=పొందునో, సః=వాఁడు, అస్యా=ఈ గాయత్రియొక్క, ఏతత్=ఈ, తృతీయంపదం=మూడవ పాదమును, ఆఘ్నయాత్=పొందును అధ=అనంతరము, యఏషః=ఏ ఈనూర్చుఁడు, తపతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడో, ఏతదేవ=ఇదియే, అస్యా=ఈ గాయత్రియొక్క, పరోరజాః=పరోరజా యను, తురీయం=నాలుగవదియగు, దర్శతం=చూడబడినది వలెనెయుండెడి, పదం=పాదము (తత్=ఆ నాలుగవ పాదము), కేనచన=ఎవనిచేతనున్న, వైవశ్యం=పొందఁదగినదేకాదు (పూర్వముచెప్పిన మూడున్ను ఎవని చేతనున్న పొందశక్యమైనవికావు. అయినను కల్పించి చెప్పబడినది పరమార్థముగా), అతావత్=ఇంతఫలము, కుతఉ=దేనివలన, ప్రతిగృహ్ణీయాత్=పొందవచ్చును? (ఎవనిచేతనున్న పొందశక్యముకాదనబావము)

తా॥ ఇంతకు పూర్వము గాయత్రిని తెలిసికొనినవానికి ప్రతిగ్రహమువలన దోషములేదని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁబడినది ఇప్పుడు విశేషముగా ఆ దోషములేదని చెప్పఁబడుచున్నది ఈ మూడులోకములను పొందువానిచే గాయత్రియొక్క ప్రథమ పదః శ్లోక పలమనుభవంపఁబడినదగుచున్నది. ఋగ్యజుస్సామ వేదములను తెలిసికొనువానిచేత గాయత్రి ద్వితీయ పాద విశ్వాన ఫలమనుభవంపఁబడినదగుచున్నది ఈ సమస్త ప్రాణిజాతమును పొందువానిచేత గాయత్రి తృతీయపాద విజ్ఞాన ఫలమనుభవంపఁబడినదగుచున్నది ఇట్లు గాయత్రి మూడు పాదములయొక్కయు విజ్ఞానఫలమును పొందిన తరువాత ఈ ప్రకాశించునట్టి సూర్య మండలంతర్గత పురుష స్వరూపము గు గాయత్రియొక్క పరోరజసి యను తురీయపాదము ఏవనిచేతనును పొందుటకు శక్తిమైనదికాదు ఇట్లు కల్పించి చెప్పబయ్యెగాక యథార్థముగా ఈ త్రిలోకాదులకును సమముగా నుండెడి గాయత్రి ఫలము ఏవని చేతనున్న పాద శక్యమైనదికాదు అని తెలిసికొని గాయత్రిని ఉపాసించువాఁడు సమస్త దోషములను దూరముగా విడుచుచున్నాఁడు

ఉ॥ తస్మాఉపస్థానం గాయత్ర్యస్యేక పదీ ద్విపదీ త్రిపదీ చతుష్పద్యపదసి నహిపద్యసే నమస్తేతురీయాయ దర్శతాయ పదాయ పరోరజసేనసావదో మాప్రాపదితి యంద్విష్యా దసావస్తైకామో మానమర్ధితి వాన హైవాస్తైసకామఋగ్యతేయస్తా ఏవముపత్తిష్ఠ తేహ మదః ప్రాపతివా ॥2॥

ప॥ తస్మాః - ఉపస్థానం - గాయత్రి - అసి - ఏకపదీ - ద్విపదీ - త్రిపదీ - చతుష్పదీ - అపదసి - న - హి - పద్యసే - నమః - తే - తురీయాయ - దర్శతాయ - పదాయ - పరోరజసే - అసౌ - అదః - మా - ప్రాపత్ - ఇతి - యం - ద్విష్యాత్ - అసౌ - అస్తై - కామః - మా - సమర్ధి - ఇతి - వా - న - హ - ఏవ - అస్తై - సః - కామః - ఋగ్యతే - యస్తై - ఏవం - ఉపత్తిష్ఠతే - అహం - అదః - ప్రాపం - ఇతి - వా

ప॥ తస్మాః=ఆ గాయత్రియొక్క, ఉపస్థానం=సమస్కారము, (సమస్కారమంత్రము, ఉచ్చితే=చెప్ప బడుచున్నది) హే గాయత్రి=ఓ గాయత్రీ (త్వం=నీవు), ఏకపదీ=త్రిలోకాత్మకమైన ఒక పాదము కలదానవును, ద్విపదీ=(త్రయ్యావిద్యస్వరూపముతో, రెండవపాదముగల దానవును, త్రిపదీ=ప్రాణాది రూపముగు మూడవపాదము గలదానవును, అసి=అగుచున్నావు (చతుర్వేద=నాలుగవదియైన, పదేన=పాదముచేతను), చతుష్పదీ=నాలుగవపాదము గలదానవును, అసౌ=అగుచున్నావు (నిరుపాధికేన=ఆకారములేని, స్వేనాత్తనా=స్వకీయముగు రూపముతో), అపత్=పాదములేనిదానవు, అసి=అగుచున్నావు (యస్తాత్=ఏకారణమువలన), నహిపద్యసే=తెలియఁబడదనిలేదో, (అతః=ఆ కారణమువలన), తురీయాయ=తురీయముగు, పరోరజసే=పరోరజ యను, దర్శతాయపదాయ=చూడఁబడినదివలెనే యుండెడి పాదముగల, తే=నీ కొఱకు, నమః=సమస్కారము అసౌ=ఈ శత్రువు, (నిన్ను పొందుటకు విఘ్నము చేయునట్టి శత్రువు), అదః=ఈ కార్యమును, (నిన్ను పొందుటకు విఘ్నము చేయుటను), మాప్రాపత్=పొందకపోవునుగాక, ఇతి=అని, (స్వయం=స్వకీయముగా, విద్వాన్=గాయత్రి స్వరూపమును తెలిసినవాఁడు=జ్ఞాని), యం=ఎవనిగూర్చి, ద్విష్యాత్=ద్వేషము కలవాఁడగుచో, (తంప్రతి=వానిని గూర్చి), అసౌ=ఈ శత్రువు, (అముకనామేతినామ=ఈ పేరుగలవాఁడ

నెడె ప్రసిద్ధుడుగు పేరును, అగృహ్ణీయాత్ = గ్రహించవలయును) అస్తై = ఈ పేరుగల శత్రువు కొఱకు, కామః = ఇష్టమగుకోరిక, మానమర్చితేవా = సమృద్ధిని పొందక పోవుగాకయని, యస్తై = ఏశత్రువుకొఱకు, ఏనం = ఈ ప్రకారము, (గాయత్రీం = గాయత్రిని గూర్చి), ఉపతిష్ఠతే = నమస్కరించుచున్నాడో, అస్తై = ఈ శత్రువుకొఱకు, సః = ఆ, కామః = కోరిక, నహ్రేవబుధ్యతే = సమృద్ధిగలదికాదు అహం = నేను, అదః = ఈ శ్రేయస్సును, ప్రాపయితివా = పొందినవాడనయి తినని, (యః = ఎవడు, గాయత్రీం = గాయత్రినిగూర్చి, ఉపతిష్ఠతే = ధ్యానించుచున్నాడో, సః = వాడు, తత్ = దానిని, ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాడు)

త|| గాయత్రీయొక్క ధ్యానించదగిన రూపమును చెప్పి, తెలిసికొనదగిన గాయత్రీయొక్క రూపమును చెప్పచున్నాడు ఓ గాయత్రీ! నీవు త్రిలోకములే ప్రధమపాదము కలదానవును, ఋగ్యజుస్సామయే ద్వితీయపాదము గాఁగల దానవును, ప్రాణా పానా దికమెత్తతీయపాదముకలదానవును, అగుచున్నావు నాలుగవదియగు తురీయపాదముచే నాలుగు పాదములను కలదానగుచున్నావు ఏకారణమువలన నీ నాలుగవపాదము తెలియఁబడదో ఆ కారణమువలన నిరుపాధేకముగు స్వస్వరూపముతో పాదము లేనిదానవె యగుచున్నావు అటువంటి పరోరజులయను నీ యొక్క తురీయపాదము కొఱకు నమస్కారము ఈ నీపదప్రాప్తికి విఘ్నమును చేయునట్టి శత్రువు విఘ్న కార్యమును పొందిక పోవుగాక యనియును ఈ గాయత్రీ స్వరూపమును తెలిసిన జ్ఞాని స్వకీయముగా నెవనిని ద్వేషించునో, వానిని గూర్చి, ఏడు ఈ పేరుగల వాడనియును, ఈ శత్రువునకు ఇష్టసంపదకలుగక పోవుగాక యనియును, ఏ శత్రువు నిమిత్తమై గాయత్రిని గూర్చి ఈప్రకారము అభిచారక ప్రార్థనచేయునో ఆ శత్రువునకు ఇష్టప్రాప్తికలగదు నేను ఇష్టమగు శ్రేయస్సును పొందుదునని గాయత్రినిగూర్చి ఆభ్యుదయిక ప్రార్థనను చేయువాడు అతని ఇష్టము పొందుచున్నాడు

ఉ|| ఏతద్ధవైత జ్ఞనకోవై దేహేనా బుడెల మాశ్వితరాశ్వి మువాచ యన్ను హేమయద్గాయత్రీవిద బ్రూధాఅధకధగ్ హస్తీసూతోపహసీతి ముఖగ్ హ్యస్యాస్సమాణ్ణవిదాశ్చకారేతి హేమవాచ తస్యా అగ్నిరేవముఖం యదిహ వా అపి బహ్వీవాగ్నావభ్యాదధతి సర్వమేవతత్సా న్దహ్యత్యేవగ్ హేవైవం విద్యద్యపిబహ్వీవపాపంకురుతే సర్వమేవతత్సమ్నా యశుద్ధః పూతోఽజ

. గోఽమృతస్సమృతతి

||౮||

ఇతి సప్తమాధ్యాయే చతుర్దశం బ్రాహ్మణమ్.

ప|| ఏతత్ - హ - వై - తత్ - జనకః - వైదేహః - బుడెలం - ఆశ్వితరాశ్వం - ఉవాచ - యన్ను - హేమ - యత్ - గాయత్రీవిత్ - అబ్రూథాః - అధ - కధం - హస్తీభూతః - హసన్ - ఇతి - ముఖం - హి - ఆస్యాః - సమాన్ - స - విదాశ్చకార - ఇతి - హేమవాచ - తస్యాః - అగ్నిః - వివముఖం - యది - హవై - అపి - బహు - ఇవ - ఆభ్యాదధతి - సర్వం - ఏవ - తత్ - స్వహతి - ఏనం - హ - ఏవ - ఏనవిత్ - యది - అపి - బహు - ఇవ - పాపం - కురుతే - సర్వం - ఏవ - తత్ - సంస్మయ - శుద్ధః - పూతః - అజరః - అమృతః - సంభవతి

ప్ర|| వైదేహః = విదేహదేశ ప్రభువైన, జనకః = జనకమహారాజు, తత్ = ఆ గాయత్రీ విషయమై, బుడెలం = బుడెలంఁడను పేరుగల, ఆశ్వితరాశ్వం = ఆశ్వితరుని పుత్రునిగూర్చి, ఏతద్ధవై = ఈముందు చెప్పబోయెడిదానినె, ఉవాచ = పలికెను యన్ను హేమ = విమయంనగా, (త్వం = నీవు, అహం = నేను) గాయత్రీవిత్ = గాయత్రిని తెలిసినవాడను అని యత్ = ఏవాక్యమును, ఆ

బ్రూధాః=పలికితివో, అధ=అట్లు తెలిసికొంటివేని, హస్తీభూతః=హస్తముకలవాడవై, కథం=ఎట్లుగా), (ప్రతిగ్రహదోషమును), వహనేతి=ఎహించుచున్నావని, (ఉవాచ=పలికెను) 'హేనామ్రాట్=ఓజనకమహారాజా! (అహం=నేను), అస్యాః=ఈగాయత్రియొక్క, ముఖం=ముఖమును, నవిదాచ్ఛకారేతి=తెలిసి కొనకపోతివని, హూవాచ=పలికెను తస్యాః=ఆ గాయత్రికి, అగ్నిరేవ=అగ్నియే, ముఖం=ముఖము (లాకికాః=లోకులు=జనులు), అగ్నో=అగ్నియందు, బహ్వన=విస్తారమైన కట్టెలనున్న, అభ్యాదధతి యదిహ వా అపి=ఉంచినయెడల, (అగ్ని), తత్=ఆ, సర్వమేవ=సమస్తమునున్న, సందహృతి=దహించుచున్నది ఏవంహైవ=ఈప్రకారముగానే, (యః=ఎవఁడు), ఏవంవితయద్యపి=ఇట్లు గాయత్రిని అగ్నిముఖముకలదానినిగాఁ జెలిసికొనినవాడై, బహు=అధికమైన, పాపమిద-పాపమునున్న, కురుతే=చేయుచున్నాడో, (సః=వాఁడు), తత్=ఆ, సర్వమేవ=సమస్త పాపమునే, సంహ్నయ=దహింపఁజేసి, శుద్ధః=పరిశుద్ధుఁడును, పూతః=పవిత్రుఁడును, ఆజరం=ముసలితనము లేనివాఁడును. అమృతః=మరణము లేనివాఁడును, సమృద్ధిః=అగుచున్నాఁడు

తా|| ఇక్కడ గాయత్రికి ముఖవిధానముకొఱకై అర్ధవాదము చెప్పబడుచున్నది విదేహదేశ ప్రభువైన జనకమహారాజు అశ్వితరుని పేమారుండగు బుడిలండను వానిని గూర్చి, ఓ బుడిలండ! నీవు గాయత్రిని తెలిసికొంటివేని పలికితివే అట్లు తెలిసికొంటివేని హస్తములు కలవాడవై యెట్లుగా ప్రతిగ్రహదోషమును వహించుచున్నావని అడిగెను ఇట్లడుగఁగా, బుడిలండను వాఁడు, ఓ జనకమహారాజా! నేను ఈ గాయత్రియొక్క ముఖమును తెలిసికొనకపోతిని అందువల్లనే ఈ పాపమును ఎహించుచున్నానని పలికెను గనుక అగ్నియందు జనులు అనేకమైన కట్టెలు ఉంచుచుండగా ఆ కట్టెలపన్నిటిని ఆ అగ్ని దహింపఁజేసివల్ల ఆ అగ్నియే ముఖముగాఁ జెలిగి గాయత్రిని తెలిసికొనినవాఁడు తాను చేయునట్టి ప్రతిగ్రహరూపమైన సర్వపాపమును దహింపఁజేసి గాయత్రిస్వరూపుడై పరిశుద్ధుఁడును పవిత్రుఁడును జరావరణములు లేనివాఁడును అగుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు సప్తమాధ్యాయమునందు చతుర్దశ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

సప్తమాధ్యాయము - పంచదశబ్రాహ్మణము.

ఉ|| హిరణ్మయేనపాత్రేణ సత్యస్యాపి హితంముఖం । తత్త్వం పూవన్నపావృణు సత్యధర్తాయదృష్టయే । పూవన్నేకర్షే యమ సూర్య ప్రాజాపత్య పూృహరశ్లేష్ । సమూహ తేజోయత్రైరూపం కల్యాణతిమం తత్రైపశ్యామియోసావసౌ పురుషః సోహమస్మి । వాయురనిలమమృతమధేదంధస్తాన్తగ్ శరీరం । ఓం ౩ క్రతోస్తరకృతగ్ స్తరక్రతోస్తరకృతగ్ స్తర । అగ్నేనయసుపధారాయే అస్తాన్విశ్వాని దేవవయునాని విద్వాన్ । యయోధ్యస్తజ్జహురాణమేనో భూయిస్తాంతే నమ ఉక్తిం విధేమ. ॥౧॥

ఇతి బృహదారణ్యకే సప్తమాధ్యాయే పంచదశం బ్రాహ్మణమ్

సప్తమాధ్యాయస్సమాప్తః. ఓం తత్సత్.

పః హిరణ్మయేన - పాత్రేణ - సత్యస్య - అపిహితం - ముఖం - తత్ - త్వం - పూషణ్ -
అపావృణు - సత్యధర్తాయ - దృష్టయే - పూషణ్ - ఏకత్వే - యమ - సూర్య - ప్రాజాపత్య -
వ్యాహ - రక్షిక్ - సమూహ - తేజః - యత్ - తే - రూపం - కల్యాణతమం - తత్ - తే -
పశ్యామి - యః - అసౌ - అసౌ - పురుషః - సః - అహం - అస్మి - వాయుః - అనిలం - అమృ -
తం - అథ - ఇదం - భస్మాంతం - శరీరం - ఓం క్రతో - స్తర - కృతం - స్తర - క్రతో - స్తర -
కృతం - స్తర - ఆత్మే - నయ - సుపథా - రాయే - అస్తాక్ - విశ్వాని - దేవ - వయనాని -
విద్వాక్ - యయోధి - అస్తత్ - జహురాణం - ఏనః - భూయిష్టాం - తే - నమఉక్తిం - విధేమ

ప్ర॥ హిరణ్మయేన=తేజోరూపమైన, పాత్రేణ = పాత్రముచేత, సత్యస్య=సత్యమును
పేరుగల బ్రహ్మముయొక్క, ముఖం=ముఖము, అపిహితం=కప్పబడినది హేపూషణ్=జగత్స్వీ
వకుండవగు ఓ సూర్యుడా! త్వం=నీవు, సత్యధర్తాయ = సత్యము ధర్తముగాగల నాకొఱకు,
దృష్టయే=సత్యమును బ్రహ్మమును చూపించుటకొఱకు, తత్=ఆ పాత్రమును, (ఆ సత్యమును బ్ర
హ్మమునకు మఱుగైన తేజోరూపమగు పాత్రమును), అపావృణు=తీసివేయుము హేపూషణ్=
జగత్స్వీవకుండవును, ఏకత్వే=ఏక బుద్ధియైనవాడును, (జగత్తునకు నేత్రమై సర్వమును చూచు
వాడును, లేక, ఒకడుగా గమనమును చేయువాడును), యమ=సమస్త జగత్తును నియమించు
వాడును, సూర్య=కిరణములను జగత్తుయొక్క ప్రాణములను మిక్కిలి ప్రేరేపణ చేయువా
డును, ప్రాజాపత్య=ఈశ్వరపుత్రుండవును, లేక, హిరణ్యగర్భ పుత్రుండవునగు ఓ సూర్యుడా!
(త్వం=నీవు), రక్షిక్=కిరణములను, వ్యాహ=పోగొట్టుమా! తేజః=తేజస్సును, సమూహం=
ఉపసంహరించుమా! తే=నీయొక్క, కల్యాణతమం=శుభములన్నిటిలో అతిశయమైన శుభమ
గు, రూపం=స్వరూపము, యత్=ఏదియో, తే=నీయొక్క, తత్=ఆ రూపమును, పశ్యామి=
చూచుచున్నాను అసౌ=ఈ పురుషుడు, (రూః భువః సువః అను వ్యాహృతి రూపమైన
ఈ పురుషుడు), యః=ఎవడో, సః=అటువంటి, అసౌ=ఈ, పురుషః = పురుషుడునగు,
అహం=నేను, అమృతం=అమృతస్వరూపము, (మరణములేనివాడను), అస్మి=అగుచున్నాను
(నా శరీర పాతానంతరము శరీరమందుండెడి), వాయుః=ప్రాణవాయువు, (యః=ఏదియో,
సః=ఆ వాయువు), అనిలం=బాహ్యవాయువును, (ప్రతిగచ్ఛతు=పొందును) అథ=అనంతర
ము, ఇదం=ఈ, శరీరం=దేహము, భస్మాంతం=బూడిద అస్తమగాగలదియై, (పృథివీం=
భూమిని, యాతు=పొందునుగాక! ఇప్పుడు అస్తయొక్క సంకల్పరూపమై మనస్సునందున్న
అగ్ని దేవతను ప్రార్థించుచున్నాడు) ఓంక్రతో = ప్రణవమే ఆకారముగాగల మనోమయ
స్వరూపుండవగు ఓ అగ్ని హేతుడా! స్తర=తలంచవలయును (మయా=నాచేతన), కృతం=
చేయబడినదానిని, స్తర=స్తరించుము హేక్రతో=ఓ మనోమయుండవగు అగ్ని హేతుడా!
స్తర=స్తరించవలయును కృతం=నాచేతకజేయబడినదానిని, స్తర=స్తరించుము ఇట్లు రెండు
సార్లు చెప్పట ఆదరణముకొఱకుని తెలియవలయును) హే అగ్నే=ఓ అగ్ని హేతుడా! అ
స్తాక్=మచ్చును, సుపథా=శుభమైన మార్గముతో, (ఉత్తరాయణమార్గ ముద్వారా), రాయే=ధ
నముకొఱకు, (కర్తృఫలప్రాప్తికొఱకు), నయ=తీసికొనిపోయి హేదేవ=స్వప్రకాశుండవగు ఓ
స్వామి! విశ్వాని=సమస్తములైన, వయనాని=ప్రజ్ఞానములను, (సమస్త ప్రాణులయొక్క
ప్రజ్ఞానములను), విద్వాక్=తెలిసినవాడవు, (అసి=అగుచున్నావు). జహురాణం=కుటిల
మైన, ఏనః=పాపమును, అస్తత్=మావలన, యయోధి=పోగొట్టుము. భూయిష్టాం=మిక్కిలి
అధికమైన, నమ ఉక్తిం=సమస్కార వాక్యమును, తే=నీకొఱకు, విధేమ=చేసెదము

తా॥ ధ్వానీర్మలమశముచ్చయముగా ఆచరించువాఁడు నూర్చుని గుఱించి ప్రార్థించుచున్నాఁడు ఓ నూర్చుఁడా! ఇష్టమగు వస్తువును ఒక పాత్రముతో మఱుగుపఱచి దాచినట్లు సత్యమను పేరుగల పరబ్రహ్మము నీతేజోమయమైన మండలముతో కప్పబడియున్నది జగత్సౌఖ్యమందైన హర్షుఁడా! మండలమును సత్యధర్మండమైన నాకు ఆ సత్యరూప బ్రహ్మమును మాపుటకు తీసికొనియుము ఓ నూర్చుఁడా! కిరణములను పోఁగొట్టుము నీతేజస్సును ఉపసంహరించుము అన్నిటిలో శుభతరమైన నీ రూపమును మేము చూచెదము భూరాది వ్యావృత్తి త్రయాత్మకుండైన ఈ ప్రత్యక్షమగు సూర్యాత్మక పురుషుండైన నేను అమృతస్వరూపుండనగుచున్నాను ఈ శరీరపాతానంతరిము ఈ దేహమందున్న ప్రాణవాయువు వెలుపలనుండి వాయువును పొందునుగాక ఈ దేహము బ్రహ్మమైనదై భూమిని పొందునుగాక యనిప్రార్థించి, అనంతరము ఆత్మసంకల్పరూపమైన గుణస్సునందలి అగ్ని దేవతను ప్రార్థించుచున్నాఁడు. ఓ అగ్ని హోత్రుఁడా! నాచేతఁ జేయఁబడు పుణ్యమును తలంచి మిమ్మును శుభమైన ఉత్తరాయణ మార్గము ద్వారా కర్మఫలప్రాప్తికొఱకు త్రసికొనిపొమ్ము స్వయంప్రకాశుండవగు ఓ స్వామీ! నీవు ప్రాణులయొక్క అన్ని ప్రజ్వలను తెలిసినవాఁడవు గనుక కుటిలమైన పాపమున నూపలన పోఁగొట్టుము నీ కొఱకు మిక్కిలి అధికమైన శమస్కారవాక్కును చేయుదుము అని ప్రార్థించుచున్నాఁడు

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునంగు సప్తమాధ్యాయము సమాప్తము - ౧౦ తత్సత్

అష్టమాధ్యాయము - హరిః ఓం

ఉ॥ యోహవైశ్యేష్టంచశ్రేష్టంచవేదశ్యేష్టశ్చ శ్రేష్టశ్చ స్వానాం భవతిప్రాణోవైశ్యేష్టశ్చ శ్రేష్టశ్చశ్యేష్టశ్చ శ్రేష్టశ్చ స్వానాం భవత్యపిదయేషాం బుభూషలియ ఏవంవేద.

॥౧॥

ప॥ యో - హ - వై - శ్యేష్టం - చ - శ్రేష్టం - స - వేద - శ్యేష్టః - చ - శ్రేష్టః - స్వానాం - భవతి - ప్రాణః - వై - శ్యేష్టః - చ - శ్రేష్టః - శ్యేష్టః - శ్రేష్టః - స్వానాం - భవతి - అపి - చ - యేషాం - బుభూషతి - యః - ఏవం - వేద

అ॥ యోహవై=ఎవడైతే, (ప్రాణముయొక్క), శ్యేష్టంచ=శ్యేష్టత్వమునున్న, శ్రేష్టంచ=శ్రేష్టత్వమునున్న, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), స్వానాం=జ్ఞాతులలో, శ్యేష్టశ్చ=శ్యేష్టుఁడును, (వేదవాఁడును), శ్రేష్టశ్చ=శ్రేష్టుఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు ప్రాణోవై=ప్రాణమే, (సమస్త ఇంద్రియములలో), శ్యేష్టశ్చ=శ్యేష్టమైనదియును, (నిష్పేకకాలము మొదలుకొని గర్భమును పోషించునది ప్రాణము గనుక చక్షురారులలో ప్రాణమే శ్యేష్టత్వమును పొందినది) శ్రేష్టశ్చ=శ్రేష్టమైనదియును, (భవతి=అగుచున్నది). (ప్రాణముయొక్క శ్రేష్టతను ఇక్కడనే సంవాదముతో చూపించెదము) యః=ఎవఁడు ఏవం=ఈ ప్రకారము, (ప్రాణముయొక్క శ్యేష్టత్వ శ్రేష్టత్వములను), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, =ఈ ప్రకారము, (ప్రాణముయొక్క శ్యేష్టత్వ శ్రేష్టత్వములను), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), స్వానాం=జ్ఞాతులలో, శ్యేష్టశ్చ=శ్యేష్టుఁడును, శ్రేష్టశ్చ=శ్రేష్టుఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు అపి=మఱియును, యేషాం=ఎవరిలోపల, (జనుఁడు శ్యేష్టత్వ శ్రేష్టత్వములను), బుభూషతి = అవుటకుకొరచున్నాఁడో, (తేషాం=వారిలోపల, శ్యేష్టశ్చ=శ్యేష్టుఁడును, శ్రేష్టశ్చ=శ్రేష్టుఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు).

తా॥ ఇంతకు పూర్వము ప్రాణమే గాయత్రి యని చెప్పబడినది వాగాదీంద్రియములు గాయత్రిగాఁజెప్పకపోవుటకుఁ గారణమేమనగా, వాగాదీంద్రియములన్నిటిలో ప్రాణమునకే జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వములు కలిగియుండుటవలన అట్లు చెప్పబడినది అట్టిప్రాణముయొక్క జ్యేష్ఠత్వశ్రేష్ఠత్వములను వివరించుటకై ఇది ఆరంభింపబడుచున్నది ముందు ప్రాణోపాసనాఫలమును చెప్పుచున్నాఁడు ప్రాణమే సమస్త ఇంద్రియములలో అధికమని శ్రేష్ఠమని తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు జ్ఞాతులలో అధికుఁడును శ్రేష్ఠుఁడును అగుచున్నాఁడు ఇట్టి ప్రాణోపాసనాఫలమును అపేక్షించెడి వానికి ప్రాణముయొక్క జ్యేష్ఠ శ్రేష్ఠములు వివరింపబడుచున్నవి ప్రాణమే సర్వేంద్రియములలో నిష్కేకకాలము మొదలుకొని గర్భమునుపోషించునది గనుక ఇదియే చతురాదీంద్రియములన్నిటికిని జ్యేష్ఠమైనదియును శ్రేష్ఠమైనదియునై యున్నది ఇట్లుప్రాణముయొక్క జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వములను తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు జ్ఞాతులలో జ్యేష్ఠుఁడును శ్రేష్ఠుఁడును అగుటయేగాక తాను ఎవరిలా జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వములను కోరుచున్నాఁడో, వారియందటిల్లానును, జ్యేష్ఠుఁడును శ్రేష్ఠుఁడు సగుచున్నాఁడు

ఉ॥ యోహవై వసీష్ఠాం వేద వసీష్ఠస్సాన్వనాంభవతి వాగై వసీష్ఠా వసీష్ఠస్సాన్వనాంభవిత్యపిచ యేహం బు భూషతి య ఏవంవేద. || 2 ||

ప॥ యః - హవై - వసీష్ఠాం - వేద - వసీష్ఠః - సాన్వనాం - భవతి - వాక్ - వై - వసీష్ఠా - వసీష్ఠః - సాన్వనాం - భవతి - అపి - చ - యేహం - బుభూషతి - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ యోహవై=ఎవడైతే, వసీష్ఠాం=వసీష్ఠులను, (వాచాలత్వమును), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), సాన్వనాం=జ్ఞాతులతో, వసీష్ఠః=వసీష్ఠు, (వాచాలుఁడు), భవతి=అగుచున్నాఁడు. వాగై=వాక్యే, వసీష్ఠా=వాచాలకమైనది యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈవ్రతకారము, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), సాన్వనాం=జ్ఞాతులతో, వసీష్ఠః=వాచాలుఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు అపిచ=మఱియును, యేహం=ఎవరిలోపల, బుభూషతి=(వాచాలుఁడగుటకు) కోరుచున్నాఁడో, (తేహం=వారిలోపల, వసీష్ఠః=వాచాలుఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు)

తా॥ వాచాలత్వమును తెలిసికొనియుపాసించువాఁడు జ్ఞాతులందఱిలో వసీష్ఠ ఋషివలె నె మిక్కిలి వాచాలుఁడగుచున్నాఁడు వాగింద్రియమే వాచాలకమైనది గనుక అట్టి వాగింద్రియము వసీష్ఠరూపముగా (వాచాలరూపమునుగా) తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు జ్ఞాతులలో నున్న ఇంకను తాను కోరెడి అందఱిలోనున్న మిక్కిలి నిర్భయముగా మాట్లాడునట్టి వాచాలుఁడగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ యోహవై ప్రతిష్ఠాం వేద ప్రతితిష్ఠతి సమేప్రతితిష్ఠతి దుగ్ధేచక్షురై వప్రతిష్ఠా చక్షుసాహి సమేచదుగ్ధేచ ప్రతితిష్ఠతి ప్రతితిష్ఠతి సమేప్రతితిష్ఠతి దుగ్ధే య ఏవంవేద. || 3 ||

ప॥ యః - హవై - ప్రతిష్ఠాం - వేద - ప్రతితిష్ఠతి - సమే - ప్రతితిష్ఠతి - దుగ్ధే - చక్షుః - వై - ప్రతిష్ఠా - చక్షుసా - హి - సమే - చ - దుగ్ధే - చ - ప్రతితిష్ఠతి - ప్రతితిష్ఠతి - సమే - ప్రతితిష్ఠతి - దుగ్ధే - యః - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ యోహవై=ఎవడైతే, ప్రతిస్తాం=స్థితిని, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), సమే=సమదేశమునందు, లేక, మంచికాలమునందు, ప్రతితిష్ఠతి=ఉంచున్నాఁడు. దుగ్ధే=విషమమైన దేశమునందు, లేక, దుర్భిక్షకాలమునందు, ప్రతితిష్ఠతి=ఉంచున్నాఁడు. చక్షుర్వై=నేత్రమే, ప్రతిస్తా=స్థితియైనది చక్షుషహి=నేత్రముచేతనె, సమచ=సమదేశ సమకాలములయందును, దుగ్ధేచ=విషమదేశ దుర్భిక్ష కాలములయందును, ప్రతితిష్ఠతి=ఉంచు న్నాఁడు యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, (సమ సమునకు నేత్రమే స్థితియైఉదని), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), సమే=సమ దేశమునందు, సమకాలమునందు, ప్రతితిష్ఠతి = ఉంచున్నాఁడు దుగ్ధే=విషమ దేశమునందును, దుర్భిక్షకాలమునందును, ప్రతితి ష్ఠతి=ఉంచున్నాఁడు

తా॥ స్థితిని తెలిసికొనువాఁడు సమ విషమ దేశములయందును సుభిక్ష దుర్భిక్షకాలముల యందును మంచి స్థితినిపొందియుంచున్నాఁడు. నేత్రముచేతనే సర్వము సమ విషమ దేశముల యందును మంచి చెడుకాలములయందును మంచి స్థితిని చెందియుంచున్నది గనుక నేత్రమే సర్వ మునకు స్థితియైయున్నదని తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు సమ విషమ దేశములయందును సుభిక్ష దుర్భిక్షకాలములయందును మంచి స్థితిని పొందియుంచున్నాఁడు

ఉ॥ యోహవై సంపదం వేద సగ్ హస్తైః పద్యతేయం కామం కామయతే శ్రోత్రం వై సమృత్ శ్రోత్రేహిమే సర్వేవేదాఅభిసమృన్నాః సగ్ హస్తైః పద్యతేయం

కామంకామయతే య ఏవంవేద

॥౪॥

ప॥ యః - హవై - సంపదం - వేద - సం - హ - అస్తై - పద్యతే - యం - కామం - కామయతే - శ్రోత్రం - వై - సమృత్ - శ్రోత్రే - హి - ఇమే - సర్వే - వేదాః - అభిసమృన్నాః - సం - హ - అస్తై - పద్యతే - యం - కామం - కామయతే - య - ఏవం - వేద.

ప్ర॥ యోహవై=ఎవడైతే, సంపదం=సంపద్యణముతోఁగూడుకొనిన దానిని, వేద= తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), యం=ఏ, కామం=కోరికను, కామయతే=కోరుచు న్నాఁడో, (సః=ఆకోరిక), అస్తై=ఈ తెలిసినవాని కొఱకు, సంపద్యతేహ=కలుగుచున్నది.

శ్రోత్రంవై=శ్రోత్రమే, సమృత్=సంపద్యణముతోఁగూడుకొనినది శ్రోత్రేహి=శ్రోత్రేంద్రియ ముండగానే, ఇమే=ఈ, సర్వేవేదాః=సమస్తవేదములు, అభిసమృన్నాః=సమృద్ధిముతైనవి, (సని=అగుచున్నవి) యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, (శ్రోత్రేంద్రియము సంపద్యణ ముతోఁగూడుకొనినదని), వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), యంకామం=ఏకో రికను, కామయతే=కోరుచున్నాఁడో, (సః=ఆకోరిక), అస్తై=ఈ తెలిసినవానికొఱకు, సమృ

ద్ధయేహ=కలుగుచున్నది (వానికోరిక ఫలించుచున్నది)

తా॥ శ్రోత్రేంద్రియముండగా ఈ సమస్తవేదములు సమృద్ధములగుచున్నవి గనుక శ్రో త్రేంద్రియమే సంపద్యణయుక్తమని తెలిసికొని యుపాసించువాఁడు తాను కోరిన కోరికలయొ క్క ఫలమును పొందుచున్నాఁడు

ఉ॥ యోహవా ఆయతనం వేదా యతనగ్ స్వానాం భవత్యా యతనం జనానాం

మనోవా ఆయతనమాయతనగ్ స్వానాం భవత్యా యతనం జనానాం య

ఏవంవేద

॥౫॥

ప॥ య - హవై - ఆయతనం - వేద - ఆయతనం - స్వానాం - భవతి - ఆయతనం - జనానాం - మనః - వై - ఆయతనం - ఆయతనం - స్వానాం - భవతి - ఆయతనం - జనానాం - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ యోహవై=ఎవడైతే, ఆయతనం=ఆశ్రయమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (సః=వాడు), స్వానాం=జ్ఞాతులకు, ఆయతనం=ఆశ్రయము, భవతి=అగుచున్నాడు (అన్యే హం=ఇతరులగు), జనానాం=జనులకును, ఆయతనం=ఆశ్రయము, (భవతి=అగుచున్నాడు) మనోవై=మనస్సే, ఆయతనం=ఆశ్రయమైనది (ఇంద్రియములకును విషయములకును ఆశ్రయమైనది) యః=ఎవడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (సః=వాడు), స్వానాం=జ్ఞాతులకు, ఆయతనం=ఆశ్రయము, భవతి=అగుచున్నాడు జనానాం=ఇతర జనులకును, ఆయతనం=ఆశ్రయము, (భవతి=అగుచున్నాడు)

తా॥ ఇంద్రియములకును విషయములకును అన్నిటిని మనస్సే ఆశ్రయమైనదియని తెలిసికొని స్వాశ్రయమగు మనోపాసన చేయువాడు జ్ఞాతులకును ఇతిరులకును ఆశ్రయమగుచున్నాడు

ఉ॥ యోహవై ప్రజాపతిం వేద ప్రజాయతే హ ప్రజయా పశుభిర్యో వై ప్రజాపతిః ప్రజాయతేహ ప్రజయా పశుభిర్యో ఏవంవేద. ||౬||

ప॥ య - హవై - ప్రజాపతిం - వేద - ప్రజాయతే - హ - ప్రజయా - పశుభి - రతః - వై - ప్రజాపతిః - ప్రజాయతే - హ - ప్రజయా - పశుభిః - యః - ఏవం - వేద

ప్ర॥ యోహవై=ఎవడైతే, ప్రజాపతిం=సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మను, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, (సః=వాడు), ప్రజయా=సంతానముతోను, పశుభిః=పశువులతోను, ప్రజాయతే హ=పుట్టుచున్నాడు (సంపన్నుడగుచున్నాడు) రతోవై=రతస్సే, (శుక్రము), ప్రజాపతిః=బ్రహ్మము, (రేతహయని చెప్పటచే ప్రజన సేంద్రియము చూడబడుచున్నది) యః=ఎవడు, ఏవం=ఈ ప్రకారము, వేద=తెలిసికొనునో, (సః=వాడు), ప్రజయా= సంతానముతోను, పశుభిః=పశువులతోను, ప్రజాయతేహ=మిక్కిలి సంపన్నుడగు చున్నాడు

తా॥ ఉపస్థేంద్రియము సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మచూడబడినవాడు సంతానముతో పశుధనములతో సంపన్నుడగుచున్నాడు

ఉ॥ తేహేమే ప్రాణా అహం శ్రేయసేవివదమానా బ్రహ్మజగ్తుస్తద్ధోమః కోనో వసిష్ఠఇతితగ్ హేవాచాయస్త్వికవ ఉతాగ్న ఇదగ్ శరీరంపాపేయోమన్యతే సహ వసిష్ఠఇతి ||౭||

ప॥ తే - హ - ఇమే - ప్రాణాః - అహం - శ్రేయసే - వివదమానా - బ్రహ్మ - జగ్తుః - తత్ - హ - ఊయః - కః - సః - వసిష్ఠః - ఇతి - తం - హేవాచా - యస్త్విక - వః - ఉతాగ్నిస్తే - ఇదా - శరీరం - పాప - యః - మన్యతే - సః - వః - వసిష్ఠః - ఇతి

ప్ర॥ తే=ఆప్రసద్ధములగు, ఇమేహప్రాణాః=ఈ వాగాదీంద్రియములు, అహం=నేను, శ్రేయసే=శ్రేయస్సుకొఱచు, (శ్రేయముగల దాసనగు చున్నానని), వివదమానాః=కలహించినవై, బ్రహ్మ=ప్రజాపతిని గూర్చి, జగ్తుః=పోయినవి. తం=ఆ ప్రజాపతినిగూర్చియే, సః=మాలో

తా॥ ఈ ప్రకారము ఆ వాగాదీంద్రియములన్నియు బ్రహ్మచేత పలుకబడినవై తమ సామర్థ్యమును పరీక్షించుటకు క్రమముగా దేహమును విడిచిపోయెను వాటిలో మొదటిదియగు వాగింద్రియము దేహమును విడిచిపోయి, ఒక సంవత్సరము పేటొక ప్రదేశమునందుండి, తిరిగివచ్చి, తక్కినవానినిగూర్చి, ఓ చతురాదీంద్రియములారా! మీరు నేను లేకుండ నెట్లుగా జీవించుటకు సమర్థులరై తిరిగి యడుగఁగా, తక్కిన ఇంద్రియములన్నియు, ఓ వాగింద్రియమా! లోకమునందు మూఁగవారు వాక్కుతో పలుకనివారైనను ప్రాణముతో ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచు నేత్రముతో చూచుచు శ్రోత్రముతో వినుచు మనస్సుతో కార్యాకార్యములను తెలిసికొనుచు రేతస్సుతో సంతానమును కనుచు నెట్లు జీవించియుండిరో, ఈ ప్రకారముగానే, మేమున్ను జీవించుచున్నావని పలికిరి ఇట్లు ఇంద్రియములచే పలుకబడి, వాక్కు, తాను ఈ శరీరమందుండి తక్కినవాటిని నిలుపుటకు శక్తికలదానను కాదు గనుక నాకు వసేవృత్త్యములేదని తెలిసికొని, తిరిగి ఆ దేహమునందే ప్రవేశించెను

ఉ॥ చక్షుర్హోష్ణక్రామతత్సంవత్సరం ప్రోష్యో అగత్యో వాచకధవశకతమద్యతే జీవితమితతే హోమర్యధా అన్ధాఅపశ్యన్తశ్చక్షుషా ప్రాణస్తః ప్రాణేనవదన్తో వాచా శ్శ్వాస్త శ్శ్రోత్రేణ విద్వాంసః సోమనసాప్రజాయమా నాః రేత సైవమజీవిష్యేతి ప్రవివేశహచక్షుః

॥౯॥

ప॥ చక్షుః - హ - ఉచ్చక్రామ - తత్ - సంవత్సరం - ప్రోష్య - అగత్య - ఉవాచ - కథం - అశకత - మద్యతే - జీవతుం - ఇతి - తే - హోమః - యథా - అన్ధాః - అపశ్యస్తః - చక్షుషా - ప్రాణస్తః - ప్రాణేన - వదన్తం - వాచా - శ్శ్వాస్తః - శ్రోత్రేణ - విద్వాంసః - మనసా - ప్రజాయమానాః - రేతసా - ఏవం - అజీవిష్య - ఇతి - ప్రవివేశ - హ - చక్షుః

ప్ర॥ చక్షుర్హ=నేత్రమును, (అస్తాత్=ఈ శరీరమునుండి), ఉచ్చక్రామ=లేచిపోయెను తత్=ఆ నేత్రము, సంవత్సరం=సంవత్సరము, ప్రోష్య=పరదేశమందుండి, అగత్య=వచ్చి, (యూయం=మీరు), మద్యతే=నేను లేకుండ, జీవతుం=జీవించుటకు, కథం=ఎట్లుగా, అశకత=సామర్థ్యముకలవారై తిరి, ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను (లోక=లోకమునందు), అన్ధాః=గుడ్డివాండ్రు, చక్షుషా=నేత్రముతో, అపశ్యస్తః=చూడనివారై, ప్రాణేన=ప్రాణముతో, ప్రాణస్తః=ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నవారై, వాచా=వాక్కుతో, వదన్తః=పలుకుచున్నవారై, శ్రోత్రేణ=శ్రోత్రముతో, శ్శ్వాస్తః=వినుచున్నవారై, మనసా=మనస్సుతో, విద్వాంసః=(కార్యాకార్యములను) తెలిసికొనుచున్నవారై, రేతసా=రేతస్సుతో, ప్రజాయమానాః=సంతానమును కనుచున్నవారై, యథా=ఏప్రకారము, (భవంతి=ఉంచున్నారో), ఏవం=ఈ ప్రకారముగానే, (వయం=మేము), అజీవిష్యేతి=జీవించుచున్నామని, తే=నేత్రేతరములైన ఆ యింద్రియము లన్నియు, హోమః=పలికెను (ఇట్లు చక్షురింద్రియేతరములైన వాగాదీంద్రియములచేపలుకబడిన), చక్షుః=నేత్రము, (శరీరం=దేహమును), ప్రవివేశహ=ప్రవేశించెను.

తా॥ ఆ యింద్రియములలో నేత్రేంద్రియము దేహమును విడిచిపోయి ఒక సంవత్సరము పేటొక దేశమునందుండి తిరిగి వచ్చి తక్కినవాటినిగూర్చి, ఓ వాగాదీంద్రియములారా! మీరు నేను లేకుండ నెట్లుగా జీవించుటకు సమర్థులైతిరి యడుగఁగా, తక్కిన యింద్రియములన్నియు,

ఓ నేత్రేంద్రియమా! లోకమునందు గ్రుడ్డివారలు నేత్రముతో చూడనివారైనను ప్రాణముతో ప్రాణవ్యాపారముచేయుచు వాక్కుతో పలుకుచు చెవితో వినుచు మనస్సుతో కార్యకార్యములను తెలిసికొనుచు రేతస్సుతో సంతానమునుకనుచు నెట్లు జీవించియుండిరో ఈ ప్రకారమే మేమున్ను జీవించుచున్నామని పలికెను ఇట్లు వాగాదీంద్రియములచే పలుకఁబడిన, నేత్రము, తానుశరీరమందుండి తక్కినవాటిని నిలుపుటకు శక్తికలదాననుకాదు గనుక నాకు వసిష్ఠత్వము లేదని తెలిసికొని, తిరిగి ఆ దేహమునందే ప్రవేశించెను

ఉ॥ శ్రోత్రగ్ హేచుక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రోష్యాగత్యోవాచ కథమశకతమద్యతే జీవిత మితితే హేచుర్యధాబధిరా అశృణ్వంత శ్శ్రేణ ప్రాణస్తః ప్రాణేన వదంతో వాచా పశ్యంతశ్చక్షుషా విద్వాగ్ సోమససా ప్రజాయమానా రేతసైవమ జీవిష్యేతి ప్రవివేశహ శ్రోత్రం ॥౧౧॥

ప॥ శ్రోత్రం - హ - ఉచుక్రామ - తత్ - సంవత్సరం - ప్రోష్య - ఆగత్య - ఉవాచ - కథం - అశకత - మద్యతే - జీవితం - ఇతి - తే - హ - ఊచః - యథా - బధిరా - అశృణ్వంతః - శ్రోత్రేణ - ప్రాణస్తః - ప్రాణేన - వదంతః - వాచా - పశ్యంతః - చక్షుషా - విద్వాంసః - సససా - ప్రజాయమానాః - రేతసా - వీవం - అజీవిష్య - ఇతి - ప్రవివేశ - హ - శ్రోత్రం

ప్ర॥ శ్రోత్రంహ = చెవియే, (అస్తాత్ = ఈ శరీరమునుండి), ఉచుక్రామ = లేచిపోయెను తత్ = ఆ శ్రోత్రము, సంవత్సరం = సంవత్సరము, ప్రోష్య = ఇతర దేహమునందుండి, ఆగత్య = వచ్చి, (తక్కిన ఇంద్రియములనుగూర్చి, ఓ వాగాదీంద్రియములారా! మీరు), మద్యతే = నేను లేకుండు, జీవితం = జీవించుటకు, కథం = ఎట్లు, అశకతేతి = సమర్థులైతిరని, ఉవాచ = పలికెను లే = ఆ వాగాదీంద్రియములు, హేచుః = పలికినవి (ఓ శ్రోత్రేంద్రియమా! లోకమునందు), బధిరా = చెవిటివారు, శ్రోత్రేణ = చెవితో, అశృణ్వంతః = వినివారై, ప్రాణేన = ప్రాణముతో, ప్రాణస్తః = ప్రాణవ్యాపారముచేయువారై, వాచా = వాక్కుతో, వదంతః = పలుకుచున్నవారై, చక్షుషా = నేత్రముతో, పశ్యంతః = చూచుచున్నవారై, మససా = మనస్సుతో, విద్వాంసః = మంచి చెడుగులను తెలిసికొనినవారై, రేతసా = రేతస్సుతో, ప్రజాయమానా = సంతానమును కనుచున్నవారై, యథా = ఏప్రకారము (జీవించుచున్నారో), వీవం = ఈ ప్రకారముగానే, (వయం = మేము), అజీవిష్యేతి = జీవించుచున్నామని, (ఆ వాగాదీంద్రియములు పలికినవి. ఇట్లు పలుకఁబడిన), శ్రోత్రం = శ్రోత్రేంద్రియము, (శరీరం = శరీరమును), ప్రవివేశహ = ప్రవేశించెను.

తా॥ ఇంద్రియములలో శ్రోత్రేంద్రియము దేహమును విడిచిపోయి ఒక సంవత్సరము పేటొక దేహమునందుండి తిరిగివచ్చి తక్కిన వాటిని గూర్చి, ఓ యింద్రియములారా! మీరు నేను లేకుండు జీవించుటకు ఎట్లు సమర్థులైతిరని యడుగఁగా, తక్కిన ఇంద్రియములు, ఓ శ్రోత్రేంద్రియమా! లోకమునందు చెవిటివారు చెవితో వినివారైనను ప్రాణముతో ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నవారై వాక్కుతో పలుకుచున్నవారై నేత్రముతో చూచుచున్నవారై మనస్సుతో మంచి చెడుగులను తెలిసికొనుచున్నవారై రేతస్సుతో సంతానమును కనుచున్నవారై జీవించియున్నట్లు మేమున్ను జీవించుచున్నామని పలుకఁగా, శ్రోత్రేంద్రియము తాను శరీరమందుండి తక్కినవాటిని నిలుపుటకు శక్తికలదికాదు గనుక నాకు వసిష్ఠత్వము లేదని తెలిసికొని తిరిగి ఆ దేహమునందే ప్రవేశించెను.

ఉ॥ మనోహూచ్ఛక్రామతత్సంవత్సరం ప్రోష్యాగత్యోవాచకథమశకత మదృతే జీ
వితుమితి తే హూచుర్యధా ముగ్ధా అవిద్వాగ్ సో మనసాప్రాణస్తః ప్రాణే
న వదంతో వాచాపశ్యంతశ్చక్షుషాశృణ్వంత శ్రోత్రేణ ప్రజాయమా నారేత
సైవమజీవిష్యేతి ప్రవివేశహమనః. ||౧౦||

ప॥ మనః - హ - ఉచ్ఛక్రామ - తత్ - సంవత్సరం - ప్రోష్య - ఆగత్య - ఉవాచ - కథం -
అశకత - మదృతే - జీవితం - ఇతి - తే - హ - ఊయః - యథా - ముగ్ధా - అవిద్వాంసః -
మనసా - ప్రాణస్తః - ప్రాణేన - వదంతః - వాచా - పశ్యంతః - చక్షుషా - శృణ్వంతః -
శ్రోత్రేణ - ప్రజాయమానాః - రేతసా - ఏవం - అజీవిష్య - ఇతి - ప్రవివేశ - హ - మనః

ప్ర॥ మనోహ=మనస్సు, (ఈ శరీరమునుండి), ఉచ్ఛక్రామ=లేచిపోయెను తత్=ఆ
మనస్సు, సంవత్సరం = సంవత్సరము, ప్రోష్య=పరదేశమనకు పోయియుండి, ఆగత్య=వచ్చి,
(తక్కిన ఇంద్రియములను గూర్చి, ఓ వాగాదీంద్రియములారా! మీరు), మదృతే=నెను తేకుండా,
జీవితం=జీవించుటకు, కథం=ఎట్లు, అశకతేతి=సమర్థులైతిరని, ఉవాచ=పలికెను తే=ఆ
వాగాదీంద్రియములు, హూయః=పలికినవి. (ఓ మనస్సా! లోకమునందు), ముగ్ధా=మూ
ఢులు, మనసా=మనస్సుతో, అవిద్వాంసః= (కార్యకార్యములను) తెలిసికొననివారై,
ప్రాణేన=ప్రాణముతో, ప్రాణస్తః=ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నవారై, వాచా=వా
క్కుతో, వదంతః=పలుకుచున్నవారై, చక్షుషా=నేత్రముతో, పశ్యంతః=చూచుచున్నవారై,
శ్రోత్రేణ=చెవితో, శృణ్వంతః=వినుచున్నవారై, రేతసా=రేతస్సుతో, ప్రజాయమానాః=
సంతానమును కనుచున్నవారై, యథా=వీశ్రకారిము (జీవించుచున్నారో), ఏవం=ఈ ప్రకార
ముగానే, (నయం=మేము), అజీవిష్యేతి=జీవించుచున్నామని, (ఆ వాగాదీంద్రియములు పలికిన
వి ఇట్లు పలుకబడిన), మనః=మనస్సు, (శరీరం=దేహమును), ప్రవివేశహ=ప్రవేశించెను.

తా॥ ఈ యింద్రియములలో అంతరింద్రియమగు మనస్సు ఈ దేహమును విడిచిపోయి
ఒక సంవత్సరము వేలొక తావున ఉండి తిరిగివచ్చి తక్కినవాటిని గూర్చి, ఓ వాగాదీంద్రియము
లారా! మీరు నేను తేకుండా జీవించుటకు ఎట్లు సమర్థులైతిరని యడుగెడిగా, ఆ యింద్రియములు,
ఓ మనస్సా! లోకమునందు మూఢులు మనస్సుతో కార్యకార్యములను తెలిసికొననివారైనను
ప్రాణముతో ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నవారై వాక్కుతో పలుకుచున్నవారై నేత్రము
తో చూచుచున్నవారై రేతస్సుతో సంతానమును కనుచున్నవారై జీవించియున్నట్లు మేమున్నా
భించుచున్నామని పలుకఁగా, మనస్సు, తాను శరీరమునందుండి తక్కినవాటిని నిలుపుటకు
శక్తికలదికాదు గనుక నాకు వసిష్ఠత్వము లేదని లెలెసికొని ఆ మనస్సు తిరిగి ఆ దేహమునందే
ప్రవేశించెను

ఉ॥ రేతోహూచ్ఛక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రోష్యాగత్యోవాచ కథమశకత మదృతే
జీవితుమితి తే హూచుర్యధాక్లిబా అప్రజాయమానారేతసా ప్రాణస్తః
ప్రాణేన వదంతో వాచాపశ్యంతశ్చక్షుషా శృణ్వంత శ్రోత్రేణ విద్వాగ్ సో
మనసైవ మ జీవిష్యేతి ప్రవివేశహరేతః. ||౧౧||

ప॥ రేతః - హ - ఉచ్ఛక్రామ - తత్ - సంవత్సరం - ప్రోష్య - ఆగత్య - ఉవాచ
కథం - అశకత - మదృతే - జీవితం - ఇతి - తే - హ - ఊయః - యథా క్లిబాః - అప్రజాయ
మానాః - రేతసా - ప్రాణస్తః - ప్రాణేన - వదంతః - వాచా - పశ్యంతః - చక్షుషా - శృణ్వంతః
శ్రోత్రేణ - విద్వాగ్ - మనసా - ఏవం - అజీవిష్య - ఇతి - ప్రవివేశ - హ - రేతః

అ॥ రేతః=రేతస్సు, (ఈ శరీరము నుండి), ఉచ్చక్రామ=లేచిపోయెను. తత్=ఆ రేతస్సు, సంవత్సరం=సంవత్సరము, ప్రాప్య=పరిశ్రమమునకుపోయియుండి, అగత్య=వచ్చి, (తక్కిన వాగాదీంద్రియములను గూర్చి, ఓ ఇంద్రియములారా! మీరు), మద్యతే=నేను లేకుండా, జీవితం=జీవించుటకు, కథం=ఎట్లు, అశకతేతి=సమర్థులైతిరని, ఉవాచ=పలికెను తేహ=ఆ వాగాదీంద్రియములు, ఊమః=పలికినవి. (ఓ రేతస్సా! లోకమునందు), క్లిబా=నపుంసకులు, రేతసా=రేతస్సుతో, అప్రజాయమానాః=సంతానమునుకననివారై, ప్రాణేన=ప్రాణముతో, ప్రాణస్తః=ప్రాణవ్యాపారమును చేయుచున్నవారై, వాచా=వాక్కుతో, పదస్తః=పలుకుచున్నవారై, చక్షుషా=నేత్రముతో, పశ్యస్తః=చూచుచున్నవారై, శ్రోత్రేణ=శ్రోత్రముతో, శృణ్వస్తః=వినుచున్నవారై, మనసా=మనస్సుతో, విద్వాంసః=(కార్యాకార్యములను) తెలిసికొనినవారై, యథా=ఏప్రకారము, (జీవించుచున్నారో), ఏవం=ఈ ప్రకారము, (ఏయం=మేము), అజీవిప్తేతి=జీవించుచున్నామని, (ఆ వాగాదీంద్రియములుపలికినవి ఇట్లుపలుకఁబడిన), రేతః=రేతస్సు, (శరీరం=దేహమును), ప్రవిచేశహ=ప్రవేశించెను

తా॥ ఈ ఇంద్రియములలో ఉపస్థేంద్రియము దేహమునువిడిచిపోయి ఒక సంవత్సరము జీవితాకతాపుననుండి తిరిగివచ్చి తక్కిన వాగాదీంద్రియములనుగూర్చి, ఓ వాగాదీంద్రియములారా! మీరు నేను లేకుండా నెట్లు జీవించుటకు సమర్థులైతిరి యని యడుగఁగా, ఆ యింద్రియములు ఓ యుపస్థేంద్రియమా! లోకమునందు నపుంసకులు రేతస్సుతో సంతానమును కననివారైనను ప్రాణవాయువుతో ప్రాణనవ్యాపారమును చేయువారై వాక్కుతో పలుకుచున్నవారై నేత్రముతోఁజూచుచున్నవారై శ్రోత్రముతో వినుచున్నవారై మనస్సుతో కార్యాకార్యములను తెలిసికొనుచున్నవారై జీవించుచున్నట్లు మేమున్ను జీవించుచున్నామని పలుకఁగా ఉపస్థేంద్రియము తాను శరీరమునందుండి తక్కినవానిని నిలుపుటకు శక్తికలదుకాదు గనుక నాకు వసిష్ఠత్వములేదని తెలిసికొని ఆ యుపస్థేంద్రియము తిరిగి ఆ దేహమునందే ప్రవేశించెను

ఉ॥ అధపాప్రాణ ఉత్క్రమిష్యన్యధామహానుహయః సైస్థవః పద్వీశశజూగ్నం బృహేదేవగ్ హైవేమాన్పాణాన్సంబ బర్హతేహోచుర్తా భగవ ఉత్క్రమిర్నవై శత్ర్యామ స్త్వద్యతే జీవతు మితి తస్యోమే ఒలిం కరు తేతి తథేతి. ॥౧౩॥

ప॥ అథ - హ - ప్రాణః - ఉత్క్రమిష్యత్ - యథా - మహానుహయః - సైస్థవః - పద్వీశశజూగ్నా - సంబృహేత్ - ఏవం - హ - ఏవ - ఇమాత్ - ప్రాణాత్ - సంబబర్హ - తే - హ - ఊమః - మా - భగవః - ఉత్క్రమిః - న - నై - శత్ర్యామః - త్వద్యతే - జీవతుం - ఇతి - తస్య - ఉ - మే - బలిం - కరుత - ఇతి - తథా - ఇతి

ప్ర॥ అథహ=అసంతరము, ప్రాణః=ముఖ్యప్రాణము, ఉత్క్రమిష్యత్=లేచిపోవుట ను చేయునదియై, సైస్థవః=సింధుదేశమునందుఁబుట్టిన, మహానుహయః=గొప్పోయును శుభలక్షణముగలదియునగు గుఱ్ఱము, పద్వీశశజూగ్నా=పాదబద్ధనశంకువులను, (కట్టుకొయ్యలను), యథా=ఏప్రకారము, సంబృహేత్=పెకలించునో, ఏవంహేవ=ఈ ప్రకారముగానే, ఇమాత్=ఈ, ప్రాణాత్=వాగాదీంద్రియములను, సంబబర్హ=ఎత్తిచేసెను (అయాస్థానములనుండి) బ్రష్మములగుసట్లుచేసెను (ఆప్వడు), తేహ=ఆ వాగాదీంద్రియములు, ఊమః=పలికినవి. హైభగ

ః=త్వేషమగు ఓ ముఖ్యప్రాణమా! (త్వం=నీవు), మోక్షాప్తిః=లేచిపోకుము త్వద్భవే= నీవు లేకుండా, (నయం=మేము), జీవతుం=జీవించుటకు, నవైశక్యమితి=సమర్థులముకామని, (ఊహం=పలికినవి). (అప్పుడు ముఖ్యప్రాణము ఆ ఇంద్రియములనుగూర్చి ఓ ఇంద్రియములారా! మీరు), తస్యః=అప్రసిద్ధమైన, మే=నాకు, బలిం=పూజను, కరుతేతి=చేయుండి! యని, (ఉవాచ=పలికెను) (అనంతరము ఆవాగాదీంద్రియములు), తథేతి=సరేనని (ఊహం=పలికినవి)

తా॥ ఇట్లు సర్వేంద్రియములు క్రమముగా తమతమ శక్తిని పరిక్షించుకొనిన తరువాత ముఖ్యప్రాణమున్న దేహమును విడిచిపోవ నిచ్చయించినదై. లోకమునందు, సింధుదేశమునందుఁ బుట్టిన శుభలతామణుల గొప్ప గుట్టము పరిక్షించుటకు ఆశ్వశతకునిచే నెక్కఁబడినదై పాదబంధములగు మేకులను పెరికినట్లు ఈ వాగాదీంద్రియములనున్నిటిని వాటి వాటి స్థానములనుండి ద్రవ్యములగునట్లు చేయఁగా ఆ వాగాదీంద్రియములు, త్వేషమగు ఓ ముఖ్యప్రాణమా! నీవు లేచిపోకుము నీవు లేకుండా మేము జీవించుటకు సమర్థులముకామని పలికెను అప్పుడా ముఖ్యప్రాణము, ఓ వాగాదీంద్రియములారా! మీరు అప్రసిద్ధమైన పూజను నాకు చేయుండి యని పలికెను. అప్పుడా వాగాది ప్రాణములన్నియు ఆ ప్రకారమే చేసెదమని ప్రతిజ్ఞనుచేసెను

ఉ॥ సాహవాగువాచ యద్వా అహం వసిష్ఠాస్తి త్వం తద్వసిష్ఠోసీతి యద్వా అహం ప్రతిష్ఠాస్తిత్వం తత్ప్రతిష్ఠోసీతి చక్షుర్యద్వా ఆహాగ్ సమ్పదస్తి త్వం తత్సమ్పదసీతి శ్రోత్రం యద్వా అహమాయతనమస్తిత్వం తదాయ తనమసీతి మనోయద్వా అహం ప్రజాతి రస్తిత్వం తత్ప్రజాతి రసీతి రేత స్తస్యోమే కిమన్నం కింమేవాస ఇతి యదిదం కించాశ్వభ్య ఆక్రీమిభ్య ఆకీటపతగ్నేభ్యస్తత్తేన్నమాపోవాస ఇతి న హవా అస్యానన్నం జగ్ధంభవతి నానన్నం ప్రతిగృహీతం య ఏవమే తదనస్యాన్నం వేద తద్విద్వాన్ సః శ్రోత్రియా అశిష్యస్త ఆచామన్త్య శిత్వాచా చామన్త్యేత మేవ తదనమ నగ్నం కుర్వన్తోమన్యస్తే.

॥౧౮॥

ఇత్యష్టమాధ్యాయే - ప్రథమం బ్రాహ్మణమ్.

ప॥ సా - హ - వాక్ - ఉవాచ - యత్ - వై - అహం - వసిష్ఠా - అస్తి - త్వం - తద్వసిష్ఠః - అసి - ఇతి - యత్ - వై - అహం - ప్రతిష్ఠా - అస్తి - త్వం - తత్ప్రతిష్ఠః - అసి - ఇతి - చక్షుః - యత్ - వై - అహం - సమ్పత్ - అస్తి - త్వం - తత్సమ్పత్ - అసి - ఇతి - శ్రోత్రం - యత్ - వై - అహం - ఆయతనం - అస్తి - త్వం - తదాయతనం - అసి - ఇతి - మనః - యత్ - వై - అహం - ప్రజాతిః - అస్తి - త్వం - తత్ప్రజాతిః - అసి - ఇతి - రేతః - తస్య - ఉ - మే - కిం - అన్నం - కిం - మే - వాసః - ఇతి - యత్ - ఇదం - కించ - ఆశ్వభ్యః - ఆక్రీమిభ్యః - ఆకీటపతగ్నేభ్యః - తత్ - తే - అన్నం - ఆహుః - వాసః - ఇతి - న - హవై - అస్య - అనన్నం - జగ్ధం - భవతి - న - అనన్నం - ప్రతిగృహీతం - యః - ఏవం - ఏతత్ - అనస్య - అన్నం - వేద - తత్ - విద్వాంసః - శ్రోత్రియాః - అశిష్యస్తః - ఆచామన్తి - అశిత్వా - చ - ఆచామన్తి - ఏతం - ఏవ - తదనం - అనగ్నం - కుర్వన్తః - మన్యస్తే.

ప్ర సాహ = ఆ ప్రసిద్ధుడు, వాక్ = వాక్కు, ఉవాచ = పలికెను అహం = నేను, యద్యై = ఏ, వసిష్ఠా = వసిష్ఠత్వము కలదానను, అస్తి = అగుచున్నానో, (ఓ ముఖ్యప్రాణమా!) త్వం = నీవు, తద్వసిష్ఠః = ఆ వసిష్ఠత్వముగలదానవు, అసి = అగుచున్నావు ఇతి = అని, (పలికెను). చక్షుః = నేత్రేంద్రియము, అహం = నేను, యద్యై = ఏ, ప్రతిష్ఠా = స్థితిగలదానను, అస్తి = అగుచున్నాను (ఓ ముఖ్యప్రాణమా), త్వం = నీవు, తత్ప్రతిష్ఠః = ఆ స్థితిగలదానవు, అసీతి = అగుచున్నాని, (ఉవాచ = పలికెను) శ్రోత్రం = శ్రోత్రేంద్రియము, అహం = నేను, యద్యై = ఏ, సప్సుత్ = సంపద్గుణముకలదానను, అస్తి = అగుచున్నానో, (ఓ ముఖ్యప్రాణమా), త్వం = నీవు, తత్సప్సుత్ = ఆ సంపద్గుణముకలదానవు, అసీతి = అగుచున్నాని, (ఉవాచ = పలికెను) మనః = మనస్సు, అహం = నేను, యద్యై = ఏ, ఆయతనం = ఆశ్రయగుణముకలదానను, అస్తి = అగుచున్నానో, (ఓ ముఖ్యప్రాణమా), త్వం = నీవు, తదాయతనం = ఆ ఆశ్రయగుణముకలదానవు, అసి = అగుచున్నావు ఇతి = అని, (ఉవాచ = పలికెను) రేతః = రేతస్సు, అహం = నేను, ప్రజాతిః = సంతానోత్పాదక గుణముకలదానను, అస్తి = అగుచున్నాను (ఓ ముఖ్యప్రాణమా), త్వం = నీవు, తత్ప్రజాతిః = ఆ సంతానమును కనునట్టి గుణముకలదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ఇతి = అని, (ఉవాచ = పలికెను) ఇల్లు వాగాదీంద్రియములు పలుకఁగా ఆ ముఖ్యప్రాణము, తస్యః = అటువంటి, మే = నాకు, అన్నం = అన్నము, కిం = ఏది? మే = నాకు, వాసః = వస్త్రము, కిం = ఏది? ఇతి = అని, (ఉవాచ = పలికెను) (తరువాత ఆ వాగాదీంద్రియములు), ఆశ్వభ్యః = మక్కలపర్యంతమున్న, ఆక్రిమిభ్యః = పురుగుల పర్యంతమున్న, ఆకీటపతక్లేభ్యః = పురుగులు, పక్షులు మొదలగు వానివలకున్న, (లోకే = లోకమునందు), ఇదం = ఈ, కిం = కొంచెమైనను, (అన్నం నామ = అన్నమును పేరుగలది), యత్ = ఏదియో, తత్ = అది, తే = నీకు, అన్నం = అన్నము ఆపః = ఉదకము, వాసః = వస్త్రము, ఇతి = అని, (ముఖ్యప్రాణమునుగూర్చి, ఉవాచ = పలికెను) అస్యః = ఈ ప్రాణమునకు, జగ్ధం = తిసఁబడినది, అనన్నం = తిసఁగూడనిది, నహవై భవతి = కానేకాదు. ప్రతిగ్రహీతం = పరిగ్రహింపఁబడినది, అనన్నం = తిసఁగూడనిది, న = కాదు యః = ఎవఁడు ఏవం = ఈ ప్రకారము, అనస్యః = ప్రాణముయొక్క, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, (ప్రాణాత్తదర్శనః = ప్రాణభూతమైన ఆత్మను చూచెడివానికి, భక్షింపఁగూడనిదియును భక్షింపఁదగినదియై యగును, గ్రహింపఁగూడనిదియును గ్రహింపఁదగినదియై యగును) (ఏకారణం నలన ప్రాణమునకు ఉదకమే వస్త్రముగానున్నదో, ఆ కారణమువలన), విద్వాంశః = జ్ఞానులగు, శ్రోత్రియాః = వేదాధ్యయనమును చేసిన బ్రాహ్మణులు, అశిష్యస్తః = భోజనము చేయఁబోవువారై, ఆచార్యుని = ఆచార్యునియమును చెయుచున్నారు అశిష్యాచ = భోజనమునుచెనియును, ఆచార్యుని = ఆచార్యునియమును చెయుచున్నారు ఏతమేవ = ఈ ఆచార్యమునే, మర్వస్తః = చెయుచున్నవారై, తదనం = ఆ ప్రాణమును, అనన్నం = వస్త్రముకలదానినిగా, మస్యస్తే = తలంచుచున్నారు

తా|| ఇల్లు వాగాదీంద్రియములన్నియు ముఖ్యప్రాణమునుగూర్చి తేజుకుండెడి వసిష్ఠత్వాది గుణములన్నియు, ఓ ముఖ్యప్రాణమా! నీకున్న కలిగియున్నవని పలుకఁగా, అప్పుడా ముఖ్యప్రాణము, ఓ వాగింద్రియములారా! మీయొక్క వసిష్ఠత్వాది గుణములుగలనాకు, అన్న మేషి వస్త్ర మేది? యని ప్రశ్నచేయఁగా, అప్పుడా వాగాదీంద్రియములు, ఓ ముఖ్యప్రాణమా! ఈ భూలా

కమునందలి సమస్త ప్రాణులయొక్క అన్నమే నీకు అన్నము ఉదకమే నీకు వస్త్రమని పలికించి ఇట్లు ప్రాణముయొక్క అన్నమును తెలిసికొనినవానికి భయించు గూడని అన్నమును గ్రహించు గూడని అన్నమును, తేనే లేదు ఆ ప్రాణమునకు ఉదకమే వస్త్రమగుటవలననే లోకమునందలి పండితులగు వేదాధ్యయనమును చేసినవారు, బోజనముచేయుటకు ముందు, బోజనముచేసిన తరువాతను, ఆచమనమును చేయుచు, దీనినె ప్రాణమునకు వస్త్రమునుగా దాచించుచున్నారని ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు అష్టమాధ్యాయమునందు ప్రథమ బ్రాహ్మణము సమాప్తము

అష్టమాధ్యాయము - ద్వితీయంబ్రాహ్మణమ్

ఉ॥ శ్వేతకేతుర్నవా ఆరుణేయః పఞ్చాలానాం పరిషద మాజగామ స ఆజగామ

జైబలిం ప్రవాహణం పరిచార యమాణం త మదీత్యోభ్యువాద కుమారా

3 ఇతి స భో 3 ఇతి ప్రతి శుక్రావానుశిష్టోచ్ఛస్తి పిత్రేత్తోమిత హేవావాచ

ప॥ శ్వేతకేతుః - హ - వై - ఆరుణేయః - పఞ్చాలానాం - పరిషదం - ఆజగామ - స ఆజగామ - జైబలిం - ప్రవాహణం - పరిచారయమాణం - తం - ఉదీత్య - ఆభ్యువాద - కుమారా 3 - ఇతి - సః - భో 3 - ఇతి - ప్రతిశుక్రావ - అనుశిష్టః - అను - అసి - పిత్రా - ఇతి ఓం - ఇతి - హ - ఉవాచ

ప్ర॥ ఆరుణేయః=ఆరుణియనువాని కుమారుడగు, శ్వేతకేతుర్నవై=శ్వేతకేతువను పేరు గలవాడగు, (యశఃప్రధానాయ=కీర్తియొక్క ప్రాధాన్యముకొఱకు, పిత్రా=తండ్రియైన ఆరుణే చేత, అనుశిష్టః=ఆజ్ఞాపింపబడినవాడై), పఞ్చాలానాం = పంచాలదేశములయొక్క, పరిషదం = సభను, (గత్వా=పొంది, జిత్యా=జయించి), (రాజయొక్క సభను జయించెదనన గర్వముతో), జైబలిం=జీబలుండను వాని కుమారుడను, (బృత్యై=సేవకులచేత), పరిచారయమాణం=సేవింపబడుచున్నవాడగునగు, ప్రవాహణం=ప్రవాహణుడను రాజుచుగూర్చి ఆజగామ=వచ్చెను సః=ఆ రాజు, ఆజగామ=వచ్చుచున్న, తం=ఆ శ్వేతకేతువును, ఉదీత్య=చూచి కుమారా 3 ఇతి=ఓ కుమారా యని సంతోషించి, ఆభ్యువాద=పలికెను సః=ఆ శ్వేతకేతువు భో 3 ఇతి=ఓ రాజా యని, ప్రతిశుక్రావ=తిరిగి పలికెను (రాజు=రాజు), పిత్రా=తండ్రిచేత అనుశిష్టః=అనుసరించి ఆజ్ఞాపింపబడినవాడగు, అన్వసి=అగుచున్నావా, ఇతి=అని. (ఉవాచ=పలికెను) (ఇతరః=అన్యుడగు శ్వేతకేతువు), ఓమితి=అవునని, హేవావాచ=పలికెను

తా॥ సప్తమాధ్యాయముయొక్క అంతమునందు జ్ఞాన కర్మల సమచ్ఛయమును చేయువా, చే అగ్నివలన మంచిమార్గము యాచింపబడెను ఆమార్గములెన్నియో, యే మార్గముచే నేది పొందదగియున్నదియో, దానినంతయు చెప్పవలయునని ఈ బ్రాహ్మణముపక్రమింపబడుచున్నది ఇక్కడ కర్మద్వారా పంచాగ్ని దర్శనము ఉత్తరమార్గమును పొందుటకు నాధనమని విదింపబడినది ఈ ప్రకారము సమస్తమైన సంసారగతియొక్క యుపసంహారమగుచున్నది ఇదియే కర్మ కాండయొక్క నిష్ఠయని దీనిని తెలియపఱచుటకు నిచ్చగలవాడై ఈ కథను చెప్పుచున్నాడని అరుణపుత్రుడగు శ్వేతకేతువనువాడు తండ్రియగు ఆరుణిచేత లోకమునందు యశస్సును సంపాదించుటకు ఆజ్ఞాపింపబడినవాడై పంచాలదేశములలోని గొప్పసభనుగూర్చి పోయి యుండి రాజయొక్క సభనుకూడ జయించవలయునను గర్వముతో అనేకులగు సేవకులచే సేవి

పంచమమండేతి తీబలుండను రాజు కుమారుడైన ప్రవాహుండను వానినిగూర్చి పోయెను. ఆ రాజు ఇట్లు గర్విష్టుడై ఎచ్చుచున్న ఆ స్వేతకేతువును చూచి ఓ కుమారుడూ యని సంబోధించి యనుగంగా ఆ స్వేతకేతువు కోపముగలవాడై ఓ రాజు యని తిరిగి పలికెను అప్పుడా రాజు ఓ స్వేతకేతు! నీవు మీ తండ్రిచే ఆజ్ఞాపించబడినవాడైనైతివా యని పలికెను అనంతరము ఆ స్వేతకేతువు ఓ రాజు! అవునని తిరిగి పలికెను

ఉ॥ వేత్తయధేమాః ప్రజాః ప్రయత్యో విప్రతి పద్యంతా 3 ఇతి నేతి హేవాచ వేత్తోయధేవం లోకం పునరాపద్యంతా 3 ఇతి నేతి హేవాచ వేత్తోయ ధాసౌలోక ఏవం బహుభిః పునః పునః ప్రయద్భిర్న సమ్పూర్యతా 3 ఇతి నేతి హేవాచ వేత్తోయతిధ్యా మాహుత్యాగ్ హుతాయామాసః పురుషవాచో ఘాత్వాసముత్థాయవదన్తి 3 ఇతి నేతి హేవాచ వేత్తో దేవయానస్యవాపరః ప్రతిపదం పితృయాణస్యవా యత్యత్వా దేవయా నంవా పద్మానం ప్రతిపద్యన్తే పితృయాణం వాపహీన ఋషేర్వచక్స్మితం | ద్వేస్సృతీ లశ్యణవం పితృగాహుతాం దేవానాముతమర్త్యానాం | తాభ్యా మిదం విశ్వమేజత్సమేతియ దన్తిరా పితరం మాతరంచేతి | నాహమత ఏకంచన వేదేతిహేవాచ

॥౨॥

ప॥ వేత్ - యధా - ఇమాః - ప్రజాః - ప్రయత్యః - విప్రతిపద్యంతా 3 - ఇతి - న - ఇతి - హేవాచ - వేత్ - ఉ - యధా - ఇమం - లోకం - పునః - ఆపద్యంతా 3 - ఇతి - న - ఇతి - హేవాచ - వేత్ - ఉ - యధా - ఆసౌ - లోకః - ఏవం - బహుభిః - పునః - పునః - ప్రయ ద్భిః - న - సమ్పూర్యతా 3 - ఇతి - న - ఇతి - హోవాచ - వేత్ - ఉ - యతిధ్యాం - ఆహు త్యాం - హుతాయాం - ఆహః - పురుషవాచః - మాత్వా - సముత్థాయ - వదన్తి 3 - ఇతి - న - ఇతి - హ - ఏవ - ఉవాచ - వేత్ - ఉ - దేవయానస్య - వా - పరః - ప్రతిపదం - పితృయాణస్య - వా - యత్ - కృత్వా - దేవయానం - వా - పద్మానం - ప్రతిపద్యన్తే - పితృ యాణం - వా - ఆపి - హి - సః - ఋషేః - వచః - క్రతుం - ద్వే - సృతి - అశ్యణవం - పితృగాహం - ఆహం - దేవానాం - ఉత - మర్త్యానాం - తాభ్యాం - ఇదం - విశ్వం - ఏజత్ - సమేతి - యదన్తిరా - పితరం - మాతరం - చ - ఇతి - న - ఆహం - అతః - ఏకం - చ - న - పెద - ఇతి - హ - ఉవాచ

ప్ర॥ (రాజు=ప్రవాహుండను రాజు), ఇమాః=ఈ, ప్రజాః=ప్రజలు, ప్రయత్యః=మరణమును పొందినవారై, యధా=ఏప్రకారము, విప్రతిపద్యంతా=ఇతి=వీ మార్గముచేత దెని పొందు కుమా యని విచారణగలవారైరో, (తత్=దానిని, త్వం=నీవు), వేత్=తెలిసేకొంటివా, (అని ఆ స్వేతకేతువునుగూర్చి పలికెను ఆ స్వేతకేతువు), నేతి=తెలియదని హేవాచ=పలికెను (ఈ ప్రజలు), ఇమం=ఈ, లోకం=లోకమును, యధా=ఏ ప్రకారము, పునః=తిరిగి, ప్రతిప ద్యంతా=ఇతి=పొందుచున్నారో, (దీనిని నీవు), వేత్=తెలిసేకొంటివాయని, (ఆ రాజు స్వేతకేతు వును అడిగెను అప్పుడు స్వేతకేతువు), నేతి=గుర్తెలుగగని, హోవాచ=పలికెను ఏవం=ఈ ప్రకారము, పునః పునః=తిరిగి తిరిగి, ప్రయద్భిః=మరణమును పొందుచున్న, బహుభిః=అనేకు లచేతను. ఆసౌలోకః=స్వర్గలోకము, యధా=ఏప్రకారము, న సమ్పూర్యతా ఇతి=నిండింపబ డడములేదో, (దీనిని నీవు), వేత్=తెలిసేకొంటివా యని, (ఆ రాజు అడిగెను, స్వేతకేతువు),

నేతి = తెలిసికొనలేదని, హోవాచ = పలికెను యతిధ్యాం = ఎన్నిసంఖ్యగల, ఆహుత్యాం = ఆహుతి, హుతాయాం = హోమము చేయఁబడుచుండగా, ఆహః = ఉదకములు, పురుషవాచః = పురుషవాక్కులు, భూత్వా = అయి, సముత్థాయ = పుట్టినవై, వదన్తి ఇతి = ధ్వనిచేయుచున్నవో, (దీనిని నీవు), వేత్థ ఉ = తెలిసికొంటివా యని, (ఆ రాజు అడుగెను ఆహ్వాదు శ్వేతకేతువు), నేతి హైవ = లే నేలేదని, హోవాచ = పలికెను (జనులు), యత్ = ఏ కర్తను, కృత్వా = చేసి, దేవయానవాపహ్లాసం = దేవయానమును ఉత్తరాయణమార్గమునుగాని, పితృయాణంవా = పితృయానమును దక్షిణాయనమార్గమునుగాని, ప్రతిపద్యస్తే = పొందుచున్నారో, దేవయానస్యవాపదః = దేవయానమును ఉత్తరాయణమార్గముయొక్కయైనను, పితృయాణస్యవా = పితృయాణమును దక్షిణాయనమార్గముయొక్కయైనను, (తత్ = ఆ పూర్వోక్తమైన), ప్రతిపదం = ప్రతిపదమును కర్తను, వేత్థ ఉ = తెలిసికొంటివా యని, (ఆ రాజు అడుగఁగా, శ్వేతకేతువు నేను ఎలుగఁగని పలికెను) అపిహి = మఱియును, సః = మాకు, శ్రుతం = విసంబధింప, ఋషేః = మంత్రముయొక్క, వచః = వాక్యము, (అస్త్రీ = కలదు) ద్వై = రెండైన, సృతీ = మార్గములను, అహం = నేను, అశ్రుణవం = వింటిని (ఆ రెండుమార్గములలో నొకటియగు దక్షిణాయనమార్గము), పితృణాం = పితృదేవతలయొక్క, (లోకం = లోకమును, పొందించునది) (రెండవదియగు ఉత్తరాయణమార్గము), దేవానాం = దేవతలయొక్క, (లోకం = లోకమును, పొందించునది) ఉత = మఱియును, మర్త్యానాం = మనుష్యులకు, ఏఒత్ = చలనాత్మకమైన ప్రాణిసమూహముగల, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, తాబ్యాం = ఆ రెండుమార్గములతో, సమేతి = మిక్కిలి పొందుచున్నది (ఆ రెండుమార్గములెక్కడ యున్నవియనఁగా), యదంతరా = ఏతల్లి దండ్రులమధ్యయందున్నవో, (అటువంటి), పితరం = తండ్రీయును, మాతరంచ = తల్లియును (వీరిద్దటియొక్క మధ్యయందున్నవి ఆ తల్లిదండ్రులెవరనిన, భూమ్యంతరిక్షముల మధ్యమందున్నవి) ఇతి = అని (అహం = నేను, అశ్రుణవం = వింటిని, నీవు తెలిసికొంటివా యని ఆ రాజు శ్వేతకేతువునుగూర్చి పలికెను తిరిగి ఆ శ్వేతకేతువు), అహం = నేను, ఆతః = ఈ ప్రశ్న సమదాయమునుండి, ఏకంచన = ఒక ప్రశ్ననున్ను, నవేద = గుర్రెఱుంగెను, ఇతి = అని, హోవాచ = పలికెను

తా॥ అప్పుడారాజు, ఓ శ్వేతకేతు! నీవు ఈ ప్రజలు మరణమును పొందినతరువాత ఏ మార్గముతో ఏ లోకమును పొందుదుమా యని విచారణగలవారై యనిన్ని, ఈ ప్రజలు తిరిగి ఈ లోకమును ఎట్లు పొందుచున్నారనిన్ని, ఈ మరణమును పొందుచున్న జనులచేత స్వర్గలోకము ఎట్లు నింపఁబడలేదనిన్ని, ఎంతసంఖ్యగల ఆహుతి హోమము చేయఁబడుచుండగా ఉదకములు పురుషవాక్కులై పుట్టి శబ్దించుననిన్ని, మనుష్యులను పితృలోక దేవలోకములను పొందించునట్టి ప్రతిపదము కర్తయేదియనిన్ని, శ్వేతకేతువునుగూర్చి ప్రశ్నచేయఁగా ఆ శ్వేతకేతువు ఓ రాజా నేను వీటిని తెలిసికొనలేదని పలికెను తదనంతరము ఆ రాజు ఓ శ్వేతకేతు! మంత్రమందు రెండుమార్గములున్నవియును, అందులో ఒకటియగు దక్షిణాయన మార్గము పితృలోకమును పొందించునదియనియును, రెండవదియగు ఉత్తరాయణమార్గము దేవలోకమును పొందించునదియనియును, మనుష్యులు ఆ రెండుమార్గములచేతనే ఈసమస్త ప్రపంచమును పొందుచున్నారనియును, ఆ రెండుమార్గములు మంత్రమునందు తల్లి దండ్రులని చెప్పఁబడుచుండెడి భూమ్యంతరిక్షముల మధ్యమందున్నవియును, నేను వింటిని నీవు దానిని తెలిసికొంటివా యని అడుగఁగా, శ్వేతకేతువు, ఓ రాజా! నీవడిగిన ఈ ప్రశ్నల సమూహములో ఒక ప్రశ్ననున్ను నేను తెలిసికొనలేదని పలికెను.

ఉ॥ అధైర్యంవసత్తో పమస్త్రీయాశ్చక్రే నాదృత్యవసతింకుమారః ప్రదుద్రావ
స ఆజగామ పితరం తగ్ హూవాచేతి వావకిలనోభవాన్ పురానుశిష్టాన
వోచచితికథగ్ సుమేధఇతి పశ్యమా ప్రశ్నాన్రాజన్యబంధురప్రాక్షీత్తతో
నైకశ్చన వేదేతి కతమేత ఇతీమితి హ ప్రతీకాన్యుదాజహర. ॥3॥

ప॥ అథ - ఏనం - వసత్యా - ఉపమస్త్రీయాశ్చక్రే - అనాదృత్య - వసతిం - కుమారః -
ప్రదుద్రావ - సః - ఆజగామ - పితరం - తం - హూవాచ - ఇతి - వావకిల - సః - భవాన్ -
పురా - అనుశిష్టాన్ - అవోచత్ - ఇతి - కథం - సుమేధః - ఇతి - పశ్య - మా - ప్రశ్నాన్ -
రాజన్యబంధుః - అప్రాక్షీత్ - తతః - న - ఏకం - చ - న - వేద - ఇతి - కతమే - ఇతి - తే - ఇతి -
ఇమే - ఇతి - హ - ప్రతీకాని - ఉదాజహర

ప్ర॥ అథ-అనంతరము, (రాజు-రాజు), ఏనం-ఈ శ్వేతకేతువును, వసత్యా-నివాస
ముతో, (అసనమునందు కూర్చుండుటకు), ఉపమస్త్రీయాశ్చక్రే-సమీపమునకు పిలిచెను కు
మారం-శ్వేతకేతువు, వసతి-నివాసమును, అనాదృత్య-తిరస్కరించి, (తండినిగూర్చి), ప్రదు
ద్రావ-పరుగైపోయెను. సః-అశ్వేతకేతువే, పితరం-తండినిగూర్చి, ఆజగామ-వచ్చెను.
తం-ఆ తండినిగూర్చి, హూవాచ-పలికెను ఇతివావకిల-ఈ ప్రకారముగానేగదా, భ
వాన్-నీవు, (సమస్తవిద్యలతో), అనుశిష్టాన్-శిష్యులమైన వారినిగా, సః-మమ్మునగూర్చి,
పురా-పూర్వమునందు, (సమావర్తనకాలమునందు), అవోచచితి-పలికితిని, (హూవాచ-ప
లికెను) (పితా-తండి) హోసుమేధః-మంచిబుద్ధిగల ఓ శ్వేతకేతు! కథమితి-ఏ ప్రకార
ముగానని, (నీకు ఈ దుఃఖము ఎట్లు కలిగెనని పలికెను) రాజన్యబంధుః-రాజన్యబంధువు, (కో
పముతో వాస్తవరాజుకాడు, ఆ భాసరాజు అని తెలుపుటకై రాజన్యబంధువుడని చెప్పబడిన
ది). మా-నన్ను, పశ్య-అయిదు, ప్రశ్నాన్-ప్రశ్నలను, అప్రాక్షీత్-అడిగెను తతః-దా
నివలన, ఏకంచ-ఒక ప్రశ్ననున్ను, నవేదేతి-తెలిసికొనకపోతినిని, (శ్వేతకేతువుపలికెను)
తే-ఆ ప్రశ్నలు, కతమే-ఏవి, ఇతి-అని, (తండిఅడిగెను) ఇమేఇతి-ఇవియని, (శ్వేతకేతు
వు), ప్రతీకాని - ప్రత్యేకదేశములను, (ప్రశ్నలయొక్క సూచనలను), ఉదాజహరహ -
చెప్పెను

తా॥ అనంతరము ఆ ప్రవాహాని మహారాజు గర్వితుడైన శ్వేతకేతువును ఆ సనపాద్యవ
ద్వ్యాదులను గ్రహించుటకు సమీపమునకు పిలిచెను అప్పుడా శ్వేతకేతువు ఆ ఆసనాదులను
తిరస్కరించి తండియొద్దకు వచ్చి ఓ తండి సమస్త విద్యలచేతను శిష్యులమైతిమని మమ్మును
గూర్చి నీవు సమావర్తనకాలమునందు ఈ ప్రకారము పలికితివిగదా! ఆరాజమాత్రుడు నన్ను
అయిదు ప్రశ్నలను అడిగెను అందులో ఒక ప్రశ్ననున్ను నేను తెలిసికొనక పోతిని తండిని
గూర్చి పలికెను మంచి బుద్ధిగల ఓ శ్వేతకేతు! నీకేల ఇంత దుఃఖము కలిగెను ఆ రాజు అడి
గిన ప్రశ్నలు ఏవియని తండి తిరిగి అడిగెను శ్వేతకేతువప్పుడా ప్రశ్నలు ఇవియని ప్రశ్నల
యొక్క సూచనలను తండికి తెలియపఱచెను.

ఉ॥ సహూవాచ తథానస్త్యంలాత జానీధాః యధాయదహంకించనవేద సర్వ
మహంతత్తుభ్య మవోచం ప్రేహితు తత్రప్రతీత్య బ్రహ్మచర్యంవత్సావ

ఇతిభవా నేవగచ్ఛత్వీతి స ఆజగామగతమో యత్రప్రవాహణస్య జైబలే
రా సాతస్తా ఆసనమాహృత్యోదక మాహారయాశ్చకారాధ స్తోచ్ఛా
అర్ఘ్యంచ కార తగ్ హేవావాచ వరంభగవతే గౌతమాయ దద్మఇతి ॥౮॥

ప॥ సః - హ - ఉవాచ - తథా - సః - త్వం - తాత - జానీదాః - యథా - యత్ - ఆ
హం - కించన - వేద - సర్వం - ఆహం - తత్ - తుభ్యం - ఆవోచం - పైహి - తు తత్ర -
ప్రతీత్య - బ్రహ్మచర్యం - వత్సాన్యమః - ఇతి - భవాత్ - ఏవ - గచ్ఛతు - ఇతి - సః - ఆజ
గామ - గౌతమః - యత్ర - ప్రవాహణస్య - జైబలేః - ఆసా - తస్యై - ఆసనం - ఆహృత్య -
ఉదకం - ఆహారయాశ్చకార - ఆధ - హ - అస్యై - అర్ఘ్యం - చకార - తం - హేవావాచ -
వరం - భగవతే - గౌతమాయ - దద్మః - ఇతి

త్ర॥ సః=ఆ ఆరుణియను తండ్రి, హేవావాచ=పలికెను హేతాత=ఓ చిన్నివాండా!
ఆహం=నేను, యత్కించన= ఏ ఈ విజ్ఞాన జాతమునంతయును, యథా=ఏప్రకారము, వేద=
తెలిసికొంటినో, తథా=ఆప్రకారము. ఆహం=నేను, తత్సర్వం=ఆ సమస్తమును, తుభ్యం=
నీకొఱకు, ఆవోచం=చెప్పితిని అని, త్వం=నీవు, సః=మమ్మును, జానీదాః=తెలిసికొనుము (నీకుం
టె నాకు ఎవఁడును ఇష్టుఁడులేఁడు ఆ రాజుచేత నడుగఁబడినది నాకున్న తెలియదు గనుక
నీవు) పైహి=రఘు, (ఆవాం=మనమిద్దఱము), తత్ర=ఆ రాజయొద్దకు, ప్రతీత్య=పోయి,
(విద్యార్థం=విద్య నిమిత్తము), బ్రహ్మచర్యం=బ్రహ్మచర్యమునుగూర్చి, వత్సాన్యమః=నిబసించుదమ,
ఇతి=అని, (తండ్రిపలికెను) (సః=ఆశ్వేతకేతువు, ఆహం=నేను, తస్యై=ఆ రాజయొక్క,
ముఖం=ముఖమును, నిరీక్షితుం=చూచుటకు, నోత్సహే=ఇచ్చయించను) భవానేవ=నీవే,
గచ్ఛత్వీతి=పోవుదువుగాకయని, (ఉవాచ=పలికెను) జైబలే=జీబలుని పుత్రుఁడగు, ప్రవాహ
ణస్య=ప్రవాహణ మహారాజయొక్క, ఆసా=ఉనికి, యత్ర=ఎక్కడనో, (తత్ర=ఆక్కడికి),
గౌతమః=గౌతమగోత్రోత్పన్నుఁడైన, సః=ఆ ఆరుణి, ఆజగామ=వచ్చెను తస్యై=ఆ గౌత
మునికొఱకు, ఆసనం=పీఠమును, ఆహృత్య=తీసికొనివచ్చి, ఉదకం=నీళ్లను, (భృతైర్విః=నౌ
కరులచేతను), ఆహారయాశ్చకార=తెప్పించెను ఆధహం=అనంతరము, (ఆరాజ), అస్యై=
ఈ గౌతమునికొఱకు, అర్ఘ్యం=పూజను, చకార=చేసెను (పూజనుచేసి), తం=ఆ గౌతము
నిగూర్చి, భగవతే=పూజ్యుఁడవైన, గౌతమాయ=గౌతమగోత్రోత్పన్నుఁడవైన, (తుభ్యం=నీకొ
ఱకు), వరం=వరమును, (గవాశ్వాది లక్షణమగువరమును), దద్మఇతి=ఇచ్చుచున్నామని, హేవా
వాచ=పలికెను

తా॥ అనంతరము ఆ రుణి, ఓ శ్వేతకేతు! నీకుంటె అన్యుఁడగు ఇష్టుఁడు నాకు లేకపో
వుటవలన నేను తెలిసికొనిన విజ్ఞానజాతమునంతయు నీకు చెప్పితిని తెలిసికొనుచుని పలికెను.
తరువాత, ఓ చిన్నివాండా! ఆ రాజు అడిగిన ప్రశ్నలునాకున్న తెలియవు గనుక మన మిద్దఱ
మును ఆ రాజునొద్దకుపోయి విద్యార్థిమిత్తము బ్రహ్మచర్యమును చేయుచు ఉండము రఘు అని
తండ్రిపలికెను అచ్చుడా శ్వేతకేతువు నాకు ఆ రాజు ముఖమును చూచుటకు ఇష్టములేదు గనుక
నీవే గా ని పలికెను. అప్పుడు ఆ యరుణి ఆ ప్రవాహణ మహారాజు ఉండెడి ప్రదేశము
ఇచ్చువచ్చిన ఆరుణి కొఱకు ఆ సనోదకములను భృత్యులచేఁదెప్పించి యిచ్చి పూ
జనుచేసి ఓ ఆరుణి! పూజ్యుఁడగు నీ కొఱకు గవాశ్వాదికమును ఇచ్చెదనిని పలికెను.

ఉ॥ సహూవాచ ప్రతిజ్ఞాతో వఏవవరోయాంతు కుమారస్యాస్తే వాచమభావ
ధాస్తామేవ బ్రూహీతి. ||౧౫||

ప॥ సః - హూవాచ - ప్రతిజ్ఞాతః - మే - ఏవః - వరః - యాం - తు - కుమార
స్య - అస్తే - వాచం - అభావదాః - తాం - ఏవ - బ్రూహి - ఇతి.

ప్ర॥ సః=ఆ గౌతముఁడు, హూవాచ=పలికెను (త్వయా=నీచేత) ఏవః=ఈ, వరః
=వరము, మే=నాకు, ప్రతిజ్ఞాత=ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడినది (ఈ ప్రతిజ్ఞ యందు మనస్సును పు
రిముచేయుము) కుమారస్య=బాలుఁడగు శ్వేతకేతువుయొక్క, అస్తే=సమీపమునందు, యాం
తువాచం=ఏ వాక్కునను, అభావదాః=పలికికొనో, తామేవ=ఆ వాక్కునే, బ్రూహి=చెప్పు
ము (ఇదియే నాకు వరము), ఇతి=అని, (హూవాచ=పలికెను)

తా॥ ఓ ప్రవాహణ మహారాజా! నీ చేతనాకు ఈ వరము ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడెను ఆ ప్రతి
జ్ఞ యందు దృఢమనస్సుగల వాడవై శ్వేతకేతువు సమీపమునందుఁ బలికిన ప్రశ్నిరూపమైన
వాక్కును నాకు చెప్పుమా! ఇదియే వరమని ఆరుణి పలికెను

ఉ॥ సహూవాచ దైవేషువై గౌతమోత్తద్వరేషు మాచుషాణాం బ్రూహీతి ||౧౬||

ప॥ సః - హూవాచ - దైవేషు - వై - గౌతమ - ఉ - తత్ - వరేషు - మాచుషాణాం -
బ్రూహి - ఇతి

ప్ర॥ సః=ఆ ప్రవాహణమహారాజు, హూవాచ=పలికెను హేగౌతమ=ఓగౌతముఁడా,
(త్వం=నీవు, యత్=ఏవరమును, ప్రార్థయనే=ప్రార్థించుచున్నావో), తత్=అదియే దైవేషు
=దైవసంబంధములైన, వరేషు=వరములయందుండునది (గగనక), మాచుషాణాం=మనుష్యుల
లోపలి, (వరం=వరమును), బ్రూహీతి=చలుకుమాయని, (కొరుమాయని), (హూవాచ=
పలికెను)

తా॥ ఓ గౌతముఁడా! నీవు కోరెడివరము దైవవరములలోనిది గగనక మనుష్యుల లోపలి
వరమును కోరుమాయని ఆ ప్రవాహణ మహారాజు పలికెను

ఉ॥ సహూవాచ విజ్ఞాయతేహ స్తిహిరణ్యస్యాపాత్రం గౌ అశ్వనాం దాసీనాం

ప్రవారాణాం పరిధానస్యమానో భవాత్ బహూరన న్తస్య పర్యన్తస్య

భ్యవదాన్యో ఘాదితినవై గౌతమతీర్థేనేచ్ఛా సాఇత్యు కైమ్యహంభవన్త

మితివాచా హస్తవై పూర్వఉపయన్తి సహూపాయన కీర్త్యవాస ||౧౭||

ప॥ సః - హూవాచ - విజ్ఞాయతే - హ - అస్తి - హిరణ్యస్య - అపాత్రం - గో ఆ
శ్వనాం - దాసీనాం - ప్రవారాణాం - పరిధానస్య - మా - సః - భవాత్ - బహూః - అన
న్తస్య - అపర్యన్తస్య - అభి - అపదాన్యః - అభూత్ - ఇతి - సః - వై - గౌతమ - తీర్థన -
ఇచ్ఛాన్తై - ఇతి - ఉపైమి - అహం - భవన్తం - ఇతి - వాచ - హ - స్త - వై - పూర్వ -
ఉపయన్తి - సః - హ - ఉపాయనకీర్త్య - ఉవాస.

ప్ర॥ సః=ఆ గౌతముఁడు, హూవాచ=పలికెను (మమ=నాకు), హిరణ్యస్య=బంగా
రముయొక్కయు, గో అశ్వనాం=గోవులయొక్కయు, అశ్వములయొక్కయు, దాసీనాం=దా
సీలయొక్కయు, ప్రవారాణాం=పరిచారకులయొక్కయు, పరిధానస్య=కట్టువస్త్రముయొక్క

యః, అపాత్రం=ప్రాప్తి, ఆస్తిహ=కలదు, (ఇతి=అని, భవతా=నీచేతను), విజ్ఞాయతే= తెలిసికొనబడుచున్నది భవాన్=నీవు, నఃఅభి=మమ్ముచుగూర్చి, బహూః=అధికమైన, అనస్తస్య=అనస్తఫలముగల, అపర్యస్తస్య=పరిసమాప్తముగాని ధనమునకు, (పుత్రపౌత్రాదికమును పొందిన ధనమునకు), అవదాస్యః=దాతవుకానివాడవు, మాభూత్=కావు, ఇతి=అని, (హూవాచ=పలికెను). సనై=ఆరాజు, హే గౌతమ=ఓ గౌతముడా! (త్వం=నీవు), తీర్థన=శాస్త్రవిధిచేతను, (విద్యాం=విద్యను, మత్తః=నావలన), ఇచ్ఛానై=కోరుచున్నవా, ఇతి=అని, (హూవాచ=పలికెను) (సః=ఆ గౌతముడు), అహం=నేను, భవంతం=నిన్ను=ఉనైమి=(శిష్యుడనై) పొందుచున్నాను ఇతి=అని, (హూవాచ=పలికెను) పూర్వే=ప్రాచీనులగు బ్రాహ్మణులు, వాచామాస్తవై=వాక్కుచేతనెగదా, (రాజులచుగూర్చి), ఉపయన్తి=(శిష్యులుగా) పొందుచున్నారు (గనుక), సః=ఆ గౌతముడు, ఉపాయన కీర్త్యాహ=ఉపాయనము చెప్పట చేతనై, (శిష్యత్వమును చేయక శిష్యుడనై పొందుచున్నానని చెప్పటచేతనై), ఉవాస=ఉండెను

తా|| ఓ రాజా! పుత్రపౌత్రాదులను పొందునట్టి ధనమునంతయు నిచ్చుటకు నీవు మాకు ముఖ్యమైన దాతవు నీవుమాకు ఇవ్వకూడనిది, యేమియునులేదు బంగారము గోవులు గట్టిములు దాసీలు పరిచారకులు కట్టు ఎత్త్రములు ఈ మొదలైన ధనవంతయు మాకు సమృద్ధిగ నున్నది కాబట్టి మనుష్యులలో నేను కోరదగిన జేమియును లేదు ఈ సంగతి నీకు బాగుగ తెలిసియేయున్నది, గనుక నీ ప్రతిజ్ఞ ప్రకారము ముఖ్యమైనవరమును మాకు ఇవ్చాయని గౌతముడు ఆరాజును అడిగెను ఆరాజు ఓ గౌతముడా! నీవు శాస్త్రవిధితో నావలన విద్యను అపేక్షించుచున్నావాయని పలికెను తరువాత, ఆ గౌతముడు, ఓరాజా! ప్రాచీనులగు బ్రాహ్మణులు రాజులనుగూర్చి, శిశూషును చేయకయే శిష్యుల మగుచున్నామను వాత్సాత్రము చేతనే శిష్యులుగా పొందుచున్నారు గనుక నేనును నిన్ను విద్యకొనుటకు శిష్యుడనై పొందుచున్నానని పలికి ఆ రాజయొద్ద వాత్సాత్రముతోనే శిష్యుడైయుండెను.

ఉ|| సహూవాచ తథానస్త్యం గౌతమ మాపరాధాస్తవచ పితామహః యధేయం విద్యేతః పూర్వం నకస్తిగ్శ్చన బ్రాహ్మణ ఉవాసతాం త్వహంతం భ్యంవత్సామికో హితైవంబ్రువస్తమర్హతి ప్రత్యాఖ్యాతుమితి. ||౮||

ప|| సః - హూవాచ - తథా - సః - త్వం - గౌతమ - మా - అపరాధాః - తవ - చ - పితామహః - యథా - ఇయం - విద్యా - ఇతఃపూర్వం - న - కస్తికా - చ- న - బ్రాహ్మణే - ఉవాస - తాం - తు - అహం - తుభ్యం - వత్సామి - కః - హిత్యా - ఏవం - బ్రువంతం - అర్హతి - ప్రత్యాఖ్యాతుం - ఇతి.

ప్ర|| సః=ఆ రాజు, హోవాచ=పలికెను. హేగౌతమ=ఓ గౌతముడా! తవ=నీ యొక్క, పితామహః=పితామహులు, (అస్తత్పితామహేమ=మా పితామహులయందు), యథా=ఏ ప్రకారము, (అపరాధం=అపరాధమును, నజగృహః=గ్రహించకపోయిరో), తథా=ఆ ప్రకారము, త్వం=నీవు, సః=మమ్ముచుగూర్చి, మాపరాధాః=అపరాధమును చేయకుమా! ఇయం=ఈ, విద్యా=విద్య, (పంచాగ్నివిద్య), ఇతఃపూర్వం=ఇంతకుపూర్వము, కస్తింశ్చన బ్రాహ్మణే=నీ బ్రాహ్మణునియందును, నోవాస=ఉండలేదు. తాంతు=ఆ విద్యను, అహం=నేను,

తుభ్యం=నీకోఱకు, ఐక్యామి=చేప్పెదను ఈ=ఎవఁడు, ఏవంబ్రవన్తం=ఇట్లు పలుకుచున్న వానిని, (ఈ ప్రకారము శిష్యుఁడనై యుంచున్నానని పలికెడి వానిని), హిత్యా=ఁడిచి, ప్రత్యా బ్యాతుం=తిరస్కరించుటకు, అర్హతి=తగుచున్నాఁడు? (ఎవ ఁడును తిరస్కరించఁడు), ఇతి= అని, (హే! వాచ=పలికెను)

తా|| అష్టదా రాజు ఓ గౌతముఁడా! మీ పితామహులు మా పితామహులయందు తప్పి దమును గ్రహించక యుండినట్లు నీవును మమ్మునుగూర్చి తప్పితమును గ్రహించకుమా! ఈ పంచా గ్నివిద్య ఇంతకు పూర్వము ఏ బ్రాహ్మణునియందున్నదో ఈ విద్యక్షత్రియ పరంపరగావచ్చి నది అయినను శిష్యుఁడనై యుండెదనని యిట్లు ప్రార్థించెడి వానిని విడిచి పెట్టి తిరస్కరించు టకు ఎవఁడును యుక్తమైనవాఁడుకాఁడు గనుక నేను నీకు ఆ పంచాగ్ని విద్యను చెప్పెదనని పలికెను

ఉ|| అసౌవై లోకోగ్నిర్గా తమతస్యా దిత్య ఏవసమిద్రశ్చయో ధూమోహరచ్చిర్ది ణ్గోరా అవాన్తరదిశో విస్ఫులిక్తోస్తస్తి తేస్తస్తిన్నగ్నో దేవాశ్చ శ్రద్ధాం జుహ్వతితస్యా ఆహుత్యై సోమోరాజాసమృవతి.

ప|| అసౌ - వై - లోకః - అగ్నిః - గౌతమ - తస్య - ఆదిత్యః - ఏవ - సమిత్ - ర శ్చయః - ధూమః - అహః - అర్చిః - దిశః - అక్షరాః - అవాన్తరదిశః - విస్ఫులిక్తాః - త స్తిక్ - ఏతస్తిక్ - అగ్నో - దేవాః - శ్రద్ధాం - జుహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - సోమః - రాజా - సమృవతి

ప్ర|| హే గౌతమ=ఓ గౌతముఁడా! అసౌవై లోకః=ఈ ద్యులోకము, అగ్నిః=అగ్ని, తస్య=ఆ అగ్నికి, ఆదిత్య ఏవ=సూర్యుఁడే, సమిత్=ఇచ్ఛనము, (కట్టెలు) రశ్చయః=కిరణము లు, ధూమః=పొగ, అహః=పగలు, అర్చిః=జ్వాల దిశః=దిక్కులు, అక్షరాః=నిప్పులు, అవాన్తరదిశః=మూలదిక్కులు, విస్ఫులిక్తాః=మిణుగురులు తస్తిక్=ఆ, ఏతస్తిక్=ఈ, అగ్నో =ద్యులోకాన్నియందు, దేవాః=దేవతలు, శ్రద్ధాం=శ్రద్ధను=ఉదకమును, (ఇక్కడ శ్రద్ధావా ఆప. అను ప్రతి చేత ఉదకము అర్చము) జుహ్వతి=హోమము చేయుచున్నారు తస్యై ఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, (ఇక్కడ చతుర్దిక పంచమ్యర్థము). రాజా=రాజు, రామ =చం ద్రుఁడు, సమృవతి=అగుచున్నాఁడు (కలుగుచున్నాఁడు)

తా|| ప్రవాహ మహారాజ శ్వేతి కేతువును తానడిగిన ప్రశ్నలలో నాలుగవదియగు 'వేత్తో యతి థ్యామాహుత్యోగ్ మహతాయామాపః పురుషవాచో చూత్వాసమత్థాయవదన్తి' అను ప్రశ్న కు త్తరమును, తక్కిన ప్రశ్నలయొక్క నిజమును, నిర్ణయించుటకు ఇక్కడనుండుగా చెప్పుచున్నాఁ డు ఓ గౌతముఁడా! ద్యులోకమే=స్వర్గ లోకమే అగ్ని ఆ అగ్నికి సూర్యుఁడు కట్టెలు సూర్యకిరణములే పొగ పగలు=దివము జ్వాల దిక్కులే నిప్పులు మూలదిక్కులే మిణుగురులు అటువంటి ఈద్యులోకాన్నియందు ఇంద్రాది దేవతలు శ్రద్ధను హోమము చేయుచున్నారు ఆ ఆహుతివలన పితృదేవతలకును బ్రాహ్మణులకును రాజైన చంద్రుఁడు పుట్టుచున్నాఁడు దీనిని గుఱించి కర్మ ప్రకరణమునందు నిర్ణయింపఁబడియున్నది ఎట్లనఁగా, ఈ లోకమునందు ఈ అగ్ని హోత్రాహుతులు రెండును ఆహవనీయాన్నియందు హోమముచేయఁబడినవై లేచి ఆ నైరృతిలోకమునపొంది, అంతరిక్షమును ఆహవనీయమునుగాను, వాయువును సమిత్తునుగాను, కిరణము=ని ఆహుతినిగాను,

చేసి, అంతరిక్షమును తృప్తిపఱచినవై, ద్యులోకమును ప్రవేశించుచున్నది ఇట్లు ప్రవేశించి ద్యులోకము ఆహవనీయము అని నూన్యుని సమిత్తుఅని ఈ మొదలైనది చెప్పబడినది అక్కడ నుండి అగ్ని హోత్రాచూతులు తమ సాధనములతో గూడా లేచివై ఈ వ్యవహార లోకమునందు అగ్ని గాను సమిత్తు గాను ధూమము గాను అక్షోరము గాను మిణుగురులు గాను పాలు మొదలైన ఆహుతి ద్రవ్యము గాను అగుచున్నది ఇవి సృష్ట్యాదియందున్న ఆవ్యాకృతావస్థయందు నూత్నరూపముతో పరమాత్మ యందుంచున్నది ఇట్లుండెడి సాధనసహితమగు అగ్ని హోత్రలక్షణమైన కర్త ఆపూర్వ మగు రూపముతోనున్నదై వ్యక్తమైన రూపము గలుగునపుడు అన్తరిక్షాదిలోకములలో ఆహవని యాగ్నాద్విదిభావమును పొందుచున్నది ఇట్లు ఈ సమస్తజగత్తు అగ్ని హోత్రాచూతులయొక్క ఆపూర్వమగు విపరీణావస్థ రూపమైనదియని కర్త కాండయందు చెప్పబడియున్నది ఇక్కడ కర్త పరిపాక వివతయందు ద్యులోకాగ్ని మొదలైన వంచాగ్నులయొక్క దర్శనము ఉత్తరమార్గప్రాప్తి సాధనముగా విశిష్ట కర్త ఫలములయొక్క యుపభోగముతోను విధింపబడినది ఈ లోకమునందు అగ్ని హోత్రమునకు హోతలగుగానుండెడి ఆధ్యాత్మికములగు ప్రాణములు ఆధిదైవికరూపముతో పరిణమించి ఇంద్రాది దేవతలై ద్యులోకాగ్నియందు హోతలగుచున్నారు ఈ లోకమునందు ఆహవనీయమును అగ్నియందుంచబడిన అగ్ని హోత్ర కర్తాత్రయమైన పయోధా ద్రవ్యము అగ్నిచై భవీంపబడినదై అదృష్టమగు నూత్నరూపముతో పరిణమించినదై యజమానుని తోహదా ఈ లోకమును పొందినవై ధూమాది మార్గముతో అంతరిక్షమును అంతరిక్షమువలన ద్యులోకమును ప్రవేశించుచున్నది ఇట్లు ప్రవేశించిన ఆహుతి కార్యములైన నూత్నరూపములగు అహుతిచూతులు కర్తతోగూడా అగ్ని హోత్రమునందున్నవై సోమలోకమునందు కర్తకు కేటాక రీతిగాను ఉపక్రమింపబడియుటకొరకు ద్యులోకమును ప్రవేశించినవై హోమము చేయబడుచున్నది చెప్పబడుచున్నది గనుకనే దేవతలు శ్రద్ధను ద్యులోకాగ్నియందు హోమము చేయుచున్నారనిగిన్ని ఆ ఆహుతికి చంద్రుడు రాజు అగుచున్నాడనిన్ని చెప్పబడినది ఎంగు వల్లనే ఉడకములను శరీరమును చేయుటయందు వ్రాధాన్యము దీనిచేతి ఉడకములు పురుషవాక్కులని నిర్ణయము ఇట్లు ద్యులోకాగ్ని దర్శనమును చేయవలయునని పలికెను

ఉ॥ పర్జన్యోవా అగ్నిర్గౌతమతస్య సంవత్సర ఏవ సమదభ్రాణి ధూమో విద్యు దర్చిరశనిరక్లోరాహ్రోదు నయో విస్ఫులిక్తోస్తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ దేవా సోమగ్ రాజానం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యై వృష్టిస్సృజ్యవతి. ॥౧౦॥

స॥ పర్జన్యః - వై - అగ్నిః - గౌతమ - తస్య - సంవత్సరః - ఏవ - సమిత్ - అభ్రాణి - ధూమ - విద్యుత్ - అర్చి - అశనిః - అక్లోరాః - హ్రోదునయః - విస్ఫులిక్తో - తస్మిన్ - ఏతస్మిన్ అగ్నౌ - దేవాః - సోమం - రాజానం - జుహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - వృష్టిః - సృజ్యవతి.

ప్ర॥ హేగౌతమ=ఓ గౌతముడా! పర్జన్యోవై=వర్షాధిష్టాన దేవతయే, అగ్నిః=అగ్ని తస్య=ఆ అగ్నికి, సంవత్సరఏవ=సంవత్సరమే, సమిత్=సమిత్తు (కట్టెలు) అభ్రాణి=మేఘములు, ధూమః=ధూమ విద్యుత్=మెఱుపు, అర్చిః=జ్వాల ఆశనిః=పిడుగు, అక్లోరాః=అంగారములు (నిప్పులు) హ్రోదునయః=మేఘములు, విస్ఫులిక్తో=మిణుగురులు తస్మిన్=అటువంటి, ఏతస్మిన్=ఈ, అగ్నౌ=అగ్నియందు, దేవాః=దేవతలు, రాజానం=రాజైన, సోమం=చంద్రుని, జుహ్వతి=హోమముచేయుచున్నారు. తస్యై ఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, వృష్టిః=వర్షము, సృజ్యవతి=కలుగుచున్నది.

తా॥ ఓ గౌతముఁడా! వర్షాధిష్టాన దేవత యనునదియే అగ్ని ఆ అగ్నికి ప్రకాశకమగు శిరదాది ఋతువులతోఁగూడిన సంవత్సరమే ఇంద్రసము మేఘములే బాగ మెఱుపే జ్వాల పిడుగె అంగారములు మేఘములు మిణుగురులు ఇట్లు అగ్ని ఇంద్రసము జ్వాల మామము అంగారములు మిణుగురులను పదార్థ పట్కముగల ఈ వర్ణన్యాయందు దేవతలు పితృదేవతలకును బ్రాహ్మణులకును రాజైన చంద్రుని హేమామముచేయుచున్నారు అటువంటి ఆహుతివలన వర్షము కలుగుచున్నది. ఇట్లుపర్ణన్యాయద్వర్ణనమును చేయవలయునని ప్రవాహణరాజు పలికెను

ఉ॥ అయంచై లోకోగ్నిర్గాతమ తస్య పృథివ్యేవ సమిదగ్ని ధూమోరాత్రిర్చ్ఛి శ్చన్ద్రీమా అక్లోరా నక్షత్రాణి విస్ఫులిక్తాస్తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నో దేవా వృష్టిం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యా అన్నగ్ సమృవతి. ॥౧౧॥

ప॥ అయం - చై - లోకః - అగ్నిః - గౌతమ - తస్య - పృథివీ - ఏవ - సమిత్ - అగ్నిః - ధూమః - రాత్రిః - అర్చిః - చన్ద్రీమాః - అక్లోరాః - నక్షత్రాణి - విస్ఫులిక్తాః - తస్మిన్ - ఏతస్మిన్ - అగ్నో - దేవాః - వృష్టిం - జుహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - అన్నం - సమృవతి

ప్ర॥ హేగౌతమ=ఓ గౌతముఁడా! అయంచైలోకః=ఈ లోకమే, (ప్రాణులయొక్క జన్మోపభోగములకాశ్రయమైన క్రియాకారక ఫలములతోఁగూడుకొనిన ఈ లోకము), అగ్నిః=అగ్ని. తస్య=ఆ అగ్నికి, పృథివ్యేవ=భూమియే, సమిత్=సమిత్తు అగ్నిః=అగ్ని, ధూమః=బాగ రాత్రిః=రాత్రియే, అర్చిః=జ్వాల చన్ద్రీమాః=చంద్రుఁడు, అక్లోరాః=అంగారములు నక్షత్రాణి=నక్షత్రములు, విస్ఫులిక్తాః=మిణుగురులు తస్మిన్=అటువంటి, ఏతస్మిన్=ఈ, అగ్నో=అగ్నియందు, దేవాః=దేవతలు, వృష్టిం=వర్షమును, జుహ్వతి = హేమామముచేయుచున్నారు. తస్యైఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, అన్నం=అన్నము, సమృవతి=కలుగుచున్నది

తా॥ ఓ గౌతముఁడా! సముద్రవర్షతాదులతోఁగూడుకొనిన ఈ లోకమే అగ్ని. భూమియే సమిత్తు అగ్నియే ధూమము రాత్రియే జ్వాల. చంద్రుఁడే నిప్పులు నక్షత్రములు మిణుగురులు ఇట్లు అగ్నింద్రసజ్వాలా భూమాక్లోర విస్ఫులింగములను పదార్థ పట్కముగల ఈ లోకాగ్నియందు దేవతలు వర్షమును హేమామము చేయుచున్నారు ఆ ఆహుతివలన అన్నము కలుగుచున్నది ఇట్లు లోకాగ్ని దర్శనమును చేయవలయునని ప్రవాహణరాజు పలికెను

ఉ॥ పురుషోవాగ్నిర్గాతమతస్య వ్యాతమేవ సమిత్ప్రాణో ధూమోవాగర్చ్ఛి శ్చక్షురక్టా రాశ్శోత్రం విస్ఫులిక్తాస్తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నో దేవాఅన్నం జుహ్వతితస్యా ఆహుత్యైరే తస్సమృవతి. ॥౧౨॥

ప॥ పురుషః - చై - అగ్నిః - గౌతమ - తస్య - వ్యాతం - ఏవ - సమిత్ - ప్రాణః - ధూమః - వాక్ - అర్చిః - చక్షుః - అక్లోరాః - శ్రోత్రం - విస్ఫులిక్తాః - తస్మిన్ - ఏతస్మిన్ - అగ్నో - దేవాః - అన్నం - జుహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - రేతః - సమృవతి

ప్ర॥ హేగౌతమ=ఓ గౌతముఁడా! పురుషోవై=పురుషుఁడే, (శిరఃపాణ్యాదులుగల ఈ పురుషుఁడే), అగ్నిః=అగ్ని తస్య=ఆ అగ్నికి, వ్యాతమేవ=తెలుపబడిన ముఖమే, సమిత్=సమిత్తు (కట్టెలు) ప్రాణః=ప్రాణము, ధూమః=బాగ వాక్=వాక్కు, అర్చిః=జ్వాల చక్షుః=నెత్తము, అక్లోరాః=అంగారములు. శ్రోత్రం=శ్రోత్రము, విస్ఫులిక్తాః=మిణుగురులు త

స్నేక్=ఆటువంటి, ఏతస్నేక్=ఈ, అగ్నో=అగ్నియందు, దేవాః=దేవతలు, అన్నం=అన్నము ను, జుహ్వతి=హోమము చేయుచున్నారు తస్యై ఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, రేతః=రేతస్సు, సమ్భవతి=కలుగుచున్నది

తా|| ఓ గౌతముడా! శిరఃపాణ్యాదులుగల ఈ పురుషుడే అగ్ని ఆ అగ్నికి తెలివైనది సమిత్తు స్రాణమే ధూమము వాక్మే-అర్చి నేత్రమే నిష్ఠుః శ్రోత్రమే విణుగురులు ఇట్లు అగ్నింధన జ్వాలా ధూమాంగార విస్ఫులింగములను పదార్థపట్కముగల ఈ పురుషునియందు దేవతలు అన్నమును హోమము చేయుచున్నారు ఆయాహుతివలన రేతస్సుపుట్టుచున్నది ఇట్లు పురుషుని దర్శనముచేయవలయునని ప్రవాహణ రాజు పలికెను

ఉ|| యోషావాఅగ్నిర్గౌ తమతస్యా ఉపస్థ ఏ వసమిల్లోమాని ధూమోయోనిరర్చి ర్భవన్తః కరోతితేఽక్లారా అభినవ్తావిస్ఫులిక్తాస్తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నో దేవారేతో జుహ్వతితస్యా ఆహుత్యై పురుషస్సమ్భవతి సజీవతి యావజ్జీవ త్యధ యదామ్రయతే.

||౧౩||

ప|| యోషా - వై అగ్నిః - గౌతమ - తస్యాః - ఉపస్థః - ఏవ - సమిత్ - లోమాని - ధూమ - యోనిః - అర్చిః - యత్ - అన్తః - కరోతి - తే - అభినవ్తాః - అభినవ్తాః - విస్ఫులిక్తాః - తస్నేక్ - ఏతస్నేక్ - అగ్నో - దేవాః - రేతః - జుహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - పురుషః - సమ్భవతి - సః - జీవతి - యావత్ - జీవతి - అథ - యదా - మ్రయతే

ప్ర|| హేగౌతమ=ఓ గౌతముడా! యోషావై=స్త్రీయై, అగ్నిః=అగ్ని తస్యా=ఆ స్త్రీయైక్క, ఉపస్థఏవ=భగమే, సమిత్=సమిత్తు లోమాని=దేహమునందున్న పెంట్రుకలు ధూమః=పొగ యోనిః=ఉపస్థయై, అర్చిః=జ్వాల అంతః=అంతః కరణమునను, యత్=ఎది, కరోతి=చేయుచున్నదో, (మైథునవ్యాపారములు), తే=అవి, అంగారాః=నిష్ఠలు, అభినవ్తాః=ఆనందలేశములు, విస్ఫులిక్తాః=విణుగురులు తస్నేక్=ఆటువంటి, ఏతస్నేక్=ఈ, అగ్నో=అగ్నియందు, దేవాః=దేవతలు, రేతః=రేతస్సును, జుహ్వతి=హోమము చేయుచున్నారో, తస్యై ఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, పురుషః=పురుషుడు, సమ్భవతి=పుట్టుచున్నాడు సః=ఆ పురుషుడు, (అస్నేక్=ఈ శరీరమునందు), యావత్=ఎంతవట్టుకు, జీవతి=స్థితి నిమిత్తకమైన జీవనకర్తను చేయుచున్నాడో, (తావత్=అంతవట్టుకు), జీవతి=జీవించుచున్నాడు అథ=అంతరము, యదా=ఎప్పుడు, మ్రయతే=జీవన కర్తను విడిచి మరణమును పొందుచున్నాడో, (తావత్=అప్పుడు, మ్రయతే=మరణమును పొందుచున్నాడు)

తా|| ఓ గౌతముడా! ఈ స్త్రీయై అగ్ని ఆ స్త్రీయైక్కయై పస్తయై ఈ అగ్నిని ప్రకాశింపజేయునట్టి ఇంధనము దేహమునందలి పెంట్రుకలే ధూమము యోనియై జ్వాల, అంతః కరణమునందలి మైథునవ్యాపారములే అంగారములు. ఆనందలేశములే విణుగురులు ఇట్లు అగ్నింధన ధూమాంగార విస్ఫులింగములను పదార్థపట్కముగల ఈ స్త్రీ రూపమైన అగ్నియందు దేవతలు రేతస్సును హోమము చేయుచున్నారు. ఆ ఆహుతివలన పురుషుడు పుట్టుచున్నాడు ఈ ప్రకారము శ్రద్ధాశబ్దవాచ్యములైన ఉదకములు, ద్యుః, పర్జన్య, లోకా, పురుష, యోషిత్తులను ఈ వేంచాగులయందు క్రమముగా హోమము చేయబడినవై, సోమ, వృష్టి, అన్న, రేతో భావముతో స్థూలతారతమ్య క్రమమును పొందినవై పురుషశబ్దమును ఆరంభించుచున్నది ఈ ప్రకారము అయిదవదియగు యోషాగ్ని హోమము చేయబడు చుండగా రేతస్సైన ఉదకములు

పురుష హక్కులగుచున్నది ఇట్లు అపః పురుషవాచో భూత్వాసమత్రాయవచిస్తీ” అను చతుర్థ ప్రశ్నార్థము నిర్ణయింపబడినది ఆ పురుషుడు ఈ ప్రకారము పుట్ట ఎంతవట్టుకు ఈ దేహమునందు జీవన వ్యాపారమును చేయుచున్నాడో అంతవఱకు జీవించుచున్నాడు అనంతరము మరణమును పొందుచున్నాడు ఇది యోషాగ్ని ఇట్లు పంచాగ్ని దర్శనమును చేయవలయునని ప్రవాహణ మహారాజు గౌతమనితో చెప్పెను

ఉ॥ అధైనమగ్నయే హరన్తి తస్యగ్నిరేవాగ్నిర్భవతి సమిత్సమి ధూమోధూమో
ఽర్చిరర్చిరక్టారా అక్టారా విస్ఫులిక్టాః విస్ఫులిక్టాస్తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ
దేవాః పురుషం జహ్వతి తస్య ఆహుత్యై పురుషో భాస్వర వర్ణ
స్సమృవతి. ||౧౪||

ప॥ అద - వినం - అగ్నయే - హరన్తి - తస్య - అగ్నిః - ఏవ - అగ్నిః - చవతి - సమిత్ - సమిత్ - ధూమః - ధూమః - అర్చిః - అర్చిః - అక్టారాః - అక్టారాః - విస్ఫులిక్టాః - విస్ఫులిక్టాః - తస్మిన్ - ఏతస్మిన్ - అగ్నౌ - దేవాః - పురుషం - జహ్వతి - తస్యై - ఆహుత్యై - పురుషః - భాస్వరవర్ణః - సమృవతి .

ప్ర॥ అద=అప్పుడు, (ఋత్విజః=ఋత్వికులు), వినం=ఈ మరణమును పొందినవానిని, అగ్నయే=అగ్నికొఱకు, (కడపటి ఆహుతికొఱకు), హరన్తి=తీసికొని పోవుచున్నారు తస్య=ఆహుతియైన ఆ పురుషునికి, అగ్నిరేవ=అగ్నియే, అగ్నిః=అగ్ని, చవతి=అగుచున్నది సమితి=ఇంధనమే, సమిత్=ఇంధనము ధూమః=పొగయే, ధూమః=పొగ అక్టారా=నిప్పులే, అక్టారాః=నిప్పులు విస్ఫులిక్టాః=విణుగురులే విస్ఫులిక్టాః=విణుగురులు తస్మిన్=ఆహుతికి, ఏతస్మిన్=ఈ, అగ్నౌ=అగ్నియందు, పురుషం=అన్త్యాహుతిని, దేవాః=దేవతలు, జహ్వతి=హోమముచేయుచున్నారు తస్యై ఆహుత్యై=ఆ ఆహుతివలన, పురుషః=అన్త్యాహుతియైన పురుషుడు, భాస్వరవర్ణః=అతిశయమైన దీప్తిగలవాడు, సమృవతి=అగుచున్నాడు (నిషేకము మొదలైన అన్త్యాహుతియే కడపటిదిగాఁగల కర్తములచేత సంస్కారముగలవాడు గనుక మిక్కిలి తేజోవంతుడగుచున్నాడు).

తా॥ ఇట్లు పంచాగ్నిలవలన క్రమముగా పుట్టి అగ్నియందే లయమును పొందుచున్న నేను అగ్నిస్వరూపుడనై అని ధ్యానసిద్ధి కలుగుటకు ఇప్పుడు అన్త్యాహుత్యధికరణమైన ఆహవ ప్రకరణము చెప్పబడుచున్నది మరణమును పొందిన తరువాత ఈ మరణమును పొందిన శిరః పాణ్యాద్యవయవములతోఁగూడుకొనిన అకృతిరూపమైన దేహమును పురుషుని అగ్నియందు కడపటి ఆహుతిగా చేయుటకు ఋత్విక్కులు, తీసికొని పోవుచున్నారు ఇట్టి కడపటి ఆహుతిని ఏ అగ్నియందు హోమముచేయుచున్నారనిన ఆ ఆహుతికి ఈలోకమునందు ప్రసీద్ధమైన అగ్నియే అగ్ని ఈ ప్రసిద్ధమగు సమిత్తులే ఇంధనములు ఈ ప్రసీద్ధములగు యామాంగార విస్ఫులింగములను పదార్థ వట్కముగల ఈ అగ్నియందు దేవతలు శిరఃపాణ్యాది రూపమైన దేహమును అన్త్యాహుతిని హోమము చేయుచున్నారు ఆ యాహుతివలన శిరఃపాణ్యాదికముగల దేహమును పురుషుడు నిషేకము మొదలైన అన్త్యాహుతియే కడపటిదిగాఁగల కర్తములచేత సంస్కారముగల వాడు గనుక చెప్పబోయెడి కీటకాది దేహములకు వేరైన అధిక తేజోవంతమైన దేహము కలుగుచున్నది

ఉ॥ తేయ ఏవ మేతద్విదుః యే చామీ అరణ్యే శ్రద్ధాగ్ సత్యముపాసతే తే ౭
 ర్చిరభి సమ్భవన్తి అచ్చిషో ౭ హరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమా పూర్య
 మాణ పక్షాద్యాక్ పక్షాసానుదజ్ఞాదిత్య ఏతిమానేభ్యో దేవలోకం దేవ
 లోకాదాదిత్యమాదిత్యా ద్వైద్యుతంతా నైద్యుతాత్పురుషో మానస
 ఏత్య బ్రహ్మలోకాన్గమయతి తేషు బ్రహ్మలోకేషు పరాః పరావతో వసన్తి
 తేషాం న పునరావృత్తిః

॥౧౫॥

ప॥ తే - యే ఏవం - ఏతత్ - విదుః - యే - చ - అమీ - అరణ్యే - శ్రద్ధా - సత్యం -
 ఉపాసతే - తే - అర్చిః - అభిసమ్భవన్తి - అర్చిషః - అహః - అహ్నః - ఆపూర్యమాణపక్షం -
 ఆపూర్యమాణపక్షాత్ - యాక్ - పక్షాసాన్ - ఉదజ్ఞ - ఆదిత్యః - ఏతి - మానేభ్యః - దేవ
 లోకం - దేవలోకాత్ - ఆదిత్యం - ఆదిత్యాత్ - నైద్యుతం - తాక్ - నైద్యుతాత్ - పురుషః -
 మానసః - ఏత్య - బ్రహ్మలోకాన్ - గమయతి - తేషు - బ్రహ్మలోకేషు - పరాః - పరావతః -
 వసన్తి - తేషాం - న - పునః - ఆవృత్తిః :

ప్ర॥ యే=ఎవరు, ఏవం=ఈప్రకారము, ఏతత్=ఈ పంచాగ్నిదర్శనమును, విదుః=తెలి
 సికొనుచున్నారో, తే=వారును, అరణ్యే=అరణ్యమునందు, యేచామీ = ఏ ఈ వానప్రస్థులు,
 సన్యాసులు, శ్రద్ధా=శ్రద్ధను, (ప్రాప్తాః=పొందినవారై), సత్యం=హిరణ్యగర్భాత్మను, ఉపా
 సతే=ధ్యానించుచున్నారో, తే=వారును, అర్చిః=అర్చిరభిమాన దేవతను, (అర్చిశబ్దవాచ్యమైన
 ఉత్తరమార్గలక్షణమైన దేవతను), అభిసమ్భవన్తి = పొందుచున్నారు అర్చిషః=అర్చిరభిమాన
 దేవతవలన, అహః=అహస్సును, (అహరభిమాన దేవతను), అహ్నః=అహరభిమాన దేవతవలన,
 ఆపూర్యమాణపక్షం=ఆపూర్యమాణ పక్షదేవతను, (అహర్దేవతచేత గడుపఁబడిన ఆపూర్యమాణ
 పక్షదేవతను=శుక్లపక్షదేవతను), (ప్రతిపద్యస్తే = పొందుచున్నారు) ఆదిత్యః=నూర్యుఁడు,
 ఆపూర్యమాణపక్షాత్ = నిండింపఁబడిన శుక్ల పక్షమువలన, (శుక్ల పక్షదేవతచేత గడపఁబడిన),
 పక్షాసాన్=అఱుమాసములను, ఉదజ్ఞ=ఉత్తరదిక్కును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు (తే=
 వారు, తాక్=శుక్లపక్షదేవతచే గడపఁబడిన ఉత్తరాయణ దేవతయగు ఆ అఱుమాసములను, ప్రతి
 పద్యస్తే=పొందుచున్నారు) మానేభ్యః=మాసములవలన, దేవలోకం=దేవలోకాభిమాన దేవ
 తనున్న, దేవలోకాత్=దేవలోకమునుంచి, (దేవలోకాభిమాన దేవతనుండి), ఆదిత్యం=నూ
 ర్యునిన్ని, ఆదిత్యాత్=నూర్యునివలన, నైద్యుతం=విద్యుదభిమాన దేవతనున్న, (మేఱువును),
 ప్రతిపద్యస్తే=పొందుచున్నారు తాక్=వారిని, (బ్రహ్మణా=బ్రహ్మచే), మానసః=మనస్సుచేత
 సృష్టింపఁబడిన, (కల్పిత=ఒకానొకఁడగు), పురుషః=పురుషుఁడు, ఏత్య=వచ్చి, నైద్యుతాత్=
 విద్యుదభిమాన దేవతవలన, (విద్యుల్లోకమునుండి), బ్రహ్మలోకాన్ = బ్రహ్మలోకములను, (అధ
 రోత్తరభేదముచేత బహువచనము), గమయతి=పొందించుచున్నాఁడు. (ఉపాసనా తారతమ్య
 ముచే పొందించుచున్నాఁడు). (తే=వారు), తేషు=ఆ, బ్రహ్మలోకేషు=బ్రహ్మలోకములయందు,
 పరాః=త్రేస్తులై, పరావతః=త్రేష్ఠములగు ఆనేక సంవత్సరములును, వసన్తి=ఉంచున్నారు.
 తేషాం=వారిలకు, పునరావృత్తిః=తిరిగి జన్మము, న=లేదు.

తా|| ఈ పంచాగ్ని విద్యను తెలిసినవారి గతిని చెప్పటకు ఇచ్చగలవాడై ఉత్తర గ్రంథము చెప్పుచున్నాడు. ఈ పూర్వముచెప్పిన ప్రకారము పంచాగ్ని విద్యను తెలిసికొని అగ్నిని ఉపాసించువారును, అరణ్యమునందు వాన ప్రస్థులై శ్రద్ధతో హిరణ్య గర్భోపాసన చేయువారును, త్రిదండ సన్యాసులై శ్రద్ధతో హిరణ్య గర్భోపాసన చేయువారును, వీరందఱును అర్చిశ్శబ్ద వాద్యమైన ఉత్తరాయణ లక్షణమును దేవతవహించి, ఆర్చిరభిమాన దేవతవలన అహరభిమాన దేవతను, అహరభిమాన దేవతవలన అహర్దేవతచే గడుపఁబడిన శుక్ల పక్ష దేవతను, పొందుచున్నారు. తరువాత శుక్ల పక్ష దేవతలచే గడుపఁబడినదియును, సూర్యుఁడు ఉత్తర దిక్కునందుండెడి ఉత్తరాయణ దేవతలైనవియు నగు ఆఱు మాసములను పొంది, ఆఱు మాసములను ఉత్తరాయణ దేవతలనుండి దేవలోకాభిమాన దేవతనున్న దేవలోకాభిమాన దేవతవలన సూర్యునిన్ని సూర్యునివలన విద్యుదభిమాన దేవతనున్న పొందుచున్నారు. ఇట్లు పొందిన ఆ యుపాసకులను గూర్చి బ్రహ్మచే మనస్సువలన సృష్టి చేయఁబడిన ఒక పురుషుఁడు వచ్చి విద్యుట్లోకమునుండి వారిని ఉపాసనా తారతమ్యముచే పొందఁదగిన అధరోత్తర జేదములచే అనేకములగు బ్రహ్మలోకములను పొందించుచున్నాడు. ఇట్లు పొందింపఁబడిన ఆ యుపాసకులు బ్రహ్మలోకములయందు శ్రేష్ఠులై అనేక సంవత్సరములు నివసించి యుంచున్నారు. వారలకు తిరిగి ఈ సంసారమునందు జన్మములేదు. ఇదియే అర్చిరాదిమార్గ మనఁబడును. అనఁగా ఉత్తరాయణమార్గము ధూమాది మార్గమేదియనిన, ఎంతవట్టుకు గృహస్థులు పంచాగ్ని విద్యమగాని బ్రహ్మవిద్యమగాని తెలిసికొననివారై యజ్ఞాది కర్మలను చేయువారగుచున్నారో, అంతవఱకు, వారు, శ్రద్ధాద్యాహుతులతో క్రమముగా ద్యు పర్జస్య లోక పురుష యోగిత్తులను అయిదు అగ్నులయందు అప్సోమ సృష్టి రన్నరేతో రూపములతో హోమము చేయఁబడి అయిదవదియగు రేతస్సుతో యోషగ్నియందు హోమము చేయఁబడి యోషగ్నివలన ఈ లోకమునందు పురుషులు గాఁబుట్టి తిరిగి అగ్నిహోత్రాది కర్మను చేయుచున్నారు. ఆ కర్మచేత ధూమాది మార్గముద్వారా (దక్షిణాయనమార్గముద్వారా) ఎడతెగక ఘటియంత్రమువలెనే రాకపోకలచే తిరిగితిరిగి జనన మరణములను పొందుచున్నారు. ఇదియే ధూమాది మార్గము దక్షిణాయనమార్గము.

ఉ|| అథయే యజ్ఞేన దాగేన తపసా లోకాజ్ఞాయన్తి తే ధూమమభినమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రగ్ రాత్రేరపక్షీయమాణ పక్ష మపక్షీయమాణ పక్షోద్భ్యాక్ష పక్షాసాక్ష దక్షిణామాదిత్య ఏతిమాసేభ్యః పితౄలోకం పితౄలోకాచ్చ స్త్రీం తే చన్ద్రం ప్రాప్యాన్నం భవన్తి తాన్ స్తత్రదేవా యథాసోమగ్ రాజానమాప్యాయస్వా పక్షీయస్వేత్యేవమేనాగ్ స్తత్రభక్షయన్తి తేషాం యదా తత్పర్యవైత్యధేచ మేవాకాశమభి నిష్పద్యన్త ఆకాశాద్వాయం వాయోర్వృష్టిం వృష్టేః పృథివీం తే పృథివీం ప్రాప్యాన్నం భవన్తి తే పునః పురుషాగ్నో హూయన్తే తతో యోషాఽగ్నో జాయన్తే తే లోకా స్పృత్యుత్థాయన్త ఏవమేవానుపరివర్తన్తే ౭థయ ఏతా పథానౌ నవిదుస్తే కీటాం పతన్తౌ యదిదిం దన్దశూకమ్.

||౧౬||

ఇత్యుష్ణమాధ్యాయే ద్వితీయం బ్రాహ్మణమ్.

ప|| అధి - యే - యజ్ఞేన - దానేన - తపసా - లోకాన్ - జయన్తి - తే - ధూమం - అభిసచ్చ్యన్తి - ధూమాత్ - రాత్రిం - రాత్రే - అపక్షీయమాణపక్షం - అపక్షీయమాణపక్షాత్ - యాన్ - షణ్మాసాన్ - దక్షిణాం - ఆదిత్యః - ఏతి - మాసేభ్యః - పితౄలోకం - పితౄలోకాత్ - చన్ద్రం - తే - చన్ద్రం - ప్రాప్య - అన్నం - భవన్తి - తాన్ - తత్ర - దేవా - యదా - సోమం - రాజాసం - ఆప్యాయస్య - అపక్షీయస్య - ఇతి - ఏరం - ఏనాన్ - తత్ర - భక్షయన్తి - తేహం - యదా - తత్ - పర్యవైతి - అథ - ఇమం - ఏవ - ఆకాశం - అభినిష్పద్యన్తే - ఆకాశాత్ - వాయుం - వాయో - పృష్ఠిం - పృష్ఠేః - పృథివి - తే - పృథివీం - ప్రాప్య - అన్నం - భవన్తి - తే - పునః - పురుషాగ్నౌ - హూయన్తే - తతః - యోషాగ్నౌ - జాయన్తే - తే - లోకాన్ - ప్రతి - ఉత్థాయనః - తే - ఏరం - ఏవ - అయ - పరివర్తన్తే అధ్యే - ఏతా - పథానా - న - విదుః - తే - కీటాః - పతన్తాః - యత్ - ఇదిం - దిద్దశూకం

ప్ర|| అదః=అనంతరము, యే=ఎవరు, యజ్ఞేన=అగ్నిహోత్రాది కర్తముచేతను, దానేన=దానముచేతను, తపసా=కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది తపస్సుచేతను, లోకాన్=లోకములను, జయన్తి=జయించుచున్నారో, తే=వారు, ధూమం=ధూమమును, (ధూమదేవతను), అభిసచ్చ్యన్తి=పొందుచున్నారు ధూమాత్=ధూమదేవతలన, రాత్రిం=రాత్ర్యభిమాన దేవతను, రాత్రే=రాత్ర్యభిమాన దేవతలన, అపక్షీయమాణపక్షం=క్షీణించుచున్న పక్షమును, (కృష్ణపక్ష దేవతను వారు పొందుచున్నారు) అపక్షీయమాణపక్షాత్=కృష్ణపక్ష దేవతలన, ఆదిత్యః=సూర్యుడు, యాన్=ఏ, షణ్మాసాన్=ఆణుమాసములను, దక్షిణాం=దక్షిణదిక్కును ఏతి=పొందుచున్నాడో, (తాన్=ఆ మాసరూప దేవతలను, ప్రతిపద్యన్తే = పొందుచున్నారు) మాసేభ్యః=మాసరూప దేవతలన, పితౄలోకం = పితౄలోకమును, పితౄలోకాత్ = పితౄలోకమునలన, చన్ద్రం = చన్ద్రుని, (ప్రతిపద్యన్తే = పొందుచున్నారు) తే=వారు, చన్ద్రం = చంద్రుని, ప్రాప్య=పొంది, అన్నం=అన్నము, భవన్తి = అగుచున్నారు తత్ర=అచన్ద్ర) లోకమునగు, దేవాః=దేవతలు, తాన్=ఆ చంద్రలోకమునుపొంది అన్న రూపములైనవారిని, (యజ్ఞే=యజ్ఞమునందు, ఋత్విజః=ఋత్విక్కులు), రాజాసం=రాజైన, సోమం=చంద్రుని, ఆప్యాయస్య=తృప్తిని పొందించుచు! అపక్షీయస్య=క్షీణించుచు! ఇతి=అని, యథా=ఏ ప్రకారము, (భక్షయన్తి=భక్షించుచున్నారో), ఏవం=ఈప్రకారము, తత్ర=ఆ చంద్రమండలమందలి, ఏనాన్=ఈ కార్తికులను, (దేవతలు), భక్షయంతి=భక్షించుచున్నారు తేహం=ఆ కార్తికులయొక్క. తత్=ఆ కర్తము, యదా=ఎప్పుడు, పర్యవైతి=క్షీణించుచున్నదో, అథ=అప్పుడు, (తే=వారు), ఇమమేవ=ఈ సిద్ధమైనదిగానేయున్న, ఆకాశం=ఆకాశమును, అభినిష్పద్యన్తే=పొందుచున్నారు తే=వారు, ఆకాశాత్=ఆకాశమునలన, వాయుం=వాయువును, వాయో=వాయువునలన, పృష్ఠిం=వర్తమును, పృష్ఠేః=వర్తమునలన, పృథివీం=భూమిని, ప్రాప్య=పొంది, అన్నం=అన్నము, భవన్తి=అగుచున్నారు తే=ఆ అన్నరూపమైన కార్తికులు, పునః=తిరిగి, పురుషాగ్నౌ=పురుషాగ్నియందు, హూయన్తే=హోమము చేయబడుచున్నారు తతః=అందునుండి, యోషాగ్నౌ=స్త్రీ రూపమైన అగ్నియందు, జాయన్తే=పుట్టుచున్నారు తే=వారు, లోకాన్ ప్రతి=లోకములనుగూర్చి, ఉత్థాయనః=లేచిపోయెడివారు, (భవన్తి=ఆ

చుచున్నారు (తిరిగి తిరిగి చచ్చుచు పోవుచు నున్నారు) అపః=అపంతరము. యే=ఎవరు ఏకః=ఈ, షణ్మాశా=మృగములను, (ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన మార్గములను), సమయః=తెలిసికొని రో, తే=వారు కీలాః=పురుగులుగాను, పతజ్ఞాః=పక్షులుగాను, ఇదం=ఈ, దస్తమాకం=ఈగలు దోమలు, యత్=ఎవయో, ఏతత్=ఇదిగా, (భస్మి=అగుచున్నారు)

తా॥ యజ్ఞ దాన తపస్సులచే పుణ్యలోకములను పొందెడి వారు భూమాది మార్గ మను పెరుగుల దక్షిణాయనము ద్వారా రాత్రి దేవతను, రాత్రి దేవతలన కృష్ణపక్ష దేవతను, కృష్ణపక్ష దేవతలన దేవాతారూపమైన సజ్జానములను, సజ్జాన దేవతలనులను పితృలోకమును, పితృలోకమువలన చంద్రలోకమును, పొంది, అన్నరూపముగనుచున్నారు లోకమునందు యజ్ఞకర్తయందలి ఋత్విక్కులను పితృదేవతలనును బ్రాహ్మణులనును రాక్షస చంద్రుని, 'అవ్యాయస్వ అపతేయస్వ' యను మంత్రముతో, హృదయమందలి జీవాత్మను తృప్తిపఱచుము, తీణించుము, అని నెఱవచు, ఈ మహారూపముగా దండించునట్ల దేవతలు ఆ చంద్రలోకమునందు అన్నరూపమైన వారిని ఉపకరణములనుగాఁజేసికొని వారి కర్తాను గూఢమైన ఫలమును ఇచ్చుచు ఆతభవించుచున్నారు వారికి చంద్రలోక ప్రాప్తిసాధనకర్త నశించునపుడు, వారు, ఆకాశమును పొంది, ఆకాశమువలన వృష్టిని సృష్టిరలన భూమిని పొంది అన్నముగనుచున్నారు అన్నరూపమైనవారు పురుషాగ్నియందు హోమముచేయుచుండి ఆ పురుషాగ్నినుండి స్త్రీరూపమైన అగ్నియందు హోమముచేయుచుండి, పుట్టుచున్నారు వారు తిరిగి కర్తచేయుచు లోకములను పొందెడివారగు చున్నారు వారు ఈ ప్రకారము జనన మరణ లలచె రాకపోకలు కలిగి వచ్చుచు పోవుచు నున్నారు ఇట్లు ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన మార్గములను తెలిసికొనివారు పురుగులుగాను పక్షులుగాను ఈగలు దోమలుగాను పుట్టుచున్నారు ఇట్లు చెప్పటచేత, 'వేత్తోయధా౨సాలోక ఏవం బహుభిః పునః పునః ప్రయ ద్భిర్నసంపూర్యతే' అను మూడు ప్రశ్నకుత్తరము చెప్పబడినది పితృలోకమువలన చంద్రలోకమును పొందుచున్నారని చెప్పటచేత పొందఁదగిన దేశమును గుఱించి చేసిన ప్రదమ ప్రశ్నకుత్తరము చెప్పబడినది ఈ ఆకాశమును పొందుచున్నారని చెప్పటచేత లోకాంతరమునుండి తిరిగివచ్చుటను గూర్చి చెప్పర రెండవప్రశ్న కుత్తరము చెప్పబడినది వారు ఉత్తరాయణ మార్గమును దక్షిణాయన మార్గమును పొందుచున్నారని చెప్పిన గ్రంథసందర్భముల రెంటిచేతను దేవయాన పితృయానములను గుఱించి చేసిన పంచమ ప్రశ్నకుత్తరము చెప్పబడినది ద్యౌ పర్వస్థ లోక పురుష యొట్టుచు అగ్నులయందు క్రమముగా హోమము చేయుచుండి ఉదక చంద్ర వృష్టి అన్ని రెతస్సులను విడిచిపె పురుషుఁడు పుట్టుచున్నాడని, 'అసౌ వై లోకో అగ్నిః' అను మంత్రము మొదలుకొని 'యోహవాగ్నిః' లను మంత్రమువఱకు చెప్పటచే, ఎన్ని అహుతులు హోమము చేయుచుండుచుండగా ఉదకములు పురుషవాక్కులగు చున్నవని చెసిన అయదవ ప్రశ్నకుత్తరము చెప్పబడినది ఈ ప్రకారముగా ప్రశ్నలన్నియు నిర్ణయింపబడినవి

ఇట్లు బృహదారణ్యకమునందు ఆష్టమాధ్యాయమునందు ద్వితీయ బ్రాహ్మణము సమాప్తము.

అష్టమాధ్యాయము - తృతీయబ్రాహ్మణమ్.

ఉ॥ సయః కామయేత మహత్ప్రాప్నుయా మిత్యుదగయన ఆపూర్యమాణ పతన్య పుణ్యోహేద్వాదశాహ ముపసద్వృత్తి భూత్వా బౌదుమ్భరేకగ్ సే చ

మసేవా సర్వావధంపలాసీతి సమృద్ధ్య పరిసమాప్త్యా పరిలిప్యాయ ము
పసమాధాయ పరిస్తీర్యా వృతాజ్యగ్ సగ్ సక్రాత్స్య వగ్ సా నక్షత్రేణ
మన్దగ్ సన్నీయ జుహోతి । యావన్తో దేవా స్త్వయి జాతవేద స్తీర్యభోచ్చ
ఘ్నన్తి పురుషస్యకామాన్ । తేభ్యోహం భాగధేయం జుహోమితే
మాతృప్రాస్సరై వః కామై స్త్వయస్తుస్వాహా । యాతిరశ్చేసిపద్యతే ౭హం
విధరణీ ఇతి । తాం త్వా ఘృతస్య ధారయా యసే సగ్ రాధా మహాగ్
స్వాహా.

॥౧॥

ప॥ సః - యః - కామయేత - మహత్ - ప్రాప్నుయామ్ - ఇతి - ఉదగయనే - ఆ
పూర్వమాణపతస్య - పుణ్యాహే - ద్వాదశాహం - ఉపసద్యతీభూత్యా - బౌదుమ్పరే - కంసే -
చమసే - వా - సర్వావధం - ఫలాని - ఇతి - సమృద్ధ్య - పరిసమాప్త్యా - పరిలిప్య - అగ్నిం -
ఉపసమాధాయ - పరిస్తీర్య - ఆవృతా - ఆజ్యం - సంస్కృత్య - పుంసా - నక్షత్రేణ - మన్దం -
సన్నీయ - జుహోతి - యావన్తః - దేవాః - త్వయి - జాతవేదః - తీర్యభ్యుః - ఘ్నన్తి -
పురుషస్య - కామాన్ - తేభ్యః - ఆహం - భాగధేయం జుహోమి - తే - మా - తృప్తాః -
సరై వః - కామైః - తర్పయన్తు - స్వాహా - యా - తిరశ్చే - నిపద్యతే - ఆహం - విధరణీ -
ఇతి - తాం - త్వా - ఘృతస్య - ధారయా - యజే - సంరాధసిం - ఆహం - స్వాహా

ప్ర॥ యః=ఎవఁడు, (ఆహం=నేను), మహత్=మహత్వమును, ప్రాప్నుయామితి=పొం
దుదును గాకయని, కామయేత=కోరునో, సః=వాఁడు, ఉదగయనే = ఉత్తరాయణమునందు,
ఆపూర్వమాణపతస్య=నిండుపక్షమైన సుక్ష్మపక్షముయొక్క, పుణ్యాహే=పుణ్యదివసమునందు,
(ఉపక్రమ్య=ఉపక్రమించి), ద్వాదశాహం=పంజరెండు రోజులు, ఉపసద్యతీ=ఉపసదన్ములను
నియమముగలవాఁడు, (యజ్ఞములయందు ప్రసిద్ధములైన ఉపసదన్ములను పయోబక్షణ రూపమైన
నియమముగలవాఁడు), ఘాత్యా=అయి, బౌదుమ్పరే=మేడికణ్ణరూపమైనదిగాని, కంసే=కం
చుచే నిర్లింపఁబడినదిగాని యగు, చమసేవా=సోమపాన పాత్రయందైనను, సర్వావధం=స
మస్త ఓషధులయొక్క సమాహమునున్న, ఫలానీతి=ఫలములనున్న, సమృద్ధ్య=సంపాదించి,
పరిసమాప్త్యా=చిత్తు, పరిలిప్య=గోమయముచేసలికి, (మామిని ఇల్లు పరిశుద్ధముచేసి), అగ్నిం=
అగ్నిని, ఉపసమాధాయ=ఉంచి, (సమీపమందుంచుకొని), పరిస్తీర్య=దిర్బలనుపట్టు, ఆవృతా=
స్తారపరిపాటితో, (స్త్రాలిపాకాదికముతో), ఆజ్యం=నేతిని, సంస్కృత్య=సంస్కరించి, పుంసా
నక్షత్రేణ = జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రసిద్ధమైన పురుష నక్షత్రముతోఁగూడిన (శుభదినమునందు),
మన్దం=సర్వావధి ఫల విశిష్టమైన దానినిగా, సన్నీయ=అగ్ని సమీపమును పొందించి, జుహో
తి=హోమముచేయుచున్నాఁడు (ఈ చెప్పెడి 'యావన్తోదేవా' అనునది మొదలైన మంత్రము
లచే మేడికొయ్యచేఁజేయఁబడిన ద్రువమును ఆజ్యమును గ్రహించెడి పాత్రచేత హోమముచేయు
చున్నాఁడు) హేజాతవేదః=ఓ అగ్ని హోత్రుఁడా! దేవాః=దేవతలు, యావన్తః=ఎందఱో,
(తే=వారు), త్వయి=నీయందు, అధీనాః=అధీనమైనవారై, తీర్యభ్యుః=వక్రమైన మతములు
కలవారై, పురుషస్య=పురుషునియొక్క, కామాన్=కోరికలను, ఘ్నన్తి=కొట్టివేయుచున్నారు.
తేభ్యః=ఆ దేవతలకొఱకు, ఆహం=నేను, భాగధేయం=ఆజ్యభాగమును, జుహోమి=హోమ

మచేయచున్నాను లే=ఆ దేవతలు, తృప్తా=తృప్తినిపొందినవారై మా=నన్ను, సర్వైకా మై=సమస్త కామములతో, తర్పయన్తు=తృప్తిపొందించుదురుగాక స్వాహా=ఇది హోమము మంత్ర నూచకమైనది (హోజాతపేదః=ఓ అగ్నిహోత్రుడా! యా=ఏ దేవత, తిరశ్చి=కుటిలమైనదై, అహం=నేను, విధిరణీ ఇతి=సర్వమును ధరించుచున్నానని, త్వ=నిన్ను, ఆశ్రిత్య=ఆశ్రయించి, నివర్త్యతే=ఉంచున్నదో, తాం=అటువంటి సర్వసాధనమును, సంరాధనీం=పూజించుదగిన దేవతనుగూర్చి, అహం=నేను, ఘృతస్య=నేతియొక్క, ధారయా=ధారించెదను, యజే=యాగముచేయుచున్నాను (ఆరాధించుచున్నాను) స్వాహా=ఇది హోమము మంత్రము తెలియజేయుచున్నది

తా॥ మహర్షియును పొందవలయునని కోరెడివాఁడు, ఉత్తరాయణములో శుక్లపక్షమునందు ఆరుకూలమైన పుణ్యదివసమనాఁడు ఉపక్రమించి పండ్రెండు రోజులు పయోబక్షణయాపమై పవిత్రమును చేయువాఁడై సంచార్జన గోమయ లేపనములచే భూమిని పరిశుద్ధముచేసి అగ్నిని ఉంచి దర్శనముపఱచి ఓషధి సమూహములను పలములను సంపాదించి మేడికట్టతోఁజేయఁబడిన సోమపానపాత్రయందుగాని కంచుచే నిర్మింపఁబడిన సోమపానపాత్రయందుగాని ఉనిచి మధించి మధించి సర్వాపధిరసముకలదిగాఁజేయఁబడిన ఆజ్యమును స్పృశియింపుచున్నాడని రీతితో స్రావీతాకాది క్రమముగా సంస్కరించి అగ్నిని మేవ్యమును పొందించి, “యావన్తోదేవా” అనునట్టి ‘యావన్తోదేవతే’ అనునట్టిన్ని, ఈ మొదలైన మంత్రములతో హోమము చేయుచున్నాఁడు దీనిలోని ఈ రెండు మంత్రములర్థమేమనగా, ఓ అగ్నిహోత్రుడా! నీకదీయలే యుండెడి దేవతలందఱు కుటిలస్వభావముగలవారై పురుషునియొక్క కోరికలను వినాశముచేయుచున్నారు అట్టి దేవతలకొఱకు నేను వారి వారి భాగమును హోమముచేయుచున్నాను ఆ దేవతలు తృప్తిపొందినవారై ఇచ్చు సమస్త కామములతో తృప్తిపఱచుదురుగాక యని భ్రదమ మంత్రార్థము ఓ అగ్నిహోత్రుడా! సర్వమును నేనే ధరించుచున్నానని కుటిలస్వభావము కలదై నిన్ను ఆశ్రయించియుండెడి పూజింపఁదగిన ఆ దేవతనుగూర్చి నేను ఆజ్యధారచే ఆరాధించుచున్నాను అని రెండవ మంత్రార్థము

ఉ॥ జ్యేష్ఠాయస్వాహా శ్రేష్ఠాయస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి ప్రాణాయస్వాహా వసిష్ఠాయైస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి చక్షుషేస్వాహా సమ్మదేస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి శ్రోత్రాయస్వాహా ఆయతనాయస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి మనసేస్వాహా ప్రజాత్యైస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి రేతసేస్వాహేత్యగ్నో హుత్వామధేనగ్ స్రవమవనయతి.

॥౨॥

ప॥ జ్యేష్ఠాయ - స్వాహా - శ్రేష్ఠాయ - స్వాహా - ఇతి - అగ్నో - హుత్వా - మధే - సంప్రసం - అవనయతి - ప్రాణాయ - స్వాహా - వసిష్ఠాయై - స్వాహా - ఇతి - అగ్నో - హు

త్వా - మనో - సంప్రపం - అవసయతి - వాచె - స్వాహా - ప్రతిష్ఠాయై - స్వాహా - ఇతి - అ
గ్నో - హుత్వా - అగ్ని - సంప్రపం - అవసయతి - చక్షుషే - స్వాహా - సమ్మదే - స్వాహా -
ఇతి - అగ్నో - హుత్వామనో - సంప్రపం - అవసయతి - శ్రోత్రాయ - స్వాహా - ఆయతనా
య - స్వాహా - ఇతి - అగ్నో - హుత్వా - మనో - సంప్రపం - అవసయతి - మనసే - స్వా
హా - ప్రజాత్యై - స్వాహా - ఇతి - అగ్నో - హుత్వా - మనో - సంప్రపం - అవసయతి - రేత
సే - స్వాహా - ఇతి - అగ్నో - హుత్వా - మనో - సంప్రపం - అవసయతి

ప్ర॥ జ్యేష్ఠాయై=జ్యేష్ఠత్వ గుణముతోఁగూడిన ప్రాణముకొఱకు, స్వాహా=ఇది సర్వత్ర
మంత్రమునకు హోమార్థమును సూచక చేయుచున్నది (అంతటను ఈ ప్రకారము తెలిసికొనిం
దగినది) జ్యేష్ఠాయై=జ్యేష్ఠత్వగుణముతోఁ గూడుకొనిన ప్రాణముకొఱకు, స్వాహా=హవిస్సును
ఇచ్చుట అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమముచేసి, ప్రాణాయై=మిథ్యప్రాణముకొఱ
కు, స్వాహా=హోమము, ఇతి=అని, మనో=అగ్నికి వెనుక భాగము నందుండెడి మధన పాత్ర
మునందలి, సంప్రపం=స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించి యుండెడి ఆజ్యమును, అవసయతి=పొం
దించుచున్నాఁడు వసిష్ఠాయై స్వాహా=వసిష్ఠత్వ గుణముగల వాక్కుకొఱకు హోమము, ఇతి=
అని, అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమముచేసి వాచిస్వాహా=వాక్కుకొఱకు హోమము,
(అని), మనో=మధనపాత్రయందలి, సంప్రపం=స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించి యుండెడి ఆజ్య
మును, అవసయతి=పొందించుచున్నాఁడు ప్రతిష్ఠాయై స్వాహేతి=ప్రతిష్ఠాత్వ గుణముగల నేత్రి
ముకొఱకు హోమముఅని, అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమముచేసి, చక్షుషే స్వాహా
=నేత్రముకొఱకు హోమము, (అని), మనో=మధన పాత్రయందలి, సంప్రపం=స్రువమును పా
త్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవసయతి=పొందించుచున్నాఁడు సమ్మదే స్వాహేతి=
సంపర్గుణ విశిష్టమైన శ్రోత్రము కొఱకు హోమమని, అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమము
చేసి, శ్రోత్రాయై స్వాహా=శ్రావణముకొఱకు హోమము, (అని), మనో=మధనపాత్రయందలి సం
ప్రపం=స్రువమును పాత్రమును ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవసయతి=పొందించుచున్నాఁ
డు ఆయతనాయ స్వాహేతి=ఆయతనత్వగుణ విశిష్టమైన మనస్సుకొఱకు హోమముఅని, అగ్నో
=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమముచేసి, మనసే స్వాహా=మనస్సుకొఱకు హోమము (అని),
మనో=మధనపాత్రయందలి, సంప్రపం=స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును,
అవసయతి=పొందించుచున్నాఁడు ప్రజాత్యై స్వాహేతి=సంతానాది గుణవిశిష్టమైన రేతస్సుకొ
ఱకు హోమమని, అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=హోమముచేసి, మనో=మధనపాత్రయం
దలి, సంప్రపం=స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవసయతి=పొందించు
చున్నాఁడు రేతసే స్వాహేతి=రేతస్సుకొఱకు హోమమని, అగ్నో=అగ్నియందు, హుత్వా=
హోమముచేసి, మనో=మధనపాత్రయందలి సంప్రపం=స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుం
డెడి ఆజ్యమును, అవసయతి=పొందించుచున్నాఁడు.

తా॥ ఆ మహత్వమును కోరెడివాఁడు ఈ ప్రకారము ప్రాణము మొదలైన వాగాదుల
న్నిటి కొఱకును వాటివాటి జ్యేష్ఠత్వ జ్యేష్ఠత్వాది గుణముల కొఱకును ఆజ్యాహుతిని పొందిం
చుచున్నాఁడు

ఉ॥ అగ్నేయేస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి సోమాయస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి మాస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి భువస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి సువస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి మార్భువస్సు వస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి బ్రహ్మజే న్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి క్షత్రాయస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి చూతాయన్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి భవ్యతే న్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి విశ్వాయస్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి సర్వాయ న్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి ప్రజాపతయే న్వాహేత్యగ్నై హుత్వామధ్యేనగ్ స్రవమవనయతి । ౩॥

౧॥ అగ్నేయే - స్వాహా ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - సోమాయ - స్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - భూస్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - భువస్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - మార్భువస్సువస్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - క్షత్రాయ - బ్రహ్మజే - స్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - చూతాయ - చూతాయ - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - భవ్యతే - న్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - విశ్వాయ - స్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - సర్వాయ - స్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి - ప్రజాపతయే - స్వాహా - ఇతి - అగ్నై - హుత్వా - మధ్యే - సంస్రవం - అవనయతి

ప్ర॥ అగ్నేయే = అగ్నికోఱకు, స్వాహేతి = హోమము అని, అగ్నై = అగ్నియందు, హుత్వా = హోమము చేసి, మధ్యే = మధన పాత్రయందలి, సంస్రవం = స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవనయతి = పొందించుచున్నాఁడు సోమాయ = చంద్రునికొఱకు, స్వాహేతి = హోమము అని, అగ్నై = అగ్నియందు, హుత్వా = హోమము చేసి, మధ్యే = మధన పాత్రయందలి, సంస్రవం = స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవనయతి = పొందించుచున్నాఁడు భూస్వాహేతి = భూస్వాహా అని, అగ్నై = అగ్నియందు, హుత్వా = హోమము చేసి, మధ్యే = మధన పాత్రయందలి, సంస్రవం = స్రువమును పాత్రను ఆశ్రయించియుండెడి ఆజ్యమును, అవనయతి = పొందించుచున్నాఁడు భువస్వాహేతి = భువస్వాహా అని, అగ్నై = అగ్నియందు, హుత్వా = హోమము చేసి, మధ్యే = మధన పాత్రయందలి, సంస్రవం = స్రువమును పాత్రను పొందియున్న ఆజ్యమును, అవనయతి = పొందించుచున్నాఁడు. సువస్వాహేతి

॥ అధి=అనంతరము, ఏనం=మధింపఁబడిన ఆజ్యాహుతి యాపమైన ద్రవ్యమును, ఆభి
మర్యతి=విచారించుచున్నాఁడు (ఇక్కడి మన ద్రవ్యము ప్రాణదేవతాకమైన దగుటవలన దాని
ని ప్రాణముతో నైక్యముచేసి దానికే సర్వాత్మ కత్వము 'భ్రమదసి' యను మంత్రముచే విచారిం
పఁబడుచున్నది) (ఓ మనద్రవ్యమా' నీవు, వాయురూపముతో), భ్రమదసి=చలించెడి దానవగు
చున్నావు (అగ్నిరూపముతో), జ్వలదసి=ప్రకాశించెడి దానవగుచున్నావు (బ్రహ్మస్వరూప
ముచే), పూర్ణమసి=నిండిన దానవగుచున్నావు (ఆకాశరూపముతో), ప్రస్థమసి=కంపములే
నిదానవగుచున్నావు (సమస్త జగత్తు అందఱిచేతి విరోధింపఁబడినది గనుక ఆత్మయందంత ర్భా
వ్యును అపరిచ్ఛిన్నతతో నుండెడి), ఏక సభమసి=అద్వితీయ పరచూర్ణిమస్తువగుచున్నావు (య
జ్ఞార్థమునందు ప్రస్తాత యను ఋత్విక్కుచేతఁజేయఁబడిన), హిద్యుతమసి=హింకారస్వ
రూపమగుచున్నావు (ఆప్రస్తాతయను ఋత్విక్కుచేతనే యజ్ఞమధ్యమందు చేయఁబడిన), హి
ద్యుతమసి=హింకారమును చేసెడి స్వరూప మగుచున్నావు (యజ్ఞార్థమునందు ఉద్గాత యను
ఋత్విక్కుచేతఁజేయఁబడిన), ఉద్గ్రామసి=మవేద ప్రణవస్వరూపమగుచున్నా
వు (యజ్ఞమధ్యమందు ఆ ఉద్గాత చేతఁజేయఁబడిన), ఉద్గ్రీయ మానమసి=సామగాన స్వరూప
మగు చున్నావు (యజ్ఞమునందు అధ్యునిచేత), శ్రావితం=వినిపింపఁబడిన దానవు, అసి=అగు
చున్నావు (యజ్ఞమునందు అగ్నిద్రునిచేత), ప్రత్యాశ్రాతం=తిరిగి వినిపింపఁబడిన దానవు,
అసి=అగుచున్నావు ఆశ్రే=మేఘోదరమునందు, సస్థితమసి=ప్రకాశించు దానవగుచున్నా
వు విమాః=నానాధమైన దానివు, అసి=అగుచున్నావు ప్రమాః=సమర్థమైన దానవు, అసి
=అగుచున్నావు భోగ్యరూపమైన చంద్రరూపముతో నుండుటవలన, అన్నం=అన్నము,
అసి=అగుచున్నావు (భోక్తృరూపమైన అగ్నిస్వరూపముతో), జ్యోతిః=జ్యోతిస్వరూపము,
అసి=అగుచున్నావు (కారణమగుటవలన), నిధనమన =లయరూపమగుచున్నావు (ఆధ్యాత్మా
ధి దైవస్వరూపములగు వ గాదులను సహించుటవలన), సంవర్గం=సంవర్గరూపము, (ప్రాణవి
ద్యోహాసనము) అసి=అగుచున్నావు ఇతి=అః (ఆభివర్ణన మంత్రము యొక్క అర్థము)

తా॥ ఇప్పుడు ఈ ఆజ్యాహుతినే ప్రాణాగ్నాది సర్వస్వ రూపముగా నిక్కడ ఆభిమ
ర్శన మంత్రము విరించి చెప్పుచున్నది

ఉ॥ అదైన ముద్యచ్ఛత్యామగ్ స్యామగ్ హితేమహి స హి రాజేశానోఽధిపతిః
సమాగ్ రాజేశానోఽధిపతిం కరోత్వితి. ॥౫॥

ప॥ అధ - ఏనం - ఉద్యచ్ఛతి - ఆమం - స్యామం - హి - తే - మహి - సః - హి -
రాజా - ఈశానః - అధిపతి. - సః - మాం - రాజా - ఈశానం - అధిపతిం - కరోతు - ఇతి

ప్ర॥ అధి=అనంతరము, (ప్రాణేశసహ = ప్రాణముతోఁగూడ పురుషుఁడు హస్తమునం
దు), ఏనం=ఈ అహుతిని, ఉద్యచ్ఛతి=గ్రహించుచున్నాఁడు ఓ ప్రాణమా' నీవు సర్వము తెలి
సికొని యున్నావు (వయం=మేము), తే=నీయొక్క, మహి=అధికమైన రూపమును, ఆమం
హి=తెలిసికొను చున్నాము రాజా=రాజైన, ఈశానం=సర్వమును నియమించుచున్న, అధి
పతిః=సర్వప్రభువైన, సహి=ఆ ప్రాణమే, (వయం=మేము), స్యామం=అగుచున్నాము ఈ
శానః=సర్వనియామకమగు, రాజా=రాజైన, సః=ఆ ప్రాణము, మాం=నన్ను, అధిపతిం=
సమస్తమునకు అధిపతినిగా, కరోత్వితి=చేయునుగాక యని (ఉద్యచ్ఛతి యను మంత్రము యొ
క్క అర్థము)

తా॥ ఉపసదిత మయ ఏయః పానరూపమైన వ్రతమును పొందిన పురుషుడు, ఓ ప్రాణ మా! నీవు సర్వమును తెలిసికొని యున్నావు మేము సర్వమునకు నియామకమును సమస్తమున కధిపతియునగు ఆ ప్రాణమే యగుదుము అట్టి ప్రాణము నన్ను సర్వమున కధిపతినిగాఁజేయు నుగాకయని ప్రాణముతోఁగూడ మాస్తమనందు ఈ ఆహుతిని గ్రహించుచున్నాఁడు ఇట్లు ఉద్యచ్ఛతి యను మంత్రముయొక్క అర్థము

ఉ॥ అధైన మాచామతి తత్సవితుర్వ రేణ్యం మధు వాతా ఋతాయతే మధు త్సరన్తి సిన్ధవః మాధ్వీర్నస్సన్వో వధిర్భూస్సాన్వహః । భగ్గోదేవస్యధీమహి మధునక్తముతో షసో మధు మత్పార్థివగ్ రజః మధుద్యౌరస్తునః పితౄభువస్సాన్వహః ధియో యోనః స్రుచోదయాత్ మధుమాన్వో వనస్ప తిర్మధుమాగ్ అస్తుసూర్యః మాధ్వీర్గావా భవస్తునస్సు వస్సాన్వహేతి సర్వాంచ సా విత్రీమన్వాహ సర్వాశ్చ మధుమతీరహ మేవేదగ్ సర్వం భూయాసం భూర్భువస్సు వస్సాన్వహేత్యంత ఆచమ్య పాణీప్రత్యాశ్య జఘనేనాగ్నిం ప్రాక్పిరాస్సం విశతి ప్రాత రాదిత్య ము పతిత్యతేది శా మేకపుణ్డరీకమస్య హంతున్మ్యాణా మేకపుణ్డరీకం భూయాసమితి యధేతమేత్య జఘనేనాగ్ని మాసీనో వగ్ శం జపతి.

॥౬॥

ప॥ అథ - ఏనం - ఆచామతి - తత్ - సవితుః - వరేణ్యం - మధు - వాతాః - ఋతాయతే - మధు - త్సరన్తి - సిన్ధవః - మాధ్వీః - నః - సస్తు - ఓషధీః - భూ - స్సాన్వహః - భర్తః - దేవస్య - ధీమహి - మధు - నక్తం - ఉతి - ఉషసః - మధుమత్ - పార్థివం - రజః - మధు - ద్యౌః - అస్తు - నః - పితౄ - భువః - సాన్వహః - ధియః - యః - నః - స్రుచోదయాత్ - మధుమా - నః - వనస్పతిః - మధుమా - అస్తు - సూర్యః - మాధ్వీః - గావః - భవస్తు - నః - శువః - సాన్వహః - ఇతి - సర్వా - చ - సావిత్రిం - అన్వాహ - సర్వాః - చ - మధుమతీః - అహం - ఏవ - ఇదం - సర్వం - భూర్భువస్సువః - సాన్వహః - ఇతి - అస్తతః - ఆచమ్య - పాణీ - ప్రత్యాశ్య - జఘనేన - అగ్నిం - ప్రాక్పిరాః - సంవిశతి - ప్రాతః - రాదిత్యం - ఉపతిత్యతే - దిశాం - ఏకపుణ్డరీకం - అసీ - అహం - మనుష్యాణాం - ఏకపుణ్డరీకం - భూయాసం - ఇతి - యథా - ఏతం - ఏత్య - జమనేన - అగ్నిం - ఆసీనః - వంశం - జపతి

ప్ర॥ అథ=అనంతరము, (సః=ఆచమ్యమునందు ఉపసదనమును వ్రతమును చేయువాఁడు), వాతాః=వాయువులు, మధు=సుఖముగా, ఋతాయతే=ఘోషించుచున్నవి సిన్ధవః=నదులు, మధు=మధురమైన రసములను, త్సరన్తి=ప్రవించుచున్నవి. ఓషధీః=ఔషధులు, నః=మమ్మును గూర్చి, మాధ్వీః=మధురమైన రసములుగలవిగా, సస్తు=అనునగాక, (అని), సవితుః=సూర్యునియొక్క, వరేణ్యం=శ్రేష్ఠపదమును, (ధీమహి=ధ్యానించుచున్నాము అని గాయత్రియొక్క ప్రథమ పాదమున “తత్సవితుర్వరేణ్యం” అను దానిని ఉచ్చరించుచు), భూస్సాన్వహః=భూస్సాన్వహేయని, (భూః అను వ్యాహృతితో), ఏనం=ఈ హవిస్సును, ఆచామతి=భక్షించుచున్నాఁడు.

(సః=వాఁడు), నక్తం=రాత్రి, ఉత=మతయు, ఉపసః=పగళ్లు, మధు=ప్రతికరమైనది, (సః=అగునుగాక) పార్థివం=పృథివీ సంబంధమైన, రజః=పరాగము, మధువత్=దుఃఖకరముకానిది, (అస్త=అగునుగాక) నః=మాకు, పితా=తండ్రియైన, ద్యౌః=ద్యులోకము, మధు=సుఖమైనది, అస్త=అగునుగాక (అని), దేవస్య=ప్రకాశమానుడగు సూర్యునియొక్క, భర్తః=తేజస్సును, ధీమహి=ధ్యానించుచున్నాము (అని గాయత్రియొక్క ద్వితీయపాదమును “బర్గో దేవస్యధీమహి” అనుదానిని ఉచ్చరించుచు), భువస్సావితా=భువస్సావితా యని, (భువః అను వ్యాప్యతితో), ఏనం=ఈ హవిస్సును, ఆచమతి=బ్రహ్మించుచున్నాఁడు) (సః=వాఁడు), ససస్పతిం=తరుగుల్లలత దికము, సః=మాకు, మధుమా=సుఖకరమైనది, (అస్త=అగునుగాక) సూర్యః=సూర్యుఁడు, (సం=మాకు), మధుమా=సుఖకరుఁడు, అస్త=అగునుగాక సం=మాకు, గావః=కిరణములు, తేక, దిక్కులు, మాధ్వీః=సుఖకరములైనవి, భిక్షస్త=అగునుగాక, (అని), యః=ఏ సూర్యుఁడు, సః=మాయొక్క, ధియః=బుద్ధులను, ప్రసోదయాత్=ప్రేరేపించునో, (తిస్య=ఆ సూర్యునియొక్క, వరేణ్యం=క్రేస్తమైన తేజస్సును, ధీమహి=ధ్యానించుచున్నాము అని గాయత్రియొక్క తృతీయపాదమును, ధియో యోః ప్రసోదయాత్ అనుదానిని ఉచ్చరించుచు), సువస్సావితీ=సువస్సావితా యని, (సువః అను వ్యాప్యతితో) (ఏనం=ఈ హవిస్సును, ఆచమతి=భ్రహ్మించుచున్నాఁడు) సర్వాం=సమస్తమైన, సావిత్రీంచ=సవితృదేవత కమైన గాయత్రిని, అన్వాహ=అనుసరించి చెప్పెను సర్వాం=అన్నియున్ను, మధుమతీ=సుఖకరములైనవి అహమేర=నేనే, ఇదం=ఈ, సర్వం=అంతయు, భూయాసం=అయితిని (అని గాయత్రిచంద్రమసంతయును ఉచ్చరించుచు), భూర్భువస్సువస్సావితీ=భూర్భువస్సువస్సావితీ అని, (చూ భువః సువః అని మూడు వ్యాప్యతులతో, ఏనం=ఈ హవిస్సును, ఆచమతి=భ్రహ్మించుచున్నాఁడు) అస్తతః=ఉపలబ్ధి, పాణీ=హస్తములను ప్రక్షాళ్య=కడుగుకొని, ఆచమ్య=ఆచమనముచేసి, అగ్నిం=అగ్నినిగూర్చి, జపన=వెనుక భాగముగా, ప్రార్థనా=ప్రార్థన శిరస్సుగలవాడై, సంశతి=శయనించుచున్నాఁడు ప్రాతః=ప్రాతఃకాలమునందు, అదిత్యం=సూర్యునిగూర్చి, (ఓ సూర్యుడా! నీవు), దిశాం=దిక్కులకు, ఏకపుష్టరకం=ఒకటియును స్వేతఃప్రము, (సర్వాధిపతివి), అసి=అగునున్నావు అహం=నేను, మనుష్యాణాం=మనుష్యులకు, ఏకపుష్టరీకం=ఒకటియును స్వేతఃప్రము, భూయాసమితి=అగునునుగాక యని ఉపన్యసే=ధ్యానించుచున్నాఁడు యదైతం=పోయినప్రకారము, విత్య=తిరిగి నచ్చి అగ్నిం-- అగ్నినిగూర్చి, జపన=వెనుకభాగముగా, ఆసేవః=మాట్లచువాడై, వంశం=వంశమును, సంతతి=జరిపించుచున్నాఁడు

తా॥ ఆ పురుషుఁడు, వాయువులు నదులు ఓషధులును మచ్చునగూర్చి సుఖకరములైనవి మునుగుక యని గాయత్రి ప్రధమపాదమును చెప్పుచు భూః అను వ్యాప్యతితో ఆ హవిస్సును సందలి ప్రభుమక బళమును భ్రహ్మించుచున్నాఁడు అదేప్రకారము రాత్రి పగళ్లున్న భూపరాగమును ద్యులోకమును ఇవి మచ్చునగూర్చి సుఖకరములగుచుగాక యని గాయత్రి ద్వితీయపాదమును చెప్పుచు భువః అను వ్యాప్యతితో రెండవ కబళమును భ్రహ్మించుచున్నాఁడు అదేప్రకారము తరుగుల్లలతదులును సూర్యుఁడును కిరణములు దిక్కులు మచ్చునగూర్చి సుఖకరములైనవి యగునుగాక యని గాయత్రి తృతీయపాదమును చెప్పుచు సువః అను వ్యాప్యతితో మూడవ కబళమును

భక్షించుచున్నాడు తరువాత అన్నియు సుఖకరములైనవి. ఈ సమస్తము నేవైతిని మూడు పాదములగుల గాయత్రిని అంతయును చెప్పవలెను, భూః భువః సువః అను వ్యావృత్తిత్రయముతో నాలుగవ కలశమును భక్షించుచున్నాడు ఇట్లు భక్షించినతరువాతి కడపట హస్తములను కడుగుకొని ఆచమనమునుచేసి అగ్నికి వెనుకభాగమున తూర్పు దిశస్సుగలవాడై శయనించుచున్నాడు తిరిగి ప్రాతఃకాలమునందు లేచి మూర్ధునిగూర్చి ఓ మూర్ధుడా! నీవు సమస్త దిగులకధిపతివి యగుచున్నావు నేను మనుష్యులందఱికిని అదిపతిని యగునుగాక యని స్తోత్రము చేయుచు యథాప్రకారము అగ్నియొక్క వెనుకభాగమునకువచ్చి కూర్చుండి పంశబ్రాహ్మణమును జపించుచున్నాడు

ఉ॥ తగ్ పైతముద్దాలప అరుణిర్వాజసనేయాయ యాజ్ఞవల్క్యాయా నైవాసి
న ఉక్త్వోవాచాపి య ఏనగ్ శుషేక్సాణౌ నిషిచ్ఛేజ్జాయేరక్షాభాః ప్రరో
హేయః పలాశానితి.

॥2॥

ప॥ తం - హ - ఏతం - ఉద్దాలకః - అరుణి - వాజసనేయాయ - యాజ్ఞవల్క్యాయ -
అస్తేవాసినే - ఉక్త్వా - ఉవాచ - అపి - యః - ఏనం - శుషేక్ - సాణౌ - నిషిచ్ఛేత్ - జా
యేరక్ష - శాభాః - ప్రరోహేయః - పలాశాని - ఇతి :

ప్ర॥ తం=ఆ ప్రసిద్ధమైన, ఏతం=ఈ అహుతినిగూర్చి, (నుంచును పాత్రమునందు మంత్రముచే సంస్కరింపబడిన అహుతిని), అరుణి=అరుణపుత్రుడగు, ఉద్దాలకః=ఉద్దాల శుండను ఋషి, వాజసనేయాయ=వాజసనేయ శాఖాధ్యయనమునుచేసిన, (శుక్ల యజుర్వేదము ను చదువుకొనిన), అస్తేవాసినే=శిష్యుడగు, యాజ్ఞవల్క్యాయ=యాజ్ఞవల్క్యుడగు ఋషి కొఱకు, ఉక్త్వా=చెప్పి, అపియః = ఎవడైనను, ఏనం=ఈ సంస్కరింపబడిన అహుతిని, శుషేక్=ఎండిన, సాణౌ=మొద్దునందు, నిషిచ్ఛేత్=ఉంచినయెడల, (తస్య=అహుతియొక్క, మహత్వాత్=సామర్థ్యమువలన, తస్మిన్=ఆ మొద్దునందు) శాభా=కొమ్మలు, జాయేరక్ష పుట్టును పలాశాని=అకులు, ప్రరోహేయః=మొలుచును ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను

తా॥ ఇట్లు ఆ అహుతిని అరుణపుత్రుడగు ఉద్దాలక ఋషి శుక్ల యజుర్శాఖాధ్యయనమునుచేసిన శిష్యుడగు యాజ్ఞవల్క్యునికొఱకు చెప్పి, ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా! ఈ అహుతిని యెండిన మొద్దు అగు వృక్షమునంగుంచినను ఆ వృక్షము కొమ్మలకలిగి చిగురించును బ్రతికియుండెడి దానియందుంచెనేని యేమి చెప్పవచ్చునని ఈ కర్తను స్తుతించుటకుగా చెప్పెను

ఉ॥ ఏతముపైవ వాజసనేయాయా యాజ్ఞవల్క్యాయ మధుకాయ పైశ్చాయాస్తేవాసిన
ఉక్త్వోవాచాపి య ఏనగ్ శుషేక్సాణౌ నిషిచ్ఛేజ్జాయేరక్ష శాభాః ప్రరో
హేయః పలాశానితి

॥౩॥

ప॥ ఏతం - ఉ - హ - ఏవ - వాజసనేయః - యాజ్ఞవల్క్య - మధుకాయ - పైశ్చాయ -
అస్తేవాసినే - ఉక్త్వా - ఉవాచ - అపి - యః - ఏనం - శుషేక్ - సాణౌ - నిషిచ్ఛేత్ - జా
యేరక్ష - శాభాః - ప్రరోహేయః - పలాశాని - ఇతి

ప్ర॥ వాజసనేయః=శుక్లయజుర్శాఖాధ్యయనమును చేసియున్న, యాజ్ఞవల్క్యః=యాజ్ఞవల్క్యుడు, అస్తేవాసినే=శిష్యుడైన, పైశ్చాయ=సింగఋషి పుత్రుడగు, మధుకాయ=మ

గురుండరువానికొఱకు, ఏతముహూప=దీనినె, (ఈ ఆచుతినిచూర్చియె, ఉక్త్యా=చెప్పి, ఆపి
యః=ఎవడైనను, ఏసం=ఈ ఆచుతిని, శుష్క=ఎండిన, స్థాణా=మొద్దునందు, నిషిఞ్చేత్=
ఉంచినయెడల, (తస్మి=ఆ యెండినపుడుమనందు), కాఖాః=కొమ్మలు, జాయేరక=పుట్టును
ఫలాశాని=ఆకులు, ప్రరోహేయః=మొలుచును ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను.

తా॥ దీనినే యాజ్ఞ పల్కయి ఋషి శిష్యుడగు మధుక ఋషికొఱకు చెప్పి, ఓ మధుకుడా!
దీనిని మొద్దుగానుండెడి పురుషునందుంచినయెడల ఆ మొద్దునందు కొమ్మలుపుట్టి చిగురించును
అని ఆ యాచుతి బ్రాహ్మను చెప్పెను

ఉ॥ ఏతముహూప చదుకః పైశ్చ్యశ్చులాయ భాగవిత్తయే ॥ నైవాసి న ఉక్తోవా
చాపి య ఏనగ్ శుష్కస్థాణౌ నిషిఞ్చేజ్జాయేరచ్ఛాఖాః ప్రరోహేయః
పలాశానితి

॥౯॥

ప॥ ఏతం - ఉ హ - ఏన - మధుకం - పైశ్చ్యః - చూలాయ - భాగవిత్తయే - అనే
వాసినే - ఉక్త్యా - ఉవాచ - అపి - యః - ఏసం - శుష్క - స్థాణౌ - నిషిఞ్చేత్ - జాయే
రక - కాఖాః - ప్రరోహేయః - ఫలాశాని - ఇతి

౧౦॥ పైశ్చ్యం=పింగము పురుండగు, మధుక =మధుకుడగువాడు, భాగవిత్తయే=భ
గవీ పురుండగు, అనేవాసినే=శిష్యుడైన, చూలాయ=చూండరు ఋషికొఱకు, ఏతము
హూప=దీనినే ఉక్త్యా=చెప్పి, ఆపియః=ఎవడైనను, ఏసం=దీనిని, (ఈ ఆచుతిని), శుష్క=
ఎండిన, స్థాణౌ=మొద్దునందు, నిషిఞ్చేత్=ఉంచినయెడల, కాఖాః=కొమ్మలు, జాయేరక=
పుట్టును పలాశాని=ఆకులు, ప్రరోహేయః=మొలుచును, ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను

తా॥ దీనిని మధుకుండరు ఋషి, భగవతి ఋషి కుమారుడగు శిష్యుడైన చూలుండను
ఋషి కొఱకు చెప్పెను తక్కినది సమానము

ఉ॥ ఏతముహూప చూలభాగవిత్తర్జానకయే ఆయస్థాణాయాస్తేవాసి న ఉక్తోవా
చాపి య ఏనగ్ శుష్కస్థాణౌ నిషిఞ్చేజ్జాయేరచ్ఛాఖాః ప్రరోహేయః
పలాశానితి.

॥౧౦॥

ప॥ ఏతం - ఉ హ - ఏన - చూలం - భాగవిత్తి - జానకయే - ఆయస్థాణాయ - అనే
వాసినే - ఉక్త్యా - ఉవాచ - అపి - యః - ఏసం - శుష్క - స్థాణౌ - నిషిఞ్చేత్ - జాయే
రక - కాఖాః - ప్రరోహేయః - ఫలాశాని - ఇతి

౧౧॥ భాగవిత్తి=భగవతి పుత్రుండగు, చూలః=చూండరు మహాఋషి, అనేవాసినే=
శిష్యుడగు, జానకయే=జనక పుత్రుండగు, ఆయస్థాణాయ=ఆయస్థానుండరు వానికొఱకు, ఏత
ముహూప=దీనినే, ఉక్త్యా=చెప్పి, ఆపియః=ఎవడైనను, ఏసం=దీనిని, శుష్క=ఎండిన,
స్థాణౌ=మొద్దునందు, నిషిఞ్చేత్=ఉంచినయెడల, కాఖాః=కొమ్మలు, జాయేరక=పుట్టును.
ఫలాశాని=ఆకులు, ప్రరోహేయః=మొలుచును, ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను

తా॥ దీనినె చూలుండరు మహా ఋషి శిష్యుడగు జనక పుత్రుండైన ఆయస్థానుండరు
వానికొఱకు చెప్పెను తక్కినది సమానము

బృహదారణ్యకోపనిషత్

ఉ॥ ఏతముహైవ జానకిరాయద్ధూఃః సత్యకామాయ జాబాలాయాస్తే వాసిన్
ఉక్త్వావాచాపి య ఏనగ్ శుష్కేస్థాణౌ నిషిఞ్చేజ్జాయేరఞ్చాఖాః ప్రరో
హేయుః పలాశాని ||౧౧||

ప॥ ఏతం - ఉవా - ఏవ - జానకి - ఆయుస్థానః - సత్యకామాయ - జాబాలాయ -
అస్తేవాసినే - ఉక్త్వా - ఉవాచ - ఆపి - యః - ఏనం - శుష్కే - స్థాణౌ - నిషిఞ్చేత్ - జా
యేరక్ - శాఖాః - ప్రరోహేయు - పలాశాని - ఇతి

ప్ర॥ జానకిః=జనకపుత్రుఁడు, ఆయుస్థానః=ఆయుస్థానముండనువాఁడు, అస్తేవాసినే=శి
ష్యుండగు, జాబాలాయ=జబాలపుత్రుఁడు, సత్యకామాయ=సత్యకాముండనువాఁడు, ఏత
ముహైవ=దీనినే ఉక్త్వా=చెప్పి, అపియ=ఎవఁడైనను, ఏనం=దీనిని, శుష్కే=ఎండిన, స్థాణౌ
=మొద్దునందు, నిషిఞ్చేత్=ఉంచినయెడల, శాఖాః=కొమ్మలు, జాయేరక్=పుట్టును పలా
శాని=ఆకులు, ప్రరోహేయుః=మొలుచును ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను.

తా॥ జనకపుత్రుఁడు ఆయుస్థానముండనువాఁడు శిష్యుడైన జబాలుని పుత్రుడైన సత్య
కాముని కొఱకు దీనిని చెప్పెను తత్కారణము

ఉ॥ ఏతముహైవ సత్యకామో జాబాలోఽస్తే వాసిన్ భృః ఉక్త్వావాచాపి య ఏనగ్
శుష్కే స్థాణౌ నిషిఞ్చేజ్జాయేరఞ్చాఖాః ప్రరోహేయుః పలాశాని త
మేతిం నాపుత్రాయ వాఽనస్తే వాసినే వాబ్రూయాత్. ||౧౨||

ప॥ ఎతం - ఉవా - ఏవ - సత్యకామః - జాబాలః - అస్తేవాసిన్ భృః - ఉక్త్వా - ఉవా
చ - అపి - యః - ఏనం - శుష్కే - స్థాణౌ - నిషిఞ్చేత్ - జాయేరక్ - శాఖాః - ప్రరో
హేయుః - పలాశాని - ఇతి - తం - ఏతం - న - అపుత్రాయ - వా - అనస్తేవాసినే - వా -
బ్రూయాత్

ప్ర॥ జాబాలః=జబాలపుత్రుండగు సత్యకామః=సత్యకాముండనువాఁడు, అస్తేవాసి
న్ భృః=శిష్యులకొఱకు, ఏతముహైవ=దీనినే, ఉక్త్వా=చెప్పి, అపియః=ఎవఁడైనను, ఏనం=దీనిని,
శుష్కే=ఎండిన, స్థాణౌ=మొద్దునందు, నిషిఞ్చేత్=ఉంచినయెడల, శాఖాః=కొమ్మలు, జా
యేరక్=పుట్టును. పలాశాని=ఆకులు, ప్రరోహేయుః=మొలుచును ఇతి=అని, ఉవాచ=
పలికెను తం=ఆప్రసన్నుడైన, ఏతిం=ఈవర్తమాపమైన వాఁడును, అపుత్రాయవా=పుత్రుఁడు
కానివాని కొఱకుగాని, అననవాసేనా=శిష్యుఁడు కానివానికొఱకుగాని, నబ్రూయాత్=చె
ప్పఁగూడదు

తా॥ ఉద్దాలకుఁడు మొదలుకొని సత్యకామునివఱకుండెడి ఋషులందఱు తమకు శిష్యు
ఁడుగానుండెడి ఒక్కొక్కని కొఱకును క్రమముగాను మధనరూపమున వాచివచ్చును ఉపదేశించుచు
వచ్చిరి. సత్యకాముండనువాఁడు మాత్రము అనేకమంది శిష్యులకొఱకు దీనిని ఉపదేశించి, ఓ
శిష్యులారా! దీనిని యెండిన మోడైన చెట్టునందుంచినను అది కొమ్ము కలిగి చిగురించును దీనిని
పుత్రుఁడు కానివాని కొఱకుగాని, శిష్యుఁడు కాని వానికొఱకుగాని, చెప్పఁగూడదు. దీనిని పొ
దుటను శిష్యు శుభు రమారుఁడును మాత్రమే తగినవారు

ఉ॥ చతురౌదుష్పరౌ భవత్యౌదుష్పరః స్రువ ఔదుష్పరః స్రువసఔదుష్పరః
 ఇథ ఔదుష్పర్యా వుపపన్నాదక గ్రామ్యాణి ధాన్యాని భవంతి బ్రహ్మ
 యవా స్తీలమాషా అణుప్రియన్శవా గోధూమాశ్చ మనూరాశ్చ శిల్వా
 శ్చ ఖలకులాశ్చ తాక పిష్టాకదధిని చధుని మృత ఉపనిషత్తుత్యాజ్యస్య
 జుహోతి.

॥౩॥

ఇత్యష్టమాధ్యాయే - తృతీయంబ్రాహ్మణమ్.

౧॥ చతురౌదుష్పరః - భవతి - ఔదుష్పర - స్రువ - ఔదుష్పరః - స్రువస -
 ఔదుష్పరః - ఇథ - ఔదుష్పర్యా - ఉపపన్నా - దక - గ్రామ్యాణి - ధాన్యాని - భవ
 తి - బ్రహ్మయవా - తీలమాషా - అణుప్రియన్శవా - గోధూమా - చ - మనూరా - చ -
 శిల్వా - చ - ఖలకులా - చ - తాక - పిష్టా - దధిని - చధుని - మృతే - ఉపనిషత్తు
 తి - ఆజ్యస్య - జుహోతి

ప్ర॥ చతురౌదుష్పరః=చతుర=నాలుగు ధములైన ఔదుష్పరః=మేడి కట్టచేతను
 బడిన పాత్రములు, భవతి=కలుగుచున్నవి స్రువః=స్రువము పాత్రము, (హోమము కొఱ
 కు ఆజ్యమును గ్రహించిన పాత్రము), ఔదుష్పరః=మేడికట్టచేత చేయబడినది చమనః=
 నోమపాన పాత్రవిశేషము, ఔదుష్పరః=మేడికట్టచేత చేయబడినది ఇథః=ఇతనము, (క
 థ), ఔదుష్పరః=మేడికట్ట సంబంధమైనది ఉపపన్నా=ఉపపన్ననలకు పాత్రలు రెండు
 ను, ఔదుష్పర్యా=మేడికట్ట సంబంధములైనవి గ్రామ్యాణి=గ్రామములయందైన, ధాన్యాని=
 ధాన్యములు, సక=పది, భవంతి=అగుచున్నవి (అవి యేవి యనగా, నిర్దేశించబడుచున్నవి)
 బ్రహ్మయవా=వడ్డును, యవలను ధాన్యమును, తీలమాషా=నవ్వులును, మినుములును, అణుప్రి
 యన్శవా=నల్లవడ్డును, కొఱ్ఱలును, గోధూమాశ్చ=గోధుమలును మనూరాశ్చ=చిలుసెవగలును,
 శిల్వాశ్చ=అనుములును, ఖలకాశ్చ=ఉలవలును, తాక=ఆ, పిష్టాక=పిండిను, (పొళ్లను),
 దధిని=పెరుగునందును, చధుని=తేనెయంగును, మృతే=నేతియంగును, ఉపనిషత్తుతి=తడుపు
 చున్నాడు (తడిపి ముద్దచేసి), ఆజ్యస్య=ఆజ్యముతో, (ఇక్కడ పట్టికి తృతీయార్థము) జు
 హోతి=హోమము చేయుచున్నాడు

తా॥ ఈ యాగమునందు, హోమ పాత్రము, నోమపాన పాత్రము, ఇంధనము మధిం
 చున్నట్టి పాత్రలు రెండును, ఈ నాలుగును, మేడి సంబంధమైన కట్టచే నిర్మింపబడిన వగుచు
 న్నవి దీనియందు నియమముగా గ్రహించదగిన పది విధములైన ధాన్యములు అవి యేవియనగా,
 వడ్డు, యవలు, నవ్వులు, మినుములు, నల్ల వడ్డు, కొఱ్ఱలు, గోధుమలు, చిలుసెవగలు, అనుములు,
 ఉలవలు ఇవి ప్రాణోపాసకము, ఈ ధాన్యములతోచేయబడిన పిష్టములను పెరుగుతో
 తేనెతో ఆజ్యముతో కలిపి ముద్ద చేసి నేతితో హోమము చేయవలయును.

ఇట్లు బృహదారణ్యమునందు అష్టమాధ్యాయమునందు తృతీయంబ్రాహ్మణము సమాప్తము

అష్టసూక్తాయము - చతుర్వ్రతాష్టాణము ప్రారంభము.

ఉ॥ ఏషాంవై భూతానాం పృథివిరసః పృథివ్యా ఆపోఽపామోషధయః ఓషధీ
నాం పుష్పాణి పుష్పాశాం పలాని పలానాం పురుషః పురుషస్య రేతః ॥౧॥

ప॥ ఏషాం - వై - భూతానాం - పృథివీరసః - పృథివ్యా - ఆపః - అపాం ఓషధీ
యః - ఓషధీనాం - పుష్పాణి - పుష్పాశాం - పలాని - పలానాం - పురుష - పురుషస్య - రేతః

ప్ర॥ ఏషాంవై భూతానాం = ఈ జంగమ స్థానాత్మకములైన భూతములలో, పృథివీ =
భూమి, రసః = శ్రేష్ఠమైనది (సారమైనది) పృథివ్యా = మామియొక్క, (రసః = సారము),
ఆపః = ఉదకములు అపాం = ఉదకములయొక్క, (రసః = సారము), ఓషధయః = ఓషధులు
(తరుగుల తాదృశులు) ఓషధీనాం = ఓషధులయొక్క, (రసః = సారము), పుష్పాణి = పుష్పము
లు పుష్పాశాం = పుష్పములయొక్క, (రసః = సారము), పలాని = పలములు పలానాం = ప
లములయొక్క, (రసః = సారము), పురుషః = పురుషుడు పురుషస్య = పురుషునియొక్క, (రసః
= సారము), రేతః = రేతస్సు

తా॥ ఇంతకు పూర్వము ప్రాణోపాసకునికి వస్తవను పేరుగల కర్తను చెప్పి ఈ బ్రాహ్మ
ణమునందు పుత్రవస్తవమును కర్త చెప్పించుచున్నది జంగమస్థానాత్మకమైన సమస్త భూతిముల
యొక్క సారమైనది భూమి భూమియొక్క సారము ఉదకములు ఉదకములయొక్క సార
ము ఓషధులు ఓషధులయొక్క సారము పుష్పములు పుష్పములయొక్క సారము పలము
లు పలములయొక్క సారము పురుషుడు పురుషునియొక్క సారము రేతస్సు

ఉ॥ సహస్రజాపతి రీత్యాచ్చ క్రేహంతాస్తే ప్రతిష్ఠాం కల్పయా నీతిసమ్ప్రియగ్ స

సృజేతాగ్ సృష్ట్యాఽథ ఉపాస్తశస్తాత్త్వియ మద ఉపాసీత స ఏతం

ప్రాశ్చం గ్రావాణ మాత్తన ఏవ సముదపారయత్తే నై నామభ్యసృజత్.

ప॥ సహ - ప్రజాపతిః - ఈత్యాచ్చ క్రేహంత - అన్తే - ప్రతిష్ఠాం - కల్పయాని - ఇతి -
సః - స్త్రియం - ససృజే - తాం - సృష్ట్యా - అథ - ఉపాస్త - తస్తాత్ - స్త్రియం - అద -
ఉపాసీత - సః - ఏతం - ప్రాశ్చం - గ్రావాణం - ఆత్తన - ఏవ - సముదపారయత్ - తేన -
ఏనాం - ఆభ్యసృజత్.

॥౨॥

ప్ర॥ సహస్రజాపతిః = ఆ బ్రహ్మ, హస్త = ఇప్పుడు, అన్తే = ఈ రేతస్సు కొరకు, ప్రతి
ష్ఠాం = స్థితిని, కల్పయానీతి = కల్పించెదనని, ఈత్యాచ్చ క్రేహంత = సంకల్పమును చేసెను సః = ఆ బ్ర
హ్మ, స్త్రియం = స్త్రీని, ససృజే = సృష్టించెను అథ = అంతరము, తాం = ఆ స్త్రీని, సృష్ట్యా =
సృజించి, (మైథునాఖ్యం కర్త = మైథునము కర్తను), ఉపాస్త = ఉపాసించెను తస్తాత్ = అం
దువలన, అథ = ఇప్పుడు, (ప్రజా = ప్రజలు), స్త్రియం = స్త్రీని, ఉపాసీత = ఉపాసించుచున్నా
రు సః = ఆ బ్రహ్మ, ప్రాశ్చం = అధికమైన గతితోఁగూడుకొని, ఏతం = ఈ, గ్రావాణం = (చంద్ర
కిరణమును పాపాణ స్థానీయమైన) కరినవగు ఉపస్థేంద్రియమును, ఆత్తన ఏవ = ఆత్మవల్లనే, సముద
పారయత్ = నిండించెను తేన = దానితో, ఏనాం = ఈ స్త్రీని, ఆభ్యసృజత్ = సంసర్గముచేసెను.

తా॥ సమస్త భూతములయొక్క మిక్కిలి సార భూతమైనది రేతస్సు గనుక ఆ బ్రహ్మ
దేవుడు, దీనికి తగిన స్థితిని చేయవలయునని యుద్దేశించి స్త్రీని సృష్టించెను ఇట్లు స్త్రీని స్పృ
శించి మైథున కర్తను నేవించెను గనుకనే ఇప్పుడును ప్రజలు స్త్రీలను నేవించుచున్నారు ఆ
బ్రహ్మ, అధిక గమనముగల చంద్ర కిరణమును పాపాణ స్థానీయమును ఈ ప్రజన నేందియమును
నిండించెను. అట్టి ఇంద్రియముతో ఈ స్త్రీ సంసర్గమును చేసెను.

ఉ॥ తస్మావేదిరుపస్తోలోమాని బర్హిశ్చర్మాధిష వణే సమిధోమధ్యతస్తాముషోగ్ర-
సయావాక్ హవైవాజపేయేన యజమానస్య లోకోభవతి తావానస్య
లోకోభవతి య ఏవం విద్వా నధోపహసం చరత్యాసాగ్ సస్త్రిణాగ్
సుకృతం వృక్షేగ్రధయ ఇదమ విద్వానధోపహః సంచరత్యస్యస్త్రియః
సుకృతం వృక్షతే

॥ 3 ॥

ప॥ తస్మాం - వేది - ఉపస్తః - లోమని - బర్హి - చర్మ - అధిషవణే - సమిధః -
మధ్యతి - తా - ముషోగ్ర - స - యావాక్ - హవై - వాజపేయేన - యజమానస్య - లో-
క - భవతి - తావాక్ - అస్య - లోక - భవతి - యః - ఏవం - విద్వా - అధోపహసం-
చరితి - ఆసాం - స - స్త్రిణాం - సుకృతం - వృక్షేగ్ర - అద - యః - ఇదం - అవిద్వాక్ -
అధోపహసం - చరితి - అస్య - స్త్రియః - సుకృతం వృక్షతే

ప్ర॥ తస్మాః=ఆ స్త్రీయొక్క, ఉపస్తః=యోని, వేది=యజ్ఞవేదిక, లోమాని=వెంట్రు-
కిలు, బర్హి=దర్భ, చర్మ=రహస్య ప్రదేశమునందలి చర్మము, (తోలు), అధిషవణే=సోమఖల
కిమునందలి, (సోమఖండనము కొఱకు పలకయందుంచిన వృషభ చర్మమునందలై
న తోలు), మధ్యతి=మధ్యమునందున్న, తాముషోగ్ర=ఆ వృషణములు, (యోని పార్శ్వముల
యందలి కరినమైన మాంస ఖండములు), సమిధః=అగ్ని, (ఇట్లు పాసించెడి వానికి), వాజపేయే-
న=వాజపేయమును యజ్ఞముచేత, యజమానస్య=యజమానునికి, స=ఆప్రసిద్ధమును, యావాక్
హవై=ఎంత, లోక=లోకము, భవతి=కలుగుచున్నదో, తావాక్=అంత, లోకః=లోక-
ము, అస్య=ఈ యుపాసకునికి, భవతి=కలుగుచున్నది ఏవంవిద్వాక్=ఇట్లు తెలిసికొనిన,
యః=ఎవడు, అధోపహసం=మైధునమును, చరితి=చేయుచున్నాడో, (స=వాడు),
ఆసాం=ఈ, స్త్రిణాం=స్త్రీలయొక్క, సుకృతం=పుణ్యమును, వృక్షేగ్ర=పొందుచున్నాడు.
అథ=తిరిగి, యః=ఎవడు, ఇదం=దీనిని, అవిద్వాక్=తెలియనివాడై, అధోపహసం=మైధు-
నమును, చరితి=చేయుచున్నాడో, అస్య=నియొక్క, సుకృతం=పుణ్యమును, స్త్రియః=
స్త్రీలు, వృక్షతే=పొందుచున్నారు

తా॥ ఇట్లు సృజింపబడిన స్త్రీయొక్క సంస్కరమును చేసిడి సమయమునందు ఆ స్త్రీయొ-
క్క ఉపస్తయె యజ్ఞవేదికగాను, ఆ ప్రదేశమునందలి వెంట్రుకలే దర్భలుగాను, ఆ ప్రదేశము
నందలి చర్మమే సోమఖండనము కొఱకు పలకయందుంచిన వృషభ చర్మముగాను, యోనిపార్శ్వ
ములయందలి కరినమైన మాంస ఖండములే అగ్నిగాను, భావించి యుపాసించెడి వానికి లోకము
నందు వాజపేయయగమును చేయువానికి ఎట్టి ప్రసిద్ధలోకము కలుగునో అట్టి లోకము కలుగు-
చున్నది ఇట్లు తెలిసికొని మైధునమును చేయువాడు, స్త్రీలయొక్క సుకృతమును పొందుచు
న్నాడు తిరిగి ఇట్లు తెలిసికొనక మైధునమును చేయువానియొక్క సుకృతమును స్త్రీలు
పొందుచున్నారు

ఉ॥ ఏతద్ధస్తవై తద్విద్వాసుద్దాలక ఆరుణి రాహౌ తద్ధస్తవై తద్విద్వాన్నాకో
మార్గల్య ఆ హైతద్ధస్తవై తద్విద్వాక్ కుమారహరిత ఆహ బహవో

బృహదారణ్యకోపనిషత్.

మర్యా బ్రాహ్మణాయనా నిరిన్ద్రియావిసుక్యతోఽస్తాల్లా కాత్మయన్తై
య ఇదమ విద్వాక్ సోఽధోపహా సంచరన్తీతి బహువాఇదగ్ సుప్తస్య
నాజాగ్రతోవా రేతస్సగన్తతి. ॥౪॥

ప॥ ఏతత్ - చా - స్త - వై - తత్ - విద్వాక్ - ఉద్దాలకః - ఆరణిః - ఆహ - ఏ
తత్ - హ - స్త - వై - తత్ - విద్వాక్ - నాకః - మార్గల్యః - ఆహ - ఏతత్ - చా - స్త -
వై - తత్ - విద్వాక్ - కుమారహరితః - ఆహ - బహవః - మర్యా - బ్రాహ్మణాయనాః - ని
రిన్ద్రియాః - విసుక్యతః - అస్తాత్ - లోకాత్ - ప్రయన్తి - యే - ఇదం - అవిద్వాంసః - ఆ
భోపహాసం - చరన్తి - ఇతి - బహు - వా - ఇదం - సుప్తస్య - వా - జాగ్రతః - వా - రే
తం - సగన్తతీ

ప్ర॥ యే=ఎవరు, ఇదం=ఈ వాజపేయయాగ సంపత్తిని అవిద్వాంసః=తెలియనివారై,
ఆభోపహాసం=మైధునమును, చరన్తి=చేయుచున్నారో, (తేషాం=వారిలోపల), సుప్తస్యవా=
నిద్రించెడువానికిగాని, జాగ్రతోవా = మేలుకొనినవానికిగాని, ఇదం=ఈ, రేతః=రేతిచ్చు
బహువా=అధికముగాగాని, (అల్పంవా=కొంచెముగాగాని), సగన్తతీ=జాతినయెడల, (తే=
అటువంటి), బాహు=అనేకులు, మర్యాః=మరణధర్మముగలవారునగు, బ్రాహ్మణాయనాః=
బ్రాహ్మణజాతి యే స్థానముగాఁగలిగినవారు, నిరిన్ద్రియాః=ఇంద్రియములేనివారును, విసుక్యతం=
పోయిన సుక్యత కర్తకలవారునై, అస్తాత్=ఈ, లోకాత్=లోకమునుండి, ప్రయన్తి=మరణ
ము పొందుచున్నారు ఇతి=అని, ఏతత్=ఈ, తద్ధస్తవై=ఆవాజపేయయాగమును, విద్వాక్=
తెలిసిన, ఆరణిః=ఆరణపుత్రుఁడగు, ఉద్దాలకః=ఉద్దాలకుఁడనువాఁడు, ఆహ=చెప్పెను ఏతత్
=ఈ, తద్ధస్తవై=ఆవాజపేయయాగమును, విద్వాక్=తెలిసిన, మార్గల్యః=ముగ్ధులపుత్రుఁడగు,
నాకః=నాకుఁడనువాఁడు, ఆహ=చెప్పెను ఏతత్=ఈ, తద్ధస్తవై=ఆవాజపేయయాగ
మును, విద్వాక్=తెలిసిన, కుమారహరితః=కుమారహరితుఁడను వాఁడు, ఆహ=చెప్పెను

తా॥ ఈ వాజపేయ యాగమహిమను తెలిసిన ఆరణపుత్రుఁడగు ఉద్దాలకుఁడును, ముగ్ధ
ల పుత్రుఁడగు నాకుఁడును, కుమారహరితుఁడును, ఈముగ్ధుడును, లోకమునందు అనేకులగు మర
ణమును పొందెడి వారైన బ్రాహ్మణ జాతివారు, వాజపేయయాగ సంపత్తు తెలియక మైధునము
ను చేసినను మేలుకొనియుండగా గాని నిద్రించియుండగా గాని రేతిచ్చులనమైనను ఇంద్రియము
లేనివారై సుక్యతమలేనివారై ఈ లోకమునుండి మరణమును పొందుచున్నారని చెప్పిరి

ఉ॥ తదభి మృశేదను వామన్త్రీయే తయన్తేఽద్యరేతః పురివీమసాగ్రన్తీద్య దో
వధీరప్య సరద్యధపః । ఇదమహంత ద్రేతాదదే । పునర్తామైత్వీన్ద్రియం
పునస్తేజః పునర్భగః । పునర్గ్ని ధిష్టియా యథాస్థానం కల్పంతా మి
త్యనా మికాన్లుస్తాభ్యా మాదాయాన్తరేణస్త నౌవా భువావా నిమృ
ష్ణ్యాత్. ॥౫॥

ప్ర॥ తత్ - భివృశేత్ - అను - వా - ఆమన్త్రీయేత - యత్ - మే - అద్య - రేతః -
వృధిహీం - అసాగ్రన్తీత్ - యత్ - ఓషధీః - అప్యసరత్ - యత్ - ఆపః - ఇదం - ఆహ -
తత్ - రేతః - ఆదదే - పునః - మాం - ఐతు - ఇన్ద్రియం - పునః - తేజః - పునః - భగః -
పునః - అగ్నిధిష్టియాః - యథాస్థానం - కల్పంతాం - ఇతి - ఆనామికాన్లుస్తాభ్యాం - ఆదాయ -
అన్తరేణ - స్తనౌ - వా - భువా - వా - నిమృష్ణ్యాత్

బృహదారణ్యకొనిపత్

స|| తత్=ఆ రెతస్సును, అభివృత్తే=స్పృశించువలయును అను వాచ్యుర్యేత= అనుసరించి జపించువలయును (ఈ ముందు చెప్పెడి మంత్రముల వెతలు రెతస్సును స్పృశించి తి సీకొని జపించువలయును) అద్య=ఇప్పుడు, మే=నాయొక్క, యత్=ఏ, రతః=రెతస్సు, పృ థిపిం=భూమిని, అస్మాన్మీన్=జాతెనో, (భూమియందు జాతిపడెనో) యత్=ఏ రెతస్సు, ఓగధీ=ఓగధులను గూర్చి, అప్యసరత్=పొందెనో, యత్=ఏ రెతస్సు, అహః=ఉదకములను గూర్చి, (అప్యసరత్=పొందెనో), తత్=ఆ, ఇదం=ఈ, రేఽ=రెతస్సును, అహం=నేను, అ దదే=గ్రహించుచున్నాను (ఇదియే రెతస్సును స్పృశించి గ్రహించెడి మంత్రము). ఇన్ద్రియం= ఇంద్రియము, (పైటపొందిన రతోరూపమైన ఇంద్రియము), పునః=తిరిగి మాం=నన్ను, ఏతు= పొందునుగాక) తేః=కాంతి, పునః=తిరిగి, (మాం=నన్ను, ఏతు=పొందునుగాక) భగః= సౌభాగ్యము, తేక, స్థానము, పునః=తిరిగి, (మాం=నన్ను, ఏతు=పొందునుగాక) రతో నిర్గుమనము వలన ఆ రతో రూపముతో బైటపోయిన చర్మకాంతి స్థానము ఇవి, తిరిగినన్ను పొందునుగాక) అగ్నిధిష్టియాః=అగ్నియైస్థానము గాఁ గల దేవతలు, (తత్=ఆ రెతస్సును), పునః=తిరిగి, యథాస్థానం=దాని స్థానమును, కల్పవృక్షమితి=కల్పించును గాక యని, అనా మికాస్సౌభాగ్యం = అనామికాంగుప్తములచేతను, అదాయ = తిసికొని, (రెతస్సును తిసి కొని), సనౌవా=సనములను గూర్చి గాని, బ్రహ్మవా=కనుజామలను గూర్చిగాని, అస్తరేణ =మధ్యమునందు, నిమృజ్ఞాత్=తుడువవలయును (ఈ మంత్రముతో ఆ రెతస్సును సనమద్య మునందును పూచి ద్ద్యమునందును తుడువవలయును)

తా|| ఇక్కడ రెతస్సునని మంత్రమును రెతస్సును అనుసరించి జపించెడి మంత్రమును చె ప్పినన్నాడు 'ఇదమహం' అనునది మొదలు 'అదదే' అనునది అంతముగాఁగల ఈ మంత్రము 'దే కరస్సును స్పృశించుటయును, 'పునర్తా మేత్విన్ద్రియ' మనునది మొదలు 'నిమృజ్ఞాత్' అను నది అంతముగాఁగల ఈ మంత్రముచే రెతస్సునుగూర్చి జపించుటయును, చెప్పఁబడినది పురు షుఁడు రాగాలకయము వలన భూమిని ఓగధులను ఉదకములనుగూర్చి స్థలితమైన ఈ రెతస్సు ను నేయ గ్రహించుచున్నాను ఈరెతస్సు మరల నన్ను పొందునుగాక! ఈ కరస్సును అనుసరించి పైటపోయిన ఈ నాచర్మముయొక్క కాంతియును స్థానమును తిరిగి నన్ను పొందునుగాక అగ్నియై అభిస్థానముగాఁగల దేవతలు ఈ రెతస్సును తిరిగి యథాస్థానమును పొందించుదురు గాక యని అనామిక స్పృశులను రెండు వ్రేల్లతో రెతస్సును తిసికొని సనముల మధ్యమునందు గాని కను బామల మధ్యమునందు గాని తుడవవలయును

ఉ|| అథయద్యుదక ఆత్తానం పరిపశ్యేత్త దభిచున్ద్రియే తమయితేజ ఇన్ద్రియం యశోద్రవిణ్ సుకృత మితి శ్రీర్హ వాప షాస్త్రీణాం యన్తలో ద్వాపా స్తస్థాన్తలోద్వాసనం యశస్వి నీమభిక్రమ్యో పమన్ద్రియేత ||౬||

స|| అథ - యది - ఉదకే - ఆత్తానం - పరిపశ్యేత్ - తత్ - అభిచున్ద్రియేత - మయి- గేజ - ఇన్ద్రియం - యశః ద్రవిణం - సుకృతం - ఇతి - శ్రీః - హ - వై - ఏష - శ్రీ- యా - యత్ మహాదాకాః - తస్మాత్ - మహాద్వాసనం - యశస్వినీ - అభిక్రమ్య - ఉ-

ప్ర॥ అధః=అనంతరము, యది=ఒకానొకప్పుడు, ఆత్మసం=తత్త్వ, పరిపక్వోత్=చూచి నయెడల, తత్=అప్పుడు, మయి=నాయందు, తేజః=తేజస్సును, ఇన్ద్రియం=ఇంద్రియమును, (రేతస్సును), యశః=కీర్తిని, ద్రవిణం=ధనమును, సుకృతం=పుణ్యమును, (ఔవాః=దేవతలు) కల్పయన్తు=కల్పించుదురుగాక), ఇతి=అని, అభిమన్త్రయేత=అభిమన్త్రించవలయును యత్ ఏకారణమువలన, స్త్రీణాం=స్త్రీలలోవల, మలోద్వాసాః=రజస్వలయగు, ఏష=ఈ స్త్రీ, (ఈ నా భార్య), శ్రీర్వాజై=లక్ష్మీస్వరూపమైనదియో, తస్మాత్=ఆ కారణమువలన, మలోద్వా ససం=రజస్వలయగు, యశస్వినీం=యశోవంతురాలైన స్త్రీని, అభిక్రమ్య=పొంది, (మూడు రా త్రులు వెల్లిన తరువాత స్నానము చేసిన స్త్రీని పొంది), ఉపమన్త్రయేత=తలంచవలయును (నూ యిద్దఱి చేతను పుత్రుండు పుట్టించ దగినవాడని తలంచవలయును)

తా॥ ఇంతకు పూర్వము అయోనియందు రేతస్థలనమైనంగును ప్రాయశ్చిత్తము శాస్త్రబ డినది ఇప్పుడు యోనియందు రేతస్థలనమైన దానికి ప్రాయశ్చిత్తమును చేప్పచున్నాడు అం తరము యోనియందు రేతస్సును చూచినయెడల=రేతస్థలనమైన యెడల, 'మయితేజః' అనునది 'మొదలుకొని 'సుకృతమితి' యనునది అంతముగాగల ఈ మంత్రముతో అభిమంత్రించ వలయు ను లొకమునందు స్త్రీల లోవల రజస్వలా స్త్రీ మిక్కిలి శ్రేష్ఠురాలు అట్టి స్త్రీని పురు షుండు నాలుగవ దివసము స్నానానంతరము పొంది దేవతలు నా యందు తేజస్సును ఇంద్రియము ను కీర్తిని ధనమును పుణ్యమును కల్పించుదురుగాక యని అభి మంత్రించవలయును

ఉ॥ సాచేదస్తైన దద్యాత్కామ మేనామ వక్రీణీయాత్ సాచేదస్తైనైవ దద్యా

త్కామ మేనాం యప్త్యావా పాణనా వోపహత్యాత్రిక్రామేద్దిన్ద్రేణ తేయశ సాయశ ఆదద ఇత్యయశా ఏవభవతి. ॥౭॥

ప॥ సా - చేత్ - అస్తై - న - ఏద్యాత్ - కామం - ఏనాం - అవక్రీణీయాత్ - సా - చేత్ - అస్తై - న - ఏవ - దద్యాత్ - కామం - ఏనాం - యప్త్యా - వా - పాణనా - వా - ఉప హత్యా - ఆత్రిక్రామేత్ - ఇన్ద్రియేణ - తే - యశసా - యశః - ఆదదే - ఇతి - ఆయశాః - ఏవ - భవతి

ప్ర॥ సా=ఆ స్త్రీ, అస్తై=ఈ పురుషునికొఱకు, (మైధునం=సంభోగమును), నిదిద్యా ఛేత్=ఇయ్యనియెడల, కామం=మిక్కిలి, ఏనాం=ఈ స్త్రీని, (భూషణాదినా=భూషణములు మొదలైన వానిచేతను), అవక్రీణీయాత్=ప్రేమను జ్ఞానము చేయవలయును (స్వాధీనము చేసికొనవలయును) సా=ఆ స్త్రీ, అస్తై=ఈ పురుషునికొఱకు, (మైధునం=సంభోగమును), నైవదద్యాచ్ఛేత్=ఇయ్యకయే పోయినయెడల, కామం=మిక్కిలి, ఏనాం=ఈ స్త్రీని, యప్త్యావా =దండముచేతనుగాని, పాణినావా=హస్తముచేతనుగాని ఉపహత్యా=కొట్టుటచేతను, యశ సా=రజోఘాపమైన, ఇన్ద్రియేణ=ఇంద్రియముతో, తే=నీయొక్క, యశః=రజస్సును, ఆదద ఇతి=గ్రహించుచున్నానని, (ఈ స్త్రీని), ఆత్రిక్రామేత్=ఆత్రిక్రమించి పొందవలయును (అది మొదలుకొని, సా=ఆ స్త్రీ), ఆయశాఏవ=రజస్సులేనిదిగానే, భవతి=అగుచున్నది

తా॥ ఆ స్త్రీ సంభోగముకొఱకు యాచింపబడినదై పురుషునికొఱకు సంభోగమును ఇవ్వ కపోయినయెడల మిక్కిలి భూషణములు మొదలైనవాటిచేత దానిని స్వాధీనపఱచుకొనవల యును. అప్పటికిని స్వాధీనురాలు కాకపోయినయెడల ఆ పురుషుండు కొయ్యతోగాని హస్తము

తోగాని ఆ స్త్రీని కొట్టుట చేత స్వాధీనముచేసికొని రజోరూపమైన నా ఇంద్రియముతో నీ రజస్సును గ్రహించుచున్నానని ఆ స్త్రీని అతిక్రమించి పొందవలయును అట్లు పొందినయెడల ఆ స్త్రీ అదిమొదలుకొని రజస్సులేనిదగానే యగుచున్నది

ఉ॥ సాచేదన్తైదద్యాన్ద్రియేణ తేయశసాయశ ఆదధామీతి యశస్వినావేవ భవతః ॥౮॥

ప॥ సా - చేత్ - అన్తై - దద్యాత్ - ఇన్ద్రియేణ - తే - యశసా - యశః - ఆదధామి - ఇతి - యశస్వినా - ఏవ - భవతః

ప్ర॥ సా=ఆ స్త్రీ, అన్తై=ఈ పురుషునికొరకు, (మైధునం=సంభోగమును), దద్యాచ్చేత్=ఇచ్చినయెడల, (భర్తకు స్త్రీ స్వాధీనురాలైనయెడల), యశసా=రజోరూపమైన, ఇన్ద్రియేణ=ఇంద్రియముతో, తే=నీయొక్క, యశ=రజస్సును, ఆదధామీతి=ఉంచుచున్నానని, (పురుషుడు=పురుషుడు, ఏనాం=ఈ స్త్రీని, 'ఇంద్రియేణ తే యశసా యశ ఆదధామి' యను సంక్రమము చెప్పి, ఉపగచ్ఛేత్=పొందవలయును) (తదా=అప్పుడు, ఉధౌ=ఇట్లు), యశస్వినావేవ=యశోవంతులుగానే, (శ్రేష్టులుగా), భవతః=అగుచున్నారని

తా॥ ఆ స్త్రీ పురుషునికి స్వాధీనురాలైనయెడల, ఇన్ద్రియేణ తేయశ సాయశ ఆదధామి'' యను మంత్రమును చెప్పుచు పురుషుడు ఆ స్త్రీని పొందవలయును అట్లు పొందెనేని ఆ స్త్రీ పురుషు లిద్దఱు శ్రేష్టులగుచున్నారని

ఉ॥ సయామిచ్చేత్కా మయేత మేతి తస్యామర్థం నిస్థాయ ముఖేనముఖగ్ సన్ధాయోపస్థమస్యా అభిమృశ్యజపేత్ అక్లా దక్లాత్సం భవసి హృదయా దధిజాయసే । సత్సంక్ల కషాయోసి దిగ్ధ విద్ధామివ మాదయే మావమూం మయీతి ॥౯॥

ప॥ సా - యాం - ఇచ్చేత్ - కామయేత - మా - ఇతి - తస్యాం - అర్థం - నిస్థాయ - ముఖేన - ముఖం - సన్ధాయ - ఉపస్థం - అస్యా - అభిమృశ్య - జపేత్ - అక్లాత్ - అక్లాత్ - సంభవసి - హృదయాత్ అధిజాయసే - సః - త్వం - అగ్గకషాయం - అసి - దిగ్ధవిద్ధాం - ఇ - మాదయ - ఇమాం - అమూం - మయి - ఇతి

ప్ర॥ సః=ఆ పురుషుడు (వాజపేయమును యాగమునుచేసిన పురుషుడు) మా=నన్ను, కామయేతేతి=కోరునుగాకయని, యాం=ఏ స్త్రీని, ఇచ్చేత్=ఇచ్చయించునో, తస్యాం=ఆ స్త్రీయందు, అర్థం=ప్రజన నేంద్రియమును (మేడ్రమును), నిస్థాయ=ఉంచి, ముఖేన=ముఖముతో, ముఖం=ముఖమును, సన్ధాయ=కూర్చి, అస్యాః=ఈ స్త్రీయొక్క, ఉపస్థం=యోనిని, అభిమృశ్య=స్పృశించి, (హే రేతః=ఓ రేతస్సా' త్వం=నీవు, మే=నాయొక్క), అగ్గదక్లాత్=ప్రతి అవయవమునుండి, సంభవసి=పుట్టుచున్నావు హృదయాత్=హృదయమునుండి, (ముఖముగా), అధిజాయసే=(అన్న రసము ద్వారా) పుట్టుచున్నావు, సః=అటువంటి, త్వం=నీవు, అగ్గకషాయం=అవయవములయొక్క రసము, అసి=అగుచున్నావు (గనుక నీవు), దిగ్ధవిద్ధామివ=విషముచే పూయబడిన బాణముతో కొట్టబడిన లేడినివలెనే, ఇమాం=ఈ నాసంబంధము గు, అమూం=ఈ స్త్రీని, మయి=నాయందు, మాదయేతి=స్వాధీనముచేయమాయని, జపేత్=

తా॥ భర్తవ భార్యావశీ కరణ రితిని చెప్పి పురుష ద్వేషిణీయు ఆ స్త్రీకి పురుషుని య మైన స్త్రీతో సంపాదించెడి రీతిని చూపించుచున్నాడు ఆ వాజపేయ యుగ సంపత్తగల పురుషుడు తనకు స్వాధీనురాలు కావలయునని ఏ స్త్రీని కోరునో ఆ స్త్రీయందు మేష్ఠమును ఉంచుచు ముఖమును కూర్చి ఈ స్త్రీయొక్క యువస్థను స్పృశించి 'అంగాదంగాత్సంచినసి' యను మంత్రమును జపించవలయును ఆ మంత్రార్థ మేమనగా, 'ఏ రేతస్స' నీవు నా యొక్క స్యావయవములనుండి పుట్టుచున్నావు ముఖముగా అన్నరసము ద్వారా హృదయ నుండి కలుగుచున్నావు అట్టి నీవు ఆరయనములయొక్క రసమైతివి గనుక నీవు విషము చే పూయించడిన బాణముతో కొట్టబడిన లేడిని వలెనే ఈనా సంబంధమును స్త్రీని నాస్వాధీనము చేయుమా యని యభిప్రాయము.

ఉ॥ అథయా మిచ్ఛేన్నగర్భం దధీతేతి తస్యామర్థం నిష్ఠాయ ముఖేనముఖగ్ సన్ధాయాభి ప్రాణ్యా పానాద్విద్యైణ తే రేతసారేత ఆదద ఇత్యరేతా ఏవ భవతి

॥౧౦॥

ప॥ అథ - యాం - ఇచ్ఛేత్ - క - గర్భా - దధీత - ఇతి - తస్యాం - అర్థం - నిష్ఠాయ - ముఖేన - ముఖం - సన్ధాయ - అభిప్రాయ - అపానాత్ - ఇన్ద్రియేణ - తే - రేతసా - రేతః - ఆదదే - ఇతి - అరేతాః - ఏవ - భవతి

ప్ర॥ అథ=అసంతరము (స=ఆ పురుషుడు), యాం=ఏ స్త్రీని, గర్భం=గర్భమును, నదధీతేతి=ధరించకపోవుచుగాక యని, ఇచ్ఛేత్=కోరునో, తస్యాం=ఆ స్త్రీయందు, అర్థం=మేష్ఠమును నిష్ఠాయ=ఁగించి, ముఖే=ముఖముతో, ముఖం=ముఖమును, సన్ధాయ=కూర్చి, అభిప్రాయ=ప్రాణసవ్యాపారము చేసి, (నిశ్వాస వాయువును విడిచి), అపానాత్=అపానమువలన, ఇన్ద్రియేణ=మేష్ఠముతో, తే=నీయొక్క, రేతసా=రేతస్సుతో, రేతః=రేతస్సును, ఆదద=గ్రహించుచున్నానని, (జపేత్=జపించవలయును త=అప్పుడు, సా=ఆ స్త్రీ), అరేతాఏవ=రేతస్సులేనిది గానే, భవతి=అగుచున్నది

తా॥ అసంతరమా పురుషుడు స్త్రీని గర్భమును ధరింపఁగూడదని కోరినయెడల ఆ స్త్రీయందు మేష్ఠమును ఉంచు ముఖముతో ముఖము కూర్చి, అభి ప్రాణ్యా పానాద్విద్యైణ తే రేతసా రేత ఆదదే' అను మంత్రమును జపించవలయును ఈ మంత్రాభిప్రాయ మేమనగా, ముందు నిశ్వాసమునుచేసి అపానమువలన నా ఇంద్రియముతో నీ రేతస్సుతో కూడా రేతస్సును గ్రహించుచున్నానని అభిప్రాయము ఇట్లు జపించిన యెడల అప్పుడే ఆ స్త్రీ రేతస్సులేనిదయై గర్భమును ధరించనిది యగుచున్నది

ఉ॥ అథయా మిచ్ఛేద్దధీతేతి తస్యామర్థం నిష్ఠాయ ముఖేన ముఖగ్ సన్ధాయాపాన్యాభి ప్రాణ్యా ద్విద్యైణ తేరేతసా రేత ఆదధా మితి గర్భిణ్యేవ భవతి.

॥౧౧॥

ప॥ అథ - యాం - ఇచ్ఛేత్ దధీత - ఇతి - తస్యాం - అర్థం - నిష్ఠాయ - ముఖేన - ముఖం - సన్ధాయ - అపాన్య - అభిప్రాయాత్ - ఇన్ద్రియేణ - తే - రేతసా - రేతః - ఆదధా మి - ఇతి - గర్భిణీ - ఏవ - భవతి

ప్ర॥ అదృశ్యతరము, యశ్య=ఎవనియొక్క, జాయయై=భార్యకొఱకు, జారః=ఉ
 ఎంతి (అంకుసుగఁడు), న్యూత్=కలిగెనేని, తం=వానిని, పురుష=పురుషుఁడు, ద్విష్యచ్చే
 త్=చేప్పించివయెడల, ఆమపాత్రే=పచ్చిదియైన మట్టిపాత్రయందు, అగ్నిం=అగ్నిని, ఉపస
 మాధాయ=ఉంచి, ప్రతిలోమం=కర్తకు ప్రతిలోమమగు, శరబ్ధ్రిః=రెల్లుదర్బను, తీర్వా=పఱ
 చి తన్నెత్త=ఆ అగ్నియంగు, (ఆపసధాగ్నియందు), సర్పిషా=నేతిచెత, ఆక్తా=తడుపఁచడిన,
 ప్రతిలోమాః=ఓలోమము గానుండెడి, (వృత్త్యాసము గాఁజేయఁబడిన), ఏతాః=ఈ, శరభృష్టిః=
 రెల్లుస్థంబుమలను, ఎవయోత్=హోమముచేయవలయును (హోమసమిధ్దేహోహీ" అను
 ఈ నాలుగు మంత్రములను గెప్పుదు హోమము చేయవలయును. ఆ మంత్రములయర్థము చెప్పఁ

బహుమన్నది) (సః=ఆ పురుషుఁడు), మమ=నాయొక్క, సమిధే=ప్రకాశమానమగు, (యాస్య సము మొదలైనవానిచేత ప్రకాశమానమగు, యోషాగ్నో=స్త్రీ యోషాగ్నియందు, రేతః=రేతస్సువు), హాషీ=హోమము చేసితివి (గనుక) తే=నీయొక్క, ప్రాణాపానా=ప్రాణావాసములను, ఆదదే=గ్రహించుచున్నాను (ఇతి=అని, జుహుయాత్=హోమము చేయవలయును) అసావితి=వీఁడని (ప్రత్యేకముగా శత్రువుయొక్క నామమును గ్రహించి చెప్పవలెను) మమ=నాయొక్క, సమిధే=ప్రకాశమగు యోషాగ్నియందు, (రేతః=రేతస్సును), హాషీ=హోమమును చేసితివి (గనుక), తే=నీయొక్క, పుత్రపశూక=పుత్రులను పశువులను, ఆదదే=గ్రహించుచున్నాను (ఇతి=అని, జుహుయాత్=హోమము చేయవలయును) సావితి=వీఁడని, (ప్రత్యేకముగా శత్రువుయొక్క నామగ్రహణమును చేయవలెను) మమ=నాయొక్క, సమిధే=ప్రకాశమానమగు యోషాగ్నియందు, (రేతః=రేతస్సును), హాషీ=హోమమును చేయుచున్నావు (గనుక), తే=నీయొక్క, ఇష్టానుకృతే=శ్రౌతస్తార్తకర్తలను, ఆదదే=గ్రహించుచున్నాను (ఇతి=అని, జుహుయాత్=హోమము చేయవలయును) అసావితి=వీఁడని, (ప్రత్యేకముగా నామమును చెప్పవలయును) మమ=నాయొక్క, సమిధే=ప్రకాశమానమగు యోషాగ్నియందు, (రేతః=రేతస్సును), హాషీ=హోమమును చేసితివి (గనుక), తే=నీయొక్క, ఆశాపరాకాశ=ఆశాపరాకాశములను, (ఆశ యనగా ప్రార్థన, పరాకాశమనగా=వాక్కు చే ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడి కర్త చే ప్రతిపాదించఁబడనిదానిని నిరీక్షించుట) ఆదదే=గ్రహించుచున్నాను. (ఇతి=అని, జుహుయాత్=హోమము చేయవలయును) అసావితి=వీఁడని, (ప్రత్యేకముగా శత్రువుయొక్క నామమును చెప్పవలయును) ఏవం=ఈ ప్రకారము, విద్వాక్=విద్వాంసుఁడగు, బ్రాహ్మణ=బ్రాహ్మణుఁడు, యం=ఎవనిని, శపతి=శపించుచున్నాడో, సః=ఆటువంటి, ఏష వై=వీఁడే, నిరిన్ద్రియః=ఇంద్రియములేనివాఁడును, విసుకృత్=పుణ్యకర్తము లేనివాఁడునై, అస్తాత్=ఈ, లోకాత్=లోకమునుండి, పైత్రి-మరణమును పొందుచున్నాఁడు తస్తాత్=ఆకారణమువలన, ఏవంవితే=ఇట్లు తెలిసకొనినవాఁడు, శ్రోత్రియస్య=శ్రోత్రియునియొక్క, దాశేణ=భార్యతో, ఉపహాసం=సంభోగమును, నేచ్ఛేత్=కోరఁగూడదు ఉత=మతియును, ఏవంవితే=ఇట్లు తెలిసికొనినవాఁడు, పరః=శత్రువుఁడు, భవతిషి=అగుచున్నాఁడు

తా॥ అనంతరమావాజపేయయాగ సంపత్తుగల పురుషుఁడు తన భార్యతో జారత్వమును చేసిడి పురుషునియందు ద్వేషము కలిగియెడల అప్పుడు అవసధ్యమును అగ్నిని పచ్చి మట్టిపాత్రయందుంచుకొని తల్లకించుగా రెల్లు దిర్బను పఱచి ఆ అగ్నియందు నేతితో తడుపఁబడిన ఈ రెల్లుయొక్క చ్చంబలులను “సమిధేహాషీ” అను నాలుగు మంత్రములచేతను హోమమును చేయవలయును ఈనాలుగు మంత్రములకర్తమేమనగా, నీవు నా సంబంధమగు యోషాగ్నియందు రేతస్సును హోమముచేసితివి గనుక నాకు శత్రువైన నీయొక్క ప్రాణాపానములను, పశు పుత్రాదులను, శ్రౌతస్తార్తకర్తములను, ఆశాపరాకాశములను, నేను గ్రహించుచున్నానని క్రమముగా నాలుగు మంత్రములతో కడపట శత్రు నామమును ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా నుచ్చరించుచు హోమమును చేయవలయును ఈ ప్రకారము మాజపేయ యాగసంపత్తుగల పురుషుఁడు తన భార్యతో సంభోగమునుచేసిన శత్రువును శపించినయెడల ఆ శత్రువు ఇంద్రియము లేనివాఁడును పుణ్యకర్తము నశించిన వాఁడునై ఈ లోకమునుండి మరణమును పొందుచున్నాఁడు. గనుక ఇట్లు తెలిసకొనినవాఁడు శ్రోత్రియునియొక్క భార్యతో పరిహాసమునుగాని సంభోగమునుగాని చేయఁగూడదు అట్లు చేసినయెడల శత్రువైనశింశువున్నాఁడు ప్రసంగసంగతిచే ఈ అభిచారి కర్త ఇక్కడ చెప్పఁబడినదిగాఁదెలిసికొనవలయును.

ఉ॥ అధ్యాయస్య జాయామూర్తవం విద్వేత్త్రి హం కగ్గేన పిబేద హతవాసా నై
నాం వృషలోన వృషల్య పహన్యా త్త్రిరాత్రాన్త ఆప్లుత్య ప్రీహీనవ ఘా
తయేత్

॥౧౭॥

ప॥ అది - యస్య - జాయాం - ఆర్తవం - విద్వేత్ - త్ర్యహం - కంసేన - పిబేత్ -
అహతవాసాః - న - ఏవాం - వృషలః - న - వృషలీ - ఉపహన్యాత్ - త్రిరాత్రాన్తే - ఆప్లు
త్య - ప్రీహీత్ - అపహతయేత్.

ప్ర॥ అధ=అనంతరము, యస్య=ఎవనియొక్క, జాయాం=భార్యను, ఆర్తవం=ఋతు
భావము, విద్వేత్=పొందునో, (తదా=అప్పుడు), త్ర్యహం=మూడురోజులు, కంసేన=గిన్నే
తో, పిబేత్=పానముచేయవలయును అహతవాసాః=కొట్టబడిన వస్త్రముకలది, (రజోదూ
షితముకాని వస్త్రముకలది), న=కాదు ఏవాం=ఈ స్త్రీని, వృషలః=సూద్రుడును, వృషలీ=
సూద్రస్త్రీయున్ను, నోపహన్యాత్=స్పృశించగూడదు త్రిరాత్రాన్తే=మూడురాత్రులు వెళ్లిన
తరువాత, ఆప్లుత్య=స్నానముచేసి, (సా=ఆస్త్రీ, అహతవాసాః=రజోదూషితముకాని వస్త్ర
ముకలది, స్యాత్=అగును తదా=అప్పుడు), ప్రీహీత్=వడ్డను, అపహతయేత్=దంపించవల
యును (స్నానముచేసిన ఆస్త్రీని ధాన్యమును దంపుటకు నియోగించవలయును)

తా॥ ఇట్లు ప్రసంగ సంగతిచేత ఆధిచారిక కర్తవ్యము చెప్పి పూర్వముందు చెప్పిన ఋతుకా
లమును తెలియపరచుచున్నాడు వాజపేయయాగము చేసిన పురుషునియొక్క భార్య ఋతు
మతియైన యెడల ఆ స్త్రీ గిన్నేతో ఉదక పానమును చేయవలయును రజస్సుచే దూషితమైన
వస్త్రము కలదియైయుండును ఆ స్త్రీని సూద్రుడుగాని సూద్ర స్త్రీ గాని తాకగూడదు మూ
డురోజులు వెళ్లిన తరువాత స్నానముచేసి రజో దూషితముగాని వస్త్రముగల స్త్రీని వడ్డను
దంపుటకు నియోగించవలయును

ఉ॥ సయ ఇచ్చేత్పుత్రోమే శుక్లో ాయేత వేద మనుబ్రువీత సర్వమాయురి యా
దితి క్షీరాదనం పాచయిత్వా సర్విష్టన్త మగ్నీయాతా మీశ్వరౌ జనయి
తవై.

॥౧౮॥

ప్ర॥ సః - యః - ఇచ్చేత్ - పుత్రః - మే - శుక్లః - జాయేత - వేదం - ఆను బ్రువీ
త - సర్వం - ఆయుః - ఇయాత్ - ఇతి - క్షీరాదనం - పాచయిత్వా - సర్విష్టన్తం - అగ్నీ
యాతాం - ఈశ్వరౌ - జనయిత - వై

ప్ర॥ యః=ఏ, సః=ఆ పురుషుడు, మే=నాకు, శుక్లః=తెల్లని, పుత్రః=కుమారుడు,
జాయేత=కలుగునుగాక వేదం=ఒక వేదమును, అనుబ్రువీత=అనుసరించి చెప్పునుగాక సర్వం
=సమస్తమైన, ఆయుః=ఆయుస్సును, ఇయాదితి=పొందునుగాకయని, ఇచ్చేత్=కోరినయెడ
ల, క్షీరాదనం=క్షీరాన్నమును, పాచయిత్వా=వండించి, (స్త్రీ పురుషులు), సర్విష్టన్తం=నెయ్యి
గల దానినిగా, అగ్నీయాతాం=భక్షించవలయును (తదా=అప్పుడు, తం=అటువంటిపుత్రు
ని), జనయితవై=పుట్టించుటకు, ఈశ్వరౌ=సమర్థులు, (స్వాతాం=అనుదురు)

తా॥ ఇట్లు దింపబడిన వడ్డవలన కలిగిన బియ్యముతో నేమి చేయవలయుననిన, ఆ వాజ
పేయయాగ సంపగుల పురుషుడు తనకు తెల్లని దేహకాంతిగలవాడును నూలు సంవత్సరము

౫ ఆయుస్సుగలవాఁడును ఒక వేదమును సాంగముగా చదువుకొనిన వాఁడు నగు పుత్రుఁడుకల గవలయునని కోరినయెడల ఆ విద్యులుతో ఊరాన్నమును వండించి స్త్రీ పురుష లిద్దఱును భక్షించవలయును ఇట్లు భక్షించిరేని వారు అట్టి పుత్రుని కనుటకు సమర్థులగుదురు

ఉ॥ అథయ ఇచ్ఛేత్సు త్రోమే కపిలః! పిక్లలో జాయేత ద్వా వేదా వనుబ్రువీత స ర్వమాయురి యాదితి దధ్యోదనం పాచయిత్వా సర్విష్టస్త చక్షీయాతా మీశ్వరౌ జనయితవై.

॥౧౫॥

౪॥ అథ - యః - ఇచ్ఛేత్ - పుత్ర - మే - కపిలః - పిక్లః - జాయేత - ద్వా - వేదా - అను బ్రువీత - సర్వం - ఆయుః - ఇయాత్ - ఇతి - దధ్యోదనం - పాచయిత్వా - సర్విష్టస్తం - అక్షీయాతాం - ఈశ్వరౌ - జనయిత - వై

[ప్ర॥ అథ=అనంతరము, యః=ఏపురుషుఁడు, మే=నాకు, కపిలః=నానారింగుల కల వాఁడును, పిక్లః=చచ్చని రంగుకల వాఁడునగు, పుత్ర=కుమారుఁడు, జాయేత=పుట్టునుగాక ద్వా=రెండు, వేదా=వేదములను, అను బ్రువీత=అనుసరించి చెప్పనుగాక సర్వం=సమస్త మైన, ఆయుః=ఆయుస్సును, ఇయాదితి=బాండునుగాక యని, ఇచ్ఛేత్=కోరునో, (సః=వాఁడు), దధ్యోదనం=పెరుగు అన్నమును, పాచయిత్వా=వండించి సర్విష్టస్తం=నెయిగలదాని నిగా, (ఆ స్త్రీ పురుషులిద్దఱు), అక్షీయాతాం=భక్షించవలయును (తదా=అప్పుడు, తౌ=స్త్రీ పురుషులిద్దఱు, తం=అట్టిపుత్రుని), జనయితవై=పుట్టించుటకు, ఈశ్వరౌ=సమర్థులు, (స్యౌతాం=అగుదురు)

తా॥ కపిల వర్ణము కలవాఁడును చచ్చనికాంతిగలవాఁడును రెండువేదములను చదువుకొనిన వాఁడును సంతృప్తమైన ఆయుస్సుగలవాఁడునగు పుత్రుఁడు నాకు కలుగుచుగాక యని కోరి డిజనుఁడు పెరుగు అన్నమును పచనము చేయించి నేతితో కలిపి స్త్రీ పురుషు లిద్దఱును భక్షించి రేని అట్టి పుత్రుని కనుటకు సమర్థులగుచున్నారు

ఉ॥ అథయ ఇచ్ఛేత్సుత్రోమే శ్యామౌ లాహితాక్షౌ జాయేత త్రీన్వేదా నను బ్రువీత సర్వమాయురి యాచిత్యదోదనం పాచయిత్వా సర్విష్టస్త మక్షీ యాతా మీశ్వరౌ జనయితవై

॥౧౬॥

౪॥ అథ - యః - ఇచ్ఛేత్ - పుత్రః - మే - శ్యామః - లాహితాక్షః - జాయేత - త్రిక్ష - వేదాక్ష - అను బ్రువీత - సర్వం - ఆయుః - ఇయాత్ - ఇతి - ఉదోదనం - పాచ యిత్వా - సర్విష్టస్తం - అక్షీయాతాం - ఈశ్వరౌ - జనయిత - వై

[ప్ర॥ అథ=అనంతరము, యః=ఎవఁడు, మే=నాకు, శ్యామః=నల్లని కాంతిగలవాఁడును, లాహితాక్షః=ఎఱ్ఱని నేత్రములు కలవాఁడునగు, పుత్ర=కుమారుఁడు, జాయేత=పుట్టునుగాక. త్రిక్ష=వేదాక్ష=మూడువేదములను, అను బ్రువీత=అధ్యయనమును చేయునుగాక సర్వం=సమస్తమైన, ఆయుః=ఆయుస్సును, ఇయాదితి=బాండునుగాకయని, ఇచ్ఛేత్=కోరునో, (సః=వాఁడు), ఉదోదనం=ఉదకాన్నమును, (శుద్ధాన్నమును), పాచయిత్వా=వండించి, సర్విష్టస్తం=నెయిగల దానినిగా, (స్త్రీ పురుషులు), అక్షీయాతాం=భక్షించవలయును (తదా=అప్పుడు, తౌ=ఆ స్త్రీ పురుషులిద్దఱు, తం=అట్టిపుత్రుని), జనయితవై=పుట్టించుటకు, ఈశ్వరౌ=

తా॥ నల్లని దేహకాంతిగల వాఁడును ఎఱ్ఱని నైత్రముకలవాఁడును మాడు వేదములను చదువుకొనవాఁడును సంపూర్ణాయుస్సుగల వాఁడునగు పుత్రుఁడు నాకు పుట్టునుగాక యని కోరెడివాఁడు శబ్దాన్నమును వండించి (క్షీరాదులను కలుపకుండా నిటితో మాత్రము పచనముచేసిన అన్నమును) నేతితోకలిపి స్త్రీ పురుషులు భక్షించిరని వారు అట్ట పుత్రుని కనుటకు సమర్థులగుదురు

ఉ॥ అథయ ఇచ్ఛేద్ధు హితామేఽఙ్ఘ్రి తాజాయేత సర్వమాయురి యాదితి తిలౌద సం పాచయిత్వా సర్విష్కస్త మశ్నీయాతా మీశ్వరా జనయితవై. ॥౧౭॥

ప॥ అథ - యః - ఇచ్ఛేత్ - దుహితా - మే - పఙ్క్తితా - జాయేత - సర్వం - ఆయుః - ఇయాత్ - ఇతి - తిలౌదనం - పాచయిత్వా - సర్విష్కస్తం - అశ్నీయాతాం - ఈశ్వరా - జనయిత - వై

(ప॥ అథ=అనంతరము, యః=ఎవఁడు, మే=నాకు, పఙ్క్తితా=పండితురాలగు, (గృహకృత్యములయందు నేర్పుగల), దుహితా=కుమార్తె, జాయేత=కలుగుచుగాక సర్వం=సమస్తమైన, ఆయుః=ఆయుఁపును, ఇయాదితి=పొందుచుగాక యని, ఇచ్ఛేత్=కోరునో, (సః=వాఁడు), తిలౌదనం=చవ్వుల పులగమును, పాచయిత్వా=వండించి, సర్విష్కస్తం=నెయ్యికలదానినిగా (స్త్రీ పురుషులు), అశ్నీయాతాం=భక్షించవలయును (తదా=అప్పుడు, తా=ఆ స్త్రీ పురుషులు, తాం=అట్టి కుమార్తెను), జనయితవై=కనుటకు, ఈశ్వరా=సమర్థులు, (స్వాతాం=అగుచును)

తా॥ పూర్ణాయుస్సుగలదియును గృహకృత్యములయందు నేర్పు గలదియునగు కుమార్తె నాకు కలుగునుగాక యని కోరెడువాఁడు నువ్వుల పులగమును వండించి నేతితో కలిపి స్త్రీ పురుషులు భక్షించిరని ఆ స్త్రీ పురుషులు అట్టి స్త్రీని కనుటకు సమర్థులగుదురు

ఉ॥ అథయ ఇచ్ఛేత్సా వ్రోమేఽఙ్ఘ్రితో విగీత సమితిం గమః శుశ్రూషితాం వాచం భాషితా జానేత సర్వాస్వేవా నచబ్రువీత సర్వమాయురి యాదితి మాగ్ సౌదనం పాచయిత్వా సర్విష్కస్త మశ్నీయాతా మీశ్వరా జనయితవా ఔశ్నేన వార్షభేనా ॥౧౮॥

ప॥ అథ - యః - ఇచ్ఛేత్ - పుత్రం - మే - పఙ్క్తితః - విగీతః - సమితింగమః - శుశ్రూషితాం - వాచం - వాచితా - జాయేత - సర్వాః - వేదాః - అచ బ్రువీత - సర్వం - ఆయుః - ఇయాత్ - ఇతి - సౌదనం - పాచయిత్వా - సర్విష్కస్తం - అశ్నీయాతాం - ఈశ్వరా - జనయిత - వై ఔశ్నేన - వా - అన్వభేన - వా

(ప॥ అథ=అనంతరము, యః=ఎవఁడు, మే=నాకు, పఙ్క్తితః=పండితుఁడును, విగీతః=ప్రసిద్ధుఁడును, సమితింగమః=సభను పొందెడివాఁడును, శుశ్రూషితాం=వనోహరమైన, వాచం=వాక్కును, వాచితా=పలికెడివాఁడునగు, పుత్రః=కుమారుఁడు, జాయేత=కలుగునుగాక (ఆ పుత్రుఁడు), సర్వాః=సమస్తములైన, వేదాః=వేదములను, అచ బ్రువీత=అనుసరించి అధ్యయనము చేయునుగాక సర్వం=సమస్తమైన, ఆయుః=ఆయుఁపును, ఇయాదితి=పొందుచుగాక యని, ఇచ్ఛేత్=కోరునో, (సః=వాఁడు), ఔశ్నేనా=వయస్సుగల యెద్దుమాంసముతో

గాని, అర్హజోవా=అధిక వయస్సుగల యెద్దు మాంసముతో గాని మాంసాదనం=మాంసాన్నమును, పాచయిత్వా=వండించి, సర్విష్ణస్తం=నైయ్యికలదానినిగా, (స్త్రీ పురుషులు), ఆక్షియాతాం=భక్షించవలయును (తా=ఆ స్త్రీపురుషులు, తం=అట్టిపుత్రుని), జనయితవై=కనుటకు, ఈశ్వరా=సమర్థమైనవారు, (స్వాతాం=ఆగుదురు)

తా॥ సమస్త వేదములను అధ్యయనము చేసినవాడును సంపూర్ణాయుస్సుకలవాడును, వండితుండును ప్రసిద్ధుండును సభను పొంది వాడించెడివాడును మనోహరమైన వాక్కును పలికెడివాడునగు పుత్రుండు నాకు కలుగునుగాక యని కోరెడివాడు వయస్సుగల పృషభముయొక్కగాని అధికవయస్సుగల పృషభముయొక్కగాని మాంసముతో వచనముచేయఁబడిన మాంసాన్నమును స్త్రీ పురుషులు భక్షించిరేని వారు అట్టి పుత్రుని కనుటకు సమర్థులగుదురు

ఉ॥ అధాభి ప్రాతరేవ స్థాలీ పాకావృతాజ్యం చేష్టిత్వా స్థాలీపాకస్య పఘాతం జుహోత్యగ్నయేస్వాహా అనుమతయే స్వాహా దేవాయ సవిత్రే సత్యప్రసవాయస్వాహే తి హుతోవృద్ధృత్య ప్రాశ్నాతి ప్రాశ్యేతరస్యాః ప్రయచ్ఛతి ప్రత్యాశ్య పాణీ ఉదపాత్రం పూరయిత్వా తేనైవాం త్రిరభ్యుతతి ఉత్తిష్టాతో విశ్వావసోఽన్యా మిచ్ఛప్రపూర్వ్యాం సంజ్ఞాయాం పత్యాసహేతి

॥౧౯॥

ప॥ అధ - అభిప్రాతః - ఏర - స్థాలీపాకావృతాజ్యం - చేష్టిత్వా - స్థాలీపాకస్య - ఉపహృతం - జుహోతి - అగ్నయే - స్వాహా - అనుమతయే - స్వాహా - దేవాయ - సవిత్రే - సత్యప్రసవాయ - స్వాహా - ఇతి - హుత్వా - ఉద్ధృత్య - ప్రాశ్నాతి - ప్రాశ్య - ఇతరస్యాః - ప్రయచ్ఛతి - ప్రత్యాశ్య - పాణీ - ఉదపాత్రం - పూరయిత్వా - తేన - ఏనాం - త్రిః - అభ్యుతతి - ఉత్తిష్ట - అతో - విశ్వావసో - అన్యాం - ఇచ్ఛ - ప్రపూర్వ్యాం - సంజ్ఞాయాం - పత్యాసహేతి

ప్ర॥ అధ=అవంతరిము, (సం=ఆ పురుషుండు), అభిప్రాతరేవ=మఱుసటిదినముయొక్క ప్రాతఃకాలమునందు, స్థాలీపాకావృతాజ్యం=స్థాలీపాకముకొఱకుసంపాదించఁబడిన ఆజ్యమును, చేష్టిత్వా=సంసక్రమముచేసి, స్థాలీపాకస్య=స్థాలీపాకమునకు, ఉపహృతం=ఉపహృతమును చేసి, (వండ్లుదంచి చరువును వండించి), (జుహోతి=హోమము చేయుచున్నాడు అగ్నియే స్వాహా=అగ్ని కొఱకు స్వాహాయని, అనుమతయే స్వాహా=అనుమతికొఱకు స్వాహా యని, సత్యప్రసవాయ=సత్యకారణుండగు, దేవాయ=ప్రకాశమానుండగు, సవిత్రే=మారుగనికొఱకు, స్వాహేతి=స్వాహాయని, (ఈ మూడు మంత్రములతో ఆహుతులను), హుత్వా=హోమముచేసి, (చరుకేషం=మిగిలిన హవిస్సును), ఉద్ధృత్య=ఎత్తి, ప్రాశ్నాతి=భక్షించుచున్నాడు (స్వయం=తాను), ప్రాశ్య=భక్షించి, (మిగిలిన ఉచ్చిస్తాన్నమును), ఇతరస్యాః=అన్యముగు తనభార్యకొఱకు, ప్రయచ్ఛతి=ఇచ్చుచున్నాడు పాణీ=చేతులను, ప్రత్యాశ్య=కడుగుకొని, ఉదపాత్రం=ఉదకపాత్రను, పూరయిత్వా=నిండించి, తేన=ఆ ఉదకముచేతను, ఏనాం=ఈ స్త్రీని, త్రిః=మూడు సార్లు, (ఉత్తిష్టాతో విశ్వావసో అను ఈ మంత్రమునుచెప్పి), అభ్యుతతి=ప్రోక్షించుచున్నాడు (ఈ మంత్రమునవలనగా, విశ్వావసో=ఓ విశ్వావసు ఆను గంధర్వుఁడా, (త్వం=నీవు),

అతః=ఈ నా భార్య సమీపమునుండి, ఉత్తిష్ట=లేచిపోము అన్యాం=ఇతరమైనదియును, ప్ర
పూర్వ్యాం=వయోవంతురాలైనదియునగు, పత్యాసహ=పెనిమిటితో కూడా, సజ్జాయాం=క్రీ
డించుచున్న భార్యను, ఇచ్చ=కోరుము, ఇతి=అని, (ఈ మంత్రోచ్ఛారణను చేయుచు ప్రోక్షిం
చుచున్నాఁడు)

తా|| ఆ పురుషుఁడు స్థాలీపాకము కొఱకైన ఆజ్యమును మంత్రముచే సంస్కరించి వడ్లను
దంపించి చరువును వండించి ఆ చరువును అగ్నియే స్వాహా, అనుమతయే స్వాహా దేవాయసవి
త్రే సత్యప్రసవాయ స్వాహా, అను ఈ మూడు మంత్రములతో అగ్నియందు హోమముచేసి
హోమశేషమైన చరువును తాను భక్షించి మిగిలిన ఉచ్ఛిష్టమును భార్యకొఱకు ఇచ్చుచున్నాఁ
డు తదనంతరము హస్తములను కడుగుకొని ఉదకపాత్రయందు నిండించిన ఉదకముతో ఈశ్రీని
మూడుసార్లు ఉత్తిష్టాతో విశ్వాసో అను ఈ మంత్రమును 'పత్యాసహేతి' అను కొనఁబఱకు
చెప్పి మంత్రించి ప్రోక్షించుచున్నాఁడు ఈ మంత్రము తాత్పర్యమేమనఁగా, ఓ విశ్వాసము అను
గంధర్వుఁడా! నీవు ఈ నా భార్యసమీపమునుండి లేచిపోము ఇతరమైనదియును ఇయ్యనగుకల
దియునగు పెనిమిటితో కూడా క్రిండించుచున్న భార్యను కోరుచు యని అభిప్రాయము

ఉ|| అధైనామభిపద్యతే అమోహమక్ష్మీ సాత్వగ్ సాత్వవస్యమోహం సామా
హమస్మి ఋక్త్వం ద్యౌరహం పృథివీత్వం తావేహి సగ్ రభావహై సహ
రేతో దధావహై పుగ్ సే పుత్రాయ విత్తయ ఇతి ||౨౦||

ప|| అభ - ఏనాం - అభిపద్యతే - అమః - అహం - ఆస్మి - సా - త్వం - సా - త్వం -
అసి - అమః - అహం - సామ - అహం - ఆస్మి - ఋక్ - త్వం - ద్యౌః - అహం - పృథివీ -
త్వం - తా - ఏహి - సంరభావహై - సహ - రేతః - దధావహై - పుగ్ సే - పుత్రాయ -
విత్తయే - ఇతి

ప్ర|| అధ=అనంతరము, (స=ఆ పురుషుఁడు), ఏనాం=ఈ శ్రీని, అభిపద్యతే=కాఁగి
లించుకొనుచున్నాఁడు అహం=నేను, అమః=ప్రాణము, ఆస్మి=అగుచున్నాను త్వం=నీవు,
సా=ఆ వాక్కు, అసి=అగుచున్నావు అమః=ప్రాణస్వరూపుఁడైన, అహం=నేను, సా=
ఆవాగ్దాసమైన, త్వం=నీవు, ఆస్మి=అగుచున్నాను సామ=సామవేదము, అహం=నేను,
ఆస్మి=అగుచున్నాను ఋక్=ఋగ్వేదము, త్వం=నీవు, (అసి=అగుచున్నావు). ద్యౌః=అం
తరిక్షము, అహం=నేను, పృథివీ=భూమి, త్వం=నీవు, (గనుక, త్వం=నీవు), ఏహి=రమ్ము
తో=ఆ, (అహం=మనమిద్దఱము), పుగ్ సే=పుంస్త్యముగల, పుత్రాయ విత్తయే=పుత్రధనము
కొఱకు, సంరభావహై=ప్రయత్నము చేయుదము సహ=కూడా, రేతః=రేతస్సును, దధావ
హై=ధరించెదము, ఇతి=అని, (అభిపద్యతే=కాఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు)

తా|| ఆపురుషుఁడు క్షీరాన్నాది భక్షణమునుచేసిన తరువాత ఈ శ్రీని 'అమోహమక్ష్మి'
అను మంత్రమును చెప్పుచు కాఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు ఈ మంత్రాభిప్రాయమేమనఁగా, నేను
ప్రాణము నీవు వాక్కువు ప్రాణమునకు వాక్కు స్వాధీనమైనట్లు నీవు నాకు స్వాధీనమైన దా
నవు నెను సామవేదము, నీవు ఋగ్వేదము. సామవేదమునకు ఋగ్వేద మధారమైనట్లు నా
కు నీవధి ర్భూయన్నావు నేను అంతరిక్షము, నీవు భూమివి భూమ్యంతరిక్షములు లోకమునకు

తల్లిదండ్రులైనట్టు మనము పుత్రులకు తల్లిదండ్రులమైయున్నాము గరుక నీపురుషు అయి
టి ముద్దులును చూచి పుంస్త్రీముగల పుత్రోత్పత్తి కొరకు ప్రయత్నమును చేయుచును
తేస్తును ధరించుచు అని శాస్త్రి ఆపురుషుడు స్త్రీని కా గిలించుకొనుచున్నాడు

ఉ॥ అధాస్యా ఊరూ విహాపయతి విజహీధాం ద్యావాపృథివీ ఇతి తస్యామ
ర్థం నిస్తాయ ముఖేన ముఖగ్ సన్ధాయ త్రిరేనామనులామా మను మార్జ్ఞి
విష్ణుర్యోనిం కల్పయతు త్వష్టా రూపాణి విగ్ శతు ఆసిచ్ఛతు ప్రజాపతిర్ధా
తా గర్భం దధాతు తే । గర్భం ధేహి సినివాలిగర్భం ధేహి పృథుష్టుకే । గ
ర్భంతే అశ్వినౌ దేవావాధత్తాం పుష్కరప్రజౌ ॥౨౧॥

ప॥ ౨౧ - ఆస్యః ఊరూ - విహపయతి - విజహీధాం - ద్యావాపృథివీ - ఇతి -
తస్యాం - ఆర్థం - నిస్తాయ - ముఖేన - ముఖం - సన్ధాయ - త్రి - ఏనాం - అనులామాం - ఆ
అనుమార్జ్ఞి - విష్ణుః - యోనిం - కల్పయతు - త్వష్టే - రూపాణి - పింశతు - ఆసిచ్ఛతు - ప్ర
జాపతిః - ధాతా - గర్భం - దధాతు - తే - గర్భం - ధేహి - సినివాలి - గర్భం - ధేహి -
పృథుష్టుకే - గర్భం - తే - అశ్వినౌ - దేవా - ఆధత్తాం - పుష్కరప్రజౌ

ప్ర॥ అధి=అనంతరము, (సం=అపురుషుడు), ద్యావాపృథివీ = ఓభూమ్యంతరిక్షములా
రా! (ఈ సంభోధనము ఊగువులకు యువాం=మీగు), విజహీధామితి=యోగమును పొందు
చేయని, అస్యాం=ఈ స్త్రీయొక్క, ఊరూ=తొడలను, విహాపయతి=విడతీయుచున్నాడు
తస్యాం=ఆ స్త్రీయందు, ఆర్థం=మేధమును, నిస్తాయ=ఉంచి, ముఖేన=ముఖముతో, ముఖం=
ముఖమును, సన్ధాయ=ఘర్పి ఏనాం=ఈ స్త్రీని, త్రి=మూడుసార్లు, అను లోమాం=తల్లి
క్రింగుగా, (శిరస్సు మొదలుకొని), (విష్ణుర్యోనిం అను మంత్రమును చెప్పుచు), అనుమార్జ్ఞి=అ
నుసరించి స్పృశించుచున్నాడు విష్ణుః=వ్యవస్థించిన భగవంతుడు, (విష్ణువు), తే=నీకు,
యోనిం=సంతానోత్పాదనమునకు సమర్థమైన భగమును, కల్పయతు=కల్పించునుగాక త్వష్టా
=త్వష్టయను నూర్చుడు, రూపాణి=దర్శనయోగ్యములైన ఆకారములను, పింశతు=చేయును
గాక ప్రజాపతిః=పరాధాత్మ, (మదాత్మనా=నా రూపముతో, స్థిత్యా=ఉండి, త్వయి=నీ
యందు, రతం=రేతస్సును), ఆసిచ్ఛతు=ఉంచునుగాక ధాతా=నూత్రాత్మ, తే=నీయొక్క,
గర్భం=గర్భమును, (త్వదాత్మనా=నీ స్వరూపముతో, స్థిత్యా=ఉండి), దధాతు=ధరించునుగాక
(తే, కాపాడునుగాక). హేసినివాలి=దర్శనార్హమును ఓ దేవతా, గర్భం=గర్భమును, ధేహి=
ధరించుము హేపృథుష్టుకే=స్త్రోత్రరూపమైన ఓ దేవతా, గర్భం=గర్భమును, ధేహి=ధరించుము
పుష్కరప్రజౌ=అశ్వినీపుత్రులను, దేవా=ప్రకాశమానులైన, అశ్వినౌ=అశ్వినీదేవతలు, (నూ
ర్యాచంద్రమస్సులు), తే=నీయొక్క, గర్భం=గర్భమును, ఆధత్తాం=ధరించుదురుగాక

తా॥ ఆ పురుషుడు ద్యావా పృథివ్యాశ్చక్రిములైన ఓ తొడలారా! అని సంబోధించి పి
లిచి భగమునకు మఱుగై యున్న ఈ స్త్రీయొక్క తొడలను వేలుపఱచి ఆ స్త్రీయందు మేధము
నుఉంచి ముఖముతో ముఖమును చేర్చి “విష్ణుర్యోనిం కల్పయతు” అనునట్టిది మొదలైన ప్రతిమం

త్రమను చెప్పచు ఈ శ్రీని శిరిస్తు మెదిలకొని మాడునాటొక స్మృతించుచున్నాడు ఈ మంత్రముల తాత్పర్యమేమనగా, వ్యాపనశబ్దమైన వహావిష్టావు సంతానమును పుట్టించుటకు సమర్థమై భగమును కల్పించుచుగాక ద్వాదశాదిత్యులయందలి త్వష్టయను సూర్యుడు ఉత్పన్నయొగ్గములైన రూపములను చేయుచుగాక విరాట్పూవు డను పరమాత్మ నా స్వరూపము తోనుండి నీయందు రేతస్సును ఉంచునుగాక సాత్రాత్మ నీ స్వరూపముతోనుండి నీ గర్భమును ధరించునుగాక దిర్భన్ధార్థమగు దేశతయును స్థతిరూపమగు దేవతయును నీ రూపముతోనుండి నీ గర్భమును ధరించుచుగాక ప్రకారములగు సూర్యచంద్రలిద్దఱు నీ స్వరూపముతోనుండి నీ గర్భమును ధరించుదురుగాకయని శ్రీయొక్క సంస్కృతమెదిలకొని ప్రతి ఆపయవమును తాకుచు ఈ సంత్రములను చెప్పవలయునని తాత్పర్యము

౮॥ హిరణ్మయీ అరణీ యాభ్యాం నిర్తన్దరావస్థినా । తత్రైగర్భం హేవామహే దశమేమాసిసూతవే । యథాగ్నిగర్భా పృథివీయథా ద్యౌరస్త్రేణగర్భిణీ । వాయుర్దిశాం యథా గర్భ ఏవం గర్భం దధామితే ॥౨౬॥

౯॥ హిరణ్మయీ - అరణీ - యాభ్యాం - నిర్తన్దరాం - అగ్నిసా తత్ - తే గర్భం - హేవామహే - దశమే - మాసి - సూతవే - యథా - అగ్నిగర్భా - పృథివీ - యథా - ద్యౌః - ఇస్త్రేణ గర్భిణీ - వాయుః - దిశాం - యథా గర్భే - ఏవం - గర్భం - దధామి - తే - ఆసా - ఇతి

౧౦॥ అరణీ = అరణులు, హిరణ్మయీ = తేజోరూపమైనవి యాభ్యాం = ఏ అరణుచే రను, అగ్నిసా = అగ్నిదేవతలు, నిర్తన్దరాం = మధింప బడికో, తత్ = అట్టి, తే = నీయొక్క, గర్భం - గర్భమును దశమేమాసి = పదియవమాసమునను, సూతవే = ప్రసవించుటకు, (అహం = నేను, త్వయి = నీయందు), హేవామహే = హేవామము చేయుచున్నాను పృథివీ = భూమి, అగ్ని గర్భా = అగ్నిగర్భమునందుగలది, యథా = ఏప్రకారమో, ద్యౌః = ద్యులోకము, ఇస్త్రేణ = ఇంద్రునిచే, గర్భిణీ = గర్భముగలది, యథా = ఏప్రకారమో, దిశాం = దిక్కులయొక్క, గర్భే = గర్భమునందు, వాయుః = వాయువు, యథా = ఏప్రకారమో, ఏవం = ఈప్రకారము, తే = నీయొక్క, గర్భం - గర్భమును, దధామి = ధరించుచున్నాను ఏచావితీ = ఇదియని, (శ్రీయొక్క నామమును ధరించి ఆ ప్రయోగండు, తన రేతస్సును శ్రీయందుంచుచున్నాడు)

తా॥ సూర్య సంద్రులు తేజోరూపములైన అగ్ని మధనకట్టెలతో ఏ గర్భము మధించినో అగ్ని నీ గర్భమును నేను అగ్ని గర్భమందుగల భూమివలెనే ఇంద్రునిచే గర్భముగలది యగు అంతఃకర్మముననే దిక్కులయొక్క గర్భమునందు వాయువువలెనే ధరించియున్నాను అని శ్రీయొక్క నామమును సుచ్చరించి చెప్పచు పదియవ మాసమునందు ప్రసవించుటకు తన రేతస్సును శ్రీమును అగ్నియందు హేవామము చేయుచున్నానని శ్రీ గర్భమునందుంచుచున్నాడు

౧౧॥ సోమ్యస్త్రీమద్భిరభ్యుత్పత్తి । యథావాయుః పుష్కరిణీగ్ సమిశ్లయతి సర్వతః । ఏవాతేగర్భ ఏజతుసహా వై తు జరాయణా । ఇన్ద్రస్యాయం వ్రజః కృతః సార్వస్వపరిశ్రయః । రమిన్ద్రనిర్దహి గర్భేణసావరాగ్ సహేతి ॥౨౭॥

ప॥ సోవ్యస్తీం - అద్భిః - ఆభ్యుత్తతి - యథా - వాయుః - పుష్కరిణీం - సమిద్ధయతి - సర్వతః - ఏవా - తే - గర్భః - ఏజతు - సహ - అవైతు - జరాయణా - ఇంద్రిస్య - అయం - వ్రజః - కృతః - సార్గతః - సపరిశ్రయః - తం - ఇంద్రి - నిర్జహి - గర్భణ - సావరాం - సహ - ఇతి

ప్ర॥ (సః=ఆ పురుషుడు), సోవ్యస్తీం=ప్రసవమునకు అభిముఖుడై నస్త్రీని, అద్భిః=ఉదకములతో, ఆభ్యుత్తతి=ప్రోక్షించుచున్నాడు వాయుః=వాయువు, యథా=ఏప్రకారము, పుష్కరిణీం=తటాకమును, సర్వతః=అంతటను, సమిద్ధయతి = చలింపజేయుచున్నదో, ఏవా=ఈప్రకారముగానే, తే=నీయొక్క, గర్భః=గర్భము, ఏజతు=చలించునుగాక జరాయణాసహ=మావితోఁగూడ, (శిశువును చుట్టుకొనియుండెడి మాంసఖండము), అవైతు=బైటవచ్చునుగాక ఇంద్రిస్య=ప్రాణమయొక్క, అయం=ఈ, వ్రజః=మార్గము, సార్గతః=ప్రతిబంధముతోఁగూడుకొనినదిగా, (అనఁగా), సపరిశ్రయః = జరాయువుతోఁగూడుకొనినదిగా, కృతః=చేయఁబడినది హేఇంద్రి=ఓప్రాణమా, తం=ఆమార్గమును, (ప్రాప్య=పొంది), గర్భణాసహ=గర్భముతోఁగూడ, నిర్జహి=బైలువెడలుమా (గర్భమునుండి బైలువెడలిన తరువాత), సావరాం=గర్భమును చుట్టుకొనియున్న మావని, (నిర్గమయ = బైటవచ్చునట్లుచేయుము), ఇతి=అని, (ఆభ్యుత్తతి=ప్రోక్షించుచున్నాడు) ౧

తా॥ ఆ పురుషుడు ప్రసవసమయమునందు స్త్రీని “యథావాయుః పుష్కరిణీం” అను మంత్రమునంతయు చెప్పుచు ఉదకములతో ప్రోక్షించుచున్నాడు ఈ మంత్రమునకు తాత్పర్య మేమనఁగా, వాయువు స్వరూపమునకు హానిచేయకుండ నెట్లు తటాకము నంతటను చలింపజేయునో, ఈ ప్రకారముగానే గర్భము చలించునుగాక మావితోఁగూడ గర్భము బైటవచ్చునుగాక ప్రాణమయొక్క ఈ మార్గము గర్భాధానకాలమున మావితోఁగూడుకొనినదానినిగాఁజేయఁబడియున్నది ఆ మార్గముద్వారా, ఓ ప్రాణమా! నీవు గర్భముతోఁగూడ బైలువెడలిరమ్ము తదనంతరము మావని బైటవచ్చునట్లుచేయుమని భావము ఈ మంత్రోచ్ఛారణమును చెయుచు ప్రసవాభిముఖురాలైన స్త్రీని ఉదకములతో ప్రోక్షించవలయును.

ఉ॥ జాతే - అగ్నిముప సమాధాయాజు - ఆధాయ కగ్ సే పృషదాజ్యగ్ సన్నీయ పృషదాజ్యస్యోపఘాతం జుహోతి । అస్మిక్ సహస్రం పుష్యాసమేధమా నః స్వేగృహే । అస్యోపసద్యాం మాధేత్సిత ప్రజయాచ పశుభిశ్చస్వాహా । మయి ప్రాణాగ్ స్త్వయి మనసా జుహోమి స్వాహా । యత్కర్తా త్యరీరిచం యద్వాన్యూనమిహకిరం । అగ్నిష్టత్స్విష్టకృద్విద్వాం త్స్విష్టగ్ సుహుతం కరోతు న స్నాన్వహేతి । ॥౨౪॥

ప॥ జాతే - అగ్నిం - ఉపసమాధాయ - అజే - ఆధాయ - కంసే - పృషదాజ్యం - సన్నీయ - పృషదాజ్యస్య - ఉపఘాతం - జుహోతి - అస్మిక్ - సహస్రం - పుష్యాసం - ఏధమానః - స్వే - గృహే - అస్య - ఉపసద్యాం - మా - ధేత్సిత - ప్రజయా - చ - పశుభిః - చ - స్వాహా - మయి - ప్రాణాగ్ - త్వయి - మనసా - జుహోమి - స్వాహా - యత్ - కర్తా - త్యరీరిచం - యత్ - వా - న్యూనం - ఇహ - ఆకరవం - అగ్నిః - తత్ - స్విష్టకృత్ - ౨౪

ప్ర॥ (సః=ఆ పురుషుడు), జాతే=జాతకర్తమునందు, అగ్నిం=అగ్నిని, ఉపసమాధాయ=ఉంచుకొని, కంసే=గిచ్చెయందు, పృషదాజ్యం=పృషదాజ్యమును, (నేతితోఁగలిపిన పెరుగు పృషదాజ్యమవలకును) సన్నీయ=పొందించి, (ఉంచి), అత్కే=తోడయందు, ఆధాయ=ఉంచుకొని, పృషదాజ్యస్య=పృషదమను పెరుగుల ఆజ్యమునకు, ఉపసూతం=హోమార్చమును సంస్కారమును, (కృత్వా=చేసి), జుహోతి=హోమము చేయుచున్నాడు అస్తీక్=ఈ, స్వే=స్వకీయమైన, గృహే=గృహమునందు, (అహం=నేను, పుత్రరూపేణ=పుత్రరూపముతో), ఏధమానః=వృద్ధిపొందినవాడనై, (మనుష్యాణాం=మనుష్యులయొక్క), సహస్రం=వేయింటిని, పుష్యసం=పోషించుదునుగాక ఆస్య=ఈ నా పుత్రునియొక్క, ఉపసద్యాం=సంతతియందు, ప్రజయాచ=సంతానముతోటిన్ని, పశుభిశ్చ=పశువులతోటిన్ని, (క్రిః=సంపద), మాధేత్వీత్=ఎడతెగకపోవునుగాక స్వాహా=ఇది హోమము నూచించునది మయి=నాయందలి, ప్రాణాక్=ప్రాణములను, త్వయి=నీయందు, మనసా=మనస్సుతో, జుహోమి=హోమము చేయుచున్నాను స్వాహా=ఇది హోమమును నూచించునది కర్తణా=కర్తలతో, యత్=దేనిని, అత్యరీచం=అతిక్రమించి చేసేతినో, ఇహ=ఇక్కడ, (ఈ కర్తయందు), యద్వా=దేనినైనను, న్యూసం=తక్కువగా, అకరవం=చేయితినో, తత్=దానిని, విద్వాం=విద్వాంసుఁడగు, అగ్నిం=అగ్ని, స్విప్తకృత్=విక్రిలి ఇప్తమును చేయువాఁడు, (చూత్వా=అయి), సః=మాకు, స్విప్తం=కుభకర్తనుగాను, సుహుతం=చక్కగా హోమముచేయఁబడినదానినిగాను, కరోతు=చేయునుగాక స్వాహేతి=స్వాహాయని, (జుహోతి=హోమమును చేయుచున్నాడు)

తా॥ ఆ పురుషుడు జాతకర్తమునందు అగ్నిని ఉంచుకొని కంచుపాత్రమునందు ఆజ్యముతో మిశ్రమముచేసిన పెరుగును ఉంచి తోడయందు పెట్టుకొని మంత్రములతో దానిని సంస్కరించి “అస్తీక్ సహస్రం” అను ఈ మొదలైన మంత్రములతో హోమము చేయుచున్నాడు. ఆ మంత్రములకు తాత్పర్య మేమనగా, ఈ నా గృహమునందు పుత్రరూపముతో వృద్ధి పొందిన నేను అనేకమందిని పోషించువాడనగుదునుగాక ఈ నా పుత్రునియొక్క సంతతి యందు సంతానముతోటిన్ని పశువులతోటిన్ని సంపద యెడతెగక యుండునుగాక నాయందలి ప్రాణములను మనస్సుతోకూడా నీయందర్పించుచున్నాను ఈ కర్తయందు నేను అతిక్రమించి చేసిన దానినిన్ని తక్కువగా చేసినదానినిన్ని విద్వాంసుఁడగు అగ్ని ఇప్తమును చేయువాడై ఆ శర్యమును మాకు అతిక్రమించని దానినిగాను తక్కువకాని దానినిగాను చేయునుగాక యని తాత్పర్యము.

ఉ॥ అధాస్య దక్షిణం కర్ణమభినిధాయ వాగ్వాగితి త్రిః అధదధి మధుఘృతగ్ స

స్త్రియాన న్దర్శితేన జాతరూపేణ ప్రాశయతి । ఘోస్తేదధామి । భువస్తే

దధామి । సువస్తేదధామి । భూర్భువస్సువస్సర్వం త్వయి దధామీతి. ॥౨౫॥

ప॥ అధ - అస్య - దక్షిణం - కర్ణం - అభినిధాయ - వాక్ - వాక్ - ఇతి - త్రిః - అధ - దధి - మధు - ఘృతం - సస్త్రియ - అనన్దర్శితేన - జాతరూపేణ - ప్రాశయతి - భూః - తే - దధామి - భువః - తే - దధామి - సువః - తే - దధామి - భూః - భువః - సువః - సర్వం - త్వయి - దధామి - ఇతి

ప్ర॥ అధ=అనంతరము, (సః=ఆ పురుషుడు), అస్య=ఈ పుత్రునియొక్క, దక్షిణంకర్ణం=కుడి చెవినిగూర్చి, (ముఖం=ముఖమును), అభినిధాయ=ఉంచి, (కుడిచేయిందు ముఖమును

చి), వాగ్వాగితి=వాక్కు-వాక్కు అని, త్రి=మూడుసార్లు, (జపేత్=జపించవలెను) అనంతరము, దధి=పెరుగును, వధు=తేనెను, ఘృతం=నేతిని, అస్త్యైతేన=సమీపముగా? జేయఁబడిన, జాతయాపేణ=బంగారముచేతను, సన్నీయ=కలిపి, (పుత్రం=కుమారుని), ప్రాశయతి=భక్షింపఁజేయుచున్నాఁడు (తినిపించుచున్నాఁడు) భూః=భూః అను వ్యావృత్తినిచెప్పచు, తే=నీయందు, దధామి=ఉంచుచున్నాను భువః=భువః అను వ్యావృత్తిని చెప్పచు, తే=నీయందు, దధామి=ఉంచుచున్నాను సువః=సువః అను వ్యావృత్తిని చెప్పచు, తే=నీయందు, దధామి=ఉంచుచున్నాను మార్భవస్సువః=చూర్భవస్సువః అను వ్యావృత్తులను మూటిని చెప్పచు, సర్వం=సమస్తమును, త్వయి=నీయందు, దధామితి=ఉంచుచున్నానని (పుత్రం=పుత్రుని, ప్రాశయతి=భక్షింపఁజేయుచున్నాఁడు)

తా॥ అనంతరమా పురుషుఁడు ఈ పుత్రుని కుడిచేవియందు ముఱమునుంచి వాక్కు-వాక్కు అని మూడుసార్లు జపించి సమీపమునందున్న బంగారుతో పెరుగును తేనెను నేతిని ఈ మూటిని కలిపి దీనిని 'మూస్తేదధామి' యనునది మొదలైన నాలుగు మంత్రములను చెప్పచు పుత్రుని తినిపించుచున్నాఁడు

ఉ॥ అధాస్య నామకరోతి వేదోనీతి తదస్యతద్వహ్య మేవ నామ భవతి. ॥౨౬॥

ప॥ అధ - ఆస్య - నామ - కరోతి - వేదః - అని - ఇతి - తత్ - ఆస్య - తత్ - గుహ్యం - ఏవ - నామ - భవతి

ప్ర॥ అధ=అనంతరము, (సః=ఆ పురుషుఁడు), ఆస్య=ఈ పుత్రునికి, వేదః=వేదము, అనీతి=అగుచున్నావని, నామ=పేరు, కరోతి=చేయుచున్నాఁడు ఆస్య=ఈ పుత్రునియొక్క తత్=ఆ వేదముని పేరు, (యత్=ఏదియో), తత్=ఆ, నామ=పేరు, గుహ్యమేవ=రహస్యమై యదిగానే, భవతి=అగుచున్నది

తా॥ అనంతరమునందా పురుషుఁడు ఈ పుత్రుని వేదముని పేరుపెట్టుచున్నాఁడు ఈ పుత్రునికి పెట్టిన ఆ వేదము అను పేరు మిక్కిలి రహస్యమైయున్నది గనుక ఆ పేరుతో లోకమునందు వ్యవహారము లేదు

ఉ॥ అధైవం మాత్రే ప్రదాయస్తనం ప్రయచ్ఛతి యస్తేస్తన స్సకయో యో మయో భూర్యోరత్నధావసువిద్యస్సుదత్రః । యేనవిశ్వాభ్రవ్యసివార్యాణి సరస్వతి తమిసాధాతవే కరితి ॥౨౭॥

ప॥ అధ - ఏనం - మాత్రే - ప్రదాయ - స్తనం - ప్రయచ్ఛతి - యః - తే - స్తనః - సకయః - యః - మయోభూః - యః - రత్నధా - వసువత్ - యః - సుదత్రః - యేన - విశ్వాభ్రవ్యసి - వార్యాణి - సరస్వతి - తం - ఇవా ధాతవే - కరితి

ప్ర॥ అధ=అనంతరము, (సః=ఆ పురుషుఁడు), ఏనం=ఈ పుత్రుని, మాత్రే=తల్లికొఱకు, ప్రదాయ=ఇచ్చి, స్తనం=కుచమును, ప్రయచ్ఛతి=ఇప్పించుచున్నాఁడు హేసరస్వతి=ఓ సరస్వతీ, తే=నీయొక్క, సకయః=ఫలముతోఁగూడుకొనిన, స్తనః=స్తనము, య=ఏదియో, యః=ఏస్తనము, మయోభూః=నుభవకరమైనదియో, (ప్రాణులకు స్థితిహేతువైన అన్నమైనదో), యః=ఏస్తనము, రత్నధా=అన్నమును పాలను సృజింపఁజేయునదియో, యః=ఏస్తనము, వసువత్=కర్ష ఫలమును తెలిసికొనినదియై, సుదత్రః=సమస్త ఫలమును బాగుగా ఇచ్చు

సదియో, యో=వీర్యముచేత, విశ్వాని=సమస్తములైన నార్యాణ=క్షేమములైన దేవాది భూతములను పుష్కసి=పోషించుచున్నావో, తో=ఆట్టి స్వమును, చాతవే = (నాపుత్రునికి) వాసముచేయుటకొకట ఇహ = ఈ నా చార్య స్వమునందు, కరితి=చేయఁచూచుని, (ఈ మంత్రమును చెప్పినా, స్వం=స్వమును, సయచ్చతి=ఇప్పించుచున్నాఁడు,

తా॥ అనంతరము ఆ పురుషుఁడు ఈ పుత్రుని తల్లి తోడిమీఁద హర్షుండఁదెట్టి ఈ కుమారునికి స్వమును „యస్తే స్వః ” అను ఈ మంత్రమును చెప్పించుచున్నాఁడు. ఈ మంత్రముయొక్క తాత్పర్యమేమనగా, ఓ సరస్వతి నమస్తే ప్రాణలక్ష్మితి హేతువుయైన అన్నమును తీరమును కలుగఁజేయునదియును, సమస్త కిర్ణచలములకు తెలిసకొని ఆయా ఫలములను ఇచ్చునదియును, దేవాది సమస్త భూతములను పోషించునదియునగు నీయొక్క స్వమును ఈ నా పుత్రుఁడు వాసముచేయుటకు నా బార్యయొక్క స్వమునందుంచుమా యని చెప్పి వ్రాథించుచు స్వమును పుత్రునికి ఇప్పించుచున్నాఁడు

ఉ॥ అధాన్య మాతర మభిమన్త్రీయతే ఇలాసి మైత్రావరుణి వీరే వీరవదీ జనతీ । సాత్వం వీరవతీ భవ య్కస్తాక్ వీరవతో కరదితి । తంవా ఏత మా హురతి పితా బతా భూ రతి । పితామహూ బతా చూః పరమాం బత కాస్తాం వ్రాపచ్చియా యశశా బ్రహ్మవర్చసేన య ఏవం విదో బ్రాహ్మణస్య పుత్రోజాయత ఇతి ॥౨౨॥

ఇత్యర్ఘ్యమాధ్యాయే చక్షుర్తం బ్రాహ్మణమ్.

స॥ అధ - అన్య - మాతరం - అభిమన్త్రీయతే - ఇలా - ఆసి - మైత్రావరుణి - వీరే - వీరం - ఆబీజనతీ - సా - త్వం - వీరవతి - భవ - యా - అస్తాక్ - వీరవతః - ఆకరతీ - ఇతి - తం - వై - ఏతం - ఆహు - అతిపితా - బత - ఆచూః - అతిపితామహః - బతి - ఆచూః - పరమాం - బత - కాస్తాం - వ్రాపత్ - శ్రీయా - యశశా - బ్రహ్మవర్చసేన - యః - ఏవంవిద బ్రాహ్మణస్య - పుత్రః - జాయతే - ఇతి

స॥ అధ=అనంతరము, (సః=ఆ పురుషుఁడు), అన్య=ఈ పుత్రునియొక్క, మాతరం=తల్లిని, („ఇలాసి ” అను మంత్రమును చెప్పించు), అభిమన్త్రీయతే=అభిమంత్రించుచున్నాఁడు హేమైత్రావరుణి=ఓ అరుంధతి, లక్ష్మి=వీరవదీయై, (మయి=నేను నిమిత్తమగుచుండగా), వీరం=వీరుఁడగు పుత్రుని, అబీజనతీ=కంటివి ఇలా=స్తుతించుచున్నదానవు. ఆసి=అగుచున్నావు యా=ఏ, (త్వం=నీవు), అస్తాక్=కమ్మును, వీరవతః=వీరులైనపుత్రులు కలవారినిగా, ఆకరతీ=చేసితివి. ఇతి=గనుక, సా=అటువంటి, త్వం=నీవు, వీరవతి=విపుత్రులు కలదానవు, భవ=కమ్ము తం=ఏవంతం=ఆ ఈ పుత్రునిగూర్చి, అతిపితా=తండ్రిని అతిక్రమించిన వాడవు, అచూః=అయితివి బత=ఆశ్చర్యము అతిపితామహః=అతిక్రమింపఁజేసె పితామహుఁడు కలవాడవు, అచూః=అయితివి బత=ఆశ్చర్యము (అని), ఆచూః=చెప్పిరి ఏవంవిదః=ఇట్లు తెలిసిన, బ్రాహ్మణస్య=బ్రాహ్మణునికి, యః=ఏ, పుత్రః=పుత్రుఁడు, జాయతే=పుట్టుచున్నావో, (సః=వాం

దైవదృఢతీ పుత్రః కార్యకేయా పుత్రాత్కార్యకేయా పుత్రః ప్రాచీన
యోగీ పుత్రాత్ప్రాచీనయోగీ పుత్రః శాశ్వదీ పుత్రాత్శాశ్వదీ పుత్రః
ప్రాశ్నీ పుత్రా దాసురివాసినః ప్రాశ్నీ పుత్ర ఆసురాయణా దాసురా
యణ ఆసురైరాసురిః. ||౨||

ఉ॥ యజ్ఞవల్క్య ద్యజ్ఞవల్క్య ఉద్దాలకా మద్దాలకో ఒరుణా దరుణ ఉపవే
శే రుపవేశః కుశేః కుశి ర్వాజ శ్రవసో వాజశ్రవాజిహ్వవతో వాధ్యోగా
జ్జిహ్వవాక్ వాధ్యోగో ఒసితద్వర్షగణా దసితో వర్షగణో హరితా
తగశ్యపాద్ధరితః కశ్యపః శిల్పతగశ్యపాచ్ఛిల్పః కశ్యపః కశ్యపానైషధు
షేః కశ్యపానైషధువిర్వాహో వాగమ్భిన్యా అమ్భిన్యాదిత్యాదాదిత్యాత్తా
నీమాని శుక్లాని యజూగ్షి వాజసనేయేన యజ్ఞవల్క్యనాభ్యాయస్తే ||౩||

ఉ॥ సమానమాసాశ్చదీ పుత్రాత్సాశ్చదీ పుత్రోమాన్దూకాయనే ర్దాన్దూకాయనిః
మాన్దూక్యాన్దాన్దవ్యః కౌతాన్దూకాతోమాహితేర్దాహిధిః వామకక్షాయ
ణా ద్వామకక్షాయణః శాన్దీత్యాచ్ఛాన్దీత్యో వాతాన్దీద్వాత్సన్యః కుశేః
కుశిః యజ్ఞవచసో రాజస్తమ్బయనా ద్యజ్ఞవచా రాజస్తమ్బయన స్తు
రాతాగవషే యాత్తురం కావషేయః ప్రజాపతేః ప్రజాపతి ర్భ్రష్టాణా
బ్రహ్మ స్వయమ్భు బ్రహ్మణే నమః ||౪||

ఇత్యష్టమాధ్యాయే పంచమబ్రాహ్మణమ్.

ఇతి వాజసనేయకే బృహదారణ్యకే ఒష్ఠమోఒధ్యాయః.

బృహదారణ్యకం సమాప్తమ్

హరిః ఓం తత్ సత్

ప॥ అధ - పంశః - పాతిమాషీపుత్రః - కాత్యాయనీపుత్రాత్ - కాత్యాయనీపుత్రః - గా
తమీపుత్రాత్ - గాతమీపుత్రః - భారద్వాజీపుత్రాత్ - భారద్వాజీపుత్రః - పారాశరీపుత్రాత్ -
పారాశరీపుత్రః - ఔపస్వినీపుత్రాత్ - ఔపస్వినీపుత్రః - పారాశరీపుత్రాత్ - పారాశరీపు
త్రః - కాత్యాయనీ పుత్రాత్ - కాత్యాయనీ పుత్రః - కాశీపుత్రాత్ - కాశీపుత్రః - అలమ్బి
పుత్రాత్ - చ - వైయాఘ్రపదీపుత్రాత్ - చ - వైయాఘ్రపదీపుత్రః - కాణ్వీపుత్రాత్ - చ -
కాపీపుత్రాత్ - చ - కాపీపుత్రః.

ప॥ ఆత్రేయీపుత్రాత్ - ఆత్రేయీపుత్రః - గాతమీపుత్రాత్ - గాతమీపుత్రః - భార
ద్వాజీపుత్రాత్ - భారద్వాజీపుత్రః - పారాశరీపుత్రాత్ - పారాశరీపుత్రః - వాత్సీపుత్రాత్ - వా
త్సీపుత్రః - పారాశరీపుత్రాత్ - పారాశరీపుత్రః - వార్కరుణీపుత్రాత్ - వార్కరుణీపుత్రః.

[illegible]

ప. యజ్ఞరత్నావళి - యజ్ఞవల్క్య - ఉద్దాలకాల్ - ఉద్దాలకః - అరుణాల్ - అ
రుణః - ఉపవేశ - ఉపవేశః - కుశ్రే - కుశ్రే - వాజశ్రవసః - వాజశ్రవాః - జహ్వపతః - వా
హ్యగౌత - జహ్వవా - వాహ్యగౌత - అంతాల్ - వార్షగౌత - అంత - వార్షగౌత - హరితాల్ -
కశ్యపాల్ - హరిత - కశ్యపః - శిష్వాత్ - కశ్యపాల్ - శిష్వా - కశ్యపః - కశ్యపాల్ - శ్రద్ధ
పే - కశ్యప - శ్రద్ధపే - వాచః - వాక్ - ఆచిష్వాః - ఆచిష్వి - ఆచిష్వాత్ - ఆచిష్వాత్ -
తాని - ఇమాని - పశూని - యజ్ఞాంః - వాజసనేయ - యజ్ఞవల్క్య - ఆఖ్యాయస్త్రే

ఇ. సమాసము. - సాష్ట్యవీపుత్రాత్ - సాష్ట్యవీపుత్రః - మాష్టాకాయనః - మాష్టాకాయ
 నః - మాష్టాకాయత్ - మాష్టాకాయః - కాత్సత్ - కాత్సః - మాహిష్ఠీ - మాహిష్ఠిః - వామకతాయనా
 త్ - వామకతాయనః - కాష్ఠిల్యత్ - కాష్ఠిల్యః - వాతాస్యత్ - వాతాస్యః - కుశ్రే - కుశ్రే -
 యజ్ఞచరణం - రాజస్తమ్భయనాత్ - యజ్ఞచరణః - రాజస్తమ్భయనః - తురాత్ - కావశేయాత్ -
 తురః - కావశేయః - ప్రజాపతే - ప్రజాపతి - బ్రహ్మణ - బ్రహ్మ స్వయమ్ను - బ్రహ్మణే నమః

అంశ = అంశము, పంశ = పంచమ్యద్రవచనము చేయుచున్న వారియొక్క పంశము, (కన్యతే = దేవులకు మన్నది) పాతిమా పీపుత్రం = పాతిమా పీయను స్త్రీయొక్క కుమారుడు, కాత్యాయనీ పుత్రాత్ = కాత్యాయనీయొక్క పుత్రునివల్లను, కాత్యాయనీ పుత్రః = కాత్యాయనీ పుత్రుడు, గౌతమీపుత్రాత్ = గౌతమీ పుత్రుని వల్లను, గౌతమీపుత్రః = గౌతమీపుత్రుడు, భారద్వాజీ పుత్రాత్ = భారద్వాజీయొక్క పుత్రుని వల్లను, భారద్వాజీపుత్రం = భారద్వాజీపుత్రుడు, పారాశరీపుత్రాత్ = పారాశరీపుత్రునివల్లను, పారాశరీపుత్రం = పారాశరీపుత్రుడు, ఔషస్వస్తీపుత్రాత్ = ఔషస్వస్తీయొక్క పుత్రుని వల్లను, ఔషస్వస్తీపుత్రః = ఔషస్వస్తీపుత్రుడు, పారాశరీపుత్రాత్ = పారాశరీయొక్క పుత్రునివల్లను, పారాశరీపుత్రః = పారాశరీయొక్క పుత్రుడు, కాత్యాయనీపుత్రాత్ = కాత్యాయనీయొక్క పుత్రుని వల్లను, కాత్యాయనీ పుత్రః = కాత్యాయనీయొక్క పుత్రుడు, కాశికీపుత్రాత్ = కాశికీయొక్క పుత్రునివల్లను, కాశికీపుత్రః = కాశికీయొక్క పుత్రుడు, ఆలమ్బిపుత్రాచ్చ = ఆలమ్బియొక్క పుత్రుని వల్లనున్న, వైయాఘ్రపదీపుత్రాచ్చ = వైయాఘ్రపదియను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లనున్న, వైయాఘ్రపదిపుత్రః = వైయాఘ్రపదియొక్క పుత్రుడు, కాణ్వీపుత్రాచ్చ = కాణ్వీయను స్త్రీయొక్క కుమారుని వల్లనున్న, కాపీపుత్రాచ్చ = కాపీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుని వల్లనున్న, కాపీపుత్రః = కాపీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు.

ప్ర. ఆత్మేయాపుత్రాత్=ఆత్మేయా యన స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లన, ఆత్మేయాపుత్రః=ఆత్మేయయన స్త్రీ పుత్రుడు, గౌతమీపుత్రాత్=గౌతమి యన స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లన, గౌతమీపుత్రః=గౌతమి యన స్త్రీ పుత్రుడు, భారద్వాజీపుత్రాత్=భారద్వాజీ యన స్త్రీ

యొక్క పుత్రునివల్లను, వారద్యాపపుత్రం—వారద్యాపియను స్త్రీపుత్రుడు, పారాశరీపుత్రాత్ = పారాశరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను పారాశరీపుత్రం = పారాశరీయను స్త్రీపుత్రుడు, వాత్సీపుత్రాత్ = వాత్సీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, వాత్సీపుత్రం = వాత్సీయను స్త్రీపుత్రుడు, పారాశరీపుత్రాత్ = పారాశరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, పారాశరీపుత్రం = పారాశరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, వార్కారుణీపుత్రాత్ = వార్కారుణీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, వార్కారుణీపుత్రం = వార్కారుణీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, వార్కారుణీపుత్రాత్ = వార్కారుణీయను ఇంకొక స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, వార్కారుణీపుత్రం = వార్కారుణీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ఆరభాగీపుత్రాత్ = ఆరభాగీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, ఆరభాగీపుత్రం = ఆరభాగీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, శౌగ్ధీపుత్రాత్ = శౌగ్ధీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, శౌగ్ధీపుత్రం = శౌగ్ధీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, సామ్యుతీపుత్రాత్ = సామ్యుతీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, సామ్యుతీపుత్రం = సామ్యుతీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ఆలమ్బాయనీపుత్రాత్ = ఆలమ్బాయనీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, ఆలమ్బాయనీపుత్రం = ఆలమ్బాయనీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ఆలమ్బిపుత్రాత్ = ఆలమ్బియను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, ఆలమ్బిపుత్రం = ఆలమ్బియను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, జాయనీపుత్రాత్ = జాయనీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, జాయనీపుత్రం = జాయనీయను స్త్రీపుత్రుడు, మాణ్డాకాయనీపుత్రాత్ = మాణ్డాకాయనీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, మాణ్డాకాయనీపుత్రం = మాణ్డాకాయనీయను స్త్రీపుత్రుడు, మాణ్డాకీపుత్రాత్ = మాణ్డాకీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, మాణ్డాకీపుత్రం = మాణ్డాకీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, శాడ్జీరీపుత్రాత్ = శాడ్జీరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, శాడ్జీరీపుత్రం = శాడ్జీరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, రాధీతరీపుత్రాత్ = రాధీతరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, రాధీతరీపుత్రం = రాధీతరీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, భాల్కీపుత్రాత్ = భాల్కీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, భాల్కీపుత్రం = భాల్కీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, క్రాఞ్చీకీపుత్రాధ్యాం = క్రాఞ్చీకీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, క్రాఞ్చీకీపుత్రాత్ = క్రాఞ్చీకీయను స్త్రీయొక్క ఇద్దరు పుత్రులు, వైద్యభతీపుత్రాత్ = వైద్యభతీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, వైద్యభతీపుత్రం = వైద్యభతీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, కార్యకేయీపుత్రాత్ = కార్యకేయీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, కార్యకేయీపుత్రం = కార్యకేయీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ప్రాచీనయోగీపుత్రాత్ = ప్రాచీనయోగీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, ప్రాచీనయోగీపుత్రం = ప్రాచీనయోగీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, సాఞ్జీవిపుత్రాత్ = సాఞ్జీవియను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, సాఞ్జీవిపుత్రం = సాఞ్జీవియను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ప్రాశ్నీపుత్రాత్ = ప్రాశ్నీయను స్త్రీయొక్క పుత్రునివల్లను, ఆనురివాసీనా = ఆనురివాసీయను వానివల్లను, ప్రాశ్నీపుత్రం = ప్రాశ్నీయను స్త్రీయొక్క పుత్రుడు, ఆనురాయణాత్ = ఆనురాయణుడను వానివల్లను, (ఇంతవఱకు స్త్రీ ప్రాశ్నీనృపవలన పురుషులు నిర్దేశింపబడిరి) ఆనురాయణః = ఆనురాయణుడనువాడు, ఆనురేః = ఆనురియనువానివల్లను, ఆనురి = ఆనురియనువాడు

[౪] యాజ్ఞవల్క్యత్ = యాజ్ఞవల్క్య మనాముషివల్లను, యాజ్ఞవల్క్యః — యాజ్ఞవల్క్యుడు, ఉద్దాలకాత్ = ఉద్దాలకునివల్లను, ఉద్దాలకః = ఉద్దాలకుడు, ఆరుణాత్ = ఆరుణవల్లను, ఆరుణః = ఆరుణుడు, ఉపవేశః = ఉపవేశియను వానివల్లను, ఉపవేశి = ఉపవేశియను

